

केळवणी

पुस्तक १० रु

—~~केळवणी~~—

२ सिद्धार्थ

मोटासात नरनिशाम करू.

मोटासा.

“ वीरये मयदाबा ”

मोटासा १८५८.

—~~केळवणी~~—

मोटासा १८५८-५८.

मोटासा १८५८-५८.

મુંગાઇના દાહના તવનંદે તેના કૉનક્રેન્સ-એ અરવા આમ ક્રૂર કરે દત્તો, જેને પરિણામે મળા વરંમાં તેનાં કૉનક્રેન્સ-એ ધર્મીક જાતેએ જરાય દત્તો યુજરતનાં એની પહેલ કા-
દિવાદામાંથી થઇ હતી, અને તે પછી પંચમદાલ વગેરે દેશોએ એવા મેહેતાઓના મે-
ળાવા મળા હતા. આપણા શાળામાં પણ કડો, નવસારી, વડોદરા, વગેરે દેશોએ એવા મે-
ળાવા મળા હતા, જેમાં કેળવણી ખાતાના વિદ્વાન અધિકારીઓએ અમુક મદદ કરી હતી.
અંગ્રેજોનાઓમાં વિશેષ જાણુવા જેવો પોટ્સ-એ સ્ત્રીમંજી હતો, જેના વિષે અને મળા
ત્યાંમાં કેટલીક દલીલ આપી છે અમદાવાદનો મેજાવડો હમજાન પસાર થઇ ગયો છે.

જાણી વિદ્વાનોની અગ્રભાવનો પ્રમાણે નાનાં બાળકને રમત મગમતની સાથે
શિશુઓ આપવા માટે મળા વરંના કિંદરગાર્ટની પદ્ધતિ લાખલ કરવામાં આવી છે, જેનાં
સારાં ફળ આપણે આમળા દુપર જોઇશુ.

કેળવણી સંબંધે મળા વરંના આ મુખ્યત્વે જાતાવેના સમજાની માથે આ કેળ-
વણી એવાનિવાના માણ પ્રમિદકતા માત્રી નાપાસ કર પૂજા કરતું મરજી માત્ર કુખ
લખત કરે છે, પણ એ વિશે દિનમીર થવા મિવાપ બીજે કાંઈ આપણે હસાજ નથી.
તેમણે જેવા ઉત્સાહથી આ એવાનિવ પ્રમિદ કરવાનો આરંભ કર્યો હતો, તેવોજ ઉત્સાહ
તેમની પાછળ અમો તેના મિત્રો રાખીને કેળવણી એવાનિવાને અરંભ કર્યોએ કરીશું,
તેજ મૂલ્ય પ્રસિદ્ધકતાને હેતુ સજી થયે, એમ માની આ નવીન વરંથી કેળવણીના
લેખને કાંઈ વિશેષ સ્વરૂપ આપવા આમારી ધારણા છે. મળા જાણે છે કે કેળવણી આપ-
વાના કામમાં મુખ્ય ત્રણ જાગેની આવરવાતા છે; એક તો શિશુશુકા અથવા શિશુ-
સંબંધી સાત્રીય જ્ઞાન, બીજું — શિશુ શિવા અથવા Practical Teaching, અને
ત્રીજું — શીખવવાના વિશેષ જ્ઞાન ખતલ સુધી આ ત્રણે વિષયોની વિભાગયઃ અમે આ
નવા વરંમાં ચર્ચા કરીશું.

હેવટે અમારી જામલિયતાને એજ પ્રારંભ છે કે તો આ નવીન વરંમાં આમારા
વાચકવગેને તન મન અને ધર્મી આજ્ઞા કરી સુખી થયે. તથાસ્તુ

દર્શન.

અમદાવાદમાં મળેલું કેળવણી કૉનક્રેન્સ — કેળવણી ખાતાને જામતાં જે
કૉનક્રેન્સ-એ જરાની સરકારે મેજાવડ કરી છે તેનું એક કૉનક્રેન્સ મળા મુખવારને વિવેકે અ-
મદાવાદમાં કેળવણી ખાતાના કામ ચલાવે કિરેક્ટર મી. જાલિસના પ્રમુખપણા હેઠળ મળ્યું
હતું. કેળવણીખાતા જેડે સમય ધરાવવાના કેટલાક શુદ્ધરથો ઉપરાંત અમદાવાદના કેળ-
વણીમાં સામ રેનારા ધજાક શુદ્ધરથો મળી ૭૦ આમામીએ હાજર હતા; પ્રમુખે કામની
સરખાનું કૉનક્રેન્સને હેતુ સમજાવીને કરતા જણાવ્યું, કે કેળવણી ખાતાની ખાલેરના
શુદ્ધરથો ખાતાનું કામ કેમ ચાલે છે, તે વિશે શું વિચારધરાવે છે, તે કેળવણી ખાતાએ જણાવ્યું
એ કૉનક્રેન્સને મૂળ હેતુ છે તેજે જણાવ્યું કે, આ કૉનક્રેન્સ-એ મળ્યા પછી કેળવણી
ખાતાના હાસપેક્ટરોનું એક કૉનક્રેન્સ મળે અને પછી જે જરૂર જણાયે તો દરેક વિષ-

ચોના ખાસ અભ્યાસીઓની કમિટી કરવામાં આવશે. આનરેબલ મી. સેતલવાડે પ્રાથમિક કેળવણી બાબતનો પોતાનો વિષય વાંચ્યો હતો, જેમાં ગુજરાતી ધોરણો, ગુજરાતી વાંચન-પાઠમાળા, ગુજરાતી જોડણી, પરીક્ષા લેવાની રીતિ તથા શુદ્ધ શુદ્ધ વિષયો શીખવવાની પદ્ધતિ, એ સર્વમાં ખામીઓ દેખાડી તે સુધારવા સૂચવ્યું હતું. આ વિષય ઉપર તકરાર ચાલતાં એવું બતાવવામાં આવ્યું કે જે ધોરણો હાલ છે તે વિચાર કરીને યોગ્ય વરસ ઉપર સુધારવામાં આવ્યાં છે. ગુજરાતી વાંચન પાઠમાળા જે કોઈ ધણી કે મંડળી સુધારેને નવી છપાવે તો ખાતા તરફથી તેને ઉત્તેજન આપવામાં આવશે, એમ પ્રમુખે જણાવ્યું હતું. બાદ ડા. નીલકંઠરાય તથા બેનર્મનમીનનો લખેલો નિબંધ વાંચી સંબળાવામાં આવ્યા. નિશાળમાં મંત્રાનો અને તેમની સુખશાન્તિ વિષે નેઓએ તેમાં અમ્મુ વિવેચન કર્યું હતું. ત્રીજો એક નિબંધ ભરૂચના મીશનરી રેવરંડ મી. બ્રેરે વાંચ્યો હતો, જેમાં તેણે શરૂઆતની નિશાળોમાં ખેતીવાડીની કેળવણી સાથે બાળમન શીખવવાની જરૂરીયાત બતાવી હતી. પ્રમુખે આ બાબત તકરાર ચલાવવાની ના પાડી હતી. મુરતવાળા મોક્ષી અગદુલ દાદરે શરૂઆતની કેળવણી ઉપર વિવેચન કરતાં મુસલમાનોને ખાસ ધ્યાન આપવાની જરૂર બતાવી હતી. આ બાબત ચાલેલી તકરારનું છેવટ એવું આવ્યું કે કેળવણી ખાતું અને સરકાર તો બંને સંગવડ કરી આપે છે પણ મુસલમાનો પોતેજ તેનો લાભ લેતા નથી. રેવરંડ મી. ટેલરે ગણિત શીખવવાની પદ્ધતિ ઉપર નિબંધ વાંચ્યો હતો, સહજાઓ તેમાં બતાવેલી ખામી બાબત એક ગત થયા હતા.

દક્ષિણમાં શિક્ષકોનું કૉન્ફરન્સ—દક્ષિણમાં પણ કેળવણીનું એક કૉન્ફરન્સ ભરાયું હતું. તેમાં મુંબઈના નામદાર મવનર સાન્ડર્સ તથા મેહેરબાન ડાયરેક્ટર સાન્ડેશ પ્રથમના બે દિવસ હાજર હતા. તે સિવાય પ્રો. મેકગિલન, પ્રો. શાર્પ, ડા. ટામસન, બીજા કેટલાક યુરોપિયન અને ચાર પાંચ મિશનરીઓ પણ હાજર હતા. સભાનું અધ્યક્ષ-સ્થાન નામદાર કર્કહામ સાહેબે શોભાવ્યું હતું. સભા ભરાયાનું કારણ જણાવતાં નામદાર લાડિયાએ એક અસરકારક બાપણ કર્યું હતું. જેની અસર છેવટ પર્યંત રહી હતી. ડા. બાંડારકર, પ્રો. ગોખલે, નામદાર તિલક વગેરેનાં બાપણો પણ છટાદાર હતાં. પ્રાથમિક શિક્ષણ કેવું છે તે કેવું જોઈએ તે વિષે રા. રા. પારપુરે, રા. રા. યતે, મિસ મેરી સોરાબજી અને પ્રો. ચિ. ગં. બાવુ, એમણે બાપણ કર્યાં હતાં. રા. અલેક્ષ વ્યંકટેશ જોશી, એમણે પ્રાથમિક શાળાઓની સવ: રિયતિ વિષે, તથા દેશી શાળાઓનાં ધોરણો વિષે રા. વ્યંકટેશ આ. સોહની, એમણે બાપણ કર્યાં હતાં. અને તેજ પ્રમાણે પ્રાથમિક શાળાઓનું બૂગોળ શિક્ષણ, મંવાડું-શિક્ષણ, હરતકળા શિક્ષણ, અંગ્રેજી શાળાનાં ધોરણો, આરંભમાં અંગ્રેજી શિક્ષણ, શાળામાં ચાલનારાં પુસ્તકો, મુસલમાનનું શિક્ષણ, વગેરે વિષયોપર રા. બી. આર. માંજગાંવકર વગેરે શુદ્ધ શુદ્ધ મંડરયોએ બાપણો આપ્યાં હતાં.

પરદેશ.

ગયા શુક્રાષ્ટની તા. ૨૮ થી તા. ૩૦ થી મુઘી હાવાડનમાં હોલાડન શિક્ષકોની કૉન્ફરન્સ ભરાઈ હતી, તેમાં ત્યાંના સ્થાનિક શિક્ષકો સેંકડે હાજર હતા, અને જેમણે

૫મ, છઠ્ઠાં અને ૭મ ઇન્ડીઝગ્રામી પ્રતિનિધિઓ આવ્યા હતા તેમાં જે બાળનો ચરચરામાં આવ્યો હતો, તેમાં એક એવી ૫મ હતી કે, નિશાળના છોકરા નિશાળની બહાર ગેરવર્તણૂક ચલાવે, તો તે બાળનમાં પોલીસની મદદ લેવી કે કેમ ? ફોન્ટેમે તે બાળનમાં દગલ કર્યો કે, એવી બાળનોમાં તપાસ કરવાને તથા છોકરાની ગેરવર્તણૂક કનાબદલમાં તપાસ કરી શા-સન કરવાને પોસિમ હતો. શિક્ષકને યોગ્ય છે, મારે તે પ્રસંગે તાબાનેજ શિક્ષકને બા-બર આપવી.

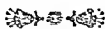
શિક્ષકે છોકરાંને અંગશિક્ષા કન્યાના સળવમાં પ્રસિધ્ધામાં નિયમ દરાવી એક ઓફિશિયલ દરાવ બહાર પાડવામાં આવ્યો છે. તેનો સાર એવો છે કે, પોતાના વર્ગના કે બીજાના વર્ગના નિગાળિયારે અંગશિક્ષા કરવાને શિક્ષકને અધિકાર આપવામાં આવે છે, નિશાળિયાની નિશાળની અંદરની તેમ નિશાળની બહારની વર્તણૂક પણ તેની નીતિની કે. જલથીને લગતી છે, મારે શિક્ષક જેમ નિશાળિયાને નિશાળમાં સળ કરી શકે તેમ નિશા-ળની બહાર પણ સળ કરી શકે. માત્ર તે સળથી છોકરાની છદ્મીને જેબમાં પટ્ટોચનું જેબએ નહિ.

શિક્ષકોને મળતા પગારના સળવમાં પ્રસિધ્ધામાં એક ૫૫ એક અમરદારક લખવો આપી જણાવે છે કે, પૂર્વ પ્રસિધ્ધામાં એક શિક્ષક ૨૬ વાસની હામરનો છે. શિક્ષકને લા-યક થતાં પેટલાં તેને છ વર્ષ કાઢવા પડ્યા હતા અને એટલા વખતમાં તેને ૭૫ પાંડ ખરચ થયો હતો. એક બીજો પોસ્ટમેન ૧૯ વરસની હામરનો છે તે પોતાની નોકરી મેળવતાં પેટલાં મજૂરનું કામ કરતો હતો, અને નેટલાં વખતમાં તેણે કેટલાક પૈસા એકઠા કર્યા હતા. તે બન્નેને હમણાં ૬૨ મહિને ૪૫ માર્ક જોડ્યો (સરખો) પગાર મળે છે. આવાજ બનાવ મેંકડો બને છે, કેમકે ધજાખરા શિક્ષકોને ૬૨ વરસે ૨૭ થી ૨૨ પાંડ સુધી સા-મિયાણું મળે છે.

ધોડા પગારમાં સારીરીને પોસલયા શિક્ષકો માં ગીને મળી ચકા જે સવાસનું નિરાકરણ બોદિમીયા પ્રાતના એક ડિગ્રિટા કાઢનીયરે આ રીતે કહ્યું છે તે કહે છે કે "જેમનું પોષણ સારી રીતે ન થતું હોય તેવા તમામ શિક્ષકોને રમ આપી દેવી." તેના પ્રાંતના એક શિક્ષકને એક ૫૫ લખી તેણે જણાવ્યું કે "તે શિક્ષકનું પોષણ જેમણે તેવી રીતે તેના કુટુંબ તરફથી થતું નથી, એવી વાત મામ ઘોડો તરફથી તેના સામગ્રવામાં આવી છે અને તે ધોડા વખતમાં પોતાના કુટુંબ તરફથી પોતાનું સારી રીતે પોષણ ધાપ એવો બદોમસત કરી આતરી નહિ કરી આપે તો તેને ખાતામાંથી કમી કર્યા શિવાય બીજી ક્ષણ નથી." હવે એ વાત તો ખરી છે કે તેનું કુટુંબ બોદોતું છે, પણ તેની સાથે તે સુખથી રહે છે તેના પગાર ધજો કુટુંબ લોવાથી માથા દીક પોષણને મારે ધોડા પૈસા જામ આવે, એ વાત પણ ખરી છે વળી તે માદગીમાંથી ધોડા વખતથીજ સામે થયો છે, તેથી સારીરે દુઃખ અને અસાન દેખાય છે. પણ બોડોને કમી બો-

રાકી પોશાકીવાળાં શિક્ષકો જોડતા નથી. હવે એ કહેવાની આગળનાં શિક્ષકો
હાથનારના ને તેવું નિરાકરણ કરનારના ડાહપણથી તે શિક્ષક તો બિચારો ખરેખરી
પીડામાં જ દસાયો છે, અને તેણે કરેલી ચરજનો સંતોષકારક પ્રત્યુત્તર મળવાની તે
રાહ જુએ છે.

जर्मननी केळवणी.

આપણા દેશમાં તેમ જીન્ન સુધારેલા દેશોમાં પણ આજ કાલ કેળવણી આપવાની પદ્ધતિ સ્થિર થયેલી નથી. કેળવણીના સંબંધમાં જૂના વખતના પહેમે અને રિવાજો આપણે છેડી દેતા ચાલ્યાં છીએ. ગોખલપટ્ટીનું કાગળો છોડી કરવા લાગ્યા છીએ; અને તેને ઠેકાણે કેળવણી સંબંધી નવી નવી કલ્પનાઓ અને તર્ક આપણે કરવા લાગ્યા છીએ, ખરે જોતાં એ આખતમાં આપણે પશ્ચિમના દેશોને અનુસરીએ છીએ. કેળવણી આપવાની કળામાં તે દેશમાં જે જે સુધારા થાય છે, અને જે જે પદ્ધતિઓ અજમાવી જોવામાં આવે છે, તેનો સારો અભ્યાસ કરીને આપણા દેશમાં પણ આપણે તે લાગુ કરવાને યત્ન કરીએ છીએ. યુરોપખંડમાં અને વિશેષ કરીને ઈંગ્લેન્ડ, ફ્રાન્સ, જર્મની, આસ્ટ્રિયા વગેરે દેશોમાં કેળવણીની સ્થિતિમાં વીજળીના જેવી ગતિથી ફેરફાર થયા કરે છે, અને તેને પરિણામે નવી નવી પદ્ધતિઓ ઉત્પન્ન થાય છે.

એક મુસાફર જેણે જર્મની તથા આસ્ટ્રિયામાં મુસાફરી કરીને તે દેશની કળવણીની રિયતિ જોઇછે, તે લખેછે કે આપણે કળવણી આપવાની જૂની પદ્ધતિને આજ સુધી વિધાસથી વળગી રહ્યા હતા, પણ હમણા આપણે તે વિષે નિચાર ચલાવીએ છીએ, અજમાશે કરીએ છીએ, અને કંઈ નવું અજવાણું પાડવાનો શોધ કરીએ છીએ. આવે વખતે આપણે ખ્રીસ્ત દેશમાં મુસાફરી કરીને ત્યાંની કળવણીની પદ્ધતિ જોવી જોઇએ, અને કળવણીના કામમાં તેમને શી શી હરકતો આવેછે, તથા તેઓ શી રીતે દૂર કરેછે, તે જાણવું જોઇએ મારા મનમાં આવે વિચાર આપતાથી એપ્રિલ મહીનાની આખરમાં યુરોપની નિશાળો જોવાના હેતુથી હું નીકળ્યો. એમ કરવામાં મારો હેતુ એ હતો કે તેમના ઉદ્દેશ અને હેતુ સમજવા. આ જાણતમાં સ્વાભાવિક રીતે જર્મની તરફ મારું લક્ષ પ્રથમ ખેંચાયું તેથી હું ગોટ્ટિંગનમાં ગયો. ત્યાં મુખ્યત્વે કરીને સ્ત્રી અવધાસીઓની પાઠ શાળામાં કોઈક વિશેષ જોવામાં આવ્યું. ત્યાંથી પછી હું આઇઝનાક તરફ જવાને નિકળ્યો. કેમકે આ નાના કર્ણામાં હરગારસન પદ્ધતિથી કળવણી આપવામાં આવતી હતી, અને ત્યાંની નિશાળો ડિરેક્ટર એકરમાનની દેખરેખ નીચે ચાલતી હતી.

હરબારશન પદ્ધતિ કેવી છે, તથા તેના મુખ્ય સિદ્ધાંત શા છે, એ વિષે આ જગોએ હું કંઈ કહેવા ઇચ્છતો નથી; માત્ર હરબારશન સિદ્ધાંતો ગાન્ય રાખીને જે નિશાળો ચલાવવામાં આવે છે, તેની કંઈ હકીકત હું કહેવા ઇચ્છું છું. આખરેનાકમાં મેં ત્રણ અડવાડીયાં ગાળ્યાં હતાં, અને તેટલા અરસામાં એક અસિદ્ધિશુભ પદ્ધતિશાળા તથા એક સિદ્ધિશુભ નિવસશાળા મેં જોઈ હતી. આ બીજી શાળામાં હરબરંની પદ્ધતિથી

નવમા વર્ગમાં રચનાયા ઉપર સૌથી વધારે લક્ષ આપવામાં આવે છે અને તે કારણથી દરરોજ એક કલાક તે ખાતે ખરચાય છે. છઠ્ઠા વર્ગમાં આવતા સુધી કેન્દ્ર શીખવવામાં આવતું નથી અને ત્રીજા કક્ષાસમાં આવતા સુધી અંગ્રેજી શીખવવામાં આવતું નથી. સાતમા આઠમા અને નવમા કક્ષાસમાં ગણિત ઉપર વિશેષ ધ્યાન આપવામાં આવે છે અને પહેલાં બીજા તથા ત્રીજા કક્ષાસમાં લખવાનું નિમિત્ત શીખવવામાં આવતું નથી. કેમકે ત્રીજા વર્ગથી માંડીને વિદ્યાર્થીઓને લખવામાં પ્રવીણ થએલા માનવામાં આવે છે.

થોડુંક થયાં ઈંગ્લાંડની નિશાળોએ પહેલા, બીજા અને ત્રીજા ધોરણમાં વસ્તુપાઠ આપવા શરૂ કર્યા છે. જર્મનીમાં જે બાળમગ્નત ચલાવવામાં આવે છે, તેને અહીં કામલ કરવાનો આ પ્રયત્ન છે, અને તે ઘણો સ્તુતિપાત્ર છે; પણ જે આંખણે આપણા વસ્તુપાઠ ખરેખરા ઉપયોગી કરવા હોય તો તેના બદલામાં ત્રીજા વિષયોના કલાક ઓછા કરવા જોઈએ. આપણે અહીંનાં પહેલા ધોરણનાં છોકરાંને લગભગ છઠ્ઠા ધોરણના છોકરાના જેટલા વિષયો શીખવાના હોય છે, અને નિશાળમાં પણ તેમના જેટલા કલાક ફાળવે રહે છે. આ બાબત વિચાર કરવા જેવી છે.

શિક્ષણાનુભવશાળામાં દૈનિકદિનના બે ભાગ કરેલા છે.

૧ જૂગોળવિદ્યાને લગતું દૈનિકદિન.

૨ પ્રાણી વનસ્પતિ આદિને લગતું દૈનિકદિન.

જૂગોળવિદ્યાને લગતા દૈનિકદિનના કેટલાક પાઠો જોઈને મને આનંદ થયો. કદાચ આ જગોએ નવમા, આઠમા અને સાતમા વર્ગમાં એક વર્ષમાં શું શું શીખવવામાં આવે છે, તેની નોંધ આપીશું તો નિરૂપયોગી નહિ થાય.

વર્ગ નવમે—વર્ગનો ઓરડો, નિશાળનો ઓરડો, નિશાળની પાસેની રમવાની જગો, કંપાસનાં અર્થાંશ, સૂર્ય, ચંદ્ર, દરરોજના હવાના દેરદાર.

વર્ગ આઠમે—નિશાળનું મકાન, નિશાળની પાસેની રમવાની જગો, જે શેરીમાં નિશાળ હોય તે શેરી, ગામને નકશો (મુખ્ય ઈમારત સહીત), ગામની આસપાસની જગાઓ, મુખ્ય ગ્રહોનાં રચન.

વર્ગ સાતમે—ગામની આસપાસની ઘણે સુધીની જગાઓ, આસપાસની ટેકરીઓ, સાક્ષ નદી, હાઈ પર્વત, પર્વતની ઉંચાઈનો સરખાવો, ક્ષીતિજ, ખમ્બાબિંદુ, સવારે ખપોરે ને સાંજે સૂર્યનું રચન.

દૈનિકવિદ્યામાં જે રચનાત્મક ઇતિહાસ શીખવવામાં આવે છે, તેમાં જંગલમાંના છોડવા તથા જનવરોના પાઠ હોય છે.

સાતમા વર્ગમાં દૈનિકદિન બહુ મોટા રીતે આપવામાં આવતું હતું. તે વરસમાં નાની છોકરીઓ પોતાના શિક્ષકની સાથે બે વખત દરવા ગઈ હતી અને શિક્ષકે તેમને અવસોક્ત કરાવ્યું હતું. તેઓ નદી ઉતરીને પેલેપાર ગયાં હતાં, સામે પાર કુંગરીઓ હતી તે ઉપર ચઢ્યાં હતાં તથા ત્યાં આગળ ગાસનાં કારખાનાં, લોટ દળવાનો સંચો, નિશાળ, વર્ગનાં કેટલાંક છોકરાંનાં ઘર, નદી, કુંગરાની હારો અને કેટલીક શેરીઓ જોઈ હતી.

કાળા પાડીઆની આ પ્રમાણે રચના કરી હતી:—

	ક	ખ	ગ	ઘ	ચ	છ	જ
૧
૨
૩
૪
૫
૬
૭
૮
૯

ઉપરની આકૃતિમાં પાંદડા આકાર, અક્ષરો, તે ટપકાં મોટા તથા સાત રંગથી પાંદડાં હતાં. છોકરાં પાંચે મોટાનુંકો હતો. તેમાં પશુ લેવાજ આકાર, અક્ષરો તે ટપકાં હતાં. આકૃતિમાંની જગ્યાઓ ભેંઈ આગળપછી શિક્ષક પાટિયા ઉપર તેનો નકશો દોરતો અને તે પ્રમાણે છોકરાં પોતાની ચોપડામાં ઉતારી લેતા એવા રીતે ધીમે ધીમે ગામની આમપાસની બધી જગ્યાઓનો નકશો કાઢી લેવામાં આવતો. દરેક છતાનમાં સ્વાભાવિક દરિયાસ પશુ મામની બહારના ઈશ્વરવામાં આવતો. છુ ધખીયાન મવામાં જ મવામાં ફરવા જતો હતો, તે વારે તાની તાની છોકરાઓ તથા છોકરાના વર્ગ તેમના શિક્ષકની આગે જ મસખા ફરવા અને છોકરાનાં પાના, ડૂસ, ફળ, પક્ષીઓ, એ વિગતોના અભ્યાસ કરતાં મારા જોવામાં આવ્યા હતા.

છટ્ટા વર્ગની ભૂગોળમાં—રોન, -હાર્લન, વગરને કાન્યુલ નદીઓ વિશે પૂર્વની ગોળા વિશે, અને આકાસીય ઇલાક તાગ વિશે માદિની આપવામાં આવે છે.

પાંચમા વર્ગમાં—રસિયા, હાલ્વી, ક્રાન્સ, જર્મની, અને ડેન્માર્કના ભૂગોળવિદ્યા સીખવવામાં આવે છે.

સોઢા વર્ગમાં—ઈંગ્લેન્ડ, હાલ્વી, રોન, આરિટ્ટા, અને ઉત્તર આફ્રિકાનું જૂઓળ સીખવવામાં આવે છે.

ત્રીજા વર્ગમાં—રોનલ્ડાડ મધ્ય અને દક્ષિણ અમેરિકા, દક્ષિણ આફ્રિકા, દિ દ-શાન, આસ્ટ્રેલિયા, અને પૂર્વની ગોળાના કૃત્યો સીખવવામાં આવે છે.

(અપૂર્ણ)

ઈવારત

અને

નીનિનુ શિક્ષણ.

આ પાટો ઉપયોગ સરળ થાય માટે નીચેની સૂચનાઓ કામની છે—

૧ મુખ્ય આખન ગિફ્ટકે ઉકારાઓના આગળ પાંચી મ મળાવવી અથવા ગિફ્ટક મહેરેથી પાંચી છુએ અને પછી પોતાના મહોમાં પર્ગના આગળ દહીકન કહે આવી રીતે

કહેતી વખતે ફટલીક નવી બાજતો કે નવાં દૃષ્ટાન્તો તે કહી શકશે અથવા છોડી દેવા જેવાં હશે તે છોડી દેશે.

૨ જે બાજત લખવા આપવી હોય તેની મુખ્ય મુખ્ય હકીકત પાઠીઆપર લખવી. અથવા શિક્ષક તે વિષે છોકરાઓને સ્વાલ પૂછતો જાય ને લખતો જાય, એ વધારે સારો માર્ગ છે.

૩ નિર્ગંધની નોટો સારી રખાવવી કે જેથી કેવી રીતે નિર્ગંધ શીખવવામાં આવ્યા છે, તે પરીક્ષક અધિકારી જોઈ શકે.

પાઠ ૧ લો.

સંતત દિવોગ.

૧ જે માણસો પોતાની મેલે ઉલોમ કરે છે, તેને પરમેશ્વર મદદ કરે છે. સારો હેતુ અથવા ધારણા રાખવી એટલું જ જસ નથી; પણ તે કામ પૂરું કરવાને બળવાન ઇચ્છા અને બળવાન યત્નની પણ જરૂર છે.

૨ માણસના અપૂર્ણ પ્રયત્નો જે એકલા કરવામાં આવે તો કેટલો મોટો ઢગલો થાય ! પોતાનું કામ આરંભીને તેને સંપૂર્ણ કરવા માટે જોઈતી બળવાન ઇચ્છાની અને નિરંતર મંડ્યા રહેવાના શુભની ખામીને કીધે જેમને કીમતી વખત નકામો મથો ન હોય અને પૈસા પણ બગડ્યા ન હોય એવો માણસ ભાગ્યે જ મળી આવશે.

૩ સફળ થવાનો રસ્તો કાંઈ કુંઝરપરે જાનીબેર ચઢવાના માર્ગ જેવો છે. તેમાં જે જો નડે છે તે ઉપરથી જ માલમ પડી આવે છે કે આપણામાં કુતમ કાણુ છે.

૪ હેન્ડી ફેસેટ જે કેમ્બ્રીજની યુનિવર્સિટિનો પ્રેફેસર થયો હતો, જે પાર્લામેન્ટમાં પ્રખ્યાત મેમ્બર હતો, અને જે પોસ્ટ માસ્ટર જનરલ થયો હતો, તે બધારે નાનો હતો ત્યારે તેના બાપની જંદૂક અચાનક ટૂટી જવાથી તેની આંખોની જેવાની શક્તિ નાશ પામી હતી. તેણે પોતાનાં ગમશાઈ ગમેલાં માથાપને આનંદથી કહ્યું કે ‘બાપા, ચિંતા કરશો નહિ; મારી જીંદગીમાં મારે જે સફળતા મેળવવાની છે તેમાં અંધાપો આડે આવી શકશે નહિ.’ વિઘ્નની સામે થવાનો ખરો રસ્તો આ છે.

૫ ઓલીવર ગ્રોવરિમથ એક આધરીરા છોકરો હતો. તેનું મોઢું શીતળાના ડાઘથી છુંદાઈ ગયું હતું અને તે એટલો ગરીબ હતો કે સૌ કોઈ તેની અવગણના કરતા હતા. તે શી રીતે શુભસન કરતો હતો ? તે સાધારણ લાવણીઓ જેડીને શેરીઓમાં ગાનારા માણસોને આપતો હતો, અને એમ કરીને દરરોજ એ ત્રણ આના જેટલું કમાતો હતો. તેણે ફ્રાન્સમાં તથા ઇટાલીમાં પગે ચાલીને મુસાફરી કરી હતી, અને પોતાનો ખોરાક પેદા કરવાને ઘેર ઘેર સારંગી વગાડતો હતો. તેની ૨૮ વરસની ઉંમર થઈ ત્યારે લંડન શહેરમાં તે રહેતો હતો. તેની પાસે કંઈ નહોતું તથા જેના ઘરમાં તે રહેતો હતો તે યરવું બાકું વસુલ કરવાને ધરની માલિક બાઈએ તેના ઉપર દુરીઆદી કરી અને તેને કેદમાં નંખાવ્યો હતો. તે વખતે તેની પાસેથી “વેક્ટ્રિકલ પાવર” એ નામનું એક લખેલું પુસ્તક મળી આવ્યું અને તેને વેચવાથી જે નાણાં આવ્યાં તે બાજ પેટે આપી તે કેદમાંથી છૂટ્યો હતો. ‘ઉગ્ગ યોલ્ડ ગામકુ’ એ નામનું પુસ્તક પૂરું કરવામાં તેને ત્રણ વર્ષ લાગ્યાં હતાં, પણ છેવટે તેમાં તેને યશ મળ્યો હતો. તે મઠી ગયા પછી વેસ્ટમિનસ્ટર આબીમાં તેને ગાનસહિત દાઢવામાં આવ્યો હતો.

૧ ક્રેલમ્બસે ત્યારે વાત કરી કે આટલાંટિક મહાસાગરમાં ઘરને દિ દુનિયાનમાં જવ તો રહેતો મળી આવશે, ત્યારે બધા લોકોએ તેને દંડી કાઢ્યો હતો; પણ એ વાત એના મનમાં ખૂંચ્યાં કરતી હતી તે આશ્ચર્ય મળ્યા માટે યુરોપના લુડા લુડા રાજાઓ મયો ત્યારે તેઓએ તેને બેરકુદ દગલ્યો હતો, પણ આખરે તેને રોમના રાજા રાજાએ આશ્ચર્ય આપ્યો અને ધણી આમલો વેડીને છેવટે તેણે અમેરિકા ખડ શોધી કાઢ્યો ત્યારેજ સૌ કોઈએ તેને માન આપ્યું.

૭ જે માણસોને પોતાનું કામ પાર પાડતા નુરકોલીઓ નહીં નથી, તેઓએ ધણી એટલાં કામ કર્યા હોય એવા દાખલા તો દિનિદાયમાંથી મળી આવશે પણ જેમને વાંધવાર વિદ્યા નડ્યા કર્યા હોય તથાપિ પોતાની ધામજીને વળગી રહીને જેઓ પાર પડ્યા હોય એવા દાખલા યેલા મળી આવશે રીચાર્ડ આર્કરાઇટના જેવો મતલ મડ્યા રહેતાનો ગુણ ધણી જગ્યાએ ભાગ્યેજ જોવામાં આવે છે તે પોતાની જ દગીની શરઆતમાં એક દબામને ઘેર કમેદવારી કરતો હતો પણ મરતી વખતે તેની પૂજા પદર લાખતી હતી

૮ બીજા બધા ધરતી માથાસોની પેટે આર્કરાઇટ પણ શરઆતમાં ધણી ફોલે મડ્યા હતા નહોતો. એક મરીજ માળાપનો તે તેરમે છોકરો હતો, અને તેને નદિ જેવી અચવા ધણીજ થોડી કેમવણી મળી હતી દબામના ધરતી ગુમારતીની મુદત ત્યારે પૂરી થઇ ત્યારે તે પોતાનો બંધો સર કરવાને બોલતનમાં મયો અને ત્યાં તેણે પોતાની દુકાન પર એક મોટું પાટીકું લખાવી તે પર લખ્યું કે 'આવો, બે પૈસે દબામત' આવી એને ઘેર ધણી ધરાક જ્યા લાગ્યા, તેથી બીજા દબામો તેના સામા થયા અને તેનો ધણી નેહી માડવાને તેઓએ પણ પોતાની દબામનનો દર ઘટાડી તેના જેટલો કર્યો, આર્કરાઇટ તેથી હારી ગયો નદિ અને પોતાના પાટીઆ પર લખ્યું કે 'સરક જ' દબામના એક પૈસા' હવે એના કરતાં દર ઘટાડ્યો પાલવે તેમ નહોતું. તો પણ આર્કરાઇટ તેલકામાંજ પોતાનો નિર્વાહ કરતો હતો અને તેમાંથી પણ નાણા જમાવતો હતો પછી આર્કરાઇટનું જ્ઞાન વંત કળા તરફ ગયું અને બીજા કેટલીક આજતોની સાથે 'સંતનમનિ'ના સિદ્ધાંત છોડવાને તેણે જાન કર્યો. પછી તેણે ર અને જિન કાવવાનો મયો શોધી કાઢવાપર લજ્જ લખાવ્યું. આ કામમાં તે એવો સુધાઇ મયો કે તેણે પોતાનો ધણી રાજમાર બધું પડ્યું મૂક્યું અને પોતાની પાસે જેટલાં નાણા હતાં તે બધા આચી નાખ્યાં, તેની કીને એમ લાગ્યું કે આર્કરાઇટ આ લતમાં પડ્યો છે તેથી આપણે સીખારી થઇ જઈશું અને બૂબે પણ મરી જઈશું. તેથી તેઓએ એક દહાડે ગુરને ઘડને તેના બધા નમૂના ભાગી નાખ્યા

૯ આર્કરાઇટથી આ નુકશાન સહેવાયુ નદિ તેથી તેણે તેને શરી મૂકી અને પોતે પ્રેરતનની બાકરજીસાળામાં એક ખાલી ઓરડો હતો તેમાં જઈને કાંતવાના સભા જનાવવાનો ઉદ્દેશ કરવા માંડ્યો.

૧૦ તેનો ઉદ્દેશ સફળ થશે એમ જાણવા લાગ્યું. આ કારણથી પ્રેરતનના ભોકાને બધ લાગ્યો કે રખેને કાવવાને મ'ચી નીકળે અને તેથી દાણે કાંતવાને ધણી કળારા બૂબે મરી જાય! આ પરથી ભોકાએ તેને બીલીવરાવ્યો કે જો તે પ્રેરતન કાઢેર છોડીને એકદમ અરથો નદિ જાય તો તેનો તથા તેના સંચાનો નાશ થશે.

૧૦ આદેશાદે ત્યાંથી પોતાનો મુકામ ઉઠાવ્યો ને નોટિંગહામમાં ગયો; ત્યાં તેને ઘોડુંક ઉત્તેજન મળ્યું. એક શાહુકારને તેના કાગમાં ફતેહ મળશે એવો વિશ્વાસ આવવાથી તેણે તેને નાણાં ધીરવાતું માથે રાખ્યું પણ આગળ જતાં તે શાહુકારને આ પ્રયોગ ધણી ખરચાળ માલમ પડ્યો; કેમકે એમાં કંઈ નફો મળવાની આશા દેખાય એવી મીઠી ઉભી કરતા પેહેલાં ઘણાંક વરસ તો એમને એમ અર્થગાંજ વીતી ગયાં હતાં. જ્યારે તેમને સફળ થવા વારો આવ્યો ત્યારે બીજા કારખાનાવાળા સામા થયા અને આદેશાદ પેટનું મેળવે નહિ એટલા માટે તેમણે છૂટે હાથે પૈસા ખર્ચ્યા. આટલું કરીનેજ તેઓ બેસી રહ્યા નહિ, પણ ધણી ગુરૂસે થએલાં ભોડાએ તેનું કારખાતું બાળી નાંખ્યું.

૧૧ આદેશાદ આથી પણ નાહિંગત થયો નહિ; તેણે ફરી કારખાતું બાંધ્યું, અને ધીમે ધીમે સાંચાકાગમાં તે સુધારો કરતો ગયો તેથી તથા સંચાનો માલ ભોડાને પસંદ પડી ગયો તેથી તેને ફતેહ મળશે એમ નક્કી થયું.

૧૨ આ બધાની સાથે આદેશાદને એક મોટી મુશ્કેલીમાંથી પાર પાડવાતું હતું. તેનામાં કેળવણીની ખામી હતી; પણ ઉંઘમાંથી વખત બચાવીને તેણે અભ્યાસ કર્યો અને તે ખામી તેણે પૂરી કરી. ૫૦ વર્ષની ઉંમર પછી તે દરરોજ બે કલાક પોતાના આદેશ સુધારવામાં, જોડણી શીખવામાં અને અંગ્રેજી વ્યાકરણનું જ્ઞાન મેળવવામાં કાંટો હાંટતો હતો.

૧૩ એણે જે આ શ્રમ કર્યો તથા મોટા લાભકારક શોધ કર્યો અને દેશના વેપાર ઉદ્યોગને મોટો ફાયદો કર્યો, તેથી રાજ્ય પછને તે વખતના રાજા ત્રીજા જ્યોર્જે તેને નાઈટનો ખેતાબ આપ્યો. આ દિવસ તેની જીંદગીમાં તેને મોટામાં મોટો હતો.

૧૪ જે છોકરા અને છોડીઓ 'મારાથી નહિ પાય' એમ કહેતાં નથી, તેઓ આગળ ઉપર ઘણાં મોટાં ને સારાં કામ પાર પાડી શકનારાં પાય છે. જીંદગીમાં સારી આશા, આપનારા અને લાભદાયક પ્રસંગો ધણી આવે છે, પણ તે સફળ થવાનો આધાર આપણા પોતાના ઉપર છે. વિજેતાનો પરાજય કરીને જે આપણે આગળ પધ્યા જઈએ તો યશ નિશ્ચય મળે છે.

પાટીઆ પર લખવાની વિગતો.

૧ સંતત ઉદ્યોગ શા માટે જરૂરનો છે.

૨ મુશ્કેલીનો ઉપયોગ-પ્રેક્ષિસર ફેસેટ.

૩ ઓલીવર ગોલ્ડસ્મિથનું જીવન.

૪ કોલમ્બસનો સંતત ઉદ્યોગ.

૫ રીચર્ડ આદેશાદનું જીવન વર્ણન.

અ. બાલ્યાવસ્થા.

બ. હાલમનો ધંધો.

ક. યાંત્રિક શોધમાં પહેલો પ્રયત્ન.

ડ. પ્રેશનમાં જવું.

इ. मोतीगदाभ जवु.
फ. त्यां कुशोभ
ग. इजवकुतो यधारे
हं नाऊदनी पदरी

वस्तुपाठः.

(ସୋମ୍ବର ୨ ଭାଗ.)

આક અને મુલેદ પેનસીબ.

વસ્તુઓ અને વિદ્યો—ધોળા ચાકનો કડો, રેડ પેન, (ખતી સો તો) ચાક-
ની ખાજનું ચિત્ર તથા રેડના પદ્મની ખાજનું ચિત્ર, સંધ્યાશુ દેડોડોડીક આસિ
(એક ધીથીમાં). એ કમોડીની નળાઓ, એક પાણીનો માટો ને ગ્લાસ, એક લથોડી,
દીવાસળીની પેડી, પત્રાગ્રેષા ચાકનું રેડુ.

વિષય ને પદ્ધતિ—કાળા પાણીમાં ઉપર અને મોટી રેસેડે ઉપર મખવાના કામમાં ચાક આવે છે, તે ઉપરથી ચાકનો ઉપયોગ હોડરા પાસે કહેવરાયેલા શ્રી ચાક છે (એનાથી એક ધોળા લીટા પડે છે અને તે ૪૮ ઇંચાય છે). ચાક થી વરતુ છે (એક નરમ ખનીજ પદાર્થ) પાટીમાં ઉપર લખીને તે કપડાવની બૂટી નાખવું ને હોડરાને ખલાસી આપવું કે ચાક જલદીથી બ્રમાઇ જાય છે, અને મહેતરથી બૂટો થઇ જાય છે તથા તે કપડાને કાપી આવે છે તે કાપી રજો છે કે નહીં હીને રજો છે કે નાકાતી જેટલી બોર્ડી થી ખર નોળ દોષ છે પણ તે ઉપર આઠ ખડુ યોગ દોષ છે રેસવેના રચના મોદતાં ને દેશમાં ચાક દોષ છે તથા વારંવાર ચાકના મચીમાં પડીને બાગી જાય છે. ચાક કાઠનારા હાથથી સુરંગ ફોડીને ચાકનાં મચીમાં છુટા પાડે છે તેને આડીઓમાં બરીને પામેના રેસવેના રેસનપર લઇ જાય છે કે બહારે લેઈ જાય છે જાનેલે ચાક પાણીમાં તણાઈને તળાવને તળાવે ભેગે છે. ચાકમાં પાણી નાખીને નેના ગોળા ફરીને ચકાવે છે અને તેને ધોળવાના કામમાં લે છે

અથેાગ—એક ચમચે ગરવા ચાણી રકાળી લેતી ચાકની બુકીમાંથી ઘોડીક
બર્ડ હમાર પલાળી તેને ચમચા ઉપર કે રકાળી ઉપર નરમ કપડાવતી મમતી. તે વસ્તુઓ
૨૨૭ થાય છે, અને તેના ઉપર જીરડા પડતા નથી

મુયોગ—આકાશી બુદ્ધિમાયી યોગોક બુદ્ધિ કસોટીની નળીમા નાખવે; અને તેના ઉપર યોગોક ટીપા દૈવબોધિક અસિદ્ધતા નાંખવા. તેનાં ઉભરે આવશે કે પરરે. આ યોગો; કેમકે કાર્તિક અસિદ્ધ ગણેસ આકાશી બદાર નીકળી જવા માટે છે એક દિવાસગી સગાવાને અને તેને નળીમા બેસાડે. વ્યગ્રત્ દેનાય જશે.

પ્રયોગ—કચના ઝાઝામાં ચાકના થોડાક કણ નાખો અને તેના ઉપર થોડાં ચાકિંક વેડો. તેના ઉપર હવામગી સજાગીને ધરો. ઝાઝામાં બળેલું દોસાઈ બન્યું છે.

ચાક બટ્ટીમાં બજે છે અને તેનો ઘર બાંધવાનો ચૂનો થાય છે. કાર્બોનિક ગ્રાસિક ગ્લાસ અને પાણી જતાં રહે છે અને કળીચૂનો રહે છે. રકાળીમાં થોડો કળીચૂનો ભૂકો, અને મોટામાંથી થોડું પાણી લઈ તે ઉપર છાંટો. પાણીને તે એકદમ શોષી લે છે અને તેમાંથી જે ગરમી ઉત્પન્ન થાય છે તેથી રસાયની દ્રવિયા થતી માલમ પડે છે. ચૂનો દારીને ભૂકો થઈ જાય છે તથા તેમાં કાંકરી મેળવીને ફેલ કરવો હોય તો થઈ શકે છે. છોકરાં આ પ્રયોગમાં જોઈ શકશે કે ચૂનાના કાંકરા ઉપર પાણી છાંટવાથી તે ફૂટે છે, અને તેનો ભૂકો થઈ જાય છે.

હવે સ્ટેટ લો અને છોકરાંને પૂછો કે આના ઉપર તમે શાનાથી લખશો ? તેમને બતાવી શકાશે કે કેટલીક સ્ટેટો બીજી કરતાં નરમ હોય છે. બ્યારે કોઈ છોકરાને સારી રીતે લખવું હોય ત્યારે તે શું કરે છે ? તે પોતાની પેનની શી રીતે ચાણી કાઢે છે ? પેનનો ભૂકો બણા કામમાં આવે છે.

જીમ અને તેનો ઉપયોગ.

(સંપૂર્ણ ગોંધ.)

ધોરણ ૧ લું.

૧. માણસની જીમ અને તેનો ઉપયોગ.

પ્રથમ જીમના આકાર અને તેના દેખાવ વિષે પ્રશ્ન કરવા. તે મૂળ આગળ પહોળી છે અને છેડા તરફ સાંકડી છે.

૨. તેનો આકાર કે દેખાવ.

જીમના ઉપરના ભાગમાં વચમાં એક લાંબો ખાડો છે તે ઉપર લક્ષ દોરવું. તથા જીમનું ટેરવું બધાંનું સરખું નથી હોતું તે બતાવવું. જીમ મોટામાં કોઈ કામ ન કરતાં પડી રહેતી હોય છે ત્યારે, તથા તેને કઠાય તેટલી બહાર દાઢવામાં આવે છે ત્યારે તેમાં શો ફેર પડે છે તે બતાવવું અને એ ઉપરથી સમજાવવું કે બીજા બધા આકારની જેમ એનામાં પણ લાંબી ટુંકી થવાની સત્તા છે.

૩. તે બાલવામાં કેટલું કરે છે.

છોકરાને જીમનો ઉપયોગ કર્યા વગર બોલવાનું કઠે.

૪. તે ચાલવામાં કેટલું કરે છે.

જોરાક ચાલતી વખતે જીમ જોરાકને ચવાઈ જવા માટે દાંતની વચ્ચે રાખે છે અને તેને શુંકની સાથે મેળવીને બીનો કરવા માટે મોંમાં બધે ફેરવે છે, તથા છેવટે તેનો ગોળો કરીને ગળામાં લેઈ જાય છે. ગળું તેને કોણમાં ઉતારી-દે છે.

એક છોકરાને જીમનું ટેરવું પ્રથમ મીઠામાં ને પછી ખાંડમાં બોળવાને કહેવું.

૫. તે સ્વાદ પારવામાં મદદ કરે છે.

આ ઉપરથી આપણને માલમ પડે છે કે જીમ સ્વાદ પારવામાં કામ આવે છે. સ્વાદ પારખવાની ખરેખરી શક્તિ જીમના ટેરવામાં હોય છે.

૧. રૂપાં પારખ-
વતુ તે નાણુક સા-
ધન છે

ઉત્તરે, જીમ એ રૂપાં પારખવાનું નાણુક સાધન છે એમ બતાવી
આપ્યું. એક બૂઠા ઉઠાની સમાવી ભેંડને તેના ઉપર બેઠા
જેટલા ઉપર રાખવા પડી તેને જીમ અડધાંડી જેવી, તેથી તે
બન્ને છેડા જીમને જુદા જુદા ભાગમે, પણ તેજ છેડા કદાચ એક
પ્રમ ઉપર રાખાને માલ ઉપર અડધાંડીનું નેડ તેમો એકજ છેડા
જેવા ભાગમે.

અંકગણિતના પ્રશ્નો.

આપણી નિશાળમાં ગણિતને વિષય જેટલો ઉપયોગી છે, તેટલો બીજે ભાગેજ દર્શો.
પરીક્ષા વખતે મથા છેકરા ગણિતમાં નીકળી જાય છે જે છેકરા ગણિતમાં સારા દોષ છે,
તેમો બીજા વિષયમાં પણ બહુધા સારાજ દોષ છે એટલા માટે આ વિષય ઉપર શિક્ષકને
પણ વધારે ધ્યાન આપવાની તથા વધારે વખત રોકવાની જરૂર પડે છે. બહુધા શિક્ષકો અક-
ગણિતનાં પુસ્તકમાં અમુક રીતના જેટલા પ્રકારના દાખલા દોષ છે તે બતાવી જાય છે આમ
કરવાથી ધણીક વાર છેકરા મતની પેટે કામ કરે છે, પણ પોતાની જુદીથી ગણિતનાં
કૃત્યો સિદ્ધ કરી શકતા નથી, અને ગણિત શીખવાનો ખર્ચા હેતુ તે એજ છે કે તેમો
પોતાની જુદીને એકામ કરી આપેલા દાખલાનો વ્યવહાર સમજી દિમાખ કરે

અકગણિતમાંનાં મનોવલ્લેમાં દાખલા બહુધા બે પ્રકારના દોષ છે. એક જાતનાં
દાખલા રીતના દોષ છે, એટલે તેમાં છેકરાઓ એક વાર રીત જાણે એટલે જ વતી પેટે તે
પ્રમાણે ક્યાં જાય. બીજી જાતના દાખલામાં જુદીને ઉપયોગ કરેલા પડે છે, એટલે તેમાં
દાખલામાં કહેલો વ્યવહાર સુદૃઢ રીતે સમજીને દાખલો છોડવાનો દોષ છે આ જાતના
દાખલામાં છેકરા ધણે ભાગે ગુંથવ પડે, પરંતુ જે નીચલા ધોરણોમાંથીજ છેકરાઓને
એવા દાખલા મળવાની રેવ પડી હોય, —તેમની જુદીને તેવી રીતે કસવામાં આવી હોય,
તો ઉપલા ધોરણોમાં તેઓ મહેલાઈથી કામ કરી શકે

શિક્ષકને મદદ કરવાના હેતુથી આ વખતે અમે નીચલા ધોરણમાં કાળા પાટીઆપર
કરાવવાના કેટલાક દાખલા આપીએ છીએ. આ દાખલા શિક્ષકે કાળા પાટીઆ પર સખરા
અને તેમાં કહેલો વ્યવહાર સમજવામાં તથા તેની કૃતિ કરવામાં છેકરાને સર્વ પ્રકારે સહેલાઈ
કરી આપતાં જરી.

આ દાખલા અમે ત્રીજા ધોરણના છેકરાઓ માટે ધાર્ય છે જે કે તેમાંના બહુધા
દાખલા તો એવા પણ છે કે તે બીજા ધોરણના છેકરા પણ ગણી શકશે

દરેક દાખલો શિક્ષકે પાઠ્યાપર સખરો, અને વાંચી બતાવવો. ૧છી છેકરા
પાસે વાંચી બતાવવો તેઓ વિચાર કરે એટલામાટે શિક્ષકે દરેક જાતનો પ્રયત્ન કરવેલ
અને દરેક દાખલો તેઓ મજબૂત મઠિ તે જદલા તે તેમના મનમાં સારી રીતે ઉતારવો.

દાખલા—ધોરણ ૩ જી.

૧. ૧૦૦૦ તથા ૫૭૪, એ સખ્યઓની બાદબાકી કરતાં, કપા અને ૮૪૪
કેટકેટલા વધારે છે ?

૨. ૫૪ ને ૧૬ના ગુણાકારમાંથી ૨૬ અને ૧૮નો ગુણાકાર બાદ કરો ?

૩. હું ૬૫૫ પાઇ જગજીવનને આપું છું અને એક આનો ૮૫૫ પાઈ મંગળને આપું છું અને ૩ આના ૪ પાઇ જગજીવનને આપું છું. ત્યારે એક રૂપીઆ કરતાં મેં કેટલું જોધું આપી દીધું ?

૪. એક માણસે પહેલીવાર ૨૪૪ દાટમ આપ્યાં અને પછી ૫૪૦ આપ્યાં. જો તે ૧ રૂપીઆનાં ૮ લેખે વેચે તો તેને કેટલા રૂપીઆ મળે ?

૫. જો હું એક અઠવાડીઆમાં ૩૦ આના કમાતો હોઉં અને ૨ રૂપીઆ ૩ આના ૬ પાઇ ખર્ચતો હોઉં તો કેટલી છ પાઈઓ હું બચાવી શકીશ ?

૬. એક જલ્દસ્થતા પાકીટમાં ૬ રૂપીઆ અને ૮૫૫ આના છે. તેમાંથી તે માણસ ૬ અર્ધા રૂપીઆ એક છોકરાને આપે છે ને છોકરાને આપ્યું તેનું અર્ધ બીજાને આપે છે, તો તેની પાસે બાકી શું રહેશે ?

૭. એક ઘોડા, ગાય અને ટટ્ટુ મળીને ૪૦ રૂપીઆમાં વેચતાં આપ્યાં. ટટ્ટુની કીમત રૂ. ૭-૮ આના પડી અનેક ગાયની કીમત ટટ્ટુના જેટલી પડી, ત્યારે ઘોડાની કીમત શી પડી હશે ?

૮. છ રજારીઓમાંના દરેકને ઘેર ૪૮ ગાયો છે તો તે બધી ગાયોના પગ કેટલા થશે ?

૯. એક બાઇડી દરરોજ ૩ આના ને ૪ પાઇ કમાય છે. એવી રીતે અઠવાડીઆમાં ૭ દહાડા કમાય છે. હવે જો તે બાઇડી એક અઠવાડીઆમાં ૧૫ આના ખર્ચે તો રૂ. ૨-૮ આના બચાવવાને તેને કેટલા દિવસ લાગશે ?

૧૦. ઝંની પાસે ત્રણ ગીની છે અને વંની પાસે પૈડ ૨-૧૦ શિલિંગ છે. હવે જો ઝ, વ ને અર્ધો કાઉન આપે તો પછી ઝંની પાસે વંના કરતાં કેટલા શિલિંગ વધારે રહેશે ?

૧૧. એક માણસની પાસે ૬૪૦ અંજીર છે. તેણે તેમાંથી ચોથા ભાગનાં વેચી નાખ્યાં. બાકીનાં તેણે ટોપલીઓમાં મૂક્યાં. દરેક ટોપલીમાં ૬૦ અંજીર માં છે. ત્યારે કેટલી ટોપલીઓની તેને જરૂર પડશે ?

૧૨. પહેલા અને બીજા ધોરણમાં મળીને ૮૬ છોકરાં છે; પણ બીજા ધોરણ કરતાં પહેલા ધોરણમાં ૧૦ છોકરા વધારે છે. ત્યારે દરેક ધોરણમાં કેટલેક છોકરા હશે ?

૧૩. એક માણસ દરરોજ ૩ આના બચાવે છે, ત્યારે તેને રૂ. ૧૧-૧૦ આના બચાવવાને માટે કેટલા દહાડા લાગશે ?

૧૪. એક માણસે ૬ ટોપીઓ અને ૨ શેર પહુઆ લીધા અને તેના રૂ. ૧-૧૨ આના આપ્યાં. પહુઆની કીમત એક શેરના ૮ પૈસા પડ્યા, ત્યારે દરેક ટોપીની શી કીમત પડી ?

૧૫. એક ગૃહસ્થે બિહુકાને આઠ પાવલીઓ આપી અને તેનાથી અર્ધું બીજા લોકાને આપ્યું, ત્યારે રૂ. ૫ કરતાં તેણે કેટલું જોધું આપી દીધું ?

હવારતને માટે વાત.

એક આધિજા માણસ પાસે પાચસે રૂપીઆ દત્તા, તે તેણે પોતાના ખેતરને એક ખૂણે દાટવા દત્તા. દાટતી વખતે તેના ખેતરના પાડોશીએ તેને જોયો અને આધિજાના ગયા પછી લાગ જોઇને છાનોમાનો તે રૂપીઆ કાઢી ગયો. બીજા દિવસે આધિજાએ જાણને જોયું તેા તે ઠેકાણે રૂપીઆ દીડા નહિ, તેથી તેના મનમાં એવો વહેમ આવ્યો કે એ રૂપીઆ જરૂર મારો ખેતરનો પાડોશી કાઢી ગયો હશે તે ઉપરથી તે આધિજા માણસ પેલા પાડોશી પાસે ગયો અને તેને આ પ્રમાણે કહ્યું.—મારી પાસે પાચસે રૂપીઆ છે તે મેં મારા ખેતરને ખૂણે દાટવા છે, અને બીજા હજાર રૂપીઆ છે તે પણ હું તેજ જગોએ દાટવાનો છું, કેમકે ત્યાંથી કોઇ કાઢી જાય નહિ એ બાજુનમા તારી મલાહ શી છે? પાડોશીએ આ સામગીને ધાવું કે આ આધિજા માણસ હજાર રૂપીઆ દાટશે અને તે પણ હું છાનોમાનો કાઢી જઈશ્ચ પણ પહેલા દાટવા પાચસે રૂપીઆવાળી જગો તે ખાલી દેખશે તેા આ હજાર રૂપીઆ ત્યા દાટશે નહિ, માટે મેં કાઢી લીધેલા હજાર રૂપીઆ પાછા દાટી આવવશ અને પછી ત્યારે તે હજાર રૂપીઆ દાટી જાય ત્યારે હજાર અને પાચસે મળીને થયેલા પંદરસે રૂપીઆ મારે કાઢી જવા એજ રીત છે એવું વિચારીને તેણે આધિજાને સલાહ આપી કે “તમારો વિચાર બરાબર છે. એમજ કરો.” પછી પેલો પાડોશી આધિજાના ખેતરમા જાણને પાચસે રૂપીઆ અમલની જગોએ દાટી આગ્યો આધિજાએ તે રૂપીઆ કાઢી લીધા અને ફરીથી રૂપીઆ ચોરી જવાનો લાગ પાડોશીને આપ્યો નહિ.

શાહાઓને લગતો સામાન.

બાળકોની તન્દુરસ્તી માટે ઉપયોગી નિયમો.

હવે કેળવણીનો પ્રચાર વધ્યો છે, તેવડે સંગીત કાવચ મળતા તરફ વિદ્યાર્થીનું સંપૂર્ણ ધ્યાન ખેંચાયું છે. શિક્ષક બાળમા નવા નવા અખતરા કરીને કેળવણીમાં ફેરફાર કરવાનું ધોરણ મુકરર કરવામા આવે છે કેળવણી ખાતાના ઇચ્છાસુ અમલદારો ‘કષ્ટક નવું કરતું’ એવા વિચારની સરણીમાં પડેલા છે. શિક્ષક સમાજને મળે છે, કેળવણીના સુધારા સમયે ચરમા ઉઠાવે છે, અને પૂરતી રીતે સુધારો થવા ખાતાના અગ્રેસરોને વિનવે છે.

કેળવણીની રૂતેકને માટે અત્યાર સુધીમાં યતા પ્રયત્ન એકજ વિષય ઉપર બદલા

૧. છે હવે પ્રકારની કેળવણી મળવા જોઈતું જરૂરનું ધારવામાં આવે છે, તેટલું જ બચકે

તેથી વધારે અગત્યનું તો એ છે કે, બાળકોની તન્દુરસ્તી જળવાય તે તરફ ધ્યાન આપવું. શાળાને લગતો સામાન પૂરો પાડવામાં શિક્ષક અને વિદ્યાર્થીઓની તન્દુરસ્તીમાં કયી રીતે વધારો થઇ શકે એ બાબત ઉપર સામાન પસંદ કરનાર અગત્યદારોએ લક્ષ આપવું જોઈએ.

કેટલેક રૂબળે બાળકોની બેઠક માટે બેન્ચો આપવા માંડેલા છે, કેટલેક ઠેકાણે ડ્રોઇંગ ટાબલ કરવાથી હેરક આપવામાં આવેલા છે. ઇત્યાદિ સાધનોમાં રહેલી ખામી સુધરે અને વિદ્યાર્થીઓની સઘળી અનુકૂળતા સચવાય એમ ધારી એ વિષય સંબંધે વાંચવામાં આવેલા બે ગોલ અત્રે ટાંકવામાં આવે છે.

નિશાળનો સામાન એટલે શિક્ષકો અને બાળકોની સગવડ માટે શાળાના મકાનોની અંદર રાખેલી વસ્તુઓ સમજવી. તેમાં છોકરાઓ માટેના બાંકા, તથા હેરક, શિક્ષકોની હેરક, ટેબલો, કબાટ, પડદા, વગેરે તરફવાર ચીજો હોય છે. અને તેનો ધણો ખરો ભાગ સાધારણ દેશી શાળાઓમાં નહિ, પણ અંગ્રેજી શાળાઓમાં અને મોટી પાઠશાળાઓમાં હોય છે. એટલે એ દરેક વિષય સંબંધે લંબાણ નહિ કરતાં જે સાહિત્ય આપણી દેશી શાળાઓમાં છે અથવા મળવાનો સંભવ છે અને જે વસ્તુઓ સાથે આખો દિવસ નિશાળીઓએ કામ છે, એવી વસ્તુઓ માટે તથા બીજા સરસામાન માટે સાધારણ સૂચના કરી હોય તો તે નિરૂપણોગી ગણાશે નહિ.

જેમ આપણે ધરને માટે જોઈતો સરસામાન પસંદ કરતાં ધ્યાન આપીએ છીએ તેમ શાળાઓને માટે સામાન પસંદ કરતાં પસંદ કરનાર ત્રણ બાબતો ઉપર ધ્યાન આપવું જોઈએ:—

૧ ઉપયોગીપણું, ૨ શોભા, ૩ કસ્ટર.

સામાન ઉપયોગી ક્યારે કહેવાય? વાપરનારની સગવડ તથા સુખ સચવાતાં હોય ત્યારે. લગભગ તેટલીજ અગત્યની બાબત સામાનની શોભાને લગતી છે. બાંકા, ટેબલો અને ખુરશીઓ વગેરે દેખાવમાં બે ડોળ નહિ હોય, તેનો રંગ અને રચના સારાં હોય, તો તેથી શિક્ષક અને વિદ્યાર્થી કરીને બાળકોના મન ઉપર સારી અસર થાય છે; કેમકે તેમના મનપર દેળવણી સંબંધી આવી અસર કરનારાં આસપાસનાં સાધનો જેવાં તે થઇ પડે છે. લંડનની નિશાળનો એક અનુભવી અગત્યદાર જણાવે છે કે,—

નિશાળનું રાચ રચીલું દેખાવમાં શોભિતું, હંથા પદાર્થનું અને બનાવટમાં ઉચ્ચ પ્રકારનું હોવું જોઈએ. આસપાસની વસ્તુઓની અસર બાળકનાં મનપર વિશેષ થાય છે. સૌથી સાદી તથા સાધારણ ચીજોના આકાર અથવા રંગની સુદરતા સાથે દરેક જ પક્ષો-દાતા રહેવાથી તેમના મનમાં હંથા પ્રકારના શોખનાં બીં શોખા છે અને તે ખીલવા માંડે છે.

૧૫ તથા અમેરિકામાં તેમજ આ દેશમાં સખવાની ડેસ્કની સાથે જોડેલા ખાંકા વાપરવાનો સાધ સાધારણ થઇ પડ્યો છે, તેમજ આપણા દેશમાં થતો ડેસ્કો એકલા છૂટા ખાંકા થી વપરાય છે, તેથી એ વિશે કેટલીક સૂચના કરવી અવશ્યની છે.

૭મી માત્ર ફીટ કરતા વધારે લાંબાં તે રાખવા નહિ સખાઈમાં મોટા બાક હોવાથી વખતો વખત ફેવના વાધો બરેવા થઇ પડે છે વળી એકથી વધારે ખાંકા જોડી લેવા હોય, અને વર્ગની જગ્યા સાફ હોય તો વધુની અનુકૂળતા સમજવાની નથી.

ખાળાખાળાની અંદરના ખાંકાની હયાઈ સાદાસાદી નર ઇચ્છની હોવી જોઈએ વધારે મોટી હામરના છોકરાને માટે દશથી ચૈદ ઇંચ સુધી હોય તો ઠીક, પરંતુ તે બધાએ ચૈદ ઇંચ હયાઈ રાખા નહિ પણ ચોક્કસ દમના, ચોક્કસ બારના એમ ચઢતા કમના રહેતાં જોઈએ, એટલે બેદકમાં દરકત આવે નહિ.

બેસવાના પાકિયાની પટા થાઈ આદથી નવ ઇંચની હોય તો તે પૂરતી છે.

ખાળકને અટેવવામાટે બાક સાથે દળની પીટાળા ટેકા એટલે દોઢા રાખવાની રીત છે અને એ વાત ઉપર શિક્ષકોએ વિશેષ ધ્યાન આપવું જોઈએ, કારણ ખાળકોની તનદુરસ્તીની જાળવણી સાથે માટે સખધ ધનાવનારી એ ખાખ છે.

થણા ઇંચા બાકડા હોવાથી ખાળકને ઉપર બેસના તથા ઢીને ચાલના થણ જામવાબરેક થઇ પડે છે તેમના પગ આખો દિવસ સટકતા રાખવાથી પગે સોદી હનર છે અને તેમાંથી કેટલીક તરેહના વ્યધિ ઉત્પન્ન થવાનો ભય રહે છે.

વળી બાક હાલના ન રહે તે સાર કેટલેક ડેસ્કો તે જડી લેવામાં આવે છે, પરંતુ તે સમયક અર્થ નહિ દેવાથી તેના (ખાડના) પગ પડેળા રાખવા અને બોમ પર અજણત એમે એવું કરવાની ચોક્કસ રાખવી વધારે પગલ કરવા જોગ છે.

ડેસ્ક અથવા સખવાની દળની ટેવલ, — સધળા દેશોમાં આમળ જતાં નિશાળના મરમાખાનની અંદર એ વસ્તુ મેંથી વધારે અગત્યની ગણાતી ભય છે અને તે વિશે વિશેષ વિચેચનની જરૂર છે. પુરોષ અને અમેરિકામાં ડેસ્કની જતાવટ તથા રચના વિશે તરેહવાર ચેજનાઓ થવા લાગી છે અને ને સખધી અભ્યાસ અને અનુભવ ડેસ્ક સંબંધી બે જરૂરીઆત ખાખનો કુપરથી મેળવ્યો છે તે એ કે કેવા નમૂનાની અને કેવા પ્રકારની ડેસ્કોથી શાકાનું કામ સમયક અર્થ થઇ પડશે આ સવાલોનો નિર્ણય કરતાં પ્રોષ અને અમેરિકાને સમાજ નીચેનાં સાધારણ અનુમાનો ઉપર આવેલા છે.

૧ ડેસ્કનું પટ્ટું કામ એ છે કે સખવા માટેની સમયક કરી આપવી તેનું મથાળું જતાપર માકમ રહેવું જોઈએ. તેની હયાઈ, પટ્ટાનાં તથા હોળાવ થડનાં હોવાં જોઈએ અને કપમ તથા શાદી રાખવાની ચોક્કસ નેમા પૂરતી થવી જોઈએ.

ડેરક સાથે સુખદાયક બેઠક છોકરાંના કદ પ્રમાણે ઘટતી ઉંચાઇ તથા પહોળાઇની હોવી જોઇએ અને આદેશવા માટે તેને પાછળથી ઘટતો ટેકો હોવો જોઇએ. ડેરક અને બાંકની વચ્ચેનો તફાવત એટલો રહેવો જોઇએ કે, આંખ તથા આખું શરીર સહેલાઇથી ફેરવી શકાય તથા સુખાકારીને અનુસરતી ઢાંચમાં રહી શકાય.

૩ બીજી લક્ષ આપવાની બાબતો પગ મૂકવાના કઠેરા, કાલતું ચોપડીઓ તથા સ્લેટ મૂકવાની સગવડ, અને છોકરાંને ઉંચું રહેવા માટે જોઇતી જગો હોવા સંબંધી છે.

સારી ડેરકના સંબંધમાં ઉપથી તથા જરૂરિયાતો શી રીતે પૂરી પાડવી તે સંબંધે એક અનુભવી કહે છે કે—

ડેરકનું ઢાળતું મથાણું પહોળાઇમાં બાર ઇંચથી ઓછું હોવું જોઇએ નહિ, અને તેનો ઢાળાવ એ ઇંચ જેટલો રાખવો. શાહી કલગ વગેરે માટે રાખેલો ઉપલો સપાટી કડકો ત્રણથી સાડાત્રણ ઇંચ પહોળો હોય તો ધણો છે. ડેરકની ઉંચાઇના સંબંધમાં એવું માપ રાખવું કે છોકરું બાંક ઉપર બેસતી વેળા પોતાનો હાથ વગર અગ્યથે ડેરક ઉપર ની શકે. આ પ્રમાણે લેતાં ઉતરતા વર્ગોના બાલકોમાટે ડેરકની ઉંચાઇ વીસ ઇંચની જે ઉપલા વર્ગોમાટે તે બાવીસ, ચોવીસ કે છત્રીસ ઇંચ સુધીની હોય તો બસ છે.

ડેરક સાથે છૂટા અથવા જડી રાખેલા બેસવાના બાંકની ઉંચાઇનું માપ પણ ૧૫ થી ૧૮ સહેલી રીતે લઇ શકાશે. યાદ રાખવું કે પગના ઘૂંટણથી એડી સુધીની લંબાઇ યેલો ઉંચો બાંક હોવો જોઇએ અને તે યાત જર્મનીની નિશાળોની અંદર લાંબા વખત સુધી મેળવેલી અનમાયશ ઉપરથી સિદ્ધ થઈ છે. બાંકની પહોળાઈ આઠ, સાડાઆઠ અને દસ ઇંચની વચ્ચે ચઢતા કમે રહેવી જરૂરની છે. લખતી વેળાએ છોકરું આગળ ભાગ તરફ ધણું વાંકું વળે છે તેનો ઉપાય કરવામાટે બાંકનાં પાટિયાંને પછવાડેથી થોડુંક ઢાળતું રાખવાની બસામણ કરવામાં આવે છે, અને તે પસંદ કરવા જોગ છે. ડેરકના બાંકના સંબંધમાં બીજી અગત્યની બાબત પાછળથી અદેલીને બેસવાના ટેકાની છે. આ જરૂરિયાત પૂરી પાડવાને સૌથી સરસ રસ્તો એ છે કે બેઠક પાસેથી સાતથી દસ ઇંચની ઉંચાઈએ એક સારો કઠેરા જડી લેવો, જેથી શરીરના જે ભાગને ટેકો મળવાની સૌથી વધારે જરૂર છે એવો જે ખરડાનો નીચલો ભાગ છે તેને આદેશવાનું મળશે તથા હાથને સંપૂર્ણ છૂટથી ફેરવી શકાશે.

ડેરક તથા બાંકની વચ્ચે કેટલું છેડું રહેવું જોઇએ એ અગત્યનો સવાલ છે. અને તે સંબંધી કેટલીક સુરકેલી રહેલી છે. લખવામાટે જેટલું છેડું રહેવું જોઇએ તે કરતાં હંમેશા રહેવામાટે વધારે છેડું રહેવાની જરૂર હોવાથી અને જરૂરીયાતો એકજ ડેરક તથા બાંકના સંબંધમાં પૂરી પાડવાનું વિચારવા જોગ થઇ પડે છે. ડેરકનો ઉપયોગ લખવામાટે કરવો હોય ત્યારે બાંક અને ડેરકની વચ્ચે લગભગ ફુગું છેડું રહેવું જોઇએ નથી. અર્થાત્ છેડું ઓછું હોવું જોઇએ કે ડેરકના ઢાળતા પાટિયાની મહિત્તરી કાર આગળથી એક દોરી ઉભી

નાખી હોય તે તે માંકની માહેલી બાબુની કાર ઉપર બરાબર આવી પડે. પણ ડેરકમાં ઉભા રહેવા માટે આ ઉભી દોરી અને બેઠકની કાર વચ્ચે પાંચ ઇંચની જગ્યા રહેવી જોઈએ. આ બે જગતના છેદાં જુદી જુદી વખતે રાખવા માટે યુરોપ અને અમેરિકાના લોકોએ તરેહવાર યુક્તિઓ રચી છે તેમાં મુખ્ય તો એ છે કે જાંકના પાટિયાને તેના પગ ઉપર મજબૂરથી જકડવામાં આવે છે, જેથી ઉભા રહેલી વખતે છોકરે તેને ઉઘડીને બાબુએ ઉશ્ચં કરી શકે છે બીજી યુક્તિ એવી છે કે ડેરકના દગલા બાગને મથાળાના સપાટ ભાગ સાથે મજબૂરથી જોડેલા રાખે છે અને તેને માટેય મજબૂરપર ફરતા નિકોળામર પાટિયાના દૂકડાથી ટેકાવેલો હોય છે તે દૂકડે બાગ પાછળ ફરના ન્દા ડેરકના દગલા બાગને ઉઘડેલો રાખે છે અથવા પાડી નાખે છે. અને ઉશ્ચ પગો વખતે છોકરે તેને પાડી નાખી મેલણી જગ્યા મેળવી શકે છે

પગ ટેકવવાનો આડો કડોરા એવા આકારનો રાખવો કે પગની એડી તે ઉપર જમણા ગોઠવાય

ડેરક તથા જાતની છે એ નાની—જેનો ઉપયોગ કાગ એકજ છોકરો કરી શકે (વ) બે છોકરાઓને લાયક કરેલી (ક) એથી વધારે છોકરાઓની સમવડાણી.

યુરોપ અને અમેરિકાની કેટલીક રાજાઓમાં એક છોકરાને ઉપયોગમાં આવે એવી ડેરક વધારે પમદ કરવામાં આવે છે તેથી એ લાજ થાય છે કે પ્રત્યેક બાળક અલગ અલગ બેથીને નિરાતે કામ કરી શકે છે પણ તેથી જગ્યા ઘણી રોકાઈ જતી હોવાથી તે જાતની ડેરક ખરે રથજ અનુકૂળ થઈ પડતી નથી એવી અથવા બે છોકરાઓ માટેની ડેરક સાદા-તથા પૂઠ સાબી બનાવવામાં આવે છે અને વર્ગમાં તેની પાંચદાર કરી છોકરાઓને બેમાડવામાં આવે છે, હોશાડ અને જર્મનીની રાજાઓમાં એ ગોઠવણથી કામ લેવાય છે

ડેરકમાં શાદી પૂરવા માટે કેવી ગોઠવણ કરવી જોઈએ—એ કામ કોઈ બધાબધાર વિદ્યાર્થીને સોંપવામાં આવે તો કોઈ કેમકી અદર સાદીનો ખાનો જમણા હાથ તરફ રાખવો જોઈએ, ડેરકના અપઠા બાગમાં સાદીનો ખડીઓ એવી રીતે બેમાડવો કે તેની ઉપલી કાર બાગમાંની બાહાર નીકળી આવે નહિ રાહીને ધુનથી અચાવવા માટે તે પર કેમકાર મજબૂર સાથેનું લાકડાનું ઢાકજુ કરવામાં આવે છે અને ઘણા ભાગે તે ફરેલા સાધારણ ખુચરાડા રાખવામાં આવે છે ‘દાયકરીન’ નામે ડેરકની અદર લોખંડનો એક પટો એવી રીતે ગોઠવેલો હોય છે કે તેને આમળ પાછળ ફેરવાયી કસમ બો-જવાનાં હિંદો ઉઘડે છે તથા દકાય છે

નિયમસર શાદી પૂરતી રહે તે માટે તે કામ એક વડા નિશામિયાને સોંપવું. તેના હવાલામાં શાદીની શીશી, શાદી રહેવાની કાપની મરપૂરી, કૂઓ, હાંદા જાણવાને ફાનલનો કડકો, એ સધળું મેંપી રેવું

સરસામાનપર શાદીના કાપ પડે તે દૂર કરવા સાથે મિલકે રસાયનિક મેળવણી તૈયાર રાખવી એક ષર્ઈન્ટ પાણીની અદર બા ઓમ રાહનિક બામિક, બા ઓમ તાનનિક

આસિડ, અને નાના ઝાંસ ઓકઝાળીક આસિડ પીગલાવવો. આ મેળાવણી ઝેરી છે માટે તે પોતાને કબજે હોય એવા તાળાકુચીમાં રાખવી જોઈએ.

હવે બાળકોની તન્દુરસ્તી માટે કંઈક કહેવાનું છે. તે એ કે,—

છોકરાં આખો દિવસ ડેસ્ક આગળ બેસી કામ કરતાં હોય તો વારંવાર તેમને ઉભા રહેવાની તક આપવી.

સરસામાનની સદ્ગામની સંભાળ કરતાં બાળકોપર ધ્યાન આપવાની જે દરકારી કરવી નહિ. તેમનું શરીર રીધું રહે, અને સદ્ગામથી ટેકી શકાય એમ કરવાની હમેશા સંભાળ લેવી.

લખતી વેળાએ કેટલાક છોકરાંઓને કદંગી રીતે વાંકા પગવાની રેવ હોય છે, તે દૂર કરવાની જરૂર છે; કારણ કે તેથી આંખને નુકસાન થાય છે, તથા ફેફસાનું કામ છૂટી થતું નથી.

દરેક નિશાળ સાથે બાળકોને રમવાનો મોટો ખુલ્લો મોક રાખવો, અને તેમાં શરીર કસવાનાં સાધનો પૂરાં પાડવાં જોઈએ. જેથી બાળકો મગત તથા સુખાકારી સાથે જાન મેળવી શકે.

ચીનાલોકોની સમ્યક્તા.

(૨૬૯ ન્યૂસપેપર ઉપરથી.)

દરેક પ્રજામાં બોલવા માલવાની સમ્યક્તા બરેલી રીત હોય છે. પણ જ્યારે તેવી સમ્યક્તા હદ બહાર થઈ જાય છે, ત્યારે તેમાં વિનોદ માત્ર બાકે છે. ચીના લોકોમાં તેવી વાતચીતની સમ્યક્તા બહુવાર જોવામાં આવે છે, પણ તેનો એક તાગે દાખલો ઘણો મગત આપે તેવો છે. આ ઉપરથી તેમની કેટલીક રીતભાત પણ ખાલમ પડી આવશે. ચીના લોકોની એક શાળામાં એક ગૃહસ્થ ઘણા વખતથી મુખ્ય શિક્ષકનું કામ કરતો હતો. તેની શાળામાં એક બીજો ચીનો ગૃહસ્થ પોતાના છોકરાને બણવા મૂકવા આવ્યો. શાળાના મુખ્ય શિક્ષક સાથે તેને જે વાતચીત થઈ, તેનો સાર નીચે આપ્યો છે:—

ચીનો ગૃહસ્થ નિશાળમાં આવ્યો એટલે તેને મુલાકાત કરવાના ચોરડામાં શાળાના નોકરે બેસાડ્યો. થોડીવારમાં શિક્ષક ત્યાં આવી પહોંચ્યો. એટલે ચીનો ગૃહસ્થે ઉભા થઈ તેના હાથ ઝાલ્યા અને બન્નેએ એકબીજાના હાથ હલાવ્યા, અને એક બીજાને ઘણું નીચા નમીને સલામ કરી. પછી શિક્ષકે પૂછ્યું:

“આપનું ગાનવંતુ નામ શું છે ?”

“મારું હલકું, અપ્રખ્યાત નામ વંગ છે.”

શિક્ષકે ચઢા અને પાણીનો ચંચુ લાવવા આજ્ઞા કરી. તે તત્કાલ લાવવામાં આવ્યાં, એટલે શિક્ષકે કહ્યું, “ કૃપા કરી ચઢાનો ઉપયોગ કરો ” ચીના શૃંગરને આજ્ઞા પા કલક સુધી ચઢાના પૃથ્ઠા મધ્યે, ત્યાં સુધી તે કાઈ બોલ્યો નહિ તે ધર્મ રત્ના પછી તે બોલ્યોઃ

“ આપનું પ્રતિજ્ઞા નામ છું છે ? ”

“ મારું મુદ્, અપ્રખ્યાત નામ પેટ છે ”

“ આપનું પ્રતિજ્ઞા રાજ્ય કયું છે ? ” (તમારું વગન કયું ?)

“ ભાષી હું અહીં અબોધુ ને નાનું અને વિમાન વગરનું પરમાણુ અમેરિકા-નું સુતાર્કટિક રેટ્ક મહેલ છે ” આમ કહેતા તે શિક્ષકને નગર મુરકેલ તો પડ્યું, પણ ચીના લોકની સંખ્યાતાની ખાતર એમ કહેકું જ નેમ્યે

“ કેટલી નાની કાખળીએ આપે હોય છે ? ” (મનલભ કે તમને કેટલા વરમ પયા છે ?)

“ મેં ત્રીસ વર્ષ નિરંતર ગણ્યા ૩ ”

“ શૃંગરુદ્ધળના માનવતા અને મુખ્ય યુગ્ય કયા છે ? ” (શિક્ષકના બાપની ખાતર પૂછે છે),

“ તે જ મહાશય સારા છે ”

“ તમારે કેટલા મુદ્વત્તા નાના રહ્યા છે ? ” (શિક્ષકના પોતાનાં હાકાં વિરે પૂછે છે)

“ મારે બે નાનાં કુરકુરિયાં છે ”

“ આપની પ્રખ્યાત પાંચાળિયા કેટલા અબાસીઓ છે ? ”

“ મારે એક સો નાના બાહ્યો છે, ”

આટલી વાનમિત થયા પછી તે ચીનો શૃંગર જે કામે આવ્યો હતો તેનો આરંભ કરવા માટે છે. તે બોલ્યો “ માનવતા માત્ર સાહેબ, હું મારી સાથે મારા નાના કુનગને લાવ્યો છું અને પૂજ્ય બાપથી તેને હું આપની સેવામાં સોપુ છું ”

આત્મિક સુધી તે નાનો હાકારો એક બૂખામાં હોમો થઈ રહ્યો હતો, તે દબે પાસે આવ્યો અને માત્રના આમળ ઘટણીએ પડી બે દાય જમીન પર મુક્યા તથા પોતાના કાખળને જમીનમાંથી આજ્ઞાત લાગ્યો શિક્ષકે તેને હાકાં અને નિશાળમાં મોકલ્યો, તથા તેટલા અરસામાં તેની સ્વતંત્રી જમીની તથા બીજી વ્યવસ્થા કરી એવે તે ચીનો શૃંગર હોમો થયો અને રબ મામવા લાગ્યો તે બોલ્યો

“ આજ મેં તમને બદલ દુખ દીધું છે ? ”

“ અરે નારે ! મેં તમારે અપમાન કર્યું છે ! ”

પછી તે ખારબૂ તરફ જતા જતા બોલ્યા કરવા લાગ્યો કે “ હું ગયો છું, હું ગયો છું, ” અને સંખ્યાતાને લીધે તે શિક્ષકને પણ તે સંભળી શકે એટલે દૂર જતા સુધી બોલ્યા કરતું પડ્યું કે “ ધીમેથી જાઓ, ધીમેથી જાઓ ”

નિશાઠ્ઠની સારી વ્યવસ્થા.

સારી વ્યવસ્થાની જરૂર. કોઇ પણ નિશાળ સારી રીતે ચલાવવી તથા તેમાં અભ્યાસ વગેરેની સારી વ્યવસ્થા કરવી, એ શિષ્યાય બીજી કોઇ પણ વાત વધારે જરૂરી-આતની નથી. સારી રીતે શીખવનાર, અથવા વિદ્યાર્થીઓ તેમજ ભારતરો ઉપર વધારે વજન પાડનાર ભારતર જેવી રીતે નિશાળને; ઉપયોગી છે તેવીજ રીતે નિશાળની સારી વ્યવસ્થા થવી એ પણ અગત્યનું છે. ખરી રીતે જોતાં તો વ્યવસ્થા ન હોય અને બીજી રીત-આતો સારી હોય તો પણ તે તો નહિજ જેવું કેમકે ભારતર હાશિયાર હોય અને તે વિદ્યાર્થીઓ તેમજ ઉપશિક્ષકોપર દાખ રાખી શકે એમ હોય પણ એકંદર કાગળી ગોઠવણ બરો-ખર ન હોય તો ઉપરની એ વસ્તુઓનો કંઈ પણ ઉપયોગ થતો નથી. કેમકે વ્યવસ્થા ન હોવાથી ભારતરની હાશિયારી દેખાઇ આવે એવો પ્રસંગ ભાગ્યેજ આવે છે નાનાં છોકરાંઓની નિશાળ તેમજ પ્રથમથી શીખવવાની નિશાળને માટે જોતું છે કે, નિશાળ સારી વ્યવસ્થામાં હોય તોજ તે આગળ આવી શકે દરેક નિશાળમાં બધા વિદ્યાર્થીઓને લેખન વાચન, ગણિત એ વિષયો શિખવવાના હોય છે; તેવીજ રીતે આ નિશાળોમાં, નાનાં છોકરાંઓએ વખતો વખત કામ કરવું, દરેક વાતપર ખરોખર લક્ષ આપવું, અભ્યાસ કરવાની ટેવ પાડવી, અને જે કંઈ કરવાનું હોય તે પર મન રાખીને કરવું, વિગેરે જાણતો શીખવવાની હોય છે; વળી છોકરાઓએ જગતમાં કાની માથે કેમ વર્તવું, એ પણ તેમને શીખવવાનું હોય છે. છોકરાની નિરીક્ષણ શક્તિ, એકસપણું અને વિચારશક્તિ જેણે કરીને વધે એવી તજવીજ પણ કરવાની હોય છે અર્થાત્ નાનાં છોકરાંને પોતાના આગ્રહ્યા આધુનિકમાં ઉપયોગી થાય એવી જે જે બાજતો હોય છે તે સઘળીતો પાથો નાખવાનો એજ વખત છે આ સઘળી જાણતો લેખન, વાચન, અને ગણિતની પેઠેજ ઉપયોગી છે. ટૂંકામાં આ વિષયો આરંભમાં ન આવડતા હોય તો આગળ ઉપર ગમે ત્યારે આવડે, પરંતુ ઉપરની સઘળી બાજતોની જો એક વાર નાનપણમાં ટેવ પડે નહિ, તો પછીથી ટેવ પડવાની આશાજ નથી.

ઉપરની સઘળી જાણતો સાધ્ય થવામાં મોટી અડચણ એ છે કે, પ્રાથમિક શાળાઓમાં શરૂઆતમાં જે છોકરાં આવે છે તેમનાં વય અને ગોચરતા જુદી જુદી હોય છે. આથી કરીને તે તફાવતના પ્રમાણમાં પ્રત્યેક વયના અને ગોચરતાના છોકરાંને જુદા જુદા પ્રકારનું શિક્ષણ આપવું પડે છે. આ સઘળાં છોકરાંનું ધોરણનાં પ્રમાણમાં લેખન, વાંચન, ગણિત, વિગેરે સરખુંજ હોય છે. પણ તે પ્રમાણમાં, તેમને રીતઆત શીખવવાનું ધોરણ એક સરખું હોતું નથી. નાની ઉમરનાં છોકરાંની સમજણમાં અંતર ઘણો હોય છે. મોટપણે એક પંદર વર્ષનો અને બીજો સત્તર વર્ષનો છોકરો હોય તો તેમની ધારણા શક્તિ અને સમજણમાં વિશેષ તફાવત હોતો નથી; પણ જો પાંચ ને સાત વર્ષનાં નાનાં છોકરાં લઇએ તો તેમનામાં આ તફાવત ઘણો મોટો હોય છે. આ તરફ શિક્ષકની રિધતિ જોઇએ તો આવાં બિન્ન વયનાં અનેક છોકરાંને શિખવવાનું છતાં તથા તેમના વર્તન તરફ લક્ષ આપવાનું છતાં તેમાં તે એકલોજ હોય છે (અપૂર્ણ.)

હિંદુસ્તાનના ઇતિહાસની પૂર્વ નંદ.

૧૯૧૦-૧૧

અંગ્રેજ-યુજ્જની તથા મુઘલની મુદ્દના હિંદી દેશમાં સરે પડ્યા
માટે અતિ ગંભીર પદ્ધતિ હતી. ૫૪ ૧૩૩, ૬૩૬ મોગ રાજના મુખ્ય અનાજ, નશા-
વાદ, વગેરેમાં ૧૦૦૦ સારવાર મળતી, મજૂરીની પડતી તા કારણે, વિચાર, અંગ્રેજ,
મુઘલના, મદાન દુર્ગા ॥ રજાત, નાંગરના મુલ્યે, પદ્ધતિ-જીવોની વિગરે દિ કી-
મત દીઠા આના ર ની પાચ, ૧૬૫ ૫ ૪૦ દરમીયાન આવી

મિત્રાની મદામદુન રીતે • હિંદુધર્મ સરકારને મજબૂત પદ, ગૌરવ કાળ પ્રતિપા-
સક થતા પ્રથમ ૭૫૬૬ની નીચે મુજબ નેરેલી બીજી આવતિ ઉભી આ પેટ ૫૪
૨૮૮ મોડે ૧૬, ૬૬ મત રૂપીએ એક, માન્યતા તથા વિચારોએને આર આના.
પોષ્ટિક પે આના.

માન્યતાએ એન નાખ્યાવી

૧. સે. દિ તમાની અંગ્રેજ મુલ્ય—અરુચ.

પુસ્તકોની યાદી.

—૧૯૧૦—

વિચારવર્ધન—આ મામિકના કનૈ તમ્હીને મો ૧ લો તથા ૨ જો અંક અમ-
ને મળ્યા છે, જે અમ આમાર પુસ્તક નીચેનીએથીએ અને ૧૮૪૬ ના મુદ્દતરથી આ
મામિક આર પુસ્તક છે તુલ્ય તુલ્ય વિચાર વિવેચના કપર મળે અને રમીની આપના
આ વિવેચના મનેકા છે અંગ્રેજ આપના ને તે વિચારના પુરામણથી આપના
આ મામિક દાગ પ્રત ૬૨ મો કનૈના હેતુ અતિષાત છે જેવા એ અંક પ્રમદ થયા
છે, તે ને તે તાજ પીયા પમ પ્રમદ પમી નો મુજબની આપના એ એક કપરેમો મ.સિ.
૬ થઈ પડે, એમ કાન છે. કામત જામે દયાત સાથે ૨. ૧૦ છે

મુદામા અગ્રિ-૫૫૫૫ નાટક) —કનૈ કવિ અવાનીશંકર તમિંદરામ તમ્હી
અમને એક નકમ મળી છે ને કપર મળે રવીશરીએથીએ નાટકો વિવેચ એવા મદન
છે કે કપરમ રતિવિત ને રતિએ ને રા સદાને તમી મનુષ્યના મનનાનું આવીર અ-
પેક્ષક હો ને પ્રમદ આપના એક સીવર જનાવનું કે તેનું અનુભવ કનામ પ્રમદને
તમ્હીને હો નાની પામેને હેતુ સંપાદન કરી રહે, એ નાટક અમારની ચમત્ક છે એન
પેના મુદામાર નાટક ૨ ના કાવલીશંકર દીક લખ્યું છે આપ પોને મેરે ને રા છે.
દિવ આ છે, અને અનુભવના વચાપેમ છે ૫૪ ૧૬૦ નં. કિમત ૨ રૂ છે.

પ્રતિદ્વિયમ.

આસ કમીને વડોદરા કે મવળીખાતાને ઉપાધી માત્ર એ હેતુથી આ ચોપાનું પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે તોપણ દગ્ગામ રાજ્યમાં નિહાળી કાઢી કાઢી તેમજ અન્ય લોકોને પણ સામાન્ય રીતે તે કામનું થઈ પડે એવા જોડાણ કરી છે.

ચોપાનું દિ. ૬ મામની રાજ્યાંગના પ્રગટ થયે એનો ૬- પોસ્ટેજ સૂદા ૩ ૨ ૭ રાખવામાં આવ્યો છે તથા કેળવણી ખતમાના અને વાળ કુંડ પમારના નોકરોને તથા મામદી નિશામના માત્રોને નમજ્જુ પ્રેનિંગનું ના કરવડોને તેનો લાભ મળે એટલા માટે એમને રૂપિયા દશ અને તેનો અંદાજ પમાર મગનો દશે તેમજ તે માગની ખાતરી કરી આપ્યેથી કામત તરીકે ફક્ત અઠ આના અમાડયો મોકલવો તે આ ચોપાનું મોકલવામાં આવશે. બહાર મામના આદરેજો નવું અના પાર્ટેજના વધારે મોકલવા છૂટક નકલ ૧ ના ચાર આના લેવામાં આવશે.

છાપવા મોઢેડુ લખાણ ચોખ્ખો અક્ષરે કામગીરી એકજ માત્રુએ વખતું. તે અ મુક મામમાં છાપવા અગર નાપમદ પડેતુ ન માણ પછુ મોકલના બધાના નથી નેગ જાની જરૂર હાય તો મોકલવારે પોત ને અન્વે મ મા મા વા તજનોજ કરી આ ચોપા નાને અનુકૂળ એવા ખામ રાખ્યો મોકલનાને તેમનાં છ-જા દશે તો તે ચોપા વખાએ પૈસા આપવામાં આવશે, માત્ર તેમને એ માગત રિવાજકાર્દમાં ખુલામો મેળવના છાપવા લાયક નિર્ણયો, પ્રત્યે વગેરે કેળવણીને લગતા વિષયો ઉપર પ્રથમ ધ્યાન આપવામાં આવશે.

જાહેરખાબરો છાપવાના ભાવ.

૩.	...	લીટી	}	બાર માગ લગી માગનામટ દશે
૫૫	..	૨		તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછી
૧	...	૪		ના અગિયાર મહિના લગી પા નફો
૧૫	...	૭		ચાર્જ પડશે, બાર ૩ દિનામાં એ જા
૨	...	૧૧		મુન દશે તો મહેન મહિને પૂરો
૨૫	..	૧૫		ચાર્જ અને પછીને દર મહિને અ-
૩	...	૨૦		રધો ચાર્જ લેવાશે.

એ ઉપરાંતનો ભવ ઉપર પ્રમાણેજ.

હેંડીલી લે વહેંચવાના દર.

૫૫ તોલા સુધીના દશે તો	૩ ૬-૮-૦
અથવા તોલા સુધીના દશે તો.	૬ ૮-૦-૦
૧ તોલા સુધીના દશે તો...	૩ ૧૦-૦-૦

એ ઉપરાંતને માટે પત્રવ્યવહારથી ખુલામો મેળવવો

મનિઆડંગી લવાજમ મોકલનારે કુપન ઉપર પોતાનું નામ, હામ અને રાં આ-

ખતાના પૈસા છે તે ચોખ્ખો અક્ષરે લખવું પોસ્ટ ઝિનાય બીજી ટિકીટ લેવાએ નહીં.

પત્રવ્યવહાર નીચેને મરનામે કરવો. નોટપેડ કામગીરી લેવામાં આવશે નહિ.

‘ કેળવણી ’ મોહિમ.

વડોદરા-વાડી, ૨ મે ૧૯૧૫

છાટાલાલ નરસેરામ ભટ્ટ.

श्री.

संस्कृत १९५३.

वीथ

— श्री —

पुस्तक १२ म.

अंक २ गो

— श्री —

प्रतिवेदना

छात्राचार्य नरेश्वराम लक्ष्मी.

—

बोर्ड

" श्री १२५३३३ " श्री १२५३३३.

—

१२ १२ १२

અનુક્રમણિકા.

વિષયો	પૃષ્ઠ
૧. દોષ દર્શન	૪૭
૨. દર્શન	૪૮
૩. નિશાળની મારી વ્યવસ્થા.	૫૧
૪. નિગધ શીખવવાનો ક્રમ	૫૫
૫. વસ્તુ પાઠ	૫૬
૬. કિન્ડર્ગાર્ટન પદ્ધતિના મૂળતત્ત્વો	૬૩
૭. ગાયકવાડ સરકારનું દેશી કેળવણી બિલ (મરમુવરો)	૭૭

વિજ્ઞાના.

૫૬

૫૬

કેળવણીનો અર્થ મોડામાં મોડો હતો સુધીમાં ન મળે તેમજ ને તે મામ પૂરો થતા અગાઉ પરમાયુ આમણ તરફ લખી જણાવવા તરફી લેવી, એટલે યોગ્ય પ્રમાણે જખતોનખત આપવામાં આવશે પૂનઃપછી લખનારને જાકસિનકે દરેતોજ મળી રાકશે

જોઈ જોઈને ચીતરવાના નકશા.

—૦—

ચુજનાત પ્રાતનો	ગાયકવાડી રાજ્યના જાગ સાથે	૩	૧૭	ના	૧૦૦	નંગ
દિંદુઆનનો	કીમત	૩	૧૭	ના	૧૦૦	"
મુખ્ય ધનાકાનો	કીમત	૩	૧૭	ના	૧૦૦	"
વડોદરા પ્રાતનો	કીમત	૩	૧૭	ના	૧૦૦	"
કડી પ્રાતનો	કીમત	૩	૧૭	ના	૧૦૦	"
નવમાગી પ્રાતનો	કીમત	૩	૧૭	ના	૧૦૦	"
ગાયકવાડી રાજ્યનો આરે પ્રાત સાથે મોગ.		૩	૧૭	ના	૨૦	"

ટેક ચુ.

વડોદરા - કોલાઆડી વગરિણ

મગનસાવ દ્વારકાદાગ માગવગ.

દોષક.

અર્થ મળે વળે ધર્મ સપાયે, જ્ઞાન મળે મનમાન થમાયે;
પ્રીતિ થયે પતરે જગ નારો, ન શિશુશિક્ષણ ધર્મ અમારો. ૧

પુસ્તક ૧૦ મું. પા. ૧૫. સંવત ૧૯૫૩. અંક ૩ બે.

દોષદર્શન.

મહોદીપ છંદ.

દોષ દોષ શું કહે તું દોષ હું બતાવું,
દોષ દોષ જાણી રખે દોષથી સનાવું,
દોષવારિ વેગથી વહે ન તે તું જાણે,
હાથ પાથ જોડે જોયે તું રહે અજાણે. ૧
જાતમાં રસીક જાન્યો જામગમ્ય દેવા,
કાજ શું સુધાર્યું ? રી કરી હરીનિ સેવા ?
જરૂરિના વાતનું વધારિને કરે છે,
લક્ષ ન હોય બેજાતા ન તું કરે છે. ૨
ન્યા મળે ન પાછું ત્યા લગઈ તું લહે છે,

- પૂછતું ન કોઈ ત્યહાં તું જઈ આવે છે;
કરિ શકે ન મદદ ત્યહાં રોદડા રહે છે,
કામ વિના અન્યતણે ઘેર આથકે છે. ૩
- સાચું તોય કંઠવું વચન વૈરખીજ રોપે,
શુષ્ણિ તથાપિ માનકાનિ દેખિ દેખિ કોપે;
સત્ય જોલ, મધુર જોલ, નીતિ એમ કે'છે,
તોય ગર્વ રાખિને તું કદુ વચન બકે છે. ૪
- ફરતું ચકે કાળનું તથા દશાતણું છે,
અન્યનું જાળવ્યું હીત તેજ આપણું છે;
એમ તું મુખે કહે તથાપિ નિત્ય ભૂલે,
મદધિ અન્યનું જાગાડ્યું ખુદ્ધિ પડી ચૂલે. ૫
- અન્યનું તું જાણિ જોઈ બૂંડું નિત્ય જોલે,
વાયરે ચઢ્યો તું કદિક આપ એજ જોલે;
પિશુનતા તણ શક્યો ન સ્વાર્થ સખજા થાવો,
દીન થઈ ખુશામતથી અન્યને રિજાવા. ૬
- ફરજ આપની પિછાણી પણ ન તે' બળવી !
સાચવ્યો ન તે' સ્વધર્મ જાત તે' લગવી;
ધૈર્ય તું ધરી શક્યો ન હિમતથી ટક્યો ના,
લોલ વેગ કોંધ વેગ તુજચકિ અટક્યો ના. ૭
- મનતણા પિકારને તું ઝટ્ટ થયો તાણે,
દેહનાવ તેયિ તારું ચઢિ ગયું ખરાખે;
શાસ્ત્ર કહે ખુદ્ધિ કહે તોય તે ન માને,
ક્ષણિક મનનિ તૃપ્તિ માટ ભૂલિ જાય ભાને. ૮
- તું વૃથા વિલાસમાંહિ સમય સકળ ભરતો,
જાલજાલિકાનિ નયિ મુધારણા તું કરતો;
તત્ત્વજણતણું તું વચન સત્ય કહિ વખાણે,
શ્રદ્ધા નવ તોય રહી રાખતાં પરાણે. ૯
- દાપકોપ સા જતાણું દુષિત રખે ચાઉ',
કે હું કંઠવું વચન જોલનાંરમાં ગણાઉ';
રોપપાત્ર હું રખે જણાઉ' લોક દગમાં,
સત્ય મનોહારિ વચન કુર્લેલ છે જગમાં. ૧૦

દર્શન.

પ્રોફેસર એમ.એ.એ. પોતાના વ્યાખ્યાનમાં આપણા દેશમાં અને અંગ્રેજ સરકારના તાબા તાલેના બીજા દેશોમાં કયું કલ્પન કેટલું છે અને તેમાંથી પ્રાથમિક શિક્ષણનો ખર્ચ કેટલો થાય છે, તે સમજાવવા માટે નીચેના આકૃષ્ટ આપ્યા છે —

દેશ.	કયું કલ્પન.	શિક્ષણનો ખર્ચ	મેકેડો ખર્ચ
વિસાલપુર	૭૮ ૭ દશવદ્ધ પૌડ	૯ ૧ ૬ ૮ પૌડ	૧૨ ૫
કાનપુર	૨૭ ૬ દશ લક્ષ ગ્રામ	૫ ૬ ૬ ૮ ૬	૧૦ ૭
ન્યુમાડુથેસ	૪ ૭ દશ લક્ષ પૌડ	૫ ૬ ૬ ૮ પૌડ	૧૨ ૫
ન્યુઝિલેન્ડ	૨ ૩	૪ ૪	૧૬
વિસ્ટ્રીયા	૨ ૫	૬ ૬	૨૫ ૭
લક્ષ	૧૦ ૮૫ ૬૫ લક્ષ ગ્રામ	૧૦ ૮ ૬ ૬ ૬	૫ ૫
દિલ્હી	૫૨ ૫ ૨	૯ ૭ ૩	૧ ૭

આ આકૃષ્ટ જોતાં આપણા દેશમાંના શિક્ષણ તરફ બીજા દેશના પ્રમાણમાં ઘણું જ ઓછું થયું છે. એમ માનવ પડે છે. વિદ્યાર્થીની પાસે પ્રમાણે લક્ષ એક મુદ્દા પ્રમાણમાં મેકેડો આપવા જે મા સુધારે પામી ગયા જેમાં શિક્ષણનો ખર્ચ મધ્ય ક્ષેત્રમાં બીજા દેશોમાં એમની જેમ કરી છે. જ્યારે જે દેશ ગણ્યાબ્યા છે, તેમાંના બધા દેશોમાં શિક્ષણનો ખર્ચ ૧૦ દશ લક્ષના પાસે થયો ગયો છે, પણ આપણા દેશમાં શિક્ષણનો ખર્ચ નવા નવા લાગા બેન એ તેમ થયો નથી. દેશનું કલ્પન જોતાં તે વધુ છે અને બીજા દેશોમાં ખર્ચ પણ જવાબદારી વડેના વધુ છે, પરંતુ શિક્ષણનો ખર્ચ ઘણાના ધણા છે તેમ જ છે. મેકેડો કહે છે એ જ છે કે આ આપણો વિચાર આપણી સરકારે અત્યંત ઘટે તેમાં જોડાવી આપાવી થવાની બીજી મર્યાદાઓ કરવા શિક્ષણની ધાર્મિક આપણતા છે, માટે તેમાં થોડા ખર્ચ કરવો એ સરકારનું પડેલું કલ્પન છે.

એક કદમ શિક્ષકે પોતાના ઉપરિને પૂછ્યું કે નિયામક દરેકમાં પરીક્ષા શું કરવા કરી કોઈએ રમિને મરિને નિયામક તપાસવાના કામમાં પડવાથી સાચામાં બગાડ શિક્ષણ આપી શકતું નથી એવા શિક્ષણ આપવાનું બધું કરી પરીક્ષણના કામમાં પડ્યા કોઈને પડી શું શીખવાનું અને કેમ શીખવાનું, એ નહીં કરવા પડેલાં ધણા વખત સાચે છે ઉપરિએ તેને મળ્યા આપી કે તેમ દાખ તે બધે કોઈ મરિને પરીક્ષા મેળા જ્યુ. પરીક્ષણની કોમોડી રિત શિક્ષણનો અન્યાય નીકળે નથી.

નિમામિક પરીક્ષા કરનારને સૂચના—દરેકમાંના એક સાચાખાતાના કલ્પેકરે પ્રમુખ શિક્ષકને સૂચના કરી છે કે, તમે નિમામિક પરીક્ષા કરો. ત્યારે તે મધ્યમાં કમો, કમોમાં બગાડ તપાસવો, અને બગાડ તપાસી રીત તેમજ રિપોર્ટ તમારા દાખ નીચેના શિક્ષકોના કામ ઉપર કરવો અમગ જોવામાં એક શિક્ષક એવો આપ્યો છે કે

તે પોતાના તાબાના શિક્ષકો કામ કરવામાં વધારે મેહેનત લે, તે માટે એક ઉચ્ચ ધોરણની પરીક્ષા કરતાં વાસ્તવિક કરતાં વધારે સખ્તાઈ કરીને તેનું પરિણામ જોડું ખતાવતો હતો. આ કાર્ય ઘણું અસમ્ય તો છેજ, પણ તે સાથે તે મુખ્ય શિક્ષકની નિર્ણય કરવાની શક્તિ પણ નબળી માલમ પડે છે. કોઈ કોઈ જગ્યાએ શિક્ષકોની અભ્યાસ-વૃદ્ધિની ચોપડીમાં “ અતિ ઉત્તમ ” એવા શેરા પણ મુખ્ય શિક્ષકે કરેલા અમારૂં લેવામાં આવ્યા છે. તે વિશે અમારું કહેવું એમ છે કે મુખ્ય શિક્ષકે પોતાના શેરાની કીમત એમ હાથે કરીને છેક હલકી કરી નાખવી પણ ઘટતી નથી. જે ખરેખર ‘સાર’ નથી, તેને ‘સાર’ કહેવાથી તેની કીમત કાંઈ રહેતી નથી. મતઝખ કે તમારે અતિશય સખ્ત પણ ન થવું તેમ અતિશય નરમ પણ ન થવું. પરીક્ષા વખતે યંત્રની પેટે શીખેલી બાબતનો બાળકો જવાબ દે અને સેકેડે ૭૫ દોઢા મેળવે, તેમ કરવા કદી લોભાવું નહિ; છોકરાંની બુદ્ધિ જેમાં કેળવાય એવું શિક્ષણ આપવાનું શિક્ષકોને ઉત્તેજન આપવું.

સમયરક્ષકપણાની જરૂર—એજન્ટ-સ્પેક્ટર લખે છે કે બહુધા અમે જે શાળાની મુક્તાકાત લેઈએ છીએ, તે શાળાનું કામ સારૂ થતી વખતેજ હોય છે; કેમકે તેમ કરવાથી નિશાળનું કામ કેવી રીતે સારૂ થાય છે, તે જાણ્યર જોઈ શકાય છે. ફેટલીક વાર શિક્ષકો મોડા આવે છે, છોકરાં મોડા આવે છે, વેહેલાં આવેલાં છોકરાં નિશાળની પાસે તોફાન મચાવી રહ્યાં હોય છે, નિશાળ યાજેલી નથી હોતી, આવતા વેત તરતજ શાળાનું કામ સારૂ કરી શકાય એમ હોતું નથી, અને એવીજ બીજી ફેટલીક ઝીણી ઝીણી બાબતો જે બીજી વખતે જોવામાં નથી આવતી, તે તે વખતે જોઈ શકાય છે. ખરૂં પૂછો તો આજુબાતો સમયરક્ષક (નિયમિત સમયે નિયમિત કામ કરનાર)નો છે. જેઓ સમયરક્ષક થતા નથી, તે આ જગ્યાનામાં વખણાતા પણ નથી. શિક્ષકોએ અવશ્ય કરીને સમયરક્ષક થવું જોઈએ.

શિક્ષકોએ અભ્યાસની વ્યવસ્થા કેવી કરવી.—પદ્ધતિસર કરેલું કામ થોડા વખતમાં પૂરું થાય છે અને તે સારૂં પણ થાય છે. કામ પૂરું કરવાની લાલાયમાં જેઓ પદ્ધતિ છોડીને શીખવવા માંડે છે, તેમનું કામ મોડું પૂરું થાય છે અને તે પણ નહિ જેવું. ઇંગ્લાંડના સારા શિક્ષકો મુખ્ય શિક્ષકે કરી આપેલા ત્રિમાસિક અભ્યાસપત્રકે ઉપરથી દર અઠવાડિયાનો અભ્યાસ મુકરર કરે છે અને તે ઉપરથી દરરોજ શીખવવાના કાગનો પ્રોગ્રામ કરી મૂકે છે, એટલે કયે વખતે કપી બાબત ફેટલી શીખવવી છે, તે વિશે શંકા રહેતી નથી. આવી રીતે કરવાથી વિભાગસઃ શીખવવાની બાબત તેમને એટલી થોડી લાગે છે કે તેથી તેમના મન પર નિરંતર આખા વરસના શિક્ષણનો બોલો રહેતો નથી, અને તેથી તેઓ પોતાને દરરોજ પોતાના કર્તવ્યથી દારૂ થયેલા માની સાંજરે સંતોષથી અને આનંદથી ઘેર જાય છે. આપણે અહીં પણ શિક્ષકો આ પદ્ધતિને અનુસરે તો તેમને શીખવવાના કામમાં ઘણી સગવડ થશે.

પદ્ધતિસર ઉત્તર આપવાની અગત્ય.—પરીક્ષા વખતે ઘણા છોકરા પરીક્ષકે પૂછેલા પ્રશ્નોના એવા જવાબ આપે છે કે તેથી વારંવાર પ્રશ્ન પરંપરા ઉત્પન્ન થઈને પરીક્ષકોના કાળ નકામો જાય છે તથા છોકરાનું શિક્ષણ કાચું માલમ પડે છે, માટે દરેક શિ-

કાંકે હમકોઈ પ્રજનો ઉતર સંપૂર્ણ રાખેલો જોઈને, અને પૂછેલી બાબતને સમજાવે આ પવાની દેવ છોકરોને પાઠવી જોઈએ જેમ કે, પ્રશ્ન-પાંચ પૈસાનું ૧૫ મેર ત્યારે એક પૈસાનું કેટલું જવાબ-“ ત્રણ ” અર્થે “ ત્રણ મેર ” કહેતુ જોઈએ પ્રશ્ન-“ સરોવર એટલે શું ? ” જવાબ-“ ચારેપાસ જમીનથી વીંટાયેલા પાણીના મોટા બાગને સરોવર અને નાના બાગને તળાવ કહે છે ” આ ઉતરમાં “ નાના બાગને તળાવ કહે છે ” એ ; કહેવાની કાંઈ જરૂર નથી, આરીજ તરેહની અનેક પ્રશ્નોની જૂથો કરે છે, તે ઉપર કિશકે સદેવ લક્ષ આપવાની જરૂર છે

નિશાળની સારી વ્યવસ્થા.

(પાઠના અર્થમાં ગાળુ)

૫મ ક્ષેત્રી રીતે ઘણ રાકે.—૧મ ક્ષેત્રી રીતે બાબત મહે એના અનેક પ્રકાર છે, તથાપિ આપણી નિશાળોમાં તે ધ્યાન મુકવું થયેલું છે અને તે શીખવવાનો કાળ મુકવર થયેલો છે, એટલે અમુક કાળના છોકરો અમુક અભ્યાસ કરાવેલો, એવો સકલ પ્રયત્નથી કરેલો હોય છે આ કાળથી, જે કે નીખનામણના દિનને અર્થે અનેક પ્રકારે વર્ગ બાંધી રાકાય, જેમ હતા ૫મ, ધ્યાનને અનુસરીને વર્ગ બાંધવા પડે છે, એટલે ૫મી ધોરણ અને વર્ગ એના જોડે તથાત રહેતો નથી આ રીતે વર્ગ બાંધવાથી નુકશાન એ થાય છે કે કયો વિષય ૫મ મુકવું કરેલી મુળભા પૂરી કરાવેલો પડે છે અને મહાબુદ્ધિના છોકરોને ૫મ વર્ગમાં ધોરણ પૂર કરાવવું પડે છે અર્થાત્ છોકરાનું વય, તેમની બુદ્ધિ, અને તેમની આત્મ, એ કાળ પર કદાચ આપ્યા વિનાય આજ ધોરણને અને પરીખાના મજબને અનુસરીને વર્ગ બાંધવા પડે છે

દરે બીજી રીતે જોઈએ તેા છાત્રોનો અભ્યાસ જે જગોએ ઉત્તમ રીતે ચાલેલો હોય, તે જગોએ જોતે એમણેના જે એ એમ થતા મારે પાડવા અકમાં કમુ છે તેમ, તેમના અભ્યાસની મેળવતા પ્રમાણે તેમના વર્ગ બાંધવા જોઈએ, ૫મ નાની નિશાળો, કે જ્યાં મિત્રો પૂરતા હોવા નથી ત્યાં એમ કરવું પાવવું નથી એકલ ધોરણમાં જવું નહિ તેા નિશાળ બે દુકાની ૫મ ઉત્તમ અને કનિષ્ઠ છોકરાઓની થવાની. દુકાનીઓ નાની હોય તેપણુ તેમને શીખવવાને એકલ રિદાક ખરી રીતે શીખવતાં પડેલી શકે નહિ, માટે જે એ પ્રકાર ૫મ કરવામાં આવે તેા તેનો લાભ આજ મોટી શાળાઓવાળાજ લેઇ શકે એમ છે. નાની શાળાઓમાં કાંઈ બીજો પ્રકાર વર્ગ બાંધવાને જોઈએ, કેટલાક કહે છે કે વિદ્યારાજ વર્ગ મજબા આ બુદ્ધિ અમારે અને કેવળ હવનામાત્ર સારી છે વાચનનો એક વર્ગ, લેખનનો એક વર્ગ, એમ કરતા તેા અનેક વર્ગો થઇ જાય, અને કાંઈ નિયમ રહી શકે નહિ જ્યાંસુધી વાર્ષિક પરીખામાં ૫મ કરાવવાના હેતુથી વર્ગ બાંધવામાં આવે છે, ત્યાં સુધી ધોરણ પ્રમાણે વર્ગ રાખ્યા વગર તથા ઉત્તમ બુદ્ધિવાળા છોકરાઓ સાથે મહા બુદ્ધિવાળા છોકરાઓને ઘમડ્યા વગર અથવા મહાબુદ્ધિવાળે ઉત્તમ બુદ્ધિવાળાને ધનિષ્ઠી અથવા વગર બીજો ઉપાય નથી

વર્ગ કેવડો નેઈએ—એટલે વર્ગમાં છોકરાં કેટલાં નેઈએ, એનો આધાર બહુધા શિક્ષણના વિષયપર હોય છે. જેમકે, ગણિત, લેખન, શ્રુતલેખન, એ વિષયોમાં એકજ શિક્ષક ઘણા છોકરાને સંભાળી શકે. શિક્ષકે વાંચીને કે મોઢેથી કાંઈ કહેવાતું હોય, પાઠિયા ઉપર કાંઈ સમજાવવાનું હોય, અથવા કથિતપાઠ આપવાનો હોય, તે વખતે ઘણા છોકરાનો એક વર્ગ હોય તો પણ ચાલે; કેમકે આ કામ માટે થોડા થોડા છોકરાને કે દરેક-છોકરાને એક પછી એક બોલાવીને સમજાવવા જેવું હોતું નથી. કદાચ ખાવા વિષયમાં પણ કેટલાક છોકરા કાચા માલમ પડે, તો તેમને પોતાની અનુકૂળતા-નુસાર જુદા બોલાવી સમજાવી શકાય; પરંતુ વાચન, વ્યાકરણ, કવિતા, વગેરે વિષયોમાં, જ્યાં પ્રત્યેક છોકરાને સમજાવું છે કે નહિ તે બરાબર જાણી લેવાને પ્રત્યેક છોકરાને જુદું જુદું પૂછવાની જરૂર પડે છે, ત્યાં ઘણા છોકરાનો વર્ગ નભી શકે નહિ. આટલા માટે વર્ગમાં ઘણામાં ઘણી છોકરાની સખ્યા પચીશ અને આઠમાં આઠી પંદર નેઈએ. એકજ થોડા છોકરાનો વર્ગ એક જગોએ બેસાડીને શીખવવાથી શીખનારામાં અને શીખવનારામાં નેઈએ તેવો ઉત્સાહ ચાલુ રહેતો નથી.

જ્યાં પૂરતા શિક્ષકો હોયછે એવી મોટી શાળાઓની એ વાત યદ્ય; પણ નાની શાળાઓ કે જેમાં ધોરણ છ ચાલતાં હોય અને છોકરા થોડા હોવાથી શિક્ષક ત્રણ કે ચાર હોય, ત્યાં શું કરવું? આવી શાળાઓમાં ધોરણવાર વર્ગ તો બાંધવાજ પડવાના; કેમકે એ તો એક જાણે હાલનો સ્થાપિત નિયમજ યદ્ય ગયો છે કે ધોરણ પ્રમાણે વર્ગ. પરંતુ તેવી શાળાઓનાં વખત પત્રકો એવી યુક્તિથી ગોઠવવાં નેઈએ કે જેથી લેખન ગેરે વિષયોમાં છોકરાઓને એકઠા કરી એક વર્ગ તરિકે શીખવી શકાય. ખરું પૂછો તો આપણી શાળાઓમાં શિક્ષકની સખ્યા, ધોરણ, અને છોકરાને બેસવાની જગાની વિશાળતા, ઇત્યાદિ બાબતો ઉપર લક્ષ રાખીને વર્ગ બાંધવાની આવશ્યકતા છે.

વર્ગ કેવી રીતે બેસાડવો.—આ વાત મુખ્ય ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે કે પ્રત્યેક છોકરા તરફ શિક્ષકની નજર પૂરતી રીતે રહી શકે એવી રીતે વર્ગ બેસાડવો નેઈએ. તેમજ, ને છોકરાને માટે નકશો ટાંગવામાં આવે તો તે શિક્ષક તથા છોકરા પોતાની જગોએ રહીને નેઈ શકે અથવા પાઠિયા પર લખેલું વાંચી શકે એમ પણ થવું નેઈએ. કેટલીક શાળાઓમાં બેસવાની સોમ્મ ન હોવાને લીધે આ વ્યવસ્થા ખતી શકતી ન હોય તો છોકરાને એવી રીતે બેસાડવા કે જેથી કાંઈક અંશે સગવડ થઈ શકે. જેમકે, છોકરાઓ નીચે બેસવાના હોય ત્યારે તેમને ગમે તો અર્ધવર્તુલાકૃતિમાં, બે કાટખૂણા ખતી શકે એવી આકૃતિમાં કે પછી સમાંતર રીધી લીટીઓમાં બેસાડવા. ને બાંકો ઉપર બેસવાનું હોય તો છવટની બે આકૃતિમાં કે શિક્ષકની સામે ત્રણ કે ચાર ખૂણા થાય એવી રીતે બાંકો ગોઠવીને બેસાડવા. દરેક વર્ગને માટે જુદા જુદા ઝોરણ હોય તે તો ઉત્તમજ વ્યવસ્થા; પણ એકજ ઝોરણમાં બે વર્ગ કે ત્રણ વર્ગ નેડે બેસવાના હોય ત્યારે શીખવનારને વધારે ત્રાસ થાયછે; પણ ને એકજ મોટા દિવાનખાનામાં નીચલા ધોરણના ચાર કે પાંચ વર્ગ એકઠા બેસવાના હોય, ત્યારે તો શીખવવું એ સર્વથી કંટાળા ભરેલું કઠિલુ કામ યદ્ય પડે છે.

પાઠ લેવો અને પાઠ શીખવવો—આપણે અહીં છોકરાને શીખવવાની પદ્ધતિ

પણે આગે મુકરર થઇ ગઈ હોય તેવી છે, ને એવી રીતે કે દરરોજ વિષયનો પાઠ આગલે દિવસે છાત્રાને નહીં આપવો અને બીજા દિવસે તે સાંભળી લેવો. કેટલાક પાઠ તો અક્ષરશઃ બોલાવી જવામાં આવે છે અને કેટલાક પાઠો ઉપર પ્રશ્ન પૂછીને તે આવડવા ન આવડવાની ચોક્કસી કરવામાં આવે છે. વ્યાકરણ સરખો વિષય, જે છાત્રાને સારી રીતે લક્ષ્યપૂર્વક મેલેનલા લેઘને સમજાવવો જોઈએ, તેનું પણ એમજ થાય છે. વ્યાકરણના કેટલાક વિષયો આગલે દિવસે મોટે કરી લાવવા આપ્યા હોય તે બીજા દિવસે બોલાવી જવામાં આવે છે. દર્શિદાસ અને જુગોળની પણ એજ દશા થાય છે. નાનાં છાત્રાને દર્શિદાસ અને જુગોળ જે રૂપમાં ધોરણમાં શીખવવાના કલા છે, તેના મૂળથીજ તેમને કદાજો હોય છે, અને તથા અધરાખ પૂર ને શીખવવાની પદ્ધતિ ઉપર કહી તેવી હોય છે, એટલે તેથી એ વિષયો તેમને એવા અકારે પડી જાય છે કે તે તેમને છવતા સુધી સાગ લાગતા નથી. ગદ્યમય વાચન અને પદ્યમય કરિયાની પણ આવીજ સ્થિતિ છે જે પુસ્તકો નિગાળના શીખવવાના હોય છે તેના અર્થના અને અન્ય-યના મુશ્કેલી પણ થયેલા છે તે લેઈને છાત્રા આગલે દિવસે જોખી રાખે, એટલે શિક્ષક બીજા દિવસે બરાબર જોખ્યા ન બધી ખાતી કરી ને । માત્ર ગણિતમાં તેમ થઇ શકું નથી, કેમકે તે વિષય જો છેકજાને સમજાયે ન હોય ને । તેના નવા દાખલા છાત્રાથી ગણી શકાય નહિ આવી રીતે બહુધા બધાજ વિષયો જોખી મકવાથી તે વિષયનું જ્ઞાન છાત્રાને ઇતુ થાય, તેની કસતા દરરોજ કરી શકે.

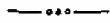
શિક્ષણ આપવાની રીતમાં જોખવા વિરાધ બીજે પ્રકાર પ્રશ્ન પૂછવાનો આવે છે. છાત્રાને ઘેરથી જે તૈયાર કરી લાવવાનું કામ હોય તે લાનથી પ્રશ્નો પૂછવામાં આવે છે. આ પ્રશ્નો સુચ્ચવચ્ચિત શિક્ષણપદ્ધતિને અનુસરીને જાણીની બાબત ઉપરથી અગણી બાબત પર જવા માટે હોય ને । તેમની તકમકિતને ખાતરવાનું સાધન થઈ પડ્યાથી તેને ખરી શિક્ષણપદ્ધતિનો એક બાગ આપણે કોળ. પણ તેમ જોનું નથી તેઓ જે જોખી લાખ્યા હોય તે તેમની પામવા નીકળી ગઈ એવા આ પ્રશ્નો હોય છે. એ દરે આવા પ્રશ્નો શિક્ષકને બહુ દુઃખી નિગાળિયો પણ પૂછી શકે. આવી રીતથી છાત્રાને જોખવાનો અભ્યાસ માત્ર થાય છે જનું તેમની મુદ્દિનો કાઈ વિકાસ થતો નથી. વિષય સમજ્યા વિરાધ પાઠ કરવાથી તેમને કદાજો માત્ર આવે છે, અને કોઈ પણ વિસ્થાપે તેને કદાજોજ રહે છે; માટે પાઠ જોખવાવાની તથા જોખેનું બરાબર છે કે નહિ તે જાણવા માટે પ્રશ્ન કરવાની પદ્ધતિ કરી થતી પડે છે. કાઈ કહેશે કે, શું ત્યારે છાત્રાને જોખવાનું કાંઈ આપવુંજ નહિ । અને કહીએ છીએ આપવું, પણ તે એટલું યો-કું જોઈએ અને સમજણ સાથે જોઈએ કે તેથી તેમની મુદ્દિની બીજી શક્તિઓને વિકાસ થતે. અટકે નહિ નાના છાત્રાને મોટી મોટી કવિતા અને ગમન આપે એવા આપણું કે અવાજ મોટે કંઠથીએ ને તેમાં કાંઈ ખોટું કહેવાશે નહિ, પણ હમણા તે બહુધા મરંજ એવોજ પ્રકાર જોવામાં આવે છે કે શિક્ષક પાઠ કરી લાવવાનું કહે, છાત્રા જોખી લાવે અને શિક્ષક ને બોલાવી જુએ કે પૂછી જુએ. દુનિય કહેજોમાં શી-ખેલા શિક્ષક પણ જને દરરોજ ખરી શિક્ષણપદ્ધતિને કોરે મૂકીને આ માનતા આવેલા સ્થાવરને વાળી પડે છે. આમ થવાનું ખરૂં કામજુ સુ દશ તે વિચારવા જેવું છે. કેમકે

કારણ ખસેડ્યા વગર કાર્ય બનતું અટકાવવાનો યત્ન નિષ્ફળ છે.

માર્ક અને નંબર—છોકરાંના મનમાં શીખવાંતી સ્પર્ધા અને ઉત્સાહ ઉત્પન્ન કરવા માટે પ્રત્યેક વિષયમાં માર્ક અથવા નંબર આપવામાં આવે છે. પાછળ ને ગોખી લાવવાની અને પ્રશ્નો પૂછવાની પદ્ધતિ કહી છે, તેની સાથે આ માર્ક અને નંબરનો નિકટનો સંબંધ છે. ને છોકરો બરાબર ગોખી લાગ્યો. હોય અથવા ને પૂછવામાં આવે તેના બિનચૂક ઉત્તર આપતો હોય તેનો નંબર ઉપર આવે અથવા તેને માર્ક વધારે મળે, એવો બહુધા નિયમ હોય છે. આથી કરીને ગોખણને વિશેષ ઉત્તેજન મળવા સરખું થાય છે. નંબર ઉપર લાવવો, એજ નિશાળમાં જવાનું સાર્થક છે એમ છોકરાંના સમજવામાં હોય છે; અને તેથી શીખવાનું તે કોરે મૂકીને કોઈ કોઈ વાર તો નંબર ઉપર લાવવા માટે છોકરા અંદર અંદર દગલખાણ અને કળ્યા કરતા પણ જોવામાં આવે છે. ઉપર નંબર મેળવવા માટે એક ખીજની ચાકી કરે છે તથા એવીજ ખીજ ક્ષુલ્લક ઉપાધિઓ કરે છે કે કોઈવાર તો શિક્ષકને શીખવવાનું બાબુપર મૂકી તેવા નજીયા કનિયા ચૂકાવવામાં રોકાવું પડે છે. નંબર કે માર્કવડે ઉત્પન્ન કરેલી સ્પર્ધાથી કાર્ય સાફ થાય છે એ વાત તો ખરી છે; પણ ને વખતે છોકરાંને પ્રત્યેક વિષયમાં પ્રવેશ કરાવવાનો છે તથા તે વિષયની મધુરતા તેમને લગાડવાની છે તે વખતે આવી સ્પર્ધાથી કાંઈ પણ કાયદો થવાનો નથી; કેમકે નંબર મેળવવાની લદાયમાં કોઈવાર તો છોકરાં શિક્ષકના શિક્ષણ પર અગ્રુ આપતાં નથી, એવું જોવામાં આવ્યું છે. નંબર આપવાની પદ્ધતિથી એક તો ગોખણને ઉત્તેજન મળે છે, છોકરાંમાં સ્પર્ધાથી ઉત્પન્ન થતા અદેખાઈ, આડિયાપણ, વગેરે દુર્ગુણો પેસે છે, અને સિવાય કોઈ બુદ્ધિમાન છોકરો ને પોતાની હોશિયારીથી નંબર ઉપર ને ઉપર રાખતો હોય તેને ગર્વ થવા માંડવાથી તેને લગતા ખીજ દુર્ગુણો પણ તેનામાં પેસે છે તથા પરિણામે તે આળસુ અને ખટપટી થઈ જાય છે. ને છોકરાંનો છેલ્લો નંબર રહેતો હોય, તેનામાં નિઃસ્તાહ પ્રવેશ કરે છે તથા તે ઉત્તરોત્તર સુસ્ત અને ઐરકાર થતો જાય છે. આ બંને બાબતોનું દુષ્પરિણામ છોકરાંનાં કુમળાં મન પર થવા હેવું એ ઠીક નથી. વારંતવિક જોતાં નાનાં છોકરાંની નિશાળમાં તો નંબર કે માર્ક, એમાંનું કાંઈજ નોંધએ નહિ; કોઈ તો એમ સુદાં કહે છે કે પરીક્ષા કરવા માટે આવેલા સરકારી અધિકારી પણ માર્ક ન આપે તો સાફ. શિક્ષકે આખા વર્ષમાં પોતાનું કામ કેવું કર્યું છે તે જોવામાટે વાર્ષિક પરીક્ષામાં પ્રત્યેક છોકરાંને પ્રત્યેક વિષયમાં માર્કન આપવા જોઈએ એમ કાંઈ નથી; અનુભવી અધિકારી એ વાત ખીજી રીતે સહજ જાણી શકે એમ છે.

શાળાની વ્યવસ્થા સારી રાખવાના સંબંધમાં દેટલીક બાબતોનો વિચાર આ નિબંધમાં કર્યો છે. વખતપત્રક અને છોકરાંનું આરોગ્ય એ પણ શાળાની સારી વ્યવસ્થાનો એક ભાગ છે, તથાપિ આ વિષયો વિશેષ મહત્વના હોવાથી તે વિષે પ્રસંગાનુસાર જુદાજ રૂપમાં ચર્ચા કરીશું. નિશાળનું કામ કરતાં શિક્ષકોને શી શી અડચણો આવે છે, તે વિષે શિક્ષકોએ ખુદના મનથી જોઈવું જોઈએ; કેમકે તેમની ખરી અડચણ જોવી તેઓ જાણે તેવી પરીક્ષક અધિકારી સ્વબુદ્ધિપ્રભાવથી તર્ક કરી કરીને જાણી શકે નહિ; અને અડચણ જ્યાં સુધી બતાવવામાં આવે નહિ, ત્યાં સુધી તે ખસેડવામાં પણ શી રીતે આવે ?

નિબંધ શીશવચાનો કામ.

અનુનરથી જોવામાં આવ્યું છે કે છઠ્ઠા ધોરણ સુધી શીખેલા છોકરોએ પણ નિબંધ લખવા અનેક પ્રકારની વાક્યરચનાની ભૂલો કરે છે. આગકાળ છઠ્ઠા ધોરણમાં શાખનારા છોકરા ધબ્બાનાં દોષ છે અને તથા અન્ય તર્ક કરીને વિવિધ વિચારો વિષય લખી શકે એવી તેમની કુદિ દોલી નથી બીજી, તેમજ વાચન પણ વિશાળ હેતુ નથી નિમ્ણગતા અભ્યાસમાં તથા રમવામાં સારા રમણુ સુધાપણ દોષથી તેમને પર સુગમ પુખ્તકો વાચવામાં આવકાળ પણ બાળેજ મળે છે. દુર્ગે પાનાલુ નીમેડુ કેમન રૂંધે બાદ મનવ મને ને રમવાના કે બાળિષ દેખાવેલી રાધે મેલગાદ કચામાં ન ગળતા અને પ્રકારનાં પુખ્તકો મેલાન ને વાચવામાં મેલ કેલકેનેલ દોષ છે આ કારણથી નિમ્ણગતા એપરીએમ્સ જે વાચવામાં આવે તે ઉપરાંત તેઓ વધારે ધોડુલ બળના દોષ છે એમ છતાં તેમને વિષયના વિષય શીખવામાં દોષ છે અને તે શિલ્પમાં મેલ આપવા મારે પડેલ આનંદરસાનૂત નિબંધગીનિ પુખ્તક કુપયોગમાં લેવાની બરામત કચામાં આવે છે વનુએનુ વિવિધ જાન ન દોષથી તથા મામ્મન્ય વનુએ રમેના શિલ્પક આપવાની રીતિ જોઈએ તેવી પ્રયત્ન ન દોષથી આ પુખ્તકો મારો કુપયોગ મારી મળે નથી કારણ નિમ્ણગતા " વિષયગીનિમાંથી આ દોષી કનમે કમી લાવજે " એન કનુના ને માનવા છે અને અર્થ કમે નથી દાવ જે છઠ્ઠા ધોરણ દોષઓને નિબંધ શીખવામાં આવેલ નેમ્સ ને તે વાચ રમવા પુખ્તક દોષો જોઈએ અને જે દોષો ના વ માન ન્થી રમે, મ નધપૂર્ક તેની શેલના કરી શકે, બદુ તે વિગમચિન્દ કાકે મારી રમે અર્થે અનુનરની મારી શકે અને કનુય તેના શીખેલ વિવિધ પ્રમાણમાં આવેલ કે વાચેલ વિવિધ સુદ બાળમાં લખી શકે, તે તે મારે નિબંધ લખવામાં માનવા જોઈએ છઠ્ઠા ધોરણમાં નિબંધો વિવિધ લખવા કનુયએને હેતુ જે ઉપરાંત નદિ દોષ એમ અમારે માનવું છે

૧. આતુ શીખરકને પાતુ શિક્ષક દોષને બાકરણમાંથી પ્રથમ વાક્યરચનાના નિયમોના અને પછી વિગમચિન્દ મકસને બાન શીખરકો જોઈએ પણ આપણે બહોલો વાક્યરચનાના બાગ ખીજ વાં મારે મળે છે, એટલે ને ઉપર શિક્ષકો લલ આપેલ શી કરેલા ! તેણે એમ જોઈએડીએ કે વાક્યરચનાના નિયમો મમમવા પૂરેલો બાકરણનો બાગ એકવાર છોકમ મમજ જલ તે ને નિયમોને આધાર તેમને વાક્યો લખારક ઉપયોગી પડે, એ વિના એક ખીજ પાતુ બાકી નીવ વાક્યરચના શીખવાની છે, તે એવી કે છોકરને એકદ સમ આપીને તે ઉપર ધોરણ વાક્યો રચવાને કહેવું નેમ,—

(૧) " પાણી " સમ્મ નેમાં આવે તેજ એ સમ્મવાળા પાવ વાક્યો લખે ! તજ સમ્મવાળા વાક્યો લખે ! ચાર, સમ્મવાળા વાક્યો લખે ! પાવ સમ્મવાળા વાક્યો લખે ! છ સમ્મવાળા વાક્યો લખે !

(૨) " ચંદ્ર " સમ્મ નેમાં આવે એવો વાક્યો લખે ! (તે વાક્યો મેલાં

કરાવવાને પહેલા પ્રશ્નની પેઠે આમાં પણ ક્રમે કરીને શબ્દો વધારતા જવું, અને ધણીમાં ધણા નેટલા શબ્દો વાક્ય તેઓ રચી શકે તેટલા શબ્દો વાક્ય રચાવવું. તેમનાં રચેલાં વાક્યોમાં પ્રસંગ આવે તો કર્તા, કર્મ, વિશેષણ, ક્રિયા વિશેષણ, વગેરેનો વાક્યમાં કેવો સંબંધ છે, તે પણ બતાવતાં જવું.)

(૩) “ શંકા ” શબ્દ આવે એવાં વાક્યો રચો !

(૪) “ કન્યાકુમારી ” આવે એવાં વાક્યો રચો !

(૫) “ શિવાજી ” શબ્દ આવે એવાં વાક્યો રચો !

(૬) “ અકબર ” શબ્દ આવે એવાં વાક્યો રચો !

(વાક્યોમાં તેઓ બાલનીજ બાબત ગોઠવે તે કરતાં ને ગોઠવે તે ખરી અથવા સંબંધિત હોય, તેમ થવાને કાળજી રાખવી.)

(૭) “ પ્રતિનિધિ ” શબ્દ જેમાં આવે એવાં વાક્યો રચો !

(૮) “ પદોપકાર ” શબ્દવાળાં વાક્યો રચો !

(૯) “ કલ્પ ” શબ્દવાળાં વાક્યો રચો !

(ઘણાં વાક્યો એકજ શબ્દ ઉપર રચાવવામાં આવે, તેમાંની હકીકત તેની તેજ ન આવવા દેવી જોઈએ.)

(૧૦) “ વસંતતિલકા ” શબ્દ આવે એવાં વાક્યો રચો !

અને એજ પ્રમાણે જુદા જુદા વિષયને લગતા શબ્દો આપીને અનેક વાક્યો રચાવવાં. વાક્યો લખી લાવે તેમાં શુદ્ધ જણે (જોડણીની ભૂલો ન કરે), તથા વાક્યને અંતે પૂર્ણ વિરામ કે પ્રશ્નચિન્હ કે ઉદ્ગારચિન્હ વગેરે મૂકે નહિ, તો તે પણ લખવાની ભૂલ ગણી છોકરાને બતાવવી.

૨. આથી રીતે વાક્યો છોકરાઓને લખતાં આવડયા પછી પ્રશ્નો પૂછી સંપૂર્ણ બોલાવવાં તથા લખાવવાં. જેમ,

(૧) સાચું બોલવું એ શામાટે સદુષ્ટ છે ?

(૨) શિવાજીએ અફઝુલખાનને શી રીતે માર્યો ?

(૩) સરવાળામાં દશે એક વહી શા માટે લેવામાં આવે છે ?

(૪) બીજનજો કરતાં અંગ્રેજ લોકો શા કારણથી ધણા ધનચાંદ છે ?

(૫) કલાણે અનીચાને શી રીતે દુષ્ટો ?

(૬) અકબર અને ઔરંગઝેબના ગુણોનો મુકાબલો કરી બતાવો ?

(૭) પૃથ્વી સૂર્યની આસપાસ ફરે છે તે આપણે શા ઉપરથી જાણીએ ?

(૮) મૂરખ રાજની કવિતા છઠ્ઠી ચોપડીમાં છે, તેની પાત કહો ?

(૯) નામદાર વાઘસંઘ મડોદરામાં આવ્યા ત્યારે તમારા જોવામાં શું શું આવ્યું તે કહો ?

(૧૦) સેરડીમાંથી સાકર શી રીતે બનાવે છે તે કહો ?

આ પ્રશ્નોના ઉત્તરો વિસ્તારથી અને પૂરેપૂરાં આપે નહિ ત્યાં સુધી શિક્ષકે મંતોષ માનવો નહિ. છોકરાને એવી ટવ હોય છે કે નેટલું તેઓ ધારે છે તેટલું બધું શબ્દોથી ન કહેતાં જેમ બને તેમ થોડા શબ્દોમાં બતાવી દે છે. ઘણીવાર કર્તા, કર્મ, કે ક્રિયાપદ

તે પશુ અધ્યાદાર કરી દે છે. પણ આપણે તો કયાનો અધ્યાદાર ન કરાવતા આપું. વાક્ય પૂરું એવી જગ્યાએ તેનોજ ઉત્તર ખરો ખાનગો કદાચ કાઢી ઉતરે. તો વચમાં સંજોગ પડે તો કયા સંજોગ પડ્યા રહ્યા છે તે વિશે વર્ગમાં પ્રશ્ન કરી આપું. વાક્ય સુધારતું. એરે જરાબર ઉત્તર આપી સજા થાય ત્યારે તેના પ્રશ્નો આપી જવાબ લખી મળાવવા.

ઉપરના નમૂનાના પ્રશ્નો છે. પણ શરૂઆતમાં એકાદ બેઠા વાક્યથીજ જેનો જવાબ આપી શકાય એવા પ્રશ્ન પૂછવા, પછી નિરવાક્યથી કે સવુજા વાક્યથી જવાબ આપી શકાય એવા પૂછવા અને છેવટે વધારે સારોથી જવાબ મળે તેના પ્રશ્નો પૂછવા.

પ્રશ્ન પૂછતા એ માદ રાખવું કે પ્રશ્નમાં પૂછેલી જાણનાની છાંયડાને સારી માહિતી છે કે નહિ. માહિતી ન હોય તો પ્રથમ જગણર પ્રશ્નજ સમજાવીને પછી તે વિશે પ્રશ્ન કરવો. જવાબ લખી મળાવવામાં આવે ત્યારે તે જવાબ દેતે જાણને જરાબર વધારી જોવા તથા તેજી જોડવાના સંબંધન, વાક્યરચનામાં કે વિગત સિદ્ધ મૂકવામાં જે જે જુદો કરી દેલ તે આખા વર્ગને પૂછી પૂછીને સુધારવી.

ઉપરના કામમાં મદદ મળવા માટે પ્રશ્નચોષ્ટન તેમજ વાક્યરચનાના નિયમ કહેતા જણ, તેમ વિદ્યમચિન્દો મૂકવાના નિયમો પણ કહેતા જણ. પણ એ માદ રાખવું કે તેમ કરતાં તે પાઠ અપાડવુંનોજ ન સર્વ કાર્ય મળે તો એકાદ વખત વાક્યરચના વિશે કે કોઈવાઈ વિદ્યમચિન્દો વિશે સ્વતંત્ર પાઠ આપવો એજ લાગે. તે તે આપવો. દિશાગમ્ય આવતા બીજા અવ્યાયમ વખતે પણ એકાદને જે કાંઈ જાણવવામાં આવે તે તેઓ શુદ્ધ લખે છે કે કે ન તે જોતાં રહેવું હિતિદાય, નીતિ અને શિક્ષકર્મ, ભૂતળ, વગેરેના પ્રશ્નો આપી જવાબ લખી મળાવવામાં આવે ત્યારે પણ વાક્યસુદ્ધિ તરફ સંપૂર્ણ સક્ષ આપવું. વાક્યરચના માટે જે પ્રશ્નો કરવામાં આવે તેમાં એટલું સંભાળવું કે પ્રશ્નોના ઉત્તરો ખાળકોએ જોખી સમજે તો ન હોય જાણના તેમજ જાણવવામાં હોય, પણ જોખવામાં ન હોય તેવાજ પ્રશ્નો વાક્યરચના માટે આપવા.

૩. પ્રશ્નોના ઉત્તરો બીનચૂક લખવા આવડે એટલે આગળ ચાલવું એક એક પેરેમાં (વાક્યખંડ) થાય એવા પ્રશ્નો નેમને પૂછી તે લખાવી મળાવવા ઉપર જે પ્રશ્નો આપેલા છે તેમાંથી પાંચનો, છઠ્ઠો, આઠમો, નવમો, અને દશમો, એ પ્રશ્નો એવા છે. બીજા પ્રશ્નો:—

(૧) લીખાના પ્રશ્ન વર્ણન કરો :

(૨) લીખાના તેરેવારનું વર્ણન કરો :

(૩) શરીર સ્વચ્છ શી રી રીતે રાખી શકાય તે કહો :

(૪) પાનવાન લોખાના ક્યા ક્યા ધર્મ છે તે કહો :

(૫) કેરોબીનના દીવા અને દીવેજના દીવાનો મુકાબલો કરો :

(૬) બાગમાં શું શું હોય છે તે લખો :

(૭) ચઠકીનો આકાર, અવયવ, ઉપોગ, માણ, અને જગ્યાનું પોષણ, એટલેજ બાના એક પેરેમાં લખો :

(૮) શેલથી શી રીતે કંઈક ને લખો :

(૯) નિશાળથી છૂટ્યા પછી ઘેર જઈ સ્વતા સુધી તમે શું શું કરશો તે લખો !
 (૧૦) ગંજીફો, વાઘબકરી, (અથવા છોકરા બાણુતા હોય તેવી હરકોઈ રમત)
 રમવાની રીત લખો ?

આ પ્રશ્નોના ઉત્તરો એકજ પેરેબ્રાહ્મમાં લેખ્યો. ઘણું લખી મગાવવા કરતાં થોડું પણ શુદ્ધ વાક્યરચનાથી લખી મંગાવવું તે સારું. ઉપરના જેવાજ બીજા પ્રશ્નો ઉત્તર કરી તેના જવાબ છોકરાં પાસે નિશાળમાં તેમની પરચુરણ નોટમાં કે કાગળ ઉપર પેન્સીલથી લખાવી મગાવવા અને શિક્ષકે લેખને બૂલો વિષે ચર્ચા કરવી તથા તે બૂલો સુધારવી. પછી તે સુધારેલો વાક્યખંડ તેમને સારા અક્ષરથી એક ચોપડીમાં લખી લાવવાને કહેવું. બીજે દિવસે બધાએ બરાબર લખ્યું છે કે કેમ તે લેખને શિક્ષકે તેમાં ખોતાતું નિશાન કરવું. આ નિબંધની નોંધમાં એજ પ્રમાણે આગળ ઉપર નિબંધનો ઉમેરો થયે જશે. અને વર્ષ આખરે પરીક્ષા વખતે પરીક્ષકને જેવી હશે તો તે નોંધ ખતાવવાને કામ લાગશે.

૪. આ પ્રમાણે ટુંકા વાક્યખંડ છોકરા વાક્યદોષ કર્યા સિવાય, અશુદ્ધ જોડણી, લખ્યા સિવાય, અને વિરામચિન્હ ચૂક્યા સિવાય લખી શકે ત્યારે તેને શિક્ષકે ટુંકી ટુંકી એકાદ અમલદારિક વાત કહીને તે લખી મગાવવી. લખતી વખતે છોકરા વાતમાં કહેલી કેટલીક ખાખત પડતી મૂકશે તથા કાંઈ નવા રાખેલો પણ લખશે; તથાપિ વાતનો મુખ્ય મુદ્દો કાઢ્યો છોડી દીધો નથી, એ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે. એમાં પણ વાક્યરચના (ઇન્ધારત) ઉપરજ ધ્યાન આપવાનું છે. નમુના માટે એવી થોડીક વાતો અહીં લખી છે:—

(૧) ઘણી વાર એવું બનેછે કે લુચ્ચા માણસો પ્રમાણિક માણસોને હજો છે. પણ કોઈ કોઈ વાર એવું બનેછે કે પ્રમાણિક માણસોની યુક્તિઓ આગળ લુચ્ચાઓ દુસાઈ પડે છે. થોડાંક વરસ ઉપર કલકત્તાના એક મોટા વેપારીની દુકાનમાં ચોર પેદા. તેમણે દુકાનમાંના બીજા માલ તરફ નજર ન કરતાં જ પેટીમાં તે રોકડ નાણાં રાખતો હતો, તે ઉપાડી જવાનો વિચાર કર્યો. થોડીક વારમાં આમ તેમ લેખને એક સારી પેટી તેમણે શોધી કાઢી, પણ તેમાં ઘણા ભાર હોવાથી તેમનાથી ઉપડી નહિ; પણ તે બધા ચોરો મળીને ઘણી મહેનતથી આખરે ઉપાડી ગયા. બીજે દિવસે દુકાનના માલિકે દુકાનમાં ખામણાં ઉઘાડાં લેઈ ચોરી થયેલી બાણી પોલીસને ખબર આપી. પોલીસે તપાસ કરી ત્યારે ગામથી થોડેક દૂર એક ખાડમાં તે પેટી ઉઘાડી પડી હતી, તથા તેમાંનો માલ એમને એમ અનામત રહ્યો હતો. કેમકે ચોર લોકોએ આખી રાત મહેનત કર્યા પછી ઘણી લાલચથી ત્યારે તે પેટી ઉઘાડી ત્યારે તેમાંથી શીસાના ગૂઢા નીકળ્યાં. ચોર લોકો સમજ્યા કે આ વેપારી આપણા માથાનો મળ્યો. અને એમ સમજીને તેઓ પેટી પડી મૂકીને ચાલ્યા ગયા હતા.

વરતુપાઠ.

— સ્વચ્છ —

હિન.

માહિત્ય—ગીત, સ્વમંદીરક વગ, ગીતની ઢોળી, ગાડા રૂપનવનો કડકો, મરમ પાણીના બે ખાણા, એક હાંટનો કડકો

ગીતનાં કપડાં આજ કાલ ઘણાં વપરાય છે, માટે આજનો પાક આપણે ગીત વિશે આપીએ છીએ

આપણે કામગીરો, કામગીર, કુલાનેય બોમ, બનૂમ, અને એવા બીજા ઘણા પદાર્થો ગીતના વાપરીએ છીએ. એમાંનાં કેટલાક દાદથી આપણા મગીરનો બચાવ કરવા માટે આપણે વાપરીએ છીએ અને કેટલાક વતીનવજી પાથરવાના કામમાં વાપરીએ છીએ. શિવાગાના દહાડામાં ઘણા હોકરા ગીતના ટાટ (ડગલા) પહેરી લાવે છે. સામાન્ય એમને ટાટ ન વાપ માટે જુઓ, આ પરનોગમનો કે / અને મોઝ બન્ને ગીતના છે. ગીતનો (ડગનો) યથો તે પટ્ટા તે ગીત ઘેરાના સરીર ઉપર હોય તુ હુ અને શિવાગાની દાદમાં તેના સરીરનું ડગવાની પેડેરમજી કરતુ હુ. ઘેરાના સરીર પરનો ગીતનો ડગલો હજારોને આપણે સરીરે પેડેરમજીનો ડગલો બનાવવા પહેલા તે ગીત ઉપર ઘણા મરમ વીને છે. ઘેરાના સરીર પરનો ડગલો શી રીતે બનાવે તે માટે પહેરવાનો ડગલો ધર્મ મળે, એ વાત તમે જાણો ત્યારે તમને જુદા તરફ લાગને આપણે તે અનુક્રમે જોઈએ

પહેરવ પહેતુ તે ઘેરાના સરીર પરનું ગીત કાઢી લેવામાં આવે છે. તમને એમ લાગશે કે જે હોકા માન્યમને દાદથી બનાવવા માટે ઘેરાના સરીર પરથી ગીતના ડગલા કાઢી લે છે અને તેને દાદે બરવા દે છે, તેમને ખજેખજા આવમતવમિયાને નિર્દા કરેલા જોઈએ. પણ એમ નથી જ્યારે જનાઓ આવે છે ત્યારે તે ગીત કાઢી લેવામાં આવે છે તે વખતે ઘેરા પાળ પોતાનો ડગલો કાઢી જનારી લે તે માટે ખુબી દોષ છે. ઘેરા તે વખતે પોતાના સરીર પરનો ગીતનો ડગલો પાળના કરવા માટે પોતાનો સરીર કાંટા-વાળાં જાડવાંમાં કે વડમાં મૂકે છે એ વખતે ઘેરા પાળનદરા બરવાઃ મોકો લાખી લાખી કાઢી લે છે. ઘેરાના સરીર પરથી ગીત કાઢી લેવા માટે છે, અને તેથી ઘેરા ખુબી ચાલુ છે.

દાંડના દહાડામાં ઘેરાના સરીર પર ગીત વધવા માટે છે, અને તેના સરીર પર ખુબ-ખુબ ગીતનો ડગલો હોય તેવું થઈ જાય છે એ ડગલો નેમ્મતથી કાઢી તમારા ડગલાની પેડે ખુબી કાઢીને ખીંટીએ મૂકાનો નથી, તેઓને તમા દહાડા પહેરી સાખરે પડે છે, તેથી નેમા ઘણી ધૂન મરમ છે. હજારોમાં એ ગીત કાઢી લેવા પહેલા એક વાર તેને ઘેરને નેમાંની બધી ધૂન કાઢી નાખવી પડે છે એક વગોએ થીત મુલિનાના એવી રીતે ઘેરાના ગીતના ડગલાને પોતા જ બેચા હવા, તે થાવ હુ તમને કહુ છુ —

બરવાઃ હોકાએ કાળા મોટાનાં ઘેરા પોતાની લાખી ડગો હમી કરીને દાંડીને એક બેરમા આપ્યાં તે બેરમા એક નર્તુ પાણીનું ઝડખું વેડેતુ હુ અને બેરમા એક હંપ પર કાંડો ખાડો હતો તેના તે પાણી મગદથી એક તવાવ પની જુ હુ મરવાઃ જ્યાં ઘેરાને તે તવાવને કાંઈ એક મગા જુ મગા મગા પાણીમાં પેડા અને કમ

રૂપર પાણીમાં જઈને ઉભા રહ્યા. બાકીના ભરવાડો-કાંઠા ઉપર ઉભા રહ્યા અને તેમાંથી એક જણે પાંચ છ ઘેટાંને પકડીને પાણીમાં ધડેલાં. ઘેટાંને પાણીમાં નહાવાની મરજી થઈ નહિ. તમારામાંનાં પણ કેટલાંક અણસમજી છોકરાંને નહાવાની મરજી નહિ થતી હોય ત્યારે તેમની માતાઓ તેમને જોમ બળાટકારે પકડીને નહવરાવે છે, તેવી રીતે આ ઘેટાં પાણીમાંથી પાછાં નાશી આવતાં અને ભરવાડો પાછા તેમને પકડી પકડીને અંદર ધકેલતા. એવી રીતે થતાં થતાં ઘેટાંના શરીરપરનું ઘોડું ઘણું બળ પડ્યું હતું, પણ તેને પૂરેપૂરું પસાળવાને કમર પર પાણીમાં ઉમેર્યા એક ભરવાડ તેમને બે ત્રણ વાર પાણીમાં ઝોળાવતો અને પછી બીજા ભરવાડને આપતો. તે તેને ચોળી મસળીને નહવરાવતો અને ત્રીજાને આપતો. પેલા ત્રીજાને એમ માત્રમ પડતું કે હવે એવા શરીરપર મેલ રહ્યા નથી અને બીજા બધું સાફ પોવાઈ ગયું છે, ત્યારે તે ઘેટાંને કીનારા તરફ જવા દેતો. ભરવાડના હાથમાંથી ઘેટું છૂટ્યું કે છવ લેઈને નાસતું અને ખેતરમાં ઉછેલું ઘાસ ચરવા માંડતું. કેમકે તેમના ઉપર અત્યાર મુંઝી જે ભયંકર ગજબ ગુનગવામાં આવ્યો તે બીજા કશાથી ભૂલાય એમ નહોતો.

હવે ઘેટાંનું બીન બીનું યયું તે સૂકવવાનું કામ સૂર્યને માટે રહેવા દીધું. સૂર્યનાં કિરણોનો તાપ તેમની પીઠ ઉપર પડવાથી ધીમે ધીમે તે બીન સૂકાઈને કોઈ ચંઈ રહ્યું. સૂકાયા પછી ઘેટાં દહાડે બીન કાતરવાનું કામ શરૂ થાય છે. આ કાતરેલા બીનને કાચું બીન કહે છે. ભરવાડ લોકો તે બીનને કાતરીને તેનાં કપડાં બનાવતા નથી. તેઓ તો કોઈ વેપારીને તે બીન વેચાતું આપે છે. અને વેપારીઓ તેની મોટી મોટી ગાંસડીઓ બાંધીને બીનના કારખાનાવાળાને ત્યાં વેચે છે. તે કારખાનાવાળા તેની તરેહ તરેહની ચીજો બનાવે છે.

બીનના કારખાનામાં જુદી જુદી જાતની કારીગરી તેના ઉપર કરવામાં આવે છે. પણ તે તમને કહેતા પહેલાં આ કાતરેલા કાચા બીનનો નમુનો હું તમને બતાવું છું. જુઓ, આ ઘોડું બીન હું જૂદું કાઢું છું. જૂદું કરતાં તેના ઝીણા ઝીણા રેસા જેવા વાળ દેખાય છે. એ રેસામાંના કેટલાક એવા ઝીણા છે કે તે નરી આંખે દેખાતા નથી. તેમને આ હું સૂક્ષ્મદર્શકમાં મૂકું. જુઓ, હવે તે લાંબી દોરડીઓ જેવા દેખાય છે તથા તેના પર કરવતના જેવા દાંતા દેખાય છે. ઘણા ઝીણા રેસા એક બીજા સાથે વળગવાથી તે એવા દેખાય છે. સૂક્ષ્મદર્શકમાં તે તમને લાંબી લાંબી દોરડીઓ જેવા દેખાય છે, પણ ખરૂં જોતાં તે ઘણા બારીક છે, અને સાત કે આઠ ઈંચ કરતાં વધારે લાંબા નથી. જો તેમને જોડાઓ મૂકીને પાથરી હોય તો એક ઈંચ જગોમાં હજારો એવા રેસા પથરાઈ રહે.

રેસા ઉપર જે દાંતા દેખાય છે, તે ઘણા ઉપયોગના છે. આ કાચા બીન તરફ ફરીને નજર કરો. જુઓ, એના વાળ એક બીજા સાથે ગુથાઈ ગયેલા છે અને એક બીજાને વળગી રહેલા છે. કેટલાક રેસાને બીજા કરતાં વધારે દાંતા છે. જે બીનના રેસા વધારે દાંતાવાળા હોય તે તૃપ્તારે ગુથાઈ રહે છે. ઘણા દાંતાવાળા બીનના રેસામાંથી બીનનાં જડાં કપડાં વગેરે બનાવવામાં આવે છે; પણ ઓછા દાંતાવાળા રેસાના દોરા કાંતીને તેનાં કપડાં અને બીજા જણો બનાવે છે. ઉપર કહેલા બે પ્રકારના બીનના બુદ્ધ બુદ્ધ:

વિવશ પાડીને પછી તેમને ઉઠાવતા પાટીમાં ખૂબ માણુ તથા સોડનામે ખાર નાખીને, સારી રીતે ધુએ, એટલે તે ધણા સુદર, સફેદ અને સ્વચ્છ થાયછે. એવું બિન કષય વસ્તુવાના કામમાં આવેછે.

એ બિનના શી રીતે કષય વળેછે, એ વાત તમારા ધ્યાનમાં આવવા માટે તમે ફક્તનતો ઠંડો પેદાને તપાસો છુઓ, એમાં આદ્ય અને હાલ દોઝ માલમ પડેછે અને તેથી તેને ગુથી લીધું હોય એમ જણાય છે એવી ગુધાગિને વણાટ કરેછે પણ એ રીતે વણવાને બિન લાયક થતા પરંતુ તેના સાખા અને મજબૂત દોઝ કડવા પડેછે. એવા દોઝ કરવાને, ગુચવાઈ ગયેલા બિનને છુદુ છુદુ કરવાને તેને પીંજે છે ધણા વડે ઉપર બિનને છુદુ કરવાને હાથવળી પીંજતા હતા અને એ કામ માટે સાખા સાખા કસકા જેવા એકાદર રાખતા હતા પણ હમણા તો એ કામ માટે માત્રો હોય છે તેમા બિન જંબડીથી છુદુ છુદુ થઈ જાય છે એ સામો એક મોટી પદ્ધતિ જેવા આકારનો હોય છે. તેના ઉપર કાસડીના દાતા જેવા દાતા હોયછે, એ માત્રો ફરેછે તે વડે બિન બરાબર છુદુ છુદુ થકને તેના રેસા નાખ્યા અને નીચા ધાયક આ રેસાઓને પછી રૂઢિયા ઉપર કાળીને તેના દોઝ કરેછે એ દોઝ કષય વસ્તુવાના કામમાં આવે છે

બિનના કષય વસ્તુવાના મયા કયાકયા પાકેશાયત્તા ધણા છે. આપણે અહીં કષય વસ્તુવાના મયા ફેટવાક સુદેશમાં છે, તેના જ્યેષ્ઠ તે પણ હોય છે એક મોટા સાખા એગ્રામાં કષય વસ્તુવાની સ્ત્રોતો લાગુ થ મોડેલી હોય છે, અને દરેક મગ આગ મગ એક માણુમ બેસો હોયછે તે આગમાં મેકની છત આગમાં એક લાકડો લામે થાંજ્યો આટો નાખેલા હોયછે તે વચ્ચે વચ્ચે જોરથી ફરેછે તેના ઉપર મજબૂત ચામડાના પટા નાખીને સળાને મથાળે એક ચક્ર ઉપર તે પટા ચક્રેવા હોયછે તેથી સાળમાંનું સાચા કામ માણુ થાયછે કષય વસ્તુવા માટે જેટલા જેટલું તેટલા હતા દોઝ અગત્યથી તૈયાર કરી પાયરી ગમ્મા હોયછે તેમા એક દોઝનું કાકુ આ બાણુ થી તે બાણુ બાયછે અને આવેછે તમે એકાદ કષય વસ્તુવાના મયામાં જઈને આ જુઓ તો તમને તે વેદને ધણુ આગર લાગશે

આ મયામાંથી કષય ઉતરી પછી તેને ચળકતુ અને માફ કરવામાટે તેના ઉપર ફેટથી કાગીમગી કરવામાં આવેછે

જેટલા કષય તમે બિનના જુઓટો તે બધા પેદાના બિનના બનાવેલાં નથી હોતા; મોટી સરમ બિનના કષય કામગીરીના પકડના વાગના સાય છે કામગીરી શામે કામમાટે વખાણાય છે તે તમે આજ જાણુ હશે

આવપાકે અને એવાજ બીજાં બીજાં જાણુ જાણના કષય અંગેના જાણનાં પકડના વાજખથી બનાવવામાં આવેછે એના વાજ એવા મરસ હોયછે કે તેનું જીણામાં જીણું અને રેગમના જેવું મુંઝવણ તથા મળકતું કષયું થક રાકેછે

હવે બિનનાં કષયમાં શી ગુણુ રહેવાછે તે હું તમને બતાવુ છુ ફેટવાક પદાર્થો એવા છે કે તે પોતાની આરપાર ગરમીને જ્યાં હેતા નથી. એવા પદાર્થોને ઉજ્જતા વેપક કદીએ છીએ વખણતા એટલે ગરમી અને વેપક એટલે અટકાવનાર આવેછે

એક સાદો પ્રયોગ કરીને એ વાત સાબીત કરીએ. એક ઉકળતી પાણીની તપેલીમાંથી આ બે ગરમ પાણીના પ્યાલા બરેલા છે. બન્ને પ્યાલામાં પાણી સરખું ગરમ છે. હવે એક પ્યાલા ઉપર હું આ ફલાનેક્સનો કડકો ઢાંકુ છું અને બીજા પ્યાલાપર આ છીંટનો કડકો ઢાંકુ છું. થોડીક વાર પછી આપણે બન્ને પ્યાલાનાં પાણીમાં ઓંગળા બોળી જોઈશું. એટલે તમારી ખાતરી થશે કે છીંટવાળા પ્યાલા કરતાં ફલાનેક્સવાળા પ્યાલાનું પાણી વધારે ગરમ છે. આ ઉપરથી સાબીત થાય છે કે ફલાનેક્સના કડકાએ પ્યાલામાંથી નીકળી જતી ગરમી રોકી રાખી અને છીંટથી ને રોકી શકાઈ નહિ. આ કારણથી જીનના કપડાને ઉપજુતારોધક હોવામાં આવે છે.

હવે એક બીજો પ્રયોગ કરીએ. આ ટેબલ ઉપર બે જગોએ થોડું થોડું પાણી ઢોળું છું. એક જગોએ તે પાણી ઉપર આ છીંટનું કપડું નાખું છું અને બીજા જગોએ ફલાનેક્સ નાખું છું. જુઓ છીંટ પાંચવી ગઈ અને હવે બીજું વધારે પાણી તેમાં માંડ શકે એમ જણાયું નથી. આ ફલાનેક્સ વધારે પાણી ચૂસી લે છે અને કપડાં પાણીમાં તરબોળ થવા દે છે એમ જાણીએ. હવે હવે નીચેનો. આ પ્યાલામાં છીંટમાંનું પાણી પડવા દો, અને આ બીજા પ્યાલામાં ફલાનેક્સનું પાણી પડવા દો. જુઓ, ફલાનેક્સનું પાણી વધારે છે. આ જગરથી એમ સમજાય છે કે સુતરના કપડા કરતાં જીનના કપડામાં પાણી વધારે રહી શકે છે. આ શુદ્ધને શોષકપણું કહે છે.

આ બે શુદ્ધને લીધે શરીરની ત્વચા ઉપર લાગી શકે એવી રીતે પહેરવાને જીનનું કપડું વધારે ઉપયોગી છે એમ જણાય છે. તે ઉપજુતારોધક હોવાથી શરીરમાંની ગરમીને જાવા દેતું નથી. અને શોષક હોવાથી શરીરમાંના પરસેવાને નીકળતાં વાંતજ ચૂસી લે છે.

જીનના રેસામાં જે કસવત જેવા ઘંતા હોય છે, તેથી કરીને પણ જીનનાં કપડાં શરીરની ચામડીને અડકાડીને પહેરવામાં વધારે ઉપયોગી થાય છે. જીનના રેસાના કસવત જેવા ઘંતા ત્વચાને ધસાય છે અને તેથી કરીને પરસેવાની નળીઓમાંથી જે મેલ જેવો પદાર્થ નીકળીને તેનાં છિદ્રો ઉપર ફરે છે તે લોહવાદ નીકળે. એ રીતે પરસેવાનાં છિદ્રો ખુટતાં રહેવાથી શરીરની મુખાકારી જગડતી નથી.

શરીરને છેક લગતાં કપડાંની જગોએ પેટેરવાને જેમ જીનનાં કપડાં ઉપયોગી છે તેમ બહારનાં કપડાં માટે પણ તે ઉપયોગી છે. કેમકે તે ગરમ છે, ટકાઉ છે, અને બીજાં કપડાં સાથે સરખાવતાં તેની કીમત પણ એટલી બધી ભારે નથી.

સંદેષ.

૧ જીન ઘેટાંના શરીરપરથી મળે છે.

૨ ઘેટાંને તળાવમાં નહવશવે છે અને તેમનાં શરીર સૂકાયા પછી થોડે દહાડે જીન કાતરી લેવામાં આવે છે.

૩ તે જીન વેપારીઓ ખરીદી લે છે અને તેઓ કારખાનાંવાળાને ત્યાં જથ્થાબદ વેચે છે.

૪ કારખાનાંમાં તેના પર નીચેના સંસ્કાર કરવામાં આવે છે:—

(અ) વિભાગ કરે છે. (આ) ખૂંચે છે. (ઇ) પીંજે છે. (ઈ) ઢાંતે છે. (ઉ) વણે છે.

શિશુશિક્ષણ નામે પુસ્તક પણ વાંચવાની અમે ભલામણ કરીએ છીએ.

૨૧. ભોગીલાલે આ પુસ્તકનું નામ “કિન્ડરગાર્ટનપદ્ધતિનાં મૂળતત્ત્વો” એવું રાખેલું છે, અને તે યોગ્ય છે. મૂળતત્ત્વો કરતાં વિશેષ એમાં નથી. શરૂઆતમાં મૂળતત્ત્વોનાં પુસ્તકજ આપણે વાંચવાની જરૂર છે. રસાયન વિદ્યાનાં મૂળતત્ત્વોની નાની ચોપડી વાંચીને સમજ્યા સિવાય કોઇ રસાયન વિદ્યાના મોટા ગ્રંથોમાં એકદમ પ્રવેશ કરવા જાય તો તે ભાગ્યેજ સફળ થઇ શકશે. તે જુણા એવા યોગ પાણીમાં તરતાં તરતાંજ માણસ દરિયામાં અરધો મૈત્ર તરવાને શક્તિમાન થાય છે.

આરંભમાં અંધકાર કિન્ડરગાર્ટન પદ્ધતિની શી જરૂર છે, તે સ્પષ્ટપણે સમજાવે છે. અંધકાર એ વિષે લખે છે કે, “બાળકને જે પદ્ધતિ તેના કોમળ અવયવોને અને ઇન્દ્રિયોને કુદરતદ્વારા અતુલ્ય પડે, તેજ આ પદ્ધતિ છે. આ પદ્ધતિનો શો ઉદ્દેશ છે અને એ પદ્ધતિમાં ક્યાં ક્યાં સાધનોવડે બાળકોને પ્રવેશ કરાવી શકાય તથા તેમને કેવી રીતે ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપી શકીએ (માત્ર તેમને ભણાવવાને નહિ પણ કેળવવાને માટે) એ સમજાવું આ નાનકડા પુસ્તકમાં દિગ્દર્શન કરેલું છે.” આ ઉપરથી આ પુસ્તકનું શું પ્રયોજન છે, તે સ્પષ્ટપણે લક્ષમાં આવે છે. બાળકોનું સ્વાભાવિક વસણ જોઇને તે માર્ગ તેમની બુદ્ધિ કેળવવાની કસ્યના ક્રોએલ નામે વિદ્વાનને થઈ આવી અને તેને પરિણામે આ પદ્ધતિ ઉત્પન્ન થઇ છે; વગેરે બાણવા જેવી વાત, કિન્ડરગાર્ટનપદ્ધતિની અગત્ય એ મહાળા નીચે અંધકાર આપી છે. પુસ્તકના આઠ ભાગમાંનો એ પરોક્ષ ભાગ છે. બીજા ભાગમાં કિન્ડરગાર્ટનનાં સાધનો વગેરેની વાત દેહલી છે. ત્રીજા ભાગમાં આ પદ્ધતિનો સંબંધ ગણિત, રંગ, શીત, દ્રવિતપાક, ઔદ્યોગિક શિક્ષણ, વાર્તા, ઇતિહાસ, અને ભૂગોળ સાથે શી રીતે છે તે બતાવ્યું છે. આ ત્રણ ભાગ વાંચનાં મુઠ્ઠી વાંચનારને કિન્ડરગાર્ટન પદ્ધતિ તે શું, તે દ્રશ્ય સ્પષ્ટપણે સમજાવું નથી. અથવા બીજી રીતે દેહીએ તો કિન્ડરગાર્ટન પદ્ધતિમાં જે કામ કરવાનું છે, તે બધાના ઉપોદ્ધાત રૂપજ આ ત્રણ ભાગ છે. ચોથા ભાગમાં ક્રોએલે મુકરર કરેલી વીસ બક્ષીઓનાં નામ તથા તે વિષે સમજાવેલી છે. કિન્ડરગાર્ટન પદ્ધતિમાં શું કરવાનું છે તે આથી કાંઇક ધ્યાનમાં આવે છે, પણ શી રીતે કરવું તે સમજવાને આગળ વાંચવું જોઈએ. “બદ્દીસ” એવું નામ જે અહીં રાખ્યામાં આવ્યું છે, તે ઉપરથી કોઇ અમુક તરેહની વસ્તુરૂપ બક્ષિસ સમજવાની નથી, પણ ખરૂં બોલતાં તો બાળકોને આનંદ સાથે કેળવણી રૂપ અદૃશ્ય બક્ષિસ આપવાની છે. સામારે ક્રોએલે બક્ષિસ એવું નામ રાખ્યું છે, તે વિષે અંધકારે એક જગોએ સહજ ઇસારો કર્યો છે. લગાર વિસ્તારથી લખ્યું હોત તો અન્યથા વાંચનારને તે વધારે સ્પષ્ટ થાત.

પાંચમા ભાગમાં કિન્ડરગાર્ટનનાં સાધનોનો સામગ્રી ઉપયોગ શકીને પછી છઠ્ઠા ભાગથી તેનો ઉપયોગ કરવાની પદ્ધતિ દેહવા માંડે છે, એક પોતા દ્યનો દેટલે પ્રકારે ઉપયોગ કરી શકાય તે આકૃતિઓ સાદિત બતાવવામાં આવ્યું છે, તેમ બાળકની શક્તિઓ કેળવવાને કેવા કેવા પ્રશ્નો પૂછવા તે પણ વિસ્તારથી બતાવ્યું છે. કોઇ જગોએ નાનાં છોકરાં બોલે એવી કવિતાની એકાદ કરી કે ગીત પણ મૂકી બતાવ્યાં છે.

દેશીકેન્દ્રવળી ચાતું.

૧૮૬૬મ ૭.

૩ ૫૭ અને તેની અદરની રાજાનું કડીવટ પગાર એમનુંદાકરમા દાખલ કરી લેવા બદલ આ તરફથી વટહુકમ ન ૧૨૬ તા ૧૮૬૬-૬૭નો આજ્ઞાપત્રિકા પાન ૨૧૪૬ તા ૨૦-૬-૬૭ ઉપર તથા કેળવણી આપાનીઆના પુખ્તક ૭ ના અવ ૧૧મા મરફુસર નં. ૧૪૭૭ તા ૧૦-૭-૬૭નો તેમજ એ. ગ. બા. એકાગિન્ટન્ટ બાન-રજા સાહેબનો વટહુકમ ન ૨૮ તા ૧૧-૬-૬૬નો આજ્ઞાપત્રિકા પાન ૧૨૪૫ તા ૧૬-૬-૬૬ ઉપર પ્રમિદ થયા તથા ઘના ચેરેનાગઝા તરફથી મદર હુકમો ઉપર ફર્લસ થઈ ઇલાયદી દેલિયાદીથી નાણા લેવાનો વડીવટ બરી છે. એમ સને ૧૮૬૫-૬૬ની માસની તપાસણીમા જણાઈ આવ્યાથી કરી એકવાર તારીફહુકમ આપવામા આવેછે કે આવડે ૧૮૬૬મ ૬૬૬ જેમની કમુગ નાનુમ પડશે તેમને મદરે ચોમ્મ નગીવન કરવામા આવશે તારીખ ૧૫ માટે ડિસેમ્બર મને ૧૮૬૬

J. A DALAL

વિશ્વાધિકારી

૧૮૬૬મ ન. ૮.

જાણુ તમચમાલ રોજનમમા દાનાન ખાતે અર્થે લખી રકમના તેવાર થયેલા ખીયા, મનુગ થઈ નાગ મળ્યે તે ખાતેવાન વતમા ચાલે, પનુ સદર બાબત એન અર્થે કેટલો પડ્યો તો જાણવચ મોટા રોજમેગમા લખાનો નથી તે બદલની મુચના ગ તા ૧૮૬૬ પ્રાપ્તના એન્ડુ ઇન્ડિપેક્ટર સાહેમે આજ્ઞા પેટલાદ વિભાગના કોપુરી એન્ડુ ઇન્ડિપેક્ટરની ફતારની સને ૧૮૬૬-૬૭મા તપાસણી ત્રીપરી કેવી તે ૧૦૦૦ પ્રાપ્તના ઇન્ડિપેક્ટર માહેજ તરફથી આવ્યુ છે તે ઉપરથી કમવવામા આવેછે ૧૦૦૦મા બીયમા પુખ્તકે અને કપડા આવી ખે બાબત હોયછે પુખ્તકનો દિમાખ રોજમેગમા અને કપડાનો દિમાખ જાણુ રોજમેગમા રહે છે વળી મજુર થતા બીયની મથા પ્રગ ફતારે હોયછે તેથી આવા કમ્તા ખચના એન ખવ બાબત વતમા અર્થે લખી કમનો વધારે કરવાની વડર અમોને દેખાતી નથી, માટે આવડે એકમદા અમલ થતા એકમે તા ૧૮ માટે ડિસેમ્બર મને ૧૮૬૬

મ. મ.

J A DALAL

વિશ્વાધિકારી

સરકમુલર ન. ૭.

કેટલાક નોકરો કેળવુઅવ રજા જે તારીખથી જોઈતી હોય, તેની મનુરી મળવા જેટલો વચ્ચે અવકાસ ન ગણના છેક નહક તારીખે રિપોર્ટ કરી તેની મનુરીની ફરકાર રાખ્યા વગર મદપર ચાલ્યા જાયછે તેમ કેટલાક તો વળી અમુક મુલતની રજા બીધા પછી પાઝ વધારે રજા મગ્યા રિપોર્ટ કરી રજા મર રડી જાય છે એ રીત બીલકુલ પગલ કરવા જેવી નથી સમજ લખવાનું કે- જેમને રજાની વડર પડે તેમજો તે મજુર થઇ પોતાને મુજે એટલો અવકાસ વચ્ચે રાખી રિપોર્ટ કરવાને તે મજુર થઇ મુજે ત્યારે રજાપર જવુ કમપિ કોઈ રજા મજુર થયા વગર રજાપર ચાલ્યા જશે તો પછી તેમની કેળવુઅવ રજા મજુર નહી થતાં બર પગાર કપાને ચોમ્મ જણાને તે પ્રમાણે કરવામા આવશે.

નિષ્કષ ૨ ની ક. ૩૫૬મા જણાવેલા પ્રમુજે રજાપર જવાની વડર પડે તો તેનું કામજી જણાવી રિપોર્ટ કરી રજાપર જનું. પણ તેમાં જણાવેલ કારણ

જો ખડ નહી જણાય તો પછી તેમની રૂન મજુર થશે નહીં શિક્ષકોએ તો
એવે પ્રસંગે એ કલમમા જણાવ્યા પ્રમાણે અમલ કરવો તા ૧૦ નવેમ્બર
૧૮૮૬ સુ વડોદરા
દનમુખ ગોપિદલાલ

J A DALAL

વિવાધિજારી

સરકયુલર નં ૮ રાન ૧૮૮૬-૮૭

કુનાગામાના દરજ્જાઓના તેમનો ટાઇમટેમનમા જેટલો વખત રાખ્યો
હોય તેટલો વખત હામ લેનાની બાબતમા મરકયુલર નં ૧૩ તા ૪ ૧૦ ૮૭ નો
કરનામા આવેલો છે, તે પ્રમાણે બંન્નતશિક્ષક માટે થના એક આજ્ઞા ૩ એ ઈ
તરજથી પ્રશ્ન આનવારી તે ગદન પ્રાતના રા રા એ ત્યુ ઈન્સપેક્ટર સાહેબોના
અભિપ્રાય મગાવતા તે પ્રમાણે થના તેમના અભિપ્રાય થનાથી લખનાતુ છે, જે
કુનાગામાના ભરત શિક્ષક-૯૫ તેમને ટાઇમટેમનમા વખત રાખ્યા પ્રમાણે
રોકના તેમનુ ડામ થઈ નહોતું નગને જનાની પગાનગી આપની કુદાપિ તેમનુ
હામ અધર હોય તે વખતે અગર પરીક્ષાનો વખત નહીં આવેલો હોય તે
વખતે તેમનુ ખામશામ પૂર કરાવનાને વધારે વખત રાખનાની જરૂર જણાય
તો તેમને વધારે વખત રોકના હરન્ત નથી જરૂર વગર વધારે વખત રોકના
નહીં, તેમ ને શિક્ષકોએ વખત પૂરો થશે માન્યગની રૂન લઈ જનુ તા ૨૭
માર્ચ ૧૮૮૬ સુ વડોદરા
દનમુખ ગોપિદલાલ

J A DALAL

વિવાધિજારી

સરકયુલર નંબર ૯.

દેશી કેળવણી ખાતાના નિબંધ લાગ ૨ મા આવેલા નમુના નં ૩૭
મુજબ જે જાનવારીનું વારિષ્ટ પત્ર આ તરફ આવતુ હતુ તેમા નરીન ખાને
મુખારીને અનુસરીને જેટલો ફેરફાર નરી મરકયુલર નં ૩૧ તા ૧-૧૧-૮૫
સાથે પત્રક જમાવનામા આવેનુ તેમા દિલ્હી પેટા જતોમા આમન ૧૧ મા
“ઈતિ” જત જણાવનામા આવેલી છે તે જતના નાણુ પેટા વર્ગ પાઠનાની
જરૂર જણાયાથી મદનુ થયેલો મરકયુલર નં ૩૧ તા ૧-૧૧-૮૫ નો ૨૬ કરી
આથી જણાવનામા આવે છે કે સાથેના નમુના પ્રમાણે દરમાન જતવારીનુ પત્રક
તૈયાર કરી મો વનુ ચાનુ માનનુ પત્રક પણ એજ નમુના પ્રમાણે આનુ
જેઈએ કયા મ્યા વર્ગમા કયી કયી જતો દાખલ કરના તેની મમન નીચે પ્રમાણે
છે, ને પ્રમાણે રજીસ્ટર વગેરેમા જાનવારીનો દાખલો રાખવો

દિલ્હી પેટા જતોમા કયી કયી જતોનો મખાવેશ થાય છે તે નીચે મુજબ—

માહણુ—પુનિયા, ગુજરાતી તથા દક્ષિણી આહમુ

હાની—ગી વારેન, રજીસ્ટર, હાની દિલ્હીનાની મરેગ, જાટ,

મીખ (દિલ્હી) વાથેર, મેડો

વાણીઆ—વાણીઆ સર્વ જાતના

કણુખી—કણુખી મર્વ જાતના

હાનીગઃ—ગવર્સ ગોધળી, ધાદી, મીંગ, ભરથગી હોવાર, તા
ગાગા નટ, ભરેયા, બાડ તુરી, રાનગીઆ, મોની,
ખામ, લુહાર, પાચમ્બશી, મુતાગ, ખગદી, લખ
વાગ મિઆ શુજગતી, ગરડી દક્ષિણી, હોનાગી નના,
ચિતારા, કમારા, જાટ, બાહુ જા, મદોઈ, તગોગી,

ખાતી, રંગરેજ, માળતી, બાજમાર (છીપા), ગળી-
આરા, પપ્પા, બધાગ, રાચમરા, કારણ દહિાળી,
દોળી, પીંચરા, પચોળી, ઘાચી, તેલી, (તેલી દિહુ-
સ્તાની), દનાચી, કુબાર, લોનાચી (ચુનાચી),
ખાંસ, ખાંચી, કાપા, બાચી, ચોચી રાખર, કાલ-
ગર છુનગર, ખાવણ, ચાતાર, ગાંધા, ચોડ, શીક-
ગર વામકેશ, ખુરક કટંગ, દીનરિયા, જેડીમય
બનાચિયા, ખામના, મચ, વાદી

કાળીપરજી— રાગ, મુઠિયા, તપસિયા, દેવાયા, કાચાની, બીજ,
ધાનુચ, નાચકડા, ચેરંગ વાગલી, વાવલી, ગામીત,
માનતડા, કાચાડી, ઢોકળા, માચ્ચી, ખાટ, નીખટિયા,
અના તથા હંતર એ જાતના,

અત્યજ—ગંગા, દેડના સાંકુ, ટુરીનાચ, ઘેડ, મદાર, મીનવા,
બાંગરા, મેખવાર

છાતર—

પેટા ૧ ને ૧ જે અમલદારી, પ્રમુકાચક્ર મધુપાતાના, કાચરચ,
રિહુર અનાગી દોળ, લીંગાચન ચંચગીયાળી,
લીંગાચન જંગમ, લીંગાચન એ ગિલામના,
ભટિયા, મેમરી લાગાચ, બળમાળી,

પેટા ૧ ને ૨ જે અચુ, ગાંધાલ, ખાંચી મેગી, જોગી,
નાનકના, જંગમ ના, ગાંધામી, પ્રજાચી,
કાપડી કાનગદા, જોગી, તાચ-સિંચી, કીનખર,
ભાવા, તપાંગ, અમોગી, મેચક, ગરુ, બાટ
ખાંસ, ચાગુ મેચક

પેટા ૧ ને ૩ જે નાચકુ (મદાની) લેધ, કાડિયા, ખમાર,
માલી, મચરાગ મમજિયા, ખંક, ચામક,
ચાચી, આંકિર, ગવળી લીંચી, ખાટ (ધાકી-
ગર), કમાળીના, દીંગરા, ચાનુજરા, જરવાડ,
ધનગર-સિંચી બાપ, અચાન, પખાલી ગમેશી,
પરચી લેચી, વાધરી, પાધરી, પાચી, અચે,
કાચાન, ગાંધી, જામરી, પાતર, ખાવચા,
ગાંધા, જોની, પનડા, એ નિવાચ લીંગા ક-
નારાને અચુચી કનારા તથા કડકો ધણી કરનારા

મને ૧૮૯૪-૯૫ની આનંદા જાનચી પત્રકે આ તરફ આવી ગયા
છે, પાનુ કપર પ્રમાણે હંતર જાનની પેટા ફોડ જાતના આકાંડની જગર છે,
મોટે ને જુદા જુદા આકાંડ ફેક શાખાના મેરુતાજીએ પોતાના તાલુકાની માગ
તરફ મોકલી દેતા તાલુકા નાનરે ને કચર્યા એકદર પત્રક તૈયાર કરી આ-
વતા પત્રકે આચે રાખી આ તરફ મોકલી દેવું

ફેક રિજામના આગમ કેપુરી એવુ દન્ડેકેકરે આગમના
આંકડા ઉપર મુજબ પેટાવગવાર જાનવા એક એ તા. ૧૨ માટે રિએચર
મને ૧૮૯૫ મુ. પડેલગ

રવમુખ મેરિદયા

J. A. DALAL

રિસચિફરી

મોજ તાલુકા ની સરકારી નિશાળમાં મોહે બુલાર્થ સને વનલ વ્યાખરે

અ ડી રહેલા ઇમ્પ્રાજોની બતવારીનું તથા બાર માણી રાજની સરાસરી હાજરીનું પત્રક.

ଅନ୍ୟାୟକୁ.

[illegible]

૧૮૬૬મ નંબર ૧૦

નિબંધ બાગ બીજાની કૃત્યમ ઉપ માં “ ગ્રામ લોકો સાથે શિક્ષકોએ દુગી-
મળી આવતુ, સરકારી મોકલેલો ફોજ કરી તેમનાથી અગમ મેલેવા કરતા પોને
તેમના સુખેઅક ને આવવાવચામ યજાથી તેઓ નરર લોકપિય થઇ કોર્તિ
મેગવને ગામમા દોડીઓ દોડ તો તેમથી કાઢપણુ ટોળીમા તેમણે સ્થાપી
ન થતા બધા પદાના લોકો માથે મરણી રીતે વનેતુ ” મદદુ પ્રમાણે જાગ્યા-
વેતુ જામ કેટલાક શિક્ષકો એ પ્રમાણે ન વનેતાં પલાપડીની ટોળીઓમા
બાગ લેતે એમ જાણવામા આવવાથી આ ૧૮૬૬મથી આ ખાતાના સર
શિક્ષકોને તાકીદ માથે જાણવામા આવેલે કેઆવી રીતે પલાપડી ટોળી-
ઓમા જાણવાથી નિગળાની આબાદી તથા શિક્ષણના કામને બાગે તુકસાન
લાગે છે, માટે હવેથી કાઢપણુ ઉપશિક્ષક તથા મુખ્ય શિક્ષકે પલાપડીનો
લાભ લેવા નહી

જે શિક્ષક ઉપર પ્રમાણે બાગ લીધાનુ જણાઈ આવે તે હક્કમ જે
અધિકારીના અધિકારનો હોય તેમણે તેમની તુગત તે મામેથી બીજે માગે
ખદલી કરવી તારીખ ૯ ડિસેમ્બર ૧૮૬૬

J A DALAL

વિવાધિકારી.

દલસુખ મોહિંદવાય

સુચના મ જા નં. ૧૨.

શિક્ષકોના મારા કામ ૧૮૬૬ બહીમ આપવાના મબધના કેટલાક
સખાણો મચ્છુર કરી જેમને તેમને ત્યા મુવતની જાણવામા આવ્યા છે.
તેના મબધમા જાણવાના આ સુચનાને આધારે જેમને ત્યાં મુવતની
કાગલો દોષ તેમણે તે ઉપગવા એક મામની અદર બીજ બનાવી આવતા
તુમારે માથે દિમાખી દરતર મોકલતુ એટલે સએવા દગવને અનુસરી
દિમાખી દરતરથી બીજ મચ્છુર કરી જેમના તેમના નરર મોકલવામાં
આવશે પેમા જે હમમને મળવાના દોષ તે હમમની જે તે ઠેકાણેથી ખદલી
થઇ અહ કોય તો તે જે ઠેકાણે દોષ તે ઠેકાણે તેમના નરર બીજબનાવી મોક-
લવા જાણવાનું કે નેથી પેમા મોકલવાની દરકત પાઝગથી પડે નહી. તારીખ
૨૪ માટે ડિસેમ્બર ૧૮૬૬ મા અમરલી.

J. A. DALAL

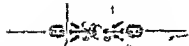
વિવાધિકારી

દલસુખ મોહિંદવાય

સરકારનું જા. નં. ૧૨

કેટલીક મામ્યસાગાઓના મેલેનાઓને સાંબી મુલતથી પગાર મળતે
નહી એમ જાણવામા આવ્યુ છે, મબજ આજમ કેપુની દરખેશરે પોતાના
વિશામની જે જે મામ્યસાગાના મેલેનાઓને જામે મરીના અમર તે ઉપરાંતની
મુલતથી પગાર ન મળેમો દોષ તે બદલનું નિરે જાણારેથી દરકતનું પજ
તાકીદ બનાવી મોકલવી હેતુ

મેલેનાઓ નામ, કણી કાળમાં છે, કાયા મામથી પગાર મળવે

ખામ કરીને વડોદરા કેળવણીખાતાને લાંબોગી યાગ એ હેતુથી આ ચોપાન્યુ પ્રગટ કરામા આવ્યું છે, તોપણ હરેકોઈ સીબંધમાં મિલકતુ કામ કરનાર તેમજ અન્ય લોકોને પણ માગાન્ય નતે તે, કામનુ થુધ પડે એવી મોટવણુ કરી છે

ચોપાન્યુ હિંદુ મામની શરૂઆતમાં પ્રગટ થશે એનો દર પોમ્ટેજ સુદ્ધા રૂ ૨૭ રાખવામાં આવ્યો છે તથા કેળવણી ખાતાનાના અને બાંમ કુંડ પમારના નોકરોને તથા ગામડાં નિશામના મામતરોને તેમજ ટ્રેનિંગ મકુલના મેંબરોને તેનો લાભ મળે એટલા માટે જેમને રૂપિયા દશ અને તેનો અંદાજ પમાર મગતો દશ તેમને તે મામતની ખાત્રી કરી આપ્યેથી કીમત તરીકે ફક્ત આઠ આના અમાલથી મોકલશે તો આ ચોપાન્યુ મોકલવામાં આવશે. બહાર મામના આદર્શોએ પણ આના પોમ્ટેજના વધારે મોકલવાં છૂટક નકલ ૧ ના થાર આના લેવામાં આવશે.

છાપવા મોકલેલુ લખાણ ચોખ્ખે મંજૂરે લગમનાં એકજ પાત્રુએ લખતું. તે અમુક મામમાં છાપવા પ્રગટ નાપસદ પડેલુ લખાણ પાત્રુ મોકલવા બધાંતા નથી તેમ છતાં જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખરેખરે મગારાં તેના તજનાંજ કરવી આ ચોપાન્યુને અતુક્રુળ એના ખાસ વિષયો મોકલનારને તેમની છત્તજ દશે તો તે ચોખ્ખ જણાએ પૈમા આપવામાં આવશે, માટે તેમણે એ જામત રિનામકાંડયાં ખુનામો મેળવવો છાપવા લાખક નિમવો, પ્રમ્નો વગેરે કેળવણીને લગતા વિષયો, ઉપર મથમું ધ્યાન આપવામાં આવીશે

જાહેરખબરો છાપવાના ભાવ.

૩.	...	લીની	ખારમાર લગી લામવામટ દશે
૦૫	...	૨	તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછીના યોગિયાર મહિનાં લગી પાંચ ગણો
૧૧	...	૪	ચાર્જ પડશે આર મહિનાથી જોડી
૧૫	...	૭	તુલત દશે તો પહેલે મહિને પૂરો ચાર્જ અને પછીને દર મહિને અ
૨	...	૧૧	ઉધો ચાર્જ લેનારો
૨૫	...	૧૫	
૩	...	૨૦	

એ ઉપરાતને માત્ર ઉપર પ્રમાણેજ

હિંદીખીલો વહેંચવાનો દર:

ખા તોવા સુધીના દશે તો	૩ ૬-૮-૦૦
અર્ધા તોલા સુધીના દશે તો	૩ ૮-૦-૦૦
૧ તોલા સુધીના દશે તો	૩ ૧૦-૦-૦૦

એ ઉપરાતને માટે પત્રવ્યવહારથી ખુવાસો મેળવવો

મનિઆડંગથી લગભગ મોકલેનારે ફક્ત ઉપર પોતાનુ નામ દામ અને શી ખા. ખાતના પૈમા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખતું. પોસ્ટ જિનાય બીજી ટિકીટો વેવાશે નહીં

આપણી આદિસ.
મન વાડી, રામચંદ્રલ
દલગુજ

હારાલાલ નરસીરામ લદ્દ.

श्री.

संयु १०५३.

माघ.

केळीवणी

पुस्तक १० पुं

अथ ४ यां.

— श्रीगुरुदेव —

— श्रीगुरुदेव —

छायावात नरेश्वराम भट्ट.

— श्रीगुरुदेव —

— श्रीगुरुदेव —

— श्रीगुरुदेव —

અનુક્રમણિકા.

વિ. નં.	વિ. નં.	વિ. નં.	વિ. નં.	વિ. નં.	વિ. નં.	વિ. નં.	વિ. નં.
૧	૧૧	૨૧	૩૧	૪૧	૫૧	૬૧	૭૧
૨	૧૨	૨૨	૩૨	૪૨	૫૨	૬૨	૭૨
૩	૧૩	૨૩	૩૩	૪૩	૫૩	૬૩	૭૩
૪	૧૪	૨૪	૩૪	૪૪	૫૪	૬૪	૭૪
૫	૧૫	૨૫	૩૫	૪૫	૫૫	૬૫	૭૫
૬	૧૬	૨૬	૩૬	૪૬	૫૬	૬૬	૭૬
૭	૧૭	૨૭	૩૭	૪૭	૫૭	૬૭	૭૭
૮	૧૮	૨૮	૩૮	૪૮	૫૮	૬૮	૭૮
૯	૧૯	૨૯	૩૯	૪૯	૫૯	૬૯	૭૯
૧૦	૨૦	૩૦	૪૦	૫૦	૬૦	૭૦	૮૦
૧૧	૨૧	૩૧	૪૧	૫૧	૬૧	૭૧	૮૧
૧૨	૨૨	૩૨	૪૨	૫૨	૬૨	૭૨	૮૨

વિજ્ઞાપના.

કેળવણીનો અકમોડામાં મોડો પૂનમ સુધીમાં ન ગળે તેમજ તે તે માર પૂરે
ગતા અગાઉ પરમાર્થ અમારા તરફ લખી જણાવવા તત્તી લેવી, એવી યોગ્ય પ્રુનાસે
જખતોવખત આપવામાં આવશે પૂનમ પછી લખનારને અકમિનકે હશે તેમજ મળી શકશે

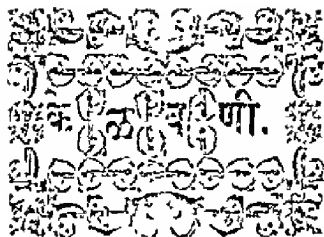
જેઠ જેઠને ચીતરવાના નકશા.

સુખગત પ્રાતનો	ગાયકવાડી રાજ્યના બાગ સાથે	૩	૧૭ ના ૧૦૦ નંગ
મિદુસ્તાનનો	કીમત	૩	૧૭ ના ૧૦૦ "
સુખાધ ધ્યાનકો	કીમત	૩	૧૭ ના ૧૦૦ "
વડોદરા પ્રાતનો	કીમત	૩	૧૭ ના ૧૦૦ "
કડી પ્રાતનો	કીમત	૩	૧૭ ના ૧૦૦ "
નરમારી પ્રાતનો	કીમત	૩	૧૭ ના ૧૦૦ "
ગાયકવાડી રાજ્યનો આરે પ્રાત સાથે મોટો.		૩	૧૭ ના ૨૦ "

૧૬૬૬.

વડોદરા — કોવાખાડી રતનપોળ

મગનલાલ દ્વારકાદામ માસ્તર

દોષક.

અર્થ ઘટે વજો ધર્મ સર્ગે, દાન મરં સનવાન પનાયે;
પ્રીતિ વષે પવરે જગ સામે, એ શિશુશિશુ ધર્મ અમારો. ૧

પુસ્તક ૧૦ મું. મા. ૧. અંક ૧૬૫૩. અંક ૪ થો.

નવ નાના છોકરા.

દુનિયા છંદના તાલનું ગાયન.

ધાડે નાના નવ બાળાંના,
દારે આલી દરખાનાના,
મજનથી બોલે બાળાંના,
દામ: હમરા હેખાતાના;
તેમથી બોલે એક,
નામે છે છેડી નેક,
હુ તો નહિ બાળું નેક;
આડી આડે જાણું બાળાંના,
દારે આલી દરખાનાના. દાદે. ૧.

અગતિનના આડે દોડે છે,
પટ્ટી ગામની ફોડે છે,
મારે તેને કર લોડે છે,
હેની બીજની તોડે છે;
નાડીને નાડે બાય,
દોડે પાણી ના પડાય,
આથી બોલે બાય,

અ હી માને જાણું બાળાંના દાદે. ૨

ગેફિકરા સાતે ચાલે છે,
મરણ પરમાણે મા'લે છે
જિંચે જિંચે તે જાણે છે,
ખાડો રસ્તે વચ્ચે જાણે છે;
પડિયો તેમાં જઈ પાચ,
મોહું ને નાક છું દાય,
શે હાવે થાય ઉપાય ?
ખાડી છેએ જણ જતા'તા. હારે ૦. ૩

ચોરંટા છેએ ચાલે છે,
જાણે કે જાય નિશાળે છે,
ચોરાંની હગલી જાણે છે,
ચોરે છે તેને ઝાલે છે;
ચોરે તે માર્યો જાય,
આખર પૂરે પસ્તાય,
કાંઈયે સંગી ના થાય;
ખાડી પાચે જણ જતા'તા. હારે ૦. ૪

ગરબડિયા પાંચે ભૂંકે છે,
શીખામણ ગુરુની ચૂંકે છે,
ખૂંભો ખાડી પગ મૂકે છે,
વાંદરની પેઠે હૂંકે છે;
આંખો ત્યાં એક સિપાઈ,
ચારે જણ ગયા છુપાઈ,
પણ એક ગયો પકડાઈ;
ખાડીના ચારે જતા'તા. હારે ૦. ૫

રમવાવાળા ચારે ચાલ્યા,
ભણવું છોડી ચોટે મા'લ્યા,
ત્યાં એકતણા ગાયે લાજ્યા,
નાઠા પણ આગળ જઈ જાજ્યા;
પકડાયો મોતીલાલ,
શા તેના થયા હવાલ,

તેનો કંઈ કરતો જ્યાલ,
ખાડી ત્રેણે જણ જતા'તા. હારે ૦. ૬

નિર્દય ત્રેણે જણ નાસે છે,
હીકું કુરકુરિયું પાસે છે,
પગ ખાલી પકડયું ત્રાસે છે,
જયકું ભરવાતું તકાસે છે;
એવે આંખો છે લાગ,
હો હો કરિ કરકયું નાક,
નિકળ્યું લોહી નવટાંક.
ખાડીના જો જણ જતા'તા. હારે ૦. ૭

આળસુ બન્ને જણ ભટકે છે,
દક્ષતરની દોરી લટકે છે,
નીશાળ દેખિને અટકે છે,
શિક્ષકને દેખી સટકે છે;
એવે સોટી પડિ એક,
આંખો તે છોડી દેક,
શીખ્યો તે ગધો વિવેક;
ખાડી એકજ જણ જતા'તો. ૮

શેખી કરિ એકજ ચાલે છે,
મનમાં રાજ થઈ મા'લે છે,
પોતાને ગણો ધારે છે,
એવે શિક્ષક ઉચ્ચારે છે.
લે છાનોમાનો ચાલ,
મોડો ક્યમ આંખો હાલ ?
આ કુટેવ તારી ટાળ,
શિક્ષક શીખામણ દેતા'તા. ૯

દર્શન.

એક ઈન્સ્પેક્ટર જણાવે છે કે હેડમાસ્ટર પોતાની પાસે એક નોટબુક મળ્યો હતો, અને જે વર્ગમાં જે વિષય કાંઈ આવડતો હતો તેની વખતે વખત નોંધ લેવી જોઈએ, આજ્ઞાપરત્વ એ વર્ગમાં જતને દરેક વિનિટ મુ'ની તેજ વિષય શીખવી જવાની જાગૃતિને મીઠે રંગે રોગી શિક્ષકની જૂન મુદ્રાએ પડી જાય તેની માં અમર થઈ છે તે જોડુ આવી મુખ્ય શિક્ષકને ખામીના કાગળો જાડી આવશે, તે શુભચિન્તા જતા આજ્ઞાની જરૂર જણાઈ આવશે અને તે જતા કુદી જણાવી પડેલા તે પર વિચાર કરવાની ફરજ પડે.

વળી તેજ ઈન્સ્પેક્ટર જણાવે છે કે જ્યાં હેડમાસ્ટર પાસે વર્ગ હોતો નથી ત્યાં તેને ખીજા વર્ગોની ખામી મુદ્રાવાને પુરતો અજાણ મળી શકે છે. તો પણ અને એક મળા હેડમાસ્ટરો પાસે છે. ઉપરિલેખ વર્ગમાં શુ કામ કરે છે તેની પગલું તેમને ખબર હોતી નથી તેઓ અને કહે છે કે 'અમે અમારો વર્ગ જુદો મુદ્રી શકતા નથી,' એ ખરું, પણ જે વર્ગ નથી હોતો તે વર્ગની મુદ્રાકાળ વખતે વખત તેમજ લેવી જોઈએ એટલે વખત બાદ શિક્ષકના કે ગર્ભ ખાત્રી મીઠે પોતાના વર્ગમાં જરૂરજન કરવાના આવે તે તેમના પોતાના વર્ગને ખસેડવ પડે અથવા સહાય એટલે છે એવી રીતે પસંદગીના બીજી મુદ્રાકાળથી કાંઈ ગેરલા વિષયે માગ થવાની ખાત્રી થઈ હોય તો તે રિપોર્ટની તપાસની મુદત પરીક્ષાઓમાં લેવાની થઈ જાય જરૂર પડે તદિ. તેજા ૫૦ થી ૬૦ થી વખત પરીક્ષાઓ લેવા કરતા થઈ વખત એવા વર્ગોની મુદતના જોડ ખામીઓ સુધારી એ મુખ્ય શિક્ષકની મોટી ફરજ છે.

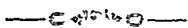
મયા સરેખાની ૧૬ મી થી ૨૦ મી સુધી અલિખત સ્ત્રીઓની મોટી કોલેજ બગાડ હતી એ પ્રત્યેક ધર્મીયરી યુગવિષય અને અમેરિકન સ્ત્રીઓ દાખર હતી એ સમગ્રમાં જુગી જુગી જવાની સ્ત્રીઓની વિધિ વિધે સ્ત્રીઓ ચાલી હતી, તે ઉપરાંત નાનાં બાળકોની અજાણ ગણવી તજ કિન્ડરગાર્ટન સુધી પગલું ચરવા કમ્પામાં ચાલી હતી, વિષયોની એક ૧૦૦ વર્ગની સ્ત્રીઓએ રોજીવના કામ નખથી વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. આ કોલેજના—એક બાલિયામાં ૯૬ બાલિયા થઈ હતા, જેમાં 'બાળકોની કુદીનો અભ્યાસ' એ વિષય ઉપર થયા હતા કહેવાય છે કે જુગી ચાલ દાખર સ્ત્રીઓની જગમગ ફડ એ સાંભળતો નવલો વખત જરૂરી હતી.

મી જોનઃ મીસ્ટર અને ૧૮૩૦ માં બર્મિન્હામમાં એક કલેજી હતી. એક વિષય કામ અજાણથી તેજ પોતાના એક કોલેજના લિપિયાને કાદ પાડી અને તેજ

લાભાનું એક નિમિત્ત-પહોંચવું સૌ કન્યાની હતી, અને તરત પોતાની પ્રીત્ય પેન નહિ મળી આવનાથી તેણે પેના સ્ત્રીસ્વભાવ દુષ્ટિયાથી મળી કરી આપી આ મનાવ બહુ સામે બન્યો, કેમકે તે ઉપરથી ધાતુની પેન બનવાનો વિચાર ઉભો થયો એ કામ પહેલાં તો છુપી રીતે પણ ઘણી ઝડપથી કરામા આગુ અને ચીંતોટની પેન પ્રખ્યાત થઈ કેળવણીના અને વેપાર ધરાના કામમા જેની ગણનાની કળા જરૂરની વડ પડે છે તેરીનું ધાતુની પેન જરૂરની થઈ પડી છે ધાતુની પેન બનાવનાના એટલા બધા કારખાના છે અને એટલે બધા જાયો તેઓ ફરજીનું બનાવે છે કે અનત કોઈ ઉપર તેનો દિમાખ નથા છે।

ગદાપત્રી—આ ઉપયોગી વસ્તુના નામ શ્રી રીતે પડ્યું છે એવું જણાય છે કે તે એક મહાઈ શબ્દ છે અને તે જેનો અર્થ આ રીતે થાય કે—શુએટા = શુલ્ક, પર્થવા = કપડું આ વસ્તુ પ્રથમ મન ૧૮૪૦ માં ઇંગ્લેન્ડ મેન્ટોમેરીએ દાખલ કરી હતી લડન ખાતે તેના પહેલાં નમુના રાંગપોચથી આપ્યા હતા। 13

ગ્રામ્યશિક્ષકમંજ.

કેળવણી જનસુધારણાનો મુખ્ય આધાર છે અને તે દ્વારા દેશની અપસિ અને અબુદયમા વધારે થાય છે, એ વાત સર્વમાન્ય હોવાથી અને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી સિદ્ધ થયેલી હોવાથી તેનો ખરોખરો ફાયદો થાય અને પોતાની મમત્ર પ્રવૃત્તિ કેળવણીનો લાભ લે એવા ઉદ્દેશથી શ્રી ગાગલ સાહેબે પોતાના મિત્રોને ગમ્યમા ગ્રામ્યશાળાઓ ઊધારેલી છે અમરેલી અને મટવા. ગાંધીમા અજમાયશ તરીકે કેળવણી ફરજિયાત તરિકે પણ આપનામા આવે અને તેનું પરિણામ મતોપકારક નીરડતું જણાય છે ગ્રામ્યશાળાઓથી ગામડાના લોકોને ગમણી આપવાનું વાર ઉધાર થયું છે અને જે થોડા વરસ થયા એ પરિત નીકળેલી છે તે ઉપર અનુભવથી જોતા માનમ પડે છે કે એટલી થોડી મુતના ઘણા માલગો-એકગો અને કન્યાઓને પણ લખડા વાચના અને મમત્રનું જ્ઞાન પેન થયું છે દિનપ્રતિદિન દેશભરણી કેલાતી જાય છે અને થોડા વરસ પછી ગાયનાડી પવનનું ગેર પણ માણસ આભણ નહિ રહે। આ દેશભરણી તે એવું વાનકું લખડું અને ગણડું આટલું પણ જ્ઞાનના જમાનામા મામાન્ય દરિજો જોતા થોડું ઉપયોગનું છે એમ નથી ગ્રામ્યશાળાના શિક્ષકો એટલું પણ મારી રીતે રીખવી જરૂર તો બન છે એ ગિમત પેટી ઘણાબગ શુભગતી છઠ્ઠા બોલુમાપામ થયેન તેમ છે અને જાનીનાઓ જે ધોણુ પણ પૂર કંઈનું હોવું નથી તેઓ ઉપરની નિમણીપુરિને હીપ રી શરૂતા નથી, અને શ્રીમત મહારાજ મા નો ઉદ્દેશ જોઈએ તેવો પાર પડી શકેતા નથી એટલા માટે વરોદગ વિભાગના મે ઉપરિ એન્ડુ ઇન્ડુ મે રા અબાન પ્રમાણ

બાહ્યના મનમાં પેલાના વિભાગની શામ્ભુશિક્ષકોના શિક્ષકોને અમુક
કેસોએ જેના કરી તેમની અસરે. આંજીયોની અને તેમના માનમાં પિત
પ્રતિપિત વધારે થાય એવી યોજના કરાવી અન્ય જિમિ કરી એ ઉપરથી તેઓ
સાહેબે મહા ૧૩-૧૪ ને રવિવારે વચ્ચામાં મુકામે વચ્ચામાં લગાતા વમામ
અન્ય શિક્ષકોને સમાજ બચે હતો અને તેના શિક્ષકોએ પણ થતા દોષી અને
કુટરથી બામ લીધેલો, એ મનાજમાં બચવાના આગે ૬૦-૭૦ માં આ પૈકી યોગ્ય
વિભાગની કેટલીક મુકામી નિશાળોના મુદતનાં અને મહેતાજીના તથા મામના
મુખી પંચે અને અન્ય મુદતોના મુદતના આમ શિક્ષકોએ મહેતી મકાનુ નિશાળ
મે. કે. હા માટેમે વચ્ચામાં અને અપાકરકીતે કરી અત્યંતુ હતુ એ ઉપરાંત
સામાજીની દાખલી મકી મી મીતે રહે તથા બાંધવા આનાર કોડરોએ અને કન્ના-
ઓની સામ્યામાં વધારે મી મીતે રાય ન બાળન હતા હતાયા દુષ્ટોએ મારે થવી
સારી મીતે રિવેચન કરું હતુ નમાનના મ એકથા આર સાગતા મુખી માથા પડી
અમાર બરખામ કરવાના આગે હતો

હાથી લગાની શામ્ભુશિક્ષકોના શિક્ષકોને ૭ થી મુ મે તા ૧૦-૧૧-૧૨ ને
કામ રહેલો એમ કહેવાથી એક ૬ મા આગત હતા એ પ્રમતે આનામકી
કેટલીક મુકામી મળ્યાઓના તથા તમામ સામ્યક તાએના નિત ૧ જેવા તમા ઉપરાંત
મામના આનેચન મુદતોએ અને મુખી ૨ મા જેવા થયા તમા દા મ મ મકામ
સામ્યાના પદકથી નમાજના દાંના મેરે થતા ને મના મો મમ થતા ને
અનાજકરવાએ બધાં આગ ન નવા કન્નાઓ કેમ ૧ મા નવા મી, અને
સારના કેટલીક મહેતી મકાંઓના નિત ન થયા પડી નિત નુ કામ હોદમકીથી
શી રીતે મારે અને સાહેબુ ખાન નિત ૧ તમે નેન મનાર એ બાળન શિક્ષકો
તમકથી કેટલુંક રિવેચન આનુ હતુ નમાનુ કામ ૬ થતા ને કોડરોએ
અમ્ભુશિક્ષક મહાશય મખપના એ ૧૫૧ માં નમાનુ. ૧. તેમને મહેતી
કેમકીના પ્રમાણમાં મારુ હતુ તમામ મે થતા આનુ મુખ્ય વરોં આપવા પડી
મારે વાચતા નમાર બરખામ કરવાના આગે હતો

આ અને અમાનેથી શામ્ભુશિક્ષકોના શિક્ષકોને યાદી અનાર ચાંપની જામ-
વડે અને તે ઉપરથી વચ્ચામાં અને હાથી એ ૧૦-૧૧-૧૨ ને તમા સામ્યામાં
આપવાની મરબી માન એના મ મકાંઓની મનાર એક આનિક સમાજ
આપવાનો ફાલ નેન પ્રમતે કહેલો છે એ કાળી અને બધુ માન. સાથે એ
અમાનેનું નામ શામ્ભુશિક્ષકમહાશય નેન મખપના આનુ ૧, અને ને એ. મા-
આની સાર પૂનેનો નિચાવ તથા નેજીના એક પૂનેન આ. કરી પડીની ૨૦ પૂનેને
બચે એવા ફાલ મુ મે થોડે એ આવી રીતે ફાલવા નમાર બરખામ આવી
મહેતીને કામ થતા હતા આને, નિતના રિવેચન મકામ. આમએ નુ નિતકરક થતુ
વતમ, પડી અમાને ફા થતી કામ.—અને ને ફાલ માનના તમારે થાત, ને ને
કિપકે આનુ ફાલ કેમકીની હા તમામની અમાર પદક મા ૧ મે મેમકી

શકે અસ્તુ મે અખ્યાગ દરબાદીએ આના સમાજને ઉઠાડી તે દ્વારા પોતાના વિભાગના શિક્ષકોને જ્ઞાન વધારવાની આખા ગામમાં જો પહેલ દાદી છે તે ખરેખર અનુકરણીય અને સ્તુત્ય ધારી અમે તેઓ માટેજને અભિનંદન આપીએ છીએ B

સિદ્ધપુરનો સ્ત્રીસમાજ.

ગાયત્રીવાડી ગામમાં કેળવણીની સ્થિતિ દિનપ્રતિદિન ઉચ્ચતર થાય છે તેમાં સ્ત્રીકેળવણીને માટે પશુ સારા ઉપાયો લેવાયા માગ્યા છે તેમાંનો બે વર્ષથી આતુ થયેલા સ્ત્રીસમાજ ભગવાનો રિવાજ તે એક છે

તેવો સમાજ તા ૧-૧૨-૯૨ને રોજ સિદ્ધપુરમાં ઘરો હતો, જ્ઞાની કન્યાશાળાની પરીક્ષા મે વીમનગર વિભાગના ડેપુટી એન્ડુ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ ગોવર્ધનદાસભાઈએ લીધા પછી સમાજની યોગ્ય તૈયારી કરી હતી

જ્ઞાણજોની વાડીની વિગત જગ્યામાં મારીતુ એક મોડું વર્તન કરી તેપર કળાચૂનો પૂરી તેપર વિવિધ રંગથી રંગોળી પૂરી હતી તેમજ જુદી જુદી ભતના ચિત્રો મૂક્યા હતા તેની આસપાસ કુળજાના વાસણ ધારી તેપર નીતિવાચો લખેલા પાટિયા ભરાયા હતા તેમજ સભાગરૂપને દરેક યામને મચોત્ર જયંતિ, ભક્તે ધર્મનો જય છે, સદ્ગુણ સર્વ દેરાળે પન્ના છે એવા વાચોના પાટિયા ભરાની દીધા હતા. ચક્રમાં બમે વામની વચ્ચે અંગેની માટીની મૂળી હતી જે કન્યાઓ ગાતી વખત ફરતી હતી વળી આસપાસ ડિન્ગર ટેનની આકૃતિઓ તથા કચુડા ગોનીને નીનિસાચો, શુભાદાર ભાગનાર, તેમજ બીજી આકૃતિઓ બનાવી હતી તેમજ વચ્ચે વચ્ચે ભગત નિરખુના નમુના બનની દીધા હતા

સમાજ ચાર વાગે ભગવાનો હોનાથી કન્યાશાળામાંથી કન્યાઓને વાગતે ગાજતે ગહેરના વસ્તીરાળા ગંગાઓમાં ઘડીને સભામંડપમાં આચુરામાં આવી હતી પ્રથમથી આમ નજુ કરેલા હોનાથી સ્ત્રીઓના ટોંગેગા મળ્યામાં આવના લાગ્યા

સભાનું કામ ગરૂ ડ્યું તે રૂપને લગભગ ૨૦૦૦ સ્ત્રીઓ સભામંડપમાં હતી. ત્યા પ્રગ્નપ્રિય સહિતદાર માં ના પત્ની જેઓ સુશિક્ષિત છે તેમને પ્રમુખ સ્થાન આપી સભાનું કામ રાત્રે રૂવામાં આવ્યું હતું તરબાજામાં કન્યાઓએ ગોગ ફરીને -માટીની ફેરની-ઝવેગ સહિત મારે માટીની મૂળીને યોડુ આજ્યા વગર માર્કેટથી ફરીને ગાતા નીતિ વિચિત્ર તથા ભપુસથી કાચના મળ્યા ગાયા હતા, પછી કન્યા શાળાના ટેચરિસ તરફથી શાળાનો રિપોર્ટ વાચવામાં આવ્યો તેમાં શાળાની સ્થિતિ જણાવી હતી કે, ૧૩૧ કન્યાઓમાંથી ૧૧૩ દાગરૂ તે ૮૫ સંખ્યા પામ ચર્ચ, વગેરે થયા પછી તેમણે સ્ત્રીસમાજનો હેતુ-સ્ત્રીમત સારંગનો કેળવણી માટે પ્રયત્ન-મજેવી સ્ત્રીનું ધર્મ-મજામાં રોમ-પગ્યા પહેરા કેળવણીની જરૂર-ભાવનાથી લાભ-ભ-

ખૂતર કે મન્ડાર અથૂર મકનું નહિ-માતાઓએ કેળવણી દેવી રીતે આપવી, એ મુદ્દાઓપર ઠમિક વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું.

વળી વીરમગામ કન્વાગાયાના ડેડમિસ્ટ્રેમ આ મનાળ જામીને ખાસ પોતાની સ્ત્રીમગિનીઓને શિખામણ આપતા અર્થે આવળને અગ્રે આવ્યા હતાં તેમજે સ્ત્રી કેળવ-ખીના મંજરે પ્રાચીન કાળની નિયતિ, મધ્ય કાળની મદત, અને વર્તમાન કાળમા પ્રાપ્ત કરવાની જરૂર સંબંધે દાખલા દલીલ સદિગ લખખગ સ્વર્ધા કવાક સુધી વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું, જેણે ધણી મારી અમર સ્ત્રીઓના બન પર ફરી હતી. પછી હનામ વડે સ્ત્રી પ્રમુખનો તથા મીનત મહારાજ આદેશનો કાષકાર આની મનારબ ૬ વાગે વિમર્શન થયો હતો. એકદર મનાગની વ્યવસ્થા મારી રી કામ બિનમ પ્રકારે આપ્યું હતું. આવા મનાગ સ્ત્રીકેળવણીનો વધારો કરવાને ધણા ઉપરોગી છે. આથી ધણી અરાન સ્ત્રીઓને પોતાની કન્યાઓને શાળામા મોકલવાનો વિચાર પ્રાપ્ત થાય છે. દરજી આપણી સ્ત્રીઓનો ઘણો બાન અગાલ દેરાથી તેમને બખૂરતાનો આ નાગે રસ્તો છે આ બાળતમા મીમાન મહારાજ આદેશે વાન્ય પચયુ બધું છે બીન ગજવાડ તથા બિ-દિશ મરકાર નરકથી તેના પત્ન્યા અગાથી ગુનગાની નિયતિ સુધરશે.

નાગાપણુ ગીરજર ઠાકર સિદ્ધપુર.

દક્ષિણ આફ્રિકાની હીરાની ખાણો.

(અગ્રે ૧૯૨૪)

દક્ષિણ આફ્રિકાના રમુના મધ્યમાનમા કિમ્બર્લી દરીને એક ગામ છે આ ગામનાં પર બૂગ રગની માદીના આરેલા છે નામની બનાર માં ટોણ જગોએ યોગ્યક સુદર અગવા ખાવેલા છે તેથીજ માત્ર તે જગે રમનિક ગ્રામે છે એ ગામના બનારની જગો કેષ્કાઓનીમાં ધણી વિચાર છે, પણ તે બ નગની આરેલાસ કાગલપર આરેલી હમારનો છે જેથી ફરથી જોવા તે જગો ઉજ્જ નગન જેની સામે છે કિમ્બર્લીમા બીજુ કાંઈ નીપજાનુ નથી, ફક્ત ત્યાં ને ત્યાં હીગજ દીગ ખાવમ પડે છે એ દીરા કાંઈ માટે મુરોબીઅન ચોકોની અનેક કપનીઓ ત્યા આવી છે, અને દીગની પેદાશ તિયમિત રીતે થક માટે ને બંરી કપનીઓએ એકત થવને મેકવાક નિયમો થગ્યા છે, તે પ્રમાણે ત્યાં વનેમમાં આવે છે, કિમ્બર્લીમા વમનના ધણા મીમાન અને સુખિયા ચોકો છે જેનાથી બની શકે તેમજે એ ગામની એક વાર મુખકાગ લેરી ચાલ્ય છે.

થાય અને એરેજ નદીઓની વચ્ચેના પ્રેગમા એક વખત એક જુવાન દખગી પોતાના ખેતરમા કામ કરેલો હતો, તે વખતે તેના હાથમા એક ચળકો ધોળો નાનો પથરા આવ્યો, તે પથરા ને ઘેર લેઈ ગયો અને એક વખત ત્યા થકને કેઈ મુમાકર જગો હશે તેને તેજે બતાવ્યો તે મુમાકરે તેને યોગ્યક વિચા આપીને તે પથરા ખરીદ

ક્યાં તથા પોતે તેને ૫૦૦ પૌંડની કીમતે વેચી દીધો. કીમ્બરલીમાંથી મળી આવેલો પહેલો હીરા એ હતો. ઘોડા વખતમાં એ વાત ચારે પાસે પસરી ગઇ અને યુરોપી-અનેનાં ટોળાં ને ટોળાં વાલ નદીની આસપાસ શોધ કરવાને ઉતરી પડ્યાં. તેમજો શોધ કરી અને તેમને મળી પશુ આવ્યા. છેલ્લાં ત્રેવીશ વર્ષમાં કીમ્બરલીમાંથી જે હીરા મળી આવ્યા તેની આડઅ મૂલ્ય છે તે ૩૫,૦૦,૦૦,૦૦૦ પૌંડ જેટલી છે.

“ જોન બુલ અને કંપની ” નો એક માણસ કહે છે કે દક્ષિણ આફ્રિકાની હીરાની કંપનીઓના જનરલ મેનેજરની નિગેહબાની નીચે હું તેની જમીનમાંની ખાણો જોવા ગયો હતો. ખાણના ખાડા આગળ આવતાં મેં નીચે નજર કરી તો મને તે ઘણા ઉડા જણાયો. આ ખાડો ત્રણસે’ શીટ જોડો છે અને તે વીચ એકર જેટલી જમીનમાં ખોદેલો છે. એ ખાડામાં કાળી કીડીઓનાં ટોળાં હોય તેવા હબસી લોકો ખોદાખોદ કરી રહ્યા હતા અને તેમના હાથમાં જે ચળકતો પથરો આવતો તે તેઓ ત્યાં તૈયાર રાખેલી હાથથી ખેંચવાની ગાડીઓમાં નાંખતા હતા. તે ગાડીઓને ટંબીલ કહે છે. એ ટંબીલ બગાટાં ત્યારે તેને ખાડામાં એક બાજુ ઉભા કરેલા સંચા પાસે લેઇ જતા હતા અને ત્યાં તેને ખાલી કરી લેતા હતા. સંચામાં તે પથરાઓ ઉપરની રેતી વગેરે કાઢી નાંખીને તેને સાફ કરવામાં આવતા અને પછી તેને કારખાનામાં મોકલી દેતા હતા. આ કારખાનાં એટલે હારબંધ બાંધેલી છાપરીઓ હતી. તેમાં કેટલાક ઘણાજ તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિના તપાસણીદાર બેઠા હતા તથા તેમના હાથ નીચે કામ કરનારાઓ તરફ બારીક નજર રાખતા હતા. તેમના આગળ ટેબલો ગોઠવેલાં હતાં. તે ટેબલપર હીરાના પથરા મૂકીને દાતરડા જેવા દાંતવળા એક હથિઆરથી તેને સાફ કરી હીરા શોધતા હતા. હીરા માલમ પડ્યો કે તેને એક બંધ કરેલી લોહાની પેટીમાં નાખતા હતા. આ પેટી-ઓને કંપનીની ઓશીસમાં મોકલવામાં આવતી હતી, અને ત્યાં હીરાના પરીક્ષકો તેના કદ, રંગ અને સ્વચ્છતાના પ્રમાણમાં તેના જુદા જુદા વર્ગ કરતા હતા. આ વર્ગ કરેલા હીરાઓને પછી એક ટેબલમાં જરકશી કપડું પાથરીને તેમાં ગોઠવી મૂકવામાં આવતા હતા. એવા એક ટેબલમાં ૨,૦૦,૦૦૦ પૌંડની કીમતના હીરા મારા જોવામાં આવ્યા હતા; અને એટલા હીરા આગલા ચાર દહાડામાં જડી આવ્યા હતા. એમાં કેટલાક હીરા ઘોળા, કેટલાક પીળા, કેટલાક બદામી રંગના, કેટલાક લગાર ઘોળાશપડતા રાતા રંગના, કેટલાક નારંગિયા રંગના અને કેટલા આસમાની બૂરા રંગના હતા.

કીમ્બરલીની હીરાની ખાણોમાં દક્ષિણ આફ્રિકાની ગંધી જતોના લોકો કામ કરતા હતા. તેઓ જે રીતે પોતાની છંદગી ગાળે છે તે તરફ સૌના કરતા કરતાં માફ વધારે ધ્યાન ખેંચાયું હતું. જે હબસી કંપનીની ખાણમાં કામ કરવાનું કબુલ કરે છે, તેને કંપની સાથે કેટલાક કરાર કરવા પડે છે; અને એ કરાર એવા હોય છે કે જેથી તે બિચારે ન્યાં સુધી ખાણમાં કામ કરે છે ત્યાં સુધી એક દેહી જેવી છંદગી તેને ગાળવી પડે છે. પણ તે બધા હબસીઓ પોતાના નસીબથી સંતુષ્ટ હોય છે. તેને ખુશી હવા મળે છે, સારો ખોરાક મળે છે, અને રમતગમતનાં સાધનો પણ તેમને માટે હોય છે; જો તે માંદો થાય છે તો તેની સારી-રીતે સારવાર કરવામાં આવે છે. બ્યારે તે નોકરી છોડીને જાય છે ત્યારે તેના આમણના પદમાં (ને પટો એવો કરેલો હોય છે કે તેમાં તે પોતાની

મુઠી સંભાળીને સખી રહે છે } આદાશી તે એશી મુઠી પાંડ પડેલા હોય છે એ પાંડ પડે તે બગી બરીલી કહે છે અને તે બગાડેલા બગવાના તેમને બાકડી મળે છે. આ બાકડી તેને મરે કામકાજ કરે છે અને તેનું બાકડીનું આધુન્ય તે વડે સુખમાં મુખરે છે.

આ બાકડી બોલનારોને એક મોઢા કપાકડનાં બરાબા બાકડીને તેમાં સખવામાં આવે છે અને તે કપાકડનામાં ફરતી આપામાં જવાનોજ ન્યોડો હોય છે. આ કપાકડની આરે પામે મનુષ્યનોદાના મગિયાની વા. હોય છે, અને તેથી અહર તેઓ બે મે કે પશુ નમુ જોડે રહે છે. તેઓ જે જે જાના હોય તેને જાત બેગા તેમને મખવામાં આવે છે કપાકડના મન બાગમાં દેવતા એકમા છૂટુ તેના મખવામાં આવે છે તેમાં તેઓ દલાડે ફરે છે અને રમવામન કરે છે કપાકડની બદાના કોઈ પશુ આજુમ સાથે તેમને કાઈ પશુ પ્રકારનો મન થયવા દેવા નથી એટલુજ નહિ, પણ તેઓ જાવગ પર પડને દીરા બદાન કે ની દે. એટલા માટે આપા કપાકડ ઉપર બોલના બાકડી તાગની ઝીંગી બાગી પાકડી દીરેલી હોય છે.

આવી રીતે કીઅરવીયા બે કપાકડનાં છે અને તેમાં નવેન સાતિ અને બવગમાં તેવામાં આવે છે તેમવામાં કાઈ કોઈ જાત મળિયા થાય છે, પણ તે તેમની અહર અહરની જુદી જુદી જાનોના સખવામાં હોય છે. એ કહિયા કપાકડના ઉપરીઓ મહેથથી મટાડી મકે છે આજુ બોલનારોમાં જ્યારે કામ થા નથી હોવા ત્યારે તેઓને પોતાની મજામાં આવે તેમ કપાકડની જુદા દય છે તેઓ રમે છે ફરે છે, નાચે છે, ગાય છે, પાના બેરે છે, રમોઇ કરે છે અને નવોઈ પકાગની નમનમાં પાનાનો કાળ નિર્ગમન કહે છે કુકામાં, પાજગ ક્યુ કે તેમ, તેઓ ઘાયા મુખએનમાં રહે છે.

એ કારણનાઓમાં માત્ર એક જાતની જ નિર્વેવાન્ટવામાં આવે છે જ્યારે કોઈ માણુમ કપનીમાં નોકર રહેવા આવે ડ વારે પ્રથમથીજ તેને ચેતાવવામાં આવે છે કે તારે કપનીઓના આવી આવી જાના કપા દુકોને તામે થવુ પડશે અને કપનીના તે ધારાઓની રૂએ તેની નોકરીના છડા અલ્લાદિવામાં તેને આ જુવમ મહન કરશે પડે છે તે નોકરી છોડવાના હોય તે પડેલા એક અલ્લાદિવાથી તેને છેકજ નામે કરીને એકાત કેદમાં પૂરવામાં આવે છે કપાકડના કોઈ પશુ તેના ઝોળા ખીના સાથે તેને વાતચિત સુદા કરવા દેવામાં આવતી નથી તેને હાથે થજા મોટા અને પહેજાં આગળા વગરના સામના મોખ પટેરવવામાં આવે છે કે જ્યો તે પાનાના દાખનો ઉપયોગ કરી મકે નહિ, અને તેથી તેને તેટની મુદત પશુની પેટે માત્ર મોદથી અધુ તથા પીતુ પડે છે તેની આમતા વગેરે જે કાઈ તેનું હોય તે લેઈ લેવામાં આવે છે અને તેનાં અગ બાગીકાલથી તપામવામાં આવે છે કે રખેને એકાદ દીરે તેમાં સગાડીને તે ન લેઈ જતા હોય તેના અંગ દાંકવાનારે કપની તરફથી એક ધાવળી આપવામાં આવે છે અને તેને ઊભી વખતે તે પાછી લેઈ લેઈ તેમના મરીગની આરી રીતે સોધ બેલા કરે છે અને તેમના દાન સુદા તપાસે છે આ અલ્લાદિવા પૂક થવા પછી તે જુવનીને કપનીમાંથી જાત આપવામાં આવે છે અને જની વખતે તેની વગુઓ તેને પાછી આપે છે.

આકૃતિ સંબંધી પાઠ.

આકૃતિ એટલે શું?

ગોળાકાર.

જે શિક્ષકોને વસ્તુઓ સંબંધી કથિતપાઠ આપવાનો પરિચય હશે, તેમના જાણવા આવ્યું હશે કે પદાર્થોના આકારનો વિચાર છોકરાંના મનમાં સૌથી પ્રથમ ઉત્પન્ન થાય છે. પણ નાના બાળકોના મનમાં તે વિચાર સ્પષ્ટ નથી હોતો, માટે આકાર સંબંધી તેમના મનમાં સ્પષ્ટ વિચાર આણવાની જરૂર સૌથી પહેલી છે. આ કામ માટે શિક્ષકે છોકરાંના આગળ જુદા જુદા આકારની ઘણીક વસ્તુઓ લાવીને મૂકવી. તે વસ્તુઓનો કોઈ એકસ આકાર હોવો જોઈએ. કેટલીક વસ્તુઓ ગોળાકાર, કેટલીક નસાઆકાર, કેટલીક ખૂણવાળી, કેટલીક ચોરસ, લખ-ચોરસ, ત્રિકોણાકાર, વગેરે, વગેરે; અને તેમાંથી એકાદ વસ્તુ (જેવી કે ગોળા) દ્વાયમાં લેખને પછી છોકરાંને તેના જેવા આકારની એક વસ્તુ શોધી કાઢવાને કહેવું.

છોકરાં તેવી એક શોધી કાઢે એટલે શિક્ષકે નીચે પ્રમાણે પ્રશ્ન કરવા:—

શિક્ષક—આવી બધી વસ્તુઓએનો આકાર ગોળ છે; મેં શું કહ્યું?

છોકરાં—આવી બધી વસ્તુઓનો આકાર ગોળ છે.

શિક્ષક—આ બીજી વસ્તુઓ તરફ જુઓ; તેમનો આકાર ગોળ છે?

છોકરાં—ના.

શિક્ષક—ત્યારે આ વસ્તુઓના આકારને આપણે કેવો કહેવો જોઈએ?

છોકરાં—આ વસ્તુઓનો આકાર ગોળ નથી.

શિક્ષક—આ વસ્તુઓ સિવાય બીજી કોઈ ગોળ વસ્તુનાં નામ તમને આવડે છે.

છોકરાં કેટલીક વસ્તુનાં નામ દેશે. શિક્ષકે છોકરાંને હવે પછી તેમના જોવામાં જે જે વસ્તુઓ આવે, તેમનો આકાર ધ્યાનમાં રાખવાને કહેવું. અને જે તેમાંની કોઈ ગોળ વસ્તુ માત્રમ પડે, તો તેનું નામ પૂછી લાવવાને કહેવું; અને જે બની શકે તો બીજા દલાડે તેવી કોઈ વસ્તુ નિશાળે લેતા આવવાને કહેવું. ત્યારે છોકરાંના મનમાં ગોળ આકારના વિચારની બરાબર છાપ પડે ત્યારે શિક્ષકે તે શબ્દ પાઠિયા-પર લખવો; અને જે છોકરાં લખી શકતાં હોય તેમને તે શબ્દ લખી લેવા કહેવું. અને ન લખી જાણનાં હોય તેમને જોડણી કરાવી બોધાવવો. પછી તે શબ્દની નીચે ગોળાકાર વસ્તુઓનાં નામ છોકરાંને પૂછી પૂછીને શિક્ષકે લખવાં.

નસાકાર.

શિક્ષક પોતાના દાયમાં એક નસાકાર વસ્તુ લઈને છોકરાંને નીચે પ્રમાણે પૂછવું:—

શિક્ષક—આ વસ્તુઓમાથી માત્ર દાણમાં છે તેના જેવા આકારની એક વસ્તુ શોધી કાઢો. હોકરાં તે પ્રમાણે કરો. (એ હોકરા તેમી વસ્તુ શોધી કાઢ્યા બાદ કરે, તે શિક્ષકે તેમને ખરી વસ્તુ શોધી આપી નહિ, પણ પોતાના દાણાની વસ્તુ બતાવ્યા કરી અને તેમની બૂન સુધારી)

શિક્ષક—આ ફરેક વસ્તુનો આકાર નક્કી કરો. કયો કયો ?

હોકરાં—આ ફરેક વસ્તુનો આકાર નક્કી કરો. કયો કયો ?

શિક્ષક—આ બીજી વસ્તુઓ નક્કી જુઓ. એ વસ્તુએને આકાર નક્કી કરો.

હોકરાં—એ વસ્તુએનો આકાર નક્કી કરો.

શિક્ષક—આ બધી વસ્તુઓમાથી બીજી કોઈ વસ્તુઓના આકાર તમે એળખી શકો છો ?

હોકરાં—હા, જોવાકાર વસ્તુએને એળખી શકાએ છીએ.

શિક્ષક—જાણો જો.

શિક્ષક—આ અહીં આકાર તમે વચર કોઈ નવાકાર બીજી વસ્તુઓ તમે જોઈ છો ?

હોકરાં કેટલીક વસ્તુઓના નામ કે છબી ન દે, મારે તો શિક્ષકે તેમને કહેતું કે હવે પછી તમારા જોવામાં જે જે વસ્તુઓ આવે તેમાં આકાર તમે જોવામાં શકાએ અને કેટલાક નવાકાર વસ્તુઓ તો તેનું નામ કહી નહીં તમારે જોઈ જોઈ તે નીચે લખ્યા. આ શબ્દોની પણ જોઈ જોઈ કરવામાં, અને લખવામાં.

શિક્ષકે પછી નવાકાર મળે પછી પણ વચરે કોઈ પણ વસ્તુઓના નામ તેમને જોઈ જોઈ, તમારે જોઈ, તમારે જોઈ અને નવાકાર વસ્તુઓના નામ કહવાને પછી પૂછીને તે નીચે લખ્યા. આ શબ્દોની પણ જોઈ જોઈ કરવામાં, અને લખવામાં.

જેમ પ્રમાણે પોતાની જામની વસ્તુઓમાથી એક ખાસ કરી વસ્તુ કરવો. આમાં જે આકાર રિંગ જાણવાની હોય તેને કહ્યા દોષ ન આપવાની વસ્તુ તેમને વચર કરવા ફરે પછી શિક્ષકે કહ્યું. એ વસ્તુઓના જાણવા પ્રમાણે સચાવ પૂછીને તે આકાર રિંગ મળે. આમાં જે વસ્તુઓના નામ તેમને પ્રત્યક્ષ છે -

૧. શિક્ષકે એક આકારમાંથી વસ્તુ દાણમાં તેને જાણ તે જાણવી.

૨. હોકરાંએ તેવા આકારની વસ્તુઓ બીજી વસ્તુઓમાથી શોધી કાઢ્યા.

૩. શિક્ષકે જાણવાને તે આકારનું નામ કહેતું.

૪. હોકરાં બીજી કોઈ આકાર જાણવા દેખ, તે આકારની વસ્તુઓ શોધી કાઢી જાણવા.

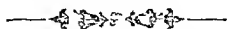
૫. હોકરાં માત્ર આકારની બીજી વસ્તુઓનાં નામ દે.

૬. એક આકારનું નામ શિક્ષકે પૂછીશ પછી જાણવા.

૭. એ આકારની વસ્તુઓના નામ તે નીચે લખ્યા. તેની જોઈ જોઈ કરવામાં, અને લખવામાં.

ધણીક વસ્તુઓ એક-૨ માત્ર આકાશની હોતી નથી, પણ ઘણા આકાશ મિશ્ર થઈને થયેલી હોય છે એનું પ્રમુખે છોકરા પામે કહેવગવલુ કે વસ્તુનો કયો ભાગ કેવા આકાશનો છે આ રીતે ઠાંઠરા ઘણા આમનથી માલિન થાય ત્યાં જુના જુના આમનનાની વસ્તુઓનો નર્ગ પ્રમાણે જયો છોકરા પામે જગવો.

નિબંધ ગીલવવાનો ક્રમ.

(પાઠના અર્થથી ચાલુ)

૭ કાન્યમા હોઈને નદી ઉપર એક મોટા અને બાંધે માંડોનો પલ્લ બાધસર્ગા આવ્યો હતો જ્યોત્સ્ના સ્ત્રીનમને આ પૂલ ઉપરથી જતા તેની ગ્યના નિહાળી એ ઉપરથી અનુમાન કરતા તેને સતોય થયેનો જણાયો નહિ અને વધારે બાગીકાથી જોના જરા આગળ આવ્યો આખરે તે મોતી કિલો—“ આ પૂલ ટકી શકેવો બહુ મુશ્કેલ છે જરૂરિયાત બાંધ ખમી શકશે કે કેમ તેને માટે મને મક છે ધારે કે એક મોતી પવટણ એ પગ થઈને જાય તો તે એટલો બધો ઝોલો ખાશે કે તેનું પગિલામ બચક નીવડા મિના મેનાગ નથી ” તેણે આ દલીલત લાના સત્તાધીગને જાહેર કરી અને રથાર મજબૂત દરવાને માટે મુસના આપી ચાન પરમ મુધી પૂલમા કાંઈ પણ મુધારો કરામા આવ્યો નહિ પગિલામ એ થયું કે એક વખત એક લકરકરી પવટણ એ ઉપર થઈને કુચ રૂતી હતી એટલામા સ્ત્રીનમનના ધારના પ્રમાણેજ પૂલની માંડો તૂટી, માણુઓ નદીમા પડ્યા અને તેમાના વણામગ મૃત્યુને વશ થયા વાલ સ્ત્રીનમન તાર તરફને ।

13

૮ એક ગરીબ માણુએ એક ગટમા જઈ એક પૈમાનગ પર કમિયાફ કરી કે તે વગર કાયદે માફ થઈ જઈ પડ્યો ૭ ગરીબ માણુએ પાસે, એ ૨૦ પોતાનીજ માથડીનું છે તે જતાનસને નાના નાના ખન હતો અને પૈમાનગ પોતાના પક્ષમા ટેલવાક માફીઓ ઉભા ર્યા હતા મુ તને પત્ને નિમ્મે પૈમાનગ માણુએ ન્યાયાધીશની મહેરબાની મેળવના માટે પાચમે રૂપિયા મોડી દીધા મુદતનો દિનમ આવ્યા અને ગરીબ માણુએ પ્રમાણિકપણાથી વિરોધથી પોતાની તનામ દખીલત નહોતું કરી, તથા પેલા પૈમાનગે પોતાનો પક્ષ સ્વીકારવા ન્યાયાધીગને વિનવિ કરી અનુગ અને પ્રમાણિક ન્યાયાધીશ એ બધું માનજા પછી પોતાની ખુશી નીચેથી એક કાચળી ઉચકીને જોલ્યો, ‘ તને માગી રીતબાત મિને જુલા તમા પડ્યા જો, હુ લાય લેનો નથી અને આ પાચમે રૂપિયા તમાગી સાક્ષી પૂરી શકતા નથી પરી ન્યાયાધીશે એ કાચળી પૈમાનગ તરફ ફેરો અને ગરીબને કહ્યું કે તુ માચ્યા તારા મુ અને એ થઈ તારજ છે

13

૪ એક શૂદ્રસ્થ મગલુ પધારીએ પડ્યો હતો, તે વખતે તેને પોતાના ત્રણ છોકરાઓને પમે જોવાની દરેકને એક પ્રથ પુછ્યો તેણે કુચુ કે- ‘ તે તમને

એક પક્ષી થવાની કોઈ કરવા પડે તો તમે કયું પક્ષી થાઓ ? ”

મોડાએ જવાબ દીધો—“ જાનવાળી ચાલ, કારણ કે તે એક હમણા પક્ષી છે અને હમેશા ખીન પક્ષીએ ત્યાં લટાઈ મથાવે છે.

ખીનએ કહ્યું—“ હું સ્ટાર્લિંગ નામનું પક્ષી થાઉં અને મધમા દિવસમવાલ શાંતિમા ગુજર, કારણ કે સ્ટાર્લિંગ પક્ષી રોગાળુ છે.”

ત્રીજો બોલ્યો—“ હું રાજદમ થવાને જન્મ્યું છું લાખી મગદન અને ખડુ નમે છે, કારણ કે જે કંઈ માગે અતઃકાળમા દોષ તે મોઢા પામે આવે તે પહેલા તે ખાનત ફેરવાઈ વળત વિચાર કરવાની મને જરૂર છે.”

પ્રત્યેક છોકરાનું આ પ્રમાણે નાનકા બાળ એ મૂઠાએ મોઢા છોકરાને કહ્યું—“ તમે લગ્નના મહેત્રે તો હું મારી ધનાઢવી તમામ નિઃકંઠ તને મોપુ છું કારણ કે છત્રપાંડ એ એવો માન દેતો કે જે કંઈ કારણ વિવાદ હું લડાઈમા જઈ શકું નહિ.”

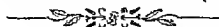
પક્ષી તેણે ખીન છોકરાને કહ્યું કાનને નવાદ દાવિ મમેજ તો હું મારી આલેન્ડની તમામ તને નિઃકંઠ મોપુ હું કારણ આલેન્ડ એવો ગરબડીઆ અને સંપર્કીઆ દેગ છે કે તું લોકોને શાત નાખી મમગ.”

પક્ષી તેણે ત્રીજા તરફ ફરતે કહ્યું—“ તું આવે! ઘણા માખન છું ત્યારે હું તને કંઈ પણ આપીશ નહિ કારણ મને અપર આત્મી થાય છે કે તું માગ મગલ પક્ષી તારૂં થળી મારી રીતે ગુજરાત ચલાવવા મક્કિમન થાવ.”

૫ એક વાહુનીના ઘરમા તની નરદાજનીમા તેના બે દિકરા એકજ વખતે મગલ પાઠ્યા એ વાહુનીનું નામ મસીમન હતું તે ધેર આવેલા ત્યાં મુઠીના આ આલેન્ડની તેને ખખર તરુલી તેની બન્ન કરના આમનુ આનંદ તેના નાખી આવી મળી. એ ત્યાંએ ઘણી રાત્રિની અને મેદર મબીનાસી પોતાના ધાળીને પૂડ્યું કે, એક વખત મને એક મોઢા મરદાઈ એ પાળા દિ મળી જરેગત નાજી આપ્યા અને મને કહ્યું કે જાનુશી તે પાળ માગવામા ન આવે ત્યાં મુઠી માટે તે ગાજા, પળ તમાની નરદાજનીમા તેના ન જરેગત પાળ મગાવ્યા છે અને મેં કાઈ પણ બીક કે અભાસની વિતા ને પાળ આપ્યા હો મેં આ કાંઈ કેનું ? ” મુઠીએ જવાબ દીધો, ‘ જરેગત છે.’ તુ મુ કંઈ તેમાં કંઈક કરવા ધાગની હતી.

અમલખીમા પડેલા ધાળી પેન જાનવાળા આલેન્ડના ત્યાં તેમના દિકરા મીગી અને મળી કુવતા કવતા પડતા હતા ત્યાં ને લગ મળ અને મારી, ‘ આલેન્ડ પાળ મથાવેલા જરેગત તે આ છે તે મોઢા નરદાજે પાળ ન લીધા છે, એજાજ મોઢા આપણે કાર પળ મગાવજાઈ કરીનું નહિ, કારણકે એ તેનાજ છે તેની મળુની અને કેડુ કરવા પ્રત્યેનુ આવીશ.”

કિન્ડરગાર્ટન પદ્ધતિનાં મૂલતત્ત્વો.

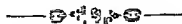
(પાછલા અંકથી ચાલુ)

એજ પ્રમાણે લાકડાનો ગોળો, નળાકૃતિ, ઘન અને તેના જુદા જુદા ભાગ, આકાર-ચીપો, સળિયો, કાગળની પટ્ટીઓ, વગેરે કેટલીક બક્ષીઓ વિસ્તારથી વર્ણવી છે નાનાં છોકરાંને શી રીતે કેળવવા અને એ બક્ષિઓથી તેમને આનંદ કેમ ઉત્પન્ન કરવો, તેમનામાં ચાલાકી, વ્યવસ્થા, સભ્યતા, આસક્તિપણ, ભૂતલ્યા, પ્રીતિ, નિર્ધારિતપણ, કાળજી, દૃઢતા, ઉન્નત્કતા, ઉદ્યોગીપણ વગેરે ગુણો શી રીતે આણવા તે દુકાના પણ સ્પષ્ટપણે બતાવ્યું છે સાતમા ભાગમા “બક્ષિઓના પદ્ધતિસર ઉપયોગ” એ મથાળા નીચે કિન્ડરગાર્ટનના બે વર્ગનો એક વર્ગનો અભ્યાસ બતાવ્યો છે તથા કિન્ડરગાર્ટન શાળામા શીખતા બાળકોનું દરરોજનું ટાઇમટેબલ આપ્યું છે.

છેરે આઠમા ભાગમા ક્રોએવના મતનુ રહ્ય ઘણી છઠાદાર ભાષાથી અથકાવે વર્ણવ્યું છે આ ભાગ ધ્યાનપૂર્વક વાંચવાની અમારી ભલામણ છે એજ ભાગના છઠા પેરામા અથકાર લખે છે કે “બાળકોને ઉછેરવાની એરડીજ બધારે નિશુશાળોનું કપ પકડે ત્યારેજ તેઓ મુઠરે અને માળાપને તેમ સમાજને પણ ફાયદો થાય.” આ કહેવું અક્ષરશઃ ખર છે કિન્ડરગાર્ટનથી બે બાળકોના મનમા ધર્મશ્રદ્ધાની પ્રમત્ત બીજ શોધાય તો તેના જેવું ઉત્તમ અમે કાંઈ પણ મનજતા નથો અથકાર એજ ભાગમા એક જગાએ લખે છે કે “બધાં બાળકોએ સમજવું જોઈએ કે અમારું અંતઃકરણ એઈ-સ્વરનું મંદિર છે; અને માણસાઈ, મત્ય, મુદરતા અને પવિત્રતાનો જોરસો ધર્મશ્રવના જુદા જુદા અંશ રૂપે તેમાં વસે છે. અને છીએ, કારણ કે ધર્મશ્રવ છે; અને જાણીએ છીએ કે ધર્મશ્રવ છે, કારણ કે અમે છીએ.” ઇત્યાદિ બાળકોના મનમા આની ભાવના ઉત્પન્ન થાય, અને ગહન તાલતાનના સિદ્ધાંતો તેમના મનમા બીજ રૂપે સ્થાપિત થાય એ કોને આનંદ નહિ પમાડે !

આ સિવાય આ નાના પુસ્તકમા બહુવા જેવું ઘણું છે દરેક શિક્ષકને અમારી ભલામણ છે કે તેમણે આ પુસ્તક મન દેઇને એકથી વધારે વાર વાંચવું છતર લોકોને પણ આ વાંચવાની આવશ્યકતા છે પ્રત્યેક શાળામા આવા પુસ્તકોની નકલો હોવી જોઈએ છેવટે આ અથના લખનાર રા ભોગીલાલને અમે અભિનંદન આપીને કહિયે છિયે કે તમે આવું પુસ્તક લખીને પોતાના શિક્ષક બધુઓ ઉપર ઉપકાર કર્યો છે પુસ્તકની ભાષાશૈલી અને રચના પણ મારા છે આના ડરતા લગાર વધારે વિસ્તારથી અને કમ ફેરવીને લખ્યું હોત તો એની ઉપયુક્તા તોટની વધારે થઈ હોત બીજી આવૃત્તિમા બની શકે તો તેવો સુધારો કરવા અમારી અથકર્તાને ભલામણ છે

અમ્યાસ.

વિરાજ્યામ કરનાની મતલમ આનંદ, માનસિક શુભાગ અને શક્તિ પ્રાપ્ત કરવા

મોટે છે એ આનંદ મેળવવાનો મુખ્ય ઉપાય જાનવી અને એકાદ વામના થાય છે એ મુદ્દાનો કુદરેગ તરફ વિચારમાં વધે છે સામાન્ય મનાઈ, અને મોટા મના-
વોના નિકાલ વિશ્વવિદ્યામાં થાયેલી અને છે. અભ્યાસમાં ધણો વખત રોકવો એ
આગત છે. અભ્યાસને મુશ્કાર મોટે વિગેર વાજરવો એમાં મુશ્કાળ છે નિરંતર અ-
ભ્યાસની રીતરેડે કામકાજનો નિર્ભય કરવો એ વિદ્યાર્થીના કોટા માં હોખ છે
અભ્યાસ આપણી ખામીઓને નષ્ટ કરે છે અને અભ્યાસને પૂર્ણતા મળે છે, કેમકે
કુદરતી યોગના એ કુદરતી છેલ્લે મળતી છે. અભ્યાસથી હજારોપત્ત ધણી વધે છે
અને તેની દર અનુભવથી ખામી મળવાની તરફ પડે છે હુઆ માખુએ અભ્યા-
સનો નિરંકાર કરે છે, બોળાં માખુએ નેત્રી રતુનિ કરે છે, દાનાં માખુનાં તેત્રો વૃષ-
મેમ કરે છે, કેમકે અભ્યાસ પોતાનો જ ઉપયોગ પેલે શીખવતો નથી તમે વાચના
કરો તો તે કોઈની વાતોને ઉત્તરારાને કેમકે મળતા મોટે નહિ, નેમજ દરેક સ્ત્રીજ
એકદમ ખાલી લેવાને નહિ, અથવા તો માં વાંચનાનો મ થઈ કરવાને નહિ, પણ દરેક
સ્ત્રીજ તોય કદવુ અને તે ખ્યાતમાં ઉત્તરવાને મોટે વાચન જેઠાએ કેટલીએક
ચોપડીએકે ઉપર ઉપરથી મનાં પેનાં નેઠાએ, કેટલીએકને આખી ને આખી મળી
જતી નેઠાએ, યોડીને આની દરમ કની જેઠાએ અથવા ખીજી રીતે બોલીએ તો
કેટલીએ ચોપડીએના કઈ કઈ ભાગ વાચવા, ખીજી કેટલીએ પૂરેપૂરી વાચવી અને
મળી પેનેમગીથી નહિ, અને ખીજી યોડી મ પૂર્ણ રીત તથા કયોમ અને ધ્યાનથી
વાચવી જેઠાએ, ધણી કેટલીએ ચોપડીએના ખીજી પ મે પણ વાચવી જેઠાએ માળી
કરેલી ચોપડીએ માળી કરેલા પ ખીજી મારક બેનવાદ પખુ છે વાચવાનો અભ્યાસ
રાખવાથી એક માખુસ પેરો ખની રહે , વાંચનાનો અભ્યાસથી એક માખુસ કામ-
કાજને મોટે વાચક બને છે, અને કામવાના અભ્યાસથી એક માખુસ ખરા અભારતો
થાય છે, જે એક માખુસ યોડુ લખે તો ખીજી તરફ તે ખુરિતો તપર દેવો જે
પ્રજો જે તે યોડો વાંચના કરતાં તોય તો તેની અભ્યાસગતિ સાગી મુદેરી
જેઠાએ, અને જે તે યોડુ વાચતો તપ તો જે સ્ત્રીને તે ખાનતો નહિ દેવો તે
જાને ખદમ જાખુનો દેવ એવી તેજ અતુરાઈ ખાનતોજેઠાએ

B

વિદ્યાર્થીઓને ચક્ષીમ નં ૧.

—કેટલીએક—

મેદેરખાન “ કેટલીએક ” ના અધિપતિ માળેવ

અપણા મળવાના વિદ્યાર્થીઓની લેખનગતિ વધારવાને મોટે અમેએ એક
આ પ્રથમ બોળી કાઢોએ, જેથી તેને આપ વખુ રોજ આપય આપમેં એક
આજ્ઞા છે

આપણને ઘણીવાર એવું લાગે છે કે—આપણા વિદ્યાર્થીઓ પાસેના અને છઠ્ઠા જેવા હંચા ધોરણોના આનેવા હોના છતાં, જેમન વિષયના બિલકુલ પાછત હોયછે,—આ તો— ખરું કહેવગવો તો માર લખી શકનાર નથી કોઈમા વિષય લખાવવાની તો કોઈમા અપટતા ચાનસાની, કોઈમા ચોચના લાવવાની તો કોઈમા પૂર્ણતા લાવવાની, અને ઘણામા વિગત ચિન્હની, તેમજ વિભાગવાર લખવાના મબધમાં બૂલો હોય છે, એ વગેરે જોઈ અમને એમ વિચાર થયો છે કે જેમ અને તેમ તેઓ પાસે વધારે લેખો (નિબંધો) લખાવવા, અને તે બદલ શરૂઆતમા કાછક દનામ પણ આપવું, તેમજ બની શકે તો તે નિબંધો છપાવવા પણ ખગ આ વગેરે કાછોથી અમે આ પ્રથમ પ્રમુખે “હિંદુઓમાં ચાલતા ખરાબ રીવાજો.” આ વિષય મબધી નિમંધો લખી મોકલવાની ફરેક વિદ્યાર્થી પાસે માગણી કરીએ છીએ અને આગા ગખીએ છીએ કે અમારા નિશક બધુઓ પણ પોતાના વડાના વિદ્યાર્થીઓને અમારી આ માગણી મપૂર્ણ રીતે મમજની આમા ઉદ્દેશને લક્ષ્ય કરશે.

ઉપર લખાવેલો નિબંધ લખનાર વિદ્યાર્થીએ અમારી નીચે પ્રમાણેની શરતો ધ્યાનમા ગખની જોઈએ —

૧ દરેક નિબંધ ઓળખા ઓઝે ૧૦૦ મો લીટી હોવો જોઈએ
૨ કોઈ પણ પુસ્તક યા નિબંધના ઊતારારૂપ નહોતા માત્ર આભશક્તિથી લખેલો હોવો જોઈએ

૩ લખનાર વિદ્યાર્થી અમુક માળાનો અમુક ધોરણમા અભ્યાસ કરેછે એની ખાતરીની ચીઠી તે માળાના મેં હેડમાખત આજેખની મળીવાળી નિમંધ માથે અમને મળવી જોઈએ

૪, લખનાર વિદ્યાર્થી ચાપકવાડી રામની સુજગતી માળામા અભ્યાસ કરતો હોવો જોઈએ.

૫ મદદગુ નિબંધ અમને એપ્રીલની તા ૧ થી મુધીમા મળવો જોઈએ.
(ખરો આધાર વિદ્યાર્થીઓની પ્રમાણિકતા ઉપરજ છે)

ઉપર પ્રમાણે અમને મળેલો નિબંધ દરવેલી કમેટી તપાસશે, અને તેમા જે (૨) બે વિદ્યાર્થીઓ હવે નબરે આરમે તેમાના પોતાને ૩ ૩-૦-૦ અને બીજાને ૩ ૨-૦-૦ એ પ્રમાણે મળી કુલ રૂ. ૫-૦-૦ કલકાગનાં પુસ્તકો ઇનામ તરીકે આપવામા આરમે નિર્ણયે અમને મળ્યા પડી જનતા મુધી એક મામની અદર તપાસગવી, જેના ઇનામો આરતા દરે નેમને ખમર આપવામા આરમે, એટલે નેઓએ મગાવી લેયા. એજ વિનંતિ તા ૨૦-૧-૨૭

(નિબંધો મોકલવાનું મીઠાનાં)
અવનનાન અમરશી મેદેતા
મુ અલાખા. પોષ્ટ-કુલ્લા
(કાગિમા તા)

લી મેરહા
દેવચંદ રામજી
અને
જીવનલક્ષ અમરશી મહેતા.

ગાયકવાડ સરકારનું દેરી કેલવળીઆતું.

• ઈનકમપત્રકા.

જુલાઈ ૧૮૯૬

૧ પાટણ સ. હિંદુકુવ ૩૦-૭-૯૬ મુબ્બી આસુદીન તથા સાકુમીયાં વગેરે એ
 ખુશીથી ૨-૦-૦ સિ. હોડગએને પુનકો વહેંચા તથા પતામા વહેંચા ૨ થીલોડ મ
 મુ સાળા અમના કેવલાક સહુદમ્યોએ ખુશીથી ૬-૮-૦ સિ. હોડગએને પાણી
 પીવા માટે ૩ સિદ્ધપુર મ મુ કન્યાગાળા. ૧૦-૭-૯૬ મહેરબાન દોમનીભાવના
 ડાકર સાહેબે ૦-૮-૦ સિ. કન્યાએને નામસ વહેંચા ૪ મિદ્દપુર મ હિંદુ કન્યા
 સાળા. ૨૩-૭-૯૬ મો. રાવચદરોડગસે ખુશીથી ૨-૦-૦ સિ. કન્યાએને ચોપડીએ
 વહેંચી ૫ હંઝા સ મુ. સાળા યા મુગવદ ધમચદે ખુશીથી ૫-૦-૦ નિ
 હોડગએને હનામ તરીકે ૬ હેનામ .. ૬-૭-૯૬ રહેમાનખા અલેવાદખાએ
 ખુશીથી ૧-૦-૦ સિ. હોડગએને નામ વહેંચી ૭ બુલુસા , ૧-૭-૯૬ હમન
 નેડાસમે ખુશીથી ૦-૮-૦ સિ. હોડગએને મોગ વહેંચે ૮ રિતનગર ..
 ૮-૭-૯૬ બુગના નામગુપ એમણે ૭-૦-૦ ક હોડગએને પતામા વહેંચા ૯
 હમ .. ૧૫-૭-૯૬ સાહ નેહતા પરમેશન તથા મળમકા હમે ગમ એ-
 મહે ખુશીથી ૮-૮-૦ સિ. ૭-૦-૦ ક ડાકરએને ચોપડીએ તથા પતામા વહેંચા
 ૧૦ ચગામ .. મોડ મોરમ્બન દરીમ તથા હકર ના. ગીમ્બ એમણે ૨-૦-૦
 સીકાઈ હોડગએને પતામા વહેંચા ૧૧ યામ ૨૭ ૭-૯૬ કાળીદામ દવપને ખુશીથી
 ૦-૮-૦ કન્યા હોડગએને માક વહેંચી. ૧૨ વીડા ૧-૭-૯૬ પટેલ હમેદ
 બાગચામસે ખુશીથી ૦-૮-૦ ક હોડગએને પતામા વહેંચા ૧૩ મહેરબા
 મ. હિંદુકુવ ૨૭-૭-૯૬ મરચદ મોડ તથા મોડાન ૭-૦ એમણે ખુશીથી
 ૩-૦-૦ સિ. હોડગએને પુનકો વહેંચા ૧૪ દેવ નામ ૧૬ ૭-૯૬ વચરામ અવબાએ
 ખુશીથી ૦-૮-૦ સિ. હોડગએને નામસ વહેંચા ૧૫
 નેરમ્બ .. ૨૨-૭-૯૬ અનાઇ પીન નર એમણે ખુશીથી ૦-૮-૦ સિ. મદર
 ૧૬ ભાવનગર .. ૧-૭-૯૬ માણેકવાન મોડવારે ખુશીથી ૧-૦-૦ નિ મદર
 ૧૭ અરમ .. ૭-૭-૯૬ વેચ મામવજ ખુશાવજએ ખુશીથી ૧-૦-૦ ક હોડ-
 ગએને માક વહેંચી ૧૮ ધારીનખા , ૧-૭-૯૬ કેસગકા માકનેચરે ખુશીથી
 ૦-૮-૦ ક સર ૧૬ વામજાગીડ , ૩-૭-૯૬ આવારામ નીચ તથા માકને-
 મદર દોએવીંદે ખુશીથી ૧-૮-૦ ક. હોડગએને પતામા વહેંચા ૨૦ દાધીમળ ..
 ૨૦-૭-૯૬ સા માણેકચદ ખુશાવજએ ખુશીથી ૦-૮-૦ ક સદર ૨૧ વોટરા
 મ. મ કન્યાગાળા ૮-૭-૯૬ રા બાપુગદતરથી ખુશીથી ૧-૮-૦ બા કન્યાએને
 પતામા વહેંચા ૨૨ વોટરા સ અત્તલ બેડિવ રકુચ ૧૮-૭-૯૬ મોડકીપર
 પટેન રીમગવાલ પુનમાઈ બીમ એમણે ખુશીથી ૧-૦-૦ ક હોડગએને પુનકો
 વહેંચા. ૨૩ વોટરા સ બીયાકુવ ૧૦-૭-૯૬ રાધાએ પતામા હોડગતું સમ
 થઈથી ૦-૮-૦ બા હોડગએને પતામા વહેંચા ૨૫ નવમાની સ હિંદુકુવ
 ૧૪-૭-૯૬ નનુ હાજ તથા કાજ નીલનમુવીવ એમણે ખુશીથી ૯-૮-૦ હોડગએને
 પુનકો તથા પતામા વહેંચા ૨૫ મગની મ મુ સાળા ૧-૭-૯૬ બકુબાને

ઘણામાં તથા કેટલાક અદસ્તોએ ખુશીથી ૩-૪-૦ ક. છોકરાઓને સાકર વહેવી
 ૨૬ તવડી , ૪-૭-૯૬ એલજી રસ્તમજી બીકોજ એમણે ખુશીથી ૯-૧૦-૦ ક.
 છોકરાઓને પતાસાં વહેવ્યાં. ૨૭ પરજણ , ઝાલાબાઈ મોટાબાઈ તથા ગુલાબબા-
 ઈએ ખુશીથી ૦-૧૨-૦ ક. સદર. ૨૮ દેવવાડા , ૭-૭-૯૬ રકુલ કમેટીના મેમ્બરો
 એ ખુશીથી ૧-૦-૦ ક. છોકરાઓને ખાંડ વહેવી. ભાડા , ૧૭-૭-૯૬ સદર ૨-૪
 -૦ છોકરાઓને સાકર વહેવી. માંગરોજ , ૨૭-૭-૯૬ રકુલ કમેટીના મેમ્બર
 ગૃહસ્થોએ ખુશીથી ૧-૭-૦ સદર. ૩૧ કોર સ. ગુ. કન્યાશાળા. ૨૧-૭-૯૬
 બીમબાઈ દીમતરામે ખુશીથી ૧-૦-૦ ક. કન્યાઓને સાકર વહેવી. કોર સ. ઉર્દુ-
 રકુલ ૨-૭-૯૬ શેઠ કાપુબાઈ દુધીરાબાઈએ ખુશીથી ૪-૦-૦ છોકરાઓને
 સાકર વહેવી. ૩૩ વરીયાવ. સ. ગુ. કન્યાશાળા. ૨૦-૭-૯૬ હરીવલ્લવ લક્ષ્મીરામે
 ખુશીથી ૦-૮-૦ ક. કન્યાઓને પતાસાં વહેવ્યાં. ૩૪ ગણદેવી , ૬-૭-૯૬
 ઇનામ મેળાવા વખતે કેટલીક સ્ત્રીઓએ ૭-૯-૦ ક. સદર. ૩૫ બીલીમોરા
 સ. ઉર્દુરકુલ. ૪-૭-૯૬ રકુલ કમેટીના મેમ્બરોએ. ૩-૮-૦ ક.
 છોકરાઓને ચોપડીઓ વહેવી. ૩૬ પલસાણા. મ. ગુ. શાળા. ૮-૭-૯૬
 ગૃહસ્થોએ ઇનામ મેળાવા વખતે ૬-૦-૦ ક. છોકરાઓને ખાંડ વહેવી. ૩૭ ખસે-
 સ્વર. , ૧૬-૭-૯૬ કેવળાસ પરસોતમ તથા મેમ્બરોએ ખુશીથી ૨-૮-૦ ક.
 સદર. ૩૮ અમરેલી સ. ઉર્દુરકુલ. ૮-૭-૯૬ આસિ. ફેનનઅમી રત્નભીમાંએ ખુ-
 શીથી ૧-૮-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં વહેવ્યાં. ૩૯ મોટા આંકડીઆ સ. ગુ. શાળા
 ૨૮-૭-૯૬ વાલા ગોદડને ધેર પુત્રો જન્મ થવાથી ૦-૮-૦ ક. છોકરાઓને
 સાકર વહેવી. ૪૦ વાંકીયા , ૨૨-૭-૯૬ ત્રીકમજી નરસિંહ તથા ગામ ભોઠોએ
 ખુશીથી ૨-૦-૦ ક. સદર. ૪૧ રોલરવા , દક્કર મૂળજી ગોપિદે ખુશીથી ૧-૮-૦
 ક. સદર. ૪૨ ધારી સ. ગુ. કન્યાશાળા ૨૮-૭-૯૬ રૂપશંકર મોરારજી તથા મહા-
 જન તરફથી ખુશીથી ૫-૦-૦ બા. કન્યાઓને સ્કેટો તથા પતાસાં વહેવ્યાં. ૪૩ ભાડેર
 સ. ગુ. શાળા. ગામના પંચો તથા પટેલોએ ખુશીથી ૦-૮-૦ ક. છોકરાઓને સાકર
 વહેવી. ૪૪ કોડીનાર , ૨૧-૭-૯૬ બિયા શીવજી શાક્ષીઆમે ખુશીથી ૦-૮-૦
 ક. સદર. ૪૫ દારકાં , ૨૨-૭-૯૬ દક્કર જોરામ રાધવજીએ ખુશીથી ૧-૦-૦
 ક. સદર. ૪૬ વરવાળા , ૨૦-૭-૯૬ દક્કર ઘેલા વેલજીએ છોકરાને શાળામાં
 બેસાડીને ૧-૮-૦ ક. સદર. ૪૭ આરંભડા , ૨૧-૭-૯૬ નાયક ગણપતરાવજી કાને
 જીએ ખુશીથી ૦-૮-૦ ક. સદર. ૪૮ સતીપરા સ. ગુ. ક. શાળા. ૨૯-૭-૯૬
 કણબી માયા જીવાએ ખુશીથી ૧-૦-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં વહેવ્યાં. ૪૯
 ચોરાપાની. , વોરા હરગોવિંદ વાલજીએ ખુશીથી ૧-૦-૦ ક. સદર. ૫૦ વીઠ્ઠલપુર.
 , ૧૦-૭-૯૬ ભજનાનંદજી સ્વામીએ ખુશીથી ૧-૪-૦ ક. છોકરાઓને સાકર
 વહેવી. ૫૧ લાલાવદર સ. ગુ. ક. શાળા. ૧૫-૭-૯૬ માસ્તર હગનલાલ પીતાંબરે
 ખુશીથી ૦-૮-૦ ક. છોકરાઓને સાકર વહેવી. ૫૨ પેટલાદ સ. ગુ. કન્યાશાળા.
 ૪-૭-૯૬ આસિ. મોહન અંબાઇદાસે ખુશીથી ૩-૦-૦ બા. કન્યાઓને ઝાબડીઓ
 તથા પતાસાં વહેવ્યાં.

દેશી કેલ્વણી સ્વાતું.

૫૪ હુકમ નં. ૧૧

કોઇ પણ સરકારી અમલદાર સરકારી કામ સાર જોટણ ત્રાંખા નાણું માંગે તેટલું રૂપા નાણું મેળવવામાં આવવા બદલ મેલેરખાન રા ખા. મહાવાનિલાય સરસ્વળા માલેખનો સરકમુલર નખર ૮૪ તા. ૨૭-૨-૮૩ નો હિસાબીખાતાના સરકમુલર બુક પાન ૨૪૩ ઉપર પ્રસિદ્ધ થયો છે તે પ્રમાણે અમલ કરવાનો છતાં તે વિરુદ્ધ અહીંના વટ-હુકમ નખર ૨૮૮ મન ૧૮૬૩-૬૪ નો આધાર બતાવી ફટલીક બંધા-રીમ તથા તાલુકા રકુલના અમલ કર્યાની હકીકત જાહેર થઇ છે પરંતુ સહર વટહુકમ હજી ગામગામની શાળાઓ માટે લાગુ છે એમ તેલુ મન-ન કરવાથી જણાય છે, મદ્ર આયદેશી સરકમુલર નખર ૮૪ તા ૨૭-૨-૮૩ પ્રમાણે એક મહા અમલ થયાં જોઇએ તારીખ ૨૬ માલે ડી-સેમ્બર સને ૧૮૬૬

મ. મ.

J A Dalal

વિશાધિકારી

૫૮ હુકમ નં ૧૨

આમગામી શાળાના મહેતાજીએને કદીનદમા ત્રાંખા નાણાની જરૂર પડે, અને માલદાર ખજાનામાંથી મેળવવાની સવક ન હોય તેવા પ્રમગે રૂપાનાથુ વઢાવી છૂટા પૈસા જાહેર બાવે લેવા વટ હુકમ નખર ૨૮૮ મન ૧૮૬૩-૬૪ તા ૮-૨-૬૪નો કેળવણી ચોખાનીયા પાન ૨૦૪મા પ્રસિદ્ધ કયો છે તેવા વધાગના પૈસા વઢાવ ખાને કદીનદ શેજમેળમા જમા કરવા હસબુ છે, તેથી તેવા પૈસા કીરકોગ હતપખતા સમજી મહાવ ખજાનામા જરૂર કરવાનો એકમલદાર અમલ થયો જોઇએ તા ૨૬ માલે ડીનેબર મને ૧૮૬૬

મ. મ.

J. A. Dalal.

વિશાધિકારી

સરકમુલર જા નં. ૧૪.

આ ખાતાના અધિકારીઓની કમિતી આજ સારે બરવામાં આવી હતી તે વખતે ના ૧ અક્ટોબર મને ૧૮૬૬ને શેજી શાળામાં પાય-

સરકયુલર નં. ૧૭.

ઉર્દુ શાળાઓમાં લાયબ્રેરીનાં પુસ્તકો તથા ડેડસ્ટોક સામાન પૈકી જે કમી કરવા જેવો થયો હોય તે કમી કરવા તથા હરરાજ કરવા લાયક થએલું દફતર હરરાજ કરવાની કોણે મંજૂરી આપવી તે બાબત આજમ ઉર્દુ એગ્રામિનર તરફથી. પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થવાથી જણાવવાનું કે હવે લાયબ્રેરીનાં પુસ્તકો તથા કમી કરવા જેવો થયેલો ડેડસ્ટોક સામાન કમી કરવાનો તથા હરરાજ કરવા લાયક થએલું દફતર હરરાજ કરવાની મંજૂરી આપવાનો અધિકાર આજમ ડેપુટીઓને તથા ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબોને મળેલો છે અને આજમ ઉર્દુ એગ્રામિનરને નથી. માટે જણાવવાનું કે ઉર્દુ શાળાનું દફતર જેમના તરફથી તપાસવામાં આવે તેમણે ઉર્દુ શાળામાં કમી કરવા લાયક થએલાં લાયબ્રેરીનાં પુસ્તક નકશા કમી કરી નિષ્પાદમાં રૂપી પ્રમાણે હરરાજ કરવા લાયક થએલું દફતર પણ તેમણેજ હરરાજ કરવું તે કમી કરવાની પરવાનગી આપવી.

સદરહુ સરકયુલર પ્રમાણે જેમણે તેમણે ચાલુ સાલથી અમલ કરવો. તા. ૪ જાન્યુઆરી સને ૧૮૯૭ અમરેલી.

ફલમુખ ગોવિંદલાલ.

J. A. Dalal.
વિદ્યાધિકારી.

સરકયુલર નંબર ૧૮.

અગીઆજ દિવસની નોકરીએ એક દિવસ હકની રજા ગણવા નિયમ થયેલો છે. પરંતુ નોકરીના દિવસોને અગીઆરે બાગતાં જે રોજ વધે તેનો બીજા વખતે હક ગણવામાં ઉપયોગ થઈ શકે કે નહીં, તે બદલ એક પ્રાંતના રા. સા. એન્ડુ. ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ તરફથી ખુલાસો પૂછાવાથી મે. રા. બા. માહાજાનીહાય સરમુખા સાહેબ તરફ નંબર ૨૧૭ અ. તા. ૯-૧૨-૯૬ થી લખતાં તેમના તરફથી તે લગત નં. ૮૨૮ તા. ૨૧-૧૨-૯૬ થી ખુલાસો થઈ આવ્યો કે, - "રજાનો હક ગણતાં જે રોજ દિવસ રહે તે દિવસો આગળ થએલી નોકરી ઉપરથી હક ગણવામાં આવે સારે એ રોજ રહેલા દિવસો અને આગળની થએલી નોકરીના દિવસો એકત્ર કરીને હક ગણવામાં આવે છે. " એ પ્રમાણે ખુલાસો આવ્યાથી જણાવવાનું કે મે. રા. બા. મા. સરમુખા સાહેબ તરફથી થયેલા ખુલાસા પ્રમાણે અમલ કરવો. તા. ૪ જાન્યુઆરી સને ૧૮૯૭. અમરેલી.

ફલમુખ ગોવિંદલાલ.

J. A. Dalal.
વિદ્યાધિકારી.

આસ મને નેહાના પ્રવચન આત્માને લિંગબોધી થાય એ હેતુથી આ ચોપાન્ય પ્રેમના સ્વાગત આપ્યું છે, તોપણ દરકેલ રાજ્યમાં શિક્ષકનું એ કોનાર તેમજ અન્ય લોકોને પણ આગમ્ય બને તે મારતું ઘટ્ટ પડે તેનાં ઓચિનચ કને છે.

મોપાન્થુ િ હુ માસની નર્યાનામા પ્રગટ થયે એ ૥ દર મોપાન્થુ સુદા ૩ ૦
અત્રમાં પાવો ૭ તથા કેમણી આત માના અનં ખોજ દુક પચારના મોપાન્થેને તથા
મામડી વિનામત મારતતા તેમજ રૂનિ નર્યા ૧૫ ર્શોનરાને તેનો લાભ મળે એટલા
ખાટે જેમન રૂપિયા જતા એ ૧ તે ૧ બદલ પચાઁ મગનો દરો તેમને તે ગાયતની ખાની
- ૧ બધેમા મગત તરી ૨ ૧ ગઈ આના બમાડ્યો મોકલ્યો તે બ્યા મોપાન્થુ
મેકન ૧ ૧ બાનશે બહાર ગામના આદમ મે ૧૬ બ્યાના પાર્ટેજના વધારે મોકલવા
છૂટક નકન ૧ ની બરે બ્યાના પોવાના બ્યામે.

છાપવા મોમતયુ તખાલ્લુ ચેખોને અક્ષર કાગળના એકજ પાત્રુએ નખવું. તે અ-
મુમ્ ગાનના છાપવા બાગર ના રમદ પડેનુ તખાલ્લુ પાત્રુ નો નરા બધાતા નયો તેમ
છતા બરડર તા નો મોમનન રે પોતાનો ખ ચે મગા રી તેરા તખાલ્લુ દની આ ચોપા-
વાને આનુ, મ એના ખારા રંગપો મોમન નામે તેમના લન્ડા હમે તો તે ચોગ્ય જણાયે
પમા આ નવામા આવશે માટે તેમજો એ જાગત રિખાઇ કારંધા ખુલાસો મેગનવા છાપવા
વાચક નિમ રો, રમો વગેરે રંગ રણાને લગના મિમયો ઉપર પ્રથમ પ્યાન આપવામા

જાહેરખાખદો છાપવાના ભાવ.

૨.	...	લીંગી	બાર માગ લગી હામલાગટ હશે
૩.	...	૨	તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછી-
૪	...	૪	ના અગિયાર મહિના લગી પા મળે
૫.	...	૭	ચાર્જ પડેને બાન મહિનાથી ઝાણા
૬	...	૧૧	મુ ન હશે તો પહેલું મહિને પૂરો
૭.	...	૧૫	ચાર્જ અને પછીને દર મહિને અ-
૮	...	૨૦	ડધો ચાર્જ લેવાશે

ଶ୍ରୀ ଡିପରାଜୀ: ଭାବ ଦୁଃଖ ପ୍ରମାଣେଷ.

૬ ડબીસીઃ વહેંચવાના દર

૫૧ લોના સુડીના દરે નો	૩ ૬-૮-૦૦
અર્ધા તે ના સુડીના દરે જો			...	૩ ૮-૦-૦૦
૧ લોના સુડીના દરે તે	૩ ૧૦-૦-૦૦

એ અપર તો માટે પદ અધ્યક્ષ થઈ ખુનાસો મેળવે।

મગિઆઈથી લઈ જમ મોડતનાર કાન ઉપર પાતીતુ નામ, હામ અને શી બા-
બાત ॥ પૈમા છે તે એપમે આ રે વૈખતુ પોષ્ટ જિગમ મીછ કીકીંગ નેવાઈ નહિ.

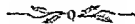
પદ્મવ્યહાર નંચેતે મ નામે ધરવો નોદપેડ દામળી ક્ષેત્રામા સ્વાવશે નહિ.

“ ५१।१११ ” आदि
“ ५१।१११-१११, १११-१११ ”

જોડાણાત નરભેરામ ભટ્ટ.

12-17-78

અનુક્રમણિકા.

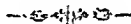

વિષયો

પૃષ્ઠ.

૧ આગવાળુ ગાયન.	૮૩
૨ દર્શન	૮૫
૩ ઐતિહાસી યુક્તિઓ.	૮૭
૪. શિક્ષકને સામાન્ય સૂચના	૮૮
૫ આનિયમિત ક્ષાત્રરો	૯૩
૬ યુક્તિલેક પ્રશ્નો	૯૬
૭. ગાયકવાડ મહારાજ કેળી કેળવણી ખાતું (હાલમાં પાઠ્ય)	૯૯
૮. ગાયકવાડ સરકારનું કેળી કેળવણી ખાતું (સરમુખરે).	૧૪

વિજ્ઞાપના.

કેળવણીનો આક્રમણમાં મોટો ફાતક મુખીમાં ન મળે તેમણે જે તે માગ પૂરો થતા આપણે પરનારુ નામારા તરફ જાણી જણાવવા નહીં લેવી, એટલે યોગ્ય પ્રકારે અંતેરખન આપવામાં આવતા. પૂનઃ પત્રી સખતારને અકસિતકે હજોતોજ મળી રાકશે.

જેમના માગમાં દપ વ ન આવતી દેવ તેમના અડો મ્થી રાજાણી કે પેટુનો માગુને મોકલવાથી તેમને જલદી મળવા તે પશુ જાણારુ. સાચા દાસદર આપ કે નતજ ખબર આપવી

મનેજર.

હિંદુસ્તાનના ઇતિહાસની પૂર્ણ નોટ.

અંગ્રેજ-મુઝરાલી તથા મુઝરાલી મુલકોના કવચા યોગ્યો તેમજ મરં પરીક્ષા માટે અગ્નિ કવચે ની પ્રકરણ ૪૯. પૃષ્ઠ ૧૩૬. દરેક માગ મળવા મુખ્ય જાનાવા, પમા-કમી, લગામઓ, ૧૦૦૦ માસવાર જાનાવા, ગજવાની પડતીતા કારણ, વિમલ, અંમટા, મુકાબવા, મદાન પુરોલોના જણાત, અંગ્રેજના મુલકો, પચ્ચમ્ય જાણોગી, વિગેરે વિ. મ. માગ જાના આના ર ની પાચ. તથા મટે ૪૦ દશા બીજી આવૃત્તિ.

ગિવાજી મદારાજીના વીરવેગ, હિંદુધર્મ સરલાને રાજ્યરખાપક કાચાજાનુ નિર્માણ સહ મુગ પ્રથમ હજરતિની સીરસ સ્મીક નાવેખની બીજી આવૃત્તિ. કેમ નામ મળે ૫૮ ૨૮૮. મોજર પદ. હિંમત રૂપીઓ એક. માગરો ન ત વિગા વિગિતે આર આના. મોજર એ આના.

મોજરેસાલ એન. નાગુલરી.

પા. વિ. નમાની અંકેશ મુકા- અકથ.

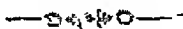

ટોચક

અર્થ મઠે વર્ગો ધર્મ સલાખે, જ્ઞાન મઠે મનમાન વમાયે;
મીનિ વધે વસરે નસ માગે, દ શિશુશિક્ષણ ધર્મ અમાસો. ૧

પુસ્તક ૧૦ મું. શાળા. સંવત ૧૯૧૩. અંક ૫ મો.

વાલ્લકોનુ ગાયન

(ત નિનાનો ઘેરા)

ચરણાકૃષ્ણ છંદ.

બધા છોકરા—આવો આવો આપણુ રમિયે,
રમણ પેહેલાં નહુને નમિયે;
નમના નમનાં વાતો કરિયે,
વાતો કરનાં પણ કંઈ ભણિયે.

૧ છોકરો—તે ન જાણે તે કેવો ઢેરો?

બધા—જ્ઞાન વિનાના ઘેરો જેવો.

૨ છોકરો—આડો આડો વસે કોડે,

૨ છોકરો—નખને શિવ પોતાનું દોડે,

૩ છોકરો—ગાંધી જેમ ચડ્યા છે પોડે,

૪ થો છો ૧૦—ખીજને જઈ ઘાપડ ચોડે,

૫ મો છો ૧૦—ખોલો ખાજક તે છે કેવો ?

અર્થ ૧૦—જ્ઞાન વિનાના થેલા જેવો.

૧ લો છો ૧૦—નિત્ય નિશાળે મોડો આવે,

૨ નો છો ૧૦—ગજવામાં ખાનાનું લાવે,

૩ નો છો ૧૦—સૌની વચ્ચે જોશી ચાવે,

૪ થો છો ૧૦—વાતો કરિને સોર મચાવે,

૫ મો છો ૧૦—ખોલો ખાજક તે છે કેવો ?

અર્થ ૧૦—જ્ઞાન વિનાના થેલા જેવો.

૧ લો છો ૧૦—પાટી ફાડે ચોપડિ ફાડે,

૨ નો છો ૧૦—મારામારી કરિને ત્રાડે,

૩ નો છો ૧૦—અમથો અમથો ચીસો પાડે,

૪ થો છો ૧૦—વાછરડાની પેઠ જરાડે,

૫ મો છો ૧૦—ખોલો ખાજક તે છે કેવો ?

અર્થ ૧૦—જ્ઞાન વિનાના થેલા જેવો.

૧ લો છો ૧૦—લખતાં લખતાં વાર લગાડે,

૨ નો છો ૧૦—સ્લેટ ચોપડી હાથ જગાડે;

૩ નો છો ૧૦—નાંકી ચૂકી લીટી કાડે,

૪ થો છો ૧૦—લક્ષ ન દે, શિક્ષક દેખાડે,

૫ મો છો ૧૦—ખોલો ખાજક તે છે કેવો ?

અર્થ ૧૦—જ્ઞાન વિનાના થેલા જેવો.

૧ લો છો ૧૦—લખવામાટે પેન જડે નહિ,

૨ નો છો ૧૦—વાંચે શું ચોપડી મળે નહિ,

૩ નો છો ૧૦—પૂછે તો ઉત્તર આપે નહિ,

૪ થો છો ૧૦—ઉલ્લેથી ઉપર આવે નહિ,

૫ મો છો ૧૦—ખોલો ખાજક તે છે કેવો ?

અર્થ ૧૦—જ્ઞાન વિનાના થેલા જેવો.

૧ લો છો ૧૦—મોડો જીઠે નિત્ય સવારે,

૨ નો છો ૧૦—દાતણ પાણી ના સંભારે,

૩ જો છોઃ—તારું પે.કુ. ગમે ન ક્યારે,
 ૪ થો છોઃ—આવા માગે જ્યારે ત્યારે,
 ૫ મો છોઃ—એવો બાળક તે છે કેવો ?
 બધાઃ—જ્ઞાન વિનાના થેલા જેવાં.

૭

૧ લો છોઃ—એવા બાળકને શું કરિયે ?
 બધાઃ—એવન સદુ તેની પરદરિયે,
 ૨ જો છોઃ—શું એવાની સાથે રૂચિયે ?
 બધાઃ—તાના એનાથી તો રૂચિયે.
 ૩ જો છોઃ—એવો બાળક એ છે કેવો ?
 બધાઃ—જ્ઞાન વિનાના થેલા જેવા

૮

દર્શન.

—શ્રી ૭ કાંડ—

હંસાંડની સરકારી નિયામોના એક હંસ્પેટર લખે છે કે, હંસાંડની પ્રાથમિક શાળાઓ દમનમાં તેની ઉ. ની નિયતિના છે હંસાંડના અભ્યાસનું માત્ર મગથી કે ભરતમથી કદાચતો વખત વન જતો ના હ કે જ્યાં માણ્ય છે, નિશ્ચયો સબધી કાયદો કનનગણના અનન્ય રીતે નવાય કિયર નિચાત કરતા મારા અન-જ્યામા એમ આવે છે કે જનમ મિશ્નની માત્ર કોઇ દોલ વાર મૂચન આપવી એટલુજ બગ છે અર્થાત્ જે નિયામોના મિશ્નનું માત્ર મને છે તે તમ્મ ક્વેવાનું આપને કારણુ નથી કેટલાકનું મન એવું છે કે ગમે તેવી સારી નિયામો હોય તોયનું હંસ્પેટર તે નિયામોના જ્ઞાને નુ કોઇ વાર સિવાય આપવાની અગત્ય છે, પણ બીજા કેટલાકનું મન એમ છે કે નાગી નિયામોના હંસ્પેટર નેવો બાગ થોડો છે તેજ સાફ છે હું પણ આ હંસાંડ ના સાથે મળતો મ્હક છું

તેજ હંસ્પેટર લખે છે કે,—પરિણતી ગીત કોટી નાખીને તપાસધીની રીત જ્યાં રાખવ કરવામા આવી છે, આ બુદ્ધિમાન અને વિચારશક્તી મિલકો રોવાની જરૂર છે. જૂના મિશ્નને હું એવી સીધામણ આપુ છું કે જેમા વિચારશક્તિને ધણે ઉપયોગ કરવો પડે એવી મિશ્નનુપરિતિ જનારે રાખી હું જોઈને આશ્ચર્ય મામુ છું કે હજી પણ ધર્માખગ મિશ્ન કે અમુક પદ્ધતિને આધારે શિષ્યનું આધ્યા કરે છે, પણ હંસાંડની વિચારશક્તિ કેવળવ તેમ શીખવવા નથી કોઇ પણ ધર્માખા જ્યાં સુધી પૂરેપૂરું મન લગાડીને નિવેશનિલિ સુધારો કરવાનું બન કરવામા ન આવે ત્યાં સુધી તે ધર્મો અજ્ઞા થાય નહિ શિષ્યનું ધર્માખા નો અલગ વિશેષદ લાગુ પડે છે

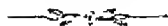
મી. પિકાર્ડ જણાવે છે કે,—યોગ્ય દક્ષતા ઉપર હું સવારના પહેરમાં ઇંગ્લેન્ડની એક નિશાળમાં જઈ ચઢ્યો તે વખતે બે શિક્ષકો વાચન પાઠ આપતા હતા. એકનો પાઠ ‘ગ્રેટબ્રિટનના પર્વતો’ વિશે હતો અને બીજાનો પાઠ ‘શૌર્ય’ વિશે હતો. તમે જાણીને અનવચ્છ યશો કે પેહેલા શિક્ષકના ક્લાસમાં યુરોપને બંદલે આફ્રિકાનો નકશો ટાંગેલો હતો, અને તેમાંથી તે પર્વતો બતાવતો હતો! બીજા શિક્ષકે આખા પાઠની સમગ્રજી આપતાં એટલુંજ માત્ર કહ્યું કે ‘ગ્રહપણ એ શૌર્યનો સાથી સારો ભાગ છે.’ અને એટલું કહી પાછી બીજું કંઈ વિવરણ તેણે કહ્યું નહિ. છોકરા પાઠ વાંચ્યે ગયા અને શિક્ષક તે સાંભળ્યે ગયો. અને આ રીતે અરથોક ક્લાસ ગરબડા સાલ્યા પછી પાઠ પૂરો થયો.

વાચન વિષે મી. કુને હર્બર્ટની સૂચના—મી. કુને હર્બર્ટ વાચન વિષે એમ કહે છે કે (૧) વાચનમાં એકતું એક પ્રસ્તુત પ્રતિવર્ષ ચક્ષુવૃત્ત કરતાં જુદી જુદી જાતનાં પ્રસ્તુત વખતે વખત વાંચવા માટે લેવાં જોઈએ. (૨) છોકરાં નવો પાઠ વાંચે અને જે ભાગ વાંચ્યો હોય તે પોતાની જાણમાં કહી બતાવે. (૩) તેમાં કંઈ સમજાવે કે વાંચ્યો આવે તેનો ખુલાસો શિક્ષકે કરે અને વધારે ધ્યાન આપવા જોઈ હોય તે કાળા પાટિયા પર લખવું. (૪) પાઠ પૂરો થયા પછી તેમાંની મુખ્ય મુખ્ય ખ્યાલોના શિક્ષકે છૂટા છૂટા પ્રશ્નો તારાથી પૂછવા અને જે પાઠની કોઈ ખ્યાલો વિશેષ ધ્યાનમાં રાખવા જોઈ હોય તે તે કાળા પાટિયા પર લખવી.

વાચન વિષે મી. કુનેની સૂચના—મી. કુનેની વાચન વિષેની સૂચના કી-મતી છે. તે કહે છે કે વાચનનો વિષય બાળશિક્ષણ અને વિષયશિક્ષણ માટે હો-વો જોઈએ. તેમાં પણ વિષય શિક્ષણ મુખ્ય અને બાળ શિક્ષણ જોડાણ હોવું જોઈએ. એમ કે કોઈ વસ્તુવત્તિ કે પ્રાણી કે વસ્તુ વિશે પાઠ હોય, ત્યારે તે વસ્તુવત્તિ વગેરેના સંબંધમાં જે જ્ઞાન તે પાઠદ્વારા મેળવવાનું હોય તે મેળવવું જોઈએ. અને તે જ્ઞાન મેળવવા પૂરતું બાળજ્ઞાન છોકરાંને થાય, એટલુંજ બાળ સંબંધી તેમાં શીખવવું જોઈએ; પરંતુ વાચન, મુખપાઠ, લેખન, જોડણી, સમજવના, વાક્યરચના (ધારાત) અને વ્યાકરણ, એવી જાણતો તેમાં જણાવેરે થોડો ધ્યાનથી નહિ. વિષય સમજવાના અને યાદ રાખવાના હેતુથી પાઠ વાંચવાથી જેવાં બાળકો સ્વતઃ ઉદ્દેશ કરતાં શીખે છે, તેવાં પ્રત્યક્ષ મુખપાઠ આપવાથી જનતાં નથી, એ યાદ રાખવું જોઈએ.

મુખ્ય શિક્ષકે વર્ગમાં તપાસણી કરવી—વારંવાર સંપૂર્ણ પરીક્ષાઓ કરવાથી સમયની હાનિ થાય છે અને શિક્ષણને કંઈ લાભ થતો નથી, એ વાત હવે ઘણે અંશે સાબિત થઈ ચૂકી છે. માટે મુખ્ય શિક્ષકે માર્શિક કે નિમાશિક પરિક્ષાને બદલે વખતે વખતે કોઈ કોઈ વર્ગમાં જઈ ગમે તે એક વિષય તપાસવો, અને તેમાં ખામી માત્રમ પડે તો તેની નોંધ કરી લેઈ તે સુધારવાના ઉપાય મારવા અને તે સુધારો અમુક સુઘને થશે, એમ અનુમાન કરી ફરીથી જોઈ કે રચનાનો અમલ થયો છે કે કેમ? સામયિક પરીક્ષાઓ કરતાં આવી તપાસણી વધારે ઉપયોગી થવાનો સંભવ છે.

શિશુનની સુચિઓ.

ગણિત.

આમ આડિય પેષર ઉપર એક કાગળના અંગુળ કોટક કરીને ચોટવું. તે કોટક-કાગળ ૨૦ મુખી આડિય ઉપર અંગુળ ચોટાવવા પાડવા નમુના આપે અને આ નીચે એક નાનું કોટક આપીએ છીએ—

૦	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	
૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	શૂન્ય
૦	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	એક
૦	૨	૪	૬	૮	૧૦	૧૨	૧૪	૧૬	૧૮	૨૦	૨૨	૨૪	૨૬	૨૮	બે
૦	૩	૬	૯	૧૨	૧૫	૧૮	૨૧	૨૪	૨૭	૩૦	૩૩	૩૬	૩૯	૪૨	ત્રણ
૦	૪	૮	૧૨	૧૬	૨૦	૨૪	૨૮	૩૨	૩૬	૪૦	૪૪	૪૮	૫૨	૫૬	ચાર
૦	૫	૧૦	૧૫	૨૦	૨૫	૩૦	૩૫	૪૦	૪૫	૫૦	૫૫	૬૦	૬૫	૭૦	પાંચ
૦	૬	૧૨	૧૮	૨૪	૩૦	૩૬	૪૨	૪૮	૫૪	૬૦	૬૬	૭૨	૭૮	૮૪	છ
૦	૭	૧૪	૨૧	૨૮	૩૫	૪૨	૪૯	૫૬	૬૩	૭૦	૭૭	૮૪	૯૧	૯૮	સાત
૦	૮	૧૬	૨૪	૩૨	૪૦	૪૮	૫૬	૬૪	૭૨	૮૦	૮૮	૯૬	૧૦૪	૧૧૨	આઠ
૦	૯	૧૮	૨૭	૩૬	૪૫	૫૪	૬૩	૭૨	૮૧	૯૦	૯૯	૧૦૮	૧૧૭	૧૨૬	નવ
૦	૧૦	૨૦	૩૦	૪૦	૫૦	૬૦	૭૦	૮૦	૯૦	૧૦૦	૧૧૦	૧૨૦	૧૩૦	૧૪૦	દસ
૦	૧૧	૨૨	૩૩	૪૪	૫૫	૬૬	૭૭	૮૮	૯૯	૧૧૦	૧૨૧	૧૩૨	૧૪૩	૧૫૪	અગાધાર
૦	૧૧	૨૪	૩૬	૪૮	૬૦	૭૨	૮૪	૯૬	૧૦૮	૧૨૦	૧૩૨	૧૪૪	૧૫૬	૧૬૮	આઠ
૦	૧૩	૨૬	૩૯	૫૨	૬૫	૭૮	૯૧	૧૦૪	૧૧૭	૧૩૦	૧૪૩	૧૫૬	૧૬૯	૧૮૨	તેર
૦	૧૪	૨૮	૪૨	૫૬	૭૦	૮૪	૯૮	૧૧૨	૧૨૬	૧૪૦	૧૫૪	૧૬૮	૧૮૨	૧૯૬	ચાર

ઉપરનું કોષ્ટક અહીં ચોદ અંક સુધીનું કોષ્ટક છે, પણ ગમે તેટલું નાનું મોટું ગણી શકાય.

ધોરણ બહારના અને પેટલા ધોરણના છોકરાઓને તેમના આંક એ ઉપરથી ખતાવી શકાય. આર તરી ખાર, પાંચ તરી પંદર, છ તરી અઠાર, વગેરે.

બીજા ધોરણવાળા છોકરાઓને શૂન્યથી ચૈદ સુધીના ગુણાકાર અને ભાગાકાર શીખવાડી શકાય. ૪ વાર ગણુ એટલે કેટલા? છ વાર આઠ એટલે કેટલા? ત્રેસઠમાં નવ કેટલી વાર રહેલા છે? છપનમાં સાત કેલીવાર રહેલા છે? છ વાર શૂન્ય લખએ તો કેટલા થાય? છાર એક લેખએ તો કેટલા થાય? નેવુંમાંથી દસ કેટલા વાર કાઢી શકાય? પાંચીશમાંથી કેટલા સાત બાદ થઈ શકે? ત્રીજા ધોરણને એ કોષ્ટક પરથી ધાતો શીખવી શકાય. એ આનાની પાંચ કેટલી? છ માણીના મણુ કેટલા? આઠ ચોરના અચ્છેરા કેટલા? ચૈદ રૂ. ની પાવડીએ કેટલી? આઠ વાલની રતી કેટલી? તેનીશ ફૂટના વાર કેટલા? ચોરાશી પાંચમાંથી કેટલા આના નીકળી શકે?

જો ઉપરનું કોષ્ટક વીસ સુધી વધારું હોય તો કળશી અને ખાંડીની ધાતો પણ ખતાવી શકાય.

ચોથા ધોરણમાં પણ એનો ઉપયોગ કરી શકાય. ખાર એ એકસો આઠનો કેટલાએ ભાગ છે? ત્રેસઠ નવમાંશમાંથી કેટલા પૂર્ણાંક નીકળે?

નીચલા ધોરણમાં પ્રથમગણના આવાં કોષ્ટકો તેમની રસેદમાં તૈયાર કરી લાવવાને કહેવું. અથવા એવાં કોષ્ટક કાળા પાટિયાપર કાઢીને બાબુનો તથા ઉપરનો અંક આપણે પૂરીને મધ્યનો અંક તેમની પાસે ખરી જગ્યાએ પૂરાવવો; અથવા આપણે મધ્યનો એકાદ અંક લખીને બાબુના અંકો તેમની પાસે લખાવવા. કોષ્ટકમાંની સૌથી ઉપત્તી દાર રાતી શાહીથી લખવી. જમણી બાબુપર જે આંકડા અક્ષરથી લખેલા છે તે ભાગાકાર ખતાવનારા છે.

આવાં કોષ્ટકો દરેક નીચલા કક્ષાસોમાં બીજે ટાંચી મૂક્યાં હોય તો તેનો સારો ઉપયોગ થવાનો સંભવ છે.

શિક્ષકને સામાન્ય સૂચના.

૧ કોષ્ટક પણ નવો હમેદવાર શાળામાંથી પાસ થઈને તુર્ત શિક્ષક તરીકે કામ કરવા માંડે છે, તે વખતે તેને પોતાના કામ સંબંધી વાસ્તવિક અનુભવ ન હોવાથી તેને ઘણી અડચણો પડે છે; અને તેથી શરૂઆતમાં જેવું વજન શાળામાં તેનું પડવું જોઈએ, તેવું ન પડવાથી શિક્ષક તરીકે તે ફેલેદમંદ ગણાતો નથી. એવા ઘણા લખલા નેવામાં આવેછે કે તે શિક્ષક વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં ઘણો હોંશિયાર તથા આગળ પડતો હોયછે, પરંતુ જ્યારે તેને પોતાને તે કામ બજાવવાનું આવેછે ત્યારે

- ૪ સાંખી પ્રસ્તાવના કરવામાં વખત સુમાવશે નહિ; દરેક પાઠમાં શિક્ષણ પદ્ધતિના ત્રણે ભાગનું અસરકારક પ્રમાણ રાખવું.
- ૫ તમારા શિક્ષણમાં સદાયકારી વિવિધ સચાંચ લાવવા ચૂંટશે નહિ, જેથી વર્ગમાં એકાગ્રતા રહે અને દરેક વિદ્યાર્થીનું લક્ષ્ય તમારા શિક્ષણ ઉપર દોરાય.
- ૬ સારો શિક્ષક એ હમેશાં પોતાના કામનો દીકરાકર છે, એટલે કે પોતાના શિક્ષણની કેવી અસર શિષ્ય વર્ગ ઉપર થાય છે, તે તે હમેશાં જોતો રહે છે.
- ૭ વર્ગમાં એકાગ્રતા—એકલક્ષ્યપણું, રસ રીતભાત અને કાર્યથી પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ; સત્તાના જોરથી નહિ.
- ૮ લગભગ બધા વિષયના શિક્ષણમાં કાળ પાટીયું (ખેડેબોર્ડ) ઘણુંજ મદદગાર છે, એ યાદ રાખો.
- ૯ છોકરાં તમારી સાથે વાતસ્યપ્રેમથી તમને જુએ છે કે નહિ, તે વર્ગના દેખાવ ઉપરથી જાણતાં શીખો.
- ૧૦ શિક્ષણની બધી પદ્ધતિઓ ઉપયોગ કરો. એકજ પદ્ધતિને વળગી રહેશો નહિ.
- ૧૧ વર્ગની તમારા પ્રત્યે લાગણી અને આનંદ મેળવવાને પાત્ર થતાં હમેશાં યત્ન કરો એટલે—છોકરાઓની સાથે મજા જાઓ. અને તેઓ તમારી સાથે મજા જાય તેમ કરો.

૩

કથિતપાઠ.

- ૧ પાઠ આપવાનો ઉદ્દેશ હમેશાં દષ્ટિગોચર રાખો. આવા પાઠનો ઉદ્દેશ ખાસ કરીને કાંઈ નવું શીખવવાનો હોવા જોઈએ.
- ૨ અગત્યની અને નહતી બાબતોનો તફાવત લક્ષ્યપૂર્વક જાણવો. તમે જે માહિતી આપો તેમાંથી જનતા સુધી યોગ્ય પણ સત્ય સિદ્ધાંત નીકળે તેવી રીતે આપો. જેમકે પાશ્વી મિંગ કથિતપાઠ આપતાં, જેની જરૂર વધારે તે મુશ્વરે વધારે આપ્યું છે, તે સિદ્ધાંત વગેરે.
- ૩ અને ત્યાં જોગજોગ શિષ્યની જગ્યાને અને કદી જગ્યાને બદલે છોકરાઓ પાસેથી પ્રશ્નના ઉત્તર રૂપે પાઠના વિષય સંબંધી માહિતી કસવો અને તેને જગ્યા પ્રમાણે ગોઠવો.
- ૪ જરૂર કરતાં વધારે વિસ્તાર કરી તમારો પાઠ બહુ બાબતો રૂપે જોગરૂપ ન કરશો. પાઠ આપવાના હેતુ ઉપર લક્ષ્ય આપો અને વિષયની બહાર ન જવાની કાળજી રાખો.
- ૫ પાઠના વિષયને અને તો સચિત્ર સમજાવવો. એક સરખાં પદાર્થોને સરખાવીને તેના સમ વિષય સુજોને જુદા પડાવવાની પદ્ધતિ એ પણ આવા વિષયના ઉત્તમ શિક્ષણની એક પદ્ધતિ છે.

૪

નીતિ.

- ૧ નીતિનો પાઠ શિખવવો એ એકદર કઠિન છે; તેથી તેને માટે પ્રથમથી તૈયારી

- ૧ હોયી જોઈએ માદ રાખે કે ઈતિહાસના પાઠ જેવું સિદ્ધાંત ન નીવડે
- ૨ હોડરાઓને અમુક નીનિતા વિવધનુ ગાન આપવા કરતાં તેમાંથી તેમને અનુમરવા યોગ્ય બોધ મળે એ હિદેશથી તે પાઠ સિખવે.
- ૩ અમુક હિદેશને ખારો અને તેને અનુમરીને તે પાઠના વિભાગ પાડે તથા તે પ્રમાણે સીખવે.
- ૪ વિશેષમાં અને તે ઉપરના હિદેશને અનુમરવું એક અમરકારક દશાન આપે

૫

વાચન.

- ૧ હોડરાઓને ખરાખર જોડવીને વગના બધા હોડરાઓને જોડ શકાય તેવી રીતે એક છેડે પણ મધ્યમાં કાઢા મેં.
- ૨ વડુ ડોળ કરતો નહિ માદ ગયા કે વાચન માખણું રો વાચન સીખવું ન કહેવાય
- ૩ આખા વર્ગને એક સમયે વચાલી રખે તમાગ (ગિજનના) જેવોજ ખરોખર હચ્ચાર જુઓ તથા રાગ કાઠને વાચવાનો અટકાય કરવા ન બાળી રાખે
- ૪ એકની જૂથ બીજા હોડરા પાન સુધારાંવા અને અપરા હાંદોની જૂથ સુધારાવાં કાળા પાગીઆનો ઉપરાન કરે
- ૫ સમજાતી હુશબુમાં પાવુ પૂરતી તપી જોઈએ વાચનપાઠ મોટે ન ઠરાવવો જોઈએ.
- ૬ પાઠની મનવખ મમનવી તેની ન પ્રમાણે રિરામ ચિન્હો ઉપર લક્ષ આપી વાચના સિખવે

૬

લેખન (કાપીખૂક)

- ૧ સીખવો, ફક્ત તપામો નહિ જો સુધારના કાળા પાગીઆનો વાગવાર ઉપયોગ કરે
- ૨ લખતી વખતે ભેમવાની હજ મ નવી સચના આપી તે પ્રમાણે અમલ કરાવવા ચૂકવું નહિ
- ૩ દરેક હોડરા યોડી લીટીઓ કાપીને તખે જતાવે અને તેની જૂથો તમે મ માળપૂરેક સુધારો, એમ કરે
- ૪ અણેણ જગા માખવી, અણેણ નેડવાના જગે કરવી, નાના મોટી અક્ષર લખવા, અને અશુદ્ધ મરોડથી લખવાની કુટેરા, સુધારવા ઉપર ખામ લક્ષ આપે.

૭

હિડરાન (શ્રુતલેખન).

- ૧ જોડણી વમેરે સીખવું જોઈએ, ફક્ત પરીક્ષા રૂપે હિડરાન લખાવવું નહ નથી સમજ બનાવના સીખવું જોઈએ.
- ૨ જોડણીઓએ અર્થો વખત જૂઓ મોટી કાટી તેને સુધારવા માટે રાખવો

નેહએ.

- ૩ જોડણીની ભૂલો મોઢે બોલીને નહિ પણ લખાવીને સુધરાવો, કારણ કે કાને સાંભળેલી કરતાં આંખે જોયેલી વસ્તુ વધારે યાદ રહેછે.
- ૪ ભૂલો સુધારવામાં ખાસ કાળજી રાખો કે તમારા અશુદ્ધ લેખનની ખોટી છાપ વિદ્યાર્થી ઉપર ખેસી ન જાય.
- ૫ બીજામાંથી જોઈને લખવાની (કૌંખી કરવાની) ટેવ અટકાવવા ખાસ નજર રાખો.

૮

અંકગણિત.

- ૧ 'આ વિષય શરૂ કરતા પહેલાં દરેક છોકરા પાસે જરૂરી સાધનો છે કે નહિ તેની ખાતરી કરો.
- ૨ વર્ગ એવી રીતે ગોઠવો કે કાચા છોકરા આગળ બેસે. કાળાપાટીઆ ઉપર દિસાળ ગણવા વગેરેનું કામ આવા છોકરા પાસેથી વધારે લેા.
- ૩ ચાલી ગયેલો વિષય અને વિષય ઉપરથી નવી રીત કે નિયમ શીખવવાનો હોય તેમાં તદ્દાવત જોતા રહો.
- ૪ વ્યવસ્થા માટે ખાસ સાવધ અને ચાલાક રહેજો, જેથી કૌંખી કરવાની લાલચ ન થાય. બને તો પાસે બેઠેલા છોકરાઓને જુદી જુદી રકમોના દિસાળ લખાવ્યા હોય તો વધારે સારા, જેથી કૌંખીનો સંભવ ઓછો થાય.
- ૫ દિસાળ સમજાવતી વખતે કાળા પાટીઆનો ઉપયોગ કરવા ચૂકશો નહિ; પણ વર્ગમાં દિસાળ ગણવા આપવો તે તો મોઢેથીજ લખાવવો.

૯

વ્યાકરણ.

- ૧ યાદ રાખો કે આ વિષય છોકરાઓને બહુ કઠિણ ને તેથી નિરસ લાગે 'છે. અને તેટલા માટે શિક્ષકે પોતાનાનું શિક્ષણ જોમ બને તેમ સાદું, સ્પષ્ટ અને રસિક કરવું જોઈએ.
- ૨ જાણેલા ઉપરથી અગ્રણ્ય ઉપર જવું. શબ્દ વિચારનો વિષય શીખવતાં પહેલાં અમુક એક શબ્દ, પછી તેના વર્ગનું નામ અને છેવટે વ્યાખ્યા આપવી.
- ૩ છોકરાઓ પાસેથી અમુક શબ્દને અમુક વર્ગમાં ગણવાનું કારણ વ્યાખ્યામાંથી કઠાવવું.
- ૪ નિયમો બરાબર શીખવો અને તે છોકરાઓના મનમાં બરાબર દસવા થો અને ત્યાર પછી (તે નિયમોના) અપવાદો શીખવો.

૧૦

ઈતિહાસ.

- ૧ અગત્યના અને નહવા બનાવો સંજ્ઞાજનક વૃદ્ધ પાઠો.
- ૨ બનાવોને કાળજીપૂર્વક સંધો કારણ કે કેટલાક ઇતિહાસો [જુદા જુદા] પુસ્તકોમાંથી બેમાં કરેલાં અસંબંધ વાંચો રૂપેજ હોયછે.

૩ દરેક હકીકત દૂધ પત્ર સ્થિતિ વ્યાખ્યાનથી શીખવે અને દરેક વ્યાખ્યાનને અને પ્રશ્નોથી મુદ્દા કસ્ટો અને છેવટે ભણા મુદ્દા એકા કસ્ટો.

બુચીંગ.

૧ હાથથી આ વિષયના વિષયોમાં આથી મોટી અને મામાન્ય ખામી એ છે કે— આ વિષય સજ્જથી વિદ્યાર્થીને બન્ને સપ્તકોત્ર ગ્રાખ્યાવાપડે, મહે બુચીંગ મળે— થી જ્ઞાન આપે, ફક્ત નામ નહિ.

૨ હાથ પાડીઆ ઉપર માફથી નક્કો કાઢીને આ વિષયનું વિષય આપવું અને પછી તપાસાથી વખતેનું જાહેર નક્કો વાપરવો, એ વધારે માફ છે.

૩ કે.ઈ.પત્ર જમા મળેથી વખતે વધારે સ્થિતિ થાય તેમ કુલ પત્ર તેમજ અનિ- સ્થિતિ ન આપવી એટલે જ રી મુદ્દાઓ કાઢી તેનું એકીકરણ કરવું.

G. V P

અનિયમિત હાજરી.

નિશાળમાં દરરોજ હાજરી રહે અને તે પત્ર વખતમાં એ એ બને બાબતો શાળાની સુધારણા અને વ્યવસ્થામાં થતી અચલની છે કારણ કે એ ઉપર શિક્ષકને મુશ્કેલી નીવડવાને આધાર રહેલો છે અનિયમિત હાજરીથી દરરોજના અધ્યાપના પાઠના મામાન્ય ઉપયોગીપણાને હરકત પડે છે જે છાત્રોમાં હુમ્મશાહાત્ત રહેતા નથી અથવા બીજીને કહીએ તો જેઓ વખતે વખતે ગરદાત્ત રહી નિયમિત પાઠનું અધ્યાપન કરાવી શકતા નથી તેઓ એ જાનું દાંડે પણ મુશ્કેલી નથી આપતા પાઠને મળેથી પાઠના પાઠ મારે ન જાણુયથી તેઓ સજ્જરૂં આપે પાઠ પોતાના મગનમાં હુમ્મશી થકના નથી અને તેનું પશ્ચિમી એ થાય છે કે એ પાઠ તેમને સ્થિતિ છાત્રો નથી અને તેમના પાઠથી તેણે પ્રવેશ કરી નાખે નથી આપા હેતુઓ આપા વખતે અને સિસકને અને પીડાતપ થઈ પડે, માનુ કે એથી વિદ્યાર્થી વિદ્યાર્થી મહે, પછી ભય છે વિદ્યાર્થીઓ પાલ આપના નથી વખતે બરોબર પણ પછી શકનો નથી અને શીખવવાની અસર આપી થઈ જાય, એટલું નહિ પણ તેથી નિશાળિયાની વિચાર કરવાની, મુશ્કેલી દરવાની, અને વગરનું બોળી કાઢવાની શક્તિઓ મિલ- કથી કમી થકની નથી આખરે એનું રૂપ મિલકતા કામને ઘણું બચકર થઈ પડે છે બાબતોને ચાલવિકે બાલવણી આપી થકની નથી વિદ્યાર્થી મહે તેણે હેતુઓ રોમ પણ વિદ્યાર્થીઓ દાન ન રહેતા હોય તે તેની મિલકતથી નકામી છે શિક્ષક મહે તેણે શાલ પ્રવિનિતે હોય, તથાપિ અનિયમિત મેમ્બરનીથી કટાને છે. કારણ કે પૂરની રીતે જાણુયતા છતાં પણ જાણુયની અસર વખતે થકામક બાબત થતી નથી ખજાન હાજરી કરતા અનિયમિત હાજરી વધારે નકામતાર્થ છે, જે છાત્રોએ થયા વિનમ ગરદાત્ત રહે છે તેઓ બંનેનું નુકમાન ખમે છે, પરંતુ જેઓ અનિયમિતપમે શાળામાં હાજર રહે છે તેઓ આપા વખતે દરકત પડેવાય છે, થકા છાત્રોએ મોટા આરે તે આપતા કામને ખમે થકા મહે એ કમાઈ છે. વચમાં જે રન જાણે હોય તે મદ પછી ભય અને એકાએક મરણ થઈ જાણે નિયમિત હાજર થયેલા છાત્રોમાંનું હાલ પણ અવધાઈ જાય.

આ સિવાય બીજા ધણા અનર્ગ નીપજો છે એટલા માટે શાળાની હાજરી સુધારવી અને તેને નિયમિત દરવી એ શિક્ષકનું એક મોટું કર્તવ્ય કર્મ છે. વાસ્તવિક જોતાં ખરાબ અને અનિયમિત હાજરી શિક્ષકની માત્ર નબળાઈ દેખાડી આપે છે. શિક્ષકે પોતાની હાજિયારી પ્રથમ હાજરીમાં સંકલ્પની છે. શિક્ષક ધારે તો એ કામ બહુ મુશ્કેલ નથી. આપણે જાણીએ છીએ કે બાળક એ એક અનુકરણ કરનાર પ્રાણી છે. શિક્ષક જો વખતસર હાજર રહેતો હોય તો તેના વર્ગનાં બાળકો વખતસર આવતાં શીખે એ ઉચિત છે. પ્રથમ શિક્ષકે વખતસર હાજર રહેવું અને બાળકોને વખતસર હાજર રહેતા કરવા. વળી શિક્ષકની શિક્ષણપદ્ધતિ પણ હાજરી સારી અગર નરતી રહેવાનું કારણ છે. નિશાળના કામમાં છોકરાંનું મન લાગે એવું શીખવવામાં આવે તો કદી ખાસ કારણ સિવાય છોકરાઓ મેદહાજર રહે એમ બને નહિ. બાળકોનું ધ્યાન ખેંચવું એ તેમને શીખવવાના કામમાં જોડવું અગત્યનું છે તેટલુંજ હાજરીની બાબતમાં પણ છે. આકર્ષક વિષયો કે બાબતોમાં તેમનું ધ્યાન લગાડી પોતાના તરફ બાળકોનો પ્રેમ ખેંચવો. સમજણ પડે એવી રીતે તથા ધમકપૂર્વક શીખવવાથી તથા નવા નવા મનોરંજક પદાર્થો બતાવી નવી નવી બાબતો કદી તેમને સંતોષ પમાડવાથી, દુઢતા અને ડહાપણ વાપરવાથી, અનુભવની સાથે ભણાવવાનું કામ ચાલવાથી, અને બાલકાગલીનો જીવે અનુભવ કરવાથી શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓનો પ્રેમ મેળવશે, નહું નહું જાણીએ છીએ કે તેમની ખાત્રી થશે અને એ પણ એક ગમ્મત છે, એવું જાણવામાં આવશે એટલે દોષા દોષા તેઓ નિશાળે આવશે. આથી તમારા શીખવવાના માત્ર વિષેની લોકોને પણ ખાત્રી થશે. નિશાળમાં ભણાવવાનું કામ જેવું સાથે અથવા છોકરાઓ ઘર આગળ જોવી વાતો કરે તે ઉપરથી લોકો નિશાળની પરીક્ષા કરે છે. શાળામાં શિક્ષક સારું ચાલતું હોય, અને છોકરાઓ હાંસે હાંસે ભણતાં હોય, અથવા નિશાળ ઉપર પ્રીતિ બતાવતાં હોય તો લોકો ખુશીથી પોતાનાં છોકરાંને નિશાળે મોકલે છે. નિશાળમાં જે કંઈ કામ સાથે છે તે છોકરાંને આગળ ઉપર જે ધંધો કરવાનો તેમાં કામ લાગે એવું છે એમ જો તેના માળાખના જાણવામાં કે જોવામાં આવે, તો તેમના ધારવામાં આવે કે આગળ જતાં તેને જે ખપમાં આવશે તે જોવાવડવું એ નહાઈ છે. છોકરાંની એક ગમ્મતની શાળાના શિક્ષકે નીચેની જે મેળવવાથી પોતાની શાળાની સારી હાજરી રાખવામાં ફતેહમંદી મેળવી છે તે ઉપયોગી ધારી નમુના તરીકે નીચે આપીએ છીએ. એમ કહે છે કે,-

“અમે અજન્માયશ તરીકે એક પદ્મમ અને ડેટલાંક વાત” માગી આપણં અને હાજર રહેનાર છોકરાઓની રાજીઓ બાંધી. વર્ષની શરૂઆતમાં અમે છોકરાઓને તાકીદ આપી કે અમુક મુન્ત સુધી જેઓ નિયમિતપણે હાજર રહેશે તેઓ એ રાજીમાં જગો મેળવવા લાયક ગણાશે. નિશાળના વર્તુલાકાર કમ્પાઉન્ડમાં જે સાથી વધારે દિવસ હાજર હોય તેવા છોકરાના ટાપમાં પ્રથમ આપવામાં આવતી. ગાયનના તાલ સાથે એ પ્રથમ વગાડવાનું શીખવવામાં આવ્યું હતું. એ શિક્ષકનો અભ્યાસ દરમિયાન શાળાનો ટાલગ થતા અગાઉ અરધા કલાક સુધી કગવવામાં આવતો હતો. પ્રથમવાળા છોકરાને આગળ કરી તેની સામેવાનીમાં બીજા તમામ નિયમિત હા-

સરકારના ઇન્કરારોને કારણમાં આજના દિવસ ન્યાયેસન પાંચમ વગાડ્યો અને તેના તાલ સુર સારી રીતીના ઇન્કરારો નાખન માતા એ બહુ નિમિવાનાહુ અને ખેતોરક સાવનું. એ જંગ આજુબાજુના ઇન્કરારોને તેના બાન લેવાનું મન થતુ અને તેથી ધાત્ર વખતમાં માણના બાજુના ઇન્કરારોની રાખ્યામાં પછ મેંદો પકાશે થયો "

[illegible]

“પ્રતી અમરોચિત આ પદ્યન નો પ નસીજ આપના નથી વુ પોને છપી
પાડવાનું કામ જાણુ, તેથી જ આ નવો નામ પાળાઈ કાઢરી સાચી રાખવા
કેટલુંજ નહિ પણ જેઓ કામ પા નાક કમી પાળાના દના નેઓની વચ્ચે
વચન હુ છપી પાડી તેનાં બચીના રી કા ાના જેવ નહિને પ્રતેક વર્ગે
સામ અને નિવનિત દાડાઓની ની દેવાનો અપ ન વચના આમવા બાબમાં
દેવાનો દર મહિને અમુક રિવાજો પરીણ વચના અપવી અને કામ કરવાં જ
મહિનાની પરીણાઓના પ્રતેકના નામો સરસા કમી વચનાના નાક-મુખ સતોપ-
કારક વચનાના નામો નોમ કાના જી રસના આઈ તેમને જેઠ બાપચામો આ-
વતી, અને એજ પ્રતો ક જ નાં નામો આ રા છપીનું જે ઘોડુ કાડે પ્ર-
તિરે વર્ગમાં દેવાસમાં આપું તેમા જ છપીના નામ તે કાકનનુ નામ, સિરબુ
અને સારીજ લખાણમાં આપવી આઈ રી જુ ર જુ ર વચનાના કા પ્રતિરે જેમ
ધર્મ દર્શા અને એથી નામ બનવાનવના આગળ છપીને લખવા સરાનુ મન થનું ”

“ જાતણી જાણ પ્રવળી; રૂઝના જાણના ત્યાંથી જાતણી જાતણીમાં આવન
 મળ્ય જેનો યુગનો અર્થ નોંધાઈ, એક નવનગર નથી નવનગર સુધી જાતણી રહે છે ”

દાહરણીને માટે આ ઉપનયન યાનામ્ય નિયમો ધર્યા નિકાલી રાકે પદનુ ક્યાં
મુખી આનામણી રજાસાદે રમુ ત્યા નાંડીજ ને અમર્યા આવી મકે. ગિરકે તેને
માટે જુન મુનિઓ મોખી દાહરી વ્રજ એ ને મુનિઓ મોજાયા છતાં પણ
દરોજ માણાનુ કામ મર કરતા પદેયાં પોતાના પનેગા ક્યા ક્યા હોકનઓ મર
કાગુથી ઘેર રવાં છ તેની તથા દાહર અરેયા કાકરાઓ પેટા આગવી દિવસે દોણ
દોણ મેઘદાહર હતા તેની તથામ દરો અને તેમના કારણે પાવળી છે કે કેમ તે
નિર્ણય નિર્ણયીઓને દાહર રહેલામાં તેનાં માણાનુ ભરથી અદકાય થને દોવ તો તેમ-

ને બોલાવી ચોગ્ય સમજીત કરી બાળકોને થતા નુકશાનની વાત તેમના અંતઃકરણમાં ફસાવવી; જમવા, ખાવા વગેરે બહાનાથી જે વિદ્યાર્થીઓ આવેલા દિવસ ગેરહાજર રહેતા હોય તેમને સમજીત અને ચોગ્ય છૂટ આપી ચોરો વખત આવી જવાની ટેવ પાડવી; કેટલીક વખત છોકરાઓ નિશાળનું નામ દર્શ રખડતા ફરે છે માટે કોઈ છોકરા લાગત બે ત્રણ દિવસ ગેરહાજર રહ્યા હોય તો તેનાં માબાપને ખબર આપવી, સગેરે આજતની શિક્ષકે ચોક્કસ રાખવી.

B.

વૃદ્ધિવર્ધક પ્રશ્નો.

[૫૬ ૪૦ થી ચાલુ.]

ગુણાકાર

- (૧) એક છોકરો ઘેરથી નીકળીને દર મીનીટ ૨૮ ચાડ ચાલે છે. ૧૭ મિનિટ ચાલ્યા પછી તેની નિશાળ ખીન્ન ૨૪ ચાડ દૂર રહે છે. તો તેના ઘરથી નિશાળ કેટલી દૂર?
- (૨) બે સખ્યાનો સરવાળો ૭૫૫ છે, તેમાંની મોટી રકમ ૪૧૮ છે; તો તે બે રકમોનો ગુણાકાર શો?
- (૩) બે રકમોનો સરવાળો ૧૨૦૯ છે, તેમની બાદબાકી ૩૨૩ છે, તો તે બે રકમોનો ગુણાકાર શો?
- (૪) બે રકમોનો સરવાળો ૨૦૦૦ છે, તેમની બાદબાકી તેમના સરવાળા કરતાં ૧૩૭૮ ઓછી છે. તો તે બે રકમોનો ગુણાકાર શો?
- (૫) બે રકમની બાદબાકી ૨૯ છે, તેમની બાદબાકીથી તેમનો સરવાળો ૧૫ ગણો છે, તો તે બે રકમોનો ગુણાકાર શો?
- (૬) બે સખ્યાનોનો સરવાળો ૨૦ છે, તેમાંની એક સખ્યા ૭ છે. તો તે બે સખ્યાનોનો ગુણાકાર શો?
- (૭) અ એ દર બળદના ૩ ૧૭ પ્રમાણે ૧૯૬૪ બળદ વેચાતા રાખ્યા. વ એ દર ઘોડે ૩ ૨૩ આપીને ૧૨૬૩ ઘોડા વેચાતા રાખ્યા; તો કાણે વધારે ખર્ચ કર્યું? અને તે કેટલું?
- (૮) એક માણસે ૩. ૪૫ ના એક લેખે ૨૮૯ ઘોડા ખરીદ્યા અને તે દર ઘોડે ૩.૬૩ લેખે વેચી નાખ્યા; તો તેને કેટલો નફો થયો?
- (૯) એક માણસ દર ઘેટાના ૩. ૪ લેખે ૧૨ ઘેટાં અને દર ઘેટાના ૩. ૬૭ લેખે ૨૪ ઘેટાં ખરીદે છે; અને બધાં ઘેટાં દર ઘેટે ૩. ૫ પ્રમાણે વેચી નાખે છે. આથી તેને ફાયદો અથવા ખોટ કેટલી?
- (૧૦) એક માણસે દર ઘોડાના ૩. ૬૪ લેખે ૨૯ ઘોડા ખરીદ્યા, અને દર ઘોડાના ૩. ૫૯ લેખે ખીન્ન ૩૧ ઘોડા ખરીદ્યા; તેમના આધા ખર્ચમાં ૩ ૧૭૨ ખરડ્યા પછી ૩ ઘોડા મરી ગયા અને બાકીના ઘોડા દર ઘોડે ૩ ૭૦ લેખે વેચી નાખ્યા તો તેને એકંદર ફાયદો અગર ખોટ કેટલી?

બાગાકાર

- (૧) ૪૫૨૪ તો ૭ મો ભાગ શુ ?
- (૨) કેટલા દશકા સહ્યો તો ૩૧૦૦ થાય ?
- (૩) કયો સખ્યાને ૧૧ એ ગુણીએ તો ૪૦૭ થાય ?
- (૪) એક વાન ૬૦ ફુટ લાંબો છે અને દરેકજગ્યા ૩ ફુટ પ્રવાહો એક ચોટા-આમ તેના ઉપર ચડે છે, તો તેની પહોળાના તેને કેટલા દિવસ લાગશે ?
- (૫) એક માડીના મોટા પંડાને પેગેસ ૯ ફુટ છે અને નાનાનો ૪ ફુટ છે, તે ૪૩૨ ફુટ ચાલવામાં નાનું પેદું મોટા કરતા કેટલા આટા રપાડે કરશે ?
- (૬) ૧૧ મિત્રાચ ખીજી કયો સખ્યાથી ૭૭ ને (બાકી ન રહે તેમ) બનાવ ?
- (૭) કેટલી વાર ૯ લેઈએ તો ૧૦૮ થાય ?
- (૮) ૭૦ માથી ૯ કેટલી વાર બાક રહી ગયો ?
- (૯) ૬૯ માં કયો નાનામાં નાની સખ્યા ઉમેરેએ તો ૮ થી પૂરેપૂરા બગાય ?
- (૧૦) ૬૨માંથી ઓછામાં ઓછા કેટલા સહ્યો તેમને પથા પૂરેપૂરા બગાય ?
- (૧૧) કયો સખ્યાને ૯ એ ગુણીએ તો નીચુંકાર ૭૭ આવે ?
- (૧૨) ૧૧ થી કયો સખ્યાને ગુણીએ તો જગ્યા ૧૩૨ આવે ?
- (૧૩) કયો રકમને ૩ એ ગુણીએ તો ૮૪૯નો ગુણાકાર આવે ?
- (૧૪) ૩૫ અને ૨૮નો સગાળો નેમની બાદબાકી નવા કેટલા મળે છે ?
- (૧૫) બે વાર ૩ કેટલી વાર લઈએ તો ૪ વાર ૯ થાય ?
- (૧૬) ૧૬ના સખ્યા ચાર ભાગ કરે ૩૮ના સખ્યા ૮ ભાગ કરે.
- (૧૭) ૧૦નો પાચમો ભાગ, ૮નો ચોથો ભાગ ૨૦નો અર્ધો, ૨૦નો ત્રીજો ભાગ શો ?
- (૧૮) ૩ વાર ૪ અને ૪૮ના અર્ધો, ૫ વાર ૬+૧૦નો ત્રીજો ભાગ, ૬ વાર ૭+૪૮ તો અર્ધો ભાગ, એટલે કેટલા ?
- (૧૯) ૩૬ના છઠ્ઠાભાગમાં ૩ કેટલી વાર મખાંચેલા છે ?
- (૨૦) કેટલી વાર ૨ લઈ તો ૨૪નો ત્રીજો ભાગ થાય ?
- (૨૧) ૨૭નો ત્રીજો ભાગ કયો કેટલા મળે છે ?
- (૨૨) ૯ વાર એમાં ૧૮નો ત્રીજો ભાગ કેટલીવાર મખાંચેલા છે ?
- (૨૩) બે એક ધોળા દર કવાને ૭ મિત્ર આવે છે તો ૪૦ મિત્ર આવવાને તેને કેટલા કવાક લાગશે ?
- (૨૪) ૨૨૫૧૮માં ૨૧૭ કેટલી વાર મખાંચેલા છે ?
- (૨૫) ૪૭+૪૭૮ એ ૧૫૪૨ થી કેટલા નાજા છે ?
- (૨૬) ૪૬૭૨૫૪ ને ૧૫૬ બાગીએ તો બાકી કેટલા રહે ?
- (૨૭) ૨૯ મિત્રાચ ખીજી કયો રકમથી ૧૫૩૭ બેસાવે ત્રીજો બગાળે ?
- (૨૮) ૧૪૫૬૮૮૯ માંથી ૭૧૩ કેટલી વાર વાંટ સમય ?

- (૨૯) મારી પાસે ૨૦ લખોટા છે. તેમાંથી ૨૧ નો ત્રીજો ભાગ હું આપી દઉં તો મારી પાસે બાકી કેટલા રહેશે ?
- (૩૦) ૩૯૦૦૧૨૩ એમાં ૨૨૩૧૭ બિતરોતર બાદ કરવામાં આવે તો છેવટે કેટલા બાકી રહેશે ?
- (૩૧) ૩૭૯ માં તેની તે રકમ કેટલી વાર બિમેરીએ તો ૬૪૪૩ થાય ?
- (૩૨) ૩૦૦૪ માં ૩૧૯ કેટલી વાર બિમેરીએ તો કુલ સરવાળો ૧૯૫૯૨ થાય ?
- (૩૩) ૮૭૬૨૪૭૯૨ એમાં ઓછામાં ઓછી કયી રકમ બિમેરીએ તો સરવાળાને કંઈ પણ વધ્યા વગર ભાગી શકાય ?
- (૩૪) ૧૯૦૦૫૬ માંથી ઓછામાં ઓછી કયી સંખ્યા બાદ કરીએ તો બાકી રહેલી સંખ્યાને ૫૧ થી બરોબર રીતે ભાગી શકાય.
- (૩૫) ૪ પાઇની એક કેરી એવી ૧૨ કેરીઓને બદલે ૮ પાઇની એક એવી કેટલી કેરીઓ આવશે ?
- (૩૬) એક માણસે ૩ ૨૭ એ ૯ ચપ્પુ વેચ્યાં; આથી તેને દર ચપ્પુએ એક રૂપીઓ ફાયદો થયો તો દરએક ચપ્પુની મૂળ કિંમત શી ?
- (૩૭) ૩૦૦૨૦ ની નજીકની કયી રકમને બરોબર રીતે ૨૮૫ થી ભાગી શકાય ?
- (૩૮) પાંચ આંકડાની મોટામાં મોટી કયી રકમને બરોબર રીતે ૨૮૭ થી ભાગી શકાય ?
- (૩૯) ૫૭ વાર ૫૨ અને ૩૯ વાર ૨૦૭ ની બાદબાકીનો ૧૩ મો ભાગ શું ?
- (૪૦) એક વર્ગમાં ૧૩ છોકરા છે; તેમાંના પહેલો છોકરો ૧૦૦ કેરીઓ લાવ્યો અને તે તેણે પોતાના વર્ગમાં સરખી રીતે વહેંચી; પછી જે બાકી રહી તે તેણે પોતાના શિક્ષકને આપી અને પોતે એકે કેરી લીધી નહિ, તો શિક્ષકને કેટલી કેરીઓ મળી ?
- (૪૧) ભાજક ૮ છે, બાકી વધ્યો ૫ છે, અને ભાગાકાર ૭ છે, તો ભાજ્ય કેટલો ?
- (૪૨) ભાગાકાર ૧૧ છે, બાકી વધ્યા ૮ છે, ભાજક ૯ છે, તો ભાજ્ય કેટલો ?
- (૪૩) ભાજ્ય ૭૮ છે, ભાજક ૧૧ છે, તો ભાગાકાર અને બાકી વધ્યા કેટલા ?
- (૪૪) ભાજક ૯ અને ૧૦૨ ભાજ્ય હોય તો શેષ કરતાં ભાગાકાર કેટલો વધારે ?
- (૪૫) ભાજ્ય ૯૫ છે, શેષ ૧૧ છે, ભાગાકાર ૭ છે, તો ભાજક કેટલો ?
- (૪૬) ભાગાકાર ૧૨ છે, શેષ ૯ છે, અને ભાજ્ય, ભાગાકાર તથા શેષના સરવાળાથી ૫ ગણો છે, તો ભાજ્ય શો ?
- (૪૭) ૨૮૬ને ૨૨ એ ભાગવાથી જે ભાગાકાર આવે તેટલો ભાગાકાર કયી રકમને ૨૩ એ ભાગીએ તો આવે ?
- (૪૮) જે સંખ્યાનો ગુણાકાર ૨૧૧૮ કરતાં ૩૨૪ વધારે છે અને તેમાંની એક સંખ્યા ૬૬ છે, તો બીજી સંખ્યા કેટલી ?

જ્યાં જની શકે ત્યાં જી ઉપયોગી સામાન = વટહુકમ નંબર ૩૦૨ તારી-
૧૧-૭-૯૫ ને અનુસરી આપવો જોઈએ; અને તે મેળવવા માટે લાગતા-
વળગતાએ યોગ્ય ગોઠવણ કરવી જોઈએ. જ્યાં તે પ્રમાણે કરવું જની શકે
એમ ન હોય ત્યાં કપડાં અને પુસ્તકો આપવા હરકત જેટું નથી. તા. ૨૦
માર્ચે ફેબ્રુઆરી સને ૧૮૯૭.

મુ. વડોદરા.

J. A. DALAL.
વિદ્યાવિદ્યારી.

સરકારી જા. નં ૨૬.

નોંધરોને જે પગાર આપવામાં આવે છે તે સારું કામ કરવા બદલ
આપવામાં આવે છે. છતાં કેટલાક મુખ્ય માસ્તરો તથા ઉપશિક્ષકો, મારા વર્ગ
તું પરિણામ સારું આવ્યું છે, સંખ્યા વધારી, વગેરે જણાવી પ્રમોશન મળવા
રિપોર્ટ કરે છે. આથી નાદક કામને વધારો થાય છે. કેમકે જે પ્રમોશન આપવાનું
તે કંઈ તેમના રિપોર્ટ ઉપરથી આપવાનું નથી. પ્રસંગ આવે લાયકી ને હક
પ્રમાણે વગર માગે મળશે. માટે જણાવવાનું કે કોઈએ પ્રમોશન મળવા રિપોર્ટ
કરવો નહીં. સરકારી વિરૂદ્ધ કરશે તો તેને માટે ધટિત થશે. કદાપિ કંઈ કાર-
ણથી બદલી કરાવવી હોય તોજ કારણો જણાવી રિપોર્ટ કરવો. તારીખ ૨૨
ફેબ્રુઆરી સને ૧૮૯૭.

દલમુખ ગોવિંદલાલ.

J. A. DALAL.
વિદ્યાવિદ્યારી.

હિ. વ. હ. જા. નંબર ૧૬

સૂચના.

વટહુકમ નં. ૧૬ તા. ૨૬-૫-૯૬ ને અનુસરી આંટના બીલના કોષ્ટક
૪ માં સરાસરી સંખ્યા અને દરજ્જે લખવાનો છતાં રજીસ્ટરની સંખ્યા અને
દરજ્જે કેટલીક જગ્યાએ લખાઈ આવ્યાનું તપાસણીમાં જણાઈ આવ્યું છે.

ઉપર પ્રમાણે થવાથી નાદક લખાવડી વધી નાણાં જેનાં તેને. અદા
થવા દીલ થાય છે તે બરાબર નહીં. માટે આપનેથી વટહુકમને અનુસરી
બીલના કોષ્ટક ૪ માં સરાસરી સંખ્યા અને દરજ્જે લખાઈ આવેલો જોઈએ.
તે વિરૂદ્ધ જેમના તરફથી લખાઈ આવશે તેમણે ટપાલ ખર્ચનું નુકસાન સોસનું
પડશે એ ઉધડ છે. તારીખ ૧૦ માર્ચે ફેબ્રુઆરી સને ૧૮૯૭.

J. A. DALAL.
વિદ્યાવિદ્યારી.

નોંધેનાં પુસ્તકો તેમજ તેનાં તત્ત્વો અમને મળ્યાં છે.—

૧ વિદ્યાર્થીને અર્થ યત્નો બેઠે—કર્મ છત્રનસાલ લાંબુબાદ માણ કીમત
પે આના પૂર ૪૮ ડોલરને નામે જાનુઆરીની એકાદીએ કપા છે એવડાંને
અને એ જણ પૂરમાં એ સામાન્યે આપી છે, તે નાનાં મોટા મળે અમલની છે.

૨ અંતોપરનાંક અરવ મુરતક લખી પ્રગટ્ય કર્યા કજાનકુવ મેસિંદુ પૂર ૪૮
કિ મળ આરે આના છે. આ પુસ્તકના ૧૦૦૦૦ થુન હાથરતણ રંગની ૧૫૦ તથા તેમજ
અન્ય આપોને ૧૫૦ જાનુઆરીએ વિદેયારોક કંપાદવાન મળ્યા છે અને તે પછી મ
નેાદ વિદે એકો પદર દોદર દિંસી બાબત સુખેશા છે તે જગા માત્ર, કે આશા એવ
માનુસોદ અ આપત મ છે અને મનેા એવ પદમ મુખ આપે તરે, એ વર આ
અદ દોદરગેશા કિત રોને પ્રાપ્તપદન કરે છે. કોઈ મંદુક કરિ કરે છે.—

જાગ્યાયે યે દાગાસે દામા સર્વ લોકાનામ્
જાગ્યા યેનાં દામી તેનાં દામાપને વિશ્વમ્ ॥

એવ વાત આ દોદરગેશા વિશ્વગ્યા અનાગ્યા મળે છે —

જનકમ આદ્યા મંત્રી તરત્તમ મવસોદામ,
તમે દામ સર હોતકે, જર મા હોતે ઉદામ.

જાણી,

મયો જાહ મો જામ જય, તય સયવો વહિ દામ;

મંદ દામ વંક મયે, જય દાસી મદ ઓશ.

આ એ દોદરગેશા કંપા એક મુદર દોદરે મળ્યા છે કે—

જય વોડીકી જાહ મદ તય વોડીકે હોય;

જય વોડીકી વહિ મદ તય વોડીકે જ હોય.

આના દોદરગેશા મળે છે —

મર વાયો વારો નહો, વહિ વિન સંતોષ;

વિન વાયો વાયો સર્વ, જો વાયો મન નાવ.

જેવકિ આરે દોદર મુનારિય પદા સુવન કરેગે આગાર છે મનને માત્ર
કરેગે આ દોદરગેશાના આનખ મે એક માર્ગે એકું છે દોદરગે પદા પદા પદા તે
મળે આરે મુનારિયા આગાર આરે છે, એ જણ મળે સાથે કપે છે બદ દોદરગે
આરે આરે આરે પુનારિયા પદા રે પદા કરે છે, તે મળે અને તેમને પદાસર
આરે મળે આરે

૩. ગાયકવાડી રાજ્યના સુગઝ ઇતિહાસ—છોટાવી પ્રસિદ્ધ હમર
 છોટાલાલ જોશીભાઈ પટેલ તથા વાઘજીભાઈ ત્રીકમલાજી પટેલ ૧૪ ૧૦ પ્રીમ
 આના - ૭. ગાયકવાડી ઇતિહાસની સંદિગ્ધ નોંધ 'તેજુ' આ પુસ્તક છે ગાયકવાડી
 ઇતિહાસના મુખ્ય મુખ્ય જનને એમ જિન્નાગશ મહેવી આગામા નોંધતા છે કે જેથી
 છોટગ વાચીને સમજી શકે જેવડે ગાયકવાડી ગજઓની વગાગી, ઇતિહાસના આંતરની
 લક્ષ્યઓ, માલવારી અને ગાહ્યા વાયક પુરોગોવી લખ્યોની હકીકત આપેલી છે. એનું
 શીખનાર શીખવનારને પુસ્તક ઉપયોગી કરવા માટે થાનુ યો છે

૮ શાળોપયોગી દેશીનામુ—સનમા ગોરખુને વગતા નામ મેળ માથે મુખારેન
 છે. માટે ઉપેગમાંથી મંગાવવા તજવીજ કરશે.

છગનલાલ લલિતભાઈ શાસ્ત્રી.

मंसू १०६३.

चत्र.

कलवणी

पुस्तक २ मु.

अंश २ टो.

प्रसिद्धि

छायाशाला नवविशाल लिट्.

पत्रिका

"वीरसंग्रहालय" भा. अ. १.

द. १८८०.

અનુક્રમણિકા.

વિષયો

૧	ધુમેા ધુમેાને નમિયા ઘેડેયા !	૧૦૩
૨	હોરી એરેડે ચોક હાલર દિ દુનિયાનામા !	૧૦૪
૩	દર્શન	૧૦૫
૪	આકૃતિ વિષે પાઠ	૧૦૬
૫	સુશિષિક	૧૦૮
૬	મરની તથા એપી રોગો ચાનતા હોય ત્યારે ત કે એ પોતાના નહેણા કરશી કેવી રાખતી ?	૧૧૪
૭	ખાત કેવલમ્બી	૧૧૮
૮	માયકવાડ મરકારતુ દેશી કાળાણી ખાતુ (ઇલામ પત્રકો)	૧૨૧

વિજ્ઞાપના.

કેળવણીનો અક મોડામા મોડો દુનમ સુધીમા ન મગે તેમણે જે તે મામ દરે થતા અમાઉ, પરમાઉ અમારા તરફ લમી જણાવવા તત્તી તેડી, એમને ચોખ્ય ખુલાસા મખતોવખત આપવામા આવયો પૂનમ પડી વખતારને અકસિનકે દમતોજ મગી સકરો

જેમના ગામમા દપલ ન આવતી હોય તેમના અકો મ્બી રાજા પી કે પોરટની માગફતે મોકલવાથી તેમને જનદી મગમે તે પણ જણાવતુ રાજા મુન્સફર થાય કે તતજ ખજા આપવી

મનેજર.

હિંદુસ્તાનના इतिहासની पूर्ण नोट.

અગ્રેજ-ગુજરાતી તથા ગુજરાતી મુદ્રેમા ઉપના ધોરણે તેમજ સર્વ પરીક્ષા માટે અતિ ઉપયોગી પ્રકરણ ૪૯. પૃષ્ઠ ૧૩૮ દરેક મોટા નામના મુખ્ય બનાવો, વર્ણનાવળી, લડાઇઓ, ૧૦૦૦ સાવવાર બનાવો, રાજ્યોની પડતીના કારણ, વિશ્વ, ઑસ્ટ્રો, એકામવા મહાન પુરોના વૃત્તાત, અગ્રેજના મુલકો પશ્ચિમ ઉપયોગી, પ્રિગેરે વિ. માં મત ઠાઠા આના ૩. ની પાચ. વધુ માટે ૪૦ દક્ષ ત્રીજી આનુત્તિ

શિવાજી મહારાજ ૧૧ વીએજ, હિંદુધર્મ સરકારને રાજપર્યાપક ગ્રામ્યાલય ત્રિપા લક શર પ્રથમ છત્રપતિની વીરસ રસીક નેવેતી બીજી આનુત્તિ ૩મી આઠ પેજ પૃષ્ઠ ૨૮૮ બેડેનુ પુકું કિ મન ફૂંચીઓ એક. ગારતરો તથા ત્રિપાર્થીઓને ખાર આના. પોન્ટેજ બે આના.

માણેકલાલ એન નાણાવરી
લો દિ સમાની અગ્રેજ રજા—બાડ

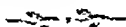

दोवक.

मर्म मले यज्जै धर्म नशाये. शान मले सनसान पमाये;
धीनि रणे धर्म जग मांग, ए शिशुशिक्षण धर्म भमारो. १

पुस्तक ६ भु. संव भवन १८५३. अंक १६०

धूमो धूमोने रमिया धैरिया ।

दोरी.

धूमो धूमोने रमिया, धैरिया—धूमो धूमो.
रमिया धैरिया धूमो रम्य रममा.
सायक जनी सायिया,
दारे धूमो सायक जनी सायिया,
उतट धडी नय घोष उडावो,
अरिधर धडीने अरिया—धूमो. १
धरिधर धर धडीने धूमोने,
धुंधल धुंधिया धुंधिया,
हि जगना मजगट धूमोने,
धुंध मीन माये धैरिया—धूमो. २

પુરુષ જતાને જહુ પુરુષાતન,
 સાંભળી રાગ સંવેયા,
 હારે શૂરા સાંભળી રાગ સંવેયા;
 ઝડપ જતાવી ધસો સૂઝવાને,
 ભડવીર હોય લે લેયા.—ધૂમો. ૩
 રાંડની સાથ હોતી ખેલી રીઝે તે,
 પુરુષ ન એ તો પવેયા,
 હારે પેખો પુરુષ ન એ તો પવેયા;
 ભાન તણ જકે 'ભુ'કું ભવાતી,
 ભાંડ કે ધાં તો ભવેયા.—ધૂમો. ૪

હોરી खेले છે लोक हजार, हिन्दुस्तानમાં !

હોરી

હોરિ ખેલે છે લોક હજાર, હિન્દુસ્તાનમાં, હોરિં ટેક. ૧
 વલિક ખેલે છે વેપાર વણજમાં, કલમ જોશી નિજ કાન,
 સાળવી મોતી સૂતારની સાથે, સોની રમે હોરિ સાનમાં.—હોરિં ૨
 રાંડો રમે ઠરીને કૃત કાળાં ખાતર ચાવીને પાન;
 કાગ ફટાણાં જકે મુળ ફાટયાં, જઈને જૂથો તમે જનમાં—હોરિં ૩
 રંગ કમુળાના આખીને રીઝે, જોશીનણાં મુલો ધાન;
 હોઃકા રૂપી સજામાત્રીને હોરી, ટેંટા રમે હોરિ તાનમાં.—હોરિં ૪
 લોગી રમે હોરિ લોગવરા લોન, જૂઝી જઈ ભગવાન;
 લેગી જતી રમે જાપ જાવીને, ધ્યાની રમે હોરિ ધ્યાનમાં—હોરિં ૫
 લોલી રમે જનને લલચાવા, દાની દઈને દાન;
 ઠોળી રમે હોરિ રાજ કલમાં, રાંક લુંટીને રાનમાં—હોરિં ૬
 કાગણના કાગવા લહાય ફાંટે, વિધ વિધ ગાર્ધ વખાણ;
 ભાવે રમે છે હોરિ ભવાતી, જોવિંદના શુભ જાનમાં.—હોરિં

ગાયન (પુરુષોને)

ગાયન (સ્ત્રીઓને)

...

...

...

...

...

,, -૨૦

...

...

...

...

...

,, ૩૦

સષ્ટિવિદ્યામાં ત્રીજા વર્ષના વિદ્યાર્થીઓને કૃષિવિદ્યા તથા ઉદ્યાનવિદ્યા શીખવવામાં આવે છે.

પરદેશમાં શિક્ષકોના પગાર—યોગક વખત ઉપર પ્રશિયાની પ્રાથમિક શાળાઓની સ્ત્રીશિક્ષકોએ ચારણ કરી પોતાને મળતા શરૂઆતના પગારમાં સુધારો કરવાની માગણી કરી હતી. પ્રશિયા દેશમાં ૧૦૦૦૦ સ્ત્રીશિક્ષકો છે. તેઓ વાજપીરીતે માગણી કરે છે કે અગાઉ પગાર શરૂઆતમાં વરસના ૩૫ પૌંડ પ્રમાણે હોવો જોઈએ અને દશ વર્ષમાં ૩૮ પૌંડ સુધી વધારી આપવો જોઈએ. ઇંગ્લાંડનું એક પત્ર લખે છે કે, આ તેમની માગણી કેવળ યોગ્ય છે; કેમકે તેમની ઉમરનાં સારામાં સારાં વર્ષ એ કામમાં બંધાયેલા છે.

ડે-માર્કની શાળાઓના વિદ્યાર્થીઓનો એક મોટો મેળાવડો — ગઈ સાત્ર ડે-માર્કનાં શહેરોની શાળાના લગભગ ૧૩૦૦૦ વિદ્યાર્થીઓને પ્રગણનાં ગામડામાં લઈ જવામાં આવ્યા હતા. ત્યાં તેમણે કદી નહિ જોયેલાં એવાં નદી, નાળાં, ખેતર, વાડીઓ, ઝાડ, ખીડ, વગેરે જોયાં હતાં તથા ગામડાની તાજી હવાથી અને જંગલના રમણીક દેખાવથી તેમનાં મન ધણું ખુશ થયાં હતાં. તેઓ ત્યાંથી વિદાય થયા તે વખતે કોપનહેગનના ગાયણુ વિદ્યાર્થીઓએ ગામડાનાં છોકરાંને એક વખત વળતી મુલાકાત આપવાની વિનંતિ કરી હતી અને તેમની પરોણાગત કરવાની પોતાને તક મળે એવી ઇચ્છા દેખાડી હતી. તે ઉપરથી ચાલુ સાઘમાં યોગક વખત પર લગભગ ગામડાના ૨૦૦૦ છોકરા તથા છોકરીઓ તથા તેમના શિક્ષકો વગેરે કોપનહેગનમાં ગયાં હતાં. છોકરીઓને કસરતશાળાના હોલમાં ઉતારવામાં આવી હતી અને છોકરાઓને સ્ટેશન પાસે ઉતારવામાં આવ્યા હતા. તુરંત જ લોકોમાંથી આશરે ત્રણસો જણા તે એકેક બળે છોકરાંને પરોણાગતને માટે પોતાને ઘેર તેડી ગયા હતા. ગામડાનાં છોકરાંની પરોણાગત ઉપર પ્રમાણે કરવામાં આવી હતી એટલું જ નહિ, પણ તેમને આનંદ આપવાને નાના પ્રકારની તબીબી કસરતમાં આવી હતી. તમામ છોકરાઓ સવારમાં સ્ટેશનની પાસેના મોટા બાગમાં એકઠા થયા હતા. ત્યાં તેમને રોટલી, કાશી, દૂધ, આ વગેરે આપીને નારતો કરાવવામાં આવતો હતો. શહેરના લોકો આશરે તેમને માટે મહત્ રોટલી મોકલતા હતા, અને ખીજા કેટલાએક કાશી, દૂધ, સોડાવોટર વગેરે પણ મહત્ મોકલતા હતા. નારતો કર્યા પછી તે નાના લસકરની જુદી જુદી ટોળીઓ બંધાતી હતી, અને શહેરમાં જ જોવાજોવું હતું ત્યાં જોવા જતી હતી. પ્રાણીઓના સંબંધરચનામંત્રોના સિદ્ધાંતને તે છોકરાઓને ધણું આશ્ચર્ય લાગ્યું હતું. રેલવે કંપનીઓએ મેળાવડામાંના બાળકોને મહત્ પાસ આપ્યા ફ્રંક્સ, તથા આગમેટ અને દૂગવેવાળાઓએ તેમને માટે પોતાના દર ઘડાણ હતા. શિક્ષકોની પરોણાગત હોટલોમાં મહત્ કરવામાં આવતી હતી. ગામડામાંનાં ધણુંક છોકરાંએ તથા કેટલાક શિક્ષકોએ પણ કોપનહેગન કદી જોયું નહોતું અને કદાચ કેટલાંકે તે રેલવેમાં કદી મુસાફરી પણ કરી નહોતી. વીજળીની રેલની

તથા રસ્તા ઉપરથી હરસગંધી જોઈને ધનુષ્ય બાજુ આશ્ચર્ય પામતા હતા. તેમને ધન આ બંને કેળવ કોઇ કવિપત્ર પાતાંમાં લખેલા વર્ણન જોયે જાગ્યો હતો. આથી મેળાવા કરવા જોયે ઉત્સાહ, આશ્ચર્ય, સજ્જતા. અને સુધારો આપવામાં છે કે નહિ ?

મહિસુરમાં સ્ત્રી કેળવણી—હિંદુન એક્યુકેશન ટ્રસ્ટી લખે છે કે મહિસુરમાં સ્ત્રી કેળવણી પાંચ મંત્રે ૧૨૩ ચાલે છે ત્યાં અસ્પૃશ્યતાનો વર્ગ ઉપાસનામાં આવ્યો છે અને તેમનો જ સ્થાનમાં સ્ત્રી કેળવણી આપવામાં આવે છે ત્યાંના વિદ્વાનો એમ પાઠે છે કે વિવેચનાઓ બીજા વંશમાં કરતા શિક્ષણ આપવાનો જવાબ છે તેમની છાત્રી મુખમાં પસાર થઈ શકે હાથમાં ત્યાં કંઈ વિવેચનાઓ છે, તેમને દેશી ભાષામાં કેળવણી આપવામાં આવે છે અને કેટલીક મધ્યમશાળાપરીણામાં પાંચ વર્ગ થઈ ગયા સિદ્ધાંત આપવાનો પ્રાયોગિક અભ્યાસ કરે છે વિશેષ ખુસી થયા જોયું આ છે કે તેની શાળાઓમાં અભ્યાસ કરનારી વિદ્યાર્થીનીઓમાં આઠાણુ વિદ્યાર્થીનીઓની સંખ્યા સાતી છ મહાસમા જો કે કેળવણીને ધર્મ પ્રસાર થયે છે, તપાસ કરી કેળવણીને નેત્રી એક કે બે-ત્રણ બાળકની જોડીઓ છે જાણીની ને છે, તેઓ સ્ત્રીઆત્મની કેળવણી માત્ર સે છે, પણ મહિસુર માં કેવી કેળવણી સેનારી રજા જોડાઓ છે અને તે પણ કેવી જાળના સાહજાની છે. આ વતપણી જોનાર કારક છે કેમકે નીચી કેળવણી લોકો સંદર્ભ થઈતી કેળવણી લોકોનાં જાનકાર્ય કરે છે

આકૃતિ વિષે પાઠ.

વરુઓની સખઈ, પહેાળાઈ, અને ઉંડાઈનો વિચાર
છાકરાંના મનમાં શો રતિ આજીવો ?

શિક્ષક—આ બે વરુઓમાંથી ને વધારે જગા રોકે છે, તે વગુડી કેવી રહી ?
છાકરાં—મેડી રહેલી

શિક્ષક—તમે એ બેમાંથી કયો વરુડે (કેવી રીતે મેને) મેડી રહો છો ?

છાકરાં—એ બેમાંથી કયો વરુડે મેને

શિક્ષક—(એક લાલો દોરો લાપમા લેઈને) મારા લાપમા આ દોરો છે અને આ મેડી છે, એ બેમાંથી કયો વરુડે વધારે જગા રોકે છે ? દોરો કે મેડી ?

છાકરાં—મેડી.

શિક્ષક—વરુડે, આ મેડી અને દોરો જોડે જોડે મૂકે છું, મેડી આદરે કયો આવે છે અને દોરો આદરે જલ્દી છે હવે રહો, કયો વરુડે વધારે જગા રોકે છે ?

છાકરાં—દોરો વધારે જગા રોકે છે

શિક્ષક—ચોપડી પણ વધારે જગો રોકે છે ને દોરો પણ વધારે જગો રોકે છે ત્યારે એ બેમાં ફેર શો છે ?

છાત્રા—ચોપડી પહેળી છે અને દોરો લાંબો છે.

શિક્ષક—ચોપડી શા માટે વધારે જગો રોકે છે ?

છાત્રા—ચોપડી પહેળી છે માટે વધારે જગો રોકે છે.

શિક્ષક—અને દોરો કાગાટે વધારે જગો રોકે છે ?

છાત્રા—દોરો લાંબો છે માટે વધારે જગો રોકે છે.

શિક્ષક—(એક કાગળનો તાવ હાથમાં લેઈને) હવે આ કાગળ, ચોપડી, અને દોરો, એ ત્રણમાંથી કયી વસ્તુ વધારે જગો રોકે છે ? શી રીતે, તે કહેજો

છાત્રા—દોરો લાંબામાં વધારે જગો રોકે છે ; કાગળ પહેળાઈમાં જગો રોકે છે, અને ચોપડી જાડાઈમાં વધારે જગો રોકે છે.

શિક્ષક—જો મારે આ એક કાગળની આના જેવડી ચોપડી કરવી હોય તો યાવ કે ?

છાત્રા—ના; ત્યારે તો તમારે ઘણા કાગળ જોઈએ.

શિક્ષક—આ એક કાગળ કરતાં એ ઘણા કાગળ વધારે જગો રોકે કે યોડી જગો રોકે ?

છાત્રા—વધારે જગો રોકે.

શિક્ષક—ત્યારે હવે હું તમને ફરીને પૂછું છું કે, આ ત્રણ વસ્તુઓમાંથી કયી વસ્તુ વધારે જગો રોકશે ? દોરો, કાગળ, કે ચોપડી ?

છાત્રા—ચોપડી.

શિક્ષક—ત્યારે હવે આપણે એમ જાણવું હોય કે, જે વસ્તુઓમાંથી કયી વસ્તુ વધારે જગો રોકશે, તો આપણે શો વિચાર કરવો પડે ?

છાત્રા—એ વસ્તુ લાંબી છે, પહેળી છે, કે જાડી છે, તેનો વિચાર કરવો પડે.

શિક્ષક—આ હું કા દોરો કરતાં આ લાંબા દોરામાં શું વધારે છે એમ કહેવાય ?

છાત્રા—લાંબાઈ.

શિક્ષક—અને પહેળા કાગળમાં ?

છાત્રા—પહેળાઈ.

શિક્ષક—અને જાડી ચોપડીમાં ?

છાત્રા—જાડાઈ.

શિક્ષક—વારૂ, આ મારી પાસે પાણી બરેકું પચાણું છે, અને આ પાણી બરેકો લોટો છે; એ બેમાં કંઈ વસ્તુ વધારે જગો રોકશે ?

છાત્રા—લોટો વધારે જગો રોકશે.

શિક્ષક—કેમ વારૂ ?

છાત્રા—કેમ કે લોટો પવાણ કરતાં મોટો છે.

શિક્ષક—મોટો છે, એટલે એનામાં પવાણ કરતાં વધારે શું છે ?

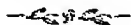
છાત્રા—એ પવાણ કરતાં ઉંચો છે, પહેળો છે, અને ઉંડો છે.

અહીં આમળા સિદ્ધ હોઈએને જાણતી રાણી કે વરુ જે જગોએ મૂકી દેણ, તે જગોથી ઉઘેની બાજુ તરફ બિચાઈ ગયી રાણી છે, વરુ ॥ મરણાથી તે જે જગોપર તે વરુ મૂકી છે ત્યાં મુખી તે બિચાઈ ગયી રાણી છે, અને જેટલી જગોમાં તે વરુ જમીનપર પથરાયતી છે, તેજામાં આજુબજુ સમઘ તથા પહેગાઇ માયી રાણી છે.

શિક્ષક—તાર, તારે હવે કોઈ વરુ લેટી જગો રોકે તેનું નામ તમે શું કહેશો ?
 હોઈએ--લંબાઈ, પહેગાઇ અને જગાઈ.

વખત હોય તો શિક્ષકે કેટલાક પાંતની લંબાઈ, પહેગાઈ, અને જગાઈના મુદાવદા કરી જાણવતા.

મુશિક્ષક.

પ્રકરણ ૧ હું.

પ્રથમ દરજી--પ્રથમ અનુભવ અને પ્રથમ વિચાર.

આનુભવપુર એ ક્ષીમત માનકવડ ગરગરના પચ્ચટ્ટી પ્રાતમાનું પચ્ચટ્ટીથી સુખારે ફટકા માર્યને અતરે વારેનું એક - ૧૫ છે. આ ગામના વીરેક વડે વધા સરકારે એક માધર્ય રાજા બંધવી આવી હતી. રા. ગ. મહાન મામને એક રહે પશ્ચિમ તરફ હતું; અને તેનાની બહુ ઉંચે નર્દા પણ થોડી--અંક દૂર પૂરના " મેટ્ટેગાળની ઓરડી " હતી. એ રડી તો સાખત એક રોડની હતી પણ અપાર મુશીબા આવેલા બધા મેટ્ટેગાળથી તેમાં રહેતા, જેથી તેનું નામ " મેટ્ટેગાળની ઓરડી " એવું રહે થઈ ગયું હતું.

આજરોજ આ ઓરડીમાં અતરે રહિત આઠ વાગ્યા તરખમે નવા આરેશ મેટ્ટેગાળ પ્રવીરુ, રાંકર કંઈક પણ કમળા બેઠા દેખ નમ જનુતા દત્તા કામગ અને કલમ હાથ-જાંજ દત્તા, પણ રાસાંથી આઠવા નહોતા કામગ ઉપર જેના માત્ર બે ત્રણેક લીડીએ કમળી હોય તેમ જણાવું હતું. મેટ્ટેગાળ જેના નવાખત વિચાર વગમગમન થોડા ખાતા દત્તા, એમ તેની પ્રજામુદા, હેડે પડતી અંક પાડી ઉપડતી, તેમજ ખડીઆમાં વાર વાર બોગાળી છતાં કંઈપણ પડકમ ન હતી કમળ, તમા આડો આરણી થતો હાથ આ મનુ ફરી આપતા દત્તા થોડીએક વાર આમ નિમેટ વિધિન રહ્યા જાક એકદમ અચિનપો જુદાએ આજો દોષ તેમ હાથ ઉઠાવો, કપાડાનાં ખ ખડીઆમાં કમળ બોગી કામગ ઉપર આવી ભાગ્યે; નેમે રમટ—પૂજુ નિકાસેન થઈ ગયા; અને આજુ અમ પણ નનુ સામર્થ આજુ દોષ તેમ જુરક.કેર પછિ મનુ, હાથ બોગાંવ કમળ વર દરવા ભાગ્યે, અને કામગ તથા કલમ " કમ કમ " કરતા રનુનંમામ મચવા લાગ્યા. કલમોકે બર મળ્યા પછી પાછો રતંબો, કલમ મૂકી દીધી, પણ (તમે રાખવાનું) મૂકી દીધું, અને બરા સ્વરજ થઈ-બેથી નિર્મળ અદેરે થવ પામવા માંડ્યો —

પ્રેમી મિત્ર,

હું અહીંના કલેજ પહોંચી જતા, પણ ટ્રેનમાં જરા ફેરફાર થવાથી આજ સવારના સાત વાગે પહોંચી શક્યો છું. હું તો કુશળજ-વખતના વ્યય સિવાય બીજું કશું તુકસાન થયું નથી.

આવીને તુર્તજ શાળામાં ગયો હતો પણ ત્યાં તો વિચિત્રતાએ વિચિત્ર વાતો બતાવા માંડી!—શાળાનો નમૂનો કાઢ્યો આવજો.

શાળાની પાસેના—એક મેદાન જેવા ભાગમાં વીશ પચીશ છોકરાઓ બહાર આથડતા અને ફરતા હતા; તે પરથી મને લાગ્યું કે શાળાનું મકાન આટલામાંજ હશે. સામેના ભાગમાં મકાન તો દતાંજ, પણ શાળાના મકાનના જેવાંજ બીજાં બે મકાનો પાસે હતાં જેથી નિર્ણય થઈ શક્યો નહિ. એટલે એક છોકરો જેનેજે મારી સાચું જોયું હતું તેને પૂછ્યું: “શાળાનું મકાન કયું?” છોકરાઓ ગમે તેમ આથડતા હતા; મસ્તી અને તોફાન કરતા હતા; નિર્દોષ નહિ પણ સદોષ રમતો રમતા હતા; અને વચ્ચે વચ્ચે અપશબ્દોના પણ વ્યવહાર થતો હતો. મને જોતાં અને મારા સત્તાલ સાંભળતાંજ ખેચાર છોકરાઓ મારા ભણી વજ્યા, અને પ્રથમનો છોકરો બોલી ઊઠેલો: “શું કામ છે તમારું?” “મહેતાશ નથી.”

“શું કામ છે?” એ ઉત્તર સાંભળતાંજ હું અચંબામાં પડ્યો, અને છોકરાઓને સમ્પત્તાનું શિક્ષણ કેવું મજે છે તેનો કંઈક તોલ મને મનમાં કરી લીધો. “આ છોકરાઓ નવા મહેતાશને પણ નહિ જાણખતા હોય!” “શું તેઓને ખબર નહિ હોય કે નવા મહેતાશ આવવાના છે?” આમ વિચારમાં હું પડી ગયો. પણ નિશ્ચય કરવા જેટલો વખત હતો નહિ. છોકરાને ફરી કહ્યું: “હું મહેતાશનું પૂછતોજ નથી. નિશાળના મકાનનું પૂછું છું. છોકરે મકાન સામી આંગળી કરી. સમ્પત્તાને ફરી નાજવામાં નાખી અને હું નિશાળ ભણી વળ્યો. મન મનમાં બોલવા લાગ્યું. “આ શું કહેવાય? છોકરાને કશી દૃઢરજ નહિ! અને મારે—તેના શિક્ષકને પણ આવું અસહ્ય જેવા છતાં આલ્સુજ જવું? એનો—છોકરાઓનો ચાર્જ ક્યારે લઈશ? છોકરાઓ તપાસતાં પેહેલાં સામાન સુમન અને કાગળનાં ચીચરાં તપાસવાં! બેચક, એવો નિયમ છે અને પ્રથમ નિરીક્ષણમાં તો તેમાંજ પણ એક વખત જોઈ લેવાની જરૂરજ છે. પણ—આપણે તો એકલા છોકરાઓનેજ સુધારવાનું—કેળવવાનું કામ હોય અને આ બધી ગરબડ તપાસવાનું અને સંભળવાનું—સાચવવાનું બીજા કાઢતે હોય તો કેવું સાફ! હશે, પણ હાલ તો જે માથે આવ્યું તે ઊઠાવી લેવું.” કરી માથું ઊંચું ધ્યું તો શાળાનો કમ્પાઉન્ડ આવ્યો જણાયો. દૃષ્ટિ શાળા ભણી વળી અને કમ્પાઉન્ડમાં પડેલો કચરો, આરાપાસ દેખાઈ આવતી અસ્વચ્છતા અને અવ્યવસ્થા; વગેરે શાળાની સ્થિતિ કદપતો અને મકાનની બહાર શાળામુલક પાટીકું પણ નથી!” આગ શંકા કરતો હું મકાનનાં પગથીયાં ચઢવા લાગ્યો. ચઢતાં ચઢતાં અંદર ચાલતી ધમ્માધમીથી તેમજ દોડતા છોકરાઓના પગના ધબકારાથી કાન ભરાવા લાગ્યા. હું અંદર ગયો તો મકાન વચ્ચેવચ્ચ પણ ચાર-

જણા એક મેનની આસપાસ ખુરશી નાખીને બેઠા દગા અને માંસ મથકા દાકના દગા તેના પોશાક અને ગીનખાત્ર કપડાંનો નદિ પાત્ર તેની બેઠક-ખુરશી કપડાની બેઠકથી તે આસિન્દર છે, એમ મને માન્યુ. આસિન્દરો અને બેતાબ જાની મથા કે આ નવા મહેતાજી દશે સજવાના જવાયા ખાતર નેઓ ધીમે ધીમે કડવા લાગ્યા, અને તેરલાખા 'મહેતાજી આદેખ ક્યા ડી' એવા મારા પ્રશ્નથી તેના મનમા આ નવા મહેતાજીજ છે, એમ પૂર્ણ ખારી પરાધી પૂર્ણ રીતે ઊભા થયા, અને મને બેમવા સચવ્યુ મહેતાજી સાહેબ હજુ પધાર્યાજ નહોત્યા, જેથી મને શું જવાબ આપવા એમ આસિન્દરો વિચારવા દગા; પણ તેરલી જારમા દુ—માગી આખો અને મન ચારે પાસ જંગા વગરના દગા સાળાની બી ૧૧, ૧૧૧૧, બાકડા, દગારો, પેરીઓ, વગેરે સમાજ દેખાતા દગા; અને તે જધા જૂના મહેતાજીજુ અવર જગાથી આપજા દગા. આ બધા કપડાં નદેજ દૃષ્ટિ કરી વીરો ત્યા તે એક આસિન્દરો છોકરાને દોડાવે અને મને 'દમજીજ આપજો' કહી 'નત' વાજ્યો મે વધારે પૂછવજ કરી નદિ, કેમકે મારું મન મારા પ્રિયતમ જાળકો નવસવામા પડ્યું હતું જાળકો એક જડી એક મહાનગો બરાબ માસા દગા, અને મમે ત્યા બેગી જવા માસા દગા તેની એનવાની હત, તેના નિર્દેશ નિર્મલ મુખે, તેની બેમરાની જમાઓ, જમાની પાસેનો માગ, નિકાલેના ખુજાઓ વગેરે બેઠા બેઠા જાઈ મહાજ નેરપુ બધું શું સુકમ દૃષ્ટિથી નિદાગત્ર લાગેો પણ આસિન્દરોએ મને અટકાવેો તેઓ માગ સમાચાર, આવવાનું મોડું થવાનું શરણ, આ મહેતાની મિથિતિ, ત્યાના સુખ દુખો વગેરે પૂછવા મજા, અને મને મજા રાખતા તમ્મ એઠરે કે મારી ખુશામત કરવા મંડા પડ્યા. તેજામા પદ્મ આસિન્દરો કે જે દિશાએ મથા દગા તે આવી પહોંચ્યા; તેમજ નેડકા મથેલા છોકરાની માથે મહેતાજી સાહેબ પણ પધાર્યા.

મહેતાજી આવ્યા, એટલે પ્રથમ મ' મહેતાજી તમ્મ હાથ નદિ કરતાં ચુપડીથી છોકરા તરફ દૃષ્ટિ કરી લીધી, અને મહેતાજીના પવારવ થી તેમના મન પર કદ અસર થઈ છે કે નદિ ને બેઠા લેવાનું કબું; પણ ત્યા તેો તેનું તેજ દગુ છોકરાએના મનને ખજર પણ નહોતી કે મહેતાજી સાહેબ પધાર્યા કે મે જઈથી મહેતાજી આદેખ મજા નજર કરી, અને નજરે નજર મળતા ઊભા થઈ ખાન આપ્યું—મથા, સુકમ ગતાઓ અને મારું મેલી દેવાનું કશું.

જુદા મહેતાજી તડાકુંનમ દમેશા આઈ રામે નિશાળે આવવા દગા, અને આજ સાત રામે આવવાનું પતાં તાજુલ થયા દગા. દમેશા નેઓ સાત વામે ઊઠતા દગા અને ત્યાર બાદ તેઓ કાપમા એક ખજર (તમાકુ) ની ડાખથી અને દગાજુ લઈને પેલાની ઓરડીની પામેત મહાનત્ર વિશાલ ઓટલા પર બેસી, આસપાસના બેરંમ ડાગને બેસું કરી તમકા મારતા દગા આજરોજ તડાકા મારવા જવાની તૈયારી હતી, તેરલાખોજ છોકરો તેડવા આવ્યો, એટલે બાધ સહેજને બીજાજા અજાતો આવવું પડ્યું હતું આ બીજા અને યેઃએક જખન મહેતાજી મારી ઓરડીની પામે રહેનારો એક માખમ કરી થયો હતો.

ચાજી સોંડી દેવાનું કહેતાંજ તડાકરામ બોલી હાલ્યા: “ આ રહ્યું-સંભાળી દ્યો.ને. ચાજી ચાજી શું કરે છે? ખેંસે તો ખરા-ચાજી તો છેજ ના નિશાળમાં. ” બાદ સાહેબનું મન રાખવા અને માફ કામ કરવા મેં નિશાળની પૂર્વ અને હાલની રિયનિ, આસિસ્ટન્ટની રીતમાન અને ગામ લોકોનો નિશાળપ્રત્યે રહેતો બાપ વગેરે પૂછવા માંડ્યું; પણ એ તડકાના સદચારી મહેતાજીને ગમ્યું નહિ જેવા તેવા દુધા જવાગ આવી દેજી મને પોતાના તડકા તરફ વાળવા લાગ્યા અને તડકા ખીસાવા લાગ્યા. મેં તેમાં થોડુંજ ધ્યાન આપ્યું અને ચાજીને માટે ઉપાવળ કરવા માંડી. તડાકરામ ખીસ્યા અને ચાજીના ચોપડાનો માંસડો લેતો હાલ્યા. સાથેજ એક સિયાવના બધા આસિસ્ટન્ટે પણ દોડી ગયા.

મહેતાજી સાહેબના મને લાગતા નીરસ તડકા વળતે, અને તેમના ગણ પછી હું વારંવાર છોકરાઓ તરફ દષ્ટિ ફેરવતો હતો; અને તેઓમાં જે વાતચિત થતી હતી તે પણ ખીસે અને આવવા જતને અને ધ્યાન દેખ સંભળતો હતો. છોકરાઓને ખાત્રી થઈ કે આવેલા માણસ તે નવા મહેતાજીજ છે, એટલે તેઓ મારી પાસે સ્વામનિકે જીવ સાપીજ બેઠાવા લાગ્યા. ગડગડ કંઈક શાંત પડવા માંડી, એટલે છોકરાઓ જે મારા રવગાય તરફ, મારા ચહેરા તરફ મારી બેઠક અને વર્તણૂક તરફ જોઈ રહ્યા હતા, અને તેજ સંબંધે શુભચુક વાતો કરતા હતા, તે હમણાં હું જરા જરા સંભળવા લાગ્યો. વચ્ચે વચ્ચે જીઝાસામાં આવી હમણાં નૂતન વાતો કરતા-પણ તડાકરામ મહેતાજીના તડકાની પ્રસાદી અને પ્રમાદની સમાધિમાં હમેશાં નિમગ્ન રહેતા વિદ્યાર્થીઓ પૂર્વ રિયતિના પણ કંઈક વાગ દર્શાવી આપતા હતા જોવાનો ઉગંગ હતો તો પણ તેને વ્યવસ્થા સર અને શુભદીપ્તી બેસતાં નહોતું આવડતું; એ નેના પુરાવારે પણ હતું: આ બધું જોઈ માફ મન વ્યય થતું હતું અને ‘કારે આ છોકરાઓને હું શુધારી લઉં?’ એ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવામાં પડતું હતું-પડ્યું હતું તેટલામાં તો મહેતાજી સાહેબ આવી પહોંચ્યા અને ચોપડાઓ મારા મોં આગળ ધર્ધા.

મન વિચારમગ્ન હતું નોપાયું આ ગરબ કદયા, પછી શાંત રીતે તેમ વિચાર કરી શકાશે ધારી, ચોપડા તરફ વળ્યું ચોપડાઓ ઉપર ચિહ્નો તો હતીજ નહી; એટલે મહેતાજી સાહેબજ મને નાગ દેખ ચોપડા આપતા મયા અને હું જોવા માંડ્યો. ઉપર બેસવા જોતાંજ અંદરની ઘણાધૂધી, યથેલી ચેરખુંરા, અને અસ્પષ્ટતા—અવ્યવસ્થા વગેરે આંખ આગળ તરવા માંડ્યાં. હું કંઈક કહેવા લાગ્યો ત્યાં તો મહેતાજી સાહેબ “એનાં કશું જોવાનું નથી, આ મહત્ત્વનો છે,” કરી ખીસે ચોપડા આપવા લાગ્યા મેં ધાર્યું કે સમય અભિપ્રાય હેવટજ આપીશું; હાલ તો બહુ તપાસીશું. પણ બધે તેગજ દીહુ: કેટલા-એકનું કામ અપૂર્ણ હતું; કંડીન્ટ પગાર વગેરેના હિસાબી ચોપડા પણ મહિનો મહિનો ચડી ગયા છતાં લખ્યા નહોતા; મેં પૂરેપૂરા લખેલા માગ્યા અને તે સંભળી આસિસ્ટન્ટ. મનમાંજ બળકવા લાગ્યા: ‘આ નવા આવ્યા વળી’ ‘તેને તો જરાબર જોઈએ’ ‘એ દીપસ રકટકાટ કરેજે-પછી તો કંઈ નહિ.’ વગેરે ઉદ્ગારો મીઠંગાં લાગ્યા અને તે મારા સદ્મયાદી અને તેમના મુખ પરથી જાણી લીધા.

આખરે મોપમ પૂર્ણ થતા અને કાઠબેઠી, કુરસીક વગેરે તથાસકા કુ
છોડીને ત્યાં પશુ નેપૂર્વ એવું લક્ષ્યેગિતે ઉપરોક્ત તે કદેશ એવું ગોઠવ
પુનઃકે તે ઝાંઝા થાય તેમ નહોતા, પણ તેમજ ઉપર ચઢકો પુનઃકે
નામ અને મારા હોવા છતાં જમણે મથા દતા કેરોટોકનું પશુ એમજ હતું;
કામાં પાંચાઈ અને ઘેરા રત્ન જનુ દતા, પન્નુ તેમ કોઈથી વખત
ઉપરોક્ત મથે હોય એમ જણાવું નહતું હેતુક નોંધદરયા। ઉપર મથા, તે
ત્યાં પશુ નેપૂર્વ કેદમ મથાના દતા મેંમદરયાન ગમ્યાના મથેના સુખત
કપરોટીજ ખાઈ મારુમને રાખતુ રાષ્ટ્ર દોષ નમ જમાનુ દતુ પરકામમા
વપરના દરેશજના પરાને કેદીક દીક્ષમગાની ખાપી જવની પેટી (ખાખા)—
એમાં બરી ગમ્યા દતા, અને કટોક પેટીમાં તા ખતો નામ જર્મને ગમ્યા
મૂઠી દતી આ પ્રમાણે મથ તાવની મળાવિજાં નવધરયાની મેંએક મીને
સોંભાવી લાંરી; અને ' આવા મથમથાન મના મથદરયાનનું નામ ન દોષ
તો મુ ખોડું' એવું મેવું (રવાના) કુ આગમ મથવા લાગ્યા આખર
છોકાઓની મળુથી થતા મારી, મેં આનેકટા તાગકે, મરી દોકટો અને
ખૂખામા ભેટી રહેતા હોયએને મળા મથાવા ન્દરક સખા ૧૫૦ દતી,
૫૫૦ દામરો ૧૦૦ જ તીકટા કુ આખે તારે તો મો દોષ તેમ અને
જણાવું નહતુ, ૫૫૦ કકક મન નથા જણી, રવાનાનક મીને કેદીએક
છોકાઓ મેંવાજ આખા દર્મ ધાગ કુ એવા નદિ, તો ૫૫૦ દામરો પ્રમાણ-
મા ૫૫૦ એછી છે, મેવું કકક ચિન્દ માદા ૫૫૦ આસિયટીને બતાવી
દીધું.

આ પ્રમાણે મારું મથાનાની મથાન થતા મારે છેવાનો અનિયાય
મથમથા તથાસકા મારી માનુ રવાના ૫૫૦ તેના મુખ કપ થાજ જમાનું દતુ
કે તેને મારા અનિયાયની મથ પથા કરે નથી. એટલે મ અનિયાય મનમાન
રાખ્યો; અને આ નરે જીવ વમુચિયત તરીકે કામી અધિકારીને અને મારા
મનમા કપને અનિયાયને જમાવવા વિષય કથા મનના અધિકારીને તો અપારેજ
જમાવતુ છુ, પણ કાની અનિયાયને તા ચાર કથાક પાવતા જણાવી છે કેવક પ્રિય
મથા, મારું તો મથે ૫૫૦ દતુ નિવામજ મળી છે છો ન અને આગિયટી
કે જે મારે ખામ કામ છે, તો ન મથમથા નથી મારે તો તેમનામ મથાન
અને કામખાનો મારે હોવા દતો જુદા મથેનાઈ પમેથી તે જથાનો અનુભવ
જવજો દતો; પણ ને ધારવા પાઠ પેટી નથી. દમે, દમે કુ આમમથમથાન
ને ખર્ચ રાખુમને જણાવેલ છે.

મારે કુકાદ અને આમદ જેને મારે છે, તેને મારે જે કે દતુ કુ કથું
દતી મકથે નથી; પણ કુ કાનું કરી સગિય, એમ મને પૂજુ થદા છે. મી એ
મારી મથોજ રિમાનવા જેવું થલ કામ તોજ તે મારી રિજાક તરીકેની
રિયનિમાનિયતા ખતવી છે એમ કુ અણીન

પણ તારો પત્ર હું વિસરી ગયો નથી. મને તે દમેશાં પાદ છે અને રહેશે હું. વારે વારે પાંચી લઈશું તેમજ મન સાથે નિરાશરણ કરીશું પરંતુ મને તો મારો મતજ ખરા લાગે છે.

હાલ તો એજ. પછીના પત્રમાં વધારે વિગત અને મૌખ્ય કર્તવ્ય લખી શકીશ.

સિ. ત્વાના પ્રેમી અંતઃકરણપર દ્રવ્યો—પ્રવીણ.

કુમુમ. (અપર્ણ.)

મરકી તથા ચેપી રાંગો ચાલતા હોય ત્યારે લોકોણ પોતાની
રહેણી કરણી કેવી રાખવી.

(લખનાર—કે. જી. શંકર જામશંકર પાદક.)

વિધવતુ વચ્ચેન કરતાં મારે કહેવું જોઈએ કે ચેપી અથવા સાંસર્ગિક રો-
ગોમાં મરકી એ મુખ્ય છે. એ સિવાય પત, શીતળા, ખળીયા, ખસ, દાંદર, વિરેદા-
ટક, એવા બીજા કેટલાક ચેપી રોગો છે. પણ તેમાંના ઘણા ખરા મરકી પેટ
અમુક વખતમાંજ ખાસ વિસ્તાર પામે એમ કહી શકીને હોઈ નથી. તેમજ એ-
માંના કેટલાક મરકીના જેવા ભયંકર તુકશાન કરતા નથી. તો પણ તેઓ ચેપી
રોગો તો છેજ, અને થોડું ઘણું પણ તુકશાન કરી વચર રહેતા નથી. અને
કેટલાક તો વધારે પણ તુકશાન કરે છે. આટલે મરકી એ પ્રધાન વિષય લઈ
ખાકીના ઉપર જણાવેલા ચેપી રોગોના સંજ્ઞામાં સાથે સાથેજ જ્યાં જ્યાં જરૂર
લાગશે ત્યાં કહેતો જઈશ અને મુખ્યત્વે કરીને મરકીના સંજ્ઞામાં મારે વધારે કહેવાની
જરૂર પડશે.

મરકી થવાનાં કારણો. જાણ્યા સિવાય તેના ઉપાયો કહેવા એ યુતોહ જાણ્યા
સિવાય તેની શિક્ષા કરવા જરૂર છે અને એમ ધનુ જાણીતર નથી, માટે તેનાં
કારણોનો આપણે પ્રથમ વિચાર કરીએ.

મરકી થવાનાં કારણો.—મરકી એ ઝેરી રોગ છે એ વાત નિઃસંદેહ છે; પરંતુ
એનું ત્રિપ ક્યાંથી ઉત્પન્ન થાય છે, અને એ રોગ થવાનું શું કારણ છે, તે
હજી મુધી નિઘપાત્રકપણે સમજું સમજું નથી. તો પણ ધણાખરા પિદ્ધાન લોકો
કહીને તેનાં આ પ્રગણ કારણો વારે છે:—

૧ મરઠી જીને યવેલી દોષ એરા રાનીનો મલગે પંચા રૂપિત લગા. ૩ દુપિત પાણી, ૪ દુપિત ખેરાક, ૫ અન્નચક્રતા, અને નીચા પેટલાક સામાન્ય કાર્યો.

હવે આ દરેક કાર્યોના સંબંધમાં આવઃ વખતમાં (મરઠી ચાલતી દોષ આરે) કોઈએ પોતાની રહેણી કરતી ફરી રાખતી એ ૧૫૬:૩૨૩ છે, તેનો આપણે અનુક્રમે વિચાર કરીએ.

૧ સંમર્મ—મરઠી તથા એપી રામેઃ જેને ઘણા દોષ તેનો અંતર્ગત જેમ અને તેમ આજો રાખવો એ આવા વખતમાં મલુ કાવ્યકર્તા છે જે નિમકુલ માળે અને દરમનનો આખમ દોષ તે વળુ એરા રાખીની માથે પળા સમર્મ રાખવાથી તેમાં અપકાલ વળ છે એરા મળુ દર્શાવે છે, તેમાતા એક બે પ્રતિદ દર્શાવે: હું આરે આપુ છું.—

મરઠીમુલ ૧૮૧૪માં રજિસ્ટ્રમાં મરઠી ચલ દતી તે વખતે એક સુમનાનગા નામે મુખ્ય દતો, તે મુમત્રમાલ કેમના મુદાને ધર્મની કિયા કરાવતો હતો. એક દિવસમાં એ રામની મુએકા નમનમ પદર વીસ માણુમોનો તેણે મલર્મ કર્યો અને તેથી તેનું પરિણામ એવું આવ્યું કે ડેવરે તેમ દિવસે માળે તે મુદપાછ વળ તે રામના મપકાલ મળા અને જીવ્ય મગર ઘણા સુધીમાં તે તેઓ મળતો મોગ વધ પડ્યા.

બીજો એક ડોહર મિહરેનો હાજમે તેવોજ થવા એમનામે છે ઇ સ. ૧૮૭૭માં કોલકાપુરમાં મરઠી આલો હતી, ત્યાં મિહર નામે ડોહર રાખીની મારવાર કરવાને મળેજી જમ તેરા દત્તા એઓ બને ડોહર દત્ત અને પોતે બહુવા દત્તા કે આ રામનો સંલમ ગમવો માગે તથી તેથી પોતાને એ રામ લાગુ પડે તે મારે ધજાજ સાચ્યેન રહેતા. નોપળુ તેમને પોતાના ધંધાને લીધે એ રામીએમાના ધજાતો સમર્મ કરવો પડ્યો, અને તેવો તેમને વળુ એ રામ લાગુ પડ્યો. તેઓ પોતે ડોહર દત્તા અને જમી ધળી સાચ્યેની ગમતા દત્તા તેથી બે કે તેઓ મુમુત્રા મુખ્યગાની આ વખતે ધજાજ પ્રવામથી જમી રાખ તેવમુ કવણા હાજપાઓમાં એમ તો ખતરી ધરોજ કે મરઠી એ એપી રામ છે, અને રામો મલુસેનો સંમર્મ ઘવાથી બીજાને વળુ એ રામ લાગુ પડે છે.

અતુર વિષયની સાચીનીને મારે ઉપકા એ રાખવાએ જસ છે. તે વળુ વિગેર માનીનીને મારે, દાસમાં મુખ્યત્વમાં મરઠી ધજાજ બેલથી ફરી નિર્ગર્મ છે તેમાં એકાન્ત સસર્મથી બીજાને રામ લાગુ પડવાના ધજાજ તાલ દર્શાવે છે અને આ પ્રમાણે રામનો ફાલો થતો અટકે મારે એવા રામીએને બહાજ દવાખાનામાં રાખવા સરકારે અમમ કર્યો હતો. ૧૯૦૬ ત્યાં (હવાખાનામાં) મરઠી વખતે ધર્મની કિયા કાવ્યની પૂઠી અનુમૂલતા ન દોગથી મરજુકિયા માચની યજ્ઞની નદિ અને તેથી કોઈનો ધર્મ સજથી માવળું દુખાવાઈ સરકારને એ

રસ્તો પાછળથી મૂકી દેવો પડ્યો હતો. તોપણ એ તો નક્કી છે કે એ રોગનો થતો દેહાવો અટકાવવાને માટે એવા રોગીઓને જેમ અને તેમ બંદુદા રાખવાની ધણીજ જરૂર છે. તેની સાથે જેમ અને તેમ ધણીજ થોડા માણસોએ અંશમાં રાખવો. સારવાર કરવા એકાદ જાણને ખાસ તેની પાસે રહેવું પડે તો તેણે ખુબ સંભાળ રાખવી. તેના ખાવા પીવાનાં વાસણો તથા તેને વાપરવાની ચીજો બુદ્ધિજ્ઞ રાખવી. તેનાં વાપરેલાં પહેરવા ઓઢવાનાં વસ્ત્ર પછી બુદ્ધિજ્ઞ રાખવાં. તેનો બીજાએ ઉપયોગ કરવો નહિ. તે રોગીનું મૃત્યુ થાય તો એ કપડાં વગેરે દગ્ધકી ચીજો તેની સાથેજ જાળો દેરી કે તેની તેનું ઝેરી તત્ત્વ હવામાં ફેલાતું અટકે. અને બંને એ રોગી સારો થાય તો એનાં વાપરેલાં કપડા તથા વાસણો દશ પંદર દિવસ સુધી કાઢીને ઉપયોગમાં લેવાં નહિ. પછીથી તેને તડકે સૂકવીને સાફ કરી કે ઝાટકી જરૂર પડે તો ઉપયોગ કરવો.

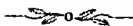
પત, શીતળા, બળેપા એ પણ ચેપી રોગો છે અને મરકાની પેડે એ પણ સંસર્ગથી બાળને લાગુ પડે છે. આપણા લોકોમાં જે છોકરાંને શીતળા અગર બળેપા નીકળ્યા હોય તે છોકરાની મા ધણું કરીને બીજાનાં છોકરાંને તેડતી નથી અથવા પોતાનાં છોકરાંને તેની પાસે જવા દેતી નથી, એવો સામાન્યતા રિવાજ છે, તે ધણો સાચો છે. અને તે આવાજ કારણથી પડેલા દર્શી સમગ્ર માતાઓ ઓછો પ્રમાણે સાચવવું ધણજ સાચું છે.

જે મામ કે શહેરમાં મરકી વગેરે ચેપી રોગો આસપાસ હોય તે મામ કે શહેરમાં ધણા લોકો સમજીનેજ બીજાં છોકરાંથી આ વખતમાં ત્યાં જતા નથી અને તેમ થાય તે સાચું છે, તેથી આ વિષે તો વધારે કહેવાની જરૂર નથી; પણ જ્યાં એના રોગ આસપાસ હોય ત્યાંના લોકો એ રોગથી બચવાને ત્યાંની મામ પરમામ પોતાના સગાંવહાલાં કે ઇષ્ટ ભગિને ત્યાં જતાં રહે છે. આવા નાશભાગના વખતમાં કાંઈ એકાદ રોગી એક સારા મામમાં દાખલ થઈ જાય તો ત્યાં પણ એ રોગ લાગુ પડે છે. ઇસવીસન ૧૮૭૫ ની સાલમાં પંદરપુરની જનતામાં મરકી ચાલી હતી અને ત્યાંના જનતાણુ લોકો પૈકી જે રોગ લાગેલો માણસ આસપાસના મામમાં દાખલ થયો ત્યાં ત્યાં એ રોગ લાગુ પડ્યો હતો. માટે આવા વખતમાં લોકોને આવવાનાં દ્વંર જેવાં કે રોશન, ખંદર વગેરે છોકાણે સરકાર તરફથી ખાસ ડૉક્ટરો રાખી ઉતા-રજીની તપાસ કરવી જોઈએ. અને તેમાં કાંઈ રોગી માણસ પડે તો તેને બધા જનસમૂહમાં દાખલ થવા ન દેતાં બુદ્ધિજ્ઞ દવાખાનામાં અગર તેને એક અંતુ-કૂળાં પેડતા બુદ્ધ મકાનમાં રાખવાની તજવીજ કરવી જોઈએ. સરકાર એ રૂયતના પિતા તુલ્ય છે માટે તેણે પોતાની ઔરસ સંતતિની માફક તેની સંભાળ રાખી તેને ખાવાપીવાને માટે તથા દવા વગેરેને માટે તજવીજ રાખવી જોઈએ. આમ કરવામાં સરકારને થોડું ખર્ચ કરવું પડશે, પણ રૂયતના ખંસ સુખને માટે એમ ખર્ચ કરવું પડે તો તેમાં સરકારે પાછા દરવું ન જોઈએ. હાલમાં 'યુ'બીમાં

મગી માથે છે તેથી મગકરે આ પ્રમાણે લગવી ન અને બદામરત મગી કંઈ છે, એ ધણું પ્રગ્નનાં છે વડોદરા. અમદાવાદ પગે રહેતો ઉપર ઉતાર્યાની પુતી લગવીજ થાય છે. અને તેને માટે જોઈતી સાવધાની રાખવામાં આવે છે તેથી જ મગકને એ આપણા વડોદરામાં દાવજ થતા પાકેલા નથી, એમ કહેવને જગ્યાએ દરકન નથી ચરવાતમા મુનપ્રથી જગ્યાએ લખા મોકો કરાચીમાં લતા રથા અને ત્યાં પુતી લગવીજ આ પ્રમાણે ન રખવાથી ત્યાં ધણુ એ રોગ પુર જોડમાં દાખલ થશે દનો, એ આપણા જાણવામાં જ છે માટે આ પ્રમાણે લખાસ અને બદામરત રાખવામાં ધણુ જરૂર છે.

હવે કોઈ એમ એમ સમ કહે કે મગી પત, તીતળા, બગિચા જમીને રોગો સાંકળીક અથવા એથી છે ના જ્યાં એ રોગો લાગુ થાય ત્યાંના બધાજ માણસો કેમ મરે જતા નથી ? આ મગતુ નિવારણ કરવાને આપણે એક સાધા એક માધ્યમનો વિચાર કરીએ શીતળા એ એવી રોગ છે એમાં નો દબે જરાએ સંકાર રહી નથી કેમકે આપણે નજર નહીંએડીએ કે માનવા ડુંકરો એકેના એક લાક ખીમ્મ કોકાને શીતળા દાક છે અને તેથી જનુઆર દિવસે ત્યાં ફેરવા ઉપસી આવે છે, અને તેથી ધણાથી પડી ન ઝકરાને ધણુ કરીને શીતળા લોકમાં નથી દબે એવર માનવા કે જો સાચાંકપણા માટે જનએ શકા નથી તે એક કોકાને નીકળવા એટલે તે જરા બધા માથેને નીકળતા નથી કાચ નીકળે ને ખીમ્મ કોકાને નીકળે છે ધણુ ના નીકળતાના સજવ એકા છે. આજુ કરણ મું આપણે એમ ધારીએ કે એક જગ્યાને શીતળા નીકળવા છે તેથી સાચાદ કરવાને જણ માણસો છ એક એવો કે જેને શીતળા નીકળી મથા છે. ખીમ્મ એવો કે જેને શીતળા દહારલા છે ત્રીને એવો છે કે જેને શીતળા દહારલા નથી, અને નાજવા એ નથી આ જણે માણસો એ રોગીના અરખી દીને મનન માને છે તો આ તબીબાથી શીતળા નીકળવાનો વધારે સજવ એ સંજોગે લીધે દીને છે તેથી આપણુ જા કહી રાકાચું કે ત્રીમ માણસને કે જેને શીતળા દહારલા નથી, તેજ નાજોજા પતુ નથી એને નીકળવાનો વધારે સજવ છે, કેમકે આ જણેના એવી રોગગ્રાહક પ્રકૃતિ અથવા જેને અજોજમા પી ઉમ્મોજીશન કોઈ દુષ્કર કહે છે તે વધારે છે આ પ્રમાણે જેની રોગગ્રાહક અથવા વિરુદ્ધ પ્રકૃતિ વધારે હોય છે તેને એક એથી રોગો પ્રથમ લાગુ પડવાનો સજવ છે. ત્રીમ કોકો કે જાણુ કે જાણુ મમે એવુ ખાય છે તે ધણુ તેને કહું પડું નથી, પણ પડખાર નાખવામાં એકદ વખતજ કાઢ આજુ આપણાં આજણી કાઢ ચુક પેટમાં આવેલે આજુ કારણુ ધણુ જાજ છે અને આજા વિરુદ્ધ પ્રકૃતિના માણસોને કટલીક વખત ધણુ મે અડું પડે, એ મે પ્રથમ જોયેલું છે, માટે એવો વિરુદ્ધ પ્રકૃતિના માણસોએ એવી રોગોના વિવક્રમ સસમે રાખવા નહિ. તેમ ખીમ્મ માણસોએ ધણુ આગળ દલા પ્રમાણે અથા એથી રોગો સાધવા હોય ત્યારે સમર્થના મજતગા સાવધાની રાખવી જોઈએ કે જેથી રોગો દેવાય મને. આકે

* વાલ કૈલવળી.

(લખનાર—ચંદ્રિકાગૌરી વિઠ્ઠલરસમ મહેતા.)

શ્રીસરસ્વતીસ્તુતિ.

શાદૃલવિદીડિત વૃત્ત.

માતા મુજ સરસ્વતી મતિ મને આપો રૂડી નિર્મળ;
તે સાથેજ વધારજો અમતણું નિત્યે મુશુદ્ધિ બળ.
એ આશા પરિપૂર્ણ મુંબો કર તું આશી દયા માત રે;
જોડી હાથ સ્તુતિ કરે ભગવતી દેવી તું સાક્ષાત રે.

ખહેનો—

શ્રીમંત સરકાર ગાયકવાડ સયાજીરાવ મહારાજ સાહેબે વડોદરા રાજ્યની પ્રજા પર કૃપાવંત થઇ આ સ્ત્રી સમાજની સ્થાપના કરી છે. માટે તેમનો તથા આપણાં મહારાણી ચિમનાબાઈનો આત્મકરણથી ઉપકાર માની આજનું ગાર્ “ છોકરાં પ્રત્યે માતાની કેલવણી ” નામનું બાપણુ રચ કરું છું.

આ દુનિયામાં સ્ત્રીનું શું કર્તવ્ય છે એ વાત હાલ રથજે રથજે ચરચાપ છે. જે જે કામ પુરૂષ કરી શકે છે. તે તે કામ કરવા સ્ત્રી શક્તિમાન છે કે નહિ, અને હમણાં શક્તિમાન ન હોય તો યોગ્ય ઉપાયથી અનિબધમાં યાય કે નહિ, એ વિષયપર બારે તકરાર ચાલે છે. આ બધી ચરચાનું કારણ હાલની કેલવણીથી થયલા નવા વિચારો છે. કેટલાએક લોકો કહે છે કે જે હકક પુરૂષ ભોગવે છે, તે બધા સ્ત્રીને આપવા જોઈએ. ઇશ્વરને ત્યાંથી કંઈ સ્ત્રી અને પુરૂષમાં ભેદ થયો નથી. પુરૂષોએ ઇર્ષ્યાથી સ્ત્રીને ખાતલ કરી દીધી છે, અને પોતે આગળ પડ્યા છે. મારા ધારવા પ્રમાણે આ તકરાર વ્યાજની નથી. સ્ત્રી અને પુરૂષ વચ્ચેનો ભેદ ઇશ્વરને ત્યાંથીજ સરખયો છે. શરીર સંબંધી રચના જોતાં સ્ત્રીના અને પુરૂષના મગજમાં તફાવત છે. આ સ્વાભાવિક રીતે સ્ત્રીઓમાં દયા, હેતુ, ભક્તિ, ક્ષમા, લજ્જા અને જે બીજા ગુણો છે, તેને જે કામ કર્યાથી પોષણ મળે એવાં કામ કરવાનો સ્ત્રીનો અધિકાર છે. તે કામ કયાં ?

ગીતિ.

સજ્જ થઇ સંસારે, નર્થો કરવા હૂં અડગના ધાવ;
નથી જોળવા દેશો, નર્થો રચવાં ધર મહેલ ને નાવ.

* પાટણ સ્ત્રીસમાજમાં આ બાપણુ ચંદ્રિકાગૌરી જેને વાંચ્યું હતું. આ વિષે ગયા વર્ષના ફાગણ માસના અંકમાં અમે વિસ્તૃત હકીકત આપી છે. તે સમાજમાં થયેલા બીજા બાપણો પણ અમે અનુક્રમતા પ્રમાણે જનતા સુધી પ્રસિદ્ધ કરીશું— એ રીટર.

નથી રચના મદાપત્રો, નથી વ્યાખ્યા મેળવતુ કિત,
કસર: હાઃ કુદેશન, નથી ધરતુ નર ધધામા ચિત
ધર છે કિલ્લો સીનો, ધર અજમાતુ સખગ મહાશય;
ધર છે રાજ્ય કુલીનુ, ધરગુદિલીનુ પ્રતાપિ દિવ્યાજ.

હી ધાની રચન ગાળી છે. અને ધાની કુતમ પ્રકારે તેની વ્યવસ્થા રાખવી,
એ તેની મોટી કુશળ છે. પણ એ વિષય સાથે આગળના બાવણને સખધ નથી માટે
હીનો ખીજે મુખ્ય ધર્મ પોતાના છેકરનો કેળવવી છે, તે ઉપર હવે હું
બોલું છું.

બાળક જન્મે ત્યારથી તે મોટું થતા સુધી ધણુ ખર્ચ તે માતા પાસે રહે
છે તેનાં પોષણુ કેળવણી તથા નાનિ, એ બે આખનો ધણીખરી તેનાપર આધાર
ગણે છે હમરે મોટું થાય તેમ માગકને જોઈતી કસરત આપવી, શિક્ષણ આપવું,
સીંચે રસને ચઢાવવું, કુદેવ, કુશલ, અને કુવશજન ત સાથે એવી મભાગ રાખવી,
એ સાર માનેજ કરવાનું છે. કુદામા મનુષ્યની આખી જીવિની બધારણુ બા-
લ્યા વચ્ચેમાં થાય છે અને તેને મુખ્ય આધાર માના પર રહેલો છે માર્ક ટેવ-
પુરાણુમા મહાસયા અને કસ્ટુરજનુ આખ્યાન છે, તેમા મહાવસા સ્ત્રીએ તેના તજ
છોકરને છેક બાલ્યવરયાગાચીજ કસ્ટુરજનો બાપ આપ્યો હતો અને તેથીજ
તે રાજકુલરો આ મંસારનો ત્યામ કરી મોટા પેજેશ્વર થયા હતા,
અને અહીં નામના મોથા છેકરને સસારમા કેવી રીતે ચાલવું અને શદ્યુઓ
કેવી રીતે કહેવડાવવું, તેના બાંધ આપ્યો હતો, અને તેથી તે મોટો રાજા થયો
હતો. તાત્પર્ય એ કે બાલ્યવરયામા મારી અથવા નહારી કેલવણીથી બાળકના
મનપર માતા જે છાપ પાડે છે, તે છાપ ધારે ધારે વધતી જાય છે જેમ નાના
હાંડ મારી અથવા નહારી માવજળથી મોટા વૃક્ષ થઈ માથ અથવા નહારો ફળ
આપે છે, તે પ્રમાણે બાલ્યવરયામા જેની કેળવણી માતા તરફથી ગળે છે, તેમા મોટ-
પણે છેકરો થાય છે રવાબરિક રીતે માતાની નીતિ, વાણી, દેવ, સામત વગેરે
બાળકનું બાળક અનુકરણુ કરે છે માતાનો રવખાવ નક્કર હોય છે. નો બાળક પણ
મોટપણે નક્કર થાય છે. માતા જે વિદ્વાન હોય નો તેના સખધથી બાળક આગળ
જતાં મદાકવિ અને મહાવિદ્વાન થાય છે તેનામા અગાડી જતા સખતા, બલમન
માણ, પ્રમાણિકપણુ, હમરનકિત, નિકષકતા, પરોપકાર, દયા, હામા, વગેરે ગુણો
આવે, એ માટે પ્રથમજ તેને પાસે જાગ મનથી ચળવેલો જોઈએ બાળક સાથે ઘાટે
પાડીને ન બોલતા, જે કાંઈ કરેવાનું દેખ. તે ધીમેથી કહેડું, કારણ કે ધીમે કહેવાથી
જેટલી અસર થાય છે, તેટલી ઘાટે પાડવાથી ધણી નથી આપણી આગળે આધીન
થવાની દેવ પાડવી. દરેક વાતની મર્વાગ મખરી અને તેને બાળી દેવ પડે, એવાં ભાવ
ન કરતાં માથું બોવવાની નાનપણુથીજ દેવ પાડવી. જે તે બગાળે પાળશે, તો કેદ-
સાએજ જ માનિક ગુણો એની મેળેજ પ્રાપ્ત થશે બાળકના દેખતા અપરજીરો બોલવા

નહિ, તેમજ સોમન પણ ખાવા નહિ; તથા તેને ખીક લાગે, તેવી વાતો કરવી નહિ. આપણા લોકમાં લોકમાં એવું બોલવાનો રીતજ છે કે સાધારણ રીતે છોકરીને “રાંડ, મોઢ,” વગેરે કહેવામાં આવે છે, તેથી તેને મોટપણે એવું બોલવાની કુટેવ પડે છે. વૈદકશાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે પહેલાં સાત વર્ષ પર્વત મનની તેમજ તનની કેળવણી પર વધારે લક્ષ આપવાનું છે. છોકરીઓને માટે એ નિયમ પળાય છે; પણ છોકરાને માટે એ મોડેજ પાળવામાં આવે છે. પોતાનો છોકરો બહુીગણીને વહેલો ક્રોધેજમાં પાસ થાય અને સારું કમાઈ લાવે, એ વિષે વધારે લક્ષ આપવામાં આવે છે. તેનું પરિણામ એ થાય છે કે છોકરાંનાં શરીર નિર્બળ થઈ જાય છે. શાળાઓમાં કેળવણી આપવાની રીત કરતા પહેલાં ઘરમાં માતા તરફથી તે સારી આખી શિક્ષણ છે; કારણ કે માતા હમ્મરો શિક્ષક કરતાં વધારે છે. પહેલી ચોપડીના પહેલા પાઠને મથાજે જે ચિત્ર છે, તે આ વાતની સાબીતી પૂરે છે. વગી એથી કરીને બાળકને નિશાળનો ત્રાસ ઓછો થાય છે. આંક તથા મૂળાક્ષર ઘણાજ થોડા વખતમાં શીખવો શકાય છે. છોકરીઓને આ કેળવણી ઉપરાંત ઘરમાં વાસીદું વાળવું, ચોટલો વાળવો, સાથીનાં પૂરવા, રાંધવું, બરવું, શીરવું, નીતિના પુસ્તકો વાંચવાં, વગેરે બાબતો શિખવવાની અગત્ય છે. પોતાનાં છોકરાં ધર્મ પર અધ્યા રાજે, ને નારિતક ન બને, તે વિષે ઘણુંજ લક્ષ રાખવું. આપણા રવધર્મ પર આચારવાળાં થાય અને દમ્બેશ પોતાના રિવાજ પ્રમાણે નિયંત્રક કરે, એવી ટેવ પાડવો જોઈએ. હાલમાં ધર્મપર વિશેષ લક્ષ અપાતું નથી, તેથી આ સર્વ માતાઓનેજ કરવાનું છે. પુત્રપત્ની એ ન થાય, એમ નથી, પણ માતાનો પ્યાર અને પ્રીતિ તેમજ તેના નિરંતર સહવાસ માટે એ તક માતાને વધારે મળે છે, માટે માતા બહુલી હોવી જોઈએ, એ અવશ્યવતું છે; કારણ તે વિના આમાંનું કાંઈ વ્યવસ્થિત બની શકે નહિ. ઓ-બોધના ચોખાનિયામાં લખ્યું છે કે:—

દોહરો.

કે' નેગેલિઅન દેશને, કરવા આજ્ઞાદાન;
સરસ રીત તો એજ છે, દો માતાને ગાન.

માટે સ્ત્રીઓને સારું શિક્ષણ દોવાળીજ દાલની તથા આપતી પ્રજા તેમજ આપણો દેશ સારી સ્થિતિમાં આવશે, એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

ગાયકવાડ સરકારનું દેશી કેલ્વણી લાતું.

ઇલામ પત્રકો.

કોલેલવિભાગ—નંબર ૧૮૬૬

૧ કોલેલ તા દેરમા ૨-૧૧-૯૬ મળકુ મમલાના મેરના છ કાવા-
આઇ ગુલામચંદ પોતાની ખુદીથી ૧-૨-૦ ક. હોદ્દાએને બરસી વેદેચી ૨
મનીન તા દેરમા ૧-૧૧-૯૬ રેર અપુરામ રૂખારામે સામાની પરીક્ષા બધને
પોતાની ખુદીથી ૧૦-૦-૦ ક ઇ.ગ તા તમામ હોદ્દાએને બરસી આપી

J. G. M. G. M. G.

પ્રભાત મેરુચર

૩ એ ઇ વિભાગ કોલેલ

વડોદરાવિભાગ—નંબર ૧૮૬૬

૧ દોલેચર ૧૧-૧૧-૯૬ પડેન નમ્યા રાજી ૦-૮-૦ તા પડેન દુલા
રમા ૦-૮-૦ તા પડેન બેલેચર આજી ૦-૮-૦ તા પાચી વચ્ચે દરજીવન
૦-૮-૦ તા મમલોકો તરફથી ૦-૩-૦ તા હો.રાએને પુતકો વહેમ્યા
૨ કોલેલ તા ૧૨-૧૨-૯૬ કોલેલ તરફથી ૦-૪-૦ તા કોલેલ તરફથી મરમ
૦-૮-૦ તા રમા અમેનોન ૦-૪-૦ તા નાચાભાઈ મીન ૦-૪-૦ તા બહેચર
અમરમીન ૦-૪-૦ તા આપુ અમરમીન ૦-૪-૦ તા કરમન અમરમી ૦-૪-૦
તા આમરમી તરફથી ૦-૨-૦ તા મકગાએને પુતકો વહેમ્યા

અભારકર પ્રભારકર

કા ઇલામવાડ ૬૩૫૫.

૩૫૫૫ એવુ ઇલામવાડ ૫ વિભાગ.

કોલેલ ૧૮૬૬

૧ કોલેલ ૮-૧૨-૯૬ કોલેલ તરફથી ૦-૮-૦ તા મેરુચર વસનાભાઈ
૦-૮-૦ તા મળકુ ૦-૮-૦ તા મળકુ અભારકર ૦-૪-૦ તા
રમા ૦-૮-૦ તા આમ કરમમીની પાકી સીલીકમાથી ૦-૧૧-૯
તા. હોદ્દાએને પુતકો વહેમ્યા ૨ અપુરુ ૮-૧૨-૯૬ મમલોકો તરફથી ૧-૩-૦
તા. મદર. ૩ કોલેલ ૧૧-૧૨-૯૬ નામજી કોલેલ ૦-૮-૦ તા. અનુભ
૮-૮-૦ તા સરુ ૮-૮-૦ તા સરુ ૮-૮-૦ તા સરુ ૮-૮-૦ તા સરુ ૮-૮-૦
૧૨-૧૨-૯૬ કોલેલ તરફથી ૧-૦-૦ તા મદર ૫ કોલેલ ૧૫-૧૨-૯૬

૨-૯-૯૬ છીયા છવા અલેજી બગતે ખુશીથી ૦-૮-૦ ક. છોકરાઓને રેવડીએ
 વેહેંચી. ૩૨ અમરેલી આલ્ફોર્ડ બોર્ડિંગ સ્કૂલ મેમ્બર્સ અમદાવાદનીવાસી વડવાળાએ
 ખુશીથી ૦-૮-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં વેહેંચ્યાં. ૩૩ દેવળીયા સ. ગુ. શાળા
 ૨૮-૯-૯૬ શેઠ યોધવજી કમળગીએ ખુશીથી ૧-૦-૦ ક. છોકરાઓને સાકર વેહેંચી.
 ૩૪ વાંકીયા ,, ૫-૯-૯૬ વડીલ સવજીભાઈ રામનવાઈએ ખુશીથી ૧-૦-૦ ક. છોકરા-
 ઓને પતાસાં વેહેંચ્યાં. ૩૫ બાબાપુર ,, ૨૫-૯-૯૬ પટેલ જેરામ નારણે ખુશીથી
 ૧-૪-૦ ક. છોકરાઓને સાકર વેહેંચી. ૩૬ ટોલરવા ,, મેહેરબાન અમરેલી મહાલના
 વહીવટદાર સાહેબે ૦-૮-૦ ક. સદર. ૩૭ ધારંગણી ,, ૩૦-૯-૯૬ ભુરા જુભાએ
 ખુશીથી ૦-૪-૦ ક. સદર. ૩૮ કોડીનાર ,, ૨૪-૯-૯૬ મેહેરબાન રા.
 બા. અમરેલી પ્રાંત ન્યાયાધીશ સાહેબ એમણે ખુશીથી ૨-૮-૦ ક. સદર.
 ૩૯ કોડીનાર સ. ગુ. કન્યાશાળા. ૨૪-૨-૯૬ સદર ૧-૦-૦ ક કન્યાઓને
 સાકર વેહેંચી. ૪૦ કોડીનાર સ. ઉર્દુ સ્કૂલ ૨૫-૯-૯૬ ડાહ્યાભાઈ જેઠારામ તથા
 કરીમ દાસએ ખુશીથી ૨-૦-૦ ક. છોકરાઓને સાકર વેહેંચી. ૪૧ ધાંટવડ સ.
 ગુ. શાળા. ૧૫-૯-૯૬ ગોર નારાયણ આત્મારામે ખુશીથી ૦-૪-૦ ક.
 સદર. ૪૨ દાનંદાં ,, ૨૧ ૯-૯૬ હરિભાઈ વેણાભાઈએ ખુશીથી. ૦-૧૦-૦ ક. સદર.
 ૪૩ ધારંગણી. ,, ૧૪-૯-૯૬ હકીમ ગીરધરદાસ જેઠાએ ખુશીથી ૯-૦-૬ ક.
 છોકરાઓને ચોપડીઓ રસોડા ને પતાસા વેહેંચ્યાં. ૪૪ પ્રાસબુવેલ ,, ૧૬-૯-૯૬
 શેઠ ગીરધરદાસ જેઠાભાઈએ ખુશીથી ૯-૮-૬ ક. છોકરાઓને ચોપડીઓ, છીંટ
 તથા પતાસાં વેહેંચ્યાં. ૪૫ સતીષરા સ. ગુ. ક. શાળા. ૨૪-૯-૯૬ માસતર
 સરકુદીન તુરકીનને ત્યાં ખુનતો જન્મ થવાથી ૧-૦-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં
 વેહેંચ્યાં. ૪૬ ચોરાપા સ. ગુ. ક. કન્યાશાળા. આસિ. કન્યાબુજી શામજીએ
 ખુશીથી ૧-૮-૦ ક કન્યાઓને પતાસાં વેહેંચ્યાં. ૪૭ નાનાભંડારીયા સ. ગુ. ક.
 શાળા. ૮-૯-૯૬ પાંચા મુળા તથા શેઠ નરસી બવાને ખુશીથી. ૧-૦-૦ ક. છોક-
 રાઓને સાકર વેહેંચી. ૪૮ ચકરગઢ સ. ગુ. ક. કન્યાશાળા ડાહ્યા દેવસીએ
 ખુશીથી ૦-૮-૦ ક. કન્યાઓને સાકર વેહેંચી ૪૯ ફેરીયાનાગ સ. ,, ૧૨-૯-૯૬
 ગામ લોકેએ ખુશીથી ૦-૪-૦ ક. કન્યાઓને સાકર વેહેંચી. ૫૦ સોજવા સ.
 ગુ. કન્યાશાળા ૧૦-૯-૯૬ આજ્ઞમ ફોજદાર સાહેબનાં વધુએ ખુશીથી ૧-૮-૦
 બા. કન્યાઓને પતાસા વેહેંચ્યાં. ૫૧ સુરને લગતો જવાના પર્ગ ૧૦-૯-૯૬
 સદર ૦-૮-૦ બા. સદર. ૫૨ નાર સ. ગુ. શાળા. ૨૦-૯-૯૬ પટેલ દાસ-
 નાયાભાઈએ ખુશીથી. ૨-૦-૦ બા. છોકરાઓને પતાસાં વેહેંચ્યાં. ૫૩ નાર સ. ગુ.
 કન્યાશાળા ૧૮-૯-૯૬ સદર ૧-૦-૦ બા. કન્યાઓને પતાસાં વેહેંચ્યાં. ૫૪ બાદર-
 જી સ. ગુ. કન્યાશાળા ૯-૯-૯૬ નરસિંહભાઈ જેઠાભાઈએ ૦-૧૨-૦ બા. કન્યા-
 ઓને પતાસાં વેહેંચ્યાં. ૫૫ દાસર સ. ગુ. શાળા. ૨-૯-૯૬ બાઈલાલ ગલા
 તથા મનોર ઇચ્છારામે ખુશીથી ૫-૦-૦ બા. છોકરાઓને પતાસાં વેહેંચ્યાં. ૫૬
 ચાંગા સ. ગુ. કન્યાશાળા ૨૮-૯-૯૬ ગામલોકે તરફથી ૩-૦-૦ બા. કન્યાઓને
 રસોડા આપી. ૫૭ ડબોલ સ. ગુ. શાળા ૨-૯-૯૬ બાપુજી આશારામ તથા
 વેહરીભાઈએ ખુશીથી ૦-૧૨-૦ બા. છોકરાઓને પતાસાં વેહેંચ્યાં. ૫૮ મેહસાવ

مجلس الشورى

ચોપાન્યુ દ્વિદુ ગાન નં શરૂઆતમ પમટ યમે એનો ૧૭ પોગેજ સુદા ૩ ૭) ન
 ખયામા આનો છે તમા ૧૭ ન પો આના ન માતે ગીત્ત દુ કપમ ૩ ૥ નાકરોને તથ મામદી
 નિયામ ૥ માનવરોને તે ૧૮૮ ટૂંક ગમ્મલન ૩૫ નરાને તેના લાખ મજ એટલા માટે જોમન
 ઝમિયા દગ અને તે ૥ નંદર પમાર મગ્ગુજમ મગમુ તે આમતની ખાત્રા કન આપોવા
 કીમત તરિકે ફક્ત આઠ આના ન માહીમી માકલમ તો આ ચોપાન્યુ માકનરામા આરમે
 ખદાર નામ ૥ મદકોગે તખુ આ ૥ પે દુજમ ૫૪૨ મે ૩ ના છુડત વચ્ચે ૩ ના વા
 મામા સેમમ ના રને

[illegible]

100 100-100

૩	લીંગ	જાગ માગ જાગો જાગજાગદ દો
૮૧	૨	તો પ્રથમ પુરો આર્ય અને તે પછી
૧	૪	ના આગયેર મહિત સગી આગલો
૧૧	૭	અજ પડશે માર મહિત શી આડી
૨	૧૧	સુતા દશે તા પહેલે મહિતે પૂ
૧૧	૧૫	આજ અને પછીને દર મહિતે આજો
૩	૨૦	આજ સવારો

ਸ੍ਰੀ ੮੫ 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042

10

ਪਾ. ਨਾਨਕ ਸੁਖੀਨਾ ਹਥੇ ਤੇ	੩੫-੮
ਅਪਾ. ਨਾਨਕ ਸੁਖੀਨਾ ਹਥੇ ਤੇ	੩੬-੮
੧. ਨਾਨਕ ਸੁਖੀਨਾ ਹਥੇ ਤੇ	੩੭-੮

અો ઉપગતને મારે પત્રવ્યવહારથી પુસામી મેળવવા

મનિએ રચાં લગામ મોમ્પનાર ૩૫૧ ઉપર રિનાતુ મામ હામ ચો
ચો બામના પેસા છે તે મોખ્ખે નાલરે પ્રખતુ પારર સિવાય બાહ્ય રિહોમ,
લવાશે નહિ

પ્રત્યક્ષપદ્ધતિ નીચેના સરનામે કરો. નોટપેડ મગજ દેવામાં આવશે નહિ.

“*မိမိတို့*” ဟူ၍

श्रीः

संवत् १०५३.

वैशाखः

केळवणी

पुस्तक १ पुं.

अंक ७ मो.

प्रविवेचना

डॉ. सात नन्दिशम भट्ट.

वरीय

“ वाग्भट्टमुद्राय ” भा. भा. पुं.

भा. स. १८५३.

અનુક્રમણિકા.

વિષયો.	૫૭.
૧. મનને સીધામણી.	૧૨૭
૨. સુવર્ણદાર.	૧૨૮
૩. સ્વપ્ના.	૧૩૧
૪. મુનિશિક્ષક.	૧૩૪
૫. મરણી તથા એવી રોગો આવતા હોય ત્યારે શોધીએ પોતાની નહેલુંકરણી કેવી રાખવી?	૧૩૬
૬. વિદ્યાર્થીઓને અશ્લીષ નં. ૧	૧૩૮
૭. માનકપાઠ સંસ્કારવું કેળવણીઆવું.	૨૩

વિજ્ઞાપના.

કેળવણીનો અર્થ મોડામાં મોડો પૂરતો સુધીમાં ન મળે તેમજ જે તે માણસનો ચતા અગાઉ પરનામું અમારા તરફ લખી જવળગત તરફી મેળી, એટલે એમ ખુલાસો નખતોતખત આપવામાં આવશે. પૂનઃપત્રી જાનવારને બંકસિદ્ધિ ૬૬૬૬૬૬ મળી શકશે.

જેમના ઝામઝા ટપક ન આવતી હોય તેમના અર્થ કરી સાબાની કે મોરડાનો મારફતે મોકલવાની તમને જમદી મળશે તે પછી જણાવવું. શાળા દો સફર સાધ કે તરતજ ખચર આપવી.

મેતેન્ડર.

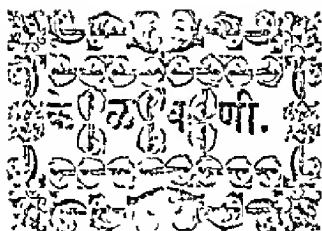
હિંદુસ્તાનના ઇતિહાસની પૂર્ણ નોટ.

અંગ્રેજ-મુલરાલી તથા મુલરાલી રૂઝેના ઉપર ધોરણો તેમજ સર્વ સંપરીક્ષા માટે અંતિ ઉપયોગી પદાર્થ ૪૯, પૃષ્ઠ ૧૨૮. દરેક મોટા સમતતા મુલ્યે ખનાવો, વચાવળી, સંગ્રહી, ૧૦૦૦ સામવાર ખનાવો, રાજ્યોની પડખીના કારણ, વિગત, એક્ટો, મુકાબલા, મહાન પુરોના દતાંત, અંગ્રેજના મુલકે, પરચુરણ ઉપયોગી, વિગેરે નિ. રી. મત હાં આતા. ૨. ની પાંચ. પછી મટે ૪૪૮૪૪ ત્રીજી આવૃત્તિ.

શિવાજી મહારાજના તીરથેષ, હિંદુધર્મ સંસ્કારોને રાજ્યપાપક ગોઆદાણ પ્રતિપાલક શ્રેષ્ઠ પ્રથમ હનપતિની તીરથ સ્ત્રીક નોંધેલી બીજી આવૃત્તિ. ૩મી આંક પેઠ ૫૪. ૨૮૮. બોર્ડનું પકડિ મત કેવીઓ એક. મારતરો તથા વિવાર્ધિઓને ખાર આના ખોટલ એ આના.

માણિકલાલ એન. માણાવડી.

શ્રી. દિ. કંભાની અંગ્રેજ ૧૬૫-૧૬૫૫.

દ્વારક

અથે ધરે વરો ધર્મે મ રામે, દ્વારક ધરે મનસન વમાયે;
ધીનિ વધે વરો જગ માને, પ મિશ્રમિશ્રણ ધર્મ અમારો. ૧

પુસ્તક ૬ મુ. દેશાળ મન ૧૯૫૩ અ ૬ ૭ મો.

મનને શીખાવણ.

આરડા.

મહા ગાયત્રી નન કો હી હામ હું તારી,	
પામે તેથી નન ભવનીવદમા અપડી.	૧
તુમથી મેદ કોળ માપ્યા ને માને વધી,	
હવે ભડ મુ વાનુ' તુમને કે. મળી શકે.	૨
કરતુ મેર તુમ્ય પામો ૨૩ વળી કહે,	
મન તુ' નો મદામૂળ કો હે કશતુ કોડીનો.	૩
મહા નહિ રહે રત્ન નિરો મન તુ ધરજે;	
યતુ' ધરે મન ભગ, શત્રુ પારે વધારી જશે.	૪

છોડ આળપેપાળ, હિમર કાઢી અવનિમાં;	
ભરે ધુમ્ની પાથ, કાજ કાંઈ સરે નહીં.	૧૫
આ દુનિયામાં એમ, ઉનમત થઈ પૂલી ગયો;	
પણ નલશે તે કેમ, શાણપણે સમજ્યો નહીં.	૧૬
કરશે હાલએહાલ, વૃદ્ધપણે વતતાં વળી;	
અથત આવશે કાલ શુદ્ધ નહિ-રહે શરીરની.	૧૭
પાપી કાળ વિકાળ, જોતામાં ઝટ અલંશે;	
ન મળે-યુવાન પાળ, પલક એકમાં પકડશે.	૧૮
ત અર્ધ ભૂમી સાથ, માંધાતા જેવા ગયા;	
ન ભરે મન તું પાથ, અરે જવું છે સર્વને.	૧૯
માટેજ મન વિચાર, મનુષાદેહી મારીને;	
કર તું સફળ અવતાર, અમલ લઈને સારમાં.	૨૦
દુનિયામાં પણ દુઃખ, કારણ બંધન મોક્ષતું;	
મનથી છે દુઃખ સુખ, વિકાર નહિ છે જીવને.	૨૧
કામ કેધ ને લોભ, વિકાર ત્રી છે મનતણા;	
મોહમત્યરનો થોભ. દુઃખદાઈ દેખાય છે.	૨૨
મન માયાની માંહ, દુષ્ટા તે તીવ્રજ્યા નહિ;	
જગતા દુષ્ટા જ્યાંહ, હુલ્લે નીકળે કોઈ દી.	૨૩
રાગ દેવની આળ, હુ મારું મનથાં કયું;	
માથે લેછે આળ, કત્તી નાથ કૃપા ધણી.	૨૪
કરતાં કોડ ઉપાય, ધાયું મરણું નીપજે;	
ભાવી તે તો યાય, વળુળનવાતું બને નહીં.	૨૫
તજ જીરથી અભિમાન, સદા નમ્ર થઈતે રહે;	
જગમાં પ્રાણી માન, પ્યાર અકળનો મેળવી.	૨૬
કીધું સુકૃત શ્રુય, આ જગમાં તે જનમિને;	
મન વિચારતો હુંય, જનમીને વતો રહ્યો.	૨૭
એમ ન મન તું આણ, મૂઢ રહીને માનવું;	
પૃથ્વીમાં જગ પાણ, કુળ લગથી માતની.	૨૮
ભરે ભૂમિમાં ભાર, ઉપયોગે આવ્યો નહિ;	
દુષ્ટો કરિ વ્યવહાર, જગતતણાં બહુ વતના.	૨૯
મૂરખ મમતે મૂઢ, જર જોડમાં જઈ પરચો;	
નવ સમજ્યો કંઈ ગૂઢ, ભરૂંયો પેઠે ભૂતની.	૩૦

૫. પાવનથી ગાળુસમાં પરિપૂર્ણતા આવેછે
૬. કોઈ જાતનો એક દુનર ખરેખર થી આવે.
૭. પૂર્ણ કરમાય, ભર્યું દરમાય, મરેકું પડે.
૮. હોંગ કે આડખર ક્યાં વગર બકિત કરતી.
૯. જ્યાં સુધી જાણુવાનું આકી રહે ત્યાં સુધી અવ્યામ કરવો.
૧૦. હાથથી અને સહયુક્ત એ અજાંડ પેસા છે.
૧૧. પ્રમાણિકપણનો ઘેકો, ને કરતાં મરવું બહું પહોંચે.
૧૨. ઉદ્યોગ સારા નસીયની માતા છે.
૧૩. આજની કામત બેકાત બેટકી મણાને દહાવો.
૧૪. તાનની તપા મનાની સંજિત મહેનત વગર મુધરતી નથી.
૧૫. દુઃખને સુખ મનાય એ એલાવરો જીજી કુદરત છે.
૧૬. સતોષ વગર મોજ કોખને માટે તો દુનિયાની દોષત પૂરતી નથી.
૧૭. તમે તમારૂંથી ઉતરતા આદમીયે: ક્યા કરશે તો તમારા ઉપરી તમારા ઉપર દયા કરશે.
૧૮. એજ માણસ કે જેના યુગ વિચાર બીજાને કામ લાગે.
૧૯. દાન માન પ્રમાણે તદિ આપવું તે પણ કરજ છે.
૨૦. વ્યાપાર વધતી હકી.
૨૧. સખાવત વગરની દોષત કોડી જોટથી રીંગતની નથી,
૨૨. વિમદસાક્ષ એ સુરખ્યા પાળુ આપક છે.
૨૩. જ્યાં પ્યાર છે ત્યાં પ્રમાણિકપણું છે.
૨૪. જી, રોદ અને વનપાળુ દુખ વખતે માનું જાણાય.
૨૫. ખુશામતખોરોના વિદાસ કરશા નહિ.
૨૬. સ્વતંત્રતાને રસ્તો સાંકડો છે, પણ આમળ વપતા સાફ છે.
૨૭. મુરતનો નામ સત્ય, પણ કોઈ અમન રહે છે
૨૮. કોઈનું આજ જાણુવાનો છદ્ધ સારો નહિ.
૨૯. સુખ દુઃખનો આજાર જ્યારે પર રાખો ને ને કર્યોજાયા છે.
૩૦. સંતોષ સત્યાન દુખ નથી ને હિંચા સમાન દુખ નથી; ઇન્દ્રિયી સાંતિ, એજ મોજ.
૩૧. જગમાં અનેક રહેવાટા ચાલે, કુટે છે ને વળી ચાલે, એમ સંસાર છે.
૩૨. મોમમનદનું મળ લનદુરસ્તી છે, તે વિપાવમાં પડી મુર્ખા નાખતો ના.
૩૩. હસરત અને મિતાદાનને પેરેજ તનદુરસ્તીએ જાગ્યો સારો છે
૩૪. અભિમાન આખાને આધણી બનાવી દેખ દૂર દેને કરાવે છે.
૩૫. વિહંગીરી આમવી આવે છે; ખુશાલી દેખે રંગારા સાથે લાવે છે.
૩૬. મંદક આપોઆપ આવે છે ને મોજમજા ખેડી કાપવી પડે છે.
૩૭. મગરની કોડી ગરીબાર્થ પડે.
૩૮. આતિથે જાન પાવનું મુખ; બહુ પેસે, બહુ પીસ.

૩૯. કમળો કપોત કલાપવર્ષી કમળે કે નંચી કા દર્શન થાય નહિ
૪૦. છંદગી એ બુસારી ક મોગ આપમે ઘેન પદાવક છે
૪૧. એક પતક પારનો ચૂરને વધક ભદીનો પગાવે
૪૨. પડના દશા આરે સાર મુગમીઆ ખરી મળવે.
૪૩. કાનમા કહેકું મઈવારે સકરો માકે આનમવામા આવે છે
૪૪. જે જલદી મળી જસ માન મેને હમમ કરતા વરવારે
૪૫. નનીય કોહન જલકન નાર છે, પણ કિલોગ નૌત પદવા આપે છે
૪૬. બહુ પોમે ના ચરે ન પાનને ના કો
૪૭. જે ધર મળ્યો બનુ ન જલદી પદમવાર થાય છે
૪૮. કામા કરી તિરમ્મ થતુ ન વરમુજન કરી નૂતી વધુ
૪૯. કયા વિનાનો આ દેહ મેમા પાનતો નથી
૫૦. તિરતર ચઢાતુ તલતન અજ મલમ, મરવી વચનસિદ્ધિ સાત થાય છે.
૫૧. મળને માટે મુલા અ નાતુ ને પતક છે.
૫૨. સસાર સત્ત મળ્યુ માયી અજ જમ્મુ રૂમ ને
૫૩. અક મુદ્ધિ લગ્ન રામ પાતા બમ સાધે મોગવ કે કા નાથને નથી
૫૪. મુરૂદયા વગર આમકલગ મળને નથી
૫૫. આમગજાનથી દેદાનિગ ને દો ને, બાન કિયા નથી
૫૬. વિચારને કુ મામગમન નહુ, એતુ રાત ને મહા
૫૭. મુદ્ધ લયા શાલ્વનો અકલમ એજ રાનતુ સાધન છે
૫૮. મુખ કુખ દાગવાના કિયા કરવા કરતા મલન કર, ને કલમ છે
૫૯. દાક લકકો તિરવળ કવેર એ દેહના ધર્મે છે, આમગજા નથી
૬૦. કુખ વગર આનાવ આન છે, તલ તરવળથી કુખ પણ આવ છે
૬૧. આદિ સારી કોતના નગ થાય છે મયા કેમુદ્ધિ જાતી ને છે
૬૨. ગમતારી લેખના નાન વાય છે
૬૩. સાતિથી કામના નાશ થાય છે
૬૪. મોચયા મોહનો નાન થાય છે
૬૫. મલ મુખનો ઉદય થયા, એજ રવર્ત મુખ.
૬૬. લપો મુખનો ઉદય થયા, વગ ને છે
૬૭. આમગજાન આપનાર મુદ્ધ, એજ નહુ.
૬૮. તારે દેહ, એજ તાર થય
૬૯. તારથી થનવાનો, અજ થનવાન
૭૦. અક તોળી એજ, તિયન
૭૧. દિલિયોન કુતી નથી, એજ કમામ.
૭૨. વિપ્પાદિકમા આમગજા, એજ પરીવા.
૭૩. અમમગિય, એજ મોહો સામ.
૭૪. સંકે વિવામાં આમગિયા કિલમ છે

અસુધરેલા દેશોમાંજ હોયછે એમ કાંઈ નથી; સુધરેલા દેશોમાં પણ તેનું પરિણામ જોવામાં આવેછે, તેથી ત્યાં સ્પર્ધા થયેછે.

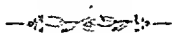
વળી જ્યાં એકજ મનુષ્ય કોઈ કાર્ય કરનાર હોય, તેને ડાહ્યાની સાથે સ્પર્ધા કરવાની નહિ હોવાથી, ત્યાં સ્પર્ધા થતી મુદ્દતે જોવામાં આવતી નથી. દહાંત તરીકે, અંગ્રેજ સરકારના હાથમાં અપીણ ને મીઠાનો વહેવાર છે; તો તેનો ભાવ દરાવવામાં કોણ સ્પર્ધા કરી શકે? અથવા નો—એકજ વિદ્યાર્થીને એકજ માસ્તર ડાહ્યા દેવાણે શિક્ષણ આપવાનું કામ કરતો હોય તો તે દેવાણે તે વિદ્યાર્થી અથવા તો માસ્તરને કોની સાથે સ્પર્ધા કરવી? વળી ઉપરના વિચારમાં નો “ જી-જાનું સાર ” જોઈ તેણે અગર તે કરતાં ચઢતા થવાનો મંતવો જે જુરમો તે સ્પર્ધા” એવી વ્યાખ્યાને બાંધ આવેછે; જોથી સ્પર્ધા કરનાર એકજો હોય ત્યાં સ્પર્ધાનો આવકાશજ નથી.

સ્પર્ધાની વ્યાખ્યા ઉપરથી એટલું તો અષ્ટ સમગ્રય છે કે હાજરી રિયતિ કરતાં ચઢતી રિયતિ કરવાનાર આ શુભ છે. મનુષ્યની બધી—શક્તિઓ તેથી જાગૃત થાયછે. આ જગતમાં જે ઉત્તમ વસ્તુઓ ઉત્પન્ન થયેછે, તે મદાત્ મનુષ્યો થઈ ગયાંછે, તે આ મદત્તકાંક્ષાના શુભને લીધેજ. વહેવારજોગનાર, મંસારવ્યવહાર, વિદ્યાર્થિનોદ કશું સ્પર્ધાવિના ઉત્તમ થતું નથી. વહેવારમાં તેથી થોડે ખર્ચે સારી વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરી શકાયછે. સંસારમાં તેના વડે ઉત્તમ શુભો પ્રકાશેછે, તે વિદ્યાર્થીમાં નવા નવા શોધો પણ તેનાથીજ હાથ લાગેછે, એટલુંજ નહિ, પણ ખરી ને સલ હરીકત યોધી કાઢવામાં સ્પર્ધા ઘણી મદદ આપેછે. કોઈ પણ માણસ કંઈ પણ વસ્તુની કિંમત ગમે તેમ કહેતો હોય, તો તેની સાથે બીજો હરીફમાં ઉતરે તો તેની ખરી કિંમત જણાઈ આવે. તે એટલા ઉપરથીજ “ જ્યાં સ્પર્ધા છે ત્યાં બે ભાવ રહી શકે નહીં ” એ નિયમ સ્થાપિત થાયછે.

(અપૂર્ણ.)

રા. મ. પટેલ.

સુશિક્ષક.

(૫૪ ૧૧૪ સંવત્.)

પત્ર વંચાઈ રહેા ગાળા—આજનો એવેશો વિચિત્ર ખેત દૃષ્ટિ આગળ ખડો મનો ગગો; અને છેવટના દિવાળે મિત્રે બાત્તામાં આપેલા વિચારો પણ યાદ કરી દીધા. પત્ર પડતો મુઝો અને માદીની પાછળ પડેલા તકીલા ઉમર આદીની વિચારલીન થવા લાગેા. પત્ર પડેાળા કરી દીધા અને પડખાબેર ચમ, ડાળા હાથની કોળી તકીલાના પૂર ઉપર મુકી. દરેણી ઉપર માર્યું મુઝતો મોઝવા લાગેા: “ મારો મિત્ર આમ કેમ

કહે છે ? તે વિચારો અનુભવમાં આપ્યો છે, શાસ્ત્ર તેણે તપાસ્યાંજ નથી અને શાસ્ત્રને સ્વાદ આપ્યોજ નથી શાસ્ત્ર શીખેલા તો તેને મન વેઢિયા છે, પણ તેનું કહેવું શું છેકજ એનું છે ? હા—હા—યોગ્ય તો નથીજ. ” આમ કહેલો કહેતો વિચારમાં પડી સ્તબ્ધ થવા લાગ્યો. મિત્રે બતાવ્યા આપેલો પત્ર ફરી ફરી વાંચવા લાગ્યો. વાંચતાં વાંચતાજ કંઈક નેત્રો ચડાવવા લાગ્યો, સિમન કરવા લાગ્યો, વિચારમાં પડવા લાગ્યો, નિશ્ચય કરવા લાગ્યો, અને વગી વગી પત્ર નિહાળવા લાગ્યો, પણ પત્રમાં એવું શું હતું ? સાથી એ ફરી ફરી વાંચતો હતો ? કયો વિચાર તેને મુંઝવતો હતો ? વિચાર અને પત્ર તો આજ હતો—

“ અવકારના ખીન અનુભવી મિત્ર, આજ દિવસ સુધી તો આપણે જન્મે સાચે જાણ, અને તારા તરફથી વિચારો સામે સમાપ્ત અવાવતા મારા વિચારો સમર્થ જાણ; પણ હવે આપણે છૂટા થઈએ છીએ, જેથી તને કેટલાએક એવા વિચારો આપુ છું કે જેની માથે તારા મનને તુ હમેશા ચડાવજે અને અનુભવમાં લેજે ”

“ તેં વિદ્યાર્થપદ્ધતિશાળામાં રહી એકઠક ઉત્તમ પ્રતિભુ જ્ઞાન મેળવ્યું છે પણ તે શાસ્ત્રીય જ્ઞાન છે; અનુભવી નહીં આપણા ઘોડાને—સિદ્ધાંતને થયેલો અને સતેઃ વ્યાવહારિક અનુભવ તને બીજકુલ નથી; તેમજ સ સારથી પણ તું છેકજ બહાર રહ્યો છે, સંસાર તો તારે મન સ્થેષ છે અને તેની કુર્ષ્ટ ઘટમાળ તે તારે મન પુરુષમાળ છે, પણ મારા બડા બાહ્ય, તેમ નહીં બની શકે સ સારના વિચિત્ર રસો અનુભવવાના તો હજી તારે પાડ્યા છે. ”

“ તારા શાસ્ત્રીય વિચારો તે યાજ્ઞમાં આવે—નિગાથમાં નહીં, નિશાળોમાં તો અનુભવનું કામ છે શાસ્ત્રજ મોટી મોટી વાતો કરી પાડિલ જાતાં હૈકે—છેકરઓને ઉપરોગી પાઠો શીખરી શકે નહીં. શીખવતું એ તો અનુભવજીવન કામ જેમ જેમ અનુભવ વધતો જાય, તેમ તેમ સાજું શીખરી શકાય. શીખવવામાં અનુભવથી સિદ્ધ કરેલી પદ્ધતિઓનું કામ છે; શીખસુધીનું નહીં. તમે તો બધા શીવસુરી રહોજો; નેરા નાની વાતોને મોટી કરી ફેંતારા—કે જે વિચારો બાળકો રવરને પણ સમજી શકે નહીં. તમારી આગળ કંઈ નિશ્ચિત પદ્ધતિ છે ? તમે બધા કામ આગળે વિચાર કરવા માંડો. ‘ આનું શું થશે ? ’ ‘ આ કેમ શીખવાશે ? ’ ફરી દિવસ આગળે ડોળ્યા કરો. અનુભવીનું દૃઢ ને ઠય—પ્રપાઠાભય—પદ્ધતિઓ તો આમ કણકે—મોઢે રહે; એટલે કરી વારજ નહીં ”

“ અને હાઠમાને પણ સમુદાય રાખજો—હાજતો સમય તપાસજો હાજ તો જે વધારે હાઠ બતાવી શકે—બમકે મારી શકે—દબ કરી શકે—વાચ્યાતુર્ય વાપરી ભોંકોને અને જોનારાઓને આડુંઅવળું પણ પાંસરું કરી સમજાવી શકે—જેવા આવનારાઓની પદ્ધતિઓ જાણી લેઈ ને પદ્ધતિઓને અનુસરી શકે—અને તેને રાજી કરી શકે; તે એવી રીતના બધા અનુભવમાં જે વ્રીજી દેવ તે વિજય પામે ”

“ તું ” હાઠમાને તો નહીંએ ગણે છે, રબને પાપ ખાઈ છે, અને માવ

શાસ્ત્રીય સિદ્ધાન્તોથી બાળકોને કેળવવા મળે છે; પણ અનુભવ વગરના બાઈ, તારા શાસ્ત્રો ત્યાં ધમનાં નથી. ”

“ તારા જેવા બધા જેઓ શાસ્ત્ર બંધે છે, તેઓ પહેલાં તો એમજ માનતા હોય છે કે એકદમ જઈને સ્પર્શ કરી દઉં, મિથ્યાજ બધી ફેરવી નાખું, પદ્ધતિ ફેરવી નાખું, અને બાળકોના મનમાં શાસ્ત્રીય જ્ઞાન જારી દઉં; વગેરે વિચારો આપણ જેવડા કરતા હોય છે; પણ એવા કેટલાએ તેમ કરી બતાવ્યું તે તો જો. બધાને અનુભવ ન હતો ત્યાં સુધી બકતા હતા. અનુભવ થયો એટલે કંઈજ સૂઝી મયું. આ રજા એ બધાય તરફ આરનાય—વારી નગર આગળજ છે; પણ જોયું? તેઓ શું કરે છે? શું એ તારા જેવાંજ શાસ્ત્ર નહોતા શીખ્યા; ? પણ શાસ્ત્રમાં દમ હોય તો ના—દમ તો અનુભવમાં છે મહાત્મ્ય શિશુજીપદ્ધતિશાળામાં જઈ આવે-છે, પણ અનુભવશાળામાં આવતાં શિશુજીપદ્ધતિ પઠવાડે મૂકે છે અને અનુભવ પદ્ધતિ પકડે છે. ”

“ ધીરજ રાખ; તારું પણ તેમજ થશે. તું પણ બધાની પેઠે જો એક દિવસ-શાસ્ત્રીય અંકુરે રહેશે ત્યાં સુધી—તરફ મારીશ; પણ આખર શાસ્ત્ર તે “ શીખવા મારે ” અને અનુભવ “ અનુભવવા મારે ” છે એ નક્કી કરી રાખીશ. ”

હી.

“ તારો કરો પણ ખરું લાગે તે કહેનો

એક અનુભવી મિત્ર. ”

કુસુમ. (અપહૃત).

— — —

મરફી તથા ચેપી રોગો ચાલતા હોય ત્યારે લોકોએ પો-
તાની રહેણીકરણી કેવી રાખવી ?

૨. દૂરિત દવા.

મરફી થવાનું બીજું મુખ્ય કારણ દૂરિત દવા છે; અને તેથી કરીને આપણા કોઠામાં જ્યાં મરફી આવતી હોય ત્યાંની “ દવા બગડી છે ” એમ સાધારણ રીતે કહેવાનો વિચાર છે. મરફીનો રોગ જોને થયો હોય તેના શુભાશમાં અને વર્તિમાં એ રોગના વિષનાં તત્ત્વો હોય છે અને એ જલ્દાજ અને વર્તિ દવામાં ખુબ્બાં રવાણાં એ ઝેરી તત્ત્વો દવામાં ફેલાય છે અને તેથી દવા બગડે છે. એવી બગડેલી દવા અંગ્રેજીઓને લીધે માણસના પેરમાં જઈ રોગ વાયુ પડે છે; માટે આવી રીતે દવા બગડે નહિ એટલા માટે એ રોગની વર્તિ અને શુભાશને દવામાં ખુબ્બાં રાખ્યાં નહિ. તેને ઉડો ખાડો મારી આવે મનુષ્ય રીતે દારી દેવું અથવા તેમ ન ખને તો તેના દવાર સારી રીતે ખૂજ નાખી દવામાં તેના ફેલાવો ધનો અટકાવવો. દેવી અંગ્રેજી જ્યાંની દવા બગડેલી છે

તાં રહેવું નહિ, પરંતુ આમાં અડચણ એ છે કે દવા સારી છે કે જમરેલી તે જાણવાને આપણી જાને પૂરતા સાધન નથી છે. ફરિદાર થવાથી દવા જમરેલી છે, એમ સમજવું, એ જરૂર રીત કહી શકાય નથી. તોપણ દવામાં કુખ્ય જામ ઓક્સિજન વાગુ અથવા જોરે આપણા પ્રાણી સોફા શ્વાસપ્રણુ ઠરેલા તેનો છે અને એ વાયુ માણસોના કપડાને આરોગ્યને માટે જરૂરનો છે જ્યાંની દવામાં એ વાયુ યોગ્ય પ્રમાણમાં હોય ત્યાંની દવા જમરેલી છે એમ સમજવું અને એ જમરેલી દવા જાસવાટે માણસના પેટમાં જવાથી તેની આરોગ્યતા જમરવાનો મહત્ત્વ છે. ઓક્સિજન વાયુનું ઓઝોન નામનું તત્ત્વ સરીને દિવસ-કરક છે, અને જ્યાંની દવા જમરેલી હોય ત્યાં એ તત્ત્વ ધણી ઓછા પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે એ ઓઝોન તત્ત્વ દવામાં છે કે નહિ તે “ ઓઝોન ટેસ્ટ પેપર ” નો રંગ જરૂરથી ઉપરથી સમજી શકાય છે. હાજરા તર્કિક-દેખરે કુકનું નામ તો આપણા સરેલા જાણવામાં હશે તેઓ હમેશા પેનની રોળીના તાલકામાં એ “ ઓઝોન ટેસ્ટ પેપર ” રખતા તેઓ કુકન માથે અદમદનનમાં રહેતા હતા તેમને જેક ટંકાને ઘણું ૭, ૮, તેઓ એક વખત કઈ કામ માટે અદમદનમરથી જરા માટે નીકળ્યા તે વખતે એ પપડાંના રંગ કીટવે જશે જદકાપેનો તેમને જવાપે કે તેમને ત્યાંની દવા જમરવાનો મુત્તાજ મક પડે અને તાલકાનોજ પેલાના કુકન રમેરેન અદમદનમાં જોડી બીજી ટેકાણે રહેવાનો જદોમરત જોઈ અને પાછા પ્રમાણે પડીગી એ મારે દિવસમાં એ જામમાં જમરે મરકે હાડી નીકળી આ જદાન ડોક્ટરનો અનુગમન બાલમાં થઈ આ પ્રમાણે કે બીજા દરકેજ ઉપાયથી દવા જમરવાનો આપણને રાક પડે કે દુરતજ તે કપડા હોડી દબાઈ માટે પાનાની આરોગ્યતા સમજવા તથા રોગથી જાણવા નીજે ટેકાણે જોય જરૂર કેમકે રોગનો ઉપદ્રવ સાચુ થયા પછી નસમાં કસી પડે છે તે કરતા અચકથી સાવચેત રહેવું એ ધણી હાવદા-કારક થઈ પડે છે.

દવા ધણી જરૂર હોય ત્યાં આ ગમ યાપ છે, એમ કેટલાકનું કહેવું છે, જો કે એ જોઈ દરજ્જે નારતરિક છે, તોપણ કેટલોક વખત મિલકુલ પણ દિવસોમાં થયું આ રોગ ચાલુ થવાના દાખલા છે તેથી ઉખળુ દવાગામ આ રોગ ચાલે એમ ખાતરી થતી નથી; તોપણ જ્યાં સખત બતાવે હોય ત્યાંની જની થકે નો કંઈ પ્રદેશમાં દવા આવા જરૂર હોઈ છે. આવા વખતમાં સારી અને તાજ દવા સેવાની ધણી જરૂર છે. રાત્રીમાં તથા ગ્રીમતે એ આવા વખતમાં મિલકા નિષ્ક્રિય વિષે કંઈ પ્રદેશમાં દવા ખાવા જરૂર જીવન સાધારણ કોઠાએ આ વખતે જો જની રાકે નો પાનાના જામખંડીમાં (જો હોય તો) કે વાડીઓમાં ખુલી તાજ દવામાં જામ જદાર રહેવું અથવા તેમ પથ જની ન. રાકે તો નિદાન સરવેલા માંજના વખતમાં કપાક અર્થે કપાક જામ જદારથી ખુલી તાજ દવામાં કે જામમાં દવા તો જરૂર.

જ્યાં આપણે એ રોગ ચાલે હોય ત્યાંની ડેમી દવા એ દિવસ તરફ

વહેતી હોય તેથી બીજકુલ વિરૂદ્ધ દિશામાં રહેવા જવું સારું છે. જેમકે પવન પૂર્વ પશ્ચિમ ચાલતો હોય તો બિજકુલ ઉત્તર દક્ષિણમાં રહેવાનું પસંદ કરવાનું કરવું. લક્ષ્મીને સેનેટરિ નિયમ પણ એવોજ છે કે આ પ્રમાણે રોગી પવનની વિરૂદ્ધ દિશાએ કુચ કરવી. પોતાના ગામમાંજ રોગ હોય તો જે તરફના ભાગમાં એ રોગ હોય તે તરફના બારીબારણાં બંધ રાખવાં અને ખુલ્લી હવા આપવા ચલાવે એથી વિરૂદ્ધ દિશાનાં બારીબારણાં ખુલ્લાં રાખવા હરકત નથી.

હવા નહિ બગડવા દેવાના ઉપાય:—રોગ ચાળાના વખતમાં સામાન્ય રીતે રંગારા, ખાટકી, ચમાર વગેરેનાં કારખાનાં કે જેઓ હવામાં બિગાડ કરેછે તેમને ગામની બહાર એવી જગ્યાએ રાખવાં કે બંધાંથી હવા ગામમાં ન આવતી હોય પણ બીજ બાજુએ વહી જતી હોય. તેજ પ્રમાણે ગામમાં રોગ-લાગ પડ્યો હોય તો મુડદાં બાળવા કે દાટવાનાં રમશાન પણ એવેજ ઠેકાણે ગામથી દૂર રાખવાં જોઈએ. આવા વખતમાં મુડદાં દાટવાનાં કરતાં બાળવાં વધારે ઠીક છે; કેમકે એથી રસાયનિક ફેરફાર થઈ જઈ હવામાં બિગાડ થતો ઘટકે છે. સુસલ-માન વિગેરે કામમાં અથવા શાસ્ત્રનિયમ પ્રમાણે હિંદુ કામમાં નાનાં બાળકને દાટવાની જરૂર પડે તો લગભગ માથાપૂરે ઉડે ખાડો કરી; આસપાસ પૂરતી કંઠણ માટી અને ચૂનો નાખી મજબૂતાઈથી ખાડો પૂરવો કે જેથી અંદરની હવા બહાર નીકળી શકે નહિ.

ગામમાં કે એકજ ઘરમાં ધણાં માણસોએ એકઠાં થવું નહિ. જન્મ, મેળા વગેરેમાં ધણા માણસોને એકઠા થવા દેવા નહિ. એકજ ઘરમાં ધણાં માણસોએ રહેવું નહિ; કેમકે એમ થવાથી બંધાને પૂરતી તાજી હવા મળી શકતી નથી. વળી માણસો પોતાના ઉચ્છ્વસમાં કાર્બોનિક એસિડ (પ્રાણીય વાયુ) બહાર કાઢેછે અને તે ધણી ઝેરી હવા છે. સારા વખતમાં પણ આ હવાનો સંસર્ગ થવાથી નુકશાન છે તો આવા રોગચાળાના વખતમાં ધણાં માણસો એકઠાં થઈ હવામાં કાર્બોનિક એસિડનો વધારો કરે એ વિશેષ નુકસાનકારક છે. વળી ગીર્દાં થવાથી માણસને જરૂરનો પ્રાણુવાયુ (ઓક્સિજન) બંધાને વહેંચાતો એટલે કે થોડો થોડો મળે છે. એ પણ નુકસાનકારક છે; માટે આવા રોગ ચાળાના વખતમાં જન્મ બરવાનું, મેળા બરવાનું, નાત મેળા કરવાનું એકજ ગામમાં કે ઘરમાં ધણાં માણસોએ એકઠા થવાનું અને એકજ ઘરમાં ધણાં માણસોએ રહેવાનું બિજકુલ બંધ કરવું જોઈએ.

હવા સુધારવાને આવા વખતમાં ગંધક વિગેરેની ઠેકાણે ઠેકાણે ધૂણી કરવી જોઈએ. આપણા પ્રાચીન લોકો ગરકી એ માતાના કોપથી ધાયછે એમ માની તેને શાંત કરવાને હોમ હવન કરે છે તે ઘણું સારું છે; કેમકે હવનમાં ધી વગેરે કેટલાક એવા પદાર્થ હોમવામાં આવેછે કે જેથી હવા સુધરે છે; અને લોકોનો વહેમ મટે છે; માટે પ્રાચીનોએ જે જે કંઈ રિવાજે આવા કયા છે તે ધણાજ ડહાપણથી કરેલા હોય. એમ લાગે છે અને તે પ્રમાણે અતુલરતું ધણી અખત ફાવડકરતા પદ પડે છે.

(અપૂર્ણ)
ક. જી. પાટક.

“ વિદ્યાર્થીઓને વક્ષિત નં. ૧. ”

મેટ્રેમાન “ કેળવણી ” ના અધિષ્ઠિતિ આલેખ,

દિ. વિન્નવિ—

સખરાને દિવસીર છીએ કે, અમે પ્રથમ વખત “ વિદ્યાર્થીઓને બક્ષીત નં. ૧ ” નામનો ૫૫ સપ્તી, આ નખને ૫૫૫ તેનો તેજ સપ્તી સકાએ છીએ અમારા મેટ્રે કમનસીમના એસ બાબ્બ કસાથીજ દોષ કે, “ વિદ્યાર્થીઓને બક્ષીત નં. ૨ ” સપ્તી શકાય! આ વખતે અમને આચા હતી કે, આપેલી બક્ષીત નં. ૧ નો હવાલ આપી, બક્ષીત નં. ૨ સપ્તીશુ ૫૫૫ આસા તે અમારીજ ધારેલી, તે લિફ્ત થાય એમા શુ ?

આજ બજોડો કે, અમે માધ્યમના ‘ કેળવણી મા ’ બક્ષીત નં. ૧ ‘ સપ્તી માધ્યમની રાજ્યના હયા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓ પાસે ‘ હિદુઓમાં આલના ખરાબ રીરાત ’ વિશે નિબંધ મગાવ્યા હતા, ૫૫૫ આજે અમારી સુદન ઉપરાંત પાય દિવસ થયા, તેપમ નિબંધો આખા આફર આવ્યા છે, માધ્યમની રાજ્યના હયા ધોરણના ઓછામાં ઓછી સગમ ૨૦૦ યાજાઓ પૈકી નિબંધો આખા આફર તેમા વધી છ નો અહીં નિબંધ અલાખાનાજ, એક તવડી તાફીકે બવમસીની રાજાનો, અને એક નો શામથી બદાર ઉડી મએમ ૫૫૫ નાહીકે કડીના રહીશ વિદ્યાર્થીના, એટલે કે બદાર મામની રાજાના વિદ્યાર્થીઓનો સખેલ એવો તો આખા એફર અમારે અહીંના મુખ્ય માસતર રા, ગ કરોવિદ રામજી અને તરનાં મુખ્ય માસતર રા રા પ્રાચીજીવન કલ્યાણજીનો આ બાબત ઉપકાર માનવો ઘટે છે કાગળ કે આખા રાજ્યમા ફક્ત નેમનીજ આરા કામમા કાગળ અમને પ્રનિત થઈ છે અમે માનવા હતા કે ઓછામાં ઓછા ૧૦૦ નિબંધો નો અરરખ બદાર મામથી આવશેજ, ૫૫૫ મેને બુદ્ધે ઉપરની એ ચુનોવજ આવી મઈ! શુ એમા અન અમારી ઉરકા પૂરી પાડીએ? શુ એમા અમારી કમી પરીક્ષકાન તવસરાને આપે! અને શુ એમા ધનામ આપે! દિલસીર!

અમને વિચાર થાય છે કે આમ યવન શુ કારણ? શુ વિદ્યાર્થીઓને વિષ અવરો પડેલ? ૫૫૫ એક અવરો તો નથીજ, કાગળ કે વિદ્યાર્થીઓને ચાલી મએમાં લાયન પુસ્તકમા મગ એનુ એટલુ જથ્થુ વિવેચન છે કે જેમાથી મો લીડી સહેજજ સાદ આવે ત્યારે શુ વિદ્યાર્થીઓમા સખરાની મલિ નથી? ૫૫૫ તે એકાદ બેના સંબંધમાં જને, આખા રાજ્યના સંબંધમાં તો નમ અને ત્યારે શુ તેઓમા એકલવાની દિગ્મત ન હોય તો તેઓને દિગ્મત આપવાને અમારા શિક્ષક જમ્બો હરેક રથને હાતરજ હતા ત્યારે ખતરજ નદિ દોષ? અમારા બુદ્ધોએ નેમને બવર નદિ કરી રોય? ખતર કરી હરી તો જે

રીતે કરવી જોઈએ તેવી રીતે નહિ કરી હોય ? વિદ્યાર્થીઓને એ ખાતર કિસ્સા-
દિત નહિ કર્યા હોય ? પણ તેમ કરતાં અમારા બંધુઓને કંઈ હરકત તો નહોતી,
અને નથીજ, ત્યારે શું થયું ? કોણ જાણે શું થયું ! !

કોઈ પણ કાર્યને જ્યાં સુધી ઉત્તેજન આપનાર મળતા નથી; ત્યાં સુધી તે
તે કાર્ય ઉત્તતિ યઈ શકતું નથીજ; પણ જ્યારે ઉત્તેજન આપનાર મળે છે ત્યારે
તો અવશ્ય ઉત્તતિએ ચઢવા માંડે છે; પરંતુ અમારા કાર્યમાં તો ઉત્તદુ અવશ્ય
થયું. ઉત્તેજન વગર વસ્તુ પડી રહે એ દેખીતું છે; પણ ઉત્તેજન મળતાં છતાં
ઉત્તેજન યોગ્ય વસ્તુ પહોંચ ન આવે એ તો ખાસ વિચિત્રતાજ છે.

હજી અમે અમારા બંધુઓને અને વિદ્યાર્થીઓને ફરી વિનંતિ કરીએ
છીએ; અને વધારે ઉત્તેજનનો ખાતર હજી વધારે બે માસની જોટને ૧ લી
જીન સુધીની મુદત વધારી આપીએ છીએ. આશા છે કે તેટલા વધારે મહેત્તા
વખતનો અમારા બંધુઓ લાજ લઈ પોતાના વિદ્યાર્થીઓને ફરી સૂચના
કરવાની પણ તરદી લેશે અને આ વખતે પણ અમે પ્રથમની પેઠે
પાછા નહિ પડીએ. જે એમજ યશે તો અમારે પરાણે પરાણે પણ પાછું
અમારું કામ સમાપ્ત કરવું પડશે.

છેવટ પણ આપને અમે જોટની વિનંતિ કરીએ છીએ કે, જ્યારે રાત્રિમાં
અમે આપું ઉત્તેજનનું કામ શરૂ કરીએ છીએ; ત્યારે અમને ઉત્તેજન આપવાની
ખાતર પણ આપે અમારા-આપણા શિક્ષક બંધુઓને સૂચના કરવી જોઈએ અને
તેઓને જણાવવું જોઈએ કે આ વખતની વધારેની મુદતમાં પોતાના વિદ્યાર્થીઓ
પાસે પ્રથમ જણાવેલી બક્ષીસનો અવશ્ય લાજ લેવરાવવો યોગ્ય લાગે તો
તેમ કરશો. એજ વિનંતિ તા. ૫ એપ્રિલ રાત્રિ ૧૮૯૭.

મુ. ચલાળા
પોષ્ટ કુંડલા,
કાઠિયાવાડ.

લી.
હર્ષિત યુવાને ઉઘાળા મારના પણ આખરે દિલગીરીમાં
પડેલા સેવકો.
દેવચંદ રામજી અને જીવણજીસાહેબ અમરસી મહેતા.

*** બક્ષિસ આપવાને ઉત્તુક શુદ્ધ્યોએ, બક્ષિસની દરકાર વિદ્યાર્થીઓએ
કરી નહિ, એમ માની શરૂઆતમાંજ પોતાના સ્મૃતિપાત્ર કાર્યમાં ના ઉમેદ
થવું જોઈતું નથી. અમારા ધારવા પ્રમાણે ધણુખરા શિક્ષકોએજ આ વાતની
દરકાર ન રાખીને તે વાતને પોતાના વિદ્યાર્થીઓ આગળ જોઈએ તેવા રૂપમાં
પ્રગટ નહિ કરી હોય. આશા છે કે બક્ષિસ આપનાર શુદ્ધ્યોની ઉત્તુકતા ઉપર
તથા વિદ્યાર્થીઓને નિર્મલ લખવાની હોંસ વધે તે ઉપર ખ્યાન આપી તે ને
શિક્ષકો પોતાના વિદ્યાર્થીઓને માથે માસના કેળવણીમાંથી આ જાળવવાની સમજ
આપશે.—એડીટર.

ગાયકવાડ સરકારનું કૈલવળીસ્વાતું.

વરકુકમ સ. જ્ઞ. નં. ૨૭.

નિધાઈની મંજૂઆ કમી થવાથી શાળાને પ્રેમ ઉપર તે કમર-
દાર શિક્ષકને શિક્ષા થવાની આગતમા ચાલુ સાધની અધિકારીઓની
કમિટીમા વિચાર થઈ હોય તે હવે તે કમરથી જણાવવામાં આવે છે
કે—આવા પ્રસંગે જે શિક્ષક કમરદાર જણાય તેમને કમરના પ્રમા-
ણમા એમ શિક્ષા પ્રાપ્તતા સુધી એન્યુઈસનસ ઈન્સપેક્ટર સાહેબે પોતા
ના અધિકારમાં કરવી જોઈએ, પાતાના અધિકાર વિપત્તિ શિક્ષા કર-
વાની જરૂર જણાય નો તેના કારણે સાચે તેવી ભયામજ્ઞ આ તરફ
તેમજે કમી જોઈએ શાળાને પ્રેમ કમી થવાથી જે શિક્ષક તે શાળા-
માંથી કમી થવાના તેમને તે નિયમ મુજબ કરવા જેણે તેજે તજ-
વીજ કરી જોઈએ. તા ૪ માર્ચ સને ૧૮૯૦ મુ વૌવરા.

J. A. DALAL.

કમરના મે રિજાવ.

વિદ્યાધિકારી.

વરકુકમ સ. જ્ઞ. નં. ૨૮.

માન્યશાળાના મેદેતાજીઓના પમાર હાજરીઓની સમજા ઉ-
પર હાજરનાર આવે છે તેનું જાણી ઉપર હાજરનારી આગતમા
ચાલુ સાધની અધિકારીઓની કમિટીમા ચર્ચા થાવના એમ જણાવવામાં
આવ્યું કે—માન્યશાળાના કલકાઠ મેદેતાજીએ એમ સમજાવે કે
એક વર્ષમા ૧૩૦ દિવસ શાળા બરી ભાડીના દિવસોમા શાળા બંધ
રહે તે હાજરી જેવું નથી આ સમજાવત બરાબર ન હોવાથી નિચે
મુજબ હાજરનાર આવ્યું છે—

૧. માન્યશાળાએ એક વર્ષમા ૧૩૦ દિવસ બરી એમ નથી
જેટલા દલાલ શાળા બરી સમજાવે તેટલા દલાલ બરી.

૨. માન્યશાળામા એક વર્ષમા નિચે પ્રમાણે રજાઓ આપી સમજ -
૧. ૬૨ વૈષાખ તથા અમાસ.

૨. તેટલારે પહેલે રિમાનના આજમ ડેપુટી ઇન્સપેક્ટર
મેમો નં. ૧૧૪ તા ૧૭-૧૨-૯૫ ના આધારે મંજૂર
કર તે દિવસો.

૩. ૬૨ વર્ષમા ૪૦ (આવીશ) દિવસ મેદેતાજીને માટે
પમારે રજા મળી શકે આ રજા એટલી થમને હા ક-
લામ કરતાં વધારે આપવી નહી, આ રજા ઉપર જતાં
મેદેતાજીએ સાચા અચરકનો બરાબર જાહેરના
કરવા

૪. દસ દહાડા સુધીની રજા ઉપરની પેટા કલમ-૩ મુજબ ગામના મુખી તથા આમ્ય પંચો આપી શકે, પરંતુ તે જાખતનો લેખી દાખલો મેહેતાજીએ તુરત પોતાના ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટર તરફ મોકલવો.

૫. આ ઉપરાંત વધારે રજા ભરે પગાર કપાતે મળશે, ને તે વિભાગના આજ્ઞા ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટર આપશે.

ક. પોતાની સાળાની હાજરી સરસ રાખવા દરેક મેહેતાજીએ યત્ન કરવો જોઈએ.

ઉપર પ્રમાણે ફરાવ્યું છે. તે જાખતનો અગલ લાગતાવળગતાઓએ કરવો. તા. ૪ માર્ચ સને ૧૮૯૭. મુ. વડોદરા.

J. A. DALAL.

વિદ્યાધિકારી.

વટહુકમ નં. ૨૯.

જે ગામે એકલી ઉર્દુ સ્કુલ હોય ત્યાં હિંદુના છોકરા ભણવા આવે તો તેમને માત્ર શુન્નરાત્રી શીખવવાની જાખતમાં ચાલુ સાલની અધિકારીઓની કમિટીમાં વિચાર થઈ એવટ નિચે મુજબ ફરાવવામાં આવ્યું છે:—

૧ જે ગામે એકલી ઉર્દુ સ્કુલ હોય ને તેમાં હિંદુના છોકરા ભણવા આવે તો તેમને ઉર્દુ ધોરણને અનુસરી માત્ર શુન્નરાત્રી શીખવવું, એટલે ઉર્દુ નિયમોમાંથી તેમને મુક્ત કરવા.

૨ પરીક્ષક અધિકારીઓએ પણ તેમની પરીક્ષા માત્ર શુન્નરાત્રીમાં લેવી, ને નિયમ મુજબ તેને પાસ કે નાપાસ ગણવા.

૩ આવા હિંદુ છોકરાઓની શીની જાખતમાં નિયમ મુજબ તજવીજ કરવી જોઈએ.

ઉપર પ્રમાણે લાગતાવળગતાઓએ અગલ કરવો. તા. ૪ માર્ચ સન ૧૮૯૭ મુ. વડોદરા.

J. A. DALAL.

વિદ્યાધિકારી.

વટહુકમ નં. ૩૦.

સાળાઓમાં જે સંબંધરચાન રાખવામાં આવે છે તે સંબંધમાં ચાલુ સાલની અધિકારીઓની કમિટીમાં વિચાર થઈ તે સંબંધમાં નિચે મુજબ જણાવવામાં આવે છે કે:—

૧ મણિતમાં વપરાતા પારિભાષિક શબ્દોનું જ્ઞાન ધરાવે માટે

અધિનિયમો વધારાના તોફાન માટે જોવાડે—નવટાંડી, અધિગા, ગજ, કુટ, વગેરેના નમુના કંટીજન્ટમાંથી ખરીદ કરી સંમંદસ્થાનમાં રાખવા નિયમને અનુસરી મહેતાજીઓએ તજવીજ કરવી

૨ સંમંદસ્થાનમાં કંટીજીક નજીવી તથા દક્ષી ચીજો રાખવામાં આવે છે, તે રાખવી ન જોઈએ આવી ચીજો પરીક્ષક અધિકારીઓએ પરીક્ષા તથા એક વખતે કમી કરવી જોઈએ

ઉપર પ્રમાણે અમલ થવો જોઈએ તા ૪ માર્ચ સને ૧૮૯૭ મુ વડોદરા

દસમુખ ગોવિંદ

J A DALAL
વિદ્યાધિકારી.

વટહુકમ નં. ૩૨.

કન્યાશાળાઓમાં કપડા વેતરાવવા માટે તેના નમુના રાખવામાં આવત માણુ સાક્ષની અધિકારીઓની કમિટીમાં વિચાર થયેલો તે સળ પમાં જણાવવાનું કે—કન્યાશાળાના દરેક ધોરણમાં જે જે કપડા તૈયાર કરાવવામાં આવે છે, તે દરેક કપડાના નમુના જોવાડે—મેષી, કપડુ, ચોળી, અબાધુ, વગેરેના નમુના ધોરણવાર શાળાના દરજી પાસે હેડમીસ્ટ્રેસ કે હેડમાસ્ટરે તૈયાર રખાવવા આવા નમુનાવડે કન્યાઓને વેતરવા વગેરેનું કામ શિખવવા સુજન પડશે તા ૪ માર્ચ સ ૧૮૯૭ મુ વડોદરા

J A DALAL
વિદ્યાધિકારી.

વટહુકમ નં. ૩૨

મિત્રશાળાઓમાં કન્યાઓનો અવવાસ વમર અને પહેના ધોરણમાં કન્યાશાળાના ધોરણ મુજબ ચલાવવાની બાબતમાં સરમુકર નં. ૨૬ તા. ૨૭-૧૦-૯૩ નો ધવેલો, તેમાં ફેરફાર કરવા બાબત માણુ સાક્ષની અધિકારીઓની કમિટીમાં વિચાર થઈ છેવટ એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે—મિત્રશાળાઓમાં કન્યાઓનો અવવાસ છોકરાની નિશાળના ધોરણ પ્રમાણે તમામ ધોરણોમાં સરખો રાખવો, આનો અમલ માણુ સાક્ષની પરીક્ષા થઈ ગયા બાદ કરવો તા. ૪ માર્ચ સને ૧૮૯૭ મુ. વડોદરા

J. A. DALAL
વિદ્યાધિકારી.

દસમુખ ગોવિંદ

વટહુકમ નં. ૩૩:

અન્ડ્રેન્ડ શિક્ષકોને પ્રમોશન નહીં આપવા તથા ટ્રેનિંગની પરીક્ષા પસાર ન કરે તેવાને કમી કરવા વગેરે બદલ નિયમ થવા ચાલુ સાલની અધિકારીઓની કમિટીમાં વિચાર ચાલી તે સંબંધમાં છેવટ નિર્ણય મુજબ કરવાનું ઠરાવ્યું છે:—

- ૧ આ ખાતાના ર. ૧૭ દશ અને તેની અંદરના પગારના શિક્ષકોને ટ્રેનિંગરકુલના પહેલા વર્ષની પરીક્ષામાં પસાર થવા સિવાય પ્રમોશન આપવામાં આવશે નહીં.
- ૨ આ નિયમ તા. ૧-૮-૯૩ પછી નોકરીમાં દાખલ થયેલા શિક્ષકોને લાગુ કરવામાં આવ્યો છે.
- ૩ આવી જગ્યાઓને માટે ઉપર જીજી કલમનો વિચાર રાખીને ટ્રેન્ડ થયેલા ઇસમો મળે તો તેવાઓને એ જગ્યાઓ આપવા પહેલી પસંદગી આપવી.

ઉપર પ્રમાણે લાગતા વળગતાઓએ અમલ કરવો. તા. ૪ માર્ચ સને ૧૮૯૭ મુ. વડોદરા.

J. A. DALAL.

દલમુખ ગોવિંદ.

વિદ્યાધિકારી.

વટહુકમ નં. ૩૪.

રાત્રીશાળાના શિક્ષકોની સર્વિસજૂદા બરવી કે કેમ એ સંબંધમાં ચાલુ સાલની અધિકારીઓની કમિટીમાં વિચાર થઈ છેવટ એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે—રાત્રીશાળામાં જે શિક્ષકો ખાસ તે શાળાનીજ નિમનોકના હોય તો તેમની સર્વિસજૂદા બરવી જોઈએ; પરંતુ જે શિક્ષકો દિવસની શાળામાં નોકર હોય ને રાત્રીશાળામાં નોકરી કરતા હોય તેવાઓની સર્વિસજૂદા બરવાની નથી.

ઉપર પ્રમાણે નિયમને અનુસરી જેણે તેણે અમલ કરવો. તા. ૪ માર્ચ સને ૧૮૯૭ મુ. વડોદરા.

J. A. DALAL.

દલમુખ ગોવિંદ.

વિદ્યાધિકારી.

વટહુકમ નં. ૩૫.

મામ્યશાળાના ત્રીજા ધોરણમાં ગાયકવાડી ભૂગોળ ચલાવવાની બાબતમાં વટહુકમ નં. ૩ તા. ૨૫-૯-૯૬ નો થયેલો છે; પરંતુ પરીક્ષાપત્રકમાં તેના કેટલા દોઢા રાખ્યા તે ઠરાવવામાં આવ્યું નથી,

સમગ્ર જાણવવાનું કે—સર ત્રીજા ધોરણમાં ભૂગોળની આગતનો ત્રીજો ત્રિવર્ષ ગણવો ને તેના પૃ. (પચાસ) ટોકડા રાખવા તા ૪ માર્ચ સને ૧૮૯૭ યુ. વડોદરા.

J A DALAL

વિદ્યાધિકારી.

દલસુખ ગોવિંદ

પરજીકમ નંબર ૩૬

શાળાઓમાં વિદ્યાર્થીઓના અક્ષર લખાવવાનું કામ સારા અક્ષર-વાળા શિક્ષકને સોંપવા આજન ચાલુ સાલની અધિકારીઓની કમિટીમાં વિચાર થઇ છેવટ નિયે મુજબ કક્ષવતીમાં આવે છે—

૧ જે શાળાઓમાં ચિત્રશિક્ષક હોય અગર હવે પછી નિમ્નાય તે શાળાઓમાં અક્ષર લખાવવાનું કામ તેમણે કરવું ચિત્ર-શિક્ષકોએ રોજ પાંચ કલાક શાળામાં કામ કરવાનું છે, તેમાં આ કામનો પણ સમાવેશ કરવો વિદ્યાર્થીઓના અક્ષર સુધરે ને સારૂ લખે એવી તેમણે તજવોજ કરવી

૨ આવે ટેકાણે સાગ અક્ષરને માટે પરીક્ષા લખતે જે વધુ ઇનામ પરીક્ષકે આપવા, પરંતુ તેથી ઇનામની એકદર રકમ નિયમ કરતા વધવી ન જોઇએ

૩ જ્યાં ચિત્રશિક્ષક ન હોય ત્યાં નિમ્નય ૨ ની કક્ષમ પછ મુજબ તજવોજ થવા પૂરતી કાળજી રહેવી જોઇએ

ઉપર પ્રમાણે લાગતાવધમતાઓએ અમલ કરવો જોઇએ તા ૪ માર્ચ સને ૧૮૯૭. યુ. વડોદરા.

J. A. DALAL

વિદ્યાધિકારી.

દલસુખ ગોવિંદ

પરજીકમ નં. ૩૭.

આ રાજ્યની કેટલીક મોટી કન્યાશાળાઓમાં અનુભવ સિદ્ધ રસો-ઇનું કામ અલાવવામાં આવે છે, પરંતુ તમામ શાળાઓમાં તે પ્રમાણે થવાની સવડ ન હોવાથી પાકસાએની પરીક્ષા પ્રત્યક્ષ રસોઈ કરાવી લેવા વધા તે બદલનો ખર્ચ તે શાળાના કટીંગેટમાંથી કરાવવા વચેરે આજન ચાલુ સાલની અધિકારીઓની કમિટીમાં વિચાર થઇ છેવટ નિયે પ્રમા-ણે રહેલું છે—

૧ કન્યાશાળાના જે ધોરણમાં પાકસાએનો નિયમ છે, તે ધોર-

જુમાં પ્રત્યક્ષ રસોઇ કરી પરીક્ષા આપવા જે ઠેકાણે કન્યાઓ રાજી હોય, ને તેવી કુળીમાં કુળી દશ કન્યાઓ પરીક્ષા આપવા હાજર હોય તો, ને તે કન્યાઓ પોતપોતાને ઘેર રસોઇનું કામ શીખેલી હોય તો તેવે ઠેકાણે અનુભવસિદ્ધ રસોઈની પરીક્ષા લેવા પરીક્ષક અધિકારીને હરકત નથી.

૨ પાકશાસ્ત્રના વિષયમાં જે દોકડા આપવાના તે તો હાલ ચાલતા નિયમને અનુસરી આપવા, પ્રત્યક્ષ રસોઇ કરાવી જોઈ તે ઉપરથી તે દોકડા આપવાના નથી. પ્રત્યક્ષ રસોઇ કરાવવાની બાબત અધિક સમજવાની છે.

૩ આ પ્રમાણે રસોઇ કરાવવા માટે જે સીધું સામાન જોઈએ તેનો ખર્ચ તે શાળાના કંટીન્ટમાંથી કરવો, ને તે બદલની મંજૂરી યોગ્ય અધિકારીની મહેતાજીએ મેળવવી જોઈએ.

૪ રસોઇ કરવા માટે વાસણ, ચૂલા વગેરે જોઈએ તેનો સમાસ ઉપરની કક્કમ ૩ માં થતો નથી. એ બાબતની તજવીજ જેની તેણે કરી લેવી જોઈએ.

૫ આ બાબત બે ત્રણ ધનામ પરીક્ષક અધિકારી આપી શકે, પરંતુ તે શાળાખાતે નિયમ પ્રમાણે ધનામની જે રકમ મુકરર થાય તેમાંજ એનો સમાસ કરી લેવો. નિયમ મુજબ ધનામની જે રકમ થાય તે ઉપરાંત વધારે ખર્ચ કાઢી રીતે થવો ન જોઈએ.

ઉપર પ્રમાણે ઠરાવ્યું છે, તેનો અમલ લાગતાવળગતાઓએ કરવો. તા. ૪ માર્ચ સને ૧૮૯૭ મુ. વડોદરા.

J. A. DALAL.

દસરુખ ગોપિ'દ.

વિદ્યાધિકારી.

વટહુકમ નં. ૩૮.

વાર્ષિકપરીક્ષા વખતે શાળાઓનાં છોકરાંની કેટલા દિવસની હાજરી જોઈએ તેની મુદત ઠરાવવા બાબત ચાલતી અધિકારીઓની કમિટીમાં વિચાર થઈ છેવટ નિર્ણય પ્રમાણે કરેલું છે:—

જ સરકારી શાળાઓમાં પાંચમા અને તે ઉપરાંતના ધોરણોમાં પરીક્ષા આપવા બેસનાર વિદ્યાર્થી તે શાળામાં કુળીમાં કુળી ત્રણ માસ અગાઉ દાખલ થયેલો હોવો જોઈએ. આવા વિદ્યાર્થી પરીક્ષા આપવા બેસવા માટે પાત્ર થાય છે. એ બાબતમાં નિયમ થયેલો છે, પરંતુ તેમની હાજરી

બાળક કંઈ નિયમ નથી એ બાળક એવું દરાવવામાં આવે છે કે—પાઠ્યમા અને તે ઉપરાંતના ધોરણોમાં કોઈ પણ વિદ્યાર્થી જેની મુદત તથા મામ કરતા કમી હોય તેવાને અને જેની હાજરી કમીમાં કમી (ચાલીસ) દિવસની ન હોય, તેવાને મેટ્રીક્યુલેશન પરીક્ષામાં બેસારવા નહીં

જ યોગ્ય અને તેથી ઉતરતા ધોરણોમાં જે વિદ્યાર્થી પરીક્ષા લખને એક માસ કરતા કમી મુદતનો શાળામાં દાખલ મળેલો હોય તથા જેની હાજરી ૧૫ (પંદર) દિવસ કરતા કમી હોય, તેવાને પરીક્ષામાં બેસારવા નહીં, એટલે તેવાને ઝેરહાજર ગણવેલ.

જ પરવુ આ રાજ્યની કોઈ પણ શાળાને વિદ્યાર્થી પોતાના બાપ કે વાલી વારસ અગર જેમની પાસે રહી બજીનો હોય તેવા સરકારી નોકરની તે શાળાની તે સાબની વાર્ષિક પરીક્ષા થવા અગાઉ બદલી થવાના કારણથી બીજી શાળામાં દાખલ થતા જાય તે તેને આ સાથેના નમુના પ્રમાણે મહેતાજીએ દાખલે આપવો. તે દાખલે આધારે તે ધોરણમાં તે છોકરાને દાખલ કરવો ને પહેલાની નિયામના હાજર દિવસ શેરાના આસનમાં પરીક્ષાપત્રકમાં જણાવવા આરા પ્રસંગે ઉપરની કલમ જ, જ મુજબ વાધા ન લેતા તેને અનુમતી હાજરી વગેરે હોય તે પરીક્ષકે પરીક્ષા લેવી એકજ સાલમાં બે ઠેકાણે કોઈ વિદ્યાર્થી વાર્ષિક પરીક્ષા ન આપે એ ખાસ જોવું જોઈએ આ દાખલે ખાસ સરકારી નોકરની બદલી થવાના કારણથી તથા કોઈ શાળામાંથી વર્ષની અધવચમાં પાઠ્યમા અને તે ઉપરાંતના ધોરણ પૈકી એકાઠ ધોરણ કમી થવાના સમગ્રની વિદ્યાર્થીને બીજી મામ જવુ પડે ત્યારે આપવાનો છે

ઉપર મુજબ દરાવવામાં આવ્યું છે, તેનો અમલ આવવી સાક્ષી કરવો તા. ૪ માર્ચ સને ૧૯૬૭ યુ. વગેરે.

J. A. DALAL

વિદ્યાધિકારી.

વટહુકમ નં. ૩૮ તા. ૪-૩-૮૭ ની કલમ ક માં
જણાવેલો નમુના.

સરકારી મોજે તાલુકે પ્રાંત ની
નં. શાળામાંથી આપવામાં આવેલો દાખલો. વટહુકમ
તા. અનુસરીને.

વિદ્યાર્થીનું નામ.	જાત.	જન્મ તારીખ, માસ ને સન.	ચાલુ વર્ષમાં હાજર દિવસ. (અક્ષરો લખવા.)	ક્રીયા ધોરણમાં છે તે (અક્ષરો લખવું.)	ચાલુ સાલમાં કેપ્ટ રેકર્ડો વાર્ષિક પરીક્ષા આપી છે કે નહીં.	દાખલો આપવાનું કારણ. (ખુલાસેથી લખવું.)	કયી શાળામાં દાખલ થવા દાખલો આપ્યો તે.

હું નીચે સહી કરનાર જણાવું છું કે—આ દાખલો ખાતરી
કરી શાળામાં દાખલ થવા માટે તે વિદ્યાર્થીના માગવાથી
વગર શીએ આપવામાં આવ્યો છે. તા. માહે સન
(સહી)

શાળાના મહેતાજી.

સમજાવતું:—ચાલુ વર્ષમાં, હાજર દિવસ લખવાના તે ગઈ વાર્ષિક
કે પરીક્ષા થઈ ગયા બાદની સુધવના ગણવાનું સમજાવું.

J. A. DALAL.

વિદ્યાધિકારી.

દલસુખ ગોવિંદ.

સરકાર નં. ૩૬

એક તાલુકાની મુખ્યશાળાની એક લેવામાં આવી તેમાં છઠ્ઠા ધોરણના છોકરા પશુ વ્યાકરણ, ભૂગોળ, વાંચન વિગેરે બધી માળતરમાં પશુ સાધારણ જવાબ આપી શક્યા નહીં તેથી એક માનવાને કારણે ઉપરના થાય છે કે પરીક્ષાઓ જોઈએ એવી રીતે સખત લેવાતી નથી. કેમકે નરમાશથી લેવાય તેથી શિક્ષકોને જોઈએ તેવું 'સાર' શિક્ષણ આપવાની કાળજી રહેતી નથી સખત પરીક્ષા લેવાની રીતમાં સુધારો થવો જોઈએ.

વર્ષ ચઢતામાં પશુ ને નિયમો થયેલા છે તેનો મજબુત અમલ થવો જોઈએ છોકરાઓ ઉડી જરી અગર બીજા ખાનગી શાળાઓમાં જતા રહેશે એવો વિચાર મનમાં લેવાનો નથી. અધૂરા જાન-વાળા છોકરાઓને ઉપરના વગરના ચઢતાથી માછનો આવડાસ જરોજર ન થયેનો હોવાથી ઉપરના વર્ગનો પશુ અડવાસ માંથી રહેજે તેથી છોકરાઓનો સ્વાસ્થ્ય ભગડે છે જો મારી રીતે મજબુત શિક્ષણ આપવામાં આવશે તો પછી અડવાસ સારો થઈ વર્ષ ચઢતામાં પશુ દરકત આવશે નહીં ને જે થાસતી રાખવાની તે રહેશે નહીં, પશુ 'સાર' શિક્ષણ મળશે તો ઉપરના છોકરાઓ વધશે. માટે શિક્ષકોએ એ વાત સદામાં રાખવી, તા. ૧૦ માર્ચ સને ૧૯૬૭ ઇ. સિદ્ધપુર

J A. DALAL.

દસમુખ એવિઠ.

નિયામિકારી

સરકાર નં. ૪૭.

મેળે કમજબ તાલુકે શાળાની સરકારી યુ શાળાના માછ મહેતાજી ત્રીભોવનદાસ કલ્યાણદાસ કે જેઓ મેળે દુધવાડ તાલુકે પાલતાના રહીત છે તેમણે મેળે કારેલી તાલુકે જાંજીસરની સ. યુ શાળાના મહેતાજીની સહીનું છઠ્ઠા ધોરણના પાસ બદલતું સરકારીકેટ આજ્ઞા મેળે દા વિભાગના રૂબુની એળ્યુ. ઇન્સ્પેક્ટરને રજુ કરી નોકરી પ્રથમ મામ્યશાળામાં મેળેલી ને તે પછી તેઓ સરકારી શાળાના મહેતાજી થયા બાદ તે સરકારીકેટ બોટું છે એમ રા. રા. પંડેરા પ્રાંતના એળ્યુ. ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના જાણવામાં આવ્યાથી તેમણે કારેલી શાળાના મહેતાજી તથાસ કરતાં તે છઠ્ઠા ધોરણના પાસ થયેલા નથી. ને જે સરકારીકેટ છઠ્ઠા ધોરણના પાસ થવાનું રજુ કરેજું તે બોટું છે એમ જાણાય

આવું. તે પ્રકરણ મજકુર ઇન્સપેક્ટર સાહેબ તરફથી શેરા નં. ૩૫૭ તા. ૨૨-૧-૯૭ થી આ તરફ આવ્યા ઉપરથી જણાવવાનું કે, આ પ્રકરણ આવતાં પહેલાં તેણે પોતાની જગ્યાનું રાજનામું આપી દીધેલું તે મંજુર થઈ ગયેલું છે તેથી હવે એના સંબંધે બીજું કંઈ કરવાનું રહેલું નથી, પરંતુ હવેથી તેમને આ ખાતામાં કોઈએ જંગા આપવી નહીં. તા. ૧૫ માર્ચ સને ૧૮૯૭. મુ. પાટણ.

J. A. DALAL.

વિદ્યાધિકારી

સરકુલર નં. ૪૧.

ચાલુ માસમાં એક ગુજરાતી શાળાની વિઝિટ કરવામાં આવી તે વખતે ત્યાં એક મુસલમાન ઉપશિક્ષક જેવામાં આવ્યો. એ રીતે કેટલીક ગુજરાતી શાળામાં મુસલમાન ઉપશિક્ષક છે ને ઉરદુશાળામાં ગુજરાતી ઉપશિક્ષકો છે. તેના કરતાં મુસલમાનોને ઉરદુશાળાઓમાં ને ગુજરાતી-ઓને ગુજરાતી શાળામાં જે ઉપશિક્ષકોની જગ્યાએ તેમવામાં આવે તો કામ સારી રીતે ચાલે સંબંધ જે ગુજરાતી શાળાઓમાં મુસલમાન ઉપશિક્ષક હોય તેમને ઉરદુશાળાઓમાં જે તે અધિકારીએ પોતાના અધિકારમાં નિમવા અને એ પ્રમાણે મુસલમાન ઉપશિક્ષકો જંગ મળતા જાય તેમ તેમ તેમને ઉરદુશાળાઓમાં નિમી ત્યાંથી ગુજરાતી ઉપશિક્ષકને ગુજરાતી શાળામાં નિમવા જોઈએ. તા. ૨૫ માર્ચ સને ૧૮૯૭. મુ. કલોલ.

J. A. DALAL.

વિદ્યાધિકારી.

વરકુલ નં. ૪૨.

દરસાલ દરેક મહેતાજીએ અંગ્રેજી શાળામાં કેટલા છોકરા મોકલ્યા તેનું નામનીશવાર કયા ધોરણના તે જણાવી પત્રક પ્રાંતના ઇન્સપેક્ટર સાહેબ તરફ વર્ષ આખરે મોકલવા બદલનો સરકુલર નં. ૨૫ તારીખ ૨-૧-૯૫ નો થયો છે. સદરજુ સરકુલરનો હેતુ જે ગામે અંગ્રેજી શાળા હોય તે ગામના ગુજરાતી શાળાના માસ્તરેજ પત્રક મોકલવાનો છે; પરંતુ હાલમાં એક પ્રાંતના ઇન્સપેક્ટર સાહેબના લખાણથી જણાઈ આવ્યું છે કે જે ગામે અંગ્રેજીશાળા નથી તે ગામના મહેતાજી-ઓ પણ ફક્ત સ્વયં બરી પત્રકો મોકલે છે. આટે જણાવવાનું કે જે ગામે

અગ્રેણ્યાના દોષ તેજ ગમતા શ્રી શાળાના મહેતાશ્રીએ કલ સરકાર
પત્રક મોકલવાનો વલિવટ રાખતા તા. ૨૬ માર્ચ સને ૧૮૯૭ સુ.
કલેલ

J A DALAL

હવમુખ મોર્ચિદલાલ

વિદ્યાધિકારી.

વહકુકમ નં. ૪૩ સન ૧૮૯૬-૯૭

વડોદરા દેશી કેળવણી ખાતુ સ બધે સુધારા વધારા કરતા
નીમાવથી મંડળીની જલામલુ દોરાથી કમરતનું કામ કરવા બદલ હર
મામે રૂ. ૨ જે બાબાચાર્જ પ્રમાણે પગાર આપવા સન ૧૮૯૬-૯૭ ની
સાલના બજેટમાં કેટલીક શાળાઓમાં જગાઓ રાખવામાં આવી છે
તેમ હવે પછી રાખવામાં આવે તે શાળાના મુખ્ય માસ્તરે ત્રીજે
પ્રમાણે દલીલ જણાવી પ્રાપ્તતા રા રા મે હ સાદેમ તરફ લખ-
વું બેઠકો એટલે તેઓ પાંદાનો અભિપ્રાય આ તરફ જણાવશે તે
ઉપરથી મોખ તે થશે

૧ પે. આ કમરતનું કામ કચલી થકે તેમ હોય તો તેને માટે
અમર જો તે ન કરાવી શકે તેમ હોય કે તેમની ખુદી
ત હોય તો પછી જીએ જે કોઈ શિક્ષક સરતનું કામ
કનાવી શકે એમ હોય તેમને માટે પૂના કારણે સાથે
જલામલુ કરવી

૨ જેમને માટે જલામલુ કરવામાં આવે તે દેન્ડ છે કે કેમ
તથા શાળાના કામ બદલ આસિસ્ટન્ટ તરીકે કેટલો પગાર
મળે છે તે તથા તેમનો હોદ્દા લખવો.

૩ ચાલુ નામે જે શાળાઓમાં તેની જગાઓ રાખવામાં આવી
છે તે જગાઓ પૂનવાને માટે આ તરફથી જનગલ ફેરફારી
થઈ ગયા પછીથી ઉપર પ્રમાણે દલીલ લખી જલામલુ
કરવી એટલે પ્રાપ્તતા એ હ સાદેમ તે ઉપરથી પ્રાપ્તું
પત્રક બનાવી કમળો સાથે આ તરફ મોકલવે તે ઉપર-
થી મોખ તે થશે હર વર્ષે પત્રક કરવાનું નથી

૪ પરીક્ષા વખતે સરતનું કામ કેવું પાસ છે તે તથા જે શિક્ષ-
ક લોખવે છે તે કામમાં જોડાએ તેવો કુચળ છે કે કેમ તે
દલીલ વારીકપરીક્ષાના રીપોર્ટમાં જણાવવાનો વલિવટ
રાખવો તા ૩૦ મી માટે આવું સન ૧૮૯૭ સુ કલેલ

J A DALAL

હવમુખ મોર્ચિદલાલ

વિદ્યાધિકારી

વહકુકમ નં. ૪૪ સન ૧૮૯૬-૯૭

નવસારી અને અમરેલી એ એ પ્રાપ્ત ખાતે એક એ અમરે-

કર સાહેબની નીમણુંક છે તેને બદલે જો એ પ્રાંત ખાતે જુદા જુદા ઇન્સ્પેક્ટર, સાહેબોની નીમણુંક કરવાથી તે પ્રાંત ખાતે બંને ડેપુટીઓની જગાઓ છે તેને બદલે પ્રાંતવાર એક એક જગા રાખવામાં આવ્યાથી હવે નીચે પ્રમાણે તે પ્રાંતોને માટે હોદ્દા રાખવામાં આવ્યા છે તો તા. ૧-૪-૯૭ થી લાગતાવળગતાએ જો હોદ્દે રીતસર લખાણ કરવાનો વલિવટ રાખના.

નંબર.	પ્રાંત.	હોદ્દો.	હાલ સંદર રેશન.
૧	નવસારી.	ઇન્સ્પેક્ટર.	નવસારી.
૨	"	ડેપુટી.	"
૩	અમરેલી.	ઇન્સ્પેક્ટર.	અમરેલી.
૪	"	ડેપુટી.	"

વડોદરા પ્રાંત માટે એકરૂઠા ડેપુટીની નવી ઓફીસ તા. ૧-૪-૯૭ ની ઉપડયાની છે, તે તેમનું સંદર રેશન વડોદરા રાખવામાં આવ્યું છે, તેમને ફક્ત પરીક્ષાનું કામ કરવાનું છે તો તે સંબંધે લખાણ કરવાની જરૂર પડે તો જો હોદ્દે લખવું. નીમણુંક વગેરે સંબંધી લખવું પડે તો વિભાગના ડેપુટી તરફ લખવું. અભિપ્રાયને માટે લખાણ તેમણે પરીક્ષા લીધી હોય તો તેમની મારફત મોકલવાને હરકત નથી. તા. ૨૭ મી ગાહે માર્ચ સન. ૧૮૯૭ મુ. હલોલ.

J. A. DALAL.

દક્ષસુખ ગોવિંદલાલ.

વિદ્યાધિકારી.

વટહુકમ નં. ૪૫ ૧૮૯૬-૯૭.

સહાગ દીગર લખવાનું કે એક શાળામાં એક કરનાં વધારે શિક્ષકો સાથે રૂબ ઉપર રહે છે એમ જણવામાં આવ્યું છે. એક ડેકાણે તો પહેલો અને બીજો આસિસ્ટન્ટ એ રીતે બંને જણ રૂબ ઉપર હતા. આ પ્રમાણે થવાથી શાળાના કામને ચાડયણ આવે એ સ્વાભાવિક છે, માટે એ પ્રમાણે યાય એ હીક નહીં. સમગ્ર જણાવવાનું કે કંઈ અકસ્મિત બનાવ કે કંઈ જરૂરના કારણ સિવાય એક શાળાના એક કરતાં વધારે શિક્ષકોને સાથે બર પંચાંર કપાતે રૂબ સિવાય બીજા કોઈ પણ પ્રકારની રૂબ ન આપવા લાગતાવળગતાઓએ વહીવટ હવે પછીથી રાખવો જોઈએ.

મુખ્ય માર્ગને રાખી માનવશાસ્ત્રના નિયમોમાં યાગ્યતા બીજી ગિ-
સાક રાખી ઉપર છે કે કેમ તે હકીકત જાણવા સિવાય રાખી માનવશા-
સ્ત્રની નહીં તેમ આશિષ્ટાદની કેળવણી રાખી પોતાના અધિકારમાં જે
મનુષ્ય કરવાની તેને માટે ઉપર પ્રમાણે અમલ કરવે. તા ૨૭ મી
માટે માર્ગ સન ૧૮૯૭ મુ. કલેજ.

J. A. DALAL

વિદ્યાધિકારી.

૧૯૦૫ મે વિદ્યાધિકારી.

વચનક્રમ નં. ૪૭૦

માનવશાસ્ત્રના વજીર મહેતાજીએ “ કેળવણી ” ચોપાનીયું ખરીદ
કરતા નથી. સમય તે લેવાની તેમને હરજ પાડવાની જાણના આદ્ય
સાનની અધિકારીઓની કમિટીમાં વિચાર થઈ છેવટ હાલવામાં આવે
છે કે—“ કેળવણી ” ચોપાનીયામાં કેળવણી સખધી જાળવે. હોવાથી
આ જાળના સિદ્ધાંતને જે અમલવડ છે, માટે જેક માનવશાસ્ત્રના મહે-
તાજીએ પોતાના હકીકતમાંથી સદર ચોપાનીયું ખરીદ કરવું જોઈએ.

૨ આ પ્રમાણે ખરીદ કરતા ચોપાનીયા સરકારી મીનકત મળ્યા.
સી, એટલે મહત્તાજી મોકળી છોડી નવ અમલ જલ્દી થાય
ત્યારે આ ચોપાનીયા પોતાના જાળથી મળી સાથે લઈ જઈ
શકશે નહીં.

૩ મહાર ચોપાનીયાનું લગભગ વગેરે રૂંદી સરકારમાં એક
લે હર કાળક થુદ ૧૦ મુખીમાં, જે સરકારી જાળના મહે-
તાજી માનવ પોતાનું લખાણ જતુ આવતુ હોય, તેના તરફ
માનવશાસ્ત્રના મહત્તાજીએ મોકલી પાડી લેવી.

૪ ઉપર પ્રમાણે સરકારી જાળના મહેતાજી તરફ જેમાં આવે
તે તેમણે કુટી કરાવી તેના મેનેજર તરફ મોકલાવવા તજ-
વીજ કરવી.

૫ જે સરકારી જાળ સાથે સખાણ આવવા જવાનો અજબ હોય
તેની મારફત માનવશાસ્ત્રના મહેતાજીએ ચોપાનીયા પહેલ
માઝવા તેના મેનેજરે તજવીજ કરવી.

૬ ચોપાનીયાની માનવશાસ્ત્ર વખતેજ કપમ ૧ ની હકીકત મેને-
જરે જણાવવી જોઈએ.

૭ ઉપર પ્રમાણે આ જાળમાં લાગતાવળગતાએ દરમીયા અમલ
થવે જોઈએ. તા ૩૧ માર્ચ સને ૧૮૯૭ મુ. કલેજ.

J. A. DALAL

વિદ્યાધિકારી.

૧૯૦૫ મે વિદ્યાધિકારી.

અહીંના નિર્ગમમાં દાખલ કરવાની જરૂર રહેશે નહીં. તા. ૨૨ માર્ચ સને ૧૮૯૭ સુ. વડોદરા

J. A. DALAL.

વિદ્યાધિકારી.

દસમુખ ગોવિંદભાઈ.

સરકુલર નં. ૫૭.

આરોગા સ. યુ. શાળાના આસિસ્ટન્ટ આશાભાઈ પરજુદાસે તે શાળાના મહેતાજીની વિરૂદ્ધમાં મેન્જરોના નામની અરજીઓ લખી તે શાળામાં બંધુનાર વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી મેન્જરોના નામની સહીઓ દરાવી તેમજ શ્રીમંત મહારાજ સાહેબના સંબંધે અપરિત શબ્દોવાળી મહેતાજીના નામવાળી તે શાળાના વિદ્યાર્થી દાથીભાઈ મૂળજીભાઈએ અરજ કરી તેમાં પણ આસિ. આશાભાઈની ઉરફેરણી હોવાનું જણાઈ આવ્યું છે. તે ઉપરથી આસિસ્ટન્ટ આશાભાઈ પરજુદાસને આ ખાતામાંથી કમી કરવા તથા ખીજ કોઈપણ જગ્યાએ આ ખાતામાં દાખલ નહીં કરવા તથા અરજ લખનાર વિદ્યાર્થી દાથીભાઈ મૂળજીભાઈને શાળામાંથી કાઢી મૂકવા તથા ફરી કોઈ શાળામાં દાખલ નહીં કરવા હરા કરવા આવ્યો છે. મારે તે તે પ્રમાણે જેમણે તેમણે અમલ કરશે. તા. ૩૧ માર્ચ સને ૧૮૯૭ સુ. કસોડ.

J. A. DALAL.

વિદ્યાધિકારી.

દસમુખ ગોવિંદભાઈ.

સરકુલર નં. ૫૪

સર્વિસ બુક બરવા સંબંધે સરકુલર નં. ૨૦ તા. ૧૯-૧૧-૯૧ નો કરવામાં આવેલો છે. તે બદલગા કેટલાક પ્રશ્નો રા. સ. નવસારી અને અમરેલી પ્રાંતના એજ્યુ. ઈન્સપેક્ટર સાહેબ તરફ પૂછાયલા તે સમત મે. રા. બા. આર્કાઈવન્ટ જનરલ આરોગ તરફથી નં. ૯૯૮ થી ૧૬-૫-૯૨ ખુલાસા થયેલા છે અને તે પ્રમાણે અમલ થવા સાર પ્રાંતના રા. રં. એજ્યુ. ઈન્સપેક્ટર સાહેબો તરફ તે પ્રકરણ મોકલવામાં આવ્યું હતું, પરંતુ તે પ્રમાણે અમલ થતો જણાતો નથી. મારે ખરે એક સરખો વધીવટ રહેતા સાર નીચે પ્રમાણે જણાવવામાં આવે છે.

૧ સર્વિસ બુકના આરંભે જે તપસીય આપેલી છે તેની કસમ ૫ માં જે વય દાખલ કરવાની છે તે, સર્વિસ બુક જે તારીખે બરવામાં આવે તે તારીખ સુધીની દાખલ કરવી અને જનમ તારીખથી કઈ તારીખ સુધીની તે વય છે એ કોંઈમાં લખવું.

૨ કસમ ૫ માં રજા જનમ તારીખ સંબંધે દશે તો આવશે

નહી, પણ તેની સાથે માસ અને સન લખવાનો રીવાજ રાખવો.

૩ હાથે લખેલી અને આંકીને તૈયાર કરેલી સર્વિસ બુક ઉપ-
યોગમાં આવશે નહીં સરકારમાંથી જે છાપેલી મળે છે
તેમજ હકીકત જરી તે પર સહીઓ ચકી વેનંદ્રએ છાપેલી
બુક તમામ મદદાઓમાંથી વેચાતી મળશે.

૪ આનિસ્ટટોની સર્વિસ બુકના કોષ્ટક ૮ માં વર્ણવેલ બદલ
જે શેર લખવાનો છે તે હેડમાસ્તરે લખવો અને તે બદ-
લની સહી પણ તેજ આમનમાં તેમણે કરવી નોંદરની
બદલી થાય તે વખતે એવો શેર લખવાનો હેડ માસ્તરે
રીવાજ રાખવો.

કોષ્ટક ૯ માં જે સહી ચવાની છે તે વર્ણવેલ બદલની નથી
પણ નોંદરી શકે યથા બદલની છે મારે તે દેખાણે વરિષ્ઠ
અધિકારીની સહી કરવાનો જંમને અધિકાર છે તેમજ નોંદર-
ની શરૂ થતી વખતે સહી કરવી.

૫ મહેતાજીની સર્વિસ બુકના કોષ્ટક ૮ માં જે વર્ણવેલ બદલ
શેર કરવાનો છે તે તેમની એક મામેથી બીજે મામે બદલી
થાય ત્યારે અગર નોંદરીમા કાઢી પણ ફેરફાર થાય તે વખતે
જે તે પ્રાપ્તતા મેં રા એજન્ટુ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબે કરવો તથા
આસન રમા સહી પણ તેમજેજ કરવી.

કોષ્ટક ૬માં જે સહી ચવાની તે કલમ ૪માં બનાવ્યા પ્રમાણે જે
તે અધિકારીએ સહી કરી.

સરકાર સરકારનું આ ખાતાના તમામ નોંદરને લાગુ છે સ-
બળ ઉપર પ્રમાણે અમલ જેમણે તેમણે કરવો તા. ૧ માટે એપ્રિલ
સને ૧૮૯૭ મુ. કસોડ.

J A DALAL

ફાઇનલ એવિટલ.

વિધાધિકારી.

વહીવટી નમ્બર ૫૫

નિમ્ન લખેલ ૨ જાની કલમ ૩૭૪ મુજબ ડાલ જેણે નોંદરને બે
કલાક સુધીની રજાનો લાભ એક માસમાં ફેરવા દિવસ આપવો તે નહી
કરવાની બાબતમાં આતુ સાલની અધિકારીઓની કમિટીમાં વિચાર થઈ
એવું ફરિયાદમાં આવ્યું છે કે—કોષ્ટક ૫માં નોંદર ઉપરની કલમ ૩૭૪
મુજબ એક માસમાં બે ફેરવાએ કલાક સુધીની રજા લે તો તે બે દિવસ
તેને લાગર મળ્યો, પરંતુ એક માસમાં બે દિવસ કરતાં વધારે ફેરવા
આ પ્રમાણે બે કલાક સુધીની રજા લે તો તે નોંદરને લાગર ન મળતા તે

શાળાની અધિકારીઓની કમીનીમાં વિચાર આવેલો, તે વખતે એમ જણાયેલું કે—હાકરાંઓને વર્ગ ચઢાવવાની સત્તા મુખ્ય મહેતાજીને હોવાથી મને તેમાં હોકરાને વર્ગ ચઢાવવાના કામમાં ફેટલેક ઠેકણે બને છે. ધણી દાયા હોકરાને વર્ગ ચઢાવવામાં પરિણમીને ગુજરાન પોહોંચે છે, સગળ તે સંબંધમાં નિચે મુજબ દસ્તાવેજમાં આવ્યું છે:—

અ છઠ્ઠા ધોરણના બીજા વર્ષમાં કોઈ પણ નાપાસ થયેલા વિદ્યાર્થીને પરીક્ષક અધિકારીની લેખી પરવાનગી સિવાય લેવો નહીં.

જ વગર ધોરણ અને પહેલા ધોરણ સિવાય બાકીના તમામ મોઝેમાં કોઈ પણ બે વિષયમાં (હેડમાં) પસાર થયેલા વિદ્યાર્થીને ઉપલા ધોરણમાં ચઢાવવા.

ક જે શાળાઓમાં સંસ્કૃત વિષય ચાલતો હોય તે શાળાઓમાં તે વિષયમાં નાપાસ થનાર વિદ્યાર્થી કોઈ પણ બે વિષય (હેડ) માં પસાર હોય તો ઉપલા વર્ગમાં લેવો.

ડ ઉપરની કલમેર વિરુદ્ધ કોઈ વિદ્યાર્થીને વર્ગ ચઢાવવો હોય તો પરીક્ષક અધિકારીની લેખી મંજૂરી લેવી.

ઉપર પ્રમાણે દસ્તાવેજ છે, સગળ તે પ્રમાણે મુખ્ય મહેતાજીઓએ હવેથી અમલ કરવો. તા. ૨૨ માચ રાને ૧૮૯૭ મુ. વડોદરા.

J. A. DALAL.

દલમુખ ગોપિંદલાલ.

વિદ્યાધિકારી.

વટહુકમ નં. ૬૦.

મુખ્ય શિક્ષકે શાળાના દરેક ક્લાસની વિઝીટ કરવી જોઈએ, તેમાં ફેટલો વખત આગવો અને તેની કેવી વ્યવસ્થા કરવી તે વિશે આ તરફથી સરકાર નં. ૪૨ તા. ૨૮-૧૧-૯૫ નો પયેસો છે. તે પ્રમાણે એક તાલુકા રફતની ભેટ લેતાં બરાબર અમલ થયેલો છે એમ જણાયું; પરંતુ તેથી બીજી શાળામાં એવી સૂચનાની નોંધો વગેરે ખીલકુલ રખાયું નથી, અને હેડમાસ્ટરનું તેના ઉપર લક્ષ મયું હોય તેમ પણ જણાયું નથી, અને તે બાબત ઉપર પરીક્ષક અધિકારીઓનું ધ્યાન ખેંચાયું હોય તેમ તપાસ કરતાં જણાયું નથી. માટે આ ફરીથી વટહુકમ કરવામાં આવે છે કે—ઉપર જણાવેલા સરકારનાં અતાવ્યા પ્રમાણે જેમણે તેમણે બરાબર અમલ કરવો અને તે પ્રમાણે અમલ થાય છે કે નહીં તે બાબત પરીક્ષક અધિકારીઓએ ખાસ કાળજી રાખી તપાસ કરતાં રહેવું. તા. ૮ એપ્રિલ ૧૮૯૭ મુ. વિરાનગર.

J. A. DALAL.

દલમુખ ગોપિંદલાલ.

વિદ્યાધિકારી.

સરકાર નં. ૬૧ ૧૮૯૬-૯૭.

રિટીકટમાં ફરતાં કેટલીક કન્યાશાળાઓની ભેટ લેવામાં આવી તેમાં એમ જણાઈ આવ્યું છે કે—કન્યાશાળાઓમાં કન્યાઓની સંખ્યા વધારવા લોકોને કન્યાઓને કેળવણીથી વંચતા કાયદા સમજતી એક આપવાનો પ્રવલ શિક્ષકો તરફથી જોઈએ તેવો થતો નથી સંખ્યા જણાવવાનું કે—તે પ્રમાણે એક ફરી સંખ્યા વધારવા શિક્ષકોએ પ્રવલ કરવો જોઈએ.

અંજલ વધાયાને જે શિક્ષકો પ્રેરેલા છે તે જાન હોય
જાણ્યો તેમના પ્રતિભા, રમેશન વગેરે આપવા પરીક્ષા અધિકારીએ
વ્યવસ્થાપરિણામો વિષેના શાંતિમય કરવી.

જે કે-સારીવાત્તા પુરુષ સિદ્ધક દોષ તે મળ્યામા ૩૨ વર્ષ
સુધીની કન્ધાઓને સખસા નિમ્મલ મામ ૨ મનની કમમ કહ ની પેગ
કમમ મ મા જમ્મલેવ છ પખ મમે ટેકમે અમમ જોવામા એમ
અનુકુ કે દરે કેમમ્મીનો પ્રમાર પચથી કન્ધાઓના મામાપ નં
મામામા બરોસાસળો પુરુષ સિદ્ધક દોષ ત્વા નેવા મોગી કમ-ની
કન્ધાઓને પમ ખખી ખુગીથી મોકરે છે આ પ્રમદુ મપુ ધલુ કલ્પકા-
કારક છે, પદ્ય એકદ મુખ્ય એકિમરતા કહેવામા એમ કલુ કે
" હરેસ્ય નિમમ કરતા પધારે કમગની કન્ધાન નખલ કરી એ કલ
નિરક છે મારે એનો અન્કર કન્ધાને બદામરત ત્વા તાતરીમ કન્-
વામા આવમે " પખ એમ કરવાની કમ વર- ગથી મનતા સુધી
મોદી કમરની કાકડિઆ આવ તો દાવના નિમમનો આધ ન સેના
આવકા દેરી જોઈએ કે જેથી તેમને કેમમલક સેનાને કમકમ દાવ
નરા મ-વ નિરકરના પપલુક વગેર કપ અનિકાગીઆએ વખને
પમક દિવાવ સમ આવતા રહેવ

કન્વાગળાના ઉપના ધોરજીના મોટા મોટા વિષય મીખવવામાં આવે છે (જેમકે મીઠી ઉપના ધોરજીના નરતુ મળિત નખવા હુંડે) તે કલા નામન કે કમલ વાગારિક મીન છાત્રીઓમાં નરતુ જાણી મકાલ નથી એવી બે વખ મોટી કન્વાગળાઓના ઉપનાટમાં અમદાવાદી ખાત્રી થઈ બે મ વિશે તીજ ધોરજી આગમ આવતા નહા કરે- પામં આવશે પણ તે કન્વાગળા હાથેકરોને બાગબી સામે તેવા ફેરફારે અમુક શાળાઓને માટે ખદીની મજુરી લદને કમવા દરકમ નથી. મોટા મળિતમાંથી ' ઇટમની નોકોટામે ' એવું મળિત નામનું અવાજવા કરતા ફાઇગ, નકશા, બરનકામ, અને ઉચા પ્રાપરનું સિરખ હપટા ધોન્વામાં દાખલ થવ અને તેના માટે રાત્રમ ટેમવામાં વધારે વખત રોકવામાં આવે, બાન તેવું મીખવી શકે એવા શિક્ષકો દાખલ કરવામાં આવે તો વધારે હાથેક છે. માટે રા રા એખ્યુ હાથેકરો સાહેબોએ એ ઉપર લક્ષ્ય નાવડુ તા ૮ એપ્રિલ સન ૧૯૭૭ મુ વિસાગર.

J. A. DALAL

३३३५५ ३३३३ ३३३३

[१८५]

ପୃଷ୍ଠା ୩୫୫

સામાનો પમાર સેઈ દુરિય રકુવમા શિખવા ગમેલા આસિરદ દે
 પેઈ જોએ પદેના રફમા પમાર થઈ બીજા નાઈમા અબધામ કરવા
 રહે નો તેમનું કોઈનામુ સવુ કે રજા આપવી ને નકા થવા માટે
 આનુ સાલના અધિકારી આની કમીડીમા રિચાર થઈ લે સંજ્ઞામાં હેવટ
 નાઈ મુરતી ફગાવત મા અબધુ છે —

१. व्याप्त निमित्त भूतल आवा शिस्ताने शाश्वतो पमर दंष्ट
 २. अत्र वर्ष सुधी हेनिम रक्तमा जगुषा मोक्षी शक्य

१. ७५३ प्रभाते मोक्षमेसा ग्यासिच्छरे पैजा केआ पदेया पयमेमं
पमात्र कम्प पीता पयमेसा अजवाल उरवा हुनिम नृछमा
न्यादी रदे या तेभते अक पयेली काउपमात्र पमात्र कपाते रज्ज

યોગ્ય અધિકારીએ તેમની માગણી ઉપરથી શાળાની જગ્યા ઉપરથી આપવી.

૩ આવે પ્રસંગે પહેલા વર્તની પરીક્ષા પૂરી થાય કે તરત તેના આસિસ્ટન્ટેએ વડોદરા કલારાચનના મેજિસ્ટ્રાન પ્રિન્સિપાલ સાહેબની સહીનો દાખલો મેળવી પોતાની નોકરી ઉપર હાજર થવું; અને ટ્રેનિંગ સ્કૂલની પરીક્ષાનું પરિણામ જણાવે પમાર થયેલા હોય તેનાઓએ ઉપરની કલમ ૨ મુજબ રમ લેવા તજવીજ કરવી.

૪ ઉપર કરતાં વધારે રમ તેમને મળશે નહીં.

ઉપર મુજબ સાગતા ઈજગતાઓ તરફથી અમલ થવો જોઈએ.

તા ૨૨ માર્ચ સન ૧૮૯૭ મુ વડોદરા

J. A. DALAL

વિદ્યાધિકારી

દેશીકેળવણીખાતું. પ. નં. ૩૮૪.

મોજે વગ્લામા તાલુકે વડોદરા ગામના લોકોએ ગામ ઉધરાણું કરી વિદ્યાને ઉત્તેજન આપવા સાર ૩ ૧૦૦ અંકે સો બાબાસાધની રકમ જોડી કરી તે રકમ મળકુરના રહીશ મા. દાળીદાસ ઈંદરમાઈની દુકાનના વહીવટ કરનાર પટેલ છાટાભાઈ શામળભાઈની દુકાને ૬૨ વરસે ૩ જી સાત બામાસાધના વ્યાજે મૂક્યા છે અને તે ફક્ત બાળના માત્ર કેપિઆ દરસાલ વાર્ષિક પરિક્ષા વખતે સદરની સરકારી સાળાગા પાસ થયેલા વિદ્યાર્થીઓને ઉત્તેજન તરીકે ધનામ આપવાના કામમા વાપરવા એમ દરાવ્યું છે આવી રીતે વિદ્યાને ઉત્તેજન આપવાના કામમા ગામ લોકોએ ઉત્સાહ બતાવ્યો છે એ બધી સંનોપની વાત છે. અને આવો દાખલો લઈ ખીજી ગામવા લોકો વિદ્યાને ઉત્તેજન આપવામાં મદદ કરશે એવી આશા ગમવામા આવે છે. તા. ૨૬ માર્ચ સન ૧૮૯૭ મુ કલોલ.

J. A. DALAL

દલસુખ ગોવિંદલાલ.

વિદ્યાધિકારી.

વરલુકમ નં. ૬૩.

આ ગામની દીવાની, કે બીજી કોઈ કોઈમાં શાળાતા કોઈ દફતર સાથે હાજર થવા મુખ્ય મેહેતાજી ઉપર સગન્સ આપવાથી તે પ્રમાણે ગયા હોય અને અસલ દફતર તે કોર્ટ માગે તો આપવું કે શી રીતે, તે બાબત આજી સાલની અધિકારીજાની કચીરીમા વિચાર આવ્યો હતો. આ બાબતમાં શાળા ખાતાના અધિકારીઓ તથા મુખ્ય મેહેતાજી-ઓને જણાવવાનું કે—ઉપર જણાવેલી કોર્ટ તરફથી સગન્સ આવે તેમા જણાવ્યા મુજબ દફતર કે કાગળ લેઈ જેને હાજર થવા લખ્યું હોય તેણે તે કોર્ટના તે સામે જવું જોઈએ. કોર્ટના અધિકારી તરફથી તે અસલ દફતર કે કાગળની માગણી કામમા સામેલ રહેવા માટે થાય તો તેવે વખતે તેની નકલ પોતાની સહી સાથે આપવાનું જ-હેર કરવું; તેમ છતાં પણ કોર્ટને અસલ કાગળ કે દફતરની જરૂર લાગે તો તે આપવા હરકત નથી. અસલ કાગળ કે દફતર જે કોર્ટમા આપવામાં આવે તે બાબતનો તરત લેખી રીપોર્ટ આ તરફ કરવો જો-ઈએ. અસલ દફતર કે કાગળો આપવામા આવે તેની પ્રહોય રીતસર લેવી જોઈએ. તા. ૨૨ માર્ચ સને ૧૮૯૭ મુ. વડોદરા.

J. A. DALAL

વિદ્યાધિકારી.

ફકતુ અ ગોવિંદલાલ.

प्रशिद्धिपत्र.

આચાર્યશ્રીને વચાવના કેવળપણી આત્માને ઉપયોગી થાય એ સંતુષ્ટી આ આપનાં પ્રમુખ
પદમાં આપે છે. તોપણ હરિદાસ રાજપૂતના સિદ્ધાંત પ્રમાણે ૨૨ માર્ગ તેમજ બાળ્ય લોકોને
પણ આ આપનીને તે કામનું ચક્ર પડે એવા આપણું કરી છે.
આ આપણું સિદ્ધિ આપની શકેઆતમાં પ્રમુખ થયે એનો (૨) પાટલ ૨૨ માર્ગ ૩) નો
અર્થમાં આપ્યો છે; તથા કેવળપણી આત્મામાં અને બીજા કોઈ વચારના લોકોના તથા અપેક્ષી
નિશાળના માહત્વરોને તેમજ દૈનિકરક્ષણના રક્ષકરોને તેના લાભ મળે એટલા માટે જેને
ઉપિયાદશ અને તેની અંદર પચાસ મળનાર દશો તેમને તે જાણવના આવી કરી આપેથી
પ્રાગત વરિદે દક્ષ આત્મા આપાઉથી મોઢવસા તે આ આપણું મોઢવસામાં આપેથી
પદાર મામના આદેશોએ પ્રભુ આવી પાડેલા વચાર મોઢવસા છુટક નહવ ની આ
આત્મા સંતામાં આપેથી

આત્મા સંતોષી આપણે
 હાવના મોરબેલું સગાણું આપણે જાણીએ કામગીરી જેવું બાંધીએ લખાવું. તે બાંધે
 માસમાં હાવના આગર નાં રસદ પડેલું લખાવવા પાડું માકલવા પડેલાં નાં. તેમાં જો
 જરૂર હોય તે માકલવાને પેનાને ખરેખે પાડેલી તેવા નાં રસીક દર્શી આં મોખાં પાડે આપણે
 આં જોવા આં નિયમો માકલવાને તેમની કાંઈ હશે તે ને આં જોવા આં પેનાં આપણાં
 આપણે મારે તેમજે જો આપણે નિયમો કાંઈ આપણે મેળવ્યાં. હાવના લખાવવા નિયમો
 મુજબ ને જોર રૂપ વર્ણન લખતાં નિયમો કાંઈ પ્રથમ આપણે આપણે આપણે

જાહેરનામો. છાપવાના ભાવ.

ક્રમ	વિવરણ	પ્રમાણ
૩	બાજી	૨
૪	...	૪
૫	...	૭
૬	...	૧૧
૭	...	૧૫
૮	...	૨૦

श्री ५५-विनी ५५५ प्रमाणित

ਦੇਵੀਆਂ ਦੇ ਨਿਵਾਨਾ ਦਰ:

५। नोवा झुपीना दशे तो.					३-४-२०१७
६। नोवा झुपीना दशे तो.					३-४-२०१७
७। नोवा झुपीना दशे तो.					३-४-२०१७

— ୩୫ —

[illegible]

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

[illegible]

श्री.

संवत् १९२३.

जम्.

केळवणी

पुस्तक २ वृ

अंक-८ मो.

प्रति हस्त

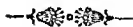
छात्राचार्य नमिराम लक्ष्मी

पत्रिका

" विद्यया मृतमश्नुते " श्री अष्टांग

६ म १९११

અનુક્રમણિકા.

વિષયો	પૃષ્ઠ
૧. વિધા	૧૪૧
૨. શાળામાં વિદ્યાર્થીઓની હાજરી...	૧૪૩
૩. પુટીનું વર્તન.	૧૪૪
૪. દોહતાબાદનો કિસ્સો...	૧૪૬
૫. સ્ત્રી વર્ગ ઉપર પડતો સકારાત્મક શૈલ્ય અને વિવિધતા ધૈર્ય રાખવા વિશે	૧૪૮
૬. સ્પર્ધા	૧૪૨
૭. લશ્કરી કવાયત	૧૪૪
૮. સુશિક્ષક.	૧૪૫
૯. ઈનામ પત્રાકો,	૧૪૬
૧૦. દેની કેળવણી ખાતુ	૪૪

વિજ્ઞાપના.

કેળવણીનો અર્થ મોડા મોડા પુનઃ સંધીમાં ન મળે તેમજ ને તે માસ પૂરો થતા અગાઉ પરભાઈ અમારા તરફ લખી જણાવવા તરદી સેતી, એટલે યોગ્ય ખુલાસો બખતોવખત આપવામાં આવશે. પુનઃ પછી લખનારને આ કસિતકે હમે તોજ મળી સફરી

જેમના ગામમાં ૮૫૫ ન આવતી હોય તેમના આ કો કચી શાળાની કે પોરતી માગફતે મોકલવાથી તેમને જલદી મળશે તે પણ જણાવવું. શાળા ટ્રાન્સફર થાય કે તરતજ ખબર આપવી

મેનજર.

હિંદુસ્તાનના ઇતિહાસની પૂર્ણ નોટ.

અંગ્રેજી-ગુજરાતી તથા ગુજરાતી રૂઢિના ઉપના પોરણો તેમજ અર્ધ પરીક્ષા માટે અતિ ઉપયોગી પ્રકરણ ૧૪૯. ૫૪ ૧૩૬ દરેક મોટા રામના મુખ્ય બનાવો, વશા-વળી, લડાઈઓ, ૧૦૦ સાલવાર બનાવો, રાજાના પદતીના કારણ, વિગત, ઔરંગઝેબ, મુકામના મહાન પુરોના જનાત, અંગ્રેજના મુકામો, પરચુગ્ય ઉપયોગી, વિગેરે વિ. કો મન ઠાઠા આના. ૩. ની પાચ. પછુ માટે ૪૦ દકા ત્રીજી આવૃત્તિ.

શિવાજી મહારાષ્ટ્રના વીરજી, દિ ૬૫મ સરકારને રાજપર્યાપક ગોમાલાજી રતિપા સક યરા પ્રથમ છત્રપતિની વીરરસ રસીક નોવેતની બીજી આવૃત્તિ. ૩મી આઠ પેશ ૧૪ ૨૮૮ બોડું પૂકું. કિંમત રૂ ૫૦ આ એક. મારતરો તથા વિદ્યાર્થીઓને ખાર આન. પોરતજ બે આના

માણેકલાલ એન. નામ્નાવટી

મો. દિ સબાની અંગ્રેજી રુકસ-અર્થ.

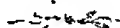

ગાંધક

અર્થ મલે ડાઁ ધર્મે મયાયે, જ્ઞાન મલે સતમાન ધર્માયે;
પ્રીતિ વધે પમરે જગ સાગે, ષ શિશુશક્ષણ ધર્મ અમારો.

પુસ્તકકંદ મુ. ૪૨૭ સવત ૧૯૫૩. અક ૮ મો.

વિદ્યા.

દાહર

કેળવેલે મન માનવી પ્રદિ કેળવણી ગાર,
આ "કેળવાની" ઠર વડી, જ્ઞાનતનો ક્યે પાર. ૧.

ઉપાર છંદ

વિદ્યાભણે જ્ઞાન ધરિ પ્રીતિ, જગમા મેળવે નેરકીતિ,
અગશે દુ જાનો સહુ બીતિ, મંગશે ન્યાય નીની રીતિ. ૧

વિદ્યાથી કરે જન મોખ, અગશે જ્ઞાનને સદખોય,
વિદ્યાથી મળે મનોષ. વિદ્યાથી મળે ધરિતોય ૨

વિદ્યા મેળવે અતિમાન, રિદ્ધી સિદ્ધિ કળ ને પાન,
જેણે નવ ગણુ એ દાન, જન તે જાણવો નાદાન. ૩

ગ્રહગણુ સૂર્ય ચંદ્ર અમાર, તેનો પામિયા સહુ પાર;
કીધી ગણતિ અન્ય અમાપ, તે સૌ જ્ઞાનનોજ પ્રતાપ. ૪

વિદ્યા નવ ભંડુઓ જન જેહ, પ્રશુ સમ કદે ભૂપર તેહ;
વિદ્વદ્ગેમાં ન મનાય, જન તે મૂર્ખમાંજ ગણાય. ૫

વિદ્યાટૂપી જળનો કૂપ, જેણે પાન કીધું અનૂપ;
(જે) તે કદી રક જનશે ભૂપ, ખિલશે પ્રાદ તેનું રૂપ. ૬

વિદ્યાથી મળે ઉર શાન્તિ, વિદ્યાથી ટળે સૌ શ્રાન્તિ;
વિદ્યા દૂર કરશે ક્રોધ, જ્ઞાને દુખતણો અવરોધ. ૭

નિર્ધન હોય જો વિદ્વાન, તોયણ પામશે જગમાન;
નૃપતિ જો કદી અજાન, પામે લેશ નહિ સંજ્ઞાન. ૮

નૃપ નિજ દશ મધ્ય પુમય, જ્ઞાનો સર્વ દેશ યજ્ઞય;
વિદ્વાનોજ એ મહિમાય, સુખથી વર્ણુઓ નવજ્ઞય. ૯

સાધન મંત્ર તંત્રો પચાસ, જંત્રો આદિ ઇંદરજળ;
પ્રાણાયામ આદિક યોગ, જાણ્યા અન્ય સર્વ પ્રયોગ. ૧૦

ટેલીક્ષાન ટેલિગ્રામ, અગ્નિરથંતણો આયોમ;
નિરજો ગણુનું ગતિમાન, જાણે ઇંદ્રુ વૈમાન. ૧૧

ધારેલે સ્થળે લઈ જાય, પંજમાંજસો મિત્ર પગાય;
લાખજો અન્ય એવા જેલ, જ્ઞાનીતણે મન સૌ રહેલ. ૧૨

શાસ્ત્રો વેદ ને પૂરાણ, બ્રાહ્મણ પાઠ ને કૂરાન;
ભારત સ્મૃતી શ્રુતિનું જ્ઞાન, વિદ્યા જળેલ્યો અતિલ્હાણ. ૧૩

વિદ્યા જે જાણે નર નાર, તેનો સુધરે સંસાર;
તેનું હુંખ દૂર પગાય, અતે મોક્ષ તેનો પાય. ૧૪

ગીતિ

‘ આત્રે બલુચે ’ વિદ્યા, બલમાગર પાર બિન્દરી ભરો
‘ કરો સમરણ ’ હરીનું, નિદેશ નમ તેનું કર સદુ ધારો ૧૫

મિત્રશાસ નરનેરામ બ.

રાજ્યમાં વિદ્યાર્થીઓની હાજરી.

૩. ૨૬

નિયામના વિદ્યાર્થીઓની હાજરી જાણવા માટે નક્કીની વપતી જરૂર છે. કેમકે હાજરી ઉપર જનમના બધાં શિક્ષકોને જાણવું જોઈએ. જો શિક્ષક શીખવવામાં મહેતો લેવા દે નિયમ હોય પણ હાજરી આપી ન દે તો તેના વિનયને ઉપરના બાળી જાણે અને ગાળા દરમિયાન પાસરીના આપી જાય છે પણ ન હાજરી મળી રહેતી હોય તે શિક્ષકની ખબરમાં કિશોરી અને આનંદી રહેતે અને તેમાં શાળા આપનાર પાસ છે.

હાજરીના પ્રકાર-હાજરી બે પ્રકારની છે (૧) વખતસર હાજર રહેતું અને (૨) બધેમાં હાજર રહેતું આ બે પ્રકારની હાજરી ઉપર શિક્ષકને ખ્યાલ આપવાનું છે પ્રથમ આપનારો પહેલી મામલ ઉપર ૬ કડીય

દરેકા ન આપે તેજ કમના વખતસર ન આવે એવા વિદ્યાર્થીઓ શાળાને વખતે નુકસાન થાય છે એમ કહી શકાય. કેમકે આના દિવસ ન ગવાનાર છેકરો પાસે અને નુકસાન પહેલે પણ વખતસર ન વખતસર તેને તેને નુકસાન ખમે છે. એ ઉપરાંત બીજા હાજર રહેવા બેઠાં માને પણ ગણાય છેકરો કેમકે પાસે મામલ ૪૭૬ એ મેરોડા આને તેથી શિક્ષકનું નુકસાન થઈ જાય તથા શીખવવામાં વિશ્વ પડે અને તે જોવા છેકરોએ મામલ પડે. પાસે મામલ ૭૭૭ આ પ્રમાણે ગણક મામલો શિક્ષક નામીયામ આ આપના દિવસ તેજ ગણવડમાં જવાને વિષે કાગળથી વિદ્યાર્થીઓ વખતસર હાજર રહે એમ કહેવાની પત્રી જરૂર છે તેમ જો મને થઈ મને તેજ કાગળે કાગળ નિયમો તથા તે દિવસે કુલમાં જોવા વિષે માન નીચે આપ્યું છે. તે વખત વિષય કરી હાજરી નામી સજ્જ પ્રથમ કરી મુકામે.

૧. શિક્ષકે જાને પ્રથમ વખતસર હાજર રહેવું

૨. પહેલો પાસે શિક્ષક, અમલો અને છેકરોએ જાને શિક્ષકની જાણ દેવા એવો દેવો નેકરો.

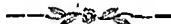
૩. હોર કમ વખતસર કરવાની દેવ પાસરી જોડે

૪. નિયમના આપનાર વખત મુકર ગણના તથા પડો નેકરો આપે તે

કાંચી ટેકરી ઉપર પીતળની એક તોપ મુકાવી છે. એ તોપ સત્તામીની આચવા ઈશાન કરવાની છે. એ તોપ ત્યાં ગોહવાનું કામ થાણું કાઢી હતું; તે કાઢી પનશે નહિ, એમ સહુને યાગવું હતું. પરંતુ કેઈ એક મોટા-કારીગર ઉપર કાંઈ આગેપ આવેલો હોવાથી તેને ત્યાં કેદમાં રાખ્યો હતો તેને જાડી મૂકવાનું આજ વચન આપીને તેની પાસે એ કામ કરાવ્યું હતું.

દોહતાબાદનો કિસ્સો એક વખત હાથ લાગ્યો એટલે ક્યો માણસ કેટલો પ્રજાળ થશે એનો નિશ્ચય નથી, એમ જાણનારને લાગતું, તેથી કરીને તેની ઉપર ધવો નાંખતો રાખવો પડતો. તે એવા કે જેને દોહતાબાદની સુબેદારી આપવામાં આવતી તેની પાસેથી પહેલો આ કરાર કરાવી લેતા-કે-તેણે પોતાના કુટુંબનાં સમજાં માણસને હંદ્રાબાદમાં જોળના માણસો તરીકે રાખવાં જોઈએ અને એવા સુબેદારના વર્તણૂકમાં જરા કાંઈ તકાવત માત્રમ પડ્યો કે તે માણસોના જીવન આવી ગયું, એવો બધ રહેતો. અકબર અને જહાંગીર એમની કારકિર્દીમાં આ દોહતાબાદમાં ત્રણ વર્ષ કરતાં વધારે વખત કેઈ સુબેદારને રહેવા દેવા નહિ.

સ્ત્રીવર્ગ ઉપર પડતાં સંકટોમાં શૌર્ય અને વિપત્તિમાં ધૈર્ય રાખવા વિષે.

(બખનાર—બેનજી હુરિગર, પાટણ સ. ગુ. કરા. હુઝમિરેટેસ.)

પ્રિય બહેનો ! આજનો દિવસ મંગળકારી છે; કારણ આપણ સર્વને જે સદ્-ગુણો પૈસા ખરચવાં પણ મળવા દુર્લભ છે તેવા સદ્ગુણો તથા એક ખીજનાં વિચારો બાળાણકારા જણાવી એક ખીજને ઉપયોગી થઈ પડવાનો આવો સુખદાયક સમય કૃપાધીશ મહારાજનાધિરાજ સુચારુગરે આપ્યો છે કે જે ખરેખર આપણી આ ભારત-ભૂમિની ચડતી અને સુખતું મુખ્ય કારણ છે. તો મારી પ્રિય બહેનો, આ ક્ષણે આપણે ખરેખર શ્રીમંત કૃપાળુ મહારાજનો ખરા મનથી જેટલો આભાર માનીએ તેટલો થોડો નહિ; માટે મારી સદ્ગુણી બહેનો, આપણી સવળી બહેનોએ એક મોટે અવાજે ગર્જના કરવી કે “ મહારાજ શ્રીસયાજીરાવનો નમ્ર યાઓ, નમ્ર યાઓ. ” મારી સુખ બહેનો મારા શરીર માંદગીને લીધે ધણુજ અસહ્ય છે તે આપ સમજી બહેનો જીઓછોજ અને આમાં ની ધણીખંડી બહેનોને મારા શરીરને માટે ખુદ પણ થાય છે. તોપણ સેવા બંધવથી એમ ધારી હું. આજ “ સ્ત્રીઓએ સંકટ વખતે શૌર્ય એટલે હિમત—બહાદુરી—હુશિયારી રાખવી, અને વિપત્તિમાં એટલે નિર્ભય અવસ્થામાં ધીરજ રાખવી એ વિષે એ બોલ બોલવા-રમ માગું છું; તો સભાસદ પ્રિય બહેનો, આ મારા એ શબ્દોમાં મારી અક્ષ મનિયી થયેલી બૂલચૂકને માટે મારી આપણો એવી આશા રાખું છું.

સુઝ બેઢેનો ! આ મહેસારમાં સ્ત્રીઓ ઉપર જેવા મહો આવી પડે છે, તેવા ધુર્રો ઉપર આવવાનો મબત ધેરોજ દોષ છે વળી સ્ત્રીઓના ઉપર પડતા મહો એવા દોષ છે કે જે તેવી વખતમાં દિવસ ના મધ્યે તો જરૂર નેને આત્મહત્યા કરવી પડે તે જે આત્મહત્યા કરી પોતાના જીવનો નાશ કરે છે તો પછી પરમ કૃપાળુ હૃદયને ત્યાં પણ ક્યાથી મુક્તિ મળે વાર ? નહીં મળે અને કહ્યું છે કે ' આત્મધાતી મહાપાપી ' આત્મહત્યા કરનારને મુક્તિ ન મળે એટલુંજ નહિ, પણ તે નરકનું અધિકારી થાય માટે મારી પ્રિય બેઢેનો ! આપણું સ્ત્રીજનિ ઉપર જે જે મહો ને વિપતિ આવી પડે તે તે સર્વે હૃદય ઉપર આધાર ગાળી મહન કરે જતુ, અતી મારી વિનિતિ આ વિસાજો-લી બેઢેનો પ્રત્યેક; નહિતો બેઢેનો ! આપણે ધણીખરી વખત જોઈએ છીએ ને સામજી-એ છીએ કે ધણીખરી સ્ત્રીઓને તેમના ઘરમાં આસુ, નખૂદ, ફેસફી, જેઠાળી, કે પોતાના અંધો સાથે તકરાર થાય તો લાગવી કૃષામાં પડવા કે જેર ખાવા તૈયાર થઈ જાય છે, ને ફેટલીક તો નેમ કરીને પોતાનો જીવ બોધ આત્મહત્યા કરે છે અને માટે જે દાખલો જાણવો દોષ તો દાઝ થોડાક મહિના ઉપર આપણા આનંદકુખાના ઘોડા કુબેરબાદની ની ઘરમાં સામુદાને બોલતુ ચવાથી કૃષામાં પડવા ગયેલા, ત્યાંથી સમજાવી લાવેલાં. એવીજ રીતે કોઈ એક બ્રાહ્મણી બાઈ દામોદર નામના કૃષામાં પડી મૃત્યુ પામી. માટે મારી પ્રિય બેઢેનો ! એમ નહિ કરતા આપણે માથે જે જે મહો ને વિપતિ પડે તે હૃદય ઉપર આધાર રાખી સહન કરે જતુ એ વિશે કવિતામાં કહ્યું છે કે "મહાકાક કાલે મહુ ધૈર્ય ધારો" માટે પ્રિય બેઢેનો ! આપણું સ્ત્રીજનિ ઉપર જે જે મહો ને વિપતિ પડે તે ને હૃદય ઉપર આધાર રાખી મહન કરવા અને કોવા પડતાં મહો વખતે ધૈર્ય રાખી સહન જતાવતુ. અને એમ કરીએ ત્યારેજ આ દુનિઆમાં જન્મ લીધો ખરો કહેવાય

સ્ત્રીએ શૌર્ય મનાવેયું તેને માટે પણ તાજેજ અને દમણા બનેલો દાખલો આજળ્યો છે, અને તેની અંતે પધારેલ બેઢેનો પૈકી દાદકને ખબર પણ પડી દશે, તેવણુ તે દાખલાથી કું પારુ છુ કે ધણીખરી બેઢેનો અજાણુ દરોજ તો તે દાખલો એ છે કે- દાદ એક સ્ત્રી દમણા થોડાક મહિના ઉપર એના બાપને ઘેરથી આગગાડીમાં બેસી પોતાના એકના એક બાળક પુત્ર માથે પોતાના પતિને ઘેર જવા નીકળી હતી પછી દાદ એક રોજન આગળ એને ટીકીટ બદલાવવાની હોવાથી તે રોજને ઉતરી ટીકીટ બદલાવવા જતા ટીકીટમાખાગની નજરે પડી, એ બાઈ પામે આસરે હજારેકના દાગીના હતા તેથી પેલા તારમાખર તથા ટીકીટમાખર વગેરે બધાએ મપ કરી ટીકીટ આપવા વિચલ ક્યો જેથી ગાડી કપડી ચઈ ત્યાર પછી પેલા દુણાએ તે બાઈને એરડીમાં બેઠાવી દાગીના ઉતારવા કહ્યું એકમે તે સ્ત્રીએ હા પાડી દવે આવી વખતે એ બાઈએ કરી રીતે શૌર્ય બતાવ્યું ને સાંભળ્યો - પેલા ભોંકાને ને બાઈએ કીરી માપ લીધી કે "બાઈ મારે જગ એકી જતુ છે અને એમ કરતાં જે તમને પતી-ત ન આવતી દોષ તો આ બાળક પણ તમારી પામે મકુલુ; પછી તો નહિ જા-ની રહુ !" એમ કહેવાથી ને સ્ત્રીને બહાર આ-ના લીધી બહાર નીકળતા તરત તે જગએ એકદમ ને એરડીમાં માખા ખર'કડી બાંકળ તાડી લીધી પેલા દુગ-

એ તેને ધમકી ધણી બતાવી પણ તે બાઈએ ધમકીની દરકાર ન કરવાથી તે દુષ્ટાએ કહ્યું, ત્યારણાં ઉઘાડ, નહિતો આ તારા બાળકના ચૂરેચૂરા કરી નાખીશું. તોપણ તે બાઈએ બે કે પોતાના એકના એક છોકરાનો મરણ કાળ આવ્યો જાણ્યો છતાં દુષ્ટાને ખરી રીતે ખરો હાથ બતાવવો એમ ધારી બારણું ન ઉઘાડ્યું.

છેવટ તે લોકોએ છોકરાના ચૂરેચૂરા કરી જાળીમાંથી બતાવ્યા તો કહ્યો બેહેનો! આં વખતે તે બાઈએ કેવી ધીરજ અને હિંમત રાખી હતી! છેવટ એ દુષ્ટાને ફાંસીનાં લાકડાં બેમાં પડ્યાં. વળી એવીજ રીતે આગળના વખતમાં ઘણી સ્ત્રીઓએ પોતાના ઉપર પડતાં સંકટોમાં શૌર્ય અને વિપત્તિમાં ધૈર્ય રાખેલું છે. જેમ કે સીતાને જે વખતે રાવણ ઉંચકી લઇ ગયો અને એમને અશોક વાડીમાં રાખ્યાં હતાં તે વખતે ત્યાં એમની ચોકી કરવાને જે રાક્ષસીઓ રાખી હતી તે રાક્ષસીઓએ એ સીતા માતાને શું યોગ્ય સંકટ પાડ્યાં હતાં? તોપણ પોતે હિંમત નહિ હારતાં પોતાના શૌર્ય વડે રામચંદ્રના આવતાં સુધી કેવાં ટકી રહ્યાં હતાં! એવીજ રીતે લીલાવતી, જુઓ એક વખત તેનો સ્વામી લીલાવતી મૃદુ રહી હતી તે વખતે તેનું બધું ઘરાણું ગાંડું લઈ ગુણકાને ઘેર જતો રહ્યો. હવે ગુણકાના પાસમાંથી તેને પોતાના શૌર્યવડે કેવી રીતે છાડાવ્યો છે! પોતે મહિયારી થઇ દૂધ વેચવા જાય વગેરે કેટલાં સંકટો એના ઉપર પડ્યાં! તોપણ પડતાં સંકટમાં કેવું શૌર્ય બતાવી પોતાના સ્વામીને ગુણકાને ત્યાંથી પોતાને ઘેર લાવી! એવીજ રીતે સોન રાણીને માથે પણ યોગ્ય સંકટ પડ્યાં છે? તોપણ સંકટ સમે કેવી હિંમત રાખી હતી તે જુઓ: તેના ઉપર સંકટ નાંખનાર પાદશાહ હતો તેના સામી પોતે હિંમત રાખી ગઇ ને ત્યાં ગાયન વગેરેથી બહાદુરી વાપરી પોતાના પતિને ફાંસીમાંથી બચાવી રાજુઓનાં મોં કેવાં કાળાં કર્યાં! તેવીજ રીતે વનરાજની માતા રૂપસુંદરી જુઓ: જ્યારે રાજા ભુવડ અને જયસિંખર વચ્ચે લડાઇ ચાલતી હતી તે વખતે રૂપસુંદરી બેજવાળી હતી છતાં વનમાં જવું પડ્યું હતું! તો શું એ રાજની રાણીને આવી વખત યોગ્ય સંકટ હતું? તોપણ રૂપસુંદરીએ હિંમતથી વનમાં રહી વનરાજને જન્મ આપ્યો એટલુંજ નહિ પણ વનરાજ જેમ જેમ મોટો થતો ગયો તેમ તેમ પોતાના શૌર્યવડે પોતાના બાળકને શૌર્યવાન બનાવતી જતી હતી. તેમજ મીનજીવે સિદ્ધરાજની માતા જુઓ: તેમજ પાંડવોની સ્ત્રી દ્રૌપદિ જુઓ: કૌરવોએ સભા વચ્ચે તેનાં ચીર તાણવા માંડ્યાં તોપણ પોતે કેવી ધીરતા રાખી છે! તેમજ એક વહાણ વટીની સ્ત્રી જ્યારે તેના ઘણીનો ધમધોકારે વેપાર ચાલતો હતો ત્યારે તે સ્ત્રી પંચે ટકે સુખી હતી; પણ દેવયોગે કરી વહાણ રૂખી ગયાં, વેપારમાં ખોટ ગઇ, ઘેર ચોરી થઇ, ને લેણદારોએ તાકીદ કરી, જેથી વહાણવટી પોતે ઘણો ગભરાઇ ફાંસો ખાવા તૈયાર થયો તે વખતે તેની ધીરજવાન સ્ત્રીએ પોતાના પતિને કેવી હિંમત તથા દીક્ષાઓ આપી મરતો સ્વકાવ્યો: છે! પછી પોતે પોતાના આપને ઘેર ગઇ ને કહ્યું: “ પિતાશ્રી અમારે માથે આવી આવી વિપત્તિ પડી છે તો આપ આ વખતમાં મારા સ્વામીને પેસાની થોડી ઘણી મદદ કરો તો આ આપની રાંક પુત્રી ઉપર આપનો મોટો આભાર મશ, માટે કાંઈ પણ પ્રસારની મદદ આપો.” પણ સાંભળનાર બહેનો!

જુઓ પૈમાનું બાપ! પોતાની છોકરીને મરદ નાન કરી ' નોપણુ તે બહાદુર બાઈએ પોતાનું ધૈર્ય ત છોડતાં પોતાની મેહેનત મનુગી કરી પોતાના કુટુંબનુ બરણપોષણ કરેલુ છે. એ તો કયુ છે કે, "સ પતના મૈ નમઃ યાય, વિપત્તિ પડે ત્ય અળગા નય" આટલે મારી શિવ બેહેનો! આપણુ સ્વીરજ કપર પડતા મરદોમા શૈશ્ય ને વિપતિમા શીઘ્ર રાખતી એજ આપણુ જૂનાં છે વળી શિવ બેહેનો! આ વિશાળ મહાત્મા સધલા સ્ત્રી કરતાં વિપત્તિ સ્ત્રી કપર ધણુ મરદો ને વિપતિ આવી પડે છે કમળુ કે સિધવા બિચારી કાંઈ તેટલા નિયમ ખાત કરતી હોય, ઇશ્વરથી તેમજ દુનિયાથી ખીડીને ચાલતી હોય, પોતાની ખરી કરત બળવતી હોય, નોપણુ સધલા કરતા બિચારી વિપત્તિને મરદ વધારે એમ કહીએ તો ચાલે

દીકરામાં મેહેનતોળામા એક મેમે પૈમાદાર ચાળીએ મેહેન તે વાળીએ પોતાની અને મૂકી મુજગી ગયો, જેથી પત્ની વિપત્તિ બાઈને તેના બચીત વગેરે પૈમા આટલે ઘણુ સત્તાવચ્ચ લામ્બા પણ પેડી આ- કહે, હુ દયાળુ છુ ત્યા સુધી તમારુ છુ લાગે વચ્ચે છે? વચ્ચે બાબતોથી પોતાના કપર પડતા મરદોમા દિવન રાખેલી છે. આ મે દુકામા એ બોલ બખ્ખા છે. પૂરેગી દહીકન બખ્ખા બેમીએ તો પાર પણ ન આવે પણ મારી મધ્ય તેમજ વિપત્તિ બેહેનોને આ મારી ખામ વિનિતિ છે કે આ વચ્ચે માથે હાથે નેત્રી આશન આવે નોપણ દિવન દાવતી નહિ કહાયને કાંઈ એમ પૂછે કે મધ્ય કુના વિપત્તિ કપર મરદો વધારે કેમ? તો માબજો કે વિપત્તિ ઉપર કેવલ મરદોને વિપતિ આવે છે-- કોઈ વિપત્તિ બાઈ પોતે હમગ કપર આપ્યા મળી ધરમ દયાન કરી તથા સાને નેકયાળા પોતાની ખરી કરત બળવતી હોય ને નેત્રી કહાચિત્ લોકોમા તેનુ નાર કહેવાનુ હોય પણ એવી રીતે તેના વખાણ થતા માબજી કાંઈ રસજીવી અને દુષ્ટ માબસ બીજનુ માર નહિ દેખી ખમાયાથી તે મરીબ બિચારી નિંદોરીને માથે એવું તો એમી મળુનો પયસો ફેડે કે જેથી તે બિચારીને કાંઈ બાકી રહે નહિ. નોપણુ તે વખતે ને છુ કરે? હમગ ઇશ્વર કપરજ આધાર મળી દિવન અને ધૈર્ય રાખે નોજા ને તરે કમળુ આખરે નય નેજ તરે છે ને સનને કાંઈ આંચ લાગતી નથી પણ તે કપરે ૬ દિ ના અને ધીવત ગળે નોજ

આપજુને મનુષ્ય દેહ મળ્યો છે અને ને આપનાર હમગજ છે તથા આપજો આગ નરનાનો જ્યામ પણ તેનેજ આપજનો છે આટલે મારી વદાલી મેહેનો, હુ ખર કહું છુ કે આપજે મળ્યાએ હમગજ હમગજ આધાર રાખી પડતા મરદોમા શૈશ્ય ને વિપતિના ધૈર્ય રાખવા; નહિતો દુનિઆ કેલી દોઝ મીછે ને માબજો-- "રમીને કહે ના-રમી, આવતીને કહે નાવ, ને મેવીને કહે મારી" આમા મારી કટથીએક બેહેનોને મમગજ પડી નહિ હોય, નો બેહેનો ' માબજો, નાગમી નામનુ હજ એ હમગજે કેવુ રમગરે કયુ છે! એનો રમ કેસે કેમગી છે! જેના આખ્યને કેસે શિવ લાગેછે! ને કેવુ? રમગર દેખાય છે! જનાં પણ લોકો તેને નારગી કહેડે, દોડી દરીઆમા ચાવતી હોય છે અને માનુમોને એક કાંઈથી લગને અવેકે પણ લોકો તેને "નાવ" એટલે નથી આવતી એમ કહેછે, વળી એવીજ રીતે પુરુષો મધ્ય પીએકે નેને પીતી વખત નાનું સરખુ સ્ત્રીધર દાખમા રાખેડે ને એવુ તો મળવાનુ હોય છે કે ને આપજુને

અથવા હરકોઇને ગંદું સાગ્યા વિના રહે નહિ. છતાં પણ લોકો એને “સાધી” એટલે સાફ કહે છે. માટે બેહેનો, દુનિયા તો આવી છે. ખરાબ ખોટું ને ખોટાનું ખરું કરવા બ્યારે થૂંકે નહિ ત્યારે શું કરવું? સ્વસ્થ આશાએ “હરિ ટેવિલ તૈસે રહાવે” નિરાંતે જેમ હાથર રાખે તેમ રહેવું. કહ્યું છે “પ્રભુને ગમે તે સમે સર્વ સહેવું, સદા રાછ રાછ રહેમાં રહેવું.” માટે અમારી બિરાજેલી સઘળી બેહેનો પ્રભે અમારી બને હાથ બેડી નમ્રતાપૂર્વક વિનંતિ છે કે આપણા આ સ્ત્રીવર્ગ ઉપર આવી પડતાં સંકટોમાં શૌર્ય અને વિપત્તિમાં ધૈર્ય રાખવા કદી પણ પાછાં પગલાં બરશો નહિ, એવી હું ખરા અંતઃકરણથી આશા રાખું છું; અને એમ પણ ધારું છું કે આપ સર્વે સકળગુણ સંપન્ન બેહેનો આ મહામાગર રૂપી સંસારમાં વિપત્તિરૂપી વમળ પોતાનાં વિવિધ રૂપ ફેરવી નાનાં મોટાં સર્વને નડે છે, માટે એમાંથી તરવાને એટલે તે વમળ રૂપી સંકટની સામે ચલાને હિંમત, ધૈર્ય, અને શૌર્ય આપ સર્વે રાખશો. પોતે તેવાં થશે એટલું જ નહિ પણ તમારાં સગાંવહાલાં તથા પાડખાડોથી વગેરે સર્વને પણ સંકટ વખતે શૌર્ય અને વિપત્તિ વખતે ધૈર્ય રાખતાં શીખવશે એવી મારી આ દુનિયાને દીપાવનાર અને મનુષ્યરૂપી અમૂલ્ય રત્નની ઉત્પત્તિના અધ્યયન માયાળુ માતાઓ તથા પ્રિય બેહેનો પ્રભે ખરા અંતઃકરણની વિનંતિ છે.

સ્પર્ધા.

(સાંધણુ ૫૯ ૧૩૪ થી.)

સ્પર્ધાના સદ્ગુણને લીધે વહેપારી, કારીગર, શિક્ષક, વિદ્યાર્થી, લેખક, વક્તા વગેરે વહેલું કે મોટું કાંઈ પરિણામ મેળવે છે, પરંતુ સધળે પ્રસંગે ને સર્વ સ્થળે તેનું કાંઈ પરિણામ થતું જોવામાં આવતું નથી; વખતે અનિષ્ટ પરિણામ પણ દ્રષ્ટિ ગોચર થાય છે. તો તેનું શું કારણ હશે? તે તપાસવાની આસ અગત્ય છે.

હમણાં આપણને માલુમ પડશે કે જે ઠેકાણે અનિષ્ટ પરિણામ ઉત્પન્ન થાય છે, તે ઠેકાણે તે સ્પર્ધા નથી; પણ તેનાથી વિરુદ્ધ રૂળ આપનાર કોઈ જોઈતો ગુણ છે. ખીજાના જેવા તથા તેથી ચઢતા થવાના ખે માર્ગ હોઈ શકે એક રસ્તો તેના જેવો શ્રમ કરી જઈ તેને મળવું, ને ખીજે સામાને મળાય નહિ તો જ્યાં આપણે હોઈએ ત્યાં કે તેથી પણ નીચે સામાને ઘસડી પાડવો. પહેલો માર્ગ નીતિનો છે; બીજો અનીતિનો છે. પહેલામાં સામાને પૂજ્યભાવથી કે મિત્રભાવથી જોવાય છે ને ખીજામાં તેને દુશ્મનભાવે જોવાય છે. પહેલા ગુણના અનુભવમાં આનંદ, ઉત્તમતા ને ધર્મ રહેલો છે, ને બીજામાં ક્રોધ; નીચતા ને પાપ છે; ને તેથી જ એકનું પરિણામ ધન છે, ને

બીજાનું અનિદ છે તે એવી રીતે કે આમણ બતાવ્યા પ્રમાણે પહેલાથી મદાન બનુપ્પોને કૃતમ વળુઓ પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ બીજાથી તે નીતિની અધીનિ થાય છે, તેનું હૃદય હમેશાં બળ્યા કરે છે, તે સાથે કાંઈ યત્નો નથી એ બીજાનું નામ અદેખાઈ વગેરે ઉત્પન્ન કરનાર દરીદ્રાઈ. બન્ને ગુણો દેવ એક હોવાથી, તે જુદુ જુદુ રૂપ આપનાર છતાં આપણે બ્રહ્મવેદ આઈએ છીએ

કુપર પ્રમાણે બ્રહ્મવેદ આઈ સિદ્ધાંત અનિદ પશ્ચિમીમના બેઠાના ન થાય તેને માટે તેમને સિદ્ધાંતની પાતપોતાની સ્પર્ધામાત્ર કાળજી રાખવાની છે, એમ સમજવું નહિ; તેમણે તે સિદ્ધાંત બેનામ સિદ્ધાંતોની સ્પર્ધામાં પણ વિગર કાળજી નાખવી જોઈએ. ક્રમકે સિદ્ધાંતને વિદ્યાર્થીનો ન તથા નિકટતો છે તેમના તાબાવાબ એક બીજા કુપર આધાર રાખે છે, માટે સિદ્ધાંત તે વિદ્યાર્થીની સ્પર્ધામાં દુર્લભ ગમે, તે તેજ સ્પર્ધા કુપર બતાવ્યા પ્રમાણે બીજા સ્વરૂપ ધારણ કરી કુટી મુદ્દતમાં નામ પામશે અથવા નો લાભને બદલે મેઝાબ કરશે માટે સિદ્ધાંતએ સાબ મેળવવાના દેવુએ સ્પર્ધાને ચિરચાલ કરતા નહિ વિદ્યાર્થીના મગજમાં એવી છાપ પાડવી જોઈએ કે પોતાના મદાધ્યાર્થીને હગવવાના મોટી આજર છે તે હાર ખાવાના મોટામાં મોટી મેરઆખર છે, પરંતુ યદ રાખવું કે તેવી છાપ સદેશમાજમાં પડી શકતી તથા તેમ થવાને અટકે તો હસવનાર વિદ્યાર્થીને આજર મળે તેમ જાહેરમાં પ્રમથેવાન નામ આપવાની તજવીજ સિદ્ધાંતે કરવી જોઈએ, બને દાગની વિદ્યાર્થીને પોતાની મેરઆખર થઈ તેવી ખાતરી કાંઈ પણ કંપાવથી થવી જોઈએ એટલે કે નિશાળમાં તે નિશાળની બહાર પણ તેની માનની વચ્ચાને સાબક તે ખ્યાલિ પામેવે વિદ્યાર્થીજ દોરો જોઈએ

આ દેકાણે દારનાર તે હસવનાર વિદ્યાર્થીની પરીક્ષામાં બૂવાવું ન જોઈએ ક્રમકે આપણે પહેલા જોયું કે અનીનિને માર્ગે પણ બીજાને હરાવી મઠાય છે હેકરાઓ એક બીજાને હગવવામાં મોટી કરે છે. જુદુ જોણે છે, લાય આપે છે અથવા તે જોને હગવવાને છે તેને જેમ મિથેનિપને એટલેટા વચ્ચે રત્નામાં ફોનો નાખી સરતમાં દસવી તે પ્રમાણે વચ્ચે વિધ્નો નાખી હગવવા પ્રવળ કરે છે તે વિધ્નો એમ હોય છે કે-જેની માથે તે દરીદ્રાઈ કરે છે તેની આગળ ચલાવવાની ગતિ કોઈપણ પ્રકારે પાછી દહે અમર તો અટકી પડે તેમ ન થતા હેવા માટે સ્પર્ધા થતા હેવામાં જનુ માવચેતી રાખવી કે-જેની માથે સ્પર્ધા કરવાની તેની લાવડી નહો તેની માથે સ્પર્ધા કરતા તેની નિર્નજ-તાને લીરે તે સ્પર્ધા સ્પર્ધાજ રહેશે નહિ પણ દરીદ્રાઈ થશે વળી દર વગરની સ્પર્ધાથી સુખાત નાશ પામે છે એ પણ ધ્યાનમાં ખાત રાખવા જોયું છે

સિદ્ધાંતની પાતપોતાની સ્પર્ધામાં જે તેઓજ અનીનિનો કુપયોગ કરે કે-જોડીદાર સિદ્ધાંત રત્ન કુપર રોપ તે, તેના કપાસને મીખવવુંજ શુ છે! જોડીદારના કપાસનો વિદ્યાર્થી કાંઈ રીખવ્ય કે સમજત્ય આવે તો બતાવવુંજ નહિ! અગર તો પશ્ચિમીમ નહી જતી વખતે બીજાની દરીદ્રાઈમાં અરતા થતા વિદ્યાર્થી મોટી વગેરે અનીનિનો માર્ગ આચરતા હોય, તો તેમ અખાત કરવા, અમર તેમ કરવામાં તેમને જોનેજન આપવું, તેના સિદ્ધાંત વિદ્યાર્થીઓનું બહુ મોટું રીતે કરી શકે તે પોતાના

આચરણથીજ વિદ્યાર્થીને પોતાના જેવી સ્પર્ધા કરતાં શીખવશે; કારણ આચરણ મુધર્યા વગર મોંએથી આપેલી શીખામણ વિદ્યાર્થીને અસર કરી શકે નહિ.

માટે સ્પર્ધાને ઉત્તેજન આપતાં ક્ષી ક્ષી રીતે સ્પર્ધા થઇ શકે, વિદ્યાર્થીને ક્ષી રીતે માન અપમાન આપી શકાય, (એ બધી રીતોનું વિવેચન કરતાં વિષયનું લંબાણું થણું ચાલુ તેમજ તે રીતો સર્વ સ્થળે એક સરખી હોતી નથી જેથી) તે રીતો શિક્ષકે અભ્યાસ, અનુભવ ને વિચારથી નક્કી કરી અમલમાં લાવવી જોઇએ. એ પ્રમાણે સ્પર્ધાને ઉત્તેજરતાં જે સારી રીતે જાણેછે, તેના હાથમાં શિક્ષણનું પરમ સમર્થ સાધન આપ્યું છે એમ જાણવું. અને જો તે સાધનની કદર કરી તેનો ઉદ્દાપણથી સારી રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવે, અને વિદ્યાર્થીના વર્તનને આકુશમાં રાખવા, તેને ચોગ્ય ન્યાય આપવા, તથા કરેલા નિયમો પળાવવા શિક્ષક કાળજી રાખે, તો ખરેખર તેનું સાફ ફળ મેળવ્યા સિવાય ને રહેશે નહિ.

શિવાભાઈ મધુરભાઈ પટેલ.

લશ્કરી કવાયત.

આર્યજનિક શાળાઓમાં લશ્કરી કવાયત કરાવવી કે કેમ ? એવો પ્રશ્ન કેટલાક વખતથી ઉભો થયોછે. તેનો જવાબ હાર્વર્ડ કોલેજના ઘાતર સાર્જેટ બોસ્ટન જર્નલ-ઓફ એજ્યુકેશન નામના પત્રમાં આપ્યોછે તે જાણવા લાયક જાણી અહીં ઉતારીએ છીએ. તે લખેછે કે, નિશાળોમાં છોકરાઓને લશ્કરી કવાયત શીખવવાથી છોકરાઓનાં શરીર સુધરવાની સાથે તેમની નીતિનો સુધારો થતો હોય એમ નથી. લશ્કરી કવાયતમાં એક સરખો પોશાક કરવામાં આવેછે. કવાયતમાં સરસ નીકળનારને ઇનામ આપવામાં આવે છે. જાહેર જગોમાં ભપકાથી કવાયત કરાવવામાં આવેછે. પીતળનાં વાજાં વગાડવામાં આવેછે. એ સઘળું જો છોડી દેવામાં આવે તો લશ્કરી કવાયત છોકરાંને નીરસ અને કંટાળા ભરેલી લાગશે. કવાયત કરતી વખતે છાતી આગળ કમળનાં બટન સજડ કરી લેવામાં આવેછે, અને તેથી કરીને સ્વાભાવિક શ્વાસોચ્છવાસને હરકત આપછે. શરીરના સ્નાયુઓને વારાફરતી વિશ્રામ આપવામાં આવતો નથી, પણ એક સરખી સ્થિતિમાં રાખવામાં આવેછે. આથી કરીને મગજને, તથા ચાન્સલરને એકે વખતે વધારે જોર પડેછે. ખરું પૂછો તો કવાયતને વખતે એ બંનેને વિશ્રામ મળવો જોઇએ. દુનિયાના સઘળા લશ્કરી લોકો જાણેછે કે ત્રાણસના મન તથા તનની ખીલવણીને માટે ધધાઓની અમુક શાખાઓ ખસ, નથી અને તેથી કરીને લશ્કરીખાતાના કાયદામાં લશ્કરી સિપાઇઓએ કસરત કરવી કે જેથી કરીને તેમની સારી સ્થિતિ રહે એવો નિયમ કરેલો હોયછે. છોક-

મની મારીરિક ગિયનિ સુધારવી હોય તે વરકરી કચાવન કમ્પાં કમરન વધારે કપરોગી છે. ખરે પછી નો નિશાગમા સરકરી કચાવન મીખરણથી છેડકા અભિમાની. જનસાહ્ય બોર અને અમર્યાદ થશે કેમકે તેઓ નિશાગમા વતિકથિત સરકરી કચાવન ગામ્બુતા દશે નોપણું અને અધુ સરકરી કામ જાળીએ છીએ, એવે નેમના મનમા ફાકો આપમે આપણે અવીની શાળાઓમા નો વચકરી કચાવન કમવતી નેમા એક પ્રદમન કમ્પા કામ વિશેષ નથી.

સુસિક્ષક.

(પૃષ્ઠ ૧૦૬ થી)

શાસ્ત્ર અને અનુભવ વચ્ચે દમેમા આવીજ નકુનાગે યથા કહે છે ગાન્ધવાળા ઓ કહે છે કે—“અમેજ વધારે જાળીએ છીએ અને અનુભવીઓ કહે છે કે—“તમે જેવિયા છો” બને પણ ન્યાય તપાસના નથી, અને માત્ર ત્યાગિમાને સહયા કહે છે, પણ શાસ્ત્ર તે શુ છે ? શાસ્ત્ર એ શુદ્ધ શુદ્ધ વિદ્યાનોત્તમ સુસ્મરણિયા કહેજા અવગતમા જાણાએતા નવોનો મમદ છે, અને અનુભવ એ એકજ માનુસ કહેજો સમદ છે. “એક મુદ્રમનો મમદ તે એક માનુમને માં જમ નથીજ” પહેવાના વિદ્યાનો અને બુદ્ધિમાનોએ કરેલા અવગતન-જખી રાખેના લગે-એટલે કે શાસ્ત્રો-જાણવાની સંપૂર્ણ રીતે આપરકરતા છે. પણ ને બધાનુ અભિમાન અર્થ છે શાસ્ત્ર અને અનુભવ બને વચુઓ શીખના તેમાંથી મળતા તરે એ પાત્રના પ્રમાણમા મળે છે શાસ્ત્રમાજ એ અમુક નવો આપવાનો પ્રભાવ હોય, નો ને શામાટે શાસ્ત્રના કહે અવગતમા નથી આપનુ ? અનુભવમા પણ તેમજ છે, ને અનુભવ સુદમ બુદ્ધિથી-સુદમ નવોને નિરીક્ષણ કરનો યાવ છે તે જાહે છે; અને ને અનુભવ કે રૂને આપણે “વૈધિયા” કહીએ છીએ તે જાહે છે તેમજ શાસ્ત્રને પણ પાપકની પેઠે બખીજાય ને શુ શીખે ? કશું નહીં બને-માથી બુદ્ધિમાનજ યોગ્ય અને જાણ મદજ કરી ગઈ છે. અવગતન અને રમણીય “અવગતન-અનુભવમ સુદમોમાથી નવગતનો બુદ્ધિ કહેરીજ જોજખી લે છે બીજાઓને મનતો ને મગજાજ રહે છે ત્યારશાસ્ત્ર જાણનાર અને અનુભવ કરનાર બને સગ્યા નહીં, પહેલે ઘણું વધારે જાણે છે, અને જાણી શકે છે વિદ્યાનોએ શાસ્ત્રમાગમા શુધેવા મત્તકસુઓ શાસ્ત્રમાગના મદવામીને પોતાનો મધુરઆમો આપે છે, તેના અવ કહે બને મત્તરનભોગી કહે છે, અને એવી રીતે વિદ્યાનોમારેથી અદ્ભુત શક્તિ તેના વિચારોદાય કમક મણામ્બ વિચાર કરનાર શાસ્ત્રના અવગતની દુદવમા જાવ છે, તેને વધારે નવોને વિજાસુ જાનાવે છે, અને બુદ્ધિને તીવ્ર અને વતેજ કરી મુકે છે આખર ને પાત્રેજ પોતાની પામે આજના મત્તમજદને વિચારી શકેનો-અમજ મકેનો યાવ છે અને એમ કમ્પા અવગત વિચારે પણ મમજ મકે છે અનુભવીને તેનું કશું મળતુ નથી, તે વિચારે જોજમાજ રમ્પા કહે છે “અનુભવના તીવ્ર થઈ કરતા શાસ્ત્રમાગના એક વાંમા વધારે

શીખાયછે; અને શાસ્ત્રને માર્ગે બચ નથી; પણ અનુભવને માર્ગે તો ડાહ્યા કરતાં દુઃખી વધારે થવાયછે. ” આ દૌનર ઐરકુમનું ” કહેવું ચર્ચાએ. પણ ખેશક, શાસ્ત્રવાળેઝાને હજી જાણવાનું રહેછે; શાસ્ત્રથીજ સમાપ્ત થતી નથી. તેનાં તત્ત્વો વિચારાર્થ ગયાં હોય—સમજાઈ ગયાં હોય તેટલાથીજ પૂર્ણતા નથી, પણ તેને ઉપયોગમાં લેવાનું અને અવસોક નથી પૂર્ણ કરવાનું મહદ્દુર્લભ હજી બાકીછે. અને તે કામ જેવું ધારીએ તેવું સહેલું નથી. પ્રથમથી એકદમ અવસોકન વગર મુરકેલ વાતને સહેલ માની લઇએ, પણ તેટલી સહેલી હોતી નથી. એ તો ધીર, વીર, અને ઉત્સાહી શિક્ષકજ એ બધું સાધી શકેછે.

આપણા પ્રવીણશંકર મહેતાજી આ બધા વિચાર બ્યારે તેના અનુભવી મિત્ર સાથે અનુભવ અને શાસ્ત્ર વચ્ચેનો વિવાદ થતો ત્યારે ત્યારે વિવાદના અંત ભાગમાં એકલા પડતા ત્યારે કરતા, તે આજે પાછા સાંભરી આવ્યા. ઉપરાઉપરી જુરસો આવવા લાગ્યો અને હાથમાંનો પત્ર પડતો મૂકી દીધો—હૃદયમાં ઉભરાયલા અત્યંત ઉત્સાહ અને આગ્રહના વેગે મૂકાનીજ દીધો; ઉદ્ગારો નીકળવા લાગ્યા. “ શા માટે ” અનુભવીએ તેમજ શાસ્ત્રીએ શુભાન રાખતા હશે? શુભાન રાખવું એ તો મૂર્ખતાજ “ છે, ખેશક શાસ્ત્રજ તે અનુભવી કરતાં—માત્ર અનુભવી કરતાં ધણું વધારે જાણેછે. “ અને જે કંઈ અનુભવની વાત ઓછી જાણેછે, તે તે યોડીજ મુદતમાં શીખી શકેછે. ”

ઘડીક શાંત થયો પણ વળી પત્રનો એક ભાગસાંભરી આવ્યો “ શાસ્ત્ર શીખેલા “ એ બધું કેમ ભૂલી જતા હશે ? શા માટે તેને અનુભવમાં સંયુક્ત નહીં કરતા હોય ? “ શું એમ કરતાં દુઃખ ચાય છે? મારે પણ તેમ થશે શું ? ખીલકુલ નહીં ” થવા દઉં. “ શું હું એનાથી ડરી જઈશ ? ત્યારે તો હું ? ” આમલો—મૂર્ખ, અને શાંત. પણ એ બધા શા કોને કહેછે ? એ તો એવાજ. યોડામાં ડરી જનારા. શિક્ષકો શિક્ષણ પદ્ધતિ “ અને શિક્ષણશાસ્ત્ર શીખ્યા, પણ કંઈ ઉત્સાહ અને શિક્ષકની સ્વાભાવિક શક્તિ શીખ્યા છે ? પણ એ કંઈ શીખવાય એમ પણ છે ? ભલે નથી ; તોપણ આગ્રહી મનુષ્ય “ ધારેતો યોડી ધણી પણ મેળવી શકે. ત્યારે શું તેઓ પ્રયત્ન નહીં કરતા હોય ? એ “ મજા હશે. આજસુ યદ્ય નોય. અભ્યાસના શ્રમથી કંટાળેલા તે આ વખત નિવૃત્તિ “ નો મળ્યો માને. મારી સાથે પણ. તેણે કયાં નહોતા ? પણ શું શીક્ષણનો “ પ્રતિહાસ—”

પ્રિયતમ પુસ્તક સાંભરી આવ્યું અને સમર્થ લેખકના સમર્થ વિચારો હૃદય મંદિરમાં પેસવા લાગ્યા. પુસ્તક પાસેજ હતું, અને ઉત્સાહિત અંતઃકરણની આસા માનવાને તત્પર થએલા ઉત્સાહિત હાથે તરતજ ઉપાડી લીધું. નેત્ર અને મન વાંચવા તૈયાર થઈ ગયાં ; અને સ્વાભાવિક રીતે નીકળી ગએલો ધર્માત્મા લખરનો ભાગ વાંચવા માંડ્યો. “ જે ઉચોગી અને ધર્મિક શિક્ષક છોકરાંને ખરા મનથી શીખવેછે, તેને જ રાજ્યર ખદ્દો કેનાથી આપી શકાય તેમ છે ? ” “ મારે ધર્માચાર્યનું કામ છોડી દેવું પડે તો હું તો શિક્ષક સિવાય બીજો કંઈ પસંદ કરું નહીં. ” વગેરે વાક્યો નેત્ર દ્વારા મનમાં પેસવા લાગ્યાં ; અને ઉત્સાહી મન મારે ઉત્સાહ ક્યારે પૂરો થશે, એમ તન મનાઈ કરવા લાગ્યું.

પારવતીએ ખુશીથી ૦-૧૫ ૦ છોકરાઓને ખાંડ વહેચી. ૬૨ પૌસરા. ,, ૨૨-૧૦-૯૬ માસ્તર નયુરામ કૃષ્ણારામે ખુશીથી ૧-૦-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં વહેચ્યાં. ૬૩ ધામણ. ,, ૨૭-૧૦-૯૬ ખાવાજી લાલદાસજી પરબુદાસ એમણે ખુશીથી ૦-૮-૦ છોકરાઓને ખાંડ વહેવી. ૬૪ પરથાણ. ,, ૨૬-૧૦-૯૬ ગામ લોકોએ ખુશીથી ૦-૮-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં વહેચ્યાં. ૬૫ હથુરાણ ઉર્ફે ઉર્ફે રુકુલ. ૨૦-૧૦-૯૬ મુનશી તુરેખા-જીખાં ફતેહખાંએ ખુશીથી ૦-૨-૦ ક. છોકરાઓને છીબડા વહેચ્યાં. ૬૬ કોસખા સ. ગુ. શાળા ૩૧-૧૦-૯૬ કુવરજી કૃષ્ણભાઈએ ખુશીથી ૦-૪-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં વહેચ્યાં. ૬૭ કામરેજ. ,, ૧૫-૧૦-૯૬ સદાશીવ વીંધુએ ખુશીથી ૦-૮-૦ ક. છોકરાઓને સાકર વહેચી. ૬૮ કોસખા. ,, ૧૭-૧૦-૯૬ મે. કામરેજ મહાવના ફોનદાર મમરેજીખાંએ વીઝીટ કરીને ૧-૦-૦ છોકરાઓને પતાસાં વહેચ્યાં. ૬૯ આરાણા. ,, ૨૨-૧૦-૯૬ પટેલ મોરાર પ્રભુએ ખુશીથી ૦-૮-૦ ક. છોકરાઓને મીઠાઈ વહેચી. કંકોર. ,, ૧૫-૧૦-૯૬ શાહ. હરજીવન ધરમચંદ તથા હરીલાલે ખુશીથી ૧-૬-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં વહેચ્યાં. ૭૧ ડોલવાણ. ,, શેઠ. બરજેરજી કુંવરજીએ ખુશીથી ૧-૦-૦ ક. છોકરાઓને બરફી વહેચી. ૭૨ નવસારી. રાટાકન્યાશાળા શેઠ. એદલજી માણે-જી દામલા તથા શેઠ. માણેજીશાહ એદલજીએ ખુશીથી ૧-૦-૦ ક. કન્યાઓને મીઠાઈ ખવડાવી. ૭૩ બીમકટા. સ. ગુ. શાળા ૨૯-૧૦-૯૬ રામચંદ નરભેરામે ખુશીથી ૧-૩-૦ ક. છોકરાઓને સાકર વહેચી. ૭૪ વાંકીયા. ,, ૯-૧૦-૯૬ પટેલ દેવરાવજી જવાએ ખુશીથી ૧-૦-૦ ક. સદર. ૭૫ નવાગામ. ,, ૨૧-૧૦-૯૬ રાજગર કાળા હરજીવને ખુશીથી ૦-૮-૦ સદર. ૭૬ રતનપુર. ,, ૨૯-૧૦-૯૬ મહેરખાન દામનગર મહાવના વહીવટદાર સાહેબે ૧-૦-૦ સદર. ૭૭ પાડરસીંગા. ,, વૈવ ૩૫જી મકનજી એમણે ખુશીથી ૨-૦-૦ ક. સદર. ૭૮ ચળાલા. સ. ગુ. કન્યાશાળા ૨૨-૧૦-૯૬ કામાદણુખાઈ ઉમૈયાજીશાહે ખુશીથી ૦-૮-૦ ક. કન્યાઓને પતાસાં વહેચ્યાં. ૭૯ સરસીયા સ. ગુ. શાળા ૧૫-૧૦-૯૬ જોવિંદ ગંગાધર એમણે ખુશીથી ૧-૦-૦ ક. છોકરાઓને સાકર વહેચી. ૮૦ કામેર. ,, ૧૯-૧૦-૯૬ શેઠ. કાળા લાધાએ ખુશીથી ૦-૮-૦ ક. સદર. ૮૧ કોડીનાર સ. ગુ. કન્યાશાળા ૨૦-૧૦-૯૬ દરજી. વેલજી મૂળજીએ ખુશીથી ૦-૮-૦ ક. કન્યાઓને સાકર વહેચી. ૮૨ ઘાંટવડ. સ. ગુ. શાળા ૧૬-૧૦-૯૬ મહેતાજી. વખતરામજીલેશ્વર એમણે ખુશીથી ૧-૧૨-૦ સદર ૮૩ ડોલાસા. ,, ૨૧-૧૦-૯૬ મદન નાનજી તથા હંકર નારણદાસ તથા હંકર કેમવલાલ દારકાંતસે ખુશીથી ૮૫ વરવાળા. ,, ૧૫-૧૭-૯૬ સોની લાલજી લક્ષમણ તથા હંકર પુરપોતમ આણંદજી એમણે ખુશીથી ૩-૪-૦ સદર. ૮૬ ધીલુકી. ,, ૧૦-૧૦-૯૬ ગોસામખાવા નયુએ ખુશીથી ૦-૪-૦ ક. સદર. ૮૮ ધાસણુવેલ સ. ગુ. શાળા ૧-૧૦-૯૬ નરસીંહભાઈ મથુરાંએ ખુશીથી ૨-૦-૦ છોકરાઓને ગોળ વહેચ્યાં. ૮૮ બેટ સ. ગુ. કન્યાશાળા ૧૭-૧૦ ૯૬ સોની દેવજી કાકરસીંહ તથા માવજી શંકરે ખુશીથી ૦-૧૨-૦ ક. કન્યાઓને સાકર વહેચી. ૮૯ બેટ સ. ગુ. શાળા. ૧૯-૧૦-૯૬ આસિ માવજી શંકરે ખુશીથી ૧-૮-૦ છોકરાઓને સાકર વહેચી. ૯૦ કણુબીપરા સ. ગુ. ક. શાળા ૧-૧૦-૯૬ વરજીવન લાલજીએ ખુશીથી ૦-૬-૦ છોકરાઓને પતાસાં વહેચ્યાં.

(અપૂર્ણ.)

દેશીકેલવળીખાતું.

દેશીકેલવળીખાતુંની સાળાલાયઘેરીઓમાં રાખવાસાર નીચે જણાવેલા ગુજરાતી પુસ્તકો મળુર કરવામાં આવે છે તેના વાદો.

સૂચના—આવી વિસાનીવળી પુસ્તકો ફક્ત કન્યાશાળામાં રાખવાના છે કેરકપુક સિવાયના બીજા પુસ્તકો.

ખાત	પુસ્તકનું નામ.	કર્તા અથવા પ્રકટ કર્તા	કિલગ		
			રૂ	પા	પે
૧૨૬	વિદ્યાપ્રદેયક	આનાનાથ ખાખાભાઈ નાંધી	૦	૮	૦
૧૨૭	દેશકવેલુ અક ૧૦	વાસુદેવ નરહર હેવાધે	૦	૫	૬
૧૨૮	રામોગીનુ પુસ્તક.	મેળાંસાલ નેમચંદ	૨	૦	૦
૧૨૯	અનેક વિદ્યાના મૂળતલ	ગુજરાત વનોકપુત્ર સોસાઈટી	૧	૦	૦
૧૩૦	કુળવતી.	દાનશા માધુકજી વાતરાંઆ	૦	૮	૦
૧૩૧	અયોનિવિદ્યા	કુખસર અરજેરજી દેસાઈ	૬	૦	૦
૧૩૨	સંગીતસિંધ.	લક્ષ્મીરામ આદાતરામ.	૨	૮	૦
૧૩૩	સોરઠી તારીખ	ભાનુજી ગોકુલ	૧	૮	૦
૧૩૪	નાટ્યકથારમ પા. ૧	સુવિચારદર્શક મડળી	૦	૧૨	૦
૧૩૫	નાતિચંનપ્રભા	બાળેરાવ જોરામ બીગે	૦	૧૨	૦
૧૩૬	માઉન્ડ રદુઅન્ડ એટી-રટન	ગુજરાત વનોકપુત્ર સોસાઈટી	૦	૧૨	૦
૧૩૭	રજુજીવસિંદ		૦	૧૨	૦
૧૩૮	અભાઈ જનો પ્રેમ.	એન. એમ. એન્ડ કો	૦	૬	૦
૧૩૯	આવકવાડી જુઓનાનો કુકો	ગેવિંદ બાપુજી આહરમે.	૦	૦	૬
૧૪૦	પ્રેમ પંચોતરી.	જીરરામ અજરામર ગોર	૦	૪	૦
૧૪૧	અનુભવ કનક મદારામ વિક	કુખુવાલ ગેવિંદનાલ દેવા-	૦	૬	૦
	મારિય	ધર્મા	૦	૬	૦
૧૪૨	આગવહીલુ મુરાઈ	એન. એમ. એન્ડ કો	૦	૪	૦
૧૪૩	અક્ષય વેચનારનાં કુકાન	મધુવનરામ મુનટરામ. વામ	૦	૮	૦
૧૪૪	વાદી અને મર્પ	દયાગ કર જોરા કર સાપકિવા.	૦	૪	૦
૧૪૫	મનોરંજક આખ્યાયિકા	નયુગમ હિંદુવગ કર.	૧	૧૦	૦
૧૪૬	આજ અરવાળી. [માટે]	મવનરામ લક્ષ્મીરામ.	૦	૨	૦
૧૪૭	સરકૂત વાક્યાનિ (સ રા	રાજીરામ દેવરાકર.	૧	૦	૦
૧૪૮	બાવળનો આનંદ આમ ૧	ઈન્દ્રજીરામ સુરેશભ દેસાઈ	૦	૧૨	૦
૧૪૯	" આમ ૨	"	૦	૧૨	૦
૧૫૦	ટીપુ સુખનાન.	"	૧	૪	૦
૧૫૧	ગુજરાતી સખ્દાર્થસિધુ.	વિક્રમ રાજીરામ દલાન.	૩	૦	૦
૧૫૨	દીર્ઘપુષ્પ.	વરજીવન શંખોદરદાસ મરચદ	૦	૮	૦
૧૫૩	મનોરંજક પ્રતાપ દાબ	આવરા કર જાળીસદાસ.	૦	૮	૦
૧૫૪	સિદ્ધકનો બેનિયો.	ભાવજી ભાવજી માધી.	૦	૬	૦
૧૫૫	સન્નુ સગસાઈ.	સરકુભાઈ કાળીદાસ.	૦	૧	૦
૧૫૬	મુલખી.	પ્રજ્ઞાનંદ મહાનંદ અદ	૦	૬	૦
૧૫૭	મુક અવરયાને આરોઅવિધા	ગુજરાત વનોકપુત્ર સોસાઈટી	૦	૮	૦
૧૫૮	બીરનપં.	બાળદેવરામ કુખુરામ.	૪	૦	૦
૧૫૯	ગુજરાતી આકરજીનો કુક	જોદાસાસ સાકરચંદ.	૦	૬	૬

	સાર.				
૧૬૦	મત્યુશીક નિવારણ.	વનમાળી લાધા મોદી.	૦	૩	૦
૧૬૧	નિબંધ તથા રિપોર્ટ સંગ્રહ.	ગોરાચંદ્ર વલ્લભભાઈ.	૦	૮	૦
૧૬૨	યુક્તીક ભુમિતિના મનોમન- નો ખુલાસો.	પીતાંબરદાસ ત્રીભોવનદાસ.	૦	૧૨	૦
૧૬૩	સુબોધ સંગ્રહ.	છોટાલાલ મોહનલાલ.	૧	૮	૦
૧૬૪	મગવદ્ગીતાનું આપાંતર.	મુળજી મેઘજી મુખ્યાઆજી.	૨	૮	૦
૧૭૦	ગાયકવાડી રાજપત્નો દર્શનિકાંસ.	છોટાલાલ જ્ઞેદાભાઈ અને વાલજીભાઈ ત્રીકમભાઈ.	૦	૩	૦
૧૭૧	શાલોપયોગી વ્યાકરણ.	વત્સાંગીરજી નસરવાનજી.	૦	૪	૦
૧૭૨	મહારાણી વિક્ટોરિયાનું છપનચરિત્ર. [માટે]	મગનલાલ નરોત્તમદાસ.	૦	૨	૦
૧૭૩	સંસ્કૃતકથાસમ્પત્તિ (સં. શા.)	મંડોકમ રામશાસ્ત્રી.	૦	૫	૦
૧૭૪	સદ્બોધ વચનાવળી.	જગજીવન કાશીરામ પંડ્યા.	૦	૪	૦
૧૭૫	ખુસાતીનુસ્સલાતીન. (દિ'દી)	ખાનગીમાંથી.	૨	૧૩	૦
૧૭૬	આગ્યવર્ધક દૈદકશાસ્ત્ર.	દયાવજી મુળજી.	૧	૦	૦
૧૭૭	લેખા ભા. ૧	અમીંધર રણછોડજી.	૦	૧	૦
	ભા. ૨	"	૦	૧	૩
	ભા. ૩	"	૦	૧	૬
	ભા. ૪	"	૦	૧	૬
	ભા. ૫	"	૦	૨	૩
૧૭૮	શુદ્ધચક્રા.	ખરશેદભાઈ પેશ્વેતનજી.	૧	૧૨	૦
૧૭૯	લોડેવિલીય મ બેન્ડીક.	ઈન્દારામ સુર્યરામ.	૧	૪	૦
૧૮૦	નીતિ ગણિતમાધિકા.	નિચંકર પ્રભુરામ.	૦	૪	૦
૧૮૧	નં તિરાતપત્ર.	રાજુપ્રતાપ ગોરીનાથ.	૦	૩	૦
૧૮૨	ભામિની બુધજી આજંકર.	ચંદ્રકાંત હન્દારામ.	૧	૦	૦
૧૮૩	મન્ય ત ખીઓના શુદ્ધ દીપ્તન.	મૂનરાત વાર્તાપુલર સો- નાદટી.	૦	૪	૦
૧૮૪	લેડ લોડેન્સ.	હન્દારામ સુર્યરામ.	૧	૪	૦
૧૮૫	નાતિસુધાવરંગીણી.	સતિતા નારાયણ ગજપતી.	૦	૦	૦
		૦૦ હન્દારામ સુર્યરામ.	૧	૦	૦
૧૮૬	મુનરાતી વ્યાકરણનાં મુ ત.	કરસનદાસ નારજીનાસ.	૦	૮	૦
૧૮૭	એડરેટનનું છપનચરિત્ર.	જગવાનલાલ અબુદોડલાલ.	૩	૦	૦
૧૮૮	વિદ્યાઅભ્યાસ કરવા સંબંધી સૂચના.	મગનલાલ દલમુખરામ.	૦	૦	૯
૧૮૯	દિ'દુસ્તાનના દર્શનિકાંસની પૂણી નોટ ભાગ ૧.	માણેકલાલ નરોત્તમદાસ.	૦	૪	૬
૧૯૦	સંસાર ચરિત્ર કાદંબરી.	મગનલાલ નરોત્તમદાસ.	૧	૮	૦
૧૯૧	ભલ્લદાસનો ખેત.	ખાનગીખાતા તરફથી.			
૧૯૨	કમાન દાસનો ખેલ.	"			
૧૯૩	શ્રમ અને વિશ્રાંતિ.	બાપુ સખારામ આદવમે.	૦	૨	૦
૧૯૪	દરિયાપારના દેશોની વાતો.	ગજપતરામ અનુપરામ.	૨	૦	૦
૧૯૫	ખરતખંડનો દર્શનિકાંસ.	કરસનદાસ નારજીનાસ.	૦	૧૦	૦
૧૯૬	સોનટેનીસ.	ખાનગીખાતા તરફથી.			

૧૯૭	પ્રાચીન ભરતખંડનો અદિમા	ગુજરાત વર્નોક્યુલર, સે સાઈટી	૦	૮	૦
૧૯૮	જમકુ ચરિત (શુ અને સ.)	મયનલાલ દલપતરામ	૧	૦	૦
૧૯૯	દુનિયની બાલ્યવરપા,	ગુજરાતવર્નોક્યુલર સોસાઈટી,	૦	૩	૦
૨૦૦	બોધક ચરિત.	"	૦	૪	૦
૨૦૧	શીખનિગાન શકુન્તલા નાટક	ઝવેરીલાલ કુર્મીવારા કર.	૧	૧૨	૦
૨૦૨	હેન્ડ બુ ઈન્ડોરાટ્રાન્સલેશન	R. D Puri	૧	૪	૦
૨૦૩	નિર્જા કરનાગા ભા. ૨ ભો	કરીમઅલી રહીમ અલી	૦	૧૦	૦
૨૦૪	હિંદુસ્તાનના પ્રવાસ ભા. ૧	"	૦	૮	૦
૨૦૫	કોલેન્ડર રાઈનોતરજીભા. ૧	"	૧	૨	૦
૨૦૬	સદર ભા. ૨	"	૧	૨	૦
૨૦૭	સદર ભા. ૩	"	૧	૨	૦
૨૦૮	કરજીયેલો	નંદશ કર જીવજીરા કર.	૧	૮	૦
૨૦૯	ભોજ અને કાળીદાસ.	દરજીવન ગોકલદાસ	૧	૦	૦
૨૧૦	યુવનિસામાચરણ	શાહી અખાસ કર કલ્યાણજી.	૦	૮	૦
૨૧૧	નિકમોર્ચેશ'વ	જમજીવન બા નાંશંકર	૦	૨	૬
૨૧૨	માલવિકાગ્નિ મિત્ર	"	૦	૨	૦
૨૧૩	અનિગાન શકુન્તલા	"	૦	૩	૬
૨૧૪	કન્યાવિકલ્પકરના	કુપાસ કર ઝીખાભાઈ	૦	૬	૦
૨૧૫	સર્તીનાટક	ધોલાભાઈ મોતીલાલની કપની	૧	૦	૦
૨૧૬	સંસ્કૃત ગુજરાતીશબ્દાર્થકે. ૫	દરજીવનદાસ ગોકલદાસ,	૪	૦	૦
૨૧૭	ભાષાનદેશ સળ ખા ધોડા	પિનાયક બાંરકર આપટે	૦	૩	૦
૨૧૮	હિંદુસ્તાનના ઇતિહાસ ભા. ૧	૧૨જીમ નાગરદામ	૦	૨	૬
૨૧૯	હિંદુસ્તાનના ઇતિહાસ ભા. ૨-૩	૧૨જીમ નાગરદામ	૦	૩	૬
૨૨૦	સદર્પણ આંક ૧ થી ૮ (માગે)	વાસુદેવ નરહર કુપાધ્યે	૦	૩	૦
૨૨૧	સદર્થનુ સમં. (ઝેકરાની શા)	જીવરામ જીડાભાઈ.	૦	૧૦	૦
૨૨૨	આદ્યામુખ્યોપમાળા	આદ્યામુખ્યદાસ દરજીવનદામ	૦	૬	૦
૨૨૩	ગુજરાતી મૂળાક્ષરો પટ	પૂનવક અમારક મંડળી	૦	૮	૦
૨૨૪	હિંદુસ્તાનનો બુગોળવિધા	નુમરીનાસ ભાદરજીભાઈ.	૦	૩	૩
૨૨૫	બૂતનું અસ્તિત્વ છે કે નહીં	નાગજીગવ બાબાજી	૦	૧	૦
૨૨૬	વકાશસાલ્કવનો સરળ ઇતિહાસ	સીલાચંદ હેમચંદ	૦	૩	૦
૨૨૭	એકાવાળ સુમેધચતક	આગરજી પંડ્યા.	૦	૨	૦
૨૨૮	ગાંધીજીનો પદેશ.	મયનલાલ અમુપતરામ અટ.	૦	૨	૦
૨૨૯	વિષાદીની ફરજ	તખ્તસીંઘજી જુગાનસીંઘજી	૦	૩	૦
૨૩૦	શરીર આરોગ્ય.	વિક્રમરાય ભગીરત દેશપાડે	૦	૬	૦
૨૩૧	હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ	આદ્યામુખ્યદાસ દરજીવનદાસ	૦	૬	૦
૨૩૨	ઉપપદ્યુત કલિપત વાતો.	રજીજીડાસ નારજીજી.	૦	૧૨	૦
૨૩૩	આગમોદિષ્ટી.	મોરેશ્વર રામચંદ્ર ફાટક.	૦	૨	૦
૨૩૪	કિન્નરગઈન પદ્ધતિનામૂળતલો	અખાભાઈ સંજીઆઈ.	૦	૮	૦

સરકુલરો.

સરકુલર નં. ૬૪.

વિજીટ લેતાં ઘણુંખરૂં બધે દેકારો એવું જોવામાં આવ્યું છે કે બધા ધોરણોમાં પાઠ વંચાવીને તેની સમજણ પૂછવામાં આવે છે ત્યારે છોકરાઓ ફક્ત જે શબ્દો અને વાક્યો પોતે વાંચી ગયા હોય તેજ શબ્દો અને વાક્યો અતિશ્રમ અને તરેહવાર ફાંફાં મારીને પાછાં બોલી જવાનો ચલ કરે છે. અને શિક્ષકો પણ એવીજ આશા રાખતા જણાય છે. શબ્દોના અર્થોનું જ્ઞાન જાગ્યેજ આપવામાં કે પૂછવામાં આવે છે. પરીક્ષક અધિકારીઓ પણ “સમજણમાં” ફક્ત એનેજ સંતોષકારક માનતા હશે, પણ એમ થવું બરોબર નથી. આમ થવાથી જે વાંચ્યું તેની ખરી મતલબ અને શબ્દોના અર્થ સમજવા રહી જાય છે એટલુંજ નહીં પણ ત્રાસદાયક બોલે છોકરાઓની મનઘડિત ઉપર પડે છે. માટે પરીક્ષક અધિકારીઓએ આવી રીતે છોકરાઓ બોલી જાય તેના શુભ નહીં આપતાં જે વાક્યો વાંચ્યાં હોય તેની સમજણ બરાબર પડી છે કે નહીં તે ઉપર આધાર સખીને શુભ આપવા.

આશા છે કે આવતા વર્ષની વિજીટમાં આ બાબત વિશે સારો ફેરફાર થયેલો જોવામાં આવશે. તા. ૨૩ એપ્રિલ ૧૮૯૭ મુકામ ખીજ.

J. A. DALAL.

વિદ્યાધિકારી.

સરકુલર નં. ૬૫.

આજુ સાથે ફેટલીક શાળાઓની બેટ લેતાં એક બે દેકારોથી એવું જોવામાં આવ્યું છે કે જૂના વખતના ફેટલાક નાલાયક શિક્ષકોને જેમ તેમ કરી નમાવવામાં આવે છે અને તેવા છોકરાની શાળામાં લાયક ન હોય તો પછી તેને કન્યાશાળામાં દાખલ કરી દેવામાં આવે છે. એ પ્રમાણે કરવું એ બ્યાજખી નથી. સખબ જે તે અધિકારીએ પોતાના અધિકારના એવા નાલાયક શિક્ષકો માન્ય પડે તેમને માટે રૂજ પ્રમાણે મોઝ તે બદોખસ્ત તુરત કરવો જોઈએ તા. ૧૦ અને ૧૮૯૭ મુ. પેટલાદ—

J. A. DALAL.

વિદ્યાધિકારી.

૧૯ કુકમ નં ૬૬.

શાળાઓની વાર્ષિક પરીક્ષા, હાકરાઓને ઉતાવળથી પાસ કરીને કામ અરોપી ન નાખવાના કારણે બંગેબર સખત રીતે સેવા વિશે સરકારનું નં. ૩૯ તા. ૧૦ માર્ચ સ. ૧૮૯૭ને થયેલો છે. તેમજ પરીક્ષામાં ધામ ધાધ કે ન ધાધ તોપણ આખા વર્ગોને ઉપરના વર્ગોમાં મહત્તી દેવાનો શિવાજ પડી ગયેલો છે તેમ ન થવા બાબત વરુકુમ નં ૫૪ તા. ૨૯ માર્ચ સ. ૧૮૯૭ નો યદ્ય અયેસો છે તે પ્રમાણે જોમના તેમના તરફથી તબવીજ રહેશે, તોપણ એ વિશે ફરીથી જાણવામાં આવે છે કે,

હાલમાં તપાસણી માટે એક શાળામાં અમારે જવું થયું હતું તે વખતે ખાત્રીપૂર્વક એવું જોવામાં આવ્યું કે ચાલુ શિવાજથી હાકરાઓને અબ્યા-સમાં ગેરજામ થાય છે એટલુંજ નહીં પણ મોટા મોટા હયા વર્ગોને ધોરણો ઉપાડવાથી મોટા પગારના આનિસ્ટટનો સિકક મજબામાં વધારો થઈ તેનો ખરચ સરકારને માથે પડે છે તે બંગેબર રીતે સખત પરીક્ષા સેવાઈ લાયક હાકરાઓનેજ વર્ગ મહત્તવામાં આવ્યા હોત તો તેના વર્ગ અધાત નહીં અને સરકારને માથે નકામો ખરચ પડત નહીં માટે આ જરૂરી બાબત ઉપર ફરીથી પરીક્ષક અધિકારીઓનું ધ્યાન જોવામાં આવે છે કે—દરે પછીની વિઠિટો વખતે આવી રીતનો નિરાજ ચાલુ રહેશે જોવામાં આવશે તો તે બદલ પરીક્ષક અધિકારીઓને જવાબદાર ગણવામાં આવશે. તા. ૧૦ મે. સ. ૧૮૯૭ સુ પેટકાદ

J A DALAL.

૬ મે.

નિયામકારી.

સરકારનું નં. નં. ૬૭

પેટવાડ ઉરદુ શાળાની બેટ તા. ૮-૫-૯૭ને રોત્તે સેવામાં આવી તે-માં ગઈ સાય નિચે પ્રમાણે ફેરફારી થયલી જોવામાં આવી —

- ૧ પહેલા આનિસ્ટટની ચાર વખત.
- ૨ બીજા આનિસ્ટટની ત્રણ વખત
- ૩ ત્રીજા આનિસ્ટટની ચાર વખત
- ૪ ચોથા આનિસ્ટટની ત્રણ વખત
- ૫ છઠા આનિસ્ટટની એ વખત

ઉપર પ્રમાણે ફેરફારીઓ થયેલી છે તે અબધે જાણાવવાનું કે આ પ્રમાણે થયેલી ફેરફારીઓ થાય તેથી શિશુલુના કામને ખતેલ રોહિયી શાળાને ધોડા લાગે છે મજબબ આવદે કાક પણ આનિસ્ટટની જમા ઉપર

વર્ષમા એથી વધારે વાર ફેરફાર ન થવો જોઈએ અને અનન્ય કારણસર ત્રીજી વખત ફેરફાર કરવો પડે તો અહીંની મંજૂરી લેવી જોઈએ.

ઉપર પ્રમાણે જોમણે તેમણે તજવીજ રાખવી તા ૧૦ મે સ ૧૮૮૭ સુ પેટલાદ

J A DALAL.

વિદ્યાધિકારી

હિ ૫ હુ જા નં ૧૭

મરકયુલર જા ન ૬૮

આ ખાતાના નિબંધ ૧ ની ક્રમ ૩ મા શાળાના છ ગ્રેડ ઠરાવેલા છે તેમા પહેલો ગ્રેડ-જે શાળામા ચારમે અને તે ઉપરાત વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા હોય તેને મળુમામા આવેલો છે ૧૦૮ ચારમે ઉપરાત તે કયા સુધી એ હદ ઠરાવેલી ન હોવાથી પાચમે અને તે ઉપરાત અને છમે તે ઉપરાતની સંખ્યા માટે જે નવા ગ્રેડ દીપળ ન ૬૬ તા ૨૩-૨-૮૭ લગત હુજુર હુકમ ન ૫૦ તા ૧૪-૪-૮૭ થી મંજૂર કરાવવામા આવ્યા છે તેથી પ્રથમ છ ગ્રેડ ૮તા તેને બદલે હવે આઠ ગ્રેડ થયા તે એ નવા ગ્રેડમા ત્રણ અને ચાર વધારેના ઉપરિકક્ષકો આપણી મંજૂરી થઈ છે એટલે હેડમાસ્તર સુદ્ધા પહેલા ગ્રેડમા ૨૦, બીજામા ૧૭ ત્રીજામા ૧૩, ચોથામા ૧૦, પાચમામા ૮, છઠ્ઠામા ૬, સાતમામા ૪, ને આઠમામા ૨, એ પ્રમાણે શિક્ષકોની સંખ્યા ઠરીછે તા ૧૦ મી માહે મે અને ૧૮૮૭ સુ પેટલાદ

J A DALAL

વિદ્યાધિકારી

વટહુકમ

પગારપત્રકના રિમાર્કમાં કીંગ્ડોમ રજ (તાત્કાલિક) દાખલ થઈ આવેછે, તે લખવાની જરૂર નથી, એવો મેહેગ્યાન રા બા એકાઉન્ટન્ટ જનરલ સાહેબ તરફથી તુમારે શેરા ન ૨૪૩૧ તા ૮-૧-૮૭ ને ૧૬૫૩

આવેછે, માટે તે પ્રમાણે આવેથી સર્વ ઠેકાણે અમલ થવો જોઈએ તારીખ ૧૩ માહે મે અને ૧૮૮૭

J A DALAL,

વિદ્યાધિકારી

દેશી કેલવર્ણનાતું.

મેરે પ્રેમામાં તુ કાડીનાગના મહીત મેક સુદરશ પ્રેમાએ દનાપાની અનુમા મદર
મામની સ મુનિગણના હોકગએતે પાલી પાવા માડ પેલાના અર્થથી પગલ મુદ્રાની હ
મદરેકુ માખી પાવાનું કમ તા કુદરતી વી મદર થયુ છે. તે આપરે નાગવળુ જન
મુલી, એરે વનાદ એક સાગી રીને થાય ત્યાં મુલી રાખવા અદેખાન કમે છે તે
બદલ મદર સાગાના મુખારે, જા ન થી આ વરે જાખુબુ છે આપા પ્રકરન
કોવળના કમ માટે મેક સુદરશ પ્રેમાને પ-પસદ થોડે તા ૨૦ અંકિત ને ૧૮૬૭ પીત

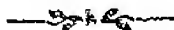
J A DALAL,

મો.

વિશ્વધિકારી.

પુસ્તકની પહેલ્ય

સંગીત પ્રાદ્યમ્બરી નારક, તેના પત્ર ૨૬ જુગાનથ મીરીનાથ દવે, એમના
તરયા મળ્યું છે. પુસ્તક બાંધ પેશ ૧૭૮૬ થી છે. કોમ્પા ૩ ૧૫ છે એકદમ નેત્ર
પુનક તાર છે. નમાસ નાકેને વેળેના મજેક તે કમ્પા આપા પુનકેને આપા
મળવાની જરૂર છે. આ પુનકનુ રિમિર વિરેચન આપવા અકના આપવામાં આવશે

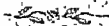
સુદ્ધિપનાખ્યાન—એક કમિતમય થામે રચના આપુ પદેશ નાના પૃષ્ઠ ૬૦
કમિત આના મે. વિવેચન દવે પદેશ

૬ ખઅને મહુન રીમના—રચના હરિ કાશીરાકર મુગરાકર કીત ૦-૩-૦
વિવેચન દવે પદેશ

અનુક્રમણિકા.

વિષયો.	પૃષ્ઠ.
૧. કાતરે વિષે.....	૧૫૮
૨. સોયે વિષે.....	૧૬૦
૩. દ્રપાસના કાગળા વિષે પાઠ.....	૧૬૧
૪. નીલિ અને બુદ્ધિ વચ્ચેનો સંબંધ.....	૧૬૩
૫. ગામડાની સ્ત્રીકેળવણીની વ્યવસ્થા.....	૧૬૫
૬. મનદી તથા એવી રોગો ચાલતા હોય ત્યારે લોકોએ ધોતાની રહેણી કરવી કેવી રીતે ખરી.....	૧૬૭
૭. સુશિક્ષક.....	૧૬૮
૮. ધર્માચરણના પાત્ર.....	૧૭૧
૯. ગૃહકેળવણી.....	૧૭૨
૧૦. ઉત્તમ પત્રકા.....	૧૭૫
૧૧. દર્શક કેળવણી ખાતે.....	૫૧

વિજ્ઞાપના.

કેળવણીનો અંક મોડામાં મોડા પ્રતમાં સુધીમાં નામજે તેમજે જે તે માસ પરી થતા અગાઉ પરમશુભ આશીર્વાદ તરફી લેવી એટલે જોગ્ય ખુલાસો જાહેરવખત આપવામાં આવશે. પૂનઃપચી જાહેરવખતે અંક સિત્તે કરે તેજ મળી સકશે. જેમના ગામમાં દ્રપ્ત ન આવતી હોય તેમના અંક કથી રાખ્યાની કે પોરતની ખાતરે મોકલવાથી તેમને જલદી મળશે તે પણ જણાવ્યું. શાળા દા-સફર આપ કે તરતજ ખબર આપવી.

દોષક.

અર્થ મળે વૈલી ધર્મ સધાયે, જ્ઞાન મળે મનમાન વધાયે;
મીતિ વધે પમરે જય મારો, એ શિશુશિક્ષણ ધર્મ અપારો

પુસ્તક ૬ મું. આપાઠ સવલ ૧૫૮. અક ૬૩૧

કાતર વેપ

—૧૨૧—

(ગાળી.)

કાતર તારી કુટ્ટેવ - કટુ કાતર તારી,
તજ દેવ એ તજએ દે. કટુ કાતર તારી. (ટેક)

કાતર રાખી દે મન ગાળ.

ચાતુર પુરુષતાળુ - ને ન ચાળી;

ગતુપ્યને તાજે એ મ ને રે ૩૬૦ ૧

ચારર ઘરર ફરતી - ને પાંચ,

કાતર કપડા ઉપર નટુ કાપે,

કાળજે રાખી કટ ને રે ૩૬૦ ૨

કઠણ હૃદય કરી કપડોનું કાપે,
મન તારું કુટિલ મપાય ન માપે;
હેથાપૂટી હત્યારી રે.

કહુંં

૪

તાન આણીને તું કાપતી તંતુ,
છળ કરી કપડાંને પાડતી જુડું;
શઠની લઈ સરદારી રે.

કહુંં

૫

તરત જુદા કરે ફાડીને તાકા,
સંપ તળવી જુદી કરે શાખા;
ભવાની કીમતી થાન ભારી રે.

કહુંં

૬

સોય વિષે.

(ગરબી.)

સોય તને શાખાશ રે, સહુ દેછે શાખાશી. (રોક)

સંપ કરાવીને તંતુ તું સાંધે,
બંધવડે કપડાં રીંધી જાંધે;
ખુબી તારી એવી ખાસી રે.

સહુ દેછે

૧

જુદા જુદા હોય તેને તું બેડે,
કુસંપ તળવતી સોય તું કોડે;
અજબ બલિ તારી આં શી રે.

સહુ દેછે

૨

કાતરે કીધા નકામા જે કકડા,
જતન કરીને તેં સંપથી જકડયા;
ઢરમાં હતા જે ઉદાશી રે.

સહુ દેછે

૩

નાખી દીધેલાં જે કપડાં નકામાં,
જરકશી હીરના ફાટેલ જામા;
તેં સાંધી દીધા તમાસી રે.

સહુ દેછે

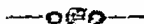
૪

નમજી તાલી થો તુ મોજ ન માની;
જનને જરૂરી તોય નાહાજી,
ભવાની બહુકે પારી બામી રે.

સદુ દેઉં

૫

ટપાલના કાગળ વિષે પાઠ.

આ પાઠ એ યા ધોગળના ઊકરાઓને આપી શકાય. કામગીરી કેમ સખરા, એ સીખ-વવાની આ મરમ યુક્તિ છે. આખા કાગળ પાંચિયુ વગેરે હમેશના સામાન ઉપરાંત એક ત્રીસપેચર, પચ્ચીડીયું, અને અરધા આનાની એક દીકરની જરૂર છે.

પાંચો આરબ જે માત્રમ (પોસ્ટમેન) મતારમાં કામગીરીના નામ મોડેથી જોતો. જોતો હર આમળ આવીને જાણને કે માને નાનું મહાગદર ઊપોડાનું પરખીડિયું આવે છે. ત્યાંથી કહેરો. આ પરખીડિયું બધી આનુરનાથી ફાડવામા આવે છે અને તેમાંની દહીકન વચાવ છે આ પરખીડાને ગું કહેવાય છે કે કામગી. ઊકરો લક્ષ આપીને સાંમ-જામે અને પાંચમાં જરાજર ધ્યાન આપજો તેને એક ખરેખરો કામગી મજાથી આ કામગી જેવોજ એક કામગી આપજો આમ સખરાના છીએ અહીંઆ સિલક કામગી મતાવે છે. આ બહારને ભાગ પરખીડિયું કહેવાય છે દરે જુઓ, કું એમાંથી કામગી કાઢું છું. એની ઉપર ફેટલાક ચપ્પો: સખેમા છે ચપ્પો કેવી રીતે જોડ્યા છે તે જુઓ. આ પહેલું પાન છે. એને મથાળે જમણી બાજુ ઉપર (મથાળે પૂછી દહીકન કહાવતી) કામગીનું મથાળું સખેયું છે કામગી ક્યાંથી આવ્યો તે એ ઉપરથી સખજાય છે આ કુંડી સીડીમાં ' પ્રિય મિત્ર ' એવા ચપ્પો: સખેત્રા છે, તે સખનાર મને કેવી રીતે સખે છે તે જણાવે છે. કામગીનો બાકીનો ભાગ આ બે વજુ વટમા સમાવયો છે તેમા દહીકન સખેલી છે અને આ હેવટની સીડી, કામગી કેલા તરફથી આવ્યો છે, તે મને જણાવે છે. (આ બધું નમૂનાના કામગીથી બનાવી આવતું) દરે આપને આ નયુના પ્રમાણે કામગી સખવાનો છે. માટે પેહેના તો કામગી ક્યાંથી આવ્યો તે સખવું જોઈએ કામગીને મથાળે સખનાર જમાં રહેતો દોષ તે કોણું સખવામાં આવે છે. આપણા કામગી ઉપર આજણી નિયામનું નામ સખીયું કારણ કે ત્યાંથીજ કામગી રચના પડતો છે. (અહીંઆ મિત્રકે સખજાયું કે કામગીને કોણે કાગળ પાંચિયું છે) મથાળું સખે છે. આ કામગી કોને સખવો તેની મને ખબર નથી, કારણ કે પાંચ ઉપર વધારે ધ્યાન કાળુ આપજો તે આગળથી કું કહી શકતો નથી. માટે ' પ્રિય મિત્ર — ' એટલું સખીને જે જોડવાનું નામ સખવાનું છે તે હેવટ સુધી ખાલી રાખવામા આવશે ૫ડી સિલક કોઈ ઊકરોને સારો કામગી સખે છે અને ઊકરોને રસ પડ્યા માટે તેમા જે સખેલું દોષ તેને બંધબેગતા આવે એવા ચપ્પો વચમ ૧૨ માં

પૂછતો જાય છે. કાગળનું એક પૃષ્ઠ જરાય તેટલું લખાય તો જાસ છે. હવે કાગળને છેડે શું લખવું ? હું એક છોકરાને કાગળ લખું છું એમ ધારું છે. મારે માટે શો શબ્દ વાપરવો ? શુદ્ધ—મારુતર. હા, તે જરાજર છે ! પણ મારા ધારવામાં તેનાથી એક સારો શબ્દ છે. હું તમને હમેશાં કહું છું કે હું તમારો મિત્ર છું. ખરેખર તમારાં માતાપિતા પછીનો તમારા ઉપર હેત રાખનાર હું તમારો ખરેખર મિત્ર છું. (હેત રાખનારનો અર્થ સમજાવવો.) આ મેં મારું નામ લખ્યું. હવે પાટિયા ઉપર લખેલો કાગળ આ કાગળમાં ઉતારું છું. તે લખતી વખતે તમારે એક એક શબ્દ તેમાંથી વાંચવો. શિક્ષક લખે છે અને છોકરાં નીચે પ્રમાણે વાંચે છે:—

વરોદરા, મેહેતાગોળ, શુ. શાળા. નં. ૨.

તા. ૮મી જુન સન ૧૮૯૭.

પ્રિયમિત્ર.—

તમે તમારી હમેશની રીત પ્રમાણે નાહીધોષને સવારમાં વેહેલા નિશાળે આવ્યા તેથી હું ખુશી થયો છું. મારી ખાત્રી છે કે તમને નિશાળે આવવું ગમે છે ; કારણકે તમારા પાક ઉપર તમે હમેશાં જરાજર ધ્યાન આપો છો અને તમારો શિક્ષક જે- કરવાનું કહે તે જાણ કરવાનો યત્ન કરો છો. જે બધા છોકરા અને છોકરીઓ આ પ્રમાણે કરે તો ખરેખર નિશાળ એક સુખદાયક જગા થઈ પડે. તમે જ્યારે મોટા થાઓ ત્યારે, મને આશા છે કે તમને જે શીખવવામાં આવ્યું છે તે જરાજર યાદ રાખશો. અને સૌથી સારી વાત એ છે કે તમે માયાળુ અને સાચા બોલા થશો.

હી. તમારા ઉપર પ્રીતિ રાખનાર મિત્ર
મૂળજી ગોવર્ધન.

કાગળ લખી રહ્યા પછી છોકરાઓને જતાવવો. અને શિક્ષક પાક હજી ચાલું રાખવો. હવે બીજું કામ કરતા પહેલાં જે છોકરો આ કાગળને માટે લખ્યું છે તેને સુંદી કાઢવો જોઈએ. (છોકરાઓને પૂછીને અથવા શિક્ષક પાકે છોકરાની પસંદગી કરવી). જે છોકરો કાગળમાં લખેલી હકીકત પ્રમાણે જરાજર વર્તતો હોય તેને જ પસંદ કરવો જોઈએ. અને એ રીતે સદગુણનો એક પાક શીખવ્યો કહેવાશે. છોકરો પસંદ કરીને તેનું નામ લખવું. કાગળની સફાઈ બધે ગડી નાળીને તેને પરખીકામાં મૂકવો. પછી સરનામું લખીને તે વર્ગમાં જતાવવું અને ટિકેટ ચોટવી. હવે રવાના કરવાને માટે કાગળ તૈયાર થયો. અહીં આ કાગળ મોકલવાની અને વહેંચવાની સમજાવણી પાડવી. કાગળ કેવી રીતે પોસ્ટ ઓફીસમાં લેઈ જવામાં આવે છે, કેવી રીતે પેડીમાં નખાવ છે, પોસ્ટમેન કેવી રીતે તે બધા એકઠા કરે છે અને સહેરની મુખ્ય ઓફીસમાં લેઈ જાય છે, કેવી રીતે કાગળોનાં જથ્થા પાડવામાં આવે છે, અને છેવટે પરખીકા ઉપર લખેલે ઠેકાણે શી રીતે પહોંચાડવામાં આવે છે, તે સંબંધ સમજાવવું. એક છોકરાને કાગળ ટેપાલમાં નાંખવા માટે અને

બીજા બેકરનો કામ બરાબર થાય છે કે નહિ તે જોવા જવાને માટે પસંદ કરવો જે ઉકેલના નામથી કાગળ લખ્યો હોય તેને તે અમુક વખતે મગરો એમ કહેવું. વળી તેને સૂચના કરવી કે, તે વામરો અને નિશાળે આવતી વખતે સાથે લેતા આવવો કે જ્યાં વર્ગના બીજા ઉકેલોના જોવામા આવે.

“ નીતિ અને બુદ્ધિ વચ્ચેનો સંબંધ ”.

શિશુકોનું કર્તવ્ય “ નીતિ અને બુદ્ધિની કેળવણી ” આપવાનું છે નીતિ એટલે શું અને બુદ્ધિ એટલે શું, તે ધણા વિગતો સારી પેઠે મનને છે, તેથી તેની વ્યાખ્યા આપવા મારો વિચાર નથી, પરંતુ ‘ નીતિ અને બુદ્ધિ ’ કેવો સંબંધ છે તે તપાસવાનું છે જે સોચ રીતે તપાસવામા આવે તો શિક્ષકને કઈ પણ સામકારક છે એમ મારો સમજવામા છે. કામચૂં કે જે કામ કરવું થઈ છે તે સારી રીતે કરવું થઈ છે અને સારી રીતે કરવા માટે સારા વિચારો પણ આવરવક છે, અને જ્યારે સાચા વિચારોથી સાફ કામ કરી શકવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે ને નેથી ફાયદો છે તો મારા વિચારો કરવાથી પણ ફાયદો છે. નીતિ અને બુદ્ધિના કેળવણી આવરવક છે તો તે સંબંધે વિચાર કરવા પણ આવરવક છે.

નીતિ અને બુદ્ધિ વચ્ચેનો સંબંધ જાણવા માટે ‘ સંબંધ ’ એટલે શું ? તે આ રમણે રમણ કરવાની વર્ણ છે અને રમણ કયા વગર આગળ જ્ઞાનના જ્ઞાતા આગળામાજ દોહર ખાતા સરખું બનવાનો અર્થ છે, માટે સંબંધોના બેઠા વિમારીએ.

સંબંધ ધણી જાનના છે, તે માટેથી કયો સંબંધ બુદ્ધિ અને નીતિ વચ્ચે છે તે આ પ્રસંગે રોલી દરવાનું છે

સંબંધનો એક પ્રકાર એવો છે કે સંબંધ તૂટે તોપણ દરેક પોતાનું કાર્ય કરી શકે એટલે કે પિતા અને પુત્ર એમનો જે સંબંધ છે તે આપને જાણીએ અને એવો નિકટ સંબંધ બીજો થોડોજ છે છતાં પિતા પુત્ર એક બીજાથી જૂદા પડી શકે, એટલે કે જાનનેને વિરોધ થાય તોપણ તેમનો વ્યવહાર અટકી પડ્યાનો એવો સંબંધ છે

બીજો પ્રકાર એવો છે કે જાનનાથી એક જુદા થાય તો તે જોવાના એકનો નાશ થાય થાયને માહિતીનો સંબંધ એવો પ્રકારનો છે, સંબંધ તોડવામા આવે તો માહિતી મરી જાય.

ત્રીજો પ્રકાર એવો છે કે જન્મેને જુદાં પાડવામાં આવે તો જન્મે નષ્ટ થાય. દેહ અને આત્માનો સંબંધ એવા પ્રકારનો છે. (આત્મા નષ્ટ થાય એમાં એટલું જ જાણવાનું છે કે તે જે ક્રિયા કરે છે તો બંધ પડે છે.) અગર વધારે સ્પષ્ટતા માટે એમ પણ કહી શકાય કે એક વગર બીજું નિરપયોગી છે. યત્રિમાં વપરાયેલા વિભાગો કે જેને એક બીજાથી છૂટા કરવા આવે તો શક્તિ બંધ થાય.

વગેરે સંબંધોના ધણા પ્રકાર છે અને તપાસવા માંડીએ તો ધણા નીકળી શકે, પણ આપણને ઉપયોગી હકીકત એટલામાંથી જ મળી શકે તેમ છે.

હવે જે સંબંધો જોડવાથી જોડી શકાય અને તોડવાથી તોડી શકાય તેને સંબંધ છે એવું નામ આપવું. એ એવું છે કે, કાંઈ પણ પ્રાણીને મારીએ તો મરી જાય અને જીવાડીએ તો જીવી શકે, તે પ્રાણી અગર છે એવું નામ આપવાની જૂથ જેવું છે. ત્યારે ખરો સંબંધ કયો? ખરો સંબંધ તો તેજ કે “ જ્યાં સુધી એક રહે ત્યાં સુધી બીજું તેની સાથેજ રહે.” તેનું નામ સંબંધ.

હવે બુદ્ધિ અને નીતિને કેવો સંબંધ છે? તપાસ કરીએ. તપાસ કરવા માટે તેમની રહેઠાણો તપાસવી જોઈએ. રહેઠાણો ક્યાં છે? માણસોમાં. તપાસવાનું એટલું છે કે બુદ્ધિ હોય છે ત્યાં નીતિ હોય છે કે કેમ? અને નીતિ હોય છે ત્યાં બુદ્ધિ હોય છે કે કેમ? જોવાનું એટલું છે કે બુદ્ધિવાન માણસ નીનિવાન થઈ શકે કે કેમ? અને નીતિવાન માણસ બુદ્ધિમાન માણસ થઈ શકે કે કેમ? જાણવાનું એટલું છે કે બુદ્ધિની કેળવણીથી નીતિ આવે છે કે કેમ? અને નીતિની કેળવણીથી બુદ્ધિ આવે છે કે કેમ?

ઉદાહરણથી સ્પષ્ટતા જોઈએ તેટલી થશે માટે તે તપાસીએ. ખરા ચોર, ધૂતારા, લાંચ લેનારા, પ્રપંચી, ખોટો લેખ અને શીશ્મા જનાવનાર, એને આપણે ઓછી બુદ્ધિનાં છે એમ કહી શકીશું? કદી નહીં. હવે ઔરંગઝેબ, અલાઉદ્દીનખુની, મહમદ, પહેલો વિલિયમ, રાણી મેરિ, ઇસિઝાબેથ ઇયાદિ ઓછી બુદ્ધિનાં હતાં? માણસો પડતા મૂકો-જીવ જતું એને આવશેકો. કરોળીઓ પોતાની જાળ જનાવવામાં, મધમાખી મધ જનાવવામાં, ખિલાડી હારને પકડવામાં, કાડીઓ બચ્ચને માટે ખોરાક સંઘરવામાં, ગાય પોતાના વાછરડાને પારખી કાઢવામાં, શિકારી પશુઓ શિકારને પકડવા, પોતાની કેટલી બુદ્ધિ વાપરે છે? ઇંગ્લેન્ડ બજેલા અને બજાનાર કરતાં ‘નાનું’ જાળક ઓછી બુદ્ધિનું છે? કે જેને કાંઈપણ ખાવાનું જાન નથી હોતું તેવે વખતે (જોસવા શીખવવાની શરૂઆતમાં) પોતે વગર સાધને બાપા શીખે છે? વગેરે ધણા દાખલા મળી આવે. પણ આ બધામાં નીતિનો એક અંશ પણ છે? નથી.

આ ઉપરથી એ સ્પષ્ટ થયું કે “ બુદ્ધિ નીતિ વગર રહી શકે છે.” હવે નીતિ એ. બુદ્ધિ વગર રહી શકે છે કે કેમ, તે તપાસીએ.

નીતિવાન થવાને જુદીને ખપ પડે છે. એ ખરા ખોટાની સમજણ ત હોય તેા આનીતિ શું ? અને નીતિ શું ? તે સમજી લેવાય નહીં. એવી એટલે શું ? જુદાં એટલે શું ? પણ એટલે શું ? એની જોને ખબર ન હોય તે થી રીતે નીતિવાન થઇ શકે ? એવો એક પણ દાખલો નથી કે જે નીતિવાન હતા જુદીને માટે સ્વયં દોષ. અર્થાત્ જે નીતિવાન છે તે જુદીવાળા પશુ છે, અને એવાં હતાહરણો સર્વેને વિદિતજ છે.

આ ઉપરથી એમ સ્પષ્ટ થાય છે કે જુદી નીતિ સાથે સંબંધ રાખતી નથી પણ નીતિ જુદી સાથે સંબંધ રાખે છે દાખલો એવો છે કે આ સ્થળે કોઇને આશ્ચર્ય થાય એટલે કોઈ એમ કહે કે મારે યુનીયાન સાથે સંબંધ નથી પણ યુનીયાનને મારી સાથે સંબંધ છે જોતા જરા શુ ચલણ જેવું જ છે પણ જરા પ્રમાણે જોઇશું તો ઉપરનો દાખલો સત્ય દર્શી. છવ કહે છે કે દેહ મારો છે, પણ હું દેહનો નથી અને છોડીને સારીરથી નહીં જવાય પણ હું તો જામ રહું.

આ ઉપરથી વિશ્લેષ થાય છે કે સમઘના જે ત્રણ પ્રકારેજ માત્ર આપણે તપાસ્યા તેમાંના બીજા પ્રકારનો સંબંધ જુદી અને નીતિ વચ્ચે છે પાણી માછલા વગર એટલે કે જુદી નીતિ વગર રહી શકે, પણ માછલુ પાણી વગર એટલે નીતિ જુદી વગર રહી શકે નહીં. એવા દાખલા ઘણા છે દીવા બત્તી વગેરે વગર રહી શકે નહીં પણ બત્તી વગેરે દીવા વગર રહી શકે પ્રાણીઓ ખોરાક વગર રહી શકે નહીં પણ ખોરાક પ્રાણીઓ વગર રહી શકે. ઝડો જમીન વગર રહી શકે નહીં પણ જમીન ઝડો વગર રહી શકે. વહાણને ફરીઆ વગર આવી શકે નહીં પણ ફરીઆને વહાણ વગર થાકી શકે કપડાંદિ છપાદિ.

ત્યારે એટલું નહીં થયું કે જુદી નીતિ વગર રહી શકે, પણ નીતિને જુદીની આવરગતતા છે. પહેલી જુદીની કેળવણી અને પછી નીતિની કેળવણી આપવી એજ ન્યાયપુરઃસ્કર છે.

દ્વ દ્વ. ખારોહ

ગામડાની સ્ત્રીકેલવણીની વ્યવસ્થા.

આ કેળવણીની કેટલી જરૂર છે, તે સર્વ જાણે છે, માટે એ વિષે જન લખતાં એ કેળવણીને હેતુ કપી વ્યવસ્થાથી પાર પડે, તે તરફ જોડાઈ છે.

દરેક ગામે કન્યાશાળા થવી મુસ્કેલ છે. હાલ દરેક ગામે છોકરાની શાળા જોવામાં આવે છે, તેમાં આપણી વ્યવસ્થા સદૃશ થાય એવું છે.

ધોરણ પેઢેલામાં પાંચથી સાત વરસની ઉમરનાં છોકરાં હોય છે અને તેઓને હાલ ત્રણ કલાક કેળવણી આપાય છે. અને વચ્ચે ત્રણ કલાક રમવાં, દરવાની રમ્મ આપવામાં આવે છે. તેથી રમવાની છૂટ મળે છે ખરી, પણ પૂરતી * સ્વતંત્રતાવાળી નથી. માટે એઓને માત્ર એક વેળા બોલાવામાં આવે, તો કોઇ પણ જાતની અડચણ ન પડતાં છોકરાઓ ખુશીથી ખેલશે અને કેટલીક વેહેવારી ચીજોનું અવલોકન કરશે. એ જાને બાળતો ઘણી અંગતની છે, તે દાસના બાળકો ગુમાવે છે. તેઓના અભ્યાસ ક્રમમાં દરેકરે કરવાની જાગી જરૂર રહેતી નથી. માત્ર શાળામાં આવવાના વખતની વ્યવસ્થા દરેકજા ત્રણ કલાક મુજબની થશે. એટલે બસ.

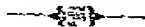
આમ ચપાથી સાંજના ત્રણ અવરમાં ઉપર કહેલા વર્ગના શિક્ષક પુરસદવાળા થયા. હવે આપણે ગામડાની સ્ત્રીઓ તરફ જોઈશું, તો તેઓ જે વાગતા મુખી ધરવ્યવહારમાં ગુંધાપક્ષી હોય છે. અને તે વ્યવહાર છોકરીઓને તેઓની મા તરફથી સમજાવેલા હોવા જોઈએ.

અને તે સમજુતી હાલ અપાય છે અને અપાશે. પરંતુ બપોર પછી તમામ છોકરીઓ પુરસદવાળા હોય છે, અને એ વખત તેમને શિક્ષણ આપવાને અનુકૂળ પડે એવો છે. માટે સાંજની વખતે તમામ છોકરીઓ બાંધવા આવે. એમને ખેસવાની વ્યવસ્થા જુદી થાય એ મુજબ કરવાને આપણે શક્તિમાન છીએ. દારણ કે પાછળ કહ્યું તેમ થાય તો શિક્ષકો તે વખતે પુરસદ વાળા હોય છે. આ વ્યવસ્થાથી ખાર વરસ સુધીની કન્યા દરેક ગામે હાખલ ચર્ચ શકશે, એટલે સ્ત્રી કેળવણીની અડચણ દૂર થશે. એઓનો અભ્યાસક્રમ દરેકજાના ત્રણ કલાક મુજબ ચાર વર્ગ પાડી વહેંચાય, તો વ્યવહાર પૂરતી કેળવણી આપવાને અડચણ આવે નહિ. અને એ મુજબ એટલાજ વખતમાં અભ્યાસની ગોઠવણ થશે, એમાં જાગી અડચણ નથી. માટે ગોઠવણ લાખકારી થઇ પડે ખરી.

નારાયણજી ગોપાળજી.—

* જે બતની કેળવણી શિક્ષકની દેખરેખ નીચે છોકરાને રમાડીને તેમને આપવાનો હેતુ છે, તે હેતુ છોકરાં પર આગળ એવાં રંગે તેથી સિધ્ધ થવાનો સંભવ નથી, એ વાત લેખકે રમ્મ તિમાં આપણી જોઈતી હતી.

મરકો તથા ચેપી રોગો ચાલતા હોય ત્યારે લોકોનું પોતાની રહેણીકરણી કેવી રાખવી.

(૪૪ ૧૩૬ પી.)

૩ દૂરિત પાણી

મરકો થવાનું વીજીન મુખ્ય કારણુ દૂષિત પાણી છે, માટે જ્યારે મરકો વગેરે રોગો આગળા હોય તે વખતે પાણી સ્વચ્છ અને શુદ્ધ પીવું; એટલુંજ નહિ પણ નહાવા મેંચામો કામળા કરવામાં અને વાપરવામાં પણ સ્વચ્છ પાણીનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. શરીરને મસૂં લાગેલું કે બીજી રીતે દૂષિત થયેલું પાણી પીવાના કે વાપરવાના ઉપયોગમાં લેવું નહિ એક બીજાનું એકું (બોટલ) પાણી પીવું નહિ.

અસ્વચ્છ પાણી પીવાથી કેવું ગુસ્સાન પાવશે તેનો એક અલર કારક દાખવેલું નીચે આપુ છું.

ધૃજાંક ફેસમા એક બેટૂન એક વખત કાંઇ કામે પરગામ થયો હતો ત્યારથી આવળા રસનામા તેને મરકો લાગુ પડી. ઘેર આવ્યા પછી રોગકુપમા બહાર જવા ગયાં. મે પ્રથમ કહેલુજ છે કે મરકોના વિષનાં તરવો રોગીની વાતી અને જીવાણુમાં હોય છે અને આ રોગકુપ સ્થાયે પીસના પાણીના નળની ટાકી હતી તે જોમજોમ ધૂંટી હોવાથી રોગકુપનાથી એ વિષ ધૂંટે રસેથી પાણીમા દાખલ થયું અને એ પાણી ધરના બધાં માણસોના પોવામા આવતું હતું, તેથી એ ધરમા લગભગ ૧૦-૧૨ માણસો રહેતા હતાં તે બધાજ એ રોગથી ટુક ટુક મુલતમા મરી ગયાં, અને ધર નિલકુલ ઉપર થઇ પડ્યું. આ પાણીના નળનો આસપાસના જે લોકો ઉપયોગ કરતા હતા તે બધાને લગભગ આ રોગ લાગુ થયો. પણ એના નજદિકમાજ એક ધરવાણો હતો, તે કાંઈક કારણથી એ પાણીનો ઉપયોગ મહેરેયીજ કરતો નહોતો, તેથી તે ધરમા કાંઈનેજ એ રોગ લાગુ થયો નહિ. આ ઘટના પાને એક માણસ રહેતો હતો તેની મા બીજા કાંઈ મહેરવામાં ગઈ હતી પણ તેને આ નળનું પાણી પચ દેવાથી તેને છેકરે તેને આદી-થી પાણી મોકવતો હતો, આથી આ પ્રમાણે પાણીમા વિકાર થવા પછીનું પાણી ત્યાં મળું અને તે પીયું તેને બીજે દિવસે તે ડેસાને પશુ એ રોગ લાગુ પડ્યો. એ ડેસાને ત્યાં તેની એન મજરા આવી હતી તેના પીવામાં એ પાણી આવ્યું તેથી તેની પણ એજ રોગ થઇ આ પ્રમાણેની હાલતનો તપાસ કરી ડાકરે પાણીથી એ મહેરવામાં મરકો

થવાનું કારણ એ પાણીનું હવું એમ ધણા પ્રયાસથી શોધી કાઢ્યું અને એ પાણી ઉપયોગમાં લેવાનું બંધ કરવાથી એ રોગ શાંત થયો. હવે જ્યાં આ વખતે એ પાણીનો ઉપયોગ થયો ન હોત તો આપો અનર્થ ગુજરાત નહિ, એ વાત નિઃસંદેહ છે, માટે આ અતર્થનું કારણ દ્વિત પાણીનું હવું. આપણા ગુજરાત દેશમાં ધણાં ધરોમાં ટાંકાનાં પાણી પીવાનો રિવાજ છે, અને તે ધણું કરીને સેજખાનાના નર્મલિક્ષમાં હોય છે. કર્મ સંબંધે ટાંકું જરાતરા ફાટેલું હોય તો ઘણો અનર્થ થવાનો સંભવ છે. સખળ રોગ (મરકી) ચાલતો હોય ત્યારે આવા શંકાસ્પદ ટાંકાના પાણીનો ઉપયોગ ગિલકુવ કરવો નહિ. આવા વખતમાં તળાવ કરતાં કૂવાનું, અને કૂવા કરતાં નદીનું પાણી પીવાના ઉપયોગમાં લેવું સાચું છે. નદીમાં પણ ધરો (નદીની અંદર ખાડો કે જ્યાં આગળ પાણીનો પ્રવાહ ન ચાલતાં તે ધેરાઇ રહેલું હોય તેવી જગા) હોય તે ભાગના કરતાં વહેતું હોય તે ભાગનું પાણી પીવાના ઉપયોગમાં લેવું જોઈએ. કૂવાનું પાણી પીવામાં લેવાતું હોય તો કૂવાની આસપાસ ગંદકી થતા દેવી નહિ. કૂવા બહાર દોળાતું પાણી મેલું થઇ પાણું અંદર ન જાય તે માટે ઢાળખંધ ચૂનાનો ચોતરો કૂવાની આસપાસ કરવો. તળાવનું પાણી ઉપયોગમાં લેવાતું હોય તો આવા વખતમાં તેમાં નદીના ધોવાણનું બંધ કરવું જોઈએ. ઢોરને એ તળાવમાં પાણી પાપાને ઉતારવાં નહિ. જ્યાં ક્ષારનો ભાગ વધારે હોય એવું પાણી પીવામાં લેવું નહિ કૂવા કે તળાવનું પાણી પીવાનું હોય તો તે આવા વખતમાં ફિલ્ટરથી ગાળીને પીવામાં લેવું જોઈએ. ફિલ્ટરથી ગાળવાથી પાણીમાંનો દોષ નહિ સરખો થાય છે પાણીને ઉકાળી થંડું પાડી પછીથી ગાળીને પીવામાં ઉપયોગ કરવો એ સાચું છે. આવા વખતમાં કોઇ પણ પાણી ગાળ્યા સિવાય પીવાના ઉપયોગમાં લેવું નહિ. વાથી પાણી બીજો દિવસે ધણું કરીને પીવાના ઉપયોગમાં લેવું નહિ; પણ તેનો વાપરવામાં ઉપયોગ કરવો. કદાચ પીવામાં લેવાનો જરૂર પડે તો ફરીથી ગાળીને ઉપયોગ કરવો. નદીનું પાણી પીવામાં આવતું હોય તો એ નદીમાં મુડાં નાંખવી નહિ. સંપાસીને જલસગાધિ કરાવવાનો આપણામાં રિવાજ છે. તે પ્રમાણે મોટી નદીના મુખ આગળ કે બર દરિયામાં ધાવ તો બહુ હરકત સરખું નથી, કેમકે તેમાં મોટા મગર મચ્છ વગેરે પ્રાણીઓ હોવાથી તેઓ મુડાંને ખાઈ જઈ ઝાંઝો બિગાડ થતો ચાટકાવે છે; પણ નાની નદીઓમાં એમ થવું ધણું નુકસાન કારક છે. જ્યાં નદી નથી હોતી ત્યાં આપો પ્રસંગ આવે તો જેમ બીજાં રસ્તા શોધવો પડે છે, તેમજ આવા વખતમાં નાની નદી કાંડેના ગામોવાળાએ પણ પોતાના ભાગની ખાંસે નદી નથી જ એમ સમજીને બીજાં રસ્તા કરવો. કદાચ જલસગાધિજ કરવાની જરૂર હોયતો નદીના મુખ આગળ મુડાંને લઈ જવું.

જો ગામો નદી કિનારે હોય તેમજ વિશેષ સાવચેતી રાખવાની કે, નદીનો પ્રવાહ જે દિશાએથી આવતો હોય તે તરફના એટલે ઉપરના ભાગમાં નદીના કિનારા ઉપરના કોઇ ગામમાં મરકી ચાલતી હોય તો તે બંધ ધાવ તેટલી મુદત નદી કિનારાના નીચેના ભાગના લોકોએ એ નદીનું પાણી ઉપયોગમાં લેવું નહિ. કેમકે ઉપરના ભાગના લોકો વિધવા તરવા પાણીમાં જાણે અજાણે નાખે. અને તે પ્રવાહ ગામરૂં નીચેના ભાગમાં

આવી તે શાશ્વતો ઉપયોગ કરવાથી ત્યાં પણ એ જોય લાગુ પડવાનો સંભવ છે માટે તે ઉપરના ક્ષમમા રોગ ચાલે પતાં સુધી એ નદીના શાશ્વતો ઉપયોગ ન કરવો.

સુદિક્ષક.

(૫૬૧ ૧૫૧ થી)

“ જસ આજ બરોબર છે મારે બદલાના કે લાભની કશાની અપેક્ષા નથી.
“ માટે કામ બીજાઓ શુએ, અને તેની બુદ્ધિ જાણે, તેટલા માટે મારે કરવું, કે કરવા
“ યોગ્ય છે માટે કરવું ? નહીં, યોગ્ય છે માટેજ કરવું ” યોગ્યની યોગ્યતા એની મેજેજ
“ પ્રકાશને; અને પ્રકાશે તોપણ શુ ? મારે રટમની પેઠે ભાગ્યશાળી થવુંજ નથી મારે
“ તો મદદમાં પેરેસોડમી અને કુળત્ર નેવાં શિક્ષણવીરની પ્રમાણી અનુભવરી છે ”

શિક્ષણ વીરના નામ લેવાજ શિક્ષણતોર્વ આવવા માડ્યું, અને તેજ મહા ભાગ—
મદદમાં પેરેસોડમીને પોતાનો વૃત્તાત વાચક માડ્યો પેરેસોડમીના પોતાના વિચારો
—તેના નીનિશિક્ષણના સિદ્ધાંતો—જાગૃતીની દૃષ્ટિએ અને અનુભવરી તેને પરિવર્તન કરી
દેનાગ સિદ્ધાંતો—અને તાત્કાલ તેના બધા વિચારો મધ્યશાળિયા વિચારવા લાગ્યો—મન-
માજ અનુભવવા લાગ્યો મદદમાંને પડેલા અનુભવ દુખો રમરખાયા આવ્યા “ અદાહા !
“ આજ મદદમાં અને બીજાને માટે શાશ્વ સમર્થન કરનારને આજ દુખ ! પણ તે દુખ
“ તેને મન દુખરૂપ દાખજ કષ્ટ ? બરોબર એમજ જોઈએ ”

વહેરે બોલવા લાગ્યો અને આજ પેરેસોડમીના બાલમ્બાવને અનુભવ
વિચારોને યોગ્ય શાશ્વતી રીતિમાં જોડવાનાર પ્રખ્યાત શિક્ષક કનલને વાચવા લાગ્યો.
તેણે કહ્યું—તેનું સામર્થ્ય અને તેની અદ્ભુત શિક્ષણશક્તિ આ બધામાંથી કંઈક
કંઈક લેવા માડ્યો, આજર મસ્તિક બરાબ આબુ હોય તેમ, પ્રગતિ મૂકી દઈ “ જસ—
જસ—સિદ્ધાંતોને વળી બીજી શું જોઈએ ? ” કરને અનુભવ ઉમેરો થઈ ગયો નિશ્ચય-
માં આવી જતું મન પણ સાચેજ ખડું થઈ ગયું, અને હુમા થયેલા—પણ થામે થામે
ફરતા શરીરની સાથે ફરવા માડ્યું—સિદ્ધાંતો જોઈવા માડ્યા “ ત્યારે કરવું શું ?
“ શિક્ષણ રીતી ફરી ? કાલેજ અનુભવ કરવાનો છે મધ્યમ તો વળી સિદ્ધાંતો જોઈ લેવી
“ ઉપર ઉપરની તો જોયું છે—છે તો બધું ગીઠીક સિદ્ધાંતો, વિશ્વવિદ્યા કરવાનું કેકાઈ
“ નથી, ત્યારે ? ત્યારે સંધ્યો ફેરવેલા પણ શું એકજમ ફરે ? અનુભવ તો નહીંજ ફરે
“ મામુલ્ય કરવા જઈશું તો બધાવ ફરી જશે, શિક્ષકો અનુભવ કે ‘ અમે ક્યુ તે બધું
“ જોઈએ ’ અને આ બાઈ કરે તે સાચું ’ એમ કહ્યોને આખરો ઉદ્દેશ છે અને તેથી
“ તેઓ મારા વિચારને સંમત નહીં થતા વિમુખ થઈ ગયા આંતરે શુ ફરે ? તેમજો
“ તો ફરી પણ મામુલ્ય વચર અને જૂની બચરવાની સમાવવાનો નાશ કર્યા વગર તેના
“ છૂટા છૂટા ફરેક ભાગોને દુરસ્ત—મનુષ્યના અને ઉપયોગી ફરેલા અને એવી રીતે નવીજ
“ ઉપરના બનાવના છતાં કામચલા નવી થાય છે, અને જૂની નષ્ટ થાય છે એવી ફરેકને
“ પણ અજર પડવા દીધી નહીં, ફરી આંતરે કે ઉદાવળ જનાવ્યા વગર અજાવ
“ વગરને રથને સમી મૂકી દીધી, મારે પણ તેમજ કરવું જોઈએ, એકજમ

“શિક્ષકોને કહીએ કે તમારા વિચાર અને તમારી પદ્ધતિ જોવી છે.
 “તો તેઓ વિરૂદ્ધ થાય, આપણી પદ્ધતિ યોગ્ય હોય તો પણ સ્વિકારે નહીં.
 “ત્યારે-શું કરવું? પ્રથમ તેનો સ્વભાવ-તેનું વર્તન શુદ્ધ રીતે જોઈ લેવું; તેની
 “પદ્ધતિઓ પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રીતે નીરખી લેવી; તેનો ઉત્સાહ તેને શિક્ષણ સમયમાં
 “જોઈ લેવો; તેના વિચારો અને આપણા વિચારો મેળવવા; પ્રથમ તેને મળતા હોઈએ
 “તેમજ દેખાવું; પણ પછીથી તેની જરા જુલ દેખાડી તેનાં પરિણામ બતાવી આપવાં;
 “આપણું બતાવવું. આપણા જ્ઞાનનો વિસ્તાર વિસ્તારવાની ખાતર નહીં; પણ માત્ર
 “તેના પરના પ્રેમ અને તેને વિરૂદ્ધ રહેતા અટકાવવાની ખાતરજ છે,
 “એમ પણ બતાવી આપવું; વળી તે આપણને મારા શિક્ષક ધરતે બતાવેછે એમ ન ધારે,
 “પણ મિત્ર અને હિતેચ્છુ થઈને બતાવે છે; જે બતાવે છે તે ગોચર બતાવે છે.-
 “બતાવવું જ એમ ધારીને નહીં, એમ પણ સમજાવી આપવું; અને તે બધું તેના પર પુષ્ટ-
 “જ પ્રેમ રાખીને, તેને મારા બધું-મિત્ર જેવા ગણીને બધાઓ પ્રત્યે એમ કરવું. તેઓ
 “કંઈ છેક અધમ તો નહીંજ હોય? માણસ છે, માણસ માણસ પર પ્રેમ રાખે તો વશ કેમ
 “ન થાય? શું મનુષ્યને વશ કરવાના તે વળી કંઈતર મંતર જોઈતા હશે? હુનિયામાં એવાં
 “ધણીંયાય છે; પણ તેથી શું વશ થતાં હશે? અને તેમાં પણ બોળી બાઈડીઓ તો
 “સાચી પુરાણી પૂઠોંગી બાવાઓ આગળ વશીકરણ પિંચાળ શીખ્યા કરે છે. શું તેઓને
 “પ્રેમ રાખતાં હશે નહીં શીખવું હોય? પ્રેમ હોય તો એવું શા માટે જોઈએ? ફાગટ? ફાગટ
 “એવુંજ નામ કયા ફાંદાં.”

એની મેળેજ દામ તરછોડાઈ ગયો. અને મુખ પર સ્મિત તરી આવ્યું. પણ વિચાર
 બંધ થયા નહીં. “અરે હું ત્યાં ક્યાં ગયો? મારે તો શિક્ષકો અને બાળકોનું વશ કરવાં
 “છે શિક્ષકો તો વશ થવા સહેલ છે; પણ બાળકોનું નથી. નહીં, નહીં; ભૂલેલા. બાળકો
 “વશ થવાં સહેલ છે; શિક્ષકો નથી. બાળકોનું કોમળ-પ્રેમાળ-નિર્દોષ-આનંદ-હૃદય,
 “નવું નવું બાળુવાની સ્વાભાવિક નિરાસા: એ એમને વશ કરી લેવાને ઉત્તમ સાધન
 “છે. તેજ શિક્ષકોને પણ છે. પણ શિક્ષકો તો ઘડઈ ઘડાઈ કંઈક થએલા-તેનાં હૃદય કોમ-
 “જ નહીં તો! પરંતુ તેથી શું? કંઈ લગાઈ કરવાને તો તૈયાર હોયજ નહીં? ત્યારે-એમની
 “સામે પ્રેમનું કરે એવું કાણુ છે? વળી શિક્ષકોને તો લાલચ હોય છે. આપણી પાસેથી
 “કંઈક તેઓને લાભ પણ ખરો તો-પોતાની તોકરી રાખવાનો-પગાર, વધારવાનો અને
 “એવો એવો. પણ બાળકોને શું? તેને એવું તો કંઈ નહીં. એવું તો નિર્દોષ હૃદય અને
 “નિર્મળ નિરાસા એજ આપણને વશ કરવાને માટે બસ છે. ત્યારે-શરૂઆતમાં બાળકો
 “ની સાથે કેવો વ્યવહાર કરવો?”

આ પ્રશ્નચોતાંજ જે સુધીકેના પ્રથમ મુલાકાતમાં ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય વિચાર
 રાં સંભરી આવ્યા. માંદી ઉપર પાછો બેઠો; અને બેસતાં બેસતાંજ-પુરતક ઉઘાડી-પાંચવાં
 “ગાંડવું. “પહેલાં તો તમારે અલ્પ બાળુની પદ્ધતિ રાખવી. પછી બધી વાતનું અ-
 “વલોકન કરવા ગાંડવું; અને દરેક છોકરાની વિશેષ પ્રકૃતિ અને આખા વર્ગની સામાન્ય
 “વૃત્તિઓની પરીક્ષા કરવી. પણ એટલું માત્ર રાખવું કે તમારું-પણુ ‘બેથું’ અવલોકન

“ થય છે બોલવાની અને આજી આજવાની તમારી રીત, તમારો અવાજ, અને તમારી
“ મિલકતો તમારું વર્તન અને તેના મુજબ રોષ પ્રગટ થાય છે. અને અવળ વિચાર્યો તે
“ સમરમુખાં રાખે છે. પણ તમારે કશો દબા કરવો નહીં; સખત થવું નહીં; સરળતા
અને સરવજા રાખવી. ” વગેરે ઉપદેશક વાક્યો ઉપદેશ આપવા શરૂઆત અને આખરુ
તેને પેલ ને ફેરવું સામુ પડે છે તે મન વિચારવા- છુટું પાડવા સામુ.

પ્રકાશ મુજી હીયું. મુખારે રાત્રીના આરોગ વખત થતા આખો દતો, એકમે નિદા-
એ પણ અત્યવસરપણા માંડશે. આખો યેગવા સ્થાળી, અને વિચારરથ મન નિદરથ થવા
સામુ. રાત્રી અને નિદા વધારે વધારે નેરા પર આજીવા ગયા, અને આખર સર્વ ય-વમથ
થઈ મરું.

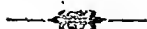
શી. એક રમણુ, કુમુદ.

સ્વાસ્થ્યમાટે વાત.

અમેરિકામાં ક્યારે દાવાજના મેગવથા ખારે સમગ્ર ધર ત્યારે તેનો મુખ્ય સેનાપતિ
એન્જ વાલિ મન હતો. એક વખતે એક ધે. એક દુરગ્ધ કરવ નો હતો અને તેના ઉપર એક
મારે પાટો મઠાવવાનો હતો. આ કામ માટે એક નાજાને ફેરકાક વિજાહમિની રોળી
સાથે નીમવામાં આવ્યો હતો કામના પ્રમાણમાં માણમે યોગ્ય હતા તેા પણ તે નાજક
પેળાના દોહાના રેલમા તેમને સવાર પણ મદદ ન કરતા અમમણીનાજીવર ઉમે રહેલો
અને આમ કરો, તેમ કરો, એવા ક્રીમો આપ્યા કરનો હતો. એકલાખ એક સરદાર સાથ
યોગ્યમાં યોગ્ય દુપર મેકાને ત્યાંથી અનેક દનો તેણે તે જોયુ. કયી મદદ ન આપતા ઉભા
બહારેલા નાજાને તેણે પૂછ્યું કે પાટો મઠાવવાનું કામમાં તમે સિધાઈએને પાટ કેમ
આવવા નથી? ત્યારે જવાબ હતો, “ તમે નથી જાણતા કે હું નાજા છું. ” તે સરદાર
યોગ્યે જનરો અને સિધાઈએની જામે જતા મોકલ્યો “ એમ કે! તેની અને અમર નહેતી ”
એમ કહી પેલાના કપાળ ઉપર પરસેવે વળવા લાગી તેણે સિધાઈએની સાથે કામ કરું. પાટ
કે. અઘીને તેની જામે એકાંચ પછી ત્યારે વરક ફરિને તેણે સલામ કરી અને કહ્યું
નાજક સાદેન, સજામ. કનેયો આવ્યા કામ ખારે આરેતમારી જામે ચોટાં ખાણમે ઢોળાકારે
સેનાપતિને મોકલવા મોકલવને વખતે ફરિયા મારક કરવાને કુ ખુશીથી આવીય. તે કા-
વારે વસિંચન થઈ જા દતો.

ગૃહકેલવળી.

(એન ઉમયા નારણુએ પાટણ સ્ત્રીસમાજમાં આપણું ભાષણ.)

પવિત્ર તથા પૂજ્ય બહેનો, આપણે આ વખતે બેગાં મળી જે વાત કરીશું તે જોવાને મારો આ પાટણમાં બીજો વખત છે. અને તેથી આજ હું પોતાને મોટી નશીલ-દાર માનું છું. કારણ કે ગમે તેવો રૂડો વખત હોય તો પણ આજે આપણે જેટલાં બેગાં મળ્યાં છીએ તેટલાં ભાગ્યેજ મળત, એટલુંજ નહિ, પરંતુ હર્ષ પણ ભાગ્યેજ હોત, જાણવા પ્રમાણે હાલના આપણા શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ પોતાની રજવતને--પછી તે સ્ત્રી પુરુષ, વાણિયા, આદિજ, ક્ષત્રી, શૂદ્ર વગેરે કોઈ પણ જાતનો હોય તોપણ તેનો બેદ ન ગણતાં ઉચ્છૃં કેળી, બીજા, વાધરી, અને ટેડ વગેરે કેળવણીની આગતમાં પાછળ પડેલી જાતને--સુધારવા અતિશે ખાતી છે. તેમાં પણ સ્ત્રીજાતિને સુધારવા તરફ અતિશે ખાતી છે. તેનાં દેખાતાં જાડ જેવાં કે ક-ચારાળા, ક્ષિમેલ ટૂંનિંગ કોલેજ, વગેરે છે. તે તથા છેવટે તેવું કુળ હજી જોઈએ તેવું તો પાકટ નહિજ પણ જે કંઈ મરવા રૂપે આજ આપણે બેગાં મળ્યાં છીએ તે શ્રીમંત મહારાજની ઉદાર પ્રીતિની પ્રસાદી છે, માટે આપણે આપણો વિષય શરૂ કરતાં તે મહારાજની જય વાંચીશું. ફુનિયાગાં કેળવણી તરફ જાતની છે: (૧) તનની, (૨) મનની, અને (૩) નીતિની. શુદ્ધ કેલવણી એ ત્રણેનો પેઠા ભાગ છે.

ઘઉંના લોટને પાણીથી બાંધીને હાથવડે મસળી થોડો વાર પલાળી વળી તેને મસળવો પડે છે; તેમાં થોડું થોડું પાણી લેતાં જઈએ છીએ, તથા રોટલી ચાપ એવો કેળવીને તૈયાર કરીએ છીએ, તે ઘઉંના લોટને કેળવ્યો કહેવાય છે.

આપણામાં બેરાં કહેછે કે ઘઉંના લોટનું જે કરીએ તે ચાપ; માત્ર તે તૈયાર કરવાની રીત તથા તેમાટે જોઈતો સામાન જુદાં છે. અને તેથીજ તેની જુદી જુદી ચીજો થઈ શકે છે. ત્યારે આપણે શરૂઆતમાં એક લોટ રૂપ છીએ; અને લોટનું જેમ ઘેગર લાંડુ, લાપશી, શિરો, જલેબી વગેરે થઈ શકે છે, તેમ આપણને આપણાં માળાપ જેમ કેળવે તેમ આપણે પણ શુદ્ધ એટલે ધરને કેળવીશું. આપણો સારાં નરસાં નીવડવાનો તમામ આધાર આપણાં માળાપ ઉપર હોતો તેમ આપણાં છોકરાં છોકરીઓ આધાર આપણા ઉપર જાયુવો.

જો તે જાતનો ધંધો હોય અને તે સ્ત્રીજાતમાં સહેલો કે અધરો હોય તોપણ બીજા પાસે જોયા વગર અપવાદ શીખ્યા વગર થઈ શકેજ નહિ. કહેવાનું એટલુંજ કે કંઈ

કામ કરના પદેમાં તે સીખવું પડે છે; તે વિના ને સાફ આવડેજ નહિ આ પરીથી
જાણાય છે કે કોઈ પણ દસકુ કામ જ્યારે પેલાની મેલે સાફ થયે તદિ જ્યારે મુદ-
કેગવણી કે જે ઉપર આખા દુનિયાનો મુખ્ય આધાર છે, તે તો શીખ્યા વગર આપડે-
જ નહિ એ ઉદ્દેશ છે. પણ આ કેગવણી કાર્ય નિશાળમાં શીખવવામાં આવતી નથી.
પરંતુ જેવું જાનવાન થયે તે પ્રમાણે તે ધરના માણસમાં ધર કેગવણ સજાથી એકાદ
વગર જાન દેવા છે. ઉપર લખવામાં આવ્યું છે કે કેસરણી તથા જાનની છે તેમાં પડમાં
તનની એટલે શરીરની કેગવણી છે શરીર માફ રજુ તો પછી મનના કેગવણી તરફ ધ્યાન
શકે છે અને પછી નીતિની કેગવણી જાણી મનને દરેકમાં કામના થાય છે હવે જે મન
જાનની કેગવણી કહેવામાં આવી, તે દરેક માટે લખીએ તો થણુ લખાણુ થાય પરંતુ
આજે મુદ કેગવણી માટેજ એ સમુદાય વધારે મોટીજી આજણામાંથી જે માણ અને જાહે-
નોને પારથી અથવા અંગેજી કોઈ સાથે મળવા થયો હશે જાહેનોની ખાતી થઈ દરેક કે
અજણા દિદુ જાતા તે કોઈ મુદ કેગવણમાં જકુ મારાજે. મુદકેગવણી એ સોકોની ઉંચી
જાનની મજામાં આવેજે મારા કોઈ એ વાળ કમળ કરે છે એ સોકો શી જાન ઉપર મુખ્ય
ધ્યાન આપે છે તે વાળ વેગમાંજ કુ રજુ થુ તે એ કે કોઈએ જાનની કેગવણી મો
કાંઈ તેમજ ઉંચી જાનની આવે છે, કોઈ કોઈ રીતે સુખી રહેશે, દરેક જાણના અજ વજ
કેવા આવવામાં તેમના શરીર સુધારી, એની કાળજી તેમના મામાપને અજુદા દેવા છે
એકજાન નહીં પણ છેડા નાની ઉપરના દેવા થાય ખાર માસનો અને જે વાસનો થાય
તારે શી દેા મોગાજ બલમજે અને આજેવા નવા વિચારમાં તેમજ જાણના અજ વજ
છે કામનું શરીર જરા મરમ થાય અથવા તેમને કબેન થયેજુ દેખાય, તો તેજ વખતે તેના
આજના કામને એકે અને વજાખા નેરા તે આજણુ એકે એકે એકાદમાં અજવાર તે
જામજુ એકાદ કરીને મારે છે પણ જ્યારે એમનું ન આવે ત્યારે ધર જાહેરને એકે એકા-
ને છે વજાખા નેરા થેડુ કામમાં જાણના દેાસેઆર દેવા છે તેનો દમજાનોજ એક
કામજે છે કે, કામના માણજેની પદેજાના માણજે પેરનજાના ધરવામાં કીરાજા
સાહેબ એ કામમાં જાણના દેાસેઆર દેવા, એટલું જ નહિ, પણ તેમના ધરમાં જે આવ્યા
નથે કોઈ કામ માટે થાય શાખી છે, તે તો વજાજ દેસિનાર કામને કેટલાક આવડા માટે
જાણ એવી સારી જાણી કામમાં આવડી કે જેને વેદના એકાદથી પણ ન મટે તેની
કામ થો વગરજ સાધુ થયું. ખાસ મોટા અને જાણના જાણના કામમાં એ કોઈ આવે
છે. જાણી વજાજ ખાસ જાણના કામમાં એકાદવાના તો કામજા સીરવાનો તેમ-
જામાં થાય છે ઉપર કમળ ને દરેક જાણના આવડે દિદુ નેરા કામજા લીએ આવડા
કોઈને શું થયું છે તેની મેલ મળે પણ આવડુને અજર પડતી નથી. તેમ તેને મજામાં
આવડું પણ નથી. તેમને તેની સેજન પણ દેાતી નથી કેટલાક નેરા સારા દેાસિનાર
દેવા છે પણ તે જાણના જાણનાર અને કામમાં મનના દેવા છે, જેથી તેમને આવડેજ
જાણના અજમાં કામ આવડું નથી તેમજ કોઈને કામનું ઉઠેરી જાણના પણ નથી. એરિ-
જુ કે કોઈનું કામનું કામનું કામનું દેાસે તે તેને મારે કામને એકાદમાં વગર આવડે
વગર નથી તે પણ જાણના કામની વગર કામમાં આવડુ દેાસે નેરા કામ

સુધરતાં જાય છે. એ વાત ખરી છે કે પારસી જાત-કરતાં આપણાં હિંદુ બૈરાંને નાત જાત-ના રીતિ રિવાજ વગેરે વચ્ચે નડે છે. પણ ધરતાં છોકરાં ઉછેર્યાં અને ધરતું કામ કરવું એમાં તેવી કશી નડતર છેજ નહિ. એ બધી વાતો તો જાણે થોડી ધણી સૌ કોણ પણ કરી શકે છે અથવા ખીજ પામેથી પૈસા આપી કરાવી શકે છે, પણ જે છેક બહુ જરૂરની છે, તેનો તો આપણા દેશમાં ધડોજ થતો નથી. પારસી લોકો નાનપણથીજ કદી અંદર અંદર બૈરાંને કે બાયડાને દુકારાથી બોલે ચાલે નહિ, પણ નોકર ચાકર સાથે પણ તેવીજ માન-ખરી રીતે બોલે ચાલે છે. અને તેમજ આપણી હિંદુ જાતમાં જે સૌથી હાંચી જાત નાગરની ગણાય છે તેમાં પણ તે બાએજ જોવામાં આવે છે. પરસ્પર દુકારાથી બોલ-વાં ચાંદ્રવાની રીત ખીજ કરતાં બહુ હલકી કહેવાય પણ તે ઉપર આપણે ધ્યાન આપતાં નથી. નાનું બાળક સહેજ સાજ જોલતાં શીખે ત્યારથી બધાની સાથે માન ખરી રીતથી બોલે ચાલે, ચોખ્ખાઇ શીખે, બધી રીતે ચાલે; ચોરી કરે નહિ, છુડું બોલે નહિ, એમ કરવાને તેઓ ધણીજ સંભાળ રાખે છે. તેમ છુડું ન બોલવા માટે તથા ચોખ્ખાઇ માટે તો તેઓ બહુજ કાળજી રાખે છે; તે કરતાં ખાંચ વરસતું છોકરું-તેાછોડી કે છોકરો ગમે તે હોય તો પણ તેને બજાવવા તરફ તેઓ અતિશય ધ્યાન આપે છે. આપણે તેમાં જરા પણ સગજી શકતાં નથી તેમ આપણા મનમાં પણ તેવા વિચાર આવતા નથી. એથી આપણા હિંદુઓ ખીજના કરતાં વધારે કંગાલ છે. નાના છોકરાને બાળપણમાં વધારે સુધક કરીને કેળવીશું તો મોટપણે બધી રીતે સારે રસ્તે ચાલશે એટલે એનાં ફળ બધી રીતે સારાંજ થવાનાં. આપણાં બૈરાંમાં ધણી ભાગે પાણી-આરું ઘોઘ સાફ રાખવાનું અને પાણીઆરામાં વાસણ કાચ જેવાં સાફ રાખવાનું, કદી થોડું ઘણું આવડે છે, પણ જાને ચોખ્ખાં રહેતાં નથી. વખતે માથું છોટેલું, વાળ વિખરા-એલા, ઘરમાં લૂગડાં લત્તાં ગમે તેમ રખડતાં, ધણી વખત નજરે જોઈએ છોએ. એથી આપણા ઘરમાં જેવા આવનારને આપણા માટે બહુ હલકો વિચાર યાય છે, એટલુંજ નહિ, પણ જેમ બિલાડીના પેટમાં ખીર ટકે નહિ, તેમ ખીજના ધરની વાત સાંભળી. કે જોઇ તો આપણાં બૈરાં તરતજ પાડોશીને કે ખીજ કોઇને કહે ત્યારેજ ટાઢક વળે. એથી પગ-તળે રેસો ને પારકી વાત કરવા જેવું યાય છે. આપણે આપણા ઘરમાં કંઈ પણ સુધારો કરી શકતાં નથી અને ખીજના ધરમાં તેવું જોઇ ચૂગલી કરી છીએ એ આપણી રીત બહુજ નહારી છે. સારા ધરનાં બૈરાં આ રીવાજને સારો ગણતાં નથી. ધરમાં ઘોઘ વાળી ઝાડી લીપી ચુંપી સારું રાખવું, વાસણ માંજ ઘોઘ સાફ રાખવાં, ઘરનો દરેક સામાન-તેમાં જે ચીજની જ્યાં જરૂર હોય તે ચીજ ત્યાં જોડવવી, પછી તે આપણા બાયડાની, છોકરાની કે છોડીઓની ગમે તે માણસની હોય. એમ કર્યા પછી ધરમાં નવી આવેલી ચીજો તરતજ જે જગો ઉપર જોડવવાની હોય ત્યાં જોડવી દેવી એટલે પાણીઆરાનું વાસણ પાણીઆરે, સીધા સામાનની જાણ. જોરડામાં, ધરેણાં ગાદાં ને લૂગડાં લત્તાંની નવી ચીજ પેટી પટારામાં, બીનાં ઘોએજાં લૂગડાં સૂકવવાને ઢેકાણે અને રસોડા-ની ચીજ રસોડામાં જોડવી દેવાનો રિવાજ રાખવો, એ એક જાતની ધર કેળવણી છે.

इनामपत्रको.

(પાઠશા મામલો અ.પુ.)

૯૧ નાના બંગારીયા સ. ગુ. ૫ શાળા ૪-૧૦-૬૬ વાલજી કરનજી તથા મેન્ડરોએ ખુશી-
યી ૧-૦-૦ ક. છોકરા એને સાકર વહેતી ૯૨ લાલાવદર., ૨-૦-૧૦-૬૬ બાબર રૂપા
મેળાને ઘેર પુત્રને જન્મ થવાથી ૧-૪-૦ ક. સદર ૯૩ નાના બંગારીયા સદર
અર્પણ શાળા ૩-૦-૧૦-૬૬ મહેતાજી અમલા વદાલા એમને ખુશીયા ૦-૮-૦ ક સદર.
ક્રમ ૧૦૭-૪-૦ બા. ૧૬-૧૪-૦ શિ ૯૨-૧૩-૦૩

J A DALAL

તેજસ્વિનાર.
આલેક્સાલ નાથાબાઈપટેલ

દેવમુખ મોનિટ

વિદ્યાધિકારી.
રેડેલ મહેદરા

પ. નં. ૩૬૧

વડોદરા રાજ્યની દેશી કેળવણી ખાતાની શાળાઓમાં માટે નવે-
બર રાત ૧૮૯૬ ના માસમાં પચ્ચરણ વહેતાયેલાં ઇનામનું પત્રક.

૧ હારીજ સ ગુ શાળા ૨૧-૧૧-૯૬ હકરનામર સદમીરામે મેળાવડા વખતે ૧૬
છોકરાઓને સાકર વહેતી ૨ બધાર., ૨-૧૧-૯૬ મદાસજ મનાપુરી તથા
મામ ભોડોએ ખુશીયા. ૮-૪-૦ ક. શાળામાં બડીવાળ તથા છોકરાઓને સાકર વહેતી
૩ આબુસ્મા., ૧૧-૧૧-૯૬ તારાચ દેનેહચટે છોકરાને શાળામાં બેસાડીને ૧-૦-૦
શિ છોકરાઓને પતાસા વહેત્યાં ૪ આબુસ્મા સ. ગુ કન્યાશાળા. ૨૬-૧૧-૯૬ મોહન-
લાલ મગનલાલે ખુશીયા ૦-૪-૦ શિ કન્યાઓને પતાસાં વહેત્યા. ૫ ધીલેજાજ. સ. ગુ
શાળા. ૧૭-૧૧-૯૬ દરજી બાઈચંદ અવાચદને ઘેર પુત્રને જન્મ થવાથી ૨-૦-૦
શિ છોકરાઓને પતાસા વહેત્યાં. ૬ ખેરાળુ સ ગુ કન્યાશાળા ૧૯-૧૧-૯૬ બાઈ
મુરજી રતનજીએ ખુશીયા. ૦-૮-૦ શિ. કન્યાઓને પતાસા વહેત્યાં. ૭ ડોહાડા સ ગુ
શાળા ૧૪-૧૧-૯૬ રેદેખાતખાં અલીદાદખાએ ખુશીયા. ૧-૦-૦ શિ. છોકરાઓને
પતાસાં વહેત્યાં. ૮ કાંસા ૧૯-૧૧-૯૬ મેન્ડર લોકોએ ઇનામ મેળાવડા વખતે.
૦-૮-૦ શિ. છોકરાઓને ખાડ વહેતી. ૯ મોઝારીયા. સ. ગુ. કન્યાશાળા. ૨૪-૧૧-૯૬
અર્પણ. કુમાર કમીઆલાલે ખુશીયા. ૦-૮-૦ ક. કન્યાઓને ચાલા વહેત્યા. ૧૦ ચેરીત.
સ. ગુ શાળા ૧૧-૧૧-૯૬ સદમીરાસ ચદા બાઈએ ખુશીયા ૦-૮-૦ ક. છોકરા-
ઓને પતાસાં વહેત્યાં ૧૧ નાગડીપુર ૨૧-૧૧-૯૬ રવળ. હરીલાલ કમીવાસાંકર
તથા ખદ. સાલાજી પ્રાણસંકર ખુશીયા ૧૮-૮-૦ છોકરાઓને પુસ્તકો વહેત્યા

નારદીપુર. સ. ગુ. શા. ૨૧-૧૧-૯૬ સદર. ૭-૮-૦ ક. કન્યાઓને પુરતકો વહેંચ્યાં.
 ૧૩ સેરયા. સ. ગુ. શાળા. ૨૮-૧૧-૯૬ મણીલાલ અમૃતલાલ તથા. માસ્તર. મનસુખ-
 રામ ગયુરાંદસે ખુશીથી. ૦-૧૧-૦ ક. છોકરાઓને પુરતકો વહેંચ્યાં ૧૪ ઉનાઠ. ,,
 ૨૭-૧૧-૯૬ બાબુરાવ રામરામ એમણે ખુશીથી. ૨-૦-૦ ક. છોકરાઓને સાકર વહેંચી.
 ૧૫ રાંધેળ. ,, ૩૦-૧૧-૯૬ હાકોર. મંભીરસંગ. તથા રકુલકમેટીના મેમ્બરોએ ખુશીથી.
 ૧-૦-૦ છોકરાઓને પતાસાં વહેંચ્યાં. ૧૬ છત્રાલ. ,, ૭૦-૧૧-૯૬ સોની. ત્રીભોવનદાસ
 નયુભાઈએ ખુશીથી. ૧-૦-૦ સદર. ૧૭ કોલવાડા. ,, ૨૮-૧૧-૯૬ મહેરબાન. કસોલ
 અને હડી વિભાગના દરોગા સાહેબે. ૧-૦-૦ ક. સદર. ૧૮ બહીવડ. ,, ૨-૧૧-૯૬
 બાયાભાઈ ગોબરભાઈ તથા. બકોરભાઈએ ખુશીથી. ૧-૪-૦ સદર. ૧૯ નાંદોલ. ,,
 ૧૪-૧૧-૯૬ પટેલ. બગવાનદાસ જોર્સીગદાસે ખુશીથી. ૧-૦-૦ ક. સદર. ૨૦ નાંદોલ
 સ. ગુ. કન્યાશાળા. ૧૪-૧૧-૯૬ સદર. ૦-૪-૦ ક. કન્યાઓને પતાસાં વહેંચ્યાં.
 ૨૧ આતરસુબા સ. ગુ. શાળા. લપાર. જોડાભાઈ ઝવેર ખુશીથી. ૧-૮-૦ ક.
 છોકરાઓને પતાસાં વહેંચ્યાં. ૨૨ દેવકરણના મુવાસ ૧૭-૧૧-૯૬ નાગર વાણીયાની
 નાતના પંચ તરફથી. ૯-૮-૦ ક. શાળામાં ધડીવાળ આપ્યું. ૨૩ ધારીસણા. ,,
 ૯-૧૧-૯૬ શા. મગનલાલ વરધમાને ખુશીથી. ૦-૪-૦ છોકરાઓને પતાસાં વહેંચ્યાં
 ૨૪ ઇસતપુર મોટા. ,, ગાગ લોકોએ ખુશીથી. ૧૩-૮-૦ ક. કાળામાં ધડીયા
 આપ્યું. ૨૫ વડોદરા. સ. મ. શા. નં. ૧. ૭-૧૧-૯૬ મે. કાશીનાથ વિહારાવ એમણે
 ખુશીથી. ૧-૧૫-૦ ક. છોકરાઓને પુરતકો વહેંચ્યાં. ૨૬ વડોદરા. સ. ગુ. કન્યાશા. નં. ૨
 મહેરબાન રા. બા. નેપાળના ડિરેક્ટર સાહેબે વિઝીટ કરીને ૧-૦-૦ ક. કન્યાઓને પતાસાં વહેંચ્યાં
 ૨૭ વેસ્મા. સ. ગુ. કન્યાશાળા. ૨૬-૧૧-૯૬ અત્રેની સ. ગુ. શાળાના મહેતાજીએ ખુશી-
 થી ૦-૪-૦ ક. કન્યાઓને સાકર વહેંચી. ૨૮ મરોલી. સ. ગુ. શાળા. ૧૮-૧૧-૯૬ અં-
 બાલાલ વસનજી એમણે ખુશીથી. ૧-૦-૦ ક. કન્યાઓને દામડીઓ વહેંચી. ૨૯ નડોદ. ,,
 ૨૨-૧૧-૯૬ શા. ડાહ્યા વળજી તથા. બાવસાર જોગી દેવાએ ખુશીથી ૦-૮-૦ ક. છોક-
 રાંને ખાંડ વહેંચી. ૩૦ હથુરણ. સ. ઉર્ફરકુલ. ૨૪-૧૧-૯૬ મુનશી. દુરેબાજીમાં ફતેહ-
 ખાંએ ખુશીથી. ૦-૨-૦ ક. છોકરાઓને જમરણ વહેંચ્યાં. ૩૧ વરીપાવ. સ. ગુ. કન્યાશા-
 લા. ૨૭-૧૧-૯૬ મેમ્બર. ભીમભાઈ ગોવિંદજી એમણે ખુશીથી. ૦-૮-૦ ક. કન્યાઓને
 પતાસાં વહેંચ્યાં. ૩૩ ગણદેવી. ,, ૧૭-૧૧-૯૬ હેડમીસ્ટ્રેસ. જીજ્ઞાસુ પ્રેમશંકરે ખુશીથી.
 ૧-૦-૦ ક. કન્યાઓને પુરતકો વહેંચ્યાં. ૩૨ જાગુમરા. સ. ગુ. શાળા. ૧-૧૧-૯૬ કણુળી
 નયુભાઈ ત્રીકમે ખુશીથી. ૦-૨-૦ ક. છોકરાઓને ચણા વહેંચ્યાં. ૩૪ નીચોળ. ,, ૩૦-૧૧-૯૬
 દુલ્લભભાઈ નારણભાઈ તથા. રકુલ કમેટીના મેમ્બરોએ ખુશીથી. ૫-૪-૦ છોકરાઓને
 મીઠાઈ વહેંચી. ૩૫ સોનગઢ. સ. ગુ. કન્યાશાળા. ૨૮-૧૧-૯૬ મહેરબાન રા. સા. વ્યારા
 અને સોનગઢના ન્યાયાધીશ સાહેબે. ૦-૮-૦ ક. કન્યાઓને પતાસાં વહેંચ્યાં. ૩૬ વાંકીયા.
 સ. ગુ. શાળાં ૨૪-૧૧-૯૬ પટેલ. જે રામ પુંજીએ ખુશીથી. ૦-૮-૦ ક. છોકરાઓને
 સાકર વહેંચી. ૩૭ બાળાપુર. ,, ૩૦-૧૧-૯૬ સદર. ૦-૪-૦ સદર. ૩૮ મોટામાંડવાડા.
 ૪-૧૧-૯૬ સાંખા મુયાજાએ ખુશીથી. ૧-૦-૦ ક. સદર. ૩૯ જાળીયા. ,, ૫-૧૧-૯૬

પટેલ રાખા જેસમે ખુશીથી. ૦-૪-૦ ક. સદર. ૪૦ રાજકોટ. ,, ૧૦-૧૧-૯૬ વાવજી-
 માધ મથુરમાધ તથા શા માયા મવજીએ ખુશીથી ૦-૧૧-૦ સદર ૪૧ રતનપુર ,,
 ૨૪-૧૧-૯૬ રામચંદ્ર સીતારામે ખુશીથી. ૦-૮-૦ સદર ૪૨ ધારી ,, ૧૮-૧૧-૯૬
 માધવજી. ભવજી તથા. કજીખી. મેવજી તથા કદાનજી પુરસોતમે ખુશીથી ૨-૦-૦ ક
 હોકરાએને પતાસા વહેવ્યા. ૪૩ ચલાળા ,, ૧૯-૧૧-૯૬ વહોરા ઇસબ અસીમાઈ તથા
 વાણી મમવાનજીએ ખુશીથી ૩-૦-૦ ક સદર ૪૪ ચલાળા સ. યુ. કન્યાશાળા ૧-૧૧-૯૬
 સદર. ૧-૮-૦ કન્યાએને પતાસા વહેવ્યા ૪૫ કોડીનાર. સ. યુ. શાળા રોક નદા દેવચંદે
 ખુશીથી ૧-૪-૦ હોકરાએને મોકર વહેવી ૪૬ હરજી ,, ઉપાધ્યાય કદાનજીનારજી પોતાના
 હોકરાને યાત્રામા મેમાડીને ૩-૦-૦ ક હોકરાએને પતાસા વહેવ્યા. ૪૭ વરવાળા ,,
 ૨૮-૧૧-૯૬ આમ મોકાએ છનામ મેળવ્યા વખતે. ૮-૮-૦ ક હોકરાએને રમાબ
 પુત્રકો તથા સાકર વહેવી ૪૮ આરવાડા ,, ૨૦-૧૧-૯૬ મહેરખાન. રાણા સાહેબ
 સીમામ જીભાઈ તરફથી ખુશીથી ૬-૦-૦ ક. સદર ૪૯ મેદ સ. યુ. કન્યાશાળા.
 ૨૧-૧૧-૯૬ રીડ વજરસ નિરામ એમજી છનામ મેળવ્યા વખતે ૪-૮-૦ ક
 કન્યાએને કપડાંને પતાસા વહેવ્યા ૫૦ લનીપરા સ. યુ. શાળા ૨૫-૧૧-૯૬
 ખા. માવજી મીરાએ ખુશીથી ૧-૦-૦ હોકરાએને પતાસા વહેવ્યા ૫૧ કજીખીપરા
 ૧-૧૧-૯૬ આમ હરી મોકર મોદનજીએ ખુશીથી ૦-૮-૦ સદર ૫૨ ચોરાવા
 સ. યુ. કન્યાશાળા ૧૧-૧૧-૯૬ હાર ગોર્વાઈજી અમરશાને ધેર પુત્રનો જન્મ
 થવાથી ૫-૦-૦ કન્યાએને પતાસા વહેવ્યા ૫૩ મીરીયા સ. યુ. શાળા
 ૨૭-૧૧-૯૬ મેદરખાન રાવજીદેમ નવમ સુના સાહેમે વિગ્રીટ કરીને ૦-૮-૦ ક.
 હોકરાએને સાકર વહેવી ૫૮ સોજી સ. યુ. શાળા ૧-૧૧-૯૬ આમ કુનેરમાઈ
 સવણે ખુશીથી ૧-૮-૦ ખા. હોકરાએને પતાસા વહેવ્યા ૫૬ સોજી સ. અ. ત. જી.
 શાળા. ૧૭-૧૧-૯૬ મહીજી વીસગમે ખુશીથી. ૦-૮-૦ ખા. સદર ૫૬ નાર
 સ. યુ. શાળા. ૯-૧૧-૯૬ ત્રીમલાઈ નયુમાઈએ ખુશીથી. ૧-૮-૦ ખા. સદર
 ૫૭ નાર સ. યુ. કન્યાશાળા ૨-૧૧-૯૬ શા હમનલાલ પુરસોતમે ખુશીથી. ૧-૦-૦
 ખા. કન્યાએને લુપડા વહેવ્યા ૫૮ આદરજી સ. યુ. શાળા ૧૦-૧૧-૯૬ ગોપાળરાવ
 આજુદરાએ ખુશીથી. ૩-૦-૦ હોકરાએને પતાસા વહેવ્યા ૫૯ કાસર સ. યુ.
 શાળા ૧-૩૧-૯૬ ખાનર હવા તથા કામજી જેજતાએ ખુશીથી ૫-૦-૦ ખા. હોકરા
 એને પતાસા વહેવ્યા. ૬૦ સીરવા સ. યુ. કન્યાશાળા ૨૩-૧૧-૯૬ પે આસિ લલુગાઈ
 હવરાદે ખુશીથી. ૦-૪-૦ ખા. કન્યાએને કાપડ વહેવ્યા. ૬૧ વસે સ. યુ. શાળા.
 ૭ ૧૧-૯૬ અમીન. જાલદાસ નરસી તથા શા મુળજીએ ખુશીથી. ૫-૦-૦ ખા. હોકરા
 એને પતાસા વહેવ્યા. ૬૨ પાડોળા ,, ૧૭-૧૧-૯૬ પટેલ જીજીમાઈ રધાબાઈએ
 ખુશીથી. ૧-૦-૦ ખા. સદર ૬૩ રહેમ ,, ૨-૧૧-૯૬ પટેલ ખાનરમાઈ ખુશાસ.
 તથા મથુરમાઈએ ખુશીથી ૧-૮-૦ ખા. સદર. ૬૪ રેજુજી ,, ૧૦-૧૧-૯૬ શા
 જયજીમાઈ તથા મીરજી તથા મથુરમાઈએ ખુશીથી ૨-૮-૦ ખા. સદર ૬૫ વડુ ,,
 ૨૦-૧૧-૯૬ શા. દેવજી ચાલચંદ તથા હવરાદાઈ હરીમાઈએ ખુશીથી ૨-૦-૦ ખા.

૩. કારીગર વર્ગ પૈકી સવાર, સુતાર, દરજી, તથા મજૂર વર્ગ પૈકી મસાલચી, ઘોખી, બંગી, બીરતી, પાણુકો અને નગાર ખાનાના નોકરો હલકીવાળા, સીગાડીઆ, ઝાડાવાળાં, વગેરે તથા આવી પ્રકારના નોકર પૈકી જેમની કચેરીના વખત જેટલા વખતમાં પુરેપુરું વખત દરરોજ નોકરી ઉપર હાજર રહી નોકરી કરવી પડતી નથી એવા નોકર લોકોને.

૪. જે નોકરોને પગાર રૂ. ૧૦) ખા. ના અંદર છે પરંતુ તેમને બીજા કામ બદલ પગાર અગર પગારમાં વધારો મળતો હશે તે સુદ્ધાંત પગારની રકમ રૂ. ૧૦)થી જરૂરી થતી હશે તો તેમને મોંઘાઈની રકમ મળવાની નથી. ઉદાહરણ શાળાખાતા પૈકી કેટલાએક ભારતરને મૂળ પગાર રૂ. ૧૦)ની અંદર છતાં નાછૂટ રકુલ બદલ તેમને બીજી રકમ મળતી હશે અને તેથી રકમ સાથે તેનો પગાર રૂ. ૧૦)થી વધારે થતો હોય તો તેવા નોકર લોકોને.

ઉપર પ્રમાણે રૂમાન થયેલું છે તે વિશ્લેષ જે લોકોને પ્રથમના વટહુકમ નં. ૩૮૦. ૨૬-૪-૬૭ના આધારે મોંઘાઈ એલાઉન્સની રકમ આકારી આદા કરી હશે તે પરત વસુલ કરી ત્રીજેરીમાં ભરી દેવી અને આપ'દે આકારી નહીં આપવા તજવીજ કરવી. તારીખ. ૨ માઈ જુન. સન ૧૯૯૭.

J. A. DALA..

અંબાશંકર પ્રભાશંકર.

વિવાધકારી..

વટહુકમ નં. ૭૦

ગુજરાતી તથા મરાઠી હોકરાઓની સાગાઓ માટે જે ધોરણો દર્શાવેલાં છે તેમાં હતા મોટામાં મોટા ધોરણને હદા ધોરણનું બીજું વર્ષ એમ ગણવામાં આવેલું છે તે પ્રમાણે દરેકની ન ગણતાં તેને સાતમું ધોરણ ગણવું.

૨. રાદરદ સાતમું ધોરણ કેાઈ શાળામાં કાદવાની જરૂર પડે તો પ્રાંતના રા. રા. એન્ડુ. ઇન્સ્પેક્ટર સાદેખની મારફતે અદાની મંજૂરી મેળવી કાદવું.

૩. સાતમા ધોરજુમાં સાત કરનાં વધારે વિદ્યાર્થી થાય અને તે પાંચે પરીક્ષા સુધી જારી રહેશે એમ ખાતી થાય તોજ તે વર્ગ કાઢવાની મંજૂરી માગવી સાત હોદ્દા સુધીનો વર્ગ કાઢવાને કોઈએ મંજૂરી માગવી નહીં.

કોઈ શાળામાં જ્યાં સાતમું ધોરજુ થાસનું હોય તે તેમા સાત અમર તે કરતા કમી વિદ્યાર્થી હોય તે તે વર્ગ ઉપરે છતાંસ થયા હોય તે તે જારી રાખવાની જરૂર જણાય તો તેનાં કારણો જણાવી રા. રા. કન્સપેક્ટર સ હેનની મારફતે મંજૂરી માગવી ને રા. રા. કન્સપેક્ટર સાહેબે કારણો ઉપરથી એમ તે અભિપ્રાય આપવો. એ વર્ગ ઉપરે હદાપિ છતાંસ થયા ન હોય તે વિદ્યાર્થીની સંખ્યા સાત કરતા વધારે ન હોય તો તે વર્ગ એકદમ મારતરે બંધ કરવો. થાયુ સાલની વર્ષિક પરીક્ષા થવાને મહીનો ૩ એ મહીના બાકી હોય તો એ વર્ગ બંધ ન કરતા જારી રાખવો. તે માટે મંજૂરી માગવાની જરૂર નથી.

તા ૨ જુન સન ૧૯૬૭ મે નવસારી

J A DALAL

વિદ્યાર્થી.

હસમુખ જોશી

દિ. ૧ જુન ન ૪૦

૨૧મી ફેબ્રુઆરી ખાતુ

વરજુકેમ

ખાતીનું વિભાગીખાતુ કમી કરવા સંબંધમાં કોમલ સરકાર મહારાજ સાહેબનો ખાસ હુ હુ નોંધ અક ૭૫. ૧-૫ કાળો વૃક્ષ થયો. હ તે સંબંધમાં નિચે પ્રમાણે તા ૧ ૯ જુનથી અમલ થયો. એકએ.

૧. ખાતનામાં વર્ગ ૫ડેલા પૈકરની વધત્ર પ્રત સાંધનિક કામનો સહ આ તરફ મોકલવાનું જાહે કરવું.

૨. સદસ્યા નાખાળેના તેને બહા કરીની હકાલદાર પાવનીએ મોકલવાનું જાહે કરવું.

૩. કાગળ ૧. તાળાની એ.શીમેન્ટ ખાતન ખાલીકાની કુતુલન તથા તેની લકીંગનું વગર વિમેર મોકલવાનું જાહે કરવું.

ઉપર પ્રમાણે થવાથી ફરતુક કમ કમી થશે અને તે ઉપરાંત વખ કમી કરવાના સંબંધમાં તાજીજ જારીકે. તેનો નિર્કાલ થશે કદતરી

કામનો બોલે કમી થવાથી શિક્ષણનું કામ સારી રીતે થવાની આશા રાખવામાં આવે છે. તારીખ. ૨ માહે જુન સને ૧૮૯૭ નવસારી.

J. A. DALAL.

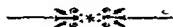
અંબાશંકર પ્રભાશંકર.

વિદ્યાધિકારી.

શ્રી.

પ-ખ ન. ૪૭૧

ખહેરાત.

જોને સંખેડા તાલુકે મજકુરના ગામમાં અગ્નિ થવાથી કેટલાક ગરીબ લોકોનાં ઘર બળી જઇ નિરાધારી થઇ ગયા. તેઓ પોતાના છોકરાંઓને શાળામાં ભણવા મોકલે પણ તેમની પાસે સ્કેટ ચોપડીઓ તથા માસિક ફીનું સાધન નહીં હોવાથી કેટલાક ઉદાર ગૃહસ્થોએ નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે વિદ્યાને ઉત્તેજન ખાતર મદદ કરી તે:—

૮-૦-૦ કલદાર મે. રા. બા. જલિસંગરાવ આંચે સાહેબ.

૧૫-૦-૦ બાબાશાહ શેઠ. મનમુખરામ પીતાંબરદાસ.

૭-૦-૦ બાબાશાહ મદાનન તરફથી આગેવાન દેસાઇ બાપુ
બાઇ હરિલાલ.

૩૦-૦-૦

ઉપર મુજબ સદગૃહસ્થો તરફથી ચયેલી ઉદારતા બદલ તેમને માટે ખાતા તરફથી સતોપ ખહેર કરવામાં આવે છે. તા. ૧૯ માહે મે. સન ૧૮૯૭ મુ. ડોહાઇ.

J. A. DALAL.

વિદ્યાધિકારી.

અનુક્રમાંણકા.

વિષયો	૧	૨	૩	૪	૫	૬
૧ ઉડી જી પળી આકાગે!	૧૦૬
૨ સુશિક્ષક	૧૮૧
૩ દત્તિદામશિક્ષણ	૧૮૪
૪ શાળાપયોગી પત્રો	૧૮૭
૫ ગૃહસ્થાનવૃદ્ધિ	૧૯૦
૬ મંગીન કાદમ્બરી નાટકનું અનુવર્તન	૧૯૨
૭ ગાયકનાડ સરદારનું કેળવણી ખાતુ (દનામ પત્રકો ૩૦)	૧૯૫
૮ ગાયકવાડ મગદારનું કેળવણી ખાતુ (મગધુનરો)	૫૫

વિજ્ઞાપના.

કેળવણીનો અક મોડામાં મોડો પૂનમ સુધીમાં ન મળે તેમણે જે તે મામ પૂરો થતા અગાઉ પરભાઈ અમારા તરફ લખી જણાવવા તરફી બેરી, એટલે થોડાં પુનર્સો વખતો નખન આવવામાં આવશે. પૂનમ પછી લખનારને અકેસિનકે હશે તેના મળી શકશે.

જેમના ગામમાં ટપલ ન આવતી હોય તેમના અકે કપી શાળાની કે પોસ્ટની મારફતે મોકલવાથી તેમને જાણી મળશે તે પણ જણાવવું. શાળા પૂનમકર થાય કે તરતજ ખબર આપવી.

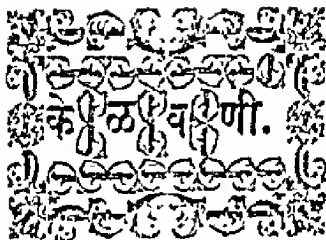
મેનજર.

જાહેરખબર

કપાલનું પુસ્તક કિંમત બે આના પણ જ ઉત્તમ અગ્રંથ આખર સુધી અગાઉ મોકલવાનારને ૩ ૧ ની દશ પ્રત. ટપાન ખર્ચ માફ કિંમત અગાઉ ટીકીટ બીડગોતો ચાલશે.

સુ ડોહા તા ૧-૭-૯૭

ગોપાળ બાપુજી આહલે.

દોષક

અર્થ મટે વર્જો ધર્મ સધાયે, જ્ઞાન મટે મનમાન વમાયે;
શ્રીતિ વર્ષે વગરે જશ મારો, ય શિશુશિક્ષણ ધર્મ અમારો.

પુસ્તક ૬ મું. આવણ. સંવત્ ૧૯૫૩. અંક ૯ મો.

ઉડી જા પ'ખી આકારો !

—૧૦૦—

(મરાઠી લાવણી.)

ઉડી જા પ'ખી આકારો, પને પારધી ઊભો પામે,
 હવ નહિ તે લાશે જાયો, ઉડી જા પ'ખી આકારો. (ટક)
 ફરે પારધી નાખી કંતો;
 હવના પકડઈ જાયો;
 મજમાલિ ઉડીને નાતો ।
 રૂ રેખી વરૂની ઘણ, ખેસિયાં ખાળ,
 મનોહર માળ, ઉગરવા આયો. ઉડી જા ૧

ગીત ગમત કરી શીઠ ગાતું;

ખુશીથી ફળ મીઠાં ખાતું;

જલદી ઉડી દૂર જાતું;

તણ દેતું તનતું તાન, ન બન નાદાન,

સમજ તું સાન, જીવ તુજ જાશે. ઉડી જા૦

૨

પારધી પંખિને ધૂરી;

આવરદા કરે અધૂરી;

ઝટ મરશે જૂરી 'જૂરી;

તું ટોળી કર તૈયાર, વધુ નવ પાર-

લગાડ લગાર, વેરી છે શાંસે. ઉડી જા૦

૩

ચેતાવ પંખીની ટોળી;

ભણી જાત તમારી ભોળી;

ખુશીથી મારગ લે ખોળી;

નહિ તો પકડી નાદાન, પલકમાં પ્રાણ,

જરૂર લે જાણ, ઉદય રેહે સાશે. ઉડી જા૦

૪

વણ મૂલથી પછી વેચાશે;

ખુશીથી ફળ પુલ કયાં જાશે ?

જમ હાથ પંખીડાં જાશે;

વનનો તણ દે તું વાસ, ઉડ આકાશ.

ભયંકર ભાસ, ભવાની ભાસે. ઉડી જા૦

૫

સુશિક્ષક.

પ્રકરણ ૨ જી.

વિચારનું સત્તાર.

સુખમયને રાત્રીનું સુખ વખતે આપ્યો, પ્રાણીઓ જાગતાં સુખ માગ્યાં આ
 વખતે આપણા પ્રાણીનું શું કરે મહેલનું સુખદાન છે જાણી શકે. સચિના આપણા દત્તા.
 નિદા માત્ર ચારત્ર કાલક ચર્ચા કરી, તોપણ તેને સુખમય દત્તા નિદા વધારે જોર કરે
 તો પશુ રાત્રે તેમ ન દેવું હારનું કે “ રાત્રે થોડી અને વેલે પશુ ” કરવાનાં હતાં એ આ-
 પણા મહેલાનું પ્રવીણ મન જાણુ દત્ત મને મનનું કામ કરવા માગ્યું—કેટલાં વેલે પ-
 શુ રાત્રિવિચારે પાછાં જાણવા માગ્યાં, ‘ નવાં દિવસ આપ્યો—આપણું કરવું ’ રાત્રિએ
 અપૂર્ણ વિચાર રહી ગયો! નિદા ની પશુ તાડતો પશુ કરે છે કાં? માફ થાયું કરવામાં
 મહામાર નહીં થાય? રાત્રે તો ન થઈ પશુ નવ્યારે તો થા? ” રવમય થયે આવી ઉપર દત્તાર
 મેડો અને વિચાર માળા પકડી. “ સાત રાત્રા પહેલાં નિદાએ જવું. આનિરદેશ તરફ
 વિચાર્યો આપણા દશે. તરી આપ્યા દેવ તો પ્રથમ દિવસમાં તેમ કરે નહીં.
 કદાચ મોડા આને પશુ તેમ દશે તો જોવાની રહુ—સમજાવીશું—સાત થઈને સાત કરીશું.
 પશુ વિચાર્યો! વિચાર્યો તો આપણા દશે નવા નવા ને જાણવાની રવમાધિક ક-
 રાજીવ દેડી આપ્યા તરી, આપણ તો તેમ થઈ, પશુ કદા દમેશ થઈ? દમેશાં થાય
 મટે શું કરવું? તેના ચિત્ત માફી તરફ જ ની મેડા કરી રીને તેની રમિકાનિને હરેરી-
 ને સ્થિત વૃત્તિ જાણવી કેમ? જોવાનું—પ્રથમ પડાવનું. દેખીને તેને નિદાગણ, દેખી
 તેની વિધિને જાણી શકી, પશુ એમ કરવા ને થા ઉપર થઈ જાત તો!—દેખને આપણ
 સુખ થયે! નાના એમ શુ થાય? એની નાં ઉપર ખાતરની પ્રીતિ વધે; આપણને
 પાતાનાં દિનેનું તરીકે મજે પશુ ત્યારે ‘ સવ સમર પ્રીતિ નદી ’ એ શું કહે છે? જ-
 કાપાળીએ; સમ હરીએ, રાત્રા જાણવાને તો પ્રીતિ થાય, એમ / નાના—એને
 અર્થ જાણવાને આપણે સમજે છે. વાસ્તવિક તો “ પ્રીતિ વગર નાં નહી. ” ઉપરથી-
 પર પૂર્ણ પ્રીતિ રાખવી, તેને અંત કરવાની ચલાવ, પશુ ને જાણુ તેના દમેશના જાણની
 ખાતર—તેને કાળજીની ખાતર. તેઓ જાણ પશુ એ જાણ રહે જાણ આપણ પડે તેરમેશક
 થોડાં તે સિદ્ધ પશુ કરવી. ને શુંદો થાત હાં પશુ સિદ્ધ ન કરીએ, હજી રાખ્યાં અને
 એવે વખતે પશુ પ્રીતિની ખાતર માફ કરીએ તો ન કાળજી સુધારવાના નહીં. એવે વખતે
 આપણી રાખેની પ્રીતિ જાણુ નુકસાન કરે છે પ્રીતિ તેને સુધારવાની ખાતર—અને તેમ વર્ત-
 ના દેરીની ખાતર નહી. વર્તનના જગ પશુ જુલ કરે તો મેમક સળ કરી અને સળ
 કરતાં પશુ તેને જાણુ” જોઈએ કે ‘ મહેલાનું સળ કરે છે ને તેમ પાતાનાં કાલ પશુ
 અર્થની ખાતર નહી, પશુ આપણને શુંદાએ મહામાની ખાતર, જ્યારે આપણે શુંદાએ
 નહીં કરીએ ત્યારે આપણ તેનું પ્રીતિનું જગ થાય અર્થ પડાવું ” પશુ આવી સમજ ના-

ઉપર ઉપરથી જોતાં કદાચ થોડો લાગે, પરંતુ એક માણસ પ્રથમ ઘણાજ અવ્યવસ્થિત રીતે કામ કરતો હોય અને પછી જ્યારે વ્યવસ્થાપર આવે, ત્યારે તેને તેના બંધાર અને ખરા લાભની કદર થાય છે. છોકરાઓ-શિક્ષકો-મનુષ્યો દરેકનાં ઉપર એવી કેટલી બધી અસર! દરેકનાં મનમાંથી બધા મરંગડગોટા કદાચ નાખી એક નિયમિતપણાની છાપ મારનારાં મારે તેનેજ પ્રથમ અમલમાં લાવવી તે પ્રમાણે યતાં બધું વ્યવસ્થિત થઈ જશે.”

(અપૂર્ણ)-કુસુમ.

इतिहास शिक्षण.

(મથુરભાઈ કાળીદાસ, હેડમાસ્ટર-કોડીનાર.)

ઇતિહાસ = ઇતિ+હ+આસ=ઇતિ એટલેજેવું-એ પ્રમાણે +હ એટલેકિલ-નિશ્ચય+ આસમાં મામૂં ધાતુ ઉપવેશન (રહેવું-હોવું) ના અર્થમાં છે; તે પરથી ઇતિહાસ એટલે એ પ્રમાણે પરંપરાથી આશ્રીત આવેલો ઉપદેશ-પરંપરાથી યતા આવેલા બનાવો, અને એ ઉપદેશ-બનાવોની હકીકત જેમાં છે તે ઇતિહાસ. મતલબ કે ઇતિહાસનો અર્થ બનેલા બનાવની હકીકતો જે પ્રમાણે બની હોય તેજ પ્રમાણે આપવી એવો થાય છે.

ઇતિહાસ ફક્ત રાજ્યકીય બનાવોની હકીકત સંબંધીજ હોઇ શકે એમ માની લેવાનું નથી. દારણ કે બનાવો સમાજ, વ્યવહાર અને કદરતમાં નિરંતર ઘણી ભલભલ બન્યા કરે છે, માટે તે બનાવોની હકીકતવાળા ઇતિહાસો પણ ઘણી જાનના હોઇ શકે; ઉદાહરણ તરીકે વ્યાપાર, કૃષિ, બાળ, જન સમાજ, રીતમાત, જાગીનનાપર થયેલા ફેરફાર, ગૃહોનો શોધ, મનુષ્યોનો સુખારો, ધર્મ અને શિક્ષણ અને એવા ઘણા વિષયોપર તે લખી શકાય છે.

પ્રાથમિક શાળાઓમાં આપણા દેશમાં વિદ્યાર્થીઓને ઇતિહાસ શિક્ષણ આપવાનો હેતુ ગરામર સમજવામાં બાગેજ આવે છે અને હેતુ નહિ સમજવાથી તેનો ઉપયોગ ખટું કદાચી રીતે યતાં એ વિષય વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકો સુદાને ઘણીવાર ત્રાસદાયક થઈ પડે છે. ૧ દરકાં કામ કરતાં પહેલાં તેનો હેતુ સમજવો જોઈએ; હેતુ સમજવાથી તેનું સ્વરૂપ કેવું હોવું જોઈએ તે સમજાય છે. અને સ્વરૂપ સમજવાથી તેનો ફરી રીતે ઉપયોગ કરવાથી તે ફળીભૂત થશે તે સમજાય છે. આ પ્રમાણે ઇતિહાસ શિક્ષણ ફળીભૂત કરી શક્યા માટે આપણે ઇતિહાસ શિક્ષણનો હેતુ શો છે તે સંબંધી વિચાર કરીએ.

ઇતિહાસ શિક્ષણ આપવાનો હેતુ વિદ્યાર્થીઓની કુતૂહલ લામણીઓને શાંત કરવાને

જુઓ તા. ૪ એપ્રિલ સન ૧૯૨૭ નાં જુજરાની ન્યૂસમાં થયેલી ચર્ચા.

૧ એપ્રિલના દારણ મનુષ્ય વિચાર.

કે માત્ર દુકો દુકો નીરસ હકિકતોનું જ્ઞાન આપવાનો નથી; પણ દેશની વિગત, ગુજરકળા, વંશપાર, રાજ્યનોત્તરિતિ, આબાદીને પડતી, પ્રજાના મુખ્ય દુઃખ, તેમના રીતિ રીતજો, તેમનું અભય વધનું કે પાછળ પડતું અને તેમના જ્ય પરાજય વગેરે હકિકત જે પ્રમાણે ખતી દોષ તે પ્રમાણે મમજી-વિચારી તેપરથી ઉપદેશી કારણે મેલતા કરવાનો છે. દુનિ-આમાં જનતા બતાવેજી માત્ર બાલુનાથી કચો લાભ નથી, પણ એ બતાવે માથે સખધ રાખના વિચારે-તેથી બીજી બાજનો પર કચેલી અસર અને તેનાં યોગ્યાયોગ્ય કારણે, તે ઉપરથી મેલજી ધારણ કરવા મોઝ આચરણ, સામારિક, જ્વરકાગિક અને પારખાઈક રીત વિચાર, દેશની અને સમાજ વ્યવહારની દરેક બાજતની ચકતી પડતીનાં કારણો, બંધારણ-નુ સ્વરૂપ અને તેનાં કારણો, તેની મેલનાઓ અને તેપરથી નજર રાખવા યોગ્ય હજાતો વગેરે હકિકત મેળવવી, એ ઇતિહાસસિદ્ધાન્તને હેતુ છે.

ઇતિહાસસિદ્ધાન્તથી જૂત કાળમાં કથી પ્રજા આગળ પડતી ચક્ર ગઈ અને કથી દા-સના સમયમાં પણ આગળ પડતી છે. કથી મુધારામાં આગળ વધેલી છે અને કથી કુધારા-મે ગરેઃ ધઈ ગઈ છે, વગેરે હકિકત તેના કારણો સાથે સમજાય છે. મદાત્મા અને દેશ બ-હા દેતેરિઓનાં જીવનચરિત્ર બાલુવારી તેમના કાર્યથી ચલેતા પરિણામ અત કરજીમાં દરેક સાથે છે. આપણાં કર્તવ્યો બલ્લવવાને સારો અને મરજ રસો બતાવે છે. તે પ્રમાણે કાયે કરી સમાજમાં કીર્તિ મૂડી જરાની હજી યદ્ય આથે છે. અને આ પ્રમજો થવાથી આગમુ મનુષ્યો પણ ઉચાથી યતા પોતાના જીવનને ઉચ્ચ બનાવી પોતાને અને સમાજને લાભ આપી શકે છે. વળી કોથી ચિકટ બનાવે અને ત્યારે કવીરોને ધૈર્યતા રાખી રસો મેળવે, રી રીતે તે દરકન દૂર કરવી કયા વિરોધ કારણો પર આધાર રાખીને આચરણ કરવું, કથી રીતે સતેવ મેળવવું, કથી બાજતની તુજી સખરી અને કથી રીતે સંતુલ કરી વગેરે વિચાર સમજાય છે, ઉત્સાહ અને આમદ સાથે પોતાનું કલંબ બળ-વવાને નવું સામર્થ્ય, ઉચ્ચતર બાવનાઓ અને સદ્ગુણો લાખલ થાય છે.

ઇતિહાસ એ * જૂત કાળના બનાવોની હકિકતો, મનુષ્યાચરણ, તેમની રીત આત અને ગુણ દોષ, સમાજ બનાવનું અને કાર્યના સારા નરમા, લાભાવાજ અને તેથી યતા-ચલેતા પરિણામના પ્રવર્તન રસ છે, કારણકે એથી જૂતકાળના મનુષ્યો, તેમની રિપતિ, આચરણ, વિચાર અને લાભ અનેલા બતાવે સાથે પરિચય થાય છે. સાવ મેલજી કરવાથી તેમાંથી ઘણો બોધ અને ચીજવાનું મળી શકે છે, જ્ઞાન આપવાની સાથે જીવિને કેવળ કેળવેલે કેટલીક વાર સમાજ વ્યવહારમાં કેટલાક નાના મેટા મનુષ્યો નાના નાના બનાવો જોઈ ને કે તેથી હકિકતો સામગ્રીને, નાના નાના પદોપકારી કામે કરીને, અને નાની નાની ફોદમ ટીઓ મેળવોને આત્મપ્રમંસામાં પડી જાય છે, યોગ ઘણા સુખ-દેખવાના પદાર્થોને સ્વાદ આખવા-અનુભવ લેતા પોતાને આખી દુનિયાના જૂત અને વર્તમાન જાનમમૂદ કરતા વધારે સુખી થારી મગરર યદ્ય જાય છે, નાના

* ઇતિહાસમાં વર્તમાન સમયના દોષ તોષણ અનેલા બનાવો લાખલ કરવામાં આવે છે. મટે જૂત કાળના બનાવ હતાં છે.

સરખા બનાવો સાંભળતાં કે અનુભવતાં તેમાં * આખી દુનિયાના તમામ બનાવોનો સમાવેશ કરી દેછે; પણ ઇતિહાસ શિક્ષણથી આ અગામ રૂપી અધિકારનો નાશ થઈ તેને સ્થળે તેજસ્વી વિચાર રૂપી પ્રકાશ હાખેલ થાય છે. એથી મનુષ્યો અને વિદ્યાર્થીઓ પોતાના ગુણ દોષની પરીક્ષા કરી શકે છે; પોતે કયે સ્થળે હોય રહેતો છે અને કયે સ્થળે હોય રહેવાને લાયક છે તેની પરીક્ષા કરી શકવાને શક્તિમાન થાય છે. ના'ના સરખા બનાવો, હકિકતો, હરકતો, સુખ દુઃખોને સમજે છે, જેથી પરિણામે સુખમાં આહંપદી-મગરરં ન થતાં સંતોષ રાખી આગળ વધવા અપેક્ષા રાખે છે અને દુઃખથી મગરાઈ નતો નથી, પણ + ખીજાં દુઃખો જાણીને પોતાનું દુઃખ કશા લેખામાં નથી એમ વિચારીને ધૈર્યતાથી તેનો નાશ કરી સુખ મેળવે છે. શું, કેવી, રીતે અને શા માટે કરવું તે સમજે છે. અમુક વખતે કેવું રૂપ ધારણ કરવું અને કયો રસ્તો પકડવો કે જેથી પરિણામે ધારેલી ધારણા ફળીભૂત થાય તે સમજાય છે. જૂદા જૂદા સમયોની રીતભાત, ધર્મઅસર, વ્યવહાર અને આચરણ વગેરે સમજી સારા નરસાનો વિચાર કરવાને શક્તિમાન થવાય છે. જ્યારે મનુષ્યો ખીજી હકિકતોની પરીક્ષા કરી ગુણ દોષ શોધે છે ત્યારે યોગ આત્મ-પ્રયાસથી પણ પોતાની રીતભાતના સારાસારની પરીક્ષા કરી શકે છે, અને મુકાબલો કરતાં સત્ય રસ્તો હાથ લાગે છે. એકંદર વિચાર પરથી સમજાય છે કે ઇતિહાસ શિક્ષણ એ આનંદ સાથે બુદ્ધિશક્તિ કેળવવાને અને હૃદય પર સારી અસર કરવામાટે બહુ સારો અને ઉપયોગી વિષય છે; અને એવી રીતે ફળીભૂત થાય એજ ઇતિહાસ શિક્ષણનો મુખ્ય હેતુ છે.

આ પ્રમાણે આપણે ઇતિહાસશિક્ષણનો હેતુ પ્રદર્શિત કર્યો. હવે એ હેતુ ફળીભૂત કરી શકવા માટે તેનું સ્વરૂપ કેવું હોવું જોઈએ તે સંબંધી વિચાર કરીએ.

(અપૂર્ણ)

* ફાલના મુળમમાં જાણતા મરહીના રોગ (જુનિઓનિક્ષેગ) થી કેટલાક લોકો બહેર-માં જ્યાં ત્યાં જાણ્યા કરે છે કે “ હવે દુનિયા નારા પામવાની છે; ધર્મરનો કેપ થયોછે; ખોદા સારી આલમનો નાશ કરવા તૈયાર થયેલા છે; + + + + ” પણ જુઓ તેઓ આવી એક નહીં પણ અનેક વાર દુનિયા પર બનેલા બનાવોની હકિકત ઇતિહાસમાંથી વાંચે તો તેમને સમજાય કે “ આવીજ જગત્તર અને જલકે આથી પણ વિશેષ ! એકવાર નહીં પણ અનેક વાર દુનિયા પર આફતો આવી પડેલી છે, તોપણ દુનિયામાં વસ્તી તો હત્તરોત્તર પ્રમાણમાં વધેલીજ નજાય છે. ”

+ સુધિગિર રામ નળ રામનું દુઃખ સાંભળી—ભણી પોતાનું દુઃખ દૂર કરી શકેલા—સંતોષ મેળવી શકેલા એ સર્વ વિદિત છે. જુઓ મિ. ક. નંજાપ્પાન.

શાળોપયોગી પત્રો.

બાલક શિક્ષકે જાણવું.

આપણા ધર્મનો એટલો જથ્થો પ્રદેશ વિગતીજી છે કે, —ને મંબંધતું મારે જ્ઞાન મનાવે
ધર્મી મર્યાદાની જરૂર છે હાલ કાલે જે મર્યાદા થાય છે તે “શાળોપયોગી પત્રો” ની
જરૂર છે. સુરોપજેલા સંસ્કૃત-કેવલજ્ઞીમા આમજી વધેના દેશમા પશુદંતુ તિફલુના પ્રદેશ
સંબંધી ધર્મી મર્યાદાની આવશ્યકતા પારિત્યકાત્મક નિર્ણય લેવામાં છે. હાલે તે પ્રમાણમા મર્યાદા
વર્તી આજીવનમાં શિક્ષણમા વિષયો—પ્રદેશ—મંબંધે મર્યાદા મનાવી કેટલી આવશ્યકતા છે
દેશોન્નતિનો પણ મહોજરો આધાર શિક્ષકે જાણવું અને તેના કાર્યની ઉન્નતિ ઉપર
છે એટલા માટે પણ શિક્ષણ મળેલના અનેક લેખો—વિષયો—લખવા જોઈએ, જુદા જુદા
વિષયોની જુદા જુદા અનેક પ્રકારે લખી મર્યાદા થવી જોઈએ, અને શિક્ષણ શાળાના સંપૂર્ણ
પ્રદેશને જાણવાની આપણ દરેકને જરૂર છે.

ઉપરના અનેક હેતુથી “શાળોપયોગી પત્રો” આ વિષય લખવો શરૂ કર્યો
છે. કોઈ પણ અમુક વિષય ઉપર જેવી રીતે બે નિર્ણય પત્રલાગ મર્યાદા કરે, તેવી રીતે આ
વિષય લખવાનો ઉદ્દેશ રાખેલો છે. વખતે આમાના વિચારો કોઈકના વિચારને મળતા હશે,
કોઈના વિચારથી વિરુદ્ધ હશે, કદાચ કે હું જે તત્ત્વને જ્ઞાન ગણુનો હોઈ જે સૂચ મને માન્ય
હોય, તેજ તત્ત્વ—મુલ—બીજાને અમાન્ય—અમાન્ય હોય છે, અને જાણી ગીજાને તેનો કેટલોક
ભાગ માન્ય અને કેટલોક અમાન્ય પણ હોય છે આમ થાય છે એટલે એ બધામાથી
મુલ—માન્યતા રોખતું એ કાર્ય મોટું ને જીમતી થઈ પડે છે, માટે જે કોઈ સાહેબોને—શિક્ષક
મંબંધે—આ વિષયમાં વિચારની વિરુદ્ધતા ભાગે—અવગણ માન્યતા લાગે તે જાણી
આમારો કરગો. તા. ૨૧-૭-૨૭

મી સુદિના પૃષ્ઠ પર પડેલા એક

“જીવન”

ના પ્રાશ્ન.

પત્ર ૧ લો.

નવીન શિક્ષકને સૂચના.

“શાળ્યનગર-સોમવાર”

(સવારના ૧૦ વાગે)

રેખી મિત્ર “મહાનલાલ,”

તમે અહીંથી નીકળ્યા આજે આઠ દિવસ થયા, પણ હજી પણ આબો નથી.
“પારંપુ” કે આજ કાલ આવશે, પણ તે પહેલા કેટલોક લખવાનો વિચાર મળ્યાં લખવાનું કે —

તમે ગાદી જે વર્ષ અભ્યાસ કરી, છેવટની પરીક્ષા આપી, શિક્ષકના ધંધાનો અનુભવ મેળવવા; જે પૈસા કમાવા; સંસાર સાગરના અનેક ખેત્રો જોવા; એકાદ વર્ગનો અધિકાર લેવા; અને આગળ ઉપર આખી નિરાશનો સ્વતંત્ર અધિકાર લેવા; આ અને એના જેવી અનેક બાબતો જોવા, વિચારવા, અને અનુભવવા શક્તિમાન થવા. છો-પાત્ર થવા છો. આ તમારો પ્રથમ પ્રસંગ છે-પ્રથમ દિવસ છે; તેથી તમારા મનમાં ઉત્સાહ, આનંદ, અને નવીન સ્થળ ઉપર-આનંદના સ્થળમાં સુવશ પ્રાપ્ત કરવાની અભિરૂચિ છે, હવે તમે અભ્યાસક્રમની માથાદોડથી મુક્ત થયા છો; તેથી તમને તમારા અભ્યાસનાં પુસ્તકો યાદ આવતાં નહીં હોય. હવે વિશ્રાંતિના દિવસ આવ્યા એમ માનતા હશે; કારણ કે મેં એવા અનેક દાખલાઓ જોયા છે. પણ એ બાબતમાં-વિશ્રાંતિના દિવસ આવ્યા ગણવામાં મોટી ભૂલ કરો છો; એ મારે સૂચવ્યા શિવાય ચાલતું નથી. એ તમારી ધારેલી વિશ્રાંતિ ક્યાં સુધીની છે? એક કે બે દિવસ, પંદર કે વીસ દિવસ, મહિનો કે બે મહિના, છ મહિના, કે વર્ષ; પણ એ વિશ્રાંતિ સદેવ ટકી રહેવાની નથી. તમે સારી રીતે જાણો છો કે, તમે સ્વીકારેલા ધંધો-શિક્ષકનો ધંધો એટલો બધો વિસ્તીર્ણ છે કે, તે સંબંધે આખી જીંદગી સુધી અભ્યાસક્રમ ચાલુ રાખો-તોપણ તે ધંધામાં પૂર્ણ થવાય તેમ નથી. હવે તમે વિદ્યાવાડીના દરવાજા પાસે આવ્યા છો. વિદ્યાવાડીમાં જોવા-જાણવાનું શું-શું છે, તે તમે સાંભળ્યું છે, તે જોવા-જાણવાની તમારી ઉત્કંઠા છે, તેથી જ દરવાજા પાસે આવી ઉભા છો; પણ હવે દરવાજાની અંદર પેઠા નથી. દરવાજા બંધ છે, પણ કુંચીઓ તમારા હાથમાં છે. દરવાજા ઉઘાડી અંદર પ્રવેશ કરશે, ત્યારે અનેક પ્રકારની નવીનતા-આનંદ સુધીની જીંદગીમાં ન જોએલી-પણ સાંભળેલી-નવીનતા તમે નગરે જોશો. જોતાં જ તે પ્રાપ્ત કરી લેવા પ્રયત્ન વેગથી તમારી મનોવૃત્તિ તે તરફ દોડશે; કારણ કે દરેક મનુષ્ય ઉત્તરોત્તર પોતાની અભિવૃદ્ધિ જોવાને આકાંક્ષા ધરતા હોય છે. તમને વિચાર આવશે કે, 'એ અભિવૃદ્ધિ કયે રસ્તે કરી શકાતી હશે,' વિચારાંતે જણાશે કે, 'આપણું મુખ્ય કર્તવ્ય સમજી તે પ્રમાણે વર્તન કરવાથી.' વળી પ્રશ્ન ઉઠશે કે 'મારું મુખ્ય કર્તવ્ય શું?' " જોજ મજા જોગવવી." " પૈસા ઉમાર્જિત કરી વૈભવ શોખ જોગવવો." " દિકરા દીકરી પરણાવી, નાત વસા કરી, આખર મેળવવી-સંસારનો લાવો લેવો." આવા અનેક વિચારોને જો કે તમે યોગ્ય-તમારા કર્તવ્યમાંના ગણશો, પણ એ બધામાં પ્રાધાન્ય પદ " શિક્ષણશાસ્ત્રે શું છે તેનો કેટલો વિસ્તાર છે; શિક્ષક-મારી પાસે આવતી વસ્તુ-બાળકોના સંબંધે મારે શું-શું કરવાનું છે; મારો મારા દેશ પ્રત્યે-હુનિયા પ્રત્યે કયા પ્રકારનો ધર્મ છે. વગેરે બાબતો જાણવી; જાણીને વર્તનમાં અનુસરવી " એને જ આપશો.

પ્રિય બાઈ, આપણે જાણીએ છીએ કે, ફક્ત અભ્યાસ ક્રમની ચોપડીઓ વાંચેથી જ આપણા-શિક્ષકના કર્તવ્ય સંબંધી પૂરતું જ્ઞાન મળી શકતું નથી. અભ્યાસક્રમનાં પુસ્તકો માર્ગદર્શક છે. જોમ કોઈ અભ્યાસ પ્રવાસીને એક સ્થળેથી બીજા સ્થળે જવા માટે માર્ગ જણાવે એમિયાની મદદ લેવી પડે છે; તેમ અભ્યાસક્રમનાં પુસ્તકો એ અગમ્ય વિચાર-

માર્ગદર્શક એમીઆર પ છે પૂર્વના દિશાએ આપણને આપણા સંબંધી ધર્મ સંબંધી માર્ગ જાણવા દાખર નથી, એટલા આપણા કમ આગ તો અરાજક પણ " નથી નથી " કરી તેને માટે શોધ કરવો એ ચોખ નથી સારા માગે હાલ કાળે તેમના વિચારો-અભ્યુત્થાન વિચારો. યુગ્મકદાર આપણને મળી શકે તેમ છે માટે તે જાણવાની આગર અનેક પુસ્તકો-શિક્ષાભરનાં સંબંધનાં પુસ્તકો વાંચવા-અવલોકવાં. કયા કયા વિદ્યાને કમ કમ તત્ત્વ ગ્રંથો છે, એમાં કમ પોગ્ય છે, કયાની પદ્ધતિમાં કેટલે અને કયા પ્રકારનો તથાજ છે, તેમાં કયો ચોગ્ય-સાચ છે, વગેરે જાણી, વિચારી, અને સાચા સાચે તેનું મંદણ કરાવી.

માર્ગ, આપણે જાણવા જઈએ છીએ તો કેટલે એક વેપારી લમણે હાથ દબાવે વેપારમાં આગળ મી રીતે પડતું? જુનાજુના કપડાંનું સાડું છે તેનું શું કરતું? અમુક વેપારમાં ખેટ જાય છે તેનો બચાવ કયે રસ્તે વાળવો? આસ અનેક વિચારમાં મગ્ન થઈ બેઠેલો નજરે પડે છે સામે પીઠપર બેઠેલો હાથથી એક માણસ અમુક ધારે રથને જતલો જવા અને પાસે બીજી વખત જલદી ચોરામાં આવવા, કેવો તરાથી ચાલતો આવતો જણાય છે તો વળી કોઈ જૂના એવડાના પાના ઉઘવાવવામાં મરક થઈ એક એવડાને ફેંકેલો, જાળને લેતો, બીજાને ફેંકી જીતને લેતો, એમ જાના ફેરવતો બેઠો છે, કારીગર વર્ગ તરફ દૃષ્ટિ કરતા તે પોતાના કાર્યમાં એટલો બધો સીન થયેલો જણાય છે કે, તેને આપણે આખ્યાની અજર સુધા નથી. તેમજ એક ચિત્તારને ચિત્ર ચિત્રનામાં એટલો મશગુલ થયેલો જોઈએ છીએ કે, તેની પકવાડેથી એક કોડુ મૈત્ર્ય ચાલ્યું જાય તોપણ તેને કાને નેત્રો જરા રડ પડ્યું જતો નથી. અડાદાર નિર્જીવ પદાર્થ પર કામ કરનાર પણ તન-મન-અને ધનથી કેવી અનદર મહેનત કરે છે? ભારે સજીવ ઉપર કામ કરનારાઓ-એ તો કેટલી બધી મહેનત કરતી જોઈએ? આ જાણતો વિચાર કરવાનું કું તમનેજ સોંપું.

કેટલાક સિદ્ધાંતી પદવી મળી એટલે આગસુ થઈ પડે છે અને વિદ્યા-જ્ઞાન મેળવવા તરફ દબેલા બેઠેલા રહે છે. તે એટલે સુધી કે પોને પ્રથમ મેળવેલું જ્ઞાન પણ હતું નહતું થઈ જાય છે, પરંતુ આગસુના આગ્રહમાં તેની તેને અજર સુધા પડતી નથી. તમે તેના થઈ એમ કુ ખાનગી નથી; પણ સાધેના સિદ્ધાંત તેના હોય-વખને હોય પણ અસા, એટલા માટે અમુક છું કે તમે આ બાબતમાં કેટલું પણ વખને બૂલ ખાસો નહી.

વળી કેટલાક એવા પણ થાય છે કે આગસુ યત્ન નથી પણ આગળ વધવા-ગાંવનમાંજ મશગુલ રહે છે આ વિચાર એટલો બધો પ્રગત થઈ પડે છે કે, પોતાનું-મારું કૌભ્ય છે, મારે કયે રસ્તે જતું છે, કુ પ્રથમથી કયે રથને જતાના રસ્તે આચો છું " એ પણ બૂલી જાય છે; આ વલ વિતહારક નથી. અમુક ધાડેલે રસ્તેથીજ ધારેલો રથને જતાના વિચાર કરવા ને તેના સવળ યત્ન કરવો એ દિવ કારક છે.

મિત્ર આ જાણવ ધનની જરૂરની છે, માટે આને આ મુખ્ય સૂચનાઓ કરી, વળી બીજા કોઈ પ્રસંગે "શિક્ષકના મુખ" "શિક્ષકનું કન્યા" એ વિષયમાં સંપિત્તર કહેવા-

ના વિચારથી બંધ કરે છું. પ્રત્યુત્તર તુર્ત લખશો-હમેશાં લખતા રહેશો. મિત્ર મંજી કુશળ છે; તમારી કુશળતા જાણવાને અતિ આતુર છે.

લી.

તમારા શુભેચ્છક

“ પ્રાણુ લાલ ” ના પ્રેમાસિંગન
જીવન. (અપૂર્ણ.)

ગૃહકેલવણી.

બાળકાની ક્રમાણી પાંચ પંદર કે પચીસ રૂપીઆની હોય તે ઉપર વિચાર કરી બાળકાખરચ, લૂગડાંલત્તાનું ખરચ, અને આખની પાખતીનું પરચુરણ કંઈ ખૂટકા આવે તો કાદતાં પણ જરૂર કાંઈ બચાવ યાચ એમ તબીબી કરવી, એ બેરોના હાથમાં હોય છે. આપણામાં કહેવત છે કે બાવડો કમાઈ જાણે અને બેરો કંઈ જાણે. ધરની ખરી શોભા બેરો છે, એમ જો આપણે માનીએ તો બાળકાની ક્રમાણી જોઈને ખરચ કરવો અને તેમાંથી પણ કંઈ બચાવ થઈ પડવું રહે-એમ કરવું, એ આપણું કતેન્ન્ય છે. આ કામમાં આપણી બેરોની ચતુરાઈ બહુજ કામમાં આવે છે નાનપણમાં છોકરાંને ઉછેરમાં અને સારે રસ્તે હોરવાનું કામ જેમ બેરોનું છે, તથા ધરની નાનામાં નાની ઝીઝની સારી નરસી કે લવણી કરવી એ બેરોના હાથમાં છે, તેમ ધરબહારની બધી જોખમદારી બાળકાના માથા ઉપર છે. ધરમાંનાં છોકરાં હેયાં બધી જૂંડી ચાલનાં નીવડે તો ધરનાં મુખ્ય બેરોનો લોકો દોષ કાઢે છે; તેમ બહારના કામમાં વટ વહેવારમાં બાવડો રીતસર આવે તો તેનો દોષ કદાચ છે. એથી પરમેશ્વરે બેરોને ધરના કામકાજની અને આખરૂં ગેરઆખરૂંની શીકર મૂકી છે ને બાળકાને બહારના કામનીજ શીકર છે. એ બેમાં જેની હુંકીઆરી જોઈ, કેલવણી જોઈ, તે તેટલું કળેત યાચ છે-તેનું યર કળેત યાચ છે, અને બધી રીતે દુનિયામાં હલકાં ગણાય છે, માટે બેરોએ સગળવું જોઈએ કે બાળકાનો આખરૂં ને માફ, અને માફી આખરૂં તે-બાળકાની, તથા બાળકાની તે આખા ધરની. માની કેલવણીથી ધરમાં છોડી સારી નીવડી અને તે સાસરે ગઈ અને ત્યાં બધી રીતે વખાણ પામે એવી રીતે ચાલી, તો તેથી તેની ગાને માટે લોકો સારું જોઈશે, તેથી ધરની ને ધરનાં બધાં માણસની આખરૂં સારી ગણાયે, નાત જાતમાં પંકાશે, તથા બધું સારું થશે. છોકરાંને ખવરાવી પાવરાવી મોટાં ક્યાં જોડેથી બધું સારું થવું માનવાનું નથી; પણ તેમાં તેઓને સારી સારી શોખામણ આપીને સારે રસ્તે ચલાવવાથી, સારું સારું બજાતાં શોખવરાવી, દુનિયાના, નાત જાતનાં, પાડોશીના અને મહેલના લોકો સાથે શી રીતે ચાલવું, જોલવું, બેસવું, અને વહેવાર રાખવો, એ પણ શીખવવું. સારા હાખવા આપી શોખવવું કે આ રસ્તે

આત્માથી દુનિયામાં સારું કહેવાય, આ રસ્તે આત્માથી આવડે વળે, આ રસ્તો સહેલો અને વખણાય એવો છે, બધા સારા માણસ એવે સારે રસ્તે જાય છે તેથી એમનું સારું વાચ છે, માટે એ રસ્તે ચાલવું કોડીને પીપરમાં ચાલવાના અને સામરામાં ચાલવાના દરેક રસ્તાથી માહીત કરવી જોઈએ છોડી બધાથી બેલના શાખે ત્યારથી કેટલાક ધરમાં દીઠા દીઠાની બરાબ રમતોથી તેનું મન, રીતરીવાજ, અને ચાલ ચલનન બગડે છે, પરંતુ એની બરાબ રમતો મૂળથીજ રમવા નહીં. જે રમત રમે તે એવી જોઈએ કે નાના છોકરાં એથી બગડે નહિ, અને એની રમતથી બીજાઓને કંઈ પણ શીખાવવા લેવાનું બની શકે. છોકરાં બેના રમવાની તો કહી રહ્યા આપવીજ નહિ જેમ જેમ મોટી ઉંમર થતી જાય તેમ તેમ ધરમાંનું જે કામ મોટા બેગ કરે છે, તેનું તમામ કામ ધામે ધામે શીખવવું તથા પીપરમાં મા, ખહેન, બાલ, બાપ, બોળાં, વગેરેની સાથે થી રીતે ચાલવું, પડેલી અને દરેક મહેલના મજૂરો સાથે કેમ બોલવું, કેમ ચાલવું, તે શીખવવું સાસરામાં સાસુ સસરા નજીક એમની માથે શી રીતે ચાલવું એ નહીં સીખવવું એમ કરેથી આવડે પરંતુ સારું દેખાવ છે અને આવડે તકરૂર જાય તો જાય નહીં. છોકરાંની જાતને બદલાતા કામમાં કેમ વાવવું તે શીખવવું આ ઉપરથી બેગને માથે આવડા કરતાં કેટલું વધારે થવું જોઈએ છે, તે અહીં બેગના મુખમાં તમામ બહેનો, સુસળીઓ, અને પૂલવ માવડીઓ ચારી રીતે સમજી શકે તે આવડે પણ સમજી શકે તે બેગના ઉપર બધા ધરનાં અધાર અને આવડે છે પણ તેમાં આવડે કંઈ જોઈએ તેનું સમજતાં નથી, તો જોઈએ કયાથી સમજાવી શકીએ કેવામાં દેવ તો અગાધાત આવે? સુનીમ કળની ચોપડી આવડ્યાં દરેક બહેનના બેગને વાચવાની અને જેઓ નથી બહેનના તેઓને કાઢીને ધામે માલગવાની મારી બતાવવા છે. એ ચોપડી પરથી જણાય છે કે આવડે દિલ્લસાન મુખક દુનિયામાં બહુજ વખણાવે તેમાં બેગ એમ એવા તો બહેનના ઘડ મહેલ છે કે જેમની વાતો આવડે સામળી રાજ યજ્ઞે. કાઢ્યા ધામે ધામે તેવો વખત આવતો જાય છે આવડે બેગ મૂળથી છીએ એવો એવો વખત આવવાના મોટી નીશાની છે માટે દરેક મહેલોએ દર રવીવારે આવડે પેડે બેગ મળવું તથા તેમાં આવડે બેગને સુધારવાની વાતો કરી આવડે રાજ મળવું આવડે બેગ સુધરે તો આવડે સસાર સુધરે જણાય. જેનો અગર સારી નથી. તે રૂપવાન હોય કે ધનવાન હોય, જનવાન હોય કે કુળવાન હોય તે મળવું જીવન નહીં છે, માટે આવડે ધરની, ધરની અને સંસારની આવડે વધારવી હોય તે બધે મૂળથી કેવલો તથા તે જી રીતે કમકાસી ને શાખે પછી આવડે છોકરાં છોકરીઓને કેળવે. પેદાર પ્રમાણે અગ્ર કહે પેદારમાંથી કમકાસ કરીને જેલો બધા માથે નેલો કરે હોય અગ્ર ન કરે તમામ ધરવાળામાં માટે મળીને તમામ દુખ નહોતું થઈ બધા બધા કામની આવડે શાખે અને શાખે મોટા આવડે માથા જે બેગ મૂળથી વાન જાળવા હોય તેમનાં ધામે એ ધડી બેગને સારો સારો બોધ થો અને જાનના બોધ શાખે સારી વાતો કરે, તમામ દંટા અને જાણીતાની કુશલીઓ મૂકી દો ઓર્થા અને ગર્જા મૂલવાળા તથા જેમથી આવડે મોટી દેખાવ એવા લૂમડા ન પડે તથા આવડે છોકરાં છોકરીઓને તેમ પહેલના ન શીખવે, પડે તો તેને તે જાનના ખુબ બગાડી પહેલના અટકાવે.

સંગીત કાદમ્બરી નાટકનું અવલોકન.

(પૃષ્ઠ ૧૭૪ કીમત ૨-૧)

આ સમાંકી નાટક બાણકૃત સંસ્કૃત કાદમ્બરી પરથી મરાઠી ભાષામાં લખાયેલું છે, તેનું અનુકરણ છે. સામાન્ય પુસ્તકોનાં અનુકરણ કરવાં અને મધ્યપદાત્મક નાટકનાં અનુકરણ કરવાં એમાં મહદંતર છે. આવાં પુસ્તકોનાં બાબાંતર જેમણે બાબાપર કાણુ મેળવ્યો હોય છે તથા કવિતા કરવાનો સારો અભ્યાસ હોય છે તેજ સારાં કરી શકે છે. વાંચનાર એક દિવસમાં આવું પુસ્તક વાંચી જાય, પણ તેનું સુરસ પુસ્તક લખવામાં કેવો પરિશ્રમ છે તે તે તેનો લખનારજ જાણે છે.

આ નાટક કેવું છે તથા તેમાં શી વાત છે, તે વાંચનારને જણાવવા માટે સંક્ષેપમાં વસ્તુ તથા તેની સંક્ષેપના બતાવીએ છીએ:—

આ નાટકનો પ્રારંભ કરતાં રીતસર એક ગાયત્રી નાન્દી કરીને-પછી, તટી સ્વ-ધારનો પ્રવેશ કરાવ્યો છે. બાણ કવિને મૂળ અંથના કર્ત્તા માની તેનાં નામ ગોત્રાદિ કથન કરી કાદમ્બરી નાટકની પ્રશંસા કરી કાવ્યસાહ્યાનુસાર એકાદ ઝગતુનું વર્ણન કરતાં અહીં વસંત ઝગતુનું વર્ણન કર્યું છે. આ વર્ણનમાં પણ આ અંથમાં જે પ્રધાન રસ છે, તેનું સૂચન કર્યું છે. જેમ,—

અમાચની હુમરી.

સંયોગીને સુખકર દુઃખકર વિરહીને આ રમ્ય વસંત. મુવ.	
વિવિધ વિચારો કાન્તશ્ચ કાન્તા, કરતી આ કલ્પેજ અનંત. સં	૧
અભિનય પત્રે પ્રુષ્પે પ્રપ્રુક્ષિત, આ મધુગાંસ વધૂ પિત્તસંત. સં	૨
લલિત લિલા, લલના અવસોડી, અલિત યાવ પણ સાધુ સંત. સં	૩
સદય હૃદય પ્રણયી દયિતાનાં, સ્મરસર્ણ સુખગ કરેજ સચંત. સં	૪

પછી કાવ્યશાસ્ત્રોક્ત યુક્તિથી પાત્ર પ્રવેશ કરાવી પ્રસ્તાવના પૂર્ણ કરી છે.

પછી પહેલો અંક શરૂ થાય છે અને મહાશ્વેતા, તથા તેની સખીઓ મંજુધાયા અને તરલિકા પ્રવેશ કરે છે. આ જગોએ આ પાત્રની ભાષા વધારે પ્રાદ જણાય છે. કદાચ દિવ્ય પાત્રો માની નાટકકર્તાએ તેમ કર્યું હશે. અહીં વનશ્રીનું ઉત્તમ વર્ણન છે. મહાશ્વેતા આ જગોએ પુંડરીક નામે મુનિકુમારને જોઈને લેખાય છે. પુંડરીકને પણ વનશ્રીથી કાંઈક અમતકારીક અસર થાય છે. પુંડરીક વનશ્રી જોઈને કહે છે કે—

તોલ દાદરાની.

મધુમત મધુકર સમૃદ્ધ ભ્રમણ અહિં કરે,
ગુને મન મુદિત, યદ્ય મંજુશ્વરે, મધુમતં મુવ.

પરિગૃહ દિસતિ પરભૂતા અમીત ચિત્તામાં,
તર પંચમથી મમ રહે અધુર જીતમાં,
વળિ મંદ મહ મરત વદન યતું દિગન્તામાં,
કુસુમ દ્વારમિ સરસ સકળ રથાન વિગતરે અધુમત્ત ૧

હાલકિ, જીને અંક અહી પૂરો યાવ છે

પુંડરીક મહાશ્વેતાને જોઇ કામુક થાય છે. તે જોઇ તેનો મિત્ર કપિજન તને
ઉપદેશ કરે છે કે—

ઉપજાતિ શૂત્ર.

મોહાન્ધ ! કામાન્ધ ! વિચારશૂન્ય ! પ્રભૂત તાર પરવાનું પુન્ય !
રે મહા યોગી મતિ દૃષ્ટ કાને, જન કષ્ટ ! તારો કર' ત્યાગ આને ॥

આ પ્રમાણે નાપક નાવિકાના રતિ જીજ્ઞાસુ ઉદ્દાહરણ કરી એકજ પ્રવેશમાં પ્રથમ
અંક પૂરો થયો છે

જીજ્ઞાસુ અંકમાં પ્રથમ પ્રવેશ પુંડરીકના મિત્ર કપિજનનો છે. મહાશ્વેતાના મોહમાં
સપડાઈ અવેલા પોતાના મિત્રનો તિરસ્કાર કરી એક વાર તે જતો રહ્યો પણ મિત્ર પ્રેમથી
પાછો તે તેને શોધવા લાગે છે અને કામ નામના રિકારને દેખ આપે છે. પોતાના મિત્ર-
ની પ્રમતિકાવરણા જોઈને તે વિલાપ કરતા ને વચનો બોલે છે તે અરેખર બોલ-
મારક છે. તે કહે છે કે—

હરિગીત-સૈરવીની ગજલ

પ્રતિસાધુ ત્રિચક્ષુ સમજિ શિશુ, અર્ધું શુભે તેજ આ ?
વદ મિત્ર કે તુ, ધર્મશાસ્ત્ર વિશે શિષ્યો શુ સર્વ આ ?
શું ધર્મનસિ શુભ પ્રાપ્તિનો કંઈ ક્ષેત્ર આજ ઉપાય છે ?
છે શુભ મત કે તપ શું આ કે રંગ આથી સધાય છે ?
છે કુત્તિ માર્ગનિ કુત્તિ કે છે નિયમ અન્ય પ્રકારનો ?
આચાર છે, કે સાર છે. સૌ તપનશુ અંનારનો ?
છે નિંદ પશુ નયિ વંદ પદ આ સાધુ જનને સરંધર,
પણ કેમ કુત્તિને ચિતિને કરતો અર્ધનું પૂર્ણ અન્યાય ?

સૈવયાએકત્રીશા—અમાયની કુમરી.

પરિણામે પીડામારક ને તારક છે નહિ ને તલમાર;
એવો કુપલ વિવલ સુખ કરે, આલમે ને દોષ અમાર;
નિર્લજ્જનું એ નીચ કૃત્ય છે, તપનિષિધી ને નિંદ અધ્યાય;
અદિમંડગમાં વિરથી જોતી, તપુવલ તુચ્છ દમેશ મનાય
ધર્મ ગાર્મ સમજીને સીમે વીજળા જન આણી રોહ,

ખડ્ગ લતાને આલિંગે છે, અરવિન્દાવલિ ગણીને તેહ.
 કૃષ્ણ સર્પને આલિંગે છે, ગણિને કૃષ્ણાગરુનો ધૂમ;
 ઉપહાસારપદ ધાય સર્વ રચણ, જે સમયે તે પ્રાદે બૂમ.
 મૃણાલની બ્રાંતીથી ખેંચે, દુષ્ટ ગળેના દંત આપાર;
 રાત રમ્ય સમજીને લેછે, પામર જન કર્મમાં અંગાર. ઇત્યાદિ.

બીજો પ્રવેશ મહાશ્વેતા તથા તેની સખીઓનો છે. પોતાના મિત્રને સદુપદેશની હદથી બહાર ગયેલો જોઇને કપિન્જલ કહે છે કે:—

મરાઠી સાંખી.

ઈન્દ્રિયદમને દક્ષ જ્યાં સુધી, ત્યાં સુધી સડ ઉપદેશ;
 રમરશરચિદ્ધ મનુષ્ય થયા પછી, તો આશા નહિ લેશ;
 જાયે ઝટ ગણિ તે, જળ જ્યમ, બગ્ન ઘટેથી રે. ૧.

બીજા અંકના આરંભમાં અચ્છોદ સરોવરપર મહાશ્વેતાના ધ્યાનમાં બેઠેલા પુંડરીકને મળવા મહાશ્વેતા જાય છે. અંદ્રકિરણથી પીડિત થયેલો પુંડરીક અંદ્રને શાપ દે છે કે તું મૃત્યુ લોકમાં જન્મીશ અને વિયોગમાં મૃત્યુ પામીશ. અંદ્ર તેને પણ એવોજ શાપ દે છે. કપિન્જલ મહાશ્વેતાને વિનંતિ કરી તેડી લાવવા ગયો હતો, તે એવે આવે છે અને પોતાના મિત્રને મરેલો જોઇ શોક પામે છે. મહાશ્વેતા પણ દુઃખિત થઈ પ્રાણ તજવાનો વિચાર કરે છે. એવે આકાશ વાણી થાય છે કે એવું સાહસ ના કરીશ; તારો સ્વામી તને ફરી મળશે. ત્રીજો અંક પૂરો થાય છે.

ચોથા અંકના આરંભમાં ધર્મસિંધુ અને જ્ઞાનસિંધુ નામે બે મુનિ શિષ્યોના પ્રવેશક દ્વારા અંદ્ર અંદ્રાપીડ થઇને અને પુંડરીક વેશ પામીને યજ્ઞને અવતરે છે, તે કયા કહી દીધી છે. બીજા પ્રવેશમાં અંદ્રાપીડ અચ્છોદ નામના સરોવરે આવી પહોંચે છે. અહીં કવિએ સરોવર વગેરેનું વર્ણન ઉત્તમ કરેલું છે. એ જગોએ એક શિવદેવળમાં મહાશ્વેતાને તપસ્વિનીના રૂપમાં તે જોઇ ચક્રિત થાય છે. અંદ્રાપીડ તેને એમ કરવાનું કારણ પૂછે છે અને તે પોતાનો પાછલો ઇતિહાસ કહે છે. આ ઇતિહાસ લાંબો હોવાથી કવિએ માત્ર સ્થલ બદલવાને ત્રીજો પ્રવેશ એજ પાત્રને કરાવ્યો છે, જે આધુનિક નાટ્ય રીતિ પ્રમાણે યથાયોગ્ય નહિ ગણાય. અહિંયાં પુંડરીકના પ્રેમપાશમાં પડેલી મહાશ્વેતા જ્યારે એમ કહે છે કે આંખ સ્વામીના પુનર્મોલનને વિશ્વાસે ખેંસી રહેલા કરતાં તો સહગમન કરું હોત તો પણ સાર થાત! જેના ઉત્તરમાં અંદ્રાપીડ કહે છે કે—

ગજલ તાલ દાંડરાની.

સહગમનયિ-મૃતપ્રતિ શું સજવ થાય છે ?

એમ કવે સૌખ્ય કાંઈ તેને થાય છે ?

ઉત્તમ પદ, પ્રાપ્ત થાય, શું કરી બળિ મરે ?

સહગમન. મુવ.

કે પતિ લે, બેટ દયા, — આણિ આ તરે !

નિય મતિ, નિવારની, છે શુ કુકિત તે !

એ વિચારિ, શોષિ જસ, હે શુચિવતે !

સદગમન ૧

હનામ સદગમન ન કરવા વિશે મહાપરમા મારે બોલ કયો છે અને બહુ
તેમા મૂળ સમુત મંચમાનાજ વાડવખડ જાણી આતે છે

(અર્થ)

ગાયકવાડ સરકારનું કેલ્ચરણીલાતું.

હનામ પત્રકો.

(પાછલા અંકથી ચાલુ)

૬ સુદીપા સ. શુ સાળા ૩૦-૧૨-૯૬ હાગમાઇ મયૂરમાઇ તથા હરીમાઇ વખત
આઇએ ખુશીથી ૧-૮-૦૦ શિ. હોડગમેને સાકર વહેચી ૧૦ જાડા , ૧૮-૧૨-૯૬
સાક મોહન આપરે ખુશીથી ૦-૮-૦૦ હાકગમેને ગોળ વેદેમો ૧૧ જાડા , આપ-
સાર માધુ હીરાચંદે, ૫-૧-૦૦ આ જાડા આપી ૧૦ કડી સ શુ કંધાલાખા ૫-૧૨-૯૬
આપવલાલ કિરણરામે ખુશીથી ૧-૦-૦૦ ક કંધામેને સાકર વહેચી ૧૩ વડુ. સ શુ
જાળ ૨૬-૧૨-૯૬ મેહેરજાન નાચજ સુખમાદેમે વિજિટ કરીને ૦-૮-૦૦ ક હોકરા-
મેને સાકર વહેચી ૧૪ મેડાઆજાજ, ૧-૧૨-૯૬ પટેલ અમયા ધુળ તથા પટેલ અંબર
વેલદાસ તથા પટેલ માના મોરાર ગિરમો ખુશીથી ૪-૬-૦૦ ક હોકરામેને પનાસા વહેચ્યા
૩૫ મોળા, ૩૦-૧૨-૯૬ પટેલ પ્રદલાલ અવરદાસે ખુશીથી ૦-૪-૦૦ ક હોકરામેને સાકર
વહેચી ૧૬ કસોલ, ૧૨-૧૨-૯૬ ટોટાનાય અમુપમે ખુશીથી ૧-૪-૦૦ ક હોકરામેને
પનામા વહેચ્યા, ૧૭ મેરયા, ૧૩ ૧૨ ૯૬ માપલોકો તથા પટેલ હાગાકમીએ સાળા નવા
મકાનમા જવાથી, ૧૪ ૪-૦૦ ક હોકરામેને વડાડા ૧૮ સતેજ, ૨૫-૧૦-૯૬ કિતમરામ
વિશ્વનાથ તથા હોરાલાલ એમચંદે ખુશીથી ૨-૦-૦૦ આ ૫ ૦-૦૦ ક હનામ લરીકે આપ્યા
મહેલાજીને ૧૯ હસક, પટેલ મોનાલાલ હજીદાસે ખુશીથી ૧-૦-૦૦ ક હોકરામેને
સાકર વહેચી, ૨૦ જાડી, ૧૪-૧૨-૯૬ જોગર મનુમાઇ માળીમાઇએ ખુશીથી,
૧-૦-૦૦ આ હોકરામેને, પનાસા વહેચ્યા ૨૧ આતરસુખા, ૧૩-૧૨-૯૬ આપસાર
પ્રજુલાસ મુગાજીએ ખુશીથી ૧-૦-૦૦ આ સદર ૨૨ ધારીસણા, ૫-૧૨-૯૬ રકુલકમેદી-
ના મેચરે તથા અમુતવાલે ખુશીથી ૧-૦-૦૦ ક મદર ૨૩ પરાધિયા, ૯-૧૨-૯૬
નારાયણ રાવ તથા મુલામાઇ એમલે ખુશીથી ૧-૧૨-૦૦ આ મદર ૨૪ કેમારીયા, ૨૮-૧૨-૯૬
રોક આજાજ નાયાએ ખુશીથી ૦-૮-૦૦ ક સદર ૨૫ હાપીઅળ, ૨૫-૧૨-૯૬ જોગામાઇ
હરીમાઇ એમલે ખુશીથી ૦-૧૨-૦૦ ક સદર ૨૬ વેડાદરા
સ શુ કનારા ન. ૩, ૧૧-૧૨-૯૬ મુખાઈની આજ વજોડામાઇ નાજોજીએ ખુશીથી,
૦-૮-૦૦ આ કંધામેને પનામાં વહેચ્યા, ૨૦ વેડાદરા સ. શુ કંધારા ન ૨

ઇચ્છા દેવશંકરે ખુશીથી. ૧-૦-૦ આ. કન્યાઓને પેંડા વહેવ્યા. ૨૮ અમરેલી.
 સ. ઉર્ફુકુલ. ૭-૧૨-૯૬ અસગરચાલી હુસેનચાલીએ ખુશીથી ૧-૦-૦ ક.
 છોકરાઓને પતાસાં વહેવ્યાં. ૨૯ અમરેલી. સ. આંતજ બેડિંગ ૩૧-૧૨-૯૬ અબ્દુ-
 લ મક્રૂરખાંએ ખુશીથી. ૦-૮-૦ ક. છોકરાઓને સાકર વહેવી. ૩૦ મોટાઆંકડીયા
 સ. શુ. શાળા. ૧૭-૧૨-૯૬ મુરતેજગીયાં તથા રામજી મના તથા ગોવનજીએ ખુશીથી
 ૩-૦-૦ ક. સદર. ૩૧ ભીમકટા. ૨૮-૧૨-૯૬ લાલજી પુરસોતમ તથા
 મારતર હરમોવિંદ એમણે ખુશીથી ૧-૬-૦ સદર. ૩૨ દેવળીયા. „ ૧૧-૧૨-૯૬
 ઓધવજી નરસિંહદાસે ખુશીથી. ૦-૧૨-૦ ક. સદર. ૩૩ દામનગર. સ. શુ. કન્યાશાળા.
 ૧૪-૧૨-૯૬ મહેરજાન. રા. આ. અમરેલી પ્રાંતના મુજાસાહેબે. ૧-૦-૦ ક. કન્યાઓને
 પતાસાં વહેવ્યાં. ૩૪ સાખપુર. સ. શુ. શાળા. ૩૧-૧૨-૯૬. મહેરજાન દામનગર મહા-
 લના વહિવટદાર સાહેબે. ૧-૦-૦ ક. છોકરાઓને સાકર વહેવી. ૩૫ પાડરમીંગા.
 ૧-૧૨-૯૬ રૂપજી મકનજી તથા ડાલા દામજીએ ખુશીથી. ૨-૮-૦ ક. સદર.
 ૩૬ કોડીનાર. સ. ઉર્ફુકુલ. મહમદઅલી વલ્લભીયાંએ ખુશીથી ૨-૦-૦ ક. સદર.
 ૩૭ દારકાં સ. શુ. શાળા (કન્યા.) ૧૯-૧૨-૯૬ દંદર. વીરુલદાસ સીલાધર એમણે
 ખુશીથી ૬-૦-૦ ક. કન્યાઓને કાપડ વહેવ્યાં. ૩૮ ઇશરીયા. સ. શુ. શાળા ફરજયાત.
 ૧૯-૧૨-૯૬ મહેરજાન. આ. આ. વિદ્યાધિકારી સાહેબે વીઝીટ કરી ત્યારે ૦-૪-૦ છોક-
 રાઓને પતાસાં વહેવ્યાં. ૩૯ ભુતીયા. „ ૧૮-૧૨-૯૬ સદર ૦-૪-૦ સદર ૪૦ ગાપકા.
 „ ૨૮-૧૨-૯૬ સદર. ૦-૪-૦ સદર. ૪૧ ફતેહપુરા. „ ૩૧-૧૨-૯૬ ભગત રામજી
 અરજણે ૦-૮-૦ સદર. ૪૨ પિરૂલપુર. „ ૩૧-૧૨-૯૬ ગામ પંચ લોકોએ. ૨-૦-૦
 છોકરાઓને પુસ્તકો વહેવ્યાં. ૪૩ સણોસરા. „ ૨૭-૧૨-૯૬ સદર. ૧-૮-૦ સદર.
 ૪૪ ચકગઢ. „ ૨૧-૧૨-૯૬ પટેલ. હરદાસ તથા. મોજારામ બાવાએ ખુશીથી ૩-૪-૦
 સદર. ૪૫ ચકગઢ સ. શુ. ક. કન્યાશાળા. ૨૧-૧૨-૯૬ પટેલ. હરદાસ રાજારામ એમણે
 ખુશીથી ૧-૮-૦ કન્યાઓને પુસ્તકો વહેવ્યાં. ૪૬ ચાંપાચળ. સ. શુ. ક. શાળા.
 ૩૧-૧૨-૯૬ ગામ પંચ લોકોએ. ૧-૦-૦ છોકરાઓને પતાસાં વહેવ્યાં. ૪૭ ફેરીવાનાગસ
 સ. શુ. ક. શાળા. ૧૯-૧૨-૯૬ મહેરજાન આ. આ. વિદ્યાધિકારી સાહેબે વીઝીટ કરીને.
 ૦-૮-૦ કન્યાઓને સાકર વહેવી. ૪૮ પોંસરા. સ. શુ. શાળા. કથ્યાણજી હરીભાઈએ
 ખુશીથી. ૮-૧૪-૦ ક. છોકરાઓને ચોપડીઓ ને મીઠાઈ વહેવી. ૪૯ પરયાણ. „ ૩૮-૧૨-૯૬
 પટેલ. ગાંડા ભાઈ પ્રાગજીએ ૧-૦-૦ ક. છોકરાઓને સાકર વહેવી. ૫૦ હામરેજ. „
 ૨૫-૧૨-૯૬ ગામના સદગૃહસ્થોએ ઇનામ મેળાવણ વખતે ૪-૦-૦ છોકરાઓને
 પતાસાં વહેવ્યાં. ૫૧ વાત. „ ૭-૧૨-૯૬ સદર. ૩-૨-૦ સદર. ૫૨ કોસમડા. „
 ૬-૧૨-૯૬ સદર. ૬-૮-૦ ક. છોકરાઓને પુસ્તકોને પતાસાં વહેવ્યાં. ૫૩ ઝોરણા. „
 ૧૫-૧૨-૯૬ સદર. ૧-૧૨-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં વહેવ્યાં. ૫૪ ધળાં. „ ૧૭-૧૨-૯૬
 દલપત બીખા તથા સોની ઉત્તમ ખુસાલે ખુશીથી. ૧-૦-૦ સદર. ૫૫ વરીયાવ „
 ૨૬-૧૨-૯૬ ગામના સદગૃહસ્થોએ ઇનામ મેળાવણ વખતે. ૨-૮-૦ સદર.

હો. વ. નં. ૧૮૨૧

૫૬ હુકમ.

મે- ૨૮ જા. એકાઉન્ટન્ટ જનરલ સા ની યાદી નં ૧૯૪૧ મા
૫-૫-૬૭

નીચે પ્રમાણે આપદેથી જાહેરમાં થતા લખી આવ્યું છે.

૧ જાદવી થયેલા ઇસમને ઉપર અગતો દાખલો નમદી દિસાની નમુનાની પુક પાન ૧૮ ઉપર નમુનો છે તે (નમુના) પ્રમાણે આપવો.

૨ જાદવી થયા પ્રસંગે નીચે જાહેરમાં આપે તે વખતે લેવામાં આવે તે વખતે પમારપત્રના ઘેરાના કોષ્ટકમાં આજ કારે કય વખતે લીધેા વ સરકાર ઇસમને તૈયારીની રજા વિશેષ આપી દોષ તે કાના દુકમથી કદની આપી તે પણ માહીતી આપવી.

૩ પમારપત્રના ઘેરાના કોષ્ટકમાં લખી દક્ષિણ ભાગના પમારપત્રક સોમત જે પત્રકો દોષ તે ઉપરથી માહીતી મળી શકે છે જા શેરાના કોષ્ટકમાં પણ દક્ષિણ લખી આવ છે તેની દ્વે જર નથી ઉપર પ્રમાણે એકસદા અમલ થવો જોઈએ તા ૧૫ જુન ૧૮૯૭.

J A DALAL

મ મ

વિદ્યાધિકારી.

સરકારનું નં. ૭૩ સને ૧૮૯૬-૯૭.

જે મામે આમ્મચાગા દોષ તે મામે સરકારી શાળા થવાથી અગર ખીજા કારણથી આમ્મચાગા બધ થાય તે તે શાળા ખાતે સામાન પુરવઠો મળેલા દોષ તે સામાન પુરવઠો ખીજ કાષ્ટ જે આમ્મચાગામાં સામાન પુરવઠો મળેલા ન દોષ તે શાળામાં કે ખીજ નરી ઉપરની આમ્મચાગામાં અપાવવા ખાલ મેમો નં. ૩૩૦ તા ૧૪૫-૬૩ નો થયો છે અને ત્યાર બાદ જે આમ્મચાગાની સરકારી શાળા થાય તેનો સામાન તથા પુરવઠો ખીજ આમ્મચાગામાં ન અપવા તેજ સરકારી શાળામાં સખી રજીસ્ટરમાં દાખલ કરવા મેમો નં ૬૧ તા. ૧૬-૧૨-૬૩ નો થયો છે પરંતુ આમ ઉપરજણામાંથી પુરવઠો સામાન અપાવયો દોષ અગર ઉપરજણાની શેકડ સિલીક દોષ તે સંબંધે શુ કરવું તેનો સ્પષ્ટ ખુલાસો ન દોષાયી ફરી આ સરકારનું કરવામાં આવ છે કે— જે આમ્મચાગા ખીનકુલ બધ થાય તેના સામાન પુરવઠો સંબંધે નિમે પ્રમાણે આજમ કેપ્ટુરી ઇન્સ્પેક્ટર તબતીબ કરવી.

मराठी शाळाओनी लायब्रेरीमां राखवा लायक

पुस्तकोनुं लिष्ट.

अनुक्रम नंबर.	पुस्तकाचें नांव.	ग्रंथकर्त्याचें नांव.	किंमत.			रिपार्क
			रु.	आ.	पै.	
१	सृष्टिशास्त्राची मूलतत्वे.	वाळाजी प्रभाकर मोडक.	३	८	०	
२	मोक्ष मूलरुत धर्म विपयक व्याख्याने.	गोविंद वासुदेव कानिटकर.	५	०	०	
३	वायुचक्रशास्त्र.					
४	स्त्री-धर्म नीति.	रमाबाई.	१	४	०	
५	रसायनशास्त्र पूर्वार्ध.	वाळाजी प्रभाकर मोडक.	२	८	०	
६	रसायनशास्त्र उत्तरार्ध.	"	२	०	०	
७	अबला संजीवन.	भालचंद्र कृष्ण माटवडेकर.	१	०	०	
८	शारीरशास्त्र.	भिकाजी अमृत चोमे.	०	५	०	
९	राजगुरु दादोजी कोंडदेव. आणि छत्रपति शिवाजी महाराज.	नागेशराव विनायक बापट.	१	०	०	
१०	छत्रपति संभाजी महाराज	"	१	४	०	
११	सद्गुणी स्त्री.	आत्माराम कान्होबा.	०	५	०	
१२	वार्जाराव बळाळ.	नागेशराव वि. बापट.	०	८	०	
१३	शिक्षण मीमांसा.	वासुदेव गणेश सहस्रबुद्धे.	१	८	०	

१४	जिज्ञासा विद्याध्यानाचा मित्र	महादेव विठ्ठल साहा- ळकर.	०	१२	०
१५	चंद्र विमोचन.	गो. ना. क्षीरसागर.	०	८	०
१६	सार्वजनिक आरोग्य.	मालचंद्र कृष्ण माट- वडेकर.	०	१२	०
१७	मुळांत उत्तम वरीत.	विनायक कोंडदेव ओ- क.	०	८	०
१८	मुळांत उपदेश.	यशवंत श्रीधर पंडित			
१९	नवनीत.	रावजी शाम्बी गोड- बोले	१	०	०
२०	मुक्तामाला.	लक्ष्मण मोरेश्वर शाम्बी दळवे			
२१	मंजुषांग.	नारो सदाशिव रिस- सुड.	१	१	०
२२	सुशिक्षितस्त्री.	वासुदेव मोरेश्वर पोंन- दार	०	१२	०
२३	निर्गुणमाला.	विष्णु कृष्णशास्त्री वि- पळणकर.	२	०	०
२४	हंसव्याख्यानिर्माण.	आयभूषण छापवाला	५	०	०
२५	मराठी व्याकरण नवीन.	कृष्णशास्त्री गोडबोले	१	१२	०
२६	वाक्यमोमांसा.	गोपाळ गणेश आम- रकर	०	९	०
२७	वेदावलीसूत्रिक.	दादासा पाटुरंग.	१	०	०
२८	अनेकविद्यामृतसंग्रह.	कृष्णशास्त्री चिपळूण- कर.	१	०	०
२९	वाङ्मित्र भाग १ ला.	सदाशिव वाशिनाथ उत्रे			
३०	वाङ्मित्र भाग २ रा.	५१			
३१	इत्तापकृत कल्पितगोष्टी.	५१	०	४	०
३२	संसारचोपटी.	रावजी श्रीधर गोव- ळकर.	०	४	१
३३	गणित भाग १ ते २.	दादा छापवाले कृत.			

३४	कृपीकर्मविद्या.	रामचंद्र सखाराम गुप्ते	३	८	०
३५	हिंदुस्थानकधारस.	विनायक कोंडदेव ओ-	०	१०	०
		क.			
३६	शिवछत्रपति म. यांचें च	मल्हारराम चिटनीस.	०	८	०
	रित्र.				
३७	नानाफडणीसाचें चरित्र.	वासुदेव वामनशास्त्री	१	१२	०
		खरे.			
३८	लार्डक्लाइव्हचें चरित्र.	विनायक नारायण भा-	०	११	०
		गवत.			
३९	आल्फ्रेदधिअ्रेत् याचें च	विनायक कोंडदेव ओ-			
	रित्र.	क.			
४०	नेल्सनचें चरित्र.	रंगराव नारायण मो-			
		होळकर.			
४१	वारनहेस्तिंग याचें चरित्र.	विनायक कोंडदेव ओ-			
		क.			
४२	विष्णुशास्त्री चिपळूनकरां-	खंडेराव भिकाजी वे-	१	०	०
	चें चरित्र.	लसरे.			
४३	जार्ज वाशिंगटनचें च-	विष्णु परशुराम रानडे.	०	६	०
	रित्र.				
४४	बाळसंगोपन विषयावर	रुष्णशास्त्री गोडबोले.			
	व्याख्यान.				
४५	पद्य रत्नावली.	रुष्णशास्त्री चिपळूण-			
		कर.	०	८	०
४६	हरि आणि त्रिविक.	गोविंद शंकर शास्त्री			
		वापट.			
४७	नेपोलियन बोनापार्टचें च-	"	१	०	०
	रित्र.				
४८	नीति मंदिर.	"	०	१०	०
४९	पंच तंत्र सार.	"	०	८	०
५०	उत्तम राम चरित्र नाटक.	परशुरामपंत गोडबोले.			
५१	वेणी संहार नाटक.	"			
५२	मृच्छकटिक नाटक.	"			

નહેરખખડ

૨૨ બા. દેવનાચિદલાસ કાલકાદામ કુંડાવાળાનાં એલા પુન્યોત્તી નથી ૧ આ-
શિવને

૫ બીજા	૮-૪-૦
દેવી કેમકરીને કુંજાન બા. ૧.	૦-૪-૦
દેવી કાલકાદામ કુંજાન બા. ૨	૦-૬-૦
અંબેલા નમરોની ગયેવગેન	૦-૧૨-૦
ગાંધીમુને ની મુઆરની.	૦-૪-૦
બે મોરની	૦-૮-૦
નમ્રી કેપસુદગી	૦-૪-૦
૭ મધુ આકાનુ.	૦-૧-૩
૮ નમ્રુ વગાકેનુ	૦-૧૨-૦
૯ નમ્રુ બેન ગમિતુ.	૧-૫-૦
૧૦ જાતખિલા.	૦-૭-૦
નમ્રિ અને કીકિ પાં.	૦-૨-૩

૧ મિલદપાયા યુગને વડો મહેનન કામમારે અને માકીના વીરસેવ મુદ્દાવક બાપખા-
ન મા ૧૧ કે કપાને લાંબી મળામે, છુત્તેજી નમ્રુ આપારે નુ અને નવસરની લમેથી જુન-
વિંદ બાપેમાં કમી કામને માપશે.

નવીન અને અલ્પપોત્તી પુરેનકો.

(દેશી કેમવણી ખાતા નરકથી માંતુર થયેલાં)

પુન્યકનું નામ	કમિલ કેસી	કીમત.
કિન્દરમાદનપદનિતાં મુગતરે લખાઆઈ લલુઆઈ	૦-૮-૦	
દેવમારનર મ મુ સા નં ૧ પડાઈ.		
અમલ કેમતારની કુકાન બા. ૧ મા. અનુપનરામ મુગરામ	૦-૫-૦	અમલ
બામ		કિ. ૦-૦-૦
કારકુ, વિંદાવિલાની આરીસ વડેદગી		દતી ને મ
		દારી છે.

વિગતરમુલ્ય બોનીલાલ બીખાઆઈ માંધી ૦-૮-૦

દેવમારનર નાજુમકુલ પાદમ

કુષમા પુન્યકા નાઈવેરી અને ઈનામ અને માંતુર થયેલાં છે તે બે ને નિરાકે
અને નમ્રુદરથેને લેવાની કમલ અને નેમો કયા નાઈકયા પાદમારને મેનકુપેઆઈતથી
એમારી લેવા નજાઈત કરને એવી આશા છે. નોટપેડ પત લેવામા આપશે નહિ

પાદમ તા. ૧૦-૬-૯૭

બોનીલાલ બીખાઆઈ માંધી

છપોતી ખલાર પડખું છે.

મંજીત રામ રાજમ નાઈક—અઈ ને જુલ જુલ મે કોર રા ના (૬૦૦) આપશે
બીખાપુ. એક અમુલ કારમ સાથ મેની ને કલે-નકલા કંઈ મુનમા આપી છે કીમત
કલ અમ આપા કલા પેરવમિદ કમીગિદ દુરેર—પે. ૮ નમારે મામ.

અનુક્રમણિકા.

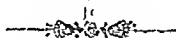

વિષયો

પૃષ્ઠ

૧. બાળગીત	૧૭૭
૨. હવાનો આગમો	૧૮
૩. સંભારણ (શણ અને હળગી)	૨૦૧
૪. અકેમણિનના અનાજ દાખવા	૨૦૩
૫. મુખ મુલ્ય	૨૦૪
૬. પદોપક્રમ	૨૦૫
૭. ગર્ભા શાણુમ અને પાણીની છુનના	૨૦૬
૮. શમ્ભોના અર્થ	૨૦૬
૯. સ્ત્રી કેળવણી	૨૦૭
૧૦. નિગધમાનિકા	૨૦૮
૧૧. કાદ ગરીબ આસોકન	૨૧૧
૧૨. ગામકના સરકારનું કેળવણી ખાતું (હનામ પવકો)	૨૧૩
૧૩. આપકના સરકારનું કેળવણી ખાતું (નગરપુત્રો ઇ)	૨

વિજ્ઞાપના.

કેળવણીનો અક્રમોગામો મેલો પૂનમ સુધીમા ન ગણે તેમજે જે તે માસ પૂરો થતા અમારું પરભાર્યું અમારા તરફ લખી બજાવવા તમ્હી લેવી, એટલે થોડા ખુમારે જખનોવખત આવવામા આવશે. પૂનમ પછી લખનારને અક્રમિકે હરો તેમજ મળી રાકે.

જેમના આગમ રમલ ન આવવી હોય તેમના અક્રમ કપી રાજાની કે પોરતની મારફતે મોકલવાથી તેમને બસદી મળશે તે પણ બજાવતુ. સામા મુન્સફર ધાવ કે તરતજ ખમર આપવી.

મૈત્રેયર.

બહિરખખર.

કવાવતું ખુતક કિમત જે આના બજાવ હાલ અમલ અખર સુતી અમારું મલક થવારને. પુની દસ પ્રત. દવાપ ખર્ચ માફ કિમત અમારું કીમત બીજીતો આવશે.

પ્ર. ૩ મે. ૧૯૧૧ ૧-૭-૧૩

ગેપાજ આપુલ આપવશે

અર્થ મઠે વર્તો ધર્મ સધાયે, જ્ઞાન મઠે સનમાન વસાયે;
શ્રીતિ વધે વસારે જશ મારો, એ શિશુશિક્ષણ ધર્મ અમારો.

પુસ્તક ૬ મું. ભાગ ૫૬. સપ્ત ૧૬૫૩. અ ૬ ૧૧ મો.

ચાલગીત.

ગિજારી,

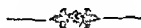
બિલ્લી વાઘ તણી માશી, નેધને ઉઠર જાય નાશી. ટેક
ચામડી ઉપર ચટાપટા ને, પુંછડી પટપટ ચાય,
ખૂંટા વચ્ચેથી બોળી બોળીને, ઉઠર જટપટ સહાય. બિલ્લી ૦ ૧
ભૂરી આંખે તો જાણું સૂઝે ને, કોય અધારું ધોર,
એકજ ઘરમાં ગોઠે તરિ તે, આખા ગામની ચોર. બિલ્લી ૦ ૨
જલ વતી એ પાણી પીએ ને, આંખો મીંચીને ખાય;
ફૂતરો એનો કાજ છે માટે, દેખીને નાશી જાય. બિલ્લી ૦ ૩

(ચોથ અને સુખાત) જીવન

(આ ઉપરથી ગિજારીનું અને વાઘનું ગૂંચી જન્મે દેખાવમાં મળતાં દોષ છે,
ગિજારી ઉંઠરને ખાજે, તેની આંખો ભૂરી દોષ છે, અધારાસ પણુ ગિજારી જોઈ
ચકે, ગિજારીને સ્વમાન. ખાતી વખતે આંખ મીંચી રાખે. પાણી પીએ માત્રી તરો

પણુ છબવતી પાણી પીએછે, ફૂતરો એને મારેછે માટે ફૂતરાથી જલુ પીએછે, વગેરે બિદ્ધા-
ડીના સંબંધનું પણુ જ્ઞાન એક સરસ કથિત પાઠની પેઠે શિક્ષક આલોકને આપી શકે).

હવાનો આરસો.

જૂના ચિત્રકારો પોતાનાં ચિત્રોમાં ઘણી વાર કાલ્પનિક દેખાવો ચીતરે છે, તે સૌ કોઈ જાણે છે. તેઓ જે મોંઢાવાળું હરણુ ચીતરે છે, આઠ હાથાને લેધને ઉડી જતુ પક્ષી ચીતરે છે, શુંડવાળો સિંહ ચીતરે છે, અને એવાંજ બાળ કાલ્પનિક ચિત્રો ચીતરે છે. જંગલનો દેખાવ ચીતરી તેમાં સિંહ ચીતરે છે, નદીનો પ્રવાહ ચીતરી તેમાં જલમેડો, જલહાથી કે વેંતીયાં ગાણુસ ચીતરે છે, અને દરિયાનો દેખાવ ચીતરી તેમાં દરિયાઈ અજાયબ જેવાં પ્રાણીઓ અને રાક્ષસો ચીતરે છે.

આવાં ચિત્રો જોધને ભોળા લોકો તે તે પ્રાણી પદાર્થોનું અસ્તિત્વ માની લે છે; કેટલાક તેવાં પ્રોણી વગેરે જોવાના ગપ્પાં ફોકે છે; બીજા તે વાતને ખરી તરીકે વધારીને દેશાવે છે; અને એવી રીતે અનેક અદ્ભુત વાતો જન્મ પામે છે.

દરિયામાં મુસાફરી કરનારને જલુ વખત એવા દેખાવ નજરે પડે છે કે જે જોધને તેઓ આશ્ચર્ય પામે અને બચતીત યાય. ઉપર મ્હી નેરી કાલ્પનિક વાનો સંબંધીને તેમના વહેમી થયેલાં મનમાં એવા દેખાવો કોઈ દેવી પ્રાણીની માયા છે એમ દસે છે, અને તેથી તેઓ બચતીત યાય છે. વિદ્યાનો પ્રસાર થાયથી કેટલાક ચમત્કારિક દેખાવો સંબંધે ખુલાસા પડ ગયા છે, તથાપિ હજી ઘણાક એવા છે, કે વિદ્યાનો પણુ તે વિશે કાંઈ નિર્ણય પર આવી શક્યા નથી.

જે ખલાસીઓ ઉત્તર તરફના દરિયામાં મુસાફરી કરે છે, તેમના જોવામાં ઉતર અરુણ પ્રકાશ આવે છે. એ પ્રકાશ ક્યાંથી આવે છે, તેનો વ્યર્થ ખુલાસો હજી થયો નથી. તેઓ કોઈ વાર પાણીના ઉડતા ટુકારાઓથી ઘેરાઈ જાય છે; હજી તેવું કારણ જાણવામાં આવ્યું નથી. કોઈ વાર એકાએક ૩૦ થી તે ૬૦ ફીટ ઉંચાં મોજાં ઉડતાં આકાશને તેમનાં વહાણોને તરણુંની ગાદક હિંદોળે ચડાવી દે છે, આ મોજાં ભૂકંપથી યાય છે, એમ કેટલાક દહે છે. કોઈક વાર વહાણના ડાકને મથાળે પ્રકાશિત બળતાં આવીને નાચે છે; વહાણવાળા તેને સેન્ટ્રાલ્ફોનો આગિ કહે છે. કોઈ વાર તેઓ ગોળા જેવી કે પાયરેલી મોટી ચાદર જેવી અથવા વિચિત્ર આકારવાળી વીનળી જુએ છે. કોઈ વાર તેઓ રેન્ડરસવાળી હવામાંથી યઈને વહાણ હંકારી જાય છે, તે વખતે તેમના જોવામાં અનેક ચમત્કાર આવે છે. વળી તેઓ અકસ્માત તોફાનને આધીન યાય છે. ધૂમ્રમ તેમની દૃષ્ટિને નકામી કરી મેરે છે; અને અંદ્ર પ્રકાશ તેમને વિચિત્ર વામ હાલત કરે છે. ટુંકામાં, મહાસાગર એ ચમત્કારિક દેખાવોની કોઈ નહિ દોષ તેવો છે. તેમાં

અને તેમાં દેખાતાં પ્રતિબિંબ તમારા ચાલવાની સાથે આગળ આગળ ચાલતા હોય તેમ દેખાય છે, તેમજ, મૃગજળમાં પડેલાં પ્રતિબિંબ પણ તમે જેમ જેમ આગળ જતા જાઓ તેમ તેમ આગળ જતાં જાય છે. વહાણના સંબંધમાં એમ થાય છે કે, પેસે હવા રૂપી આરસો તમારા ઉપર આકાશમાં દેખાય છે, અને જે વહાણ તમારી નજરે ન પડે એવી રીતે દૂર ક્ષિતિજ પર હોય છે તેનું પ્રતિબિંબ તેમાં પડે છે. વાતાવરણની જુદી જુદી અવસ્થાઓમાં તેમાં જે જે વિચિત્ર રંગનાં અને વિચિત્ર આકૃતિનાં પ્રતિબિંબ પડે છે, અથવા આભાસ દેખાય છે, તે સર્વના ખુલાસા કરવાનું પાંડિત્ય હું કરતો નથી. ખરું પૂછો તો એ કહ્યું કામ છે અને વિદ્યાલયની પ્રયોગશાળામાંજ તે ખરાબર સમજાવી શકાય.

“સમુદ્રપરીઓ” નો દેખાવ પણ હવા તથા કિરણોનું જ કાંઈ રૂપાંતર થવાથી દેખાય છે. એ દેખાવ ઈટાલીના પગનો નીચલો પાંચે અને સીસીલી બેટની પાંચે જે સામુદ્રધુની છે તે ઉપર દેખાય છે. જ્યારે સૂર્ય તેની યથાએક્ય દિશામાં આવે છે અને પાછી તથા હવા તેનાં કિરણોને મદદ કરે છે, તે વખતે સામા કિનારા પર અનેક પદાર્થોના અગ્નયન જેવા આકારો નજરે આવે છે. એ આકારો પ્રસંગોપાત્ત નાના મોટા થાય છે તથા તેમની પછવાડે વિચિત્ર રંગના ધૂમસતું પડ દેખાય છે.

એમ કહે છે કે ઉનાળાના કોરા દહાડામાં જ્યારે સૂર્ય માથે હોય ત્યારે એકાદ સીધા રરતાની સપાટીની લગભગ આંખ રાખીને જોવાથી મૃગજળ દેખાય છે; પણ મેં તે કદી અનુભવી જોયું નથી.

ઉપર કહ્યા તે અને બીજા દેખાવો જોઈને તેના ખુલાસા સમજાવા ન હોય ત્યાં સુધી બીજા અગ્નયુષા મુસાફરો અને અન્ય ખલાસીઓ તેમના વિશે તરેહવાર તર્ક કરે તો તેમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી.

સંભાષણ.

શણુ અને હુન્નરી.

આ સંભાષણમાં એક જાઓ અને એક નીચો છોટરો જોઇએ. તેમજ આ બે છોડવાને અનુસરતો પોશાક દર્યા હોય તો ઠીક. શણુનું નામ ખારણુ કરીને જે છોટરો ઉત્તરો રહે તે બીજા ઉપર પોતાનો રૂવાળ બતાવી શકે એવા મોલનારો જોઇએ; અને બીજો કોણ નમ્ર અને ગરીબ દેખાવ કરનારો જોઇએ.

શણુ—અરે, આ દુનિયામાં તું શી રીતે આવ્યો ?

હુન્નરી—એ વાત મારા જાણવા બહાર છે.

શણુ—અને તું આટલો જયો મારી અગ્રેઅઃ આવીને કોનો છે, તે શરમાતો નથી ?

હામરી—અસમે નાંહ.

રાજુ—કું દેમો જપો તુ મો છુ ને તું દેખતો નથી ?

હામરી—પળે કુ મો.

રાજુ—અને વળી કુંદર.

હામરી—ખરી વાત.

રાજુ—તને ખારી બીકે નથી આવતી ?

હામરી—સમારે નહિ.

રાજુ—તુ કેવો હાંમલો છે ?

હામરી—પળે.

રાજુ—અને કંઈ દિસત્ય વચરતો ?

હામરી—એમજ.

રાજુ—અને રાખો ?

હામરી—એ વાત ખોટી છે.

રાજુ—કે મં ત્યાઃ બખો બીકે જ ર નહિ જુએ

હામરી—તુ જ જુએ.

રાજુ—કોઠે ખેતરમા વમને ભવ છે તે, જ તારા સામુ જોવા નથી.

હામરી—ખરી વાત ?

રાજુ—તેમનાથી ખાસ તારા જોવા વમર નથી રહેવાતુ

હામરી—ના ના, અને ખાતરીજ છે કે તેમનાથી નહીં રહેવાતું ?

રાજુ—(મુરસાધી રાતોચોત વર્ષ ભજને) તેમો વખતો છે તે તુ ભજેજ છે

હામરી—અને ખાતરી છે કે કુ ભજતો નથી

રાજુ—તું ખરેખરો ભરેખોજ છે

હામરી—નિમજ્જન જુમ રે છે

રાજુ—અરે, એ ખારી જમોએ તુ વાવતો તુ આજુ ખેતર મા પી રે ?

હામરી—મારી માણ એવી નથી

રાજુ—જમ તારે વિરે વિખાત્ય રાજુ રે ?

હામરી—ખનડખાડ મીઠાખાડ

રાજુ—કું જ ર તું કે રાજખીરાજ્ય હવે ખેતરમા રાખત આવશે ખરા.

હામરી—કું જમુ પાર મુ

રાજુ—તું છું કરત એવ પારે છે ?

હામરી—હજી તું પારે છે પારેજ

રાજુ—હા હા, તું તારી પકલ તા પારે છે ત્યમ મનમાં એવ કે તેમો તારી બખી જુએ.

હામરી—અરે, ખરેખર ખારી હજી એવી નથી

રાજુ—જમુ તેમો ત્યમખખી જોવાથી ખરેખર જેવ નહીં નથી.

હજારી—હું એવી આશાજ રાખતો નથી.

શણુ—બસ, હવે હું તારા બચ્ચી પીઠ ફેરવીને ઘેરો રહીશ.

હજારી—બધે !

શણુ—તેથી તને ધણું ખોટું નથી લાગતું ?

હજારી—ખિલકુલ નહિ.

શણુ—હું તને હલકો ગણું છું.

હજારી—ખરી વાત ?

શણુ—તારા બચ્ચી જોતાં મને લાજ લાગે છે.

હજારી—ત્યારે તમે મારા બચ્ચી ન જુઓ તેમાં ઠહાપણ કહેવાય.

શણુ—તારી તાકાદ નથી કે તું મારા સામે પીઠ ફેરવો (મોટું અંધણું ફેરવે છે.)

હજારી—ના રે, હું બિચારો એક નાનો સરખો છોડવો છું. (શણુ તેના સામે ફરે છે.)

હજારી—કેમ પાછું મારા સામે જોયું ?

શણુ—ઓ ખાપ રે !

હજારી—કેમ થું છે ?

શણુ—કાપનારા આવે છે !

હજારી—તમારે તે જોઈતા નથી ?

શણુ—હાય હાય ! મને બીક લાગે છે કે તે મને કાપી નાખશે ! તેમજો અમારા બધા બાઈગંધોને કાપી નાખ્યા છે !

હજારી—આહા ! તમે એટલા બધા ડર્યા છો ને !

શણુ—હાય ! હાય !

હજારી—પણ આટલા બધા મુંદર છતાં ?

શણુ—હરે ! હરે !

હજારી—જરૂર તેઓ તમારા બચ્ચી નિદાણીને જોશે !

શણુ—ગરે નહિ; હું તારા જોકે ઠાંગણો હોત તો કેવું સાદું !

હજારી—હુ તો ધણો ઠાંગણો છું.

શણુ—તેથી તો તેઓ તને દેખશે નહિ.

હજારી—ના, મારા સામે કોઈ જોતું નથી.

શણુ—રામ રામ, હજારી, મેલા પ્રાસે આવ્યા છે; તેઓ મને કાપી નાંખશે !

હજારી—રામ રામ !

શણુ—મેં તારી સાથે બહુ જંગલીપણું કર્યું છે; તું મને માફ કરીશ ?

હજારી—એવું કંઈ બોલશો નહિ.

શણુ—તું મારે માટે દિલગીર થાય છે ?

હજારી—હા, મારા ખરા મનથી.

શણુ—તું ખરેખર એક નાની, વાદાલી ને માયાળુ સીલ છે !

હજારી—ધણા પ્રેમથી તમારો આભાર માનું છું.

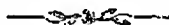
‘શાશુ— તેં દાઢ હઠાડો પોતાની વગર પોતાને મોટે કરી નથી

હુમરી—મારે તેમ કરવાનો વખતજ ન હોતો.

હુમરી—મરીજ શાશુ ! હવે તે ફરી બોલી ચકનો નથી ! રાતે ઊંઘવા માટે હું આખા મોંઘનો હતો એવામાં તો દાતરકું એની પામે આવી પહોંચ્યું હતું, અને સવારમાં જાગીને હું જોઈ છું તો તે મારા આમળ લાગે. થઈને પડેલા છે ! દુ તેના કમનસીબ ઉપર વિચાર કરું છું એટલામાં એક માડાનું પૈકું મારા ઉપર ફરી વળ્યું, અને હું બોલ એમો પડી ગયો. અને લાચુ કે હવે દુ ફરીને પાડો હઠનાર નથી પણ બોલી વારે મારામાં પાકું જોર આવ્યું અને દુ પાડો હસે થઈને હમેશના જેવો આનંદમાં રહવા લાગ્યો. આ ઉપરથી વળી મારી વધારે ખાતી થઈ કે ઊંઘ થવા કરતા નીચા મરું એ સાર અને સમકારણ થવા કરતા સાદા થયું એ સાર, વળી મને એમ પણ લાગ્યું કે આખા ભેતરને શીખાવનારા સુંદર તથા ઊંચા શાશુના બાંક થવા કરતા નાના અને મરીજ હુમરીના બેડ થયું એ સાર છે.

— — —

* અંગગણિતના અજાયબ દાખલા.

(૧) એક માણસ એકી વખતે બે મરખી રકમે અનુક્રમે ૫ ટકા અને ૪ ટકાને દરે વ્યાજે લે છે. તેને માવમ પડે છે કે, જો દુ બ્યાજ સાથે બીજી રકમ આપું, તે પહેલા ૬ મહિના અગાઉ પેરેની રકમ બ્યાજ સાથે આપુ તો જ ને રકમેને બદલે એક મરખી રકમ એટલે અશીઆરસે રૂપિયા આપવા પડશે ત્યારે તે શી રકમ બ્યાજે લે છે, અને કેટલી મૂળનું બ્યાજ તે આપે છે ?

(૨) બે વાંદરા એક બાજમાંથી કેટલાક જમરણ અને તેનાથી વધુ મથા કેળા ચોરીને ખાવા બેઠા. એટલામાં રખવાળને લાકડી લઈ આવવા દીધે. રખવાળ ૨ $\frac{1}{2}$ મીનીટમાં તે વાંદરાની પામેજી પોહોમે તેમ હતું. તેથી એક વાંદરા ૧ મી મા ૧૦ લેખે $\frac{૨}{૩}$ વખતપા ને જમરણ જવા ખાઈ ગયો અને બીજા સાથે કેળા ખાવા લાગ્યો. રખવાળ આવી પહોંચ્યો કે બે મરખી બધા ફળ ખાઈ ગયા હવે પેરેનો વાંદરા જમરણ કરવા કેળા જમખી ગ્રહણી ખાઈ શકે છે તો પેરેનો બીજે વાંદરા કેળા ફરમિનિડે કેટલા ખાતો હતો ?

* આ દાખલાઓ સંબંધી હરકાઈ પુઝાસો જેને મિલિતા દોષ તેમજ નીચે લખેલા હસમને અરખા આગાની દીરીટ મેડણી મંચારવો

અવેરબાઈ ઉમેદલાઈ,

યુનિયન પ્રેસ—અમદાવાદ

૭ ૬૬ માળ.

(૩) બે વરસ પછી લેહેણી યવાની એક રકમની તુર્ત કિંમત રૂ. ૫૦૦ થાય છે, અને તેજ રકમ ૪ વરસ પછી લેહેણી યવાની હોય તો તેની તુર્ત કિંમત રૂ. ૪૫૦ થાય છે. ત્યારે તે રકમ અને વ્યાજનો દર શોધી કાઢો ?

(૪) રૂપીઆના ૧૨ શેર ચોખા મળતા હતા ત્યારે એક કુટુંબનો એકંદર માસિક ખર્ચ રૂ. ૫૦ થતો હતો; અને જ્યારે રૂપીઆના ૧૪ શેરના ચોખા થયા ત્યારે દર મહિને રૂ. ૪૮ ખર્ચ થવા લાગ્યો. (બીજો જથ્થો ખર્ચ તેનો તેજ રહ્યો) તો જ્યારે રૂપીઆના ૧૬ શેરના ચોખા મળવા લાગ્યા ત્યારે તે કુટુંબનો માસિક ખર્ચ કેટલો થશે ?

(૫) ૮ અને ૯ વાગ્યા વચ્ચે હું ઘેરથી નીકળ્યો. જ્યારે હું ઘેર પાછો આવ્યો અને ઘડિયાળમાં જોયું ત્યારે ૧૧ અને ૧૨ વાગ્યા વચ્ચેનો વખત થયો હતો; અને તે ઘડિયાળ ના બે કાંડાની જગ્યા બરાબર અદલ બદલ થયેલી દોઢી એટલે ઘેરથી નીકળતી વખતે જે જગ્યાએ કલાક કાંટો હતો તેજ જગ્યાએ (આવ્યો તે વખતે) મિનિટ કાંટો હતો અને મિનિટ કાંડાની જગ્યાએ કલાક કાંટો હતો. ત્યારે હું બરાબર કેટલા વાગે ઘેરથી નીકળ્યો હોય ?

સુખમૃત્યુ.

૧ જીવવાની બીકે મરવાના કરતાં મરવાની બીકે જીવવું બહેતર છે. રખે હું નહિ જીવું એના દરતાં રખે હું નહિ મરું, એ બીકે બધી લાંબો કાળ નહિ જીવાયું એવી નિરાશાના કરતાં વખતસર મરી જવાયું, એ આશા બધી છે.

૨ મરવાનું તો છેજ. ક્યારે, તેની કાંઈને ખબર નથી. કદાચ આવતી કાલમાં, કદાચ આવતી પળમાંજ. માટે મરવાની વધી તો રાખવીજ જોઈએ. જે વધી રાખે છે, તે તૈયાર રહે છે અને જે તૈયાર રહે છે, તે સુખે મરે છે.

૩ દુખે જીવવાના કરતાં સુખે મરવાનું બહુ સુખમાં જીવવું સારું તો છે પણ સુખમાં મરવું વધારે સારું છે. મરતી વખતે સુખી તે આખી જીંદગી દુઃખમાં જીવવા છતાં ખરા સુખી.

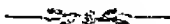
૪ દુઃખે કાણુ મરે છે ? જેને મરવાની બીક હોય તે-જે મરવાને તૈયાર નથી તે. ૫ સુખે કાણુ મરે છે ? જેને મરવાની બીક નથી; જે મરવાની વધી અને આશા રાખતો હોય; જે મરવાની વધીને લીધે મરવાને તૈયાર રહેતો હોય; જેને પોતાનું કામ પૂરું કરવાનો સંતોષ હોય; જેને જન્માંનું સુખ હોય; તે સુખથી મરે છે.

૬ સુખથી મરવા માટે ખામુખા સુખથી જીવવાની જરૂર નથી. સુખથી મરનારને

સુખથી કદાચો જાગો નથી. સુખથી મરનારને દુઃખથી કદાચી જીક નથી
સુખથી મરનારને દુખી કદાચીમા દુઃખ નથી. સુખથી મરનાર મને નેટલાં દુઃખની
કદાચીમા મુખી છે અને પોતામાં પણ સુખીજ છે

B

પરોપકારી.

૧ સખી તે સુખી છે. સુખી ખામુખા સખી નથી, પણ સખી ખામુખા
સુખી છે.

૨ સખીનું સુખ સતોષમા છે. જખીતનુ દુઃખ અસતોષમા છે સતોષ કરજ
જામવચ્ચે છે, અસતોષ કરજ નહિ જામવચ્ચે છે.

૩ કરજ એટલીજ કે પારકાનુ બહુ કરજુ પોતાનુ બહુ કરજુ એ ખાસ
કરજના પર્મમાં નથી પારકાનુ બહુ કરજુ એજ કરજના વર્ગમા આવે છે

૪ પારકાનુ બહુ પૈમાથી ચાલ છે તેમ પૈસા વગર પણ ચાલ છે જાત મદેનથી
ચાલુના જગથી, સાગવગથી પારકાનુ બહુ કરી શકાય છે

૫ જખા મુજોથી બહુ કરનાર પૈસાથી બહુ કરનારના નેટલાંજ સખી છે પૈસાદાર
સખી પૈસા દેવ તોજ બહુ કરી શકે છે, જખા મુજોથી બહુ કરનાર પૈસા વગર પણ
સખી થઈ શકે છે.

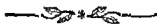
૬ પોતાનુ બહુ કરજુ બહુ મુરકેજ છે, પારકાનુ બહુ કરજુ બહુ સદેનું છે;
પોતાનુ બહુ કરવાથી સતોષ કદી પ્રાપ્ત થતો નથી, પારકાનું બહુ કરવાથી
જલ્દી સતોષ મળે છે.

૭ પોતાનું બહુ કરવા મારે પણ નેહએ છીએ પોતાનુ બહુ કરનાર પોતાને શ
છ કરી શકતો નથી. તેને વધારે ને વધારે નેહએ હિયે અને જેમ વધારે મળેછે તેમ
વધારે મામેંએ એટલે તેને સતોષ મળતોજ નથી.

૮ પારકાનુ બહુ કરવા મારે પણ નેહજ નથી—જો મોટું પણ દેવ નેહજ
મામેંએ મારે પારકાનું બહુ કરનાર પોતાને અને પારકાને સુખમા શાંત સખી શકે છે
અને તેથી તેને નેહજ નેહજ નેહજ સતોષ મળી શકે છે

B.

મલાં માણસ અને પાણીની તુલના.

૧ મલાં માણસો પાણીને મળતા આવેછે. તેઓ પાણી જેવા નરમ સાફ-ચોખ્ખા, દુનિયાનો મેલ ધોતારા અને શીત્લની ખાતર પોતાનો ભોગ આપનારા છે. તેઓ પાણીની માફક નીચી સપાટી શોધેછે પણ પોતાની સમ સપાટીએ પાછા આવેછે. તેઓ પોતાની અસહ સપાટી પાછી મેળવે નહિ ત્યાં મુઠી હર પડીને રહેતા નથી. પોતાની સપાટીએ તેઓ સ્થિર અને શાંત રહેછે. ગમે તેવા પાતાળમાં ઉંડા વહેછે પણ સપાટી ઉપર સ્પર્શ રહેછે.

૨ તેઓ પાણીની પેઠે સર્વ જગોએ પ્રસારે છે, સર્વ ખુણામાં ફરી વળેછે, પણ જ્યાં ફરી વળેછે ત્યાં ચોખ્ખાઈ, ઠંડક અને શાંતિ ફેલાવે છે. તેઓ પથ્થરને ધસીને સુવાળો બનાવે છે, પહાડોને ફેડી નાખે છે, ખડકોને કોરી કાઢેછે, અને મુલકોને ઘીઘ કાઢેછે.

૩ તેઓ પાણીની પેઠે ગળતી આમ હોડવી નાખેછે, નાપાકી ટાળેછે. કામ મારે છે, અને ગમીચીનો નાશ કરેછે.

૪ મલાં માણસો દરિયા જેટલા પહેળા, નદી જેટલા લાંબા, ફૂવા જેટલા ભેંડા અને ઝરા જેટલા કીણા અને પાતળા હોય છે.

૫ તેઓ પાણીની પેઠે વાસણમાં બંધ પણ રહી શકે છે. અથવા છૂટા મૂકે તો જ્યાં ગમે ત્યાં ફેલાઈ પણ શકે છે. કમળમાં પણ શાંત અને બંધનમાં પણ શાંત રહે છે. નરમાશથી ઢોળાઈ જાય છે, અને ગુપગુપ રેસો પણ ઉતરી જાય છે. ઉંચેથી નીચે ઉતરે છે અને નીચેથી ઉંચે પણ ઉડે છે.

શબ્દોના અર્થ.

પાઠને મથાળે આપેલા શબ્દોના અર્થ કરવાની પદ્ધતિ પ્રત્યેક શાળામાં પણ અર્થ કરવાનો હેતુ શું છે? તે લક્ષમાં રાખ્યા વગર અર્થ કરાવવાથી અર્થ કરવામાં શિક્ષકથીજ અનર્થ કરાય છે. એટલે કે અર્થ કરાવવાનો હેતુ લક્ષમાં ન હોવાથી અર્થ કરવા જેવા શબ્દોના પણ ખરા ખોટા અર્થ કરી આપી છોડવાને ગોળાવવા માંડે છે, તે ખરી રીતે કંઈ ફાયદો ન થતાં ઉલટું નુકસાન યાપ છે. ઘણાક તરિકે એમને, —ગોલીએ હચ્ચાર કરીએ. યાદારે=હારે. ચોપડીઓ=પોથીઓ. મન=ચિત્ત. વગેરે, વગેરે.

વાસ્તવિક રીતે જોઈએ તો અર્થ કરાવવા એટલે અમરશા શાખાને બદલે સારીસો શાખા કરી આપવો, કે નો ઊઠાગના મન પર સારી રીતે દુર્મે અર્થવા પાડની મતજબ સારી રીતે સમજાવ માટે તેમાના અપરિચિત શાખાને બદલે પરિચિત શાખા આપવા આમ ન કરતા પ્રત્યેક શાખાનો અર્થ કરવો, આવો દુરયમદ કરવામા આવે તો હવે જાણ્યા પ્રમાણે મહેતા શાખાના મદવામા આવરા શાખા આપવાથી ઊઠાગના મન પર દેશરો શુ ચવાડો થશે.

તાત્પર્ય એ છે કે એપડીને મથાળે આપેલા પ્રત્યેક શાખાના અર્થ કરાવવા જેવા નથી દોના તેમાના કેટલાક પરિચિત હોઈ ઊઠાગએ સદમ સમજી શકે તેવા દોષ છે તેવા શાખાના મદવામા તેનાથી વધારે માત્ર શાખા ન મળે તો તેનો અર્થ નજ કરાવવો એ ઠીક છે. અને જો શાખા અપરા છે તે મથાળામા કે પાડમા ગમે ત્યા હોય તેપણ તેના જલદમાં ઊઠાગ સમજી શકે તેવા શાખા આપવા એજ શ્રેયસ્કર છે

આ સમજનારની સમજ આવી છે તેથી વિરુદ્ધ દાખલ મન હશે ને તે આ પત્રદારા અડી સમજ આપમે તો તેનો આભાર થય

છતાશુ

સીકંઢવળી.

— નં. ૧૬ —

(સંબંધી પુસ્તક-૭ના ૫૪ ૨૦૦ થી)

આ વિષયનો સરખાતવો વાચકથી સમજાવે કે મારો વિચાર આ વિષયને વિશેષીને માન એજ ભાગ્ય ક્ષેત્ર વિચરન કરવાનો છે તેમાની પહેલી આમન સ્ત્રી કેળવણીની જગ્યા છે કે નહિ એ નિ ને નુ કરી ચૂકવો છુ હવે બીજી બાજબ કેટલાક સોમ સ્ત્રી કેળવણી સામે વાતો છે જેને ખરા છે કે કેમ ? એ બાબતને ઉદ્દેશીને કહેવાનું છે

સ્ત્રી કેળવણીથી વિરુદ્ધ વિચારના કારણે એ કેળવણી સામે જે મુખ્ય તકરારો જાય છે તે એકે ૧. કેળવણી સજને જેમને કાર્ડ ઠમાવા જાય નથી ૨ સ્ત્રીએને કેળવણી આપવાથી અનીનિ વધશે આથી મિત્રો બીજા કદાચ નાના વાંધા હશે, તેપણ નેએ વિશેષ મહત્વવાળા નથી માટે આ જે મુખ્ય પૂર્વજ્ઞ સહી તેમા તેમનું અમજનું કેટલે હજારે ખા છે તેમ આપમે અનુક્રમે વિચાર કરીએ

૧ કેટલાક સોંકે છે કે કેળવણી લઇને સ્ત્રીઓને કાંઈ કમાવા નહીં, “સ્ત્રીઓને કમાવા નહીં” એ તેમનું કહેવું ખરું છે; પણ કેળવણી લેવી તે ફક્ત કમાવાને માટે જ છે એ તેમની સમજ બૃહ્ત બનેલી છે. શિક્ષાપદ્ધતિના ઉપોદ્ધાતની શરૂઆતમાં તથા શિક્ષણશાસ્ત્રના બીજા પ્રસિદ્ધ પુસ્તકોમાં કેળવણીની વ્યાખ્યા એવી મતઘષ્ટી છે કે “બાળકોને કેળવણી આપવી એટલે આ સંસારમાંનાં પોતપોતાનાં કર્તવ્યો કરવાને લાયક કરવાં.” આ વ્યાખ્યા ઉપર વિચાર કરવાથી સમજાય છે કે કેળવણી એ ફક્ત કમાવાને માટે જ નથી, પણ તેમાં તે સિવાય બીજી બાબતોનો પણ સમાવેશ થાય છે. એટલે પુરૂષ અને સ્ત્રીઓ પોતપોતાનાં કર્તવ્યો આ દુનિયામાં વધારે રીતે બજાવી શકે એમ કરવું એનું નામ જ કેળવણી આપવી. આ પ્રમાણે ધવાની જરૂર છે. એમાં તો કોઈ પણ આનાકાની કરશે નહિ. બાળાવનું એ એક કેળવણી આપવાનું સાધન છે. બાળવાથી પુસ્તકોમાં રહેલું જ્ઞાન તે લઈ શકે છે અને તેમની તેનાં જ્ઞાનમધુ ઉધડે છે. તોપણ અમણે સ્ત્રીઓને બિલકુલ કેળવણી મળતી નથી એમ કહેવું અર્થ વગરનું છે. અમણે સ્ત્રીઓને પણ અનુભવ, વડીલોનો ઉપદેશ વગેરે બીજાં સાધનોથી થોડી ઘણી કેળવણી તો મળે છે. માત્ર એટલું તો ખરું છે કે અમણે સ્ત્રીઓ કરતાં બહુલી સ્ત્રીઓને કેળવણી લેવાની જોગવાઈ વધારે મળે છે. તેથી તેઓ વધારે સારી રીતે કેળવાય છે. સ્ત્રીઓને કેવી રીતે અને કેવી કેળવણી આપવી એ વિશે મતભેદ છે; તોપણ સ્ત્રીઓને ગૃહકાર્ય, ગૃહવ્યવસ્થા, જાળશિક્ષણ, આગરણ, સ્ત્રીના ધર્મ અને નીતિ વગેરે વિષયો શીખવવા જરૂરના છે. બીજાં અને પુરૂષનાં કર્તવ્યો જૂદાં છે માટે તેમને કેળવણી પણ જુદી જાતની મળવી જાય. સ્ત્રીઓને પોતાની ફરજ બજાવવામાં ઉપયોગી થઈ પડે, માટે, તથા તેમને સંસ્કૃત સંભાળવાને તથા પતિવ્રત પાળવું વગેરે સુણેને પાત્ર કરવાને કેળવણી આપવી જોઈએ. આ હેતુ પાર પાડવાને આપણા હાલના બધારણમાં થોડો સુધારો કરવો પડે એમ છે. કાળે કરીને તેમાં સુધારો થતો જાય છે અને જેમ જેમ અનુકૂળતા આપતી જશે તેમ તેમ આમળ ઉપર પણ ધરો એમ લાગે છે. કેમકે આપણા રાજ્યના વિદ્યા ખાતાના અગ્રસરોના લક્ષ્મી આ વાતે છે જ અને એ હેતુ સફળ થવાને દર વર્ષે સ્ત્રી ઉપયોગી-મુસ્તકો ખાતા ગારફ્ટ પ્રસિદ્ધ થાય છે તથા ગારા જાણના પ્રમાણે સ્ત્રી ઉપયોગી નહીં વાચનમાળા પણ તૈયાર થાય છે. આ પ્રમાણે કેળવણી મળવાથી સ્ત્રીઓ પોતાનાં કર્તવ્યો ઘણી સારી રીતે ફનેદમંદીથી કરી શકે, એમ તેનું સાધક છે. કમાવા જવાને માટે જ કાંઈ કેળવણી આપવાની નથી.

૨ કેટલાક સોંકાની એવી સમજ છે કે સ્ત્રીઓને કેળવણી મળવાથી તેઓ સ્વતંત્ર અને અમર્યાદ થશે, અને અતીતિ વધશે. આ દેશમાં પાયા વગરની છે. કેળવણી તો દુર્નુજને દૂર કરે છે. અને તેમ થાય ત્યારે જ તેણે કેળવણી લેવાથી એમ માનવું. સ્ત્રીઓ કદાચ અતીતિને રૂંટને ચાલે તેમાં કેળવણી કે વિદ્યાના દોષ નથી. તેણી તો સદા પવિત્ર છે; અને પોતાના અનુયાયીઓને પવિત્ર કરે છે. પણ જો સ્ત્રીના ધર્મની નીતિ કેળવણી નથી મળતી તે જ અપરાધ સોજતમાં પડી અતીતિમાન થાય છે. વાતની ખરી કેળવણી પામેલી

ઓ ઓ તો પ્રાણીતે પણ નીતિ હોડતી નથી. દુરાચારને બલુચા સાથે ગો સબધ છે ?
 મું અમલુ સીઓ દુરાચારી નથી નીવડતી ? સુપાવને પ્રાપ્ત થયેલી વિદ્યા સારા
 ફળને આપનારી છે અને કુપાવમાં એથી કંઈક અને છે વળી સંદેગસાગર સખતા વાચતાં
 આવડત એ દાર્ઢ અરી કેળવણી લીધી એમ કહેવાય નહિ. આવા કુપાવો પોતાને મળેલા
 માધ્યમોના દુરુપયોગ કરે તો તેમાં વિદ્યાને દોષ ન રેતાં “અપૂરો ઘડો હવમય” એ પ્રમાણે
 પૂરી કેળવણી મળી નથી એમ મમજલુ. સીઓનું મન પુરવના મન કરતા કામગીરોવાથી
 તેને જ્ઞાનપણથી સારી મોજાજ દોષ અને કર્મ નીતિની કેળવણીની છાપ તેના હૃદયમાં
 રેગાર રીતે પાડવામાં આવી દોષ તો પછી તેની અસર છુંદળી પર્વત તેમનામાંથી
 પડી નથી વળી સનિઓઓના ચરિત્રનું તથા તેના સત્યને સીને દુનિવામાં તેમના વધેલા
 જ્ઞાનપણ તેમને બરેબાર રીતે જ્ઞાન કરાવવું જોઈએ. આ પ્રમાણે આપેલી કેળવણી અનીતિ
 વચારથી નહિ પણ મેલ ફળને આપનારી થયે તથાસ્તુ.

K

નિબંધમાલિકા.

ભાગ ૧ લો.

નિબંધ ૧ લો. ધીરજ અને ખતથી પરંતો પણ જોઈએ શકાય છે

પ્રવેશક વ્યાખ્યા એમ પરંતો પળીજ ખત અને ધીરથી કેટલીક મુદત થીતવા
 પણ જોઈએ શકાય છે, તેમ ગમે તેવી મુશ્કેલી દોષ તોપણ તે દૂર કરી શકાય છે.

૧ અધીરો માણસ પોતાની આગળ સફળી દરકોને એક જથ્થામાં જુએ છે,
 અને એકદમ તેને ખમેડવા માગે છે. પણ ખંતીએ અને ધૈર્યવાન માણસ
 ધણી વારિકાઈથી સર્વજ્ઞ જુએ છે અને ધામે ધીમે તેને ખમેડવા છડે છે

૨. અધીરો માણસ પરિવના પહેંદળી મોટા દેખાવથી હજકી જઈ એ લી રીતે પાર
 ઉતારાયે એવા નિરાશાના ચમ્દો મેલે છે, અને તેની સમિઓ મ ક પડી જાય છે.
 ધીરજવાળો માણસ તેને ઝીણા જઈએનો એક સમૂદ ધારે છે અને તે
 રજકોને થોડે થોડે છતા પાડી દૂર કરવાનો યત્ન કરવાથી પોતાના કામમાં
 કતેદ જુએ છે અને તારી આવા જાય છે

૩ અધીરો માણસ પોતાની સમિ ઉપરાંત મુશ્કેલીની સામે યાય છે અને તેથી
 પરિણામ એ થાય છે, કે તેનો અજાત સીડીએ થાય છે અને મિયા વલોમાં
 તેનો વખત જાય છે; પણ ધીરજવાળો માણસને સીડીવાની અને સામે
 વચાની કાઢ જરૂર હોતી નથી કારણ કે તે પોતાનાથી ઘઈ રાકે છે, એટલુંજ
 કામ અદરે છે અને તે પાર પાડવા યત્ન કરે છે વળી તે પોતાના કામનો ધીમે
 ધીમે વધારો કરે થાય છે તેની વાટ જુએ છે.

પછિ નિષ્ક્રુણ, ધન ગગન તળે મર્જતાં કરે;
 પછિ નિરુપયોગી, અવનિતલે, ઉપવતો દેરે;
 પછિ ધનલ, — ચંદ્રિકાનું રત્નું કામ શું અરે ?
 પછિ મલ્લ મરુત, વ્યર્થ મહી — મ'ડલે કરે.

મહીમ'ડલે કરે, નહીં આશ તો સરે. : પછી મદન ૦ ૨

આમ કરતાં મહાશ્વેતા પર વૈશંપાયન (પુ'ડરીક) અનુરક્ત થાય છે, પણ મહાશ્વેતા તેને ઓળખતી ન હોવાથી તેને તછને જતી રહે છે.

ખીન્ન પ્રવેશમાં વૈશંપાયનને શોધવા આવેલા અનુચરો અકસ્માત ચંદ્રાપીડને ગળી જાય છે અને વૈશંપાયન ખોવાયાની વાત કરે છે. ચંદ્રાપીડ તેની પાસે જવા નીકળે છે એટલામાં મહાશ્વેતા વૈશંપાયનને શાપથી જાણી મૂકી પોપટ બનાવી દે છે. ચંદ્રાપીડ તે જાણી દુઃખી થાય છે. સાતમા અંકમાં પરસ્પર શાપવિમોચન અને પરસ્પર ઓળખાણ થઇ મહાશ્વેતા પુ'ડરીકને મળે છે અને કાદંબરી ચંદ્રાપીડને મળે છે. સંક્ષેપમાં નાટકનું પરતુ તથા સંદેશના ઉપર પ્રમાણ છે.

કાદંબરીની કથાજ મૂળમાં તો સુરસિક છે, તથાપિ તેમાંથી દોહન કરીને યથાયોગ્ય નાટક જોણે મરાઠીમાં લખ્યું છે તેને ઓછો ધન્યવાદ ધરતો નથી. અને તેમાંનો રસ જાળવી રાખી ગૂજરાતી ભાષામાં આવું સુરસ ભાષાંતર જોણે કર્યું તે દુર્ગાનાથને પણ ઓછો ધન્યવાદ ધરતો નથી. હમણા ખરું પૂછો તો નાટકોના નામથી બહુધા પડિતોને કંટાળો આવે છે. તેવા સમયમાં આ એક અનુત્તમ નાટકનું ઉત્તમ ભાષાંતર કરવામાં શ. દુર્ગાનાથે પોતાનું ઉત્તમ નૈપુણ્ય દર્શાવ્યું છે. નાટક શાકુંતલાદિ સંસ્કૃત નાટકોની પદ્ધતિ પર લખાયેલું છે. તેમાં નવીન નાટક બજવનારાઓને સુગમ પડે એવાં ગાયનો મૂક્યાં છે. ગાયનોના રાગ પસંદ કરવામાં શ. દુર્ગાનાથે સારી રસજુતા બતાવી છે. આ નાટક જો બજવનામાં આવે તો તેમાં કોઇ પ્રકારનો ફેરફાર કરવો પડે એમ અમને લાગતું નથી. રસિક વિદ્વાનો તો તેને જોઇને જરૂર પ્રસન્ન થશે; કેમકે પ્રધાન રસ શૃંગાર અને અંગી રસ કરૂણ તથા અદ્યુત યથાયોગ્ય જમાવવામાં આવ્યા છે. તે સિવાય પવિત્ર અવ્યભિચારી પ્રેમ અથવા રતિ સ્થાયીભાવ, દૃઢ મિત્ર પ્રીતિ અથવા મિત્રવિધવા રતિ નામનો ભાવ, સૃષ્ટિનું સાદર્થ અથવા વિવિધ રસોના હૃદયન વિજ્ઞાન, ઇત્યાદિ અનેક ઉત્તમ નાટકને લગતી બાબતો યથાયોગ્ય પહોંચ છે. પતિ મરતાં સહગમન કરવાથી ક્રોધ ફળ થતું નથી પણ મહાશ્વેતાની પેઠે મનુષ્યે આપત્તિમાં ધૈર્ય રાખી ધીરજથી કાળક્રમણ કરવું. ધીરજનાં ફળ ગીદાં છે. રાજપુત્રોએ પરદેશ કરીને પૃથ્વી જોવાથી વિવિધ રત્નોની તેને પ્રાપ્તિ થાય છે, ઇત્યાદિક ઉપદેશ એ આ નાટકનું ફળ છે.

આ નાટકમાં જો કોઇકાંઈ વાંધો કાઢે તો તે ખત્રોની બાબા પરવે છે. એમ છતાં પણ એમાંનાં બધાંજ પાત્ર ઉત્તમ છે. કેટલાંક દિવ્ય છે અને કેટલાંક દિવ્યાદિવ્ય છે, તેથી નાટ્યશાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે તેમની બાબા સંસ્કૃતપ્રાય હોય, — તો તેથી કોઇ વિદ્વાનો તેમાં દોષ જોઇ શકશે નહિ. તથાપિ જો એ નાટક રંગભૂમિ પર લાવવું હોય અને સામાન્ય

७७	अंकगणित भाग २ रा.	"	०	९	६
७८	सन्मार्ग दीपिका.	नारायण मास्कर पंडित	०	२	६
७९	तोंडचे हिशेब.	"	०	१	६
८०	शब्द व्युत्पत्ति प्रदीप.	गोविंद शंकर बापट.	०	२	६
८१	महाराष्ट्र देशाचा इतिहास.	रावजी सदासिव गोडवोले.	०	२	०
८२	मोडी पहिलें पुस्तक.	सिताराम विश्वनाथ पटवर्धन.	०	२	६
८३	उजळणीचें पुस्तक.	"	०	१	०
८४	मराठी व्याकरण.	दादोबा पांडुरंग.	१	८	०
८५	वृत्तदर्पण.	परशुराम बळाळ गोडवोले.	०	२	०
८६	मुंबई इलाख्याचा भूगोल.	सिताराम वि० पटवर्धन.	०	१	०
८७	हिंदुस्थानचा भूगोल.	"	०	१	०
८८	मोडी दुसरें पुस्तक.	"	०	३	०
८९	मराठी बीजगणित.	जमशेदजी अरदेसर.	१	४	०
९०	चारी खंडांचा भूगोल.	सिताराम वि० पटवर्धन.	०	१	९
९१	तोंडचे हिशेब भा १।२	नारायण मास्कर पंडित	०	१	०
९२	भूमीतिचीं पहिलीं ६ पुस्तकें.	रावजी मोरेश्वर देवकुळे.	०	११	०
९३	लघुव्याकरण.	दादोबा पांडुरंग.	०	१	०
९४	सामुखास चंद्रिका.	विनायकराव गोविंद लिमये.	०	१	०
९५	वाक्यमीमांसा.	गोपाळ गणेश आगरकर.	०	९	०
९६	अश्वघाटी प्रबोधिका.	सिताराम बाबाजी गुर्जर.	०	२	६
९७	मास्करराव दामोदर पाळंदे यांचे.	मास्कर बळाळ निमकर.	०	६	०

શ્રી.

ગાયકવાડ સરકારનું કેલવણી સ્વાતું.

સરકયુલરો, વટહુકમો,

ઇત્યાદિ.

સને ૧૮૬૭-૬૮

વગાડરા

શ્રી.

સરકારનું જા. નં. ૧

કેટલીક મામદી રજીસ્ટર ધર્મેશી શાળાઓના મહેતાજીએ નિયત ધોરણે આજ્ઞા કરવા કે તેમાં સારું શિક્ષણ આપી સારું પરિણામ લાવવા કાળજી ન રાખવા બદલની ખીજી શાળાઓમાં ઉપવા ધોરણેમાં શીખેલા છોકરાઓને પોતાની શાળામાં વધારે માટ મળતાની લાખમે લાખસ કરવાનો પ્રયાત કરી લાખસ કરે છે એવા છોકરાની મુદત જો કે નિયમ પ્રમાણે હોય તોપણ એવી રીતથી વધારે માટ મેળવે એ ચલાવા લાયક નથી મળતી પરીક્ષક અધિકારીઓને જાણવામાં આવે છે કે, જોવી દકીકત ને મામદી રજીસ્ટર ધર્મેશી શાળામાં જોવી જાણ તે મળકી શાળાના મહેતાજીને માટ આપવાની રકમ કેટલી થાય છે તે જાણી તે પૂર્ણ દકીકત ખુલાસાવાર આ તરફ અભિપ્રાય સદ જાણવાની તે ઉપરથી ને પ્રમાન ચોખ ખુલાસો આ તરફથી આપવામાં આવે તે પ્રમાણે માટની રકમ આપવા સંબંધે તજવીજ થવી જોઈએ. તા. ૧૨ અગષ્ટ સન ૧૮૯૭

J. A. DALAL,

વપસુખ મેદિદતામ

વિદ્યાધિકારી

સરકારનું જા. નં. ૨.

આ રાજ્યના જમા ખર્ચની દેડવારી (સરવારી) મા ગાળાખાતાનું દેડ ૨૧ મુ દગુ પજુ દેડવારી (મરવારી) આ ફેરફાર તા. ૧ અગષ્ટ સને ૧૮૯૭ થી કરી નવી દેડવારી તા. ૨૪-૨-૯૭ ની આગાપચિકાના મામ ૨મા મે. રા. ના અકકિટક જનરલ સાહેબ જરૂરી પ્રસિદ્ધ થયેલી છે. તેમાં શાળાખાતાનો દેડનો ત. ૨૨ દારવેયો છે તે પેટા દેડ ને હતા તેજ કાવમ રાખેલા છે મળમ આ ખાતાના અધિકારીઓ, રેસિડન્ટ ઇન્સ્ટ્રીટમુગન વાગ્યા તથા ગાળાના માખરોએ તા. ૧ અગષ્ટ સને ૧૮૯૭ થી એ પ્રમાણે અમલ કરવેલ. તા. ૧૬ અગષ્ટ સને ૧૮૯૭

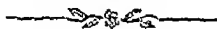
વપસુખ મેદિદતામ

J. A. DALAL,

વિદ્યાધિકારી.

અહેરખંબર.

વડોદરાકલામંચનની પ્રવેશકપરીક્ષા.

કલામંચનની ચિત્ર, સિદ્ધિ, ચંદ્ર, રંગ, કૃષિ, અને શિક્ષણપદ્ધતિ શાળામાં દાખલ થવાની ઇચ્છા રાખનારા વિદ્યાર્થીઓની પ્રવેશક પરીક્ષા યોજવાર, તા. ૨૭ મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૮૯૭ ને રોજ સવારના અગીઆર વાગતાથી મંચનના મકાનમાં શરૂ થશે.

૧. પરીક્ષા દેશી કેળવણી ખાતાના છઠ્ઠા ધોરણના વિષયોમાં લેવામાં આવશે. ઉમેદવારો સુજરાતી અથવા મરાઠી ભાષામાં પરીક્ષા આપી શકશે.

૨. શિક્ષણપદ્ધતિશાળામાં દાખલ થવા ઇચ્છનાર વિદ્યાર્થીની પચ્ચે જોડામાં જોડી સત્તર વર્ષની હોવી જોઈએ; અને એ સિવાય છતર શાળામાં દાખલ થવા ઇચ્છનારની જોડામાં જોડી તેર વર્ષની જોઈએ.

૩. શિક્ષણપદ્ધતિશાળા સિવાય બીજી શાળાઓમાં કારીગર વર્ગમાંના લગભગ બધા ઉમેદવારોને દાખલ કરવામાં આવશે. જે તેમાંના કોઈને વાંચતાં લખતાં નહીં આવડતું હોય તેો કસાની સાથે તે પચ્ચે શિક્ષણાનુભવશાળામાં શીખવવામાં આવશે.

૪. પ્રવેશક પરીક્ષામાં ઉપર નંબર પાંચ થનારા વિદ્યાર્થીઓને, અને કારીગર વર્ગના યોગ્ય ઉમેદવારોને શિક્ષણપદ્ધતિ (રકોલર શીપો) આપવામાં આવશે.

૫. બધી શાળાઓના કારીગર વર્ગ સિવાયના બધા ઉમેદવારોએ છઠ્ઠા ધોરણમાં પાંચ થવાનાં અથવા અગ્રેજી ત્રીજા ધોરણ સુધીના અભ્યાસનાં પ્રમાણપત્રો (સર્ટિફિકેટ) બતાવવાં પડશે.

૬. પરીક્ષામાં જેસવા માટેનાં વિનિયમપત્રો તા. ૧૫ મી સપ્ટેમ્બર સુધીમાં આ તરફ રવાના કરવાં. વિનિયમપત્રનાં છાપેલાં ફોર્મો આ જોડિસમાંથી મળી શકશે.

૭. શિક્ષણપદ્ધતિશાળામાં દાખલ થવા ઇચ્છનારે પોતે વડોદરા રાજ્યના વતની છે એમ સાબીત કરવાને સર્ટિફિકેટ મોકલવું આપવાં.

કલામંચન
વડોદરા, તા. ૯મી અગષ્ટ
સને ૧૮૯૭.

RAOJIBHAI PATEL
પ્રિન્સિપાલ-કલામંચન.

श्री

संवत् १९३३.

आश्विन.

केळवणी

पुस्तक-९ म.

अंक १२ भा.

— श्रीगुरुगोपा —

प्रतिदक्षिणी

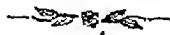
जालंधर नरेश्वरभं

वर्ष १९३३

"सिद्धेश्वरप्रसाद" भा. भा. भा.

ह. म. १९३३

અનુક્રમણિકા.

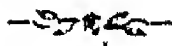
વિષય.

પૃષ્ઠ.

અભ્યાસ....	૭૯
અનિયમિત હાજરી....	૯૩
આકૃતિ સંબંધિ પાઠ.	૯૪, ૧૦૭
ધર્મારત અને નીતિનું શિક્ષણ	૯
ધર્મારત ગાટે વાત.	૧૭, ૧૭૧
ક્રનામ પાઠકો.૪૩,	૮૧, ૧૨૧, ૯૯, ૧૪૧, ૧૭૧, ૧૯૬, ૨૧૩.				
ઈતિહાસ શિક્ષણ....	૧૮૫
ઉડી વા પંખી આકાશો.	૧૭૯
આકંગણિતનાં ઉપયોગ.	૧૫
આકંગણિતના આગમન દાખલા.	૨૦૩
કાતર.	૧૫૯
કિન્ડરગાર્ટન પદ્ધતિનાં મૂળતત્ત્વો	૬૩
ગત વર્ષ.....	૨
ગામડાની સ્ત્રી કેલવણીની વ્યવસ્થા	૧૬૫
ગૃહ કેલવણી.	૧૭૨-૧૯૦
આમ્ય શિક્ષક સમાજ	૬૯
ધુમો ધુમોને જસિયા ધેરેવા	૧૦
ચર્યાપત્ર.	૭૬
ચીના સોડાની સવ્યતા.	૨૨
જામનની કેલવણી.	૧-૩૨
હાથ અને તેનો ઉપયોગ.	૧૪
ટપાલના ડાગળ વિશે પાઠ.	૧૬૧

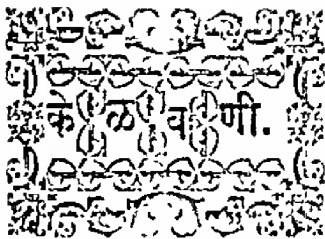
દશાનુ આફ્રિકાની દીસની ખાણો	૪૧
દર્શન	૩-૨૭-૪૮, ૬૪, ૧૦૫, ૧૧૫-			
દેવનાગરીનો કિલો	૧૪૬
દેવદર્શન	૪૭
નવ નાના છોકરા.	૬૪
નીમંથ શિખવવાનો ક્રમ	૫૪-૭૬
નિમંથ માસિકા.	૨૦૯
નિલાગની સારી વ્યવસ્થા	૨૪-૨૬-૫૧
નીતિ અને બુદ્ધિ વચ્ચેનો મતલબ	૧૬૩
પરોપકર્મી.	૨૦૪
પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ...	૧૪૪
પ્રજ્ઞાપ	૧
ફળ મેવાની સજા	૨૪
બાળકોનું માપન	૮૩
બાળ ઉત્તરવર્ણી.	૧૧૮
બાળ ગીત	૧૨૭
બુદ્ધિવચક પ્રશ્નો	૩૭-૪૬
બસા માખીઓ અને પાણીની વૃદ્ધિ	૨૦૬
મનને શિખાવવું	૧૦૭
મરકો નદી દેખીરો માપન } દેવ તારે લોકોએ પેનાની રહસ્ય } ફરબી કેવી ગણતરી.			૧૪૫, ૧૩૬, ૧૪૭.	
મરકોની કવાવન	૧૪૪
વસ્તુપાઠ.	૧૩, ૧૯
વિદ્યાર્થીઓને નક્કિમ ન	૭-૧૩૬
વિદ્યા.	૧૪૦
સાંકેના અર્થ	૨૦૬
સાચાઓને સમને સામન	૧૭
સાચાની મુલાકાત	૪
સાચામાં વિદ્યાર્થીઓની દ મરો	૧૪૩
મળોપયોગી પત્રો	૧૮૭
સિદ્ધાંત અને વિદ્યાર્થી.	૪૧
સિદ્ધાંતની શુદ્ધિપો	૮૭
સિદ્ધાંતને સામાન્ય સરના	૮૮

અનુક્રમશિકા.

વિષય ૫૨.

અજવાસી....	૭૮
અનિર્ણિત દાણરી....	૮૩
આપ્તિ સર્વાધિ પાદ.	૮૪, ૧૦૭
અંધારત અને નીનિતુ શિશુ....	૯
અંધારત ગાદે ધાત.	૧૭, ૧૭૧
હનામ ૫૫૩૦.૪૭,	૮૧, ૧૨૧, ૬૯, ૧૪૧, ૧૭૧, ૧૮૧, ૨૧૨.				
દલિદાસ શિશુ....	૧૮૫
દુદી નત પંખી આપ્તો.	૧૭૮
અંકમજિતનાં કપડોમ.	૧૫
અંકમજિતના આનંદમ રાખતા.	૨૦૩
સાવર.	૧૫૯
મિત્રમિત્રન પદવિનાં મૂળવર્તો	૧૩
અન વર્ત....	૨
આમણી સ્ત્રી ફેરવણી વ્યવસ્થા....	૧૧૪
અ. ફેરવણી	૧૭૧-૧૮૭
અન વિષયક મહત્ત્વ	

अर्थ मळे वर्ज्ये घर्म मधाये, दान मळं सनमान पमाये;
 श्रीनि वधे पणरे जग सारां, ए निर्गुदक्षप घर्म अपारो.

पुरतल ६ भुं. आश्विन. भवत् १६५३ अ. १२ भे.

पण धीर उठो उठो नसे, कग्या धंग उजंश ।

[दोहा.]

सज्यो सन्नीति आभूवज्,	न-र्यो-तनगी-नने;	
गज्यो छीनि पृथ्वी पर,	तज्यो दुश्मन सर्व	१
ठारी धा नव आपरो,	धारी धैर्य अपार;	
आरी भाव वधारयो,	आरी सर्वे शार.	२
अहा अकथना शीअयो,	अहा रडे न कुवेण,	५
अहा मुशिअ तरु शपयो,	तहा मुश्क मुणदेण.	३
धरतां धीरज हाअयो,	हरतां निज सतर्भ,	
हरतां अयना कोअयी,	हरतां मनना भर्म.	४
विनय भागी दयावज्,	विशेष वपु धरि प्दात,	

ચરકપુષ્પ

સંગીત કા

સંભાવણું.

મિલપુરનો

સુચિત્ત

સુવર્ણવાર

સુખમનુ.

રોષ વિશે.

સ્ત્રી વર્ગ ત

અને વિષય

સ્ત્રી દેશવધ

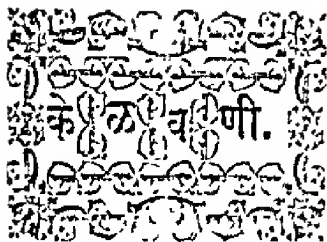
સ્વર્ગ

દુપાનો આ

દોરી ખેલે

ક્ષમા ક્ષેમકર સૂચવજો, કાલી ચાલ મુરુ
 વસાવજો વકતૃત્વપણું, રસાવજો સ્મરું
 ક્ષમાવજો કટ ફેલને, ક્ષમાવજો હીં
 કોધ રોધ થાવા કરો, બોધ લલો જાગ
 શોધ સુધારાનો થવા, ચઢાવશો હીં
 તૃપ્તિ તરસ સમે મળે, જળ મુખ પીનાં
 સંતોષી સૌ વાતથી, કરો સકળ શિષ્ય
 નળ નૃપ સમ નિરખાવશો, સત્ય વચનને
 હુરિશ્ચંદ્રના હારદે, નભાવરાવો
 કચરામાંથી કનક કર, ઉપાડવું તિલ
 એ પણુ શીખ બહુ કામની, લેનાં અધિક ક્ષત્ર
 જળ તરુ વિષુ કો નવ કરે, વરમ અરે સાર
 સહનશીલ સવિતા શશી, એ પણુ સર્વ
 જગત જ ગત જન્મી થયા, સ્મરણ ન બેનું
 પણુ વીર ઉઠો ઉઠો તમે, કરવા બેથ કો

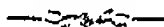
પાંડિત બદાશી

અર્પ મલે વર્ણો ધર્મ ગધાયે, જ્ઞાન મલે મનમાન વમાયે;
 ૧૧ મીનિ વયે વગરે જગ મારો, વ શિશુદિક્ષણ ધર્મ મમારો.

પુસ્તક ૬મું. આશ્વિન. મ વત ૧૯૫૩ અ ૬ ૧૨ મે.

પણ ધીરે ઉઠો ઉઠો તમે, કમ્બા ઘંગ ઉઝંગ !

[શાહરા.]

મગન—અરે ધગ...
 અને મત્ત છે તેને પેમા આશ મગવામાય છે

હરિ—સાર, આજ તો તુ અને વગુ જન્મે જન્મ નમિયાર નીવત્તા હો. જમુ એક
 કામ જન્મા જન્માનો છે તેને અને પા રવિયા મગવાનો છે અને તુ તો તારા કામના પેમા
 હેડનેજ આજો છે

જમુ—તને કેટલા પેમા મત્ત છે તે તુ કયા કામ કરવડ મમે દનો?

મગન—દયાગરને તેની વાડીમા હોડગને પાણી પાવાના અને આર આના
 આપ્ય.

જમુ—પાગદામી

હરિ—જમુ! જમુ!

સમા ક્ષેમકર સુચવલે, કાઠી ચાલ કુચાલ. ૫
 વસાવલે વકતૃત્વપણું, રસાવલે રસ રે'મ; ૫
 ફસાવલે ફટ ફેલને, ઠસાવલે ઠીક નેમ. ૬
 કેધે રોધ થાવા કરો, ઘોધ લલો ભરપૂર; ૬
 શોધ સુધારાનો થવા, ચઢાવશે ઉર સૂર. ૭
 તૃપ્તિ તરસ સમે મળે, જળ મુખ પીતાં લેમ; ૭
 સતોષી સૌ વાતથી, કરો સકળ શિશુ તેમ. ૮
 નળ નૃપ સમ નિરખાવશે, સત્ય વચનનો ટેક; ૮
 હરિશ્ચંદ્રના હારદે, નભાવરાવો નેક. ૯
 કચરામાંથી કનક કર, ઉપાડવું નિર્વાણ; ૯
 એ પણ શૌખ બહુ ટામની, લેનાં અધિક પ્રમાણ; ૧૦
 જળ તરુ વિણ કો નષ કરે, પરમ અરે પરમાર્થ; ૧૦
 સહનશીલ ચવિતા શશી, એ પણ સદૈવ સાર્ય. ૧૧
 જગત જ ગત જન્મી યયા, રમરણ ન લેવું લેશ; ૧૧
 પણ વૌર ઉઠો ઉઠો તમે, કરવા બેશ ઉન્નેશ ! ૧૨

પંડિત જટાશંકર રવિશંકર.

જગુ—આજ બપોર પછી મને એક પાવલી મળવાની છે. અને તે મારી પોતાની જ
 કહેવાશે તે મારી મરજીમાં આવશે તેમ હું વાપરીશ.

હરિ—તે તને ક્યાંથી મળશે ?

જગુ—તે હું કમાઈ લાવવાનો છું.

હરિ—પણ કેમ કરીને ?

જગુ—કામડી બાગ આગળ પેલા દયાળદાસ પોતાની વાડીમાં રહે છે તેમને તં
 ઓળખે છે ?

હરિ—હા, હા. પણ તેવું શું ?

જગુ—તેજે મને ગાંધ કાસે કશું હતું કે, જો હું તેની વાડીમાં પ્રવેશ છાઉ છે તેને

રામ્મ વાડે.

રામ્મ વાડે નામે એક નિરાશિષે વડન શેટ્ટેગી એક શાળામાં ભણતો હતો. તેણે જુબીડી વખતે સૌથી વધારે પ્રખ્યાત મેગની હતી. હેના ક્ષય વર્ષથી તેની તેજ શાળામાં ને અભ્યાસ કરતો હતો. એટલા વખતમાં ૧૮૯૨ વખત શાળા બંધવામાં આવી હતી. પરંતુ તેટલા વખતમાં એ કોઈ દરોહ જરા પણ મોટા કે મેટાજર થયો નહોતો. લંડનની એ શાળામાં સૌથી સારી હાજરી રાખત રહે ૨૨ વા એક ચાલ ચાલવામાં આવે છે તેવાનું ચાલ તેણે મેળવ્યા હતા, અને તે બધા આ વખતે તેણે પહેર્યા હતા આ વખતે પણ તેની હાજરી સારી હોવાને કારણે તે કસમો ચાલ મેળવવાને લાવક થયો હતો, પરંતુ લંડનની મુશ્કેલી દી સિફો તૈયાર કરાવ્યો નવેતા કો સુલ્ય બોલ તરફથી ચાલ; કરાવવાની પરવાનગી નહિ મળે તો તેને બધે ને ડોકમને આ પ્રમગે એક સુર ચોટામાં જોડી તરફીર આજવામાં આવશે, અને તેવી તમસીગ ને છોકરાને વધારે પસંદ પણ છે. હવે તરફીર તરમથો નો તે નિશાળથી અરજા કરાવતા રમ્ય નેટયે દૂર રહે છે. લંડનમાં આઠવી સરસ હાજરી માટે જેની નોંધ લેવામાં આવી હોય એવો એટલો એજ છોકરો છે, અને તે નોંધ પણ મુખ્યાન નથી-એક જુબીડી ૭ કમરે તારીખ ૧૯૯૭ (જુબીડીનું ૧૧) થી તે તા. ૩૧ મે ૧૮૯૭ સુધી તે કસમોની હાજરી નોંધવામાં આવી છે તા. ૨૩મી જુનને રોજ જ્યારે નામદાર મદારાળી મારેખનો વધોરો નીકળ્યો ત્યારે તે છોકરો પોતાના ના ચાલ પેટેરીને નામદાર મદારાળીને માન આજવાને નોંધા આજગ દુનો હતો તથા તે વખતે કસમો ચાલ પણ તેણે હતો. એ છોકરો તેજ વધુમાં સાતમાં પોરજમાં પસાર થયો હતો.

— — —

મગન—અરજી સહિદાક.

મને મળ્યા છે ને તે પેસા ખાસ મળવામાં છે

હરિ—વાર, આજ તે તુ અને જગુ બન્ને જગુ નથીમર નીરજા છે. જગુ એક કામ કરવા જવાનો છે તેનો એને જા રૂપિયો મળવાનો છે અને તુ તો તારા કામના પેસા લેકોનેજ આવ્યો છે

જગુ—તને કેટલા પેસા મળ્યા છે ને તુ કયા કામ કરવા ગયો હતો?

મગન—દયાળામે તેની વાલીમાં હોડવાને પાણી પાવના મને ચાર આના આપ્યા

જગુ—દયાળાએ ?

હરિ—જગુ ! જગુ !

મગન—અરે શું છે ? શું છે ? દયાળુદાસ કહેતાં તા કે એક બીજો છોકરો એ કામ કરવા આવતો હતો; પણ તે ના આવ્યો ત્યારે તેણે એ કામ મને સોંપ્યું.

જગુ—એ તો બહુ જોડું થયું—પાવલી ગઢ, દડી ગઢ, ને ચપ્પુએ ગંધો.

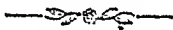
મગન—કેમ, ત્યારે ત્યાં ના આવ્યો તે છોકરો તું જ છે કે ?

જગુ—હા બાપ દા. મેં જાણ્યું કે ઉતાવળ કરવાની શી જરૂર છે ? તે કોઈ બીજાને કામ સોંપી દેશે એમ મેં ધાર્યું નહોતું.

હુરિ—અતે તેથીજ તેં રોખમસલીની પેડે પેસા મળ્યા પેહેલાં મેટલ બાંધવા માંડ્યા હતા.

જગુ—હવે કાંઈ પણ કામ કરવાનું હશે તે તરતજ કરીશ.

“ અનસૂયા. ”

શિતોર તાલુકામાં નર્મદાની ઉત્તર તટે—કોંકા નજીક આ મદારેલીનું દેવાલય છે. નજીકમાં પૂર્વ બાજુ ઝાંઝડ કરીને એક નાનું મામ છે, ને પશ્ચિમમાં અંબાલી નામનું ધર્માગી ગામ છે. (અંબાલી નામ કાશી રાજની પુત્રીના નામ ઉપરથી પડ્યાનું કહેવાય છે) ધર્મ કરી એ બન્નેની ગંધે આ રમણિક રથજ આવેલું છે. ત્યાં વસોની ઘટા વગેરે ઠીક છે, તેમજ ધર્મશાળા બંધાવેલી છે જેથી અંબાલીઆમા ભ્યારે મંગળ, શુક્ર ને રવિવારે આસપાસના પાંચ પાંચ દેસના લોકો દર્શનેઆવે ત્યાં આવે છે, ત્યારે તેમને વિશ્રામ લેતાને—અન્ન-બોજન કરાવવાને ઘણું સુગમ પડે છે. કેટલાક ભાવિક ભક્ત જનો તેના દર્શન સિવાય અન્ય પાણી અગ્રાહ માને છે, ને કેટલાક બ્રહ્મદેવ ત્યાં દર્મશાં જાય છે.

પહેલાં માતાજીની રમણીય મુર્તિ ગુલેરના રક્ષ નજીકમાં હતી. તે પ્રસંગે ઉપર બતાવેલા પાસેના ઝાંઝડ નીમમાં “ રામચંદર ” નામના પિદાન સારી દત્તા, તેમજે શીર્મત “ ગોવિંદરાવ ” મદારાજના આગળ આજની પ્રશંસા કરવાથી તેમજે એક નાનું દેઈ અંબાલી આવ્યું. ત્યાર પછી કૃત્તેસિંદરાવ મદારાજે મોટું દેવાલય બનાવરાવ્યું, ને અગ્રગંવ મદારાજે તેના પાછળના બાજમાં કેટલોક સુધાગે વધાગે કરાવી દાતનું રમણીય દેવન બનાવ્યું. આ પ્રમાણે શીર્મત સરકાર નામનાર આપકનાઃ મદારાજ તરફથી અત્યપિ પવિત્ર

મદદ માતાં વળે છે, (દેવળ ખાસે જવાથી, વગેરે દરિયા સિવા લેખ નથી, તેથી ખરેખરી જાણતી નથી—નોંધવું બહુ પુરાણની નથી એમ જાણાય છે) —અને પૂર્ણ વહેરનો વરિષ્ઠ દરેક એ—સમયકેસાંઓના પશ્ચાત્તે પોતાનું કર્તવ્ય સમજે છે.

અહીંનાં દરેકાં એક નેવેચનો યાજ્ઞ માણને ધર્મગતમાં આવે છે, અને પોતે અખંડ હીલે જાય છે, તથા દરેક યાજ્ઞાળે બહુ મીઠું ને પડકરનાયથીને પાકુ મીઠું આપવામાં આવે છે. આ સમયે ખર્ચ ત્યમજર નાવકતાં ગરકાર તરફથીજ થાય છે નેમજ દેવી ને કાર્તિકી પૂજા તથા મહાસપ્તમીના રોજે—જ્યારે મોટેા મેત્રો બચાય છે ત્યારે—જે અમર પ્રવાસમાં આવે છે, તે થીમત નબળાચ તરફથી મળવાનું જણાય છે. પ્રથમ એ જાણવાર ત્યાં જ મેત્રો દત્તો, પાત્ર તેમણાં જોઈને મેત્રો પાવાથી ત્યાં મદાતમાં દેહી ઝોરીસરના કમળમાં રહે છે તે કુપરના પા મમરે ત્યાં જોઈવામાં આવે છે અને પાંપીને તે પાછો મમાવી લે છે આ પ્રમાણે દાનમાં કેટલીક મુતયાં વન્દમેમ આવે છે એ અલગ આશરે વીશ દાનર રૂપીઆતે ૬ એમ તપાસ કરતા આવડે પડે છે

પૂર્ણહીને દરસાય મા ૧૮૦ આપવામાં આવે છે, નેમણી યાજ્ઞ વહેરનો ખર્ચ કરી જાઈનું નેત્રું વાંચન ગણાય છે, અને યાજ્ઞ ગણના અમળા મામતી કપડાં પણ આપા ખર્ચમાં વધાય છે, એટલે તેમણી મદાત તથા પત્નીનાં મનુષોને માટે બધેરવા દાવાનાનો ખર્ચ થાય છે પ્રથમ આ રૂમ જ્યારે દરખાનું તોડતું ત્યારે સમગ્ર તરફથી રૂકડી થઈ દત્તી, જમ્ દાહ નેનો વડીલ સરકાર તરફથી આ છે તેમજ માણના દાનમાં ને પડકરનું કુપર થતી ને સમગ્ર રાજાનાં પરાને વહેલી લેતા, પણ તેઓની માટેમદેની તકાર ન થયા હેવા—તેથી જાણ્યા કરી આપવા માટે—સગર તરફથી એક માત્રનું પ્રકાશમાં આવ્યો છે, ને નેમને વિનાય મુગ્ધ વહેલી આવે છે

આ પૂર્વામિશ્રખી દેશવત ને કેટલા કાર છે, નોખનું ને કેટલાની મપાડીથી સાત પાડીઆ પૂર્વના પતી નેગા કર્તે ૧ ન પાડે જાય છે દેવળ સામે ખાડી છે, તેનું નામ એરકી મમજ છે ત્યાં અલ્પ કર્તે ૨૩ મનાડિમ મનાડિમ પગથીઆનાં ને મારા એવડા મપાડે છે આ ખાડીમાં મદિયા થયો કહેવાય છે ને એવી રીતે કે, તપકમાં સુવર્ણસિંહ નામના મામમાં મેનમના કમળા કેપમ થયેલા કામ મોરિદ નામનો ખેતીકાર જાતજુ રહેતો હતો. ને એક મમરે વત્તામાં કાષ્ઠમકર બરી સાનો ને વરડાની ખડકે રડી તે કાષ્ઠ માટે તાંબડાં તેજુ અગનના ધાનાના બાળની દબા કરી, ને તેથી મચીને વિગે ને ઠી સાપડી રીતે નેના મપાડામરીઆ “ફૂમિ” દેખાતા જાતા પણ એક વિગે તેના મુખ તથા કંઈ મૂળીના કેટલાક બાવળા ને બને દબામાં જ્યારે ફૂમિ ને દેખાયા ત્યારે, “દાપ પોતે કરી છે, ને સેવળા અમમાં ફૂમિ દેખાય છે” એ બાજનેથી અગન સ્થામીને ને અંધે પ્રમો કરી ને ને દેખાવાનું કારણ—“એરકી મદાત” જાણ્યું તેથી ખોલે રીતે તેજુ ને ખાડીમાં સ્થાપ કરી મપાડાની વિગે પૂર્ણ કરતાં—મપવા બામમાંથી ફૂમિનું દેખાડુ ખર્ચ થયું દાનમાં પણ તો

મગન—અરે શું છે ? શું છે ? દવાખાસ કહેવાતા કે એક બીજો છોકરા એ કામ કરવા આવના હશે; પણ તે ના આવ્યો ત્યારે તેણે એ કામ મને સોંપ્યું.

જગુ—એ તો બહુ જોડું થયું—પાવડી ગઈ, દડી ગઈ, ને ચપ્પુએ ગયો.

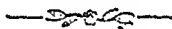
મગન—કેમ, ત્યારે ત્યાં ના આવ્યો તે છોકરા શું છે કે ?

જગુ—હા બાઈ હા. મેં અજકું કે ઉતાવળ કરવાની શી જરૂર છે ? તે કામ બીજાને કામ સોંપી દેશે એમ મેં ધાર્યું નહોતું.

હરિ—અને તેથીજ તેં રોખસલીની પેડે પેસા મળ્યા પેદેલાં મેદેલ બાંધવા માંડ્યા હતા.

જગુ—હવે કાંઈ પણ કામ કરવાનું હશે તે તરતજ કરીશ.

“ અનસૂયા. ”

શિનોર તાલુકામાં નર્મદાની ઉત્તર તટે—કાંઠા નજીક આ મહાદેવીનું દેવાલય છે. નજીકમાં પૂર્વ બાજુ અંકુર કરીને એક નાનું ગામ છે, ને પરિમિતમાં અંબાલી નામનું ઈશ્વરી ગામ છે. (અંબાલી નામ કાશી રાજની પુત્રીના નામ ઉપરથી પડ્યાનું કહેવાય છે) ધર્મ કરી એ બન્નેની મધ્યે આ રમણિક સ્થળ આવેલું છે. ત્યાં વરોની ધટા વગેરે રીક છે, તેમજ ધર્મશાળા બંધાવેલી છે જેથી આવાડીઆમાં બ્યારે મંગળ, ગુરૂ ને રવિવારે આસપાસના પાંચ પાંચ કોસના લોકો દર્શનેમાએ ત્યાં આવે છે, ત્યારે તેમને વિશ્રામ લેવાને—જમ બોજન કરાવવાને મહુ સુગમ પડે છે. કેટલાક બાલિક બાલક બનો તેના દર્શન સિવાય અન્ય પાણી અમાલ માને છે, ને કેટલાક અલદેવ ત્યાં દર્મમાં જાય છે.

પહેલાં માતાજીની રમણીય મૂર્તિ ગુરૂરના રક્ષા નજીકમાં હતી. ને પ્રસન્ન ઉપર બતાવેલા પાસેના અંકુર નીમમાં “ રમણકંડ ” નામના વિદ્વાન ઘાસી હતા, તેમજે શીમંત “ જોવિંદરાવ ” મહારાજના આગળ માતાજી પ્રથમ કરવાથી તેમજે એક નાનું દેર અંબાલી વ્યાપ્યું. ત્યાર પછી રમેવિંદરાવ મહારાજે મોટું દેવાલય બનાવરાવ્યું, ને અંગેશ મહારાજે તેના પાછળના બાગમાં કેટલોક સુખારે વખારે કરાવી લાલનું રમણીય દેવન બનાવ્યું. આ પ્રમાણે શીમંત સરકાર નામદાર ગાયકવાડ મહારાજ તરફથી અગાધિ ૧૯૧૧

માયકવાડ સરકારનું કેલવળી જ્ઞાતું:

—:૧૧૯૫:—

વટકુકમ નં. ૧, ૨.

માયકવાડી સજીવે માયકાડ એવાવળા માટે જુલાઈ મન ૧૮૯૭ આ. ખરે જુલી આપવા બદલ ૫ મા વટકુકમ નં. ૩૮૦ ના ૨૬-૮ ૯૭ નો કવામા આપેલો છે. માયકવાડીનું માન વિવરણ ૧૩૫૭ જરાળી ૨ ૧૭ અને તેથી ૩૫૧ ૫૫૨૨ના નોંધરોને માયકવાડી એવાવળા દરમાદા ૨ ૧૭ પ્રમાણે માટે આકરોજર મો ૧૮૯૭ જુલી ૫માર૫૩૩માં આકરો રીતસર અદા કરવા બબન મે. રા. જા. એક્ઝક્યુટીવ જનરલ સાદુજ તરફથી વટકુકમ નં. ૪ ના ૪૬૬૭ નાના ૬૦૬ ૬૭ ની આગળ ૧૧૪૩ ૫૫૧ ૧૧૨-૧૧૪ ૩૫૨ ૫૫૨૨ મે. ૨૦ નો અધિકાર આ આતાની વિગતોના માસગે નથા ૫૫૧-૬૩ અધિકારીઓ વગેરેને આ વટકુકમની જમાવજમા આપે છે. —

માયકુકમ નં. ૨૧ ના ૨૬-૭૭ મા જમાવજમા નોકમે વિવરણ પાલીના પેતાના નાનાના ૩ ૧૦ અને નેથી નીચેના ૫મારના નોકમેન આકરોજર આખર જુલી માયકવાડી એવાવળા દરમાદા ૨ ૧૭ ૫માર આ જીમ્મકામાં આપરી અદા કરવા માટે રીતસર તરવીજ જુલી માયકવાડી એવાવળા ૫માર૫૩૩ દાખલ થઈ આવે બહુ નાના અધિકારીઓ રીતસર આ કોવાની તરવીજ કરવા માટે મે. રા. જા. એક્ઝક્યુટીવ જનરલ સાદુજ તરફથી તરવીજ થઈ ગએલી છે ના. ૧૩ ૮-૯૭

દસમુખ મે. વિવરણ.

J. A. D. ૧૧
વિવાચિતરી

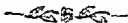
૨૨૩	ક્રિષ્ણાં પ્રો.	૨	સદર	૦	૧	૩
૨૨૪	"	૩	સદર	૦	૧	૬
૨૨૫	"	૪	સદર	૦	૧	૯
૨૨૬	"	૫	સદર	૦	૨	૩
૨૨૭	શુશ્રુષુકા		શુરસેદગાઈ ચેરનનક	૧	૧૨	૦
૨૨૮	સાઈ વિલીયમ બેન્ડીક		હન્નારામ સુર્યરામ	૧	૪	૦
૨૨૯	નીતિમણિમાલિકા		મણિરાઈર પ્રભુરામ	૦	૪	૦
૨૩૦	નીતિ શતપત્ર		શંભુપ્રસાદ ઠાકરીનાથ	૦	૨	૦
૨૩૧	ભામિની બૂવાયુ અ. ૪		રસીકદાસ હન્નારામ	૧	૦	૦
૨૩૨	પ્રખ્યાત સ્ત્રીઓના શુભ દર્શન		યુ. વ. શાસ્ત્રાદત્તી	૦	૪	૦
૨૩૩	વિક્રમની વીરગી યદી		ભાતીલાલ ત્રીભોવનદાસ	૨	૦	૦
૨૩૪	શિવાઈ		ભાણેશલાલ નરેશભદાસ	૧	૦	૦
૨૩૫	સાઈ લોરેન્સ		હન્નારામ સુર્યરામ	૧	૪	૦
૨૩૬	નીતિ કુમા તરંગિણી		સચિદાનારાયણ મળ- પત્રી	૧	૦	૦
૨૩૭	મૂલદાતી વ્યાકરણનાં મંગલન		કરશનસાર નારાયણદાસ શુક્રમેલર	૦	૮	૫
૨૩૮	સાહસરતનુ કવન અ- લિલ		બાગચાનલાલ રણછોડલાલ	૩	૦	૦
૨૩૯	આળોપદેશ		મળાઈ રઘુનાથજી	૦	૮	૦
૨૪૦	દિગ્દુધાનના દત્તિલાસની પૂર્ણ ગોટ		ભાણેશલાલ નરેશભદાસ	૦	૪	૧
૨૪૧	સંસારગિત્ર કાદંબરી		મગનલાલ નરેશભદાસ	૧	૮	૦
૨૪૨	અમ અને વિદ્યાન્તિ		આયુ સખારામ	૦	૨	૦
૨૪૩	કરીઆ ખરના કેશની પાળી		મળપ્રભનંદ અનુપરામ	૩	૦	૦

કેળવની

૨૪૪	ભોપક ચરિત્ર	ગુ. ૪ સોમનાથી	૦	૪	૦
૨૪૫	અભિજ્ઞાન શાકુન્તલા-જનકીવાન જમીયાસકર		૧	૨૨	૦
૨૪૬	દેવ કુ હજીય દાન્ત આર હી ચાપર		૧	૪	૦
૨૪૭	નિત્ય કરમાળા આ ૨	કરીમઅલ્લા રદીઅલ્લી	૦	૧૦	૦
૨૪૮	દિલ્લાનમા પ્રવાસ	સદર	૦	૮	૦
૨૪૯	કવેલીન પ્રાંતો નર	મદર	૧	૦	૦
૨૫૦	કરબુ પેલો	નદમક-નુમઅસકર	૧	૮	૦
૨૫૧	ભોપ અને શાકીયમ	દરજી ન નાકીયમ	૧	૦	૦
૨૫૨	મુખલી મોખાઅરન	માખી નવસકર રમ્યા	૦	૮	૦
૨૫૩	સિકમોવરીય	મગદુવા બાગીચાકર	૦	૨	૦
૨૫૪	માલિકામિ મિત્ર	સદર	૦	૨	૦
૨૫૫	અભિજ્ઞાન શાકુન્તલા	મદર	૦	૩	૧
૨૫૬	રામાયણુ સ્થા ૧	કાલિયમ દિ મદેલા	૦	૧૨	૦
૨૫૭	કાલિકાવલી કુરંગ	કુપાગકર કુપુમાર દેવ	૦	૮	૦
૨૫૮	મનના મેવશનુ	દેસાન મળીલાવ આમ	૧	૦	૦
૨૫૯	મળીનારક	ચિત્તલ ન મોળીલાવ	૧	૦	૦
૨૬૦	મંરુન મુજરાલી રાજ	દરજી ન મોજરામ	૪	૦	૦
૨૬૧	સદુલ મમદ	કુરંગન કુરંગા	૦	૧૦	૦
૨૬૨	મદાનુષ ભોપમાળા	મદાનુષમ દરમોવર	૦	૧	૦
૨૬૩	ભૂતનુ અભિજ્ઞા છે કે નાદી	નાનુષનુષ બાગા	૦	૧	૦
૨૬૪	દેગી રમનો	વરિયાન કાલામા	૦	૮	૦
૨૬૫	રોડયા રાખનો મરમ	ચિત્તલ દેમચક	૦	૩	૦
૨૬૬	મિત્રાચા મુખેયમનક	મળાકુષ્મ ભોમીલાવ પ	૦	૨	૦
૨૬૭	મુખિયોવરેમ	મળાકુષ્મ નાનુષનુષ	૦	૨	૦

૨૬૮	વિદ્યાર્થીની ફરજ	તપસિંદહ જુમાનસી- દહ	૦	૩	૦	
૨૬૯	શરીર આરોગ્ય	વિઠ્ઠલરામ બળવંત દેશ- પાંડે	૦	૬	૦	
૨૭૦	હંસપદ્મ કલ્પિત વાતો	રણછોડદાસ નારણજી	૦	૧૨	૦	
૨૭૧	કિન્ડર્ગાર્ટન પદ્ધતિનાં મળતત્વો	લખાભાઈ લલિતભાઈ	૦	૮	૦	
૨૭૨	ચરિત્ર ચંદ્રિકા	કેશવજી વિશ્વનાથ ત્રિવેદી	૨	૮	૦	
૨૭૩	સ્ત્રીબોધ	રેવાચંદર પીતાંબર વ્યાસ	૦	૦	૯	કન્યાશાળા માટે ખાસ
૨૭૪	વિદુર નીતિસાર	સદર	૦	૦	૯	
૨૭૫	મનોરંજક મુખોધ	હરિચંદર દયારામ વ્યાસ	૦	૮	૦	
૨૭૬	સોક્રેટીસનું જીવનચરિત્ર અને પ્લેટોના પ્રશ્નોત્તરઆ- વૃત્તિ ૨	અક્ષાદોન શરીફ શાલે મદમદ	૦	૪	૦	
૨૭૭	બાળવાચન ભા.૧ પાંડવાશ્વમેધ	પુસ્તક પ્રસારક મડળી મણિશંકર ગોવીંદજી	૦	૧	૦	
૨૭૮		શાસ્ત્રી	૨	૦	૦	
૨૭૯	એન્ટરપ્રાઇઝનો પુત્ર પ્રતિ ઉપદેશ	હરિલાલ વિહારીદાસ ત- થા મણિલાલ નભુભાઈ	૦	૧૨	૦	
૨૮૦	ભાષાન દેશ સંબંધી ચોડી ઉપયુક્ત માહિતી	વિનાયકભારકર આપટે	૦	૩	૦	
૨૮૧	દેશ દર્પણમાળા અ.૧-૮	વામુદેવ નરહર ઉપાધ્યે	૦	૩	૦	
૨૮૨	બાળભૌતિકી	મોરેશ્વર રામચંદ્ર ફાટક	૦	૨	૦	

દેશી કેળવણી ખાતા તરફથી તૈયાર થયેલાં
પુસ્તકો,

૬	ક્રિકેટ અથવાહીમારની ર.	જગનલાલ કાકરદાસ	૦	૧૦	૦	કન્યાશાળામાં
૭	પાકશાસ્ત્ર ભા.૨	સદર	૦	૩	૦	
૮	ગોડી દડા	સદર	૧	૩	૦	
૯	બિસ્કીની રમત	સદર	૦	૩	૦	
૧૦	ભોજ્ય પ્રયોગ	મણિલાલ નભુ ભાઈ	૧	૦	૦	
૧૧	નીતિ વાક્યામૃત	રામકૃષ્ણ હંપજીશાસ્ત્રી	૦	૧૦	૦	
૧૨	સમાધી શાંતક	મણિલાલ નભુભાઈ	૦	૪	૦	
૧૩	કમાન દડાનો ખેલ	જગનલાલ કાકરદાસ	૦	૪	૦	
૧૪	મળ દડાનો ખેલ.	સદર	૦	૧	૬	
૧૫	શામધર્મ	મદર	૦	૧૦	૦	

देशी कलवणी घातानी मराठी शाळाओर्वा इनापमां आपवाने तांने
नीचे जणावेळां पुस्तकां मंजूर करवामां आवे छे.

क्रम नं.	पुस्तकां नाम	कतां अथवा प्रकट कतां	दिमत			विशेष हकीकत
			ह	आ	पे	
१५०	भा. तिक डयोग	महादय रामचंद्र मूळे	०	६	०	
१५१	गोपा व मनोरमा गोपी	वि. वा. नाटकर	०	१	६	
१५२	विशिष्ट विपणन कण्ट	योगेश गणेश अमरकर	०	१२	०	
१५३	दिव्यावालीन सामर्थ्य	महादय रामचंद्र मूळे	३	०	०	
१५४	इ. १५ भा. १					
१५५	मपूरुत हरीश	वासनी अनन गोडुलकर	२	०	०	
१५६	मपूरुत भावन भा. १ २ ३	गदर				
१५७	काणा विपरीत वार दाव	विश्वेश्वर प्रभुल भांडे	०	६	०	
१५८	सिद्धवर्धनविषे मरिच	काभानाग नागवण	०	१२	०	
१५९	पदार्थसंज्ञा	गदी अमराग मजमुरार	०	११	०	
१६०	पादपद	गो. गावामराव	०	४	०	कन्याशिक्षा भांडे
१६१	रत्नमाला	महादय रामचंद्र पांडे	०	६	०	
१६२	महादय देवाना होरा व	विश्वेश्वर गावद धंदे	०	१	०	
१६३	संज्ञा व दुरिच्छा					
१६४	गुणोत्तरे मोडक	वामन कादम शास्त्री	०	६	०	
१६५	निरुपद्रव भा. १ २ ३	डाय मंडळ कन्यादी	१	०	०	(दोकती)
१६६	भा. वा. व. व. व. व. व.	भा. व. व. व. व. व. व.	१	४	०	दोहरीओनी शाळाभांडे
१६७	गीतावली मोडक	विश्वेश्वर गावद विमले	०	१२	०	
१६८	विश्वेश्वर गावद विमले	विश्वेश्वर गावद विमले	०	६	०	
१६९	वा. व. व. व. व. व.	महादय कण	०	२	०	
१७०	भा. व. व. व. व. व.	विश्वेश्वर गावद विमले	०	२	०	
१७१	प्र. व. व. व. व. व.	वामन नाटकर उपाध्ये	०	६	०	
१७२	गोपी अमराग जोषी	महादय नारायण जोषी	०	१	६	
१७३	मु. व. व. व. व. व.	कृ. व. व. व. व. व.	१	४	०	
१७४	म. व. व. व. व. व.	र. व. व. व. व. व.	०	२	०	
१७५	गो. व. व. व. व. व.	विश्वेश्वर गावद विमले	०	६	०	
१७६	गो. व. व. व. व. व.	गदर	०	२	०	
१७७	वि. व. व. व. व. व.	रामचंद्र श्रीधर दासोकर	०	०	६	
१७८	म. व. व. व. व. व.	गदर	०	१	०	(दोकती)
१७९	ग. व. व. व. व. व.	गदर	०	२	०	
१८०	म. व. व. व. व. व.	गदी गोविंद वीरगुडकर	०	११	०	
१८१	भा. व. व. व. व. व.	गो. व. व. व. व. व.	०	१२	०	
१८२	गो. व. व. व. व. व.					
१८३	गु. व. व. व. व. व.	मो. व. व. व. व. व.	१	४	०	
१८४	ग. व. व. व. व. व.					

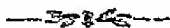
१८१	वाज्राची पेटी कानवीण्याचे पुस्तक	शिवराव सदाशिव मांढर	०	१२	०
१८२	माई कित्ता	महादेव नारायण जोशी	०	०	३
१८३	श्रीशिवछत्रपति	शिवराम गोविंद	१	८	०
१८४	हनुमन्नामा गावन शाळा कर्नाट प्रथम पुस्तक	सदाशिव गोवद	१	०	०
१८५	ज्योत्न बांशिंगटननु चरित्र	मोरो विश्व बालवकर	०	१	०
१८६	आया काप	राधोबा गोपाळ	०	३	०
१८७	मुनई इलाक्याचे वर्णन	पुनाचित्र शाळा प्रेस	०	१	०
१८८	विचार शिभा	जनार्दन (जोशी, केशवजी नाईक चानळ)	०	१	०
१८९	मनुष्य आणि त्याची कर्तव्यसमं भा १	कृष्णाजी गणेश	०	४	०
१९०	औरंगजेब बादशाहचे चरित्र	चिन्तामण गंगाधर गोगटे	१	८	०
१९१	डा बेन्नामार्मन प्रेन्सीचे चरित्र	रा गोविंद गोपाळ टीपणीस	१	८	०
१९२	निबंधमागादर्श भा १	शुभाय चव्हात	०	१	६
१९३	मराठी विद्या	नारायण हरीपनकी	०	८	०

खानगी खात्यातर्फे छापलेली पुस्तके.

७	अथर्व	गोविंद म. नारायण सारदेसाई	०	०	१
८	बोधवचने	मिमियन पैजामिन	१	१२	०
९	प्रान्गचा जुना इतिहास	कृष्णातुन केशवकर	१	१०	०
१०	नीति माक्यामृत	नारायण पोटदेव साडकर	०	१०	०
११	डरण	शरर विष्णु पुराणिक डा ए	१	१२	०
१२	स्वामीश मुरलीव	रामचरण म. नारायण आठवले	१	१२	०
		एम ए			
१३	सुपान्त्र अंश १ भा १	चक्रवर्त रामचंद्र मराठे	०	८	०
१४	संदर्भ अ ३ भा ०	संदर्भ	२	०	०

J. A. Dalal
दियार्गिबारी

કેદારી મુદત પર મહેરબાન આ. આ વિશ્વવિદ્યાલય સાથેનું એમનું રૂબાન થયું છે કે પ્રત્યેક આમ્યશાળાના મેટ્રીક્યુલેટેડ કેળવણી મોશનિયુ રાખવું. આ ઉપરાંત પચાસ આમ્યશાળાના મેટ્રીક્યુલેટેડ આ તન્હ નેનું વાર્તિક મજાજન તમારે સી રીતે મોકલવું જોઈએ પૂછવે છે નેમના ખુલાખા મારે નામે કરીએ આપી છે, તે ઉપર તેઓ જગજગત આપશે એવી આશા છે.

આમાન્ય વાર્તિક સવાજમ. રૂ. ૨-૦-૦ પોસ્ટેજ ૩ ૦-૩-૦.

રૂ. ૧૦ થી એટલા પગારના મેટ્રીક્યુલેટેડ તથા વિદ્યાર્થીઓ માટે વાર્તિક સવાજમ. } ૦-૧૨-૦ પોસ્ટેજ માફ.

મુદત એક અંકની કીમત. રૂ. ૦-૮-૦ પોસ્ટેજ માફ. ૦

સંવત ૧૯૧૪ની સાલથી તરા થના આદેશો આપુ વર્તના આસો સુદી ૧૫ સુધીમાં આવર્તી ગયેલા કેળવણીના સવાજમના પૈસા ઉપર સખા પ્રમાણે મોકલી આપવા કે જેથી તે દિમામે કાનૂન મારાથી ચોખવિયા જવાજમમાં આવે. એ મુદત વીત્યા પછી મોકલેને અંકો સીલકે હશે તેજ મોકલી યજાગે.

જુદા આદેશો પેડી નેમના સવાજમના તાલુકા ૧૯૫૪ કારતક વડો ૧૦ સુધીમાં અમને નહિ પહોંચે, તો નેમના ચોખવિયા જવાજમમાં અતરો, અને તેમના નામ આદેશ તા સીલકમાંથી કમી કરવામાં આવશે.

કેદાર મેટ્રીક્યુલેટેડ વર્તની અવસર મમે તારે આદેશ પડેને જવુરા અંકો મ મારી તેના પ્રમાણમાં સવાજમ આપતા જવુના હશે, તો નેમ કરવામાં નહિ આવે.

ચોખ વિષાં કેનું મારફતે અજરા કમી પોસ્ટમાં મોકલે મોકલવાથી જલદી મળશે, એ વાત રાજ્ય જમાવના સિવાય ચોખવિયા મોકલવામાં નહિ આવે.

જો આમનું ચોખવિયા તે મલસરી પ્રત્ય સુધીમાં ન મમે તો તે માસ પૂરે થતા આમનું અમને અજર આપવી જોઈએ માસ વીત્યા પછી અજર આવનાર પેતે તે અંક મોકલવામાં છે એમ ખાતરી તેની પાસેથી ઉપર સમેલા મુદત અંકની કીમત જેવામાં આવશે તા. ૧૧-૮-૦૭

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧. ઇશ્વરાર્પણના.	૧
૨. મત વર્ષ.	૩
૩. સુશિક્ષક.	૪
૪. નિબંધમાસિકા.	૭
૫. બાળગીત.	૯
૬. દુષિત ખોરાક.	૧૦
૭. ઇમારતને માટે વાત.	૧૧
૮. નોકરીમાં સાવચેતી.	૧૨
૯. ચર્યાપત્રો.	૧૩
૧૦. નવીન અનુભવ.	૧૪
૧૧. પુત્રકાંચી પદ્ય.	૧૭
૧૨. ગાયકવાડ સરકારનું કેળવણીખાતુ. (ધનામ પત્રો.)	૧૭

બાહેરખબરો.

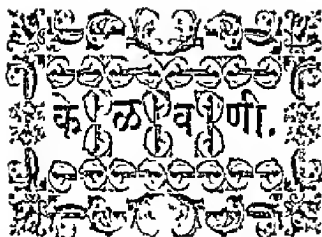
ગાયકવાડ સરકારનાં દેશી કેળવણી ખાતાની શાળાઓમાં ધનામ તથા લાઈબ્રેરીમાટે મંજૂર થયેલું ડાંચી સંસ્થાનનાં મહારાણીલક્ષ્મીબાઈ સાહેબનું ચરિત્ર-માધાવરકર્તા કૃષ્ણજિવ રામજિવ સાખરપેકર. કીમત રૂ. ૨૫. મળવાના ટેકાણાં—મોઢાંથી ગોલીકાલ બાપ્તિસ્ટ હોલે અનુભવી લેદેરી—હ થી પોળને કંપે, રાધા કૃષ્ણની પોળમાં, વડોદરા. અથવા શિવાપરામાં, દામોદર સોનીના નવા ડેવામાં અથવા પાસેથી વડોદરા. વેલ્યુપેએવજથી ગળી સકશે.

ધરમાં રમવાની રમતો—કર્તા એનિ દમાઈ હાથીમાઈ દેસાઈ. કીમત રૂ. ૮ ૪૦. મળવાના ટેકાણાં—કર્તા પામેધી; તથા મેસર્સ દેવતરામ મગનલાલ એન્ડ કંપની, લેદેરીપુગ, વડોદરા, મેસર્સ એન. એમ. એન્ડ કંપની, કાલવાદેવી રોડ, મુંબાઈ.

શાળોપયોગી દેરીનામું.—જવાહર પદ્ય છે એમાં પાંચમા જુદા ધોરણનાં વિષય સમાવેશ છે. પાંચમા ધોરણ મટે ૧ થી ૫ મનોધાન છે અને પ્રતાપનામાં તે ધી-અવતારે સૂચના આપેલી છે. માટે-ખાતરી રીતે નહિ મળવાના સ. કિતાબખાના (ડેપો) - માંથી મંગાવી લેવા મેં કરી. ૭૦.૬૦ શાહ.

ક્રયાઈ બહાર પડ્યું છે.

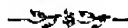
સંગીત રામ રાવળ નાટક—અષ્ટાંશી જુદા જુદા મેંકો રાગનાં (૬૦૦) ગાયનો-ધી બરપુર. એક મજા હાસ સાથે. જેની મેંકો નક્કો કુંકે મુરતમાં ખરી છે કીમત રૂ. ૧૦ આઠ આના. કાંઈ પરવતસિંદ દગીરસિંદ ઝોર—પોષ્ટ ચમોર ગામ.

अर्थ पळे वळो धर्म मधाये, ज्ञान मठ सनमान पसाये;
प्रीति वधे पमरे जरा सागे, ए शिशुशिक्षण धर्म अमारो.

पुस्तक १० भुं. शार्तिट संवत् १८५४. अंक १ हो

ईश्वरप्रार्थना.

हो।हरे।

त्रेपननु' वामे गयु विहमठेइ' वपे,
पण योपनमा प्रयु हवे, कदा अधिक उतर्प.
महीदीप छ'दनी ज्ञातनु' आयन.
वरस गयु' नरम मऊन त्रेपननु वामे लयु;
भरति भरति देश चिरे देश तलु हीर हयु;
काण पडयो कोटि गनुप्य भूण भरो पामि भयु;
धरती धूल कछि राम गुण सह चिनाय कयु;
मानपी निराय कयु;
कोई नधी स्थीर कयु;
ते न कयु ज्ञान धयु. ' परम० १

તું દયાળ જગતપાળ લક્ષિત તારિ સકળ કરે,
યોગિ ભોગિ બુદ્ધિનિધી સર્વ ધ્યાન તારૂં ધરે;
સૂર્ય ચંદ્ર વાયુ વનિહ દેવ તાહુરાથી ડરે,
નિયમ ધારિ નિત્ય કામ આપ આપકેરૂં કરે;

ભાવ રાખિ સકળ સમરે,

કોપ દેખિ સકળ ડરે,

તારિ કૃપા પામિ ઠરે. તું દયાળ ૦ ૨

કંઈક કરી કટિલ કરમ પાપ પક માંહિ પડે,
દુઃખ પડે, વ્યાધિ નડે, તેાપ પાપથી ન ખડે;
ચોરી કરે, ભૂઠ વદે, સુજનનોય ઘાટ ઘડે,
સ્વાર્થ થવા મોહમંદ પાપશ્રેણિ ઉપર ચડે;

તેમને ન કા તુ નડે,

સકળ પ્રભ શાથિ છડે,

આશરો હવે ન જડે.

કંઈક ૦ ૩

અજ્ઞ અમો.હે પરત્ત! બાણિયે ન તારિ કૃતિ,
તું અપાર જ્ઞાનનિધી, મંદ છે અમારિ મતિ;
સર્વ વ્યાપિ વિશ્વમાં તું, ક્યાં તપહા અમારિ ગતિ,
વિશ્વનો પતી તુ, અમે નિજ શરીરનાય નથી;

આપ હવે બુદ્ધિ છતી,

હામ ટકે જેથી જતી,

સાંભળી બધી વિનતી. અજ્ઞ અમો ૦ ૪

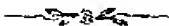
જગત બાળ આ વિશાળ તારિ બધી ખેલવણી,
મમતા માન માનવિતું તારી બધી ટેલવણી;
આપ તું દયાળુ દેવ! કોઈ કૃપા રૂપિ મણિ,
નીતિજ્ઞાન કેરિ મળે જેથિ કંઈક “કેળવણી!”

લક્ષિતકે // ૧,

સુકિત // ૧

એજ દે .

ગત વર્ષ.

જનજિવંતા પરમેશ્વરની કૃપાથી આજ આ ચોપાનિયાનું હજુ વર્ષ સાર થાય છે. મયાં નવ વર્ષમાં આ ચોપાનિયે પોતાના નામ પ્રમાણે કામ બાળવું છે. અને હવે પછી પણ તેજ પ્રમાણે તે પોતાનું કામ કરે જશે, એવી આશા છે આ ચોપાનિયાં શાળા આતાના શિક્ષકોને કૃપાથી યથા વખતે વખત જતનો પ્રવાસ કરવામાં આવ્યો છે, અને તેથી તે વાયકર્મની પ્રાંતિનું પાત થઈ પડ્યું છે, એ એક દર્શની વાત છે. મયાં વર્ષમાં થયેલ શિક્ષકોએ શિક્ષણ મળ્યાંથી વિચાર આ ચોપાનિયામાં પ્રકટ થવાને મોકલ્યા છે, જેમાંના કેટલાકને વખતે વખત જમા આપી પ્રકટ પણ કર્યા છે. શિક્ષણ સંબંધી લેખ લખવા-જેટલા શિક્ષકો અવગણ લે છે તથા વિચાર કરે છે, એ આ ચોપાનિયાના સમર્થમાં પણ અતિ આનંદની વાત છે આ મનિકેને વિષય ઉપયોગી કરવાને મયા વર્ષમાં શાળાના આતાના કેટલાક વિદ્વાન અધિકારીઓએ શિક્ષકોને ધરતી સૂચનાઓ અને બીજા લેખ આ ચોપાનિયામાં પ્રસિદ્ધ કર્યા હતા, તેમાં હું આ પ્રસંગે ઉપકાર માનુ છું કેટલાક મિત્રોએ શિક્ષણના સમર્થના રચનાની માનતો લખી મોકલી હતી તેમનો પણ ઉપકાર માનુ છું અને આમાં માનુ હું કે જ્યારે પ્રાંત આ વર્ષમાં પણ શિક્ષકશાળા સંબંધમાં શિક્ષકો પોતાપોતાનો અનુભવ આ પત્રિકાના નકલ કરી શિક્ષક બધાંએ ઉપર ઉપકાર કરતા રહેશે.

શાળાઆતાના પ્રેરે-માન નીચેના નામોને યમ્યમાં ધણી શાળાઓની મુલાકાત લેવાનો પ્રસંગ આવે છે અને તે વખતે મારા આગ આતની સામાન્ય ખાખીઓ કે મુધારણા તેમની નજરે પડે છે તેઓ સાદમે ન મારી મથના છે કે હવે પછી પ્રમ મથવાનું તેવી તેવી ખાખીઓ કે મુધારણાની પાતે નાથ લીધી હવે તે આપણા શિક્ષણ કે શિક્ષકશાળા સંબંધમાં જે સૂચનાઓ સામાન્ય જનતાની હતા તે આ પત્રમાં પ્રકટ કરવા મોકલશે.

મયા વર્ષમાં તમુકા વિજય કેન્દ્રનાં મનુષાકે, કચિતપાદ, જાગમીનો, ભૂગોળ અને અખિલ વર્તેલા જુદિવદક પ્રાંતી, મહાપત્રા અને કવિરાઓ દાખલ કરી છે. આ વિષયે આમારા શિક્ષક બધાંએ મળ્યા પમદ થયા છે, એમ કેટલાક મિત્રોના કહેવાથી જણાય છે અને તેથી જનતા પ્રપને આ વડના પત્ર તેજાન નવીન વિષયો દાખલ કરી આમારા વાયક વર્ષને પ્રમજ કરવા અમે પલ કડીશું.

પ્રમજરમાન આ માસિકમાં પોતાના લેખ પ્રકટ થવા મોકલનાર મિત્રોને વિનંતિ કરવામાં આવે છે કે તેમણે જાદુમાં શિક્ષણનાં બીજાં વિષયોથી બરેલા નિર્જનો કરતા સિ-લબજગા વિષે લખવા ઉપર વધારે ધ્યાન આપવું. દરેક શિક્ષક પોતાપોતાના અનુભવની નોંધ કરે અને તે સર્વેવયોગી હોય તે તેને અમે આ પત્રમાં પ્રથમ પદ આપીશું હવેના કરતાં અનુભવ બેઠ છે એ સર્વે દાખલ છે, માટે અનુભવ દર્શવનારા લેખ વિશેષ ઉપયોગી થવાનો અર્થ છે.

ગત વર્ષમાં આ દેશમાં અનેક દૈવકૃત ઉપદ્રવો ચલાવી પ્રજા હેરાન થઈ હતી. આ વર્ષમાં તેમ ન બને અને અને સર્વ કાંઈ સુખશાંતિમાં રહે એવી પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી અને અમારા વાચકવર્ગની આબાદી ઇચ્છીએ છીએ.

સુશિક્ષક.

(પુ. ૯ માના પૃષ્ઠ ૨૨૦ થી ૨૨૨.)

એ જરૂર પણ હવે પૂરી પડી હતી. દાહમાં શાળામાં પાંચ આસિસ્ટન્ટો થયા હતા. પહેલો આસિસ્ટન્ટ નરસેરામ, ત્રીજો આસિસ્ટન્ટ વિદ્યાશંકર, ચોથો આસિસ્ટન્ટ શાંતિ-રામ અને પાંચમો આસિસ્ટન્ટ બાળકરામ એ ચારે અનુભવપુરનાજ રહીશ હતા. માત્ર બીજો આસિસ્ટન્ટ સેવકરામ, બહાર ગાયથી હમણા એક વરસ થયાં શિક્ષણપદ્ધતિ શાળાના પ્રથમ વર્ષમાં નાપાસ થઈ આવ્યો હતો. કાલ રોજ નવા આવેલા મહેતાજીને સારી રીતે જાણપવા—તેની પ્રકૃતિને જાણી લેવા, અને તેના મળતીઆ થઈ જવા બધા આસિસ્ટન્ટો આવુર હતા. હમેશાં જોએ સાત સાત અને આઠ આઠ વાગે મરજી પડે ત્યારે આવતા તેઓ આજે સાડા છ થયા તેટલામાં તો આવી હાજર થઈ ગયા હતા. અને જોના મળી નવા મહેતાજીને માટે જુદાં જુદાં અનુગાનો કરતા હતા. કાલ રોજે દફતર તપાસતાં તેમણે માગેલાં તૈયાર કાગથી તેઓ જાણી ગયા હતા કે એમને અપૂર્ણ કે ગરબડવાળું કામ ગમતું નથી. તેથી આજરોજ તેણે કાંઈતું ન દેખાય, તેને માટે તેઓ સાવચેત હતા. કારણ તે બાબતમાં પ્રમાદ થશે તો કદાચ મહેતાજી સાહેબની અપ્રીતિ થઈ જશે એમ તેમને પૂર્ણ ધારતી હતી.

જ્યારે જ્યારે જે એક બીજાને માટે છેકજ અચાન મનુષ્યો એકજ કાર્યમાં યોગ્યવાને માટે મળે છે; ત્યારે ત્યારે પ્રથમ તેઓ પરસ્પર સામાન્ય પ્રેમની દૃષ્ટિથી જુએ છે; અને પરસ્પર પ્રીતિ મેળવવાને માટે એક બીજા—દરેકના તરફથી ખાસ પ્રયત્ન થાય છે. જેમ બને તેમ સામાની પ્રીતિનું પાત્ર હું થઈ પડું તેમ દરેકને પોતાના અંતઃકરણપૂર્વક વિચાર હોય છે. પરંતુ જ્યારે તેઓ વધારે સહવાસમાં આવતાં જાય છે, એક બીજાને એક બીજાને અનુભવ વધતો જાય છે, દરેકની સ્વાભાવિક ચેષ્ટા અને બચેચા આચરણો થતા જાય છે; ત્યારે તેમાં વધારો અથવા ઘટાડો થતા માંડે છે. જે બંનેનાં શુદ્ધ અને સ્વાભાવિક આચરણો પરસ્પર યોગ્ય અને લાભ કરનારાં લાગે, તો તે બંને પુષ્કળ પ્રેમથી હમેશાં રહેવા માંડે છે; અને ધીરેધીરે તેનો પ્રેમસંબંધ વિશેષ ગાઢ થતો જાય છે; પરંતુ જે ઉભવનાં આચરણો એક બીજાને અયોગ્ય અને હાનિકર લાગે, તો પ્રથમ સંમિલનમાં ઉદ્ભવેલો જ સામાન્ય પ્રેમ તે પણ નષ્ટ થતા માંડે છે; એક બીજાનાં દ્રવ્યો જાણીજાણીને જોવાય

છે; આમાંનાં કહેલા સત્કાર્યોમાં પણ દેવ દર્શિત થાય છે, અને એ પ્રમાણે અધીનિતા કારણે સહેજે સહેજે મળતા નવય છે—૫૫૫૫ નવય છે.

આનો સુધર્મિક અને હમેના પ્રત્યક્ષ આવનો દાખરો જોવો દેવ તો આપણો દિ દુ ગુદમ સાર છે. આપણા હાતની રૂઢી એવી છે કે જેમાં એકજ કાર્યને માટે—એકજ ગુદ-ર્મ અસાવચાને માટે દરેકને માટે છેકજ અગાધ એવા એ મનુષ્યો યોગ્ય છે આવી રીતે મળેલા દરેકના સ્વભાવ, એકા જગેથી અગાધ સ્ત્રી પુરુષો પ્રથમ પ્રસંગમાં તો પરસ્પર સામાન્ય પ્રેમથી ભેટ છે, અને પછીથી પરસ્પર પ્રેમ વર્ધિ કરવા મંડે છે. જો તે બન્નેના સ્વભાવ અને વર્તન આગળ ઉપર પણ અગાધ રહેતે, તો પછી તેઓ વિશુદ્ધ અને માદ પ્રેમથી બધાઈ છે, અને જો મન્નેના વસ્ત્રા અને વર્તનો બિન અને વિરધ્ય જણાય તો તેઓ પ્રેમગ્રાન્ય થઈને માત્ર ગુદમ વસ્ત્રા આપડે છે.

પરંતુ જ્યારે એકજ કાર્યમાં યોગ્યતાના એક મનુષ્યો દરેકને પ્રથમથીજ નજીકતા દેવ, ત્યારે પરિણામ જુદુજ આવે છે જે તેઓ બન્ને પ્રથમથી દરેકને શુદ્ધ—નિર્મલ સ્વપના, સદ્ગુણી અને એકદરે પોતાના કામને માટે યોગ્ય માનતા દેવ તો તેઓ વધારે સત્કર્મ પ્રેમથી ભેગાય છે, અને તેમના તે પ્રેમ વિનિયમિત વિશેષ વર્ધિત થતો નવય છે તેમજ તેમને સુખન થયેલું—તેમજ નવ વ વ પણ વિશેષ કર્મોએ જર્જ હૃદયમય થાય છે. આનો જગેજર તો તઢી જન જેવા તેવા દાખરો જોઈને દેવ, તો આપણા પાંચમઃ સ્વભાવિઓ પરસ્પર છે તેમાંના ઠટાગએક સ્ત્રી પુરુષો પ્રથમથીજ પોતાને જોની સાથે યોગ્યતાનું દેવ, તેને તપાસે છે, તેમના નિભાવ અને વર્તનો નવય છે, અને અંધી રીતે નવય પછીથીજ પોતાને યોગ્ય લાગે તો જોડાય છે આથી તેઓ વિશુદ્ધ અને માદ પ્રેમથી બધાઈ, આપણા ધણાખરા લોકો દુઃખમય લાગતા ગુદમ મારને સુખમય રચી જોવો કરી રહી શકે છે.

પણ જો કોઈ વખતે બાગવદ્ગાન એક જાને, કે જેમાં પરસ્પર એક જીજ્ઞાસે પોતાના હિમ્નકામને માટે નાવાયક મળતા મનુષ્ય એકજ કાર્યમાં યોગ્ય, તો તેમાં પરિણામ પણ વિષમ આવે છે કહેતું પડે છે કે આજ અજવાઓ કેટલેક કે. જે આપણી નોકરીઓમાં અને છે કારણ કે આપણે આપણા પાખમ સિદ્ધ અધુરોને યોગ્યતા પણ એજાખતા દેવએ છીએ જોઈને તો યોગનેજ પણ વગરજાને સાત્તીને એજાખતા દેવએ છીએ અને એવી યોગ્યતાઓમાં આપણે ધ ગુજાને માટે મારા અથવા નરમા અનુમાનો આપણા મનમાં દૃઢ કરી સીધા દેવ છે જ્યારે આજ જીજ્ઞાસે માટે જોના સારા અનુમાનો દેવ તેવા માણ્યો એકજ સામાન્ય મળે, ત્યારે તો તેમજ પરસ્પર પૂર્ણ પ્રેમ અને સામાની ઉત્તિ થાય પણ જ્યારે એક જીજ્ઞાસે માટે જોના નરમા અનુમાનો દેવ, તેવા માણ્યો એક સા-ળમાં મળે ત્યારે પૂરી કમનજી, સામાની અગમનિ અને સિદ્ધિમાં સદાઈ દેવ: આજ દાખરો પણ અને છે,—તપી જનતા એમ નથી.

પણ આપણા પ્રવીણુકરને માટે તેમ જાને તેમ નોકરું આતિરંટો પ્રેમીજી સંકળના સ્વભાવ અને વર્તની અગાધ હતા પ્રવીણુકરે માત્ર એક જ જણાવ્યું હતું કે આતિરંટો કામ કરવામાં આપણું યદ્ય મળે છે પણ તેનો દેવ તેજી સદાકામ પર મળે.

ગત વર્ષમાં આ દેશમાં અનેક દૈવદૂત ઉપદ્રવો થવાથી પ્રજા હેરાન થઈ હતી. આ વર્ષમાં તેમ ન બને અને સર્વ કોઈ સુખશાંતિમાં રહે એવી પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી અને આમારા વાચકવર્ગની આબાદી ઇચ્છીએ છીએ.

સુશિક્ષક.

(પુ. ૯ માના પૃષ્ઠ ૨૨૦ થી ૨૩૨.)

એ જરૂર પશુ હવે પૂરી પડી હતી. દાસમાં શાળામાં પાંચ આસિસ્ટન્ટો થયા હતા. પહેલો આસિસ્ટન્ટ નરસેશભ, ત્રીજો આસિસ્ટન્ટ વિદ્યાશંકર, ચોથો આસિસ્ટન્ટ શાંતિ-રામ અને પાંચમો આસિસ્ટન્ટ બાળકરામ એ ચારે અનુભવપુરનાજ રહીશ હતા. માત્ર બીજો આસિસ્ટન્ટ મેવકરામ, બહાર ગામથી હમણા એક વરસ યયાં શિક્ષણપદ્ધતિ શાળાના પ્રથમ વર્ષમાં નાપાસ થઈ આવ્યો હતો. દાસ રોજ નવા આવેલા મહેતાજીને સારી રીતે જાણખવા—તેની પ્રકૃતિને જાણી લેવા, અને તેના મળાતીઆ થઈ જવા બધાં આસિસ્ટન્ટો આતુર હતા. હમેશાં જોએ સાત સાત અને આઠ આઠ વાગે મરજી પડે ત્યારે આવતા તેઓ આજે સાડા છ થયા તેટલામાં તો આવી હાજર થઈ ગયા હતા. અને ભેળા મળી નવા મહેતાજીને માટે જુદાં જુદાં અનુમાનો કરતા હતા. દાસ રોજે દક્ષતર તપાસતાં તેમણે માગેલાં તૈયાર કામથી તેઓ જાણી ગયા હતા કે એમને અપૂર્ણ કે ગરબડવાળું કામ ગમતું નથી. તેથી આજરોજ તેણે કોઈકું ન દેખાય, તેને માટે તેઓ સાવચેત હતા. કારણ તે જાણતમાં પ્રમાદ થશે તો કદાચ મહેતાજી સાહેબની અપ્રીતિ થઈ જશે એમ તેમને પૂર્ણ ધારતી હતી.

જ્યારે જ્યારે જે એક બીજાને માટે હેઠળ અજ્ઞાન મનુષ્યો એકજ કાર્યમાં યોજવાને માટે મળે છે; ત્યારે ત્યારે પ્રથમ તેઓ પરસ્પર સામાન્ય પ્રેમની દૃષ્ટિથી જુએ છે; અને પરસ્પર પ્રીતિ મેળવવાને માટે એક બીજા—દરેકના તરફથી ખાસ પ્રયત્ન થાય છે. જેમ બને તેમ સામાની પ્રીતિનું પાત્ર હું થઈ પડું તેમ દરેકને પોતાના અંતઃકરણપૂર્વક વિચાર હોય છે. પરંતુ જ્યારે તેઓ વધારે સહવાસમાં આવતાં જાય છે, એક બીજાને એક બીજાનો અનુભવ વધતો જાય છે, દરેકની સ્વાભાવિક ચેષ્ટા અને વ્યેચ્છ આચરણો યતાં જાય છે; ત્યારે તેમાં વધારો અથવા ઘટાડો થવા માંડે છે. જે જન્મેનાં શુદ્ધ અને સ્વાભાવિક આચરણો પરસ્પર યોગ્ય અને લાભ કરનારાં હોય, તો તે જન્મે પુષ્કળ પ્રેમથી હમેશાં રહેવા માંડે છે; અનં ધીરેધીરે તેનો પ્રેમસંબંધ વિશેષ ગાઢ થતો જાય છે; પરંતુ જે ઉમયનાં આચરણો એક બીજાને અયોગ્ય અને હાનિકર હોય, તો પ્રથમ સંમિતનમાં ઉદ્ભવેલો જે સામાન્ય પ્રેમ તે પણ નષ્ટ થવા માંડે છે; એક બીજાનાં દ્રવણો જાણીજાણીને જોવાય

છે, મામાના કહેલા મનુકાલેમાં પણ દોષ દર્શાવ થાય છે; અને એ પ્રમાણે અગ્રણિનાં કાર-
ણે સહેજે સહેજે મળતાં મળે છે—વધવા જાય છે.

આનો સુપ્રસિદ્ધ અને હમેશાં પ્રત્યક્ષ આપનો દાખવો જોવો દોષ તો આપણો હિંદુ
શુદ્ધ માર છે. આપણાં જાતની રૂઢી એવી છે કે જેમાં એકજ કાર્યને માટે—એકજ શુદ્ધ-
વંત ચલાવવાને માટે કરેલાં માટે એકજ અગામ એવા જે મનુષ્યો ચોખ્ખા છે. આવી રીતે
મજેલા દરેકના સ્વભાવ, ચેષ્ટા વગેરેથી અગામ સ્ત્રી પુરુષો પ્રથમ પ્રસંગમાં તો પરસ્પર
સામાન્ય પ્રેમથી એટલે છે, અને પછીથી પરસ્પર પ્રેમ વધી કરવા મળે છે એ તે બન્નેના
સ્વભાવ અને વર્તન આગળ કુપર પણ મળતાજ રહેતે, તો પછી તેઓ વિશુદ્ધ અને ગાદ
પ્રેમથી બધાં છે, અને જો મનેના નિમાવ અને વર્તનો મિલ અને વિગત જણાય તો
તેઓ પ્રેમશૂન્ય થઈને માત્ર શુદ્ધવંતમાં આપડે છે

પરંતુ જ્યારે એકજ કાર્યમાં પેાતવાના એક મનુષ્યો દરેકને પ્રથમથીજ જાણતા
દોષ, ત્યારે પરિસ્થાપ જુદાજ આવે કે જે તેમાં બન્ને પ્રથમથી દરેકને શુદ્ધ—નિર્મળ
હવનાં, સદ્ગુણી અને એક દરે પેાતના કામને માટે ચોખ્ખા માનતા દોષ તો તેઓ વધારે
સજ્જત પ્રેમથી જોડાય છે, અને તેમના ને પ્રેમ વિવિધનિવિધ વિવેક વધી મળ પતો જાય છે.
તેમજ તેમને સુપ્રત વધેતુ—તેમનું મન ૧-૫ પણ વિશેષ કલ્પાને નઈ હસેકમદ થાય
છે. આનો જરોજ તો નહીં પણ જેવા તેવા દાખવો એકનો દોષ, તો આપણા પશ્ચિમા-
ત્મ જાણીઓનાં પરસ્પર માર છે તેમાંના કટના એક સ્ત્રી પુરુષો પ્રથમથીજ પેાતાને જેની
સાથે ચોખ્ખાનું દોષ, તેને તપામે કે, તેમના નિમાવ અને વર્તનો જાણે છે, અને અંતે
રીતે જાણ્યા પછીથીજ પેાતાને ચોખ્ખા સાથે ના જોડાય છે આથી તેઓ વિશુદ્ધ અને ગાદ
પ્રેમથી બધાં, આપણાં પછાપછા જોડાત દુ ખમય જાગતા શુદ્ધ મારને સુખમય સ્વર્ગ
જેવો કરી રહી શક છે.

પણ જો કોઈ વખતે જાગ્ય જાગ એવું બને, કે જેમાં પરસ્પર એક બીજાને પેાતાના
દિવિદ્ય કામને માટે નાલાયક મજાતા મનુષ્યો એકજ કાર્યમાં ચોખ્ખા, તો તેમાં પરિસ્થાપ
થાતું વિવેક આવે છે કહેવું પડે છે કે આમાં જાણવાઓ કેટલે કેટલે જાણણી નોકરીઓમાં
બને છે. કાંજુ કે આપણે આપણાં જાણણીઓ સિદ્ધિ બધુએને પેાતાપણાં પણ જોગખવા
દોષએ છીએ, એકને તો પેાતાનીજ પણ વજાખમને સામાજીને જોગખવા દોષએ છીએ
અને એવી જોગખવામાં આપણે મજાખમને માટે માગ અથવા તરસા અનુમાનો આ-
પણા મનમાં દડ કરી લીધા દોષ છે જ્યારે એક બીજાને માટે જેના સ્વરા અનુમાનો દોષ
તેમાં માણ્યો એકજ શાગામ મળે, ત્યારે ના જેમકે પરસ્પર પૂરું પ્રેમ અને સામાની ઉત્તિ
થાય. પણ જ્યારે એક બીજાને માટે જેના રમ્યા અનુમાનો દોષ, તેમાં માણ્યો એક સા-
ળામાં મળે ત્યારે પૂરી કમનસૂરી, નાગાની અસાધનિ અને સિદ્ધિમાં લડાઈ દોડા આના
દાખલાઓ પણ બને છે,—તરી જાનતા એમ તરી.

પણ આપણાં પ્રવીણજ કરને માટે તેમ જો તેમ નહોતું આનિરહરો પ્રવીણ
સકરવા સ્વભાવ અને વર્તેથી જાનતાં દત્તા પ્રવીણજ કરે માત્ર એવું જાણ્યું હતું કે
આનિરહરો કામ કરવામાં આજાનુ થઈ થયા છે પણ તેને દેવ તેણે તડકુંગમ પર મૂકે

હતો. તડાકરામેજ તેમને આજસુ અનાદી દીધા છે, એમ તેણે વિચારી લીધું હતું. જેથી ઉભય પરસ્પરના સ્વભાવ અને સામાન્ય વર્તનથી અજ્ઞાન હતા. અને તેમ હોવાથીજ આસિસ્ટન્ટો આત્યારે મહેતાજીને સામાન્ય પ્રેમથી મળવા આતુર થઇ રાહ જોઈ રહ્યા હતા. પ્રવીણશંકર પોતે પણ સામાન્ય રીતે આતુરકત છેજ એ આપણે પ્રથમ જાણી ગયા છીએ.

આ તરફ પ્રવીણશંકર નિશાળમાં આવવા ઓરડીથી નીકળી ચૂક્યો હતો. અત્યારે તેનું મગજ સ્વચ્છ થયું હતું, વિચારનો ગોટો નીકળી ગયો હતો અને શાંત ચિત્તથી પ્રસન્ન મને આદ્યો આવતો હતો. વચ્ચે વચ્ચે નવા ગામની નવી દેખાતી રચના નિહાળતો હતો. અને ગામસાકતો દયાળુ અને પ્રેમહૃદયના પ્રણામ સક્ષામના રૂપમાં સ્વીકારતો હતો. ઓરડી નિશાળથી વધારે દૂર ન હતી. જેથી થોડીવારમાંજ આવી પહોંચાયું. ઘડીઆળમાં જોતાં પોણા સાત થયા જણાયા. “જરોખર વખતસર પહોંચાયું છે” કરી કંપાઉંડમાં દૃષ્ટિ કરી તો છોકરાઓ તેમાં આથડતા હતા. આડા અવળા મને ત્યાં ફરતા હતા. નવા મહેતાજીને આવતા જોઇ છોકરાઓ ચૂપ થઇ ગયા. અને ફરતા બંધ રહી ચારે તરફ ટોળું વળી ઉભા. પણ મહેતાજીને તે ગમ્યું નહીં. આસિસ્ટન્ટો પણ મહેતાજીને આવવાના ખજર-સાંભળી બહાર આવી ઉભા હતા, અને શબ્દ પડતાંજ તેની ઇચ્છાને અનુસરવા તૈયાર હતા. મહેતાજીએ તુર્તજ છોકરાઓના વિભાગ પાડવા માંડ્યા. ધોરણુવાર છોકરાઓને જૂદા જૂદા બોલાવીને હારબંધ ઉભા રાખવા માંડ્યા, તોપણ તેઓ આડા અવળા અને પાંકાયુકા ઉભા. તેમને અસહ્યારી ગણી, સીધા અને ટટાર ઉભા રહેતાં સૂચવ્યું—‘સીબંધુ’ અને એક પળવારમાં રખડતા અને ટોળું મળી ઉભા રહેતા છોકરાઓને સદ્દાબંધ સીધા અને ટટાર ઉભા રહેલા કરી દીધા.

આગ કરતાં પાંચ મિનિટ થઈ ગઇ—પહેલો ઘંટ ફરવાનો વખત થયો. પણ આસિસ્ટન્ટોને એની મેજે ઘંટ ફરવાની સરત ન રહી કારણ કે તેમ ફરવાની હમેશાંની ટેવ ન હતી. જો કે તેઓ જાણતા હતા કે હમેશાં દાર્ઘ્ય પહેલાં દરા ગિનિટે પહેલો ઘંટ ફરવો જોઇએ; પરંતુ તે હમેશની ટેવ શિવાય ભૂલી ગયા. ને અત્યારે તો નવા મહેતાજીનો નવો જોલ જોતાં ભૂલી જાય એ સહજ હતું.

મહેતાજીએ સભારી આપ્યો કે તુર્તજ પહેલો ઘંટ ફરવામાં આવ્યો. આ તરફ છોકરાઓ પાસે મહેતાજીએ કવિતા બોલાવવા શરૂ કરી. સાદી ઇશ્વરસ્તુતિ વાંચન પાઠો-માંજ આવેલી એવી પોતે બોલતા ગયા અને છોકરાઓ પાસે બોલાવતા ગયા. આથી બંધા છોકરાઓ કંઈ ઇશ્વરનું સ્તવન સમજતા હતા અને શાંત રહેતા હતા એમ નહીં; પણ તાલબંધ ગાવાનું અને કમબંધ ઉભા રહેવાનું હોવાથી સ્વાભાવિક રીતેજ તેમાં તેને રસ પડ્યો; જેથી તેઓ શાંત રહ્યા. મહેતાજીની આજ્ઞાને અનુસરવા માંડ્યા અને મહેતાજીને પ્રેમની દૃષ્ટિથી નિહાળવા લાગ્યા. મહેતાજીએ આ પ્રેમાર્દ દૃષ્ટિ જોઇ લીધી—જાણી લીધી અને તેનો સાબ લેવા માંડ્યો—તેની રસીક વૃત્તિને વધારે ઉત્કેષવા માંડી:—

“છોકરાઓ, તમારે હમેશાં હમણું ઘંટ થયો તેવો ઘંટ થતાં સુધી બહાર રંન્વા કરવું. પણ ઘંટ થાય કે તુર્તજ કંપાઉંડમાં આવી ધોરણુવાર હારબંધ—હમણું ઉભા

છો તેમ—જિભા રહેતુ. પંડી તમારા મિત્રક આવી તમને કવિતા મવરાવશે—કવાવત કરાવશે વગેરે કરશે જીમ થતા થતા જ્યારે બીજે થટ યાવ ત્યારે તરતજ તમારે નિશાળમાં દારજખ-મુટા છુટા થઇને નહીં પણ આવીજ દારોગી એક પછી એક દાખલ થઇ જતુ ”

આ પ્રમાણે છોકરાઓને કહી શિક્ષકો તરફ બોલુ:—

“ સમન્યા કે નહીં માન્યર. તમારે પણ પ્રથમ થટ યાવ એટલે જહાર ચોટવાત છોકરાઓ તરફ ધ્યાન આપતુ તેને મહાર્થજી હમ. સખવા કવિતા મવરાવશે—કવાવત કરાવશે વગેરે કરી ત્યાર પછી બીજે થટ યાવ એટલે દારજખ માળામાં માવવા કેમ એ કીક પડશે કે નહીં ? એથી માન્યર બીજકુલ નહીં યાવ—છોકરાઓને માન્યર પડશે અને બધુ કામ માલિયા થશે ”

શિક્ષકો કમુન થવા મહેલા પ્રમાણે નિવાર્થીઓને શાળામાં દાખલ કર્યા અને દરે અન્યાસની રાજઆનનો વખત આગ્યો.

વિ

હિન્દુશાળાના તાપથી કરમાતુ,
કુમુદ.

નિબંધમાલિકા.

વિષય ૩ લે—એકી વખતે એકજ કામ.

(જે જે મસવાનો સાથે સિદ્ધર કરવા જાય છે તે એક છોકરી કે છે અને બીજુ ખુએ છે.)

પ્રવેશવ્યાખ્યા—જ્યારે જે સમવા બે જુદી જુદી અને કલ્પક વિરુદ્ધ વિદ્યાઓમાં રહે છે ત્યારે કોઇ પણ શિક્ષકીને બનેલી પાઠમાં પડતુ એ જાણ અશક્ય થઇ પડે છે. અને તેની પેટે કોઈ પણ માણુમ બે કામ એવી વખતે સારા કરી શકે નહીં.

૧ જ્યારે આપણું ધ્યાન બે અથવા વધારે વસ્તુઓ તરફ એકી વખતેજ બેંચાય છે ત્યારે આપણા વિચાર ભેદાય છે અને શક્તિઓ વહેંચાય છે, તેથી જે કામ આપણે કામમાં લીધા હોય, તે લીધેલા એકજ કામના જેવુ સાર થતુ નથી.

૨. જ્યારે બે કામ એકજ વખતે બેશમાં આવે ત્યારે એક કામથી બીજા કામ તરફ જવાને ધણી વખત જાય છે.

૩ કોઇ પણ કામ સાર કરવાને મગજને તેમાં રસ પડવો જોઇએ પણ વખતો વખત ધ્યાન એકથી બીજા તરફ બદલાઈ જવાથી એ રસને ઉત્તેજન મળતુ નથી. અથવા બે કે યાવ છે તો પણ તે તરત જ મ થાય છે.

યામાં એક બાગેલાં વાદાણુ ઉપર કામ કરતાં એક ડૂંગડી મારનારો ધણી મુરકેલીથી બચ્ચો હતો. એ વાદાણુ એક મોટી આગમોટ હતી કે જે ખરાબા સાથે અથગાઇને દરિયાને તળીએ ગઈ હતી એની ઉપર કેટલોક કીમતી સામાન અને ત્રણ ચાર કામગની થેલીઓ હતી. આ થેલીઓમાંના કેટલાક કાગળોની તે વખતે ધણીજ જરૂર હતી, અને તેથી એક ડૂંગડી મારનારને તે ક્ષેપા મોકલ્યો. તેણે પોતાનો પોશાક પેહેવો હતો અને દરિયાને તળીએ બાગેલા વાદાણુની ઝોરડીમાં કાગળો શોધતો હતો. એકાએક પાછું ફરીને જોતાં પોતાની પાસે એક શાર્ક માછલીને તેણે જોયું. શું કરવું તેની એને સૂઝ પડી નહીં. તે ઝોરડીના એક ખુણા પાસે ઉભો હતો અને તેની અને ખારણાની વચ્ચે બપોર શાર્ક હતી. તે માણસ તદ્દન શાંતતાથી ઉભો રહ્યો અને શાર્ક પણ રહી રહીને પોતાની પાંખો થોડી થોડી હલાવતી. તે ડૂંગડી મારનારાએ પોતાના છરાનું ચ્ચાન ઢીલું ઠપું અને શાર્ક હુમલો કરે કે તરતજ તેનો સાથે લકડી લકડાનો નિશ્ચય કર્યો. તે શાર્કની સામે તાકીને જોઈ રહ્યો અને તે પણ લગાર બીનેલી જણાઈ. કદાચ એને ડૂંગડી મારનારના હસામણા ટોપથી ખીક લાગી હશે. આખરે શાર્કે ખારણા નજીક તરીને જવા માંડ્યું. પછી તે માણસે પણ ખસવા માંડ્યું. શાર્કે જોયો તેને ખસતો જોયો કે તરત જેટલી બની તેટલી ઝડપથી તે નાશી ગયો. થોડા વખતમા તે ડૂંગડી મારનારો પણ ગયાજો આવ્યો.

નોકરીમાં સાવચેતી.

(ગળેણું.)

સરકાર અગર કોઈ ખાનગી ગૃહસ્થ જે પ્રકારની જેવી નોકરી ઉપર આપણને જ્યાં મોકલે, ત્યાં આ વિષય ધણો ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય અને અતિ બિપયોગી છે. પોતાને જે કામ કરવાનું હોય, તે નિયમસર અને વખતસર કરવું. નોકરીના કામમાં આજસ રાખવું નહિ, તેમ જોરિકરા કે ગાફિલ રહેવું નહિ, પોતાનું કામ સાફસુદ અને ચોખવટવાળું રાખવું. રોજનું કામ રોજ કરવું. કામ ચઢી જવા દેવું નહિ; જ્યારે જોઈએ ત્યારે પોતાનું જેટલું કામ જોઈએ તેટલું તૈયાર હોવું જોઈએ. આપણા હાથમાં નાણાં સંબંધી હિસાબ હોય તો તેમાં બરોબર પ્રમાણિકપણું રાખવું. એમાં ગફિલત થવાથી પોતાનું કામ બગડે છે, અને પોતાની નોકરી તથા આયરને ધોકા લાગે છે, ગાટે એ વાત બહુ ધ્યાનમાં રાખવી, અને પોતાની હાથ નીચેના માણસ પણ એવી ગરબડ ન કરે એવી સાવચેતી રાખવી.

તાજાના નોકર પાસેથી વખતસર કામ લેતા જવું. કામ આગળ પાછળ કે બે દિવસ પછી કરી આપવાની તેમને લાઠણ પાડવી નહિ. એક બે દિવસ તેમ થયું તો પછી તેમની પાસે કામનો બરાવો થઇ જવાનો અને તેમાં પરિણામે આપણનેજ પોતાનેજ નુકસાન, ગાટે કામગીરી સાવચેતી જેવી આપણે રાખવાની, તેવીજ તાજાના માણસ પાસે રખાવવી.

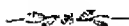
તાજાના માણસો સાથે હૃદયી જાહે હળી જવું નહિ તેમના ઉપર હૃદયી જાહે આદના કે ઇતરાજી રાખવા નહિ આપણી વતણું એવી ન જોઈએ કે, જેથી જીભજીભે માફી અસર થાય આપણી સારી વર્તણુંકથી એમને સારું પરિણામ ખતાવી આપવું કે જેથી તેઓ પણ સારે માર્ગે આવે, તાજાના માણસો સારા કે ખોટા હશે, તેની આપણી કોઈ સારી કે ખોટી વશો, માટે નહારા માણુમને સુધારી સારો કરી લેવા આપણાથી ખતરો પ્રયામ કરવો, તમ છતા ન સુધરે તો તેને વેચીને કાઢવો ઉત્તમ છે

અમુકવા લોકોમાં આપણી નોકરી દ્વારા તો ને લોકોના સ્વમાન, રીતઝણ, અને આચરણથી ખરાખર વાકેફ થયા વિના તેમની સાથે પત્નિય રાખવો નહિ, અને ખરી ખાત્રો સિવાય કોઈનો બરસો રાખવો નહિ તેમ એવે દેશમાં પોને સાદમ કરી કોઈની સાથે અવાવત કે કુટુંબો પરી મેમવો નહિ, તેમજ કોઈના ઉપર મિત્તમ અવાવતો નહિ; મનના ઉપર સમાન દૃષ્ટિ રાખવી અને આ માથે દળી મળીને આવવું પાછળથી પોતાના વખાણુ થાય એવી વર્તણુંક અમારની પાત્રાને મધ્યે શત્રુના ધરા દેરી નહિ શત્રુને વશ થવું નહિ, પણ શત્રુને વશ કરવા, જીભના ઉપકાર તમે આવવું નહિ, પણ જીભને ઉપકાર નીચે લેવા

તાજાના નોકરોને સત્તામાં રાખવા અને પોને પોતાના ઉપરીની સત્તામાં રહેવું પોતાના ઉપરી પ્રત્યે આપણા તામેકાઈના ધર્મ પ્રમાણે આવવું, પોતાને એપેલી નોકરી બરાખર એકનિષ્ઠાથી કરવી પોતાની નોકરી અને પગારમાં સતોષ મેળવે પોતાનું કામ જૂસ વગરનું અને જોઈએ તેવું હમેશા નેવારે રાખવું, " પોતાના કામનો જવાબ ઉપરી બધારે માગે ત્યારે પૂરેપૂરો આપી મદાય, એવા ન્યાયચેત રહેવું "

(અપૂર્ણ)

ચર્ચાવત્રો.

૧

મેટ્રોપોલીટન કેમિયલિની અધિપતિ સાહેબ.

અત્રામ દિનર રિનિ ને—આપના તરફથી પ્રતિષ્ઠ થતા કેમિયલિ ચોપાનીયાના પુખ્તર ૬ અક ૧૧ જાન્યુઆરી ૧૯૦૩ ઉપર "અ કમિયુનિતા અભાવન દાખવા" એ હેડ નીચે ને ૪ દાખવા આપેલા છે તે મળ્યા નીચે પ્રમાણે જવાબ આવે છે તો તે આપના ચોપાનીયામાં પ્રસિદ્ધ કરવા મેટ્રોપોલીટન કારજોજી

દાખવાનો નંબર.

જવાબ

૧—પાંચ દાખવાની રકમ રૂ ૧૦૦૦ ની કીધેથી તે જે વરસે બાજર કાપે રૂ ૧૧૦૦ આપરી પડશે.

આર ટકાવાળી રકમ પણ રૂ. ૧૦૦૦ ની લીધેલી તે અઢી વરસે વ્યાજ સાથે રૂ. ૧૧૦૦ આપવી પડશે.

ટીપ—જો બંને મળીને રૂ. ૧૧૦૦ આપવા પડ્યા હોય તો દરેક રકમ રૂ. ૫૦૦ ની વ્યાજ લે છે અને રૂ. ૫૫૦ દરેકને બદલે આપે છે.

૨—બીજો વાંદરો દરમિનિટે ૧૩ $\frac{૧}{૩}$ કેળાં ખાય.

૩—વ્યાજનો દર ૬૧ ટકા. અને લેણી થવાની રકમ રૂ. ૫૬ ૨૮-૦

૪--૩. ૪૬-૮-૦

૫--૮ ઉપર ૫૮ $\frac{૧૦૦}{૧૪૩}$ મિનિટ.

ઉપરના જવાબ પ્રસિદ્ધ થવા મે. થશે.

લી. તા.

કુબેરભાઈ શવદાસ.

૨

ભૂમિતિ.

શુકિલક ભૂમિતિ સ્કંધ ૧ લાના સિદ્ધાંત ૨ જાનો પ્રશ્ન ૧.

૧. એક આપેલા બિંદુમાંથી એક આપેલી અમર્યાદ સીધી લીટીને મળે, એવી એક આપેલી લંબાઈની લીટી દોરો ?

નિચેના પ્રશ્નો પહેલા સ્કંધના ગમે તે સિદ્ધાંતની સહાયતાથી સિદ્ધ કરો.

૨. કોઈ પણ ત્રિકોણની બે બાજુઓને દ્વિભાગી, તે દ્વિભાગનારી લીટી પાયાને સમાન્તર થશે, અને તેનાથી અર્ધો થશે.

૩. એક ત્રિકોણના પાયાને સમાન્તર એવી એક લીટી દોરો, કે તે દોરેલી લીટી, તથા પાયા વચ્ચેની ત્રિકોણની બાજુઓનો સર્વાળો દોરેલી લીટીની બરાબર થાય.

ઉપરના પ્રશ્નો ત્રિણે નીચેની સરતો વાંચો:—

૧. દરેક પ્રશ્નો ઉપર હઠ્ઠા ધોરણના વિદ્યાર્થી પાસેથીજ મળવો જોઈએ ?

૨. પ્રશ્નોના ખુલાસા મને તા. ૨૦-૧૧-૯૭ ના અંદરજ મળવા જોઈએ ?

૩. ઉપરની બંને કલમોનો અમલ થયો હશે, તેમનેજ નિચે લખેલાં ધનામનો લાભ મળી શકશે.

૩. આ.પા.

પ્રશ્ન ૧ લાનો ખુલાસો કરનારને ધનામનું પુરતક.

૦-૬-૦૦

„ ૨ „ સદર

૦-૬-૦૦

„ ૩ „ સદર

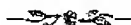
૦-૭-૦૦

ઉપર પ્રમાણે જેમને તેમને (ચોખ્ખા ખુવાસો હશે તોજ) ધનમાં આપવામાં આવશે.
ત્રણે પ્રશ્નોના ખુવાસા કરનારને ૨ ૧ ની કિંમતના પુનઃ આપવામાં આવશે.
(આ સંખ્યાના તેમજ પરસંખ્યાના ધોરણ ૬ કુ વાળાનો પણ હક છે)
દરેક ખુવાસા નીચેની શીરનામે મોકલવા

ટ્રેનિંગરૂલ રજીસ્ટર.
સંખ્યા નંબર ૨૧.

રજીસ્ટ્રાર હાલ કુ વરણ વાદ
મુ. ચાવડ
પોસ્ટ હાલ.
(કાકિયાવાડ)

નવીન અનુભવ.

મિત્રો! હું આ નીચે જે જણાવીશ—વખીમ તે ' કલિપત નથી, પણ સત્ય છે' એમ માનિત કરવાનો નહિ, પણ વસ્તુતઃ આપણું સર્વને નિરૂપણી નહિ થાય, તેવો આનો—આ લેખનો આશય છે જે કે એક મનુષ્યનો અનુભવ એક માણસને માટે પૂરતો નથી, તેપણુ આ—મત્તકિચિત્ત નવીન દલનનો નવીન અનુભવ નિરૂપણના ધધામાં મદદ નિરૂપણી—સાગવાથી સ્વધા પાચક વર્ગમાંથી કોષકમાં કાઢી શકી કરશે, તે કોષકને વિરૂદ્ધ થયેલા સાચાનુ બાન કરાવશે, તે કોષકને કાર્ષક ને કાષક આનંદ આપી તેનો વિચાર શક્તિને કમળ આપશે—રિક્તિત્ત કરશે, વગેરે

એક સમયે હું તે મારો પ્રિયમિત્ર ટેનના જૂના જૂના વિષયો ઉપર વાતો વિનોદ કરતાં કરતાં મુસાફરી કરતા હતા વિષયો, અને બંને એકજ માર્ગે દેવાથી આપણા માર્ગને અનુભવના દાતા, ને તેથીજ આપણા મનોમાથી એકને તેમજ લગભરે અરનિરાતા ન દેતી, પરંતુ તે રસ અમે વધુ વખત વાદ શક્યા નહિ. કેમકે—આપણા વિષયોમાં થવાનું સ્થાન જે રહેલું તે આખું ને ટૂંક લાંબી ગુલાજ—તેમાંથી કટવાક કુતરી રચના માર્ગે—પર રહેને મુસાફરી કરવા જવા સાર નહોતો વખત ન જાય, તેટલા માટે—અધિરા થઈ પાછી ટીકીટ નવાઈ સેતાર માત્રની રાફ જોવા લાગ્યા, કેટલાક બીજા આત્માર ટેનના—બીજા તરફ મદદ કરનારામાંના કોષક મનની અરવચ્ચતાને લાંબે—અમર બીજા વિચારથી આગળની ટીકીટ સેવા મળ્યા, ને કેટલાક નથી આવનાર ટેનનો શદા જોવા બેઠો તેમાં મારો મિત્ર પણ બંધ બેઠો હતો તેની નેજા ટેનના—જે મારી મારે અમર માગથી પણ આગળ જતરનાર હતા, તેમની સોમનમાં મારા મિત્ર તરફ દષ્ટિ રાખી બેઠો હતો. તેમાં મારા મિત્રને બેમી જવાની—તેને લઈ જવાની ટૂંક આવી તેમાં તે વગર વિષય બે સિદ્ધ પડનાજ મરી બેઠો સાર પછી હું જે ટૂંકમાં બેઠો હતો, તે ટૂંક—કેવળવાની સૂચના—સીટી થતા તેની કહિ પણ મારા તરફ થઈ મારી તો તેના તરફજ હતી આ સમય અમે બંને જાહે ન સાકાળી રાખ્ય તેટલા દર દેવા હતા કાષક બોલી નેજ કર પસંદ કરી—જૂદા પડવાનો વિચાર સાચવી લીધો, અને દષ્ટિ તે અમે બંને એક બીજાને અગોચર થતા સૂચી તેમની તેમજ

પ. જી. નં. ૯૫.

વડનગરની શાળાઓમાં ઇનામ આપવા માટે એક ફંડ ઉભું થયેલું, તેમાં સાંના શેઠ નયુભાઈ સાયકંડવાળાએ રૂ. ૧૦૨૭ શિક્ષકો આપ્યા છે તેથી તેમને ધન્યવાદ થતો છે તા. ૮ અક્ટોબર સન ૧૯૯૭.

J. A. Dalal.

વિદ્યાધિકારી.

અં. ૫.

ઇનામ પત્રકો.

(પાઠશાળા અંકથી આલુ.)

૬૭ સીમરણ. ,, ૨૬-૧૨-૯૬ ગામ લોકોએ ખુશીથી ૧-૦-૦ બા. છોકરાઓને ખારેકો વેહેચી. ૬૮ પીપળી, ૧૯-૧૨-૯૬ ભટ્ટ વિશ્વનાથ પ્રાણશંકરે ખુશીથી ૦-૪-૦ બા. છોકરાઓને પતાસાં વેહેંચ્યા. ૬૯ હંતાલી. ,, ૪-૧૨-૯૬ પટેલ ગોવિંદભાઈ ત્રીક-મભાઈએ ખુશીથી. ૦-૮-૦ બા. સદર. ૭૦ ડેમોલ. ,, ૨૦-૧૨-૯૬ ગામ લોકોએ ખુશીથી. ૧-૮-૦ બા. સદર. ૭૧ કઠાકી. ,, ૨૧-૧૨-૯૬ પટેલ લક્ષ્મીભાઈ દેશાઈભાઈ તથા રણુછોડ ઇશ્વર તથા નર્મદાશંકર રેવાશંકર મારતર એમણે ખુશીથી ૮-૮-૦ બા. છોકરાઓને જમાડ્યા. ૭૨ કરચીયા ,, ૨૫-૧૨-૯૬ ગામ લોકોએ ઇનામ મેળાવડા વખતે. ૫-૧૨-૦ બા. છોકરાઓને ચોપડીઓ વહેંચી. ૭૩ ડેમોલ. ,, ૨૪-૧૨-૯૬ ગામના સદ્ગુણધર્મીઓ ઇનામ મેળાવડા વખતે. ૧૦-૦-૦ બા. સદર. ૭૪ શીનોર. ,, ૧૪-૧૨-૯૬ માણેકલાલ છોટલાલે ખુશીથી ૨-૦-૦ બા. છોકરાઓને પતાસાં વહેંચ્યાં. ૭૫ ફેફળીયા. ,, ૧૧-૧૨-૯૬ જગનલાલ નાગરજીએ ખુશીથી. ૧-૦-૦ બા. સદર. ૭૬ કોલીયાદ. ,, ૩-૧૨-૯૬ કાશી બહેચરને ઘેર પુત્રનો જન્મ થવાથી. ૧-૮-૦ બા. સદર. ૭૭ ચાંગા. ,, ૧૦-૧૨-૯૬ પટેલ ઝવેરભાઈ દાજીભાઈએ ખુશીથી. ૦-૮-૦ બા. સદર. ૭૮ રહેલ. ,, ૧૪-૧૨-૯૬ મેગતીલાલ ઝવેરભાઈએ ખુશીથી. ૦-૮-૦ બા. છોકરાઓને સાકર વહેંચી. ૭૯ પીપળી. ,, ૪-૧૨-૯૬ વિશ્વનાથ પ્રાણશંકરે ખુશીથી. ૮-૪-૦ બા. સદર. ૮૦ ડાલી. ,, ૨૬-૧૨-૯૬ પટેલ ઉમેદભાઈ તુલશીભાઈએ ખુશીથી. ૦-૮-૦ બા. છોકરાઓને પતાસાં વહેંચ્યાં.

તૈયાર કરનાર કા.

કુલ. બા. ૭૯-૧૨-૦ શિ. ૭-૬-૦ ક. ૯૬-૦-૦.

માણેકલાલ નાયાભાઈ પા.

૧૬-૪-૯૭.

J. A. DALAL.

વિદ્યાધિકારી.

પેટલાદ વિલાગની ગ્રામ્યશાળાઓમાં વેહેંચાયેલું ઇનામ.

માહે એપ્રિલ સન ૧૯૯૫.

૧ ડ્રોસીરા તાલુકે પેટલાદ. જગાઈ મયુરભાઈ કરમસદના. ૨ બા. છોકરાંને પતાસાં.

માહે એ મન ૧૮૮૫.

૧ પતોપ તાલુકે પેટલાદ પ્રબુનસ રિકમભાઈ વગેરે બાદગમ્મના ૩ બા હોકરાને ચોપડીઓ ૨ બોરીયા તાલુકે પેટલાદ પાંચ શીરાભાઈ વગેરે પીલીમના ૩ બા હોકરાને મીઠાઈ ૩ શીશુન તાલુકે પેટલાદ તા ૧૫-૫-૯૫ અનુભાઈ મનાભાઈ ૧ બા હોકરાને પત્રામાં. નમીમરા તાલુકે મારવી તા ૧૫-૫-૯૫ પાંચ અનુભાઈ જોડાભાઈ મુળમના ૨-૪-૦ ૬ ૧-૮-૦ બા હોકરાને પત્રામાં તથા ચોપડીઓ ૫ કોનીંદરા તાલુકે પેટલાદ તા ૨૬-૫-૯૫ પાંચ અનુભાઈ જોડાભાઈ ૧ બા હોકરાને પત્રામાં એકુલ ૨-૪-૦ ૬ ૬-૮-૦ બા.

માહે જીન રાન ૧૮૮૫.

બાકરાઈ તાલુકે પેટલાદ ૬-૫-૧૮-૬-૯૫ બાકરાઈના ગામ હોકરા ૦-૮-૦ ૬. ૦-૮-૦ બા. ક-માને પુત્રકો તથા પત્રામાં ૪ લાનપુરા તાલુકે પેટલાદ ૧૭-૬-૯૫ પાંચ કાશીભાઈ જુમાલભાઈ ૧-૦-૦ બા હોકરાને પત્રામાં એકુલ ૦-૮-૦ ૬ ૧-૮-૦ બા.

માહે આનંદ સન ૧૮૮૫.

શીબાઈ તાલુકે પેટલાદ તા ૧-૮-૯૫ બાકરાઈના ગામ રામદાસ ૧-૦-૦ બા. હોકરાને પત્રામાં.

માહે સંટેબર સન ૧૮૮૫.

બારડી તાલુકે પેટલાદ તા ૧૨-૯-૯૫ બાકરાઈના ગામ ૧-૦-૦ બા હોકરાને પત્રામાં.

માહે નવેમ્બર સન ૧૮૮૫.

નવામામ તાલુકે પેટલાદ તા ૩૦-૧૧-૯૫ મપજ બૂલાભાઈ ૧-૦-૦ બા. હોકરાને ચોપડીઓ તથા પત્રામાં.

માહે ડીસેમ્બર સન ૧૮૮૫.

લાલપુરા તાલુકે પેટલાદ ૧૮-૧૨-૯૫ કાશીભાઈ જુમાલભાઈ ૧-૦-૦ બા. હોકરાને ચોપડીઓ ૨ દેવા વાડો તાલુકે પેટલાદ ૧૯-૧૨-૯૫ ગામ હોકરા ૧-૦-૦ બા હોકરાને પત્રામાં કુલ ૨-૦-૦ બા.

માહે જાન્યુઆરી સન ૧૮૮૬.

૧ બોરીયા તાલુકે પેટલાદ ૧૪-૧-૯૬ માંચ પચો ૩-૦-૦ ૬ ૧-૦-૦ બા. હોકરાને ચોપડીઓ તથા પત્રામાં. કુલ ૪-૦-૦ ૩ ૨-૦-૦ બા.

માહે ફેબ્રુઆરી સન ૧૮૮૬.

૧ સમવાવા તાલુકે પેટલાદ ૬-૨-૯૬ થોડામરના કારમારી જગનનાથ વિગેરે. ૨-૦-૦ બા ૩. ૧ હોકરાને પત્રામાં તથા ૩ ૧ થોડેતાઈને પાવડીઓ.

માહે માર્ચ સન ૧૮૮૬.

૧ પીપલોઈ તાલુકે પેટલાદ ૧૨-૩-૯૬ જુલેખના થોડેતાઈ વિગેરે ૧-૦-૦ બા.

ખા. ,, લક્ષ્મણ જગદીશ ૦-૪-૦ ખા. ,, નરસી જેઠા ૦-૮-૦ ખા. ,, દોશી ઉકા
૦-૪-૦ ખા. ,, કુલ. ૯-૧-૦ ખા.

આખાશંકર પ્રભાશંકર.

૩. એ. ઇન્સ્પેક્ટર વ. વિ.

વડોદરા દેશી રાજ્યની કેળવણી ખાતાની રાખાઓમાં પરચુરણ
વેહેચાથેલાં ધનામ.

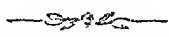
જાન્યુઆરી સન ૧૮૯૭.

૧ પેટલાદ સ. ગુ. શાળા મુક્તપ્રસાદ નંદાભાઈ તથા મેહેરબાન પેટલાદ મહાલના
વહીવટદાર સાહેબ તથા ડાક્ટર સેવકલાલ માણેકલાંદ એમણે મેળાવડા વખતે છોકરાઓને
૫-૦-૦ ખા. પતાસા વેહેંચ્યાં. ૨ પેટલાદ સ. સંસ્કૃતશાળા મેહેરબાન ડાક્ટર સાહેબ તથા
રા. રા. હીરાલાલભાઈ તરફથી ૮-૦-૦ ખા. છોકરાઓને ચોપડીઓ તથા પતાસાં વેહેંચ્યાં.
૩ સોજીત્રા સ. એન્ડ્રાશાળા ૧૫-૧-૯૭ પટેલ સુખાભાઈ તળશીભાઈએ ખુશીથી ૧-૦-૦
છોકરાઓને પતાસાં વેહેંચ્યાં. ૪ ભાદરણ સ. ગુ. કન્યાશાળા ૨-૧-૯૭ ભાદરણ નેટીવ
જનરલ લાયબ્રેરી ખાતેથી ૧-૦-૦ ખા. કન્યાઓને પતાસાં વેહેંચ્યાં. ૫ કાસર સ. ગુ.
શાળા ૧-૧-૯૭ પટેલ જીવાભાઈ દાદાભાઈએ ૨-૦-૦ ખા. છોકરાઓને પતાસાં વેહેંચ્યાં.
ખામણગાંભ સં. ગુ. શાળા ૨૦-૧-૯૭ ગામ મંજુસરના મહાજન તરફથી ૧-૮-૦ ખા.
સદર. ૭ સીરવા સ. ગુ. શાળા ૨૦-૧-૯૭ કચેરભાઈ બકોરભાઈએ ખુશીથી ૦-૮-૦ ખા.
સદર. સીરવા સ. ગુ. કન્યાશાળા ૨૦-૧-૯૭ સદર ૧-૦-૦ ખા. કન્યાઓને પતાસાં
૬ પીઠ સ. અંલજશાળા ૨૫-૧-૯૭ પીરમહમદ અમલુલામીયાંએ ખુશીથી.
ખા. છોકરાઓને પતાસાં વેહેંચ્યાં. ૧૦ ડાંગા. સ. ગુ. શાળા. ૫-૧-૯૭
પ્રજી કેસુરે ખુશીથી. ૦-૮-૦ ખા. સદર. ૧૧ સાધી. ,, ૨૦-૧-૯૭ પટેલ મથુરભાઈ
કાળીદાસે તથા પરબુદાસ એમણે ખુશીથી. ૦-૮-૦ ખા. સદર. ૧૨. ધાવજ. ,, ૧-૧-૯૭
નર્મદાશંકર વેવાશંકર એમણે ખુશીથી. ૨-૦-૦ ખા. સદર. ૧૩. કણકટ. ,, ૭-૧-૯૭ પા.
જેસંગ બાવસંગે ખુશીથી. ૦-૮-૦ ખા. છોકરાઓને સાકર વહેંચી. ૧૪ છાણી. ,,
૨૫-૧-૯૭ કાછીયા. પ્રાગજી રાવજીએ ખુશીથી. ૦-૮-૦ ખા. છોકરાઓને પતાસાં વેહેંચ્યાં.
૧૫. વરણામા. ,, ૧૫-૧-૯૭. પટેલ જેઠાભાઈ ગીરધરભાઈએ ખુશીથી. ૨-૦-૦ ખા.
સદર. ૧૬. તરસાલી. ,, ૨૦-૧-૯૭ પટેલ પ્રભુદાસ વરજભાઈએ ખુશીથી. ૧-૦-૦ ખા.
સદર. ૧૭. સેવારી. ,, ૭-૧-૯૭ પટેલ દાનદાસ તથા પટેલ ગીરધર નરેશતમે ખુશીથી.
૦-૮-૦ ખા. છોકરાઓને સાકર વહેંચી. ૧૮. ડમોઇ સ. ઉર્ફુરકુલ. ૭-૧-૯૭ પરી.
પ્રેમાનંદ નાથાભાઈએ ખુશીથી. ૧-૦-૦ ખા. છોકરાઓને પતાસાં વેહેંચ્યાં. ૧૯. મંડાળા.
સ. ગુ. શાળા. મેહેરબાન ડમોઇ મહાલના વહીવટદાર સાહેબે. ૧-૦-૦ ખા. સદર. ૨૦
બાધરપુર સ. ગુ. શાળા. આસિ. દરિશંકર મૂળજીએ ખુશીથી. ૦-૪-૦ ખા. છોકરાઓને
સાકરીયાચણા વહેંચ્યા. ૨૧ વાસણા. ,, ૩૧-૧-૯૭ રકુલ કમેટીના મેમ્બરોએ ધનામ મેળા-
વડા વખતે ૩૦-૦-૦ ખા છોકરાઓને પુસ્તકો તથા સાકર વેહેંચી. ૨૨. કેશીદા. ,, ૨૦-૧-૯૭
ગાગથોડો તરફથી. ૪-૧-૦ ખા. ૨-૧-૦૩. સદર. ૨૩. શીંગોર. ,, ૧-૧-૯૭ દેશાધિનાયકરના

૨૫૭૧૨૧ એમણે ખુશીથી ૧-૮-૦ આ. સદર. ૨૪ તેનગલાવ. „ ૨૧-૧-૯૭
 જેણે લઈપુ વિદ્યુલે ખુશીથી. ૧-૦-૦ આ સદર. ૨૪. માસસર „ ૨૩-૧-૯૭ હરીલાલભાઈ
 મલાખભાઈએ ખુશીથી ૧-૦-૦ સદર ૨૬ વડાજ. „ ૨૭-૧-૯૭ મોઝાજીદર મગનલાલ
 નાભાઈએ ખુશીથી. ૧-૦-૦ આ ઊકરાઓને સાકર વહેચી. ૨૭ સાવતી. „ ૧૯-૧-૯૭
 ઊકરાઓને પતામા વહેચ્યા ત્રીવેકનાથ પ્રેમાનંદ મુનશી એમણે ખુશીથી ૨૬-૦-૦ ક
 ઊકરાઓને પુત્રકો વહેચ્યા ૨૮ સાવતી મ. મુ. ક-પાસાળા ૧૧-૧ ૯૭ ત્રીવેકનાથ પ્રેમાનંદ
 એમણે ખુશીથી ૧૧-૮-૦ ક ક-પાઓને પુત્રકો વહેચ્યા. ૨૯ સાવતી સ. ઉર્ફુરકુલ ૨૭-૧-
 ૯૭ સદર. ૪-૦-૦૩ ઊકરાઓને પુત્રકો વહેચ્યા ૩૦ બાલીમળા સ. મુ. સાળા. ૭ ૧ ૯૭
 મહેરખાન ઘણખાઈ દરમોજન એમણે ૨-૮-૦ સિ ૧૨-૧૨-૦ ક. ઊકરાઓને પુત્રકો
 તથા પતામા વહેચ્યા ૩૧ વામકેવ „ મામના મહાજન તથા જમાઈ મહા તથા મા.
 લડનુચ્છ એમણે ખુશીથી ૧-૮-૦ ક ઊકરાઓને સાકર વહેચી ૩૨ સરીયોદ „
 ૧૩-૧-૯૭ રકુલકમેરીના મેઝરોએ મેઝાવડ વખતે ૨-૦-૦ સિ ઊકરાઓને મોઝાઈ
 વહેચી ૩૩ કુખેર „ ૧૬-૧-૯૭ મનમચ્છ મગારામે ખુશીથી. ૧-૦-૦ સિ.
 ઊકરાઓને પતામા વહેચ્યા. ૩૪ જગરાન . ૧૦-૧-૯૭ મામના સદ્યુદયોએ ઇનામ
 મેઝાવડ વખતે. ૧૦-૨-૬ ક ઊકરાઓને મોપડીને પતામા વહેચ્યા ૩૫ ખેરાજી. મ.
 ઉર્ફુરકુલ. ૧-૧-૯૭ મમુખા નેદખાએ ખુશીથી ૦-૮-૦ આ ઊકરાઓને પતામાં
 વહેચ્યાં ૩૬ સીયોર મ મુ. સાળા ૧૮-૧-૯૭ શેડ મોઝમચ્છ ગાદર તરફથી ૧૦-૦-૦
 ગિ. સદર. ૩૭ કર્ણલીલા „ ૨૬-૧-૯૭ શેડ અમયાગમ અમીચંદે ખુશીથી ૨-૪-૦
 સિ. સદર. ૩૮ ચાલ „ ૨૦-૧-૯૭ મામ મોઝો તરફથી ઇનામ મેઝાવડ વખતે.
 ૩-૮-૦ સિ. સદર. ૩૯ વિશનગર „ મહેરખાન રા. બા. એકકન્ટટ જનરાલ આદેમે.
 ૨-૦-૦ આ સદર ૪૦ વાલમ. „ ૧૨-૧-૯૭ ત્રીવેકનાથ તથા કેવગદાસ તથા મેચર-
 લાલ તથા વીલા નેવીલાસ એમણે ૧૦-૦-૦ સિ. ઊકરાઓને સાકુ વહેચ્યા મનજના.
 ૪૧ વિજપુરા „ ૨૩-૧-૯૭ મોની મામગમાઈએ પોતાને ધેર પુત્રને જન્મ પતાથી
 ૧-૮-૦ આ. ઊકરાઓને પતામા વહેચ્યા ૪૨ વિજપુરે મ મુ. ક-પાસાળા ૨૩-૧-૯૭
 સદર. ૧-૧૨-૦ આ ક-પાઓને પતામા વહેચ્યા ૪૩ વિજપુરે સ ઉર્ફુરકુલ ૨૩-૧-૯૭
 સદર. ૧-૪-૦ સિ. ઊકરાઓને પતામા વહેચ્યા. ૪૪ ગોઝરીયા સ મુ. ક-પાસાળા.
 ૨૧-૧-૯૭ કેટલાએક સદ્યુદયોએ ખુશીથી ૨-૪-૦ ગિ. ૧-૦-૦ ક સદર. ૪૫
 આજોજ સ મુ. સાળા. ૧૪-૧-૯૭ મકુલાલ તથા મોઝીલાલ તથા મણેલાલ એમણે
 ખુશીથી. ૩-૦-૦ ક સદર ૪૬ કડી „ સદ્યુદયોએ મેઝાવડ વખતે ૫-૨-૦ આ.
 ૧-૮-૦ ક. સદર. ૪૭ વીડાજ. „ ૨૫-૧-૯૭ નથુ જમરાને ઊકરાને સાળામાં
 બેમાડીને. ૧-૦-૦ ક ઊકરાઓને મોઝાઈ વહેચી ૪૮ મુજ „ ૨૫-૧-૯૭ વીસાજી
 બમુજીએ ખુશીથી. ૧-૦-૦ આ ઊકરાઓને સાકર વહેચી. ૪૯ મહેસાણા „ ૨૫-૧-૯૭
 દેવ શુદ્ધએ ખુશીથી ૧-૦-૦ આ. ઊકરાઓને પતામાં વહેચ્યાં ૫૦ કોલ. „ ૨૧-૧-
 ૯૭ મેદનલાલ નેદાલાલે ખુશીથી. ૩-૪-૦ ક. સદર. ૫૧ રહેગામ „
 ૧૫-૧-૯૭ જવાબાઈ મોઝામાઈએ ખુશીથી. ૧-૮-૦ ક. સદર ૫૨ બદીપલ. „ મામ
 લોકાએ ઇનામ મેઝાવડ વખતે. ૧૨-૦-૦ આ ઊકરાઓને પુત્રમાં તથા મોપડીએ

વહેચી. ૫૩ આતરસુખા. ,, ૩૧-૧-૯૭ ચુનીલાલ સાંકળચંદે ખુશીધી. ૧-૮-૦ બા.
 છોકરાઓને પતાસાં વહેચ્યાં. ૫૪ હાથીજીભુ. ,, ૧૬-૧-૯૭ પટેલ કેવળ દલાસાએ
 ખુશીધી. છોકરાઓને જમાયા. ૫૫ નવસારી. ,, ૨૨-૧-૯૭ ગામના સદ્ગૃહસ્થોએ
 ખુશીધી. ૩૬-૮-૦ ક. છોકરાઓને પુસ્તકો તથા પતાસાં વહેચ્યાં. ૫૬ નવસારી. સ. યુ.
 કન્યાશાળા ૮-૧-૯૭ શા. ત્રિજવલ્લભ મગનલાલ તથા ઘેઘાભાઈ એમણે ખુશીધી ૩૦૦૦ બા.
 કન્યાઓને મીઠાઈ વહેચી. ૫૭ નવસારી જ્ઞાનાં વર્મ. એ. ઇન્દર સાહેબના પત્ની તથા
 બાઈ દોહતગવરી તથા સીતામવરી એમણે ૭-૦-૦ ક. કન્યાઓને પુસ્તકો પતાસાં
 વહેચ્યાં. ૫૮ 'મરોચી.' સ. યુ. શાળા. ૫-૧-૯૭ બારોટ ખુશાલ ગોવિંદે ખુશીધી
 ૧-૦-૦ ક. છોકરાઓને ખાંડ વહેચી. ૫૯ તવડી. ,, ૧૦-૧-૯૭ કેટલાક પારસી ગૃહસ્થો-
 એ ખુશીધી ૮-૦-૦ ક. છોકરાઓને મીઠાઈ વહેચી. ૬૦ પરચાણુ. ,, ૯-૧-૯૭ મહેરબાન
 નવસારી મહાલના વહીવટદાર સાહેબે વીઝીટ કરીને ૧-૦-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં વહેચ્યાં.
 ૬૧ વેળાંજા. ,, ૧૩-૧-૯૭ ગામ લોકો તરફથી ઇનામ મેળવણ વખતે ૪-૩-૦ ક.
 સદર. ૬૨ કાસંબા. ,, ૭-૧-૯૭ સદર. ૧-૪-૦ ક. સદર. ૬૩ માંગરોળ. ,, ૧૮-૧-૯૭
 સદર. ૪-૦-૦ ક. છોકરાઓને પુસ્તકો મીઠાઈ વહેચી. ૬૪ કંટવા. ,, ૨૦-૧-૯૭ સદર.
 ૪-૦-૦ ક. સદર. ૬૫ ગણદેવી. ,, ૨૭-૧-૯૭ મારતઢ રામચંદ્ર આચાર્ય એમણે
 ખુશીધી. ૩-૧૫-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં વહેચ્યાં. ૬૬ મંછુદેવી. સ. યુ. કન્યાશાળા.
 ૨૪-૧-૯૭ પાટમાસતર બાનુભાઈ એમણે ખુશીધી. ૧-૦-૦ ક. કન્યાઓને પતાસાં
 વહેચ્યાં. ૬૭ ખીલીમોરા સ. યુ. શાળા. ૧૮-૧-૯૭ રકુલકમેદીના મેમ્બર સોરાબજી
 એમણે ખુશીધી ૪-૧૪-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં વહેચ્યાં. ખીરીમોરા. સ. યુ. કન્યા-
 શાળા. ૧૮-૧-૯૭ સદર. ૪-૧૪-૦ ક. કન્યાઓને પતાસાં વહેચ્યાં. ૬૮ સોનગઢ સ. ધાણુકા
 બોડિંગ. ૧૬-૧-૯૭ ટાકરવાના રહીશ ઉમરીયા બાલંબાએ ખુશીધી ૩-૦-૦ ક.
 છોકરાઓને પતાસાં વહેચ્યાં. ૭૦ પાડરસીંગા સ. યુ. શાળા બાવનગરનાં વસુલાત અ-
 ધિકારી લલ્લુભાઈ સાહેબે. ૫-૦-૦ ક. છોકરાઓને મીઠાઈ વહેચી. ૭૧ ધારી. ,, મુનસંદ્ર
 સાહેબ રૂપસંકર મોસંરજી એમણે ખુશીધી. ૧-૮-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં વહેચ્યાં.
 ૭૨ ચત્રાલા. ,, ૧૧-૧-૯૭ ગામના સદ્ગૃહસ્થોએ ખુશીધી. ૫-૪-૦ ક. સદર. ૭૩ કાડી-
 નાર. ,, ૧૫-૧-૯૭ સદર. ૫-૮-૦ ક. સદર. ૭૪ હારકો. ,, ૧૪-૧-૯૭ લીલીધર
 દાગજીએ ખુશીધી. ૨-૪-૦ ક. છોકરાઓને સાંકર વહેચી. ૭૫ ગોરીયાંળી. ,, ૧૧-૧-૯૭
 શેઠ કાનજી હીરજીએ ખુશીધી. ૧-૧૩-૦ ક. સદર. ૭૬ ચેત્રાપા સ. યુ. ક. કન્યાશાળા.
 ૫-૧-૯૭ શાળાના તમામ આસિસ્ટન્ટોએ મળીને. ૧-૮-૦ ક. કન્યાઓને પતાસાં
 વહેચ્યાં. ૭૭ નાનામંડારીયા સ. યુ. ક. શાળા. ૧-૧-૯૭ શાળાના માસ્ટર તથા
 સદ્ગૃહસ્થોએ ૩-૯-૦ ક. છોકરાઓને સાંકર વહેચી. ૭૮ ગીરીયા. ,, ૧૫-૧-૯૭
 ગામ લોકોએ ખુશીધી. ૧-૪-૦ ક. સદર. ૭૯ નાનામાંચીયાલા. ,, ૭-૧-૯૭ સદર.
 ૧-૦-૦ ક. સદર. ૮૦ લાડાંપર. ,, ૧૪-૧-૯૭ મહેરબાન આ. બા. વિદ્યાધિકારી
 સાહેબ તથા સદ્ગૃહસ્થોએ. ૨-૧૦-૦ ક. સદર. ૮૧ વડોદરા શહેર ઉદ્દરૂલ. ૧-૧-૯૭
 આસિ. હીમતલાલ બોગીલાલે ખુશીધી. ૧-૦-૦ બા. છોકરાઓને મીઠાઈ વહેચી.
 ૬૫-૧-૦ બા. ૮૦-૮-૦ શિ. ૨૦૦-૫-૬ ક.

આમ્યશાળાના શિક્ષકોને અગત્યની સૂચના.

કેટલીક મુદત પર મહે આન ખા ગા વિદ્યાર્થીમંડળ ગાળેજ ગોનુ દરમિયાન થકુ છે કે પ્રત્યેક આમ્યશાળા ૧૧ મેડુતાલએ કમરણી ચોખાનિકુ રાખનુ આ ઉપરથી પ્રખ્યા આમ્યશાળાના મેહેતાલએ આ તા/૬ તેનુ વાર્ષિક સવાજમ તથા તે ગીરીતે મોકલનુ, નગેરે પૂજાવે છે તેમન ખુવામા માટે નીચે લખીકત આવી છે, તે ઉપર તેઓ ખરા ૧૨ માન આપશે એવી આશા છે

મામાન્ય વાર્ષિક સવાજમ	૩.૦૦-૦૦	પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૨-૦
રૂ ૧૦ થી ઓછા પર્ગાના મે- હેતાલએ તથા વિદ્યાર્થીઓ માટે વાર્ષિક સવાજમ.	૦-૧૧-૦	પોસ્ટેજ માફ.
શુદ્ધક એક અકની કીમત.	રૂ. ૦-૪-૦	પોસ્ટેજ માફ.

સવત ૧૯૧૪ ડી સાવરી નના ચનારા આદકોએ આનુ વર્ગ ૧૧ આસો સુરી ૧૫ સુધીમાં આવતી માવ ૧૧ કેમણીના વસાજમના પૈમા ઉપર લખ્યા પ્રમણે મોકલ્લી આવા ક જેથી તે દિસા ગે મિતિ માગવા ચોખાનિકા ઉપવાગ આને એ મુદત વીત્યા પછી આદકને અકો સીલકે હશે તા ૮ મોની સુધી

જુદા આદકો જેની ગેમ ૧૧ લસાજમે ૧૧ થી ૧૯૫૪ કારતક વદી ૧૦ સુધીમાં અમને નહિ પહેલે તે તો તેમના ચોખાનિકા મધ્યમામા આવશે, અને તેમના નામ આદક ન લોસ્ટમાથી કમી કરવામા આવશે

કેાઇ મેહેતાલ ન રાની અધવા ગમે ત્યાર આદક યદને અધૂરા અકો મગાવી તેના પ્રમાણમા સવાજમ આપના હમ્દતા હશે, તો તેમ ક સમા નહિ આન

ચોખાનિકા કેની ગારફને અધવા કસી મોટમા યદને મોકલવા થી જલદી મળશે, એ ૧૧૨૪૮ જણાના સિસા ચોખાનિકા મોકલવામા નહિ આવે.

જે મામનુ ચોખાનિકા તે ગાસડી પુરા મુનીના ન મળે તો તે માસ પૂરો થતા અમાક અમને ૧૧૨૦ આપવી જોઈએ મામ વોતા પછી ખર્ચા આપનારે પોતે તે આક જોઇ નાખે છે એમ માના તે તે પાસેથી ઉપર લેના શુદ્ધક આ ની કીમત લેવામા આવશે તા રૂ ૧-૪૭

મનેજી-કેળવણી

श्री

संवर १९१३.

भाग ३७.

केवलपुत्र

पुस्तक १० मु.

अंक २ जो

--- - २५७२ - ---

प्रमिद्विती

छात्राज्ञान नन्देराभ अह.

वर्ग ३

"वी.से.गुदाभय" भा ७०५.

६. ११ १९१३

अनुक्रमणिका

વિષય	પૃષ્ઠ
૧ સંદર્ભો નહિ	૨૪
૨. અભ્યાસીઓની સૂચના	૨૬
૩ ગુરુનાર બેઠ	૨૮
૪ ગોઠરીમા સાવચેતી	૨૯
૫ નિયમમાનિકા	૩૧
૬ મઝન.	૩૩
૭ આગવીત	૩૮
૮ સુશિક્ષ	૩૬
૯ વિદ્યાર્થીઓને ૦ ક્ષીમ ન ૧ નુ પડિયામ	૪૦
૧૦ પુત્રોની ચરોચર અને અનુભવ	૪૧
૧૧. ગાયકવાડ સરકારનું મેળવણીખાતું (જનામ પત્રો)	૪૨
૧૨ ગાયકવાડ અધિકારનું મેળવણીખાતું (મ ગુરુ થયેના પુત્રો)	૪૩

ଆଜ୍ଞାହରାମାଣ,

ગાયકવાડ રાજકુળના દેશી કેળવણી આતાની ગાળાઓમાં જનામ તથા
લાઈબ્રેરીમાં મળુ થયેલુ ઝાંચી સમ્બંધનાં મહાત્મી લક્ષ્મીબાઈ સાહેબનું
ચરિત્ર-આતરકર્તા કૃષ્ણનિગ રામનિગ માખનગેકર મૌલત ૩ રૂ મળતા
દેકાણા — મોડી મોતીનાન પાછવંદ ઉદ્દે અનુભવી લેહેરી — ઉચી પોળને ઝરે ગધા
કૃષ્ણની પોગમા, વડોદરા અથવા સિદ્ધપરગા, લગોવર મોતીના નવા હેતામાં અધર્મના
પાસેથી વડોદરા વેલ્લુપેએગનથી મળી રાકશે

ધરમાં જમનાની ગમતો—કર્તા બોલિ દમાર્જ દાથી નાઈ દેસાઈ દીગલ ૧ ૦ ૪ ૭
મળવ ન દેકાળા—કર્તા પાસથ તથા મેસર્સ દોનનરામ મગ નતાલ એન્ડ કંપની, સેદેરીપુલ,
વડોદરા મેમર્ન એન એમ એન્ડ કંપની, લાલપાદેરી રોડ, સુધાનં.

જાણોપયોગી કેશીનામુ, — જાણ બહાર પાડુ છે એમા પાગમાં છદ્દા નોગળના
 વિષય મગાવલો ૩ પાગમ્ય ધોરણુ મટે ૧ થી ૫ મ માલ્ય ન ડે બ્યને વસ્તાનામા ને ની
 અનનાને મુગ મા આપેની છે માટે જાતગી રીતે નદિ મગ તમા સ કિનામ્યના (કેમા) —
 માથી મગાડી લેવા ગે ૦ ૩૦ થી ૭૦ લા ૦ માલ.

નત્રીન ચ વ્હુર થયેલાં વ્યતિ ઉપયોગી પુસ્તકો. સજાવો અને ખાતનો કરો.

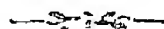
[illegible]

અર્થ મળે વર્તો ધર્મ સધાવે, જ્ઞાન મળે સનમાન વમાવે;
 પ્રીતિ વધે વસત્રે જશ મારો, પ શિશુશિક્ષણ ધર્મ અમારો.

પુસ્તક ૧૦ મુ માર્ગશીર્ષ સવત્ર ૧૯૫૪ અ ક ૨ બો.

મંકડાશો નહિ.

વેદુ'ઠયામા છંદ.

સંકડાશો નહીં, સંકડાશો નહીં, ભૂમિ મોટી ઘણી, મંકડાશો નહીં,
 દેશ દીમે બહુ, માળ મેઢાન છે, આગ ને છે ભગીચા સુગ્રાશો નહીં;
 પરવેતો પેખનાં પાર આવે નહીં, ફર જના જરા થાક ખાશો નહીં,
 આડની ગ્રાડોમા કેં હુશ કુજ છે, વાઘ તેમા વમે, જોઈ નાસો નહીં. ૧

સંકડાશો નહીં, સંકડાશો નહીં, પાણિ પેખી તમે સંકડાશો નહીં,
 પાણી બો'લુ' વહે વાહિનીમા ભુગો, હોડી તેમા તરે દુઃખિ થાશો નહીં,
 છે વસાવો ભરેલાં મમુદો સમા, ના'વ તેમા જઇને ગિમાશો નહીં,
 છે સમુદો મહાસિંધુ શા, છે મહાસિંધુ આકાશ જોયો, તણુશો નહીં. ૨

સંકડાશો નહીં, સંકડાશો નહીં, જોઈ આકાશને ગંકડાશો નહીં,
 વાયુ તેમાં વહે, મેઘ તેમાં ફરે, પશિ ઉંચે ચઢે દેખિ ધ.યો નહીં,

વીજળી નીસરે, ગર્જના ધાય છે, સૂસવાટા સુણી કાંઈ ત્રાસો નહીં,
 એ ચમત્કાર છે સૃષ્ટિનૃપાતણા દિવ્ય, લોળા યદ્ય ભૂલ ખાશે નહીં. ૩
 સંકટાશે નહીં, સંકટાશે નહીં, ઉચું ભાળો હવે સંકટાશે નહીં,
 સૂર ભે દૂર કેટલિક ગાઉ લમે સાંજ સુધી, હજી સ્થિર ધાશે નહીં;
 અંદ્ર આકાશમાં દેખ ઉઘો તથા પૂર્ણ કેવો પ્રકાશેલ, ભારશે નહીં?
 તારકા કેટલિ સંખ્યા થકી છે ઘણા, દેખિ બ્રહ્માંડ નાળો નિસાસો નહીં. ૪
 સંકટાશે નહીં, સંકટાશે નહીં, સૃષ્ટિ ભેતાં જરી સંકટાશે નહીં,
 તેથી મોટું હજી માનસેન્દ્રિય છે, પાસ તેને તમે કાં તપાસો નહીં?
 છૂટથી ત્યાં વિચારો ગમે તે સમે ને ગમે તેટલું કાંઈ ધાસો નહીં,
 વાદ વિદ્યાતણા, ભેદભૂમિતિના, શીખિ લોળા સમા છેક ભાસો નહીં. ૫
 સંકટાશે નહીં, સંકટાશે નહીં, ઇશને શોધતાં સંકટાશે નહીં,
 પાર તેનો ન પામે કદી માનસેન્દ્રિય, મૂકો તમે કેં નિશાસો નહીં;
 પ્રેમ જ્યાં ત્યાં પ્રભુ, એમ કે છે ખરા લોક, તોયે તમે ભૂલ ખાશે નહીં,
 અંતરાત્મા વિષે શાખિ એકાગ્રતા શોધતાં તે જડે સંકટાશે નહીં. ૬

અભ્યાસીઓને સૂચના.

જે અભ્યાસીઓ પોતાની મેળે અથવા કોલેજમાં અભ્યાસ કરી પરીક્ષા આપવાનો
 ઇરાદો રાખતા હશે તેમને તેમજ નિશાળોમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને પણ આ સૂચનાઓ
 કામની છે.

૧. દરેક અભ્યાસીઓમાં અભ્યાસ કરવાના ક્યાકો મુકરર કરવા તથા કોયે અભ્યાસ
 કયો વખતે કરવો તે પણ મુકરર કરવું. જેમ આપણે દરેકા નિયમિત રીતે ખાદ્યએ છીએ
 એટલે સમાર સાંજ ખાવાનો રાગ્ય આપણે ચૂકવ્યા નથી, તેમ અભ્યાસનો સમય પણ ચૂકવો
 નહિ. આ કામ પ્રથમ તો લગાર મુકરર માગમ પડશે. પણ પછી મદાપરે પડી જવાથી એ
 રેવ એવી તો સજ્જ થઈ જશે કે તેને તમે છોડશો તોય છૂટશે નહિ.

૨. જે ચાર જણે ભેગા ગણીને અથવા જ્યાં યાતો ગાહનું દોષ ત્યાં અભ્યાસ કરવો
 નહિ. એવા યોગજ અભ્યાસીઓ દોષ છે કે જેઓ આસપાસથી ખેંચે તે તરફ લક્ષ ન જવા
 દેતાં એકાગ્રતાથી પોતાનો અભ્યાસ કર્યા કરે. આસપાસ ધનીધાની યાતો ધની દોષ
 અથવા યાતો ન કરનાં પણ ખીમ્મ કોઇ પાસે બેઠું દોષ તે વખતે અભ્યાસમાં ખેંચ પડે-
 ચવાનો સંભવ પ્રજો છે.

૩. આરામ ખુરશી ઉપર બેસીને કે નીચા ટેબલ ઉપર અભ્યાસ કરવાનો મહાવરો રાખવો નહિ; કારણે ખુસ્કાબ છે.

૪. વાંચતી કે ગોખતી વખતે ટટાર બેમ્બુ અથવા તેમ ન બને તો તે કામ ચાલતા ચાલતા કરવું.

૫ થોડું તો થોડું પણ નોટ્સ વાચવું તેટલું સારી રીતે સમજાને વાચવું. ઉપર ઉપરથી જોઈ જવડી ધમ્માની ટેપ હોય છે, પણ નેથી તેમનો કીમતી વખત નકામો જાય છે, એ તેમણે જાણવું જોઈએ.

૬ દરેક અકાડિયાની આખર ને અકાડિયાનો અભ્યાસ કરીને તપાસી જવો જોઈએ. આ ઉપરથી કયા અભ્યાસ કામો છે અથવા શું રહી ગયું છે તે જાણ થઈ શકે.

૭ અકાડિયામાં મુકરર કહેલા મનાવતો અણી જતા, સખવાદ તે સખી નાખવું અને મુકરર કરેલો અભ્યાસ પૂરો કરવો. ખાલજ પડી જવું નહિ. જો કલમ મહવાડથી કે બીજા કોઈ અમલવાળા કારણથી પાઠના રહી જવાય તો કાદખણથી અને યુક્તિથી વધારે અભ્યાસ કરવાની યોજવું કરી કમરેલા અભ્યાસ કમને આવી જાયું.

૮. એક જાનના અભ્યાસથી મન યાક એટલે તેને વિષામે આપવાને બીજા જાનના અભ્યાસ કરવા માગવો, પામું મિલકત અભ્યાસ બધ કરવો નહિ. અભ્યાસની જાત મિલકત બદલી નાખવાથી મનને પાત્ર નવા જુરનો પેદા થાય છે, એ ખરેખર આશ્ચર્ય-કારક છે.

૯ કેટલાક અભ્યાસ કરતી વખતે શું વાચે છે તે પણ જાણના હોવા નથી, અને કેટલાક કાંઈ બીજોજ વિચાર કરતા હોય છે, આ જાનો વાનો અભ્યાસને દાનિકાં છે. અભ્યાસીએ પ્રતિજ્ઞા પોતે શું કરે છે તે મમજવું જોઈએ, અને પોતાનું બટકતુ મન પાડું વાળી જાણીને નિવર કરવું જોઈએ. જો સાચી વખતે મન બટકવા લાગે તો જૂનિનિ-નેદ એકાદ સિદ્ધાંત મિલક કરવા માડવા કે નિબિત્તો એકાદ દાખલો મળવા માડવો.

૧૦ જ્યારે કામ કરતા મન થાકી જાય ત્યારે કામ બંધ કરવું. પણ કામ બંધ કરતા પહેલાં વિચારવું કે મન અભ્યાસના અભિ પ્રમતી થાકેનું છે કે અભ્યાસ કરવામાં મન કમવાયવું ન હોવાથી કરાજેવું છે.

૧૧. બની શકે તેટલું વધારે ચાખવું દરરોજ જોઈએ. એક કલાક કસરત કરવી દરેક વિદ્યાર્થીને જોઈ પોતાના મનને મમજાવવા એવું કાંઈ કાંઈ પણ હોવું જોઈએ. અનિવિગત વખતે કમરત કમર જોઈએ નહિ કમરત આટલી અને આ વખતે કમરે એનો નિયમ હોવો જોઈએ. આ નિયમ બહુ ધ્યાન આપવા જોઈ છે, કેમકે કસરતના ઔપચાર મહત્ત્વ કરવાથી જો શબ્દો આપણે મેળવ્યા ચાલતા હોઈએ તે ન મળતા હોય તો કસરત થાય છે.

૧૨. તમારો આરામ સાદો જો નિમિત્ત જોઈએ. શારીરિક મહેનત કરતારાએ જો મધુરી કરીને પોતાનો ખોરાક પચાવી મકે છે, તેના પ્રમંગ વિદ્યાર્થીઓને હોતો નથી, શરૂ તેમણે આપણે જવા દેવો નહિ.

૧૩. અભ્યાસ કરતી વખતે યોતાનું મન જોટલું તેમાં રોકી શકાય તેટલું રોકવું; અભ્યાસ ન કરતા હોય એ તે વખતે તે વિષે વિચાર પણ ન કરવો.

૧૪. દરેક વિષયને માટે નોટ બૂક તૈયાર કરવી; તમામ અભ્યાસનાં પુસ્તકો જોઈતાં હોય ત્યારે હાથ લાગે એવી રીતે રાખવાં.

(અપૂર્ણ).

ગુરુવાર વેટ.

પૂનામાં જેમ શુક્રવાર પેઠ, શનિવાર પેઠ, વગેરે વારનાં નામ ઉપરથી રથળનાં નામ પાડેલાં છે, તેમ આસ્ટ્રોલોજીમાં પણ એક ગુરુવાર નામનો બેટ છે. એ બેટ આસ્ટ્રોલોજીની ઉત્તરે નાના દ્વીપસમૂહમાં છે તેમાં ધણી અંગ્રેજો વસતી કરીને રહેલા છે. અઠવાડિયાના બીજા દિવસોને સૂલી જવામાં આવ્યા નથી; કેમકે ત્યાં શુક્રવાર બેટ, શનિવાર બેટ, અને એજ રીતે અઠવાડિયાના બધા વારના નામના નાના નાના બેટ પાસે પાસે છે. આગબોટમાં બેસીને તે દ્વીપ સમૂહમાં જતાં આવતાં અમે તેમાના બહુધા ધણીખરા બેટ જોયા હતા, પણ આમારું વહાણુ અમે ગુરુવાર બેટના બંદરમાં લગર વાર કર્યું.

આ નાના બેટમાંથી કયો માલ દેશાવર ખાતે ચલાવવામાં આવતો હશે? સોતું, રૂમ્, કલ્ક, ત્રાંચુ, એલુ કાષ્ટ એ બેટમાંથી પરદેશ ખાતે મોકલવામાં આવતું નથી. ત્યાં શું હશે? હું કહ્યું; દરિયાઈ છપડા અને કાણુ માછલીની સીપો.

એક જાતની લાળી ગાજલી થાય છે, તેને આ દેશમાં બૂમલાં કહે છે. એને દરિયા-માંથી કાઢી સૂકવે છે અને પછી તેની ગાંસડીઓ બાંધી પરદેશ ખાતે ચલાવે છે. ગુરુવાર બેટમાંથી ધણીમાં ધણી જે માલ પરદેશ ચલે છે તે આ છે.

આ બેટની નજીકના દરિયામાંથી મોતી નીકળે છે. તેથી ત્યાંના લોકોનો મુખ્ય ધંધો મોતીની સીપો કાઢવાનો છે. મોટા મોટા વેપારીઓની લગભગ ત્રણસે હોડીઓ મોતીની સીપો કાઢવાના કામમાં હમેશ રોકાયેલી હોય છે. અને તેમના માલિકોને આમાંથી ધણી સારા નફા મળે છે. મોતીની સીપોની હમેશા ખપત થયા કરે છે એટલુંજ નહિ, પણ ધણીવાર તેમાંથી એવાં મોતી પણ નીકળી આવે છે કે જેના એક દાણાની દીમ્મત ૨૦૦ થી તે ૬૦૦ પૌંડ સુધી ઉપજે છે. આથી કરીને એ બેટમાં આવો ધંધો કરનારને એકદમ શ્રી-મંત ધર્મ જવાનો ધણો સંભવ છે.

આમારો વહાણુમાં બીજા માલની સાથે ૭૦ ટન જોટલી મોતીની સીપોજ ભરેલી હતી અને તે બધી બરમીંગહામ અને શ્રેફિલ્ડ ખાતે મોકલવાની હતી. ત્યાં તેના ચપ્પુના હાથા, બટન, અને એવી બીજી જાણસી બનાવવામાં આવે છે,

મોતી માનનાગએનો પદેરેવેલ ધમે ત્રિચિત તપા અવપા કરેલો દોષ છે, એમ ખાસ જોવામાં આવ્યું, કેમકે મોતીની સોપા દરિયાને તળિયે થજી કુદાજીમાં દોષ છે અને તેથી દુબકી માગ્નદરને પાખીના કળાખીથી બચાવવાને આદેશ આપે ઉત્તનાં કપડા પદેરાવવામાં આવે છે. વગી તેના જોડના તળિયા સીસાનાં દોષ છે અને તે ફેરકનો આર કચ શેર દોષ છે. તેના માયાનો દોષ એ જોડ જોડે એટલે સમમ અવમજી કરતા થજી વધારે દોષ છે.

જે માખીમે પોતને મનતાન કંવાને કચ્છા દોષ તેમને આ ગુણવાર બેઠ સાર રચના છે. દમજી ત્યા પોતી થજી દુકાને અને તેની પાછળ ધોડાક સુદર જમણા છે તથા એક દુબરતાળા છે આ શાળામાં એક તાનુ સંમદરથાન છે તથા ધોડાક પુગલોની સાઈએરી છે; પરંતુ આમજ જતા એ સપથા બેટોનુ શુભવ શરેર થવાનો સમજ છે પૂરીના જુદા જુદા ભાગોમાંથી આમનાંટોને માટે તાનુ બદર થજી અનુકૂળ છે.

નોકરીમાં સાવચેતી.

(પાછળ પૃષ્ઠ ૧૩ થી)

દમેશાં સીવટ રાખરી કે, ' દમજી ઉપરી આવમે, અને આપાડું' કામ મામરી; એમિતા, દમજી અધિકારી આવતાં આવજી વિચિત કંગી એમિતા આપજી બદલી થરી, અને માળં હોડના પડમે એમિતા એકસમ રત્ન ઉપર જાયું' ૧૩મે એમ સમજને દમેશાં નિર્વચિત અને એમજી કામ રાખવું કે તેવે પ્રસંગે દરકન આવ નહિ. થજી થાપડે, થગે દજી થજો વખત છે, દોજી જવાનુ છડે દોજી આવનાર છે' દમજી કાઈ ફીકર નથી, એમ આજસ રાખ્યું તો કામ અને ગુમરાજના એક દગલા થસતા કે, ઉપર સમેજા પ્રસંગે જરૂર ગમગવાના અને દુ ખી થવાના માટે નોકી મા દમશા સાવચેતી રાખરી.

માવચેતી નાખવાના કારણ અને ન રાખવાના નેરકારણ ઉપર આ દુષ્ટાન જુઓ.

જોડરા ગદેર જેવા એક મોટા ગભર નગરમાં એક મનાદથ શુદરથ રહેનો હતો તે સો, મંત્રિ અને સમૃદ્ધિ, વમેરથી પન્ન ગુખી હતો. પોતાના શરેરમાં અને કાદુરેમાં તેની ખાસે દુકાનો આવતી હતી તેની પાસે એ દમેશ્વારો મનસાસ અને કમનસાસનોકરી માટે મજા રહે આ બંનેને વ્યાપાર કાપમાં નિષ્પજી એકને એકને મુજાક અને બીજાને કાચીની પેટી ઉપર મોકલવા, થજી જતી થજને કોડે ખંનેને કજી કે, જુઓ કાઈ " દુ મારી મરજીમાં આવરી, ત્યારે તખને તમાગ કામ ઉપરથી અદી પાછા પોતાનીસ, અને મારી કચ્છા થગે, ત્યારે તમાગ કામનો દિસાજ ખમોજ " બદુ સાડે' રહી ખંને જણા પોતા- જેવાની નોકરી ઉપર મથા.

મગનલાલના મનમાં આવી ગયું કે, કોણ જાણે ક્યે વખતે અને કેટલી મુદતે મને રોક પાછો બોલાવશે, અને તે વખતે મારે તેના હુકમ પ્રમાણે મારું કામ આટોપી તેની પાસે જવું પડશે, માટે અત્યારથીજ મારે સધળી વાતે સાવધ રહેવું જોઈએ. એમ વિચારી તેણે જીવતા કારભારીના હાથમાંથી સધળો વહીવટ તપાસી લીધો, અને ચોપડા ઉપરથી પેદીનું દેવું લહેણું સમજી લઈ રોકડ સીધક, માલમત્તા, બરાબર તપાસી લઈ, પોતાના શેઠને જણાવી દઈ, પોતે નવેસરથી પેદીનો વહીવટ કરવા લાગ્યો.

પોતાના હાથ નીચેના માણસોને તાકીદ કરી ઉપરાણી ચોંપથી કરવા માંડી. સેણ-દારોને થોડીધણી નાણાંની રકમો અને વળે પડતો માલ આપી, તેમનો વ્યવહાર સાચવ્યો. પોતાને ત્યાં નહીં ખપે એવો માલ, શેઠની પીછ પેઢીઓથી ખચાર મગાવી, જ્યાં જરૂર હોય ત્યાં મોકલી દીધો અને પછી મુખેયો નવા માલની ખરીદી, વેચાણ, સાઈઝ, વગેરે ઉત્તમ પ્રકારનો વ્યવહાર ચલાવી, અસલ કરતાં પેદીની માખ સારી વધારી.

તે રોજનો દિસાખ રોજ જઈ કરતો; દેશાવરના આવેલા કાગળના ઉત્તર તુરત લખતો, અને પોતાને લાંબી લખવાના પત્ર પણ વખતસર લખતો. વરસ આખરે. આખા વરસનો દિસાખ શેઠના માગતા પહેલાં તુરત મોકલતો. એ પ્રમાણે જે તથા વરસમાં શેઠને સારો નફો કરી આપ્યો. આ ઉપરથી શેઠે તેને સારો શિરપાવ મોકલી આપ્યો.

પછી એક વખત મગનલાલે. વિશ્રાંતિને માટે પોતાને વતન આવવા શેઠની રજા માગી. શેઠે તેનાં વખાણ કરી તેના પગારમાં વધારો કરી આપી, લખી જણાવ્યું કે—તમેએ અમારી પેદી ઉપર બેસીને અમારી પ્રતિજ્ઞામાં અને અમારા દ્રવ્યમાં બદલું રદિ કરી છે, માટે અમે તમને હાથ હોડવા ચાહતા નથી અને હાથ અમારી પાસે તમારા જોવા ળણસ પણ નથી; તમે વિશ્રાંતિને માટે રજા માગો છો, તો તમારા હાથ નીચે અમારા પગારથી એક માણસ વધારે રાખજો. પણ અમારી ધમ્મજા છે કે હવે કેટલીક મુદત અમારું કહેવું માની રહેવું, અને અમારી પેદીની પ્રતિજ્ઞા વધારવી. આ ઉપરથી મગનલાલે રજા લેતી મુલતવી રાખી પોતાનું કામ સાવધપણે ચલાવવા માંડ્યું.

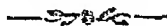
છગનલાલે નોકરી ઉપર જતાં, જૂના કારભારી પાસેથી ચાન્ડ સંભાળી લીધો. જૂનો કારભારી બહુ સાવધ હતો, અને તેણે કામનો વહીવટ સારો પાડ્યો હતો, તેથી કેટલાક મહીના સુધી તો દીકાડીક આચ્યું; પણ હવે છગનલાલ પ્રમાદી અને અસાવધ હતો. તેના મનમાં હતું કે હમણું શી ઉતાવળ છે? હમણાં ને હમણાં કોને દિસાખ આપવાનો છે? ફલાણું કામ ચાલુ છે, કડીએ છીએ, શું વહી જતમ છે? એમ કરી એક ઉપર એક કામ મુલતવી રાખવા માંડ્યાં. એવું દેખાંતે તેના હાથ નીચેના માણસો પણ કંડાં પડી ગયાં. તેઓ વખતો વખત ઉપરાણી કે નાણું મગાવી રાખતા; બધારે પોતે એકાએક તાકીદ કરે, ત્યારે હોય. હવે એક જે દિવસમાં કરી આપીએ છીએ, એમ કહી હાથ નીચેના માણસો દિસાખ અને નાણું ચોખ્ખું કરવા માંડી જતા. ઉતાવળમાં જાણે આવતી અને તેથી વરસ આખરનો પણ દિસાખ મેળવતાં બહુ મોરેનન પડતી.

દેશાવરના કાગળોમાં આવેલ દાસ દીલ મવાળી, તથા દેશાવરમાં માલ રવાને કરવામાં દીલ મવાળી, અને પાછળથી ગાન મંદ પડવાથી થયું કે નુકસાન ખમવું પડ્યું હતું.

મળતસર ઉપરાણી ન કરવાથી, સામો આમથી નબળો પડ્યાનું જાણ્યા છતાં તાણાં કાઢી
 મેવાની દીવયાં અગર નાણા પાદ્યે માલ લઈને પશુ નીકળ કરવાની ધુનિ નહિ વાપરવાથી
 હર સાવ ધણી ખોટ જવા સામી, અને ચોતરફ અવ્યવસ્થા થવા સામી. વરસ આખરે રોકેને
 દિસાખ મોકરી શકતો નહિ, અને મોકલે તો તે સતોપમારક નહિ આમપાસના સમાચાર
 ઉપરથી જોડે વિચાર ક્યો કે આ માણસને જામ રિતમ રાખવામા આપણે મોટા તુકશાનમા
 આવી જઈશુ, માટે ત્યાં મોકલવા પીચું માણસ રોકી કાઢો. જગનલાલને પાછું આવવા
 હુકમ લખ્યો, જોતો હુકમ આવવાજા જગનલાલનું કળથું છળી મધુ, તેને એકે દિશા સૂચી
 નહિ. હાલ, હવે શુ કમુર રોકેને હવે શો જનામ આપીશ? જોડે તો અને અણચિતભયે
 તોડાવ્યો. મને એક વરમની મુદત આપાં હાલ તો હું સધળું તૈયાર કરી ચાખ્યું કરન, પણ
 અરે દેવ! હવે આ વાત કોને કહુ ?

(અપૂર્ણ)

નિવંધમાલિકા.

(પૃષ્ઠ ૬ થી ચાલુ.)

વિષય ૫ મો:—પહેલી શરૂઆત થયેલા અડધા કામની બરોબર છે

પ્રસ્તાવિક વ્યાખ્યા:—અડધમા ફતેહ મળશે કે નહિ તે પહેલા હુમલામા
 વપરાયલા ડહાપણ અને જોરસા ઉપરથી જણાય છે તેવીજ રીતે કોઈ પણ કામની ડહાપણ
 બરેલી શરૂઆત પરિણામ કહી આપે છે

૧ હરેક કામની પહેલી સરૂઆત પછી અવરી દોષ છે અને તે અધશે માગ
 બહાદુરીથી અને ખતથી જાળ આનો એ કામમા અતે ફતેહમદ થવાશે એવો
 તક સહેજ બ માય છે.

૨ જેમ જેમ કામ અનુ જાય છે, તેમ તેમ તાગે ઉત્સાહ ઉત્પન્ન થતો જાય છે.
 તાગ ઉત્સાહથી શક્તિ, આયદ, દદ નિશ્ચયને કોતેજન મળે છે.

દર્શન અને રૂપક—આગમાંડીને ગતિમા રાખવી તેના કરતા તેને ગતિમા આ-
 ધુવી તે મુરકેલ છે એક વખત ગતિમા આગી એટલે ચલાવવાને મહેનત નથી પડતી

ચ—જો વેદ નાદ તપાસી અને વ્યર્થિ એટલી કાઢી હવા આપી અને શેળીને ખવ-
 ળવી તો અડધો રાગ ધટયો એમ કહેવાય

ક—જગદુષ જમીનમાં હળી નીકળેલા ઝાડના મૂળ કે પાંદડા ઉપરથી—આગળ
 જતા સારા ફળની આશા રાખવી

જ—કુતનાં લાલણ પારણામાંથીજ જાણાય.

ઢ—ધરનો પાસે જો મજબુત ક્યો દોષ તો આગળ ઈમારતને પડવાની દહેશત ન

રહે. એને પાગો જો મંજાત ન કર્યો તો ઉપરથી ધમારત ચણવામાં ગમે તેટલી મહેનત કરી હોય તોપણ તે ફાગટ છે.

ખ. દેવતા સળગાવવામાં પણ લાકડાં બરાબર ગોઠવ્યાં હોય તો ઝટ સળગી ઊઠે છે. પરંતુ બરાબર ન ગોઠવ્યાં હોય તો ટુંકી ટુંકીને ગરી જમએ તોપણ વારંવાર ઓલાઇ જાય છે. જરાક સળગ્યું એટલે તમામ સળગ્યું.

ગ એક લખોટાને ગતિમાં મૂકવા એક ટકારો મારવો જોઈએ. અને ચોગ્ય દિશામાં ટકારો માર્યો કે તે તેજ માર્ગે ચાલ્યો જશે.

હ જો આ ખરાબ થઇ હશે તો તેમાં તમે ગમે તેટલી ખાંડ નાખશો પણ તેનો ખરો સ્વાદ કદી મળશે નહીં.

ઐતિહાસિક દૃષ્ટાંત—હેનીબાલ કહેતો કે તેણે તેની સવળી છત શસ્ત્રાતના જોસ્સાદાર હુકમથીજ મેળવી છે.

ચ કેસીની લગાઇતું પરિણામ તેમાં થયેલા પહેલાજ હુકમથી નાકી થયું હતું.

આંત્રિક દૃષ્ટાંત—જો ગળી નમે તો શાક નમે.

ઘ હાકરાને કેળવો અને પછી જુઓ.

સમાપ્તિ—માટે.....

વિષય ૬ ફો—બહારના દેખાવથી મોહી જતા નહિં.

પ્રસ્તાવિકા—કેટલીક વસ્તુઓ બહારથી સારી દેખાય છે પણ અંદર જોઈએ તો ખરાબ હોય છે. તેવી રીતે સાધારણ રીતે બહારના દેખાવથી બહુ ભોલો હોય છે.

૧. ચીકરમાત, બહારના દેખાવમાં વારંવાર ફેરફાર કરી નાખે છે; જેમકે ન્યુકાસ-લના ખાણુ ખોદનારાઓનો રંગ તેમના આકરિમક ધંધાથી નિત્રો જેવે કાળો થઇ જાય છે.

૨. પૃથ્વીની સપાટીની અંદર શું શું છે તેની કોઇને ખબર નથી. બહાર ઉકરડા પડ્યા હોય એવી જમીનની અંદર જોઈએ તો કદાચ કીમતી હીરાં અને માણેક આદિ રત્નો નીકળે છે.

૩. આંખ કેટલીક વખત ભૂલાવો ખાય છે અને કંઈને બદલે કંઈ જુએ છે. આંખ-વાનાં પાણી હરણુ પીવા આવે છે અને પાછળથી પરતાય છે.

૪. અજ્ઞાનતા પણ કેટલીક વખતે તર્ક—કલ્પનામાં ગોચું ખવડાવે છે. જેમકે—પ્રકાશના (પરાવર્તનના) નિયમો ન જાણતો હોય એવો માણસ વહેળા કે નદીની ખરેખરી ઉંડાઈના સંબંધમાં કેટલીક વાર ભૂલે છે.

૫. ઘણી ખરી ખાજતોમાં સારા અને ગાદાની એટલી બધી મેળવણી થઇ ગઇ છે કે સારું શું અને માડું શું તે બરાબર ઓળખી શકાતું નથી; અને જે જાણે છે કે સારામાં માડું અને ગાદામાં સારું સમાવું નથી તેમને જૂલ ચવાનો વિશેષ સંભવ છે.

દૃષ્ટાંત અને રૂપક—માછી લોકો જળ તાપે છે તેમાં લોટના મોઢથી માછલી પકડાઈ
જાય છે અને છેવટ પચાવ છે.

ચ. રોટલા કે દૂધથી ઠમાપશે ઉઠર ડ્રાજવાછમાં પકડાઈ જાય છે
ક કેટલાંક ઝાડને પાલડા જડુ હોય છે, પણ રૂળ નિશ્ચય આવતાં નથી.
હ બેનનાગો રૂપિયો અથવા પારો મઢાવેરો રૂપિયો
ર મોટો રૂપિયો ચળકે ધણુ
પ દામ ચાલકીના ખેલ.
ગ ઇશ્વરશ્રાવું રૂળ.

હ બસના કુતરા કાંટે નહિ. માલ્વાએય વરને નહિ.
ઘે વાધ અને નિશાડી પોતાના ભાગને ઠમવા માટે સંકેતવાય છે. અને જાણે
ઉંપતા હોય એમ દેખાય છે

ઐતિહાસિક દૃષ્ટાંત—ધણુ માણુને વિશ્વાસે માર્યા જાય છે.
વ ધણુ માણુમે ઠગાઈને પકડાઈ જાય છે
ક ધણુ માણુમે પોતે ન ઝોળખાય એવા હેતુથી બેખ બદલી તાપે છે.

આંધિક દૃષ્ટાંત—દામમા માળા અને દંવામા લાળા.
ચ મોટે મીઠું ખોલે અને પેઠમા કાળી રાખે.
ક મોટે સાકર અને મનમા ઝેર
હ ઇશ્વરુ એટલુ દૂર નહિ.
ર જેટલા રણથી ગડા ધુકે છે તેટલા બધા સિંકારી હોતા નથી.
પ ધણુ દસમુખા ચહેરાવાળા માણુમે નાકમેડીવાળા અને ગોઠાનું હોય છે
સમાપ્તિ—માણુસો અને રમુઓની પરીણા કોનામા જડુ ક્રોધવાળા ચતા નહિ.

મહલ.

તે કયલા કાયમ્ રહ્યા જે વેવઠાઈ કરી ગયા;
મરિ ગયા આછર્ ન કોઈથી આમનાઈ કરી ગયા.
ઠમર પરપોટા મિમાલે તે ઉપર ઉદમાદ આ;
મોતથી તેઓ ન છૂટ્યા જે મુદાઈ કરી ગયા.
આયનામા છાય નિજની મોઈને આળી ગરૂર;

૬.

મેવો.

બોર રાતું ને જાંબું કાળું છે;
 આ લીંબુ તે કેવું રૂપાળું છે.
 દાડમ જુઓ દેખાય છે ગોળ કેવું,
 સ્વાદે બીજું નથી કોઈ તે જેવું.
 નારંગીની વાત જાણ નહીં આવે;
 જામફળ બાળકને બહુ ભાવે.
 જુઓ સીતાફળો જોમાં જેવાં;
 કેળાં લાંબાં લાંબાં ને છે કેવાં.
 ગળપણમાં કેરી બહુ સારી;
 શેરડીની ખૂળી પણ ભારી.
 દ્રાક્ષ, આરોળી, ને બદામ સાથે;
 ખાઓ પિસ્તાં અંજીરને લઈ હાથે.
 એ બધી મેવાની જાત મીઠી,
 એ અને બધાએ છે દીઠી.

(૬. શા. ૦)

(આ ઉપરથી જુદા જુદા મેવાની જાતો, તેમની હકીકત—સ્વાદ, વગેરે શીખવાની સાથે તેની ઉપયુક્તતા શીખવી શકાય.)

સુશિક્ષક.

પ્રકરણ ૩ જી.

નવા શિક્ષકની નવી વ્યવસ્થા.

વિદ્યાર્થી વગર ગરબડે—શાંતતાથી ને સ્થળે તેમના શિક્ષકો હમેશા જોસારતા હતા, ત્યાં ખેલી મેવા; અને શિક્ષકો પણ આ નવી યુક્તિનો લાભ વિચારતા સ્વસ્થાને બે-

સત્રા માંજા સિદ્ધાંત—આસિદ્ધાંત વિચારના દ્વાર કે “ નવા મેદેવાણ આપણી સાથે
કર્ષણ કરશે કે નહીં ? ” થઈ જશે તેને હમણાજ આપણને નિરાશ સંજોગો કહક પૂછશે,
એટલે તેને આપણે વાનોમા નાખશું, નવીન નવીન વાનો કહી આપણી પટુતા, નિરાશ
મલાવવાની દોષિવારી, તેમજ તેમાં જોઈતી નિયુજ્જતા જમાવી આપશું. અને તેઓ પોતે
પણ તે કામમાં પ્રવીણ છે, અમર યથે વચેરે વચેરે કહી, તેમના વખાણ કરીને પણ તેમને
હમણાજ ખુશ કરી લેઈશું. મોદમા નાખા દાંડુ; અને એમ કોઈ પણ વાતે તેના પ્રતિ-
ન્યાં થઈ હમણાંથીજ ધરા માંડશું. ” આમ અનેક કલ્પના તરંગો આપણા ઉપસિદ્ધાંતના
મનમાંથી ઊઠવાના હતા; અને તે બધાનો ચિતાર તેમના હૃદયમિશ્રિત, આતુર અને આસ
મહેવાણ તરફના ચિત્તની રહેતા નેત્રો કહી આપના દ્વાર પણ પ્રવીણતા કરને તે જોઈતું ન
રોડું; તેને તો તેનું કામ જોઈતું હતું બધા ઉપસિદ્ધાંત ઠેકાણે બેસી ગયા, એટલે પ્રવાણે
પણ પોતાનું ઠેકાણું મહાગણ માણ્યું ઠેકાણે બેસી હવે અવ્યામનું કામ ચલાવાશે—પણ
દિવસથી જોને માટે વાદ જોઈ રહ્યા હતા તે જાગડો પામે જવાશે—એમ માનું, પણ એમના
પહેલા ચોપાસ દૃષ્ટિ કરી, તો સિદ્ધાંત વિચાર્યો અને પોતે આ બધાની બેઠકમાં
ચિચિરતા થામી.

સાચાનું મકાન ૨૦૦ વિચાર્યો માંજા થોકે, તેટલા પૂરતું હતું, તોપણ તેનો
અવગણા જોઈએ તેવી બીજકુલ નહેતી એક મોટા ઓરડા આશરે... પુટ સામે અને... પુટ
પહેલો એવો સુમત્ર મકાનના મધ્ય ભાગે પશ્ચિમભિમુખ આવેલો હતો. “ કે જોને આ-
પણે હવે પડી ન ૧ ન નામથી જોળખીશું ” અને તે ઓરડાનો બન્ને પડખે પશ્ચિમ
આગળએ તેના બે વિશાળ પાદ દોષ નેમ, બે ઓરડાઓ દરેક આશરે... પુટ સામે અ-
ને... પુટ પહેલો એવા આવી રજા હતા. “ કે જોને હવે પછી આપણે અનુક્રમે ૧ ૨
અને ૩ ના નામથી જોળખીશું ” આ આમ આવી રહેતા ઓરડાના બન્ને બાર એક
બીજાની સામે હોત અને દક્ષિણ અભિમુખ હતા, અને મધ્ય ઓરડાના મધ્ય ભાગમાં ઊભા
રહેતા, આ બન્ને ઓરડામાં દૃષ્ટિ પડી શકે તેમ મૂકેલા હતા મધ્ય આગળના પથ્થ મધ્યે
એક બીજાવતી બે સરખા વિશાળ કરવામાં આવ્યા હતા અને તે દરેક વિભાગને એકેક
વિશાળ બાર પશ્ચિમભિમુખ મૂકેલું હતું. તેમજ તેની સામેની બીજામધ્ય પથ્થ તેમજ જોવામાં
અને બરાબર તેનીજ સામે આવે તેમ, બે વિશાળ બાર પૂર્વભિમુખ મૂકેલા હતા. મધ્ય
ઓરડાની મધ્યે આવેલી બીજામાં પણ એક વિશાળ કરવાને મૂકેલા હતા કે જે કરવાના-
માંથીજ બધા ઓરડામાં દૃષ્ટિ પડી શકતી “ મધ્ય ઓરડાની પૂર્વ તરફ એક નાની એવી
ઓરડી ઓરડાને લગભગ રાખવામાં આવી હતી, અને ઓરડાની બન્ને છેડાએ બે નાની
ઓરડીઓ પણ રાખી હતી, ઓરડાની પડીના ભાગમાં થોડું એક છૂટ મેડાન હતું, તેમજ
મધ્ય ઓરડાના પાદ તરીકે રહેલા ઓરડાઓની વચ્ચે પણ થોડી એક જગ્યા હતી આખર
આ બધાની આસપાસ ફરતો કમ્પાઉન્ડ પણ કરી આપેલો હતો.

આ રીતે મકાન બે કે મોટવાળું હતું; તોપણ એક બહુજ વિચિત્ર થતી ન ૩
જાણા ઓરડાના છેકળ પ્રાગ ભાગમાં જૂના મેદેવાણ તટારામ પાતે એક પાછળ પડતી
બારી આગળ, પાછળ આવી રહેલા કાંડામાંથી આવતો દરેક જવન સેવા તેમજ અગાડી

યધને જતા આવતા લોકોના તમાસા જોવાને માટે, ચોથા ધોરણનો વર્ગ લખને ખેસતા હતા. ત્યાર પછી તેનેજ લગભગ અડીને તે વખતના દોઢ મેહુતાણ નરભેરામ તડાક-રામની સાથેજ ખુરશી નાખીને, તેની સહેજ-સાજ વાતોમાં પણ ભાગ લઈ શકાય અને મુપકાથી પણ વાતો કરી શકાય એવી રીતે, છઠ્ઠા ધોરણનો વર્ગ લખ ખેસતા; અને એવી રીતે નં. ૩ વાળા ઓરડા પૂરાઈ જતા.

ત્યાર પછી નં. ૧ તરફ દૃષ્ટિ કરીએ, તો તેના એક જમણી તરફના ભાગમાં ખીજ આસિરટ્ટ સેવકરામ ધોરણ પાંચમું તથા પહેલું એમ બે વર્ગ લખ ખેસતા હતા. સેવકરામ કંઈક “ટ્રેન્ડ” થયો હતો, એટલે તે વધારે કામ કરવા શક્તિમાન છે ધારી, તેની પાસેથી ખાસ વધારે કામ લેવાને માટેજ નરભેરામભાઈના હુકમથી તડાકરામ ભાઈએ તેને બે વર્ગ આપ્યા હતા; કારણ કે તેમ થાય તોજ “ટ્રેન્ડ” માણસો નરમ પડી શકે; એમ નર-ભેરામનું માનવું હતું. નં. ૧ ના ડાબી તરફના ભાગમાં આસિ. બાળકરામ વગર ધોરણનો વર્ગ સાચવી ખેસતા હતા. અને નં. ૨ વાળા ઓરડામાં આસિ. શાંતિરામ તથા આસિ. વિદ્યાશંકર બન્ને જણા અનુક્રમે ધો. ૩ થી ૨ થી લખ-ખેસતા હતા.

આ રીતે વર્ગની વહેંચણુ તેમજ બેઠક આલી આવતી હતી; તે પ્રમાણે આજ પણ છોકરાઓ અને શિક્ષકો ખેસી ગયા. પણ મેહુતાણ ચારે તરફ જોઈ રહ્યા “આશું ? મેહે, તાણની અહીં બેઠક ? જેવું કામ ચોપાસ દૃષ્ટિ રાખવાનું તે એક ખુણામાં ? શું મારે આ-ળસ પછને અહીં સૂઈ રહેવું છે-અથવા તો જતા આવતા લોકોના તમાસા જોવા છે કે અહીં ખેસવું ? બેસક નહીં.”

પુર્તજ નહીં કર્યું અને નરભેરામને બોલાવ્યો.

“ નરભેરામ, આ બેઠક મને નથી પસંદ. ”

નરભેરામને સાથે લઈ ત્રણે નંબર ફરી વળ્યા, અને બધાની બેઠક તથા વર્ગ જોઈ લીધા. “ ઠીક છે. હું હમણાં ગોઠવણુ કરી આપું છું. ” કહી આ પ્રમાણે ગોઠવણુ કરી:-

પ્રવીણશંકરને પોતાને મધ્યભાગના એટલે નં. ૧ ના મધ્યભાગે જોઈ દરવાજો છે-તે દરવાજા વચ્ચેજ આસન રાખીને, નં. ૧ ની ડાબી તરફ વર્ગ ખેસારીને ખેસવું કે જો આસન પરથી નં. ૧ ના બાજુને ભાગો તથા નં. ૨ અને નં. ૩ ના મુખ્ય ભાગો તરફ બેઠાં બેઠાંજ દૃષ્ટિ રાખી શકાય; તેમજ પૂર્વ તરફની ઓશરી અને પશ્ચિમ તરફના કંપાઉંડમાં પણ થતી ખીના તેનાથી અગળણી ન રહે. આ પ્રમાણે શાળાના સૂત્રધારની શાળાના મુખ્ય ભાગો તરફ દૃષ્ટિ રહે એમ ગોઠવણુ કર્યા પછી તેને પડખેજ ધો. ૨ થી લઈ વિદ્યાશંકરને ખેસવા નિશ્ચય કર્યો; અને એ પ્રમાણે નં. ૧ ને ડાબી તરફનો ભાગ પૂરો થયો. જમણી તરફ સેવકરામનેજ રહેવા કહ્યો. નં. ૨ માં બાળકરામને મોકલ્યા, અને નરભેરામને પણ મૂળ જગાએ રહેવા દઈ જૂના મેહુતાણની જગાએ શાંતિરામને મોકલ્યા.

આ પ્રમાણે બેઠકની સવક કરી લીધા પછી હવે અગ્યાસ તપાસવાનો વખત આજ્યો. તેમની પાસે ધો. ૪ થી ૬ થી, કે જે ઉંચું પણ નહીં તેમજ નીચું પણ નહીં ધોરણની આ ગોઠવણુ પણ શું ગરાબર હતી ?

દરેક નિશાળમાં એક મુખ્ય શિક્ષક અને બાકીના ઉપશિક્ષક એ પ્રમાણે આખા રાજ્યની શાળાઓમાં શિક્ષકો વહેંચાવવા છે. અને દરેક નિશાળમાં છેક નીચા ધોરણથી એટલે કે વગર ધોરણથી છેક ઉચ્ચ ધોરણ સુધી વર્ગ રખેલા હોય છે; પરંતુ તેમાં મુખ્ય શિક્ષક કયો વર્ગ રાખવો ? મધ્ય વર્ગ રાખવો એ તો કદાચ ભવાલજી નથી કારણ કે સૌથી ઉચ્ચ વર્ગમાં અને સૌથી નીચા વર્ગમાં જેટલી મુશ્કેલીઓ છે, તેટલી મજૂ કરીને મધ્યમ વર્ગમાં નથી. માટે સૌથી ઉચ્ચ વર્ગ રાખવો કે સૌથી નીચા વર્ગ રાખવો ? આ એક સવાલ છે અને તે વિચારવા જેવો છે.

મેટાક આ નિશાળખંડમાં પ્રથમ એ જાણવાની આવશ્યકતા છે કે મુખ્ય શિક્ષકની યોગ્યતા કેટલી છે ? અને મુખ્ય શિક્ષકમાં એવા મદતવાર ધોરણો શિખવવાની યોગ્યતાજ ન હોયતો તો અવગત તેને તે ધોરણે નહીં જ આપવા, પણ એ પ્રમાણે હોવું અશક્ય છે, અથવા તો ધારવું એ માન્ય થાય છે કે મુખ્ય શિક્ષક તરીકે નિર્ણય થયેલા છે, તેમાં તેટલી યોગ્યતા છે અથવા દુર્ગેજ, એમ આપણે માની લેવું જોઈએ. મેટ્રિકાશ તરફકરામ જેવા હોય તો તે અસંભવ તેને મદતવું ધોરણ નહીં આપવું જોઈએ, પણ આપણે તો બધા મુખ્ય મેટ્રિકાશ પ્રવીણાંકર જેવા છે એમ માનવું જોઈએ.

ત્યારે દરે આપણે આપણા મૂળ વિચાર ઉપર આવીએ પ્રથમ એમ જણાવ છે કે, હંમાં ધોરણોમાં જે વિષયો શીખવવાના છે તે જગ વખારે વિરતીનું માનવો, અને વધારે બુદ્ધિવાળા હોય, તેજ આરી રીતે વિદ્યાર્થીઓને સમજાવી શકે. કારણ કે તેવા ધોરણોમાં જે વિષયો રાખવામાં આવેલા છે, તે નાના ધોરણોની પેઠે વાચનચાલ ધરાવે અથવા માત્ર સામાન્યગણ ધરાવેજ નહીં, પણ બુદ્ધિ વગેરે શક્તિઓના પ્રરોદાનની ખાતર. મદતવું માત્ર આપવાની ખાતર ઉચ્ચ ધોરણોમાંથી નીકળેલા વિદ્યાર્થીઓની સાથે પ્રથમ મળી પેઠે દરે પાડી શિક્ષકથી રહેવાય તેમ નથી તેટલા માટે તેમણે તેનામાં એવી કોઈક શક્તિઓ મૂકવી જોઈએ કે જેના વડે આગળ તેઓ પોતાના કાર્ડ પણ કાર્યમાં આર્જે મોટી શકે, અને કાર્યને મરજ કરી શકે આ પ્રમાણે ઉચ્ચ ધોરણોમાં કરવાનું કામ તે સાધારણ માન્ય-શિક્ષક-થી બની શકે તેમ નથીજ. માટે તેને માટે તો મુખ્ય શિક્ષકની જરૂર છે.

જે ઉચ્ચ ધોરણ મુખ્ય શિક્ષકની પાસે રહે એમ દરવ કરીએ, તો પાડી નીચા ધોરણો કોને સોંપવા ? નીચા ધોરણમાં આવતા વિદ્યાર્થીઓ નિશાળના કમળી પ્રથમજ સરખાવ કરે છે. નિશાળમાં નરજા આવે છે જેથી તેમની રસીક વૃત્તિને જાણી લાઇ તેમને નિશાળમાં એમના-નિશાળમાં આવે અને ઉત્સાહથી આવે તેમ કરવું, નિશાળના કામમાં તેઓ તેની મેજે લાગે અને અત્યંત મજા રહે, તેમ કરવું; અને એવી રીતે તેમને પૂર્વની રમત ગમનમાંથી મુક્ત કરી, નિશાળના નવજ કામને પૂર્વના કામ સાથે સંબદ્ધ કરી, પાડીથી તેઓ વગરે આવે છે એમ દર્શાવી, સંભવ કરી દેવાં-એ કામ પણ જેવું તેવું નથીજ, અને જેવા તેવાથી અને તેવું પણ નથીજ. મિત્રાણ એ પણ ખરું છે કે જે વિદ્યાર્થીઓને પાપાનું શિક્ષણ પણ આરં અને તેની સ્વાભાવિક શક્તિઓનું સંકોચન નહીં પણ પ્રરોદાન થાય તેવી રીતે મજે છે, તે વિદ્યાર્થીઓ આગળ જતા આત્મપ્રવાસથી પણ રાખી શકે છે. આ પ્રમાણે આ કામ પણ મુશ્કેલ છે. અને તેને માટે પણ મુખ્ય શિક્ષકની જરૂર છે.

‘ વિદ્યાર્થીઓને વક્તીસ નં. ૧ ’ નું પરિણામ.

મેહરબાન “ કેન્ડવળી ” ના અધિપતિ સાહેબ,

વિં વિં “ વિદ્યાર્થીઓને વક્તીસ નં. ૧ ” નામે આપને પત્ર લખી આપણા-
ગાયકવાડી રાજ્યના ઉંચા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓ પાસે “ હિંદુઓમાં ચાલતા ખરાબ
નિયમો, ” વિષે નિબંધ લખી મંગાવ્યો હતો. પ્રથમ વખતે બહાર ગામનો ફક્ત એકજ
નિબંધ આવેલો હોવાથી અમે આપને બીજો પત્ર લખી કેટલીક સૂચના કરેલી તેની મુદત
પૂરી થતાં પરિણામ તુર્તજ તૈયાર કરી રજૂ કરું, પરંતુ અમારામાંના એક પર એવો અક-
સ્માત આવ્યો કે જેથી મુદતસર અમે એ લખાણ આપને પહોંચાડી શક્યા નહીં. બીજી
વખત કેટલાક બીજા ઉપયોગી કાગળો સાથે એ લખાણ આપને પહોંચાડવા માણસ સાથે
મોકલેલું, તે પણ આપની એક ચીડીપરથી જણાય છે કે આપને મળી શક્યું નથી. આમ
ઉપરા ઉપરી એ વખત યવાથી પરિણામ જણાવવાને મુદત ઉપરાંત વધારે દિવસો વહી
ગયા છે, તેને માટે અમે બહુ દિલગીર છીએ.

આવેલા નિબંધોનું પરિણામ ટૂંકમાં નીચે મુજબ છે:—

કુલ નિબંધો ૨૦ આવેલા હતા, (અગીઆર નિબંધો બીજી વખતની મુદત પણ
વિતી ગયા બાદ આવેલ હોવાથી તે તપાસવામાં આવ્યા નથી. મોડા આવેલા ૧૧ અને
મુદતસર આવેલા ૨૦ મળી કુલ ૩૧ નિબંધો આવ્યા હતા.) તેમાંના એક નિશાળ બદા-
રના એટલે ઉડી ગયેલા વિદ્યાર્થીનો હતો, તે બેકે પ્રમાણમાં સારો હતો, પરંતુ નિશાળ-
માંથી ઉડી ગયેલ હોવાથી તેને ઇનામ આપવાનું કમીટીના સદસ્યોને યોગ્ય લાગ્યું નથી.
આમ થતાં મોજે ચલાળા તાં ધારીના વિદ્યાર્થી ગણા માધવજી પહેલે નંબરે, તથા
મોજે તવડી તાં નવસારીના રહીશ વનમાળી બીખા બીજે નંબરે ઇનામને લાયક કમી-
ટીના સદસ્યોના મત પ્રમાણે ઠર્યા છે. તેમાંના પહેલા નંબરનું ઇનામ વિં ગણા માધવ-
જીને ‘ચલાળા મુ. શાળા જ્ઞાનવર્ધક શાખા સભા’ની રૂબરૂ આપી દેવામાં આવ્યું છે;
અને તવડીના રહીશ વિં વનમાળી બીખાએ પોતાનું ઇનામ નીચેને શીરનામે ૦-૨-૬ ની
ટીકીટો મોકલી મગાવી લેવા તજવીજ કરવી.

આ પરિણામ ઉપરથી કમીટીના સદસ્યોએ પોતપોતાના વિચાર દર્શાવ્યા છે તે
અને આ પ્રથમ વખતના અનુભવથી અમને પોતાને શો સંતોષ અથવા તો ખેદ થયો છે તે
સારાંશ રૂપે જણાવવાના હતા; પરંતુ આ વખતે મૂળ કાગળોની અગવડતાને લીધે જણાવી
શકતા નથી; પણ યોગજ વખત પછી દ્વિતીય પ્રયત્નના પ્રારંભમાં અવશ્ય જણાવીશું.

આ ફક્ત વિદ્યાર્થીઓના હિતાર્થે જ આરંભાયેલા કાર્યને મદદ કરવા ખાતર મહેર-
બાન નિબંધ તપાસનાર સદસ્યો સાહેબોએ જે તરફી લીધી છે, તે બદલ અમે તેઓ
સાહેબના પૂર્ણ આભારી છીએ. એજ તાં ૧-૧૧-૬૭.

(શીરનામું.)
જીવનસાહ અમરેશી મહેતા,
“ નૂતનવિદ્યાસ પ્રેસ. ”
વડોદરા.

આભારી રોવકા
દેવચંદ રામજી
અને
જીવનસાહ અમરેશી મહેતા.

પુસ્તકોની પહોંચ અને અવલોકન.

સચિવ જાળગિરિશા.

વિશેષે કરીને બાળકોને ચિત્ર જોવાનો તથા વાનો મામળાના વાંચવાનો વિશેષ યોગ્ય હોય છે, એ મારે કોઈના અનુમત્તમાં આવેલું છે જે નિર્માણના શિક્ષક પોતાના શિક્ષવાના પાઠ રમિક કરવા હરકતી હાથ નમવો છોકરાને પાઠની માથે સબદ્ધ કરીને એકાદ ઐતિહાસિક કે પછી કલ્પિત વાળા પત્ર નેમણે કરેલી વાચ એ સામગ્રીને છોકરા એટલા તો આનંદ જોવામાં આવ્યા છે કે તે મારે તેઓ પોતાનું રમવાનું તો હા, પણ જમને ખાવાનું સુદા મુવનવા રાખે છે આ તરફ ઉપર વિચાર કરીનેજ પેટેલાના કેળવણી ખાતાના અગ્રેમરાએ ત્રિવિધાન, બાળકથા, ઘડતરી અને છમાપત્રીની જેવા વાર્તાના પુરતકો વાચનમાળા માટે પત્રક દર્શાવતા એપડી પહેલી દાયમાં આવે એટલે છોકરા પ્રથમ તેમાંથી ચિત્રો જોઈ નહીં છે, અને તે પછી વાચતા શીખેતા છોકરા તેમાંની વાનોના પાઠ જોઈ નહીં છે, તથા મનના શીખીને કવિતાઓ જોઈ નહીં છે આ ઉપરાંત એ તો સ્પષ્ટ છે કે બાળકોને ચિત્ર તથા વાર્તાઓ વાંચા પ્રિય છે તથા તેમનું મન એકાદ કરીને તેમાં એક કે શિશુ બરતુ હાથ તો રાચિત વાતાઓ જેનું બીજું સાર સાધન નથી

પરમાર કુબેરસિદ્ધ અમેમિદ જમાદાર અને મણિજીરામ હગટરામ બ્યામ વગેરેએ મળી સચિવ જાળગિરિશા નામનું એક વાતાનું નાનું સરખું પુરતક તૈયાર કર્યું છે તેની એક નકલ તેમજ અમદાવાદ તરફ મોકલી છે તેનો દુ ઉપર કરેલા દેવુઓ મારે આનંદ-પૂર્વક સ્વીકાર કરે હું આ પુરતક કેળવણી ખાતાએ દિશામ તથા લાયકેરી માટે મજબૂર કરેલું છે, એ વધારાગત થયું છે એ પુરતકના મોડવાળી પત્ર સારી હુમ્મિયા કરેલી છે પ્રત્યેક વાર્તાને મથાળે બનતા સુધી સુદર ચિત્રો આપ્યા છે અને તે પત્ર વાર્તાને અનુમરનાં છે. પ્રત્યેક વાર્તાને છેડે તે વાતમાથી શી શીખામણ લેવાની છે તે સાર રૂપે આપેલા છે અને બહુધા વાતની પૂરે એમ બોધવચન આપી એકાદ વાક્યથી તેનું બ્યાખ્યાન કર્યું છે જ્યાં મળીને એવા માગ બોધવચન અને છવીસ વાર્તાઓ છે પુરતકની બાજુ નાના છોકરાં મમળે તેરી સહેલી અને શુદ્ધ છે કીમત રૂ ૦-૨-૦ છે. આરી જાનનો પ્રયત્ન જારી રાખવાને મંચકર્તાઓને અમારી બસમણ છે

પ્રભાકર.

આ નામના આમિક એપરનિજાના પુરતક ૧ વાનો એક ૫ મો તેના પ્રકાશકે તરફથી મળ્યા છે જે જોઈને અમને અતિ આનંદ થાય છે એ અકામનું સખાણ વાગી જોતા તે સારા કેળવણી વિદાનોને હાથે સખાણું હોય તેમ જણાય છે એમાંની કવિતા પત્ર સારી છે, લેખ પત્ર હલમ છે, ચિત્રો પત્ર ઉપયોગી છે. બાજુ ક્રોડ છતાં આનંદર વિનાની છે આ તો સારા માસિકને પ્રખ તરફથી સારું ઉત્તરન મળેલું જોવાને અમે કૃત્તીએ છીએ

૧૧-૩-૦ આ. કન્યાઓને રોડડી કેળાં તથા રમકડાં વેહેંચ્યાં. ૨૯ નવસારી સ. ગરાહીરાગા
 ૧-૨-૯૭ મે. હરિપંત કવચેકર તરફથી ૦-૮-૦ ક. છોકરાઓને પાણી પીવા માટે. ૩૦
 નવસારી સ. હર્દુ રકુલ આજમીયાએ ખુશીથી ૧-૦-૦ ક. સદર. નવસારી સ. અંભજ
 ગોર્ડિંગ ૯-૨-૯૭ મુંબાઈના શેઠ રત્નભટ્ટ કાવસજી એમના તરફથી ૨-૦-૦ ક. છોકરા-
 ઓને મીઠાઈ વેહેંચી. ૩૨ મરોલી સ. ગુ. શાળા ૨૪-૨-૯૭ દેશાઈ રણજીડ તથા ગણાબાઈ
 રઘનાથ એમણે ખુશીથી ૦-૧૦-૦ ક. છોકરાઓને ખાંડ વેહેંચી. ૩૩ તપડી ,, ૧૨-૨-૯૭
 પારસી ગૃહસ્થો તથા એક બાઈએ મળીને ૩-૦-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં વેહેંચ્યાં. ૩૪
 પર્યાણુ ,, ગોવિંદભાઈ નથુભાઈએ ખુશીથી. ૦-૮-૦ ક છોકરાઓને સાકર વેહેંચી. ૩૫ દોર
 ,, ૪-૨-૯૭ ગામના વકીલ મંગળ તથા સુબ ગૃહસ્થોએ છનામ મેળાવડા વખતે
 ૧૭-૬-૦ ક. છોકરાઓને પુરતકો તથા પતાસાં ને કન્યાઓને કપડાં વેહેંચ્યાં. ૩૬ કોદરા
 ,, ૧૨-૨-૯૭ ગામ લોકોએ છનામ મેળાવડા વખતે ૬-૦-૦ ક. છોકરાઓને પુરતકો ને
 ખાંડ વેહેંચી ૩૭ ધમકાજી ,, ૧-૨-૯૭ ડાહ્યા ગોવિંદ તથા દુર્લભરામ તથા સોની રણજીડ
 ગીરધર એમણે ૧-૧૨-૦ આ. છોકરાઓને પતાસાં વેહેંચ્યાં. ૩૮ બગુમરા ,, ૨૭-૨-૯૮ ગા-
 મના સદ્ગૃહસ્થોએ છનામ મેળાવડા વખતે ૩-૧૨-૦ આ. છોકરાઓને પુરતકો વેહેંચ્યાં. ૩૯
 સેખપુર ,, ૧૬-૨-૯૬ તક્ત્રી ઇન્જારામ સુંદરરામે ખુશીથી ૦-૮-૦ આ. છોકરાઓને પ-
 તાસાં વેહેંચ્યાં. ૪૦ અમરેલી સ. ગુ. અંભજ ગોર્ડિંગ ૨૪-૨-૯૭ રસોઈવા રામા દેસાએ
 ખુશીથી ૦-૪-૦ આ. છોકરાઓને ખાંડ વેહેંચી. ૪૧ વાડીયા મ. ગુ. શાળા ૧૨-૨-૯૭ પટેલ
 દેવરાજ છવાએ ખુશીથી ૧-૦-૦ ક. છોકરાઓને સાકર વેહેંચી. ૪૨ બાબાપુર ,,
 ૧૪-૨-૯૭ પ્રેમજી બેચર તથા જેરામ નાગરજી પરીક્ષા વખતે ૧-૦-૦ ક સદર. ૪૩
 દોસરવા ,, ૧૫-૨-૯૭ દેવરાઈર કસનજીએ ખુશીથી ૦-૮-૦ ક. સદર. ૪૪ દામનગર ,,
 ૧૭-૧-૯૭ શેઠ જગજીવનદાસ તથા શેઠ જોદાલાલ એમણે મેળાવડા વખતે ૪-૦-૦ ક.
 છોકરાઓને પતાસાં વેહેંચ્યાં ૪૫ દામનગર સ. ગુ. કન્યાશાળા ૧૭-૨-૯૭ સદર. ૨-૦-૦
 ક. કન્યાઓને પતાસાં વેહેંચ્યા. ૪૬ ચાવંડ સ. ગુ. શાળા ૨૫-૨-૯૭ મેદરજાન દામનગર
 મદાસના વર્ધાવટદાર સાહેબે બીજીટ કરીને ૦-૮-૦ છોકરાઓને પતાસાં વેહેંચ્યાં. ૪૭
 ચત્રાળા ,, ૧૫-૨-૯૭ મહરજાન રા. બા. અકાઉન્ટન્ટ જગતરા સાહેબે ૧-૦-૦ ક. છોકરા-
 ઓને પતાસાં વેહેંચ્યાં. ૪૮ ચત્રાળા મ. ગુ. કન્યાશાળા ૨૨-૨-૯૭ દોસી કાવ્યા પ્રાગજીએ
 ખુશીથી ૦-૮-૦ આ. કન્યાઓને સાકર વેહેંચી ૪૯ બાબા સ. ગુ. શાળા ૧૧-૨-૯૭ મે.
 ડાક્ટર સાહેબ તથા ગામલોકોએ ૩-૦-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં વેહેંચ્યાં. ૫૦ દોડીનાર
 સ. ગુ. કન્યાશાળા ૨૫-૨-૯૭ કાલ્યાણાઈ જેઠાણે ખુશીથી ૧-૦-૦ ક. કન્યાઓને સાકર
 વેહેંચી. ૫૧ હારા સ. ગુ. શાળા ૬૦-૨-૯૭ શેઠ પ્રેમજી મુળજીએ ખુશીથી ૧-૦-૦ ક.
 છોકરાને સાકર વેહેંચી. ૫૨ હારકાં ,, ૪-૨-૯૭ દકર જેઠાણ વતનસી તથા કાળીદામ
 વજાએ ખુશીથી ૮-૮-૦ ક. સદર. ૫૩ હારકાં મ. ગુ. કન્યાશાળા ૧૨-૨-૯૭ જાલ
 વામજીએ ખુશીથી ૧૧-૦-૦ આ. કન્યાઓને હાંદ તથા પતાસાં વેહેંચ્યાં. ૫૪ હારકાં સ.
 સંસ્કૃત પાઠશાળા શેઠ કાળીદાસ વજા તથા દકર જેઠાએ ખુશીથી ૧-૦-૦ ક. છોકરાઓને
 સાકર વેહેંચી. ૫૫ વરવાળા સ. ગુ. શાળા ૧૨-૨-૯૭ દી. બાબુજી રામજી તથા દડીદાસ

તથા લાવજીએ ખુશીથી ૧-૮-૦૦ ક છોકરાઓને સાકર વહેવી ૫૬ ધાસખુલેમ „ ૧૦-૨ ૯૭
 સુવારે દરજી કાનજીએ ખુશીથી ૦-૨-૦૦ ક સદર, ગોરીયાળી „ મેહરખાન દરીમંગજી
 સાહેમે ૦-૧૦-૦૦ ક સદર ૫૮ ચોરાપા સ યુ ક કન્વાશાળા ૧૭-૨-૯૭ મખીવકર
 પુરખેતમે ખુશીથી ૦-૪-૦૦ ક કન્વાઓને શેરડી વહેવી ૫૯ માવડા સ. યુ. ક શાળા
 ૧૬-૨-૯૭ શેડ પીરચંદ કરમચંદ ખુશીથી ૧-૦-૦૦ ક છોકરાઓને સાકર વહેવી. ૬૦
 પેટલાદ મ. યુ એન્સશાળા ૧૮-૨-૯૭ ડાક્ટર સેવકલાલ માનુકનાથ એમણી ખુ-
 શીથી ૨-૦-૦૦ બા છોકરાઓને પતાસા વહેવ્યા ૬૧ પેટલાદ સ યુ કન્વાશાળા ૨૨-૨-
 -૯૭ મે પોલીમ કમીનનર એશીમના કારકને ખુશીથી ૧-૦-૦૦ બા કન્વાઓને પતાસા
 વહેવ્યા ૬૨ મોજીયા સ યુ શાળા ૧૭ ૨-૯૭ પટેલ કાળીભાઈ નારણભાઈ ખુશીથી
 ૧-૮-૦૦ બા છોકરાઓને પતાસા વહેવ્યા ૬૩ મોજીયા મ યુ એન્સશાળા ૧૭-૨-૯૭
 સદર ૧-૮-૦૦ બા મદર ૬૪ મ યુ મોજીયા કન્વાશાળા ૨-૨-૯૭ મેહરખાન રા. બા
 મદાવાનીદાસ મરસુયા સાહેબ જયસ મ ૧૧ આગ્રે સાહેબ તથા ૧૧ રા. પટેલ કાળાભાઈ
 વેટ્ટીમાઈ તરફથી ૯-૦-૦૦ બા કન્વાઓને ઠીટ તથા મીઠાઈ વડવી ૬૫ મોજીયા મ
 અંતખજ શાળા ૧૭-૨-૯૭ ગામસોઠાએ ખુશીથી ૦-૮-૦૦ બા છોકરાઓને પતાસા વહે-
 વ્યા ૬૬ નાર મ યુ કન્વાશાળા ૧૪-૨-૯૦ મુખી કેવળભાઈ તથા પાનાચંદ એઓએ
 ખુશીથી ૦-૮-૦૦ બા કન્વાઓને પતાસા વહેવ્યા ૬૭ બાદરખ મ યુ શાળા ૨૭ ૨ ૯૭
 મેહરખાન રા બા મદાવાનીદાસ મરસુયા સાહેબે એમણે પીઠીટ કરાને ૧૦-૦-૦૦ બા
 છોકરાઓને પતાસા વહેવ્યા ૧૮ બાદરખ મ યુ કન્વાશાળા ૨૭-૨-૯૭ સદર ૨-૦-૦-
 કન્વાઓને પતાસા વહેવ્યા ૬૪ કામર સ યુ નાળા ૨ ૨-૯૭ પટેલ વરજીભાઈ કોમેર-
 જાઈએ ખુશીથી ૨-૦-૦૦ છોકરાઓને પતાસા વહેવ્યા ૭૦ ચામા મ યુ કન્વાશાળા
 ૬-૧-૯૭ જુજા આપુજી ખુશીથી ૦-૮-૦૦ બા કન્વાઓને આરેકો આપી. ૭૧ ગામ મ.
 યુ શાળા ૨૪-૨-૯૭ પટેલ મોડાભાઈ બલાનભાઈએ ખુશીથી ૧-૦-૦૦ બા છોકરાઓને
 પતાસા આપ્યા ૭૨ વમા „ મોલીનાથ તથા અબજંદામ તથા રજુડોડભાઈ તથા ગાંધ
 લોકોએ મળીને ૭-૦-૦૦ બા ૧૦-૦-૦૦ ક છોકરાઓને પુરતકો તથા પતાસા વહેવ્યા
 ૭૩ વમે મ. યુ કન્વાશાળા ૪-૨-૯૭ મદર ૧૦-૦-૦૦ બા કન્વાઓને રેમલ વહેવ્યા ૭૪
 વમે મ. અંતખજ શાળા ૪-૨-૯૭ સાહુ ૧મનાથ મળેજીએ ખુશીથી ૧-૦-૦૦ બા છોક-
 રાઓને પતાસા વહેવ્યા ૭૫ પીત મ યુ શાળા ૨૦-૨-૯૭ મે. ટીપલીમ સાહેમે ખુ-
 શીથી ૨-૦-૦૦ ક છોકરાઓને સાકર વહેવી ૭૬ માવડા „ ૧૮-૨-૯૭ ગામચોકાએ
 ધનામ મેળાવડા વખને ૦-૮-૦૦ તા. ૩-૪-૦૦ ક છોકરાઓને પુરતકો વહેવ્યા ૭૭ જોવ
 „ ૨-૨-૯૭ પટેલ મોલીભાઈ એમણે ખુશીથી ૦-૮-૦૦ બા છોકરાઓને પતાસા વહેવ્યા.
 ૭૮ માવડા „ ૨૦-૨-૧૭ પટેલ માધવ કુમરે ખુશીથી ૧-૦-૦૦ બા મદર ૭૯ વડ „
 ૨૫-૨-૯૭ પટેલ જીવાજી પ્રજુદામે ખુશીથી ૧-૦-૦૦ બા. સદર ૮૦ માથી „ ૧૦-૨ ૯૭
 આર્મિ દત્તજીખાઈ જગુડોડે ખુશીથી ૧-૮-૦૦ બા. સદર. ૮૧ સેનકુવા „ ૧૮-૨-૯૭
 પટેલ રજુડોડ જવેરે ખુશીથી ૧ ૦-૦૦ બા મદર. ૮૨ બાવવી સ યુ શાળા ૧૮-૨-૯૭
 પટેલ જીવાજી પ્રજુદામે ખુશીથી ૧-૮-૦૦ બા છોકરાઓને પતાસા વહેવ્યા ૮૩ વર-
 ચુઆ સ યુ શાળા ૮-૨-૯૭ પટેલ રેસાજીભાઈ કદાનદામે ખુશીથી ૧-૦-૦૦ સદર.

૪૩વાદ સ. ગુ. શાળા ૨-૨-૯૭ બીહારીલાલજી ભગતપ્રસાદે ખુશીયા ૧-૦-૦ ખા. છોકરાઓને સાકર વેહેચી. ૮૫ સાકોદ સ. ગુ. શાળા ૨૪-૨-૯૭ બાપુ પરતાપ તથા લજ્જ કચરા એમણે ઇનામ મેળાવડા વખતે ૩-૪-૦ ખા. છોકરાંઓને પુસ્તકો વેહેચ્યાં. ૮૬ નડા સ. ગુ. શાળા ૨૭-૨-૯૭ ગામલોકોએ ઇનામ મેળાવડા વખતે ૦-૮-૦ ખા. ૧-૧૨-૦ ક. સદર. ૮૭ સંખેડા સ. ગુ. કન્યાશાળા ૧૫-૨-૯૭ મેહરબાન નામદાર વડોદરાના એ. ગવરનર સાહેબે વીઝીટ કરીને ૫-૦-૦ ક. કન્યાઓને છીંટ ને પતાસાં વેહેચ્યાં. ૮૮ શીનોર સ. ગુ. શાળા ૨૨-૨-૯૭ મે. ચીમનલાલ મોતીલાલ એમણે ખુશીયા ૨-૦-૦ ખા. છોકરાંઓને પતાસાં વેહેચ્યાં. ૮૯ શીનોર સ. ગુ. કન્યાશાળા ૨૩-૨-૯૭ સદર ૧-૦-૦ કન્યાઓને પતાસાં વેહેચ્યાં. ૯૦ વડોદરા સ. ગુ. શાળા ૮-૨-૯૭ નાસદાર માંડયા દરગાહ સાહેબે ૧-૦-૦ ખા. છોકરાંઓને સાકર વેહેચી. ૯૧ સાવલી સ ઉર્ફ રકુલ ૧૨-૨-૯૭ રકુલ કમેરીના મેમ્બરો તરફથી ૧૨-૮-૦ ખા. છોકરાંઓને રહેટો ને પતાસાં વેહેચ્યાં. ૯૨ બાકરોલ સ. ગુ. શાળા ૪-૨-૯૭ સોની પીતાંબર ઝવેર તથા શેક પરસોતમે ખુશીયા ૨-૦-૦ ખા. કન્યાઓને રહેટો ને પતાસાં વેહેચ્યાં. ૯૩ રણોલી સ. ગુ. શાળા ૩-૨-૯૭ ગામના કેટલાક સદમદર્યોએ મેળાવડા વખતે ૪-૧૨-૦ ખા. છોકરાંઓને ચોપડીઓ વેહેચી. ૯૪ દારત સ. ગુ. શાળા હમનલાલ તથા પંચા પ્રભાસંકર એમણે ખુશીયા ૧-૦-૦ ખા. છોકરાંઓને મીઠાઈ વેહેચી. ૯૫ કરલુ સ. ગુ. શાળા ૧૫-૨-૯૭ ગામના સદમદર્યો તરફથી મેળાવડા વખતે ૧-૦-૦ ખા. ૭-૧૫-૧૧ ક. છોકરાંઓને પુસ્તકો વેહેચ્યાં. ૯૬ ચોરંદા સ. ગુ. શાળા ૧-૨-૯૭ હાપીબાઈ તથા કાળીદાસ એમણે ખુશીયા ૧-૮-૦ ખા. છોકરાંઓને મીઠાઈ વેહેચી. ૯૭ કોલીયાદ સ. ગુ. શાળા ૧૪-૨-૯૭ ગામના સદમદર્યોએ મેળાવડા વખતે ૩-૦-૦-૦ ખા. છોકરાંઓને પુસ્તકો લુગડાં તથા સાકર વેહેચી. ૯૮ પાછીવાપુરા સ. ગુ. શાળા ૫-૨-૯૭ શા. પીતાંબર રણુહોડ એમણે ખુશીયા ૧-૧૫-૦ ખા. છોકરાંઓને પુસ્તકો વેહેચ્યાં. ૯૯ બોરહા ગુ. શાળા ૨૨-૨-૯૭ શીવાભાઈ મનોરમાઈએ મેળાવડા વખતે ૩-૪-૦ ખા. સદર. ૧૦૦ ધાવટ સ. ગુ. શાળા ગામલોકો તરફથી પરીક્ષા વખતે ૨-૦-૦ ખા. છોકરાંઓને પતાસાં વેહેચ્યાં. ૧૦૧ અણુસ્તું સ. ગુ. શાળા ગામના આગેવાન લોકોએ ઇનામ મેળાવડા વખતે ૩-૧૨-૦ ખા. છોકરાંઓને પુસ્તકો તથા સાકર વેહેચી. એકુબ ૧૨૫-૫-૦ ખા. ૨-૦-૦ શી. ૧૬૦-૦-૨.

તૈયાર કરનાર

ગણેકલાલ ગાયાબાઈ પટેલ.

J. A. Dalal.

વિદ્યાધિકારી.

કલોલ વિભાગ-ફેબ્રુઆરી સન ૧૮૯૯.

૧. નાદરી તા. ૩ કલોલ ૩-૨-૯૭ કલોલના વજીલ બોગીલાલ મોહનલાલ ૧-૮-૦ ક. ૦-૮-૦ પતાસાં ૦-૮-૦ પુસ્તકો છોકરાંને સાળામાં. ૦-૮-૦ ધડીઆળા લાવવા રોકડો. (અર્જ.)

દેશી કેલેન્ડરની તાત્કાલી મરાઠી શાળાઓમાં ફનામમાં આપવાને સારું
મોંઘે જણાવેલાં મરાઠી પુસ્તકો મંજૂર કરવામાં આવે છે.

અનુક્રમ નંબર	પુસ્તકનું નામ	કલા અથવા પ્રકટ ક્રમાંક	ફિસ્ત			વિશેષ હકીકત
			રૂ	આ	પૈ	
૧૧૪	મલાતી મુખારબેરવા કિ લ્લેક માનુ	રા રાત્ર રાત્રનું કહોદરા પ્રાંત મુદ્રા મોંઘે	૧	૦	૦	
૧૧૫	કાંઈપેલી કલ્પવૃક્ષ	મ રા તારાવળ માંકર અન રાદળ માનુ કાર સાવર	૧	૦	૦	
૧૧૬	કાવ્ય દિક્ષણ	કાવ્ય મળાપર કાલકુળ પરંતવ	૦	૬	૦	
૧૧૭	મરુત મરાઠી કાંઈ	મારા પદમતી	૦	૮	૦	મરાઠી પુસ્તક
૧૧૮	મરુત મરાઠી કાંઈ	માનુ કેશવ સાંભારેક પરંતવ કિલ્લાય કાંઈ	૦	૮	૦	કાંઈપેલી પુસ્તક.
૧૧૯	કાવ્ય મીતિ મા ૨	કાંઈ કુળ કાંઈ	૦	૪	૦	
૨૦૦	કાવ્ય મીતિ મા ૨	કાંઈ કુળ કાંઈ	૦	૪	૦	
૨૦૧	કાવ્ય મીતિ મા ૨	કાંઈ કુળ કાંઈ	૦	૪	૦	
૨૦૨	કાવ્ય મીતિ મા ૨	કાંઈ કુળ કાંઈ	૦	૪	૦	
૨૦૩	કાવ્ય મીતિ મા ૨	કાંઈ કુળ કાંઈ	૦	૪	૦	
૨૦૪	કાવ્ય મીતિ મા ૨	કાંઈ કુળ કાંઈ	૦	૪	૦	
૨૦૫	કાવ્ય મીતિ મા ૨	કાંઈ કુળ કાંઈ	૦	૪	૦	
૨૦૬	કાવ્ય મીતિ મા ૨	કાંઈ કુળ કાંઈ	૦	૪	૦	
૨૦૭	કાવ્ય મીતિ મા ૨	કાંઈ કુળ કાંઈ	૦	૪	૦	
૨૦૮	કાવ્ય મીતિ મા ૨	કાંઈ કુળ કાંઈ	૦	૪	૦	
૨૦૯	કાવ્ય મીતિ મા ૨	કાંઈ કુળ કાંઈ	૦	૪	૦	
૨૧૦	કાવ્ય મીતિ મા ૨	કાંઈ કુળ કાંઈ	૦	૪	૦	

દેશી કેળવણી ખાતાની ગુજરાતી શાળાઓમાં ઇનામમાં આપવાને સારૂ નીચે જણાવેલાં ગુજરાતી પુસ્તકો મંજૂર કરવામાં આવે છે.

આનુક્રમ નંબર.	પુસ્તકનું નામ.	કર્તા અથવા પ્રગટ કર્તા.	કિંમત.			વિશેષ હકીકત.
			રૂ.	આ.	પે.	
૨૮૩	ઓખામંડળના વાણેરોની દુર્લભજી જટાશંકર.		૦	૧૨	૦	
૨૮૪	પદ્મસંધ.	નગીનદાસ પુરૂષોત્તમદાસ.	૦	૮	૦	
૨૮૫	પ્રીત્તેસ એલીસનું ગુજ-આષ સુનાઆષ દીનશાજી રાત્રીમાં બાપાનર.	આરદેસર.	૫	૦	૦	
૨૮૬	આર્યોનાં માહાશયી લક્ષ્મી-દુષ્ણાત્રીમ રામચીમ.		૨	૦	૦	
૨૮૭	આષ સાહેબનું ચરિત્ર.					
૨૮૮	દુષ્પ અને સદનશીલતા.	કાશીશંકર મુળશંકર.	૦	૩	૦	
૨૮૯	કાશીનાથ ત્રિવેદ તેલંગનું જીવનચરિત્ર.	મોહનલાલ પ્રસાદરાય.	૦	૨	૦	
૨૯૦	હિંદુસ્તાનનાં મામડાંની આ રોગપતા.	ગુજરાત વર્નાધુત્તર સોસા-યટી.	૦	૦	૩	
૨૯૦	સ્વામી શ્રી દયાનંદ સરસ્વ-તીનું જીવનચરિત્ર.	શ્રી આર્યોત્કર્ષક મંડળી અ-મદાવાદ.	૦	૧૪	૦	
૨૯૧	સચિન બાળશિક્ષા.	રા. ગણપતરામ મુગટરામ વ્યાસ વડોદરા.	૦	૬	૦	
૨૯૨	પંચોપાખ્યાન.	મણીશંકર દમીયાશંકર.	૧	૪	૮	
૨૯૩	દરિસિંહ.	દાગીદાસ યુનીલાલ તથા ગોરધનદાસ દામોદર.	૦	૪	૦	
૨૯૪	માળદેગવણી.	ગીરધરલાલ દરગોવિંદ.	૦	૨	૦	
૨૯૫	દુષ્ટાંતમાળા ભા. ૧	કેસવજી જોરામ.	૦	૪	૦	
૨૯૬	મુકુલ મંદન.	દુષ્ણાત્રય લોખાનાથ.	૦	૮	૦	પુસ્તક ઊંઘરાની શાળા ખાતે.
૨૯૭	નુકારામ ચરિત્ર.	કાશીનાથ રાવજી ઘોંગરે.	૦	૮	૦	
૨૯૮	નર્મ કવિતા ભા. ૧.	નવચંદર નર્મદાશંકર.	૦	૬	૦	
૨૯૯	મેન્ગમીન ક્રેકલીન.	યુ. વર્નાધુત્તર સોસાયટી.	૧	૦	૦	
૩૦૦	ધરકંદર અને ઇંદુના.	રા. રા. અમદાવાદ યુનિયન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસના એનેજર.	૦	૧૨	૦	
૩૦૧	હિંદવંશ રામાયણ.	યુ. વર્નાધુત્તર સોસાયટી.	૧	૧૨	૦	

કેટલીક મુદ્દા પર મહેશ્વળાન આ આ વિકાસિકારી આદિય એમનું ફરમાન થયું છે કે પ્રત્યેક આમ્બેશાળાના મેહતાશએ કેળવણી ચોપાનિયું રાખવું આ ઉપ થી નવા આમ્બેશાળાના મેહતાશએ આ તન્દ્ર નેતુ વાર્ષિક લવાજમ તથા તે શી રીતે મોડનનું, પગેર પૂજાવે છે તેમના ખુલાસા માટે નીચે હકીકત આપી છે, તે ઉપર તેઓ બરાબર જાણ આપશે એ ઈ આશા છે

આમાન્ય વાર્ષિક લવાજમ.	રૂ. ૨-૦-૦	પોસ્ટેજ ૩, ૦-૩-૦
૩૧૦ થી એકા પગારના મેહતાશએ તથા વિદ્યાર્થીઓ માટે વાર્ષિક લવાજમ.	૦-૨૨-૦	પોસ્ટેજ માફ.
છુટક એક અકની ફીમત.	રૂ. ૦-૪-૦	પોસ્ટેજ માફ.

મંવત ૧૯૧૪ની સાલથી નવા થનારા આદકોએ આનું વડા આનો સુની ૧૫ મુદ્દીમાં આપની સાથે કેળવણીના નિયમના પૈમા ઉપર લખ્યા પ્રમાણે મોકલવી આવવા કે જ્યાં તે હિસાબે કનિક આમથી ચોપાનિયા ઇલાવવામાં આવે. એ મુદ્દત પીલ્યા પછી આદકને અકો સીરકે હશે તેજ મોકલવી શકશે

નૂના આદકો પૈકી જેમ ૧૧ લવાજમના નાથા ૧૯૫૪ કારનક વડો ૧૦ મુદ્દીમાં આમને નહિ પહેાચે, તે તેમના ચોપાનિયા મધકરમાં આવશે, અને તેમના નામ આદક ના લીસ્ટમાંથી કઠી કરામાં આવશે

કોઈ મેહતાશ વર્ષની અધવચ મગે ત્યારે આદક ધમને અધૂરા અકો મંભારી તેના પ્રગણમાં લવાજમ આપે ૬૨૭તા હશે, તે તેમ કરવામાં નહિ આવે.

ચોપાનિયા ક્રેની ગારકને અથવા કસી પોસ્ટમાં થનિ મોકલવાથી જલદી મગશે, એ વાત સ્પષ્ટ જણાવ્યા સિવાય ચોપાનિયું મોકલવામાં નહિ આવે.

જે મંમનુ ચોપાનિયું તે માસની પુનમ સુરિમાં નમજે તે તે માસ પૂરો થતા અઠાઈ અમને પગર આપવા જોઈએ માસ વડા પછી ખબર આપવારે પોતે તે અક ખાઈ નાખ્યો છે એમ માના તેની પામેથી ઉપર લેવા છુટક અકની કોમંત લેવામાં આવશે તા ૨૫-૮-૧૭

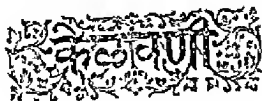
જેમણે ચાલુ માસના પૈસા પૂરેપૂરા નહિ મોકલ્યા હને, તેમનું ચોપાનિયું આવતા મામથી બંધ થશે.

મેનેજર-કેળવણી.

धो.

संवत् १९३४

वीप.

पृष्ठक १० रु.

मंक १ गो.

प्रतिष्ठान

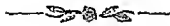
छायाशाला नरहराम भट्ट.

वडाहवा.

"दीनदत्तप्रसाद" भी छाया.

ई. स. १९३३.

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	પાનાં
૧. ગાંધીજીનાં આશયો માળવે ...	૪૭
૨. સર નિલિયમ ઝોન્સ. ...	૪૮
૩. મુશિકાક ...	૫૦
૪. અભ્યાસીઓને સૂચના. ...	૫૩
૫. શાળાપયોગી પત્રો. ...	૫૧
૬. ગાળુસ કેટલે ઉંચે ચડી શકે છે ? ...	૫૮
૭. ચર્ચાપત્ર. ...	૬૨
૮. ગાયકવાડ મરહારાજ કેળવણીખાતું. (સરખુલસો.) ...	૧૩

પુસ્તકોલી પહેાચ.

નીચે લખેલા પુસ્તકો તેમના કર્તા તરફથી અમને મેટ મળ્યાં છે, જેનો સ્વીકાર કરતાં અમે આનંદ માપ છે.

• **કલ્યાણ મંદિર સ્તોત્ર**—મધ્યમક આપા તરફ સહિત રચનાર અને પ્રમિદ કરનાર હરજીવન રાયચંદ ગાહ. કીમત ચાર આના.

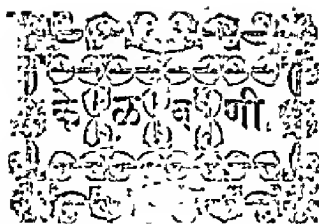
• **શ્રીમદ્દામર સ્તોત્ર**—સમન્તોત્રી પદ્મગુપ્ત આપા તરફ તથા મધ્ય આપા તરફ અને મેટ સહિત પ્રસિદ્ધ કરનાર હરજીવન રાયચંદ ગાહ. કીમત ચાર આના.

નિર્ણયસાગર છાપણાનાની સને ૧૮૯૮ નો રોજનિશી—પ્રસિદ્ધ કરનાર નિર્ણયસાગર પ્રેમના ગાયિક તૃણરામ જીવજી. આ ડાયરી સુશોભિત પૃથ્વી અને સામા કાગળની છે સહિતમાં ૧૮૮૮ નું સક્ષિપ્ત પચાંગ આપી તે સાપમા થાપા આ મહારો વિશે મચ્છિ. હકીકત આપી છે. પછી ટમાવ નાંધી માહિતી, રલવેસ્ટેશનોના મેન અને બાડાના દર, પિરાહ તથા ઉપરીતના મુદ્દત, ખત તથા ફરિયાદોના નેમ્બની ફાળવ, અગ્રેજી હિંદુસ્તાન સબધી માહિતી, પમાર મળુ મનો દોરો, તમેરે દહાન આપી છે

છપાઈ બહાર પડયું છે.

સંગીત ગમ રાયજી નાટક—જાણીતા જુદા જુદા મેંદરો ગમના (૬૦૦) ગાયનોની ભગ્પર એક રમજી દ્વાસ સાથે જેની મેંદરો નવો દુક ૩ દરમા ખપી છે. કીમત ફક્ત આઠ આના. કર્તા પરવતસિંહ હમીરગિંહ. અમિર, પોરટ ચમારગમ.

ત્રીન મંજુર થયેલાં અતિ ઉપયોગી પુસ્તકો, મંગાવો અને ખાતરી કરો.
ફિન્ડરગાર્ટનપદ્ધતિના મુગતવો લખામાઈ હદનુમાઈ પટેલ છે. આ શ્રી, શ્રાવ્ય પેટલાર ૦-૮-૦. અન્ય વેચનાગી રૂશન ગામ ૧ લો. મળુપતરામ મુમટરામ વ્યામ કલાકે વિદ્યાપ્રધારી એલિસ વડોદરા ૦-૫-૦
સચિન બાળગિદ્યા " " ૦-૨-૦
વિષય મુદ્દા મળુ મોગીસાસ બીજામાઈ માધી રૂડ માગર શ્રી રાજા રૂડી ૦-૮-૦

અર્થ મહે વર્ષો ધર્મ તપાસે, તપક વનમાત્ર પમાયે;
 મીનિ વધે પાત્રે તપ તારો, મહાધર્મ ધર્મ અમારો.

પુસ્તક ૧૦ મુદ્રા ૧૯૧૪ અંક ૩ મું.

મહેલો તાતો માઝવે!

ગીત.

(ન તો ને માટે)

મહેલો અલ્લો ન તપ ન, ન તરીતો મેળ, મહેલો ૧
 મહેલોગાઉ મીનિ તપ, ન તપ મહેલો ૨
 કાલકાલ મહેલો ૩
 સારી રીતે સમજાવે, મીનિ આજીવન કાલ, મહેલો ૪
 આમિય સીદ ત્રીધનના કે મત્ર નાલીની માય, મહેલો ૫
 વેપારીનો તપ વેપારે વડ રોણુ વડાય, મહેલો ૬
 ખાત્ર ખીને પતિ ખેડલે દે, મુલે આજકની સાથ, મહેલો ૭
 લાગ્ય ને વળી લાગ તો, નતિ નાખીએ તાલ, મહેલો ૮
 નતો મોટું પેટ નાયલુ દે, તપી કરનું નામ, મહેલો ૯
 આવી રીતે નહિ આજથી, કશે સાદસ કામ, મહેલો ૧૦
 પતિ તમારી કેડ ખાત્રી, લેશ ને દે ત્રયકાલ;

તંતુની પેર દુટી નશે, મોત વિના મરાય. મ'કોડો. ૬
 ક'થણ પ'થ કેમ કાપશે રે, ચાલતાં ના ચલાય;
 હિંડતાં વળી તમે હાંકશે, મસ સંકટ માંય. મ'કોડો. ૭
 ચાંપે ગળું જોઈ ચાલતાં રે, સુખ મળશે સદાય;
 માટે ભવાની માનીને, વળો થાઓ ન વિદાય. મ'કોડો. ૮

(૨)

મ'કોડો કહે સુણ માનુની રે, જોલે એવા શા જોલ;
 થોડું ઘણું તેથી થાયછે, તારી બુદ્ધિનું તોલ. મ'કોડો. ૧
 હામ ધરીને જાઉં હાંશથી રે, લેવા લાખોનો લાલ;
 ટકા સારું સમુદર તરું, ઉઠી જાઉં હું આલ. મ'કોડો. ૨
 કોડથી જાઉં પહાડ ફૂટીને રે, નદી નાખાંનાં નીર;
 વન વટાવી જાઉં વેગથી, સંજળ મારું છે શરીર. મ'કોડો. ૩
 ગોળ વિના ન ગળે ઉતરે રે ગળ્યો લાગેછે ગોળ;
 લોજન લૂણું ન લાવતું, મ્હોમાં આવેછે મોળ. મ'કોડો. ૪
 કાંધે ધરીને લાલું કોથળો રે, ગાંઠે ખાંધીને ગોળ;
 માળવે મળે વિના મૂલનો, ખરી કીધી મેં જોળ. મ'કોડો. ૫
 ખાતાં ખવાય એમ ખાઈને રે, વળી કરશું વેપાર;
 વધતો નફો ખાઈ વેચશું, પછી ધનનો શો પાર. મ'કોડો. ૬
 માટે મૂકી દે ને માનુની રે, તારી લૂણી આ તાણ;
 માળવે જાતાં મને મળે, ખરી દોલત ખાણ. મ'કોડો. ૭

સર વિલિયમ જોન્સ.

સર વિલિયમ જોન્સના નામથી અત્રેના યોગજ વિદ્યાર્થીઓ અમુકવા દશે. જો
 કે આ નામીયા વિદ્વાનનું બાલપણ કેટલાએક છોકરાઓના જેવું અચરત સરખું નથી,
 તોપણ તે જાણવા જોગ હોવા સાથે તેમાંથી બીજા કેટલાક પાઠ મળે છે, જેથી તે અહિંયાં
 સખવાની વધારે જરૂર જણાય છે. આ વાત ઉપર દેશી છોકરાઓ કરતાં દેશી માતાઓએ
 અને દેશી શિક્ષકોએ વધારે ધ્યાન આપવું જોઈએ. આ વાત ઉપરથી જણાશે કે એક
 શીખેલી અને સંચળ માધી એક બાળક બચપણથી કેવું કેળવાય છે, અને આગળ જતાં

દેવી પ્રખ્યાતિ મેળવે છે. તેમજ સિદ્ધકોને જણાશે કે, શીખનાં હોદ્દાઓને રમત અને મનન આપવાથી તેમના જ્ઞાનમાં કેટલો વધારો અને મગજમાં કેટલો સુધારો થાય છે.

સર વિલિયમ ગ્લેન્સ પૂર્વે તરફની ભાષાઓનો પ્રેરિત વિદ્યાર્થી થઈ ગયો છે, તે સારે તે એક કાબેજ ધારા જાણનાર હતો, અને દ્વિદુરતાનમાં એક નાનીચો અને માથાજી નવાળા પીરા થઈ ગયો હતો.

સર વિલિયમ ગ્લેન્સ જ્યારે ત્રણ વરસનો હતો ત્યારે એનો બાપ મરણુ થઈ ગયો હતો. એથી એની કેળવણીને સપભો આપાર તેની વિધવા માતા હવર આવી પડ્યો. વિલ્લમનાં સારા બાપે તેની મા સારી કેળવણી, મહેનત અને સાવધાનીથી સ્ત્રી હતી; જેથી પોતાના આ નાના છોકરોને સારી પેઠે કેળવવા માટે મહેનત કરવા લાગી આ અંગ્રેજ માએ વિલ્લમને યોગ્ય વખતમાં એવે તો અચળ કર્યો કે, ને ચાર વર્ષનો થયો એટલામાં તો તેના હાથમાં જે અગ્રેજ એપડી આપે તે તે સદેશવતી અને જડપથી પાંચી જાતે એ પ્રમાણે વિલ્લમને સારી પેઠે વાચના આવડ્યા પછી તેની રમણુ શક્તિ ખીલવાને તેની બડી માએ તેને શેકમપીઅર અને બીજાઓની બનાવેલી કથાઓમાંની કેટલીક રસીકી કથાઓ મોકલે કરાવી આ પ્રમાણે જાગૃતપણથીજ તેની માદ શક્તિ મજબુત કરવાથીજ તે મોટપડે મજબૂત અને ઠંડુ ભાષાઓ શીખવાને અને કાવ્યાઓ જાણવાને શક્તિવાન થયો હતો.

એ પ્રમાણે નાનો વિલ્લમ સાત વરસનો થયો ત્યારે તેની માએ ધરમાં કેળવવા માટે "ટ્રેસ" નામની સ્કૂલમાં મેલ્યા. અહીં તેણે બે વરસ સારી પેઠે અભ્યાસ કર્યા પછી હાર્ડ અડરમાનથી તેનો ૧૪ માંથી ગયો જેથી તેને નિશાળ છોડી એક વર્ષ સુધી ધરમાં રહેવું પડ્યું. આ આજી વર્ષ વિલ્લમે ધરમાં આજસુખજામાં ટાંક્યું તદિ તેની સાબીતી એટલાજ ઉપરથી મળશે કે જ્યારે તે નિશાળમાં પાઠે આવ્યો, ત્યારે તે નિશાળમાં રોજ અને જે વર્ષ ચકત, ને વર્ષમાં તેને એમાંજામાં આવેલો. એ પ્રમાણે કેટલાક વરસ ગયા પછી જ્યારે વિલ્લમ બાર વરસનો થયો ત્યારે તેને મોટી નિશાળમાં મોકલવામાં આવ્યો. અહીં તેની મજબુત રમણુ શક્તિનો ચળકાટ પહેલવહેલો તજરે પડ્યો એક દિવસે તેની સાથેના નિશાળીઆઓએ એવો હસાવ કર્યો કે તેઓએ પોતપોતાનામાં એક નાટક કરવું. તેનો વિચાર યત્ના વિલ્લમે નાનીચા મોડસથીઅરના "ટેમ્પેસ્ટ" નાટક કરવાની ભલામણ કરી તે બધાને પસંદ આવ્યું પણ ને કપાથી લખી લાવતું તેનો વિચાર પડ્યો. પણ એ વિચારમાં નાના વિલ્લમે તેમને વધારે વાર મુશ્કેલી દીધી તદિ વિલ્લમની માએ તેને ધરમાં શીખવની વેળાએ જે મોડસથીઅરમાંની કેટલીક વાનો મોકલે કરાવી હતી, તેમાં "ટેમ્પેસ્ટ" નાટક પણ કસાવ્યું હતું. તે જને અચાનક મોકલે દેવાથી તે લખી આપવાને તેણે માથે લીધું, અને તે પ્રમાણે તે મોકલેથીજ લખી આપ્યું. એ નાટક કરની વેળાએ "ટેમ્પેસ્ટ" નો જામ વિલ્લમે પોતે ભજવ્યો અને સુવર્ણ એક મન-માનથી રીતે ચાર હિતવે.

એ સ્કૂલમાં તેણે પોતાનો અભ્યાસ ઘણો આમજ વધાર્યો અને યોગ્ય વખતમાં શ્રીક ભાષાની સારી પેઠે આદીની મેળવી, અને આવીકની કેટલીક કવિતાનો તથા વર-છવનાં કેટલાંક ગ્રામકથાં જીનેલો અગ્રેજમાં કવિતા રૂપે તરજીમો કર્યો એ સિવાય

તો પણ તેને એકજ શાળામાં રાખી શકાય, અને તે પ્રમાણે દરેક શાળામાં તેવા શિક્ષક પૂરા પાડી શકાય એ વસ્તુસ્થિતિમાં અને તેવું નથી.

સુધારણાનો બીજો ઉપાય એ છે કે, દરેક શાળામાં જે ઉપશિક્ષક છે, તેને જ ધોરણ સોંપવાં; અને મુખ્યશિક્ષક માત્ર ઉપર ફરતું—તેની દેખરેખ રાખતું રહેવું. ઉપશિક્ષકની શિક્ષણપદ્ધતિઓ તપાસવી; તેની ભૂલો તપાસવી; પદ્ધતિનો કોઈ સરસ નમુનો વખતે વખત બતાવતાં રહેવું; અને એમ દેખરેખ રાખતાં દરેક શિક્ષકની પદ્ધતિઓ સુધારવી આ ઉપાયથી પણ પદ્ધતિઓ અને શિક્ષકો સુધરી શકે તેમ છે, પણ વસ્તુ સ્થિતિમાં એ ઉપાય ચાલી શકે તેમ નથી; કારણ કે ધોરણ અને વિદ્યાર્થીઓ એટલા બધા હોય છે, અને શિક્ષકની સંખ્યા એટલી થોડી હોય છે, કે જેથી મુખ્ય શિક્ષકને આમુક વર્ગ રાખ્યા વગર છૂટકો થતોજ નથી. ત્યારે તેમ વર્ગ રાખતાં છતાં પણ સાફ થઈ શકે કે નહીં ?

જ્યારે વર્ગ રાખવો એમજ નહીં છે, ત્યારે પછી ઉચો રાખવો કે નીચો રાખવો એ સવાલ પાછો આવી પડે છે.

જો વિદ્યાર્થીઓનું શક્તિપ્રકારન કુરવું એજ મુખ્ય કર્તવ્ય હોય, તો તે એક નીચેજ વર્ગ રાખવો, એ મુખ્ય શિક્ષકને ગાટે યોગ્ય છે. કારણ કે તેના સિવાય બીજો કોઈ પણ તે નહીં કરી શકે; પરંતુ ઉંચા ધોરણમાં જે ઉચ્ચતર જ્ઞાન આપવાનું છે, તે પણ તેના વગર બીજો કોઈ નહીં કરી શકે.

આમ દરેક રીતે બંને વર્ગમાં મુખ્ય શિક્ષકની જરૂર છે. પણ આપણે એકથી ચલાવ્યા વગર છૂટકો નથી. માટે દાક્ષતા ઉપાય એજ છે કે, મુખ્ય શિક્ષક ઉચો વર્ગ રાખવો અને ઉંચા વર્ગમાં જે ઉચ્ચતર શિક્ષણ આપવાનું છે, તે આપતાં વચ્ચે વખત મેળવી, નીચેના વર્ગો તપાસતાં રહેવું. ઉંચા ધોરણનું શિક્ષણ આપતાં વચ્ચે વખત નહીંજ મળી શકે એમ તો કંઈ કહેવાયજ નહીં. કારણ કે અભ્યાસના છ કલાકમાં જે જે શીખવવાનું આવે છે, તે તે બધામાં શિક્ષકને એક સરખીજ મહેનત લેવી પડે છે એમ કંઈ નથી. કેટલાક વિષય એવા છે કે જેમાં શિક્ષક ખાસ લક્ષ આપવાનું છે; કેટલાક વિષય એવા છે કે જેમાં શિક્ષક સહેજ સાજ લક્ષ આપવાનું છે; અને કેટલાક વિષય એવા છે કે જેમાં માત્ર ઉપર ઉપરથી દેખરેખ રાખવાની છે. અને જે વિષયોમાં ખાસ લક્ષ આપવાની જરૂર છે; તેમાં પણ હમેશાં કંઈ તેવું ને તેવું લક્ષ આપવું જોઈતું નથી. જો તેમ કરવું પડે તો તે શિક્ષકના શિક્ષણમાંજ ખામી છે; કેમકે જે વિષય પ્રથમ પુષ્કળ લક્ષથી શીખવાતો હોય, તે વિષય પાછળથી એટલો સરળ થાય છે કે વિદ્યાર્થીઓ પોતાની મેળે પણ શીખી શકે છે. આમ મુખ્ય શિક્ષકને પ્રથમના ભાગમાં કદાચ થોડી વધારે મહેનત પડશે, પણ પ્રથમ જો તે વિષયને ક્રમવાર ગોઠવી પાંચથી બંધ એવી રીતે શીખવશે કે પાછળના ધણોખરો ભાગ વિદ્યાર્થીઓ તેની મદદ વગર પણ કરી શકે, તો પછી તેને ઉંચું ધોરણ રાખતાં છતાં, અને શીખવતાં છતાં વખત પણ મળી શકશે; અને તે વખતનો ઉપયોગ બીજા નીચેનાં ધોરણ ઉપર દેખરેખ રાખવામાં સુખેથી કરી શકાય.

વળી દેખરેખ રાખવામાં પણ મુખ્ય શિક્ષકને કંઈ દિવસના દિવસ નથી જોઈતા, કે અભ્યાસનો બધો વખત નથી જોઈતો; પણ માત્ર તેનો થોડો ભાગજ. હમેશાં તેવો થોડો ભાગજ મુખ્ય શિક્ષક દેખરેખની ખાતર રાખે, અને તેટલા વખતમાં બીજા ધોરણને

શીખવતા ઉપશિક્ષકોના શિક્ષણનું નિરીક્ષણ કરે, અને તેમાં થોડા ફેરફાર સૂચવે, અથવા પ્રસંગોપાત્ત કરી બતાવે તો તેથી પણ શિક્ષકોમાં અને શિક્ષણપદ્ધતિઓમાં થયેા ફેરફાર યથા જાણ.

આ પ્રમાણે વિચારો બ્યારે થવીજીએકર શિક્ષણપદ્ધતિશાખામાં હતો, અને બ્યારે બ્યારે પોતાના સહાધ્યાપીઓની સાથે, ' આપણે દરેક આપણને મળવાની રાજ્યા સી રીતે સુધારીશુ ? ' ' આપણું કન્ય સી રીતે બજારશુ ? ' વગેરે પ્રશ્નો વિચારતો, ત્યારે ત્યારે કરતો; અને ઉપર પ્રમાણે નિશ્ચય પર આવતો. આજે તે નિશ્ચયનો ઉપયોગ કરવાનો સમય પામે આગ્યો હતો.

પોતાનો વિચાર ઉપર પ્રમાણે ઉચું ધોરણ રાખવાનો હતો, તોપણ હાલ તેની પાસે આવેલા ચોથા ધોરણને એકદમજ ફેરવી નાખતુ, એ તેને અપોગ્ય લાગ્યુ. અત્યાર સુધી જે જે ધોરણો જેની જેની પામે છે, તે તેનું કામ કેવી રીતે ચલાવે છે, તે તપાસી લેવું, અને પછી તેમાં ફેરફાર કરવો, આમ નહીં કર્યું. પણ એ પ્રમાણે થતા પહેલાં આંસિ-જાણકરુમ પોતાના હમેશના રિવાજ મુજબ છોકરાઓને બોલાવવા જવાને માટે રમ લેવ્યુ. અગ્ય તેમણે કહ્યુ કે " મારી પામે જે છોકરા છે તે બધા નાના નાના છે, જેથી બોલાવવા વગર કોઇ પણ દિવસ ટાળામાં આવતા નથી, હમેશા સવારમાં અને બપોરે પ્રથમ તો એમ કામ કરવુ પડે છે સમયમ એક ક્યાક સુધી એ માટે આખા ગામમાં ફરી લીધા પછી નિયામનું કામ ચલાવાય છે " મુખ્ય મેટેગાજ એ પ્રમાણે કરવાને બીજકુલ ખુલ્લી ન હતા; કારણ કે તેઓ સમજતા હતા કે એવો રીવાજ રાખવાનીજ એ પરિણામ આવે-છે. જેથી નરભેરાખને બોલાવી પૂછ્યુ, તો તેમણે પણ તેનું જ કોણુ —

" આ ગામજ એવુ છે કે જે છોકરાઓને બોલાવવા મયા વગર મોકલતુંજ નથી. જે આપણે બોલાવવા જવાનું બંધ કરશુ, તો છોકરાઓ અજવાજ મુરોલ છે. "

કુસુમ.

અભ્યાસીઓને સૂચના.

આપણા મયા અંકમાં અમે અભ્યાસીઓને અભ્યાસ કરવાના સંબંધમાં ફેરવીક સૂચનાઓ આપી મયા છીએ, હવે આ મામલા અભ્યાસીઓના લગત સંબંધે બે વતો. ફરીશું તો તેમને ઉપયોગી થશે જે માણસને કોઇ પણ ધંધામાં પ્રતિબિન થતું હોય તે માણસે અધિક પ્રકારની સારી સારી રીતેને આપીન ચર્ચાનું લેખ્યું.

૧. સંતત પ્રયત્ન એ કાર્પસિદિ માટે બહુ ઉપયોગનો ગુણ છે કોઇ પણ કાર્યની પાછળ અનેક વિધા છતાં પણ હિમ્મતથી કામી રહી પ્રયત્ન કરવો તેને સંતત પ્રયત્ન કહેવામાં આવે છે. જે તપાસમાં આ ગુણ હોય, પણ તમે જે એકાર બાબત હાથમાં લીધા

પછી તેથી કંટાળી જઈ તેને છોડી દો અને વળી પીછા જાખત હાથમાં લ્યો, તો તમારો આ ગુણ બેશક નાશ પામશે. એટલા માટે કોઈ કામ હાથમાં લીધું એટલે પછી આશ્ચર્ય અને ઉત્સાહથી તે કામ પૂરું કરવું.

૨ સમય રક્ષણ એ પણ કાર્યસિદ્ધિ માટે અવશ્યતો ગુણ છે. નીમંદ્રે સમયે નીમંદ્રું કામ કરવાની ટેવને સમયરક્ષણ કહે છે. આ ગુણ માત્ર નોકરોને અને ધંધાદારીઓને જ પોતાના કામપર વખતસર હાજર થવાને ઉપયોગી છે, એમ જ નથી; પણ અધ્યાત્મીઓને દરરોજના કે અઠવાડિયાના અભ્યાસક્રમને પણ અતિ ઉપયોગી છે. અધ્યાત્મીએ દરરોજનું યાદગર ટેમસ કરી રાખવું, અને આશ્ચર્યથી તેને વળગી રહેવું, તેથી આ ગુણ પ્રાપ્ત થશે.

૩ વૈદ્યેશ્વર્ય ઉઘડવું આ ગુણ કાર્યસિદ્ધિ માટે જરૂરનો છે સંચારમાં મનઃશક્તિ વાળું અને તીવ્ર હોય છે. આ ટેવ પાડવામા તમને ગમે તેટલી મુશ્કેલી પડે તોપણ આ ટેવ તો તમારે જરૂર પાડવી જોઈએ.

૪ મનની દક્ષિણતા આ ગુણ કાર્યસિદ્ધિ માટે અત્યંત આવશ્યક છે. ધણી દક્ષિણતા વિના આ ગુણ પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી. કાર્યસિદ્ધ કરનાર તથા કાર્યનાં નિર્ણય થનાર માણસો વચ્ચે જે મોટો તફાવત છે તે આ ગુણનો છે. જે કાર્ય ઉપર તમે તમારું મન એકાગ્રવાનું ધાવું હોય તેના ઉપરથી ગમે તેવી ઉપાધિઓ છતાં પણ તેને ખસવા દેવું નહિ જો કોઈ કામ કરવા લાયક છે અગ તમને લાગે તો પછી તમે તે કરો, અને વળી સાફ થાય તેમજ કરા; તમારી જેટલી સહિત હોય તેટલી બધી ખર્ચાને પણ તે સાફ કરો.

૫ નિરીક્ષણ આ ગુણ પણ કાર્યસિદ્ધિ માટે કામનો છે તમને જે કોઈ ગળે તેની પાસેથી તમે કોઈ પણ યીખો. કોઈ મૂર્ખમાં મૂર્ખ માણસની શસેથી અથવા દરરોજ બનતાં બહુ બનાવોમાંથી પણ તમે કોઈ જાણવા જેવી વાત મેળવી શકશો.

૬ સૂક્ષ્મદષ્ટિ આ ગુણ પણ કાર્યસિદ્ધિ હેતુનારે મેળવવા જેવો છે. શબ્દોના અને વાક્યોના અર્થનો નિશ્ચય કરવામા તેમજ સિદ્ધાંત અને સ્થાપિત તત્વોનો નિશ્ચય કરવામાં આ ગુણ વગર ચાલતું જ નથી. જો તમારામાં આ ગુણ હશે. તો ઘણીવાર અનિશ્ચિતપણે આમ તેમ મનને અચડાવામાં જે વખત જાય છે તે બચશે. જો તમને કોઈ શબ્દના અર્થ વિષે કે નિદ્રાથી વિષે સંદેહ હોય તો એકદમ ઊંડો અને કાશ જુઓ. જો કોશની અનુકૂળતા તત્કાળ ન હોય તો તે શબ્દ તે દહાડે તો તમારી નોંધણીમાં લખી રાખો. તમારે જો કોઈ પ્રમાણ જોઈતું હોય તો જેમાંથી તે જડે તેમાં તરતજ જુઓ. પણ તે આમ કે તેમ હશે, એમ ઉપલક્ષ્ય દૃષ્ટિથી અનિશ્ચિતપણે માની લેવામાં પ્રશ્ન ઝાલ મળતું નથી, એટલું જ નહિ, પણ નહારી ટેવ પણ પ્રતી જાય છે.

૭ પરિમિતતા એ પણ કાર્યસિદ્ધિમાં ઉપયોગી છે. બોજન, કસરત, અને ઉપમાં પરિમિતપણું રાખવું એ વિદ્યાર્થીને તેમ જીવન બધાને ફાયદાકારક છે. બીજા કોઈના કરતાં આપણા મીવામાં વિદ્યાર્થીઓ કાંઈક ટુરંગી હોય છે. જેમને બેસીને કામ કરવાનું છે જેમના કામને સ્વભાવ; શરીરને બાચામ આપે એવો નથી, તેમની બોજનની રચિ સારી હોતી નથી; અને તેથી તેઓ રચિ ઉત્પન્ન થવાને બોજનના અનેક પ્રકાર બનાવે છે, અને

તે પ્રકારે પરિશ્રમે જરૂરમિને મદ કરીને વ્યાધિ ઉત્પન્ન કરે છે તથા અવગમમાં ખર્ચે મરેલે છે.

૮ નિર્ણય શક્તિ આ શક્તિ આજ્ઞાસીઓની કાર્યસિદ્ધિમાં જરૂરની છે. અગ્રણ્યપદ્ધતિ-શાસ્ત્રે કોઈ આજ્ઞાના અસા ખોટાપણા વિષે કે સંમાન્ય અનુભવ - ૧૫ થી વિશેષ જવા સુધી તમે નિર્ણય કરી શકો નહિ, ૧૫ સુધી તમારું વ્યવસ્થાનકમાં એકા કહેવા કયમ જેવું બાલ્યુ. નિર્ણયશક્તિને કેળવવાવડે તમારા એકપક્ષી વચણ અને બેહેમ નાત પામશે.

શાળોપયોગી પત્રો.

(મધ્ય વર્ષના ૫ ૧૯૦ થી માનુ)

પત્ર ૨ જે.

એક સારી શાળાનું નિયમ.

" વસત પૂર "

શરવા

(પ્રાતઃકાળ)

પ્રેમી પ્રિય પ્રાણ,

અહીં હું મધ્ય સોમવારે પહેલ્યો છું. મળામાં કોઈ પણ જાતની દરજત વેળી પડી નહોતી, પણ વખતે આપ મરેલો વિશેષ ત્યાજ આપનાં મન કયમનું હતું. પણ નવા ઉત્સાહને લીધે તુરતજ સાત થતુ હતું અને કામપર કામચ થવા પછી તે તેવું જાણેજ બન્યું. દર્શી

આપ આ ગામ સહેર નહી, તેમજ ગામકુ પણ નહીં એવું મધ્યમ રિયતિનું છે. આપારી વર્મ-જીનળા કામ કરતા કબુતી, એક કુંબર, પતેરની વરતી પ્રમાણમાં વમારે દોગનું શાળાના વિદ્યાર્થી પરથી જણાય છે, પણ શાળાની રિયતિ પછી સારી છે. હાલ શાળામાં કુલ ૨૦૦ ઉપરાત વિદ્યાર્થીઓ છે, એક મુખ્ય શિક્ષક, છ ઉપશિક્ષક, મળી કુલ સાત શિક્ષક છે. એક પદાધિકારી પણ છે. શાળાના પ્રમાણમાં મહાનની ધણી અમરક છે. શાળાની અન્ય બાહેરની ગિયતિ કેટલીક તને જણાવવા જેવી છે, તે જણાવુ છું.

(૧) શિક્ષકો—મુખ્ય શિક્ષક તાલાહી, ખંતી, જાનમદેનત અને સત્ત ઉચો-મ દરનાશ છે, તેની માથે પેનાના ધંધા સજાથી પણ એમણે મળું સારું જાન અને અગ્રણ્ય, એ બેક મેળખ્યાં છે. વિદ્યાર્થીઓપર, અને સદવાસમાં આવતા અન મંડળપર, અમમ અલાવવાની તેમની રીતિ ઉત્કૃષ્ટ છે. કેટલાકને જાનના પ્રમાણે, કેટલાકને સવા-

તુરંતના પ્રભાવે, અને કેટલાકને “ જરૂરને પ્રસંગે બનતી મદદ કરવી. ” આ વગેરે શુભોના પ્રતાપથી તેમણે તાત્કાલા શિક્ષકોની, આશ્રમજનોની, અને વિદ્યાર્થીઓની પ્રીતિ સારી સંપાદન કરી છે. (વગેરે હકીકત મને એક આસિસ્ટન્ટે કહી હતી જે કેટલીકનો અનુભવ પણ કર્યો.) આ ઉત્સાહી શિક્ષકના ઉત્સાહથી ઉપશિક્ષકો પણ ઉત્સાહી થયા છે; તેમાં જે કે કેટલાએક મનમાં ને મનમાં કચવાતા હશે પણ ખરા; પણ માસ્તર સાહેબે પોતાના શુભોની મદદ વડે તેમને એટલા બધા વશ કરી લીધા છે કે—તેઓ જાણે દરેક પુતળાંજ હોય (!) તેમ વર્તે છે.

(૨) હાજરી—સારી હાજરી અને તે પણ નિયમિત એ શાળાસુધારકનો મુખ્ય મદદગાર વિષય છે. શાળામાં હાજરી ન રહે તો શાળામાં જે જે વિષયો શીખવાય, તે તે તમામતું હાઈ ગેરહાજર રહેનાર વિદ્યાર્થીઓ ન સમજે. વળી હાજરી સારી રહેતી હોય પણ તે નિયમિત ન હોય તો કશા લાભની નથી. એક વિદ્યાર્થી સાત વાગે આવે, એકાદ બે સાડાસાત વાગે આવે, અને એકાદ બે સાડાઆઠ વાગે આવે એ શા કામનું ? સાડાઆઠ સુધી આપાએલું શિક્ષણ સાડાઆઠ વાગે આવનાર વિદ્યાર્થીઓને ક્યાંથી મળે ? તેનું હાઈ તેઓ ક્યાંથી સમજે ? આમ થાય ત્યારે એક વર્ગ ખરાબ થાય, ને તેજ નિયમે બધા વર્ગો—આખી શાળા—ખરાબ થાય. આ શાળામાં તેનું બનતું નથી. કારણ કે ટાઇમ પહેલાં બધા કલાક દરેક શિક્ષક આવે છે. ‘ માસ્તર સાહેબ આવી ગયા હશે તો આપણે મોડા મજાપણું ’ એવા હેતુથી વિદ્યાર્થીઓ વહેલા આવે છે. વહેલા આવવાના નંબરો પૂરાવવામાં આવે છે, એટલે નંબરની લાલચે પણ વહેલા આવે છે. વળી ટાઇમટેબલો એવી રીતે ગોઠવેલાં છે કે વિદ્યાર્થીઓને પ્રથમનો અર્ધો કલાક રમત ગમતનો—વિદ્યાર્થીઓને રમુજ પડે તેવા વિષયનો રાખેલો હોય છે, ને તેથી પણ વિદ્યાર્થીઓ શાળામાં વહેલા વહેલા આવે છે. પ્રસંગોપાત એમ પણ કરવામાં આવતું જણાય છે કે આખા મહીનામાં જે છોકરો બધા દિવસ હાજર રહે તેને અમુક-કાગળ-પેનસિલ-અમુક ઉપયોગી-તેમની પસંદગીની-ઓપકી-વગેરે ઇનામ આપવામાં આવે છે. વળી દરરોજ હાજર અને કિયો નંબર (હાજર થયામાં) રાખનારને તેથી વધારે ઇનામ આપવામાં આવે છે. આ અને એના જેવી યુક્તિઓ સારી અને નિયમિત હાજરી રાખવામાં બહુ મદદ કરે છે. વખતે કોઈક વિદ્યાર્થી રહી ગયો હોય તો ટાઇમ પહેલાં અર્ધો કલાકથીજ બોલાવવાની તજવીજ કરવામાં આવે છે, એટલે ટાઇમ થતાં અગાઉ જોઈતી હાજરી થઈ રહે છે.

(૩) વ્યવસ્થા.—

અ. વર્ગોની વ્યવસ્થા.—ટાઇમ થતાં પહેલાં દર ગિનિટે પહેલો ઘંટ વગાડવામાં આવે છે; ઘંટ થતાંજ તમામ વિદ્યાર્થીઓ વર્ગવાર કંપાઉન્ડમાં ઊભા રહે, એટલે દરેક શિક્ષકો પોતપોતાના વર્ગને કબાલત કરાવે છે. શ્રીમંત મહારાજના સાહેબના શુભ-જ્ઞાનની, ઇશ્વર પ્રાર્થનાની, વગેરે કવિતાઓ કબાલત થયા બાદ ટાઇમ થતાં સુધી બોલાવવામાં આવે છે. બરાબર ટાઇમે બીજો ઘંટ કરવામાં આવે છે. બીજો ઘંટ થતાં વિદ્યાર્થી દોશના સ્પર્શાનકે અનુક્રમે જઈએ છે. દરેક વર્ગોની જગા નિયમિત છે એટલે બીજ-કુલ ગરમડ ન થતાં વર્ગો બરાબર બોલાવ છે. વર્ગો બેસાડવાની જગ્યાએ વિદ્યાર્થીઓને વ્યવસ્થા શીખવવાની ખાતર ચૂનાની લીટીઓ દોરેલી છે. તે એવી રીતે કે, વિદ્યાર્થી બેસવાની સામે એક લીટી, તેની સામે દફતર, પાટી, વગેરે સામાન ચૂકાવે માટે એક

લીગ. આથી વિદ્યાર્થીઓની અને તેના સામાનની વ્યવસ્થા એવી મારમ સચવાય છે કે, તે જોઈ જોનારને આનંદ થયા શિવાય રહેજ નથી. બધાનો સરસામાન સીંચી લીટીમાં એક માખેા રહે, વિદ્યાર્થીઓ ઊભા થાય ત્યારે નેમના પગની આગળથી સામેના લીટીને જગાએ આડીને રહે, પગઢાળી દા- કમ્પા પત્તુ ઢાળીજ વ્યવસ્થિત દારનો દેખાવ દેખાવ; આ અને તે િ માથે વાચતી વખતે ચોપડી કપા દાવમાં જાતરી કેમ જાતરી, આખથી ફેટલી ફર ગખતી, ચોપડીવાળા દાથ કેમ રાખવો, બીજા દાથ કેમ રાખવો, કેમ કબા રહેતું આ અને એના જેવી કુવેરાળી અનેક પદ્ધતિ આ શાળાના વિદ્યાર્થીઓને ટેવદ મએલી હોવાથી દેખાવ તો એવો જુનસુરત થાય છે, અને પ્રેક્ષકને એવો તો આનંદ થાય છે કે જસ. આ નધે પ્રતાપ વ્યવસ્થાનોજ છે.

૪. દફતરની વ્યવસ્થા—દરેક ઉપજિજ્ઞાને પોતાને કરવાના દફતરો કામની વહેમણી કરી આપેલી છે. તે તે સજલનુ નમામ દફતર જે તે શિક્ષકો પાસેજ રહેવા માટે દરેક ઉપજિજ્ઞાને અદેખી પેડી આપવામા આવી છે આમ કરવાથી કેહ શિક્ષકને દફતરનો વધારે ખોળે ન પડના નિયમિત રીતે દફતરનુ કામ દરેક શિક્ષક ઠાગજ પુર મરે કરે છે. બધા ઉપજિજ્ઞાને દફતરી કામ બધુ આવડે એટલા માટે દર જણ જણુ માસે દફતરની અદલા બદલી કરવામા આવે છે. દરેક શિક્ષકોના દફતરના પેડીઓ એક બના ઇંદી ચોરડીમાજ રાખવામા આવે છે, કે જેની કોઇ પત્તુ કામગ, ચોપડા, વગેરે બહાર હોય તો રખજુ ન રહે, અને મુખ્ય શિક્ષકને તા નવાનુ કીક પડે

૫. સ્વચ્છતાને માટે વ્યવસ્થા—શાળામા સ્વચ્છતા રાખવા મજલનું મહુ ખરું કામ પદાવજાતે માપવામા આવ્યુ છે. પછુ તેને માટે શિક્ષકો તદ્દન બેદરકાર ન રહે, તેટલા માટે જે વર્ગ જે જગોએ ખમ છે. તેટલી જગામા સ્વચ્છતા રાખવાનું તે વર્ગના શિક્ષકને સુચવેજુ હોય છે. શિક્ષક અને પદાવજો આ એના કાગજથી શાળાની સ્વચ્છતા સખી છતમ પજિતની રહે છે. આખી શાળામા કોઇ પણ જગોએ થુંકો અથવા શાડીનો ડાથ મારા જોવામા આવતો નથી તેનુ કારણુ પણ આજ છે. વખતે કાજ વિદ્યાર્થી અજાણનાં ગાદીનો ડાથ પાડ નો છુત પદાવજો પાને ધોવગલી નાખવામા આવે છે. વિદ્યાર્થીઓ સધારે ઘનજુ કરી મો ઝાઢ. અને બગેરે નાહી, ધોઇ કપાળમા ધર્મ મૂરજા સંક્રમે, વગેરે કરી, ધોએના સ્વચ્છ ફાટજાટકયા વિનાના (ફાટલા હોય તો સાધીને) કપડાં પહેરી શાળામા આવે છે

૬. સમદરથાતની વ્યવસ્થા—સમદરથાતની વ્યવસ્થા અહીં છતમ પ્રકારની છે. જે કે સરકાર સજે સમદરથાતની સારી વ્યવસ્થાને માટે વજાતો સામાન મનેસે નથી. તોપણ યોગ્ય ખર્ચે જે વ્યવસ્થા રાખવામા આવી છે તે ધખીજ છતમ છે. એક એવજામા આવેલી (જાગરેટના પાટીઆનો) ચોડડી તે જ સમદરથાતને તમામ આંતે ગોઠવેલી છે તે એડી રીતે કે, દરેક ઉપર નજર ફેરવી, એછી વજે સદરથાથી બોળી રાકય, જે વજુ જે જગાએ જકવામા આવી છે તે જગોએ તે વજુના નખની ગીડી સ્વચ્છ સાલ યાદીથી આંધી-સખી-ચોડેલી છે તે એટલાજ માટે કે અમુક વજુ સર્ધ પાટી મૂકતા જમા મેલવામા વખત માગવો ન પડે. અને જથી જધા ફેર ન મૂકય ગરેરીને જુદા જુદા રંગ એર મી કામનો વડે મુજોળીવ કરેલી છે, કે જેથી વિદ્યાર્થીઓના મન મહેજ તે તમ આકર્ષય અને રાગાતની શોખાયા રંધારે થાય

૬. શિક્ષણના સહાયક સાધનોની વ્યવસ્થા—અહીં શિક્ષણને ઉપયોગી સાધનોની જેવી વ્યવસ્થા મેં જોઈ તેવી ઉચ્ચ વ્યવસ્થા આજસુધી જોઈ નહોતી. વાંચન પુસ્તકોમાં આવતા સુતર, રેશમ, ઉન, અને તેથી થતા દોરા, કપડાં, વગેરેના જુદા જુદા અનેક નમુનાઓ તકતાઓમાં ગોઠવી તેવા ધણા તકતાઓ ભીંતોપર દારખંધ ગોઠવેલા છે, ને તેનો ઉપયોગ પણ હરવખત શિક્ષણ આપતી વખતે કરવામાં આવે છે. ખુબી એ છે કે વ્યવસ્થા સાચવવાની ખાતર તકતાઓ માટે જે સુકા ભીંતોમાં નાંખેલી છે તે પણ વ્યવસ્થિત ને એક સીધી લીટીમાં છે. શ્રીમંત મહારાજના સાહેબ સયાજીરાવ ખડાદુરની મોટી છબી-ફોટોગ્રાફ શાળાદારની સામેજ-શાળામાં આવનારને પ્રથમ દર્શન થાય, તેવી જ રીતે સુશોભિત બનાવી લટકાવેલી છે. ઇતિહાસમાં આવતા પ્રખ્યાત પુરૂષો જિઓ જેવાં કે, દીપુ સુન્નતાન, હૈદરઅલી, લાડ રીષન, હજપતિ શિવાજી મહારાજ, દિંદોધારક પૂજ્ય દાદાભાઈ નવરોજી, કયાસરે દિંદ મહારાણી વિક્ટોરિયા, ઝાંશીની રાણી, એ અને એવાજ અનેક મહાજનોના ફોટોગ્રાફ તેમનાં ટુંક છપન ચરિત્રો સાથે લટકાવેલાં છે, તેથી વિદ્યાર્થીઓને એ ઇતિહાસનો વિષય ધણોજ રમુજી થઈ પડે છે. ધર્મ-દરજ-આળકો સમજે એટલા માટે કેટલાંક પૌરાણિક ચિત્રો, શંકર, ગણપતિ, સરસ્વતી, કૃષ્ણ, વગેરે દેવતાઈ, યુરોપ, અમેરિકા, વગેરે સુધરેલા દેશોના રીતિ રીવાજો દર્શક, નવીન યંત્રો દર્શક, પદ્ધતિઓ દર્શક, એવા અનેક ફોટોગ્રાફો લટકાવવામાં આવ્યા છે. રંગની હડીકત શીખવવાની ખાતર એક રંગનો તકતો બનાવેલો છે, તે જોવાથી સાધારણ માણસ પણ કયા રંગના મેળાપથી કયો રંગ થાય છે, ને કયો રંગ કયા કયા બે રંગ મળીને થાય છે, એ ઝટ સમજી શકે તેવું છે. તેમજ વગર અને પહેલા ધોરણનો વર્ગ ખેસે છે તે જગોએ ભીંતપર આકારનાં જુદાં જુદાં ચીત્રો કાઢેલાં છે. ને નકશો ચીતરનારને માટે નકશા ચીતરી પાડીઆપર મોડી જે તે વર્ગના ઉપયોગને માટે જે વર્ગ જે જગોએ ખેસે છે તે ઠેકાણે મૂકેલા છે.

બાકી, શિક્ષણના સાધનોની વ્યવસ્થા એ સારી અને નિયમિત હાજરીના જેવું જ કામ કરે છે એમ મને આ શાળા પ્રથમ અનુભવ આપે છે. (અપૂર્ણ) જીવન.

માણસ કેટલે ઉંચે ચઢી શકે છે?

ખાખીલનનો મિનારો બાંધવા માંડ્યો ત્યારથી તે આજ લગી માણસો ઉંચે સ્વર્ગ બણી જવાનો સંતત ચલ કરતા આવ્યા છે. છેલ્લાં કેટલાંક વરસથી નવી નવી શોધો કરવાના હેતુથી તથા વિદ્યા સંબંધી કેટલીક ગમતકારિક માહિતી મેળવવાની હમ્દાસી આકાશ તરફ ગમન કરવાના પ્રયત્નો થયા કરે છે. આ પ્રયત્નો તેમની હિંમતને માટે વખાણવા જેવા છે; અને વિદ્યાના શોધને માટે તે વળી વધારે પ્રશંસાપાત્ર છે.

ગોડુંક થયાં બર્લિન શહેરમાંથી એક માનુષી છટું બચ્ચન ઉડાડવામાં આવ્યું હતું; અને તે, આજ સુધીમાં મનુષ્યો પોતાનાં સાધનો વડે ધણામાં ધણા જેટલે પહોંચી શક્યા હતા તે કરતાં પણ વધારે ઉંચે પહોંચ્યું હતું. તે બંધનમાં કેઈ માનુષ્ય ચડ્યો

નહેતો, પણ તેમાં એક ખારેખીટર અને ધર્મોખીટર મૂકવામાં આવ્યા હતા. એ બંને થયે એવી બનાવટનાં હતાં કે જનૂન કેટલે ઉંચે ચડ્યું છે તથા ત્યાં હવા કેટલી ઠંડી છે, તેનું માપ તેમા એવી મેજે રહી શકે જ્યારે તે જનૂન પાંચ પૃથ્વી પર આવ્યું, ત્યારે તેમાજ ખારેખીટર ઉપરથી જનજ્વામા આવ્યું કે તે જનૂન સાંઝ અધિવાર માઇલ ઉંચે ચડ્યું હતું; અને તેમાના ધર્મોખીટરનો પારો શન્યની નીચે જઇ અંત ઉપર હતો.

મજે ઉંચે ચડતુ એ મનુષ્યને માટે ધણુ બધાંર કામ છે દરીઆની સપાટીથી ચાર મૈલ જેટલે ઉંચે ધણુ થોડા માણુમોજ પહોંચી શક્યા છે એટલે ઉંચે પહોંચતા પહેલાં વચમાજ દવાના પાનપાપણુને લીધે તથા અનિગમ ઠંડીને લીધે જીવતુ મુરકેજ થઈ પડે છે. એમ છતાં પણ રિયા સજીવી શોધ કરનારા મજાક માણુમો એતુ સાદસ કરતાં અડકતા નથી.

પાઠશી થોડાક વરસોમા અઘાશમા ત્રણ મુસાફરીઓ કરવામા આવી હતી—નેએ જનૂનમાં એમીને સાઝ પાચ મૈલ જેટલે ઉંચે ચડ્યા હતા, આઠવી ઉચાઇએ ઉચામા ઉચા જરફના તરતાં વાદળાને સમસજ તેએ જાજ પહોંચ્યા હતા. સને ૧૮૬૨ ની સાલમાં અમેજી વાણુશાસ્ત્રીઓ કાકસલેન અને એસર ૨૯૦૦૦ ફીટ જેટલી ઉચાઇએ ચડ્યા હતા. પગ તથા તેઓ, એમાન ધઈ મજા દતા. અને તેઓ જે પાળળથી જીવતા રહ્યા એ કાઠ હારી ચમકારજ માનવો જોઈએ. સને ૧૮૭૮ મા ત્રણ કે ચ શીષકો પણ સમજમ એટલી ઉચાઇએ ચડ્યા હતા. તેમજો એ કે આકિમજનનો જાયો પુષ્કળ સાથે રાખ્યો હતો, તથાધિ દવાની ત ગીને લીધે તેમાના એ મરજી પાચ્યા હતા.

ઉંચે ચડવાનો કૌથી આશ્ચર્યકારક પ્રયત્ન જે કરવામા આવેો હતો તે છેક દમ-જીતો છે. સને ૧૮૯૩ મા ઘાઝર બર્મન જનૂનમા એમીને સમજમ છ માઇલ જેટલે ઉંચે ચડ્યો હતો. તે સ્થળમા ધર્મોખીટરનો પારો શન્યની નીચે પજ અંશ જતો રચો હતો. પૂરના જવામાં આકિમજનનો શાસ લેવાનું તેવાથી જની આવ્યુ તેથી તેને ધણી આપદા પડી નહોતી. આઠવી ઉચાઇએ આજ સુધીમા માણુસ ધણીમા ધણુ ઉંચે પહોંચી શક્યું છે.

જનૂન ધણુ ઝડપથી ઉંચે ચડે છે, અને તે વખતનો તેનો દેખાવ બહુમા મનુષ્યની ઉંચે ચડવાની ધારવીમા વધારો કરે છે એસર પચાસ મીનોટમા પાચ મૈલ મથો હતો અને મુનાઇટઃ રેડ્સનો એચ. એ દેજવ પાચમિનિટમા એક મૈલ એ પ્રમાણે ઉંચો ચડ્યો હતો.

માણુમો જનૂનની મહાતનાથી જેટલી ઉચાઇએ ચડી શકે છે તેના કરતા પગ મ ધજોજ ઝોજો જીવે ચડી શકે છે મુનાઇટઃ રેડ્સના મોસીન રોડર પાસેની જુહિલ નામની કુમરી પરાની વેધશાળામાંથી એક પગ મ ચડાવવામાં આવ્યો હતો, તે કુમરી ૧૨થી ૮૦૪૦ ફીટ જેટલે ઉંચે ચડ્યો હતો, અને એમ કહે છે કે હજી સુધી પગ મ એવી વધારે ઉંચે ચડ્યો દેખ એમ જનજ્વામાં નથી.

પ્રશિયા અને ફ્રાન્સની સરહદ વખતે એક માણુસ જનૂનમાં એમી. ઉંચે ચડી પારી-સની બદાર નીકળી મથો હતો, તેડે પેતાની આશામી મુસાફરીનો જ્વાન લખ્યો છે તે

લગાંર રમૂજ જાણી અહીં ઉતાવળ છે. તે લખે છે કે, હું જેનું ધણી ધણી સંભાળથી જતન કરું છું તે કૃત્તા કૃતરાની આમડી છે-મોટા કાળા કૃતરાની આમડી છે. પણ તે આમડીની અંદર શું સમાયણું છે? ધણી વખત માણસ જાતમાં જે પ્રેમભક્તિ અને અક્ષય માત્રમ પડતી નથી, તે એવી કાળી કૃતરાની આમડીની અંદર સમાયણી છે.

એક વાર લડાઈમાં જ્યારે હું જખમી થયો હતો અને કાંઈ મારી મદદે આવે એમ નહોતું. તે વખતે એ કાળા કૃતરાએ મારો પ્રાણ બચાવ્યો હતો. એ એકજવાર બચાવ્યો હતો એમ નહિ, એવા તો ધણીએ પ્રસંગમાં તેણે મારી સેવા જળવી હતી.

ખીજે એક દાખલો આપું છું. એમ બન્યું કે એક વાર અમે પારીસમાં ગયા હતા. પ્રશિયન લરકે તે વખતે પારીસ શહેરને ઘેરા ઘાલ્યો હતો અને તેથી અમે પણ શહેરમાં સપડાઈ ગયા હતા. જો અમારે શહેરમાંથી બહાર નીકળી જવું હોત તો અમને પાસ મળવાનો સંભવ હતો, તથાપિ ગમ્મત જોવાની ખાતર પાસ ખાસની દરકાર કરી નહિ. ગમ્મત જોવાનો મને એવો શોખ હતો કે અમને (મને અને મારા કૃતરાને) બૂખ લાગી હતી, અને બિલાડીના માંસના એક ટુકડાના પાંચ શિલિંગ પડતા હતા (લડાઈ અને ઘેરાને લીધે એવી મોઢવારી થઈ ગઈ હતી.) તથાપિ હું રોકાયો.

મારા વહાલા કૃતરાને હું મારી નગર આગળથી જરા પણ દૂર ખસવા દેતો નહોતો. કૃતરાના માંસનો બાપ શેરના બે શિલિંગ જેટલો ચઢી ગયો હતો, અને તેના ચિકારીઓ રાત દહાડે સાગ જોતા ફૂંકાઈ કરતા હતા.

એક વખત અમે પારીસની પ્રખ્યાત હોટેલ ડી વીલી-આગળ યજ્ઞને જતા હતા. શાંતિનો સમય હો કે લડાઈનો હો તથાપિ આ હોટેલ આગળ કાંઈ ને કાંઈ ગમ્મતની ધમાચકડી ચાલી જ રહેતી હતી. આ વખતે ત્યાં આગળ ફ્રેન્ચો એક બલૂનમાં ગ્યાસ બરી રહ્યા હતા. કેમકે કેટલાંક આડવાડીયાંથી ઘેરા પડેલો હતો તેથી બહારના લોકો સાથે બહાર ચલાવવાને તેમને એટલું એજ સાધન હતું.

તે જગોએ આસપાસ કેટલાક યાંબલા રોપી તે પર જાહેર ખખરો ચોટી દીધી હતી. તેમાંની એક જાહેર ખખર વાંચવાને હું રોકાયો. તે જાહેર ખખરમાં એમ લખેલું હતું કે કેટલાક અગત્યના લેખપત્ર તેજ રાત્રે બહાર મોકલવાની જરૂર છે; અને જે માણસ એ લખોટા બહાર લેઈ જવાનું માથે રાખશે તેને સારું છનામ આપવામાં આવશે.

મેં કૃતરા સામું જોયું અને કૃતરે મારા સામું જોયું. તેણે પૂંછડી હલાવી અને મેં માથું હલાવ્યું. પછી અમે ત્યાંથી ચાલ્યા અને તેની ઓશીસમાં ગયા. આ કાગ સોંપવાને અમે પૂરતા વિશ્વાસ પાત્ર છીએ, એ વાતની ઓશીસના અમલદારોની અમે સહલથી ખાતરી કરી આપી; માત્ર એક એજ વાત મુરકેલ હતી કે અમારા બેમાંથી એકે જણે પહેલાં બલૂનમાં બેસીને મુસાફરી કરી નહોતી.

પછી તે દિવસે બપોર પછી આખો વખત એક બલૂન સંબંધી માહિતી ધરાવનાર માણસની પાસે બેસી તે વિશે સારીપેટ માહિતી મેળવી. આખા પારીસમાં પણ તે વખતે એટલો એજ ચપ્પુસ બલૂન સંબંધી જાનપણો રહી જવા પામ્યો હતો.

સાંજ પડી એટલે ઓશીસરે મને દસ્તાવેજના લખોટા આપ્યા, અને મેં તે મારા

ગળવામાં મૂક્યા એ કબોળા મારા ફૂલને આપ્યા હોત તો જેટલા સચામત રહેત તેના કરતાં મારી પાને વધારે સચામત રહે એમ નહોતુ, પણ તમે બેબોલ છો કે તેને મળવા નહોતાં.

ગળ અમવાળી હતી, ફૂલ ઘોડા વાદળા હતા અમારો વિચાર એવો હતો કે એકાદ મોટું વાદળુ આવીને ચક્રમા કેક દકાઈ ત્ય પે વખતે બપૂન હોયુ, કેમકે ફરમને છૂપા અનુચરો દારા અમારી છાતી વાત જાણી મયા હતા, અને આ હવામ્મ વદામ્મ જેવું પારીમમાથી બહાર નીકળવાને હયે ચડે કે તરતજ તેનો નામ કરવાને ધણુક માણસો બહુકમા ગ્રાણીએ બગીને નૈવાર ધણ ટાપી રહ્યા હતા

એક મોટું વાદળુ આવ્યુ, ચક્રમા દકાઈ મયો, અને અંધાર ધણું કે તરતજ બપૂનની દોરીએ છોડી દેશમા આવી. અમે ઉપડ્યા હયે ચક્રમા લામ્યા હયે-હયે-હયે માલ્યા. બપૂન પણ મગઆતમા ધીમે ધીમે ચક્રવાને બદલે ઠણું હરો નવો નવો વેગ જાણે ઉપજ કરતુ હોત તેમ અપાર બધ સમગ્રત ચાલ્યુ માલ્યુ તે માલ્યુ, પછી અટક્યુ ન નહિ આ વખતે માન મનને એક જાતની નાખુશમરક મામળી કિપજ ધણ આવી અને તેને બૂલી જવા માટે મે ટોપવામાથી માથુ બહાર કાઢી નીચે જાયુ

એક ફાલુ વાર આ મોટું મહેર મારી નીચે જાણે તરવા લાગ્યુ, પછી રોટરની આશપામ શનુએના ઘેરામા રાને તાપવાને જો બગતા કપો હમે, તે જાણે બગતાનુ એક મોટું ચક્ર હોવાની એમ અને બાસવા વાગ્યુ મે કેટલાક ઉપરા ઉપરી થત અવાજ સામ-જ્યા અને મારી નીચે દૂર બગતાના ઝમકાગ એવા તરતજ મે માર માથુ પાછુ ટોપવામા જોચી લીધુ.

હવે ટાડ મળીજ વાવા લાગી. પાસ પણ મદાબજાતારથી મેવાવા લાગ્યો, એક ફાલુમા અમારી બેઠકગાની દરેક વરતુ બીની બીની ધણ મધ પેલા કાળા બાહજધે અતિ શીકારક અવાજથી રડવા માડ્યુ ફૂલગનુ એતુ રડતુ તમે કહી સામળ્યું પણ નહિ હોત, આ તેનો મહેનોજ અવાજ હતો મે તેને બે વાનો કહેવાનો થત તે કવો પણ પવન અને ઠંડીને લીધે મારો અવાજ હડી મયો ફગીને નુ તેને કાંઈક કહ્યુ, એટલામા એક બીજી વેગમાળો ફૂં મારે બપૂને માર્યો અને સરેદ સ્તરેદ અદ્રકાર અમારા મોઢા ઉપર પડ્યો.

તરતજ મારી ખાતરી ધણ કે ને કાળુ વાદળુ રોટર ઉપર નરતું હતું તેમા ચક્રને અમે પકારે થવા છીએ, અને દટ્ટ પણ હયેજ ચક્રમા જક્રમે છીએ એ વિચાર મારા મનમા આગ્યો, એટલે માર માથુ અમવા લાગ્યુ

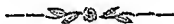
પછે બપૂનનું ઢાકણુ હવાકવાને મે દોરકુ પકડ્યુ અને બે અવા માંડ્યું હું દોરકું બે ચુકું એમ હું જાણતો હતો ખરો, પણ ઠંડીયા કે પછા કાળુ જાણે માર કારબુથી મારા હાથ એવા એટર મારી મયા હતા કે કોચાનો સપસં મારા હાથને લામનો નહોતો મમે તેમ, પણ બપૂનનું શું થયું તેના મે કાજળ વરમાર કરી નહિ હું એક વાર એક પાસે અને પછી બીજી વારે એમ એવા ખાવા લાગ્યો ફૂળમે દટ્ટ બૂમે પડતોજ હતો, પણ તે જાણે એક નૈજ ઉપર હોત એમ અને લામણું હતું મારા હાથ દોરકા પરથી ખસી પડે છે એ

મને સમજાતું હતું, પણ પાછા તેને ખસેડીને દોરડા પર મૂકવાનું મારા કાચુમાં રહ્યું નહોતું. પછી હું ઢગલો થઇને બેઠકમાં નીચે પડી ગયો એવું મને આખું ઝાંખુ યાદ આવે છે.

ત્યાર પછી કેટલી વારે મેં મારી આંખ ઉઘાડી તેની મને ખબર નથી, પણ હું સારો સુદ્ધિમાં છું એમ મને લાગ્યું. પછી હું કથી જગોએ છું તેનું મને સ્મરણ થયું. હું તરતજ ઉભો થયો. અમે એક ફળઆગ ઉપર તરતા હતા. ત્યાંથી પાસેજ એક ગામડું હતું. આ બધો બનાવ શી રીતે બન્યો તે જાણવાને મેં આસપાસ જોયું તો ટોપજાને એક છેડે મારો વદાલો ધરડો ફૂતરો બેઠેલો હતો; તે પોતાના પ્રિય પ્રાણને માટે કમર બાંધી મેહેનત કરતો હતો. તે ઢાંકણાનું દોરડું ઢાંતમાં ધાલીને તેની જોડલી શક્તિ હતી તે પ્રમાણે ખેંચતો હતો. એની રાત્રીઓજ થઇ ગયેલી આંખો ઉઝી થઇ અને મારા પર દરી, તથા એની પૂંછડીનો છેડો હસાવવાને તે મેહેનત કરતો હોય એમ મારા જોવામાં આવ્યું.

મેં લગ્ન નામ્નું અને પછી અમે જમીન પર ઉતર્યા. તે વખતે એ ફૂતરો ઓટલો ખુશી થયો કે કાંઈ કહેવાની વાત નહિ. તે એક વાર બચીને બહાર ફેંદી પડ્યો અને જાણે સ્પષ્ટ સંજ્ઞા બોલીનેજ કહેતો હોયની તેમ તેણે જણાવ્યું કે “ શું તમે એમ નથી ધારતા કે આપણા બેમાંથી એક જણ પણ બલૂન સંબંધી કાંઈક જ્ઞાન મેળવે, તે વગર આપણે ફરીથી બલૂનમાં બેસીને ઉંચે ન ચઢીએ એજ ઠીક છે ? ”

ચર્ચાપત્ર.

હોદ્દાથી જમીનતરામ મનસુખરામ પંડ્યા પૂછે છે કે,

- ૧ છટ્ટી ચોપડીના પાઠ ઉપમાં બીજા પેરિઆફની લીટી ૫ માં “ છાપવાને સાર તૈયાર કરેલાં પરબીઆં સદ્દસાનેા થર પાથરી તેના પર તે બધો છાપો ઊતારી લેજે. ” એમાં સદ્દસા શબ્દ વાપર્યો છે તે શું હશે ?
- ૨ છટ્ટી ચોપડીના પાઠ ૭૮ માં પેરેલા બધામાં છેલ્લી ટુંકમાં “ સદ્દ વિદ્યાવિતા પામર જન પ્રોઢા પશુ ” આ ટુંકણે પામર ગાણુએ મોટા પશુ માધક છે એમ અર્થ લેવાય છે કે શી રીતે ? “ જો પ્રોઢા જન પામર પશુ ” આમ હોત તો મારા ધારવા પ્રમાણે કાંઈ વાંધા જન્મુ નથી. વળી પામર અને પ્રોઢા એ શબ્દોની માત્રા પણ એક સરખીજ છે જ્યેથી એમ લેખ શકાય કે નહિ ?
- ૩ છટ્ટી ચોપડીમાં મનને ઉપદેશ કવિતા ૧૨૪ માં છે તેમાં “ તું ગાને જરા જગ-દીશ તથા ” આગ છે. મારા ધારવા પ્રમાણે જરા ને બદલે જરા હોયતો વધારે સાફ. તો મૂળ એમજ હશે કે પ્રફુનીજ ભૂલ થઇ હશે ?
- ૪ “ સલામ દોગર ” એમાં દોગર શબ્દનો અર્થ શું હશે ?

જવાબ,

- ૧ ગાપાણુને પકવીને તૈયાર કરેલો ચૂનો, એવો અર્થ આ જગોએ સદ્દસાને લેવો.
- ૨ મનુષ્યના જ્ઞાનના પ્રગાણુમાં મુક્ત, સુસુક્ત, વિપચી, અને પામર, એવા ચાર બેઠ વિદ્યાનોએ પાડેલા છે. પરલોક સંબંધી જ્ઞાન તો રહ્યું, પણ નિદાન સંસારના સુખભોગ પણ જે ભોગવી જાણતા નથી, પણ કેવળ દોરની પેઠે વેતરૂં કરા જાણે છે અથવા એકીની પેઠે નિરર્થક આયુષ્ય ગાળે છે તેમને પામર કહેજે. એવા પામર જન મોટા પશુ જેવા છે. એમ કહેવાની કવિની મતલબ છે; તેને ફેરવવાની જરૂર નથી. તમારા ધારવા પ્રમાણે પશુનું વિશેષણ પામર થઇ શકે નહિ.
- ૩ પ્રફુની ભૂલ છે. ‘ જરા ’ શબ્દ ખરો છે.
- ૪ દોગર એટલે બીજું.

देशी केळवणी खातुं.
इनाम माटे मंजूर थपल्या मराठी पुस्तको
 (५ ११ या भाषण)

अनुक्रम नंबर	पुस्तकचु नांव	कर्ता अथवा प्रकट कर्ता	किंमत		विशेष हकीकत.
			र.	आ. प.	
१११	मराठ्यांचा पद्मनंद शत- हाण	जगदीश महादेव सुनार	०	७	०
११२	शास्त्रगुरु निव	गोविंद रामोदाजी जीर्णत	०	१	६
११३	नवीन ज्ञानिण टोपी	गंगाधरस रणेय महामहारा.	०	४	६
११४	बालाभिरामचुबाली एउल्लाम भा १	गोनीलाल नेमचर मोदी			
११५	विण बाबाचें पुस्तक	बाई मेरन बाई न धारादास	०	८	०
११६	लोकबाचें धाणकाम भा १	बाई हसणीबाई गजपतीरा	१	०	०
११७	सद्वोध निर्दिष्ट	धकर रामचंद्र इनवजणे	१	०	०

J. A. DALAL
 विशाषिधारी.

इनाम माटे मंजूर थपल्या शुभरात्री पुस्तको.
 (५ आन्वो भाषण)

अनुक्रम नंबर	पुस्तकचे नांव.	कर्ता अथवा प्रकट कर्ता.	किंमत		विशेष हकीकत.
			र.	आ.पे	
३०२	मजिदम मक.	म. रा. हुयेराज जगनपास.	०	३	०
३०३	पद्युद्ध रक्षक	नी. दादी अंगनछ कर्ता प्र नर करनाज सुजर्ष जन्वाय १९२० पदवीपत्र अटका नवादी भंडारी	०	२	०
३०४	विद्यानि अभिलेखी भोव	स. जगनपास सजुभास	०	५	०
३०५	१२ भा १ मराठी रमने	म. रा. गोविंदभास देशी भास देगाव	०	४	०
३०६	शुभरात्री ओटम	दरजपल भोवजसम	०	१	०
३०७	भाषाभूषण दीपक	मोटाभास. सापुछ मोटा सापुछ.	०	१२	०
३०८	गजराज नया भा २ इति अने दिग्दर्शननी भुमो- नी मोठ प्रभो. १९२६.	म. रा. उपनयस भगन सास	०	२	०

J. A. DALAL
 विशाषिधारी.

વટહુકમ નં. ૭.

અભ્યાસ કરવાને માટે છોકરાઓ રાતે શાળામાં કે શિક્ષકને ઘેર મુક રહે છે એવી હકીકત જાણવામાં આવી છે. આ રીવાજ પસંદ કરવા લાયક નથી. આ બાબત ચાલુસાલની આ ખાતાના અધિકારીઓની કમિટીમાં પણ ચર્ચા ચાલી હતી, સખળ જણાવવાનું કે—શાળામાં કે શિક્ષકને ઘેર છોકરા અભ્યાસને માટે સુધ ન રહે એવી તજવીજ દરેક શાળાના મુખ્ય મહેતાજી તરફથી રહેવી જોઈએ. તા. ૨૨ નવેમ્બર ૧૮૯૭.

J. A. DALAL.

હલસખ.

વિદ્યાધિકારી.

વટહુકમ નં. ૮ સન ૧૮૯૮-૯૮.

આ તરફથી વટહુકમ નં. ૫૯ તા. ૨૮-૩-૯૭ નો નાપાસ થયેલા છોકરાઓને વર્ગ ચઢાવવાની બાબતમાં કરવામાં આવેલા છે, તે બાબત ચાલુ સાલની આ ખાતાના અધિકારીઓની કમિટીમાં એમ જાણવામાં આવ્યું કે—કેટલેક ઠેકાણે નાણાક છોકરાઓને આ વટહુકમના આધારે મહેતાજીઓને વર્ગ ચઢાવવાની જરૂર પડે છે. આ પ્રમાણે બનવું હોય તો તે બરાબર નથી, સખળ તે અટકાવવાની જરૂર જાણી નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવે છે:—

- ૧ ઉપર જણાવેલા વટહુકમ નં. ૫૯ ની પેટા કલમ ૩ માં કોઈ પણ બે વિષય (હેડ) માં પસાર થયેલા વિદ્યાર્થીને ઉપલા ધોરણમાં ચઢાવવા લખેલું છે. આમાં કયા હેડ (વિષય) તેની વિગત આવી નથી, સખળ લેખન અને કલિહાસ સૂચોળ એ બે વિષયમાં નાપાસ થયેલાને ઉપલા ધોરણમાં લેવા દરકત નથી; પરંતુ ગણિત અને વાંચન એ બે વિષયમાં નાપાસ થનારને ઉપલા ધોરણમાં લેવા નહીં.
- ૨ છેક કાચા છોકરાને વર્ગ ચઢાવવામાં આવતા તે અટકાવવાની ખાતર ઉપરનો વટહુકમ કરવામાં આવ્યો હતો. આ વટહુકમ પ્રમાણે હકીકત હોય તે છતાં ખાસ નાણાકના કારણે કોઈ વિદ્યાર્થીને ઉપલા ધોરણમાં ન લેવા જેવો જણાય તો તેમ કરવાની મુખ્ય મહેતાજીને સત્તા છે. કેમકે શાળાના પરિણામની યત્નશીલ જવાબદારી તેમના ઉપર રહેલી છે. જન મતજી દર્શાવવામાં આવ્યું છે. તો તે પ્રમાણે તમામ શાળા-દર નથી. તમામ આ તા. ૨૨ માહે નવેમ્બર સન ૧૮૯૭

જરૂર શાલ્ક ખરે છે.

J. A. DALAL.

વિદ્યાધિકારી.

વટકુકમ નં. ૯૦

જે કન્યાશાળાઓમાં પાઠ્યાભ્યાસ અનુસાર સિદ્ધ જ્ઞાન એટલે પ્રત્યક્ષ સ્વીકૃત કરવા સંગ્રહી નિમજવામાં આવે છે તે શાળાઓની દેડમીએસ અમર દેડમામર રનાત કારની વચ્ચે ૧૯૦૨ ની નક્કી એન ચાલુ સાંજની આ ખાતાના અધિક એન કારી મળવાના અનુ મમળ અનુસારના કુલ-એકમ કમ અત ન વ ૧૮૦૦ ને ૬ માગર જે દોષ તેમજે દાખર રહેતું જોઈએ અને એ દાખર ની ગતે મળે એમ કરતું જોઈએ. કદાપી કોઈ કારખાં એકાદ વખતે દાખર ન રહેવાય તો પોતાના ખરેસા અસિદ્ધ રહેને દાખર રહેવા કહેતું જોઈએ, અને તે બદલ પ્રાંતના રા. જા. એલ્યુ. ઈ-રેપેટર સાહેબને ધખો અમર આપવી તા રર માટે નવેમર સન ૧૮૯૭

J. A. DALAL

દલસુખ

વિચારધારી.

વટકુકમ નં. ૧૦.

આ ખાતાના વિષયે ભાગ ર વનો કસમ ૧૪૮ માં આખી નિ-જાગની હર વણ મદિને તમામ વિષયમાં રીતસર પરીક્ષા લેવાનું અજાણે છે, તે પ્રમાણે તમામ શાળાઓમાં યતુ નથી એમ ચાલુ સાંજની અધિકારી-ઓની હામિદીમાં જાણવામાં આવેલું હતું આ ખાતાના નિયાર ચક્ર સર્વ-નુખને હરી વટકુકમ કરવાનું રેના આ ખાતાની તમામ શાળાઓના મુખ્ય મેટેનાઇએને નિચે મુજબ અજાણવામાં આવે છે—

૧ ઉપર અજાણેડી કસમ પ્રમાણે ઉકે શાળા વરદથી બરાબર અમલ થયો જોઈએ અને તારીક પરીક્ષા વખતે પરીક્ષકે તે કામ થવા બદલ ખાતી કરવી જોઈએ

૨ શાળાના કામના મેટેનાઇ આવી પરીક્ષા વખતે રાત્ર ઉપર જાવ તો ઈન્ચાર્જ મેટેનાઇએ પરીક્ષા લેવી જોઈએ. કદાપી એક વિમાસિક પરીક્ષા થઈ ગયે બે માસ થઈ ગયા હોય તો મુખ્ય મેટેનાઇએ પરીક્ષા લેઈ રાત્ર ઉપર જાયું જોઈએ અર્થાત એક પણ વિમાસિક પરીક્ષા બાકી રહેઈ નય એવો અરજ ન આ-વવો જોઈએ

૩ એકાદ વિમાસિક પરીક્ષા વખતે મુખ્ય મેટેનાઇની બાકી કામ તો નવા આજનાર મેટેનાઇને તે બદલની સંખી સૂચના આપવા જાયું જોઈએ

ઉપર પ્રમાણે વિમાસિક પરીક્ષાના સંબંધમાં વહીવટ રાખવો. તા. રર નવેમર સન ૧૮૯૭.

J. A. DALAL

દલસુખ

વિચારધારી.

કમી થયો છે, કારણ કે એવા ધિરબુદ્ધી ઉપર પ્રભુ તે પૂરો
કોમકરનો છે.

તે દિવસે જ. તા ૧૯૦૧ વર્ષે ને ૧૯૦૧ જાની ૧૧ મના કે સમયે
" ૧૧-૧૧-૦૧ " કારે નવ-૧૧-૦૧ ૧૯૦૧ મના વખતે
જાણે તે તે ૩૨૧ મી ને ૧૧-૧૧-૦૧ ૧૯૦૧ મના
દિવસે
દાખલ ને ૧૧-૧૧-૦૧ ૧૯૦૧ મના
૧૧-૧૧-૦૧ ૧૯૦૧ મના

ઉપર મના ને ૧૧-૧૧-૦૧ ૧૯૦૧ મના
આમલ આગળી ને ૧૧-૧૧-૦૧ ૧૯૦૧ મના
આ દેશકાર મુજબ દાખલ ને ૧૧-૧૧-૦૧ ૧૯૦૧ મના
વાર નથી. તા ૧૯૦૧-૧૯૦૨ મુ ખાતા

J A DALAL

દલદલ

વિરધિકારી

સરકારી નં. ૧૬ મના ૧૯૦૨-૦૩.

આ ખાતાના નિમંત્રણ નામ ૨ નામ કમલ ૧૧૧ મા નીચે પ્રમાણે
અજારે મુ છે—

" નિચાળ ઉપર આખાનું દેખાયે માટે રચનિક અધિકારીઓ "
 " તથા સભ્ય મુદરથો જેઓ નિચાળના કામના ઉપર પરાગના "
 " હોય તેઓની એક મુલ કમિટી નામુકાના વડીવદારની બ "
 " સામજીકી ડિરેક્ટર નીમરી કમિટીના મુજબી ઓછા અને "
 " માંયથી વધારે મેમ્બર નીમયા નહીં કમિટીના મેમ્બરો "
 " પેકી રાજનામુ આપવાથી કે બીજા કારણથી જે કમી થાય "
 " તેની જગ્યા પૂરવા માટે મેદેનાજીએ હન્પેક્ટરને તિપાઈ કરેલો, "
 " હન્પેક્ટરે વડીવદારના અનુમતથી લાવક માજુલ મુકરર "
 " કરી કમિટીના લખલ કરવા મંજુરી આપવી "

સર કમલમા મુજબી કરી તેને ગદલે નીચે અજારેની લખલ કર-
વામાં આવે છે—

" નિચાળ ઉપર આખાનું દેખાયે રાખવા માટે રચનિક "
 " અધિકારીઓ તથા અભ્યુદયથી જેઓ નિચાળના કામના "
 " ઉપર પરાગના હોય તેઓની એક મુલ કમિટી નામુકાના વડી- "
 " વદાર સાહેબની અમલખીયા ઉપરથી એલ્યુકેશનલ હન્પે- "
 " ક્ટરે નીમરી કમિટીના મુજબી ઓછા અને માંયથી વધારે "
 " મેમ્બર નીમયા નહીં કમિટીના મેમ્બરો પેકી રાજનામુ આ- "
 " પવાથી કે બીજા કારણથી જે કમી થાય તેની જગ્યા પૂરવા "
 " માટે મેદેનાજીએ ઉપરથી એલ્યુકેશનલ હન્પેક્ટરને તિપાઈ "
 " કરેલો; ઉપરથી એલ્યુકેશનલ હન્પેક્ટરે વડીવદાર સાહે- "
 " બના અનુમતથી લાવક માજુલ મુકરર કરી તેને કમિટીના "
 " લખલ કરવા મંજુરી આપવી "

ઉપર પ્રમાણે મુજબી કરવામાં આવ્યો છે. અગત્ય તેને અનુસરી
દેવથી લખના વળગતાંમાં તરફથી અમલ થયો જોઈએ તા ૨ માટે નવ-
મારે સન ૧૯૦૨ મુ ખાતા.

J A DALAL

વિરધિકારી

વટહુકમ નં. ૧૭

આશુ સાથે શાળાઓની તપાસણી કરતાં જણાવ્યું છે કે છઠ્ઠા ધોરણના છોકરાઓ પણ વ્યાકરણ તથા અંકગણિતના વિષયમાં ધણા કાચા રહે છે. ભાષા અને ગણિતના પેટા વિષયોના માફકની ગોઠવણ તોતાં એમ જણાય છે કે પરીક્ષામાં ઓછા છોકરાને વ્યાકરણ વ્યયમાં અંકગણિતમાં અથવા બંનેમાં સ્વયં માફ મળે તો પણ તેના ખીજા પેટા વિષયોના માફકનો સરવાળો તે મુખ્ય વિષયના કુલ માર્કેનો એક તૃતીયાંશ થાય તો તે પાસ થઈ શકે છે; અર્થાત્ માર્ક છોકરાને ખીજાથી ઓછા ધોરણ સુધીમાં માત્ર મોડાનાં લેખાંજ સાચાં આવડે અને અંકગણિત ગિલકૂલ ન આવડે તો પણ તે છઠ્ઠા ધોરણ સુધી દરેક ધોરણમાં પાસ થઈ શકે છે; તેજ પ્રમાણે વ્યાકરણ પણ ન આવડતા પાસ થઈ શકે છે.

૨ આ પ્રમાણે યતુ યોગ્ય જણાવતું નથી. સજન હાસવવામા આવે છે કે દરેક ધોરણના અંકગણિત તથા વ્યાકરણના પેટા વિષયોમાં જે વિદ્યાર્થીને એક ચતુર્થાંશ માફ ન મળે, તેને પરીક્ષક અધિકારીઓએ તે મુખ્ય વિષયમાં નાપાસ ગણવો.

૩ આ હુકમ હાલ તરત સર્વ પ્રકારની છોકરાઓની શાળાઓને તા. ૩૧ ડિસેમ્બરમાં આવે છે.

૪ આ હુકમ પ્રસિદ્ધ થયે તેનો અગત્ય કરવાનો છે.

૫ આશુ છે કે વ્યાકરણ તથા ગણિતના અભ્યાસ ઉપર હવે ૫૭૦ વધારે સાઈકલો આપશે તા. ૨૭ નવેમ્બર સને ૧૮૯૭

J. A. DALAL.

દસસુખ

વિદ્યાવિહારી.

વટહુકમ નંબર ૧૮.

વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે નમુના નં. ૧૨ મુજબ વગર ધોરણના છોકરાંનું અભ્યાસ પત્રક લેવામા આવે છે, તેમાં “દાખલ થતી વખતે અભ્યાસ” એવું આસન છે તેમાં ફેરફાર કરવા આશુ આપતી આ ખાતાની અધીકારીઓની હિમ્મતમાં વિચાર થયો તે ઉપરથી જણાવવાનું કે—સદર પત્રકમાં “દાખલ થતી વખતે અભ્યાસ” એવું આસન છે તેને ખાસે “દાખલ થતી વખતેના અભ્યાસ અગર મધ વાર્ષિક પરીક્ષા પહેલાંના વિદ્યાર્થી દોષ તે” “મધ પરીક્ષા વખતેના અભ્યાસ” એ પ્રમાણે દાખલ કરવું. વગર ધોરણના ધણે બાળે નવા વિદ્યાર્થી દોષ છે એટલે તેમનો દાખલ થતી વખતેના અભ્યાસ પૂરવો અને જે જુનું વિદ્યાર્થી મધ સાલના દોષ તેમનો મધ પરીક્ષા વખતેના અભ્યાસ દાખલ કરવા તા. ૧ ડિસેમ્બર સને ૧૮૯૭.

J. A. DALAL.

દસસુખ

વિદ્યાવિહારી.

વટહુકમ નંબર ૧૯.

કેલકાક મહેતાજીએ ચાંતાની શાળાના આસિસ્ટન્ટ પાસેથી કમિશનરનો સામાન ખરીદ કરી તેની પાવતી લે છે. એમ એક દામે જોવામાં આવ્યું છે. આવી રીતે આસિસ્ટન્ટ પાસેથી સામાન મેલતેની પાવતી લેતી એ વસ્તુને પડી આખી ગિરફા સરકારી નોકરીમાં દોષ ખાનગી પડ્યા કરે છે એમ મનાવવાને કારણ મળે છે. આ વિષય જ્યાં આપનો દોષ ત્યાં તુરંત નષ્ટ થવો જોઈએ. તા. ૮ ડિસેમ્બર સને ૧૮૯૭ મુ. ગોવરધો.

J. A. DALAL.

દામોદર. અં. પ્ર.

વિદ્યાવિહારી.

અહેરખખર.

રા. બા. હરગોવિંદકાસ કાલકાદાસ કાંઠાવાળાનાં રચેલાં પુસ્તકોની નવીન આ-
વૃત્તિઓ—

પદ્ધિપત્ર	૮-૪-૦
દેગી કારીગરીને ઉત્તેજન બા. ૧	૦-૪-૦
દેગી કારીગરીને ઉત્તેજન બા. ૨	૦-૧-૦
અધિરી નાગરીનો મધ્યવર્તન	૦-૧૨-૦
મલોસુની મુસાફરી.	૦-૪-૦
બે બેટોનો.	૦-૮-૦
કાબી રૂપસુદરી	૦-૪-૦
૦ સુધુ બાકરખ.	૦-૧-૩
૦ નડુ બાકરખ.	૦-૧૦-૦
૦ નડુ અંકમખિત.	૧-૪-૦
૦ બુદ્ધાવિયા.	૦-૭-૦
નીચે અને વૈ કિક ધમ.	૦-૩-૩

૧ મિત્રપત્રમાં પ્રગટ થયેલાં મે. ૧૧ માંથી અને બાકીનાં બી. ૬૨ દુકાનપદ્ધિપત્રમાં
ન. ૧૦ થી કે કાંતોને ત્યાંથી અગતી મુલા-૩ નડુ બાકરખ અને નવસરથી સબલી જાતગ-
વિયા હપામેથી કામી કામને મગશે.

સોનેરી તક-કિ મતી ભેટ !!

મહાજન-મંડળ.

“મહાજન મંડળ” નામે અહીં મધ્ય કામમાં ગારા તરફથી હપાધને જદાર
પડે છે જેમાં અહર આરતવર્ણના યાત્રીન તથા અરોચીત લખામ ૧૦૦ મહાભાગને
જેવા કે,—હાલિયો, પ્રધાનેશ, મદરખો, મદાપતિઓ, મધ્યપ્રતેકો, મદકવિઓ,
મેટા ભાગો, પેટો, મળીત શાસ્ત્રીઓ, પગપકારી જનો, ન મળિત પુત્રો અને સાસરો,
મહામતીઓ, વરગનાઓ, વિદુષી બાતઓ અથવા પંડિતાઓ અને વિદેશી ૧૦ પ્રવર્તકો
મલકિની જીવનચરિત્ર વિગતારાંક લખવામાં આવ્યા છે. એ રીતે રાધા આદિ જે
૧૫૦૦ પડો છે અને તેના મહાજન યોજના પૂર્ણ મેનેરી નાગજા આસ
પિત્રાપત્રમાં તેવા મળી મળેલા છે આ મધ્ય વિદ્યાન અને પ્રત્યક્ષ કીર્મત મહા-
રાજા શ્રીરાધાદેવ આપકવાદ ગંગાખાસજીલ સમરોર બહાદુરને તેમની
આમ પરવાનગીથી અર્પણ કરવામાં આવ્યા છે તેમજ તેના અમજાએ એ નામદારગીની
સદર હપા મહાપાત્રો આવી છે. સુરસાધામાં આવે મેટા અને હાલ મધ્ય આ પ્ર-
માણ છે, એવેત પદ્ધા વિદ્યોનો આમયાય છે તેની મળી પ્રતો ધાવજ લખવામાં આવી
જે છે એજ તેની મહાપત્રો પ્રતિ છે વા મહત્તી તમજ પ્રતો એટલે કે (૧૫૦)
હતી તે મહાપત્રો દા વસાજ પરમાનંદ આદિ જાને મહત્તી તેવામાં આવી છે. મારે
એ વિગત આદરે તેમના તમજ મુલાકાત કાલકાદાસ દેરીશે એવે ગરનામે એકલકા વિમળ
સર્વેશ આદરે. ૭-૮-૨૦ પેટરેજ મહા દશે જુજ પ્રતો રહી છે, મારે સવર મંગાવી
દશે જે “રોપા તે પટેશ.” આ મંદન. પ્રમાણ તથા અનુક્રમિત “સોનારી”
મંદને એકલકા તેમજ આમાં આતોની દીકર મેટાથી મળાવી સુ.

૫ આંખસીઆરા.

મુગનલાલ નરેતમદાસ જેલ

૧૫૨૨ખખ પાકે.

“સોનારી કાકમરી” હાલિયો રીતો

અનુક્રમણિકા.

વિષય.

૧. મુદ્દતો બધી....
૨. સર એડમન્ડ સાન્ડરસ...
૩. સુશિક્ષક.
૪. નિર્ણયમાલિકા.
૫. સાલોપયોગી પત્રો.
૬. નોકરીમાં સાવચેતી.
૭. મરજીયા.
૮. ગાયકવાડ સરકારનું કેળવણીખાતું. (ધનામ પત્રકો.)
૯. સરકારી.

સ્વીકાર.

ખાજા મનન પોથી આ નામની ચોપડા તેના કર્તા તરફથી મળી છે નાનાં કરાને અક વગેરે ક્રમ શીખવવા એ મળેલી એમ કટલીક મુક્તિઓ ખતાવી છે : ધારણ બહારના શિક્ષકો તેથી મુક્તિઓ કામે લગાડે તો સારું. આંકના કાલ આવે તો જોડે તેના મનોમતો આપ્યા છે, તે પણ ઉપયોગી છે. વળી એક નીતિની વાત આ તે પણ નાનાં છોડારને ઘણી આસર કરે તેવી છે. એકજ વાતમાં સાવચેતી, સ્પર્ધા, સંખ્યાંત, વગેરે અનેક શુભો ખતાવી આપ્યા છે, તે વખાણવા લાયક છે, હેરટે કાળકે વ આપ્યાં છે. શાળા ખાતાના શિક્ષકો એવા વાર આ પુસ્તક વાંચી જશે તો તેમને તે ઉપયોગી થશે. કીમત રૂ. ૦-૨-૦ છે. મુંબઈ, મુરત, પડોદરા, અમદાવાદ, વગેરે ઠેકા પ્રખ્યાત બુક સેલરો પામેથી મળે છે.

અગત્યની સૂચના.

આજના આંક સાથે શિવાજી નોંધેતના જે હેન્ડખીયો વહે ચવામાં આવેલાં ના ઉપર અગાસા આઢકોતુ પૂરતું ધ્યાન અમો એવીએછીએ અને જાણાવવામાં ખુર ઉપજે છે કે જાનેવારીની મુદતને બદલે નામ નોંધાવવાની મુદત એપ્રિલ આખર સુધીની ખારીએ મે. ૧૯૦૨. ખાતે એલેક્ટ્રીકલ પુસ્તકોના પરમાત્મક મુદતો છે.

છપાઈ બહાર પડ્યું છે.

સંગીત રામ રાવણ નાટક—અષ્ટાંકી જુદા જુદા સેકડો રાગનાં (૬૦૦ ગાયનોથી ભરપૂર એક રમૂજ દારસ સાથે જેની સેકડો નકલો હુંક મુદતમાં ખપી છે કીમત ફક્ત આઢ આના. કર્તા પરવતસિંહ હમીરસિંહ, ઝલોર, પોરટ અમારગામ.

નવીન મંજુર થયેલાં અતિ ઉપયોગી પુસ્તકો. મગાવો અને ખાતરી કરો કિન્ડરગાર્ટનપદ્ધતિના મૂળતત્વો લખામાઈ લક્ષુમાઈ પટેલ હે. મા. શુ. શાળા પેટલાદ ૦-૮-૦. અક્ષય જેઠાનારની દુકાન ભાગ ૧ લો. મંજુપતરાગ મુગટરામ વ્યાસ કનાઈ, વિદ્યાધિકારી આદિસ વડોદરા ૦-૫-૦ અમિત્ર જાળશિક્ષા ૦-૨-૦ વિદ્યાકેશ ગુણુ જોગીલાલ બીખામાઈ મોંધી હેઠ મારતર શુ શાળા કડી ૦-૮-૦

અર્થ મલે વર્ણો ધર્મ સધાવે, જ્ઞાન મલે સનમાન વમાવે;
મીનિ વધે વસારે જશ સારો, એ શિશુશિક્ષણ વર્મ અમારો.

પુસ્તક ૧૦ મું. માત્ર. સંવત્ ૧૯૫૪. અંક ૪ થો.

મૃત્યુનો ભય.

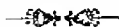
શાકુંભવિદીકિત.

જો તું વિશ્વ અપાર જમાં અહગણે આવી રહ્યા વિસ્તરી,
ત્યાં છે વસિત અનંતકોટિ, ગળના તેની શકે કો કરી ?
આ બૃમંડલ અદ્વૈત ત્યાં અલુ સમું, ત્યાં લેખ તારું કશું ?
છવે કે મરિ ભય તોય જગમાં છાલું પડે ના તમું. ૧
કાચો કુંબ જો ભયો વણસનાં શી વાર લાગે કહે ?
એવી કાપ, અપાય લાખ જગમાં, શી આશ તેની રહે ?
મારાં હેઠુ ધનાદિ ધામ ધરણી એવા મમત્તે ભર્યા,
છોડીને સહુ એક જ પલકમાં કે' કો નથી સચર્યા. ૨
ચાલે ત્યાં લગી હેઠુની જતનથી તું નિત્ય રજા કરે,
આ પાસે અનિવાર કાજ જતને નો નિત્ય ભક્ત્યા-રહે;
માયા મો'બત માન મોહ મદને તું તો જમાવ્યા કરે,
તો આ કૂર કુટીલ કાજ. પગમાં સર્વે સમાવ્યા કરે. ૩

માણું જો કદિ તેં ચતૂર ચિતમાં લાંબા કરી તર્કને,
 રાગી એક જિવાડવા બહુ દંવા આણી ઘણા અર્કને;
 હાથા શારિરશાસ્ત્રિઓનિ મદદે, યુદ્ધી ગળે, જ્ઞાનથી,
 વિદ્યાથી, અતિશે પ્રયોગબળથી, શે સિદ્ધ થાતું નથી ? ૪
 માટે ધીરજ રાખ દાખ ન જરી તું દીનતા દેહમાં,
 મૃત્યુ હાય ! લઈ જશે, રહિ જશે માયા બધી ગેહમાં !
 જ્યાં ત્યાં તો જગમધ્ય જીવન કરી ચોડાંક વર્ષો લગી,
 છેલ્લે જાવું જરૂર તો પછી કહે આ મૃદ્ધિ કેાની સગી ! ૫
 થા થા શર, ન દીન થા, મરણ તો સ્વાભાવિ છે મર્ત્યને,
 ના બી'તો મરવાયિ જે મરિ ગયા તેમાં કરી સર્તને;
 સોફ્ટેટીસ સિકંદરાદિ મનુ ને વ્યાસાદિએ ના રહ્યા,
 તારા જંધુ પિતા પિતામહ અને માતામહો ક્યાં ગયા ? ૬
 તારાથી અધિકા ભયાર્ત, ધનમાં તારાયિ શ્રીમંત જે,
 તારાથી અતિ કેામળા, સુખિ નરો, તારાયિ ધીમંત જે;
 તારાથી અધિકા કુટુંબિ સહુના આધાર જે એકલા,
 તેઓ મૃત્યુસુખે પડ્યા, તવ હવે કાં બી'ક રાખે ભલા ! ૭
 કેાટી જીવ મરે દરેક પલકે તેની નથી કાળજી,
 તું આ એક મલીન દેહ ગચવા ઈચ્છા કરે છે હજી !
 કે' કે' જીવિ કરીશ શો જગન તું, જાતાં રહી શું જશે !
 માયાથી ભય મોહ થાય જનને વીચારથી તે ખસે. ૮
 જીવ્યાં જો દશ વીશ વર્ષ અદકાં તોએ ન તૃપ્તી થશે,
 વૃદ્ધાપો વધશે, અપંગ જનશે, તો શે સુખે જીવશે ?
 રોગે દુઃખિ થશે, સુતાદિ દમશે, આશા નહિ ખૂટશે,
 મૃત્યુનો ભય તોય આજ સરખો છોડેચો નહીં છૂટશે. ૯
 છોડી એક અવાસ અન્ય સદને વાસો કરો છો તમો,
 કાલી જૂતું નવીન વસ્ત્ર ધરતાં ક્યારે કરો છો તમો ?
 છોડી 'ખાળપણ' યુવાન યનિને નિત્યે વિલાસે રમો,
 તો આ દેહ તજી નવીન ધરવો, એમાં ભયે શે ભમો ? ૧૦
 આ તો જ્ઞાન કથા વૃથા, નયિ ચલું ત્યાગી વિરાગી હજી,
 બ્રાતા, એમ ન માન, સત્ય કહું છું તે માનિ રે'જે સજી;
 જ્યાં સૂધી નવ મોહ ભય મનથી ત્યાં સૂધિ આ ત્રાસ છે,
 જાતાં મોહ ભયાદિ સર્વ શંભશે જાણી પ્રેમ પાસ છે. ૧૧

નીતીથી નિત્ય વર્તતાં બન્ન વિધે, બીની તથા કાલ્યની,
વીતી માણસની નિહાળિ મરતાં, જોતા ગતી કાળની,
સે'તાં 'શાંતિયિ વર્તમાન બનતુ, સતોષને મેવતા,
દે'વુ' નિત્ય નિહાળિ કામ નબળાં જાણી જનોથી મતા. ૧૨

સર પુડમંડ સાન્ડરસ.

બીની ચાર્લ્સ પાદશાહના વખતમા સર એડમન્ડ સાન્ડરસ નામે હવ્ઝાડની
પડી કારદનો એક વડો ન્યાયાધિશ થઇ ગયો છે આ નામીયા ન્યાયાધીશના બાળપણથી
દેરાસ જોતાં આપણને થયું આશ્ચર્ય કેમ થાય છે અને જોએ મરીયાઇનુ બાદાનુ કરી
પોતાની માડી દાવતમા પડી રહેતુ દો તેમો મોટો નિચર અને શારે દિવસિરી પેસ
થરી અમેજોમાં કહેવત છે કે, " પેસા મેગરગતે રસો ખજારના જોવા ધારી છે " વળી
બીજી એવો પણ કહેવત છે કે " જ્યા મન્છ છે, ત્યા મરો છે " આ બે કહેવતો આનામીયા
ન્યાયાધીશની છ દમીના દેરાસ ઉપરથી ખરી પડે છે. મરીયાઇને લીધે જોએએ દુનિયામા
વધવાની તક ખોલ દોષ, તેઓએ આ વાત વચી માત્ર સમુગ્રી પકડવી જોઇએ છીએ,
પણ જોએએ એવી તક ખોલ નહિ દોષ, તેઓએ આ વાત પોતાના અંતઃકરણમા ખૂબ
ચાક રાખી દુનિયાના ધોરી રસ્તા કેપર આપણુ નહિ પણ ધરીને દોડવુ જોઇએ

સર એડમન્ડ સાન્ડરસ કે જોના નામની આગળ આપણે મર એડો માત્ર બરેલ
હવ્ઝાજ જોઈએ છીએ. અને જોને આખા એકસિદનમાંના મન્ન પડી કારદનો સરેથી
વડો ન્યાયાધિશ જળીએ છીએ, તે વખતમા એરી મરીમ દાક્તરમા હનો કે તે આગળ
હતા અને મોટે દરજ્જે પદોત્તર, એવુ જો કાઇ તેનુ અરિય કહત તો અગ્રીત તેને
નિવાનનો પાદશાહ કરીને કહેત સર એડમન્ડ ન્યારે જાને છોકરો હતો. ત્યારે તે તદન
ચારસા વિનાનો તથા પરમાર વિનાનો અને બીજારી દાવતમાં દતો તેના માગાપ કાળ
દતાં, અને તેઓએ ક્યારે મજબૂ પામ્યા તે તે પોને કદુ જળજુને ન હતો, તેમજ તે વિધે
બીજુ' પણ કાઇ જળજુ' નહોતુ' તેનું કાઇ પણ મથુ નહોતુ. જણે કે સર એડમન્ડને
આકાસ કપરથી કે હી લીધેલા દોષ, તેમ તે જિયામે છેકજ નિમધાર હતો તેનું પેડ મર-
વાનો આધાર કે હ વ્યાજુની ક્યા કપરજ હતો નાનો એડમન્ડ એકાર એક વડીવતી
એકિમમાં દાખલ થયો ત્યા ત્યામા સખનાશ માજુમે તેને જે કામ તોપે તે તે કરનો,
અને તેઓના સાથે તે પગીજ મરીયાઇથી અને અનિચર નમનાથી વર્તે. તેના જકણમા
તે સખનાગએ તેને જે કાંઈ આજગા તે કપર તે મિયારો પેતાનું ઊંચરોન નજાનો આ
નામ છોકરાની આડી મરીયાઇ અને નમનાઇ જોઇને એકિમના સખમા માજુલેને તેવી
પગીજ ક્યા આજની અને તેને જેથી કાવદો થાય તેડુ કરવાને તેઓ હમિલા મરીજ

એ વિચારજ ઘડી નાખવો; અને આપણે આપણી મેઝે સાત વાગે, એ વાગે, અથવા અમુક વાગે નિશાળે જવાનું છે, આ વિચાર હાઈલ કરી દેવો. ”

આ પ્રમાણે પ્રથમ ઉપર ઉપરનો પ્રતીકાર સ્વયં પછી દરે બે પ્રતીકાર ગતા-પવા મોડ્યો:—

“ વળી છોકરાઓને જોમ અને તેમ વેહેલા હાજર કરવાનો ઉપાય ખરું પૂછવો તો આપણા હાથમાં છે— આપણે જે શિક્ષણ આપીએ છીએ તે શિક્ષણમાંજ છે. તમે જે બાબતો છોકરાઓને શીખવોછો, તે બાબતમાં એ એવું કરી શકો કે છોકરાઓને તેમાં રસ પડે—તે શીખવાનું તેને ખાસ મન થાય; તો તેઓ પોતાની મેળેજ, પોતાનાજ ખર્ચ હમંગથી, વગર બોલાવે અને તેઓના આજ્ઞાપેના પણ કહેવા વગર, તમારા વખત વેહેતાં આવીને હાજર થશે. પણ ખરા શિક્ષકોનું શિક્ષણ જોમ છોકરાઓને કંટાળા રૂપ થઈ પડે છે; અને જ્યારે તે કંટાળો આપણું શિક્ષણ છોકરા નથી લેતો, ત્યારે પછી તેને માથે સોરી પડેછે; એટલે એવા શિક્ષણથી છોકરા ત્રાસ પામી બચ્થી નિશાળમાં વહેણે આવવા અને વધારે રહેવા પસંદ નથી કરેના. જ્યારે છોકરાઓને એમ લાગે કે શીખવું એમાં પણ કંઈક આનંદની સાથે જાયના એવું છે; નિશાળમાં રહેવું તે દેહખાતામાં રહેવું નથી, પણ એક ઉત્તમ સોજતમાં રહેવું છે; તેમજ શિક્ષકના સંજ્ઞામાં પણ શિક્ષકની પાસે રહેવું, તે કાંઈ કાળમૂર્તિ પાસે રહેવું. એમ નહીં, પણ પોતાના પૂજ્ય-માબાપ તુલ્ય વડીલ પાસે રહેવું છે, એમ મણે—“ એવી બાબતોમાં જ્યારે છોકરાઓના મનમાં કંટાળ થાય, ત્યારે છોકરાઓ હોંસે હોંસે નિશાળે આવે—કાંઈ દિવસ ગેરહાજર રહે નહીં, તેમજ મોડા પણ થાય નહીં. ”

“ આ પ્રમાણે કરવા તમે ધારો, છોકરાઓને તમારા શિક્ષણમાં કંઈક છે એમ સા-ળીત કરી આપો, અને તમે પોને પણ તેનાથી વધારે દૂરના દેવી પુરો છો એમ નહીં પણ તેના છટ મિત્રો-પૂજ્ય વડિલો અને તેના ઘરનાજ કાંઈ મુખ્ય માણસ છો એમ રહે; તો અજાતત તે તમારી સગતિ પસંદ કરશે; અને સાથેજ તમારું શિક્ષણ તેમને સચિત્ત સાગશે; તો તે તમારી પાસે આવ્યા વગર રહેશેજ નહીં. એટલુંજ નહીં પણ નિશાળના વખત સિવાય પણ તમે જ્યારે કહેશો ત્યારે આવશે. ”

નરસિંરામ અને બાળકરામ તો પાસેજ ઉભા હતા, પણ દૂર બેઠેલા બીજા બધા આસિરંદો મેહેતાજીનું આ બાબતુ સાબળી રહ્યા હતા. તેમને પણ છોકરાઓને બોલાવવા જવું એ કંટાળા બરેલું તો લાગતું; તો પણ તેઓને કાંઈ દિવસ એમ નહોતું સ્વન્યું કે તેમ ન કરવાનો ઉપાય પણ આપણાજ હાથમાં છે. આસિં એવકરામ દુનિયામાં જઈ આવ્યા હતા. તેને આ બધું લક્ષમાં હતું; પણ તે સદવાસના પવને બૂલાવી દીધું હતું. એ ચાર દિવસ તેણે એથી માયાદુટ કરી હતી; પણ પછીથી બૂલી જવું પડ્યું હતું; અને માડરીઆ પ્રા-દમાં તજાવું પડ્યું હતું. આજે પ્રવીણશંકરનું આવું બાબતુ માંબળી તેને પણ પૂર્વેજો અભ્યાસ યાદ આવ્યો, અને દરે પછી પોતાને વધારે આનંદ અને વધારે સાદા વિચારો આ મેહેતાજીની પાસેથી મળી શકશે એમ સમજી તેમના તરફ માનની સાગબીથી નેચા લાગ્યો. આસિં વિદ્યારાંકર પણ વિધાનો સરેશરી દેવો. ને કે તેનો અભ્યાસ છૂટ

ધોરજીવી વધારે નહોતો, તે પશુ તે રચનાત્મિક રીતે શિક્ષક થવાને સરજેલો હતો. શિક્ષક બનવા માનસશાસ્ત્ર ઉપર પાંતનુ ઝાન તે વધારતો. તોપશુ આપણે છેલ્લાઓને કંઈક શીખવશું છે, આપણી પાસે તેઓ શીખવા આવે છે, તેને જે કંઈ કહેવાનું છે તે તેઓ સમજે તેમજ કહેવાનું છે. આ જુદું તેના કક્ષમા હતું. નિવાસ તે પોતે પશુ કમેશ પોતાનુ ઝાન વધારવાને ઉમંગી હતો. કંઈક કંઈક પુત્રકે વાંચવાનો તેને શોખ હતો. અને વાચવાના પુસ્તકોમાં પશુ શિક્ષકને વિશેષ વાંચવાને તે વધારે તત્પર રહેતો. કોઈ પશુ પુત્રકે માગી અને શિક્ષક સમક્ષે કંઈક મગી શકે, અને હું કંઈક મારું કામ સારી રીતે કરી શકું એમ થઈ શકે, તેમ કરવા તે કમેશા યત્ન કરતો. “ કેળવણી પ્રકાર ” અને “ શિક્ષા પદ્ધતિ ” એ એ પુસ્તકો તેને મળ્યાં હતા, ને તેની પોતાની સક્રિય પ્રમાણે વાંચી સમજી ગયો હતો, અને તેને કન્યામા ઉપદ્રુત કરતાનુ તેના પ્યાનમાં હતું, પશુ તકાકરેમ કાર્કના પ્રતાપી શબ્દમા ગયા સુધી નરમેશમ બાળો મળત સુરં તપતો હતો, ત્યા સુધી કેમનાથી એની વાત કાઢી શકાતી નહીં ત્યારે તો નરમેશમ કહે તેજ શિક્ષકપદ્ધતિ, અને તેજ નિશ્ચયનો મુખ્ય નિયમ સામયે પડતો તો પશુ વિચારશકર પોતાના વર્તને કીમકવામા પોતાના સમુદ્યને છેલ્લ સુધી તત્તો નહીં ત્યારે વધારે ખડ સમજવતો, ત્યારે ત્યારે તે જેમ અને તેમ સમજવવાને વધારે પ્રયત્ન કરતો. આકરેજ એ વિચારશકર મેહેતાજીનું આ પેન્ટને રમિક લાગતું કમન સાંભળી અત્યંત સંતુષ્ટ થયો, અને હવે પછી મારે જાન-કરિનો ઉમંગ, અને તેમા પશુ શિક્ષક સમક્ષે જાનની શક્તિ કરવાની ખાસ ઉમેદ એ આ મેહેતાજી સાહેબ આમમચી થઈ ગઈ અને પૂની પડશે સમજી આનંદિત થયો. (અપૂર્ણ)

કુસુમ.

નિવંધમાલિકા,

(૫૪ ૩૩ થી માનુ)

નિવંધ ૭ મો—જુદું મોતનું એ એરો વેપાર છે.

પ્રસ્તાવિક વ્યાખ્યા—પણ માનસો કમાઇ અને કપડાની નીચ કાયદો મેળવવા તરફ છે પણ આ રીત મનોરંજન મોટી અને પાણી છે.

૧. જુદું મોતનું આપણા રીતની આમર મુખારીએ છીએ

૨. પાંદરાઓને પણ એરો તુરશાન યાવ છે,

૩. જુદું મોતનું એ જુદું મોતનારને પણ તુરશાનગારી છે

૪. જુદું મોતનાર સાચું એરો તે પશુ તે મનાવું નથી એનો વિચાર ઉઠી આવ છે.

૫. જુનિયામાં એમાં બીજાં કટકાક પાવ છે કે ને જુનિયા ખમી શકે છે પણ મોટો કમેશ વિચારને ખાન તીરો છે.

૬. જુઠાનું અંતઃકરણ તેનેજ ક્ષેત્રી ખાય છે,

દૃષ્ટાંત અને રૂપક—વાધ આવ્યો, વાધ આવ્યો, વાધ આવ્યો, કરીને બૂમો
પાડનારો હોકરો.

ચ કહીઆરો અને દેવતા. જુઠા કહીઆરોએ પોતાનો હતો. તે પણ કુદાડો
સોનાના કુદાડાની લાલચમાં જુઠું બોલ્યો તેથી બોલ્યો.

ફ દંસની આલ આલનારો બગલો.

ડ મોરનાં પીછાં ધાલનારો કાગડો.

ઈ આપણા કુદરતી વાળ જેટલા ચોટાડેલા વાળ શોભતા અને બધા બેસતા
આવતા નથી.

ફ એક કાચબાએ પક્ષીની પેઠે હવામાં ઉડે ઉડ્યાનું ધારી નીચેની યુક્તિ કાઢી.
તેણે એક ગરૂડને કહ્યું. કે તું મને તારી પીઠ પર બેસાડીને લઇ જાય તો હું
એક કીમતી ખગતનો બોળી આપું. તે બંને ઉડ્યા ઉડ્યાએ પહોંચ્યા પહોં
જુઠાણું પકાડ્ય આવ્યું. જે ઉપરથી તે ગરૂડે તે કાચબાને પીઠ ફેરવી પાડી
નાખ્યો અને જમીન પર નીચે એટલો બધો ફેંક્યો કે બિચારો પડતાં
પડતાંજ મરી ગયો.

ઐતિહાસિક દૃષ્ટાંત—

આંધિક દૃષ્ટાંત—જુઠાને પગ નથી પણ પાંખો છે.

ચ એક માણસ જુઠું બોલે છે તે જુઠાને સાચું ઠરાવવામાં બીજાં એકઠીસ
માણસોની જરૂર પડે છે.

વિષય ૮ મો—સૂર્ય પ્રકાશ ત્યારે ધાસ સૂડવી લ્યો.

પ્રવેશક વ્યાખ્યા—સૂકું ધાસ વરસાદ અને ધુમાસથી બગડી જાય છે. તેથી
ચતુર ખેડુત સૂર્યના તડકાની તક જવા દેશે નહિ. આ વાત બધા
વિલંબ કે દીવ કરનારા માણસોને લાગુ પડે છે. આવેલી તક જવા
દેવી નહીં. સારા પ્રસંગ આવવા એ ઈચ્છામાંના વાદળની પેઠે
અનિશ્ચિત છે માટે જે સુખ તક આવે તે પકડી લેવી જોઈએ.

ચ જીંદગી અનિશ્ચિત છે અને કાલે શું ચરશે તે કોઇ બજાવું નથી.

ફ તંદુરસ્તીનો ભરોસો નથી. આજ કોઈ માણસ શક્તિમાન અને આરોગ્ય
હોય અને આવતી કાલે ધણેજ અસક્ત ચઇ જાય.

ડ એક તક બોધ તો બીજી તક સાધી જાયું કે આપણાથી ઝડપી લેવારો?

ઈ દરિયાઇ એટલી બધી છે કે આપણે વિલંબ કર્યો તો ધણા બાદોશ અને
ચતુર દરિયા આપણને પછવાડે પાડ્યા વિના રહેવાના નથી.

ફ બજારમાં મેળા ભરાયો હોય તે વખતે જવું જોઈએ તેને બદલે વિલંબ

૨૭. તમારા આખા દિવસના કામની નોંધ કરી તેનો નિયમિત વખત ઠરાવો; અને તે મૂળજ-ખરાખર ટાઈમ સર જે તે કામ કરતા રહો.
૨૮. જે આંખો જે જ્ઞાન, સધળાને સંસારમાં; ધરે દ્વિગુણ મતિગાન, જ્ઞાનીને સૌમ્યન ધણાં.
૨૯. બીજાની ચડતી જોઈ તેમાં ખલેલ કરવા યત્ન કરશો નહીં; પણ તેના થવા સતત યત્નો કરવા મંડો.
૩૦. આત્મસ્તુતિ અભિમાની બનાવે છે, માટે આત્મસ્તુતિથી અલગ રહો.
૩૧. વિદ્યા વિનાનો માણસ અને પશુ એ બંને સરખી પંક્તિનાં પ્રાણી છે.
૩૨. વિદ્યા અને જ્ઞાન મેળવતી વખત તમારા કરતાં વિદ્વાન અને જ્ઞાની તરફ દ્રષ્ટિ કરો; તેની સાથે અજર અને અમર છો એમ માનતા રહેજો.
૩૩. સુખ દુઃખની વખતે તમારા કરતાં હલકી રિપતિના મનુષ્ય તરફ તમે દ્રષ્ટિ કરો; તે તેના કરતાં તમે સુખી છો, એટલા માટે ઈશ્વરનો ઉપકાર માનો.
૩૪. જ્ઞાન ધર્મ કરતી વખતે તમે અજર અને અમર છો એમ માનશો નહીં; પણ અત્યારેજ તમને કાળે પકડ્યા છે-તમારો આ દુનીયાપરનો હેલો વખત છે, એમ માનજો.
૩૫. દોષ પશુ કામ પૂર્ણ પછે વિચાર કરીનેજ યોગ્ય લાગે તો શરૂ કરવું; પણ આરંભ્યા પછી પૂર્ણ કર્યા સિવાય રહેવું નહીં. (મતલબકે દોષ પશુ કામ શરૂ કરતાં અગાઉ વિચાર કરવો, ને શરૂ કર્યા પછી અધુરું છોડી દેવું નહીં.)
૩૬. જેમ બને તેમ જોઈનાં વચન આપવાં; પણ આપવાં એટલાં તો અવરથ પાળવાં.
૩૭. સમર્થ શુદ્ધ, નમ્ર, અને રૂપજ હાથના માણસની કરવી.
૩૮. ઉઘાડે યતાં પહેલાં ન્યાયી થવું. (મતલબ, ઉઘાડે થવું નહીં.)
૩૯. જુગાર કે સ્ટ્રો ખેલવો; નહીં; અને તેવાઓની સંગત પણ નજ કરવી.
૪૦. માલક પદાર્થોનું પાન કરવું નહીં. (અપૂર્ણ.)

મુસાફર.

નોકરીમાં સાવચેતી.

(૫૪ ૩૧ થી ચાલુ.)

આ વખત તેને પોતાનો મિત્ર મગનલાલ સાંભરી આવ્યો. તેના ઉપર પોતાની રિપતિનો પત્ર લખી તાજાં-તેને જોઈ કાસદે જોડકરો. કાસદે આવી મગનલાલને પત્ર આપ્યો, તે જોઈ "તારે લખ્યું છે કે, " શેઠજીએ મને કાસને કાલ માટે કામ આપ્યું હશે. આપણને પછવાડે મને એમ છે. મને એટલી તાકીદ કરતાં પણ પત્ર ખાતરમાં મેં જો ભરાયો હોય તે પણ મથા જેવી લાગે છે, સીવકે નાણાં પૂરતાં

કરનારા માણસ જ્યારે તેને વિખરાઈ જવાનો વખત આવે ત્યારે માત્ર
કઈને જાણ

૩૫૩ અને દૃષ્ટાંત—જ્યારે સિયાળ પાછળ શિકાર માટે પડવામા આવે છે ત્યારે
તે જરા પણ જલુ રહેતુ નથી તેથી તેને પકડવામા બહુ મુશ્કેલી પડે
છે, પણ એક સરખુ જે વધારે ટાવવુ દોડી શકે છે તે બધી
સહેલાઈથી પકડાઈ જાય છે; કારણ કે તે શિકારીઓના અવાજ
સામળવાને વાર વાર અટકી પડે છે

જ સસળું અને કાચબાની વાત (મસખનીતિ)

ક રોમની વખતસર દરકાર ન રાખીએ તો તે વધી જઈ દહીયો થાય છે

જ તક—પ્રસંગ મેરવનુબ્યતા જેવા છે (યોગજ અને ઘોડો વખત રહે-પરા)

જ કમલુમા વાવેલા બાં ઠંદી જીમી નીકળતા નથી.

જ ભોંટુ ગરમ થાય છે ત્યારેજ વળી શકે છે પણ ઠંડુ પડે છે કે પાણુ સખત
થાય છે

જ એક મુમાફર ખીતો આપ્યો નહિ અને પોતાના ચેડાને નાળ ખેચે; નાળ
વખતસર આપ્યો નહિ અને તેને ઘોડો લુચો થયો તેણે લ મડાપશુની
દરકાર કરી નહિ, ઘોડો દોકર ખાઈને પડ્યો અને મુમાફર મરણ પામ્યો

ઐતિહાસિક દૃષ્ટાંત—રોમન ઐતિહાસિક કહે છે કે જો હેનીમંત્ર, કેનીનો
લગાઈ પછી તરતજ રોમ ગયો હોત તો તે એ રાદેરનો બધી થાત

જ રોમસ હેમીસ્ટને કહ્યું છે કે—જો આજ થઈ શકે એવું છે તે કાલ ઉપર
મુલતવી રાખતુ નહિ

આંધિક દૃષ્ટાંત—ભોંટુ ગરમ થાય ત્યારે તેને ઠંડો.

જ વિવંશ એ વખતનો મોર છે (૩૧ મગ)

જ એક આજ તે બે કાલની જરોળર છે

(૩૧ કાલીન)

મો મી માંધી.

શાલોપયોગી પત્રો.

(૫૬ ૫૮ થી આગુ)

(૪) તનની કેળવણી.—શરીર કેળવણ માટે કસનની જરૂર છે એકો એ-

દરિયાના જે તળિયામાં વિશેષે કરીને મોતીની-સીપો મળી આવે છે તે તળિયું ખડકવાળું હોય છે અને ઘણું કરીને તે ખડક પરવાળાના હોય છે. ઉંડાણની આશ્ચર્યકારક ખુશીઓ આ જગ્યાએથી મળી આવે છે.

ચોખ્ખા પાણીમાં ડૂબકી મારનારો પંદર ધીસ ફીટ સુધી પોતાની આસપાસ જોઈ શકે છે; એવી જગ્યાએ દરિયાઈ પેદાશ એવી સુંદર હોય છે કે તેની બુદ્ધી બુદ્ધી આકૃતિઓ તથા ભ્રમણા કરેલા રંગતું સૌંદર્ય મારા જેવો માણસ વર્ણી શકેજ નહિ. જ્યારે એકાદ દશ આર ફીટ ઉંચી વાદળી (sponge) નેવામાં આવે છે, અગર પરવાળાના કે વાદળીના નાના મોટા અતેક પ્યાલા નજરે પડે છે તથા તેની આસપાસ દરિયાઈ રેપા હોવા હોય છે, ત્યારે ઉપર કહ્યું તેવું સૌંદર્ય જોનારને આશ્ચર્ય પમાડે છે.

આ જગ્યાએ વિશ્વકણ્ઠ આકારનાં અને ઈર્દ્રધનુષ્યમાંના સઘળા રંગોથી ચિત્ર-વિચિત્ર થયેલાં દરિયાઈ ફૂલ ધીમેધીમે આમળ પાછળ ડોલી રહ્યાં હોય છે, અને તેની ઉપર પતંગિયાની પેઠે બદામી રંગની સુંદર ઝીણી ઝીણી લાખખો-માછલીઓ એક-બીજીની પાછળ પડી દોડાદોડ કરી રહી હોય છે. આ જોઈને જોનાર આશ્ચર્યથી દિગ્મુદ બની જાય છે. કવિઓ જેમ કહે છે તેમ અહીં જળદેવતાનું રાજ્ય છે અને જલચર પ્રાણીઓ તેની પ્રજા છે. મારા જન્મારામાં આના જેવો દેખાવ મેં કદી જોયો નથી.

મોતીની સીપવાળી માછલી એકલીજ માલમ પડે છે. બે સીપો પાસે પાસે હોય એવું તો ક્યારેય જોવામાં આવે છે. કેટલીકવાર તો ડૂબકી મારનારો માછલના માર્ગ સુધી રખડે છે ત્યારે તેના હાથમાં બે કે ત્રણજ સીપો આવે છે. પણ જો જમીન ફક્તુપ હાથ લાગી જાય તો આખા દહાડામાં થઈને કેટલાંક સૈફાં એકઠાં યાપ ખરાં. એક મરજીયાએ એક દિવસમાં અગિયારસે મોતીની સીપો વીણી લીધી હતી એમ મારા જનજીવમાં છે. એટલી સીપોનું વજન એક ટન કરતાં પણ વધારે થયું હતું અને દોઢસો પૈાડ જેટલી તેની કીમત ઉપજ હતી.

માણસ પોતાનું યુગ્મરતન એકલી મોતીની-સીપો ઉપર ચલાવી શકતો નથી; કેમ કે ઘણું કોમતી મોતી ક્રમિતરૂપ મળી આવે છે. જે સાચાં મોતી ધરેણામાં પાપરવાને કામ આવે છે. તે ફક્ત કાણુ માછલી કે મોતીની સીપવાળી એક જાતની બીજાં માછલી યાય છે તેની સીપમાંથીજ નીકળે છે. બાકી બીજાં બધી માછલીની સીપોમાંથી મોતી તો નીકળે છે, પણ તે ઘણાં હલકી કીમતનાં હોય છે.

મોતીની સીપો દરિયાને તળિયે કાદવના પાતળા પડમાં અરધી દટાવલી રિયતિમાં મળી આવે છે, તથા નીચેને પાસે સીપમાંથી કેટલાક બૂંચીયાં જેવા રેસા નીકળેલા હોય છે તે વડે તે કાદવમાં મોટી રહેતી હોય છે. તેને હોબેડી કાદવાને લગાર જોરથી એકાદ આ-અકા માગ મારવો પડે છે. પછી તેને મરજીયા પોતાની પાસેની કાચળીમાં નાખે છે. બહાર કાદવા પછી તેને ઉધાડે છે, તેમાંથી મોતી ચોઈ કાઢે છે, તેને સાફ કરે છે, અને બજારમાં વેચવાને માટે તૈયાર કરે છે.

નથી, બધી જગતનો માલ દુકાનમાં પડી રહ્યો છે. દુકાનનું નામું પણ કેટલેક દરજ્જે ચોખ્ખું નથી. અરે, હું જાણું છું મો દેખાડવાનો દનો ! ચાર દિવસથી મને અજ્ઞ બારતુ નથી. હું બહો ગબરાયો છું. તું કરવું તે મને સૂઝતું નથી. આ હું અમા મારો પ્રાણ તજી દેવો એવું ધારું છું. મારા ધર્મના અપરાધ માફ કરશે અને મારા કુટુંબની બરદાશ રાખશે

મનનવાલ પત્ર વાંચી રહેલાજી બોલ્યો કે “ હું તેને કહેતો ન હતો કે, તું તારા આગમ તજી દે. એ આગમ તને કેમ દહાડો ખરાબ કરશે જો કે શેડનું બૂરું કરવાની મનનમયી આ બન્યું નથી, પણ તેના આગમથીજ બન્યું છે પણ શીકર નહિ, માણસની જૂઠા યાવ છે એટલા સારા એણે અપરાધ કર્યો નહીં, નહીં આ માટે મારે મો ઉપાય ધોળવો !

બહો વિચાર કરી, જમનવાલે દવે સી રીતે કરવું, અને સી યુક્તિઓ કામે લગાડવી, વગેરે અગમનો કાગળ લખી, બીડી, તે કાસદને આપ્યો, અને પોતાની તીજેરીમાંથી દશદળર રૂપીઆ રોકડા કાઢવી, શેડની કાગળની દુકાન ખાતે કુંડની ચેવીઓ કરી, મોર અથ લગાવી, બોટમાં ચઢાવી. સાથે પોતાનો એક વિશામુ મુખાખો આપી ખેલા કાસદને વિદાય કર્યો

બીજો દિવસે તેઓ જમનવાલ પામે આવી પહેાચ્યા જમનવાલે મનનવાલનો પત્ર વાંચવા માંડ્યો. તેમાં લખ્યું હતું કે “ તમારો પત્ર વાંચી હું ખુબ ખેદ પામ્યો છું પણ મને તેવી વિપતિ સમયે મુઠ માથામે ધીરજ રાખવી. પોતાના દેહ ઉપર તિરસ્કાર લાવવો એ કાપર મનુષ્યનું કામ છે બાઈ, એમાં તમારી જુવંતે તમે શેડના વગન કેમ વીંમરી મયા ? શેડે આપણને કહીને ચેલાવ્યા હતા, પણ કહી ન કહ્યું હાય તો પણ તું ? આપણે એટલું સમજવાનું નથી કે શેડ આપણને એવિતા બોલાવશે ? માટે આપણે સાવધ રહેવું જોઈએ !

“ કાણ જાણે કામે તું યશો અને સી આપણે આવી પડશે, તેની કાગળ રાખી નિત્યનું કામ નિત્ય કરવું જોઈએ કોઈ પણ કામ આવતા વખતને માટે મુલતવી રાખવાનું અડુ રજ છે. આ પ્રવજ્જ કદાકરણ ઉપરથી તમારે એ કુટેન તદન છોડી દેવી જોઈએ, અને હવેથી કોઈ પણ દિવસે આજ કરવાનું કામ કાવ ઉપર નાખતા નહિ. હાય કરવાનું કામ બીજાને સોંપતા નહિ જે સમય જતવડે તે પાછો આવતો નથી પણ આપણા આયુષ્યમાંથી એણે યાવ છે હાયમા લીવેલો યાસ મોડા આગળ મયા જગત તે લેવાનો નથી, અને દેહનો નાશ યાવ છે, એવા નાશવત દેહના આગળ ફલાણું કામ ફલાણું સમે કરીશ ? હમણાં સી ઉતાવળ છે, એવો વિચાર કરનારને કેવો મૂર્ખ ગણવો ? તમે શેડનું કામ શેડના કરતા મયા દોગ તો, આંખો વખત આવત નહિ.

મે આ દશદળર રૂપીઆ મોકલ્યા છે તે આપણા શેડની આજરને ખાતર લેણી-આવ આવને તાકીદે ચૂકાવી આપણે જે માત્ર તમારે ત્યાં પડી રહ્યા છે, તેમાંથી કેટલોક મારા તરફ અને કેટલોક મારો મુનીમ જતાવે તે પ્રમાણે, આપણા શેડની બીજી પેઢીઓ તરફ મોકલી દેશો, અને બાકીનું કામ તમે અને આ મુનીમ મગો જવડી એસેપી લેશો, અને શેડને જાણ લખજો કે, આપના કુકમને આપીન ચઢીને દું એક બે માસમાં આવીને હાજર પાડશ,

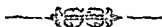
મેં તમને કાગળમાં આસપાસ અને દપકાનાં વચન લખ્યાં છે; તે ઉપરથી જોડું લગાડવું નહિ. તમારા હિતને માટે અને તમે આગમમાંથી જાગૃત થાઓ, માટે મેં મિત્ર-દાવે લખ્યું છે. માટે તમે હવે સાવધ થાઓ, જેથી પરમેશ્વર તમને સુખી કરશે.

પોતાના ગીતના આવા પત્રથી જાગનલાલે બંધુ ચાનક, ચીવટ, અને દિંમત રાખી, તે પ્રમાણે ક્યું, તેથી તે જય પામ્યો અને પેદીના સારા સમાચાર સાંભળી, શેઠના મનમાં આવેલો ખરખરો પણ દૂર થયો, અને કેટલીક મુદતે બંને ગિત્રો ભેગા થઈ પરમ સુખ અને આનંદ પામ્યા, આદા । નોકરીમાં સાવચેતીનો કેટલો પ્રતાપ.

પ્રિય વાંચનાર, આ વિષય વાંચી તમારી શક્તિ એક બીજા અમૂલ્ય માર્ગે જવી જોઈએ. સકળ જગતનું મૂળ સ્વરૂપ જે પરમાત્મા તે પોતાના અંશ ભૂત જીવોને આ નરદેહ રૂપી પેદીઓ ઉપર કારભાર કરવાને મોકલે છે. તે મોકલેલા જીવને એકદમ ક્યારે પાછો બોલાવી લેશે અને શો જવાબ માગશે, તે વાતથી આપણે તદ્દન અજાણ્યા છતાં આચારનામાં, આજસમાં, કે સસારીક વૈમવમાં ડૂબીને ઇશ્વરપ્રાપ્તિ સંબંધી કરા ઉપાય-યોજના નથી; પણ ઓચિંતો કાળ આવી પહોંચશે અને આ હાથ આવેલો મનુષ્ય દેહ રૂપી હીરો બોવાઈ જશે, માટે આ જીવતી મુક્તિને માટે પરમેશ્વરની ભક્તિમાં સદા સર્વથા અને પળે-પળે સાવધ રહેવું જોઈએ.

ગંગાશંકર દુર્ગોચિદ.

મરજીવા.

દરિયામાં ડૂબકી મારીને મોતી કાઢવાનું કામ કરનારને મરજીવા કહે છે. દરિયામાં જ્યાં જ્યાં મોતી નીકળે છે ત્યાં ત્યાં મોતી કાઢનારા વેપારીઓ પોતાના વહાણ તથા ખરે જીવાઓને સાથે લેઈને જાય છે, તથા ત્યાં આગળ વહાણને લાંબરવાર કરે છે. મરજીવા શી રીતે મોતી કાઢે છે, તેની કેટલીએક દલીલત એક ડૂબકી મારનારે લખી છે, તે વાંચનારને રમૂજ સાથે તે સંબંધી માહિતી આપશે એમ જાણી અહીં ઉતારી છે:—

“હું કાળુ માછલીઓને પકડવા ગયો હતો. કાળુ માછલીની સીધો વિશાવતી સાચુની ગોટીઓ જેવડી થાય છે, અને તેમાંથી મોતી નીકળે છે.

મારે પહેલાં તમને કહેવું જોઈએ કે જ્યારે હું કાળુ માછલીની સીધો પકડવા તૈયાર થયો ત્યારે મારે ધજો બેડોળ દેખાવતો પોશાક પહેરવો પડ્યો; એવો બેડોળ કે તે જોઈને તમને હસવું આવે, અથવા તમે ધારો કે આ કાઠ નવીન તરેલું બેડોળ પ્રાણી છે. જેની અંદર પાણી પેશી શકે નહિ એવો એક પગથી માથા લગીનો આખો પોશાક તૈયાર કરેલો હતો. ગંગા આગળ તેને બાકું હતું, તેમાં યજ્ઞને હું તેમાં ઉતર્યો એટલે મારા પગ પાટનુનની બે બાંયોમાં ગયા તથા પેટ અને છાતીની આસપાસ ડમલાની પેટ તે પોશાક જંધ બેડો. બે હાથ બે હાથની બાંયોમાં પેશ. મારું માથું અને ગળું ઉધાડું રહ્યું.

ગાયકવાડ સરકારનું કેલ્વર્ગી શાતું.

ઇનામ પત્રકો.

(૪૪૪૬ થી આપુ)

૨. પાત્રગ તા દેદેશામ ૨૫-૨-૬૭ પરીક્ષા વખતે મેડેશામ શામેશર જોષામ-
શામે ૧-૦-૦ ક. હોકરાઓને આંકની ચોપડીઓ.

૩. મહુદરા ૨૨-૩-૬૭ પરીક્ષા વખતે ગાય લોક તરફથી ૧-૦-૦ ક. હોકરા-
ઓને પતાસા. Jeevanlal M. Gandhi.

પુનત્તાલ ખેલેશર.

૩. એ ૪ વિ કોલ

વડોદરા રાજ્ય—આલે માર્ચ મન ૧૮૬૭.

૧ કોલ-સ. ગુ. શાળા ૩૦-૩-૬૭ મેડેશામ પરામાર્થ મેડેશામ મુનસફ
સાહેબ ૨૪-૦-૦ તથા ગામના મહુદરા-ચોમે મળીને મેડેશામ વખતે ૨૭-૮-૦ ૪-૦-૦
ના ૪૭-૮-૦ ક. હોકરાઓને ચોપડીઓ તથા પતાસા વહેંચ્યા. ૨ કોલ-સ. ગુ. કન્વા-
રાળા ૩૦-૩-૬૭ સદર ૧૧-૦-૦ ક. કન્વાઓને ચોપડીઓ તથા પતાસા વહેંચ્યા. ૩
ડીટામ-સ. ગુ. ગાળા મેડેશર જુલનાથ રમુજોડામે ખુશીથી ૨-૦-૦ ક. હોકરાઓને
ચાપડી પાવા માટે ૪૪ મકા, ૨ અધ્યાય નાપાવાન ભગવાને ખુશીથી ૦-૮-૦ ક. હોકરા
ઓને પતામાં વહેંચ્યા ૫ દેદશામ, ૩૧-૩-૬૭ મે. ખા. ના કેરશામ ૩૨મકા સદર
મેડેશામ કમીશનર મા ૫-૦-૦ ક. મદર ૬ દેદશામ મ. ગુ. કન્વાશાળા ૨૪૩ કમેડીના
મેડેશર તરફથી ૧-૮-૦ ક. કન્વાઓને પતામાં વહેંચ્યા ૭ દાવીગર સ. ગુ. શાળા
૩૦-૩-૬૭ વડેશ મરવાભાઈ દેશામ-ભાઈએ ૧૨-૦-૦ ક. હોકરાઓને સાકુ નામા ૮
વિસનમર-સ. ગુ. કન્વાશાળા ૧૦-૩-૬૭ બાસ દીવશર કમેડેશમે ખુશીથી ૦-૮-૦
ક. કન્વાઓને પેતો વહેંચી ૬ મુન-સ. ગુ. શાળા મોકળદાસ લીલાચ દે. ખુશીથી ૧-૦-૦
ના. હોકરાઓને ચાપડી માટે આપ્યો ૧-૦, ૨૨-૩-૬૭ ભગવાન મુગજ તથા મેવકરામે
ખુશીથી ૧-૦-૦ ના. ૧૧-૫-૦ ક. તથા શાળામાં લીલાચ આપ્યું ૧૧ માનકુ, ૨૫-૩-૬૭
ભગવાન કદાનદાસે ખુશીથી ૧-૦-૦ શિ. હોકરાઓને સાકર વહેંચી ૧૨
ખેરાગુ, ૨૭-૩-૬૭ રોકરલાન-ભગવાને ખુશીથી ૧-૮-૦ ના. હોકરાઓને પતામાં
વહેંચ્યા ૧૩ ખેરાગુ મ. ગુ. કન્વાશાળા ૨૭-૩-૬૭ સદર ૧-૦-૦ ના. કન્વાઓને પતા-
માં વહેંચ્યા ૧૪ ખેરાગુ જુદું રકુલ ૨૩-૨-૬૮ મુનસી અમદુલ કરીમે ખુશીથી ૦-૮-૦
ના. હોકરાઓને પતામાં વહેંચ્યા, ૧૫ સિદ્ધપુર સ. ગુ. કન્વાશાળા ૧૧-૩-૬૭ મેડેશામ
ખા. ના. વિશ્વવિકાસી સાહેબે વીઝીટ કરીને ૩-૦-૦ ના. ૧-૦-૦ ક. કન્વાઓને પતામાં
વહેંચ્યા ૧૬ સિદ્ધપુર સ. જુદું રકુલ ૧૫-૩-૬૭ આસિ, મદમદ આંદભાઈએ ખુશીથી
૧-૦-૦ ના. હોકરાઓને પતામાં વહેંચ્યા ૧૬ સિદ્ધપુર સ. ગુ. જુદું કન્વાશાળા ૧૮-૩-૬૭
સદર ૦-૮-૦ ના. કન્વાઓને પતામાં વહેંચ્યા ૧૮ લિ. સ. ગુ. કન્વાશાળા ૨૩-૩-૬૭
મેડેશામ ખા. ના. વિશ્વવિકાસી સાહેબે વીઝીટ કરીને ૧-૦-૦ ક. કન્વાઓને મોકળ
વહેંચી ૧૬ લિ. સ. આંલજ શાળા ૧૦-૩-૬૭ જોશા મેનિદે ખુશીથી ૧-૮-૦ ના.
હોકરાઓને પતામાં વહેંચ્યા. ૨૦ જનુઆ સ. ગુ. શાળા ૪-૩-૬૭ શા. પ્રતાપ માનચ દે

પુશીથી ૦-૮-૦ શિ. છોકરાઓને ગેળધાણા વહેર્યાં. ૨૧ વસાઇ ,, મેઘી ગગનલાલ દેવચંદે પુશીથી ૧-૦-૦ શિ. છોકરાઓને સાકર વહેર્યાં. ૨૨ જગરાલ ,, ૧૫-૩-૯૭ સ્વાર હેદરખાં સુમેરખાંએ પુશીથી ૦-૪-૦ બા. છોકરાઓને ખજુર વહેર્યાં. ૨૩ પાટણ સ. ગુ. કન્યાશાળા નં. ૨૬-૩-૯૭ મેન્મરો તરફથી તથા મે. બા. બા. વિદ્યાધિકારી સાહેબે મળીને ૩-૦-૦ બા. ૧-૦-૦ ક. કન્યાઓને પતાસાં વહેર્યાં. ૨૪ સદર નં. ૧. ૧૫-૩-૯૭ ગેહરુઆન બા. બા. વિદ્યાધિકારી સાહેબે વિઝીટ કરીને ૧-૦-૦ ક. સદર. ૨૫ આબેદ સ. ગુ. શાળા ૧૦-૩-૯૭ છોટાબાઇ ચમુલબે પુશીથી ૨-૮-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં વહેર્યાં. ૨૬ ચરાઇ ,, ૧૦-૩-૯૭ સોની મહાજન તરફથી ૧-૦-૦ ક. સદર. ૨૭ વસાઇ સ. ગુ. શાળા ૩-૩-૯૭ પારેખમંડળ તરફથી ૧-૦-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં વહેર્યાં. ૨૮ લાટોલ ,, ૧૨-૩-૯૭ બા. દરોગા બહુકશંકર ગીરધરલાલે પુશીથી ૧-૦-૦ ક. છોકરાઓને સાકર. વહેર્યાં. ૨૯ વિજાપુર સ. ગુ. હેડ રકુલ ૫-૩-૯૭ સદર શાળાના અનસીએ પુશીથી ૧-૦-૦ બા. છોકરાઓને વહેર્યાં. ૩૦ વિજાપુર સ. ગુ. કન્યાશાળા ૫-૩-૯૭ વકીલમંડળ તરફથી ૧-૦-૦ ક. કન્યાઓને પેંડા વહેર્યાં. ૩૧ વિજાપુર સ. ગુ. શાળા ૩-૩-૯૭ સદર ૨-૪-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં વહેર્યાં. ૩૨ સ્વરજ ,, ૧૦-૩-૯૭ લખણ મગને પુશીથી ૦-૮-૦ ક. સદર. ૩૩ યોજા ,, ૧-૩-૯૭ જોશંકર ખોડાએ પુશીથી ૦-૮-૦ ક. સદર. ૩૪ વેરમા ,, ત્રીભોવન પ્રાણવલ્લભે ધનામ મેળાવડા વખતે ૪-૦-૦ સદર. ૩૫ વેરમા સ. ગુ. કન્યાશાળા ૧૩-૩-૯૭ રકુલ કમેરીના મેન્મરોએ મેળાવડા વખતે ૧-૦-૦ ક. કન્યાઓને પતાસાં વહેર્યાં. ૩૬ મરોલી સ. ગુ. શાળા ૧૦-૩-૯૭ કાળી માગરજી દાણએ પુશીથી ૦-૮-૦ ક. છોકરાઓને ખાંડ વહેર્યાં. ૩૭ તવડી ,, ૧૫-૩-૯૭ શેઠ હોરમજી હોરમજી તથા જીભાઇ એમણે પુશીથી ૪-૮-૦ ક. છોકરાઓને પુસ્તકો વહેર્યાં. ૩૮ પોસરા ,, ૨૭-૩-૯૭ મોપાળજી પ્રાગજીએ પુશીથી ૧-૦-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં વહેર્યાં. ૩૯ પરજી ,, દાયાળજી મકનજીએ પુશીથી ૦-૮-૦ ક. છોકરાઓને ખાંડ વહેર્યાં. ૪૦ નાદોદ ,, ૨૬-૩-૯૭ શાહ ખુમાચંદે કસ્તુરચંદે પુશીથી ૦-૪-૦ ક. સદર. ૪૧ સીમળગામ ,, ૧૫-૩-૯૭ દેશાઇ એદજી બગનજીએ પુશીથી ૧-૦-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં વહેર્યાં. ૪૨ કોર સ. ગુ. કન્યાશાળા ૩૧-૩-૯૭ ક્રીસનલાલ જુલચંદે પુશીથી ૦-૪-૦ ક. કન્યાઓને સાકર વહેર્યાં. ૪૩ વરીયાલ સ. ગુ. શાળા ૧-૩-૯૭ દલપતરામ દેવરાંકરે પુશીથી ૦-૮-૦ ક. સદર. ૪૪ કંટવા સ. ગુ. શાળા ૨૦-૩-૯૭ મામસોડાએ પુશીથી ૧-૪-૮ ક. છોકરાઓને પતાસાં વહેર્યાં. ૪૫ વડોદરા સ. અંસજ શાળા ૩૧-૩-૯૭ દાદા રેહેમાને પુશીથી ૦-૩-૦ બા. સદર. ૪૬ વડોદરા સ. ગુ. કન્યાશાળા નં. ૨ ૧૭-૩-૯૭ મી. પાલમકોટ તથા તેમના સ્ત્રીએ પુશીથી ૭-૦-૦ ક. કન્યાઓને પુસ્તકો વહેર્યાં. ૪૭ સરસીયા સ. ગુ. શાળા ૨-૩-૯૭ રોસારાવ તે તથા લલુભાઇ નરસીંહ એમણે ૦-૧૨-૦ ક. છોકરાઓને સાકર વહેર્યાં. ૪૮ ધારી સ. ગુ. શાળા ૧૩-૩-૯૭ મામસોડાએ તથા તેમના જગજીવનદાસે પુશીથી ૨-૦-૦ ક. છોકરાઓને પતાસાં વહેર્યાં. ૪૯ ધારી સ. બટાલીવનરકુલ ૧૧-૩-૯૭ મેહરઆન લીન સાહેબે મેળાવડા વખતે ૫-૦-૦ છોકરાઓને પુસ્તકો વહેર્યાં.

દેશી કેલ્ચર્ણી સ્વાતું.

પટ્ટકમ. જા. નં. ૨૦

જે શાળાઓમાં ચિત્રનો વિષય આવે છે ત્યાંના વિદ્યાર્થીઓને દરેકને જ્ઞાન મળુ પા મીરીઝની જે કાપીઓ તથા નજરવાળી એક પેનમીલ સરકાર-માર્થી મહત્ત્વ આપવાનું કનવાથી તે બદલ રકમની પ્રાપ્તિવાર વાટણી કરી જે તે પ્રાપ્તિના રા. મા એકપુ મન્ગેકર સાહેબ તરફ જણાવવામાં આવી મળેલું છે તે તેમણે એ વિષયને જે શાળામાં આવે છે તે તે શાળા તરફ જણાવી પણ દીધું છે પણ એ સામાન માળામાં રાખવા કે વિદ્યાર્થીઓને તેમને ઘેર લેઈ જવા દેવો એવા પ્રશ્નો કેટલાક તરફથી આવે છે સખખ એક મરખો વડીવટ રહેવા માટે જણાવવા આવે છે કે, એ સામાન વિદ્યાર્થીઓને તેમને ઘેર નહીં મેઈ જવા દેવા શાળામાં રાખવા.

કાંઈ છોકરાં કે છોકરી હડી જલ્લ નો તેની કાપીઓ તથા પેનમીલ નીચી દાખલ થવેલા છોકરા તથા છોકરીને આપવા તા. ૧૫ ડીસેમ્બર સ ૧૮૯૭.

J. A. Dalal.

વિદ્યાધિકારી.

૬૩૫૫

પટ્ટકમ. જા. નં. ૨૧

રાત્રી શાળાઓમાં હી લેવાનું કરવાથી તે સખખમાં મરકમુલ્લર જા. નં. ૫૨ તા ૭ એપ્રિલ સ ૧૮૯૭ નો કનવામાં આપ્યો છે તેમાં પુનઃ પ્રવેશક હી લેવા સખખે જે નિયમ છે તે નિયમ આ શાળાઓને પણ લાગુ છે એમ જણાવેલું છે પુનઃ પ્રવેશક હી. હી આપનાર તથા સેંકે પીલ પ્રમાણે જે ખાસી લેખ તે, જે ખામમાં હડી જલ્લ તે ખામની તા ૧ થી જાર ખાસની બદલ શાળામાં હી દાખલ થવા આવે તેની પામેથી રૂ ૦-૪-૦ થાર આનઃ લેવા એ પ્રમાણે નિયમ છે તે પ્રમાણે લેવાની છે.

રાત્રી શાળાઓમાં જે ખાસથી હી લેવાનું કરેલું છે તે ખાસથી હડી જનાર છોકરાઓ પામેથી પુનઃ પ્રવેશક હી ઉપરના નિયમ પ્રમાણે લેવી એમ સ્પષ્ટ થાય છે જના એક પ્રાતમાથી હી લેવા જે ખાસથી કરું તે પેટલાનાં હડી મળેલા વિદ્યાર્થીઓ પામેથી પુનઃ પ્રવેશક હી લેવી કે કેમ એવો સખખ આવેલો છે સખખ તેનો ખુલાસો થવાને એક સરખો વડીવટ રહેવા માટે આ

વટહુકમથી ખુલાસો કરવામાં આવેછે કે, રાત્રી શાળાઓમાં જે માસથી ફી લેવાતું હતું છે તે માસથી જે વિદ્યાર્થીઓ હકી મળ્ય તે માસ બારની અંદર દાખલ થાય તેમની પાસેથી નિયમને અનુસરી પુનઃ પ્રવેશક ફી લેવી જોઈએ. તે પ્રમાણે રાત્રી શાળાઓના મેહંતાઓએ અગત્ય કરવો. તા. ૧૬ ડીસેમ્બર સન ૧૮૯૭.

J. A. DALAL.

દલસુખ

વિદ્યાધિકારી.

વટહુકમ નં. ૨૨.

આ ખાતાના નિયમ બા. ૧ લાની ક. ૭૨ માં દરેક નિશાળની હેડમાસ્ટરને પોતાની શાળાના આસિસ્ટન્ટો, સિપાઈ તથા કામાડીને છ દિવસ સુધીની તથા ક. ૭૩ માં એક મામે એક કરતા વધારે શાળાઓ હોય તો બી-જી શાળાના મુખ્ય માર્ગરેને છ દિવસ સુધીની કેન્ડિડેટ અલ રમ્લ આપવા અધિકાર છે તેમાં ફેર ફાર ધલ્લ એટલે છ દિવસને બદલે રમ્લના નિયમ પ્રમાણે કેન્ડિડેટ અલ રમ્લ આપવાનો અધિકાર આપવા ટીપણુ નં. ૩૫ ના. ૧૩-૧૧-૯૭ તું કેટલું તે સગત નામદાર દિવાન બદાદુર દિવાન સાહેબની હાજુરથી શેરાં ન. ૭૨ તા. ૧૪-૧૨-૯૭ થી તે પ્રમાણેની મંજૂરી થઈ છે. સજબ લખવાતું કે સંદર હુ બે કક્કમમાં જે છ દિવસ સુધીની કેન્ડિડેટ અલ રમ્લ આપવાનો અધિકાર મુખ્ય મેહંતાજીને છે તેને બદલે હવે તેમને હુપરની મંજૂરી અન્યથે રમ્લના નિયમમાં જણાવ્યા પ્રમાણે કેન્ડિડેટ અલ રમ્લ આપવાનો અધિકાર આપવામાં આવેછે સજબ તે પ્રમાણે તેમણે અમલ કરવો. તા. ૧૬ ડીસેમ્બર સ. ૧૮૯૭.

J. A. DALAL.

દલસુખ

વિદ્યાધિકારી.

વટહુકમ નં. ૨૩.

ગણુદેવી મહાલમાં કેટલેક દેકાણે તથા તેની આસપાસ અને તળ વડોદરા વિજેરમાં પ્લેગનો રોગ આવે છે. તેથી હોદ્દાઓની સંખ્યા બરાબર હાજર રહી શકતી નથી. તેમ જ બાગમાં પ્લેગનો રોગ આવતો હોય તે બાગમાં હોદ્દાઓને શાળાઓમાં આવતાં અંટકાવવામાં આવે છે વળી કેટલાક લોકો બહાર રહેતા જવાથી તેમનાં હોદ્દાં શાળામાં આવી શકતાં નથી તેમાં જમની શી ન આવે તેમનાં નામ શાળામાંથી કમી કરવામાં આવે છે તેથી સંખ્યામાં ઘટાડો થાય છે ને તેમ થવાથી શાળાઓના એક ઉતારે છે તે નહીં ઉતારવાં તથા એ દારણે હકી ગયેલાં હોદ્દા ફરી દાખલ થવા આવે

તેમની પાસેથી પુનઃ પ્રવેશક શી નહીં હોય તથા શાળા બંધ કરવાની જગર પડે તમે તેટલી મુદત બંધ રાખવાનો અધિકાર નજવા દીધેલું નહીં પણ તા. ૧૫—૧૨—૯૭ નું કૌલુ ને લગત જોમત સરકાર મદારાગ સાહેબ એમનો દુબરે દુ નં ૧૬ તા. ૨૯—૧૨—૯૭ નો બે મહીનાની મુદત માટે નીચે પ્રમાણે થયો છે

“ બે મહીના સુધી હાકરા ઓછા આવે અથવા શાળા બંધ રાખવી વિધાધિકારી દુકમ આવે તો તેથી શાળાની મેડ કમી થશે નહીં બે મહીના સુધી વિધાધિકારી શાળા બંધ રાખી શકશે. પણ બે મહીના કરતા વધારે મુદત એમ આવે અથવા બંધ રાખવાનો પ્રસંગ આવે તો મેડ પ્રમાણેનું કે કેવી રીતનો પગાર આપવો તે બદલ દિવાન સાહેબનો દુકમ મેળવવો. હાકરાઓ ઉઠી બંધ કરી દાખલ થાય તો પુનઃ પ્રવેશક શી માફ થશે નહીં. ”

કપર પ્રમાણે દુકમ થયેલો છે સમય જણાવવાનું કે—એ દુકમ બે મહીનાને માટે છે તે મુદત ફેબ્રુઆરી મન ૧૮૯૮ આખરે પુરી થાય છે. સમય સરહદ કાઢી રાખ્યા કમી થશે તો ફેબ્રુઆરી મન ૧૮૯૮ આખરે સુધી મેડ કમી થશે નહીં સમય ને પછી શાળાઓ જમે એમ તજવીજ રાખવી પરંતુ વધારે મુદત એ પ્રમાણે ચાલે તો જે ને મારતરે તુરત રિપોર્ટ તા. ૧૫—૪—૯૮ સુધીમાં આ તરફ પોસ્ટાલો જાય એ રીતે કારણ જણાવી મોકલી દેવા તા. ૧૮ જાનેવારી મન ૧૮૯૮

J A DAIAL

હતસબ

વિધાધિકારી

સરકારનું જા. નં. ૨૬

જે કન્યાશાળામાં કઠીજીટની નિમનોક ૨ કુ સુધી હોય તે શાળામાં ૨ ૨૫૭ ઉપરાંત અને જ્યાં ૩ કુ કરતા વધારે નિમનોક હોય ત્યાં ૩ ૫૭૭ ઉપરાંત કઠીજીટની નિમક બાકીની ખામ પરવાનગી સિવાય નહીં રાખવા મ ન ૪૮ તા. ૯-૨-૯૪ નો કરવામાં આવેલા છે તેનો અમલ એક સરખી રીતે થતો નથી એટલે કેટલીક કન્યાશાળાવાળા જ્યારે જ્યારે એ પ્રમાણે ખતાવ બને છે ત્યારે ત્યારે અમલ કરે છે ને કેટલીક કન્યાશાળાવાળા વરમ આખરે અમલ કરે છે એમ જણાવ્યા બાંધુ છે સમજ જણાવવામાં આવે છે કે વર્ધના કોઈ પણ ખામમાં એ પ્રમાણે ૨ ૨૫૭ અને ૩ ૫૭૭ ઉપરાંત કઠીજીટની નિમક થાયતો ને બાકીની પરવાનગી સિવાય કોઈ પણ કન્યાશાળાવાળાએ રાખવા નહીં તા. ૧૬ જાનેવારી મન ૧૮૯૮

J A DAIAL

હતસબ

વિધાધિકારી

સરકારી જા. નં. ૨૫.

તા. ૧૫ મી ફેબ્રુઆરી સ. ૧૮૯૮ ને રોજ ફળ, ફૂલ વિગેરેનું પ્રદર્શન થવાનું છે તેની જાહેર ખબરની મુજબની તફલ મહેરગાન ગાર્ડન સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ સાહેબ તરફથી તેમના ઈન્ક્રિપ્ટ નં. ૮૪૦ તા. ૧૫-૧૨-૯૭ ના લખાણ સાથે આવેલી આ સાથે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે. સખમ જણાવવાનું કે—આકાશ વર્ગમાં જણાવેલી બાબતો પ્રદર્શનમાં મૂકવા સામાના વિદ્યાર્થીઓ બનતો પ્રયત્ન કરે એમ થોડું તે તબવીજ માસતરે કરશે. અને વર્ગ ૧ લાના જથ્થામાં વિદ્યાર્થીઓ મેળવી શકે એવા થોડા ખર્ચવાળા છોડના સુકા નમુનાના તેમજ તેમાંથી ઉત્પન્ન થતી ચીજોના નમુનાનો પણ સમાવેશ થાય છે બાબતની વિશેષ માહિતી અથવા સલાહની જરૂર જણાય તો મહેરગાન ગાર્ડન સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ સાહેબ તરફ પરખાવો લખાણી તેમના તરફથી મળી શકશે. બીજા વર્ગો માટે પણ યત્ન થશે તો હરકત નથી તા. ૨૭ જાનેવારી સ. ૧૮૯૮.

J. A. DALAL.

વિદ્યાધિકારી.

હલમુખ.

ફલ, ફૂલોદીક પ્રદર્શન.

વડોદરા—સને ૧૮૯૮.

શ્રીમંત સરકાર મહારાજ ગાયકવાડ સાહેબનો હેતુ બાગાયત કામને ઉત્તેજન આપવાનો હોવાથી હજીની આગામી વડોદરામાં ફળ, ફૂલ ઇત્યાદિનું વાર્ષિક પ્રદર્શન ઉધાડવામાં આવનાર છે. તેથી બાગાયતી કામમાં ઉત્સાહ રાખનારા સર્વે શ્રદ્ધાથી આ પ્રદર્શનમાં પોતાના ફળ, ફૂલ ઇત્યાદિના નમુના મોકલવાનું આમંત્રણ કરવામાં આવે છે.

પહેલું પ્રદર્શન સને ૧૮૯૭ ના ફેબ્રુઆરી માસની તારીખ ૧૯ ને શનિવારના રોજ ઉધાડવામાં આવે છે.

પ્રદર્શનમાં આવનારી ચીજોના વર્ગ નીચે મુજબ રાખેલા છે.

વર્ગ ૧ લો—ફળમાં લગાડેલાં વાથુનાં ફલકાડ.

જ્યા-૧ જોખમાં જોખી દશ ઉત્તમ જાતનો પરચુરણ સંગ્રહ, હરેક જાતનાં બે ફળથી વધારે હોવા જોઈએ.

- ૨ ઉત્તમ અકલબેર (હમ્મથ નામ ફેનાસ)
- ૩ ઉત્તમ ગુલનગરી (હમ્મથ નામ ફીજેતથીમ) ૩ થી ઓછી જાત નહીં
- ૪ ઉત્તમ ગુનામ (રોઝીમ) ૬ થી ઓછી જાત નહીં
- ૫ ઉત્તમ જામુદી (ગામ્મીમ-સ) ૪ થી ઓછી જાત નહીં.
- ૬ ઉત્તમ હમ્મીકલ્લે (જીઝોનીઆ) ૪ થી ઓછી જાત નહીં.

વર્ગ ૨ જો-કુ હામાં લગાડેલાં વર્ષાથી ફૂલછાડે.

- જ્યેા, ૧ ઓગ્રમાં ઓઝી જાર ઉત્તમ જાતનો પરચુરણ સમઢ; ફરે જાતના જાણુ કુ હાથી રપારે હોવા જોઈએ નહીં.
- ૨ ઉત્તમ " રોષડેમ-સ " (હમ્મથ નામ) ૭ કુ હાથી ઓછા નહીં.
 - ૩ ઉત્તમ " જીનેનેક ' (હમ્મથ નામ) ૭ કુ હાથી ઓછા નહીં.
 - ૪ ઉત્તમ " કલાકસ ' હમ્મથ નામ) ૭ કુ હાથી ઓછા નહીં.
 - ૫ ઉત્તમ ગુલનગરી (જામ્મસમ) ૭ કુ હાથી ઓછા નહીં.

વર્ગ ૩ જો-ગાલામેા જરયાના કામમાં આપનાં ફૂલો.

જ્યેા, -૧ ઉત્તમ ગુમાખના જ્યેા.

- ૨ જલમ જરયાના કામમાં આપના ઉત્તમ ફૂલનો સમઢ.
- ૩ ફુલથી ૪ જારેલી ઉત્તમ જાણુસો. જેમકે દૂસદાની, કાઠા, કલ-મી, વિનર
- ૪ જીઓનો જનારજો દેખા ઉપર ફૂલખાતનો ઉત્તમ રાખમાર.
- ૫ જોઝોનો જનારજો દેખા ઉપર ફૂલખાતનો ઉત્તમ રાખમાર.
- ૬ ફૂલ વજેરેનો દેખી ઉત્તમ રાખમાર, જેવા કે ફૂલના દાર, તોરા, કલમીઓ, ગજસ, કાઠા, વેગી, ખુપ વિગેરે

વર્ગ ૪ જો-સુશોભિત પાંદડાંવાળા હોડ.

- જ્યેા, -૧ ઓગ્રમાં ઓઝી જાર ઉત્તમ જાતના સુશોભિત પાંદડાવાળા જાડ-નો પરચુરણ સમઢ
- ૧ ઉત્તમ જામુદી, નાગીએરી, તાદની જાતના હોઝ
 - ૨ ઉત્તમ ફ-સં (હમ્મથ નામ).
 - ૪ ઉત્તમ ફોદનના અઢ.

૫ ઉત્તમ કાલીઅસ (ઇંચાજી નામ).

૬ ટાંગવાની ટોપલીઓમાં અથવા બેકકો ઉપર ગેઠવેલા કુંડામાં રેપેલા ઉત્તમ છોડ.

૭ કાઈપણ જાતનો એક ઉત્તમ છોડ.

૮ કાઈપણ નવોગ્રામને કવચિત્ જોવામાં આવતો છોડ.

વર્ગ ૫ મો-શોખી ગ્રહસ્થોએ માત્ર શોખની ખાતર ધરધરાઉં વાવેલી શાકભાજી.

જથો. - ૧ દરેક વિજ્ઞાપતી શાકભાજીના

૪ ઉત્તમ કુંડળી.

ઉત્તમ પ્રકારના નમુના.

૫ ઉત્તમ ટોમેટો.

૨ દરેક દેશી ઉત્તમ પ્રકારની

૬ ઉત્તમ વટાણા.

શાકભાજીના નમુના.

૭ ઉત્તમ મરચાં.

૩ ઉત્તમ અગ્રુડર (સેલરી).

૮ ઉત્તમ ગઢાઇ.

વર્ગ ૬ ઠો-કાઠીઆ, બેડુત અને જેલ તરફથી વાવેલી શાકભાજી.

જથો. - ૧ ઉત્તમ દેશી અને વિજ્ઞાપતી શાકભાજીના નમુના.

૨ ઉત્તમ કંદ મૂળ જેવા કે બટાકા, સુરણ, રતાશુ વિગેરેના નમુના.

૩ ઉત્તમ જાતનો શીયાળુ પાકનો નમુનો.

૪ ઉત્તમ લીલું ઘાસ, ઘોડા વિગેરેને ખાવાનું, જેવું કે હુમન, ગીની વિગેરેના નમુના.

૫ ઉત્તમ શેરડીના નમુના.

વર્ગ ૭ મો- ફળ (સર્વ માટે ખુલ્લું છે.)

જથો. - ૧ સુજરાતમાં થતા ફળ ગેવાના ઉત્તમ પ્રકારના નમુના.

૨ સુજરાતમાં નહીં થતા ફળ ગેવાના ઉત્તમ પ્રકારના નમુના.

૩ ઉત્તમ સુકા ફળના નમુના.

૪ ઉત્તમ કેળાંના દરેક જાતના નમુના.

૫ ઉત્તમ ખાટા લીંચુ, ખીન્નેરા, ગધા લીંચુ વિગેરે.

વર્ષ ૮ માં-પરચુગ્લુ.

- જાણી, - ૧ વેષાણપોથી ઉત્તમ ગ્રામનો સંગ્રહ જોવાથી રાજ્ય અથવા દેશના
જનાવવાના રેલા, રગ, છમારણી લાકડું તેમ, દવા વિગેરે અને છ
- ૨ " દરખેરીયા " માને વનરપતિ સંગ્રહ માટે સુકવેલી વનરપતિ.
- ૩ પાકા રંગના ઘોઠર કબરના ગ્રામના ચિત્રો, તેમજ છાપાની વેલખુ-
ટીઓ તથા કીનારીઓ
- ૪ બાગના રાણુઆંગ જેવા કે કમાનો, કુંડા મુકવાના ટુંબ, મા બહુથી
વિગેરે.

શરતો

ઉપરના દરેક વર્ગ તથા જગ્યા માટે છતાંને આપવામાં આવશે,
જનતા સુધી ખીજ તથા ખીજ ન બરના છતાંને પશુ આપવામાં આવશે

છતાંનેમા રોકડ રકમ, માદ, કાંચીગીની વસ્તુ, કાંચ, પ્રમાણપત્ર
માને મર્ટીશીફેટ ઇત્યાદી આપવામાં આવશે આ બાબત કમીટીમાં હસ્તુ નક્કી
કરવાની છે તે થયા બાદ એ ડા વખતમાં જાહેર કરવામાં આવશે

એકજ જાતની ચીજ એક કરતા વધારે જગ્યામાં આવતી હશે તો
પશુ છતાંને એકજ જગ્યા માટે મળશે

માધારજી નિવસ તરીકે કોઈ પણ ચીજ હતા એકજ માણસ તરફથી
આવી હશે અને તેથી મુકાબરો કરવા બીજા કોઈ તરફથી નહીં હશે તો તેના
છતાંને મળશે નહીં, છતાં નેજ ચીજ ખરેખર ઉત્તમ પ્રકારની હશે તો તે
બદલ ખાસ છતાંને આપવાનું પરીશીકાને ચેત્ત્ર જણાવેલો આપવામાં આવશે

વરોદમાં રાજ્યના બાગોના મુત્રિ-ટેન્ડેન્ટના તાબામાં પરકારી બાગો
પ્રદર્શનમાં ચીજો મુકશે મુકશે પણ છતાંને માટે કરીશાહ કરશે નહીં.

પ્રદર્શનમાં મોકલનાર ચદરથાએ પોતાની ચીજો તેમજ ખર્ચથી
પ્રદર્શનની જગ્યા ઉપર લાવી તે સાર મુકરે કરેલી જગ્યામાં ગોઠવવી નિયમો.

કુંડાવાકાં ગ્રામ અને બીજી ચીજો પ્રદર્શનના આગમે દિવસે બરો-
રના આર પામનાં રૂબીમાં ગોઠવવાં નિયમી. અને રાજકીય તથા કુળાદિક

ચીજો પ્રદર્શનના દિવસે સરના સાત વાગતાં સુધીમાં અને ગાસા બરવાના દુસરા તથા દુસરી શબ્દગારેલી વસ્તુઓ બપોરના બે વાગતાં સુધીમાં ગોઠવાઈ તૈયાર થવું જોઈએ.

પ્રદર્શન માટે હાપેલી ટીકોટો તથા દાખલ થવાના ઈરામો નીચે સહી કરનારને લખવાથી મળી શકશે. દાખલ થવાના ઈરામો બરાબર સ્પષ્ટ રીતે બરીને બનતી તાકીદે નીચે સહી કરનાર તરફ મોકલવા, અને તારીખ ૧૨ ફેબ્રુઆરી સને ૧૮૯૮ થી મોકલ આપવા જોઈએ નહીં. વખતસર નહીં આવેલી ચીજો કદાચ સ્વીકારવામાં આવશે નહીં અથવા તેને સાફ જગો કદાચ મળી શકશે નહીં.

પ્રદર્શનમાં મુકનાર અદરશ્યોએ તારીખ ૨૦ ફેબ્રુઆરી ૧૮૯૮ ના સવારના કલાક દસ વાગતાં પહેલાં તેમની ચીજો ઉપાડવી નહીં અથવા પ્રદર્શનની જગો ઉપર વેચી શકાશે નહીં.

પબ્લીક પાર્ક, વડોદરા. { G. H. KRUMFIEGEL.
તા. ૨૬ નવેમ્બર ૧૮૯૭. { સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ, સ્ટેટ ગાર્ડન્સ,

૩ ઉત્તમ ગુણવત્તાવાળું પોંકની નર

૪ ઉત્તમ લીંબુ ઘાસ, થોડા વિગેરેને આપ્યા
વિગેરેના નમુના.

૫ ઉત્તમ શેરડીના નમુના.

વર્ગ ૭ માં- ફળ (સર્વ માટે ખુલ્લું છે.

જ્યો. - ૧ ગુજરાતમાં થતા ફળ મેવાના ઉત્તમ પ્રકારના નમુ.

૨ ગુજરાતમાં નહીં થતા ફળ મેવાના ઉત્તમ

૩ ઉત્તમ મુક્કા ફળના નમુના.

૪ ઉત્તમ કેળાંના દરેક જાતના નમુના.

૫ ઉત્તમ આદાં લીંબુ, ખીન્નેશ, ગમ્મા લીંબુ વિગે

જાહેરખબર.

મ. બા. હુન્દગોવિંદકાસ દ્વારકાદાસ કાંઠાવાળાનાં રમેલા પુત્રકાળી નવાન આ-
રુતિએ:-

પાણીપત્ર	૦-૪-૦
દેવી કારીગરીને હલિખન બા. ૧.	૦-૪-૦
દેવી કારીગરીને હલિખન બા. ૨.	૦-૪-૦
અંધેરી નમરીનો અધવમેન	૦-૧૨-૦
મલોમરનાં મુઆફરી.	૦-૪-૦
બે બેટો	૦-૬-૦
રાબી રપકુંદરી	૦-૬-૦
૬ સપુ બાકરજી.	૦-૧-૩
* નવુ બપારજી	૦-૧૧-૦
* નવુ અંગનખિન.	૧-૪-૦
* જૂનથપિયા.	૦-૭-૦
નીનિ અને વૈદિકિ ધન.	૦-૨-૦

* ચિન્દવાળાં પુત્રક વોરરાસે-૧૧ કાપામરી અને જાકીનાં તીરથેન મુદાવજબજાખ્યા-
નામાંથી કે કાંતોને ત્યાંથી મળશે હુધારેનુ નુ બપારજી અને નવેમરથી લખેલી જૂનાગ-
વિયા છપાવેથી કમી કીમને મળશે.

સોનેરી તક-કિ મની બેટ ! !

મહાગુલ-મંડળ.

“મહાગુલ મંડળ” નામે અત્યંત અથ દાનમાં મારા તરફથી છપાવેને મદદ
પડે છે. જેની અંદર ભારતવર્ષના પ્રાચીન તથા આધુનિક સમગ્ર ૪૦૦ મદદખાલને
જેવા કે-અપતિઓ, પ્રધાનો, મદાયિઓ, મદાયરિનો, મદાયવર્તનો, મદાયવિઓ,
મોટા ભાતો, પેરો, સમીવ સામીઓ, પદેપકારી જનો, નાનાકિન પુત્રો અને સાસરો,
મદાખીઓ, વીરામનાઓ, વિદુષી બાદઓ અથવા પદિયાઓ, અને વિદેશી ધર્મપ્રવર્તકો
હત્યાદિના છાનચેતિવ વિચારપરક વખતમાં આવ્યા છે એ અંધ શેષજ આપેછ
૧૫૦૦ પૃષ્ઠો છે અને, તેના પશ્ચાત્ત જાણિતાં પૂર્ણ સોનેરી નામકળાં આજ
વિચાતમર નેપાર રસવી મળાવેલા છે, આ અથ વિદાન અને પ્રભવિષી શ્રીમત મદદ
રાજા શ્રીશિવાજીરાવ માધકવાડે મેનાખાસએમ. મમશેર બહાદુરને તેમની
અમ રંગ નમીથી અર્પણ કરવામાં આવ્યો છે તેમજ તેના અમમાં એ નામકળાંથી
મુદર છબી મુકવામાં આવી છે મુદરઆકામાં આપે મોરો અને દિનમ અંધ આ પ્રક-
મજ છે, એવો મળા રિતિનો અર્થપ્રાપ છે તેની જમી પ્રતો યોગ્ય વખતમાં ખરી
મદ છે એજ તેનો મદદાની પ્રતીતિ છે. આ અથની તમામ પનો બેટલો કે (૪૫૦)
હાથી તે મળાખાળા ૧૧ વસનજી પરમાદદ આદેવાળાને મમમી વેચાણ આવી છે માટે
એ વિદાન આંરે તેમના નુક મુનાકમાં મસજ દેરીશો એવ ગરબમે મોડલવા કિમ
મર્મને માટે ૬. ૭-૮-૦ પેરેટમ. મદદ દને ગુજ પ્રતો રપો છે, માટે સપુ મ માથી
કદા જે “વંદા તે પદેસા.” આ એવનો પ્રમાવજ નમા અનુકમખિયારુ એ. પાનીક
જેમને જોએ તેમજે આમાં આવીની રીડર મોડની મ માથી મેરુ.

મ. આંખડીઆરા.

મગનસાલ નરેશભદાસ પટેલ.

૪૫૪૪જી પેરે.

“સસરવિષ કાવરી” હત્યાદિનો રવો

ખામ કરીને વડોદરા કેળવણી ખાતાને ઉપયોગી થાય એ હેતુથી આ ચોખા ન્યુ પ્રકટ કરવામા આવેછે તોપણ હરમર્ધ રાજ્યમા શિક્ષકનુ કામ કરનાર તેમજ અન્ય લોકને પણ સામાન્યરીતે તે કામનુ ચક્ર પડે એવી ગોઠવણ કરીછે એનો દરનીચે પ્રમાણે છે સામાન્ય વાર્ષિક લવાજમ. રૂ. ૨-૦-૦ ૦-૩-૦ પોસ્ટેજ. ૩ ૧૦ થી ઓછા પગારના મે- હેતાશ્રીઓ તથા વિદ્યાર્થીઓ માટે વાર્ષિક લવાજમ. ૦-૨૧-૦ પોસ્ટેજ આફ. છુટક એક અઠની કીમત. ૩. ૦-૪-૦

મનીઆઉર મોકનનારે પોતાનુ સરનામુ તથા પૈસા શા મદવના છે તે કુપન ઉપર સ્પષ્ટ આક્ષરથી લખવુ ટિકટો મોકલનારે દર રૂપિયે અરધા આનાની વધારે મોકલવી ટિકટો પોસ્ટનીજ મોકનની. નાણાની પહોંચ જોઈતી હોય તેણે તે બદલ પોસ્ટેજ મોકલીને મ ગાવી લેવી

ધણાક મેહેતાશ્રીઓ આમરાજાના નાણા મોકલતા અમારા નામની વરાત કરાવી મોકલે છે જેથી તેના નાણા જે જાનામા અમારો વખત ઘણો રોકાય છે માટે હવેથી કોઈએ અમારો નામની વરાત કરાવતાં મોકલવી નહિ. કોઈ મોકલવશે તો તે પાછી મોકલીશુ

કોઈ મેહેતાશ્રી વર્ષની અપરચ અમે ત્યારે આહુક ચમને અધૂરા અ કો મ ગાવી તેના પ્રમાણમા લવાજમ આપા હજીતા હશે, તો તેમ કરવામા નહિ આવે

જે માસનુ ચોખાનિધી તે માસની પુનમ સુધીગા ન મજે તો તે માસ પૂરો થતા અગાઉ અમને ખબર આપવા જોઈએ. માસ વીત્યા પછી ખબર આપનારે પોતે તે આક મોઝ નાખ્યો છે એમ માની તેની પાસેથી ઉપર લખેલા છુટક અઠની કીમત લેવામા આવશે

છાપવા મોકલેલુ લખાણુ ચોખ્ખે આક્ષરે કામળની એકજો બાબતુએ લખવુ. અમુક માસમા છાપવા અગર ના પસંદ પડેલુ લખાણુ પાછુ મોકલવા બધાતા નથી. તેમ છતાં જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખરચે મ માની લેવા તર્જવીજ કરી આ ચોખાનિધાને અનુગ્રા ગેવા ખાસ વિષયો મોખ્યનારને તેમની છાછા હશે તો થોડા જણાયે ઉત્તેજન તરિકે પૈસા આપવામા આવશે માટે તેમણે એ બાબત રિપ્લાઈકાઈથી પુલા સો મેળવશે આતુનિક શિક્ષણુ સજ ધી વિરયે ઉપર પ્રથમ આન આપવામા આવશે

જાહેરખબરો છાપવાના ભાવ.

રૂ.	લીટી	ખાર માસ લગી લાગ લાગત હશે તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછીનાં અગિયાર મહિના લગી પામ સો ચાર્જ પડશે બાર મહિનાથી ઓછી મુદત હશે તો ચહેતે મહિને પ્રથમ ચાર્જ અને પછીને દર મહિને અરધો ચાર્જ લેનારો
૧	૪	
૨	૧૧	
૩	૨૦	

ચોખાનિધા સાથે હેન્ડખીવે રહેવાના હશે તો ના તેવા સુધીના રૂ.૩ લેવામાં આવશે તે ઉપરાંતો માટે પત્રથી પુવામા મેળવશે

श्री.

मार्च १९९४.

फागुन.

केलिकुण्ड

पुस्तक १० मु.

अंक १, भा.

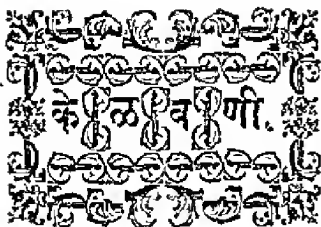
प्रतिष्ठित

छात्राचार्य नरसिंह राय अह.

वडादा.

पुस्तकालय

१९९४

अर्थ मळे वळी धर्म सधाये, ज्ञान मळे सनमान पमाये;
 श्रीवि वधे पतारे जहा सारो, ए शिशुशिक्षण धर्म अमारो.

पुस्तक १० भु. शगधु. सवत् १८५४ अ ६ प मे।

कृतुनुं चक्र.

शाईसविठ्ठीडित.

पांती देख वृषा तृषा नव मयी सतापनी रे रती,
 शरें दर्द वषायुं शोकज्वरनुं हेमन्त मूथो जनी,
 बेटी टाढ विशोकनी शिशिरमा, शुद्धी वमनो हरी,
 आवे आँप्य त्वराधि माँप्य-शर-शी लूना अवाट मरी १
 दुःमीने कृतुचक्र नक्र सरानु मामे मुमीषा खरे,
 देखे ते तृण एक पेरु सरानु जे दुर्बलापी खरे;
 शी रीने दिन एहना जड शके अभ्याप आनंदमां,
 काटे काळ कराळ काळ उदरे राखी गती मंदमा. २

ग. रा. भट.

(विस्तार) :

जोषां वर्ष पचीस दीवस गथा ते सा दुजे जेदमां,

પામ્યા કાંઈ કૃતેહ તેહ મહિ' ના સ'ધી અને ભેદમાં;
આશા વારિ વિલોકવા જલદનું રાખી રહ્યા, તા અતી,
વીતી દેસ વૃષા તૃષા નવ મટી સંતાપની. રે રતી. ૧

વારંવાર સુખેચિ હાય લાણુતાં કાયા ઘટી કલેશથી,
પામ્યા કેવળ દુઃખ ડાઘ હૃદયે ચિંતા રૂપી મેશથી.
દેવા લાલ દિવાળિના દિવસનો આશા અગાડી. હતી,
શર્દે દર્દ વધાર્યું શોકજ્વરનું હેમન્ત સૂયો અતી. ૨

જાણ્યું આગળ ભેઈતું સુખ થશે એ રીત આશા ધરી,
વેઠો ટાઢ વિશોકનો શિશિરમાં ગુહ્લી વસન્તે હરી;
ગાળ્યા એમ અનેક દીન દુઃખમાં અધાપિ તોયે હરી;
આવે ગ્રીષ્મ ત્વરાયે મીઠ્ઠા-શર-શી લૂના કાપાંટા મરી. ૩

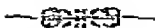
વર્ષામાં ધરમાં ગળે, શરદમાં તાવે ગળે, હીમથી—
વેઠે દુઃખ શિશીરમાં, શરિરમાં શાંતી વસન્તે નથી;
જિનાળે પગમાં બળે, જળ વિના કે તે તૃષાએ મરે,
દુઃખીને ઋતુચક્ર નક્ર સરખું માસે મુખીમાં સરે. ૪

જેને સાધન હાય હોય બળથી તે પાય લીડે સદા,
રાખી હિમ્મત આપદા ઝડપથી અંતે કરે તે અદા;
જે છે વિત્ત રહીત લીત લયથી, ન ચિત્ત ચિંતા ધરે,
દેસે તે તૃણ એક મેઠસરખું જે દુર્લભાયો હરે. ૫

આળ્યો આ નરદેહ કાંઈ ન થયું, ચાલી વહી આ યુવા,
દીકું ના જરિ સૂળ, આશ નયિ વા વૃદ્ધાં વિષે. પામવા;
એ રીતે મન શોક રાખિ દિન જે કાઢે છ આકંઠમાં,
શી રીતે દિન તેહના જડ શકે અમ્યાસ આનંદમાં ? ૬
ઘેરો લીધણ સર્વ પાસ નિરખી. શી રીત નાશી જવું,
કુડા આ અધિભૂત તાપથી તનૂ શી રીતથી રક્ષવું;
કોપ્યો દૈવ, કશું રહ્યું ન કરમાં, એ શોકના વૃંદમાં,
કાઢે કાઢ કરાઢ કાઢ ઉદરે રાત્રી ગતી મંદમાં. ૭

દેખી દુઃખ નિદાન ઢેહિ સહુનું જાણ્યું, ચહે જે જવા—
આધા આ દુનિયાંથી, ચાહ્ય અથવા આયુધ્ય દંકું થવા;
ભે તેઓ શિર દુઃખ હુંગર કદી આવી પડે આપથી,
શોચાંવા તળું કામ તેહ ચલતે જાણા નરોને નથી. ૮

કરમચુસન,

હરમચુસન નામે એક જાણીતો વલ્લભાની અને ભૂમિતિવ શાસ્ત્રી ધર્મ ગયો છે આ વિદ્યાનને નાનપણમાં કરી જાણવા લાવક બિલી કેળવણી મળી નહોતી, તે પછી તે વખતનાં તે પોતાની જાતિ મહેનત અને ચતુરતાથી શીખીને આગળ જતાં દુનિયામાં એક મોટો માણસ થઈ ગયો. હરમચુસન રકાટલક દેગના દીધ નામના એક નાના ગામગામાં મરીજ માખાને ધેર જાઓ દતો તે સમજાવેલો થયા પછી તેનો બાપ પોતાના મોટા છોકરાને વાચવા શીખવેલો હતો, તેનું સામગ્રીને પોતાની મેજે તે વાચવા શીખ્યો, ત્યાર પછી તેના બાપે તેને આપ્યા તથા મહિના એક નિશાળમાં રાખી ઉશ્કારી લીધો. હરમચુસનને ખરાખર નિશાળની કેળવણી જે કાર્યક પછી મળી દોવ, તો તે માત્ર આ તથા મહિનામાં જ હતી.

હરમચુસન માત્ર વરસનો થયો ત્યારે તેના હરમચુસ મગજનો પ્રગલ્ભ બદલ દીસવા લાગ્યો. એટલામાં તેણે કરી અને એક સાકારને કડકા લઈ તેનો એક નાનો સમી બનાવ્યો, તે સમયામાં વંચારાત્રનાં મૂળત્વો જોવામાં આવતા હતા હરમચુસનનો બાપ થયો મરીજ દોવાથી તેને હવે કયા રાખવા એ આખત તેણે વિચાર કર્યો, અને ઉપરે તેને એક પામેના ખેડૂતને ત્યાં આડરીએ મળ્યો. તે ખેડૂત તેને પોતાના મંદા આરવાનું કામ સોંપ્યું આ વખતમાં નાનો હરમચુસન પોતાના ધણીની આડરી ખરાખર ભવવવા બાદ તે પોતાના જાતિ જુરમાંએથી કેટલાક અવધાન પાછળ પછી જાઓ દતો. દિવસે તે મેદા આરતી વખતે ૧ કાલવાના સાચાના જેવા સામે, અને એનું એનું કામ બનાવતો અને રાત્રે મેદાન ઉપર આવતો આકાશ માદેશ તારાઓને લખતું અવલોકન કરતો. મોડેક વખત આ ખેડૂતની આડરીમાં રજા પછી હરમચુસનને બીજા ખેડૂતને ત્યાં રહેવું પડ્યું સારા જાત્રે તેને આ ખેડૂત જાઓ મળ્યો, કારણ કે પાછળ લખેલા તેના અવધાનને અથવા વર્તનને જોઈ અને તેમ તે રેડો આપવા લાગ્યો આથી કરીને હરમચુસનને પોતાની છપ્પા પ્રજાને કરવાને વધારે રજાજગત મળી, રાત્રે તે તારાઓનું અવલોકન કરતો અને તેની પછી તોજી બીજી દહાડે સવારે કરતો આ અવલોકન કરતો વખતે હરમચુસન મેદાન ઉપર જતો હતો અને એક હાથ લાખા દોશમાં નાનું મજૂકા ખરેલી, તેને પોતાની આખ ઉપર ખરી તેની મદદથી તે તારાઓની જગ્યા અને તેમની ગતિ મુકરર કરતો.

હરમચુસનનું કામ વિદ્યાની શીખ પાછળ આવું લાગેલું જોઈ પેમા ખેડૂતે પોતાની વિદ્યાનના એક મુદ્દરથને તેને મદદ કરવાની બધામજી કરી, તે ઉપરથી તે મુદ્દરથે હરમચુસનને પોતાના ધરમાં રાખ્યો અને તેને ઘોડુક ગણિત શીખાવતે તેના જુદાવેલને સોંપે- એ જગ્યા જુદાવેલે તેને દરમિયાન મુખી ગણિત, અક્ષર ગણિત અને ઘોડા બુદ્ધિતિ શીખવો, પછી માત્ર બાપે હરમચુસનને એ ધર હોડવું પડ્યું, અને તેથી તે પાછો પોતાના બાપને ધેર ગયો જે આખા મહી એક જુજોળતી મોજાડીના આધાર ઉપરથી એક સાકારને જોવો બનાવો તેના ઉપર કામગીરી મોહારી ને ઉપર મુખ્યત્વે નકરો પાડ્યો, અને તેમાંથી તેણે

પણ જ્ઞાન મેળવ્યું. પણ ગિયારા નાના અને સાસા ફરમુસનથી તેના બાપની મળી
મરીજ દાસતને સીધે વધારે વાર પરમાં પડી રહેવાયું નહિ, તેથી તેને ઘણાં ચાકરી
માંથી માદવાની ફરજ પડી, અને તે તેને મળી; પણ હમનસીએ તે એરસી તો કાઢ્યું
મળી કે તેથી તેની તાંદુરસ્તી વધારે જમગધા સાગી, તો પણ નાના ફરમુસને તેવો ચાકરી
જાતવવા છતાં, પોતાનો પાછો અભ્યાસ કરીજ રાખ્યો. આ વખતે એક મોટું વામવતું
તમા એક મજવામાં રાખવાનું એવાં બે ઘડીઆનો અંદરથી એક વાર જોવા પડ્યો,
તેવાં તે સાકશનાં જનાવવા માંડી ગયો અને તેમાં તે સગબમ પાર પડ્યો. આ વાતની ખબર
પડ્યા પછી તેને પડોઆનો સાફ કરવા વહેરેનું કામ મળવા સામ્યું એ સાથે વગી ફરમુસ-
ન પોતાનીજ મેલે ગિરો કાઢતાં પણ શીખ્યો હતો અને તેથી ઓમોના ધરનના નમના
પણ તેને ચીતરવાને મળવા સામા. આ બે કામ તેના દાયમાં આવવાથી તેને એરસા
પેમા મળવા સામ્યા કે તેમાંથી તે પોતાનું મુજરાન કરવાને અને તે ઉપરાંત પોતાના જીવને
કાઢક મદદ કરવાને સક્તિમાન થયો. એ પછી તે દિવસે દિવસે ચિત્ર પાડવાના દુકાનમાં
વધારો કરેલો ગયો, અને યોગ વખતમાં તે માજીસોનાં સરસ ચિત્રો ચીતરવા લાગ્યો.
એથી કરીને તેને પોતાનું મુજરાન ચલાવવાને ઘણી અનુકૂળતા મળી, અને તે સાથે
પોતાના જ્યોતીય વિદ્યાના અભ્યાસમાં પણ વધારો કરવાને તેને સારી તક મળી. આખરે
આમજ જતાં તે એક મોટો તત્વજ્ઞાની અને જ્યોતિષશાસ્ત્રી થયો અને ધણું માન પામ્યો.

K. C.

પડે એમ મિત્રો ઉપર અસર થાય છે જેમકે, જો એક માણસ રડતો હોય કે હસતો હોય તો જે માણસો એવું જુએ છે તેમનામાં પણ એવી અસર થાય છે. કોઈ વીર રસનું કે કદાચ રસનું કાવ્ય બોલે છે તે સામગ્રીને કેવા જોરસામાં ઉતરી જઈએ છીએ અથવા ક્યારેક ધમ્મએ છીએ!

જ મગજમાં નહિ આવેલા એવા કટલાક દુર્ગુણો ખરાબ સોજાઈથી જ મગજ પર ધબકી જ અસર કરે છે. નહારા મિત્રો સિવાય મગજને ખરાબ વિચાર સૂઝતા જ નથી.

રૂપક અને દર્શાવ—એક શાલીનું બિડું એક ચોખ્ખા પાણીથી બરેલા પ્યાળામાં નાખીશું તો જાણી જમડી અને કાળુ થશે.

જ એક ઘેટું આડું ચાલે તેનું જોઈ આખું ટોળું આડું ચાલે.

ક રાતના અધારામાં સુટિના સુંદર પદાર્થો પણ દેખાતા નથી.

જ વિસુવિકસ નામના જાણામુખીની પડોશમાં આવ્યાથી હરકણેનિયમ અને પોરખીઆઈ નામના મોટા કહેરો નાશ પાડ્યા.

જ પડોશીને ઘેર આગ લાગી હોય તો આપણને પણ ભય રહે છે.

ક પડોશમાં કોણે કો મરડી ચાલે છે ત્યારે આપણને પણ ભય પેસે કે મુજબની મરડી.

ઐતિહાસિક દર્શાવ—(૬૫૫)

સાંથિક દર્શાવ—ખરાબ માણસોની સોમત રાખશે તો તમે પણ ખરાબ કહેવાશે.

જ કાલવડાળી જગામાં જઈએ તો જમે ખરડાયા વિના ન રહીએ.

ક કોલસાના વેપારથી કાંઈ કાળાજ થાય.

જ ખરાબ વ્યવહાર સારી રીતભાવને જમડે છે.

જ દુર્ગુણ કદ શીખી જવાય છે.

ક એક ખાન સડતું હોય તો તેથી જખા સડે.

વિષય ૧૦ મો—ઉદ્યોગીપણું એ જીવગીત મીઠું છે.

પ્રસ્તાવિક વાખ્યા—જેમ બોરાકમાં મીઠું ગુણકારી કે તેમ તેમ સતત અને સારો ઉદ્યોગ મન અને શરીર પર સારી અસર કરે છે.

૧. મીઠું સાફ કરે છે, દુર્ગંધી દાગેડ તેજ પ્રમાણે ઉદ્યોગ મનને સ્વચ્છ કરે છે, સુધારે છે.

૨. મીઠું જાંબા વખત મુઠી બાધાણને કે બોરાકને ખમડવા દેતું મથી તેવીજ રીતે સારો ઉદ્યોગ પ્રવૃત્તિ, અતકરણ, મન અને શરીરને ખમડતા બટકાવે છે.

૩. મીઠું બોરાક સ્વાદિષ્ટ કરે છે, મીઠા સિવાય બોરાક શીઠા અને જોરવાદ લાગે છે, એવો બોરાક પચતો પણ નથી. તેવીજ રીતે ઉદ્યોગ જીવગીતે માફક આવતો છે, તે જીવગીતમાં રમ વપાવે છે.

૪. તાંદુરસ્તી જાળવવા માટે ખોરાકમાં મીઠું જેમ બહુ જરૂરનું છે, તેમ ઉદ્યોગ પણ થોડો અગત્યનો નથી.

૫. મીઠું લોહીને સુધારે છે. ઉદ્યોગ પણ તાંદુરસ્તી આણુવાની અને આનંદ ઉપજાવનારી અમુલ્ય ઔષધિ છે.

૬. મીઠું બહુ ખવાય તો જાડો વગેરે થાય છે. તેમ ઉદ્યોગ હંમેશાં ઉપસંત કરવામાં આવે તો શરીર અને મન બગડે છે.

૭. મીઠાથી ખોરાક ઉપર ગંભીર ખેસતી અને ગમ્યગમ્યતા ઓટકે છે, તેમ ઉદ્યોગી ચંપાથી ખરાબ આગસુ સોજતીઓ દૂર રહે છે. તેથી ખેડેલ અને આગસુ સોજતીઓ હરેક પાપ અને લાલચમાં નાખે છે.

૮. મીઠું છાંદગીને બહુ ઉપયોગી છે કેમકે તે સિવાય લોહી યત્ન નથી; અને મહેનત કે ઉદ્યોગ સિવાય પણ માણસ હવતો મુઝો કહેવાય છે.

૯. પૃષ્ઠ અને દૃષ્ટાંત—વહેતું પાણી સ્વચ્છ, મધુર અને તાજું હોય છે પણ રિયર પાણી મંદ અને તુકસાનકર્તા હોય છે.

૧૦. પવનથી હવા આપ જ કરે છે તેથી તે શુભકારી અને શ્વાસ લેવામાં ઉપયોગી હવન તત્વ કહેવાય છે; પણ બંધિયાર જગોની હવા રોગિષ્ઠ હોય છે અને તેનો શ્વાસ લેવાતો નથી.

૧૧. ખેડાણથી જમીન સારો પાક આપે છે પણ પડતર (ખેડાણ વિનાની) જમીન ઉપર વેલા અને ઝેરી વનસ્પતિ ઉગી નીકળે છે.

૧૨. જ્યારે લોહું વપરાય છે, ત્યારે જ ઉમળું રહે છે નહિ તો કટાઇ જાય છે.
૧૩. હાથ કામ કરવા, પગ ચાલવા, ઇંદ્રિયો જાગૃતિમાં રહેવા, તંદુરસ્તિ યુક્તિઓ ખોળી કાઢવા, ઇંદ્રિયે બહેલી છે. જે તેઓ વપરાતી નથી તો ગરીબ જાય છે.

૧૪. પૈસો ચાલતા વ્યવહારમાં દુનિયાનું એક મોટું ઉદ્યોગનું છે.

૧૫. ઐતિહાસિક દૃષ્ટાંત—સર રિચર્ડ વેડોલીંગ્ટન એક ગરીબ અવસ્થામાંથી માત્ર ઉદ્યોગી સ્વભાવને લીધે જ હાલના સોડ મેયેર થવા પામ્યા.

૧૬. આર્કાઇટ ઉદ્યોગથી જ મેંડી પહોં પામ્યા અને ત્રીજા જોર્જ રાજાએ નાઇટની ઉપમા આપી.

૧૭. કેનીંગ કહેતો કે મીઠું શારીરિક નિર્વર્તનને અનુસરી શકે છે.

૧૮. ઓક્સેડ ધ ટ્રેટ તેના ઉદ્યોગીપણાને માટે બહુ વખણાયો છે. તેણે દિવસના ત્રણ ભાગ પાડ્યા હતા; જેમાંનો એક અભ્યાસમાં, બીજો કામ કાજમાં અને ત્રીજો આરામમાં લેતો.

૧૯. પિટર ધ ટ્રેટ જ્યારે રૂસિયાની આદી પર એકો ત્યારે તેણે પોતાની પ્રજાને આરામ, આજીવિકા અને મૂર્ખા બનેલી એથી તેણે સઘળી મોજમજા છોડી

ઉપયોગી કળાઓ ખોલવા બહાર નીકળી પડ્યો. એવી આશાથી કે એ કળા-
ઓમાં પ્રભને શક્તિ ઉદ્યોગ કરી શકે આ વિચારથી તેણે વિદેશમાં મુક્ત-
કરી કરી અને જુદાજુદા ધાર્મિક વ્યાપારોમાં તે માહિતગાર થયો, તથા જાત-
મહેનત અને સમુક્તિ શિક્ષણથી તેણે પોતાની પ્રભને એટલી બધી સુધારી
દીધી કે એનું નામ હજી સુધી આખી દુનિયામાં મરાહૂર છે.

ક. આરે ઈશ્વરે આપેલો બનાવો અને ઈડન તરમના જાગમા મુખ્યોત્તાર તેને
તે ખેડવાનું અને પાણી પાવાનું ફરમાવવામાં આવ્યું હતું.

આંધ્રિક દૃષ્ટાંત—પેસાદાર કોઈનેકે ખળો ખરો ભાગ રેગિષ્ટ અને કંતાવસે
રહે છે તેનું કારણ એમ છે કે તેઓ આગસુ અને એકજ જગોએ પડી રહે-
નારા હોય છે.

જ. આગસુ માનુસો મન અને શરીર એ બેમાંથી એકમાં પશુ સારા હોવા નથી.
તેઓ જરા જરામાં કંટાળો ખાય છે, ચીંટાઈ જાય છે, રડતા એસે છે, નિ-
સાસા નાખે છે, શંકા ખાય છે અને રોય કરે છે તેમની જીવંતી તેમને
પોતાને દુઃખદાપી અને બીજાને બોળ રૂપ હોય છે તેમના મગજ મૂર્ખ
કલ્પનાઓથી ખરેખરા રહે છે.

ક. આગમ એ મનનો કાટ, શરીરનું હાડકું, તાનસી પચાતી માતા અને દુઃખનું
મૂળ છે એથી અનેક રોગ ઉત્પન્ન થાય છે જો મનને ઉદ્યોગમાં ન રોકવું
તો તે નુકસાનના આગમાં નાખી દેવડ પગલાં કરાવે છે.

જ. ઉદ્યોગ વિતાતી જીવંતી નિર્ગયક અને લૂપી છે. (એકન)

સમાપ્તિ—તેથી... ..

મો. મી. ગાંધી.

શાલોપયોગી પત્રો.

૪૧. સામ કરના નીતિને વધારે ચઢાવી

૪૨. આપણે બધા એક જશ્વર-વિતાના પુત્ર છીએ, એ મત હર દમેશ લશ્કમાં
રાખી, જનતા વતેના બધાનું સુખ વધારવા કરવા.

૪૩. વિદ્યા મેળવવા પહેલાં અન્ય સંપત્તિ મેળવવા દોડવું, એ હવામાં બાયકા
ખરવા જેવું છે—મૂર્ખતા છે.

૪૪. પોતાનાંજ કૃત્યો દ્વિવાન ચાલ ચલમળને ખરી દાનિ પડેઅતી નથી.

૪૫. મોઢા સાથે, સરખા સાથે, અને ન્હાના સાથે વર્તવા દમેશ સંવત્સ, વિવેક,
અને માન લશ્કમાં રાખવું.

૪૫. આપણી નિંદા કરનાર તે આપણી નહીં પણ પોતે પોતાનીજ નિંદા કરે છે; એમ મણી આપણે નિરપદ રહેવું.
- ૪૭ વિદ્યાસંપત્તિ, જ્ઞાનસંપત્તિ, અધિકાર, પૈસા, વગેરે જે કંઈ ઇચ્છિત હોય તે ઉદ્યોગથીજ મળી શકે છે. અથવા બીજા રૂપમાં કંહીએ તો સતત ઉદ્યોગ, દૃઢ આમલ, અને પ્રમાણિકપણથી અસાધ્ય પણ સાધ્ય થઇ શકે છે.
૪૮. વખતસર અને નિયમિત કામ કરવાની ટેવથી ધારેલાં કાર્યો સહેલાઇથી પાર પડે છે.
૪૯. 'આપણને ઉત્પન્ન કરનાર-આ. સઘળી સૃષ્ટિનો અધિષ્ઠાતા-કાણુ દર્શો,' એવો પ્રશ્ન તમારા મનમાં આવે છે? ન આવતો હોય તો લાવો; અને આપણા ઉત્પાદક જગન્નિર્વાતા સર્ગર્થ પ્રભુને ઓળખાવા યત્ન કરો.
૫૦. માણસ જ્યારે વધારે વધારે ભણતો જાય છે, ત્યારે જાણે છે કે, 'માણસ કેટલું થોડું જાણે છે.'
૫૧. માણસ માનની બૂલ તો યાગ, પણ મૂર્ખ માણસ બૂલને જાણવા પછી પણ તેને ચાલુ રાખે છે.
૫૨. જે દ્રાહ જરેખરા સ્વતંત્ર થવાની આકાંક્ષા રાખતા હોય તેણે એક મહા-મંત્રનોજ પાઠ કરવો. તે મંત્ર એજ કે "પોતાના ઉદ્યોગ ઉપરજ પોતાનો આધાર રાખવો."
૫૩. જગતના માણસોને સાનુકૂળ કરી લેવા ઇચ્છતા હો તો તમે તમારા મનને દદામઢી બનાવો.
૫૪. મૂર્ખ લોકોને અસર કરવા માટે વિદ્વાનોને ડોળ કરી અલંત સૂક્ષ્મ પ્રયત્ન કરવો એ ચપુટી પર્વતને કાપવાના પ્રયત્નની બરાબર છે.
- (ખાસ તરૂણો માટેજ એક વિદ્વાનનું અનુકરણ.)
૫૫. જનમંડળના કલ્યાણનો આધાર જન સમુદાયના સ્વભાવ ઉપર છે.
૫૬. જનમંડળનો સ્વભાવ અરસપરસનાં અન્ય સાધનોથી-મુખ્યત્વેકરી બાલ્યાવસ્થાના શુભાશુભ સંસ્કારો-સહવાસોથી રચાય છે.
૫૭. જનમંડળનું કલ્યાણ એજ આત્મકલ્યાણ છે.
૫૮. મનુષ્યકર્તવ્યો સ્વાભાવિક રીતેજ મનુષ્યના પ્રેમને પાત્ર છે.
૫૯. મનુષ્યો અરસપરસ બાંધઓ છે. બાંધઓ પર પ્રેમ કરવો, બંધુઓના કલ્યાણના ઉપાયો યોગ્યતા, એ માનવ જાતિનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે.
૬૦. કર્તવ્ય પાલનારેજ આ મનુષ્યસૃષ્ટિ છે.
૬૧. આ રચૂલ શરીર સ્વાર્થ નિમિત્ત નહીં, પણ પરમાર્થ નિમિત્ત છે.
૬૨. પોતે નીતિપરાયણ—સદ્ગુણ ધારક થવું એ પ્રથમ કર્તવ્ય; અને બીજાઓને તેવા કરવા, એ પછીનું—બીજું કર્તવ્ય છે.
૬૩. દેશજાતિ એ આત્મેજાતિ-પરોજાતિ-અને પરત્રોજાતિ છે.

૬૪ હમ્ય વ્યક્તિથી, હમ્ય વ્યક્તિ પામે કત્તઓનો ઉપદેશ કરો, પણ તે પહેલાં તો પોને કર્નવ્ય બાળવવામાં તત્પર થાઓ.

૬૫ જનસમુદાયના સુખ નિમિત્તે સ્વસુખાનુ બંદિદાન કરો, અને લોકોને પ્રતિજ્ઞાદિનો ઉપદેશ કરો એક બાળના કલ્યાણાર્થે કટિબદ્ધ રહો.

૬૬ જ્યાં સુધી તમે સ્વાર્થત્યાગ અને પરીત્યાગના કટિબદ્ધ રહેશો ત્યાં સુધી તમારા દેસનું શુભન અમર રહેશે

૬૭ હમેશાં યાદ રાખવું કે જ્યારે મનુષ્ય દુઃખગ્રસ્ત તત્પર રહે છે, ત્યારે તેનું શુભન તુચ્છ છે, અને જ્યારે સત્ત બંધુબાર રાખે છે—પ્રાણી માત્રમા પ્રીતિ રાખે છે—પરીત્યાગાર્થે પ્રાણ નમયવ્ય કરવામાં પોતાનું અહોભાગ્ય સમજે છે—દુઃખીઓને આશ્વાસન અને દિનમો આપે છે, અને એવી એવી રીતે જે મનુષ્ય મનુષ્યકર્તવ્ય સમજે ઠ તેનું શુભન બ્રહ્મ છે

૬૮. “ સંપત્તૌ ચ વિવત્તૌ ચ મહત્તમોઽકલ્પના ॥
સમુદ્રશ્વૈરુરુપો હિ સદા માતિ ધરાતલે ’ ॥ ૧ ॥

૬૯. પરીત્યાગાય સતા વિમૂલય

૭૦. મનુષ્યે જે કર્નવ્ય કરી મદત્ત મેળવવાનું છે તે કર્તવ્ય કયુ ? આપણા રિય દેસનો ઉદાર—મત્ત ઉદય

૭ શિક્ષા—આ શાળામાં શરીરગિજાને પ્રથમ બલદેજ આવે છે અને દાખલ થયાં બાજે ચાર દિવસ થયા છે. પણ તેટલી મુદતમાં શરીરગિજા કરવાનો પ્રથમ ખીલતવ આપ્યો નથી ‘ શિક્ષણ સંબધી શરીર શિક્ષા કરવામાં આવતી નથી, પણ વખતે જાન્ય કારણ માટે કરવામાં આવે છે—તો તે પણ થોડું જ ’ એમ મારી સાથેના કુપરિશક્તિ પૂછતાં જણાવું છે

૮ સહા—અહાડિયામાં એ વખત આ શાળાના અને આસપાસની નજીકની શાળાઓના શિક્ષકો અહીં મળતાં ૩૫માં એકઠા મળે છે, અને આપણા પધાના સંબધના બાંધબંધ કરી એક ખીલનાં યાતની આપ લે કરે છે શિક્ષકોને શિક્ષણમાં પડતી દરકતોનું નિરાકરણ પણ વખતોવખત કરવામાં આવે છે આવી સભાથી શાળાને અને શિક્ષકોને યોજાજ લાજ છે શિક્ષકોની બુદ્ધિ સુધરે છે, અને સહાઓનું નિરાકરણ થાય છે, પોતાના પધા સંબધી જ્ઞાન મળે છે, શીખવવાના વિષયો શીખવવાની પદ્ધતિ જણાય છે, અને વતુલસક્તિ વધે છે. આ સભામાં જાણકોને પણ સભામાં રમ થેમનું, કેરી રીતે વર્તવું, કેમ બોલવું, વગેરે જાણે એની ખાતર ચેમાડરામાં આવે છે, વખતે નેમને વિષયો પણ આપવામાં આવે છે, તેનો લાજ સહા દિનમોએ અમાન્ય જ્ઞાનના વિષયો સંબધી રીત પણ કરે છે. આ બધું સભાની નેપથ્ય વાચતા મને જણાઈ આવ્યું છે

બાકી, ઉપર મૂલ્ય આ શાળાની રિયતિ છે જાની શાળા મને મળી છે તે મદદ કરું છું અને પૂર્ણ આમાર માનુ હું કારણ અને અર્હોથી ધણ નવું નવું શીખવાનું મળે

નેઘએ કે સરકાર રૈયત ઉપર શુલ્કમ કરવાને માટે નહિ પણ તેમના બધાને માટે ગંધા ઉપાયો કરે છે. અને જ્યારે એ પ્રમાણે તેમના સમજવામાં આવશે ત્યારે તેઓ સરકારના દરેક કાર્યમાં આંતરણરૂપી મદદગાર થઈ પડશે. કદાચ એકાદ કામ રમતને શુલ્કમ તરીકે લાગે તો તે વાત સરકારે પડી મૂકવી નેઘએ પણ તે સખ્તાઈથી દાખલ કરી લોકોનાં મન દુખાવવાં નહિ. ગુનિસિપાલ સત્તાવાળાઓએ તથા બીજા અધિકારીઓએ પણ લોકો સાથે નરમાશથી તેમના સંબંધમાં આવી તેમની અડચણો બનતી ત્વરાથી દૂર કરવી નેઘએ. શીતળાનો રોગ આવતો હોય તો ઠામ ઠામ શીતળા ડાકટરો ફરતા કરી શીતળા કઢાવવા એ ઉત્તમ રસ્તો છે, અને એમ કરવાથી ઘણું કરીને એ રોગ શાંત થાય છે. મરકીના વખતમાં પણ સરકારે ડાકટરોની મદદ લોકોને આપવાની ઘણી જરૂર છે. સરકાર તરફથી લોકોની સરવાર કરવાને ડાકટરો અને ઔષધોની મદદ મળે તે પ્રમાણે ખાનગી ડાકટરોએ પણ આવ: વખતમાં પૈસાનો વિશેષ લેબ ન રાખતાં મરીખ દુખિયારી પ્રગ્નતું દુઃખ મટાડી તેની આશિષ લેવા ઉપરજ લક્ષ રાખવું નેઘએ. મરકીનું સાંત્વન જેટલું ડાકટરો કરી શકે તેટલું બીજાથી બાગ્યેજ બની શકે માટે તેમણે આવા વખતમાં પૂરતી મહેનત લેવી નેઘએ. પણ “ પડે ઉગમણી: જુમ આપ આયમજ્ઞા ધાએ ” એ પ્રમાણે મરકી આવતી હોય ત્યાંથી પલાયન કરવાનો રસ્તો ન લેવો નેઘએ, કેમકે તેમણે તો ઉમટા લોકો ગમરાય નહિ માટે તેમને ધીરજ આપી ગમરાટ મટાડવો નેઘએ. ખોટો ગમરાટ એ પણ દેટલીક વખત ઘણું નુકશાન કરનારો છે માટે પ્રથમ રોગ ન આવે તેને માટે પૂરતી સાવચેતી રાખ્યા છતાં દૈવસંયોગથી આવી પડે તો પછી ગમરાટ કરવાથી વિશેષ નથી; પણ પૂરતા સાવચેત રહી તેને મટાડવાને તથા તે આવતો અટકાવવાને દરેક પ્રકારે કમર બાંધવી નેઘએ.

ક. જે. પાઠક.

મરજીવા.

(પૃષ્ઠ ૭૮ થી ચાલુ).

બધા ગરંમ દેશોમાં જેમ પક્ષીઓ અને પૂલો પોતાના તરેહવાર સુંદર રંગને લીધે પ્રસિદ્ધ હોય છે તેમ ગરમ દેશના દરિયામાની માછલીઓ પણ એવી એવી બમકાદાર રંગવાળી હોય છે કે એક કરતાં બીજી ચઢિયાતી નેપાજ કરીએ છીએ. એકાદ માછલી છ આંગળ જેટલી લંબાઈની અને તેના ઉપર ગેઘધતુબર્માના સાતે રંગ શુદ્ધ શુદ્ધ રપષ્ટ માલમ પડી આવે એમ ચીતરાઈ રહેલા હોય એવું તો દરિયામાં ધણીએ પાર દીકામાં આવે છે.

એક પાર તેથી માછલીઓમાંથી એક માછલી જે પકડી લીધી હતી. તેનું માથું

લીધું હતું, આખો અસમાની હતી, પીઠ રાતી હતી, બોયું સરીર ધોળું હતું, ઝાઝર લીલી હતી, બે પાસા પર એક એક કાથો સોટો હતો, અને તેની પૃછડી પર ધિળા ધિળા કાપા હતા. આ માઠલીને હું બહાર સાંપ્રો, પણ હાથમાં ખુશી મૂકવામાં આવી કે થોડી ચારખો તેના ઉપરના તમામ રંગ જતા રહ્યા અને ને જાખા ભૂરા રંગની ધણ રહી.

મેહી માછલીઓના ઉપર એટલા બધા રંગ હોતા નથી. મોની કાઠરાની બુમિર્માં ને માછલીઓ સામાન્યતઃ મરજીયા પડે છે તે સાંડ, સોંડિરા, રોકકોડ, અને કાચખા હોય છે. એમાંનાં હેઠલા બેમાંથી એકાદેને સુમાએ આપણા હાથમાં આવે તો તેનું ભોજન સરમ થાય છે, પણ પેહેલાં બે તો માણસના દુરુમનગ છે.

જ્યારે પેહેલેવેહેલા દુનડી મારવાના દુ અજગમ કરતો હતો ત્યારે જ એમદ સાંડ મારા જોવામાં આવે તો મને ધન્ય પીઠ લાગતી અને હું મારા ખુશ્તા હાથ મારી છાતી આગળના વજનમાં સતાડી દેતો હતો. પછી મારા પગપતે હું નીચેનો કાઠવ ઉમેડી પાણી એવું કાઠોળું કરી મૂકતો કે મારાથી હમુ કેમ્પી શકાય નહિ, અને તરત જોરથી દોર-ડું દલાવતો. એટલે મને બે ચી લેવામાં આવતો. પાછીમાં ચડતા ચડતા પણ મારા પગપતે જોરથી લાતો ફેંકતો, કેમકે રહેતો મન, મારી પાઠળ આવતો હાથ મેરી મને પીઠીક રહેતી હતી, રોક કોડ પણ પહેલા તો મને જવાબ પીઠીવડાવતો હતો. કેટલાક રોક કોડ ખમો કે જમુમો પીઠ વજનના હોય છે તથા નેમની આખો અને મો એવા મોટા હોય છે કે તેવા તમે કદી જોયા પણ નહિ હોય, પણ તેઓ માણસને ઈર્ષા કરતા નથી.

જ્યારે હું તેમની ખાસિયતથી વધારે વાકેફ થયો, ત્યારે તો પછી તેમને જોઈને હું મારી મેજે ખડકમાં સતાઈ જતો, અને એક જાના આકડાને છેડે ગળને ઠેકાણે રાત્રી ચીંધે ખાધી તેમને પકડતો. તે આકડાને એક દારકુ બાધિયું રહેતું અને તેનો એક છેડો દાડીમાનર માણસો કાઢી રહેતાં જ્યારે મધ્ય આકડામાં સારી રીતે ભરાય ત્યારે હું તે દોરકુ દલાવતો. એટલે જોપરના માણસો તેને બે ચી લેતા અને હું નીચે બેઠો બેઠો તેના ઉપર બે ચા-વાની મજા જોવા કરતો હતો. માણસે જ્યારે દુનડી મારવાનો ચોરાક વહેણો હોય છે ત્યારે તેના ઉપર મળ્યું કરીને સાંડ ધરી આવતો નથી, અને પછી વખત જતા માણસ તેનાથી અદિનવાર મર્ધ જાય છે, એટલે પછી જલ રહેતો નથી.

માછલીઓ ધન્યી જીવસુ હોય છે. કાંઈ કાંઈ વાર હું નાની માછલીઓના સમુદા-વની વચ્ચે રિયર ચઢને દરિયાને તળિયે જોઈ રહેતો, તે વખત મારી આગપાસ માછલી-ઓનું ખરાબર જોખાકાર ચક્ર ધણ રહેતું. કેટલીક માછલીઓ મારી આખોના કાચ જોવા કરતી અને કેટલીક મારી અંગૂઠીઓ તપાસવા ખાડતી, અને આ નવીન પ્રાણી કાણ છે એમ આશ્ચર્ય પામતી !

પણ એક વાર મેં દરિયામાં જારી કરી હતી તેની હકીકત તમને કહેવી રહી જાય છે. એકવાર આજે ' ખીમત્તુ બે ' નામની જગ્યાએ દુનડી મારતા હતા, કેમકે તે વખતે તે જગ્યાએ મેલીની સીંગા અને કાચખા ધણુ દના એક મોટો કાચખો મળી આવે તો દોડી-માના બધા ખવાસીઓને ત્રણ ચાર હજાર અરપૂર ખોનાક મળી શકે, અને તેથી એકાદ તેવો કાચખો પકડી લાવવાની મને હચ્છા થઈ. દુનડી મારવાનો ધધે મેં યોગ્ય વખતથી જ

કરવા માંડ્યો હતો તેથી કાચબા પકડવાની રીતથી હું માહિત નહોતો. આ ઉપરથી મેં મારા એક ભાણજીને તે વિષે પૂછ્યું. તેણે કહ્યું કે કાચબો પકડવામાં બહુ સાવચેત રહેવાની જરૂર છે, કેમકે તે ઝટ હાથમાં આવતો નથી, પણ કદાચ ગુકશાન પણ કરી બેસે છે. કાચબાને તેના પાછલા ભાગ આગળથી કોટલું જાણી પકડવો અને તરતજ તેનું માથું ઉંચું રહે એવી રીતે આપણી છાતી તરફ ઉઠાવવો, અને તરતજ પોતાને ઉપર ખેંચી લેવાની સૂચના કરવી. કાચબાઓને એવો સ્વભાવ છે કે જે દિશામાં તેમનું માથું હોય તે દિશામાં તેઓ જલદીથી પોતાના મજબૂત પગના પાવડાવતી મેટ્ટેન કરીને નાશી જવાને દોડશે. મતલબ કે તમે અને તેઓ જોડેજ દરિયાની સપાટી પર પહોંચશો.

આ વાતને કોટલાક દલાડા થયા પછી એક વાર હું દરિયાને તળિયે કામ કરતો હતો તેવામાં એક મોટો કાચબો દરિયાઇ ઘાસ ખાતો મારી નજીક મારી નજરે પડ્યો. હું સાવધાનીથી તેની પાછળ ગયો, અને પછી એકદમ કૂદકો મારીને મેં તેની પીઠ પર બે હાથ મૂક્યા અને પછી તરતજ તેનું કોટલું પકડવાને મેં મારા હાથ પહેળા કર્યા. પણ હું જોઇએ તેટલી ઝડપ કરી શક્યો નહિ: કેમકે હું તેને ધાર્યા પ્રમાણે પકડીને ઉઠાવું તે પહેલાં તો તેણે મને પકડ્યો, અને પછી બન્યું તેટલી ઝડપથી મને લેઇને તે પાણીમાં તરતો તરતો દૂર ખેંચી જવા લાગ્યો.

અમે બન્ને ધણે દૂર નીકળી ગયા. કાચબો મને પાછળ મૂકી દેવાનો યત્ન કરતો હતો અને હું મારા બધા જોરથી તેની પાછળ લટકી રહ્યો હતો; કેમકે સંમુદ્રનું તળિયું નજરે ન પડે એટલે આથે અમે ગયા હતા, તથા મારા પોશાકમાં હવા થોડીજ રહી હતી, તેથી મને બધા લાગ્યો કે રખેને હું એને મૂકી દઇશ તો પથરાની પેઠે એકદમ પડી જઈશ, અને તે કારણથી તેને છોડી દેવાની મારી દિશ્મત થતી નહોતી. ઉપરે મારા દોરડાની દૃઢ આવી રહી—મારી “આયુષ્ય દોરી” હવે આગળ વધી શકે એમ ન હોતું. એક સખત આયકો લાગ્યો અને કાચબો મારા હાથમાંથી છૂટી ગયો, તથા હું ઉંધે માથે પાણીમાં પડ્યો. સારે ભાગ્યે એક મોટી વાદળી લોખી હતી તેમાં હું અડળાયો, તેથી નીચે પડતાં અટક્યો પણ તેથી મને ખૂન તરછોડ લાગ્યો અને ફરીથી કોઈ કાચબાને પકડવાની મારામાં શક્તિ આવવાને ધણી મુદત લાગી.

સ્વીડન વોર્ગ

(અવલોકન)

સ્વીડનવોર્ગ, એ નામ કદાચ વાંચનારોને અપરિચિત લાગશે, એટલા માટે પ્રથમ મારે જણાવવું જોઈએ કે એ નામનો એક તાલમાની હતો; તેણે સ્વર્ગ નરક વિષે કાંઈક જણાવ્યા જ્યાં સારો જન્મતને જાહેર કર્યા છે, તથા તે સ્વર્ગ નરકમાં શાં સુખદુઃખ છે અને તે કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાયછે, તે પણ તે જાતે જોઈને આપણને કહે છે. ‘ જાતે જોઈને આપણને કહે છે ’ એ શબ્દો લગાર વિરમવધારક છે અરે, પણ અહીં હવે તે સંબંધીજ ઉદ્દેશ્ય કરવાનો છે, એટલે આંત્રીક થવાનું કારણ નથી.

સ્વીડનવોર્ગ “લક્ષ્મીસ્નેહ અને તેનાં વિશુદ્ધ સુખો” એ નામનું એક પુસ્તક લખ્યું છે. આ પુસ્તકનો સંક્ષેપ ઠાકડર વ્હાઇટ નામે વિદ્વાને લખ્યો છે તથા તે ઉપર

કા. વિશ્વિક્ષનનની ટીકા છે. આ સંવત્સર મેંએ આધારે પ્રો. મહિશ કર રત્નજી બદ
એમણે પ્રભુન પ્રજાની પુત્રક સખ્યુ છે

આ પુત્રકમાં અદ્ય તત્ત્વો અને માનસિક પદાર્થો વિશે બહુધા વિચાર કરેલા છે
એ સૂક્ષ્મ વિચારોને વ્યર્થ સમજીને તે વિશે અભિપ્રાય આપવો અથવા તેના ઉપર ટીકા
કે વિવેચન કરવું, એ તેના રૂપસૂત્રનું કામ છે. તથાપિ એ મતમાં શો વિષય છે, અને
શા માટે તે વિષયનો અભ્યાસ કરવો ઉપયોગી છે, એ આખા કાંઈક વ્યાખ્યાન દિશ્વપ્રદર્શન
અર્થા કરવાનો ઇરાદો છે

ધણીક માણસોના અભ્યાસ વચ્ચાત કે એવાજ બીજા કારણથી અમુક અમુક બાબતો
વિશે મત રચાવિત થઈ ગયેલા હોય છે. અને તેમણે તત્ત્વજ્ઞાની પ્રમાણે પણ તૈયાર કરી
રાખેલા હોય છે. પ્રમાણુ ઉપરથી એકદમ મનન રચાવન કરવું એ જીવી વાત છે, અને
મનને રચાવન કરવાને પ્રમાણો મોઢી આપવા એ જીવી વાત છે. એમ વિચારો
સમજે છે, તથાપિ કોણ જાણે શા કારણથી અમુક માણસો અમુક મનના આગ્રહી હોય છે.
એવા મતાઅદી પુરૂષો બીજાના વિરુદ્ધ મનનિય વ્યર્થ નિર્ણય બાગ્યેજ આપી શકે. મત
કારે પ્રસ્તાવનામાજ એ વાત બીજા રૂપે કહી બતાવી છે. વિરોધમા માર એમ પાનું કહેવું
છે કે આતા મેંએના તાત્પર્યનો સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિયા અભ્યાસ કર્યો પછીજ તે વિશે વિચાર બાધા-
થી સામ છે

પ્રમાત્રનાના છેવટના ભાગમા આ મત લખવાનો હેતુ ખગરી મધકાર એમ પણ
કહે છે કે “પ્રસ્તુત સંલેપમા સુદા એવા કેટલાંક ભાગનો આવે છે કે જે દાસ હુ સમજી
શકતો નથી. છતાં એ ભાગનો મેં હુ રાખી નથી તે એટલા માટે, કે તે બીજીની સાથે
સંબંધ હોવાને સીધે છટી પાડી શકતી નથી.” આ ભાગને કદાચ બીજાને આશ્ચર્યકારક
લાગશે, તથાપિ પ્રમાણુએયાર અદ્ય વચ્ચે વિશે બોલતા નિરખિમાની વ્યર્થવચ્ચા એમ
જ કહી શકે.

સ્વીડનખોમે પ્રથમ મેંદ, બુદ્ધિ અને રમ્મિની સત્તા રચાવન કરી તેને આધિદેવિક
સૃષ્ટિ કહે છે. “પિંડ તે બદલાયે” એ કહેવત પ્રમાણુ તે એમ પણ કહે છે કે “મનુષ્ય
એ જન્મવત્તા સંલેપ રૂપ છે” મનુષ્ય દેહનું અને વિરાટ દેહનું અથવા વ્યક્તિ અને સમજિતું
સામ્ય વર્ણવ છે તેના જેવું આ કાંઈક લાગે છે. મનુષ્ય મરે છે (પરે દેહાદિ દરજ્જાનો) જેમને
અંધકાર આશુદ તત્ત્વો નામ આપે છે. નો ત્યાજ કરી કુદરતના શુદ્ધતર પદાર્થો (સૂક્ષ્મ
બૂત, પ્રક્રિયા, વગેરે દર્શ) રાખે છે અને તે શુદ્ધતર પદાર્થો તેના સૂક્ષ્મ મરીતનું કામ કરે છે.

આપણે જેમ સૂક્ષ્મ મને માનીએ છીએ કે સત્તર (કે પછી વત્તા બોલા) તત્ત્વોનું
સૂક્ષ્મ શરીર રચ્ય દેહમા છે, તે સુખદુઃખાદિ ભોગ ઇવન અને મૂઆ પડા પણ ભોગવે
છે. તેના જેવાજ આ કલ્પના લાગે છે (સ્વીડનખોમે તો બીજા અનુભવ કરેલો છે, એટલે
પછી તેમને મને ‘કલ્પના’ શબ્દ ધટનો નથી).

વળી અંધકાર પરમાત્માથી આધિદેવિક સૃષ્ટિનું ઇવન માને છે, અને આધિદેવિ-
પ્રમાથી આધિ ભૌતિકનું ઇવન માને છે. આ મનનું કારણથી સૂક્ષ્મ, અને સૂક્ષ્મથી
તથ્થ સૃષ્ટિ થવા જેવું પરિણામ વાંદને મળતું બાળાય છે

જેઓ સ્વલ્પ, સૂક્ષ્મ અને કારણ સૃષ્ટિનાં સ્વરૂપ સમજતા હશે તેમને સારી રીતે સમજાશે, આધિભૌતિક અને આધિદૈવિક સૃષ્ટિનાં સ્વરૂપ કાંઈ જુદાં નથી; તાત્પર્ય એમ સમજાય છે કે જે કાંઈ આ આધિભૌતિક સૃષ્ટિમાં છે, તે સઘળું આધિદૈવિક સૃષ્ટિમાં સૂક્ષ્મ રૂપે છે. આપણી કલ્પનાના પદાર્થોની પેઠે અથવા સ્પષ્ટસૃષ્ટિની પેઠે આધિદૈવિક સૃષ્ટિ પણ જોવામાં અને અનુભવવામાં આવે છે. સ્વપ્નસૃષ્ટિમાં જેમ જાગૃતનાં સ્વરૂપ કાળ અને પ્રકાશનો સંબંધ નથી તેમ આધિદૈવિક સૃષ્ટિમાં પણ નથી; તદ્વાત માત્ર એટલોજ છે કે સ્વપ્નસૃષ્ટિ કલ્પિત છે—જાગૃતની અપેક્ષાએ તેનું અસ્તિત્વથી નથી, અને આધિદૈવિક સૃષ્ટિનું અસ્તિત્વ છે.

સ્વીડન બોર્ગનું સૂક્ષ્મ શરીર તેના સ્વલ્પ દેહમાંથી નીકળીને આધિદૈવિક સૃષ્ટિમાં વસતા દેવ દેવીઓની મુલાકાત લેઈ આવતું. મનોવશીકારદાર આ બધું સંભાવ્ય છે. આધિભૌતિક સૃષ્ટિનો સંપૂર્ણ નમુનો આધિદૈવિક સૃષ્ટિ છે. ત્યાં ઘર છે, ગામ છે, નદી છે, વન છે, પર્વત છે, બધુંય છે. માત્ર તેનાં નામ જુદાં હશે કે એક, એ બિંધે કાંઈ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ નથી.

સૂક્ષ્મ શરીરવડે સ્વર્ગ લોકની મુલાકાત લેવાની શક્તિ સ્વીડનબોર્ગમાં કુદરતી હતી, એટલે તેને ગર્ભયોગી કહીએ તો ચાલે, બીજાએ એ શક્તિ શી રીતે પ્રાપ્ત કરી એ વિષે કાંઈ વિચારો આ અંચમાં કરેલા જણાતા નથી; માત્ર તે શ્વાસ શોષી શકતો હતો એમ લખ્યું છે. આ ઉપરથી પ્રાણયામગ જેવી કાંઈ ક્રિયા તેને અવગત હોવી જોઈએ. શ્વાસનો મન સાથે કેવો સંબંધ છે તે અહીં અંચકારે ધણી સ્પષ્ટતાથી બતાવ્યું છે.

સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી અવલોકન કરનારને આ હકીકત વાંચવાથી ઘણી ફાયદો છે. જો તેને પતંજલિ આદિ મુનિપ્રણીત યોગશાસ્ત્રના અંચો ઉપર અને ક્રિયાઓ તથા તત્ત્વજ્ઞ દ્વજ ઉપર શ્રદ્ધા નહિ હશે તો આ પ્રકરણ વાંચનાથી તે પ્રાપ્ત થશે, અને ડગમગતી શ્રદ્ધા હશે તો દદ થશે. સ્વીડનબોર્ગના આ અંચમાંથી જીવની અમૂલ્ય ગતિ વિષે જેઓ શંકાશીલ રહે છે તેમને ધણી જાણવા જેવી વાત ગળી આવશે. અને જો તેઓ તેને સાત્ત કરીને સમજશે તો પછી આ સ્વલ્પ દેહ છોડવાથી ઉપજતો ભય ધણે દરજ્જે દૂર થઈ જશે; કેમકે ત્યારે તો તેઓ માનશે કે, એક ઘર છોડીને બીજા ઘરમાં જવું, અથવા એક કામનું ઉતારીને બીજું પહેરવું, તેના કરતાં એક દેહ છોડીને બીજા દેહમાં જવું એમાં કાંઈ વિશેષ નથી.

ઉપર કહેલો અંચ માત્ર ઉપોદ્ધાત છે. અંચનો મુખ્ય વિશય જો “ લગ્ન રનેદ્ અને તેનાં વિશુદ્ધ મુખો ” તે વિષે હવે આરંભ થાય છે. ખરો લગ્ન રનેદ્ કોને કહેવો જોઈએ, એ બાબત સમજવામાટે સ્વીડનબોર્ગના સ્વર્ગ નરહની, આધિ ભૌતિક અને આધિ-દૈવિક સૃષ્ટિની તથા આધિદૈવિક સૃષ્ટિની ખોતે લીધેલી મુત્રાકાનોની પ્રથમ સમજ આપવી જરૂરની હોવાથી તદ્દિવાક ઉપોદ્ધાત કહ્યો છે વિષય એવો સૂક્ષ્મ અને આકર્ષક છે કે ઉપોદ્ધાતમાં છે તેથી પણ વધારે સ્પષ્ટીકરણ જોવાની વાંચનારને ઇચ્છા થાય. પરંતુ અંચનો વિષય અન્ય હોવાથી અપ્રસ્તુત વિષયના વિસ્તારવાના હેતુથી સંક્ષેપ કર્યો છે. વળી પ્રા. ભદ્ર એ વિષય ઉપર એક વિસ્તૃત અને સ્પષ્ટતર પુસ્તક લખવાની ઇચ્છા રાખે છે, એ જાણી વાંચનાર આનંદ પામશે. હવે ખરા લગ્નરનેદ્ વિષે અંચમાં શું લખ્યું છે, તે જોઈએ.

દેશી કેલ્ચવળી રાતું.

અ. બા. ન. ૨૧૩ રાત ૧૮૮૭-૮૮.

અમરેલી પ્રાંતની શાળાઓના આજ્ઞમ મુખ્ય શિક્ષકો તરફ.

મહાત્મ દિગર લખવાનું કે, સરકારી શુભગતી કન્યા, હુકું, અને ફરજવાન શાળાઓનાં રમત પત્રક તથા વ્યવસ્થા પત્રકો તપાસના તેઓ નીચે પ્રમાણે આગીઓ રાખા તથા અટૂરી હકીકતના આધે છે હવે પછી નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે એકસ તપાસી મોકલશે.

૧ નિમણુંક એકિટ મ કે, કાયમ હોય તે હોદ્દાની સાથે રજાટ જણાવવી

૨ શાળામાં એકિટ મ વર્ગોવર્ગો ચત્રાથી અમુક કાયમના હસમની જગ્યાએ કોઈ બીજાને ઇસમ એકિટ મ કામ કરવો હોય અને કાયમનો દક તેની અમલની જગ્યાએ હોય તો તે ફરેક જગ્યાએ કાયમના હસમ તથા એકિટ મ કામ કરનાર હસમ એમ બન્નેના કાયમ તથા એકિટ મ હકની ફોડ સાથે નામ આપવા અને ન તે જગ્યાએ જેવા દિવસ કામ કર્યું હોય અથવા હક રખાવો હોય તે ન મર નારીખ સાથે રજાટ મળાવવું હાલ તો માત્ર કામ કરનાર હસમનું નામ જણાવવામાં આરે છે તે બરાબર નથી

૩ હેતુકની જગ્યાએ હસમ ન માળવાથી ખાલી સાક્ષતી હોય તે જગ્યા રમત પત્રકમાં બતાવવામાં આવતી નથી એ બરાબર નથી. માટે હવે-પછે ફાલગુણી પત્રકના નિમણુંકી આકાશ પ્રમાણે બરાબર નામો પમાડવાગેની હકીકત આપવી જોઈએ

૪ મળુરી વગેરે હકીકત નહીં આવવાથી રમતપત્રકો લાખી મુદત મુધી માકનવામાં આવતા નથી, તે પાલુ બરાબર નથી રમત પત્રકો તો મુદતમર રવાના કરવાજ જોઈએ અને મળુરી મળવાથી ન મર નારીખ પુગવતા વખતો વખત રીપોર્ટ કરી મુકવાવવા કખવુ

૫ નામ શિક્ષકને સમજ પડે માટે આ સાથે રમત પત્રકો નમુને આપે છે. તે પ્રમાણે બરાબર પૂરેલી હકીકત આપવી જોઈએ

૬ હવે પછી જેમના તરફથી બેરખાજ રખાગે તેમને માટે દીવ-ગીરી એવી સખત પ્રજાજ લેવાની જરૂર પડશે. તારીખ ૧૫ માટે આપવારી મન ૧૮૮૮ મુ હારકા

Nagmali & Gokaldas

એલ્યુ-ઇન્સપેક્ટર અમરેલી પ્રાંત

સરકારી યુજરાતી નિશાળના નોકરાતું રજા પત્રક માટે આગળ સન ૧૮૯૭.

[illegible]

શ્રી ૧-૩૫૧૫૫૫૫૫ તથા ૧૧૧૧ પ્રકારની રજા લીધી હોય, તે પ્રકારે

સરકયુલર. જા. નં. ૨૬

રા. સા. ડેપુટી એજ્યુ. ઈન્સ્પેક્ટરોને પોતાના વિભાગની શાળાઓના મુખ્ય મારતરો તથા ૩ ૧૦) ને તે હપરાંતના બીજા શિક્ષકોને નિયમ પ્રમાણે કેળવુઅલ રજા આપવાનો અધિકાર દીપણુ નં. ૩૬ તા. ૧૩-૧૧-૯૭ લગત નામદાર દિ. જા. ફિવાન સાહેબના નં. ૭૫ તા. ૧૮-૧૨-૯૭ ના શેરાથી મંજુર થયો છે અગ્રમ લખવાનું કે, સદરકુ અધિકાર પ્રાપ્ત થયા પ્રમાણે રા. સા. ડેપુટી એજ્યુ. ઈન્સ્પેક્ટરોએ અગત્ય કરવો. તેમ શાળાના માસ્તરોએ પણ તે પ્રમાણે એટલે કેળવુઅલ રજા મળવાના રિપોર્ટો તેમના તરફ કરવા. મારતરોને કેળવુઅલ રજા આપવાના જે અધિકાર છે તે આથી ૨૬ થતા નથી, તા ૨૭ જાનેવારી સ. ૧૮૯૮

J. A. DALAL.

દસમુખ.

વિદ્યાધિકારી.

સરકયુલર જા. નં. ૨૭

માસ્તરોની ફેર બદલીઓ થાય છે ત્યારે ચાર્જ આપ્યા લીધાનાં વિગતવાર પત્રકો આ તરફ આવે છે. તે પત્રકો માસ્તરોને ફિલિફટ કરવાં પડે છે. તેમાં અકેક નકલ શાળાના દફતરે રહે છે. આથી માસ્તરોને બમણું કામ કરવું પડે છે ને તે દરેક પત્રક આ તરફ પણ તપાસી જવું પડે છે. સખખ લખવાનું કે હવેથી જીવી રીતે પત્રકો ન કરતાં ડેડપ્ટાક્ટર, લાયસેન્સી રજીસ્ટર, સમહસ્થાનના પત્રક, મોટો રોજમેન, કંટીન્ટ રોજમેન ને દફતરની ફરીસ્ત, વિગેરે દફતરોમાં ચાર્જ આપ્યા લીધાનાં એક બીજાએ શેરા કરવા અને તેમાં જે જે ખામીઓ હોય તેટલાજ પુરતો રિપોર્ટ કરવો.

પુસ્તકનું પુકું ફાટવું છે, પાનું ચીરાયવું છે, ખુરશીને તડપડી છે, રેખસને કાટો નથી, એવી એવી નજીની બાબતો માટે લખવું નહીં. કાઠ પણ વસ્તુ ચાર્જમાં ન મળે તે બદલજ લખવું. કાટયા છુટયા વિગેરે નજીવી બાબત બન્નેની સહીનો દાખલો ઇલાયદો દફતરમાં રાખવો. મહત્ત્વની કાટપુટ વિગે લખવું.

ડેપોના ચાર્જ મંજૂર થયે પણ ઇલાયદો પત્રકો ન મોકલતાં દફતરમાંજ શેરા કરવા ને કમી જાસ્તી બાબત ઇલાયદો રિપોર્ટ ડેપો દફતરે કરવો. તા. ૩૧ જાનેવારી સ. ૧૮૯૮

J. A. DALAL.

દસમુખ.

વિદ્યાધિકારી.

વટહુકમ નં. ૨૮

કસરત શિક્ષકોને કેળવુઅલ તથા ભર પગાર કપાતે રખા આપવા સ -
બધે સરકાયુવર નં ૧૩ તા ૨૦-૧૧-૯૭ નો કરવામા આવેલો છે કસરત
શિક્ષકને કેળવુઅલ રખા આપવામા તે રખાનો હક તે કમરત શિક્ષકની જગ્યાએ
દાખલ થયો તે તારીખથી ગઝવામા ફેટલીક મળ્યા થવાનો સંભવ છે,
કમકે એ ને શાળામા ઉપશિક્ષક છે તે શાળામાથી બીજી કોઈ શાળામા કે જ્યાં
કસરત શિક્ષકની જગ્યા નથી તેથી શાળામા તેની બદલી થાય ને પછી
વગી ને શાળામા કસરત શિક્ષકની જગ્યા હોય તેથી શાળામાં બદલી થાય,
ત્યારે તેની કેળવુઅલ રખાનો હક પાછો એ ને એ જગ્યાનો નવીન નોકર
મળી કરવો કે પ્રથમનો જુનો નોકર મળી કરવો એ પ્રશ્ન રહે છે સમજ
એ સબધે સરળતા ખાતર આ વટહુકમ કરવામા આવેલે કે, તે હમમ
ખાતાનો કદ નવીન નોકર નથી સમજ તેને ઉપશિક્ષક તરીકે ને રીતે
કેળવુઅલ રખા આપવામા આવે છે તેજ રીતે કમરત શિક્ષક તરીકેની પબ્લ
તેમને કેળવુઅલ રખા આપવી પડતુ એ બંને જગ્યાની કેળવુઅલ રખા તેને
જુડે જુડે વખતે ન આપવી ને વખતે એ કેળવુઅલ રખા માગે તે વખતે
બંને જગ્યાની સાથેજ આપવી એજ પ્રમાણે નાર્થ શાળાના મેહેતાજી
માટે પશ્ચ અમલ કરવો તાગેખ ૫ ફેબ્રુઆરી સન ૧૮૯૭

J. A. DALAL

દલમુખ

વિદ્યાધિકારી

વટહુકમ નં. ૨૯

શાળાઓની બેઠ સેવા જણાવ છે કે હોકરાઓની અખ્યા ગામની
વરેલીના પ્રમાણમા બહુ કમી હોય છે દરેક મેહેતાજીનો નથા આસિરદ
નો ખર્ચ છે કે સખ્યા વધારતી એ રચાનિક નોકરો જોડતુ કરીગકે તેટલું
ઉપજા અમલદારોથી થઈ શકે નહીં છાડીઓની સખ્યા તો કેરળ નહીં
હોય છે આ હેતુ પાર પાડવા સાર અખ્યા વધારે તેને હસેજન મળતું
ખાજખી છે, તથા બેદરકારી ખતાવે તેને શિક્ષા થવી જરૂર છે માટે આ
વટહુકમથી સર્વે મેહેતાજીઓને જણાવવામા આવે છે કે હવેથી નીચે પ્ર
માણે અમલ કરવામા આવશે

- ૧ દરેક મામે નિશાન પુરુષ વસ્ત્રીના મેંકડે ૮ રૂકા પ્રમાણે તથા
સ્ત્રી વસ્ત્રીના મેંકડે ૨ રૂકા પ્રમાણે સખ્યા શાળામાં રહેથી
જોમજો; જ્યાં જ્યાં કમી સખ્યા રહેશે ત્યાંના હેડમાતર અ-
થવા હેડમીએસને તે વિશે જવાબદાર અખ્યામા આવશે. અને
તેમની એ દરકારી જણાવે તો યોગ્ય એ પ્રમાણે શિક્ષા કરવામા
આવશે જ્યાં કુખાશાળા જુડી ન હોય તે દરેક ઠેકાણે હોક-

રાજોની શાળાના મહેતાજીએ છોકરા તથા કન્યા બંનેની સંખ્યા બતાવવાની છે. જ્યાં આટલી સંખ્યા કમીમાં કમી ન હોય ત્યાંને માટે પરીક્ષક અધિકારીએ તુરત રિપોર્ટ કરવો.

૨ જ્યાં પુરૂષ વસ્તીના સેંકડે ૧૨ ટકા તથા સ્ત્રી વસ્તીના ૧૦ ટકા પ્રમાણે સંખ્યા હશે તે શાળાના મહેતાજીનું કામ એ બાબત વિશે ઉત્તમ પ્રકારનું ગણવામાં આવશે. અને તેની પોતાની મહેનતથી આવું ચઢતું પરીણામ આવું હશે તો ગ્રેડ પ્રમાણે તેને તે જગાએ ચઢતા પગારથી કાયમ કરવામાં આવશે.

૩ જે મહેતાજી એક વર્ષમાં પોતાની શાળાની સંખ્યામાં છોકરાનો સેંકડે ૨ જે ટકા નેટલો અને છોકરીઓનો સેંકડે ૨ જે ટકા નેટલો વધારો કરશે તેને ધનામ ૩ ૨૦) મળશે. ફક્ત છોકરીઓનો સેંકડે ૨ ટકા નેટલો વધારો કરશે તો ૩ ૧૦) મળશે.

૪ આવાં ત્રણ ધનામો જોને મળ્યાં હશે તેને ઉપલી ગ્રેડમાં બદલતી આપવામાં આવશે. તા. ૧૦ ફેબ્રુઆરી સ. ૧૮૯૮ સુ. ઊમરાટ

J. A. Dalal.

વિદ્યાધિકારી.

દસસુખ

વટહુકમ નં. ૩૦

આ તરફથી વટહુકમ નં. ૨૭ તા. ૧૮ જાનેવારી સ. ૧૮૯૮ નો સંવત ૧૯૫૪ ના માહા ગાસના કેળવણી ચોપાનિયામાં પ્રસિદ્ધ થયેલો છે. તેમાં છેવટનો પેરેગ્રાફ “ ઉપર પ્રમાણે હુકમ થયો છે સખબ જણાવવાનું કે—” એ વાક્યથી શરૂ થાય છે, તે તમામ પેરેગ્રાફ છેવટ સુધી રદ કરી તેને બદલે નીચે પ્રમાણે પેરેગ્રાફ મૂકવામાં આવ્યો છે.

“ ઉપરના હજીરના ફરગાન અન્યથે છોકરાંની સંખ્યા એ ગાસ સુધી ઉપરના કારણે કમી થશે તો તેટલી મુદત લગી તે શાળાનો ગ્રેડ કમી થશે નહીં. એ મુદત વિત્યા બાદ મૂળ ગ્રેડમાં શાળા આવી જાય એવી તજવીજ લાગતા વળગતા તરફથી રહેલી જોઈએ. તેમ છતાં વધારે મુદત એ પ્રમાણે ચાલે તો પુરતી હકીકત સાથે મુદત પાંતે તરત રિપોર્ટ આ તરફ કરવો જોઈએ.”

ઉપર પ્રમાણે પેરેગ્રાફ સમજાવો. તા. ૧૦ ફેબ્રુઆરી સ. ૧૮૯૮ સુ. ઊમરાટ.

J. A. DALAL.

વિદ્યાધિકારી.

દસસુખ

વટહુકમ નં. ૩૧

વટહુકમ નં. ૩૮ તા ૪-૩-૯૭ નો કરવામાં આવેલો છે તેમાં પરીક્ષા પેટેવાની નિશાળમાં દાખલ થવાની તથા દાખરીની મુક્ત અમુક વખતની દોવાલુ જણાવ્યું છે પરંતુ હાલ પ્લેમનો રોગ કેટલેક ટેકાણે ચાલે છે તેથી એને યજેવી માં પોતાના ઊંચકાઓને બીજે ગામ મોકલો દે છે ને તે ત્યાંની શાળામાં અભ્યાસ કરતા દાખલ થાય છે પરંતુ પરીક્ષા વખતે તે શાળામાંની નેના દાખલ થવાની તથા દાખરીની મુક્ત કમી દોષ તો તેને પરીક્ષામાં બેસાડતા કે કેમ વિગતે જાણત રા. સા નવસારી પ્રાન્ના ડેપુટી એન્ડુ ઇન્સ્પેક્ટર નક્કી સમાવ્યુ આવેલુ તે ઉપરથી દરવખામાં આવે છે કે, એવે પ્રસંગે બીજે ગામ જતા વિદ્યાર્થીને દાખલા શાળાવાળાએ ઉપર જણાવેલા સંકડુનરમાં મતાવેલા નમુના પ્રમાણે દાખલો આવવો ને દાખલાના આધારે ને છાતરાને તે ધોરણમાં બીજી શાળાવાળાએ દાખલ કરવો ને પેદલાના મળાના જણાવેલા દાખર દિવસ પરીક્ષા પત્રકના આમતમાં જણાવવા.

૨ પરીક્ષક અધિકારીએ મદર નં ૩૮ તા ૪-૩-૯૭ ના વટહુકમની કલમ ૪ ન પ્રમાણે નક્કી ન લેતા તેને અનુસરી દાખરી દોષ તો તેને પરીક્ષામાં બેસાડવો પરંતુ કેઈ વિદ્યાર્થી એકજ સાલમાં બે ટેકાણે પરીક્ષા ન આવે એ ખાસ નેતુ નોંધએ

૩ આ દાખલો પ્લેમનો રોગ ચાલતો હોય ને તે કારણે વિદ્યાર્થી જાય તો તેને આપવાનો છે

૪ આ વટહુકમ મગરી તથા આગ્રયાળા બનેને લાગુ છે સજબ જે જે સરકારી શાળા સારી જે જે માન્યશાળાનો મબજુદોય તે તે સરકારી શાળાના માન્યરે તે તે માન્ય શાળાના મેહતાજને ખબર આપી કેવી તા ૧૧ ફેબ્રુઆરી સ ૧૮૯૮ સુ ઉપગત

J A DALAL

વિદ્યાધિકારી

દલસુખ

ડિ. જા. નં. ૩૬૭

સરપુલર.

‘ શિક્ષુ શિક્ષણ ’ અને ‘ દેશી રમતો ’ આ પુસ્તકો રાત્રી અને સરકૂત શાળા સિવાય દરેક શાળામાં આપવાની તત્કલીન થએલી છે, અને તે પુસ્તકનો ઉપયોગ દરેક શાળામાં થવાની જરૂર છે. સજબ આ પ્રાંતની શાળામાં સદર પુસ્તકોની પ્રત ન હોય તેમણે આ સરપુલર છાપાવાની તારીખથી પંદર દિવસમાં પોતાના વિભાગના સ. મા. ડેપુટી એન્ડુ. ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ માન્ય વિપેદકને એવે તે બદલ યોગ્ય તે તત્કલીન કરવામાં આવશે. તારીખ ૨૮ માર્ચે અનેકરી સ ૧૮૯૮ સુકામ ડબલ.

Chhotabhai T. Mehta

એન્ડુ ઇન્સ્પેક્ટર, પોદરા પ્રાંત

अर्थ मळे वळी धर्म सवाये, ज्ञान मळे सनमान पमाये;
मीति वधे पमरे जरी सारो, शिशुशिक्षण धर्म अमारो

पुस्तक १० मु. चैत्र ११ संवत् १९५४ अ. ६ द. ३०.

शिक्षण-रत्न-मालिका.

[व्याख्यान संहिता]

(१)

अनुसिन आउणर वडे, सुखीजत नदी येवाय,
दूध विनागी जापो नदि, घट्टिया येवाय

(२)

दुस्य आग्रने जेसना, आरेव प्राप्त न थाये;
भेल गिपार पर. कळी ने, अड्डे के केवाय

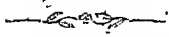
(३)

सुखीजन जेदे न पांभता, हणी सुखीनो देव,
कळक 'अ' विषे छला, मुग्नन जे न तोय.

(४)

दुर्जन भविन पदे पर, आनडाति करनाये;
कविर भविनाये अग्निपर, मुदभय प. पडनाये.

શાળાનાં મુલ્યાંકાત.

હેડમાસ્ટરની નોટબુક—પણી નિજાઓમાં હેડમાસ્ટર ગણાતો. છતાં જણાવ-
નારી સારભૂત નોટબુક રાખે છે. એ નિશાળ ખોટી હોય તો તેની નોટબુક હેડમાસ્ટરને જ
માર્ગદર્શક થઈ પડે છે. હેડમાસ્ટરના દરેક વર્ગના કામની તેમાં સંક્ષિપ્ત નોંધ રાખી હોય
તો વધારે આર્ય. એક શાળામાં હેડમાસ્ટર એવી નોંધ રાખી હતી અને તેમાં નીચે પ્રમાણે
હકીકત દર્શાવેલી હતી.—

સોમવાર—હોળેરી નિયમિત રાખવા વિષે નિશાળમાં સૂચના કરવામાં આવી;
ત્રીજા ધોરણમાં કથિત પાઠ આપાતો હતો તે ઉપર દેખરેખ રાખી. ચોથા ધોરણમાં અપૂર્ણાંક
વિષે પાઠ આપ્યો, કેમકે હલ્દી ત્રિમાસિકમાં એ ધોરણનો એ વિષય કાચો હતો.

મંગળવાર—કોપી કાલવાના વખતમાં દરેક વર્ગની મુલાકાત લીધી, કલમ બરા-
બર રીતે ઝસાવવા બદલ સૂચના કરી.

બુધવાર—ધોરણ પેહેલામાં કેટલોક વખત કાલ્યો; આ વર્ગ ઘણો નળજો હતો.
ઝોડેથી ગણિત સંજોવી પાઠ આપ્યો.

આવી નોટબુકમાં દરેક અઠવાડિયાની આખરે અઠવાડિયાના મુખ્ય કામનો સાર
નોંધવામાં આવે તોય ચાલે.

ત્રિમાસિક પરીક્ષાનું પરિણામ—આખરે અલગ ત્રિમાસિક પરીક્ષાઓ શાળામાં
કરવામાં આવે છે. મરી, પણ તેનું પરિણામ આખેજ શિક્ષકની તો મુકમાં હોય છે, અ-
દુધા તો તે કાલકામમાં રહે છે. એક શાળામાં નીચે લખ્યું છે તે ત્રિમાસિક પરીક્ષાનું
પરિણામ પાટિયાપર ચોટી રાખ્યું હતું:—

ધોરણ.	અંકિત.	લે. માં.	વાચન.	સંગ્રહીત.	કથા સંજો.	સંખ્યા વાચન.	અન્ય લેખન.	અક્ષર લેખન.	ભૂગોળ.	ઇતિહાસ.
૪	કા.	ટી.	મા.	ટી.	વિ. વા.	ન.	સા.	પ. સા.	પ. ન.	વ.

ઉપર જે નિશાનીઓ કરી છે તેના અર્થ આ પ્રમાણે છે.—જા-કાનું. ટી-ટીક.
સા-સાક. વિ. વા.-ગલકુલ કાનું. ન.-નળ્યું. પ. સા.-મળ્યું મારું. પ. ન-પણું નળ્યું.
ઉ-ઉત્તમ પ્રત્યાદિ.

કવિતા—પણીક શાળાઓમાં કવિતા બોલવાની પદ્ધતિપર ધ્યાન આપવામાં આવતું
નથી. એક જ જાં બોલવાની ધારી જુદી જુદી ગાજાઓ જુદી જુદી હોય છે. દુબાંગે
આપણી શાળાઓમાં ગાયનનો વિષય અજ્ઞાત ન હોવાથી કવિતા કલ્પનપુર રાખી શિક્ષ

કોઈ બોલી ન મહે તો બાલકોને શી રીતે શીખવી શકે ? કવિના બોલવામાં તાલ, અને સ્વર બે જલ્દીવાની જરૂર છે જે એકલા તાલ માત્ર સરખા રાખવામાં આવે તો કવિના બોલવાની ધારી સરખી થાય કુપેન્દ્રવળા, અનુપ્રુપ, આર્ષ, ગીતિ, વગેરે છંદો બોલવામાં હોકમ સર્વે સરખીજ જૂથા મળતા જોવામાં આવ્યા છે. જૂના કવિઓની જે કવિના છંદો નહીં, પણ પદ, ગરબો દેશી, ધોળ, કે નિઘાવર વગેરે રાગમાં છે. તે તે હોકરા જાન્યાર બોલી ચકના નથી અથવા મનસ્વી જુદી જુદી ધારી. હજીને બોલે છે સુમાર્યે શાળા ખાતાના મુખ્ય અધિકારી ખા. બા દવાલ સાહેબનુ ધ્યાન આ તરફ આંચાલુ છે, અને તેથી આગા રહે છે કે કવિના અને પદ દેશીઆ બોલવાનું પોરબુ યોગ્ય વખતમાં એક સરખુ થયે. માવન શાળાના શિક્ષકો નહીં એવી એકાદ સહેલી ગમ, જેમનું પદનિ તૈયાર કરીને શાળાઓમાં આજવામાં આવે તો વધારે અનુકૂલતા થાય ખરી.

સાધારણ આદિતી વિષે પાઠ આપવા—૫૫૬ શાળાઓમાં કુપલા ધોરબુના હોકરાઓને વ્યવસાની સાધારણ જાણના વિષે પ્રશ્નો કરવામાં આવે છે તો તેમને એ અજબુ માન્ય થયે છે તેઓ અમેરિકા અને જાપાની જુની વાતો કહેશે, કેમકે તે પુસ્તકમાં લખેલી હોય છે અને તે પુસ્તક શાળામાં આવતા હોય છે પણ તેમને હાલની સાલુ આજનો જાન યોદુષ હોય છે કેમકે તેઓમાના વજા નુસખપર વાચતા તપી દાતા, તેમને જે બાબતોની આદિતી નથી હોતી તેમાંથી ધારોક અહીં નમુના તરીકે જતાવી છે:-

૧ રખમ રટાપતી રાહી ક્યા મળતી હતો ?

૨ દિ દુરવાનમાં ગમે ત્યા કામગ બોલજો હોય તો અરધા આનાની દિશ્ત મા કેટલું વજન જાણ મહે ?

૩ દયાનમા સોના રજાના રાગી મા બોલવવા હાથ અને કદાચ તે બોલવ તો આ પચુને નુશાન ન લાગે મારે શું કરતું ?

૪ પેટા ખાતા સજાથી બીન અંદક પ્રશ્નો.

૫ હાલની સામનગ્યાન તા જુડના અધિકારી અને તેમની સતા, તથા ધ્યાનિક શાળા અને સાવનૈમ ગળો વિષે પ્રશ્નો.

૬ ત્રી, પી, બી બી ગી આન, એમ, પી, વગેરે સાધારણ પરિચયમાં આવતા આવાસરોના અર્થ વિશે પ્રશ્નો.

૭ આજુ વખતના પ્રખ્યાત માણસોની તેમના કામને લીધે એકાજ તથા હાલના વખતમાં થયે એવા પ્રખ્યાત માણસોના દલાલ.

૮ કામગ કે મીડી વખાની રીત, સનામુ કરવાની રીત, વગેરે

બેનિનનો રાજા ઓવરામી.

(સ્કૂલ ન્યૂસપેપરમાંથી)

બેનિન દેશનો રાજા " ઓવરામી " હાલમાં કેદી તરીકે પકડાયેલો છે તેના વિશે એક ટુકડી હકીકત મારા પ્રિય વાચકોના આગળ હું મુકું છું:—

એ તો સૌને યાદ હશે કે બેનિન એ આફ્રિકામાં નાઈજરકાંઠાના પ્રદેશમાંનો એક ભાગ છે. તે દેશમાં ત્યાંના રાજાની ઇચ્છા નહિ હોવાથી તેમજ લોકોની જંગલી રીતમાતને લીધે વેહેપાર રાજગાર અલાવવાનું કામ ધણું મુશ્કેલ છે.

સન ૧૮૯૭ ના નવ-યુઆરી માસની પેહેલી તારીખે કાંઠા તરફથી એક ગોરા લશ્કરની ટુકડી સલાહનું કહેણુ લેઈ બેનિન શહેર તરફ આવી. બેનિન લોકોના રાજાએ આખી ટુકડીની કતલ કરી નાંખી એવી ત્રાસદાયક અખર એજ મદિનાની તા. ૧૧ મીને રાજ. સાંભળવામાં આવી, પણ તેમ નહોતું.

તે ટુકડીમાંના બે અંગ્રેજો તેમાંથી બચીને નાશી ગયા હતા, તેમાંનો એક એ સંજીવી એવી હકીકત કહે છે કે જ્યારે અમે દેશી લોકોની બંદુકોના અવાજ પહેલ વહેલા સાંભળ્યા ત્યારે અમે ધારું કે અગને સલામી અપાતી હશે અને તેથી તે મુબારકબાદીની નિશાની છે એમ અમે જાણ્યું. પણ એટલામાં તરતજ અંગેને માલમ પડ્યું કે આ કંઈક અમારી ઉપર હુમલો થયો હોય એવું છે અને તે ખરુંજ હતું; કેમકે તેમાંના કેટલાએક અગારાં જે માણસો પાછળ રલાં હતાં તેમના તરફ હથિયાર લુંટી લેવાના ઇરાદાથી ધસ્યા.

પેહેલ વેહલાં તો અમારાં માણસોએ સારી પેઠે તેમના સામે ટક્કર લીધી, પણ પછીથી તેમની પાસે કંઈ હથિયાર રલાં નહિ ત્યારે તેમણે તેમનાથી બનતા પ્રયાસે તેમની પાસેની લાકડીયોથી પોતાનો જથ્થો કર્યો. દેશીઓ અમારી નજીક આવવાને ધણું નાણુસ હતા, પણ તેઓ ઝાડ પછવાડે સંતાઈ રહીને અમારા ઉપર પોતાની બંદુકોના અવાજ કરતા હતા.

તેમણે અગારામાંનાં કેટલાંએક માણસોને પાવલ કર્યા પછી બેનીન લોકોએ પાછળથી જાનમાંના આવીને અમણા બે સિવાયના સધળાઓને જીવથી મારી નાંખ્યા, અને અગે બે છાતામાના ઝાડીમાં નાશી ગયા. કેટલાએક દિવસ મુધી અમારી પાછળ પડનારાઓથી સંતાઈને જંગલમાં રખડ્યા પછી આખરે અમે એક નાની ખાઈમાં આવી પહોંચ્યા. અહીં અમેને અમારા સ્વદેશી જાણજો મળ્યા. તેમણે અમને તેમની નાની છોડીઓમાં સંતાડ્યા અને હોડી લંકારી અમને બેનિન નદીમાં લેઈ ગયા. અમારી પાંચ દિવસની રખડપટ્ટીમાં અમારી પાસે, સવારમાં પાંદડાં ઉપર જે ઝાકળ પડતું હતું તેના ખાળી સિવાય, બિલકુલ આવવાનું કે પીવાનું કંઈ હતું નહિ. આ બેમાંના એક કહે છે કે હું ધારું છું કે એક દિવસ વધારે અમારે રખડવું પડત તો નિશ્ચય પાણી સિવાય અમારા બંનેના જીવ જતા રહેત.

જ્યારે બ્રિટિશ સરકારને આ કતલ વિષેની ખબર થઈ ત્યારે તેમણે બેનિનના રાજાને સિદ્ધા કરવાને અને ગોરા લોકો જે સલાહ શાન્તિથી સદેશો લેઈ તેમની મુશાકાતે

આબ્યા તેમને મારી નાંખવા નહિ જોઈએ એવું તેની પ્રત્નને સીખવવા માટે ઓમીરજી રોસનને એક દાયિવાર બધા સરકર આપી મોકલ્યો આ સરકરની ટુકડી તા. ૧૦ મી ફેબ્રુઆરીને રાજા કુચ કરી તા. ૧૬ મીએ બેનિન મેડેરમા આવી પહોંચી. જ્યારે સરકર રાજધાનીના મેદાનમા આવી પહોંચ્યું ત્યારે દેશી લોકોએ તેમને ધણી રીતે સતાવ્યા. ૫છી જ્યારે મુખ્ય ધોરી રસ્તા ઉપર તેઓ આબ્યા ત્યારે તેમને માલમ પડ્યું કે દુરમને કંઈ નિમ્મયથી અટકાવ કરવાને સરકર એકઠું કરેલું છે

ગોરા અને ફાળા બન્ને સરકર વચ્ચે ધણીજ જુરમાથી લડાઈ ચાલી. અંગ્રેજોને આઠ ફાળા સુધી સૂર્યની સખત ગરમીમા અને તે પશુ ઝાડીમા વગર ક્વાવતની લડાઈ લડવી પડી હતી.

ધણીજ બચ કર લડાઈ ચાલી અને આખરે અંગ્રેજો જય પામ્યા. તેમને આખું શહેર માણસના લોકોની નીકરમાથી નીકળતી વરણથી છવાયેલું માલમ પડ્યું ધણી આણસો હાથ ઉપર ચડી મથા દતા, તેમના મુકડા ત્યાજ સરકરના હતા અને તેમણી લોકોની ખાસાએ મેદેની હતી રાજા અને તેના કેટલાક અમીરનારી મથા દતા, તેમની લોકોને માટે ફેટથીવાર મુથી તપાસ કર્યા પશુ કંઈ પગો લાગ્યો નહિ

રાજાને તેની રાજધાનીમા પાછો આવવો અટકાવવાને અને આવી રીતે શુલ્કમથી તેને રાજ નહિ કરવા દેવાનો વિચાર કરી એક દેશી મિયાદના સરકરની ત્યા છાવણીનાંખી અને એક ટુંકા વખતમાજ અભયબ જેવો ફરકાર થઈ ગયો. મનુષ્યની છાવણી અને મિલકતનું સરકર પ્રથમ તે દેશમા કોઈ વખતે નહિ પચેલું તેવી રીતે કરવામા આવ્યું.

તારીખ ૫ મી આગસ્ટને રાજા રાજા પોતાની મેજે તાજે ધડ બેનિન શહેરમા આવ્યો અને તેની અને તેના મરદારોની આ જાવત તપાસ આવી છ સરદારોને શુન્દેમારે કરાવ્યા પશુ રાજા પોતે આ કાલકર્મા સામેલ દોષ તેવું કાઢ સાચીત થયું નહિ

જે છ મરદારો શુન્દેમાર માવમ પડ્યા તે પૈકી એક નો તપાસ થતાં પેહેલાજ ગુજરી ગયો, બે જાણે આપજાત કર્યો, મેને ફાળી દેવામા આવી, અને બાકીનો એક જે રાજાની પછીનીજ પદ્ધતિનો હતો તેના વિરે હજી મુલતથી રાખવામાં આવ્યું છે. તે કરમિયાન રાજાને કબજે રાખવામાં આવ્યો હતો

દાસમા તેને " આઇવી " આગબોટમાં બેસાડી " એલ્ડ ડેવેન્ગ " લેઇ જવામાં આવ્યો છે. ત્યા લેઇજતા માગેમા આવતા જુદા જુદા ગામોના લોકોને તે રાજા અંગ્રેજના દાયમાં બગેબર સપાડયેલો છે એવું જતાવવાને આખી મુમાફરીમા આ ફાળા નિગ્રેજ રાજાને આમબોટના ઘુલક ઉપર રાખ નિયમ રાખવામા આવ્યો હતો.

એક અંગ્રેજ વેદેપારી જે સોજ વરસ સુધી બેનિન ડિરિટૂટમાં રહ્યો હતો અને જેણે તજ જમન બેનિન શહેરની મુલાકાત લીધેની હતી તેમજ રાજા સાથે પશુ ધણીવાર વાતચિતના પ્રસંગમાં આવેલો હતો, તે એમ જણાવે છે કે આ કાલકર્મા શરૂ થઈ ત્યાં સુધી રાજાને તે વાતની ખબર દોષ એમ તે માનતો હતો

હબસી રાગ તરીકે આ રાગ ધણા ખુશનુમો એહેરાનો માણસ છે. તેની આંખો ને દે
બરા નાની છે તથાપિ દસમુખા દેખાતી છે. તેની દાદી દુંડી અને ગુચ્છાદાર છે. અને
બધી રીતે જોતાં તેનો મહેરો તે પોને ધણેજ બુદ્ધિમાન છે એવું સ્પષ્ટ જણાયે છે.

S. N. B.

સુશિક્ષક.

(પાછળ પૃષ્ઠ ૬૯ થી આગળ).

આસિ. શાંતિરામના મનમાં તો શાંતિજ દત્તી; કારણ કે ત્યાં તો કોઈ પણ વખતે
આમુક કર્તવ્યને માટે શું કરવું છે, કેવી રીતે કરવું છે, અથવા કંઈક પણ કરવું છે, એ
વગેરે વિચારવાનો આવકાશજ નહોતો. જોગ આવ્યું તેમ કરી દેવું, કોઈક જતાવે તો તેમ;
આગર તો પોતાની મેજે ગમે તેમ. પરંતુ તે યોગ્ય ચક્ર કે નહીં એ વિચારવાનું કંઈ નહીં.
એમ ગમે તે કોર ઉપર ચાલતા શાંતિરામને મહેતાજીના ઉપરના બોલવાથી કંઈ શોચ પણ
ચલે નહીં, તેમજ આનંદ પણ થયો નહીં. કારણ કે કોઈ પણ તેવી-પ્રવૃત્તિમાંથી મળતા
આનંદને તે આનંદ માનતોજ નહોતો. તેને મન તો નિવૃત્તિ-શાંતિ એજ પરમ સુખ આ-
નંદ હતું.

આસિરદંટ નરસેરામ અને બાળકેરામ આ બન્નેને એની અસર જુદીજ હતી.
કારણ કે તે બન્નેને શિક્ષક તરીકેનો કરો પણ સંસ્કારજ નહોતો. છોકરાઓને બોલાવવા
જવાની જરૂરજ નથી; જો આપણા શિક્ષણમાં રસિકતા હોય તો તેઓ તો એની મેજેજ આવે;
આવું આવું સાંભળી તેઓ તો ચક્રિત થઈ ગયા. આપણું શિક્ષણ રસિક થાય, અને તેથી
છોકરાઓ હોસે હોસે વહેલા આવે; આ જીના તેને મનતો હવામાં પાંચકો ભરવા જેવીજ
લાગી. કેમકે તે બન્નેએ તેવો કોઈ પણ નમૂનો જોયોજ નહોતો; એટલુંજ નહીં પરંતુ
તેવો કોઈ નમૂનો હશે એમ વિચારમાં પણ આવ્યું નહોતું. તે તો એ રીતના કાઠી નાખ-
વાથી પોતાના ખાતજી કામ ચતાં અટકશે, અને હવે તે શી રીતે કરાવી શકાશે, એજ
વિચારમાં પજા દતા. આખર તેમણે પોતાના મનથીજ રસ્તો શોધી કાઢ્યો. હશે, આપણે
દસમુખા કંઈ બોલવું નહીં, મહેતાજીની આં બુદ્ધિથી કંઈ છોકરાઓ હાજર થઈ જશે નહીં,
એટલે એની મેજેજ મહેતાજી ઠેકાણે આવશે ' આમ ધારી તેઓ છાનામાના પોતપોતાને
ઠેકાણે બેઈ બેસી ગયા.

પ્રવીણશંકર માનતો હતો કે મારા આ બોલવાનો કંઈક પ્રત્યુત્તર મળશે. પણ
તેઓ ગુપચુપ ચાલ્યાજ ગયા, જોઈ તેઓએ મારા હોવા ઉપર કંઈ વિચારજ કર્યા નથી-
લજજ આવ્યું નથી, એ સમજ ગયો. તેમણે વિચાર્યું કે- " હજી એમાં શિક્ષણીય સંસ્કા-
રોજ નથી. માટે આપણે તેમની સાથે શિક્ષણનીજ વાતો કરવી: શિક્ષકનું અમુક કર્તવ્ય
છે, અને તે આવી રીતે, આરુલા માટે, કરવાનું છે, એ તેને પ્રસંગોપાત્ત તેની લાગ-

હીને અમર કરે તેમ કહેવું; તેની સાથેજ ખાનગી વાતોમા પણ ભાગ લેવો; અને તે વાતોમા પણ શિક્ષણની વાતોને ભેળા દેવી હવે પછી એના પ્રત્યે એજ કર્તવ્ય છે "

"આજરોજ મેં એને છોકરાઓને બોલાવવા જવાની વાતો કહી, અને તેને ખાતે શિક્ષણમાં રસ આણવાની કુળિ જનારી, પણ તેમા હામ છુ સફળ થઇ શકીરા નહીં કારણુ કે હાલ તો તેમને પોતાને પણ શિક્ષકના વ વામાં રસ પડતો હોય એમ જણાવું નથી તેમને ધધામા રસ લાગે, અને છોકરાઓને પણ રસમા લાવીશકે, તેમ મતા તો હજી બહુ-વાર લાગશે, પણ તે પ્રમાણે કયાં વખત છુકાજ નથી ધીરે ધીરે રહેના રહેના તેને શિક્ષણના વિચારો આપી શકીશ, તેના વિચારોને સુધારી શકીશ, અને તેની પદ્ધતિને ફેરવી શકીશ "

"વાર; એ બધું હીં છે, હવે પછી કરીશુ " કરી તે વખતે તો બધું ક્યું અને પોતાનું ધોરણ તપાસવા માડ્યુ પ્રથમ તો બધે અજવાબ ઉપર ઉપરથી જોઇ લેવો, અને પછી નવો સર કરવો આમ ધાયું પણ તુ જુએ તડાકરામભાઈએ થીખવુ હોય તો જુએ કે તેમનું થીખવુ કેવું અને ક્યારે કે ક્યારે પરીક્ષા આગ એ મામ રહે ત્યારે બાઇ સાહેબ ખરેખર મને છોકરાને દોડાદોડ, ખાનગીને દોડાદોડ, અને આખો દિવસ ગોખાગોખ પોતે પણ આખો દિવસ મનમા ગડ મોટી લાઇ દરેકની પજવડે લાગ્યા રહે; અને આપેલો પાઠ પસંદ નોખાયો છે નહીં તે તપાસવા કરે છોકરાઓ વિચારા ગોખી લાવે; પાઠ કરી લખે, અને એવીજ રીતે દરેક વિષય કે જે ધીરે ધીરે અમળ્યા થીખવવા પર પણ બોલુ પડે, તે બે માસમા તડાકરામભાઈની અજબુજ સજિયા કડકડાદ બાવ-હી જતો આ પ્રમાણે પરીક્ષા પઢેજાના બે માસમા આખો દિવસ હામ આલવાન કરતુ, એટલુજ નહીં, પણ રાત્રિએ સુદા ધમધમ મચી રહેતી શરિના સાતથી દસ સુધી છોકરાઓને "મેડેતાજીનાં બોરડાં" એ જુ પડતુ અને ત્યાં પણ દિવસના જેમજ ધમધા-અકહી ચાલી રહેતી આમ મોમમમા ચાતર કપાસ પીલવાના વગી પેટે રાત્રિ દિવસ ધમધાકાર હામ આલવા કરતુ --પરંતુ તે ઉપર કહી મોસમેજ,--સિરાવના વખતમા તો બાઇ સાહેબ નિસાળમા પડી રહે, તડાકા મારે, અમર તો ઉધી રહે છોકરાઓ પણ વખતે બાઇ સાહેબને રાજ કરવા હજુરમા બેસી તપાસમા ભાગ લે, અમર તો ખાસ પોતાનુજ મડજ બહુ કરી તેમા તપાસ મારે

જેમ માતરનુ ચાકતુ તેમજ આસિરદોનું પણ ચાકતું. નરવૈરામ બાઇને તો એવુંજ જોઇતુ હતુ. તે તો માતરનાજ મદવાસી, અને માતરનાજ દોડમાઇ, તેની સાથે બેસી રહે, મામમપટા હાંથ કરે અને છોકરાઓ એની મેલે એના જેવુ બધવા કરે. આસિરદોમાં જે કાંઈ સાત હતા, તેમને પણ તેના જેવુ થવું પડતુ જે કે તેઓ તેમાં ખધી રીતે અગર દમેસા બજતા નહીં, તો પણ કેડપીકવાર બળવુ પડતુ હતું, અને એમ આગવુ અને પ્રમાદીના સમય રહી તેનો પણ કઇક અલ લેવો પડતો એટલુંજ નહીં પણ આખરે તેઓમા પણ

"જલે ન વાલ તોય માન સંગ દેવી આપરી "

જેવુ થવા વગર રહુ નહેતુ અ તરથી તેઓ નાપમદ હતા, તેમજ એ બધુ મૂળ મથા હતા, અને ઉપર ઉપરથી મેલે તેમ અજાવતા હતા,

આ પ્રમાણે શીખવાડેલા કામમાં પ્રતીત્વશૂન્ય કરને કંઈ પણ ન જણાય, એ સ્વાભાવિકજ હતું. આત્મારે તો પરીક્ષાને ગમે હજી ખેજ માસ થયા હતા એટલે અભ્યાસ કંઈ હોયજ શેનો ? હજી તો અભ્યાસ પુસ્તકોમાં જે ચાર દિવસ થયાં હોકરાઓ પાસે આવ્યો હતો. હોકરાઓને પૂછવા માંડ્યું, પણ તેમણે પુસ્તકોજ ઉઘાડ્યાં ન હોતાં, પાછાં જઈ પૂછવા માંડ્યું તો તેઓ ગોખેલું કંઈક તડાક તડાક બોલી ગયા. અને કંઈક તો બહુ ગોખેલું હોવાથી ભૂલીજ ગયા હોય એમ જણાયું. ઇતિહાસ વગેરેમાં અમુક રાજાના અમુક બનાવની પ્રથમની જરા હકીકત કહેતાં પાછળની ચોપડીમાં લખેલી લીટીઓ અક્ષરશઃ બોલી જતા; પણ જ્યારે પ્રથમ ભાગ કલા વગર પૂછવામાં આવતું; ત્યારે ધનડક થતું. સિવાય તેમાં કંઈ બુદ્ધિ ચક્ષુસ્વાનું પૂછવામાં આવતું તે તો તેમને વિચિત્રજ ભાગતું. આખર એમાં આત્માર મુધીમાં કંઈજ નથી એમ એમ લીધું. પણ ' હરકત નહીં. હજી કંઈ ગયું નથી. ' કહી હિમ્મત ધરી. વખતપત્રક (ટાઈમટેબલ) દાખમાં લીધું, અને જોયું કે અભ્યાસ કયા ક્રમે શીખવાય છે; પરંતુ ત્યાં સુધ્યાં અધેર હતું. ત્રિમાસિક હપ્તો બદલાઈ ગયો હતો; પણ વખતપત્રક કરે કાણ ? તે પહેલાનું તો પરીક્ષાનો પ્રસંગ હતો, એટલે ચોડ્યું પડ્યું હતું. નહીંતર તો તેના સામું જીએજ કાણ ? ગ્રીજ વર્ગોમાં પણ પોતે જઈ જોઈ આવ્યા; તો ત્યાં પણ તેવું તેજ હતું. " ઠીક છે; તેની વાત દસ વાગ્યા પછી લઈશું " કરી હાથ કામ ચાલવા દીધું. અને પોતે બધાનું સી રીતે ચાલે છે; એ વખત પત્રકની કંઈ પણ ગરજ પડે છે કે નહીં; વર્ગ કેવી રીતે શીખવાય છે; વગેરે જોવા માંડ્યું. પરિક્રમણ કરી બધા વર્ગનું જોઈ લીધું, પણ દોષને કશું નહીં.

(અપૂર્ણ.) કુસુમ,

નિબંધમાલિકા.

વિષય ૧૨ મો—નજીવી બાગતો મોટાં પરિણામ નિપજાવે છે.

પ્રેસ્તાવિક વ્યાખ્યા—જેને આપણે નજીવું કારણ કહીએ છીએ અને ધ્યાન પર લેતા નથી તેજ કારણથી વખતે મોટાં પરિણામ નીવડે છે.

૧. નકામી ગણાતી વસ્તુઓને ઘણી નાની વસ્તુ કુપગોગી બનાવે છે. જેથી એક એકટો મીંડાને ઉપયોગમાં આવે છે. એકલા ચિનાનાં સો મીંડાં નકામાં.

૨. કોઈ સંખ્યાની હારમાં જે ઘણું નજીવું ઉમેરો કરીએ તો આગલી સંખ્યાની કિંમતના શુદ્ધાકારમાં ઘણું મોટો ફેરફાર થઈ જાય છે. જેમ, કે ૪ x ૭ એકમનો શુદ્ધાકાર ૭૨૦ છે, પણ એક સંખ્યા જો ઉમેરીએ તો તેનો શુદ્ધાકાર ૫૦૪૦ મુધી થઈ જાય છે.

* આ પ્રમાણે— $1 \times 2 \times 3 \times 4 \times 5 = 120$

પણ— $1 \times 2 \times 3 \times 4 \times 5 \times 6 = 720$

- ૩ પંજોજ આરીક જનાવ વખતે અવકર પરિભ્રમ ઉપગતવે છે જેમ કે, દારમાં દેવતાનો તણખો પડે તે! મર્યાનાય પાળી શ્રેષ્ઠ છે
- ૪ એક નજર અને તાલકાગિત જનાવ ઉપરથી પશુ કુલથી ધારેલી ધારણા ફળિભૂત થવાની આશા બધાય છે
- ૫ અકરમાલ જનાવ થોડી મુદતના પાવખાથી કરી લાખે છે કે રિયતિ સુધારી દે છે
- ૬ નાનું અને મોટું, ઉપયોગી અને નજીવું, એ તથા ઉપયોગ જન્યનારાઓના સમજા શકે છે રેવેનેટ પાટાની વચ્ચે એક મોટું ભાડું નાખવું એ એન્જન સંબંધી માહિતી વિદ્યાના માન્યતાન અને કાર્ય નથી, પણ જેઓ જાણે છે તેઓ તેા મનને કે તેથી માટા અનર્થ નીપજે છે
- દૃષ્ટાંત અને રૂપક—આગળીયા! એક ફ્રાક્ચર (Splinter) માણસને જડ ધમ્મ કરે છે અને જીવંત પશુ વખતે જોખમમાં નાખે છે
- ૭ વડનું બી સમગ્ર બી જના નાનું હોય છે પણ તથા જાડ કરતાં હિનુ જાડ બધું મોટું થાય છે
- ૮ દેવતાનો એક તણખો સુકા પાદપત્ર પડવાથી મોટામાં મોટું જ મલ ન કરે છે
- ૯ સમયનાં કોડે આખા વડાખને આગી નામે છે હાલના મોત આપે છે અને સાખોને શોક ઉપગતવે છે
- ૧૦ જરાક ઝેર પીવાથી મૃત્યુનંત પલ થયા છે
- ઐતિહાસિક દૃષ્ટાંત—જે મન કહે છે કે નેપોલિયનને તેના બચપણના વખતના તેના મિત્રો તરફથી એક પિત્તળની તોપની બેટ મળી હતી તે ઉપરથી આરંભ વર્ષોજ તેનામાં પ્રદાહની પ્રતિભા મૂળ રેખામાં દગા
- ૧૧ લંડનમાં ૧૭૯૬ ની આદમાં જો મોટી આગ લાગી હતી તે એક નોકરથી બની હતી. તે નોકર પામળી મીઠુજાણી તણખો બેરકારીથી એક બુંદી-પર પડ્યો અને બીજા યાગે રાતના વખતમાં મોટી અવકાશ આગ લાગી.
- ૧૨ જાડ પરથી ફળ લીધે જમીન પર પડવું તે ઉપરથી સર એસાક ન્યૂટનને ગુરુત્વાકર્ષણનો તર્ક સુધરે
- આંધિક દૃષ્ટાંત—જીવંત એ અકરમાળનો આરો છે.
- ૧૩ નાનો તણખો મોટી આગ સજમાવ છે
- ૧૪ થોડી બેરકારીથી મોટા અનર્થ નીપજે છે.
- ૧૫ નજીવી બાળને માણસના સજમા ઉમેરો કરે છે
- મમાસિ—અવજો આપણા તમામ વિચારોમાં સમાવતું જોઈએ અને આ-પણ માઈ જાણવર આગીકોથી તપાસવા જોઈએ

દેશારતને માટે વાત.

તમારી ફરજ બજાવો.

દરેક વસ્તુ કહેવા કરતાં કરવી મુશ્કેલ છે. વાત કહેવી એ સહેલું છે, પણ તેને અમલમાં લાવવી એ અઘરું છે. માટે હમેશાં કંઈપણ કરી બતાવવા કરતાં કરી બતાવવાની ટેવ પાડવી એ જરૂરનું છે. એ બાબતમાં નીચે બતાવેલા એક નાના દર્શન ઉપરથી સહજ ધ્યાનમાં આવશે.

એક ગૃહસ્થને ત્રણ નાનાં નાનાં છોકરાં હતાં. તેને ત્યાં એક પોપટ અને એક પાણીનો ફૂતરો હતો. આ બે જનાવર તે ત્રણે છોકરાંને બહુજ વ્હાણાં હતાં. પણ “ બોલતું છોકરું સાંને વ્હાણું લાગે છે ” તે પ્રભાણે પોપટને તે છોકરાંએ “ તમારી ફરજ બજાવો, ” એટલા શબ્દો સારી રીતે શિખવ્યા હતા. અને તેથી તે વારંવાર “ તમારી ફરજ બજાવો ” “ તમારી ફરજ બજાવો, ” એમ પાંજરામાં બેઠો બેઠો બોલ્યા કરતો હતો. તે ઉપરથી તે બધાને બહુજ વ્હાણો લાગતો હતો. ફૂતરો એ મૂંગો પ્રાણી હોવાથી તે કંઈ બોલી શકતો નહોતો અને તેથી તેના ઉપર પોપટના કરતાં કંઈક ઓછું લક્ષ્ય આપવામાં આવતું હતું.

એક દિવસ તે ત્રણે છોકરાં પોતાના ધરની આસપાસ નજીકના એક મેદાનમાં રમવા ગયાં હતાં. ત્યાં સાથે પોપટને લઈ ગયા, અને ફૂતરો પણ તેમની પાછળ પાછળ ગયો. આ મેદાનમાં ઘસળે પાણીનો એક વહેણો પુષ્કળ જોરથી વહેતો હતો. ત્યાં આગળ રમતાં રમતાં તેમાંનું એક સૌથી નાનું છોકરું તેના કિનારા ઉપરથી ગબડી જઈ પાણીમાં પડ્યું અને તણાવા લાગ્યું. તે વખતે પોપટ ગભરાટમાં બોલ્યો કે “ તમારી ફરજ બજાવો, ” “ તમારી ફરજ બજાવો, ” “ તમારી ફરજ બજાવો. ” ઘેસાં છોકરાંને હવે શું કરવું તેની કંઈ સૂઝ પડી નહીં, અને બહુજ ગાબરાં બની ગયાં. પણ એટલામાં પાણીમાં ઓચિંતો એક ધબકો સંભળાયો, અને તરતજ તેમણે ફૂતરાને પોતાના મોંમાં છોકરાને પકડી કિનારા તરફ આવતાં જોયો. એક ઘણુંમાં જન્ને બાધઓએ કૂદકો મારી તેમના નાના બાઈને પકડી લીધો, અને તે પળથી હવે ફૂતરો તેમનો ધણોજ માનીતો થયો તે ફૂતરો “ તમારી ફરજ બજાવો ” એમ મોટેથી કંઈ કહી શક્યો નહીં, પણ તેણે તે પ્રભાણે કરી બતાવ્યું, અને તેના આ ઉમદા કાર્યને લીધે તે ધણોજ સ્તુતિપાત્ર થયો. તાત્પર્ય એ છે કે પોપટની પેઠે મિથ્યા બાપણ કરવા કરતાં કંઈપણ કાર્ય કરી બતાવી તેમાં જય મેળવવો એ અતિ પ્રશંસનીય છે.

ચર્ચાપત્રો.

૧

ગાંધીનાં માસ્તર પ્રાણલાલ માણેકલાલ લખે છે કે—નીચેનું ચર્ચાપત્ર આપના કેળવણી ચોખાન્યામાં દાખલ કરી તેનો ખુલાસો તેના કર્તા મિ. હમનલાલ લલિતભાઈ ૫૬ નંદરી આપના ચોખાન્યાદ્વારા પ્રગટ થાય તેમ પણ મહેરબાની થશે.

૫૯. ૨૧ મા પ્રતક વહી દેતો મેળ સખવા સાડ ને રકમો આપી છે તેમા એક રકમ નિચે મુજબ છે -

આમત.

“ પા સખુ સદ્ગુને રૂપીઆ સ્નેહના દત્તા તેથી પાછવા ર. રરજા ક્ષ દત્તા તે વાળી સહ આઠીના રૂપીઆ આપી, ર રરજા ક્ષ નુ નુ ખન સખાવી સીધું. ” આવી રીતની દહીકત છે તેથી સખુ સદ્ગુને ખાતે ર રરજા ક્ષ મથાળે ઉધારીને ફાડમા વીગત આવે અને જે જુના ર રરજા ક્ષ વાળી લીધા તે તેને નામે જમા કરવા સ્નેહએ તેને બદલે તેમ ન કરવા ફક્ત ર. જગા સદર ઇસમને નામે ઉધારેલા છે, તે તે બદલ મિસ્તર શાદનો શી ખુવાસો છે, કે જેથી ખરી દહીકત કારણ સહિત બહેરમાં આવે અને શીખ-વસતી અગચ્છ દૂર થાય.

૨

પુનાસણ આન્વશાળાના મેહેતાજી દર્શિ કર મુજબ લખે છે કે, ખીજી ચોપડીના તેવીશમા પાઠમાં “ ૫મુ ૫ ખી નર નાગને, જુઓ જન્મની વાર, ૫ણું કરી ધી દૂધ છે, એજ પ્રાણ આધાર. ” એમ છે, હવે ૫મુ, નર અને નારીને તો ધી દૂધનો આધાર ખરો, ૫ણું ૫ ખી તો એકલો આરોજ ખાય છે તથા તમની માદાએને થાન નથી, મારે તેમને ધી દૂધનો આધાર કેમ મળવે ?

મધ્યમયોગન.

અનાચારનો અખારો કિવા કન્યાવિક્રયનો ટોપ—કર્તા પ્રસાર કર રત્નજી ઉપાધ્યાય, પ્રકાશક પેપરલાય વિ. હ સરાજ રોડ, મોઢ શુભેચ્છક પત્રિકાના તંત્રી, અમનગર. આ પુસ્તક મોઢે શુભેચ્છક પત્રિકાના માલિકને એક આપવામા આવ્યું છે. કન્યાવિક્રય કરનારા કેવા નિંદ છે તથા તેથી કેવી દાનિએ અને અનાચાર ઉદ્ભવે છે, તે વિસ્તારથી એક વાર્તાદારા વર્ણવ્યું છે. વર્ણનસીરી કીક ર શરઆવમા પિતા સાથે પુત્રી પેતાના સંજ-ધનો બળાપો કરી ઉપદેશ કરે છે એમ વર્ણવ્યું છે. ત્યાં પુત્રાને બદલે ખીજું કોઈ પાત્ર ચોખ્ખું હોત તો વધારે કીક થાત હવે ત્યાં બાલમા વાર્તાપસ મ ૫ણું કીક વર્ણવ્યો છે કન્યાવિક્રયના કોતમમા ક્યાપેત્રા અનુષ્ઠાએ અવરન વાચના યોગ્ય છે પૃ. ૬ ૧૨૬ ની કીમત દસ આના છે

ધરસ સાર—આ પુસ્તક રા રા અપુરમાઈ કાલિદાસ પટેલ, એમણે છપાવી પ્રમિદ કર્યું છે એમા બપા મળાને નવ પ્રકરણ છે પ્રથમ સ્ત્રીઓને કાવચડી આપવાની બરર છે, એ વિરિષ રીતે સિદ્ધ કર્યું છે બીજા પ્રકરણમા સ્ત્રીઓનું કુટુબ સાથે આચરણ કેવું સ્નેહએ ને વિરે ભોધ કર્યો છે કુટુબમા છોકરા, તપાસી, નણુંદ, જેઠ, જેઠાણી, સાસુ સસરા, દિવર દેરાણી, દાસ દાસી, વજેરનો દહમે મ જુને જુદો કરી તે પ્રત્યે પ્રત્યેક સ્ત્રીના

શા ધર્મ છે તે બતાવ્યું છે. ત્રીજા પ્રકરણમાં સ્ત્રોત સંબંધી અને ચોથામાં ધર વ્યવસ્થા સંબંધી ઉપદેશ છે. તે પછીનાં પ્રકરણોમાં સ્ત્રીઓએ નવરાસનો વખત કેમ ગાળવો, ખર્ચ ખૂટવુંમાં કેમ વર્તવું, સંતનને સારી રીતે ઠરવી, વગેરે વિષયનો બોધ કર્યો છે. પુસ્તક કેવળ સ્ત્રીઓ માટે જ છે. આપ: પુસ્તકો સ્ત્રીઓ વાંચે અને તેને અનુસરે તો તેમને બેસાડ લાભ થાય. પૃષ્ઠ ૭૦ કીમત રૂ૦-૬-૦૦ છે. દરેક પાસેથી તથા વડોદરામાં યુક્તેશ્વર દોલ-તરામ મગનલાલ શાહ પાસેથી મળશે.

સ્ત્રીકલ્પ વર્ગ.

(પાછળ પૃષ્ઠ ૬૬ થી આગળ)

ખગે સગન રોદ શું છે એ બતાવવા માટે સ્ત્રીકલ્પવર્ગે પોતે સ્વર્ગમાં જોયેલા એક સગનપ્રસંગનું વર્ણન આપ્યું છે. આપણને એ વાત જાણે સ્વપ્નમાં જોયેલી વાતનું કથન હોય એવી સામે છે, એમ છતાં સ્ત્રીકલ્પ વર્ગને મને એ વાત જાણ સહિતના જોઈએલા સાચ છે. એ કથા ઉપરથી દર્શિત એ થાય છે કે સ્ત્રીનાં સગન વિશુદ્ધ હોય છે તથા સ્ત્રીની દુભારિકાઓ અશુદ્ધ રોદથી સ્વભાવતઃ દૂર જાય છે.

મંથકાર આદી આગમ બીજો એક જોવો સિદ્ધાંત કરે છે કે આ લોકમાં જે સ્ત્રી છે તે સદાકાળ સ્ત્રી જ રહે છે, અને પુરુષ છે તે પુરુષ જ રહે છે. આ બાબતનું સ્પષ્ટીકરણ પછીના પ્રકરણમાં પૃષ્ઠ ૭૩ માં જોવામા આવે છે. સ્ત્રી કહે છે કે સ્ત્રીરંગી ઉત્પત્તિ મન-માંથી છે; અને મન ઇચ્છાનું પરિણામ છે. મનુષ્યના સૂક્ષ્મ શરીરમાં સૂક્ષ્મ સદિત મન બદલાવું નથી, એ વાત તો અધ્યાત્મવિદ્યા જાણનારાઓને માન્ય છે. દરેક જો મનથી સ્ત્રી-રંગી ઉત્પત્તિ માનીએ તો કપર કટ્ટેથી વાત માનવા જેવી જ છે. પણ આ બાબતનો વિગત પ્રસ્તુત પ્રકરણને વિશેષ ઉપયોગી નથી માટે એ વિશેષ વિસ્તાર કરવાનું કારણ નથી.

સ્વર્ગનાં શરીરો સૂક્ષ્મ હોવાને કારણે તેમનાં સગનમાંથી જાણકો પરિણામનાં નથી. પણ તેમાંથી રોદ અને જ્ઞાન પરિણામે છે. આદી એક સંદેહ થાય છે કે રોદ અને જ્ઞાન સગનમાંથી પરિણામ પામે છે, ભારે સગન પૂરે તેની ઉત્પત્તિ ન હોય તે જાણીએ. વળી એ રોદ અને જ્ઞાન પરિણામનાં જિન-જિન-હોવાં જોઈએ. વળી તે પરિણામજન્ય કાર્યેષ્વ દોષથી નષ્ટ હોવાં જોઈએ. જો આ મંથમાં વપનાના રોદ અને જ્ઞાન સંદેહની સ્પષ્ટતા વ્યાખ્યા આપી હોત, તો કલમ આ સંદેહને અસંભવ મનાવ નહિ.

"માનુ આપણાં હૃદય સ્વર્ગમાં કે નરકમાં જ્યાં હોય સ્ત્રી આપણને પ્રકટ કરે છે " આ એક સ્વર્ગમાં વિશુદ્ધ સગન રોદ થવા સંબંધી સૂત્ર વચન છે. માનુસની કોઈ કથના નિષ્પદ નથી—'કૃત નાચ' પતો નથી—એ સિદ્ધાંતને કારણે મનુષ્યો પ્રકૃત્યનુસાર સ્વ-ર્ગમાં જવન અથવા કે એ સમુક્તિ છે.

પુરવીપરના સ્ત્રી પુરુષોનો મૃત્યુ પછી મળ્યાં થાય છે, એ બાબતનું કંઈ વિવેચન કર્યું છે. પણ જે વ્યક્તિઓને જે નામ રૂપથી આ સોફિયા આપણે ઓળખીએ છીએ તેમ નામ રૂપથી પરસોડમાં ઓળખીશું કે કેમ તેનો કાંઈ ઉત્તર આપી શકીએ નથી. સ્વેદ દેહનો નારા યવાની સાથે આ સોફિયા નામ રૂપ પણ નારા પાછી સ્વર્ગમાં નવાં નામ રૂપ પ્રાપ્ત થવાનું અર્થાત્તઃ મરણ છે, એમ ધારી કમલ એ બાબત વિશેષ નહિ સમજી દેવા. આદી શ્રેણ વિવાદિતની અને અવિવાદિતની સમજા કેવી રીતે રિપતિ થાય છે તેમ બાબતનું નિરૂપણ કર્યું છે.

આ પછીનું પ્રકરણ ખગ સગ્ન એક સળખી છે સગ્ન એકનું અર્થ કારણ હમરી પ્રેરણા કે સસ દાનનું પરસ્પર આકર્ષણ છે. ને ન સમગ્રનારા, પણ ખગ સગ્ન એકથી બાંધાયલા મનુષ્યો નારા પ્રકારના સ્વાર્થને કલ્પનાઓને સગ્ન એકના કારણ માને છે. ખરો સગ્ન એક સિરમ્યાથી અને એકાંતિક છે બીજા જગ કરતા સગ્નની માડ પવિત્ર, દેરી અને ન છુટે એવી સચચાર સોમા શા માટે માનવા આત્મા છે તેનું કારણ આ હપરથી સ્પષ્ટ થાય છે. ખરો સગ્નનો દુર્ગમોગ નહીં કરી નકતો નથી, અને તેથી, પ્રાચીન કાળમાં દિદુ સ્ત્રીઓ મ્વામીની પાછળ ખમી મરી જતી તે મન સગ્ન એકનું જ પરિણામ હતું, એમ આદી આપણને સમજાય છે.

સાધુતા અને શ્દાચલતા સંશયમાંથી સગ્નનેકનો પ્રભવ થાય છે એ પ્રકરણ સમાર નિરૂપણથી સમેજ છે તેમાં પ્રથમ એમ બતાવ્યું છે કે સ્ત્રી સ્વભાવનું પુરુષને મનુ-મરવારી છે તેમનામાં જે ભેદ છે તે મ્વામાપિ છે. આ પુરુષની સમાનતા માનવી એ બૂમ છે. સેન્ટપાલ, મિલ્ટન, ટેનીયન, વગેરે વિદ્વાનો આ બાબતમાં સ્વીડનમોર્ગના મનને મળતા છે, તથાપિ સ્વીડનમોર્ગ મુક્તિવાદથી આ માનવ માનીતજ કરી આપે છે મનજન કે સ્વમાં સમજી છે તેમ પુરુષ મર્યાદાદુ છે અને સ્ત્રી પત્રી છે અથવા બીજી રીતે કહીએ તો પુરુષ આધાર છે અને સ્ત્રી આધાર છે એજ બાબતની નિશ્ચય સ્પષ્ટતા આપણા સજ્જોમાં આ રીતે છે એક એક તત્વ છે પુરુષમાં ને મુદિરે પરિણમે છે, અને સ્ત્રીમાં તે પુરુષની મુદિના સ્વેદરૂપે પરિણમે છે આ જગોએ મધમાં જે સ્ત્રી પુરુષને સંગેષ વાંટીયો છે તે ખરેખર મનન કરવ યોગ્ય છે અમુક પુરુષને અમુક સ્ત્રી ચદાવ કે ન ચદાવ તેના કારણે એ પછીના પ્રકરણમાં વિવર કર્યા છે.

સ્ત્રી પુરુષ મમાન સુદિ છે તેજો મનની શક્તિઓમાં પણ પુરુષની સમાન છે તથા તેમને મમાન કક મગના ભેદથી, કલ્પિ વાદનો છેડો આવવા માટે આ પ્રકરણમાં સ્વીડનમોર્ગ પૂર્વપક્ષીઓનું ખગ કર્યું છે તે માટે પણ એ બાગ છતાંમોને વાચવા જેવો છે.

વિશુદ્ધ, અશુદ્ધ અને નશુદ્ધ (વિશુદ્ધ નહિ કે અશુદ્ધ પણ નહિ), એવા ત્રણ પ્રકાર સગ્નનેકના કમરી તે વિશુદ્ધિ, અશુદ્ધિ તથા નશુદ્ધિને તે આર્થ છે તે બતાવી સ્ત્રી પુરુષના આત્મા અને મનના સંયોગ મળ્યાં પર્જન આ પ્રકરણમાં કર્યું છે, અને તેથી એમાં મળી મળવા જેવી બાબતો છે સગ્નનેકની ઉત્તમતા બતાવવા મંથકર થયાર્થ લખે છે કે,

“લગ્ન સ્નેહમાં સરળતા, શાંતિ, આંતર મિત્રતા, પૂર્ણ વિશ્વાસ, અને એક બીજાનું બને તેટલું ક્ષિત કરવાની ઇચ્છા રહે છે; આ ઉપરથી સતોષ મુખ અને ઉદ્ધાસ ઉદ્ભવે છે, અને એ સર્વના નિરંતર ઉપભોગથી સ્વર્ગસ્થાની પ્રાપ્તિ થાય છે.”

સ્વીડનબોર્ગ હવે પછીનાં પ્રકરણોમાં સાગીત કરે છે કે અવિવાહિત રહેવા કરતાં લગ્ન સંબંધથી જોડાતું એ સારું છે પ્રસંગોપાત તે પતિપત્નીનાં આભિમુખ્ય, હૃદયસં-
મેલન, સ્પર્શમુખ, ઇત્યાદિના ધણા હૃદયંગમ ખુલાસા આપે છે. દંપતીની પરંપરા સમક્ષ રહેવાની ઇચ્છા અને કોઇ વખત પણ છૂટાં ન પડવાની ઇચ્છાનું કારણ પણ ખરો લગ્નસ્નેહ છે, એ અર્થો ધણી સારી રીતે બતાવ્યું છે. અંધકાર આગળ વધીને એટલે સુધી કહે છે કે લગ્નસ્નેહ આખીં સૃષ્ટિમાં વ્યાપ્ત છે કેમકે તે પરમાત્માનો પ્રવાહ છે; પૃથ્વીપટનાં જગતો વિશુદ્ધ નથી હોતા; ને સ્વર્ગમાં છધરી પ્રેરણાથી લગ્ન થાય છે અને તે વિશુદ્ધ હોય છે.

બાઈના અંધમાં પતિપત્નીની વચ્ચે શૈલ અથવા અનાદર થવાનાં કારણો, લગ્નમાં બાઈસ્નેહ અને મિત્રતાનાં કારણો લગ્ન ધણી પતિપત્નીને ન બને તો છૂટાં પડવું ક્ષિતાવદ્ છે કે નહિ, બેમાથી એકનું મરણ થતાં પુનર્લગ્ન કરાય કે કેમ, એક પુરુષ અનેક સ્ત્રીઓ કરી શકે કે નહિ, લગ્ન સ્નેહમાં ઇર્ષ્યા જોવામાં આવે છે એ શું છે અને શાથી ઉત્પન્ન થાય છે, શિશુસ્નેહનો લગ્નસ્નેહ સાથે સંબંધ કેવા પ્રકારનો છે, ઇત્યાદિ વિષયો યથા-
રિચિત વર્ણવે છે. આ અંધમાં પ્રત્યેક વાક્ય એવા ગંભીર અર્થથી ભરેલું છે કે જેથી તેના અર્થનો સંક્ષેપ લખીવાંચનારને અંધના વિષયનું જ્ઞાન કરાવતું મુશ્કેલ છે. તથાપિ અંધના કેટલાક ભાગમાં જે વિષય સમાવ્યો છે તેનું દિક્ષપ્રદર્શન ઉપર કરાવ્યું છે તે ઉપરથી વાંચનારને અંધની ઉપયોગિતા સંબંધે કાંઈક જ્ઞાન થશે એમ આશા રહે છે. અંધના હેતુના ભાગમાં ઉપસંહાર કર્યા પછી દેવલોકનાં વૃત્તાંતો આપ્યાં છે તે પણ વાંચ-
વા ને વિચારવા જેવાં છે.

પ્રો. મજીસ્ટ્રેટર બટ્ટે આ અંધ લખીને ગૂજરાતી વાંચનારને એક અગ્રાત વિષયનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે એટલું જ નહિ, પણ તે સાથે ખરો લગ્નસ્નેહ શી વસ્તુ છે, તેનું મુખ્ય કેવું છે, પરસ્પરમાં તે કેવું ફળ આપે છે, શાગાટે અવિશુદ્ધ લગ્નસ્નેહ અનાદરપૂર્વક છે, વ્યભિ-
ચારથી વારંવાર શી દ્વાનિ છે, અનેક બીજાં મહત્ત્વનાં શાગાટે ન કરવો, પુનર્લગ્ન સરામ્મ અશાસ્ત્ર કરાવવા ઇચ્છનારે કયા તત્વો ઉપર વિચાર ચલાવવા, ઇત્યાદિ અનેક સમાજને અને વ્યક્તિને ઉપયોગી વિષયો વિચારવા માટે આપ્યા છે. મૂળમાં વિષય ધણો સદૃશ છે અને તે પાછો સંક્ષિપ્ત રૂપે લીધો છે, એટલે યોગ્ય અદ્દરોમાં ધણો અર્થ સમાવવા જેવું થયું છે. અને એ કારણથી માધ્યમથી વાંચનારને એ અંધ કાંઈક સાચે અથવા કદાચ દુર્ગમ પણ લાગે, તથાપિ તેના ઉપયોગ તરફ લક્ષ રાખી ધીમેથી અભ્યાસ કરનારને કાંઈક નવીન માય જડી આવશે એમ મારું માનવું છે હાજર થયેરે સુદર છે પૃષ્ઠ ૧૦૪ પ્રીમત આના હરા છે. વડોદરામાં નૂતનવિદ્ય મંત્રેયમાંથી મળી શકશે.

देशी केळयणी खातं.

पञ्चम दि. ११, १२, ३२

મે તા. જા. એકાદશી-૬ વનર નાદેવા આફવા વટવૃક્ષ નજર ૨૭ તા. ૬-૧-૬૭ ના
આધાર તા. ૧-૮-૬૭ થી નદાવ અજનાના ખરમે જાડવા માટે ફાળીકેટ કરી નહિ
મેઠાવતાં એક પ્રત ચોકવા ફરેડુ છે, અને તે પ્રત અજનાનાથી અજર એકાદશી ખાતે
જાય છે, તેથી નદાવ અજનાના ઉપનવાર જાણતો જોવા માટે રહેલું નથી, એ કારણે મે
તા. જા. એકાદશી-૬ વનર નાદેવા સમગ્રસર નજર ૧-૧ તા. ૧-૭-૬૭ આધારે જા
તાના સ. જ. ન. ૨ તા. ૨-૮-૬૮ મુજબ 'સાઈ પે મર્ડિક્ટ' (છેલ્લે આગનો જાણતો)
મળતા દરકત આવે છે માટે જોઈતા અજર મરજીનને અનુસરી જે પ્રતમનું 'સાઈ પે
મર્ડિક્ટ' મેળવવાનું હશે તેની તેજ મામના અગ્રય પડવા માટે મોકલવાના પમાર પત્રક
સાથેજ માગણી કરી એકરે અજનાના નાઈ પે મર્ડિક્ટ મળવા દરકત નહીં આવે.
સમગ્ર એ પ્રમાણે વલિયત તાબો તા. ૧૮ ફેબ્રુઆરી ના ૧૯૬૮

J. A. DALAL

செய்தி. 1. 1.

24 2.

સુરકેપલ નંબર ૩૩

મોરી ઉગ્ધ સાથાએમાં ૩ ૮ ૧ નો રાત્ર મુના આપો કુમારુ સિમ્બુ આજવા
 સંજે આપુ માસની આપણના આપે રીએની મિત્રમા પ્રજા દિવસના તે પદ અર્થે
 માર્ગ સાંત્વનને કરેલુ છે કે રાત્ર મુ મા આપી સાથાના દરમિયાન આપુ વિમ્બુ આપી
 સાથા નરી. સાથા મુનગી આપુ મિસુ ૧ મુનગીમ બદાત આપવા રાજી દમી અને તે
 હોડાનાં સંખ્યા રિગેરે જનારી ખા ના ૩૦. અચાતોના ગારદા આ તરફ પરાવાનગી
 માટે માનના કરો તે ની આપવાના આપને આ મિશ્નુ એમિઝ સમગ્રવાનું છે તા ૨૫
 માકુદેજ ખાંરી ન ૧૮૯૮ મુ ઉમ.૧૩
 J. A. DADAJA

J. A. DAJANI

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय.

विद्युच्चिह्नः।

સાંકળીયાના નામના ૩૪

નવીન અધિકારી સાથાત કમી થએલા રજાની રજાગણ મા. મા. પ્રાંતના એન્ક્યુ
લેશન ડિપાર્ટમેન્ટના આદેશ કે વિમાનના ૧ સા ડેપુટી એન્ક્યુલેશન ડિપાર્ટમેન્ટ મંજૂર
કરી શકે તે દેશીક વખતે જીન્ટલ રિગોર કાળ ન જગા ચાર કામ માટે ધણી વાર રાહત
પડે છે તે તેથી તેમના જીવન કામ માટે દુઃખ વેડી પડે છે, એમ જાહેર વાકીયાત કમી
થએલુ રજાગ મહેતાગ દરમિયાન કરી સા. એમ નિયમ આગળ માલની આ ખાતાના
અધિકારીએની કમિનિમાં પ્રશ્ન નીકળતા તે પર મને ઘણે તે પાછો જાણવાનું કે આણું
કમી થએલુ રજાગ મહેતાગ દરમિયાન કરી એ વાત તે જાણ મંજૂરી પરિશિષ્ટ અધિકારીની
એવી. કાળ તે પ્રમાણ સાથાત વગવાએએ આમજ કરવેલ તા રખ માફ કેજુઆરી સન
૧૯૪૮ મે. ૬મીએ.

J. A. DALY.

ବିଦ୍ୟାବିହାରୀ

대한의원.

સામગ્રી ૧૧૫૨ ૩૫

સાગળના મકાનની આસપાસ વૃક્ષો તેવી ગરમીના રહેતી નથી એમ માણી આ-
સની આ આનાના અધિકારીઓની રાખી વખતે ભરે થયા ઉપરથી જાણનારો કે
સાગળના મકાનની આસપાસ ગરમીના રહેતી નથી એમ માણી આનાના આસપાસ
સાગળના આસપાસ નોકરોમાં જાગી આવ્યાની નિમજ્જી દોષ છે. તેમનાથી આ કામ કરવા
માગ તે નજીક રહેતી. જ્યાં આવી સુધે નથી દોષ ત્યાં જ કામ કરીએ તે ખરે કરા-
વવા લગતી જ રહેતી આગળ તુ નથી. ત્યાં રહે આગે જે ખાખી સુધે ૧૮૫૮ મુ ઉપરાંત.

J. A. DALAL

[illegible]

સરકયુલર નંબર ૩૬ :

ચાલુ સાવની આ ખાતાના અધિકારીઓની કમિટીમાં એક વખતની શાખા હોય
સારે એકમ વખતના નંબર પૂરવાનું સખવા બદલ પણ નીકળતાં તે પર ચર્ચા થઈ તે ઉપ-
રથી જણાવવાનું કે હમેશા ફેટસોંગમાં વિદ્યાર્થીઓના સાબના અને સવારના એમ બે વખ-
તના નંબરો પૂરવામાં આવે છે પણ ઉનાળાના વખતમાં કે શનિવારે બાગર એવે બીજે
પ્રસંગે જ્યારે શાખા માત્ર એકમ વખતની હોય સારે સાબના અને સવારના એમ જૂદા
જૂદા બે વખતના નંબર ન પૂરતાં એકમ વખત પૂરવામાં આવે તો હરકત નથી. સખમ
લાગતાવળગતાઓથી તે પ્રમાણે અમલ થવો તા. ૨૮ માહે ફેબ્રુઆરી સ. ૧૮૯૮ સુ.
ઉત્તરાટ.

J. A. DALAL

વિદ્યાધિકારી.

સરકયુલર નંબર ૩૭

નિમંધ ભાગ ૨ ની કમ ૨૫૬ ની પેટા કલમ ૮ પ્રમાણે મેહેતાજીઓએ રૂ. ૧૦
અને તેની ઉપરના પગારના નોંધેએ લેખવેલી રજાઓનું આરમ્ભી રજાપત્રક રાવજીરાદર
ખાતના ઈન્સ્પેક્ટર સાહેબ તરફ મોકલવાનું છે તે પત્રક મોકલવાનું મધ યવા ચાલુ સાવની
આ ખાતાના અધિકારીઓની કમિટીમાં પ્રશ્ન ઉપરિચત થઈ ચર્ચા થયા ઉપરથી જણાવવાનું
કે હવેથી મેહેતાજીઓએ આવું આરમ્ભી રજાપત્રક મોકલવાનું બંધ કરવું. તા. ૨૮
ફેબ્રુઆરી સત ૧૮૯૮ સુ ઉત્તરાટ.

J. A. DALAL

વિદ્યાધિકારી.

સરકયુલર નંબર ૩૮

રાવસાહેબ ટેપુડી એલ્યુકેશનલ ઈન્સ્પેક્ટર તરફથી ગામ્મ શાખાના મેહેતાજીઓના
રજા હઠ નિમણુક વિગેરેના દાખલા મોકલવા સ બધી ચાલુ સાવની આ ખાતાના અધિકારી-
ઓની કમિટીમાં પ્રશ્ન નીકળતા તે પર વિચાર થયા ઉપરથી જણાવવાનું કે રજા હઠ નિમ-
ણુક સ બધી લખાણ મેહેતાજી તરફ જે તે વખતે મોકલવું. એટલે તે પરથી તે નિમણુક
તથા રજાનો દાખલો ગામના મુખીને ત્યા રહેતા આકરીઆત મોકલના હાલની પત્ર રજાપત્રો.
ગ. સા મહાસના વલીનટલર સાહેબ તરફ એકદર દુભાલી દાખલો જે ગામમાં પગાર
આપવાનો હોય તે મહીનાની તારીખ પાસગી ન અપ ના. સા ટેપુડી એલ્યુકેશનલ
ઈન્સ્પેક્ટરે મોકલવો. છ માહી દખાપત્રક પણ ફરલી મુજબે મોકલી આપવાના છે તા. ૨૮
માહે ફેબ્રુઆરી સત ૧૮૯૮ સુ ઉત્તરાટ

J. A. DALAL

વિદ્યાધિકારી

સરકયુલર નંબર ૩૯

નિમંધ ભાગ ૨ ની કમ ૧૪૩ મા વાર્ષિક પરીક્ષા લેવાઈ ગઈ હિનામ વેદેચાવ કે
બીજે વિસયો નિયાજમ તથા વિવસ રજા આપવા રહેલું છે કેટલીક વખતે પરીક્ષા થઈ
રવા હતાં પણ હિનામ આપવાને વિલંબ દોષ છે. માટે આ કમગથી હિનામ વેદેચાવનો
આક્ષેપ ન હોવા પરીક્ષા પૂરી થયા પછી તરતજ પરીક્ષાની રજા આપવા નિયમ મલી નીમંધ
પ્રશ્ન ઉપરિચત થયા તે પર વિચાર થયા ઉપરથી જણાવવાનું કે કંઈ કમગસર હિનામ પાઠ-
ગથી વેદેચાવનું હોય તો પરીક્ષા પૂરી થયા પછી તરતજ પરીક્ષાની રજા આપવી રજા
આપવી. ઉપર જણાવેલી કમનો હિનામ વેદેચાવનો આક્ષેપ મેલો નહીં. તા. ૨૮ માહે
ફેબ્રુઆરી સ ૧૮૯૮ સુ. ઉત્તરાટ.

J. A. DALAL

વિદ્યાધિકારી

૧૦૩૦ શબ્દાર્થ સાધે.
(૨૦) જ વ્યાકરણ સારું મદનજેદ નાના વ્યાકરણમાંથી (વાચ
સ્યના સિવાય) ૨૬

(૨૦) જ છટા અક્ષરનાં ગણેણ પત્ર-જાંચવા.

૧૦૦ દી ગ્રીને વિષય-લેખન.
(૨૦) જ વાંચન ચોપડીમાંથી (કિટ્ટેશન પાંચ લીટીનુ બેમાંથી
કોઈપણ લિપિમાં.

(૨૦) જ ગુજરાતી અક્ષર લખેલી કોપી બુકના.

(૨૦) જ આગળો અક્ષર લખેલી કોપી બુકના.

(૨૦) જ ક્રિયારત ગોડલુણી, ધરેલું જ અત, વેમાણ અત, નારસ-
નામું, સાધારણ અરજી કરતાં.

(૨૦) જ નીતિ વાંચન ચોપડીમાંથી.

૧૦૦ દ ગ્રીઓ વિષય-બુગોળ, ઇતિહાસ.

(૧૧) જ ઇતિહાસ ભરતેખડના સરળ પ્રતિદાસમાંથી મુસલ-
માની આગેલું પૂરો.

(૨૫) જ બુગોળ દિ હુસ્તાનની.

(૧૫) જ નકશો દિ હુસ્તાનનો ચીતરવો.
ધોરણ સાતમું.

૧૦૦ દ વિષય પેહેલો-ગણિત.

(૬૦) જ અખિત દશાંશ, પાંતી, નફો તોટો, સોતશેર, સેત્રજળ
ને મુદ્રકળ.

(૨૦) જ દેશી હિસાબ પાછલાનું પુનરાતન તથા કાપું બ્યાજ.

૧૦૦ દ (૨૦) જ દેશીનામું મદતી જાતનું, ખાતાવહી ને રાજમેળ.

૧૦૦ દ ગ્રીને વિષય-વાચન.

(૨૦) જ વાંચન ગુજરાતી સાતમી ચોપડીના પાઠ ૧૫૦.
(ઇતિહાસ, બુગોળ તથા ધનરપતિ આસ્ના
પાઠ સિવાય).

(૨૦) જ વાંચેલા પાંદની અવલગ શબ્દાર્થ સાધે.

(૨૦) જ વાંચેલા પાંદની તમામ રેવિતાની સમજાવી શબ્દાર્થ
સાધ ને તેમાંથી

૨૩ લીટી પાઠ ૩૯ ની

૩૨ લીટી પાઠ ૬૭ દિ હુસ્તાન પર કશરના ઉપકાર
વિશેની.

૧૮ લીટી પાઠ ૧૧૭ મરણના અથ વિશે.

૨૩ લીટી પાઠ ૧૨૩ અનઉપદેશી.

૧૮ લીટી પાઠ ૧૫૮ હુદેસ વિશે.

૧૧૭ લીટીનો સુખ પાઠ.

૧૦૦ દ (૨૦) જ વ્યાકરણ અષ્ટું મદનજેદ નાના વ્યાકરણને આધારે.
(૨૦) જ કાચે લખેલા મુગોળ પાંચપાં.

૧૦૦ દ ગ્રીને વિષય-લેખન

(૨૦) જ કિટ્ટેશન વાંચન ચોપડીમાંથી પાંચ લીટીનું બેમાંથી
કોઈપણ લિપિમાં.

(૨૦) જ ગુજરાતી અક્ષર લખેલી કોપી બુકના.

(૨૦) જ આગળો અક્ષર લખેલી કોપી બુકના.

- (૧૦) જ એએસી કે સમજેલી બાબત ઉપર સારો નિબંધ ,
 (૨૦) હ નીતિ, વાંચન ચોપડીમાંથી.
 ૧૦૦ એથો વિષય-બુદ્ધિશક્તિ, કલ્પિતકાલ
 (૪૦) મ કલ્પિતકાલ વારતખૂડના સરજ કલ્પિતકાલમાંથી અત્રિજ સમયનો.
 (૩૦) જ બુદ્ધિશક્તિ એગિઆ ને ક્રેટિવિટી.
 (૨૦) ક આરોગ્યવિદ્યા પરી.
 (૧૦) જ કિલ્લુઆનનો નાશો ચીતરવો અક્ષાંશ તથા રેખાંશ સાથે

મુ ઉમરહ.તા-૨૮-૨-૫૮

J. A. DALAL
વિદ્યાધિકારી.

વટહુકમ નં. ૪૭

જે સાળાએના મકાનમાં એવેરીઆ દોષ છે ત્યા વગેની ફરદારી થતી વખતે તેમજ તે ઓરડામાં દાખલ થતી વખતે ગોર ધણે ધાવ છે તે ન થવા દેવાથી જે ફાવતા થશે. એક તો એ કે ગોર કમી થશે ને બીજો કવાવત ને કસરતની બામતમાં વગેની બહાર થઈ મેદનનું સેવામાં આવે છે ને વગેની બહાર લેવાથી વધારે ફાવશે. યમો, માટે એવેરીની દરેક ઉપર તીએની બેઠક ઉપર કટકા છેડાએએ એનડુને માલારે વગેવાર નહીં કરવું એકએ. પાંડી છેડાએએ એવી રીતે કવાવત આપવી કે એવેરી ઉપર થમથી બગ પડે શોર થવા વિના અને એકએક સાથે આપવામાં વિના સૌ થોળ થોળાથી જગાએ ઉભા રહી શકે તા. ૨૭ માર્ચ સન ૧૮૫૮ ડોહ.

J. A. DALAL
વિદ્યાધિકારી.

વટહુકમ

વટહુકમ નં. ૪૮

એક નાવુકા કુલની વિગત કુળી જણાવ્યું કે એક સિદ્ધો સેટ્ટર એક પાક આપવાની રૂમિયાન એ ચાર મનુઓ તથા બીજો સજા સારા કદા પજુ છેડાએએ પાસે નોટ બુકો ન દોવાને સીધે તેમનાની સખી બેસામાં આપ્યા નહીં ચાપા માનુ કિમેરેનદ આરે સખી પ્રત એક ને વખત સમિજવાથી છેડાએએને કર્ક પાદ રહી મક નહીં ખારે જ- બાવવાનું કે, માથા પાંચળથી છેડાએએ પાસે નોટબુકો રખાવતો, તેમાં એક સાદી નોટબુકમાં વગેના વખતમાં પેનમાંસેલથી લે ને ને સારી નોટબુકમાં ઘેરથી સાદીએ ઉડતો સાને અને સિદ્ધકે તેમની અમુક અખ્યાર દર અડધીએ તથામીને થોળાની હનિસિલવ કરીને પાલી આપવી જે આવાગિઆમાં એકાદ દિવસ પા કે અંગેસ કમાક દરેમની નોટબુક તેના દાખમાં આપીને અમવા પામે તા છેડાએએ દાખમાં આપીને તિમક એક નોટબુકમાંથી થીમેથી વાધી બહુને મુખરામે તોપજુ મતી શકે તેમ છે તિમકે નોટ આપતી વખતે થી એવી કરીને દરેક પામે ફરારથી સેરી બોહએ હર વિ એમવાથી નોટ થોડી અપાશે તોપજુ તેનું પરિણામ સંતોષાતક આવશે, તા. ૨૭ માર્ચ સન ૧૮૫૮ મુ ડોહ.

J. A. DALAL
વિદ્યાધિકારી.

વટહુકમ.

વટહુકમ નં. ૪૯

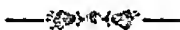
મહ સાલ પાંડી સમજાવ્યું બાબત સમયસર નં. ૪૭ તા. ૨૭ ઓક્ટોબર સન ૧૮૫૭ તો કરવામાં આવે છે તે છતાં પજુ દાખ કેટલીક યાગાએની બેટ સેતા એ વાત તિમ- કેતા સસખા દોષ એમ લોકનું નહીં મંદ ફીગીથી પરીણક અધિકારીએને મુખના કર- વામાં આવે છે કે—તે હજુ એમાં મુદ્દામાં નહીં અને તો ફીકકોરી સાથે તખ્ત ઉપર એવામાં આપવી. જે પ્રમાણે મુખના ફીગી છે તે પ્રમાણે સીઅરવાનુ બની શકે નહીં એમ

ધર્મ મલે વલો ધર્મ સઘાયે, જ્ઞાન મલે સનમાન વમાયે;
સીતિ વધે પસારે જરા મારો, એ શિશુશિક્ષણ ધર્મ અમારો.

૧૬૧૦ મુ. યેશાખ સંવત ૧૯૫૪. અંક ૭ મો.

કવિશ્વર દલપતરામનો સ્વર્ગવાસ અને ગુણકીર્તન.

દોહરા.

કવિવર દલપતરામનો, મુણી સ્વર્ગમા વાસ,	
શુભરે કવિગણ મંદ પડિ, નાખે છે નિ.ધ્યાસ.	૧
કવિગૃહમંડળના રતિ, જાગે દલપતરામ;	
તેજ રહિત કવિગણ થઈ, ઉચરે મુખ “ રે રામ ! ”	૨
ઉત્તરી નદિ મહાકલેશની, વહી મોડની રેલ;	
ખેદ વમળમાં છુ’ ખડકો બાળી ખોટો ખેલ.	૩
ખોટો ખેલ અરે કયો, કાળે લે આ વાર,	
તે કેમી હિંમુદ બ-યો, ઉચરે મુ ઉચ્ચાર ! !	૪
કવિશ્વર દલપતરામના, મુશુખોના ઉચ્ચાર;	
ઉરમાં ઉછળે આ પળે, ગણપતને નિધાર	૫
પતુ થઈ ધાયત છે ધણુ, ને ચચરે છે ચિત,	
કુચે કરે બન વ્યથા છે, દાણુ શુભ સી રીત ? !	૬

ગુણગુણગણના થાય નવ, દેખું એટલા દૃષ્ટ;
કદ વિધે જાતાં કળા, કાણું શુણ શું સ્પષ્ટ ? ! ૭
તો પણ તૂટ્યા મન થકી, જિતારવા ઉરભાર;
કવિવર દલપતરામના લાખું શુણઉદ્દગાર. ૮

હરિગીત છંદ.

ઉદ્દગાર કવિઆભારના, આ વાર અત્ર કથું કથા,-
દલપત કવિ નર નાર, ગાળ જીવાન વૃદ્ધ મુખે વશ્યા;
લીધો ભલો અહિં લા'વ, અતિ પ્રખ્યાત ગુજરાતે થયા,
કવિતા-કિરણ શુભ નીતિમાર્ગે, પ્રસાદિ પરલોકે ગયા. ૧

રાગ પરજ.

ગયા કવિ દલપત એવા રે. થવા દુર્લભ છે તેવા;
સન અઢારવિશ જન્યુઆરિની, તારિણ વિશ ને એક,
વર્ધમાન નગરે જન્મ્યા કવિ, રાખણ ગુર્જરિ ટેક. ગયાં ૧
સામવેદિ બ્રાહ્મણ શ્રીમાળી, ગદ્યાભાઈ ઘર દેહ,-
અમૃતબા ઉઠરે ધરિ પ્રગટયા, અમર કીર્તિકર તેહ. ગયાં ૨
ગાદ્યાવસ્થામાં બુદ્ધીબળ, અકળ જોઈ નરનાર;
સાંભળિ કવિતા બાળકવિની, રિજતાં વારંવાર. ગયાં ૩
મૂળી ગામ^૧ ગયા મામા સહ, ગાળ કવી એક વાર;
સાધુ કવી દેવાનંદ ત્યાં, જોયા શુભ સંસ્કાર. ગયાં ૪
સંસ્કારી જાણી જોઈ પાણી, આણી સ્નેહ અપાર,-
કાવ્યકળા શીખવી અતિસ્નેહથી, દીપ્યા બહુ દરબાર. ગયાં ૫
સમસ્થાપૂર્તિ શીઘ્ર કવીતા, ચિત્રકાવ્ય ચમત્કાર;-
દાણવિ જન મન રંજન કીધાં, પામ્યા શુભ સત્કાર. ગયાં ૬
વિક્રમના વિશાખા સૈકામાં, ઉદય પામિ અવિધાર;
સંવત ઓગણીશ ચારમાં ચળકયા, રાજનગર મોઝાર. ગયાં ૭
ગુજરાતને શુણ કરવા શુભેચ્છુ, લલપણુનો લંડાર;
આબ્યા વિલાયતથી કાર્જસ, તેણે રાખ્યા શુણઆગાર. ગયાં ૮
ગુજરાતનાં રાજસ્થાનોનો રચવા શુભ ઇતિહાસ;-
કાર્જસને કવિ દલપત મળિયા, પૂરણ બુદ્ધિપ્રકાશ. ગયાં ૯
“ બુદ્ધિપ્રકાશ ” રતણો શુભ લિદયજ, એ કવિરાજે કીધ;

- વર્નાકયુલર સોસાઈટી જેથી, પુરસ્કૃત યદ્ય સુપ્રસિદ્ધ. ગયાં ૧૦
- કેળવણીનો ભાગ સુધારી, રાખવા અવિચલ નામ;—
- સાહેબ હોયને આપિ મદદ, નવાં પુસ્તક રચવા કામ. ગયાં ૧૧
- વાચનમાળાનાં પુસ્તકમાં, એવી કવિતા કીધ;—
- પાંચ વર્ષનું બાળક રીઝે, સાવતું બોજન હીધ ગયાં ૧૨
- જીવાન વૃદ્ધ વાલીને સમજે, લે ઉત્તમ ઉપદેશ;
- ભાવ મળે જીતરી રહે મોંએ, કવિ કવિતા બહુ બેશ ગયાં ૧૩
- બાળકિયો માટે ગરબાવળિ, એવિ રચી અતિ મિષ્ટ;
- પ્રસરી પાણી પેડ તડકે, મુળિ રીઝ જન શિષ્ટ ગયાં ૧૪
- શાળામાં શીખતી બાળાઓ એ ગરબા વળિ ગાય;
- અબજ સિયો તેના બોલો લઈ ગાય અને હરબાવ ગયાં ૧૫
- એ ગરબાવળિ પછિ બીજી માં બાળકિયોને કામ,
- પણ મોઢિ સૌ દરપનજૂતની, દોઢ બમણે કામ ગયાં ૧૬
- જૂના કવિઓની કવિતાનું, ફોફન કરી ગુન રીત,
- રંગ સમ્રાટયો લોકોને—કવિતાનો પ્રેમ સદીત. ગયાં ૧૭
- છંદ પ્રબંધ અનેક રચ્યા, રચિયા બહુ બેશ નિબંધ,
- સાહિત્ય ગુર્જરિ કેડ વધાર્યું પછિ ચગડેરો ધધ ગયાં ૧૮
- કેળવણીના કમવળિ પૂરવી—માહિ કરી મદલ,
- ખીલવું સાહિત્ય ગુર્જરિવા બેનુ ચાશા કેડ દુ વખાણુ. ગયાં ૧૯
- લેખણ દુર્ગતિકિ ખેડ કરી ગુન, વગ્યા મુખારો બીજ,
- કવિતા અમૂલવારિયુદ્ધિ કરિ ન કરી ખોટી 'વીજ' ગયાં ૨૦
- અંગાજી શી નિર્માત કવિતા, ખાતા ઉપજે રચન,
- નહિ મડિ માઠો સરજ મુદ્ર રાન, ગમતે જન અજ્ઞાન ગયાં ૨૧
- ગુજરાતી કવિતા કરતા થયા—પારંગી મૂલસમાન,
- પ્રતાપ તે કવિ દરપનનાં જ, અપૂર્વ મહિમવાન. ગયાં ૨૨
- કવિતાનો ફોકો પરનારા, જાન બદ્ધ છે આજ,
- પણ કવિ તેજ કવિમુળ તેમનું, એજ હતા કવિરાજ. ગયાં ૨૩
- શાળામાં શીખતા કવિ-કવિતા, લાખો મુજને રમ
- દુ નધિ કવિ પશુ કવિ કહેવાયો, વિના પ્રયાસ પ્રસંગ ગયાં ૨૪
- ઉત્તમ કવિતાની ગરસાળમાં, રચી મુજ ઉત્કર્ષ;

૧ પીળગી મુખારાતી દિક કંઠમાં વરમાદ વનગી ખાલી વિરલો જેવા
કાશે ન કંઈ, કલ્યાદિ રૂપમાં, કવિતાની દક્ષિણનું "પાવંતીકુવર ચરિત્ર" નું
૨. ૩૦૭ સમાપ્તી અવધારણાએ આપતો કચ્છીયરના પેલાને મનેકો એવો
આવધ તા. ૪ થી અગસ્ટ સુધી ૧૯૧૦ માં કચ્છીયર.

હિરણ્યકશિપુ કવિ નિજ સમ ગણુવા-મુજને, આણી હુવે. ગયા૦ ૨૫
 મોટું મન જન રંજન ગુણના, જશ જેના સૌ ગાય;
 મરતાને મેર કહે નહિ કદિ, એવા એ કવિરાય. ગયા૦ ૨૬
 ગુજરાતે સર્વ સ્થળમાં, પ્રસરાવી કીર્તિ પૂર્ણ;
 નર નારી બાળક મુખ વસિયા, જોયો જશ સંપૂર્ણ. ગયા૦ ૨૭
 સન અઢાર અઠાણું માર્યની, તારિખ પચિશ્ર પ્રમાણ;
 અગનાશી વર્ષે કવિ ઉપડ્યા, લછ બહુ જશની લા'ણ. ગયા૦ ૨૮
 પૈસો પુત્ર પ્રતિષ્ઠા મૂકી-ગયા એ ગુણની બાણ;
 તે જાતા ગુર્જર ભુમિને છે, અરે રે મોટી હાણ ! ગયા૦ ૨૯
 સંસ્કૃત કવિ ભારત માર્તંડ, ગયા શુભ ગદૂલાલ;
 તેમનિ ઘોટ પડીંતી એવે, રાંઠિ ગુર્જરિ હાલ ! ગયા૦ ૩૦
 આ દશકામાં નરરત્નો, આ દેશ વિષેનાં સાર;
 કાળે ગુમ કર્યાં છે કારમા, કયા કરવો મોકાર ! ગયા૦ ૩૧

દોહરા.

ગયા કવી દલપત, રહ્યા ગુણ જેના અભિરામ;
 દેલે સુખ પ્રભુ તેમને, દિવ્ય તમારે ધામ;
 ગમ્યું તમોને તે ખરું, ખપ ગણિ તેડ્યા દ્વાર;
 તો ગણપત શાને કરે, મુખથી વ્યર્થ પુકાર.

૨

ગ. રા. ૬૬૬.

મદ્રાસ હાલકામાં કેલવણી.

મદ્રાસ હાલકાના સને ૧૮૯૭ ની સાલના કેળવણી ખાતાનો વિસ્તૃત રિપોર્ટ બહાર પડેલો છે, તેમા મદ્રાસ હાલકાની કેલવણી સળખી ઘણી જાણવા લાયક અને વિગતવાર હકીકતો આપી છે. મદ્રાસ હાલકામાં કેલવણી કેવા પ્રકારની આપવામાં આવે છે, તેની કેટલી શાખાઓ છે, કેટલા ગિરતારમાં તે વધેલી છે, તથા તે ઉપર સરકાર અને પ્રજા કેટલો ખર્ચ કરે છે, કેવા પ્રકારની તેની વ્યવસ્થા કરેલી છે, શિક્ષણ અને પરીક્ષણની શી વ્યવસ્થા છે, છતાંદિ અનેક બાબતો તેમાં જાણવા જેવી છે, તેમાંથી કેટલીક સામાન્ય વિગત, અમારા વાંચનારા માટે અહીં આપીએ છીએ —

સને ૧૮૯૭ ના માર્ચની ૩૧ મી તારીખે મદ્રાસ હાલકામાં કેટલી શાખાઓ હતી અને તેમા કેટલા વિદ્યાર્થી ગણતા હતા, ને નીચેના કોષ્ટકથી માલમ પડશે

સંરચનો વર્ગ.	શાળાઓની સંખ્યા.	વિદ્યાર્થીની સંખ્યા.
સરકારી.		
મુનીયરસોટી.	૪૩	૪૪૨૩
સામાન્ય શાળાઓ, જીલ્લા દરજ્જાની, હોટરાની, હોટરીઓની	૫૪૧	૭૧૪૨૪
પ્રાથમિક શાળાઓ, હોટરાઓની, હાથ દરજ્જાની	૨૦૫	૧૯૧૮૬
" " હોટરીઓની, હાથ દરજ્જાની	૪૯૭૭	૨૨૨૨૮૪
" " હોટરીઓની, હાથ દરજ્જાની	૧૫૦૧૫	૪૬૧૬૮૦
" " હોટરીઓની, હાથ દરજ્જાની	૩૭૧	૨૧૦૬૩
" " હોટરીઓની, હાથ દરજ્જાની	૪૨૬	૧૨૮૫૬
આસ શાળાઓ, ટૂર્નોંગ સ્કૂલો, પુરૂષ શિક્ષકોની.	૬૪	૧૪૧૬
બીજી આસ શાળાઓ, સ્ત્રી શિક્ષકોની	૧૯	૩૧૭
" " હોટરાઓની	૩૦	૩૦૬૭
" " હોટરીઓની	૯	૫૫૩
	૨૧૭૦૫	૩૧૮૩૦૫
ખાનગી શાળાઓ.		
હાથ અબ્બાસવાળી, આરબી અને ફારસી, હોટરાની	૩૫	૨૨૮૦
" સંસ્કૃત, હોટરાની	૧૫૯	૧૭૬૭
શરઆલના અબ્બાસવાળી, દેશી કે મુખ્યાત્વે દેશી.	૪૧૭૯	૫૪૧૬૯
કોરાન, હોટરાની	૭૩૩	૨૨૭૪૧
" હોટરીઓની	૪૮	૧૦૬૬
શાળાખાનના પારખ પ્રમાણે નહિ સોંપવવારી શાળાઓ.	૧૩	૧૫૨૫
કુલ ખાનગી શાળાઓ.	૫૧૬૭	૧૦૪૫૪૮
કુલ શાળાઓ	૨૬૮૭૨	૮૨૨૮૫૩

ઉપરની શાળાઓમાંથી કેટલીક સરકારી બચવરમાં હોટરાની છે અને કેટલીક ખાનગી બચવરમાં હોટરાની છે, તે નીચે બતાવી છે

સરકારી બચવરમાં હોટરાની શાળાઓ.	શાળા	વિદ્યાર્થી
સરકારી.	૪૧૪	૨૩૬૬૪
મેડીના તાબાની.	૩૨૬૧	૧૫૪૩૬૩
દેશી રાજ્યવાતાબાની.	૧	૮૦
ખાનગી બચવરમાં હોટરાની શાળાઓ.		
સરકારી મદદવાળી.	૧૧૪૧૦	૩૬૪૫૪૨
નહિ મદદવાળી	૬૬૧૬	૧૫૪૧૨૧
કેવળ ખાનગી.	૫૧૬૭	૧૦૪૫૪૮
એકંદર.	૨૬૮૭૨	૮૨૨૮૫૩

૧. મદ્રાસ હાલકાની એક હર વર્ગી ૩૧૬૩૦૪૪૦ પૈસી ૮૨૨૮૫૩ વિદ્યાર્થી બહે છે. એ ઉપરથી પ્રાથમ ૫૩ છે કે ૬૨૪૩ માળસે ૧ વિદ્યાર્થી બહે છે. નીચેના કાદા ઉપરથી

માસમ પડશે કે નિશાળે આવના લાયક છોકરાઓકરીઓ પેટી કેટલાં છોકરા શાળાના શિક્ષણનો લાભ લે છે

નિશાળે આવવા લાયક હોય મરવાળા છોકરાની વસ્તી		શાળામાં આવે છે		સેક્ટે સરાસરી.		કુલ વસ્તીના પ્રમાણમાં સેક્ટે કેટલા બાળકે છે.
છોકરા	છોકરીઓ	છોકરા	છોકરીઓ	છોકરા	છોકરીઓ	
૨૬૪૨૯૦૯	૨૭૦૧૯૫૭	૭૦૬૧૦૬	૧૧૬૭૪૭	૨૬ ૭	૪૦૩	૧૫-૪

ઉપર બતાવેલી કેલવણી પાછળ એ ઇલાકામાં કેટલો ખર્ચ થાય છે તેના એકંદર આકાશ નીચે બતાવ્યા છે

ખર્ચની બાબતો	કુલ ખર્ચ
યુનિવર્સિટી	૮૫૨૬૬૫
બીજા દરજ્જાની શાળાઓ	૨૦૦૭૩૦૪
પ્રાથમિક શાળાઓ	૨૦૫૭૦૯૫
ટ્રેનીંગ વગેરે ખાસ શાળાઓ	૪૯૩૫૦૫
યુનિવર્સિટીની વ્યવસ્થા	૧૦૧૮૬૮
ડિરેક્ટર અને ઇન્સ્પેક્ટરોના પગાર વગેરે	૪૫૫૧૬૬
શિક્ષકશિક્ષિકાઓ	૭૬૯૪૫
મકાનો બંધાવવાનો તથા ખાસ બંધોબનો.	૩૨૩૪૨૦
પરચુરણ	૨૪૯૧૫૬

એક દર ખર્ચ ૬૬૮૭૧૨૪

એ ઇલાકાની પ્રાથમિક શાળાઓમાં ઉપલા દરજ્જાની અને નીચતા દરજ્જાની એવા બે વર્ગ છે તે શાળાઓમાં કિન્ડરગાર્ટન, વસ્તુપાઠ, આતેબન સચિકર્મ, ભૂગોળ, ગાયન, સાર્વજનિક આરોગ્યના પ્રતિદાસ, કૃષિશાસ્ત્ર, અને માપકરણ, આ વિષયો એમિક છે સચિકર્મ ફક્ત છોકરીઓની શાળામાં થીખવવામાં આવે છે, કિન્ડરગાર્ટન ફક્ત નીચતા દરજ્જાની શાળાઓમાં આવે છે, અને પ્રતિદાસ, કૃષિ, તથા માપકરણ ફક્ત ઉપલા દરજ્જાની શાળાઓમાં આવે છે કૃષિ અને માપકરણ કન્પાશાળાઓમાં ગાસતુ નથી.

સુશિક્ષક.

(૧૪ ૧૦૬ થી માત્ર)

છેતર હમ થયા પટ થશે અને છોકરાઓને રાત્રી આપી ત્યારે શિક્ષકોને 'જરા ધોડીવાર આપજે તાન કચી છે ' કહી પ્રવીણ શિક્ષક બધા પામે આ ની ગેદા, અને પાને વાત કપાડી

“ આજ નરભૈરામ, તમને હું માર છું કે છું ધોરણ તથી દીક પડતું. તમે મારી પામેનું યોનું રાખો, અને છું મને આપો. ”

નરભૈરામને તો છું અને યોનું બન્ને સરખા હતાં. તેમને મન તો છું ધોરણ મા ને શીખવવાનું, તેજ યોથા ધોરણ મા શીખવવાનું હતું એટલે તેમણે તો વગર વિચારે “ બહે ખુશીથી તેમ કરી. ” કહી વાળ્યું.

પ્રવીણે પાકું શક કર્યું. “ સેવકરામ, તમને પણ પાચમું અને પહેલું એ વધારે પડતું છે, તોપણ હાવ તો તે તમારી પામેજ સખતું મિત્રા સરઃ નથી. તમને એ માનવતા હું મદદ આપીશ, અને વધારે બેઠે પડરા નહીં દઉં. ”

આમ સેવકરામને દિવાળી દસ રડીક શાળ સ્ત્રી બધાની મુખમુઠા તરફ બેઠી રહ્યા અને પત્ની આગળ. “ પણ અત્યાર મેં તમને શકવા તેનું ખાસ કારણ એક જુદું જ છે તે બેજ કે, તમે કર્ક પણ કામ ચલાવવું ને મારે અમુક નિયમ રાખે છે કે નહીં ? અમુક નિયમ અમુક વખતે શીખવે અને અમુક નિયમ અમુક વખતે શીખવે એ તમને પસંદ છે કે નહીં ? આપણે તેને નિયમ કરીએ તો શી કરીએ ? ”

નરભૈરામને એ પ્રમાણે કાનું પગલું હવેજ નહીં, કાણ કે તે માનવો હતો કે વખત પત્રક એ માત્ર અધિકારી નાહ્યોને દેખાડવાને મારેજ કરવાનું છે. તે અત્યારે આમ અભિપ્રાય આપવાને વખત કેમ હતો ? રહે ? પહેલેજ બોલી ઉઠ્યા. — “ મેટલાણ સાહેબ, વખતપત્રક પ્રમાણે કામ ચલાવવાનું આપણી બંને તેનું નથી. એ તો ઉપરી સાહેબોને દેખાડવાને મારેજ કરવાનું છે આપણે આપણી મરજી પ્રમાણે મને તે વખતે શીખવીએ, ધોરણ પૂર કરી દઈએ, અને પરીણામા મામ કરી દઈએ, તોપણ વખતપત્રકની શી મરજી ? ”

પ્રવીણશકરે — “ પણ તમે આક્રમણ અધિકારી સાહેબ તપાસવા આવે ત્યારે શું જવાબ આપીશ ? ”

નરભૈરામ :— “ ત્યારે વળી તે પ્રમાણે ચત્રાનીશુ પણ હમેશા એમ તે કાને દીક પડે ? આપણને કોડકા પડે, વખત વધારે ભાગ, અને છોડાઓને આવડે નહીં કંઈ પણ. ”

પ્રવીણશકરે :— (તરફ દિશીને એકે) “ ના, ના, ના, ના, તેનું કંઈ કોઈ નહીં બનતું. કેમ સેવકરામ તમારો મો મત છે ? નીચાએ પણ બોલે. હું આમાં મધાનો મત માથું છું. ”

સેવકરામ :— “ વખતપત્રકને હું નાપસંદ તો કરી શકતો નથીજ પણ એ પ્રમાણે શીખવતા મરજીર ધોરણ પૂર કરી શકતું નથી એ તો ખરી છે એ વખત-પત્રક પ્રમાણે શીખવતી એક શાળા બેઠ છે અને તેમા પરિણામ એવુંજ આવ્યું છે. ત્યાં એમ બનતું કે તેઓ અર્ધો વખત પડતી તથાપવાને અને અર્ધો વખત નવું શીખવવાને રાખતા ; પણ તે પ્રમાણે તેમનાથી કદાચ પૂર થતું નહીં એથી કામ નિયમિત ચાલે છે એ ખરું ; પરંતુ અપૂર્ણ રહે-વડે અજબર ધોરણ પૂર ન થાય તે શા કામનું જગી અમુક વિષય શિખવતા તેનો વખત પૂરો થઈ જાય તો નિયમ ભંગ કરવો પડે એ એમ દરેક વિષયમા ચાલે એટલે અજા વિષયો અડગ રહે. ”

વિદ્યાર્થીકર:—“ એનું મુખ્ય કારણ મને તો એજ જણાય છે કે વખતપત્રકોની ગોઠવણજ એવી થાય છે. અમુક વખતમાં અમુક એવો વિષય રખાય છે કે જે પાછલો તપાસાય અને નવો શીખવાય, ત્યાં તો તેના કરતાં દોઢો વખત જન્ય છે ; એટલે પછી વખત પત્રકના વખતને મૂકી દેવો પડે છે અને ગમે તેમ ચલાવવું પડે છે. ”

પ્રવીણશંકર:—પણ એ તકરાર તો વખતપત્રકની ગોઠવણ સારી થાય તો મટીજ જાય. હું તો એમજ કહું છું કે, તમે પોતે તમે જાતે મુકરર કરેલા અમુક વખત પ્રમાણે શીખવોજ છો ના ? અથવા અમુક અમુક દિવસે અમુક વખતમાં તમે અમુક વિષયો તો શીખવોજ છો ના ? તે વિષયો તો તમે ધાર્યા પ્રમાણે પૂરા કરી શકો છો ના ? ક્યમિતજ તેમાં ફેર પડતો હશે. ત્યારે તેવુજ વખતપત્રક તમને ગળે તો ? ”

“ તો કંઈ વાંધોજ ન આવે. ” સેવકરામ અને વિદ્યાર્થીકર જાન્યે હા પાડી.

પ્રવીણશંકર:—“ કેમ નરસેરામ ! તમને કેમ લાગે છે ? ”

નરસેરામ:—“ એ પ્રમાણે થાય તો અમારે કાંઈ વાંધોજ નથી. પણ એમ ધરોજ નહીં. ”

પ્રવીણશંકર:—“ પણ તે વિચાર તમારે ક્યાં કરવાનો છે ? તમે દરેક મને એવું એક લીસ્ટ કરી આપો કે ગમે અમુક અમુક દિવસે અમુક વખતમાં આટલા આટલા વિષયો શીખવી શકીએ છીએ. તો પછી હું તેને વખતપત્રકના રૂપમાં ગોઠવી આપીશ. પછી તો તે પ્રમાણે કરી શકશો કે નહીં. ? ”

નરસેરામ:—“ તો બન્ને કરીશું. એ કંઈ અમારા કામથી વિરૂદ્ધ નથી. ”

પ્રવીણશંકર:—“ ત્યારે તમે આજે જ્યોરે આવો તે વખતે મને એ લીસ્ટ કરી આપજો. અને એમાં પણ લક્ષમાં રાખજો કે ઘણા શિક્ષકોને એવી ટેવ હોય છે કે હમેશાં છાત્રલક્ષમાં વિદ્યાર્થીઓને જોટલા વિષયો ચાલતા હોય તેટલા બધા તપાસવા; અને એમ દરરોજ બધા વિષયો ચલાવવા. તમે તે પ્રમાણે નહીં કરતા હો અગર હવેથી નહીં કરશો. કારણ કે એવી રીતે એક સાથેજ આપો લાડવો ખાવા જનાર જરા પણ ખાઈ શકતો નથી, અને ઉલટા કાંત પાડી દેશે. તમારા વર્ગમાં ચાલતા બધા વિષયો હમેશાં ન શીખવાય પણ અમુક અમુક વિષયોજ અમુક દિવસે શીખવાય; એમ તમે રાખો તો તેથી દરેક વિષયપર તમે એટલું બહું ધ્યાન આપી શકશો કે તે દરેક તમે પકડે કરાવી શકશો. અમારે હમેશાં બધા વિષયો શીખવવા ધારો, ત્યારે ઉતાવળે ઉતાવળે બધા ઉઠેલવા પડે છે; પણ અમારે દરરોજ ત્રણ ચાર વિષયોજ શીખવવાના હોય ત્યારે તેના પર વધારે ધ્યાન આપી શકાવજ. પહેલા ક્રમથી દરરોજ તપાસાય એ ખરું; પણ તે દરરોજ ઉતાવળે એટલે તેનાથી ફતેહ કંઈ પણ થાય નહીં. આ બીજી રીતથી પણ અઠવાડીયામાં દરેક વિષયો એકાદામાં એકાદા બે વાર શીખવાનું તો તમને મળીજ શકશે. અને તે દરેકને માટે પેહેલાંના કરતાં એટલો બધો વખત મળી શકશે કે જે સારી રીતે શીખવી શકાશે; અને તપાસી શકાશે. એટલા માટે એ ખાસ લક્ષમાં રાખજો કે દરેક વિષય પૂરતી રીતે શીખવવાને અને તપાસવાને માટે વખત પૂરો રહે છે કે નહીં. વિષય અઠવાડીયામાં વધારે વખત આવે તેને માટે વિચાર કરીજા માં. પણ અમુક અધરો વિષય તમને વધારે વખત સુધી શીખવવાનો મળે છે કે કેમ એ વિચાર કરજો અને એ પ્રમાણે બધી ગોઠવણ કરજો. ”

“બળી કું તમારા કામની વહેંચણી કરવા ધારું છું. નિશાળનું કામ અને વિશેષે કરીને દરજ્જી કામ તમને બધાને આપવી શકે, અને દરકને માથે બોલો સરખો પડે. કાછને પણ કામ બધારે આવી જાયથી તમામ ધાય તેમ કરવાને ચારી હિચ્છા નથી. વખતે તમને સ્વતંત્ર રીતે સાચા ચલાવવાનું મળે નો. પણ તે વખતે તમે ગજરાઈ ન જાઓ, અને કામની કિલ્લી વિશેષ માહિતી મળ્યાં તો તેટલા ખાટે તમારે એ બધાં કામ જાણવાની જરૂર છે જેથી કું કામ કોને કરવું. એ વગેરે દુ. આજે જયેરે મોડી જાયીશ, અને તમને સૂચવીશ.”

આ પ્રમાણે આસિરદાને ઠાઠ પાડી તેમજ કામમા પણ નિમગ્નિત થઈ જવાનું કહી પ્રવીણા કરે થેર જવા સૂચવ્યું અને બધા સાથે પોતે પણ ગયા.

વિશ્વવિદ્યા.

બલોડી—ગુંજ.

એને દિ. દુરયાનમાં ગુમસ્તી, રાત્રી ચિરમડી, સંસ્કૃતમાં ગુંજ, કૃષ્ણક, કાચીચી, અને હારસીમાં અગ્નિપુરેસ કહે છે. મગડીમાં એનું નામ ગુંજ છે.

સ્થાન—મણોડીને કેવો ધાય છે અને આ કેવો પછે સુંકર દેવ છે. આ વનસ્પતિ ભરતખંડના સર્વ આરુણેશ, દિવાલવના ૩૦૦૦ રૂડ કંચા પ્રદેશમાં અને સિયામમાં ધાય છે.

શકમનું સાદેળ એની વજુ જાતી થવાને છે—

પહેલી—કાળી આંખવાળી ગાંઠી ચંદાગી. એના ફૂલ ગુલાબી રંગનાં ધાય છે.

ત્રીજી—ધોળી આંખવાળી કાળી ચંદાગી. એના ફૂલ કાળા રંગના ધાય છે.

ચોથી—ધોળી ચંદાગી. એના ફૂલ પણ ચંદાગી ધાય છે.

એને ઉપયોગ ઓળખિયાં ધાય છે એન્સની ચંદાગ કહે છે કે એના મૂળનો ઉપયોગ જેડીમધને કેકાણે થઇ શકે છે, અને કેકાણે કેકાણે એનાં મૂળીયા જેડીમધને નદી જેમવામાં આવે છે. પરંતુ જો ગાંઠી કહે છે કે જેડીમધ કરતાં એમાં મિદાસ થણી થોડી છે અને તેથી તેને જેડીમધને બહને વાજરી રાકાય નહીં.

દો. મુદીન ચેરી કહે છે કે “એનાં પાનાં ધણાજ રવદિય છે અને આ પાનાંનો ધણાજ ઉપયોગ કરવાને આઈ નિકાળી શકે.” એ પાનાં ત્રીજા દેવ છે.

સંસ્કૃત ગ્રંથકારે એનાં મુળિયાને ગેગીમણે છે. અને કહે છે કે એ ખાવાઈ જાય છે.

મુળિયાં કે ઉચ જાત, બળી કાખવાળાં દેવ છે તેની જાણ પાળગી, અને શ

ની વૃદ્ધિ હોય છે, અને તે સ્વાદે કડવાં પણ પાછળથી મીઠાં લાગે છે. લાકડું પીણું હોય છે અને ભાગવાથી ચતુર્ધારિક વાસ આવે છે.

મૂળિયાં પરમિયામાં ઉપયોગી છે. રોક્ષજર્મ સાહેબ કહે છે કે “આશરે પાંચવીં બાર લઈ તેને દૂધી રસ નીચેવી, તે રસ સાકર સાથે આપવો.” પૂનામાં ઘોળી ચણેડી ઘણી ઉત્તમ ગણાય છે, અને તેનાં મૂળિયાંને જેઠીમધને બદલે વેચે છે.

મૂળિયાંનું ચૂર્ણ કરી તેમાં સુકું કે કોઈ બીજા વાતક પદાર્થો મેળવી તે ચૂર્ણ ખાંસી ઉપર આપાય છે. આપવાનું પ્રમાણ ૪ થી ૬ રતી સુધી. મૂળનો ટાલો ક્વાથ સ્વેત પ્રદર ઉપર પણ આપાય છે. મૂળિયાંની છાલ અર્ધો ઔષ્ણ લઈ તેનો ૧૦ ઔંસ પાણીમાં ક્વાથ કરી, તેમાં બીજા વાતક પદાર્થો મેળવી ખાંસી ઉપર આપવું. ‘ઔષધનું’ પ્રમાણ ૧ થી બે ઔંસ સુધી. વળી આ ક્વાથ નાના છોકરાને કંઠરોગમાં સારો ફાયદો કરે છે.

ચણેડીનાં પાનાંને જિના રાઈના તેલમાં ડૂબાવી તે તેલ મંદીયાથી દૂખતા ભાગે ઉપર લગાડવામાં આવે છે. શરીરનો કોઈ ભાગ સૂજ ગયાથી દૂખતો હોય તો તેના ઉપર પ્રથમ જિનું દીવેલ ઘસવું અને પછી ચણેડીનાં પાનાંને જિનાં કરી બાંધ્યાં હોય તો સોજામાં થતી કળતર અને બળત્રા ગટી જાય છે. પાનાંનો રસ કાઢી કોઈ નરમ તેલ સાથે મેળવી દૂખતી જગા ઉપર લગાડવાથી આરામ થાય છે.

જાનતંત્રના વિકાર ઉપર ખીયાં આરામાં આવે છે. અને ત્વચા, ત્રણ, કે કેશરોગ ઉપર ચોપડવામાં આવે છે. ચોપડવા સારું ચણેડી, પારો, ગંધક, લીંબોળીનાં બીજ, બાંમનાં પાન, અને કપાસની મીઠેનું ચૂર્ણ વપરાય છે. ચણેડીનાં બીજ ઘણાંજ આધામાં આવે તો ઝેરી અસર થઈ ઝાડો પડ જાય છે અને કોલેરાના જેવાં ચિન્હો થાય છે. એમ માનવામાં આવે છે કે આ ઝેરી ચુલુ ખીયાંના રાતા ફેલરામાં રહેલો છે.

ખીયાંને દુધમાં ઉકાળી, તેમાં થોડી ઘલાયથી નાંખી, તે દૂધ પીવાથી, જાનતંત્રનો મજબુત થઈ, ધાતુપૌષ્ટિક અસર થાય છે. દુધમાં ઉકાળવાના ચૂર્ણનું પ્રમાણ ૧ થી ૩ ચેન સુધી. ખીયાંના ચૂર્ણને ઉકાળ્યા વગરજ પીવામાં આવે તો ઝાડો અને ઉલટી થાય છે. ઘોળી ચણેડીમાં બીજા પણ કેટલાક પદાર્થો મેળવી તેનો પાક બનાવે છે. મૂળિયાંનો પણ પાક બને છે. આ પાક પચે બળવર્ધક ગણાય છે.

ડાક્ટર મુદ્દીન ચેરીફ કહે છે કે “જે ચણેડીના રંગ ઉપરથીજ તેની જાતો પાડવામાં આવે તો તેની દશ કરતાં પણ વધારે જાતો થઈ શકે. કેટલીક ચણેડી બિઘકલ કાંળા, ઘોળા, પીળા, અથવા ગુલાબી હોય છે અને એવીજ જાતોનો ઉપયોગ ઔષધના કામ માં કરવામાં આવે છે. જે ચણેડીઓ ઉપર બીજા રંગની આંખો છે તેઓ દવાના કામમાં વપરાતી નથી.

ઘોળી ચણેડી શોષક છે. ઓટલે શરીરના સ્વાભાવિક માંસોમાંથી મળતે દૂર કરી તેમને ખુલા કરે છે. પાણીમાં ધરીને સોજા ઉપર લગાડવાથી બળત્રા કમી થઈ, સોજો ઉતરી જાય છે.

ચણેડીનું ઝીણું ચૂર્ણ કરી મુંઘવાથી શરદીથી ચએકી ગોરી મસ્તક પીઘ મટે છે. ચણેડી જ્યારે મોલી સાથે મળે છે ત્યારેજ ઝેરી અસર ઉત્પન્ન થાય છે. અને તેથી ચમ્પાર લોકો ડોર મારવામાં, એનો ઉપયોગ કરે છે.

નામેનું મિશ્રણ ચણેડીનું એર ઉપરવામાં ઉપવેગી છે. ૨ ભાગ સરકો, ૩ ભાગ ખાંડ અને ૧ ભાગ કામડી લોખુનો રસ. એ મિશ્રણમાંથી ૬૭ ગ્રેન આપવું.

ચણેડીનાં ખીંચાં નેજાવા કરવાના કામમાં વપરાય છે એનું પાણી આખમાં બર-વાથી, તેમાં બળત્રા થઇ, ૫૨ વગેરે વહેવા માટે છે અને તેથી ડોળાને કે કીડીને કાઢવું નુકસાન ન થતા, ૬૫૧ કૃષ્ણ વમરજ ૧૦-૧૫ દિવસમાં આખ સારી થઇ જાય છે. માટે બ્યારે આખને આવ કરવાની જરૂર પડે ત્યારે ૧૫૫ ગ્રેન જાય કાઢી નાખેના બોગાના બૂકાને ૧૭ જૌસ ઠાઠા પાણીમાં ૨૪ કલાક પચાણી રાખી, પછી તેને માળી લઇ તે દ્રાવણ વાપરવું.

ખોરાક—એમ કહેવાય છે કે મિસર દેશમાં ચણેડી ખોરાક તરીકે વપરાય છે એને લોકાગીને ખાવાથી શરીર સાદું થાય છે પણ ધણી ખાવાથી માથું દુખે છે.

શરીરમાં સુખ્ખના રમતી વિચકાની આરવાથી વિષ વ્યાપે છે, આ એરી ગુણુ ઉની વશગતી નાશ પામે છે. માટે બ્યારે એને પાણીમાં ઉકાળવામાં આવે છે, ત્યારે તેમાંનું વિષ નિર્મૂળ થઇ જાય છે. અથવા ન્ને માત્ર ખાવામાં આવે નો પેટમાંની ગરમી અને બિનાસથી એના એરી ગુણુનો નાશ થઇ જાય છે. ૧૦૦ . ઉખ્ખમાને એ એરી ગુણુ નિર્મૂળ થાય છે.

ડૉક્ટર વૉડેને આરથી ગુળ પાણીમાં ધણી તેની ગીચકારી એક બિવાડાને મારી. તો તે બિલાડું ૨૪ કલાકમાં મરી મરુ. એજ સાદેએ ચણેડીમાંથી એક એમીક કાઢી છે તે કવ્રિક ઈમિડ કહેવાય છે, અને એવું સિદ્ધ કરેડું છે કે એ એમીક એરી નથી ચણેડીને એમની એમ ખાવાથી રિસકારક છે. રાષ્ટ્રીને ખાવાથી નથી.

માદાડ અને ચમાર સૌક ચણેડીનો ઉપયોગ દોરને એર દહા મારી નાખવામાં કરે છે. એનો ઘોઠ કરી તેમાં ઘોઠાની એવને બોળા દોરના શરીરમાં દાખવ કરવાથી તે મરી જાય છે. વળી સોઠનીજ સોપો જતાવી સડી રાખે છે. પછી દોળા શરીરમાં પ્રથમ છેદ પાડી તે છેદમાં પેગી સોઠની મોષ ઘોઝી દે છે. આથી જનાવર મનનગ જામે છે. એ બોળા કાઢીને મોષને કાઢી નાખે નો જનાવર જાય છે, નહીં તો શરીરમાં બળત્રા થઇ ને મરણ પામે છે. એક ડૉક્ટર લખે છે કે નાન માથે ચણેડી ૥ ઘોઠ મેગથી કરેલી એક મોગી તેણે એક મરેલી માગના મૂત્રમાર્ગમાંથી ખાવાં કરી દત્તી.

ઉપયોગ—ગંતી ચણેડી સોવ કરવામાં કામ આવે છે એક ગુળનું વજન આશરે ૧૫૫ ગ્રેન થાય છે. પચ્ચત્તમાં એક ચણેડીનું વજન આર બોખાની બનેવર થાય તો તેને ખરી ચણેડી મળે છે એમ કહેવાય છે કે જગત્પાવ પાન કોલીર લીંગનુ પ્રથમ વજન ગુળથીજ કરવામાં આવ્યું હતું. ગંતી કડ છે રતી રાત્ર ઉપરથી આરથી રાત્ર 'કિલ્લ' થયો, અને તે રાત્ર ઉપરથી કચેટ 'વેરેટ' રાત્ર (સોનુ રૂપ લીંગ વગેરે મૂત્રવન જણુઓ નોસકાનું વજન મળત્રાનાં રાત્ર) થયો. એક કેરેટનું વજન ૩૬ ગ્રેન એટલે ભગમમ બે રતી થાય છે. ગુળની માત્રાઓ અને કાનમાં પહેવાનાર દાગીયા વગેરે જનાવે છે. પછી નાની નાની પેટીએટ ટોપવીઓ ઉપર પણ ગુળને બરવાડું કામ કરવામાં આવે છે.

રંગનો ઉપયોગ.

(ચલાળા જ્ઞાનવર્ધક સભામાં માણેકચંદ અમરશી મેહિતાએ
આપેલું ભાષણ.)

રંગનું મહત્વ.

રંગ આ વસ્તુ લોકચુલ્બકના જેવી છે. જોકે લોકચુલ્બકને દેખી-લોકું ખેંચાય છે, તેમજ રંગ આ ચીજ એવી છે કે, જેનો ઉપયોગ થવાથી માણસ માનનું મન:તો તરફ આકર્ષાય છે. ને રંગ ઉપર દરેક માણસ હીદા અગર આકર્ષીત હોય છે. જ્યારે આ પ્રમાણે છે ત્યારે આપણને તો નાનાં બાળકોનાં મન ખેંચવાને માટે આ શક્તિ અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડશે ને આપણે આપણા કામમાં સશક્ત નીવડીશું તો મિત્રો ! હવે આ અમૂલ્ય અગર ધણીજ કામની ચીજ કયે કયે રચણે વાપરશું તે તરફ લક્ષ્ય કરીએ.

પ્રથમ આપણે ઊકરા તરફ વિચાર કરીએ કે, આ અમૂલ્ય ચીજ કયાં કયાં વાપર થી. બાળકોનાં સાધનો તરફ જરા વિચાર કરીએ. બાળકોનાં મુખ્ય સાધનો, બાળકોની ચોપડીઓ, આંકવાને માટે આંકણીઓ કિંવા ચપાટિયાં, અને રહેઠા તથા ચોપડીઓ, નાંખવાને દક્ષતરો હોય છે. હવે તેમાં ધારે તો શિક્ષક રંગનો ઉપયોગ કરી શકે. મિત્રો હવે આપણે આગળ વિચાર કરીએ.

આંકવાનાં ચપાટિયાં, વાંચવાની ચોપડીઓ, તેમજ ચોપડીઓ નાંખવાનાં દક્ષતરો પણ રંગીત કરવાં.

આંકવાનાં ચપાટિયાં રંગીત કરવાં, જેથી શોભિત-લાંબે ને વળી એક સુરખે દેખાવ દેખાય જેથી બાળકો પણ ખુશી યાય. આપણે ધણી વખત નાનાં બાળકોને ચોપડીઓ ફાડતાં કિંવા દક્ષતર ઉપર કિતો લસતા જોઈએ છીએ. પણ તેને બદલે તેને સારી સુશોભિત ચોપડી અગર સારાં રંગીત દક્ષતરો આપ્યાં હોય તો તે ફાડવાને માટે અચ્છાશે. કારણ, આ તો સારી ચોપડી છે તેને કેમ ફાડાય ? એવો વિચાર તરતજ આવશે. ને આથી ચોપડીઓ ફાડવાની અગર દક્ષતરો જમાડવાની ટેવ જશે. તેમજ એક રંગનાં દક્ષતરોથી વર્ગ પણ સુશોભિત લાગશે તથા ચોપડીઓ પણ સારી દેખાશે.

પહેરવાનાં કપડાંમાં પણ રંગનો ઉપયોગ કરવા ધારે તો સારી રીતે કરી શકે.

શિક્ષક ધારે તો બધા વિદ્યાર્થીના પોશાક એક રંગના અગર એકજ જાતના કરી શકે. જેમ કે, લાલ ટોપી, પીળું પાટલું ને નારંગી કાટ. આ પ્રમાણે અગર આથી જુદા

એ શિવાય શા.કે.દર કુદ રોગ ઉપર ચોક્કસનો ઉપયોગ કરવાનું કહે છે. આવા ઉપરથી કેશ જતા રહી તાલ પડી હોય તો નેના ઉપર ગુંજનો લેપ કરે છે. (ભા.ક.)

રંગનો પોશાક કરવા ધારે તો ધ્યાન; ને આ પ્રમાણે દરેક વિદ્યાર્થીના સરખા પોશાક કરવાથી કેટલોક ફાયદો પણ છે કારણ, નાનાં બાળકો નડારી વસ્તુ જોને માને છે તેને કદ બાળી નાખી કડકે કડકા કરે છે, તથા જોને સારી વસ્તુ માને છે તેને તો સાચવીને રાખે છે. જ્યારે આ પ્રમાણે છે ત્યારે તેને સારા રંગીત કપડાં પહેરવાને કહ્યું હોય તો તે વધારે સાચવે કે મંદાં જિંદા મેલા કપડાં હોય તો તે વધારે સાચવે કે સારા કપડાં માટે તે વધારે કાળજી રાખે. કારણ, તે જાણે છે કે આ ચારા છે માટે આપણે સાચવવા જોઈએ. ને જો મંદાં કપડાં હોય તો તે એમ ધારે કે આ તો દીકરા છે હવે શું ? એ તો મેલા છે, માટે એની ઉપર શાહીને કિતો ફરો. આવી રીતે કેટલીક વખત બાળકોને બોલતા પણ સંમતીએ છીએ. માટે પોશાક રંગીન કરવાથી મજા ફાયદો છે બીજી આખા વર્ગનો પોશાક એક સરખો હોવાથી બહુ ગાંભીર આવે છે, તથા બાળકો પણ પોતાનાં કપડાં સાચવવાને માટે કાળજી રાખે છે.

કોપીયુકમાં રંગનો ઉપયોગ થાય.

કોપીયુકમાં પણ રંગનો ઉપયોગ જરાજર થાય, તેમજ રંગીન ચોક્કા વગેરેમાં પણ તેનો ઉપયોગ કરી શકાય.

કોપીયુક લખવાના ખડીયા ઉપર મળુ રંગનો ઉપયોગ થાય તથા

ખડીયા મુકવાને માટે રંગીન કાંપી કરવા ધારે તો સારી રીતે થાય.

કોપીયુક લખવાના ખડીયા ઉપર પણ રંગીન પરીચોઢા નામ નેમજ નવર સાથે કરી શકે, ને જ્યાં ખડીયા મુકવાને માટે સુદર રંગીન કાંપી કરવા ધારે તો કરી શકે. ને તે રંગીન કાંપી ઉપર ખડીયા નીચેના કમ મુજબ ચોક્કા, તો તેથી બેવડો ફાયદો છે જેમ કે, મનો ખડીયા, પછી નાઈમી, ત્યાર પછી પીંગા, એ કમ મુજબ. બાળકોને આ પરથી થઈ શકે રંગ મળી શકે રંગ થાય છે તે પણ બરોબર સમજાવી શકાય જેમ કે રંગો તથા પીંગા મળીને નારંગી વળી આથી બાળકો અવરસાર નેમજ પોતાના ખડીયા ઉપર કાંધ ન પાડવાને માટે મુરતી કાળજી રાખે છે ને તે કાંધી અવર મુકવાથી તે ઉપર બાળકો ખડીયા બરોબર સાચવીનેજ મૂકે છે, કારણ ઢોળાવાની બીક રહે છે બીજી શાળામાં બાળકોનાં લાંબ લાંબે છે, જેથી બાળકોનું મન શુભા તરફ આકર્ષાય છે તો આ પ્રમાણે ખડીયા એની ચોક્કસ દરેક સિસ્ટમ બાંધ્યોએ કરવી, એવી મારી ખાસ બધામજા છે. વળી કોઈ એમ કહે કે, એ તો થાય નહિ પણ જાણ્યો મહેનત તથા દંડપણથી દરેક કામ થાય છે

(આપણું)

ચર્ચાપત્રો.

૧

બીચળીના મહેતાજી અગતલાલ દશપતરામ જોશી લખેલે ૨—

૧ દીલ્હીમાં ફરિદગઢના અનંગપાળ કૃષ્ણને કાલ મે પ્રતીઓ હતી. તેમાં મહેતાજીને A જમરના મોમેયર મુકવાજી સાથે અને નંદા રીતે દંડેબજના રાકેડના રાજ સાથે પરચાર્વ

હોટોનો પુત્ર પૃથુરાજ ચઢવાણ અને ન્હાનીનો પુત્ર જયચંદ્ર રાઠોડ એ માસી માંસીના યાગ. જયચંદ્રની પુત્રી સંયુક્તા સાથે તેની માસીનો પુત્ર પૃથુરાજ ચઢવાણ પરંપરો હતો, એમ ચરિત્રચંદ્રિકા, સતિમંડળ, પૃથુરાજ નાટક, તથા ભરતખંડનો હંટરફત, હિન્દનો ટુકો, ભરતખંડનો સરળ, મુખોસર હેવાલ, વગેરે ઇતિહાસો, વાંચનારોમાં મારા વાંચવામાં આવ્યું છે તો એવી રીતે માસી માસીના નિકટ સંબંધમાં સમ વ્યવહાર યાવ એનું કારણ શું હશે ? કેમકે એ બાબતનો આપણી હિન્દુ કોમમાં પ્રતિબંધ છે. કદાચ સ્વર્ગવરના કારણથી તેમ ચયું હોય તો તે પણ સખી જણાવશે.

૨ બીજી બાબતની હકીકતો નીચે મુજબ છે, તેનો નિર્ણય થઈ શકતો નથી:—

૧ ભરતખંડના સરળ ઇતિહાસમાં—પૃથુરાજની હકીકત છે. તેમાં લખ્યું છે કે, શાહજુદીન ધોરીએ પૃથુરાજને પકડીને કેદ કર્યો અને પછી કતલ કરાવ્યો.

૨ પ્રતાપ નાટકમાં અકગર બાદશાહના વખતમાં દિલ્લી દરબારમાં પૃથુરાજ હતો તેણે પ્રતાપસીંહરાણા પર જંગલમાં પત્ર લખ્યો હતો તે એજ પૃથુરાજ હશે કે બીજો ?

૩ ચરિત્ર ચંદ્રિકામાં શાહજુદીનના હાથે પૃથુરાજ પકડાયા પછી તેને આંધળો કરી તુરંગમાં નાંખ્યો હતો. એક દીવસ શાહજુદીન મેહેલ પર બેઠો હતો તે સમય ચંદ કનિએ કહ્યું કે,

માર વંચ ચોવીસ ગજ, અંગુળ અષ્ટ પ્રમાણ;

ધતને પે મુન્નતાન હે, મત ચૂકે ચઢવાણ—૧.

આથી પૃથુરાજ બાણ મારીને સાત તથા લોહાના છેદીને શાહજુદીનને માર્યો.

૪ ગહિપતરામ કૃત ઇતિહાસમાં, પૃથુરાજને શાહજુદીને રણસેનમાં માર્યો હતો એ વગેરે હકીકતો મળી આવે છે તો એ સઘળી બાબતોમાંથી, પૃથુરાજને ધોરીએ માર્યો તે, કે ધોરીએ પૃથુરાજને માર્યો તે, કિંવા પૃથુરાજને આંધળો કર્યો તેથી શાહને પૃથુરાજને માર્યો તે, કે કથી બાબત ખરી છે તે પૂછી તપાસ કરી સખી જણાવી, ચંદ દર કરશે.

૨

ગાવડકા ફરિશ્તાઆત શાળાના મેહેતાજી લલાત અમરશી લખે છે કે—

૧ લાલશંકર કૃત નાના અંગગણિત-મનોમલ ૧૭ નો દાખલો ૨૪ સૌર વર્ષ ૩૬૫ દીવસનું ગણીએ સ્વારજ જવાબ મળે છે તો તેનું કેમ ?

૨ વાંચતગાળામાં જતાવર વગેરના વર્ણનમાં કેટલેક ઠેકાણે 'હટકી' શબ્દ લખેલો હોય છે, ને કેટલેક ઠેકાણે 'સટકી' હોય છે. (જુઓ શુ. ચોથીનો પાઠ ૧૨૦ તથા બીજીનો પાઠ ૧૨). તો તેનો એકજ અર્થ કરવો કે કેમ ?

૩ શુ. ચોથી ચોપડીના પાઠ ૧૫૫ ને મળાણે 'ઝડપ' શબ્દ લખેલો છે ને અંદર 'ઝડપ' શબ્દ આવે છે. તો એ મળાણનો શબ્દ તે 'ઝડપ' ને અર્થ મૂકેલો હોવો જોઈએ કે શું ?

૪ તેજ ચોપડીના પાઠ ૧૨૪ ને મળાણે 'વહેવારીઓ' શબ્દ મૂકેલો છે પણ તે અંદર નથી તે કારણથી તેને નિરર્થક ગણાવો કે શું ?

૧ (જેન્સસ યથા પત્નીની—નાવી આરતિની) મુખર્ષી ઈલાકાની જુઓળ—મામ ૧ સામાં પાન ૭ ઉપર આ રાજ્યની હકીકત—વસિત ક્ષેત્રફળ વગેરે આકાશ ખોટા દાખલ છે, તે સુધરાવવા જોઈએ .

૩

૧ ગોરીશંકર અને પૂંજાભાઈ કબ્બે છે કે વાચન યોધી યોધીના પાઠ ૧૪૬ની કવિતામાં ત્રીજી લીટીમાં “ લોભે ભયે રહી નહિ બાર ” તથા ચોથી લીટીમાં “ લોભે ભારે હાથે ધાપા ” એનો અર્થ એકજ મુદ્દા ઉપર હરો કે જૂના ૨ ને જૂના ઉપર હરો તો ખુલાસો કરશે

૨ પાઠ ૧૪૨માંની “ બદ ” વિષેની કવિતામાં ‘ બદ ’નો અર્થ ‘ કલ્યાણ ’ કરશે કે ‘ મહાન ’ ?

૩ એજ ‘ બદ ’ના વર્ણનમાં ‘ સ્વર્ગ નર્ક આ લોકના સંઘળા રમ્યા સહેજ ” એની આ રથએ શી જરૂર છે ? જો કદી જરૂર જણાતી હશે, તો તો બદના વર્ણનને લખતો ખુલાસો કરશે

૪

વાંકાનેર નિવાસી મ. જા. ઓઝા નીચેના પ્રશ્નોના ખુલાસા મેળવવા માગે છે —

૧ મારા મિત્ર તરફથી એક પત્ર આવ્યો છે તેમાં એવું લખેલ છે કે, તમે જુડામાં જુડી ચીજ જોખવગો મા તો જુડામાં જુડી ચીજ કયા ને કુ જાણુનો નથી. માટે તે જુડામાં જુડી ચીજ કયા તે લખી મોકલવા મે. કરશે.

૨ ધોરજી વગરના જે છોકરાઓ નરીન આવે, તેમને કંપી રીતથી શીખવવું કે લખનાં જોવાસર આવડે ?

૩ ચાલુ સાલના મામરા મામત્તા કેળવણીમાં ખાલગીન આપેલ છે, તેમાં ૪-૫ ગીતમાં નીચે ‘ રોઝ અને સુધારો ’ એવું લખેલ છે. ને ૪-૬ ગીતમાં હ, શા લખેલ છે. તેમાં એક મુદ્દરથે મને પૂછ્યું ‘ કે રોઝ અને સુધારો ’ લખવાનું કારણ શું, ને ‘ હ.શા. ’ લખવાનું કારણ શું ? તેના જવાબમાં મેં એટલું જ કહ્યું કે રોઝ અને સુધારો એટલે આ ખાલગીતો આમળ કાઢએ જનાવેલાં હશે, તે જોળીને તેમાં સુધારો કયો હશે ને ૪-૬ નજરનું ગીત નીચે સહી કરી છે તેનું પોતેજ જનાવ્યા છે. તો આ કંટેડું મારું વ્યાજબી છે કે ખોટું તે પણ જણાવવા કપા કરશે

૪ ગાંધીજીની રાજ્યના ઇતિહાસમાં મદારાજ મહારાજને બે સહીઓ હતી. તેમાં એક ઠેમજે સદ્ગીતાઈ તથા માલસાગ્રાહ નામ આપેલ છે. ને એક રોઝાણે પાર્વતીનાઈ નામ આપેલ છે. તો સદ્ગીતાઈ નામ અર કે પાર્વતીનાઈ નામ ખરું તે જણાવવા મે ધરો.

૫

મોનીલાલ તુલસીદાસ પટેલ. રૂઢમહારાજ—તા. પેટલાદ કબેકે કે મેદારાજ સાહેબો—નિચેના પ્રશ્નોનું ખરું સ્વરૂપ મળતાથી વિષેમન સહ જણાવશે

- ૧ સ્વતંત્રતાના સદ્ધર્મમાં ચાલતા બિન બિન વિચારોની પરીક્ષા કરી. ક્યાં સ્વતંત્ર એટલે તે દર્શાવો?
- ૨ નીતિ એ કાળને આધીન છે કે કાળ નીતિને આધીન છે. ?
- ૩ આતિલોભી એ એટલે કે અતિ સતોષી એટલે ?
- ૪ વાણી (પવન) કોને આધીન છે. (મુધરેલા લોકોએ પવનચક્કી વગેરે ગનાવ્યાં છે તે સિવાય) ?
- ૫ કાવ્યરસોના સંબંધી અને વિશેષિ ભાવ દર્શાવો.
- ૬ પરોપકારી અને પરગણુ માણસમાં શો ભેદ છે.
- ૭ હોપપુસ્તકમાળાની પહેલી અને બીજી ચોપડી (ધો. ૧. અને ધો. ૨માં વાંચન વિષયમાં આસે છે તે) શા હેતુ પર રચેલી જણાય છે?

* * ઉપરનાં ચર્ચાપત્રો અને પ્રશ્નોના ખુલાસા કાર્ડ લખી મોકલશે તો તેમાંથી ચોખ્ખુ હશે તે પ્રસિદ્ધ કરીશું. —એડીટર.

ફવારતનેમાટે વાત.

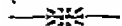
એડમીરલ કેમ્બેલ.

એડમીરલ એટલે દરિયાઈ લશ્કરનો સહુથી વડો સરદાર. કેમબેલ જ્યારે નાનો છોકરો હોતો, ત્યારે તેને એનાં માથાપે રક્તલક્ષ્ડનાં કિનારા ઉપર ફરતા એક વહાણમાં કપતાનના હાથ તળે શીખવા માટે મુક્યો હતો. એક વેળા દરિયામાં એકું બન્ધું કે, તે વહાણને રાત્રની તરફના એક લઘાઈના વહાણે પકડ્યું અને તે ઉપરના એક અમલદારે તેના વહાણ પર આવી, કપતાન અને નાના કેમબેલ સિવાય બીજા બધાએને બંધીવાન કરી પોતાના વહાણમાં લઈ જવાનો હુકમ કર્યો. આ કમનશીખ બંધીવાનોમાં પેસ વહાણનો એક માલમ પહોં હતો; તે બધાં છોકરાંવાળો હોવાથી પોતાપર આવી કમખતી આવી પડેલી જોઈને નાનાં છોકરાંની માફક રડવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે માલમને રડતા જોઈ નાના કેમબેલને એટલી તો દયા આવી કે, તે તરતજ પેસ અમલદાર પાસે ગયો, અને તેને હીમતથી કાલાવાલા કરીને કહ્યું, “ સાહેબ ! આ બિચારા માલમને બદલે મને પકડીને લઈ જાઓ તો સારું.” આ નાના છોકરાની આવી દયા અને હીમત જોઈ પેસે અમલદાર એટલાંતો ખુશી થઈ ગયો કે, તુરત તે વાત કબુલ કરી અને બોલ્યો; “ હા છોકરા ! હું તેમજ કહું છું. કારણ કે આવા બીજા પુરુષને પકડી લઈ જવા કરતાં તારા જેવા હીમતવાન હોવાને લઈ જવાને હું વધારે પસંદ કરું છું.” એમ કહી પેસે અમલદાર પેસા રડતા માલમને મેલી દઈ, બીજા બંધીવાનોની સાથે કેમબેલને પોતાના વડા અમલદારની આગળ ઉભો કરી તેની હીમતની વાત તેને કહી. તે સાંભળી પેસે વડો અમલદાર એટલો તો ખુશી થયો કે, તરતજ નાના કેમબેલને પોતાના વહાણમાં એક કામપર જમા આપી.

એ પ્રમાણે કેમબેલ સરકારી અને લશ્કરી ચાકરીમાં દાખલ થયા પછી, તે પોતાની હીમત અને અજાઈથી આગળ ચાલતાં એટલો વધ્યો કે, છેલ્લે તે “ રૅડ સ્કવાડ્રનનો વાઇસ એડમીરલ ” થયો, એટલે એક દરિયાઈ કાફલાનો વડો સરદાર થયો. K. C.

ગાયકવાડસંસ્કારનું કેલ્વળી સ્વાતું.

ઇનામ પત્રકો.

(૪૪ ૪૬ થી ૫૫)

જીવ સંજ્ઞા ,, ૮-૩-૬૭ મામરા મદ્યુલકથાએ ૧-૬-૦ આ સદર ૭૮ સિ-
 હોય ,, ૨૦-૩-૬૭ પટેલ દરીમાઈ દાખાએ ખુશીથી ૦-૮-૦ છોકરાઓને
 સાકર વેહેથી. ૭૯ સગસાળી , ૨૧-૩-૬૭ દરે દવાલકર શીવતારએ ખુશીથી
 ૦-૮-૦ આ છોકરાઓને પતાસા વેહેઆ ૮૦ સાધી ,, ૧૬-૩-૬૭ મામ લોકાએ
 ખુશીથી ૧-૬-૦ આ છોકરાઓને પુનકા વેહેઆ ૮૧ માસર ,, ૧૭-૩-૬૭ પટેલ
 શીવતાર બીખાએ ખુશીથી ૦-૮-૦ આ છોકરાઓને પતાસા વેહેઆ ૮૨ કાવલી ,,
 ૩૧-૩-૬૭ દરે ખાપુ ખપરે ખુશીથી ૨-૬-૦ આ મદર ૮૩ વરસામા ,, ૩૧-૩-૬૭
 સદર ૧૪-૧૫-૦ છોકરાઓને પુનકા વેહેઆ ૮૪ તરસાળી ,, ૬-૩-૬૭ મામ લોકાએ
 ખુશીથી ૧-૧૦-૦ આ સદર ૮૫ કાલી ,, ૨૨-૩-૬૭ પળા મલ્લપતરામ શીવરામે
 ખુશીથી ૧-૦-૦ છોકરાઓને પતાસા વેહેઆ ૮૬ દસરથ ,, ૨૨-૩-૬૭ ગેમાઇ નર-
 સિદ્ધભાઈ મમાભાઈએ ખુશીથી ૦-૮-૦ છોકરાઓને મળ્યા વેહેઆ ૮૭ પેર ,,
 ૨૨-૩-૬૭ રૂલ કમેરીના મેખરાએ મમાવડા વખતે ૪-૮-૦ છોકરાઓને પુનકા
 વેહેઆ ૮૮ અનીયાવી ,, ૫-૩-૬૭ મામ લોકાએ ગેમાવડા વખતે ૬-૪-૦ આ
 સદર ૮૯ યુરાલી ,, ૧૭-૩-૬૭ મદર ૨-૬-૬ આ સદર ૯૦ દોચાર ,,
 ૧-૪-૬૭ મદર ૨-૮-૦ આ મદર ૯૧ કુડેલા ,, ૧-૪-૬૭ મદર ૦-૮-૦ આ છોકરા-
 ઓને સાકર વેહેથી. ૯૨ સોતપુર સ ગુ. શાળા ૨૧-૩-૬૭ મામ લોકા તરસાળી ૪-૦-૦
 આ છોકરાઓને લુમડા આપ્યા. ૯૩ અનના , ૨૨-૩-૬૭ મદાનકર લલુભાઈએ
 ખુશીથી ૫-૦-૦ આ છોકરાઓને પુનકા વેહેઆ ૯૪ સીતેર ,, ૧૬-૩-૬૭ પટેલ મોતી-
 ભાઈ મામભાઈએ ખુશીથી ૪-૮-૦ આ મદર ૯૫ શીનારે સ ગુ કળા શાળા ૧૬-૩-૬૭
 સદર, ૧-૦-૦ આ કળાઓને પતાસા વેહેઆ ૯૬ કરનાળી સ ગુ શાળા ૩૧-૩-૬૭
 શેડ વીકુનદામ દાનોદદાસ એમજી ૨૮-૦-૦ આ છોકરાઓને લુમડા વેહેઆ ૯૭ કર-
 નાળી સ મગનેદ શાળા ૩૧-૩-૬૭ સદર ૭-૦-૦ આ સદર ૯૮ દુઝાવ સ ગુ શાળા
 ૨૨-૩-૬૭ તાળી કુશાવે ખુશીથી ૨-૧૨-૦ આ છોકરાઓને પતાસા વેહેઆ.
 ૯૯ ધનનેજ ,, ૧૧-૩-૬૭ શા નાપજી વડમવાન ખુશીથી ૦-૮-૦ આ સદર. ૧૦૦
 સોખા ,, ૩-૩-૬૭ ગુર કમેરીના મેખરા તા કમેદબાઈએ ખુશીથી ૧-૦-૦ આ સદર.
 ૧૦૧ ઇસર ,, ૩-૩-૬૭ શેડ દાનોદર લુમડાએ ખુશીથી ૦-૪-૦ આ સદર
 ૧૦૨ વાલેડીયા સ ગુ ક-શાળા ૩૧-૩-૬૭ આનિ રપુછોડવાવ મોદનવાવ ખુશીથી
 ૦ ૮-૦ આ કળાઓને પતાસા વેહેઆ ૧૦૩ મેરદા સ ગુ શાળા ૫-૩-૬૭ મામ
 લોકા તરસાળી ૧-૦-૦ આ છોકરાઓને પતાસા વેહેઆ એકુ ૧૦૪-૦-૦ આ.
 ૧-૮-૦ આ સિ ૩૦૩-૧૪-૩ ૩

તૈયાર કરનાર કારકુન
 સ્વુછોડવાવ નાથાભાઈ

J. A. DALAL
 રિપાવિધાર.

વડોદરા વિભાગની આમ્યશાળાઓમાં વેહેંચાયલું ધનામ.

માહે માર્ચ સન ૧૮૯૭.

૧ વડોદરા ૧-૩-૯૭ દેશાઈ અમૃતલાલ પ્રીતજીભણુદાસ બા. ૧-૮-૦ છોકરાઓને પુસ્તકો ગોરધન ગંગાદીન બા. ૦-૮-૦ મુખી કાળીદાસ નાથા ૦-૮-૦ નાથા અલીભાઈ ૦-૮-૦ બા. ૨ વડોદરા ૧૫-૩-૯૭ ગામ લોકો તરફથી ૩-૦-૦ બા. સદર.

માહે એપ્રિલ સન ૧૮૯૭.

૧ વેમાલી ૧૬-૪-૯૭ આદર બાઈજી ૦-૪-૦ બા. સદર મેહેતાજી ભોગીલાલ લલુભાઈ ૦-૮-૦ બા. લીલાધર ત્રીભોવન ૦-૪-૦ બા. સુખદેવસીંગ ગોરપસીંગ ૦-૪-૦ બા. ૨ કાઠણા ૨૩-૪-૯૭ લોકો તરફથી ૧-૦-૦ ક સદર ૩ અકોટા ૨૬-૪-૯૭ ગામ લોકો તરફથી ૦-૮-૦ બા. સદર ૪ સીસવા ૨૯-૪-૯૭ ગામ લોકો તરફથી ૦-૧૫-૦ બા. સદર.

માહે મે સન ૧૮૯૭.

૧ હરણી ૧ ૫-૯૭ ગામ લોકો તરફથી ૧-૦-૦ બા. સદર ૨ છાજી કન્યાશાળા ૧૮-૫-૯૭ ગામ લોકો તરફથી ૨-૧૦-૦ બા. કન્યાઓને કાપડ.

Jeyshanker P. Joshi.

૩. એ. ધનસ્પેક્ટર વડોદરા વિભાગ.

કલોલ વિભાગની આમ્યશાળાઓમાં વેહેંચાયલું ધનામ.

માહે માર્ચ સન ૧૮૯૭.

કલ્યાણ તા. દેહગામ ૨૩-૩-૯૭ બટ. નરસીરામ પિતાંબર પોતાના છોકરાને નિ-શાળે બેસાડીને ૨-૦-૦ ક. ૧-૦-૦ રોકડો મેહેતાજીને ૧-૦-૦ છોકરાઓને પતાસાં

માહે એપ્રિલ સન ૧૮૯૭.

૧ પાનસર તા. કલોલ ૨૧-૪-૯૭ શા. કેવળદાસ ત્રિભોવનદાસ ૧-૦-૦ ક. છો-કરાઓને પતાસાં ૨ ફરણી તા. દેહગામ ૫-૪-૯૭ મેદરા તા. દશકોઈના બા. મોતીભાઈ બજોશજી પોતાના દિકરાના લગન પ્રસંગે ૧-૦-૦ બા. છોકરાઓને પતાસાં. ૩ સાંપા તા. દેહગામ ૨૬-૪-૯૭ શા. બેહેચદાસ લીગચંદ તથા તલાટિ લલુભાઈ રામચંદ વિગેરે મળીને પરીક્ષા વખતે ૧-૮-૦ ક. છોકરાઓને પુસ્તકો તથા પતાસાં. ૪ ગિરોડ તા. દેહગામ ૧-૪-૯૭ કપડવણજીના ધનામદાર બારેટ જોષાભાઈ જોષાભાઈએ નિશાળ તપાસીને ૧-૦-૦ ક. છોકરાઓને પેહેલી ચોપડીઓ. મે ૧૮૯૭ ૧ વડયાસા તા. દેહગામ પરીક્ષા વખતે દલાલદાર જુમ્માભાઈ જગાલભાઈ તથા મેહેતાજીએ મળીને ૧-૧૨-૦ ક ૧-૪-૦ કન્યા ઓને છોટ ૦-૮-૦ છોકરાઓને પતાસાં ૨ સાંપા તા. દેહગામ ૫-૫-૯૭ મુખી કાળીદા-સ ખુમાજી પોતાના છોકરાને નિશાળે બેસાડીને ૧-૮-૦ ક. છોકરાઓને ૦-૮-૦ પતા-સાં ૧-૦-૦ ચોપડીઓ ૩ દાલોલ તા. આતરસબા પરીક્ષા વખતે ગામ લોકો મળીને ૨-૮-૦ ક. છોકરાઓને ૧-૮-૦ પુસ્તકો ૧-૦-૦ પતાસાં ૨૫-૫-૯૭ પીઠીઠતા. પેટલાદના બા. અનુરુદ્ધાઈ ભગવાનદાસે પોતાની ખુશીથી ૧-૦-૦ છોકરાઓને પતાસાં

Jivanlal M. Gandhi.

૩. એ. વિભાગ કલોલ.

પેટલાદ વિભાગ.

માહે ફેબ્રુઆરી સન ૧૮૯૭.

૧ લીંબાલી તાલુકે પેટલાદ તા. ૧૪ બાવાજી મનેતરભાઈ વિગેરે બા. ૧ છોકરાંઓને મીઠાઈ. ૨ બડેરજ તાલુકે પેટલાદ તા. ૨૮ ગામ લોકો બા. ૧ છોકરાંને ખારેકો. ૩ પેંછંગા તાલુકે સાવલી તા. ૪ મોતીલાલ નાથજી વિગેરે બા. ૩-૬-૦ છોકરાંને પુસ્તકો. કુલ. ૫-૬-૦ બા.

માહે માર્ચ સન ૧૮૯૭.

૧ નવા ગામ તાલુકે પેટલાદ તા. ૩૧ મે. વલ્લભભાઈ રજુદોડભાઈ બા. ૧

માહે એપ્રિલ સન ૧૯૮૭.

માણે મે સન ૧૯૬૭.

માહે જુન સન ૧૮૬૭.

તૈયાર કરનાર	તપાસનાર	જર્જીના (G) Parklin
નાથાણાલ દરગોવિદાસ	ગિરધરલાલ ન સાહ	કે એ ઇ પંડિતશિવભાઈ

भा.दे. या.प्र.भ.सं. सं. १८/६५.

માહે નવેમ્બર સન ૧૮૬૦.

મહારાજ ૧૮૫૬.

Jeyaraj M. Gandhi

ਪ੍ਰ ਨਮਸਕਾਰ ਯੋਗੀਨਾਮ

પરોઢગ દાજવની દેશી કેળવણી ખાતાની શાળાઓમાં માલે એપ્રિલ

સન ૧૯૬૭ ના માસમા પરચરણ વેડ્યાયેલા પ્રનામનું પત્રક

૧ પાટળ સુ યુ ગાળા નં. ૧ તા ૨૮ શિક્ષણબાહુ કુવરબાહુએ ખુશીયા
ક ૧૫-૭-૦ હોડાગોને પુત્ર તા ૧૫ પગાસા વેહેયા ૨ સદર નં ૨ તા ૩૦
સદર ક. ૧૦-૦-૦ સદર ૩ સદર નં ૩ તા ૩૦ સદર ક ૧૦-૦-૦ સદર ૪
પાટળ સુ યુ ક-વાસાળા નં. ૧ નામદાર દિવસભાદેખ બહાદુર તથા સદ્ગુરુચોખ બા.
ક-૦-૦-૦ ક-૫એને પગાસા વેહેયા. ૫ સદર નં ૨ તા ૨૮ શિક્ષણબાહુ
કુવરબાહુએ ખુશીયા ક ૧-૦-૦ હોડાગોને પગાસા વેહેયા ૬ પાટળ સુ મનેડી

શાળા તા. ૩૦ સદર. ક. ૫—૦—૦ ઊકરાઓને પુસ્તકો પતાસાં વેહેઝ્યાં. ૭ મહુદ
 સ. ગુ. શાળા જોશંગભાઈ મોરારભાઈ તરફથી. બા. ૩૦—૦—૦ ઊકરાઓને પકાન
 જમાડ્યાં. ૮ જગરાલ. „ તા. ૧૯ વાગકોદ થાણાના નાયબ ફોજદાર એમણે. બા.
 ૧—૦—૦ ઊકરાઓને સાકર વેહેઝી. ૯ વસાઈ. „ અમથાસોલ શુભાબદાસે ખુશીથી. શિ.
 ૦—૮—૦ સદર ૧૦ ચોરંદા. „ તા. ૫ જોરાભાઈ નયાશુભાભાઈએ ખુશીથી. બા.
 ૦—૮—૦ ઊકરાઓને પતાસાં વેહેઝ્યાં. ૧૧ કણુઝ. „ તા. ૧૭ શા. મોતી ધર્મદાસે
 ખુશીથી. બા. ૧—૦—૦ સદર. ૧૨ ધાયજ. „ તા. ૬ ગાગ જોકોએ મેળાવડા વખતે.
 બા. ૨—૪—૦ ઊકરાઓને પુસ્તકો વેહેઝ્યાં. ૧૩ માસર. „ તા. ૨૫ પટેલ મધુરમ. ધ
 કાશીભાઈએ ખુશીથી. બા. ૧—૦—૦ ઊકરાઓને પતાસાં વેહેઝ્યાં ૧૪ વડજ. „ તા.
 ૬ ગામના સદ્ગ્રંથોએ ધનામ મેળાવડા વખતે બા. ૯—૮—૦ ઊકરાઓને પુસ્તકો ને
 પતાસાં વેહેઝ્યાં. ૧૫ બરકાલ. „ તા. ૨૦ પંજા શંભુગપજી તથા. પંડ્યા નરોતમ એમણે
 ખુશીથી. બા. ૩—૦—૦ ઊકરાઓને પતાસાં વેહેઝ્યાં. ૧૬ કલોલ. „ તા. ૧૫ નારાયણ
 ગોપાળદાસે ખુશીથી. ક. ૨—૦—૦ સદર. ૧૭ સેરયા. „ તા. ૫ ગામના સદ્-
 ગ્રંથો તથા મેખર ભાઈશંકર એમણે ક. ૨—૦—૦ ઊકરાઓને સાકર વેહેઝી. ૧૮
 ૧૮ મોડી આદરજ. „ તા. ૧૦ હરીનાથ પ્રભાશંકર. ક. ૦—૪—૦ સદર. ૧૯
 સાંતેજ. „ તા. ૨૬ તવાડી ડુંગરભાઈ કંડપાશંકરે ખુશીથી. ક. ૦—૮—૦ સદર.
 ૨૦ વાવેલ. „ સમજીભાઈ તયાસવજીભાઈએ ખુશીથી. ક. ૦—૮—૦ ઊકરાઓને પ-
 તાસાં વેહેઝ્યાં. ૨૧ ટીરોડા. „ તા. ૧૧ ગામના મદાનન તરફથી મેળાવડા વખતે ક.
 ૨—૮—૦ સદર. ૨૨ ઇસંડ. „ મુખી ધંધર રથનાથે મેળાવડા વખતે ક. ૧—૦—૦
 સદર. ૨૩ આતરસુંબા. „ તા. ૧૯ બાબા લાલદાસજી અમરદાસે ખુશીથી બા.
 ૧—૪—૦ ઊકરાઓને બરસી વેહેઝી. ૨૪ આતરસુંબા સ. ઉર્દુ. રકુલ તા. ૧૨
 અબદુલ રસુલે ખુશીથી બા. ૦—૮—૦ ઊકરાઓને પતાસાં વેહેઝ્યાં. ૨૫ બહીબલ. સ.
 ગુ. શાળા તા. ૧૫ શા. ગલાચંદ રાવચંદે ખુશીથી બા. ૧—૦—૦ સદર. ૨૬
 હાથીજણ. સ. ગુ. શાળા. તા. ૨૩ પટેલ અંગદાસ ભાઈજીએ ખુશીથી ક.
 ૧૨—૦—૦ ઊકરાઓને જમાડ્યા. ૨૭ રાજપુર. „ તા. ૨૨ મેદરબાન કડી માદા-
 ના વહીવટદાર સાહેબે ક. ૧—૭—૦ ઊકરાઓને પતાસાં વેહેઝ્યાં ૨૮ થોળા. „ તા. ૨૯
 બા. મોતી બાવસંગે ખુશીથી શિ. ઊકરાઓને સાકર વેહેઝી. ૨૯ વામજ. „ મેહે-
 રબાન કડી વિભાગના નાયબ સુભાસાહેબે ક. ૦—૮—૦ સદર. ૪૦ વીડજ. „
 તા. ૩ આરોટ છોટાલાલ તથા પટેલ નયુદાસ એમણે ક. ૨—૦—૦ ઊકરાઓને
 પતાસાં વેહેઝ્યાં. ૩૧ અગોલ. „ તા. ૧૦ મેહેરબાન કડી માદાલના વહીવટદાર સાહેબે
 ક. ૦—૮—૦ ઊકરાઓને સાકર વેહેઝી. ૩૨ સૂરજ. „ તા. ૧ ગામના મદા-
 નન તરફથી ક. ૨—૦—૦ ઊકરાઓને પાણી પીવા માટે. ૩૩ ડુંગરયા. „ તા. ૧૩
 પટેલ મુળએ જીજીદાસે ખુશીથી ક. ૦—૮—૦ ઊકરાઓને પતાસાં વેહેઝ્યાં. ૩૪ ગોઝા-
 રીયા. સ. ગુ. કન્યાશાળા તા. ૧૫ જસુભાઈ ચીમનભાઈએ ખુશીથી ક. ૦—૬—૦
 કન્યાઓને પતાસાં વેહેઝ્યા ૩૫ જંઝાલ. સ. ગુ. શાળા. તા. ૩૦ શા. રેવા જોડાએ
 ખુશીથી બા. ૯—૬—૦ ઊકરાઓને ગોળ વેહેઝ્યા. ૩૬ ચરાસા. „ કૃત્તા મદા તથા કિમેદ-
 રાગ સુખરામે ખુશીથી ક. ૧—૮—૦ ઊકરાઓને ખાંડ વેહેઝી. ૩૭ કુકરાડા. „
 તા. ૨ આ. મેહેસાણાને વિમ્લપુર માદાલના દરોગાસાહેબે ક. ૧—૦—૦ ઊકરા-
 ઓને ખાંડ વેહેઝી. ૩૮ ગવાડા. „ તા. ૨૬ શા હીરાચંદ તલકચંદે ખુશીથી ક.
 ૧—૦—૦ ઊકરાઓને સાકર વેહેઝી. ૩૯ દેવરાસજી. „ તા. ૮ શા હમન શુભાવચંદે
 ખુશીથી બા. ૧—૮—૦ સાકર. ૪૦ પાંચોટ. „ ગામના કેટલાકસદ્ગ્રંથોએ મેળાવડા
 વખતે બા. ૨—૦—૦ સદર. ૮૧ બલોલ. „ તા. ૨૬ સદર. બા. ૫—૦—૦ ઊકરાઓને પતાસાં
 વેહેઝ્યાં. ૪૨ હીઆરડા „ તા. ૨૪ રકુલ દગોડીના મેખરોએ ૧—૪—૦ બા. સદર ૪૩

જાણીયાં , તા. ૨૬ મેઘવદ સુવતવાવ તથા મા સુતુ ગમાને ખુશીયાં ૦-૧-૦ બા સદર.
 ૪૪ ચામ , તા. ૧ મેઘવદના દરોડા મકોરના કુવેરે આવાને ૦-૮-૦ તિ. મદર ૪૫
 જા સ. અલ્પજ સાળા તા. ૨૪ મદવન તરફથી મેઘવદના વખતે ૨-૦-૦ બા
 સદર ૪૬ દરોડા મ ચુ સાળા તા ૨૮ બા મોની પીનાવર તથા નાનજી નાગરે
 ખુશીયાં ૨-૮-૦ બા. હોઝગોએ માકર વહેવાં ૪૭ જવાબ , તા. ૧ દરોડા દોસન
 સમજી કુમેર સમજી તથા શા અદવખ તથા ૪૮૫ બોગાદામ એમણે ૩-૮-૦ બા
 હોઝગોએ પુનકો તથા પતામા વહેવાં ૪૮ પરીવડ , તા. ૨૮ મામ લોકોએ ઇનામ
 મેઘવદના વખતે ૩-૮-૦ સદર. ૪ દેઢમામ સ. ચુ ક પારાશા તા ૩૦ મુઝ કમે-
 દીના મેખરોએ ઇનામ મેઘવદના વખતે બા ૧-૦-૦ કનાએને પતામા વહેવા
 ૫૦ દેઢમામ સ ચુ સાળા તા ૩૦ સદર બા ૫ ૫-૦ હોઝગોએ પુનકો વહેવા
 ૫૧ વડોદરા સ ચુ સાળા ને ૩ તા ૨૨ આતિ વિજુદામ અપચારામ ખુશીયાં બા
 ૧-૮-૦ હોઝગોએ પતામા વહેવા ૫૨ વડો રા મ ચુ રાવપુના ઉરુ રજુવ તા ૨૨
 બાપુભાઈએ ખુશીયાં ૦-૮-૦ બા હોઝગોએ ચણા વહેવા ૫૩ , પાડી , તા.
 ૧૯ વડોદરાના જાનનેમન ઇયવામે ખુશીયાં બા. ૫-૦-૦ હોઝગોએ રેતેરે આપી.
 ૫૪ વડોદરા સ ઉરુ કનાસાળા તા. ૧ મદરના બા બા. અમામઅલી માદુએ બા
 ૫૨-૦-૦ કનાએને મીઠામ વહેવા ૫૫ જાણીયાં ચુ સાળા તા ૧૭ જાનવાલ
 તથા બાપુ તથા પ્રાગજીભાઈ એમમ ખુશીયાં બા ૨-૧૩-૦ હોઝગોએ જરશેવેહેથી
 ૫૬ કોવથી , તા. ૨૧ દાબાઈ તથા ઇડુના , તથા મામના સરુદવાએ બા ૮-૪-૦
 હોઝગોએ ચોપડીઓ તથા પતામા વહેવા ૫૭ બાપથી ન ચુ સાળા મામ લોકોએ
 ઇનામ મેઘવદના વખતે બા ૧૧-૪-૦ હોઝગોએ ચોપડીઓ તથા પતામા
 વહેવા ૫૮ દરોડા , તા. ૧૩ સદર બા ૬-૮-૦ હોઝગોએ પુનકો વહેવાં.
 ૫૯ કલાવી , તા. ૯ સદર બા ૨-૮-૦ મદર ૧૦ મારા , કાળીદાસ બમ-
 વાને ખુશીયાં બા ૦-૮-૦ ક. ૧-૮-૦ સદર ૬૧ દરામ તા ૧૪ રજુ-
 હોઝગો દરીસકરે ખુશીયાં બા ૦-૮-૦ હોઝગોએ ચણા વહેવા ૬૨ દુમાડ ,
 તા. ૧૯ મામ લોકોએ ઇનામ મેઘવદના વખતે બા ૫-૧૨-૦ હોઝગોએ કુમડા
 તથા ચોપડીઓ વહેથી ૬૩ પેઠાઈ સ ચુ. કના સાળા તા ૨૧ દેઢમામ સદર
 જાજારામે ખુશીયાં બા ૧-૦-૦ કનાએને પતામા વહેવા. ૬૪ કલાવી સ ચુ.
 સાળા તા ૧૦ હોઝગોએ તથા નાનાવાઈ પ્રજુદામે ખુશીયાં બા ૧-૦-૦ હોઝ-
 ગોએ પતામા વહેવા. ૬૫ સીમરડા , તા. ૧૦ જારોઈ કમેદ અખુભાઈએ ખુ-
 શીયાં બા ૦-૮-૦ સદર. ૬૬ મોગરી , તા. ૩ આતિ મોતીભાઈ વજાભાઈ
 એ ખુશીયાં બા. ૦-૮-૦ મદર ૬૭ મેઘવદ , તા. ૧૦ દરોડા સુતુ કોગેરે
 ખુશીયાં બા. ૧-૦-૦ સદર ૬૮ પીઠમ અલ્પજ સાળા તા. ૨૩ રોવર સાળા
 મલાએ ખુશીયાં બા. ૦-૮-૦ સદર. ૬૯ વડો સ ચુ સાળા તા ૫ બાસ
 બાપુજી સળાઈએ ખુશીયાં બા. ૨-૦-૦ સદર ૭૦ વડો સ ચુ કના સાળા
 તા ૨૩ મેઘવદના બા. બા વિચિત્રિકારી સાહેબે પાંચીટ કરીને ૩ ૧-૦-૦ કના-
 એને પતામા વહેવાં ૭૧ નાર સ ચુ સાળા તા ૧૦ પટેલ પ્રજુદાસ સામવાઈ-
 ઇએ ખુશીયાં બા ૨-૦-૦ હોઝગોએ પતામા વહેવા. ૭૨ રજુજ , તા. ૧૯
 પટેલ રજુકોડ કીસાભાઈ તથા મેની દેવજીએ ખુશીયાં ૧-૦-૦ સદર.
 ૭૩ માધુજ , તા. ૭ મરપ.ભાઈ જુઝાભાઈએ ખુશીયાં બા ૦-૮-૦ સદર
 ૭૪ જમજ , તા. ૮ મામ લોકો તરફથી બા ૧-૮-૦ હોઝગોએ દૂધ પાતુ.
 ૭૫ રેલ સ ચુ સાળા તા ૨૦ પટેલ જાળ-ભાઈ પ્રજાજીભાઈએ ખુશીયાં બા.
 ૦-૮-૦ હોઝગોએ માકર વહેથી ૭૬ જામજીમામ , તા. ૧૦ સકરમાઈ
 વહાલાભાઈએ બા ૦-૮-૦ હોઝગોએ પતામા વહેવાં ૭૮ ચોપડા , તા. ૯

કેળવણીનાથ પ્રમાણે મુનશી એમણે ક. ૫-૧૨-૦. ઊકરાઓને પુસ્તકો વેહેવ્યાં.
 ૧૭૫ સાવલી સ. ગુ. કન્યાશાળા તા. ૧૨ મેહેરગાન રા. બા. સરમુખા સાહેબ એ.
 મણે વીઝીટ કરીને બા. ૩-૦-૦ કન્યાઓને પતાસાં વેહેવ્યાં. ૮૦ મધરાજ સ. ગુ.
 શાળા તા. ૧ વીજગાલ છગનલાલ તથા ત્રીકગભાઈએ ખુશીથી બા. ૧-૮-૦
 ઊકરાઓને પતાસાં વેહેવ્યાં. ૮૧ દારકા. તા. ૩૦ શેઠ કાળીદાસ બુઢાભાઈએ ખુ-
 શીથી ક. ૯૭-૭-૦ ઊકરાઓને પુસ્તકો વેહેવ્યાં. ૮૨ દારકાં સ. ગુ. નામદશાળા.
 તા. ૩૦ શેઠ કાળીદાસ બુઢાભાઈએ ખુશીથી ક. ૧૦-૨-૦ સદર. ૮૩ દારકાં
 સ. ગુ. કન્યાશાળા તા. ૨૦ સદર ક. ૧૮-૧૨-૦ કન્યાઓને કાપડ વેહેવ્યું.
 ૮૪ દારકાં. સ. ગુ. વેદશાળા સદર ક. ૫૬-૧૦-૦ ઊકરાઓને કાપડ વેહેવ્યું. ૮૫
 દારકાં. સ. સંસ્કૃત પાઠશાળા તા. ૩૦ સદર ક. ૫૭-૧૦-૦ સદર. ૮૬ દારકાં
 સ. મરેઠી શાળા તા. ૨૦ સદર ક. ૫૭-૬-૦ સદર. ૮૭ વરસગા. સ. ગુ.
 શાળા તા. ૩૦ ગામના સદગૃહસ્થોએ ખુશીથી ક. ઊકરાને સાકર વેહેવી. ૮૮
 મોટા આંકડીયા, તા. ૩ શેઠ નરભેરામ નંદલાલ તથા શેઠ મુળજી એમણે ખુશીથી
 ક. ૧-૮-૦ સદર. ૮૯ અમરેલી. સ. અંત્યજભોરડિંગ તા. ૨૮ અબદુલ ગજુર
 તથા મેમલુ મુસાગઢમદે ખુશીથી ક. ૨-૦-૦ સદર. ૯૦ હામરીયા સ. ગુ. ફરજયાત
 શાળા તા. ૨૨ કણબી. વાધા હદાએ ખુશીથી ક. ૦-૧૨-૦ ઊકરાઓને સાકર
 વેહેવી. ૯૧ સાગોડરી. તા. ૧ પટેલ. કુવરજી બરશાએ ખુશીથી ક. ૧-૦-૦
 સદર. ૯૨ વીઠ્ઠપુર. તા. ૧૨ પટેલ નથુ હરદાસે ખુશીથી ક. ૦-૮-૦ સદર.
 ૯૩ કામરેજ. તા. ૨૧ રા. મોહનભાઈ લક્ષ્મીભાઈએ ખુશીથી ૧-૦-૦ ઊકરા
 ઓને પતાસાં વેહેવ્યાં. ૯૪ કોર. સ. ગુ. કન્યાશાળા. તા. ૧૫ શુભાજયંદ હરજી-
 વને ખુશીથી ક. ૧-૦-૦ કન્યાઓને પેડા વેહેવ્યાં. ૯૫ ધલા. સ. ગુ. શાળા.
 ૧૫ સોની. ઉત્તમ ખુશાસે ખુશીથી. ક. ૦-૧૨-૦ ઊકરાઓને ખાતુર વહેવ્યું.
 ૯૬ ગડત. તા. ૨૦ પઢવા ગોરધનદાસ દારકાંદાસે ખુશીથી ક. ૧-૮-૦ ઊકરાઓને
 ટોપી આપી. ૯૭ ડોલવાણ. ગામના સદગૃહસ્થોએ મેળાવડા વખતે ક. ૧-૧૪-૦
 ઊકરાઓને સાકર વહેવી ૯૮ વ્યારા. તા. ૧૩ આ. નવસારી પ્રાંતના સરદારજીદાર
 ખુશીથી ક. ૧-૦-૦ સદર. ૯૯ હથુરજી. સ. ઉર્દુ. રકુલ તા. ૨૮ મુનશી તુરેબા-
 જખાં ફનેહખાંએ ખુશીથી ક. સદર. ૧૦૦ સોનગઢ. સ. ગુ. કન્યાશાળા તા. ૨૯
 ધુળીયાના એજંટ જમસેંજી શેરીવાદજી એમણે ક. ૧-૦-૦ કન્યાઓને સાકર વેહેવી.
 ૧૦૨ નવસારી સ. ઉર્દુ રકુલ તા. ૧૬ અજમીયાં તથા અબદુલ રહેમાને ખુશીથી
 ક. ૨-૦-૦ ઊકરાઓને પતાસાં વહેવ્યાં ૧૦૩ નવસારી સ. ગુ. શાળા તા. ૧૬
 વધદ દીનમણી નરેતમે ખુશીથી ક. ૦-૦-૧૨-૦ સદર. ૧૦૪ નવસારી સ. મરેઠી
 શાળા. તા. ૭ પાગેદાર તથા પાકુરંગ રાવજી તરફથી ક. ૫-૦-૦ ઊકરાઓને
 પાણી માટે. ૧૦૫ રતનપુર. રા. ગુ. શાળા તા. ૨૯ શેઠ ખોડા દેવચંદ મેળાવડા વખતે
 ૫-૦-૦ ઊકરાઓને સાકર વેહેવી. ૧૦૬ કોડીનાર. તા. ૧૬ મેહેરગાન રા. સા.
 અગરેલી પ્રાંતના ઈન્તબીયર સાહેબે ક. ૩-૦-૦ સદર. ૧૦૭ દાગનગર. ગાકટર. ૫૨-
 સોતમ દયાશંકર તથા ફોજદાર છગનલાલ ઉર્મીયાસંકર તથા શેઠ જેઠલાલ ત્રીભોવન
 એમણે. ઊકરાઓને પાણીની પરબમાં આપ્યા. ૧૦૮ ચુવારી. તા. ૧૮ કદવાણદાસ
 તથા મુળજી કાંદીરામે ખુશીથી બા. ૦-૧૨-૦ ઊકરાઓને પતાસાં વેહેવ્યાં. ૧૦૯
 બહારપુર. તા. ૨૦ આસિ. શંકરલાલ છગનલાલે ખુશીથી ૧-૦-૦ સદર. ૧૧૦
 વાધોડીયા. સ. ગુ. કન્યાશાળા. તા. ૧૯ મેહેરગાન રા. બા. મહાસાનીલાલ સરમુખા
 સાહેબ એમણે બા. ૧-૦-૦ ઊકરાઓને પતાસાં વેહેવ્યાં. ૧૧૧ વાધોડીયા સ. ગુ.
 શાળા. તા. ૧૯ સદર. બા. ૨-૦-૦ ઊકરાઓને પતાસાં વેહેવ્યાં. એકંદર બા.
 ૧૪૦-૭-૦ શિ. ૧-૮-૦ ક. ૪૫૩-૧૨-૦

તૈયાર કરનાર કા.

માણેકલાલ નાયાભાઈ પટેલ.

J. A. DALAL.

વિધાધિકારી.

સરકારી.

૧૮૬૬ મન ૧૨૫૩.

મોટી કમરની ઓઝિને ફેરફારી મળે તે માટે કેટલેક ફેરફારો જાનાના કલાસ કાઢેલા છે મોટી કમરની ઓઝિને એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ જાયતું હોય તેમ કેટલેક પ્રસંગે જાને તથુ તથુ મામ સુધી ગેરફાજર રહેવાનું તેમને થાય. સમય એક મામ કરતા વધારે મુદતની ગેરફાજરી થાય તો નામ કમી કરવા સ નં. ૫૮ તા ૧૨-૩-૬૭ નો કરવામા આવ્યો છે તે જાનાના કલાસને સાચુ ન કરતા નેમા તથુ મામ કરતા જેની વધારે મુદતની ગેરફાજરી થાય તેનુજ નામ કમી કરવુ. તા ૮ એપ્રિલ સ ૧૮૬૮ સુ વગેરે

J. A. DALAL.

૬૩ મુખ

૧૮૬૬ મન ૧૨૫૩.

વિદ્યાર્થી.

પુરુષ વિદ્યાર્થીપદ્ધતિ પાઠશાળા ના ૩૧ માં મે સ. ૧૮૫૮ ને રોજ જાંબ યાત્રી છે તેથી ચાલુ સાલની પરીક્ષા કે માસમા થશે સમય આ ખાતાના કોષ્ટ મધુ શિખરને કોષ્ટ પદ્ધતિ પરીક્ષા આપવાં હાય તેમણે જુન ૧૮૬૬ મન ૧૧ તા ૨૨-૧૧-૬૭ ને અનુમતી મળુરી મેજરી પાતાન માટે જાતુ પરીક્ષાની તારીખ મુકરર થયે જેમને મળુરી મળી હશે તેમને તે તારીખ ના મા કલામવતના વિનિયમમા આદેશ જણાવશે

કોષ્ટને કષ્ટ અભ્યાસ ખાળત પુરુષ હોય તો તેમણે પન્માયુ ૨૧ ના કલામવ તના વિનિયમાસ આદેશને પુરુષ એવન તથો તેમન જુન પરમ થો જણાવશે.

૩૧ મા પ્રાપ્તિ એકયુ ૬૦૦-૬૭૭ સાદેએએ જે વિદ્યાર્થી પરીક્ષા આપવાની મળુરી અપવામા આવે તે સખાજી ૩૧ મા કલામવતના વિનિયમાસ આદેશની મારફતે ન મોકલતાં પરમાયુ મોકલવુ જોઈએ અને જુન ૨૦૦ તે ખાલની ખખર છલાવડી બલ નમા આપવાનું કરવુ જોઈએ કે જેથી પરીક્ષાની તારીખ તેઓ પરમાયુ તે તરફ જણાવી દે તા ૧૧ એપ્રિલ સ ૧૮૫૮ વગેરે.

J. A. DALAL.

૧૮૬૬ મન હિ. જા. નં. ૫૫.

વિદ્યાર્થી.

મ. ન. ૧૨ મન ૧૮૮૧-૮૨ મા જણાવની કેમતા ઓકગએ પુસ્તકો આપવાનાં ને નજીકની સજ કેપેમાથી તસરમાત નુ દરજી દેવાથી મળે તે જાને પુનકો મળેલા સજ કેપે તરફ માગવી હૈ છે તેથી જાના હેડમાસરને ધણું કામ પડેલે છે અને તેથી સાળાના કામમા દરજત આવે છે એવુ જણાવથી કરવામા આવે છે કે-જેને પુસ્તકો મંગાવવાના હોય તેમણે જે ને માસની તા ૧૨ અને તા ૨૭ ના મોજ મગરજ તજવીજ કરવી જોઈએ તા ૧૩ આદે એનીસ મને ૧૮૫૮ J. A. DALAL. એ. ૫.

૧૮૬૬ મન હિ. જા. નં. ૫૬.

વિદ્યાર્થી.

અહીંનું વિસાળીખાતુ કમી થવાના કારણે ૧૮૬૬ મન ૧૨૫૩ તા ૨-૫-૬૭ ની કલમ ૨ થી પમારપત્રક વગેરેના નાખા જેના તેને અદા કર્યાની છનાવડી પાવતીઓ આ તરફ મોકલવાનુ જામ થયુ છે એવાં છલાવડી પાવતી સેવાનુ કારણ રહેડુ નથી. આટલે પાલગથી નાખા અદા કરવાના હોય તો દરજી રહેડી સ્થળ પ્રવત્રા સહી સહ નાખા અદા કરશ.

ખીજે રથજે તાખાંનું દુઝીયા કે મનીઆગડરથી અદા કરશમા આવતી છલાવડી પાવતી સેવામાં આથી દરજત નથી તા ૧૦ આદે એનીસ સને ૧૮૫૮ J. A. DALAL. એ. ૫.

૧૮૬૬ મન નં. ૫૭.

વિદ્યાર્થી.

હી પ્રાપ્તિ અમાર શીક્ષક તાખાનુ અવજ દુનું તે જાને યજ દવે આપાશાઈ રૂપીજા તથા બામાશાઈ પેસાનું સરકાર તરફથી અવજ થયુ છે પરંતુ તેનાં વેપારી વગેરેમા પુરેપુરો વહીવટ થયો નથી નેમા કેટલે ફેરફારો મેદેતાલેમા તરફથી ફરીજાદ વગેરેના નાખાને શિક્ષક કે કલાર કપીઆમા તથા કલાર પેસામા અરથ ધયેલો જિવામા આવ્યો છે ને રીજાજ જામ કરેશ મન વર્ગા મે ૨૧ ના એક્ટન્ટદ જનરલ સાદે ૫ તરફથી ૬૫૮ નખર ૧૬૦૫ તા ૨૫ માર્ચ સન ૧૮૬૮ થી સખાજી આવ્યુ છે માટે આ ૧૮૬૬ મન અખા આદ સરકારી ફરિયુ નાખુ બાખાશાઈ કમી તે વિરહ કોળના તરફથી અમત નહીં થય

રહેલી જોઈએ. અર્થાત આગાશાઈ નાણામાંજ ખરચ કરવા રિવાજ રાખવો.
૧૩ માહે એપ્રિલ સને ૧૮૯૮.

J. A. DALAL.

અ. પ્ર. વટહુકમ હિ. જા. નં. ૫૮. વિધાધિકારી.

આ આંદોલના સ. જા. નં. ૨૨ તા. ૧૦-૧-૮૯ થી સ. નં. ૧૨ સને ૧૮૮૧-૮૨ તથા સને ૧૮૮૨-૮૩ માં જજાવેલી કોમના ઓફિસોને પુસ્તકો આપવાનાં તે 'ડેપો-માંથી દરેક વખતે ૩. ૧૦) સુધીનાં પરતકે આપવાની છુટ છે પરંતુ તેથી કેટલેક ટેકાણે ઓફિસોની સંખ્યા વધારે હોવાના કારણે હરકતો પડે છે માટે સદર સરકમુલરને અનુસરો દરેક વખતે ૩. ૨૦) કરતાં વધારે નહીં અને વરસ દવાકામાં ૩. ૫૦ પચાસ કરતાં વધારે નહીં એવી ડેપો તરફ ચોપડીઓની માખણી કરવા છુટ છે અને તે પ્રમાણે ડેપોમાંથી ત્યાંના આજમ હેડમાસ્ટરે આપવા તગનીજ કરવી. તા. ૧૭ માહે એપ્રિલ સને ૧૮૯૮.

J. A. DALAL.

અ. પ્ર. વટહુકમ જા. નં. ૫૯. વિધાધિકારી.

છેવટ અદાનો દાખલો કોણ કેવી રીતે આપવો, તેમાં શુ' શુ' હકીકત લખવી તે બહુલનો ખુલાસો નગદી દિશાથી નમુનાના પુસ્તક પૈકી સાધારણ નિયમની કલમ ૭૮ થી ૧૨ તથા નમુના નંબર ૨૧૧-૨૧૨ ના ખુલાસાની કલમ ૫ માં સ્પષ્ટ રીતે બતાવેલી તે પ્રમાણે કેટલેક ટેકાણેથી તેના દાખલા નહીં આપવાથી મે. રા. જા. એકાઉન્ટન્ટ જનરલ સાહેબનો વટ હુકમ નંબર ૨૬ તા. ૨૪-૨-૯૮ નો આજ્ઞાપત્રીકા પાન ૪૮૨ ઉપર પ્રસિદ્ધ થયો છે તે આધારે આ ખાતાના માસતરે તથા અધિકારીઓને જણાવવામાં આવે છે કે હવેથી છેવટ અદાના દાખલા આપનાર સર્વ મહેતાજીઓ, હેડમાસ્ટર તથા અમલદારોએ એવાં દાખલામાં નિયમમાં બતાવેલી પૂરેપૂરી સર્વ હકીકત દાખલ કરવી જોઈએ. એકાદ હકીકત કોઈ ઇસમના સંજોગે ન હોય તો તેના દાખલામાં તે હકીકત નથી એમ સ્પષ્ટ લખવું જોઈએ. તૈયારીની રમ આપવામાં આવી હોય અગર સરકારી લહેજુ' હોય તો તે હકીકત દાખલ કરવી જોઈએ પણ કોઈ ઇસમના બાગતમાં એ હકીકત ન હોય તો તેના દાખલામાં તૈયારીની રમ આપી નથી. સરકારી વિગેરે વ્રહેજુ' નથી એ બાબતો સ્પષ્ટ લખવી જોઈએ. મતકમ કે છેવટ અદાના દાખલામાં જેટલી હકીકત લખવા ફરજ છે તે પ્રમાણે દરેક ઇસમના દાખલામાં લખવું જોઈએ. છેવટ અદાના દાખલા મહેતાજીઓને ખજાનામાંથી મળતા હતા પણ હવે આજોન્સાક્ટની એકજ નકલ મદાલમાં જણાવી તેના દાખલા ખજાનામાંથી મળવા હરકત છે, એ બાગત લખાણ આજ્ઞાં છેવટ મે. રા. જા. એકાઉન્ટન્ટ જનરલ સાહેબે પોતાના ધોરા નંબર ૨૪૧૯ તા. ૪-૪-૯૮ માં જણાવ્યું છે કે ફરિયાદીના કારણે મહેતાજીઓના છેવટ અદાના દાખલા નવા આપનાર ઇસમને આપવા અને દફતર ઉપરથી તે સંજોગની તમામ દકોંકન દાખલ કરવી છેવટ અદાના દાખલામાં નિયમ પ્રમાણે સર્વ હકીકત નહીં હશે તો ખજાનાના અગત્તદાર પેમેન્ટ કરશે નહીં. તા. ૧૫ માહે એપ્રિલ સને ૧૮૯૮.

J. A. DALAL.

અ. પ્ર. વટહુકમ નં. ૬૦ વિધાધિકારી.

કોઈ ઓફિસ વ્યાકરણના સજા હેડમાં નાપાસ થાય તો તેને ઉપજા ધોરણમાં ચકાવવો નહીં એવું વટહુકમ નં. ૧૭ તા. ૨૭-૧૧-૯૭ માં જણાવવામાં આવ્યું છે. પણ હમણાં એક શાળાની વિઝિટ લેતાં પાંચમા ધોરણના વર્ગમાં કપિતામાંથી પાંચ શબ્દો પદ્મ-ઉદ કરવાને આપ્યાં તો એક ઓફિસએ એક પણ શબ્દનું ખરું પદ્મ-ઉદ કયું નહીં. અને કિયાપદની જગ્યાએ વિશેષજ એવી એવી જૂલો કરી. તે ઉપરથી શિક્ષકના સંજોગે રાક લગતાં તે ધોરણના શિક્ષકને એ પાંચ શબ્દનું પદ્મ-ઉદ લખવા કહ્યું તો તે પણ બીલકુલ ખોટું નેમજે લખ્યું. કિયાપદનું પદ્મ-ઉદ નામની માફક રિગમિત લગાડી હતું. અને જતી જ્યાં સામારણ બાળકમાં પણ જૂલો કરી. તો પછી જ્યાં શિક્ષક ગીબવી નહીં મકે ત્યાં ઓફિસને શિક્ષા કરવી એ રીત કહેવાય નથી, માટે આ સાલ એ પેટા વિષયમાં કોઈ ઓફિસ નાપાસ થાય તો તેટલાજ માટે તે ઓફિસને ઉપજા વર્ગમાં ચકાવવાને અટકાવવાની જરૂર નથી. શિક્ષકો વિશે દવં શુ' કયું ને ગાગત બીજે વટહુકમ કલમમાં આપ્યો. તા. ૧૮ એપ્રિલ સ. ૧૮૯૮ મુ. રહેમામ

J. A. DALAL.

દેશી દેશવણી ખાતાની ગુજરાતી શાળાઓમાં ઇનામમાં આપવાને સારૂ નીચે જણાવેલાં ગુજરાતી પુસ્તકો મંજૂર કરવામાં આવે છે.

અનુક્રમ નંબર	પુસ્તકનું નામ	કર્તા અથવા પ્રકટ કર્તા	કિંમત			વિશેષ ટીકણ
			રૂ.	આ.	પૈ.	
૩૦૯	વિજયી વિહારીયા	બાઈ પુતલીનાઈ જહા- ની- કાગળ	૦	૪	૦	
૩૧૦	મહિસરની મુમારૂરી.	રા બા હરભોવિદ્યાસ	૦	૪	૦	
૩૧૧	હીરાપુષ્પી શી રીતે ચલાવ (ગુજરાતી પ્રિપિયા.)	દારશાસ્ત્રના કાશ્યાપ રા બા મેદિદ્યાસ દા શીખાઈ દેશાઈ	૧	૦	૦	
૩૧૨	વચ્ચાપુત્ર અથવા ચાલ માળા	રા મુનીલાલ સહનુભાઈ	૦	૧	૦	
૩૧૩	બાળ મનનપોથી	સાદ રા ભગીવાન મુનીલાલ	૦	૧	૦	
૩૧૪	નિવ જ્ઞાન	સા રા ના કૌસિકગમ મ- હેતા સ રીચર વડોદરા	૦	૧	૦	મંજૂર સંસ્કૃત શાળાઓ માટે
૩૧૫	બીજો સરૂન કમ.	દાદાનુન મદ-	૦	૪	૦	સદર
૩૧૬	બર સસાર	રા મયુ-ભાઈ કાઠીલાલ	૦	૬	૦	અનાચાળાઓ માટે.
૩૧૭	સિમ્લ સિંહા	પટેલ રા. મોહનલાલ ઇન્ડોર	૦	૧	૦	
૩૧૮	સાહિત્ય સમર.	બદ				
૩૧૯	આરવ વર્ગો છત્રિદામ	રા કદાનજી મહેમિદ	૨	૪	૦	
૩૨૦	એસીયા મુરુપ વગેરે ખંડમાંની મહાપ્રજાઓ માં જનસ્વભાવના સાદા- બિંદુ દેખાવ.	રા રંગાજી પ્રાણીસાગર મેમર્મ એન એમ એન કંપની કલકત્તાદિરોડ મુમ્બ	૦	૬	૦	
૩૨૧	મહાજન મંડળ	રા મનજીવ નરોત્તમ પટેલ	૦	૦	૦	
૩૨૨	નીતિ સાહેબની મૂળતાવ આગ ૧ લે.	રા મોદિદ્યાસ દાથી- ભાઈ દેશાઈ	૦	૪	૦	
૩૨૩	દીપાસવી અથવા દીવા વાઈ	રા કદાનજી મહેમિદ	૦	૦	૬	
૩૨૪	લાન્ડિ મુખા	રા મળીમંદર કમીલાલ	૨	૦	૦	
૩૨૫	મુડનુભાઈ દેવદત્ત આમ ૫ પ્રો.	રા મદ રા રા. હમીદરામ સુર ગામ દેશાઈ	૩	૦	૦	
૩૨૬	કમ્પ કમ્પાન	વે શા. મ. ર. રા પા- મન રાજી કમ્પાનપુર	૨	૮	૦	મંજૂર શાળાઓ માટે.

३२७	कृत्य.	शुभसाते पनांकुधरा सो-	१	८	०	
३२८	साह संपत्तरी कुंडणीया	साधरी. रा. हवश उकाभाभ गंड-	१	०	०	
३२९	पाक शास्त्र भाग १ सो.	पाण्डु. रा. भा. जगन्नाथ हाडा-	०	१२	०	३-११ शाणाओ
३३०	संदर भाग २ सो.	रदास, मोदी, दान-प्रसेदर. संदर.	०	१०	०	भाटे भास डेरी
३३१	मुनाभटेइ स्टेटसूची सोड	रा. मुनीबाब बापुश.	१	५	०	पाकशास्त्र भाग २
३३२	सति सीता.	सो. भांभ नोडार हरि-	०	४	०	भास डेरी
३३३	कलिपिडम्भन शातक.	भांभ. मुनियारदशक गंडणी मु-	०	२	०	भास डेरी
३३४	जनरल जॉर्ज रॉसिंग्टन	प्रकाशक रा. दामोदर सां-	१	८	०	भास डेरी
३३५	नीति निपुण नातगवास.	पलेसाय. रा. हीराचंद भनश.	१	०	०	भास डेरी

J. A. DALAL.

पिदाधिकारी.

देशी केलवगी खातानी मराठी शाळाओमां इयाममां आपवा सांर.
नीचे जणावेलां पुस्तको मंजुर करवामां आवे छे.

अनुक्रम नं.	पुस्तकनु नाम.	कर्ता अथवा प्रकृत कर्ता.	किंमत.		वितोष हकीका.
			र.	आ. प.	
२१८	आरोग्य शास्त्र भा. १ सो.	रा. रा. वालाजी प्रभाकर मोडक.	१	८	०
२१९	संदर भा. जो.	संदर.	१	८	०
२२०	प्राप्त्य संस्था.		१	१२	०
२२१	नीतिशास्त्राचें मुख्यत्व.	रा. धामुदेव गणेश सहस्र-	०	१२	०
२२२	शिक्षण निमांसा.	संदर.	१	८	०
२२३	धर्माची आवश्यकता आणि व्याख्या.	रा. जनार्दन महादेव	१	८	०
२२४	आर्य धर्माचा इतिहास.	रा. जनार्दन महादेव	१	८	०
२२५	मुळांचे-चिमुकले पुस्तको-लय नीतिधर्म पाठ १ सो.	रा. जनार्दन महादेव	१	८	०
२२६	पानपत्राची मोहिम.	रा. जनार्दन महादेव	१	८	०
७	मंतचरित्रे.	रा. जनार्दन महादेव	१	८	०

J. A. DALAL.

पिदाधिकारी.

વતેરેખખર.

ગા. આ. હરેકોવિંદકામ કાન્ડકામ હરેકાવાળાનાં રસેય પુનઃગણી તપીત આં
વૃત્તિઓ—

પાણીપત્ર	૦-૪-૦
દેવી કારીયરીને સંગ્રહ આ. ૨	૦-૪-૦
દેવી કારીયરીને ઉત્તરભાગ આ. ૨	૦-૧-૦
કાચેરી નમરીનો રસંગ્રહ	૦-૧૨-૦
મદોમુરતી મુસાફરી	૦-૪-૦
મે મેરેનો	૦-૬-૦
ગણી રૂપમુદ્રી	૦-૪-૦
મ સમુ વ્ય કરણ	૦-૧-૩
મ નરુ બાગવત	૦-૧૨-૦
મ નરુ મનકોમ્પિન	૧-૫-૦
મ મનકોમ્પિન	૦-૭-૦
નીતિ અને સાંકિત ધર્મ	૦-૨-૩

* ચિન્દવાળી પુનઃક વરોદાનેન્ન પાપામળી અને વાકીના ગીરકેવ મુદ્રાત્વ ધ્યાન
પામીયો કે કોતેવે તરેયા નગરો, નુમ્મક નરુ બાગવત અને નરુમર્યાં કાચેરી બુત
વરોદાકાચેરી કાંઈ કાંઈને, મરતો.

સોતેરી તક-કિમની બેટ.

મહામન-મંડળી.

ઈ મહામન મંડળી ૩૩ નામ મારે મથ દોલના મારે તોરકી કામને મદાર
રમો છે, જેની અંદર મારાન પિના પ્રતીત સપા અરોગિન મગતમ ૧૦૦ મદારનાપતે
તેના કેન્દ્રગણિતો, પ્રધાનો, મદારિયો, મદારિયો, પ્રમોટરની, મદારકાપતો,
મદાર અરોગ, મેર, મગીત મારોગો, વગેરેની મગત, નામકેવ પુત્રો અને સારોગ,
મદારમતીઓ, વાગમન મોરુ તિરુની મદારે અધવા પડિનામે, અને વિરેશો પ્રમોટરનો
પત્રવિદ્યા કલ્પનમગિર વિરનારેક નમકામાં આપ્યા છે, એ મથ મેલના આટ પેટ
૧૫૦૦ પડેનો છે અને તેનાં કલ્પાંત મોમિંગ પુત્ર મેલેના ને મથ પાંચ આમ
વિરનારમાં નેવર મગી મગતેક છે આ મથ વિરનાર મુતે પાત્રિવ શ્રોમત મદાર-
મુત્ર શ્રીમિયાશ્રીરુવ માપકવાડ મનદમાવમેલ મથનેર મથકુરને મેમની
મામ પન્નાનમોરી મથન કરવામાં આવ્યો છે, તેમજ તેના આપગમે એ મથક મગીની
મદાર કાંઈ મદારમાં આપી છે, મનદમાવમા આપ મેરો અને વતન મેલ મેલ મથ-
મથ છે, આ પત્ર વિરનારો-અભિયાષ છે તેરી પની પ્રિયા મોમન વખતમા અપ
મથ છે, આ તેનાં મદમાનો વનીતિ છે, આ મથની તમામ પતો મિદેકે કે ૧૫૦)
દતી ત મુખામ મોરુ, મથનમ પદમાવત મથનમાને મથની વેનામ આપી છે મારે
ને વિરનાર આપ મેમના તમ મુખામ મથકેકેકેકે એવે મનમા મોમકા કિમન
મથન મારે, ૦-૮-૦ મારેકેક મથન, દેવ મથ પ્રતે પડી છે, મારે સવર મથની
તમા મેરો મેરો મેરો મેરો મથની તમા મથનમા મથનમા મથનમા મથનમા
મેરો મેરો મેરો મેરો મથની તમા મથનમા મથનમા મથનમા મથનમા

મ આપકીઆરો. | મંગનકાલ નેરોતમકામ મરેલ.
૧૫૦૦૦૦૦ પાંચ. | ન મારાવિષ કાવરી ૧૫૦૦૦૦૦ કાવરી.

વેડાદરા કલ્યાણવતને સગતી શિક્ષણપદ્ધતિ સાળાની છેવટની પરીક્ષા
એ ૧૮૯૮થી ભવનના મકાનમાં મળે રના સાત વાગતાથી મળે થને,
એકમારેને પરિક્ષામાં મેમરાની પરવાનગી મળી હાય તેઓએ દાખના સાથે
સીએ વખતસર મળવામાં હાજર થવું.

કક્ષા ભવન

વેડાદરા, તા ૧ ૪ ૯૮.]

RAOJI M PATEL

વિનિસંચાલ-કલ્યાણવત

નીચેનાં પુસ્તકો તેના પ્રમિલકર્તા તરફથી મળ્યાં છે તે બદલ
આભાર થયો છે.

કીમત ૩ આ

૧ વૃત્તાનંત તત્ત્વમ્.

૨ ગાય મમાજીય રહસ્ય.

૩ વન્યાકલ્પ

૪ અમેઝી યોગજ્ઞાન.

૫ શિવપદ્માસ્ત્રાંતર્ગત આયતન્ય.

૬ શ્રી સામવેદીય હાન્દોગાનામ્ આન્દિકમ્

આ પુસ્તક વેડાદરામાં પ્રસિદ્ધ કર્તા સેમપરા ત્રિવદી દ્વારા ભવવાનુ

મળશે

૭ નીતિ ગાત્રમાં મૂળવત્-અમેજી વંશરથી તૈયાર કરનાર ગોવિંદભાઈ

આઈ દેવદાસી એ જીન એવળી નાવળપ્રાત ન્યાયાધીશ વેડાદરા નેમ

નીતિ ગોળવત્તાના સાત પુસ્તક છે બાળ શુદ્ધ અને સહેલી છે તથા હાલત

કીમત ૦ ૪-૦૦ વેડાદરામાં ક્રાંતિ પામેલી અથવા નુતન, વિલાસ પ્રેસમાંથી મળશે.

જાહેર અધિકાર.

શિશુશિક્ષણ નીનિગાર-ગુરુતની પાસેમાં તથા હાલ વિનિસંચાલ

૧ (નીનિગાર નીનિગાર) ગાય ગાળામાંથી નીતિ ગાયના પુત્રના કુળથી
નાર તેમજ કીમત ૩ એ બુકકમીનીએ પસાર કરનાર નામ નાવકનાર સરકાર
૧૨ ની આનામ્ મેટલીક નક્કી સપ્તી આ મળે ન રહે ૬ હોને રૂકન ગુરુ નક્કી
ગો દેવદાસી એજીએ નેમ્લે વેળામર મમાદી નેમ નુકલે નામ કી ૬ ૦-૨-૦૦
૦૦૦ મળે તા ૧૧-૧૨-૯૮

મી ૧૧૦૦

તા ૧૬મી.

કીમત ૩ આપુલ મેલવ

૧ ૨૨મીમાસ

या

मय १९५३

ज्येष्ठ

केळवणी

पृष्ठक १०५

भा ८ गा

प्रमि ५३५

छायाचित्र नरसिंहम भट्ट.

२०१२३

१००० १००० १०००

१००० १०००

दोधकवृत्त

अर्थ मळे वर्ळा परम सपाये, ज्ञान मळे सनमान वपाये;
 प्रीति वधे पक्षरे जश सारो, ए शिशुशिक्षण परम अमारो

पुस्तक १० भु ७४ सप्त १८५४ अ ६ ८ भो

नीतिमचन.

(अनुदग्निो अनुवाद)

भनहर

शु विसेष ?

हामा शुचु होय तो शु वयनधी छे विशेष,
 होध होय देहमा तो शत्रुनु शु काम छे ?
 ज्ञानि होय लातरी तो शु देवतानु काम कछो,
 होम साया रनेही त्या शु अ वधनु काम छे ?
 दुर्वेत जे दयमा तो सायनी शत्रु करी ?
 धननु शु काम कछी चिचामा विश्राम छे ?
 हाथ होय तो शु भारे भूषणधी भूषण छे ?
 सत्त्वनी विशात री ? जे कविमानु काम छे
 कोणु पश्ये ?

द्रव्य वधनु धामो कोने नथी भव धयो ?

વિષયી થયો ને કોને આપદા નથી અડી ?
 સુદરીએ કોનું મન ક્ષુભિત કરેલું નથી ?
 કોની દહુ કાળકેરા કરમાં નથી પડી ?
 રાજનો સદાય કોણ વાલેરો થઈને વફ્યો ?
 માગણ થઈને કોને મોટાઈ મોંઘી જડી ?
 દુષ્ટકેરી જાળમાં ફસાયેલો પુરૂષ કોણ
 ક્ષેમ ને કુશળ રહી છટક્યો છેલ્લી ઘડી ?

૨

જીવ.

મિત્ર જીવ મેલ છોડી, શત્રુ જીવ નીતિ જોડી,
 લોભી જીવ દામ તોડી, ઘોડી ઘોડી વારમાં;
 વિપ્ર જીવ માન આપી, નારી જીવ પ્રેમ ધાપી,
 બંધુને સમાન માપી જીવ તું વિચાર માં;
 ક્રોધીને વખાણ કરી, ગુરૂને પ્રણામ કરી,
 મૂર્ખનું લે ચિત્ત હરી વાતના વિચારમાં;
 જ્ઞાની સાથે જ્ઞાન ગાઈ, રસીકને રસ પાઈ,
 શીલથી સકલ લાઈ જીતી લે સંસારમાં.

૩

પામે.

કામી તે કલંક પામે, ચઢ્યો તે નિપાત પામે,
 માગણ લઘુતા પામે, એમાં શી નવાઈ છે ?
 લોભી અપકીર્તિ પામે, ના લડે તે હાર પામે;
 દાષ દેખી પ્રીતિ પામે, મૂર્ખના જે લાઈ છે;
 નિર્ધન કઠગાઈ પામે, શોકથી ઉન્માદ પામે,
 ચિંતાતુર શંકા પામે, ત્યાં શી ચતુરાઈ છે,
 જુગારી તે દુઃખ પામે, દુર્વાકા અપ્રીતિ પામે,
 નિશદિન શાંતિ પામે, જેનામાં લલાઈ છે.

૪

ભૂષણ.

નીતિ તો ભૂમિપતિનું ભૂષણ ગણાય ભારે,
 નમ્રતા સદૈવ છે ઘરેલું ગુણવાનનું;
 લાજ અંગનાનું, ઘરખારીનું ઘરેલું દ્રવ્ય,
 આદ્યજનું શાંતિ, ક્ષમા રૂપી જળવાનનું;
 શરીરનું રૂપ, સ્મૃતિ મનનું ઘરેલું મોહું,
 ઘરનું શિશુઓ ને કવિતા બુદ્ધિમાનનું;

વાણીનું ઘરેલું વખણાય છે પ્રસાદ રૂપી,
સજ્જનને વા'લું છે, ઘરેલું સનમાનનું.

૫

નાહું.

કૃપણથી કીર્તિ નાહી, શુભ નાહા ક્રોધ દેખી,
સત્ય નાહું હન દેખી, ફલ નાહું ફેલથી,
ધન નાહું વ્યસનોથી, સ્થિરતા વિપત્તિઓથી,
સિદ્ધિઓ પ્રમાદ દેખી નાશી ચાવી સોલથી,
નીચતાથી કુલ નાહું મદથી વિનય નાહો,
પુરુષપણુય નાહું છે ખરાખ ખેવથી,
આદર હરિદ્રતાથી મુખ શાંતિ તૃપ્તિથી,
આત્મજ્ઞાન નાહું બંધ મમતાના મેવથી

૬

બુદ્ધિ

રાખનું પ્રતાપ બળ સ્ત્રીનું બળ ચૈવન છે,
માગણનું બળ 'પૂઠે લાગણુ' પેખાય છે,
સંજ્ઞાનનું સત્ય બળ ડોળ તે બસજ્ઞાનનું,
સવચ્છ બોલીનું બળ જગમા લખાય છે,
કુટુંબનું સપ બળ ધન છે સેવાનું બળ,
શુભ તે મહાબળ ઉન્નતિનું કેવાય છે,
ધોડા ધનવાળાનું છે સચય છે રૂઠું બળ,
શાંતિકારી બળ તે વિવેક વખણાય છે

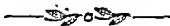
૭

શાંતિ છે

હાથી રમદમાથી શોભે, સર શોભે કમળથી,
રાત શોભે પૂર્ણિમાના ચંદ્રના પ્રકાશથી,
શીતથી ધરૂણી શોભે, વેગથી તુરંગ શોભે,
સુરંગ આગાર શોભે, નિત્યના ઉત્વાસથી,
વાણી શોભે વ્યાકરણે હસ ચક્રવાકે નહી,
સભા શોભે શુભ સદા પડિત મહાસથી,
સુપૂતથી વશ શોભે, દેશ શોભે બૂપનિરી,
ત્રણે લોક શોભે પરમેશ અવિનાશથી

૮

કાઠા પાટિયાં ઉપર આકૃતિઓ દોરવાની આવશ્યકતા.

શિક્ષક અને વિદ્યાર્થીઓને આનુભવિક સૂચના.

(વિકટર, એચ. એ. ના અગ્રેજ લેખ પરથી).

(અ) શિક્ષકોને.

પાઠ આપતી વખતે જે વસ્તુ કે પ્રાણીનું વર્ણન પાઠમાં હોય તેની આકૃતિ કાળા પાટિયાપર દોરવાની ઘણી અગત્ય છે. પ્રથમથી સારી રીતે તૈયાર કરી આણેલું ચિત્ર ઘણું ઉપયોગી નથી, પણ બાળકોના દેખતોજ રૂપરેખાદર્શક ચિત્ર દોરવામાં આવે તે ઘણું જરૂરનું છે. બાળકોમાં ઉત્પાદક શક્તિ હોય છે એ વાત માનસિક શાસ્ત્રથી સિદ્ધ થયેલી છે, અને તેથી તેઓ કોઈ પણ વસ્તુ પોતાની નજર આગળ થાય તે જોવાને ઘણા આતુર હોય છે. તેમની નજર આગળ ચિત્ર દોરવાથી તેમની જિજ્ઞાસા જાગ્રત થાય છે, શીખવામાં તેમને રસ પડે છે, અને તેમની અવલોકન શક્તિ તથા ઉત્પાદક શક્તિ કેળવાય છે. જે છોકરા સારું ધ્યાન આપે તેના બદલામાં તેમને પ્રોત્સાહન કરવાને પાઠ થઈ રહ્યા પછી તેમને પોતાની મેળે તેવી આકૃતિઓ દોરવાની પરવાનગી આપવી, જે તંમે એમ કરશે તો તેઓ કેટલું ધ્યાન આપે છે તે જોઈને તમે આશ્ચર્ય પામશો.

હું હમેશા આ પ્રકારને અનુસરું છું. છોકરા પ્રથમ તેમની મોટાંબૂકમાં પેનસિલથી ચિત્ર કાઢતા અને પછી તેમાં શાદી પૂરતા. શરૂઆતમાં આ પદ્ધતિથી તમને સારું પરિણામ નજરે નહિ પડે; પણ તેથી નાઉમેદ ન થતાં જો આ ક્રમ તમે ચાલુ રાખશો તો આગળ જતાં તમને કેટલો સુધારો થશે છે તે જણાઈ આવશે.

કેટલાક શિક્ષકોને સારાં ચિત્ર કાઢતાં ન આવડતાં હોવાથી તેઓ બેડોળ આકૃતિઓ પાટિયાપર કાઢતાં દાસી થવાના બચથી બીજું છે અને તેથી જરૂર હોય ત્યાં પણ પાટીયાપર આકૃતિઓ કાઢવાનું બિચકુલ માંડી વાળે છે. પણ આ ખરેખરી ભૂલ છે; કેમકે આકૃતિ નજર કાઢવી, તેના કરતાં તે ગમે તેવી બેડોળ કાઢી હોય તો પણ ઠીક. પાટિયા ઉપર આકૃતિઓ કાઢવા માટે ચિત્રવિદ્યામાં કુશળ કોરીગર થવાની કાંઈ જરૂર નથી. ટ્રેનિંગરૂલોમાં હસ્તાવલેખનનો વિષય દાખલ કરવાથી શિક્ષકોની આ સુસ્ફેટી હવે નાંશે પામવાની આશા છે. શાળાઓમાં પણ આ વિષયનું શિક્ષણ આપવાની ગોઠવણ શાળાખાતાના અધિકારીઓ કરે એ હમજવા જેવું છે.

પાટીયાપર જે આકૃતિઓ કાઢવામાં આવે તેમાં સ્વચ્છતા અને પ્રમાણ ઉપર વિશેષ ધ્યાન આપવાની જરૂર છે. વાર્તાવિક પ્રમાણ ઉપર ધ્યાન ન આપવાથી બાળકોના મન ઉપર પદાર્થની આકૃતિની તેવી છાપ પડશે, અને પાછળથી તે છાપ ભૂસાવી સુસ્ફેલ પડશે. શિક્ષકે આ કામ માટે દરરોજ થોડાક વખત આકૃતિઓ કાઢવાનો અભ્યાસ કરવો. આમ કરવાથી પ્રમાણ શુદ્ધ આકૃતિઓ કાઢવાની ઝડપ વધશે. વાચન પુસ્તકોમાં કેટલીક એવી રૂપરેખા દર્શક આકૃતિઓ કાઢેલી હોય છે તેની નકલ કરવાનો અભ્યાસ કરવાની અહીં બલામણુ કરવામાં આવે છે.

(આ) વિદ્યાર્થીઓ માટે.

આધુનિકો અને વિદ્યાર્થીઓના અભ્યાસનો ઉપયોગી ભાગ છે પણ દુર્લભથી આ ભાગનું ઉપર જોઈએ તેટલું સ્થાન આપવામાં આવતું નથી જુગોળવિદ્યા શીખવનારને નકરો દોરવો જોઈએ ઉપયોગી છે, તેટલુંજ ઉપયોગી બીજી મામતોને માટે આધુનિકો સેખન છે ઝાળામાં અભ્યાસ કરનાર અથવા ખાનગી અભ્યાસ કરીને પરીક્ષામાં તેવાર ચનારા વિદ્યાર્થીઓ પોતાની નોટબુકમાં તેવી તેવી આધુનિકો દોરવાનો અભ્યાસ કરે એ તેમને ધણું ફાયદાકારક છે, પણ તેવી નોટબુક કાચિતજ જોવામાં આવે છે એ ધણુ રોચનીય છે, ખરું પૂછે તો જોઈએના સ્વમિજીક તેવા કામ તરફ ટેલકાક શિક્ષક નાપસદગી જતા-વી તેમને તેમ કરતા અટકાવે છે. જોઈરાને નકલ કરવાની રેવ હોય છે. એ રેવનો સદુપયોગ કરીને પાઠમાં આવેલી વસ્તુઓનું આધુનિકો સેખન તેમને ઉમેળવ મળે તો તેઓ નોટબુકમાં નકામાં ચિત્રે ઝાળા અટકશે અને શિક્ષકને મદદ મળશે.

જુગોળવિદ્યાનો પાઠ આજનો હોય ત્યારે વિદ્યાર્થીએ રેલ, ખડકે પ્રાતના નકલાની હદ જતાવનારી કીટી પ્રથમ નોટબુકમાં ચીતરવી અને પછી જમજેમ તેમાંના નદી, ચર્વ-ત, કે મામ શીખવામાં આવે તેમ તેમ તેમાં થોડા જગોએ દાખલ કરતા જવું પરીક્ષાને માટે તેવાર ચવાને નકરો જોઈને તેમાંના સ્થાન પાદ રાખવામાં આવે છે તે કરતાં આ રી-તથી સ્થાન વધારે પાદ રહે છે. આવી રીતે એક નકરો પુરો ધાય એટલે ફરીને વગર જોષે બીજો નકરો ટાંકવો અને તેમાં સ્થલાદિ લખવા. પેટલ સાથે મેળવી જોતા તેમાં કયા કયા જૂલ થયેથી છે તે માલમ પડશે અને સુધારા કરવાનું બની આવશે જો કોઇ રેલવે, ફરિ-યા કિનારો, કે ખુરકીનો માર્ગ તમે જોઈતા હોવો તેનો પણ નકરો ચીતરો તમે અભ્યાસ કરો તો તે વધારે દિલકારક થશે.

હિતકાસના પાઠમાં આધુનિકો સેખનનો જાણે ઉપયોગ નથી તો પણ જો કોઈ જગાઈ નાં સ્થળ કે એવીજ બીજી જગાઓ તેમાં આવતી હોય તો જરૂર નકરો કાઢીને પછી હિત-કાસ પાંચવે, કે જેથી કપુ જરાકર કયા હવું, કયાથી ક્યાં ચકુ, રાત્રીએ કયા મથા, ક્યાં જરૂરને સ્થળનો કેવો લાભ મળી શકે તેમ હવું, હત્યાદિ સ્થાનમાં આવશે જાણેતા નક-લાઓ સંલિખ હોય છે માટે આવે પ્રસંગે હિતકાસમાંના વર્ણન પરથી તે સ્થળનો નવીન વિસ્તૃત નકરો ઉપજાવી ઝાળવાની જરૂર છે.

રસાયન, વનસાઅ જૂનર, અને બીજી વિદ્યાઓ શીખના ની નોટબુકો આધુનિકો આથી જરૂર હોવી જોઈએ એ નકરો સમજવું કે જો કોઈ વિદ્યાર્થી પુરકજ આધુનિકો ઝાળા સિવાય વિદ્યાનો અભ્યાસ કરે છે તે પરીક્ષામાં સારો દેખાવ આપી શકેનો નથી.

પરીક્ષા વખતે લખાવેલા પ્રશ્નો હલર કેવળ વર્ણનથીજે આપે છે, તેના ક્રતા સ્વચ્છ આધુનિકો કાઢીને તે હલર સ્વચ્છ સમજવજ એમ આપે હોય તો પરીક્ષક એકાં તેને વ-ધારે દોઢાં આપે છે.

કાવ્યદોષ.

ઘણાક માણસોને કવિતા વાંચવાની પ્રીતિ હોય છે, અને તેથી તેઓ સારાં કાવ્યો ગુજરાતી ભાષામાં શોધે છે. કોઈ વખત તેઓ સારાંમાં કાવ્યના ગુણદોષ પણ તપાસવાની ઇચ્છા કરે છે, પણ ગુજરાતીમાં તેવા સાહિત્યના અંધ વિરલ હોવાથી કવિતામાં દોષ કેવા કેવા પ્રકારના બની જાય છે, અને તેવા દોષને કયા લક્ષણથી ઓળખવા, એ વાત તેઓ જાણતા નહિ હોવાથી ક્ષોભદક્ષિત ગુણદોષ માને છે, અને તેટલા ઉપરથી સંતુષ્ટ પામ છે. ઘણાક જણને ગુજરાતી કવિતાની પરીક્ષા કરવાની જરૂર પડે છે. તેમણે જે સંસ્કૃત ભાષાના સાહિત્યનું યથાવત્ અધ્યયન કર્યું હોય છે તો તો કવિતાના દોષ તદનુસાર પારખી શકે છે; પણ કેટલાક વિદ્વાનોને વિદ્યાની તે શાખા તરફ ઝાઝું લક્ષ આપવાની અનુકૂળતા નહિ બની આવવાથી તેવે પ્રસંગે જોઈએ તેટલી દક્ષતા એ કામમાં બતાવી શકતા નથી. કોઈ વિદ્વાન કહે છે તેમ સી અને કવિતાને અનેક રીતે સદૃશ દ્રવ્ય સાગવાનો સંભવ છે, તથાપિ પતિવ્રતા સ્ત્રીના પેઠે કસોટીથી નિર્દોષ મનાવલી સી અને કવિતા પ્રત્યે કોણ માનની લાગણીથી નહિ જુએ. અરજુ. સંસ્કૃત મંથોમાંથી ઉતારો કરી કેટલાક મહત્વના કાવ્યદોષ વાંચનારની માહિતી ખાતર અહીં આપીએ છીએ:

દોષતુ' લક્ષણુ--કાવ્યદોષતુ' લક્ષણુ વિદ્વાનો વિવિધ રીતે કરે છે. કેટલાક કહે છે કે " ગુણોનો અભાવ તે દોષ." કાવ્ય ગુણો ન હોય એટલે અર્થાત્ જે રહ્યું તે દોષમય છે, એ ઉપર કહેલી વ્યાખ્યાને નાપસંદ કરી જીજ્ઞે વિદ્વાન કહે છે કે " ગુણોત્ત્વ પ્રતિબંધનકરણ તે દોષ." અર્થાત્ જે વસ્તુ કવિતામાં હોવાથી કવિતાના ગુણો નાશ પામે છે કે જણાતા નથી, અથવા જે વસ્તુ કવિતામાં ન હોત તો જે રહેત તે ગુણજ રહેત, તે વસ્તુને કવિતાનો દોષ કહે છે. પણ એના કરતાં આ લક્ષણુ વધારે સ્પષ્ટ છે:—જે વસ્તુ શબ્દમાં કે અર્થમાં હોઈને તે ચિત્તમાં પ્રવેશ કરવાથી કવિતાની રમણીયતા ખંડિત થાય છે, તે વસ્તુને દોષ કહે છે.

કેટલાક દોષ કવિતાના શબ્દમાં હોય છે, કેટલાક વાક્યમાં હોય છે અને કેટલાક અર્થમાં હોય છે. એ ઉપરથી આપણે કાવ્યદોષના પદ્ધતિ, વાક્યદોષ, તથા અર્થદોષ એવા ત્રણ પ્રકાર પાડી અનુક્રમે ગુજરાતી ભાષાને જંધબેસતા મુખ્ય મુખ્ય દોષ સંક્ષેપમાં બતાવીશું.

પદ્ધતિ.

દુર્લભિકટુ—જાનને, કઠોર લાગે એવા શબ્દ કે અક્ષરોના સમુદાય. ઘણુંકરીને અધોર્થ ગદ્યાપ્રાણ અક્ષરો એવા હોય છે.

૨ અપ્રયુક્ત—વ્યાકરણના નિયમથી વિરૂદ્ધ. જેમ, " ગઈ હોઈરી હોકરો હાથ-માંથી." ' ગઈ ' ને ટેકણે ' ગયાં ' જોઈએ.

૩ અસમર્થ—જે કહેવાનું તાત્પર્ય છે તે વિષયના અર્થની પ્રતીતિ ઉત્પન્ન કરવાને અસમર્થ. જેમ, હોંક કરે છે કામ શું? " અહીં કહેવાની મતલબ એ છે કે, " શું કરવા

જુએ છે ? ” પણ લોક શબ્દનો પ્રચલિત અર્થ જુદો. દોષથી ‘ જોવાના ’ અર્થની પ્રતીતિ તેથી ઉત્પન્ન કરવામા એ શબ્દ અસમર્થ થાય છે.

૪ નિહિતાર્થ—પ્રસિદ્ધ અર્થ વાચક શબ્દ મૂકીને અપ્રસિદ્ધ અર્થનું નિરોધાન તે નિહિતાર્થ. જેમ, રાતો રાત કહેવો. દોષ ત્યા ‘ શૌણિન ’ શબ્દ ચક્રવાથી, શૌણિનનો અપ્રસિદ્ધ અર્થ ને રાતે રગ તેનું, તેના પ્રસિદ્ધ અર્થ ‘ લોહી ’ વડે નિરોધાન પાપ છે.

૫ અનુચિતાર્થ—જે શબ્દ અનુચિત^૨ અર્થનો બોધ કરે છે તે શબ્દને અનુચિતાર્થ કહે છે અર્થવૃદ્ધિની^૩ પદાર્થમા વિરૂપતાનો બોધ કરનાર^૪ વર્ણન તે અનુચિતાર્થ કહેવાય જેમ, “ આ સ્ત્રી અદ્યુત રસરૂપી આત્મી કાળો હૃદય કીડારૂપી કાલુક કરનારી વાનરી જેવી શોભે છે ” અહીં આ વાનરી એવું રૂપક મૂકવાથી આત્મી વિરૂપતાની બ્જા થાય છે, માટે એ ‘ અનુચિતાર્થ ’ નામે ધરદોષ છે.

૬ નિરર્થક—જે શબ્દો માત્ર પાદરજીને માટેજ મૂક્યા દોષ તે કવિતામા કાઇ વિશેષ ચમત્કારજનક ન દોષથી નિરર્થક દોષને દોષ રૂપ છે જેમ “ આવોજ, બેસોજ, કામે પધારો ” એમાં જ નિરર્થક છે, માટે તે દોષરૂપ છે.

૭ અવાચક—જે ઉપસર્ગના યોગરહે જે માત્રનો જે અર્થ ધતો દોષ તે અર્થમાં તે ધતુ તે વૃષસર્ગવિના વાપરવો, તે અવાચક નામે દોષ છે, કેમકે નેથી જે અર્થ જાણના લક્ષમાં આવવો જોઇએ તે આવતો નથી જેમ કે, “ રાત્રુ સમજા રૂપ તે હુરે છે ” અહીં ‘ સહુરે છે ’ જોઇએ. તાત્પર્ય કે ત્યા અધિક કહેવાની જરૂર છે ત્યા ન્યૂન પ્રયોગ કરવો અથવા વિપરીત પ્રયોગ કરવો તે અવાચકત્વ કહેવાય છે.

૮ અસ્તીત્વ—આ દોષ ત્રણ પ્રકારનો છે, લક્ષ્યજનક અસ્તીત્વ, છુગુસ્તાજનક અસ્તીત્વ, અને અમમજનક અસ્તીત્વ, જેમ, “ કાન્તાના નાશમા વાસુ આનહો હેનુ કેમ યાવ ” એમા કાન્તાનો વિરુદ્ધ કહેવાને કામે નાશ કહ્યો છે, એ અમમજ છે; વાસુ શબ્દથી અપાનજાયુ સમજાય એમ છે માટે એ છુગુસ્તા છે, અને હેનુ શબ્દ પુલ્લિંગ બોધક છે માટે લક્ષ્ય દોષ છે.

આ દોષ અનિત્ય છે, માટે હુદારૂપ અને કરૂણમાં ને દોષ નથી, પણ ગુણ છે.

૯ સદ્વિગ્ધ—જે પદ કે વાક્યથી અનેક અર્થનો બોધ થતો દોષ, અર્થાત્ જે પદથી અર્થમાં સદેહ ઉત્પન્ન થતો દોષ, તેને સદ્વિગ્ધ દોષ કહે છે. જેમ, “ શરીમાહે વાનથી ફીસ કપે ” એના બે અર્થ થઇ શકે. શરીમા જે વાન ચાલે છે તેથી મન કપે છે, એ એક; અને શરીમા જે વાસુ વાય છે તેથી શરીર કપે છે એ બીજો. અહીં વાન તથા ફીસ શબ્દોનો કપો અર્થ મદજી કરવો એ સદેહ રહે છે માટે એ સદ્વિગ્ધ દોષ છે.

શ્લેષરચનામાં આ દોષ ગણાય નહિ.

૧૦ અપ્રતીત—જે અર્થ મારા વગેરેમા અપ્રસિદ્ધ હોઈને શાસ્ત્રમાજ પ્રસિદ્ધ દોષ—અર્થાત્ અત્યુક શાસ્ત્રની પરિભાષાનો શબ્દ યોગ્યવો તે અપ્રતીત દોષ જેમ, ‘ વીના-ગુમા ’ શબ્દ માત્ર ન્યાયશાસ્ત્રમાજ પ્રસિદ્ધ છે, માટે એ શબ્દની કાવ્યમા યોગ્યતા દોષ રૂપ છે. તેમજ ‘ અપાગય ’ શબ્દનો અર્થ યોગશાસ્ત્રમા કહેલો છે તેજ સેવો, એ પણ અપ્રતીત દોષ છે ઈત્યાદિ.

(અર્થ)

ગણિતની યુક્તિઓ.

સરવાળા અને બાદબાકી.

ગણિતનો વિષય નાનાં છોકરાંને નીરસ લાગે છે. પણ જો તેમાં કેટલીક યુક્તિઓ કામે લગાડી હોય તો તેને રસમય કરી શકાય છે. સરવાળા અને બાદબાકીના સંબંધમાં ઉદાહરણ તરીકે કેટલીક યુક્તિઓ અહીં બતાવી છે, જે નાનાં છોકરાંને સમજાવવાથી તેમને આનંદ થશે, એમ અમારું માનવું છે:-

૧. નાનાં છોકરાંને સમજાવવું કે ૧-૩-૫-૭ વગેરે આંકડા એકી સંખ્યા કહેવાય છે; અને ૨, ૪, ૬, ૮, વગેરે બેકી કહેવાય છે.

૨. બે એકી આંકડાનો કે બે બેકી આંકડાનો સરવાળો બેકી આવે છે. $૪+૬=૧૦$, $૫+૭=૧૨$.

૩. એકી અને બેકી આંકડાનો સરવાળો એકી આવે છે. $૩+૪=૭$.

૪. નવમાં કોઈ આંકડો ઉમેરીએ તો સરવાળાનો એકમ ઉમેરેલા આંકડા કરતાં એક ઓછો થાય છે. $૯+૮=૧૭$. જવાબનો એકમ ૭ એ ઉમેરેલા ૮ કરતાં એક ઓછો છે.

૫. કોઈ બે પાસેના આંકડાનો સરવાળો, તેમાંના નાના આંકડાની બમણાઇમાં એક ઉમેરિયે તેની બરાબર થાય છે. $૬+૭=૧૩$ એટલે $૬\times ૨+૧=૧૩$.

૬. એકીમાંથી એકી કે બેકીમાંથી બેકી બાદ કરતાં બાકી બેકી રહે છે. $૬-૪=૨$; $૯-૭=૨$.

૭. કોઈ સંખ્યામાંથી ૯ બાદ કર્યા હોય તો બાદબાકીનો એકમ બાકાંકના એકમ કરતાં એક વધારે આવે છે. $૧૭-૯=૮$, અને તે ૧૭ માંના ૭ માં એક ઉમેરીએ તેની બરાબર છે.

૮. મોટી સંખ્યામાંથી નાની સંખ્યા બાદ કરતાં પ્રથમ નાની સંખ્યા ૧૦ માંથી બાદ કરી બાદબાકીમાં ફક્ત ઉપરના આંકડા ઉમેરી દેવા. જેમ, ૧૫ માંથી ૮ બાદ કરવા હોય તો $૧૦-૮=૨$, અને $૨+૫=૭$. એજ પ્રમાણે ૧૯ માંથી ૮ બાદ કરવા હોય તો, $(૧૦-૮) + ૯=૧૧$.

શાલોપયોગી પત્રો.

(પૃષ્ઠ ૯૦ થી ચાલુ.)

પત્ર ૩ જો.

શિક્ષણની અસર ક્યા પ્રમાણમાં થાય છે ?

મિત્રમણિ 'મોહન,'

તારો પત્ર મળ્યો છે. તને સારી રાખા મળેલી જોઈ તને જેવો આનંદ થાય છે, તે-

" રાજ્યનગર- " સોમવાર.

(રાત્રીના દસ વાગે)

બોજ બચકે તેથી પણ વિશેષ મને આવડે યાવ છે કારણ, તને ત્યાં સિદ્ધાંતના અનેક જા-
તના અનુભવો થશે ને તેનો સામ મને મળશે. જેમ જેમ જેવા જેવા અનુભવો યાવ, તેવા
તેવા મને હરહમેસાં પુ' સમજાનો રહીશજ અને પણ યોગ્ય વખત પછી તેવા અનુભવોનો
ઉપયોગ કરવાનો-વિશેષ તરીકે અનુભવો લેવાનો પ્રસંગ આવે તેમ છે, તે હું કદા જાણતો
નથી !

બાપ, મહં કાલે રાત્રીના પાછલા ભાગમાં એકદમ ઉધ્ ઉધી મહં વાચવા હકવાનો
વિચાર મને હતો પણ હડી સકાયું નહીં. પાછી નિદ્રા આવી નહીં-એમ ને એમ શયનપર
પડ્યો રહ્યો. રથજ સરીર સ્થાનપર અને ખેસાડી મન જુદા જુદા તરફો બણી, એમ જ-
નિમજ્જા થઈ ગયા. મન અનેક તરંગોને મળી આવી પાછું “ કેળવણીની અમર ક્યા પ્ર-
માણ્યતા થતી હશે ? ” આ પ્રશ્નને બેઠ્યું તત્કાલ મળી અનેક વિચારો કર્યા, તે હમેશાં શાક
રાખવા જેમ મને લાગે છે તે એવ કે:-

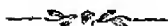
“ સહીવાર માણસોને બીજની સાથે સરખાવવામાં આવે છે જેમકે બીજમાં જેમ
આપું જફ સમાયવું છે, તેમજ બાળકમાં આપું મનુષ્ય સમાયવું છે. પણ આ પ્રમાણે કહે-
વું જાણી નથી. જેઓ આ પ્રમાણે સખામણી કરે છે, તેઓના હેતુ એમ હશે કે, ‘ બીજ-
માં જેમ અમુક યુલો રહેલા હોય છે, તે યુલો તેનો ચોખ ખેરાક મળે વૃદ્ધિ પામે છે; તેમજ
મનુષ્યમાં પણ અમુક અશી સદયુલ્લુ થા ફૂંચવાના રહેલા હોય છે, કે જે તેને ચોખ ખેરાક
મળેથી વૃદ્ધિગત થાય છે. ’ પણ આ સરખામણીમાં એ તપાસવાનું છે કે, મનુષ્યમાં અમુક
અશી ઉપરાંત કંચા, કુદિ, નીતિ, વગેરે શકિતઓના અશી રહેલા હોય છે, અને બીજમાં
તેનું કશું દોળ નથી મનુષ્ય એ સામાજિક એટલે સમાજમાં રહેનાર પ્રાણી છે, અને તેથી
તેના પર દરેક મનુષ્યની અસર થાય છે બીજના ઉપર કાષ્ટ દરેક જફની અસર થતી જ-
ણાતી નથી પણ મનુષ્યની અસર સબ ધે પણ એમ પ્રજા ઉટે છે કે, ‘ મનુષ્યને સમાજથી
—આસપાસની સ્થિતિથી જે અસર થાય છે, તે બધા મનુષ્યોને એક સરખી રીતે ન થતા
કાણે એકી, કાણે વધારે એમ કેમ થવું હશે ? શું સમાજની અસર સમાજથીજ થાય
છે કે મનુષ્ય બધી સ્થિતિઓમાંથી પોતાની ચોખતા પ્રમાણેજ અસર મહણ કરી લે છે ?
અર’ તો એ છે કે, મનુષ્ય પોતાની ચોખતા પ્રમાણેજ આસપાસની સ્થિતિમાંથી-સમાજમાંથી
અસર-ફૂંચવું થા સદયુલ્લુ લે છે રાખતા તરીકે એકજ વર્ગમાં સાધેજ શીખનારા વિધાર્થી-
ઓમાં સહીવાર એવું અને છે કે, એકજ એક સિદ્ધાંતના તેના તેજ બોલોમાંથી કેટલાએક
વિધાર્થીઓ વાણે શાક રાખે છે, કેટલાએક રાખેજ શાક રાખે છે; કેટલાએક વિચાર કરી-
ને શાક રાખે છે, અને કેટલાએક તે ઉપર પોતાના આસપાસના-આગળ ઉપરના વિચા-
રો સાથે મેલેલા યાનને સંબદ્ધ કરીને તેમાંથી ચોખ સાર ખેચી લે છે એમ દરેક પોતાની
ચક્ષિ-ચોખતા પ્રમાણે સારા થા નરસામાંથી સાર ખેચે છે. કંઈ સમાજ-આસપાસની
સ્થિતિથીજ એ અસર મળે છે, એમ કહી સકાય નહીં. આસપાસની સ્થિતિ બમે તેથી
સારી હોય તો પણ મનુષ્ય-કે જેમાં જાનમાંજ અરાખ અસર યુલો વધારે હોય તે અ-
રાખજ થઈ શકે છે એમ પણ જાણેજ છે, કે એકને એક સરખી સ્થિતિમાં ઉછરેલા બે બા-
ળકો પણ સરખી સ્થિતિનાં નીવડતા નથી જ્યારે એક રાખ્ય ચવાવ છે ત્યારે બીજો તેનો

નાશ કરવાને મથે છે; એક જ્યારે નવી શોધમાં આગળ વધવાનો ઉત્સાહી છે ત્યારે બીજો જુની શોધનો પણ નાશ ઇચ્છતો જણાય છે. એક જ્યારે વિદ્યાનો પ્રસાર કરવા ધારે છે ત્યારે બીજો તેનો તિરસ્કાર કરી અન્ય જનોને વિદ્યાથી દૂર રાખવા સતત ઉદ્યોગ કરતો હોય છે; એક જ્યારે પૈસાને સુખનું સાધન ગણે છે ત્યારે બીજો આખર—કીર્તિ—ને સુખનું સાધન ગણે છે; એક જ્યારે ઉદ્યોગને ચાહે છે ત્યારે બીજો નિવૃત્તિને ઇચ્છે છે. આમ ઘણાના સંબંધમાં વિવૃત્તિ થતી દૃશ્ય થાય છે. આ ઉપરથી હવે એટલું તો સ્પષ્ટ થાય છે કે, મનુષ્યો—આજકાલ પૌતાની ઇશ્વરદત્ત બક્ષીસ પ્રમાણેજ આગળ ઉપર વધી શકે છે—યોગ્ય-યોગ્ય પ્રયત્ન કરી શકે છે, ”

“ હવે શંકા એ આવે છે કે, ‘ જ્યારે યોગ્યતા પ્રમાણેજ સંવૃદ્ધિ થઈ શકે છે; ત્યારે કેટલાએક સમર્થ શિક્ષકો કેટલાએક વિદ્યાર્થીઓ કે જે ઘણાં વર્ષ દુર્ગુણી રહેલા હોય —તેઓને પણ આગળ જતાં સદ્ગુણી કરી દેજે તે શકી? જો યોગ્યતાનો પ્રતાપ હોય તો તેમાં ફેરફાર થાયજ કેમ ? ’ આ શંકાનું સમાધાન એવી રીતે થઈ શકે છે કે, ‘ મનુષ્યમાં મૂળ કેટલાંએક બીજ હોય છે, એ તો નક્કીજ. બીજ શા પ્રમાણમાં સારાં યા નરસાં હોય છે, તેને શોધવું એ માનુષી શક્તિની બહાર છે, એટલે તેનો નિર્ણય આપણાથી કરી શકાય તેમ નથી; તો પણ તે પ્રમાણને જે પ્રમાણે આસપાસથી વિકાસ મળી શકે, તે પ્રમાણે તેનું પ્રદેશન થઈ શકે છે. જો સદ્ગુણના અંશોને વધારે વિકાસ મળી શકે, તો તેમાં જે દુર્ગુણના અંશો જન્મથી-મૂળથીજ મળેલા હોય છે તે દબાઈ રહે છે, અને મનુષ્ય સદ્ગુણી થઈ પડે છે. જો દુર્ગુણના બીજને વિકાસ મળી શકે તો મનુષ્ય દુર્ગુણી થઈ જાય; અને તેમાં જે જન્મથીજ સદ્ગુણનાં બીજ હોય તે પ્રચ્છન થઈ જાય. તેજ પ્રમાણે જે માણસ સમર્થ શિક્ષકની પાસે સુધરી શકે છે, તે માણસના સંબંધમાં સમજી શકાય. કારણ કે તે માણસ જ્યાંસુધી સર્ગર્થ શિક્ષકને ગળ્યો નહોતો, ત્યાં સુધી તેનાં બીજનાં બીજો વિકસ્યાં હતાં, જ્યારે સમર્થ શિક્ષકને ગળ્યો ત્યારે યોગ્ય મનુષ્યત્વનાં બીજ વિકસતાં મૂળ વિકસેલાં બીજ કરતાં પણ નવા બીજનું પ્રમાણ વધી પડ્યું, તેથીજ તે સુધરી—સદ્ગુણી થઈ શક્યો ”

“ ત્યારે કેળવણી પર કેટલી શ્રદ્ધા રાખવી ? આ પ્રશ્ન દૃષ્ટિ મર્યાદા સામે ખડો થાય છે. માત્ર કેળવણીથીજ સારું થઈ શકે છે, ફક્ત કેળવણીજ ‘ જે કંઈ કરે છે ’ તે કરી શકે છે; એમ કહેવું એ તો અતિશયોક્તિ જણાય છે. કારણ કે એવા પણ દાખલાઓ બનેલા છે કે, જે મૂળથીજ દુર્ગુણી હોય, તે કેળવણીથી પણ સુધરી શક્યા નથી. વળી કેટલાએક કેળવણીથી સુધરી શક્યાના પણ દાખલાઓ આપણે જોઈએ છીએ. પરંતુ બધા કેળવણી-થીજ સુધરે છે, એમ કહેવું એ જરા ભારે પડતું ગણાય. મનુષ્યને સુધરવાનો આધાર તેની ઇશ્વરદત્ત યોગ્યતા ઉપર છે, એ વાત હમેશાં ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. કેળવણીથી કંઈ થતું નથી એમ કહેવું એ પણ કેળવણી ઉપર આરોપ મૂક્યા જેવું થાય છે. કારણ, કેળવણી સારી યા નરસી જેવી મળે તેવી અસર કરી શકે છે. પણ સ્વાભાવિક યોગ્યતા કેળવણી-થી નહીં થઈ જાય છે, એમ કહી શકાય નહીં. ”

રંગનો ઉપયોગ.

(પાઞ્ચમા અકથી ચાત્ર.)

રંગના રંગનાના હડા પાત્ર રંગીત કરવા.

આજકાલે રંગનાના હડા રંગીત કરવાથી કેટલોક કાચદો છે આ પરથી આપણે આજકાલે રંગની પાકી ખાની કરાવીએ છીએ. જેમ, રાના રંગનો હોય જે છાંદસ પાસે દોષ તેવા હિમા થાયો ત્યારે આજકાલે તમતજ પોતાનો હડો જોઈ હિમા થશે ને આ મુજબ આપણે મૂળ નેમજ નિશ્ચ રંગ આજકાલે રંગનામાં શીખવી શકીશું ને તેમાં બીજાકુલ મહેનત પડશે નહિ માટે આ રંગણે દરેક શિક્ષક ભાઈઓએ કરવા ચૂકવું નહિ શાળામાં છોકરાઓને સીધા જેસરન માટે રંગની લીટીઓ કાઢી આપી હોય તો તેથી કાચદો છે. એવી છોકરાઓ સરખા મેનતા શીખે જ, તથા વ્યવસ્થાનો ગુણ સમ- વાય છે.

શાળાની લીટી તેમજ જમીન ઉપર રંગીત લીટીયો તેમજ ચિત્રો કરવા કારે તો થાય.

બીજી, શાળાને ગોઠાવવાનું તેમજ દીવાલની કરવાને શાળાની લીટી ઉપર રંગો- રંગી ચિત્રો કાઢવા કિંવા મુશીબિત રંગ લગાડવો, જેથી શાળા દીપી નીકળે ને આજકાલે પણ ચિત્રો જેવાની સાલચણી શાળામાં વહેવા વહેવા આવે એથી હાજરી પત્ર સારી રહે બી- જી વધારે સૌભાગ્ય કરવાને માટે રંગોર માં લાદીથી બોધક વાક્યો, જેવા કે, 'સલજેવ જ્ઞાનિ' 'સાયને આંત્ર નથી' 'જ્ઞાન એ શરૂઆતનું બૂબલુ છે.' 'પરોપકાર જેણે એકે વધુ પુણ્ય નથી' 'અનિ સોમ તે પાપનું મૂળ' વગેરે લખવા કેમકે તે વાક્યો છોકરાઓ પાસે ને તે પ્રમાણે વર્તવા શીખે તો યોગ્ય કાચદો છે દરેક શિક્ષક ભાઈઓએ પોતાની શાળામાં મળત પ્રમાણે તકાઓ અગર બોધક વાક્યોના પાટીયા અવરજવ કરવા, એવી ચારી ખાસ બનાવવું છે.

શાળામાં રંગનું એક નાનું સરખું સંમદરથાન રાખવું.

શિક્ષક કારેતો શાળામાં એક નાનું સરખું રંગના સંમદરથાનમાં બધી રંગની ગોળી અને ચૂડી રાકે જેમકે, રંગીત હડા (કિના કિંવા રોગ્યો ગુમેલા), મુજાખતુ જાડ તેમજ પૂલ (રંગીત કાગળોનું), મેવલનુષ્ય (મૂળ તેમજ નિશ્ચ રંગનું બનાવેલું), રંગ પાટખવાને માટે રંગીત ચરકડીઓ, તેમજ રંગીત બમરડાઓ.

આ સંમદરથાન પરથી આપણે નાના બાળકોને આ રજાણો રંગ, તેમજ આ રંગ મળીને રજાણો રંગ થાય છે એમ કહેવા કરતાં તેઓ પોતાની મેળે જડપથી બોજખી શકશે.

પદ્ધતિ—આંખ તથા અગવ્યાગથી રંગ જોઈ શકાય છે.

રંગ શાળી જોઈ શકાય છે. એમ પણ વખતે પ્રશ્ન કરવો કારણ કે આજ'ના.

કાને આપણે વિચાર કરતાં શીખવીએ છીએ. આવા પ્રશ્ન પૂછી બાળકો પાસેથી જવાબ માગવો. પણ જો તેઓ જવાબ આપી શકે નહિ, ત્યારે સૂચક પ્રશ્નથી પૂછવું કે આ કયો રંગ છે ? લાલ. તેને કહેવું કે તમારી આંખો બંધ કરો; પછી પૂછવું કે આ કયો રંગ છે ?

આ પ્રશ્નને તેની પાસેથી “ આંખ તેમજ અનુવાણથી રંગ જોઈ શકાય છે ” એમ સાબીત કરી બતાવવું. આવા પ્રશ્નો કરવાથી બાળકોને વિચાર કરવાની ટેવ પડે છે.

ઉંચા ધોરણ માટે—સૂર્યની અંદર દરેક જાતના રંગો રહેલા છે, આ વાત મેઘ-ગતુષ્ય ઉપરથી સાબીત કરી બતાવવી. આ તથા આપું પરચુરણ ગ્રાન બીજા ધોરણમાં આપવું.

રંગનું શિક્ષણ.

કેટલેક ઠેકાણે રંગોનું શિક્ષણ પ્રકૃત પોપટીયુંજ અપાય છે. જેમ કે, આ રાતો રંગ, આ પીળો, એમ શિક્ષક મોઢેથી કહી દઈ છેકરાઓ પાસે ગોખાવે છે. પણ ખરું જોતાં શિક્ષકે પ્રથમ સૂચક પ્રશ્નો પૂછવા ને તે પરથી મૂળ વાત ઉપર બાળકોને ઉતારવા. અને તેમ કરી આપણો હેતુ પાર પાડવો. આમ થાય તોજ બાળકોને બરાબર યાદ રહે છે, તથા રસ પડે છે.

પદ્ધતિ.

હવે સૂચક પ્રશ્નોપડે કેવી રીતે શીખવવું તે તરફ જરા વિચાર કરીએ. ધારો કે, બાળકોને આપણે હીસો, નારંગી, તેમજ જાંબુડીઓ, આ ત્રણે મિશ્ર રંગો શીખવવા છે. હવે આપણી પાસે ત્રણે રંગો છે, પણ બાળકો તેમનાં નામ જાણતા નથી.

આપણે પ્રથમ પ્રશ્ન કરવો કે, બાળકો ! તમને આ ત્રણે રંગમાંથી કયો રંગ વધારે ગમે છે ? બાળક—(આંગળથી બતાવીને) પેલો. તમે એ રંગ જોતું કંઈ દીઠું છે ? હા, પોપટ. આ સામું શું છે ? જાડ. ત્યારે તેનો રંગ કેવો છે ? આ રંગ જોવો. તમને તેનું નામ કહું ? હાજી. તે રંગનું નામ લીલો કહેવાય છે. કમ ? ત્યારે કયો રંગ તમને વધારે ગમે છે ? લીલો. આ પ્રશ્નો રંગની સમજ પાડવાથી તે કોઈ દિવસ પણ બૂલશે નહિ.

પછી નારંગી રંગ તેના હાથમાં આપી પૂછવું કે, આ રંગ જોવી કોઈ ખાધાની વસ્તુ બાળી છે ? હાજી નારંગી. ત્યારે આ રંગનું નામ પણ તેજ છે. કારણ કે તેના જોવો છે. તો આ રંગ કયો ? નારંગી. પછી જાંબુડાં (ખાવાનાં) ઉપરથી જાંબુડીઓ રંગ છે એમ નક્કી કરી બતાવવું.

હવારતને માટે વાત.

એક રોખી છાકરો.

વેંટવધં વ રામાં એક અમીરને એક છાકરો હતો. તે જ્યારે નાનો હતો ત્યારે તે ગરીબોની ધણી દયા રાખતો, તેમને લાડ લગવતો અને તેમની ધણીક આડચણો દૂર કરતો.

એમાં વધારે વખાણવા જેવું એ હતું કે તેમને લાઠ હાવવા માટે જે પૈસા જોઈએ તે પોતાના બાપ કે કાકીની પાસેથી લેતો નહોતો, પણ તેનો બાપ જે તેને મળ્યા અર્થનું ના-
હું આપેતા, તે બીજા છોકરાઓની માફક ન હાવતાં તે અર્થમાં વાપરતો હતો. વળી તે
જે અર્થ કરતો હતો તે એવી તો છૂપી રીતે કરતો કે તેની કાકાને ખબર પડતી નહિ એક
દિવસે એવું બન્યું કે તેની પાસેથી પૈસા ખૂટી ગયા અને બાપની પાસેથી નિયમ પ્રમાણે
અવવાને વાર હતી. એવામાં તેને કેટલોક અર્થ કરવાની જરૂર પડી એથી એ શોખી છોક-
રાએ પોતાના ચાકર પાસે થોડાક ઉછીના પૈસા માગ્યા તેના બાપની રજા વિના ઉછીના
પૈસા આપવાનું ચાકરને ઠીક ન લાગવાથી તેને પૈસા આપવાનો વાવરો કરી તેણે તપરાણની
વેળાએ તેના બાપને પૂછ્યું. એ સાંભળી તેનો બાપ આશ્ચર્ય પામીને બોલ્યો કે એને કુ પૂરતા
પૈસા આપું છું, તો પણ એ પૈસા પિતાને કેમ થઈ ગયે? પછી તેણે ચાકરને પૂછ્યું કે તે
છોકરો પોતાના પૈસા સામા વાપરે છે, તેની તને ખબર છે? ચાકરે કહ્યું, ના ત્યારે અમીરે
તેને કહ્યું કે, તું છોકરા પાસે એવી કશુંક લે કે તે પૈસા શેમા અર્થે છે તે જણાવે. જો તે
એવી કશુંક આપે તો તેને પૈસા ઉછીના આપવા અને તે શેમા અર્થે તેની ખબર તને
મળે કે તરત તે મને કહેજે.

પછી ચાકરે એ સરતે પૈસા ધીરવાને પેલા છોકરાને જણાવ્યું, તે તેને થણું બહુ-
ચમત્ કામ્યું; પણ છેવટે મજીજ આનાકાનીથી તેમ કરવાનું કશુંક કર્યું પછી જેવા તે
ચાકરે તેને પૈસા આપ્યા કે તરતજ તે લઈને બહાર ચાલ્યો તે પૈસા તેણે શેમાં અર્થ
તે અર કહેશે કે ખોટું, એવો ચાકરને શક પડવાથી તેણે છૂપી રીતે તપાસ કરવાનો ફરાવ
કર્ષો. તે તેની પાછળ પાછળ ચાલ્યો, તો એવું માલમ પડ્યું કે તે છોકરો બરમાથી મથો
તેવોજ એક કાપડવાળાની દુકાને મથે, અને પોતાની પાસે જેટલા પૈસા હતા તે લખવાનાં
બનુસ અને દલાનેલ ખરીદ કર્યા, અને તે સ્વખા કેટલીક ગરીબ સ્ત્રીઓ—જેમના અંગ
ઉપર ધણીકાના સરખી કડકડતી ટાંઠના વખતમાં ઓઢવા પેહેરવાના પૂરા વસ્ત્ર પણ નહતાં
તેમને વહેલી આપ્યાં આ વાતની ખબર ચાકરે તરત તેના બાપને કરી, તે સાંભળીને તે
મલોજ ખુશી થયો એક નાનો છોકરો પોતાના બીજા મેજરોખને વિસારી મૂકી આવ્યાં
મરીજ માણસોની દવા મનમાં લાવે, અને તેમને કોઈ ન જણે તેવી રીતે પોતાથી અને
તેટલી મદદ કરે, તેજ સદ્ગુણી છોકરાના આજ્ઞાપને થયેલ હશે કેમ ન થાય? તેઓ
પોતાને ઘેર એવાં છોકરાં જોઈ પોતાને આગવચાળી કેમ ન લખજે? અરેખર! જે માઆપે
અર્થ આગવચાળી હતી, તેમનેજ ત્યાં એવા રૂમાં છોકરા હશે એ જોઈ અમીરે પોતાના
પુત્રનાં મજાજ વખાણ કર્યા, અને ત્યારથી એવા બસા કામોમાં તે જેટલા પૈસા માગે
તેટલા તેને આપવા માંભ.

કિન્ડરગાર્ટનપદ્ધતિ.

(રા. શ. સુનીલાલ બાપુશ મોદી.)

કિન્ડરગાર્ટનનો હેતુ બહુધો આઠ વર્ષના બાળકોને કેલવજી આપવાનો અને તેમની

પણ બક્ષીસ.—કામેલતા એ શમિદના ઉપયોગ ઉપર વાંચનારનું ધ્યાન ખેંચીએ છીએ, કારણ કે તેની મરજી એવી છે કે નિચાળના સરસામાનમાં કંઈ પણ ચીજ એવી નહિ જોઈએ કે તે ખડબચડી અને ચાટકાવ કરનારી હોય.

અક્ષીસ ક જોથી છોકરાઓને મોઢામાં મોટું કામ મળે છે અને જોતો તેઓને કંઠાળો આવતો નથી તે રંગેલા પઠાને કાગળ છે. જે કાગળ તેઓને નમૂનામાં વધુવાને આપવામાં આવે છે. આ ગમ્મત કદી પૂરી થતી નથી.

ખીજી બક્ષીસો નેતુ' સવિસ્તર વર્ણન કિન્દરગાર્દનની ચોપડીમાં આપેલું છે, તે બાળ-કોની કુદરતી શક્તિઓ ખીલવવાના વિચારથી જ્યાં સુધી ભૂમિતિની અંતે ખીજી આકૃતિઓ ઉત્પન્ન કરવાને જે વસ્તુ વપરાય છે તે આવે ત્યાં સુધી ચાલુ રાખવી.

તે વસ્તુ પાણીની અંદર ભીંજાયલા વટાણાની બનેલી છે. તેઓને જ્યારે ખરાબર નરમ થયા હોય ત્યારે પાતળા લાકડાના કુકડા અથવા તાર જોડવામાં કામે લગાડે છે અને કુદરતી વસ્તુઓની આકૃતિ ઉત્પન્ન થાય છે.

પુરસ્કીઓ અને બૂગોળ વિદ્યા સંબંધી, આકૃતિ એ તેઓના ઘણા સાદા દાખલો છે. ટીપ્પમાં છેલ્લી પથુ નાનામાં નાની નહિ એવી બાબત નકલ કરવાની છે. અગાડી વધેલા વિદ્યાર્થીઓના ઉપયોગને વાસ્તે તે છે. તેના ઉપયોગો મનશક્તિ ખીલવવાને માટે એટલા બધા જાણીતા છે કે તે ઉપર વધારે વિસ્તારથી લખવાની જરૂર નથી. ફક્ત એટલું જ કહેવું બસ છે કે સાધારણ અક્ષરોના છોકરો નજીવી દીંમતના અને સાદા ઓળખાયેલા એવી તો સરસ નકલ કરશે કે જેથી ચિત્રકળાનો તેને શોખ વધશે અને છોકરાનું મન ધણેજ દરજે સુધરતું જશે.

આ પ્રમાણે નિયમસર ગોઠવેલાં રમત, ગાયન, અને નાચથી બાળકો સદા સુખી અને આનંદી રહે છે. બાળકો સમજી શકે એવા અને જોઈએ તે કરતાં વધારે લંબાણમાં નહીં ધખેલા પાઠોથી તેઓને કેટલુંક શીખવાનું મળે છે. બક્ષીસો આંખને કેળવે છે, અને જેટલું તેઓ સમજી શકે તેટલું ગાન અને ચિત્રકળાનો શોખ તેઓના મગજમાં ઠસાવે છે. કાગળને વાળવાનું અને વણવાનું કામ, ઘન, લાકડીઓ, અને હેલ્ડું નકલ કરવાનું કામ એ સહજું આંગળીઓને ઝડપવાળી કરે છે. અખાડાની કસરતથી કેટલેક દરજ્જે બધાનાં શરીર સંગીન થાય છે; અને ઘણીવાર નિશાળોમાં થાય છે તેમ નખળા છોકરાઓ વધારે નખળા થતા આટકે છે, અને મોટપણે તેઓના વધારે દોસ્તદારોની સાથે રમતમાં ભાગ લઈ શકે છે.

गायकवाडसरकारनुं केळवणी खातुं.

इन्सपत्रको.

વડોદરા રાજ્યની દેશી કળવણી ખાતાની શાખાઓમાં માહે જુન સન

૧૮૬૭ ના માસમાં પરચુરણ વેહેવાયેલાં ધનામનું પત્રક.

૧ બાલીસજી. સ. ગુ. શાળા. વા. ૨૬ મોતી શંકરભાઈ તથા બાવા કાનદાસ

ખા. ૪૨-૮-૦ ઊકરાઓને જમાડયા, તથા પતાસાં વેહેર્યાં. ૨ રથુંજ. " તાજ-

મદ મદ મદે ખુશીથી. ના. ૧-૦-૦ ઊકરાઓને પતાસા વેહેવ્યાં. ૩ સંકેર. „ ગામલોદાએ
મેળાવડા વખતે. ૩ ૨-૦-૦ મદર. ૪ વડાવધી „ તા. ૧૮ રોક પ્રદાદાદાદા ભાઈએ ખુ
શીથી. યિ. ૧-૦-૦ સદર ૫ કોણ સ. યુ. કન્યાશાળા તા. ૧૪ રોક મેરખનદાસ તથા
રોક તુનીશાસ એમણે ૬ ૧-૮-૦ કન્યાઓને પતાસા વેહેવ્યા. ૬ નારદીપુર. „ તા. ૨૩
૫૩૫ા સદર મન તથા સદરુ ઇમન એમણે ના. ૧-૦-૦ સદર. ૭ સદરુ સ. યુ. શાળા.
તા. ૬ મામના સદરુદરોએ મેળાવડા વખતે ૬ ૧૧-૪-૦ ઊકરાઓને પુત્રાકો તથા લુગ-
ડાને પતાસાં વેહેવ્યાં. ૮ દીડાડા „ જુદાભાઈ રજુકોડ એમણે ૬ ૨-૦-૦ પાણીની
પરખમાં આપ્યા ૬ આનરમુખા સ. યુ. કન્યાશાળા તા. ૨૩ હેડકાઈ ભોગીલાલ ઇમન-
જાલે. ના. ૦-૮-૦ ૬ ૧-૦-૦ કન્યાઓને પતાસા વેહેવ્યા ૧૦ બદીયલ સ. યુ. શાળા.
તા. ૩૧ શા અમથા મેળીયદે ખુશીથી ૨-૦-૦ પાણીની પરખમાં આપ્યા ૧૧ પરાંદીયા
„ તા. ૨૫ જોસ ગયાઈ ઉમાછએ ખુશીથી ૬ ૧-૦-૦ ઊકરાઓને પતાસાં વેહેવ્યાં.
૧૨ વડુ „ તા. ૫ પટેલ ભાઈભાઈ તથા કેટલાક ભોડાએ ના. ૫-૨-૦ પાણીની પ-
રખમાં આપ્યા. ૧૩ ડાભા „ રોક રજુકોડામ તથા મામલોદાએ ના. ૧-૦-૦ ૬
૨-૦-૦ ઊકરાઓને પુત્રાકો વેહેવ્યા ૧૪ રજુજ „ તા. ૨૬ પટેલ તળીમાઈ દાહમા-
ઈએ ના. ૧-૦-૦ ઊકરાઓને પતાસા વેહેવ્યા ૧૫ ચાલુસદ „ તા. ૫ મામ ભોડાએ
પરીક્ષા વખતે ૭-૦-૦ સદર ૧૬ સિદ્ધપુર. „ તા. ૨૪ મુખામત માટીયાએ ખુશીથી.
૬. ૨-૦-૦ ઊકરાઓને પાકો વેહેવી ૧૭ બેરવા „ તા. ૧૮ મામના સદરુદરોએ
પરીક્ષા વખતે. ૩-૦-૦ ઊકરાઓને પતાસા વેહેવ્યા. ૧૮ વિજપુર સ. જુદુરુક. તા. ૩૦
મુખમાન સદરુદરોએ પરીક્ષા વખતે ૬ ૦-૮-૦ ઊકરાઓને પુત્રાકો વેહેવ્યા ૧૯
મેઝરીવા સ. યુ. શાળા તા. ૧૧ મદેના નરોત્તમદામજી જમનાદાસજીએ ખુશીથી ૬
૩-૦-૦ ઊકરાઓને કેરીઓ આપી ૨૦ મોઝરીયા સ. યુ. કન્યાશાળા તા. ૫ સદર. ૬.
૨-૦-૦ કન્યાઓને પતાસાં વેહેવ્યા ૨૧ વજાઈ સ. યુ. શાળા તા. ૧૬ મામના સદરુ-
દરોએ પરીક્ષા વખતે ૩-૦-૦ ઊકરાઓને પતાસા વેહેવ્યા. ૨૨ સમાઈ „ તા. ૨૦
સા. મુખમદ માનમદે ખુશીથી. ૦-૧૨-૦ સદર ૨૩ વિજનગર સ. યુ. કન્યાશાળા તા.
૨૬ ૨૬ ૧૬ નારજુલાલ નમેશમ તથા મે ના. ના. વાડીયાજી સાહેબ તથા સ. ૧૧ મદા-
સુખમાઈ એમણે ૬ ૧૩-૮-૦ કન્યાઓને પુત્રાકો તથા પેનો ને પતાસા વેહેવ્યાં. ૨૪
ગુજ. સ. યુ. શાળા. તા. ૧ રજુક કમેરીના મેખરોએ ઇનામ મેળાવડા વખતે ના. ૪-૦
-૦ ઊકરાઓને પુત્રાકો વેહેવ્યા. ૨૫ વાવમ „ તા. ૪ પટેલ પુમાજી જેમજીએ ખુશી
થી. ના. ૩-૦-૦ ઊકરાઓને કેરીઓ વેહેવી ૨૬ ડા. સ. યુ. શાળા તા. ૬ ભની પ્ર-
દાદાદા કેવડ કરે ખુશીથી. ૩. ૨-૦-૦-૦ ઊકરાઓને જમાડા. ૨૭ બેરાજી „ તા. ૮
કેટલાક સદરુદરોએ ઇનામ મેળાવડા વખતે ના. ૩-૧૦-૦ ૬ ૩-૦-૦ ઊકરાઓને
પતાસાં વેહેવ્યાં. ૨૮ બેરાજી સ. યુ. કન્યાશાળા તા. ૮ કેટલાક સદરુદરોએ મેળાવડા
વખતે ના. ૩-૪-૦ કન્યાઓને છોટ આપી ૨૯ સિદ્ધપુર „ તા. ૨૮ માજીરેશન આસતર
દીરાસાઈભાઈ એમણે ૬ ૧-૦-૦ કન્યાઓને પતાસાં વેહેવ્યા. ૩૦ કપેરા સ. યુ. શાળા
તા. ૨૮ મદારાજી શુભાગવ દુભાઈરાગ એમણે ના. ૦-૮-૦ ઊકરાઓને માતર વેહેવી.
૩૧ મુજપુર „ તા. ૬ રજુક કમેરીના મેખરોએ ના. ૧-૦-૦ સદર. ૩૨ બેજ „ તા. ૨૬
ના. ઊદાસાલ મુખાજાસ તથા કેટલાક સદરુદરોએ ૬ ૧-૧૦-૦ ઊકરાઓને પુત્રાકો

વેહેર્યાં. ૩૩ કરખડી ,, તા. ૨૬ પા. લલુભાઇ અંબદાસે ખુશીથી બા. ૨-૦-૦. ઊકરા-
 ઓને પતાસાં વેહેર્યાં. ૩૪. ૩૫૬૧ ,, મેહેતાજી હોઠાલાલ હોરામચંદર એમણે ક. ૧-૦-૦
 ઊકરાઓને પુસ્તકો વેહેર્યાં. ૩૫ દસપુરા ,, તા. ૧૦ ઉમેદબાઇ વેહેરીબાઇ એમણે
 બા. ૧-૦-૦ ઊકરાઓને પતાસાં વેહેર્યાં. ૩૬ કરજણુ ,, તા. ૨૬ ડાક્ટર તથા ત્રીલોક-
 નાથ પરમાનંદ મુનસી એમણે ક. ૪-૪-૦ ઊકરાઓને પુસ્તકો વેહેર્યાં. ૩૭ કંઠારી ,,
 તા. ૫ વરધબાઇ કેસુરે ખુશીથી બા. ૨-૦-૦ ઊકરાઓને સાકર વેહેર્યાં. ૩૮ છટોલા ,,
 તા. ૨૮ પટેલ પ્રાગેબાઇ દેસાઇબાઇએ ૧-૪-૦. સદર. ૩૯ રવાદ ,, તા. ૯ મોતીલાલ
 બેહેર, એમણે બા. ૧-૦-૦ સદર. ૪૦ દીનખીલોડ ,, તા. ૪ ગામના સદ્ગૃહસ્થોએ
 ખુશીથી બા. ૧-૮-૦ ઊકરાઓને પુસ્તકો વેહેર્યાં. ૪૧ પીપળી ,, તા. ૩૦ પટેલ પર-
 સોતમ નેહાબાઇએ ખુશીથી બા. ૧-૦-૦ ઊકરાઓને પતાસાં વેહેર્યાં. ૪૨ બાદરણ સ.
 ગુ. કન્યાશાળા ગામના કેટલાક સદ્ગૃહસ્થોએ બા. ૫-૦-૦ કન્યાઓને છોટ આપી
 ૪૩ બાદરણ સ. ગુ. શાળા સદર બા. ૪-૦-૦ ઊકરાઓને પતાસાં વેહેર્યાં. ૪૪ બામણ-
 ગામ ,, તા. ૨૮ મંગળબાઇ મીઠાબાઇએ ક. ૧-૧૩-૦ ઊકરાઓને પુસ્તકો વેહેર્યાં.
 ૪૫ વાલવોડ ,, તા. ૧૧ રકુલ કમેટીના મેમ્બરોએ બા. ૧-૮-૦ ઊકરાઓને સાકર
 વેહેર્યાં. ૪૬ સીસ્વા ,, તા. ૮ કાળીદાસ તથા દેવશંકર એમણે બા. ૧-૦-૦ ઊકરાઓને
 પતાસાં વેહેર્યાં. ૪૭ રણુ ,, તા. ૧ પટેલ હુમરબાઇ બાબાબાઇએ તથા કેટલાક ગૃહ-
 સ્થોએ બા. ૧૦-૦-૦ ઊકરાઓને પુસ્તકો વેહેર્યાં. ૪૮ નાર સ. ગુ. કન્યાશાળા તા. ૫
 અંનોપરામ તથા વેદ વામનરાવ એમણે ૧-૮-૦ કન્યાઓને પતાસાં વેહેર્યાં. ૪૯ મધરાજ
 સ. ગુ. શાળા તા. ૨૩ મીનજલલ હગનલાલે ખુશીથી બા. ૧-૦-૦ ઊકરાઓને પતાસાં
 વેહેર્યાં. ૫૦ કાસર ,, તા. ૨૬ જોશી રવાશંકર તથા મુખી દાથીબાઇ એમણે ૨-૦-૦
 બા. સદર. ૫૧ ડોહાડ ,, તા. ૧૧ નેહાબાઇ હરગોવિંદ એમણે બા. ૧-૮-૦ સદર.
 ૫૨ વસો સ. અંત્યજશાળા તા. ૧૬ મોતીબાઇ મયુરદાસ એમણે બા. ૦-૮-૦ સદર.
 ૫૩ વસો સ. ગુ. કન્યાશાળા તા. ૫ બવાની દેવીપ્રસાદ તથા નારણભાઈ એમણે બા. ૩-૦-૦
 કન્યાઓને પતાસાં વેહેર્યાં. ૫૪ વસો સ. ગુ. શાળા તા. ૧૨ પટેલ નારણભાઈ નેહાબાઇ
 એમણે બા. ૭-૦-૦ ઊકરાઓને પતાસાં વેહેર્યાં. ૫૫ પેટલાદ સ. ગુ. કન્યા શાળા
 તા. ૧૫ કાશીદાસ નારણદાસે બા. ૨-૦-૦ ઊકરાઓને કેરીઓ વેહેર્યાં. ૫૬ પેટલાદ સ.
 ગુ. કન્યાશાળા તા. ૧૫ સદર. બા. ૪-૦-૦ કન્યાઓને કેરીઓ વેહેર્યાં. ૫૭ બાકરાજ
 સ. ગુ. શાળા તા. ૨૮ આપા સાહેબ તથા ગામલોકોએ મેળાવડા વખતે બા. ૨-૦-૦
 ક. ૯-૧૪-૦ ઊકરાઓને પુસ્તકો વેહેર્યાં. ૫૮ એગરી ,, તા. ૨૬ શુભાના માસ્તરો
 તથા મેમ્બરોએ મળીને બા. ૫-૦-૦ સદર. ૫૯ મેહેલાવ ,, તા. ૧૨ ગામલોકોએ મેળા-
 વડા વખતે બા. ૨-૦-૦ ઊકરાઓને પતાસાં વેહેર્યાં. ૬૦ મેહેલાવ સ. ગુ. કન્યા શાળા
 તા. ૧૬ બીખાબાઇ નાંધાબાઇએ ૧-૦-૦ કન્યાઓને પતાસાં વેહેર્યાં. ૬૧ યાંગા સ. ગુ.
 શાળા તા. ૫ ગામલોકોએ મેળાવડા વખતે ૧-૮-૦ ઊકરાઓને પતાસાં વેહેર્યાં.
 ૬૨ પાડગોળ ,, તા. ૩૦ સુધાર ડાસુભાઇ કેતેદબાઇએ બા. ૧-૦-૦ સદર. ૬૩ નવસારી
 ,, રોઠ મીનજીજીદાસ તથા હોઠાલાલ તથા ત્રીભોવન મળીને ક. ૧૨-૦-૦ પાણીની પર-
 બમાં આપ્યા. ૬૪ નવસારી સ. ગુ. કન્યાશાળા તા. ૩ મે. બા. ૬લાલ સાહેબ એમણે
 ક. ૨-૦-૦ કન્યાઓને પતાસાં વેહેર્યાં.

દેશી કેલ્ચણીલાલું.

કી. જા. નં. ૧૨૮૫.

૫૪૬૬૩૫,

છૂટા પોરણના બીજા જરંમા તનારીના નમુના ચલાવવાના છે તે વિષયનું જે જાણેશું
પ્રત્યક્ષ હતું તે જાણના નવા નમુના પ્રમાણ દોવાથી “ મુલકરી હિસાબના નમુના ”
(મામમળથી) એ નામનું નવું પુસ્તક કનકાર કિમત ૩ ૧-૮-૦ તુ તૈયાર કરાવેલું તે
જપાઈને સરકારી મુખ્ય કિલ્લાખાનામાં આવેલું છે તે પુસ્તકની જરૂર પુરતી નહોતી એમને
જોઈએ તેમજ પોતપોતાના તા.જ.ના ૧૮૧ તા.જ.ખાના તરફ માગણી કરવી અને પેઠા
કિલ્લાખાનાના હેડમાસ્ટરો તથા મેટ્રીકુલનાએ આ તરફ ખાસ મામણી કરવી એટલે આ
તરફથી તેટલી જુદા મોકલવામાં આવશે

પહેલા બીજા ને ત્રીજા ક્રેડની અને તેવીજ બીજા મોટી શાળાઓમાં જ્યાં કદાપિ
તે પોરણ ન ચાલતું હોય ત્યાં નિગાળ વાવણીમાં શિક્ષકોની માટેની માટે જોઈએ તેના જે
શાળામાં કદીજ નહીં ખાતેથી તે પુસ્તક ખરીદ કરવાની સલાહ હોય ત્યાં તે સેવા પ્રાંતના રા
જા. ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબની મજૂરી મેળવી ગઈકી કિમતથી આ તરફથી મોકલશે તે મોકલ
સવામાં આવશે તા. ૧૫ એપ્રિલ સને ૧૮૮૬ મુ. થોમસ

J. A. DALAL.

વિદ્યાધિકારી

૫૪૬૬૩૫ જા. નં. ૬૨ સ. ૧૮૮૭-૮૮.

ત્રીજા દરજ્જાની માટ-૮ન-એક એટલે મદદ સેનારી ખાતેથી શાળાઓને જે મદદ
આપવાનું નિર્મલ ૧ જા ની કસમ ૧૧૩ મા કરેલું તે કરના વધારે માંદ આપવાની બાબત
તમા આ તરફથી સરકારનું નં. ૪૬ તા. ૪-૧-૮૬ નો કરવામાં આવેલો તેના અમલની
મુદત ગયા જાનેવારી માસમાં પૂરી થવાથી તે બદલ ફગ્ગરમાં દીધેલું ન. ૧૮ તા. ૨-૨-૮૬
નું રજુ કરવામાં આવેલું તે ઉપર શ્રીમત સરકાર મદદરાખ સાહેબનો ફગ્ગર ક્રમ ન.
૭૬ તા. ૨૫-૪-૮૬ નો થયેલો તે અન્વયે જખાવવાનું કે—

૧ ત્રીજા દરજ્જાની મદદ સેનારી મામદી શાળાઓ પૈકી જેમાં વિદ્યાર્થીની સંખ્યા
૫૦ (પચાસ) ઉપરાંત હોય ત્યાં પચાસ કરતાં જલ્લી કરેક હોડરા બદલ આઠ
આના બાબાચાઇ પ્રમાણે મદદ આપવી, પરંતુ તે શાળાની મદદની એક કરેક ૩૪
૨ ૬૦) સાઠ બાબાચાઇ કરતાં જલ્લી ન થવી જોડશે

૨ ઉપર મુજબ પચાસ કરના કરેક વધુ વિદ્યાર્થી બદલ જે આઠ આના આપવાના
તે બાર માસની સરાસરી સંખ્યા ઉપર અજુગું જોઈએ એટલે હાથાસે જાહી
રહેલી વિદ્યાર્થીની સંખ્યાના બાર માસના અંકકાલે સર્વાંગે કરી તેને બારે જાહી
જે આખી સંખ્યા આવે તે ઉપર આપવાનું રાખવું

જે મકાનો ખાત્ર માલ કરતાં ઓછી માલથી મલેલા કેળવણી ને શાળા બદલ જેટલું કાલ માટે સહુ જાતનો અન્ન પાકે તેવી માલનો ખર્ચ નાનું, તેની સરકાર મળી, કરખાતની કેલ માલમાં બાવી જવાના ખર્ચ ખીલકાત નહીં પણો દરો તો તે સાલ આનામાં મૂલ્ય મૂકી, સરકારમાંથી તે આવ જાવલ કરવી.

ટીપ્—મકાન સમકારી નહીં હશે, પરંતુ સહર જાતનો ખર્ચ, જે મકાન પાછળ થતો હશે તેને સરકારી મકાન તરીકે ગણી દરીકા દાખલ કરવાની છે, તેમજ પાછલેશનો ખર્ચ પણ દુરસ્તીમાં દાખલ કરવાનો છે

૫ મહરજુ બદલની દરીકા આ વટકુકમ પોટોચતા ગુગ્ગ જે તે શાળાના મેહેતાજી તથા હેડમાસ્ટરે લેવાર કરી પ્રાતના રા બા હન્ડરેક્ટર સાહેબ તરફ મોકલવી ને તા બા હન્ડરેક્ટર સાહેબે પોતાના ખાતની દરીકા જેમ અને તેમ તાકીદે મગારી આ તરફ મોકલીદેવી. તા ૫ ફી માહે મે સ ૧૮૮૮ મુ પડેદરા

J A DALAL,

વિધાધિકારી.

વટકુકમ ના. નં. ૬૩.

જે મેહેતાજીઓ અગર હેડ મારતરો પોજતુ કામ કરે છે, તેમણે સરકાર ના. ન. ૪૬ તા. ૩૦મી માર્ચ સને ૧૮૮૫ પ્રમાણે અમલ કરવો જોઈએ મહરજુ મરકુપરનો અમલ પૂરેપૂરે થતો નથી એવું એક કામે જણાઈ આવ્યું છે માટે આ વટકુકમથી સચના કરવામાં આવે છે, કે સહરજુ વટકુકમ પ્રમાણે જેમના તરફથી અમલ થતો નથી એમ ખાલમ પડશે તેમને સખ્ત રિફા કરવામાં આવશે તા ૧૨ મી માહે મે સને ૧૮૮૮ મુ. પડેદરા

J A DALAL,

કામેદાર.

વિધાધિકારી

વટકુકમ ના. નં. ૬૪.

એક મેહેતાજીએ નામદાર દિ બા દિવાન સાહેબ તરફ ખાતની નિમનોકા વિરુદ્ધ ખોટી રિપોર્ટ દીધી હતી અને તેમાં ખાતના અધિકારીઓ વિશે ખોટી રીતે વખા હલકા શખેલો વાપર્યો હતા, તે સખ્તારને ફટલીક તપાસ પછી પકડવામાં આવ્યો, પણ તેણે પોતાની કસુર કબુલ કરીને માફી માગી તે કબરથી તેને જારમાલ છતી એક મેડ ઉતારવામાં આવ્યો છે આવા કામને માટે આ પડેદ વહેલીમ રિફા છે તેથી રહેમ નમરથી કસુરના

ચરહુકુંમ નં. ૬૯.

ખા. સા. ઉર્દુ એકઝમીનરને ઉર્દુશાખાઓનાં દફતર તપાસણી વખતે કોઈ સામાન કે પુસ્તક કમી કરવાની સ્થિતિમાં જણાય તો તે કમી કરવા તથા તે હરાજ કરવાનો અધિકાર રા. સા. ડેપુટી એજ્યુ. ઇન્સ્પેક્ટર જેટલો અધિકાર. મળવા આ તરફથી ટીપણ નં. ૮૨ તા. ૧૮-૩-૯૮નું રજુ કરવામાં આવેલું તે સગત નામદાર દિ. ખા. દિવાનસાહેબ એમના નં. ૨૦૭ તા. ૨૧-૪-૯૮ના ચોરાથી મંજૂરી મળી છે તે અધિકાર નિમે પ્રમાણે છે:-

“ નિરૂપયોગી ડેડસ્ટોક સામાન, પુસ્તકો, નકશા, ભરતકામ, તથા હરાજ કરવા લાયક થએલું દફતર, અનાજ, કપડાં, વગેરેની કોઈ પણ જાતની રૂ. ૨૦૦ સુધીની હરાજ મંજૂર કરવાનો તેમજ નિરૂપયોગી થએલી કે ખવાએલી કોઈ પણ રૂ. ૨૦૦ સુધીની એક જાતની વ્યાજખી દારણ માલુમ પડેથી ખર્ચ ન લેતાં માફ કરવાનો તથા તે હિસાબમાંથી કમી કરવાનો અધિકાર.”

ઉપર મુજબ અધિકાર ખા. સા. ઉર્દુ એકઝમીનરને આપવામાં આવ્યો છે માટે આ બદલ લાગતાવળગતાવાળાઓએ અમલ કરવો. તા. ૧૬ માહે મે સન ૧૮૯૮ મુ. ૧૩૦૬૨.

દામોદર.

J. A. DALAL

વિધાધિકારી.

આ

માર્ચ ૧૯૧૪

આવાજ

વેલવણ

પ્રથમ ૧૦ ૧

મત ૨ મા

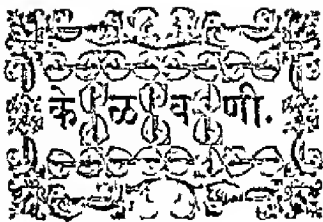
પ્રતિ ૧૦

છાતાવાવ ન-ભેરામ ભટ્ટ

વડોદરા

શ્રી ૧૨૫ હા ૪૨૩

૧૯૧૪

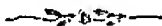

दोधकवृत्त.

अर्थ पळे वळो घर्म मध्याये, ज्ञान मळे मनमान पद्याये;
 मीति वधे पमरे जरा माग, प. शिर्गुशक्षण घर्म अमारो.

पुस्तक १० भुं. आयाद संवत् १९५४ अ ४ ६ भा.

शास्त्रास्तुति.

नारायण'द.

अथ'द कीर्ति जेहनी लयाय सर्व भ'दभा,
 अथ'द जेहनी प्रनाथ प्राप्त थाय पिंडभा,
 निरुद्धेनी शत्रु, आश्रयेनी जेह'द म'भ्यदा,
 सदाय ते थजे सर्व शुद्ध देवां शारदा. १
 अनेक लोकशोकना निवारणे निपूण जे,
 पवित्र ज्ञानदीपने प्रदीप्त राजनार जे;
 अथाय थाय लज्जाने न ओषु आयदे कदा,
 सदाय ते थजे सर्व शुद्ध देवां शारदा. २
 रणेभरी बडेभरी विनाश शिघ्र जे करे,
 अमर'दतिनवा तरंग चित्तभांडी जे भरे,

સુઝાડનાર જે વિશુદ્ધ માર્ગનીજ છે સદા,
 સહાય તે થલે સદૈવ શુદ્ધ દેવી શારદા. ૩
 કવિત્વનાં મુતત્વ જે ઉદાર આપનાર છે,
 મહા મટાડી મૂર્ખતા ભવાબ્ધ તારનાર છે ;
 ઉપાય જે અનેકથી હરે હરેક આપદા,
 સહાય તે થલે સદૈવ શુદ્ધ દેવી શારદા. ૪

કવિત.

ભક્ત અનુરક્ત તેને શક્ત તો ણનાવી દીધા,
 જ્ઞાનપાન પાસે મોટી સુધા તે મીઠી નથી ;
 ચતુર ણનાવી ચતુરાનનને યોગ્ય કીધા,
 દીધા લાભ લાખે તેની લખેલી ચીઠી નથી ;
 રાજ વરરાજના સમાન માન વાળા કીધા,
 જ્ઞાનથી પવિત્ર જેને ચઢેલી ખીડી નથી ;
 શારદાના જેવી વરદાન આપનારી દેવી,
 દુનિયામાં આજ સુધી અમે તો દીડી નથી. ૫
 પ્રતાપી પ્રધાન કોઈ લોકને ણનાવી દીધા,
 કોઈનું કન્યાણ કોડ રીતે જેણે કર્યું છે ;
 હબરો જનોને જેણે આનંદનું દાન દીધું,
 હબરોના દારિદ્ર્યનું દુઃખ જેણે હર્યું છે ;
 તિમિર વસેલું દોઢિ સૂર્યથી ખસે ન એવું,
 ચિત્તથી ખસેડી લખું તેજ જેણે લખ્યું છે ;
 જે દેવીને એવીને સમસ્ત લોક સૌખ્ય પામે,
 ધન્ય દેવી શારદા એ ધન્ય નામ ધર્યું છે. ૬

દાશીશંકર મૂળશંકર

“આવા આવા વિવાદો ફિતમુદ્દો (તપ્તનો) દરે છે. સત્ય નિર્બળ થું થશે તે કાણ જાણે ?”

વિચારો નવીન છે. હજી સંક્રાંતીક પણ જણાય છે. પણ આવા વિચારો થાય છે, એ આગળ કપર કોઈ અચુક સત્ય-તાત્ત્વ શોધી શકશે ખરા. આપણો કેળવણીનો પ્રદેશ હજી આપણને અપૂર્ણ જણાયો છે, તેથીજ વિચારો સંક્રાંતીક રહે છે. જેમ જેમ પ્રદેશની વિશેષ વિશેષ માહિતી મળતી જશે, તેમ તેમ સંક્રાંતીક વિચારોમાંથી સત્યમૂલ મળતું જશે.

બાઈ, આ વિષય સંબંધી હજી વધારે સવિસ્તર વિચારોની આવશ્યકતા છે; પણ તેમ દરવાને અલારે પત્ર આગે વખત બેઠું ના પાડે છે. માટે અલારે આટલેથીજ પતાવું છું. નવીન વિચારોની નવીનતા જણાયજે. “જાગૃતને કયા કયા પ્રકારની કેળવણીની આવશ્યકતા છે.” આ જાગૃત તને તારી શાળાના અનુભવમાંથી જે જે ગોચર વિચારો આવ્યા હોય તે જણાવજે. મિત્રમણ બદ્દર સંભારે છે. મિત્રમંડળ સરસ્વતી માતાના પ્રેમથી કુશળાનંદમાં છે. તારી કુશળતા જાણવાને અર્થાત ઉત્સુક છે. હાલ એજ.

નવી તરંગ જૂનીમાં અનાયાસે જઈ ચડેશે તારો દિતાકાંક્ષી-

લી.

“પ્રાણલાલ”
મુસાફર.

ગણિતની યુક્તિઓ.

કેટલાક આંકડાના અમલકારીક ગુણો.

એકી સંખ્યા.

ત્રણ પછીની બધી અવિભાજ્ય એકી સંખ્યામાં જે એક ઉમેરિયે કે બાદ કરિયે તે તેને ૬ એ નિઃશેષ ભાગી શકાશે. જેમ, ૧૩ એ અવિભાજ્ય સંખ્યા છે. તેમાંથી ૧ બાદ કરતાં ૧૨ રહે છે અને તેને ૬ થી નિઃશેષ ભાગી શકાય છે. તેજ પ્રમાણે ૫+૧=૬; ૭-૧=૬; ૧૧+૧=૧૨; ૧૫+૧=૧૬; ૧૯-૧=૧૮; ૨૩+૧=૨૪; ૨૯+૧=૩૦; ઇત્યાદિ.

ત્રણની સંખ્યા.

તમારી ઈચ્છામાં આવે તેવી કોઈ પણ એ સંખ્યાઓ લેશો, તો પણ તે એમાંની એક સંખ્યા, અથવા તે એનો સરવાળો, અથવા તે એની બાદબાકી, ત્રણ કે ત્રણનો કોઈ પણ ભાગ્ય થશે. જે તમે ૩ અને ૮ લેશો, તો તેમાંની પહેલી સંખ્યા ૩ છેજ; જે તમે ૧ અને ૨ લેશો તો તેનો સરવાળો ૩ છેજ; જે તમે ૪ અને ૬ લેશો તો તેમાંની બીજી સંખ્યા ૩ નો ભાગ્ય છેજ; જે તમે ૪ અને ૭ લેશો તો તેની બાદબાકી ત્રણ છેજ; જે તમે ૨૦ અને ૨૫ લેશો તો તેમનો સરવાળો ત્રણનો ભાગ્ય થવાનો; જે ૧૫ અને ૨૨ લેશો તો પહેલી સંખ્યા ત્રણનો ભાગ્ય છે; ૧૭ અને ૨૬ લેશો તો તેમની બાદબાકી ત્રણનો ભાગ્ય છે. અને એ રીતે ગમે તે એ સંખ્યા લેવાથી ઉપર પ્રમાણે ત્રણ કે ત્રણનો ભાગ્ય આવશે.

પાંચની સંખ્યા.

જો પાંચને તેજ સંખ્યાએ ગુણવામાં આવે, વળી તેના ગુણાકારને તે ગુણાકાર સાથે ગુણવામાં આવે, અર્થાત્ પાંચને કોઈ પણ ધાતુ કરવામાં આવે, તે ગુણાકારનો છેલ્લો આંકડો પાંચનો આવશે. જેમ, $૫ \times ૫ = ૨૫$, $૨૫ \times ૨૫ = ૬૨૫$, $૧૨૫ \times ૧૨૫ = ૧૫૬૨૫$, ૪૦૦ જે એજ પ્રમાણે છતાં પણ કોઈ ધાતુ કરવામાં આવે તો છેલ્લો આંકડો હમેશાં છગડેજ આવવાનો.

જો કોઈ આંકડાને પાંચે અથવા પાંચના કોઈ ધાને ભાગવાનો હોય, તો તે ફક્ત સાદા સરવાળાથી જાની રાશે. જો પાંચે ભાગવા હોય તો બાબાકને જમણા કરવા અથવા બાબાકમાં તેજ બાબાક ઉમેરના અને તેનો છેલ્લો આંકડો જુદો કાઢવો એ છેલ્લો આંકડો દશાશ ધરી અને તેની પહેલાના આંકડા પૂર્ણાક ધરી જેમ, ૨૬૧ ને પાંચે ભાગવા હોય તો, $૨૬૧ \div ૫ = ૫૨$, છેલ્લો આંકડો જુદો કાઢતા પર ૨ જવાળ આવશે.

જો કોઈ આંકડાને ૨૫ વડે ગુણવાના જેવ તો બાબાકને ચારે ગુણીને છેલ્લા એ આંકડા કાપવા, એટલે કાપેલા આંકડા સરવાળા અને તેની પહેલાના પૂર્ણાક ધરી જેમ, $૨૬૧ \div ૨૫$ એટલે $૨૬૧ \div ૨૫ = ૧૦$ ૪૪ જે ૧૨૫ વડે ભાગવા હોય તો બાબાકને આઠે ગુણી છેલ્લા ત્રણ આંકડા કાપવા તે સરવાળા ધરી જેમ $૨૬૧ \div ૧૨૫ = (૨૬૧ \div ૮ = ૩૦૮૮)$ ૨૦૮૮. આ ઉપરાંત એવી રીત તીકજે છ કે પાંચના જેટલા ધને ગુણવાના હોય, તેટલા ધાતુ ખેંચા ફરી તે વડે બાબાકને ગુણી ધાતુ પ્રકારક જેટલા આંકડા ગુણાકારમાં છેલ્લેથી બાબાકને કાપવા.

નવનો આંકડો.

નવના આંકડાનો નીચેનો અનુક્રમિક સ્વભાવ સપ્તારણુ રીતે બધા જાણુતા નહિ

હોય. —	૯	×	૧	=	૯
	૯	×	૨	=	૧૮ અને ૧ + ૮ = ૯
	૯	×	૩	=	૨૭ „ ૧ + ૭ = ૮
	૯	×	૪	=	૩૬ „ ૩ + ૬ = ૯
	૯	×	૫	=	૪૫ „ ૪ + ૫ = ૯
	૯	×	૬	=	૫૪ „ ૫ + ૪ = ૯
	૯	×	૭	=	૬૩ „ ૬ + ૩ = ૯
	૯	×	૮	=	૭૨ „ ૭ + ૨ = ૯
	૯	×	૯	=	૮૧ „ ૮ + ૧ = ૯
	૯	×	૪૫	=	૪૦૫

કરવાના કોઈકથી જોવામાં આવશે કે—

૧ નવને દરેક આંકડો ગુણવાથી આવેલા ગુણાકાર (૪૦૫) ના આંકડાનો સરવાળો ૯ થાય છે એટલે $૪+૦+૫=૯$

૨. નવને ગુણવાથી દરેક આંકડાનો સરવાળો (૪૫ ના આંકડાનો સરવાળો $(૪+૫=૯)$ નવ થાય છે

૩ ગુણાકારના આંકડાઓનો સરવાળો ૯ થાય છે તે જમણા દાંધના કોઈકમાં કરી જાતલો છે

૪. નવના ગુણાકારના સરવાળા (૪૦૫) ને નવે ભાગતાં જો (૪૫) આવે છે તેનો સરવાળો $(૪+૫)$ પણ નવ થાય છે.

આજં મિતિની મૂગોઢ.

પશ્ચિમ આફ્રિકા.

(ટીચરસએડમાંથી.)

આફ્રિકાનો નકશો જોતાં તેના મધ્યમાં રેતીનું મોટું મેદાન અને કિનારે કિનારે શહેરો ઘણાં જોવા મળે છે. ભૂગોળના પુસ્તકમાં નદીઓ, નગરો અને પ્રાંતોનાં યોગ્ય નામો સિવાય આફ્રિકા સંબંધી વિશેષ માહિતી બાળકોને શિક્ષકો વ્યાખ્યાનને આપી શકે છે. હાલમાં કેટલાંક વર્ષથી યુરોપની પ્રજાઓ આફ્રિકામાં પણ પગપેસારો અને શોધ કરતી ચાલી છે તે ઉપરથી તે ખૂંડ વિષે કેટલીક વિશેષ માહિતી મળતી જાય છે. આમારો શિક્ષક બહુ-ઓની જાણ મારે પશ્ચિમ આફ્રિકા સંબંધી કેટલીક હકીકત અહીં લખીએ છીએ.

નાઇજર નદી.

નાઇજર કે ઈવોરા નદ સીએરાલિયોનની પાછળના કોંગ પર્વતની એક જખોલમાંથી નીકળે છે. ઉપલાણા ભાગમાં એ નદીનું નામ જોસિયા છે. એ નદી ૨૫૦૦ મૈલ લાંબી વહીને આવીશ મુળથી ગીનીના અખાતમાં મળે છે. આ જગ્યાએ જ ડેલ્ટા (મિટાણુ જમીન) અને છે તે નાઇજર નદીના ડેલ્ટા કરતાં પણ મોટા છે, અને લગભગ આખા આયર્લેન્ડ દેશ જેટલો વિસ્તૃત છે. આફ્રિકાની મોટી નદીઓમાં આ નદી ત્રીજી નંબરે છે. એ નદીના માર્ગમાં કેટલીક જગ્યાએ તેના કાંઠાનો દેખાવ વિચિત્ર અને સુંદર છે. એ નદીનાં પાણી દશ લાખ ચોરસ મૈલ જેટલા પ્રદેશમાં ફરી વળે છે, અને તેથી તે પ્રદેશ શાક ખાદ્ય અને વનસ્પતિથી ઉત્તરોત્તર જાય છે, પણ નદીના ભેજવાળા કિનારાની હવા રોગીષ્ટ છે. નાઇજરના નીચલા ભાગના પ્રદેશને “ નાઇજર જમીન ” અથવા “ તેગિયા નદીની જમીન ” કહે છે. બેનુ, મોસાટો અને ચાડા, એ ત્રણ નદીઓ નાઇજરનો મળનારી નદીઓમાં સુખ્ય છે. સે, યોસા, તિમ્બક્ટુ, સોકોત્ર, આસાબા, બેનિન, અને આકાસા, એ નાઇજરના કાંઠાનાં સુખ્ય શહેરો છે.

લાગોસ.

લાગોસ એ ગીનીના કાંઠા ઉપર અગ્રેષ્ઠ સંસ્થાન છે. તેની વસ્તી ૮૦૦૦૦ છે. તેમાં કોપર અને કોપરેલ સુખ્યત્વે કરીને ઉત્પન્ન થાય છે. એ સંસ્થાનનો ધણો વેપાર લીન-રૂપલ સાથે ચાલે છે, અને તેથી તેને પશ્ચિમ આફ્રિકાનું લીનરૂપલ કહે છે. લાગોસ અને આબિયોકૂતા એ તેમાં સુખ્ય શહેરો છે.

શહેરો—૧ લાગોસ શહેર દરિયા કિનારા પર છે. પશ્ચિમ લાંબા દવા પાણી સારાં નથી. પશ્ચિમનાં ખીણ શહેરોમાં એ સૌથી મોટું છે. તેની વસ્તી ત્રીસ હજાર માણસની છે. સુતરેલ કાપડ, દારૂ અને તમાકુ. એ વસ્તુઓ એ દેશમાં આપાત કરવામાં આવે છે. લીનરૂપલથી એ શહેર ૪૩૦૦ મૈલ દૂર છે.

૨. આબિઓકુલા એ એમન નદી ઉપર દરિયા કિનારાથી ૮૦ મૈલ છેટે આવેલું છે તેની પશ્ચિમના દાદોખીના રાજ્યની મરહદથી તે છેકળ પાસે છે ખિરતી ખર્ચ પસારનારા મિશનરીઓમાંના ધણીક અહીં રહે છે અને તેથી ખરે જોતા મિશનરીઓનું તે મથક છે. અને ૧૮૫૨ માં એક કોલકાર કરવામાં આવ્યો હતો તેથી કરીને ગુજામતો વેપાર અને નરમેષ (જંગલ જાણુમન જામિદાન આપનું) આ એ ધાતકી કૃત્યો ત્યાંથી બંધ થયા છે આબિઓકુલાથી ઈરાનમાં ઇમેરિત કરીને શહેર છે ત્યાં મુઘી હમણા રેલવે બાંધવાનું માન્ય થયું છે.

૩ સાકી એ શહેર ઉત્તર અક્ષાંસ ૯ થી ૨૦ કે ૩૦ મૈન દક્ષિણમાં આવેલું છે. અને ૧૮૮૯ માં અંગ્રેજ અને ફ્રેંચ વચ્ચે જે કરાર થયા તેમાં તે ઓળખાયલું છે.

પૈંદારા.

એ બોર્નના રાજ્યની રાજધાની છે અને ૧૮૮૫ માં એ રાજ્યને અંગ્રેજ સરકાર માથે જે કરાર થયા તેમાં એ શહેર જણાયલું છે આફ્રિકાનો મુસાફર મર્ગોપાર્ક અને ૧૮૦૬ માં આ શહેરમાં મરી ગયો એ રાકુર, ચાડા નદી નૈઋત્યે મળે છે તે જોએએથી ઉત્તરમાં ત્રણમે મૈલ છે, અને એક ખડકવાળા ખેટ ઉપર વસતું દેવાથી રવાબાંધક રીતે મજબુત છે. એ શહેરની વસ્તી આશરે ૧૬૦૦૦ છે.

ગામ્બા.

ગુબીન નામે નવી નૈઋત્યે જે જોએએ મો છે, તેને સામે કિનારે આ શહેર આવેલું છે મી. થોમ્પ્સન નામે પ્રખ્યાત મુનાફર સોફોની નામે ગામ તરફ આવતો હતો ત્યારે આ ગામનો પડોશમાં તેનો સરમાનાન તથા મુસાફરીનાં મોઢીં પગેરે કાગળો મુકાયે હતા.

નિહી.

આ શહેર વેપારનું મોટું મથક છે, અને લાગેસની રેલવે જે હાલ બંધાય છે તે પૂરી થશે ત્યારે આ શહેર વધારે આબાદ થશે એમ બને છે અને ૧૮૬૭ માં ઇંડિયન અને ફ્રાન્સ વચ્ચે આ શહેર માટે વાણે વડો હતો, કેમકે બોર્નના રાજ સાથે ૧૮૬૪ માં મેન્ડર લુમ્બોર્ડ જે કરાર કર્યા હતા તે આધારે અંગ્રેજ તેના પર હાથે કરતા હતા લાગેસથી ઉત્તરમાં ૨૫૦ મૈલ અને નાઈજીરિયા પશ્ચિમમાં ૧૦૦ મૈલ પર આ શહેર આવેલું છે.

નુપી.

નુપીનું રાજ્ય નૈઋત્યમાં ગયા કરા પર કે પૂર્વમાં આવેલું છે દક્ષિણમાં એનું નદીનો સમગ્ર નૈઋત્યે માથે થાય છે ત્યાંથી તે કુતરમાં લગભગ ૬૭ કિલો અક્ષાંસ આગળ બોસા શહેર છે ત્યાં મુઘી એનો વિસ્તાર છે. નુપીનું જૂનું રાજ્ય અને ૧૮૨૫ માં તારા કરવામાં આવ્યું અને તે વખતથી ત્યાંના ધણી કોઈ જોઆ પદેમાં મતિ પૂરક હતા તેઓ મુસલમાન ધર્મા લાનેઝ અમીર કે રાજા માનુંના સુલતાનને પાર્લિમેન્ટ બંધી આપે છે એ રાજ્યમાં કાકિલા નામે જંગલના લાંડોનો ધણો વ્યવહાર હતો, તે મદાગાસ્કર અને ૧૮૬૬ માં એક રાષ્ટ્રી કરવામાં આવી હતી, અને ૧૮૬૭ માં ત્યાંની રાજધાની ત્યાં કાચને કબું હતું.

રાજધાની—બીડા એ રાજધાની છે તે કિંગડમો શહેર હોઇને તેમાં ૬૦,૦૦૦ માનુષની વસ્તી છે.

ઈસારિન.

ઈસારિનના રાજ્યમાં ઇસારિન એ મુખ્ય શહેર છે. બેનીનના અખાતથી દયાન ખૂણામાં તે ૧૫૦ માઈલ દૂર છે. તેના મુખ્ય રહેવાશીઓને યોરુબાન કહે છે. મુખ્ય ધર્મ મુસલમાની છે. બજારોમાં વેહેપાર ખૂબ ચાલે છે.

બેનિન.

બેનિનના રાજ્યની પૂર્વમાં નેજર, ઉત્તરમાં બોરસુ, દક્ષિણમાં બેનિનનો અખાત, અને પશ્ચિમમાં દાહોમીનો મુલક છે. કિનારો નીચો અને સપાટ છે. મુલક ધણી ફળદ્રુપ છે, અને વસ્તી ધીમ છે. કોપરેસ, મીઠું, ચુઆમો, અને ચામડાં મોટા જગ્યામાં દેશાવર ખાતે મોકલવામાં આવે છે. ચોખા, મકાઈ, રૂ, ખાંડ અને તાંબાકુ, એ મુખ્યપેદાશ છે.

મુખ્ય શહેરો—બેનિન નદી ઉપર બેનિન નામે રાજધાનીમાં ૧૫,૦૦૦ ની વસ્તી છે. એ શહેરમાંથી દમણાં ગુલામનો વેપાર બંધ કરવામાં આવ્યો છે; તથાપિ હજી બીજાં વેપાર પ્રુષ્ઠા ચાલે છે.

મુખ્ય જાતો.

૧. તુપે—યોરુબા જાતની એક શાખા નૂપે કરીને છે. આ લોકો શાંત અને ઉદ્યોગી છે. તેઓ ધણે ભાગે વેપારી, ખેડૂત, વણકર, લુદારે અને કુંબારતું કામ કરે છે.

૨. ઐઐસા—યુરોબા જાતના લોકોમાં આ શાખાના લોકો ધણા છે. પેદેશાં આ લોકોની વસ્તી ધણી હતી, પણ તેમની ધણી સંખ્યા અમેરિકા જાગે જેતીવાડીનું કામ કરવાને અડાવવામાં આવી છે. બાકી રહેલામાંના ધણાકને ખ્રિસ્તી કર્યા છે; તથાપિ મોટા ભાગ મૂર્તિ પૂજક છે. તેઓં સુકુ કરીને એક બળવાનું દેલને પૂજે છે તથા તે દેલ શુદ્ધઓમાં તથા આકાશમાં રહે છે એમ તેઓ માને છે. છેક હગણા સુધી તેઓ તેને મનુષ્યનું—જીવાન ઠોકરીઓનું—બલિદાન આપતા હતા.

૩. મા-દીગો—આ જાતના લોકો બેલિબા તથા આટ્લાંટિકની વચમાં રહે છે. તેમાંના ધણાખરા તો શુદ્ધ હામસી છે; બીજા હજી મૂર્તિપૂજક છે તથા તેમનામાં હજી જાતનો સુધારો થયો છે. તેઓ અરંધી સુધરેલી અને અરંધી જ ગલી સ્થિતિમાં છે.

૪. હૈસા—આ જાતના લોકો નેજરની પૂર્વ તરફ વસે છે. તેઓ બધા હામસી છે અને જેતીનો, ભરવાડનો કે બીજાં ધંધો કરે છે.

૫. ફૈલા—આ જાત મૂર લોકોના વંશની છે. તેઓ ધર્મ-મુસલમાન છે. ઉપજુ કદીબંધમાં વસતી બીજી બધી જાતો કરતાં આ લોકો ધણા અચળ છે.

અર્વાચીને ઇતિહાસ.

સને ૧૮૫૦ માં યંચેલા કરારની રૂઝો દાહોમી અને લાગોસની દદ દરિયા કાંઠાની આરંભીને ઉત્તરમાં ઉત્તર અફાંસ નવ સુધી લેઈ જવામાં આવી છે. તેની પેલી પારના મુલક વિશે હજી માહિતી મળી નથી.

એજ કરારની રૂઝો ઉત્તરમાં સેથી બારવા સુધીની દદ સીધી લીટીમાં ચુકર કરી છે.

નવેંબર ૧૮૬૭ માં નિકીના સંબંધમાં તકરાર ઉપરિચિત થઈ હતી.

જે દેશ ઉપર અંગ્રેજો પેનાનો હાથે કરે છે તેના એક આગળાં હમણાં નિમ્ની, કાંચેલા અને ઘોંઘાળા કાચા કરીને પડખાં છે અંગ્રેજો એકદમ અને બીરીયા તેમની પાસેજ પાયા છે નાહજરની પાસે પાસે ઘણાં પ્રાણ કરવામાં ફેંચેલી મનસખ એવી છે કે તેમને નાહજરને રત્ને કરી આપી વાતુ આપકું નહોતું પડે.

છોકરાઓ માટે નીતિપાઠ.

એક ઉગાઉ કવિ-આલિંગ નોંધાવેલ મિત્ર.

પોતાનો રિયલિટિ સિંધે બેદરશાઈ અને ક્રાંતક માણસો મમે નેટલા પિંડાર હોય તથાપિ હરિદનાલ દુખમાંથી પૂરી સુખમાં રહી, એમ આપને એ નિરંજ એકદરિમધનર અનિત્ર ઉપરથી બાળી શકીએ છીએ. નિરંજ એકદરિમધ એ પ્રાપ્તિ આમેશ કવિ દત્તો તેનો જન્મ અને ૧૭૨૮ માં એક આશ્ચર્ય પૂરીને ઘડ થયા દત્તો એ નેકામાં જે છુદ્ધિલાળા માણસો ઘડી મયાં ત્રિયા "આ" નવર એ નિમિષ માંથી અમપદ એમવ છે "નિરંજ એક વેદિકવં અથવા પેમંદુ ૧૧ પાનના એ નાગના એક પાના તેણે અમેશ આપામાં લખી છે. તે દશ પાન તે દેખા વર્ણી વક્રિય ક આપની સુખમાંનો આપમા પશુ તેનું આપાનાર એકવિદાને કહે છે. ગમમે એવ નુ આપનાર દત્ત "શા રૂપમ કુ દોલકર" એ નામનું એક દાપરમ નાગ તેણે ઘડ્ય હ તે વણ મમમ આપે તેવુ તથા મમલારિક નાદ્યાનુરૂપી બરેકુ છે તેણે કેવડેડ (૧૫૪૪) પેદવ કેવડ પપેડ ગામદુ " એ નામે એક બકામપ નમેનુ છે તેમા કહ્યુ બનવા પુનાંમા છે આ કાવ્યને લીધે તે એકો ખાસ લખણનો છે કે દમગાના અમમ કવિઓમા તે મરિયત ખાંગો છે આદવી બધી કવિતરમિત અને છુદ્ધિ છતાં પણ તેની છદ્ધી દુખમાંરિતે મિચિમા સુજરી છે તે નિરંજ હરિદનાની અમમ રિયલિટિમા રહસા પામેશ દત્તો અને અપાર તે મરી મયે લારે પણ તે પેનું દેસદાર દત્તો તથા તેનું નરમ દીરવાંડી તેનું આપા નહોતાં

તે નિશાગમ અવધામ કરતો દત્તો તે વખતે પણ નાગને તેને કુખ દેસમાં કસાર થાળી નહોતી. તેના તેના ઉપર દીરગાના ગેમ ગેમ આગ પેડી મેંપેલાં દત્તો, તેની આજની બેલિય દત્તી, અને તે રમવાને કુલે સરમણ અને બીકામુ દત્તો.

પાટલાળા હોમા પડી તેણે કેટલાક મુખ કરી તેના પશુ કેકેમા તેને કનેદ ગળી નાદિ. તે કિસક થયો, વહીય થયો, કાકાર થયો, પશુ એકેમા તે વિચળી નીવડ્યો નદિ. એક લાર દોવડની એક નિશાગમા તે દમદ છિસક હરિકે નોકરી કરતો દત્તો, ત્યારે કોઈ દવાયુ પુરપને તેનો પ્રીનાઇ મેરેતા કેઆવ રેવેલે દત્ત આવી તેણે તેણે એને કેટલાક દેમા આપેર એવા દેમા આપા કે તરખત તેણે તે વખતે દેમાના એક બનવા ગોપા કળ ખરીદ કરી પોતાના કાકાને મોકલ્યાં આ રીતે કોઈપણમા અને પોતાની રિયલિટિ સુપાક વાને બેદરશાઈપાણમાં તે દદાક કદવા બાળી, એક વાક નના લેખકારોએ તેના ઉપર ફરિયાદ કરી, પણ તેમનું કેવુ અકલવાના બાળા તેની પાસે નહોતા તેથી તે કેદમા પડ્યો દત્તો આ કેદમાનામાં પેદ દત્ત

વાને તેણે પોતાની લખેલી “ વિકાર ઓફ વેકફિલ્ડ ” નામની ઓપડી ૬૦ પૌન્ડ માટે વેચી અને કરજ પતાવી દીધું. “ શી મૂર્સ ડુ કૉન્કર ” એ નામના નાટકના તેને ૬૦૦ પૌન્ડ મળ્યા. પૈસા પાસે આવ્યા કે તરતજ તેણે એક ઘર ખરીદ કર્યું. તેને સામાન સરજામંથી શણગાર્યું, પોતાના મિત્રોને ગિજગ્યાનીઓ આપી, અને યોગેજ વખતમાં હતો તેણે તે તેણે ગરીબ બની રહ્યો.

સને ૧૮૭૪ના એપ્રિલની ૪થી તારીખે તે લંડનમાં પોતાના ઘરમાં મરી ગયો તેજ ઘરની પાસે યોડાક વારને અતરે આ ઘણા બુદ્ધિમાન પણ બેદરકાર માણસના સ્મરણ-ચિન્હ તરિકે એક મૃત્યુસ્તંભ બને કરવામાં આવ્યો છે, તે આજ પણ છે.

શ્રીમંત સરકાર સયાજીરાવ મહારાજ ગાયકવાડ

અમના વંશની પુણ્યનામાવલી.

સવૈયાં એકત્રીસાં છંદઃ

શ્રીમંત સરકાર સેનાપાસણે સમશેર બહાદુર ગાયવાડ;
સયાજી મહારાજ રાજે વડોદરા ગાદીપર આજ. ૧
ફતેસિંહ યુવરાજ ગિરાજે જયસિંહ છે શુણવાન કુમાર;
શિવાજી ત્રીજા શુણવંતા ને ધૈર્યશીલ ચોથા સુકુમાર. ૨
માર્તુશ્રી મહારાણી જમનાબાઈ ભૂપતિનાં નિરધાર;
રાયતણી મહારાણી ચીમનાબાઈને નમવું ધરિ ખ્યાર;
કુમારિકા ઇદિરા રાજા સદ્ગુણી છે સરવે પરિવાર;
સુખમાં રાજો સદા હસી તે થોળે દિન દિન જય જયકાર. ૩
મહારાજના રાજ્યકુટુંબની નામાવળી લખવી પાવન;
દિન દિન વૃદ્ધિ-યાચો એની શુદ્ધ વિધુ સમ છે ધન્ય ધન્ય. ૪

હુ અ. ગર્ગે ઇ. ગા. કામદેવ.

સુમાપિત.

(આ સુમાપિતનો અર્થ ગિફ્ટે છોકરાંને મમજાવવો તથા
નિખધ લેખનમાં તેનો ઉપયોગ કરાવવો.)

૧ નજરો કારીગર હમેશા પોતાનાં ઓળખનો વાક કાઢે છે

૨. ઘમ કરવા નમ બધું.
૩. વચન આપતાં ધીમા થવું, પણ પાળવા હિંમતવા યવું.
૪. કહેક કહેા માપ બરવામાં કમેચે કરે છે.
૫. જે કોઈને 'ના' કહી રહ્યો નથી તે નહીં બિખારી થયો.
૬. જે કામ તમારાધી ન્હાને થઈ મરે તે મારે બીજાને તરફી આપ્યો નહિ.
૭. કોઈનું બધું કરવાથી કાલ નુકસાન થવું નથી.
૮. કુચે સકાષ નહિ, ત્યાં સુધી પાણીની કીમત આપણે જાણી મળત નથી.
૯. તમારે જે ન જોઈએ તે તમે ખરીદો, એટલે તમારે જેના વખત આપે નહિ તે તમારે વેચવું પડશે.
૧૦. વધવાની કુચી દમેશાં ચળતી રહે છે.
૧૧. ન કરવા કરતાં મોડું કરવું તે ઠીક, પણ કાંઈ દિલ્લોસ મોડું ન કરવું તે વધુ નેજી ઠીક.
૧૨. ખાલી કાચની બકડ રહી રહતી નથી.
૧૩. જીંદગીએ ટેકા પાડે છે, પણ તે મને છે નખતની.
૧૪. અભાગપણા કૂતરાં એકાગ્રપણ વધારે નુકસાન કરે છે.
૧૫. પેશાની કોમકનખખુનો દોષ નો મોઝક કરજે કાઢી જો.
૧૬. સતત ધન્ય એ સુરજનાના કુચી છે.
૧૭. મલિકાનો મે હાથ કરવા તેની આખ વધારે કમાય છે.

રંગનો ઉપયોગ.

(પાળવા બાંધી યાવું)

રંગ રીખરવામાં શિક્ષકોને સૂચના.

મિત્રો ! જ્યાં સુધી રંગનું શિક્ષણ આ પ્રમાણે આપાને નહિ ત્યાં સુધી જાણકોને રંગની ખાસી ખાસી જુએજ નહિ તે નેએ મરેમર રંગ બખુએજ નહિ તો જોગ્યો ! તમે રંગનું કિયા કાંઈ પણ શિક્ષણ આપો ત્યારે તમારે મોટેથી કહી ન દેવું પણ જાણકોને મોટેથી એ વાત કહુવ કરાવી એમ થત તોજ આપણું શીખવેજ ત્રાયક થકે.

આજામાં રંગનો ઉપયોગ ઘવાથી ફાવેલો.

આ પ્રમાણે સાળામાં રંગનો ઉપયોગ થવાથી ફાવેલો છે, તે બધાજા પછી હું મારો રિસ પૂરો કરીશ, આજના અષ્ટીયા જોઈઆપણને કિયગિરી વપમતો, તેજ રંગોજ અષ્ટીયાં જોઈ આપણને જાતેજ થાય છે તેજ અજરિયત અને ખગત રહતરો જોઈ આપણને બધોજ ખેદ થતો, તેજ દહવરો રંગીત અને એક મરખાં જોવાથી

‘આપણને હવે થાગ છે. તથા બાળકો પણ ખુશ થાય છે.’

‘જે બાળકોનાં પોશાક બેવાથી આપણને મૂગ ચઢતી તે રંગીન અને બગડા બધે પોશાકથી આપણને કટથો આનંદ થાય છે ! તે વિચાર કરવો તમને સોંપુ છું.’

‘જે કોંપી જોવાની આપણને ઇચ્છા ન થતી, તેજ કોંપીમાં રંગ આ બે અક્ષરવાળી વસ્તુ વાપરવાથી આપણને તે જોવાની હોંમ થાય છે.’

‘જે ખડીયા હાથમાં લેવાથી આપણો હાથ તેમજ દૃષ્ટાં બગડતાં તેજ ખડીયા ઉપર લોહચુંગક જેવી વસ્તુ (રંગ) વાપરવાથી આપણા હાથમાં બિલકુલ હાથ પડતો નથી તથા તે સુશોભિત લાગે છે.’

‘જે દડાથી ક્રમ રમીનેજ ખુશ થતા તેજ દડો ઉપર રંગ વાપરવાથી આપણે રમી, નજરનો ખુશ કરી, રંગના પ્રકાર શીખીએ છીએ. આશું જોઈએ કાપડો ?

રંગ આ વસ્તુ લોહચુંગકના કરતાં વિશેષ આકર્ષણ કરે છે.

‘જે શાળાની બીતો તેમજ નરમીન ગીલામણી કિંવા કુમડ જેની લાગતી તેજ બીતો ઉપર અસારે રંગ ‘રામ’ હોવાથી પ્રથા માણ્યો તેને જોઈ માન આપે છે. બુદ્ધિશા માણ્યો સારી શીખામણ વાંચી ખુશ થાય છે તેમજ બાળકો જે બીત પાસે બેઠાને બીલીતા તે બીત પામે હોંમે હોંમે અને પરાણે બેસે છે ! મિત્રો ! શું રંગ આ વસ્તુ લોહચુંગકના જેવી નથી ? આ બીત ઉપરથી આપણને ગાલમાં પડે છે કે બાળકોનાં મન બીત તરફ આકર્ષાય છે શાથી આકર્ષાય છે ? બીત તો હતી તે ને જે છે ; કેંઈ નથી બીત નથી ચણી. પણ તેમાં કયી વસ્તુનો ઉમેરો થયો ? રંગનો તો મને હતો. એક વખત કહેવા દો કે, રંગ આ વસ્તુ લોહચુંગકના કરતાં વિશેષ આકર્ષણ કરે છે.’

રંગનું સંમંદર્યાન રાખવાથી થતા ફાયદાઓ.

જે શાળાની આંદર રંગ ફેટ્યા છે, રંગના પ્રકાર ફેટ્યા છે, આવી આવી મોટી નાત ન આવડતી તેજ શાળામાં રંગનું સંમંદર્યાન રાખવાથી દરેક બાળકને રંગ વિશે માહિતી થતી છે. ને અધા વિગતથી રંગ ફેટ્યા છે, તમે શી છી મળ્યાં છે આ શું જોઈએ લાભ છે ? છેવટની વિનંતી કિંવા ‘મારો મત’.

આ બધી વાતો ઉપરથી નક્કી થાય છે કે શાળામાં રંગનો ઉપયોગ કરવાથી ઘણાજ ફાયદો છે. તો દરેક શિક્ષક બાધજો તરફ મારી છે. ૧૮૫૧ નિનંતિ એટલીજ છે કે ‘અધા બાધજોએ પોતાની શાળામાં રંગ જેવી અમૂલ્ય ચીજનો ઉપયોગ કરવો. એમ થશે તોજ આપનો અમૂલ્ય રોકિલો વળેત તથા વાંચવાને લીધેલો ક્ષમ યોગ્ય મળાશે, મિત્રો ! કહેવા કરતાં કરી બતાવું વધારે ઉત્તમ માની આજનો દુક નિમંધ વાળો છે તો તેની આંદરથી આપ સાહેબો ભૂલ ચૂક સુધારી ગરીબ સેફને આમારી અનાવશી, એવી આશા રાખી હું મારો વિષય સમાપ્ત કરું છું, ને સમાપ્તો પાસેથી બેસવાનો રમ લડું છું.

પરચુરણ માહિતી.

ફૂલ ન્યુસપેપર ઉપરથી.

તાર મારકતે ફેરોઆક મોંડેલી શકાય.

લખેલા સંદેશ તારમાં લખેલો માત્ર સુધી એકજવાગા આવે છે એ સાચું જાણ.

નાની મોટામાં મોટી શીડ છે; પણ તેવાજ તાર મારફતે એવેના બોલ જઈ શકે એ તેના કરતાં પણ વધારે આશ્ચર્ય વિષમતનારી જોઈ છે. દમજાં તાર મારફતે છખીઓ મોકલવાનું મંત્ર મોટી કાટવામાં આવ્યું છે. એ જગીને વળી મોટી વધારે આશ્ચર્ય લાગશે. સપૂર્ણ ફાટોમોફ તાર મારફતે મોકલી આપવાને વીર મિનિટ લાગે છે.

મીડનાં આપકનું આપકયક છે.

ફરેક છોકરાને સોય કાપના આવડી જોઈએ તેના ડગવાનું જાતન તૂટી ગયું હોય, તેના કમળમાં લગાડ કાટયું હોય, તેનું કાતિયુ સમાર થીરાયું હોય, તો તેને વખતસર ન સીડી લેવાથી થોડા વખતમાં તે તુલક નકામું થઈ જાય છે એવો સદજમાજ દોરો જરૂરનાં ન આવડવાથી થળીવાર છોકરા કપડાં હાડાં જસ દેડે તાનપણમાં ઘર આગળજ નહિ, પણ મોટાપણે ગદાર મુઆફીમાં આ દુનિયાનો જાડુ વિષયોજ શાક છે તમને જણાવે વિસ્મય લાગશે કે કેન્દ્રગરીનો પડો પેલાવજી સીંચવાના કામમાં જોઈ નિપુણ દતો લાડતો મુખ્ય પર્મજીર સેવના કામમાં એકઠે દતો પ્રગળામાં તો પાદરીઓ શુ થયુંજનામાં એકજ ગળાય છે.

છોકરાંએ રમન કરનાં શબ્દાજ શાખવી.

દુનિયામાં એવી એવે મળી હાર જકે એ છોકરાંએકનોએના રમવાના સાધન તરિકે કહી પણ વપરાતી નથી પંદુ આ નામી છોકરા જાપી સગજ શકના નથી મળી એવે એવી છે કે તેમને મહુ સલામતી કાયમાં જાનતાં પડે છે એમ સાથે રમનારા છોકરાઓનો કોઈ અવડવ કપાવાનું આવજનું પળીવાર આવજનું છે. એક છોકરો અને છોકરી એ જાણી એકવાર રમના દતો તેમજ એવામાં પડકોનો જાડ આવજો અને તેની સાથે રમવાનો ફરોજ ફેલો પોડોક દાર તેમજ નવા ઉપર દારવો અને તે જાને પજાજ શાખી ગયા એક છોકરી વિષામજીની પેડી સદન રમતી દતી, તથા તેના પૂમડા સળખી ઉદવા, અને પરિખામે તે વિચારી પ્રાય પામી

ફેશન.

પાત્રો.

અડ—મોદન—ધી—જામ—ગોષાધક (મોદનને પાપ)—વિદુસ

પ્રવેશ ૧ લો.

અડ—મોદન પેલુ શદ છે કે ?

મોદન—દા વદ તો છે.

ધી—જામ—અરે અડ, તુ એની કો શું કરવા પડે છે ? એનાથી શું થવાનું છે ? એ કું આ રિખો લાગ્યોયુ, આલો આવીએ.

ચંદુ—પાદ રાખ મોહન, અમારી ગેડી તોડવામાં લાણુ કાઢવાના નથી. કેમ ધીરજ, કાલે તારો હિસાબ ખરો કર્યો તેથી તારો નંબર ખીજો આવ્યો નહોતો ? મોહન—ભાઈ હેલા ગયા હતા.

મોહન—હા. અને પ્રજી છગન પાસેથી એ હિસાબ શિખ્યો હતો. કેમ ધીરજ, તમને એ હિસાબ આવડે છે કે ? આજ માસ્તર સાહેબ ફરીને એ હિસાબ લખાવવાના છે.

ધીરજરામ—અમારા ચંદુ કુશળ રહે. જ્યાં સુધી ભાઈ છે ત્યાં સુધી મારો હિસાબ ખોટો પડવાનો નથી.

મોહન—ચંદુ ન હોયતો ?

ધીરજ—તો-તો—ખીજા મરી ગયા છે ? મરણકો દશે ત્યાંજ વઢાણું વાતું. દશે.

મોહન—મેં રૂપિયા તો માગ્યો હતો પણ બાપા કહે કે તારે શામાં વાપરવો છે તે કહું તો આવું.

ચંદુ—(ધીરજને) ચાલ જવા દે એ માયાકુટ. ચાલ વાલંભની ધર્મશાળામાં જઈએ. વિકુલ આવીને પાટ જોતો દશે.

મોહન—બાપા રૂપિયા આપશે તો હું પણ લઈને આવું છું.

ચંદુ—હીક (સર્વે જાય છે).

* આ અને ખીજા સંભાષણો વસો. એએ વર્નાક્યુલરના માસ્તર રા. રા. મંગન-લાઈ ચતુરલાઈ અમીન તરફથી મળેલાં છે. ઇનામ સમારંભ વખતે સભાસદોને રંજન કરવા માટે તથા બાળકોને નીતિના પાઠ મળવા માટે એ અતિ ઉપયોગી છે. આ સંભાષણો જે ગૃહસ્થોએ અને અગત્યદારોએ સાંભળ્યાં છે, તેમણે ધણી ખુશી જતાવી સારંવારે સાંભળવા આતુરતા બતાવી છે. આવાં સંભાષણ શિક્ષકો ઇનામ સમારંભ વખતે જનરંજન માટે તૈયાર કરાવે તો ઇનામની સભાઓ લોકપ્રિય થતી જાય તેમ છે.

મેનેજર કેળવણી.

પ્રવેશ ૨ એ.

વિકુલ—(ચંદુ અને ધીરજને આવતા જોઈને) કેમ ભાઈ હજી પાંચ નહિ વાગ્યા હોય. ગાયકવાડી પાંચની વાર દશે દરજી.

ચંદુ—અરે, પેલા મોહન સાથે પંચોત ચાલી એટલે વાર લાગી.

ધીરજ—હું હું. લગાર એસવું પડ્યું એમાં તપી ગયા. હજી તો મારે પત્નીશ ટેકાણે જવાનું છે.

વિકુલ—નવરા તો અમેજ તો !

ધીરજ—તારે મરજ દશે તો એકો દર્શિ.

વિકુલ—ના ના, તારે માટે ગેફ દર્શિ. કૃતર જાણે હું જ બાર એચું છું. એ હિસાબ જોવા દશે તો ચંદુભાઈ જોવા દશે. મારે તારો શી એશિયાળી છે. એહો પટ પટારો કરો.

ધીરજ—વિચારીને બોલ, વિ. લ. કોણે તને અર્ધો બોલાવ્યો છે ?

વિકુલ—તારા બાપની ધર્મશાળા દશે. ચાલે પાંચ રૂપિયા આપ્યા છે. અમી નથી યદ.

ધીરજ--તે મારે તારા બાપની ધંધ મછ, લાવ મારે કિંચ

વિરુદ્ધ--આપી કીરિંસા કિયા આજ માગવા આવ્યો છે ! કેમ ચંદુ, તમે તો બેવ નેત્રા દશા. મારે તો જેસે લેસ વતવાનુ છે, હયા માપાનુ પુત્ર કાવે છે તમારી જેડે નરન નથી બેસી રહ્યા આ આજ (ગાય છે)

ચંદુ--ધીરજ તું તો તકવારી છે એની બેડે છું કરવા દે ચ કરવી પડે

ધીરજ--જ્યા દે એનું નામ See this lady, lady and son. (આ રાખી, મોડી ને કાઢ બે)

ચંદુ--વાન, વિદુવ કેવો મામડીઆ જોવો દેખાય છે આટલો કિયાવો મારે બૂટ સ્ટાકિંમ દીસ છે એને પચે ! હયા રાજ બોજ ને ક્યા મારો તેથી

ધીરજ--જ્યા દે એનું નામ (રાખી દ્વાધમા કાંઈ માયુ ખબોગતો) બાપર રાજ બાબર નેવા છે

ચંદુ--તમારે કેવા બોધ્યે છીએ ?

ધીરજ--કટ (એડેરો કાતરવા) કરતા નથી આરણ, બજે પેટાનુ હાન કાતરતો હોય તેમ અમદાવાદથી રૂપીયાનુ હેર આજ સાચ્યો છુ, રાખા કેવી ફેસનવાળી છે, પખ (માથે મૂકતાં) મજે મરિડા હપા અંજારી

ચંદુ--(હાં પડે છે) તક મીંગળામ ? મીંગળાનુ પાસે એહરો કનરાવો, અવી કંઈ લાન્સ હો ?

ધીરજ--ને આ મૂળાના પેના જોવો (રૂપીઓ દેખાડે છે) કદ, જે કરતુ હોય તે ચંદુ--આજ તો સિવગચી છે નમ્મી લાડીશુ ?

ધીરજ--રૂપીઆની ખરડી કિયા ખાડામા પૂરવી છે અડધા રૂપીઆની લાંબ આજ, ચક્રમે તેના બાંધ બાવીશુ,

ચંદુ--કીક લાવ (લાંબને જાય છે તે વખતે)

ધીરજ--પાન તોપારી બહુ નહીં હયાસળીઓ તો છે બીડીઓ પખલેતો આગત, મિત્ર હો તો વાસ બેચ દેતો

ચંદુ--(ચોડે જઈ પાછો આવે છે) અરે, મોદન અતે એનો બાપ ગોપાળજી આવે છે,

ગોપાળજી--કેમ અરવા, મોદન તા મારે રૂપીઓ મારે છે ?

ધીરજ--કંઈ નહીં કાઢ એ તો છનુ આજ ગિરસેવો છે, તે મેળામંચી કંઈ રૂપી લઈએ,

ગોપાળજી--બલે તરેપારને દહાડે આનદ કરો જાય, છું સાબવાતો વિચાર છે ?

ધીરજ--મોડા કાંઈ લાત મારો તો એમ વિચાર કનો કે મોદનને એક ફેસનવાર રાખી અપાતુ

ગોપાળજી--આ રાખી ફવી છે ? કેની રકાડ અને મજબૂત છે ?

ધીરજ--ફેસનવાર આ છે ?

ગોપાળજી--અરે તમારી ફેસન દેસ મેળવા તો બેડી છે ધારો કે એક રૂપીઆની નથી રાખી મોખની કે ફેસનથી ખાતર લખીવો, પરંતુ તેના સિવાય કાલની રાખીયા મોદન, તને માને કે ન આવે ?

મોહન--આસે તો ખરું.

ધીરજ--ખરફી લાવીએ ત્યારે ? આજ શીવરાત્રી છે.

ગોપાળજી--ખરફી, જીમના એક ધડીબર આનંદને માટે ! એક રાતની વાણીને માટે ! મૂર્ખ છોકરાઓ, જે રૂપીઓ ધડીવારમાં ઉડાવી દઇ તમારા મનનેજ. આનંદ આપે તેજ રૂપીઓ બીજી રીતે કેટલો ક્ષામમાં આવે તે જુઓ. જે તેના કોઠરા સખી તેની ઘેસ દરી હોય ને સૂએ ટળવણતાં તમારી ઉમરનાં બાળકોને વહેંચી હોય નો તમારી ખરફીથી જેટલો આનંદ થાય તેટલો, અરેતેથી પણ વધારે આનંદ મરતાં બાળકોને નહીં થાય ? જે તેની ડગલી ટોપીને છેદી લાવી ગરીબ છોકરાને આપી હોય તો તેના બાર મહીના ન નીકળે ? જિનાળામાં એક રૂપિયાની દોડીની બાજુ કે મહુડાંથી કેટલા બધા ગરીબોતું પોપણ થાય ? મોહનના કોટમાંથી એક રૂપિયા બચાવીને અંત્યજ શાળાનાં બધાં છોકરાને લૂગડાંની એક એક ઠીંગળી આપી હોય તો તેમને શિખાળામાં પહેરવાની ફાટેલી ડગલીઓને કેટલી બધી આધારભૂત થાય ? મને લાગે છે કે સો છોકરાની ટાંઠ બાળવા માટે મોહન બાઇ પોતાના ડગલાંમાંથી બચાવ કરવા ના પાડશે નહીં. દયાની તર્ગીથી મરવા પડેલા એકાદ માણસનો જીવ બચાવવા એક રૂપિયા ખરચો હોય તો તેથી તે આખા જન્મારાનો આ બારી થશે. એક દોકડાના વ્યાપ્તે એક રૂપીઓ મૂંચે હોય તો સો વર્ષપર મારા પરિવારને આખું ગામ વેચાતું સખી શકે એટલા રૂપીઆ થાય--એક લાખ રૂપીઆ થાય. એક રૂપીઆના સાકડાનો ટેકો હમ્મર રૂપીઆનું ઘર પડતું અટકાવે. એક રૂપીઆની માટી ફાટેલા વહેલા આમળાં નાખી હોય તો આખું ગામ તણાતું બંધ રહે. એક રૂપીઆના શાકથી પાંચસો માણસની ન્યામતું શાક થાય, અને એક રૂપીઆના મીઠાથી આખું ગામ જમે. છોકરાઓ દજીતમને રૂપીઓ શી રીતે કમાવાય છે, તે માહુમ નથી. પરંતુ જેમ જેમ મોટપણે તમને અનુભવ મળતો જશે તેમ તેમ જલુસી કે એવા ઘણા ઉપયોગ છે કે જેમાં રૂપીઓ વાપરવાથી જેટલા લાભ થાય તેટલા લાભ તમારા શોખમાં કે દેશનમાં રહેતા નથી. આજથી તમે દેશનને ઝોળખતા થયાછો તો આમળ ઉપર તેના પંજમાં કેટલા ફસાશો ! (નિરવાસ નાખી) હાલતું કાળજી એવું જ છે ! મૃદરથો, જુઓ આ કેળવણી, જુઓ આ વિજ્ઞાપતીનો સહવાસ, દેશને જે મૂળ ઘાલ્યુ તો આપણે તેને દૂર કરી શકવાના નથી. ચિંતન. તારા સહવાસથી અમે લાભ કરતાં હાનિમાં ધણા આવીએ છીએ. શાકી ? અમારા અજ્ઞાનથીજ અમારે તારી પાસેથી જે મદદ્ય કરવાતું તેથી ઉલટાજ ગુણ મદલ્ય કરીએ છીએ. તારું શર, સ્વતંત્રતા, સાદસ, અમે લેતા નથી; પણ તારું વ્યસન, દેશન અને સંસારી કુધારો લઈએ છીએ. બહે તું વહેપાર અર્થે, તારા પેટ અર્થે, તારાં છોકરાંના ઉદ્યોગ કે પોપણ અર્થે, તારો માલ અર્થે મોકલે, પણ દેશન મોકલીશ નહોં. કોઈ દિન અમે સુધરીશું, ઉદ્યોગી યશશું, ખરી કેળવણી પામીશું; તારો વહેપાર, તારો માલ અટકાવી શકીશું; તારું શર, તારી સ્વતંત્રતા, તારું સાદસ મદલ્ય કરીશું; પરંતુ અફસોસ ! તારી સાથે આવેલી દેશન અમે અટકાવી શકનાર નથી. કેળવણીની કન્યા-સુધારાની સખી-વહેપારની વદ-પંસાની પુત્રી--અને આગસની અગ્રેયાર એ દેશન, ચિંતનપુત્ર, એ દેશન અમારે જોઈતો નથી. તારીજ કેળવણી અમને અમારી ભૂલ બતાવશે. સદૃશદરથો, આ કુમળા મનનાં બાળકમાંજ--આ કેળવણીના અંકુરમાંજ તેણે કેવો મજબૂત પ્રવેશ કર્યો છે !

(અપ્રણય).

(ਪ੍ਰਭਾਤ ਅਖਬਾਰੀ ਸਮੇਤ)

૧૫ ના સાચી સ. હુડુકુપ અઢાળીનર નુચાનખીયાએ ક. ૧-૦-૦ પાળીની પરજમા આપ્યો. ૧૬
વેરમા સ. ગુ. સાળા તા. ૧૪ રવાની દુરમાર કર એમળે ક. ૧-૦-૦ ઊકરાઓને પતાસા વેહેવ્યા
૧૭ વેરમા સ. ગુ. કન્યાસાળા તા. ૧૪ મદર ક. ૧-૦-૦ કન્યાઓ પતાસા વેહેવ્યા. ૧૮ મરેલી
સ. ગુ. સાળા તા. ૧૪ રકુતમેડીના એમરોએ ક. ૨-૦-૦ ઊકરાઓને ખાડ વેહેવી. ૧૯ તવ-
ડા, તા. ૩૦ કેટલાક સદુઈડરોએ છતામ મેળાવ્યા વખતે ક. ૩-૦-૦ ઊકરાઓને મીઠાઈ
વેહેવી. ૨૦ ઉમરાટ, તા. ૧૫ સદર. ૭-૨-૦ કન્યાઓને ઓઢણીઓ આપી
૨૧ સંદસપુર, તા. ૫ પુરામખાઇ છત્રણીએ ક. ૧-૦-૦ ઊકરાઓને પતાસા વેહે
વ્યાં ૩૨ પરજમા, તા. ૧૪ રીડ કેસાયદ બીમાજીએ ખુશીથી ૧-૦-૦ ઊકરાઓને
ખાડ વેહેવી. ૩૩ દેલવાડા, તા. ૫ રકુતમેડીના એમરોએ ખુશીથી ક. ૧-૦-૦ સદર
૭૪ મણુદેવો, તા. ૧૯ મુસદમાન મુદનથી તરફથી ૩-૦-૦ ઊકરાઓને પતાસા વેહે-
વ્યા. ૩૫ અમુદેવી, મ. હુડુકાળા. અંબુનન હમયામે ખુશીથી ક. ૨-૦-૦ સદર ૭૬ મણુ-
દેવી સ. ગુ. કન્યાસાળા તા. ૧૦ નાની ગોપાળાસ નમજીવનદામે ખુશીથી ક.
૧-૦-૦ કન્યાઓને પતાસા વેહેવ્યા. ૩૭, પરજમા સ. ગુ. સાળા પેદા માસર
તથા ખાપુઆઇ એમળે ક. ૩-૦-૦ પાળીની પરજમા આપ્યો. ૩૮ કોર. સ. હુડુ.
રૂલ અરીસા ઈઅમજીએ ખુશીથી ક. ૦-૧૨-૦ સદર ૭૯ પરીવાળ ન. ગુ. સાળા
આમંત્ર સરુદરોએ ખુશીથી ક. ૧-૦-૦ ઊકરાઓને પુત્રકો વેહેવ્યા. ૮૦ મદુવા
સ. ગુ. સાળા તા. ૪ સા રતનચદ ખુન ૧ ખુશીથી ક. ૦-૮-૦ ઊકરાઓને વેહેવી. ૮૧
કાડર, તા. ૨૦ મરજાડ મત્રાદાનામે ખુશીથી ક. ૦-૮-૦ ઊકરાઓને સાકર વેહેવી
જારા. સ. ગુ. સાળા તા. ૫ ગામના મંદુરોએ ખુશીથી ક. ૩-૦-૦ ઊકરાઓને સાકર
વેહેવી. કાડીનાર મ. ગુ. કન્યાસાળા તા. ૩ કાચાનાથ તથા મદાદેર એમળે ખુશીથી, ક.
૦-૮-૦ કન્યાઓને પતાસા વેહેવ્યા. ૮૨ મોટા ખીંચા સ. ગુ. સાળા તા. ૨૩ ખીખુવન
દેવચદ એમળે ખુશીથી ક. ૦-૪-૦ ઊકરાઓને ખાડ વેહેવી. ૭૫ મેટા બઝરીવા સ.
ગુ. સાળા તા. ૧૬ મામ મોકેએ મેળાવ્યા વખતે, ક. ૧-૦-૦ સદર ૮૬ -દુતેદપુરા
તા. ૧૪ પટેલકુમર દેવજીએ ખુશીથી ક. ૦-૮-૦ મદર ૮૭ સરસીયા મ. ગુ. સાળા.
તા. ૩૦ રોક મોળીચંદ એમળે ખુશીથી ક. ૦-૪-૦ મદર ૮૮ હાડા સ. ગુ. કન્યાસાળા
તા. ૨૪ નમર. ખાડરજાલ અમરજીએ ખુશીથી. ૦-૧૨-૦ કન્યાઓને પતાસા વેહેવ્યા. ૮૯
મેટ. સ. ગુ. સાળા તા. ૧૫ થી રૂચનાયજી લક્ષ્મીદાસ એમળે ક. ૧૦-૮-૦ ઊકરાઓને
કેરીઓ વેહેવી. ૯૦ મેટ સ. ગુ. કન્યાસાળા તા. ૧૫ મદર ક. ૩-૧૨-૦ કન્યાઓને
કેરીઓ વેહેવ્યા. ૯૧ મેટ. કા. પ્રેમજી દયાગરામાં સરજી પાઈ સાળા તા. ૧૬ સદર ક.
૨-૦-૦ ઊકરાઓને કેરીઓ વેહેવી. ૯૨ વડોદરા. સ. ગુ. કન્યાસાળા તા. ૧૬
સુધાર જાગન આઇજીએ ખુશીથી, ખા. ૧-૦-૦ કન્યાઓને પેડા વેહેવ્યા. ૯૩ વડોદરા.
સ. રીદેર હુડુકાળા. આપ્તમે હમજામ તા. ૧૫ બા. ૬-૫-૩ ઊકરાઓને એ પડીઓ
આપી ૯૪ વડોદરા. સ. ગુ. કન્યા. રા. ન. ૧ ને લગતે: કન્યાના વર્ષ દેડ મી. ઝવેરભાઈ
ચંદે ખુશીથી બા. ૧-૦-૦ કન્યાઓને પચસા વેહેવ્યા. ૯૫ અમેડા સ. ગુ. સાળા. મે.
રા. મા. અમુનમાલ કામોદદાસ વડોદરા માટે. બા. ૧-૦-૦ ઊકરાઓને પતાસા
વેહેવ્યા. ૯૬ બદાદરપુર સ. ગુ. કાચાળા તા. ૧૬ કાળાજાડ તથા મેમરોએ ખુશીથી
બા. ૪-૦-૦ કન્યાઓને ઝીટ આપી ૯૭ સ. મેડા મ. ગુ. હુડુકુપ. વનજી. ૯૮ નામ

એમણે ખુશીથી. ક. ૫-૦-૦ હોદ્દાઓનો પુસ્તકો વેહેમ્યાં. ૯૮ ગણદરપુર. સ. ગુ. શાળા. તા. ૧૯ રફલકમેટીના મેમ્બરોએ બા. ૩-૮-૦૦ પતાસાં વેહેમ્યાં. ૯૯ ડબોઇ. સ. ગુ. કન્યાશાળા. તા. ૨૦ ઇટોલાના પટેલ કાળીદાસ નારણભાઈ એમણે બા. ૧-૦-૦ કન્યાઓને પતાસાં વેહેમ્યાં ૧૦૦ થુવાવી. સ. ગુ. શાળા. તા. ૧ પટેલ. રાવજીભાઈ તથા બાપુ પુરપોતમ એમણે બા. ૧-૦-૦ હોદ્દાઓને પતાસાં વેહેમ્યાં. ૧૦૧ તીલકવાડ. ,, તા. ૨ દરજી મનસુખ બાપુએ ખુશીથી બા. હોદ્દાઓને ચણા વેહેમ્યાં. કુલ બા. રૂ. ૧૬૧-૧૩-૩. સિકાઇ રૂ. ૧-૦-૦. કલદાર. ૧૭૩-૧૧-૬.

તૈવાર કરનાર કરકુન.

J. A. DALAL.

માણેકલાલ નાયાભાઈ પટેલ.

વિધાધિકારી.

વડોદરા રાજ્યની દેશી કેળવણી ખાતાની શાળાઓમાં માહે જુલાઇ સન્ ૧૮૯૭ ના માસમાં પરચુરણ વેહેમ્યાં પેલાં ઇનામ.

૧ પાંટણ. સ. ગુ. કન્યાશાળા. નં. ૧ તા. ૮ જડીયા. મણીલાલ નાનાલાલે ખુશીથી. બા. ૧-૦-૦ કન્યાઓને પતાસાં વેહેમ્યાં. ૨ પાંટણ. સ. ઉર્દુ રફલ. તા. ૧૨ મુસલમાન સદગૃહસ્થોએ બા. ૫-૮-૦ હોદ્દાઓને પુસ્તકો વેહેમ્યાં. ૩ મણદ. સ. ગુ. શાળા. તા. ૨૩ શા. મોતીચંદ જેઠા તથા દરગેવિંદ એમણે બા. ૧-૦-૦ હોદ્દાઓને પતાસાં વેહેમ્યાં. ૪ વાગડોડ. ,, તા. ૧ પટેલ. જીભાઇ મલાએ ખુશીથી. ક. ૦-૮-૦ સદર. ૫ ચાણુરગા. ,, તો. ૪ આસિ. મુળીદાસ પુત્રએ ખુશીથી. બા. ૧-૪-૦ સદર. ૬ ધીણોજ. ,, ગામના સદગૃહસ્થોએ બા. પાણીની પરખમાં આપ્યા. ૭ ધીણોજ. સ. ગુ. કન્યાશાળા. તા. ૨૮ સીના ચરણુ રામચરણે ખુશીથી બા. ૧-૦-૦ કન્યાઓને પતાસાં વેહેમ્યાં. ૮ કમોઇ. સ. ગુ. શાળા. પટેલ પ્રજુદાસ અમીચંદે ખુશીથી બા. ૧-૮-૦ હોદ્દાઓને સાકર વેહેમ્યાં. ૯ નવસારી સ. ઉર્દુ રફલ. અમ્બામીયાં ગુલ્શનમીયાંએ ક. ૧-૦-૦ પાણીની પરખમાં આપ્યા. ૧૦ ટાટા. કન્યાશાળા. પારસી ગૃહસ્થોએ ૫-૦-૦ કન્યાઓને મીઠાઇ વેહેમ્યાં. ૧૧ આમલી સ. ગુ. શાળા. તા. ૧૬ નાગરજી ગલા તથા વસન ગોપાળ એમણે ક. ૦-૮-૦ હોદ્દાઓને પતાસાં વેહેમ્યાં. ૧૨ તવડી. તા. ૩ પારસી ગૃહસ્થોએ ખુશીથી. ક. ૭-૬-૦ હોદ્દાઓને ચોપડીઓ આપી. ૧૩ વેરમા. ,, તા. ૨૦ શેઠ કીશાભાઈ તથા શેઠ બાપુભાઈ એમણે ક. ૧-૦-૦ હોદ્દાઓને ખાંડ વેહેમ્યાં. ૧૪ પોંસરા. ,, તા. ૫ સદર શાળાના છટાં ધોરણનાં વિદ્યાર્થીઓએ ખુશીથી. ક. ૫-૪-૦ હોદ્દાઓને પતાસાં વેહેમ્યાં. ૧૫ અમેલ. ,, તા. ૧૯ શેઠ. ગાંડા બીખાજીએ ખુશીથી. ક. ૦-૮-૦ સદર. ૧૬ ગાંડા. ,, તા. ૨૬ ગામના સદગૃહસ્થોએ ક. ૨-૧૦-૦ હોદ્દાઓને સાકર વેહેમ્યાં. ૧૭ વાવ. ગામ લોકોએ સાળા નવા મહાનમાં જવાથી. ક. ૨૬-૮-૦ સદર. ૧૮ દયુરણ. સ. ઉર્દુ રફલ. તા. ૨૬ તુરબાજખાં દનેદખાંએ ખુશીથી ક. ૦-૧૪-૩ હોદ્દાઓને ચોપડીઓ આપી. ૧૯ માંગરોળ. સ. ગુ. શાળા. તા. ૧૫ આજગ વાકલના ફાજલદાર એમણે ખુશીથી. ક. ૧-૦-૦ હોદ્દાઓને સાકર વેહેમ્યાં. ૧૦ મહુવા સ. ધાણુડા બેડીંગ રફલ. તા. ૨૭ હેકમારતર. જેસકર હોટાલાલ એમણે ખુશીથી. ક. ૧-૦-૦ સદર. ૨૧ સોનમઢ. ,, તા. ૧૦ મેજદાર. ખાલપા પાંચીયા તથા બેચર વેણીદાસ એમણે ક. ૨-૦-૦ સદર. ૨૨ સોનમઢ. ,, સ. ગુ. શાળા. સદર. ક. ૦-૧૨-૦ સદર. ૨૩ સોનમઢ. સ. ગુ. કન્યાશાળા. તા. ૨૦ સદર. ક. ૦-૧૨-૦ કન્યાઓને ખાંડ વેહેમ્યાં. ૨૪ સીનાર સ. ગુ. શાળા. તા. ૨૯ બાળાસકર વિપનાય એમણે બા. ૧-૮-૦ હોદ્દા

રાઓને જગાસાં વેહેવાં. ૨૫ જાગા. સ. યુ. કન્યાશાળા માણેકલાલ મેલીલાલ એમણે
 ખુશીથી. બા. ૦-૧૨-૦૦ કન્યાઓને જગાસાં વેહેવાં ૨૬ માંથી સ. યુ. શાળા. તા. ૧૬
 મનસાલ ખુશાલદાસ એમણે બા. હોકરાઓને જગાસાં વેહેવાં ૨૭ જાગાવુર. , તા.
 ૧૭ પટેલ હર્ષદાસ કદાનદાસ એમણે ખુશીથી. બા. ૦-૪-૦૦ સદર ૨૮ ગોરદા. સ. યુ.
 શાળા તા. ૩૧ જોરામામ મયુરમણ એમણે બા. ૦-૬-૦૦ હોકરાઓને જગાસાં વેહેવાં.
 ૨૯ કોશ. સ. યુ. કન્યાશાળા તા. ૨ અમથાભાઈ તથા કેશાભાઈ તથા શેઠ. ગોરધનદાસ
 એમણે ક. ૨-૪-૦૦ કન્યાઓને જગાસાં વેહેવા. ૩૦ કોશ. મ. ડુંગુલ તા. ૧ મુક્ત-
 આન મુદરયોએ ખુશીથી. બા. ૩-૦-૦૦ હોકરાઓને જગાસાં વેહેવા ૩૧ નારદીપુર સ.
 યુ. કન્યાશાળા તા. ૭ મા. મોદનલાલ તથા હમનલાલ એમણે ક. ૦-૧૨-૦૦ કન્યાઓને
 જગાસાં વેહેવા ૩૨ મેદા. મ. યુ. શાળા તા. ૬ પટેલ કુમરભાઈ અદેકબુલાઈએ. ક.
 ૦-૮-૦૦ હોકરાઓને સાકર વેહેવી ૩૩ વેદમામ. , તા. ૧૬ ને જમનાઈ મયુરભાઈ એમ-
 ણે વીઝીટ કરીને બા. ૧-૦-૦૦ હોકરાઓને જગાસાં વેહેવાં ૩૪ વેદમામ સ. યુ. કન્યા-
 શાળા તા. ૧૬ સદર. બા. ૦-૪-૦૦ કન્યાઓને જગાસાં વેહેવા. ૩૫ વેદમામ મ. હર્દુ-કુલ
 તા. ૧૬ મદર. ૦-૪-૦૦ હોકરાઓને જગાસાં વેહેવા ૩૬ જાવા મ. યુ. શાળા તા. ૧૪
 જયરામ ખુશાએ ખુશીથી ક. ૧-૦-૦૦ હોકરાઓને ખાડ વેદવી ૩૭ અલગસુખા , તા.
 ૩૧ આજમ ફોજદાર એમણે ખુશીથી બા. ૪-૦-૦૦ હોકરાઓને જગાસાં વેહેવાં ૩૮ આ-
 વરસુખા. સ. યુ. કન્યાશાળા. તા. ૩૧ મદર બા. ૧-૦-૦૦ કન્યાઓને જગાસાં વેહેવાં.
 ૩૯ આનેજ. સ. યુ. શાળા તા. ૨૩ એમાલાલ સોંકગઈ ખુશીથી ક. ૦-૮-૦૦
 હોકરાઓને સાકર વેહેવી. ૪૦ મરાઠા , મોજી રૂપજીએ ખુશીથી ક. ૨-૦-૦૦ જા-
 ફળીયાં ૪૧ જામાં આપ્યાં. ૪૧ સ. યુ. , તા. ૮ પા. ધર્મો મોતમદામ તથા જાજા
 યુરુભોજમ એમણે ક. ૧-૮-૦૦ હોકરાઓને સાકર વેદવી. ૪૨ પટ્ટ , ૨૮ તાજ-
 વીજદાર કેશવલાલ કેળવણી, ખુશીથી ક. હોકરાઓને ખાડ વેહેવી. ૪૩ મેડા આદ-
 રજ , તા. ૨૦ પટેલ હાલપાસ નારજુદાએ ખુશીથી ૧-૦-૦૦ હોકરાઓને સાકર
 વેહેવી. ૪૪ કરી. સ. હર્દુકુલ ગમના મનાન નરદીયા ૦-૧૨-૦૦ સદર. ૪૫
 વાલમ. સ. યુ. શાળા તા. ૧ મંજારામ તથા શા મેલીનાથ એમણે બા. ૪-૦-૦૦
 હોકરાઓને જગાસાં વેહેવા ૪૬ વડનગર મ. યુ. કન્યાશાળા તા. ૨૬ શેઠ. રતેદયક સોંક-
 ગઈએ એમણે. બા. ૦-૮-૦૦ કન્યાઓને જગાસાં વેહેવા ૪૭ કમલીયા સ. યુ. શાળા.
 તા. ૬ શીવરામ અમીયાદે ખુશીથી બા. ૦-૦-૦૦ હોકરાઓને જગાસાં વેહેવાં ૪૮ મિદ-
 પુર સ. હર્દુકુલ તા. ૨૬ પટેરા. અબદુલ દુમનજીએ ખુશીથી. બા. ૧-૦-૦૦ સદર ૪૯
 મિધ્યપુર. સ. હર્દુ કન્યાશાળા. તા. ૫ મહાનમાલી ૨૨૪૦ રોજમાહે ખુશીથી બા.
 ૩-૦-૦૦ હોકરાઓને પુરગમ વેહેવાં ૫૦ કુલ સ. યુ. કન્યાશાળા તા. ૨૬ સોની. નયુ-
 બાઈ તથા સોની દરજીવન એમણે બા. ૧-૪-૦૦ કન્યાઓને જગાસાં વેહેવાં ૫૧ રમ્મોલી.
 સ. યુ. શાળા તા. ૨ અનર હંધરલાલ મોરારજી એમણે. બા. ૧-૦-૦૦ હોકરાઓને
 સાકર વેહેવી. ૫૨ કેસર. , નયુ કમોદીના મેન્જરોએ બા. ૧-૦-૦૦ હોકરાઓને જગાસાં
 વેહેવાં. ૫૩ પીઝ મ. અલ્લાજી શાળા તા. ૧ મયરકાળા તથા રજીદાડ મીદાએ બા.
 ૦-૧૨-૦૦ સદર. ૫૪ સોડયા. સ. યુ. કન્યાશાળા. યુ થાભાઈ તજરીબાઈએ. ૦-૮-૦૦
 જાફીની પરખમા આપી. ૫૫ પીઝ સ. યુ. શાળા ૫૬ કમોદીના મેન્જરોએ બા.

૩-૦-૦ છોકરાઓને પતાસાં વેહેવ્યાં. ૫૬ પીઝ. સ. ગુ. કન્યાશાળા. સદર. બા. ૪-૦-૦
 કન્યાઓને છીટ આપી. ૫૭ વસો. સ. ગુ. શાળા. તા. ૧ પટેલ. હુંગરબાઈ ઝવેરભાઈએ
 ૩-૦-૦ છોકરાઓને પતાસાં વેહેવ્યાં. ૫૮ ધર્મજી, „ પા. નાગરનાથ નરોત્તમ ખુશીધી
 બા. ૧-૮-૦ પાર્શ્વની પરંખાં આપ્યો. ૫૯ નાર. સ. ગુ. શા. તા. ૫ અનોપરામ દેવશ-
 દરે ખુશીધી ૨-૮-૦ ઇનામ તરીકે આપ્યા. ૬૦ ગાગ. સ. ગુ. શાળા. તા. ૭ મુલજીભાઈ
 બાપુભાઈએ આ. ૧-૦-૦ છોકરાઓને પતાસાં વેહેવ્યાં. ૬૧ ચાંગા. „ તા. ૨૪ ગોવિંદ-
 બાઈ તથા મોતીભાઈ એમણે ૧-૧૨-૦ સદર. ૬૨ સીમરજી. „ તા. ૫ રામદાસ તથા
 દાશીભાઈ એમણે. ૩-૦-૦ સદર. ૬૩ કાવીદા. „ તા. ૬૯ શા. ઝવેર તથા. રતનચંદ
 એમણે બા. ૨-૪-૦ સદર. ૬૪ કોયલી. „ તા. ૧ પા. ભગવાનદાસ તથા લલુમાઈ
 એમણે બા. ૭-૮-૦ સદર. ૬૫ વરણામા „ તા. ૫ નરોત્તમ તથા શા. ત્રીભોવન હરગો-
 વિંદ એમણે બા. ૧-૮-૦ સદર. ૬૬ મકરપુરા. „ તા. ૨૦ ગામલોકો તદ્દયથી મેલાવગ
 વખતે બા. ૮-૪-૦ સદર. ૬૭ ચકરપુરા. સ. ગુ. નાઈટ શાળા. તા. ૨૦ સદર. બા.
 ૮-૦-૦ સદર. ૬૮ વડોદરા. સ. ગુ. શાળા નંબર ૫ તા. ૧ રા. રા. શ્રીનૃસિંહાચાર્યજી.
 ના છોકરાને શાળામાં બેસાડીને રા. સા. નર્મનદાસ ગોકળદાસ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ એમણે
 બા. ૩-૦-૦ સદર. ૬૯ વડોદરા. સ. ચાંલજી કન્યાશાળા અમૃતા કાશી તરફથી ખુશીધી.
 બા. ૦-૪-૦ કન્યાઓને પતાસાં વેહેવ્યાં. ૭૦ ચલાળા સ. ગુ. શાળા. તા. ૧૦ કેટલાક
 સદ્ગૃહસ્થોએ ખુશીધી. ક. ૩-૮-૦ છોકરાઓને પતાસાં વેહેવ્યાં. ૭૧ ચલાળા. સ. ગુ. કન્યા-
 શાળા. તા. ૧ પોરેખ. મેંગળજી હંસરાજે ખુશીધી. ક. ૦-૮-૦ કન્યાઓને પતાસાં વેહેવ્યાં. ૭૨
 દારકાં „ તા. ૨. હેડમાસ્તર નારણજી પ્રેમજી એમણે ક. ૦-૬-૦ કન્યાઓને પુરતકા વેહેવ્યાં.
 દારકાં. સ. ગુ. શાળા. તા. ૫ શેઠ. વસનજી લક્ષ્મીદાસ તથા શેઠ માધવજી એમણે ક.
 ૭-૦-૦ દસરતના છોકરાઓને લગોટ તથા જાંગીયાં વેહેવ્યાં. ૭૪ કોડીનાર. સ. ગુ. કન્યા-
 શાળા. તા. ૧ અણાભાઈ જેઠાભાઈ એમણે ક. ૧-૪-૦ કન્યાઓને સાકર વેહેવી. ૭૫
 હારા સ. ગુ. શાળા. તા. ૨૧. જની બાઈજી હીરજી તંથા. બીમજી ધંનજી એમણે ક.
 ૦-૪-૦ છોકરાઓને સાકર વેહેવી. ૭૬ ધારી. „ તલાટી પ્રાણજીવનદાસ હરીવલભ
 એમણે ક. ૦-૮-૦ સદર. ૭૭ કોડીનાર. „ તા. ૫ શેઠ વલભ ગીરધરે ખુશીધી. ક. ૧-૦-૦
 સદર. ૭૮ વરવાળા. „ તા. ૨૮ ખારવા જેઠા જેરામ એમણે ખુશીધી. ક. ૦-૧૨-૦ સદર.
 ૭૯ નવાગામ. „ તા. ૧૬ વેહેરા સંધજી પ્રેમજીએ ખુશીધી. ક. ૦-૪-૦ છોકરાઓને ગોળ
 વેહેવ્યો. ૮૦ દેવળીયા. સ. ગુ. શાળા. બ્રાહ્મજી નારણજી બેચરે ખુશીધી. ક. ૧-૦-૦ છોક-
 રાઓને સાકર વેહેવી ૭૧ ઠણીપુરા. સ. ગુ. ફરજગાંત શાળા. વકીલ વીરજી સવદાને
 બાપુજીએ ખુશીધી. ક. ૧-૧-૦ છોકરાઓને દસખ વેહેવી. ૮૩ ચકમદ. „ ફરજ
 ગીમા રામજીએ ખુશીધી. ક. ૦-૪-૦ છોકરાઓને સાકર વેહેવી ૮૪ લાલાવદર સ. ગુ.
 ક. કન્યાશાળા તા. ૫ મારતર જગનનાથ પીતાંજીદાસે ખુશીધી. ૦-૮-૦ કન્યાઓને સાકર
 વેહેવી. ૮૫ સોનગઢ સ. ગુ. કન્યાશાળા તા. ૧ રુકુલ કમેડીના મેગ્ગરોએ ઇનામ મેળાવવા
 વખતે ૨-૧૦-૦ કન્યાઓને ચોપડી તથા ખાંડ ને ચણીયા આપ્યા.

દેરીકળવણી ખાતાની શાખાઓમાં લાયબ્રેરીમાં રાખવા સારૂ નીચે
જાણવેલાં ગુજરાતી પુસ્તકો મંજૂર કરવામાં આવે છે.

અનુક્રમ નંબર.	પુસ્તકનું નામ.	કળા અથવા પ્રકાર કલા	કિંમત		વિશેષ હકીકત	
			રૂ.	પા.		
૨૩૫	દિંદુગ્ગાનમાંના આ ૧ લો	વિષ્ણુ ચેતિવિદ ચીપચો ૧	૨	૦	૦	દે વડોદરા માખા- ની પાળ આગળ
૨૩૬	ચરિત્ર મંદિર	કેશવ રિચનાય નિરદી	૨	૬	૦	દે અમદાવાદ લી- લી ગેઝ. પુલકરણી પાળ
૨૩૭	સીએષ	દેરાત કર ખીના નર વ્યામ દે વડોદરા સત્યમુદાસય પ્રેસ	૦	૦	૬	દે માસાળા મદે ખાસ.
૨૩૮	વિદુરનીલિમાર	સદર	૦	૨	૬	
૨૩૯	મનોરંજક સુએષ	દેરીકર દયારામ વ્યાસ	૦	૬	૦	દે હમનસાવ મન- સુખને ત્યાં અમદા- વાદ
૨૪૦	ખાલ વર્ધન ભા. ૧	પુસ્તક પ્રસારક મંડળી	૦	૧	૦	
૨૪૧	રામચંદ્ર	છગાનાથ દોડારાસ મો દી અનુ છ વડોદરા પ્રેસ	૦	૧	૦	
૨૪૨	પાદવપમેક	સાચો મળીગ કર ગો વિદછ અમનકર	૨	૦	૦	
૨૪૩	ચેતરફિંગો પુત્ર પ્રતિ કુષદેસ	દેરીક નીકાળિય તપા મળીયાત નમુમાઝ	૦	૧૨	૦	
૨૪૪	જાગીના મહારાષ્ટ્રી સ દર્મીયાઈ આ. નુ ચરિત્ર.	દુષ્ણવીન રામચીંચ સે અગ્રકર વડોદરા	૨	૦	૦	દે વડોદરા દાનુર- કામદાર કચેરી
૨૪૫	દુ ખ અગે સદનદીવતા	કાસીય કર મળીકરે.	૦	૩	૦	દે વડોદરા. લા- વાડામા.
૨૪૬	ગોપાળચીતા.	સાચબાઈ રમુજોડછ દે સાચ કુચ માસર કાગર મામ	૦	૧૦	૦	
૨૪૭	પ્રભાદછનું ચરિત્ર	સદર	૦	૨	૦	
૨૪૮	દિંદુગ્ગાનના આખાની આરોગ્યતા.	કુ. વ. સોમાઈની અમદાવાદ	૦	૦	૩	
૨૪	આખી બી રવાનક સર- સ્વાનીનું કવનચરિત્ર	શ્રી આર્યોદકર્કે અંગો અમદાવાદ	૦	૧૪	૦	

૨૫૦	પંચોપાખ્યાન.	મણીશંકર ઉમીયાશંકર બટ્ટ	૧	૪	૦	ડે. વડોદરા વાડી. દાળીયાપોળ.
૨૫૧	ધરમાં રમવાની રમતો.	ગોવિંદભાઈ હાથીભાઈ દેસાઈ. ના. પ્રા. ન્યાયા- ધીશ વડોદરા.	૦	૪	૦	
૨૫૨	શુન્નરાત તથા ગા. ૦-૨૦ ઈતિ. ની અને હિંદુસ્તા- નની ભૂગોળની નોટ.	જીવણલાલ મગનલાલ. વડોદરા લીમગપોળ	૦	૨	૦	
૨૫૩	મહીસરની મુસાફરી.	હરગોવિંદદાસ દારકાંદા- સ કાંટાવાળા. વડોદરા લીમગપોળ.	૦	૪	૦	
૨૫૪	સાહિત્ય સંમંડ.	કદાનજી ધર્મસિંહ	૨	૪	૦	ડે. ગાપવાડી (કોવે- લ) ડોસાલાજીજીવા- ગાળામાં. મુંબાઈ.
૨૫૫	ભારતવર્ષનો ઇતિહાસ.	રેવાશંકર પ્રાણસંકર.	૦	૧	૦	ડે. મનામુયારની પોળ સાશ્વતીના ખા- વામાં. અમદાવાદ.
૨૫૬	એસિયા યુરોપ યંગેરે ખ- ડોમાંની મેદા પ્રજાઓમાં જનરૂપભાવના લાક્ષણિક દ્રષ્ટાંત	એન. એમ. એન્ડ કંપની	૦	૨	૦	ડે. કાલકાદેવીરોડ મુંબાઈ.
૨૫૭	મેદાજન મંડળ.	મંગનલાલ નરોત્તમદાસ પટેલ.	૦	૧૦	૦	ડે. આંબલીઆરા. કપડવણજી પોષ્ટ.
૨૫૮	શ્રી યોગદર્શન અનુભવ	મનમોદનદાસ દયાળદાસ	૨	૫	૦	સરત સનાતનધર્મ સભાના મંત્રી.
૨૫૯	નીતિ-શાસ્ત્રનાં મુળતત્ત્વ ભા. ૧	ગોવિંદભાઈ હાથીભાઈ દેસાઈ. ના. પ્રા. ન્યાયા- ધીશ વડોદરા.	૦	૪	૦	
૨૬૦	સદર બા. ૨	સદર.	૦	૧	૦	
૨૬૧	શાન્તીસુધા.	મણીશંકર ઉમીયાશંકર બટ્ટ	૨	૦	૦	ડે. વડોદરા વાડી. દાળીયાપોળ.
૨૬૨	જૂદત કાવ્યસોહન બા. ૫	ઈચ્છારામ સૂર્યરામદેસાઈ	૩	૦	૦	શ્રી પ્રીતીમ પ્રસ- ના મેનેજર દેહમાં મુંબાઈ.
૨૬૩	ધર ખર્ચેની આવડત અ- થવા કસ્ટમર.	ડૉ. રતનભદ્ર મણીભદ્ર. સીબીલ. સરજન અમરેલી	૧	૦	૦	
૨૬૪	સદનરીલ સુદરી.	ભાઈ બીખાઈજી લીમગ ભાઈ. પાલમીદાસ તોરે મુંબાઈ.	૨	૦	૦	
૨૬૫	ઓખામંડળના વાપેરોની માહિતી. અને દારકાં- ધવાસ.	કુલમજી જટાણકર મહે- ડી નેલીવજનરલ સાવલેરી મુ. દારકાં.	૦	૧૨	૦	કાઠિયાવાડ મારે.
૨૬૬	સંસારી મિત્ર.	ભાઈ પારવતી વડોદરા.	૧	૪	૦	

૨૬૭	નવન મંચાવળી જા	૧	ધીમતરામ નવજરામ.	૨	૦	૦	જામ. કાધીજીજી
	"	૨	"	૨	૦	૦	પ્રગટી દસકોઈ.
	"	૩	"	૧	૧૨	૦	કાઠી અમદાવાદ.
	"	૪	"	૧	૦	૦	"
૨૬૮	શી તુડામઅરિય.	૦	કાશીનાથ રાવજી ધોમડે	૦	૮	૦	ગોરનાથ ધોમડે.
							પંચમુખી, મારતી-
							ની કાવડ મલી
૨૬૯	એનુભીન કુંકળીન	૧	શુ. વ. સોસાધરી અમ-	૧	૦	૦	
			દાવાદ				
૨૭૦	કરકંઈર અને કુંડના	૦	ધેવળાઈ મેલીવાલ.	૦	૧૨	૦	અમદાવાદ કુનીવ-
							ત પ્રીતીંમ પ્રેસ-
							ના મેનેજર.
૨૭૧	કંદવડત રામાવળુ	૧	શુ. વ. સોસાધરી અમદા	૧	૧૨	૦	
			વાદ				
૨૭૨	પશુકંકાશ.	૦	કારસડ મેટ્ટેવાવજી એ	૦	૨	૦	જાન્યુઆરી ૧૯૪૧
			પોલી કાવડ કોટ ફાટ				પણ અડામવાર
			મુખાવ				મડળીના સેક્રેટરી
૨૭૩	રિશમીએ અગતનો બેધ	૦	કમનવાર લખુભાઈ મેડે	૦	૨	૦	
			તાજી મોલનીયા				
૨૭૪	શી વજંતવિગાસીદા	૦	દોરમમજી જમમેદજી.	૦	૮	૦	શુ. મીવ તથા શુ.
							દેવજીના મેનેજર
							સુગત
૨૭૫	પતંગજલ ચોમચોન.	૧	શુ. વ. નામોદરી અમ-	૧	૦	૦	
			દાવાદ				
૨૭૬	કર્લમ.	૧	મદર	૧	૮	૦	
૨૭૭	માઈ કંઈસરે કુંડળીયા	૧	દેવજી કામાજી મરવાણી	૧	૦	૦	દેવજી કામા મરવા
							કો. શુ. સરધાર
							રાજકોટ થઈ
૨૭૮	ગુનાઈટ રોટમની સેડ	૧	મુનીનાર બાપુજી મોદી.	૧	૪	૦	અમદાવાદ આદિ
	ગિયતિ						સુરજ મેકેજ.
૨૭૯	સાની સીના	૦	જોકાર દનીમાઈ જોડી	૦	૪	૦	કંપાચાળા માટે.
			દે. મા. મમજીજી બદર				
			શુ. પાર્થ				
૨૮૦	કાનિ રિઅમેનું કાનક.	૦	દરજીવન જોડાણામ મુ-	૦	૨	૦	
			ખાઈ				
૨૮૧	જનમ્લ જોગન્દે ચોસિંડ	૧	કામેદર આવનેગમ વ-	૧	૮	૦	
	નવ. જીવન અરિય		કેદરા રાવજી				
૨૮૨	નીરિ નીપુણ મોનમલાલ	૧	કીરાચદ જનજી મેટ્ટેના	૧	૦	૦	કાઠીવાડમા
			કાલે એકમુ છ. કાઠીવા				
			વાડ દે. રાજકોટ.				
૨૮૩	મકા.	૦	પાણીજીવન રજુકોડ દવે	૦	૮	૦	દે. રજુકા આમર.
							મદર (કાઠીવા
							વાડ)

૨૮૪ | ગણિત મંથન

| ગ હસેરામ છત્રનાલાલ | ૩
| ડે લીમડી, |

J A DALAL

વિદ્યાધિકારી

વટહુકમ જી. નં. ૬૮

શાળાઓમાં વિદ્યાર્થીઓને કવિતા તાલ રાગ સાથે શીખવવામાં આવે તો તે કાવ્યધારક છે કવિતાના રાગ વગેરે શિક્ષકોને માલમ હોય તો તે સારી રીતે શીખવી શકે, માટે પ્રથમ શિક્ષકોએ તે ગણિત જરૂર છે ગોદરા, પાટણ અને નવસારી એ ત્રણ કોલેજો હાલ ગાયનશાળાઓ છે તથા સાના શિક્ષકોને ગાયનનું જ્ઞાન મેળવવા માર્ગ છે, પરંતુ ગાયન-શાળામાં શાળાઓના વિદ્યાર્થી સિવાય બીજાઓ પાસેથી શી લેવામાં આવતી હોવાથી તેમાંથી શાળાખાતાના રૂ. ૧૨) અને તેથી કમી પગારના શિક્ષકોને મુક્ત કરવાની બાબતમાં આ ખાતાના અધિકારીઓની ચાલુ સાલની કમેટીમાં વિચાર થતા તે બાબત હજુરમાં ટીપ્પણ નં. ૧૧૪ તા. ૧૭-૫-૮૮ નું રજુ કરવામાં આવેલું તે ઉપર થીમત સરકાર મહાગમ સાહેબની હજુરથી હુ. હુ. નં. ૪૨ તા. ૩૧-૫-૮૮ નો ચર્ચો છે તેમાં અહીંની ભવામણ મજુર કરેલી છે, તેથી જણાવવાનું કે- શાળા ખાતાના રૂ. ૧૨) અને તેની અદરના પગારના શિક્ષકો જે તે રથજની ગાયનશાળામાં અભ્યાસ કરના દાખલ થાય તો તેમની પાસેથી શી ચેતી નહીં

આ વટહુકમ પહોંચ્યા બાદ લાગતા વળગતા તરફથી તેનો અમલ થવો જોઈએ. તા. ૬ જુન સને ૧૮૮૮

J A DALAL

દામેદર

વિદ્યાધિકારી

વટહુકમ જી. નં. ૬૯

પાટણ વિભાગના રા. મા. ડેપુટી એજન્ટ હન્સ્પેટર એમને પોતાના વિભાગની એ મગડી શાળાની બેટ પેતા જણાયું કે-મરાઠી શાળાઓમાં બીજા ધોરણની કોપી નીમમાં, નીમની ચોથામાં, ચોથાની પાચમાં, અને પાચમાં છઠ્ઠામાં, એ પ્રમાણે ચારે છે આ રીત મરાઠર ન હોવાથી એ બાબત જ દોળરત ચવા માટે પ્રકરણ આ તરફ મોકલવાયું તે લગત ચારે પ્રાંતના રા. બા. ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબોનો મત લેતાં એક સદા અભિપ્રાય થયો કે- “ કોપીઓ પર જે ધોરણ લખેલા છે તે કોપીનેજ ધોરણમાં ચલાવવી જોઈએ વગેરે ”-આ પ્રમાણે નીકાલ થતા આ રાજ્યની દરેક મરાઠી શાળાના અધ્યાપક હેડમાસ્ટર તથા મેટ્રીકની જણાવવામાં આવે છે કે પોતપોતાની શાળાની ચાલુ સાલની વાર્ષિક પરીક્ષા થમ ગયા બાદ મેપી પર જે મોરજો વળેલું છે તે કોપી તેજ ધોરણમાં ચલાવવા તજવીજ કરવી વ પરીક્ષક અધિકારીઓએ પરીક્ષા વખતે સદરજુનો અમલ ચલાવવા બાબત એવું આ પ્રમાણે થતા છઠ્ઠા ધોરણને માટે હવેથી કોપી નથી, સળગ એ ધોરણમાં પાચમાં ધોરણની કોપી મરતા પોણા ભાગના કદના અક્ષરો ઠી માઠી કોપી લખાવવા બીજો હુકમ થતા અખી તરીકે કરવી તા. ૭ જુન સને ૧૮૮૮

J A DALAL

દામેદર

વિદ્યાધિકારી

मसु १९१४

आवण

केलवणी

पसु १० मु

मसु १० मा

प्रतिदिवस

छायावाच न-लेखन मद्र

राजा

० वी ११११ ११ ११ ११

११ ११ ११

દોષકવૃત્ત

અર્થ મંત્રે વર્ણો ધર્મે મધ્યાને, જ્ઞાન મઝ સતમાન પમાયે;
શ્રીતિ વધે પમરે જગ મારો, જ મિત્રમિત્રજન ધર્મ અમારો

પુસ્તક ૧૦ મું. આવણ મંચલ ૧૬૫૪ અ ૬ ૧૦ મો.

સજ્જન થયા વિષે ઘાંધ.

તારક છંદ

કવિ તું નર સ્વર્ગના મંગલને, ન અડે નાશનો પતિ જગ તને;
ન અડીશ તુમારિની પગતને, ન જામીશ તુ ભુવની ગતને. ૧
પરકેરું વખાણુ શુભે દરજે, નવ નિદકે વેણુ ઉચાર રજે,
મધુરાં વચનો રૂપિ શાકર જે, વણુ મન મળે નિત્ય વાપરજે. ૨
શુદ્ધ માતપિતા જાતને નમજે, ગમજીશ શુભાનવિરે ન મરજે;
ઠઠ વાયક તેમનું તુ ખમજે, સદગુણિ સદા બનિને રમજે ૩
વ્યક્તી બનજે નિત્ય જ્ઞાન મહો, વ્યમનો નગિજાં પ્રિયકારિ મહો,
રૂઢિ ગુણ કમે તન કેદુ-દર્શો, પણુ જ્ઞાનવટે શુભુ થાય ધરો. ૪
નવ નિય કમય તું આગરજે, જન ભુકુ વહે નવ તું દરજે,
જગમા જગ મેળવિને દરજે, શુભુરૂપિ કિરા મળિ અધરજે. ૫
મનને વચ સખિ જાણુ કરિયે, મનને વચ તે ન થવુ જરિયે,

મનને વશ રાખિ સુખે ફરિયે, મનને વશ થાઇ હુખે મરિયે. ૬
 ઘડિયે ઘડિયે હરિને ભજિયે, પ્રભુના પર પ્રીતિ સદા સજિયે;
 સ્મૃતિ ઇશની ના મનથી તજિયે, કર લક્ષિત સમો સુખુ છે હજિયે. ૭

ફેશન.

(પાછલા અંકથી ચાલુ.)

અરે એમનો વાંક ક્યાં કાઢું છું. હાજર થયેલા અહરથોમાં ફેશને કાને નથી ફસાવ્યા? ને
 અગદાવાદી બાસ્તો ને ગળથું વાપરતા તેમનાજ પુત્રોને આજ નગનાથી ને મલમલ
 વગર ક્યાં ચાલે છે? ખૂંપડાંની છત્રી થઇ, પાવડીની ટોપી થઇ, લાકડીની સોટી (રિટક)
 થઇ, હુકાનીં ખીડી થઇ, અફિયુનો દારૂ થયો, નળીઆનાં પતરાં થયાં, કોડીઆની ચીમની
 થઈ, દવાતું મેડિશિન થયું, બળદગાડીની ઘોડાગાડી થઇ; સીવવાનો સચો વધ્યો,
 ઘોખીનો ધધો વધ્યો, અને સોનીનો ઘાટ વધ્યો. અહરથો, આમાં તમે કયું અહથ નથી
 કર્યું કે હું બાળકોનો વાંક કાઢવા બહુ છું. અફસોસ ! ને ફેશન આત્મારથીજ આટલી
 પ્રસરી છે તે આગળ બાળકોના વલિપટમાં શું નહીં કરે? ફેશન, ફેશન, અમે તને વધાવી
 લેતા નથી. યુરોપિયનો-અરે એકલા ઈંગ્લેન્ડ-બ્રિટનપુત્રો તારૂં પોપણ કરવાને પૂરતા
 સમર્થ છે. અહરથો, આજના કાળમાં-આપણા બ્રાહ્મણોના કળિકાળમાં-વૈભવમાં,
 શોખમાં, મોજમાં, અંજના નમ્રજો છીજો. શું, હિંદુસ્તાનના અહરથોમાં લોટી, સોટી ને
 લંગોટીજ છે? ગૃહસ્થો, જો અહની શાંતિ કરવાને માટે સ્વદેશહિતનો હમેશ જખ કરો,
 સ્વાત્માર્પણનો હોમ કરો, વિદ્યાતું તપ કરો, અને સંપત્તિ દોરીથી ખાટલાને પાથે
 અહને બાધી દો. ચાલો, તૈયાર થાવ અમારાં દિતનાં વચનો સાનમાં સમજાવ્યો.
 બાળકો, મારૂં કથું તમારી સમજ શક્તિની બદાર છે, તોપણ સાર તો સમજ્યા હશેજ. કંઈ
 હરકત નહીં. જાઓ, આજ શિવરાત્રીના મેળામાં મજા કરો. ત્યાં તમે ત્રણેને આ એક
 એક રૂપીઓ વાપરવા આપું છું. જાવ આનંદ કરો. મારા વસોના (ને મામ હોય તે મ-
 કતું) ગૂજરાતના, હિંદુસ્તાનના બિબ્બના હૃતસ્ત્રી પુત્રો, જાવ આનંદ કરો.

પ્રવેશ ૩ લે.

મોહન-કેમ ચંદુ, કાલે મેળામાં કેવી મજા હતી? વરસોડાની સુખખાંડની
 પાસેજ હું તો ચાલી ગયો હતો.

ધીરજ-ખરેજ, ગરીબ છોકરા એક બે પૈસાતું ચવાણું કે રમકડાં લઇને કેટલો
 આનંદ કરતા ! એમને મન તો જાણે રાજ્ય મળ્યું. રૂપીઓ આપણને વહાલો લાગે
 તેના કરતાં એક રૂપીઆના ચોસટ પૈસા છોકરાને વહાલા લાગે છે. ગોપાળજી કાકા કહેતા

હતા ને ખરેખર છે. જોને મળુરે અને કારીમશે રોડખણ ફાળિયાં બાધીને કરને પૂવના મોટા કે ડમરાનાં છોખાં ખોરાંને કેવા આનંદથી ફરતા હતા કે તે વખતે મને તો એમજ લાગ્યું કે મારા રંજનદાર કેવ, કેન કે કોટ કરતા એમની મળા નાખીને ધોઝેલી ડમરી, ફાળિયાં અને ડમરો વધારે આનંદ આપતા હતા. એમના આપનના લક્ષ્યારા તો આપ-જીને આવડેજ નહીં.

ચંદુ—અરે મોજાજી કાશા આવ્યા

મોજાજી—કેમ છોકરાઓ, શા વસ્ત્રો કરો છો? કાલે જેનામા કેવી મજા પડી હતી?

સર્વ સાથે—જલુજ સારી

મોજાજી—કહો, હવે રૂપીઆની તમે દરેકે મો કુપયોગ કર્યો ?

ધીરજ—મારા મનને તો મરીજ છોકરાને આનંદ કરાવવાનું જ આવડુ એટલે અમરેજ આનંદ જલુને ચમકેજાગળાને રૂપીઆ આપી બેમા થપતા છોકરાને મેસાજ-અટ્ટાં ને વખતે તેમને જો આનંદ થયો તે જાણ મને પણ એટલો આનંદ થયો કે પડ-વાન મને તોપણ આટલો આનંદ ન થાય

ચંદુ—મારી પામે કાંઈજ છોકરાનો કાષ્ટો હતો. પેલા પિ પરવાળા ચોતરા ઉપર બેઠો હતો જો છોકરો એ કાષ્ટો છોકરો તેને એક ચેક આપે હનામ આપતો છતેકાને યતો આનંદ બેઈ મને પણ આનંદ થતો.

મોહન—હું તો પેલા એપડીઆ વચનારના આગળ ઉભો હતો એટલામા એક મરીજ છોકરો આવી પહોંચ્યો પરમ દિવસેજ એ અમારી વિચાગમા લાખય થયો છે ધણે મરીજ છે. માસ્તર માટેને તેને મરીજ કાંઈ છે તેજે મને કહ્યું કે—રીડજ, મારી પાસે એપડીઆ નથી જો તમારી જૂની એપડીઆ આપો તો હું મારા જીવની માફક જાળવીશ, ને ધોરજ પૂરું થયે શાજી આપીશ મે એને રૂપીઆની એપડીઆ અપાવી તે છોકરો મને સવામ કરી આનંદબલે આવતો થયો તે વખતે મને ધણી દયાની સાથે આનંદ થયો.

મોજાજી—છોકરાઓ, તમે તમારા રૂપીઆનો પ્રથમ કાર્ય કરતા મારો કુપ-યોગ કર્યો છે ધીરજે એક પડીવારના આનંદમા રૂપીઆ અરુચે તોપણ તેમા પરમાર્થ રહ્યો છે મારે મે કામ સાદુ છે ચંદુએ કાપડો છોકરામા ખરચ્યો એથી દોશિઆર, સુધિવાળા છોકરાઓને સાબ ચરો વિચાને એટલુ ઉત્તરન મળ્યું છે. એ કાર્યે હું ધીરજ કરતા ઉત્તમ માણું છું મોહને મરીજ છોકરાને એપડીઆ લઈ આપી એને હું સંચોતમ મણું છું વિચાદાન એ સવેથી મેટ કાન છે તામે એક રહિયો અરુચે વખતે સાબ રૂપીઆનું કામ કરતે જો છોકરો બળુરો તેમજ આપો અમારો સુખરંગે પૈસાનું કાન કર-વાથી માણસને દેખીનો લાખ અને છે, પરજુ કાણ નથી જાણતું કે—પૈસા જેટલા સારે મારે વચરાજ છે તેટલાજ અગ્રે તેથી વધારે ખાદે મારે વચરાજ છે કે કાન સેનારના પૈસાને સાબ નીમ માણુએ તે છે. ચોરીમા, ખદેરીમા, કે નીચ વ્યસનમા તે માફક વ્યવ છે. પરજુ વિચાદાન—એ માણસોને આપો અમારો સુખાર છે તે કાન કરી લેતા હુ એરજુ નથી. એના વડે માણસ પોતાનું પોતાનું ચખાં છે, એટલુજ નહીં, પણ તેના સદવામથી તેનું જોહને જીવ વધારે મેકાં બજે છે, અને તેથી દેશમા વિચાનો વધારો થતો જાય છે. ધીરજ સરકાર મહારાજના સમ્મનમાં ગાજીને જે વિચારો સાગ આપાય છે તે એવાજ છેદેશથી છે દેશજે દેશજે સાગાઓ કાઢીને આપજીને જાણવવામાં સાધન કરી આપ્યા છે.

તો તે સાથે આપણી રૈયતની એટલીજ ફરજ છે કે તેનો જંગ અને તેમ વધારે ભાગ લેવો—લેવડાવવો, એટલે બીજાઓને મનદ કરી ભણાવવા.

ધીરજ—હા, અમે આપના દિવસન કદી ભૂલનાર નથી. પ્રથમ અમે રૂપીઓ કુમારે ઉપયોગના ધણા હતો તેને અમે હોટોપયોગમાં વાપર્યો. ઉપયોગ પસંદ કરવામાં અમારી બાળકપ્રિયી બહુ ચર્ચ છે, તોપણ અમારા હિતને માટે અમને જે શિખામણ મળી છે તે કાઠ દિવસ ભૂલનાર નથી.

ચંદુ—હું પણ ભૂલનાર નથી

મોહન—હું પણ ભૂલનાર નથી. આપે પુત્રભાગથી દીધેલી શિખામણ હું પણ ભૂલનાર નથી.

ધીરજ—વારં ત્યારે પેલી બાળકોને ભણાવવાની કવિતા બોલી મહરથો પાસેથી રજા લ્યો.

વૈદરણી વનમાં વસતલે, એ ગગ.

બાળ ભણાવો હેતથી, આશિષ દેશે સર્વ;
સુખથી જીવતર કાઢશે, મૂંઝી માન ને ગર્વ. બાળ ૦ ૧

આપો પાઠ દીનને, ખૂશી થાશે વિશેષ;
દાન વિદ્યા દીધા થકી, કેમ રાજે કલેશ. બાળ ૦ ૨

દાન દીધાથી વસૂ તણુ, થાશે બાળ કુપાત્ર;
ઊઠાવી દઈ દાન એ, થાશે દુઃખીજ માત્ર. બાળ ૦ ૩

વિદ્યા કહો કેમ ખૂટશે, કરશે પાદેલ કેમ;
લોહની માફક ચળકશે, કચ્છે ઉપયોગ જેમ. બાળ ૦ ૪

ઋષિએ યતન કર્યો જુઓ, કેવો પ્રાચીનકાળ;
માટે ભવિષ્ય લખ્યાં ઘણાં, પુસ્તક ભણવા બાળ. બાળ ૦ ૫

આપનો પણ છે ધર્મ એ, ભણવા બાળને માટ;
સાધન આપો હેતથી, લઈ આશિષ માટ. બાળ ૦ ૬

ધર્મ ધનાઢ્ય ગણી કરે, વાવ દૂવા તળાવ;
(પણ) ધર્મ છે ત્રેલ આ દાનનો, ગાલે જીવની નાવ. બાળ ૦ ૭

ઈશ્વર પ્રસન્ન કરવાને, ધરવા અમર નામ;
બાળ રીઝાવો દઈ ઘણાં, ઘણા હેતે ઇનામ. બાળ ૦ ૮

શાળોપયોગી પત્રો.

(પાઠ-૫ નામી ચાલુ)

પૃષ્ઠ. ૪ થી.

બાળકોનું અવલોકન.

“વચનપુર”-શુની ગવી.

ધારા મિત્ર પ્રાણસાત,

તારા પત્ર મળ્યો. બાકી વિચાર. અનેક નરીનગદગીક નવીન વિચારોએ મનને બગાડ્યું. છવતી માસખીના શરૂઆતના ૧૭૭૭ નવરસ બધા વિચાર કરવાનું મન થતા પાઠુ શાલ થતા કિતર સખતા બેરોડા.

બાઈ, ‘બાળકોને કયા કયા પ્રકારના ફેજવાળી આપવી એ બાળકોના વિચાર કરવો-નિર્ણય કરવો, તે પદ્ધતિ એક ગાળે અમલની આપત્તિ બતાવવાની વચ્ચે છે તે બે આધુનિક શિક્ષકો ધારે તો કરી શકે તેમ કે તેને માટે દ્વાય મળાપણા શાસ્ત્રોનાઓએ સખતા મોડા છે, પણ જેટલે આરો થકુ જેલ્લે, તેટલે આરો તે કાર્ય પૂર્ણ થકુ નથી. કામ બાજુ આવ્યો બનતું છે એથી ધારે તા માલમ ગાળા રમવાનું મરો નાકે પણ શિક્ષકો તે આમ કરી શકે; કારણ કે તેનાજ નાથનું અન વિગત કરી તેનાજ આલ્પયોગનું કાર્ય છે તે કાર્ય એનું કે ‘બાળકોનું અવલોકન’-કુ.”

નાનું બાળક કયા કમે માત્ર યાત્ર છે, તે દરેક આજન કરા કરે શીએ છે, પહેલો કમે અજર શીએ છે; પછી કમે, પછી કમે; પછી કમે સહનું આન છે, પછી કમે, પછી કમે, પહેલા કમે વચ્ચે ઉપર તેના ઉ-લા થાય છે. પછી કમે ૧૫૨, પછી કમે ૬૫૨, પહેલાં કમે બાજન પમદ પછી નથી, પછી કમે પછી નથી, અને તેજ પ્રમ થો દરેક આજનમાં નાનું બાળક પહેલું થકુ થકુ નકુ કર છે પછી થકુ કર છે, પછી થકુ કર છે, અને તેમ થકો થકા છેરક બધું ની રીતે થકો છે આ પહેલાં બાળકના અવલોકન પહેલાં માલમ ધારે તો બાળક નકે, અને બે બાળકો ના બાજનની માનસિક થકનાનું માન-શિક્ષણના જે અનિયા અમલનું છે તે-બાળકી શકે મેળવી શકે બધ, પદ આ કાર્ય મેળાદ બાળકના અવલોકનની યત્ન શકે તેનું નથી, પણ તમા બાળકોનાં અવલોકન કરે, તેજ અવલોકનોની દરેના નોંધ રાગી તે ઉપર પૂર્ણ વિચાર કરે, વિચાર કરી દરેકની બૂની બૂની નોંધને સંજલ કરી મેળા રૂપમાં આકરે બાળક આકરું તક અને મતકા કરે ત્યારે આ કાર્ય ખા-ર પછી શકે તેનું બે આમ થકા તેગણી નીક તા પછી પૂર્ણ-પદરિએ બે અમલ શકાય તો અનહદ માલ છે અનહદ હનન કાર્ય મારે હનન કમેવા સુધરે તા દેશમાં તો બે કુલ માલમ મેળાદ ખમ અનહદ ની મેળ નકે તો તેને અવલોક માલ મેળા; તેની અમલનીએ ઉપર ઉપર થાય છે તેનું નકારે આપણા આર્થવર્તમા ગરી, ત્યારે થિશ્વ જેવા કિતુક વિવનની કનમનાનો ખરેખર અવલોકન થકા મિવાય નેકેતર નકી

મિત્ર, આહી કું એક દ બે અવલોકનોની નોંધ આપુ થુ તેની સાથે અવલોકન

પરથી ઉદ્ભવતા વિચારો પણ આવવા ચૂકીશ નહીં. તું પણ વિચારને કે તેથી અનહદ લાભ વિદ્વાનો માને છે તે માન્યતા અનુભવથી પણ ખરી હરે છે કે નહીં ?

“ આપણે ધાત્રીએ કે, હું આપણા ધરના એક અંદરના ભાગમાં બેઠો છું; બહારના ભાગમાં તું એક સ્પર્શ વાજીત્ર લઈ બેઠો છે; વચ્ચેના ભાગમાં એક જીભ, અને પગ વિનાનું એટલે બોલતાં ચાલતાં ન શીખેલું બાળક સ્વેચ્છા મુજબ રમે છે. બાળકની દૃષ્ટિ મારી તરફ પડી; મેં તેડવાની પેઠે લાંબા હાથ તેની સામે કર્યા ને જરા હસ્યો. હસતું હસતું અને લાંબા હાથ કરતું કરતું રમતું બાલક શરીર ધસતું મારી પાસે આવવાના ચત્રમાં પડ્યું. વચ્ચે-ઉભરો આવ્યો; તે ઓળંગી અંદર આવતું, એ એક મહાભગીરથ કાર્ય તેને લાગ્યા જેવું તેના મોં પરના દેખાવથી દેખાયું; જરા ત્યાં થોભ્યું. કંઈક વિચાર કર્યા જેવું કરી ઉભરો ઓળંગવા ઉલોગ આરંભ્યો. પ્રથમ હાથવતી ઉભરાને ઝાલી એક પગ ઉભરાપર આણ્યો. પગ ઠેરવીને મૂક્યો; અને ઉભરાની બેઠક કરી તેજ સ્થિતિમાં ઉભરાપર બેઠું પોતે ધારેલા કાર્યમાં કાંઈક સફળ થયા બદલ આનંદ બતાવતું હોય તેમ મારા તરફ જોઈ રિગત હાસ્ય કર્યું ‘હમણા પડી જશે.’ એ બપથી હું તેડવા ઉઠવાનો વિચાર કરું છું, એટલામાં બીજો બાહરનો પગ ધીમેથી ઉભરાપર લીધો; અને બેઉ પગ ઉભરાના અંદરના ભાગમાં લટકતા રાખ્યા. હાથ જમીનને અડકાડી નીચે ઢતરી મારી પાસે આવવાની તૈયારી કરવા લાગ્યું, પણ ‘હવે તો ખચીત પડશે ને મોં તથા કપાળમાં લાગશે. એ બીલિથી હું ઉઠપો અને તેની પાસે ગયો; એટલામાં ઇસારાથી મને સમજાવવા લાગ્યું કે, ‘હું મારા ચત્રમાં ફળીજીત હપડેજ ચર્ચિશ.’ મારી સામે દૃષ્ટિ કરી કે તુરતજ મેં તેને હેતથી તેડી ચુંબન કરી કેડ પર બેસાડ્યું; એટલે આનંદથી મને બાઝી પડ્યું અને નાનકડા પગ હલાવવા લાગ્યું. હું લખતો હતો એટલે કાને કાચતું હોહર મૂકેલું તે તરફ તેની ચકોર દૃષ્ટિ ગઈ, લાંબો હાથ કર્યો ખરો; પણ કાન સુધી પહોંચી શક્યો નહીં. કેડપર બેઠાં બેઠાં ઉંચું ચતું હોય તેમ મને લાગ્યું; ચળવળાટપરથી હું સમજ્યો કે તેને હોહર જોઈએ છીએ. તુરતજ મેં તેના હાથ આગળ ધર્યું; ધણી દુર્બળી મારી આંખો સામે, દૃષ્ટિ કરતા કરતાં હોહર ઝડપથી ઉપડી લીધું; ને જાણે કોઈ મહાન દ્વિલસુદ્ધ એક વસ્તુપર વિચારમાં મગ્ન થઈ ગયો હોય, અને ધારેલા વિચાર પૂર્ણ થયા બાદ સામાને તે સંબંધે કંઈ પૂછી ઉત્તરની આકોક્ષાએ સામા તરફ એકી નજરે જોઈ રહે, તેમ જોઈ રહ્યું.

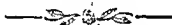
“ હવે તેં તારું વાજીત્ર વગાડવાનું શરૂ કર્યું; ઝીણો મધુર કેમળ સ્વર તેને કાને પડ્યો. મારા તરફ જોઈ રહેલું બાળક એકદમ ચડપ કરતું ફર્યું; જે તરફથી સ્વર આવતો હતો તે તરફ દૃષ્ટિ ગઈ. તને જોઈ શક્યું નહીં, પણ સ્વરની દિશા-તારી તરફ આવવાનો આગ્રહ કરતું હોય તેમ મારા હાથની આંગળીએ ઝાલી સ્વરની દિશા તરફ જવાની સૂચના કરવા લાગ્યું-મારો હાથ પોતાના હાથમાં લઈ તે તરફ ઇસારો કરીને ‘સ્વર આવે છે ત્યાં ચાલો’ એમ સૂચવ્યું. હું તુરતજ સમજી ગયો. તારી પાસે આવ્યો; એટલામાં આ કની અતુર દૃષ્ટિ ધણી તરફ ફરી વળી; પણ સ્વરની દિશા ફેર થઈ નહોતી. તારી સામે આવ્યા. જે સ્વર દરથી ને ક્ષત કાનેજ સંજાગો હતો, તે સ્વર પામે અને વાજીત્ર નજરે જોઈ, મનમાં ને મનમાં આનંદ માનતું હોય, તેમ તેના મોંપર આનંદ દૃષ્ટિએચર

મતો હતો. હવે તેને મારી જરૂર ન હોય તેમ નીચે ઉતારવા ચલ કરવા લાગ્યું, એ તુરતજ નીચે મૂકી દીધું. વાજાંત્રપર દોહરવાળા હાથે ઝડપ મારી; ને તેડી લીધું. બેળામા બેસારી એક હાથ ને ઠી પીઠ પહોંચાડેથી છારી ડાબા હાથને હાથવતી અને જમણા હાથને પેદ અને પડખાના ભાગવતી, એમ બેકે હાથ અને કેટલોક સરીરને. માગ બંધનમા લઇ લીધા. બીજે હાથે વાજાંત્ર ગાડી તુ વળી વગાડવા લાગ્યો બાળકનું મન અને દૃષ્ટિ બંને તારા વાજાંત્રમાં ભોગાઇ મળાં ને અત્યારે વાજાંત્ર સિવાય બીજા કશાને જોવું નથી, ને તેથીજ તે તારા હાથના બંધનમા પણ રતું છે વાજાંત્રમા તેનું મન મગન થઇ ગયું પોતાને લેવાની ઈચ્છા થતો તારા બંધનમાથી મુજા મવા ચલ ક્યો, તે જરા વધારે બંધન કર્યું. તેણે વધારે ચલ કર્યો. એના ચલે નાગા બંધનને દાડી કાઢ્યું—પ્રત્યે ચલ મવા તે તારી મેળેજ બંધન હોડી દીધું. વાજાંત્રને પકડ્યું; પોતાને વગાડવાની, જોવાની ઇચ્છા થતી હોય તેમ જળ્યાત્રા અને માગવાની મુચતા નિશાની હાગ કરવા લાગ્યું. મારું દોહર પાછું લેવા મેં માનજી કરી—વમર માગે બેસી લીધું, તેપણ વાજાંત્રમય થઇ પડેલું બાળક તેમાંનું કંઈ જાણી શક્યુજ નહી પ્રથમ મેં માન્યું ત્યારે દોહરવાળા હાથ સંધરી દેનાર તે અત્યારે દોહર બેસી શેતા હતા કંઈ જોવું નહોતે તરફ દૃષ્ટિ જઈ નહી, તેનું કારણ પણ તાર નવું જોએલું વાજાંત્રજ હતું તે વાજાંત્ર આપવા ના પાડી, તેનો હાથ તર-હોડી નાખ્યો. વધારે આમલ કરવા લાગ્યું, તે બીજા વાર પણ હાથ તરફ હોડી નાખ્યો મારી તરફ જોઈ રોય લાગ્યું. મેં તેડી લીધું, તેની રમવાની હમિયતી ચીજોમાનો અનેક ચીજો આપી, કામનું દોહર પાછું આપ્યું, પણ અત્યારે તેમાંથી એક ચીજ મેને પસંદ પડી નહી જે જે આપવા લાગ્યો તે તેને કાંધથી કેમી દેવા લાગ્યું. કેટલીક ચીજો માગ હાથમાં લેતાં પહેલાંજ તે લેવાની નાખ્યો જતાવવા હાથ અને પગ વતી તેને તરફ હોડવા લાગ્યું. પગ થયેલું પસંદ રૂપાનું લાગ્યું, હુ તો મળગાયો. (હુ મળગાયો કે કેમ તે જોવાનું મને અવકાશજ મળ્યો નહોતો.) કેમ કરતા રડતું રહે નહીં, અને વાજાંત્ર અપાવવાનો આમલ હોડે નહીં હેતરવાની એક કુક્તિ મને મળી વાજાંત્ર નેવી એક જુગળથી પેડીપર નબરે પડી, તે લઈ તેના હાથમા આપી નગરથી તો એક વખત હેતરાયું રડતું બધ થયું, કુસકાં ખાનું ખાનું તુ જેમ વગાડતો હતો તેમ વગાડવા લાગ્યું; પણ જુ મળી તે શી રીતે વગડે દેવા અદર રહે ત્યારે વગડે ના ર હેવટે જુ મળી વગડી નહીં એટલે તેને પણ મારા પર ફેલી દઇ પાછું રૂપાનું અને પગ પસવાનું આરંભ્યું. માગ્ય થોજે તેની મા બાટુ-ર મપેલી તે આવી, મમે તે કારણમર મમે તેનું રડવું દોન, પણ માતા પાસે જઇ શકત થતુ માગક અજા તેની બહામી માતા પાસે પણ ન મધું તેની માતાએ થણા આમલથી કુક્તિઓ અજામાયો; પણ બાળક એવું મેં થયું નહીં. આવો તાલ જોઈ તાર મન પણ મધ્યું—અજારાનું, બાળકની દયા આવી હોય તેમ થયું—લાગ્યું તાર વાજાંત્ર તે બાળકના હાથમા મૂક્યું. બાળકે તારા મો લામું જોઈ વાજાંત્ર લીધું, પ્રથમ જુ મળીથી હેતરાયસર બાળકે બીજા વખત ન હેતરાય એટલા માટે વાજાંત્રને નિદાળી જોયું, અને વગાડી પણ જોયું. જેનું વાગતું હતું, તેનુંજ વાગ્યું. એકદમ મનનો અને સરીરનો દેખાવ ફેરોજાનુંજો. અત્યારે પહેલા જે રડતું હતું, પગ પસવું હતું, અને હિનગીર દેખાતું હતું, તે હવે આનન્દિત દેખાતા લાગ્યું—પોતાની આનન્દિત દૃષ્ટિ ચોમેર ફેરવવા લાગ્યું. પાંખેજ આતાને જોઈ-

હી જોઈ, હાથમાં વાજીત્ર ગય પકડી માતા પાસે ગયું; અને વાજીત્ર ગતારી જાણે ફરિયાદ કરતું હોય, ગાયવા પોતે જીત મેળવી છે એ સૂચવી આનંદ પ્રદર્શિત કરતું હોય, તેમ સ્તનપાન કરતાં કરતાં વાજીત્રવાળો હાથ માતાના મોં આગળ ધરી કરવા લાગ્યું; અને પછી તે હાથ બીજા સ્તનપર રાખી શાંત સુદ્રાથી-સ્વસ્થ ચિત્તે સ્તનપાન કરતું કરતું નિદ્રાવશ થયું. નિદ્રાવશ થયા પછી પણ તેના મોં પર આનંદ ઝળકતો જણાતો હતો (અપૂર્ણ.)

મુસાફર.

ક્યૂબા.

હમણા અમેરિકા અને સ્પેનને ક્યૂબાના સંબંધમાં લડાઈ ચાલે છે, ત્યારે તે સંબંધી કોઈ માહિતી શિક્ષકોને ઉપયોગી થઈ પડશે, એમ ધારી સંક્ષેપમાં હકીકત આપીએ છીએ. કારિભિયન સમુદ્ર તથા આર્લાંટિક મહાસાગરની વચ્ચે આશરે ૧૦૦૦ ટાપુઓનો એક દ્વીપસમૂહ છે; તેના બાહ્યામાં મોટા આન્ટીલીઝ, વગેરે ભાગ પાડયા છે, એ નાત જુગોળત્રિધામાંથી જણાયલી છે. એમાંના મોટા આન્ટીલીઝમાં ક્યૂબા, હાયતી, પોર્ટોરિકો, અને જમેકા વગેરે દ્વીપો આવેલા છે. ક્યૂબા અને પોર્ટોરિકો સ્પેનને તાબે છે; હાયતી અને સાનટોમિગોમાં સ્વતંત્ર પ્રજાસત્તાક રાજ્ય છે; અને જમેકા ગ્રેટબ્રિટનને તાબે છે.

ક્યૂબા બેટ સૌથી મોટો છે અને તે ફ્લોરિડાના દ્વિપકંઠપથી દક્ષિણમાં ૧૫૦ મૈલ દૂર છે તથાપિ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સના ક્લોવેટ નામે બંદરથી ફક્ત ૫૦ મૈલ જ યાય છે.

સ્પેનિયાર્ડ લોકો ક્યૂબાને આન્ટીલીઝનું રત્ન કહે છે. એ ૮૦૦ મૈલ લાંબો અને સરાસરી ૫૦ મૈલ પહોળો છે. તેના દિનારો ખડકવાળો અને છછરો છે તથા દરિયામાં પર-વાળાના ખડકો છે તેથી વહાણને જતોને મુશ્કેલી પડે છે. તેની વચમાં પશ્ચિમી દારૂ લાંબી ને લાંબી ગયેલી છે. પશ્ચિમી તળેટી આંગળનું મેદાન ધણું ફળદ્રુપ છે. સોનું રૂપું, ત્રાંચું, લોહું, આરસ, વગેરે ખનીજની અને રોઝવૂડ, માહોગની, દેવદાર, વગેરે શ્રીમતી લોકડાની પેદારા ધણી છે. નાગિયેર અને જંગમી નારંગીનાં ઝાડની પેદારા, લાંબાં એટલી બધી છે કે જાણે આખો બેટ એક જગીઆ જેવો લાગે છે. ત્યાંથી ખાંડ, ગોળ, બીડીઓ, તંબાકુ, અને કાફી વગેરે માત્ર મોટા જગ્યામાં પરદેશ ખાતે મોકલાય છે.

ક્યૂબાની રાજધાની હુવાનાના બેટના વાવવ્ય ખુણામાં દરિયા કાંઠે છે. તેની વસંતી બે લાખની છે. અને વેપારમાં તેના કરતાં ફક્ત ન્યૂયોર્ક જ યથે છે. શહેરની ધમારતો પશ્ચિમી છે બંદરનું રક્ષણ કરવાને છ કિલ્લા બાંધેલા છે.

આ શહેર સ્પેનિયાર્ડોએ સન ૧૫૧૮માં વસાવ્યું હતું. કોલંબસને, પ્રથમ સાન-ટોમિગોમાં દાટયો હતો ત્યાંથી કાદીને સને ૧૭૯૬ માં હાવાનાના એક દેવળમાં આપ્યો હતો.

આખા મેરનો વિચાર ૪૦૦૦૦ એક થાય છે, વળી પશ્ચિમમાં માણસની જે અને તે મુજબ તેા કરીને સ્પેનિશ તથા દબારી વગેરેની છે ૧૪૬૨ મા કોલમ્બેએ અમેરિકા ખંડ ઓપી કાઢેલા ત્યારથી એ મેર સ્પેનને કબજે છે એમ જણાવાના વતનાં લોકો ધર્મીવાદ સ્વતંત્ર થવાને કષ્ટાગ્રા કર્યા કરે છે.

“ * મહેતાજી કેવો હોયો જોદ્દુ. ”

(સખનારે કહેવાયું કર જવરા કર)

મારો આજનો વિષય “ મહેતાજી કેવો હોયો જોદ્દુ ” આ છે એ વિષયના નામ ઉપરથીજ સર્વ મહેજોને ખ્યાનમાં આવ્યું હશેજ કે આજના નિર્બંધમાં મહેતાજીનાં મ્હાં મુખ્ય હોવા જોઈએ, તેની રીતમાળ કવી કવી જોઈએ, વગેરે બાબતનો વિચાર આ વગે. મહેતાજીના મુખ્ય વિષે કહેતા તેમના બદારના દેખાવ કરતા અકરતા મદ્યુલોને કુ વધારે વળત આપું છું; કેમકે શરીરે રખાયા હોય અથવા પરબા લગાડી વગેરે પહેરીને જોખામમાં થયું; આને મહેતાજીના ધધા માથે ધડો પાડો મળ્યા નથી વળી બદારના સાચે દેખાવ આંતરીય સદ્ગુણો વગર ધણી ધણી મુદત હડી રાકેને નથી જેમકે એક ખૂબ માણસને વિદ્વાનનો પાઠશાલ પદેશબોધી નહીં અથવા એક કુતરાને વાંચને મોઝકરાબોધી નહીં, તેા આ બદાર તેમને બોલવાનો પ્રસંગ ન આવે ત્યાં મુખીજ સાગ કષ્ટમાં હડી રાકે છે; મારે મહેતાજીના બદારના દેખાવ ઉપર વધારે સહન આપના મહેતાજીના આત્મીય સદ્ગુણ કહેો. હોયો જોઈએ તેનો પ્રથમ વિચાર કરિયે અને બદારના દેખાવ સમય મોજા વખતે જે વાત કહેવા સરખી હતી, તે માથેજ આખા કહેવનું રાખીશું કે મોથી રખા-રે અનુકૂળ થશે, એમ કુ ધાર છું.

મહેતાજીઓ પશુ મનુષ્ય વગે પેઢીનાજ દોષ છે તેથી દરેક મનુષ્યને જગતમાં સા-રા ધર્મ ધસ મેળવવાને જે સદ્ગુણોની જરૂર છે તે સામાન્ય મદ્યુલો પશુ મહેતાજીમાં દોષ જોઈએ. પરંતુ આપણે તેા ખામ મહેતાજી વગરે ગાટેજ કહવાનું છે. તેથી પ્રથમ તેા ખાસ મહેતાજીમાં કયા કયા મુખ્ય જોઈએ, તે વિષે હડી પાછળથી સામાન્ય બાબતો વિષે વિચાર કરવાનું અનુકૂળ થશે.

મહેતાજીના ધધાને આજે ખામ કરીને મેળનામાં નીચેના ચાર સદ્ગુણ દોષની જરૂર છે ૧ જ્ઞાન, ૨ અતુલ્ય, ૩ ઉત્તમ, ૪ અનુકૂળ, આ ચાર સદ્ગુણો કવી રીતે જોઈ-એ, તેનું કુ ઠામાં ચિત્રેચન કરતું ઉપદેશની વર્ધ પડશે.

૧ જ્ઞાન-મહેતાજી યાની હેજા જોઈએ, એ તેા સર્વના સમજવાવા ક્ષારી રીતે છે કેમકે મહેતાજીને પોતાને બીજાને યદ આપવાનું છે તેા આપણા લોકની સાધારણ કહેા-ન પ્રમાણે “ કૃપામાં દોષ તેા હવાગમાં આરક ” એટલે મહેતાજી યાની દોષ તોજ વીગ્નને

* અર્થે વડે કહી જ્ઞાનમાં શિક્ષકમજાજ જરૂર પડેતા, તે વખતે કેટલાક ઉત્તમ અને શિક્ષકોએ જાણવા લાયક બાબતો થયા હતાં, આ બાબતોમાંનાં ધધુક એ કે અણાં મેટા છે, તથાપિ તેનો જામ સજા મિડકેને મજે તે હેતુથી તેમનો ઉપયોગી જામ મે. ખા. ખા વિવાધિકારી સાદેજ એમની હજીજાન્યાર હમે કરીને પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે. આમાં છે કે શિક્ષાવર્ગ તેને વાંચી મનન કરી તેને સદ્ગુણોગ કરશે -એનેજર, કેળવણી

ન દોષ તેને એ તે ખરીદતો નથી માટે જે જ્ઞાન આપણે છોકરાઓને આપવાનું છે તે છોકરાઓને પસંદ પડતા રૂપમાં મૂકાય અને તેથી જ્ઞાનનો મુળ હેતુ સચવાય એમ કરવાને મહેતાજીમા ચોક્કસ અને વિરાગ જ્ઞાનની ધણીજ જરૂર છે અને એ પ્રમાણે મહેતાજીનામા જ્ઞાન નદિ દમે તો તે પોતાની નિરાગ વનમ સ્થિતિમાં જાતી શકે નહિ આ પ્રમાણે મહેતાજીએ જ્ઞાન મેળવવું, એ જરૂરનું છે એટલુંજ નહિ, પણ તે મેળવવા જ્ઞાનને સાચવી રાખી તેને આગળ વધારતા રહેવું જોઈએ મહેતાજી યથા એટલે દહે શિખરે પદોન્નત અને જમતમા દહે કંઈ કરવાનું રહ્યું નથી એમ જે મહેતાજી સમજે છે તે ખત્તા ખાવ છે મહેતાજીએ પોતાની અવસ્થા દમેતા વિતાર્યાના જતી રાખવી જોઈએ અને પોતાના જનમા દમેજા વધારે કયા કરવો જોઈએ એ ખાસ કરીને એમને માથે મોટી ફરજ રહેલી છે અને એ જ્ઞાન વિરાગ પશુ શીખવવાની કળા, વ્યવસ્થા ગમવાની શક્તિ વગેરે ગાખતો આખાસ મહેતાજીએ દમેજા અમગ વખાના રહેવું કેટલાક જૂના કે ઝડપ મહેતાજીએ આમણમાં કે સાપાગળ કરતામા મહેતાજી ના છે અને એટલામા ધીલ મઠ તેવા અભી-તા ન દોષ અને તેવા ગામણમાં નીચવા તાજો શીખવવાનો પ્રમગ વિરોધ દોષ છે, અને તેમા વધારે જ્ઞાનની જરૂર ન પડવાથી પોતા અજોડ જ્ઞાન પશુ દુર નોથી વધારે જ્ઞાન છુ મારે દહે વધારે જ્ઞાનની શી જરૂર છે એવો પ્રમાણ મળી પોતાનામા દોષ તે પશુ ખોલ લેમે છે, તેથી આગળ કયા ધોખા નીખવવાના કે બીજે કોઈ તેવા પ્રમગ આવે લારે એવેજા જ્ઞાનનો પરવાનો થાય છે મારે સારા મહેતાજીએ એવો પ્રમાણ કરી રાખવો નહિ

મહેતાજી અનુભવી દોષો લેખે, મહેતાજીનું કામ પણ ત્રીજું અને શ્રેયષ્ઠ અ-વૃત્ત છે તેમા અનેક મુકિતઓનો ખપ છે અનેક અમલો આવી પડે છે, આ નથી આચર્યો સમાધાનીથી અમેડવી અને દરેક પ્રમગ કાલ્પકિત મોખી કાઢી ફનેદમક ઉતરવું વગેરે ખાખતોમાં મહેતાજીને જાણા અનુભવનો જરૂર છે, પણ વર્તના અનુભવી મહેતાજીને જે અ-શુભો તેને પ્રાપ્ત થાય છે મહેતાજીને જાણ મુલે આચવા એટલે દોષોઆર મહેતાજી થયું, એ દરેક માનુસની હિંમતને રક્ષાવી નથી, આ કાલ્પકિત નથી કે મમે તે માણસ પડેલી એકી રહે, પણ એ રીતે ચોખ મહેતાજી કરાને ના પ્રથમ મહેતાજીએ પોતાની ધધાનું જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ, તે પછીથી તે મેળવેલા જ્ઞાનનો પોતાના ધધામા વિચારપૂર્વક અનુભવ કરેજો જોઈએ અને એ અનુભવમા દિન રાત્રિન પોતાના શુદ્ધિચાતુર્યથી અમુક વિષયો સજ્જર્વક નિદાખતો જાય લારે તે સારા મહેતાજી થાય પાછલા વર્તમા મહેતાજીએ જે અનુભવ મેળવ્યો દોષ તે આગલા રીતમા મહેતાજીની ચોખતાના શુભમા વધારે કરે છે જૂમિતિની આમલી પ્રતિજ્ઞા જેમ પાડવી રાખવાની સથે અખધ મમે છે, અને ધણીખરી વખત પાઠથી પ્રતિજ્ઞા જાળવા નિરાય આમથી પ્રતિજ્ઞા નિદ્ધ થઈ જતી નથી, તે ન્યાય મહેતાજીના અનુભવને ધમે અશી લાગુ પડે છે અનુભવી મહેતાજીએ તે ધધા સં-બધી ધણી આચર્યો ઓળંગેલી દોષ છે, તેથી તે એવી અચર્યો જા ખમંડી મકે છે પો-તે શીખવા કરતા બીજને શીખવવું, એ કામ જરા વધારે અચર છે, પોતે શીખેલા માણસો બીજને સંતોષકારક રીતે શીખવી ન શકે એવા પશુ કેટલાક રાખવાઓ છે વળી બીજા ધધાઓ સથે મહેતાજીના ધધાનો સરખાવો કરતા તેમા ધધો ભેદ જાણાય છે, તે એ કે બીજા ધધાધારીઓનું માદિલ પણ કરીને જરા દોષ છે પણ મહેતાજીને જેના ઉપ-ર કાલ્પ કરવાનું છે તે, ખાજકો નિરાન્યવાળા છે, માટે તેમને પોતાની ખરજી પ્રમાણે વર્તવ વાને મહેતાજીને કેટલાક અનુભવથી તેમના સ્વમાય મારી કરા જરૂર છે, અને તેથી

જ્ઞાન આપી શકે એ તો દેખીવું જ છે. પણ વિશેષમાં એટલું યાદ રાખવું જોઈએ કે એટલું શીખવવાનું હોય, તેનાથી મહેતાજીને વધારે આવડતું જોઈએ, કેમકે પોતાને શીખવવાની બાબત મહેતાજીએ પૂર્ણ રીતે યમજીને યાદ રાખી ન હોય તો, હાકરાઓના મનમાં સરળતાથી ફરી જંગ એવી ખુશદારક રીતે તેઓ શીખવી શકશે નહિ. આપણી દાસની વાંચન-માળામાં તથા બીજી મંજુર થયેલી ટેકસ્ટ બુકોમાં ઠાકરી વનરપતિ વગેરે સંબંધી અનેક શાળાઓના જુદા જુદા પાઠોના સમાવેશ કરેલો છે. તો આ અંધી શાળાઓનું મહેતાજીએ પૂર્ણ રીતે અધ્યયન કરવું, એ ન બની શકે એવું છે. તોપણ એટલું તો જરૂરનું છે કે મહેતાજીને જે વિષયો શીખવવાના છે તે બરાબર રીતે શીખવી શકાય, એ પ્રમાણે 'મહેતાજીએ તે મનન કરેલા હોવા જોઈએ અને તે વિષયો શી રીતે શીખવવા, એ જમાં 'પ્રતાવેલું' છે. તે એટલે શિક્ષણશાસ્ત્ર એ એ બાબતને તેણે પૂર્ણ રીતે અભ્યાસ કરેલો હોવો જોઈએ; કેમકે આ બેઉ બાબતો તેને મહેતાજીના ધંધામાં ઘણી ઉપયોગી છે. અને આટલા જ્ઞાન વિના તો મહેતાજી પોતાના કામમાં ફોટોમંદ થશે નહિ. આ એ બાબતોમાં જેમ મહેતાજીનું વધારે જ્ઞાન તેમ તેની લોકમાં અને નિશાળમાં પ્રતિષ્ઠા વધારે થવાની. નિશાળમાં અને લોકોમાં મહેતાજીનું વજન હોવાની ખાસ જરૂર છે, કેમકે તે વગર તેની શાળાની સુધારણા સંબંધી અનેક અસિસો વ્યર્થ જાય છે, અને તેથી તે પોતાના કામમાં નિષ્ફળ નિવડે છે. માટે મહેતાજી નિશાળમાં અને મામમાં પ્રતિષ્ઠિત ગણાવા જોઈએ અને એ પ્રતિષ્ઠા પાડવાનું મુખ્ય સાધન મહેતાજીનું જ્ઞાન છે. એટલે મહેતાજીમાં જ્ઞાન હશે તોજ તે લોક-માં સારા ગણાશે. મહેતાજીમાં જ્ઞાન છે કે નહિ તેની પરીક્ષા—જરા નવાંબ જવું છે તો પણ ખરું છે કે એ પરીક્ષા-મહેતાજીના વિદ્યાર્થીઓ કરે છે. મહેતાજીની શીખવવાની દબ ઉપરથી તથા તેમના રોજના કામકાજ ઉપરથી વિદ્યાર્થીઓ જટ પારખી શકે છે કે મહેતાજીનામાં આટલું જ્ઞાન છે માટે તેમની પરીક્ષામાં પાસ થવું, એજ મહેતાજીને પોતાના કામમાં જથ મેળવવાનું પહેલું પગથિયું છે, કેમકે મહેતાજીમાં જ્ઞાન છે, એમ વિદ્યાર્થીઓ ઉપર છાપ પડવાથી તેઓ ગામમાં પોતાના માબાપ ને સગવડાલાં રનેલીઓને મોઢે અનેક રીતે ચર્ચા કરી મહેતાજીનું માન વધારશે અને એથી ઉલટું થશે તો મહેતાજીને એક પાંચી એક અનેક અડચણો આવી તેઓ પોતાના કામમાં આગળ વધવાને બદલે ઉલટા કંટાળાશે. આવો પ્રસંગ બનતાં સુધી મહેતાજીએ આવવા દેવો નહિ. પણ કદાચ આવી જાય તો તે વખતે ગભરાવું નહિ. પણ હીનતથી પાછું પોતાની સારી પ્રતિષ્ઠા પાડવા જટ સાવચેત થઈ જવું અને જ્યાં બૂલ ચર્ચ હોય, તે સુધારી પાંચી કુંચી હાથ કરવી. આ પ્રમાણે મહેતાજીનામાં શીખવવાના વિષયોનું અને શિક્ષણશાસ્ત્રનું જ્ઞાન હોવાની જરૂર છે. હાકરાઓને સમજણ પડે, તેને સારૂ વિષયને સાદા રૂપમાં મૂકવાની શક્તિ હાકરાઓને હક્ક દેતાં કરવાની અને તેમની ખુદી ખીલવવાની શક્તિ, વાંચેલી બાબત વિશે અનેક રીતે ચર્ચા કરી શકાય, એ બધાને માટે મહેતાજીનામાં ચોક્કસ અને વિશાળ જ્ઞાનની જરૂર છે. તે ગિરીશજી, પરીક્ષણ, અને શિક્ષણ એ ત્રણના બેદાવેદ સમજ શકવા સમર્થ જોઈએ. આપણે જામદમાં માલ લેવા જઈએ ત્યારે પ્રથમ જે ચીજ આપણે લેવી હોય, તે આપણને મગવી જોઈએ અને તે માટે વેપારી લોકો જે સારા નમુના હોય છે તે ઉપર મૂકે છે. આથી ધરાક તે ચીજ લેવા લોભાય છે. આવીજ સુક્તિ મહેતાજીને શીખવાની જરૂર પડે છે. મહેતાજી એ જાણે એક વેપારી છે. વિદ્યા એ વેચવાનાં પદાર્થને ઠેકાણું છે અને હાકરાઓ એ તેમનાં માલક છે; માટે મહેતાજીએ જે જ્ઞાન આપવાનું છે, તે દમેમાં માલ દેવું જોઈએ. જેમ વસ્તુ પસંદ નહિ પડવાથી તેનું કાર્કશરૂક થવું નથી, તેમ હાકરાઓને જ્ઞાન રચવું

ન દેવ નો તેઓ તે ખરીદતા નથી માટે જે જ્ઞાન આપણે છોકરાઓને આપવાનું છે તે છોકરાઓને પસંદ પડના રૂપમાં મૂકાય અને તેથી જ્ઞાનનો મૂળ હેતુ મધ્યવય એમ કરવાને મહેતાજીમાં ચોક્કસ અને વિશાળ જ્ઞાનની વધુજી જરૂર છે અને એ પ્રમાણે મહેતાજીનામાં જ્ઞાન નદિ દશે તો તે પોતાની વિશાળ લગભ સ્થિતિમાં આવી શકશે નહિ. આ પ્રમાણે મહેતાજીએ જ્ઞાન મેળવવું, એ જરૂરનું છે એટલું જ નહિ પણ તે મેળવેલા જ્ઞાનને સાચવી રાખી તેને આગળ વધારના રહેવું જોઈએ મહેતાજી યથા એટલે હવે જિખરે મહેતાજી અને જમતમાં હવે કંઈ કરવાનું રહ્યું નથી એમ જે મહેતાજી મનજ છે તે ખત્તા આવ છે મહેતાજીએ પોતાની અવસ્થા દમેશા વિધાર્થીના જુદી રાખવી જોઈએ અને પોતાના જ નમા દમેશાં વધારે કર્યું કરવો જોઈએ એ ખાસ કરીને એમને માથે મોટી કસબ રહેલી છે અને એ જ્ઞાન મિયાણ પશુ સીખવવા લાગ્યા, અવસ્થા નખતની કુદિયા વગેરે બાબતને બાબતસ મહેતાજીએ દમેશા આગળ વધવા રહેતું કેટલાક જૂના કે ઝેંડ મહેતાજીએ આમણસા કે સાપાત્તુ કરનામાં મહેતાજી હાથ છે અને એટલામાં ખીલ મણ તેવા જાણીતા ન દેવ અને તેવા ગામડામાં નીચલા રાજ્યો શીખવવાનો પ્રસંગ મિતેજ દેવ છે, અને તેમાં વધારે જ્ઞાનની જરૂર ન પડવાથી પોતા જાણેજુ જ્ઞાન પશુ 'દુન' માંથી વધારે જ્ઞાની છુ. મારે હવે વધારે જ્ઞાનની શી જરૂર છે એવો પ્રમાણ ગણી પોતાનામાં દેવ તે પશુ મોઝ બેસે છે તેથી આગળ કયા ધાગ્યો નખતરનો કે બીજો કોઈ તેવા પ્રસંગ આવે ત્યારે એવેમાં જ્ઞાનનો પરતાવે થાય છે માટે સારા મહેતાજીએ એવો પ્રમાણ કરી રાખવો નહિ

મહેતાજી અનુભવી દેવા સ્તોત્ર, મહેતાજીનું જામ ધણુ જાણ અને મુઝવણુ વા-રવું છે તેમાં અનેક કુદિયાઓ ખપ જ અનેક અઘણાં આવી પડે છે. આ નથી અઘણો સમજાવીથી ખમેડવી અને દરેક પ્રસંગ કાર્મકુદિયા રોપી કાઢી કનેદમક ઉતરવું વગેરે બાબતોમાં મહેતાજીને સાખા અનુભવના જરૂર છે. ધણા વર્ષો અનુભવી મહેતાજીને જે ગમ યજો તેને પ્રાપ્ત થાય છે મહેતાજીને રોઝ નુબિ આવવા એટલે દોશીઆર મહેતાજી થવું, એ દરેક માણસની કુદિયાને રવણીન નથી. આ કાર્મક નથી કે ગમે તે ગાળમ પહેરી આંદી રહે, પણ જે રીતે બેન મહેતાજી ચરાતે તો પ્રથમ મહેતાજીએ પોતાના ધંધાનું જામ મેળવવું જોઈએ તે પછીથી તે મેળવના જાનનો પોતાના ધંધાના વિચારપૂર્વક અનુભવ કરેવો જોઈએ અને એ અનુભવમાં દિન નીકિત પોતાના કુદિયાનુંથી અનુક નિયમો સમજવું નિદાળનો જામ ત્યારે તે સારા મહેતાજી થાય પાછલા વતના મહેતાજીએ જે અનુભવ મેળવ્યો દેવ તે આનવા વરના મહેતાજી જે રોઝનાના નુબમા વડાને હરે છે બુમિતિ ની આમલી પ્રતિજ્ઞા જેમ પાછલી પ્રતિજ્ઞાનાં મથે મજબૂર છે, અને ધણીખરી વખત પાછલી પ્રતિજ્ઞા જાણ્યા મિત્ર વ આપથી પ્રતિજ્ઞા મિત્ર મારી શકતી નથી. તે આવ મહેતાજીના અનુભવને ધણે અરો સાચું પડે છે અનુભવી મહેતાજીએ તે ધંધા સંજોઈ ધણી અઘણો એળાગેલી દેવ છે, તેથી તે એવી અઘણના કા ખમડી શકે છે પો-તે સીખવા કળા બીજાને શીખવવું, એ જામ જરા વધારે અવર છે. પોતે થીએવા માણતો બીજાને સંતોષાવવા રીતે શીખવી ન શકે એવા પશુ કેટલાક જામડાઓ છે વળી બીજા ધંધાઓ મથે મહેતાજીના ધંધાનો સરખાવે કળાં રોઝા ધણે રોજ જાણ છે. તે એ કે બીજા ધંધાધારીઓનું મહિલ પશુ કરીને ૧૮૩ દેવ છે પણ મહેતાજીને જેના કુપ-ર મારી કરવાનું છે તે, જાણેલા સંતોષવાળા છે, માટે તેમને પોતાની ખરેખર પ્રમાણ જનોવ-વાને મહેતાજીને કેટલાક અનુભવથી તેમના જાણાવ જાણી કરના જરૂર છે, અને તેથી

આ પ્રમાણે અનુભવી મહેતાજી હશે, તો તે વહેલો ફનેદમંદ પરી; માટે મહેતાજીએ પોતાના ધધાનું જ્ઞાન મેળવી, તે જ્ઞાનનો ઉમંગથી અનુભવ કરતા રહેવું જોઈએ.

મહેતાજી ઉમંગી જોઈએ—ઉમંગી મહેતાજી હોય તેજ પોતાના કામમાં આગળ પડે છે. સાધારણ રીતે “ રોતો જ્ય તે મુવાની ખજાર લાવે ” એ કહેવત પ્રમાણે જે મહેતાજી પોતાના ઉદરપોષણને માટે પસંબે પસંબે મહેતાજીનું કામ કરે છે, અને જે “ આ કામ માફ જ છે અને તે કોઈ પણ પ્રકારે મારે સારી રીતે પૂરું કરવું જોઈએ. ” એમ સમજીને કરે છે, એ જે મહેતાજીઓના કામમાં ઘણો તફાવત હોય, એ દેખીતું જ છે. અને તે પ્રમાણે ઉમંગી મહેતાજીનું કામ આગળ પડતું આપણે જોઈએ પણ છીએ. બાળકોને શીખવવાનું અને તેમાં પણ વિશેષ કરીને નાના બાળકોને શીખવવાનું કામ ઘણું મુશ્કેલ જરૂર છે અને તેમાં ઘણી યુક્તિઓનો અને મહેનતનો ખપ છે. તેથી જે મહેતાજીના કામમાં અનેક વાર નારીપાસ થયાના પ્રસંગ આવે છે, તો તેવે પ્રસંગે એક નાંદિ તો બીજી એમ જુદી જુદી યુક્તિથી તે કામ પાર ઉતારવાને મહેતાજી ખાસ કરીને ઉમંગી હોવો જોઈએ. અને તેની પાછળ મહેનત લઈ મંડ્યા રહેવાની ટેવ મહેતાજીએ રાખવી જોઈએ. પોતાની શાળા આજ્ઞાદ કંડવામાં વારતત્વિક અભિમાનવાળો પરંતુ પોતાના કર્તવ્યના અભિમાન વગરનો હોવો જોઈએ. ઉત્સાહી મહેતાજી હોય તેજ બાળકોને વારતત્વિક કે કળવણી આપી તેમને દુનિયાદારીના કામમાં ઉપયોગી કરે છે અને એવા મહેતાજીથીજ દેશને ફાયદો છે. મહેતાજીએ આજર મેળવવાની ખાતર કે લોકોમાં મહેનતુ દેખાવાની ખાતર ઉમંગનો ડોળ કરવાનો નથી. પણ વારતત્વિક રીતેજ આપણો ધર્મ છે અને તે આપણે તન અને મનથી ચર્ચાર્પરીતે જાળવવો જોઈએ, એમ અંતાકરણમાં નક્કી કરી તેની પાછળ મંડવું જોઈએ. આ ફરજ જેના મનમાં દૃઢ થઈ ગઈ છે, તેવા ઉત્સાહી મહેતાજીને ઉપરીના ટોકણાની આવશ્યકતાજ નથી. પરંતુ માણસ માત્ર જૂલને પાત્ર છે. આ નિયમ લક્ષમાં લઈએ તો ખરું ધારીને કરવા જતાં પણ જૂલ થવાનો સંભવ છે, તો તેવે વખતે તે જૂલને મુધારી ચોગ્ય રસ્તે ચઢાવવા મમતાજી ઉપરીનીજ જરૂર છે. મહેતાજીએ એમ ન સમજવું જોઈએ કે હું ફક્ત છ કલાકનો સરકારનો નોકર છું અને તેટલી મુદત મારે કામ કરવું જોઈએ. પછી છોકરાઓને ન આવડે તો તેમાં હું કાંઈ દોષિત નથી. આવો વિચાર રાખવાથી કંઈ ફળ નથી પણ ઉમંગી મહેતાજીએ તો માન મળે કે ન મળે, નોકરી છ કલાકની થાઓ કે ચોપીસ કલાકની થાઓ પણ જે કામ આપણે માથે લીધું છે તે તો આપણે સિદ્ધ કરવું જોઈએ એમ જોવાનું છે. હાલના વખતમાં ફેટલાક મહેતાજીઓ ઉપરીના ડરથીજ ચાલવા બીજા કોઈ માણસનું દબાણ હોય લાં સૂંકીજ તેઓ પોતાનું કામ ચર્ચાર્પ કરે છે અને પછી ઉપરીની ગેરહાજરીમાં ખજતા વાપરે છે. બધાજ મહેતાજી આવા છે એમ હું કહીશ નથી તેમ ધારતો નથી. પણ મારી કહેવાની મતલબ એવી છે કે, સારા મહેતાજી થવા ઇચ્છતાં આ પ્રમાણે કદી કરવું નહિ. જે આપણે મહેતાજીનું કામ કમ્પૂત્ર કર્યું છે, તો પછી એ આપણું હમેશનું કર્તવ્ય છે, એમ સમજીને ચર્ચાર્પ રીતે ઉમંગથી કરવું જોઈએ. ઉપરી સાહેબનું દબાણ હોય ત્યારે માણસ કામ કરે એમાં નવાઈ નથી, પરંતુ વગર દબાણે પોતાની ફરજ સમજીને સદાકાળ પોતાનું કામ ઉમંગથી કર્યા જવું, એવો મહેતાજીનો મુખ્ય ધર્મ છે. મહેતાજીએ સમજવું જોઈએ, કે કરેલા કામનો લાભ મળ્યા વગર રહેતો નથી. એ દિવસ વહેલો મોડો મળે અને એક વખત કદાચ ઉપરી અધિકારી સાહેબના નિર્ણયમાં ન આવે તો પણ જોશમાં કાંઈ તે પ્રમાણે થતું નથી, માટે ઉમંગી મહેતાજીએ તો એજ ચિંતન કરતા રહેવું કે આ બાળકો જેઓના મુખ દુઃખનો જન્મારા સૂંકીને આધાર આપણી

કેળવણી ઉપર રહેતો છે, તેઓનું વધારેમાં વધારે દિન આપણાથી છી રીતે કરી શકાય ? એનો વિચાર કર્યો કરવો તે વિચાર કર્યો કરવો એટલું જ બસ નથી પણ એવો રસ્તો હાથ કરવાને અનેક પ્રયત્નો કરવા જોઈએ, અને કાર્ય એ પ્રયત્ન વચ્ચે દોવાથી એના ઉત્તમી અને ઉદ્ધોગી મહેતાજીને કેળવણીની નવી નવી સુક્તિઓ પણ મળી આવે છે અને તેથી એ વધારે ફોલ્ડમદ નીવડી આગળ પડે છે મહેતાજીએ નિશ્ચયને કદાચની જાત્યા માનવી નદિ જોઈએ પણ એ નિશ્ચય આપણું નિરીક્ષણ સ્થળ છે અને તેમા નિરીક્ષણ પદાર્થ આગકા છે, તેથી તેના મનની અને સ્વભાવના બરાબર નિરીક્ષણ કરીને તેઓ કહે રસ્તે અને કયા માધ્યમથી આપણા કામમા સામેન થઈ જશે, એ માટે એક પછી એક એમ અનેક સુક્તિઓ ઉત્તમથી આજમાવવી જોઈએ, ત્યારે હવે તેમા ફળીતૂન થયાય છે આ પ્રમાણે મહેતાજી ઉત્તમી દોરો જોઈએ અત માટે જોઈતું રહીએ તેટલું આપુ છે. ઉત્તમી મહેતાજી પોતાના કામમા દિન પ્રતિદિન જુરમાથી આગળ વધે છે અને તે પ્રમાણે તેજુ રજુ પણ તેને મગતું જાય છે (અર્થઃ)

વાચન પુસ્તકોની નોંધ.

થોડું એક પણ સામ્યીય જ્ઞાન મેળવવા પછી કોઈ પણ વિચારવાનું માણસને તેનો ઉપયોગ કરી વખત રહેતુ મમનુ નથી જ્ઞાન મમે તેટલું મેળવાય, પણ જ્યારે તે જ્ઞાનને વખત સ્થિતિમા ઉપયોગ થાય, ત્યારે તે જ્ઞાનથી સર્વને લાભ થાય છે થણા જમ્મુ જ્ઞાન મેળવે છે, અને તેજ જ્ઞાનના પાછા પ્રગટકો પણ લખે છે, અગર તો વક્તા યજ્ઞ બાળણુ પણ કરી શકે છે, અને ખરેખર એ બધું અમરકારક રીતે પણ કરી શકે છે પરંતુ તેજ જ્ઞાની ઉપયોગ કરવા એમના ધર્મવાર નાદિમન રહ જાય છે. તેવું દારણુ એજ છે કે કોઈપણ જ્ઞાન મેળવવું કે સમજી જતું તેના કરતાં તેને ઉપયોગમાં મૂકવું, એ કામ વધારે મુશ્કેલ છે; ઈર્ષાનંદના દિનિદાસમાથી પાલોએન્દની ઉત્પત્તિ શી રીતે થઈ, તે જાણવું અગર સમજવું, એ થોડું મુશ્કેલ છે. પણ તેવાજ પ્રકારનું કામ પોતાના સખધર્મા કરી જતાવતું એ વધારે મુશ્કેલ છે હિસાબુકાબુનું અધ્યયન કરી જતું, કે તેના સુરો સમજી જવા, એ થોડું મુશ્કેલ છે પણ તેનો આધુનિક આગકોના શિક્ષણમા ઉપયોગ કરવો, એ વધારે મુશ્કેલ છે હવે ખરેખર જોતા તો જ્યાં સુધી જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરી શકે, તેટલી સક્તિ સુધી કોઈ પણ જ્ઞાનજ્ઞને જાણે નહીં ત્યાં સુધી તે અપૂર્ણ છે એટલે એવો અપૂર્ણ તે જ્ઞાની કહેવાયજનહીં, કારણ કે તે જ્ઞાનના એક પ્રામાણજ ભમે છે અને તેમજી જ્ઞાનની ખરી કીમત અનુભવીજ નથી, કેમકે જ્ઞાનનું ખરું સુખ, તે જ્ઞાનના યુગલકો જાયવા માગથી નહીં, પણ તેનો કર્તવ્યમા ઉપયોગ કરવાથી મળે છે. જ્ઞાનની મહત્ત્વ સક્તિનો અનુભવ પણ ત્યાજ થાય છે અને જેમ જેમ કર્તવ્યમા જ્ઞાનનો વધારે ઉપયોગ થતો જાય, તેમ તેમ જ્ઞાનમાથી નવી નવી ખુશીઓ અને નવું નવું સુખ મળતું જાય છે.

આવા વિચારથી એવું કહી શકાય છે કે કોઈ એક કોઈ કામ આર-જુ છું, તે કોઈ પણ શિક્ષક વિચાર કરે તો કરી શકે તેવું છે, પણ જમ્મુ શિક્ષકોને અવગણ્ય મળતો નથી, અને જમ્મુને તેમ કરતાં અડચણો આવી પડે છે તેટલા આટે ચારાથી જોઈ શકાય તે કરીને હું શિક્ષક બધુએલી સમજા મૂકું છું. જો શિક્ષક બધુએલીએને જાયવા

ની તરફી લેશે, વિચારશે, અને યોગ્યચોગ્યતા તપાસી અને સુધારો વધારો કરવા જણાવશે, તો હું ઘણા ઉપકારની સાથે કબૂત્ર કરીશ.

કામનો પ્રદાર જણાવું તો બીજે કંઈ નથી, પણ આપણાં ધોરણોમાં ગ્રાહતાં વાંચન પુસ્તકોમાં કંઈ કંઈ બાબતો શીખવવાની છે, તે બધી બાબતો દરેક પાઠ્યકાર સ્પષ્ટ કરી આપવી; બાબતોમાં આટલું આટલું કરવાનું છે, તેટલા બધા વિસ્તારથી નહીં પણ મુખ્ય સૂચક મુદ્દા બતાવી આપવા, કે જે પરથી કોઈપણ મહેનતુ શિક્ષક પોતાને શોધ કરવાના પ્રયાસ વગર માત્ર શીખવવાની હેંસથી સારી રીતે શીખવી શકે. દંડમાં અને શિક્ષણપદ્ધતિની બાબતોમાં કહું તો દરેક પાઠની સંક્ષિપ્ત નોંધ કરી આપવી.

દરેક પાઠની નોંધમાં નીચે પ્રમાણે દર્શાવત નીચે જણાવેલા હેતુને ખાતર આપવાની છે—

૧. પ્રદર્શન—એટલે એ પાઠને સમજાવવા માટે જે કંઈ સાધન જોઈએ તે. પ્રદર્શનનો ખરો ઉપયોગ કરવો, એ શિક્ષકના હાથમાં છે તોપણ મારે કહેવું જોઈએ, કે કોઈપણ પ્રદર્શન બાળકોની પાસે લાવવાથીજ બસ સમજાવું નહીં આપણે જે ચીજ પ્રદર્શન તરીકે બતાવવા ઇચ્છીએ છીએ; તે ચીજ કેટલીક વાર બાળકોએ જોયેલી હોય છે, અને કેટલીક વાર નથી જોયેલી હોતી તોપણ તેને એકલી બતાવવાથીજ બસ નથી. બતાવેલી ચીજ ઉપર શિક્ષકના તરફથી પાઠમાં આવેલી દલીલ ઉપરાંત પુષ્ટક વિવેચન થવું જોઈએ, કે જેથી બાળકોને તેમાં કંઈક રસ પડે. વળી કેટલીક ચીજ એવી હોય છે, કે જેને ઘણીવાર બાળકોએ જોયેલી હોય છે, અને તેથી ‘તેમાં શું બતાવવું’ એમ ઘણીવાર આપણને બાળક સહજ જાય છે. પણ એ બૂલ છે. જે ચીજ બાળકે જોઈ છે, તે તેમાં અમુક જોવા જેવું છે એવી દૃષ્ટિથી જોઈ નથી; પણ માત્ર સામાન્ય દૃષ્ટિથી જોઈ છે જેથી પ્રદર્શન વખતે તો ખાસ વિશેષ દૃષ્ટિથી અને જે લક્ષણને માટે તે ચીજને પ્રદર્શનમાં લાવવામાં આવી હોય, તે લક્ષણ તેના લક્ષમાં આવે તેવી રીતે જોવાવડી જોઈએ.

૨. નવા શબ્દો—એટલે એ પાઠમાં જે શબ્દો બાળકોના જૂના જ્ઞાન કરતાં વધારે આપ્યા હોય તે જૂના શબ્દોનું જ્ઞાન થઈ ગયેલું હોવાથી આ નવા શબ્દોનું સ્પષ્ટ જ્ઞાન આપવાની જરૂર છે. આમાં પણ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે નવા શબ્દને બદલે બીજા કોઈ જૂના શબ્દ આપી દેવાથી તે શબ્દનું સ્પષ્ટ જ્ઞાન સહજ નથી. વળી દીકરીની સાથે મારે નોંધ લેવી પડે છે કે ઘણીવાર તો પ્રચલિત પદ્ધતિમાં નવા શબ્દોના અર્થ આપતાં નવાને બદલે જૂના તો રહ્યા, પણ પાછા નવાજ આપવામાં આવે છે. આવી અર્થની સમજ જરા પણ ન આવતાં પરિણામે બાળકોનાં સમજ વગરના શબ્દોનું બંદોળ એકઠું થાય છે. તેટલા માટે ખરો અર્થ સમજાવતાં તો તે શબ્દનો બીજાં વાક્યો સાથે આગળ પાછળ સંબંધ બતાવી કેટલીક સમજણની દલીલત બાળકના મનપર લાવવી જોઈએ, અને કેટલાક ઘણા આપી તથા તેમની પાસેથી લઈ તેને ખૂબ હસાવવું જોઈએ.

કોઈ એવ શંકા કરે કે દરેક શબ્દનું એટલું જાણું સ્પષ્ટ જ્ઞાન આપતાં તો આખા વરસમાં એક પણ ચોપડી પૂરી થાય નહીં, પણ મારા ધારવા પ્રમાણે તો આ શંકા અનુભવ વગરની છે. કારણ કે દરેક શબ્દનું મૂળથીજ જે સ્પષ્ટ જ્ઞાન આપવું હોય, તો પ્રથમ કદાચ વધારે મહેનત પડે; પણ પાછળથી એટલું જાણું સરળ કામ આવે કે જેમાં મહેનત યોગી અને આનંદ વધારે થાય. તેના કરતાં તમામ શબ્દોનું ચોપડીક જ્ઞાન આપવાથી આપણને પ્રથમ કદાચ ઓછી મહેનત પડે; પણ બાળકોને તો એટલી બધી અને આપ-

બને પણ પાડાઈ—પરીકામ સાથે પશ્ચિમ દિશામાં માટે—એટલી બધી મહેનત પડે, કે જેના વિષય વિષય બીજી પશ્ચિમ અનુભવ નહીં. વળી જે કોઈએ પ્રથમથીજ ૬૨૨ શબ્દનું સ્પષ્ટ જ્ઞાન આપવાનો અનુભવ કર્યો હશે, તે અને નાના અનુભવ એમ પણ માન્ય પડે છે. કે છૂટી ચોપડીના શબ્દનું સ્પષ્ટ જ્ઞાન આપવાથી પછાતી સત્તામાં ચોપડીમાં આવેલા શબ્દોની શીખવવાના નાની રહે છે, “ પણ ચોપડીકે જ્ઞાન આપવાથી છૂટી ચોપડીમાં આવેલા શબ્દોના પચ્ચે પણ સાતમી ચોપડીમાં ફરી ચોખવા પડે છે ” અને તેમજ દરેક ચોપડીમાં પાંચમી ચોપડી વખતે જે સ્પષ્ટ જ્ઞાન માટે જનુ મહેનત કરી હોય છે, તે નકામી જતી નથી, પરંતુ ચોખવાથી મહેનત તરત નકામી જાય છે. વળી આ સ્પષ્ટ જ્ઞાન શીખવવા આ નેવા જાનને મેળવનાર છોકરાઓના સમિક સવાસોના બળામ આપના જે આ નકામી છે તે તે જોઈને નિષ્ણત યુગીની શબ્દનું જ્ઞાન આપનારને બીજી એક મોટા સામ યાચ છે, તે તે કામ્ય વોડનાર લક્ષ્યમાં દરેક સર્વ વિદ્યાન કળ્યુમ કરે છે કે દરેક અનુભવે બાળા સાતી મને મમજતી મેલેએ; અને જે કાર્મ આપને પણ બરેબર સમજતો નથી, તેને અનુભવ તરીકે પણ મળી રહેલ નહીં, કામ્ય કે બાળા એ સર્વ પ્રકારના વિચાર અને શબ્દને મમજવનારી છે આ જે જાણ—તેની શરૂઆત આપણા વાચન પુનઃકાવો થાય છે અને તેટલા માટે શરૂઆતથીજ તેને જાણક વિશેષ સમજે, તો તે તેને જીવની પરંતુ લાભકારક છે કોઈ પણ સારો શિક્ષક જાણકોના આ જીવની પરંતુના સગીન લાભ કલ્પિ ચૂકાવે નહીં અને તેમ છતાં કોઈ સ્વાચ્છેનાર દિશા કરે તો તેનું પણ આપણું સ્પષ્ટ જ્ઞાન આપણું, જે નિરૂપણી નહીં લાગે, કારણ કે બાળાને બરેબર સમજનારો વિદ્યા-ર્થી બીજા પણ પુનઃકાવો—ગણિત—બાકરણ—હિંદુદાસ—વર્ગે થતી ચારી રીતે સમજી શકે છે તેથી દાખલું પોષણિક જ્ઞાન આપના જે વાચન ચોપડીઓના શબ્દો ચોખવાવાના સાથે ગણિતના અવર (લીટીવાળા) દાખલા મનુ સમજવવા પડે છે, અને બાકરણ તો થપ્પી માથાકૂટ કરના છતાં પણ હોકાઓ કવચોના કવચો ચોખવાવ જાય છે; અને તેમજ બીજાના પણ શિક્ષકને જે મમજવવાની પુષ્કળ મહેનત કરવી પડે છે, તે તમામ બધે માટે પ્રથમથીજ સ્પષ્ટ જ્ઞાન આપણું, જે ચોખ તેમજ બાળકોને અને શિક્ષકોને પણ લા-ભકારક છે.

૬૫૨ જણાવેલા નવા શબ્દોમાં પણ પાંચ એ વિભાગ પડે છે એક અર્થ સમજવ-વા લાયક નવા શબ્દો અને બીજા જોડણી સમજવવા લાયક નવા શબ્દો. ચાલુખરા શબ્દ એક પણ નીકળતો કે જેમાં એ જાનને કામ કરવાના હોય, પણ ચોખાએક એકેક કામ કરવા જેવા પણ નીકળતો, જેથી તેને ખુદા ખુદા પેટામાં જાણેલા છે જે શબ્દો જોડણી કરાવવાવાળા લખેલા હોય; તેની જોડણી સભરે એ પાઠ વખતે વિવેચન કરી તે જોડણી આજકાના પાઠમાં રહે તેમ કરવું જોઈએ.

૩ રજાઓ.—આમાં પાંચમી સમજણ પુષ્કળ માટે છેવટ કેટલાક એક મવાયો ચોખવામાં આવ્યા છે મનના સુધી સવાસો એટલા ખોળ્યા છે, કે જે હોકારો એ બરા મવાવડ જવાળ આપી શકે, તે શબ્દ કરીને આખો પાઠ સમજી શકાય.

દરે એક પાઠ કરવાની રહે છે, કે કોઈ એક કહે કે આ સેજમાં સવાસો અને શબ્દો આપવામાં આવ્યા છે, પણ તેના જવાબો કે સમજણની આવેલી નથી, માટે તે નિરૂપણી છે. તો તેનો જવાબ એ છે કે આ જોય શિક્ષકોને માટે છે, બાળકોને માટે નથી. મારો વિચાર આ દેખ જાણકના હાથમાં આપીને તેને કડકકાટ મોટે કરવાનો નથી પણ મારા શિ-

ક્ષત્રબંધુઓ પોતાને અપકારના અમાત્રે દરેક પાઠ શીખવતી વખતે જે નોંધ કરી શકતા નથી, તે કંઈક આરાધી યાય તેવી રીતે કરી આપવાનો છે.

પ્રથમ આ પ્રકારની નોંધ હું છઠ્ઠી ચોપડીથી શરૂ કરું છું. આથી કોઇએ એમ ન ધારવું, કે છઠ્ઠી ચોપડી શીખવવાના પ્રથમ ક્રમને લાપક છે, અગર તો સરળ છે. માત્ર મારી સરળતાની ખાતર-મારી રિયતિને અનુકૂળ હોવાથી હું છઠ્ઠીથી શરૂઆત કરું છું.

(અપૂર્ણ.)

ચર્ચાપત્રોના ખુલાસા.

વૈશાખ માસમાં આપેલાં ચર્ચાપત્રોના ખુલાસા નીચે લખેલા શૃદ્ધર્યો તરફથી મળ્યા છે:—

૧. હરગોવિંદ હાથીભાઈ આરોટ—ઉમરાટ તા. નવસારીની શાળાના મહેતાછ.
૨. નર્મદાશ કર ભણેકલાલ —કુંવરવાડા તા. ડભોઇના મહેતાછ.
૩. મોહનજી ગોકળદાસ ગદીયા—દેવળિયા તા. અમરેલીના મહેતાછ.
૪. માધવરાવ નારાયણરાવ—ગરકાલ શાળાના વિદ્યાર્થી.
૫. મણિલાલ બકેરભાઈ—માંડવાના મહેતાછ.

ઉપરના શૃદ્ધર્યોએ મોકલેલા ખુલાસાઓ જે કે લગભગ સરખા અને ઠીક છે તથાપિ કેટલાક અતિશય વિસ્તારવાળા હોવાથી અત્રે આપી શકતા નથી. ૨ા. મણિલાલ બકેરભાઈ-એ સંક્ષેપમાં આપેલા ખુલાસા દાખલ કર્યા છે:—

૧

- ૧ અનંગપાળ કુંવરને એમ લખ્યું છે, તેને ઠેકાણે અનંગપાળ તુંવારને એમ જોઇએ. રજપુત કુળની તુંવાર નામે એક શાખા છે. રજપુતોમાં માના પીથેરના કોઈપણ સંજ્ઞાની કન્યા લેવાનો ચાલ અઘાપિ પર્યંત છે.
- ૨ યદ્યપિ પૃથુરાયના મરણ સંબંધે શુદ્ધ શુદ્ધ લેખોમાં શુદ્ધ શુદ્ધ છે, પરંતુ બળવાન શત્રુને જીવતો રહેવા દીધાથી અનેક પ્રકારે બધા ઉપજવાનો સંભવ જણી દૂર શાહાણુદીને પૃથુરાયને કતલ કરાવ્યો એમ માનવું વધારે સંભવિત છે.
- ૨ છ. સ ના અગિયારમા સૈકામાં મરણ પામેલા માણસનો શ્રમ પંદરમા સૈકામાં-કોઇ મળતા નામના કારણને લીધેન યાય એ હાંસીજનક છે.
- ૩ ચંદના રાસામાં “ શાહાણુદીનને પૃથુરાયે તીર મારું ને પછી ચંદ તથા પૃથુરાય અન્ધો અન્ધ કપાઈ મુવા ” એમ છે; પરંતુ ઘણા લેખોથી એમ માનવાંને કારણ છે-કે બરતખંડ જીત્યા પછી શાહાણુદીન સ્વદેશ ગયો અને પોતાના ભાઈના મરણથી શાહાણુદીન પાદશાહ થયો. એટલે શાહાણુદીનને પૃથુરાયે માર્યો એમ માની શકાય નહિ.

૨

- ૧ હિસાબ ગણનારની ભૂલથી તેવું ગણી જવાજ લખાયેલો હોવો જોઇએ.
- ૨ બન્ને શબ્દો એકજ અર્થના છે.
- ૩ અને બદલે “ ચ ” ભૂલથી મૂકાયેલો હોવો જોઇએ.
- ૪ નિરર્થક જોવો છે.
- ૫ અંધકારને લખો.

(અપૂર્ણ.)

देशी केळवणी पातानी गाळाओंमां लाइनेरीमां राखता साह
नीचे अणवेलां मराठी पुस्तकां मंजूर कवामां आयें छे.

अनुक्रम संख्या	पुस्तकाचें नांव	कवी वा लेखक यांचे नांव	प्रमाण			दिशीचे हकीकत
			रु	आ	प	
२२८	आंगरेज बादशाहचें चरित्र पुर्वार्ध	बिनामण भगवत	१	८	०	
	सदर उभरणें	सदर				
२२९	हो बंगलागल मेळोवचे चरित्र	गोविंद गाण्ड टीपणीस	१	८	०	
२३०	निवड मार्गादनी भा १	रघुनाथ सकलत धुळे	०	१	२	
२३१	मराठी विद्या	नागपण हरी पतकी कड	०	८	०	
		साह				
२३२	धर्मलो देवी अहम्यागट साहेब होळकर यांचे चरित्र	गाण्ड लकनाम गोसावी	०	१२	०	
२३३	कन्या शिक्षण	राजापूर नीला वेळगाव				
		या गाण्ड राखण पण	०	१	०	
२३४	स मराठी सौंदर्यशास्त्र पुणे	सो जेदरा राखण				
		बला गाव पदमनी भुरडे	०	८	०	
		सोरागाची ही कड				
		भकर राखण				
२३५	स " वांगडा पुणे	सदर	०	१	०	
२३६	सलसली मोदीस	सगाण्ड लकनाम बला	३	८	०	
		हस राखण				
२३७	सल चरित्रे	सगाण्ड लकनाम	०	१३	०	दे. बरोदरा बाडी
						गोसावना गावे
२३८	हिंदुपातालीठ एलंडीस विद्यमान राउं मळान व जहाजी यांचा इति पुर्वार्ध	सगाण्ड लकनाम गोसावी				
		ठ कुरवडा	२	०	०	
२३९	वीरमती	सगाण्ड लकनाम अने	१	०	०	
		कपनी बरोदरा राखण				
२४०	कणमोष	सगाण्ड लकनाम बला	०	१	०	
		सलसली				
२४१	अभ्यास	सगाण्ड लकनाम बला	१	८	०	
		हस राखण				
२४२	पुण्यगुल	सोरी मण्डो जेडे.	०	१	०	सगाण्ड लकनाम अ-
						लकनाम सगाण्ड लकनाम
२४३	ऐतिहासिक मणीत	सदर	०	१	०	सगाण्ड लकनाम
२४४	मणिब आण उभान		०	५	०	सगाण्ड लकनाम
२४५	उपदेशक		०	१	०	सगाण्ड लकनाम

२४६	समाज सुधारणाचे कित्येक वाजु.	रा. राजे वडोदरा प्रांत सुया ऑफिस.	१	०	०	प्रसिद्ध करनार ख- ले आणि कपनी. व- डोदरा.
२४७	समक्षोका भगवद्गीता.	वावाजी अनंत प्रभु तेंडु- लकर मुंबई गोरगाव.	१	४	०	गणेश रामजीची वाडी हरावरदा श्री- न्टोंग प्रेसचे मालक.
२४८	स्त्रीयांचे कर्तव्य.	मि. नारायण भास्कर तथा वावण चापु कोरगांवकर.	१	८	०	ट्रान्सलेटर. हाई- कोर्ट मुंबई.
२४९	इसापनीति भा. २	हरी कृष्ण दामले. पुना.	०	४	०	हार्क. डि. ओ प.
२५०	उपदेशपर मनोरंजक गोष्टी भा. १-२	गणेश विष्णु साठे.	०	०	९	इ. पुणा.
२५१	पदार्थ वर्णन भा. १.	वावजी प्रभाकर मोडक.	१	०	०	कोल्हापुर राजा- राम कोलेजमां शास्त्री.
२५२	चानचा इतिहास भा. १.	रामचंद्र महादेव तटें इंदोर	०	८	०	
२५३	निबंध लेखनचर्चा.	दामोदर सावळेराम वडो- दरा रावपुरा	०	४	०	
२५४	प्राचीन भरतमुनी.	गोविंदराव अमृत वैद्य. व- होवटदार.	१	८	०	
२५५	निबंधमार्गदर्श.	रघुनाथ वळवंत घाटपाडे. धुळे. खोलमली.	०	३	०	
२५६	एकदंशभार्ते.	श्रीधर भीमजी गोखले.	०	१	६	स्कूलमास्तर. नेंवरे जिळे रत्नागिरी.
२५७	गुजरात देशाने इतिहास.	तुकाराम जावजी निर्णय- सागरना अधिपति मुंबई.	१	४	०	
२५८	मराठ्यांचा पत्रव्यंघ इति०	जगदीश महादेव गुजर. बुकसेलर रामवाडी मुंबई.	०	७	०	
२५९	शाळागुरुमीत्र.	गोविंद दामोदर दीक्षीत. हे. मा. मराठीस्कूल धा- रवाड.	०	१	६	
२६०	नशीब आणि उद्योग.	तुकाराम जावजी निर्णय- सागर प्रेसना अधिपति. मुंबई.	०	४	६	
२६१	वीणकामाचे पुस्तक.	महेश बाई अक्कादाम मुं- वाई फोक्लेड टेरेस ता- डदेव.	०	८	०	कन्याशाळांमां.
२६२	लोकरीचे वीणकाम भा. २.	हविमणीवाई संजयरा.	१	०	०	सदर.
२६३	आरोग्यशास्त्र भा. १.	वाळजी प्रभाकर मोडक. कोल्हापुर. राजाराम का- लेजमां शास्त्री.	१	०	०	
२६४	मदर भा. २.		१	८	०	
२६५	नीतिशास्त्रमां मुखतत्व.	वासुदेव गणेश राहुचवुडे.	०	१०	०	डे मुंबई. गोरगावकर वील्योंग २२.
२६६	शिक्षणमिमांसा.	सदर.	१	४	०	"

વડદુકમ નંબર ૭૦

આ રાજ્યની હિંદુશાળાઓને માટે પ્રેક્ટીસના ન ફોર્મથી તે સુધરેર થતા માટે દહલુરમાં ટીપણુ નં. ૮૮ તા ૫-૮-૫૮ નુ ન્યુ કરવામા આવેલુ, તે ઉપર શીમત સરકાર મદારાગ સાહેબની દહલુરથી દુ. ક. નં. ૧૩ તા. ૧૬-૫-૫૮ નો ચર્ચો છે તે આધારે જ સુવવાનું કે—સરકારી, મુજબતી તથા મળતી હોશાઓની શાળાઓ માટે જે પ્રેક્ટીસ ન્યુર થયેલા છે તે પ્રેક્ટીસ હોશાઓની શાળાઓને તા. ૧ જુલાઇ સને ૧૮૯૮ થી લાગુ કરવામા આવ્યા છે. કેટલીક જગ્યાઓ પ્રેક્ટીસ એક વર્ષ જાગી શામરની છે તે આગત પ્રાનોના રા. ના. એવુ સુપરિન્ટેન્ડેન્સ સાહેબ તરફ સમજામા આવેલુ છે, મનમ તેમના તરફથી જે પ્રશ્નજે સમજામા આવે તેને અનુસરીને સામતા જામતાઓએ અમલ કરવાનો છે. તા. ૧૫ જુન સને ૧૮૯૮

J. A. DALAL.

કામોદર.

વિદ્યાપિઠારી

વડદુકમ નં. ૭૧.

એક શાળાના મહેતાજીએ દીન રત્નની કેન્ડુઅલ રત્નની મામળી કરી પરતુ વધારે રત્ન ભોજવચના ઈસ્ટે મદર દી. ૩ ની તથા વધારે દિવસ યીનપરવાનગીએ મેદાગર રહેવા તે દિઓની-પણુ દાગીપતકમા ખાડી દાગી પૂરી તથા પેતાનો શુન્દો છૂપાવચ માટે કામચોમા ભોગી રાગીના તાખી અભાસ તથામ થતા મેદેતાજી શુન્દેગર માલમ પડ્યાથી તેમની કેન્ડુ- ૧૬૪ ૫૦૦૩ ન મળતા તેમની મગીમ નિયતિ ઉપર નજર રાખી દાધ તેમને મેદેતાજીના - ૧૮) અસદની જગ્યા ઉપ-થી ૧ ૧૨) બારની આમિરદટની જગ્યા ઉપર ડીમેક કરી ન ચમત આપ્યા છે તથા તેમના આમિરદટોએ મેદેતાજીનો ગરમથી ખાડી જુઓની આ ૧૧ તે કાગે આસિમદટોનો એક એક મામતો પગાર ૬૬ કરવામા આવ્યો છે. મનમ આની સુગવવાનુ કે મેદેતા તરફથી આવેો શુન્દો યશ્રે તો તેમને સખા સિદ્ધા થશે તા. ૧૮ જુન સન ૧૮૯૮ મુ. વોહગ

J. A. DALAL.

કામોદર

વિદ્યાપિઠારી.

વડદુકમ નંબર ૭૨.

આ આગાના ૩ (૧૦) થી કમી પગાળના ઉપસિકાકોને એક વર્ષમા પીસ દિવસની કેન્ડુઅલ રત્ન મળે છે તે ઉપગત વધારે મળતી રત્ન નિમષ બીજાનો કલમ કપર મુ. ૭૯૫ બર જમારે કપાને આપવામા આવે છે. પૂરા જમારે વધારે દિવસની રત્ન આપવાની આગતમા દહલુરમાં ટીપણુ નં. ૩૭ તા. ૨૦-૧૧-૯૪ નુ ન્યુ કરવામા આવેલુ તે ઉપર શીમત મદાર મદારાગ સાહેબની દહલુરથી દહલુર દુકમ નંબર ૪૭ તા. ૧૪-૬-૫૮ નો દુકમ થયો તે આધારે સમજાનુ કે—

૧ આ આગાના ૩ (૧૦) ની અદમ્મા જમારના ઉપસિકાકોને એક વર્ષમા વીમ દિવસની કેન્ડુઅલ રત્ન મળે છે તેને જલને દવેથી ત્રીસ દિવસની રત્ન પૂરા જમારે મળશે આ રત્નનું નામ "દેથી સાળાજાનાના નીમથા નોકરીની રત્ન" એવુ સમજામા આવેલુ છે.

૨. આ રજા એકી વખતે પંદર દિવસ સુધીની આપી શકાશે.

૩. કેળવુઅલ રજા આપવાને બીજા જે જે નિયમ છે તે આ રજાને લાગુ સમજવા.

૪. આવા નોકરીને આજસુધી કેળવુઅલ રજા આપવાનો જેમને અધિકાર છે તે મળે આ વટહુકમને આધારે રજા આપવાની છે; એટલે શાળાના મુખ્ય મહેતાજીઓ દસ દિવસ સુધીની રજા એકી વખતે આપતા તે હવે જરૂર પડે વધારેમાં વધારે એકી વખતે પંદર દિવસ સુધી આપી શકે. આવી રજા એક વર્ષમાં ત્રીસ દિવસ કરતાં નહિ થવી ન જોઈએ.

૫. નિર્ગંધ ભાગ ૨ ની કલમ ૩૫૨ માં “વીસ દિવસની કેળવુઅલ રજા” એવા શબ્દો છે તેને બદલે “ત્રીસ દિવસની રજા” એવા શબ્દો લખાઈ ‘કરી’ તે કલમનો અમલ કરવો.

ઉપર પ્રમાણેનો અમલ તા. ૧ ઓગસ્ટ સને ૧૮૯૮ થી કરવો તા. ૨૪ જુન સને ૧૮૯૮

J. A. DALAL.

દાખોદર.

વિવાધિકારી.

વટહુકમ નં. ૭૪.

શાળાઓના કેટલાક શિક્ષકો જેમને વ્યાકરણનો વિષય શીખવવાનો હોય છે; તેમને પોતાનેજ વ્યાકરણ જાણે હોતું નથી. અને તેનું વાર્તાવિકારણ એટલું જ જણાય છે કે આજ સુધી વ્યાકરણના પેટા વિષયમાં પાસ થવાની આવશ્યકતા નહોતી અને તેથી વ્યાકરણનો એક અક્ષર નવપણ વગર પણ છટ્ટા ખારણમાં પાસ થઈને કેટલાક નોકરી ઉપર લાગી ગયેલા છે. આપું તેમના પોતાના કહેવાથી, તેમજ પરીક્ષક અધિકારીઓના કહેવાથી જણાય છે. તો હવે એ વિષે શા બદોળરત કરવો તે માટે બધા પરીક્ષક, અધિકારીઓના અભિપ્રાય મંગાવી નીચે પ્રમાણે ફરાવ કરવામાં આવે છે.

૧. દરેક શાળામાં જે જે શિક્ષકો વ્યાકરણ ન જાણતા હોય તેમણે મુખ્ય મહેતાજીને તે વાત જાહેર કરવી તથા મુખ્ય મહેતાજીએ તે ઉપરથી વ્યાકરણનો વિષય ચોખ્ખું મુદતમાં સારી રીતે યત્ન શકે એવા તેમની જોડે બદોળરત કરવો. પરીક્ષક અધિકારીઓનો એવો મત છે કે દર. અફવાડીએ જે જે શાળામાં જ્ઞાનચર્ચક સભા ભરાય છે, તેમાંજ કેટલીક મુદત સુધી આ વિષય ઉપર બાળજી, સમજણ તથા ચર્ચા ચાલશે તો સારો ફાયદો થશે.

૨. જ્યાં આ પ્રમાણે ઉપરી શિક્ષકની સવડ ન હોય ત્યાંના મહેતાજીએ સવડ પ્રમાણે બદોળરત કરી દેવો તેમ પ્રાંતના રા. બા. એજ્યુ. ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબે કોઈ મોટી શાળામાં તેની બન્દી બીજી અગ્રણી વગર થઈ શકતી હોય તો તે પ્રમાણે બદોળરત કરી આપવો. છતાં એ ઉપરાંત કોઈ તેજા મહેતાજીની સૂચના આવશે તો તેને માટે બનતા સુધી વિશેષ બદોળરત કરી આપવામાં આવશે.

૩. આપતી માલની પરીક્ષા વખતે દરેક શાળામાં પરીક્ષક અધિકારીએ ખાત્રી કરવી કે જે જે વર્ગમાં વ્યાકરણ શિખાવવા છે તે તે વર્ગના શિક્ષક પાસે એ પેટાવિષયમાં પાસ થવાનું સર્ટિફિકેટ છે કે નહીં અથવા તેઓએ વ્યાકરણનું સારું જ્ઞાન મેળવેલાનું શાળાના મુખ્ય મહેતાજીની સહીનું સર્ટિફિકેટ છે કે નહિ. જો આપું એક સર્ટિફિકેટ ન હોય તો પરીક્ષક અધિકારીએ પોતાની ખાત્રી માટે તેની હુકામાં વ્યાકરણની પરીક્ષા કરી જોવી અને તેનો તેને ફાયદો આપવો.

જ કોઈ પણ વગેરી પરિણામેનાં વ્યવસ્થાના વિષયમાં હાકાઓ સારું જાન ન બતાવે અને સિદ્ધાન્ત જ્ઞાન જાળવવા શરૂ થયે તો ઉપરના દાખલા રજુ કર્યા છતાં પણ પરીક્ષક અધિકારીએ તેની પરીક્ષા લેવી અને એ વિષયનું તેને જ્ઞાન ન જણાય તો તે જો આ તરફ સમાજ દરૂનું. આ જાન હેઠળ બધું જુઓ સામીવ અમર મધુર્જ દોષાની જરૂર નથી, પરંતુ સાધારણ રીતે છતાં ધોરણ સુધી સીધી શરૂ એકદમ હાનુ રાંડકો.

૫. વ્યવસ્થા ન જાણવાથી જે સિદ્ધાન્ત સીધી ન શકે એવા જગદર કરવામાં આવે, તેમની જગ્યા જે ધોરણમાં વ્યવસ્થા નથી આવતી તેમ જ ધોરણમાં કરવામાં આવે અને જ્યાં સુધી તે વિષયનો ખાસીતક દાખલ ન આવે ત્યાં સુધી તેને ઉપરના ધોરણ માટે ન જાણક મજુદામાં આવે.

ઉપર પ્રમાણે જાણે અમન આ રજૂકમ પહેલ્યા ખાસ સામગ્રી વગમતા તરફથી થયે એવો. તા. ૨૭ જુન સન ૧૮૮૮

J. A. DALAL.

વિવાધિકારી.

વરદુકમ નંબર ૭૫.

આ ખાતાની કન્યાગાળાએ માટે ૧૫વી રૂન કમિટીઓ તા. ૧-૮-૪૮ થી બંધ કરવાનો અને દરે પછી કન્યાગાળામાં નવીન નીતિ તેમ જ માટે આવી કમિટીઓ નહીં નીમવાનો હુકમ નંબર ૪૬૨ તારીખ ૬-૭-૪૮ નો કરવામાં આવ્યો છે, મુજબ હાલમાં જાણનાં તે મુજબ લગલીદ કરતાં, અને જ્યાં રૂન કમિટીઓ હાલ ત્યાંની કન્યાગાળા મહેતાજી અમર હેડમાટેએ આ જાળ કમિટીના દરેક મેમ્બરને લખી સૂચના આપી દેવી.

કન્યાગાળાએ માટે રૂન કમિટી બધે વરદથી નિત ૫૨ જાની કમમ ૪૫૬-૪૫૭ માં નીચે પ્રમાણે ફેરફાર કરી તે મુજબ લેખનું તેમજ અમલ કરેલાં —

કમમ ૪૫૬ મા—પહેલી લીટીમાં 'નિચાળ ઉપર મામાન્ય દેખરેખ રાખવા' હાલકિ તેને બદલે 'હોકાઓની નિચાળ ઉપર સામાન્ય દેખરેખ રાખવા' એ પ્રમાણે લખવું.

કમમ ૪૫૭ મા—'મહેતાજીએ નિમીના મમળા મેમ્બરોનો લેખી અભિપ્રાય લેવો' તેની પછી નીચે પ્રમાણે ઉમેરવું 'કન્યાગાળાએ માટે તે મામે જુજરાની શાળા હોય તેના મહેતાજી કે હેડ મામરનો લેખી અભિપ્રાય લેવો.'

જ 'કમિટીના એક કે વધારે મેમ્બરની મમજ આપી પત્રકમાં તેમની સહી કરાવવી.' તેની પછી નીચે પ્રમાણે ઉમેરવું —

'કન્યાગાળા માટે તે મામે જુજરાની શાળા હોય તેના મહેતાજી કે હેડમામરની મમજ સામન આપી પત્રકમાં તેમની સહી કરાવી.

આ કમમમાં જાણીએલા કમ જગદર ઉપરના ફેરફાર મુજબ તારીખ ૧-૮-૪૮ થી લગલી રાખવાની છે તારીખ ૬ જુન ૧૮૮૮ અને ૧૮૮૮.

J. A. DALAL.

વિવાધિકારી

परकुडम नं० ७२ ७३.

वडोदरा देशी केलवणीभाताना सुधारा वधारांनी सुचना करपा निभावली कमिटीना रीपोर्ट भाग १ कामां करम २०२-नी पेटा करम ३ भांजल्यावेळुं छे के संयदस्थाननी नील्ले गोडववागां कंठ नियम राखपागां आवतो नथी ओठवे जेव्हती नील्ले कादवाने धणी अडयल्लु पडे छे. आ आत्मननो निवास. मे. आ. ना. केरशास्त्र साहेब तरुथी यादी नं. १७३ ता. २७-४-७५ थी येयो छे तेभां जल्ल्यावेळुं छे के संयदस्थानभां कयी कयी नील्ले राखपी तेनी यादी तैवार करावी ते नील्ले जथावार गोडववांनी तजवीज धपी जेव्हजे.

आ उपरथी शुजराती, मराठी तथा उर्दु शाळाओ भाटे यादती वांयनभाणाभां आवती नील्ले जे साधारण्य रीते गदार छेकरांओना जेवाभां आवती नथी तेवी जडरंती नील्ले तथा प्राणीओनां यित्र के नमुना पसंद करी तेमने जथ्यावार गोडवी मोकलया वडोदरा मानवर्धक सभा तरु लपतां आ सायेनी याद प्रभाजे नील्ले तथा नमुना शुजराती, मराठी तथा उर्दु शाळाओ भाटे नूदा नूदा पसंद येंच आग्या छे. सण्य दरेक शाळाना मुख्य शिक्षक जे जथ्याने अनुसरिने जथ्यावार नाम नमुना नं० २४ ना पत्रकां लपवानो रीवान राखवो तथा नील्ले पल्लु जथ्यावार गोडवी राखवी. ता. २७ जुन सने १८७८ मुकाम वडोदरा.

J. A. DALAL

विद्याधिकारी.

मराठी शाळाओ माटे.

जथा १-लष्करी बाजा, वीणा, सारंगी, घड्याळ, सूक्ष्मदर्शक यंत्र, दुर्बीन, तस्वीर, वायुमारमापक यंत्र, उष्णतामापक यंत्र, वाण्याची पेटी, आरसा, वाफेचें यंत्र, मॉग, हंडी, ग्लास, पर्जन्यमापक यंत्र, होका यंत्र, दोन ओसाचा कांचेचा चंद्र, काचेची नली एक वार, हंडी रसायनांत उपयोगी पडेल अशी, काचेचा खलवत्ता, वायु धरण्याची काचेची नळी, हॅडोजन काढण्या साठी कांचेचा चंद्र, वाटल्या रुंद तोंडाच्या नंग ४, लोहचुंबक, पाणसळ यंत्र, काचेची पीचकारी, जलतरंग, मृदंग, वीणा, सारंगी, टेलीफोन, कागदाचे दोन नळ, कांड्याचे ध्वनीवाहक यंत्र, सतार, फोनोग्राफ, फोटोग्राफ, वेक (गती रोधक यंत्र), तांबडें मॉग, त्रिकोणि लोलक, दुंदुभी (नंगारा), घड्याळ बीजेने चालणारे.

जथा २-तोळा, गुंज, शेर, पायली, पौन्ड, अमोली, चवळी, पांवल, दीडकी, कवडी, अवेली, चांदवडचा रुपया, चोंचवडचा रुपया, भडोची रुपया, बडोदी रुपया, खंवायती रुपया, अमदावादी रुपया, फार्दिंग, गंभी, कौन, ग्राट.

जथा ३-वाजरी, तांदूळ, उडदाची डाळ, तुरीची डाळ, गहू, पावटे, वाटाणें, मठ, हरवरा, मुगाची डाळ, चवळी, मसूर.

जया ४-जोरे, खसखस, बैदाणा, बदामगौर, खडीसाखर, बेलदोड्याची पुड, घुवामाखर, नारळ, गुळ, खोबरे. लवंगा, हिंग, धणे, इळद, नीळ, दालचीनी, तपानपत्र, दगेंदुल्ल, कासी (धुंद), कम्बुनी, लाख, गंधक, नुस्टो, शेंदेलेण, जायपत्रो, सोरा, जायकळ, वेहडे, अक्रोड.

जया ५-दोरबड, चित्रविचित्र रंगाचा गालीचा, घोनर, चाबुक, टोफी, खोगीर, धुंभुस, सत्रजी, पोंगडी, काकडा, गंहेरी पदरी साडी, जरीकाटी चोळी, गालजोडी, दुळड, कशीच्याची चोळी, कुर्चा, झोळणा, गुन, लुगडे, पीशवी, हमाल, मन्पाक, लोकर सर्व ज्ञानांची, खादी, बनान, बनान, छानेल, कापूर, मलमड, टेंप (फीव), नाग, नरट, पोंने, काथ्या, रेशीम, मखमल, काकरो, चेंडु, तेंपु, गौरदी, विमान, पमाचुट (छत्री), भशाळ, पायभोजे, हातभोजे, कीतान.

जया ६-नांदिना रंग, गुलाबी रंग, नागरी रंग, नीळा रंग, काळा रंग, जामळा रंग, कड्डा रंग, चुना, सफेता, अस्मानोरंग

जया ७-भुरोळ, झगोळ, U या आकृतीची नळीका, पदकोणी आकार, चर्तुळ, सप्तभुज त्रिकोण, सप्तदशभुज त्रिकोण, विषमभुज त्रिकोण, वलिकोण त्रिकोण, विशालकोन त्रिकोण, लघुकोन त्रिकोण, वरदकोन चौकोन, चौरस, आयत, सप्तभुज चौकोन, विषमभुज चौकोन.

जया ८-टोठवी, पाणबुड्या मासा, साळुंकी, पाकोळी, पाव, धगळा, काचळा, टट्ट, वाघ, सरडा, मेदी, धोडा, माय, मस, नैल, खचर, सर्प, मोर, रेशमाचा बीडा, बोकड, भाडन, पागव, गीचाड, चिमणी, माजर, मृग, वेडूक, लंदीर, पोवड, लंडगा, खवुवर, वोंगडी, टोळ, पतंग, जेडी, बगणी, छंट, बानव, नक (मगर), सुमर, गजग, हत्ती, मिह, कोल्हा, कुत्रा.

जया ९-घार, केळीचे पान, काप्याबीर, आवळे, हरिवे केळ, फणस, कोवीचा कांश, कानू, डाळे, गारोक, सुपारी, कांदळा, बैझा, तांबडा भोपळा, वांग, काळे, कच्चा अवा, पीकले केळे, खरपुज, सुग्ग, पोंसाळे, शेवण्याची शेंप, जेश पीकलेला, शोनाफळ. नागिंग, अजीर, चहाचे झाड, सफरचंद, नी सर्व ज्ञानीचे, मळेचे कर्णस, करवंदे, द्राक्ष, कमळाचे फूल, अश्वत्थ, अननस, बदाम.

जया १०-नीळ, तीळाने तेल, एरंडा, एरंड्याचे तेल, खोबरे, शेंद-
व्याचे तेल, तांदळाचे तेल, अक्रोडाचे तेल.

સર્વેની માહિતીનું પુસ્તક.

ગાંધીભાઈ રણછોડભાઈ ફત

આ પુસ્તક પઠેવ તથાગીની પરીક્ષાને માટે મરકારે હનામ છે એમા આપણીનું કામ મધ્યમાં પ્રકારની આકૃતિઓ આવે પૃથ્વ અ આપીને બનાવેયુ છે, લેખક, હાપર અને પઠેવ તથાગીની પરીક્ષા ઉપયોગી છે હરમધ આનંદી માણસે તે પથ તે બધુ જ ઉપયોગી રે રાના હવનિશાન સમધી, ખેતરના લંગર પાડવા સમધી, આપણી આ સહિત આપેલી છે હુકામાં સુધી રીને મોખણી કરવાનું કાર્ય આ પુ ગકે તેમ છે બારીકીથી વાંચી બેઠાથી પોતાની મેઝે જ આપણીનું કામ રચા રાખેલી છે વાંચી અનુભવ એથી જુઓ. પ્રથમે ર ૧-૪-૦ કો ધડાડીને હાથ ર ૦-૧૨-૦ રાખી છે

જુ. ચોથા વોરણના નિવાધોએને ઉપયોગી.

इतिहास भूगोलनी नोट.

એમા સુમરાતનો તથા ગાયકવાડી રાજ્યનો ઇતિહાસ, હિ. અને હિંદુસ્તાનનો નકશો દાખલ કરેલો છે પાનાં ૫૦નું કદ ૭નાં અંક જે રાખી છે સામગી રાખનારને હીશાયતેઆવે આપવામાં આવશે

खास जॉणवाजोग बाबतो.

ઉપર લખેનાં પુસ્તકો સામગ્રી ખરીદનારને નીચે લખેલા લાભ પુસ્તકો નીચે લખેલી કીમતે મળશે.

સુધી નિયમે	૧. ૦-૧૦-૦	૧ કની
પોનીમ કોષ્ટકો કાંપદાની માહીતી.	૨. ૦-૭-૦	કો ૧૫૫
સર્વે (આપણી) ની માહીતીનું પુસ્તક.	૩. ૦-૧-૦	મળશે
આગ કાંપદાનું એકીકરણ	૪. ૦-૫-૦	થેમાં
ઇતિહાસ તથા ભૂગોળની નોટ	૫. ૦-૧-૦	

જે નીચે રીશયન ગાવળી મળશે તે ઉપરાંત એકમાત્ર મળશે ૨ સંકર વાંચી આપવામાં આવશે ૨ પાલથી મળાવનારને પોસ્ટ અને મોકલનાર માંય ફક્ત ચાર આના આપવા પડશે

જુઓ—આ પુસ્તકો અમે હવે ફરીથી છાપવાનું નથી કરેકનો જુજ કમા છે માટે તાકીદે નહી મગાવશો તો પાછળથી તેમની માગણી સ્વીકારી એ ખુદ છે આવો લાભ મૂકશો તો પાછળથી કારણ થઈ પડશે કારણ કે હિસાબ અવ કરવા માટે જ આ જોજનાં રાખી છે. મગાવનારે નીચેના

જવણીના મગાવનારે કોડાર. લીમડા પાળ.

અવેરભાઈ ઉમેદભાઈ માસ્તર, કવિયન પ્રીત્યંગ પ્રેસની

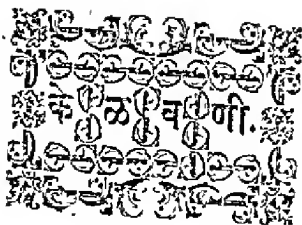
અનુક્રમણિકા.

વિષય					
૧ પુસ્તકકલ્પ ગદ્યોભ્ય	૧૮૫
૨ ' મહેતાજી કેવો રોવો જોઈએ '	૧૧૧
૩ કાવ્યદોષ	૧૮૬
૪ ગાયકવાડ સરનામું કેળવણી ખાતુ ...			અગ્રધુલરો,)...	...	૭૧

આહુકોને મુશ્કેલી.

કેળવણીના પાછલા અંકે ગિલક નથી, મળખ ગાલુ માવના પાછલા અંકે મ ગાવવા કોઈએ તરફી લેવા નહિ હોય પછી જેમનું વવાજમ આવશે તે સ ૧૮૫૫ ની ગાલ માટે જમા રાખવાનો આવશે

જે આહુકોનું આવતી સાલનું લવાજમ આમે સુંદી ૧૫ મુધીમા આવશે તેમનેજ કેળવણી મળી રહેશે ઉપલી મુદતમા લવાજમ નહિ પહોંચાડનાર જૂના આહુક હશે તથાપિ કાર્તિકથી તેમના તરફ ચોપાનિયુ મોકલવાનું બંધ થશે.

દોષકટૃત.

અર્થ મળે, વર્ણો ધર્મ સપાળે, જ્ઞાન મળે સનમાન વમાળે;
મીતિ વધે ગમે જશ મારો, એ શિશુશિક્ષણ ધર્મ અમારો.

પુસ્તક ૧૦ મું. ભાગ ૫૬. સવત્ર ૧૯૫૪ અંક ૧૧ મો.

પુસ્તકનું માહાત્મ્ય.

કુંડલિયા.

ખારા નદિ કહી છેડયો, પુસ્તકને પગવાર,
પુસ્તક પર પગમેજીરે, રચ્યો સગવ સસાર,
રચ્યો સરવ નાનર, આરસા માગ્ગ એ છે,
અમલારિ કોઈનાં કારમા કારજ એ છે,
ભૂત ભવિષ્ય ભાગવા કાચ આખ્યોના આરા,
કરે અકલથી ભેધ કોઈ કારીગર ખારા.
પોથી રૂપી કમળના અમગ દળ વિષે વામ,
વમે સરસ્વતિ સમ્પત્તિ, પૂરે મનની આગ,
પૂરે મનની આગ, તમ હા રેખુ તેના,
તેના વળ મુધયો ધરામા કદરજ દેના ?
સરયે શાખા લોક કોઈ તે ગેલથી ગોથી,
મોં છે દિન રાત, નેમથી પ્રેમ મોથી.

૧

૨

વાનો હોવાથી મહેતાજીનામાં અમલ ચલાવવાની શક્તિ હોવી જોઈએ. જે મહેતાજીમાં એ શક્તિ નથી હોતી તેમને બીજાના વિચાર ઉપર, અવલંબીને રહેવું પડે છે. તેથી તેવા મહેતાજીની નિશાળમાં મહેતાજીના ધારવા પ્રમાણે કાંઈ કાંઈ થતું નથી. આવા નબળા મનના મહેતાજીનો નિશાળમાં ભારખોળ પડતો નથી. અને માટે મહેતાજીના શરીરનો બહારનો દેખાવ પણ કેટલીક રીતે ઉપયોગી છે. બધા દેખાવ અને જુરસાદાર મહેતાજીને જોઈને નિશાળીઆના મનમાં મહેતાજીનો સ્વાભાવિક દાખ એવી જાય છે. તોપણ એટલું તો ખરું છે કે, અંદરના શુણ્ણ વગર આવો ઉપરના દેખાવનો દાખ ઝાઝી મુલત ટકતો નથી. પણ મહેતાજી શુણ્ણવાન હોય, અને તેની સાથે બધું અને જુરસાદાર હોય, તો તેનો દાખ શાળામાં સારી રીતે પડે છે. અહીં એટલું પણ કહેવાની જરૂર છે કે, મહેતાજી શરીરે કાંઈ પણ જાતની ખોડવાલો નાંજોઈએ; કેમકે એવા ખોડવાળા મહેતાજી હોવાથી તેનું નિશાળમાં વગર ન પડતાં મહેતાજી તરીકેનું કામ સારી રીતે ચલાવી શકતો નથી. આવાજ કારણથી મહેતાજીને યોગ્ય જ્ઞાન આપવાની ટ્રેનિંગ રફસમાં આવા ખોડવાળાને નહીં દાખલ કરવાનો કાયદો ઠરાવ્યો હતો એમ મને લાગે છે. અમલ ચલાવવાની શક્તિ કેટલાક મહેતાજીઓમાં સ્વાભાવિક હોય છે ખરી, તોપણ જેમનામાં એ ન હોય, તે મહેતાજીએ પ્રપાલથી તે મેળવી લેવી જોઈએ. અને તે મેળવવા માટે મુખ્યત્વે કરીને મહેતાજી દૃઢ હોવો જોઈએ. કેમકે દૃઢ મનનો મહેતાજી હોય તો તે અમલ ચલાવી શકે દૃઢતા મેળવવા માટે મહેતાજીએ જે નિયમો ધ્યાનમાં રાખવા જેવા છે, તે શિક્ષણશાસ્ત્રના પ્રસિદ્ધ પુસ્તકોમાં આપેલા છે, તે મહેતાજીએ લક્ષમાં રાખવા જોઈએ. તે નિયમો અને તેનું વિવેચન આ સમાજના ધણા સાહેબોના બોલવામાં છે તેથી તેનું ફરીથી વિષ્ણુપણ કરવું હું દુરસ્ત ધારતો નથી. વળી તેમ કરવું એ કેટલીક રીતે મારા વિષયની બહાર જવા જેવું છે. તોપણ એ મુખ્ય ત્રણ નિયમો માત્ર યાદ કરાવી આગળ ખોલવા ધારું છું.

૧ આજ્ઞા આપવાની પૂર્વે સારી પેઠે વિચાર કરવો; પણ એક વાર આજ્ઞા આપી તો પછી તે પળાવવી જોઈએ.

૨ જે હુકમ પળાવવાનો નિયમ ન કર્યો હોય, તે હુકમ કદી તમારે કરવો નહિ

૩ જે હુકમ કર્યો હોય, તે મહેતાજીએ કદી બૂલવો નહીં. - આ ત્રણ નિયમો અને તેના વિવેચનનો વિચાર પૂરક અમલ કરી દૃઢતા અને તે ઉપરથી અમલ કરવાની શક્તિ મહેતાજીને મેળવવી જોઈએ.

મહેતાજીએ પોતાની નિશાળ ઉપર પૂર્ણ દેખરેખ રાખવી જોઈએ. મોટી રફસોમાં જ્યાં જુદા જુદા શિક્ષકોથી શીખવાય છે, ત્યાં મહેતાજી એમ બરોસો રાખે કે જાણું યથા-યોગ્ય ચાલે છે તો તે યરાચર નથી. મહેતાજી જતો સતત ઉદ્યોગથી તાગતીજ કર્યા કરે. તોજ તે યરાચર ચાલે છે. મહેતાજીને આજ્ઞા થતું પાલવશે નહીં. પણ તેણે પોતાની નિશાળ અને નિશાળીઆ ઉપર પૂરતી દેખરેખ રાખવી જોઈએ. નિશાળરૂપી શાળા ચલાવવાને મહેતાજીરૂપી રાખને નિયમ શિવાય ચાલતું નથી. તો તેમાંના ધણા નિયમો આપણા ખાતાના ઉપરી સાહેબોએ કરી આપ્યા છે તેને અનુસરીને કે બીજા અંતરબંધન રચાને માટે કઈ સહજ નિયમ કરવાની જરૂર લાગે, તો તે સાદા રૂપમાં, બધાને સમજાય એવા અને જેનો અમલ થઈ શકે એવા કરવા અને તે બધાને સ્પષ્ટતાથી સમજાવી તે પ્રમાણે પોતે પ્રથમ વર્તી દાખરો આપવો. અને પછી બીજાઓને તે પ્રમાણે ગાળાણું

પણથી વર્તાવવા. મહેતાજીએ પોતાની નિશાળ આગાહ કરી, એ તેની સુખ્ય ફરજ છે. અને આગાહ કરી એટલે વિદ્યાર્થીઓની સખ્યા રધે, અને શિક્ષણનું કામ ઉત્તમ રીતે ચાલે આ એક વાત મહેતાજીની પૂરતી દેખરેખ વિના બની શકે એવા નથી. મહેતાજીએ શબ્દ રાખ્યું કે, બધા શિક્ષકો ઈર્ષ સરખા હોતા નથી. માટે તેને ચોખ્ખ કરવાને, અને તેમાં પણ નાનાં જાગડોને ધીમવવા માટે ચોખ્ખ કરવાને મહેતાજીએ સદા તત્પર રહેવું જોઈએ.

પોતે નાનાં છાત્રાઓના વર્ગમાં ધીમવી ખતાવવું અને તે પદ્ધતિ ઉપશિક્ષકાને આપવી સમજાવવી. ઉપશિક્ષકોની આચરે. દૂર કરવી તથા તેમના મનની શકાઓનું સમાધાન કરવું આવી રીતે મલસીલ મહેતાજી દશી ને પોતાની નિશાળને આગાહ કરી શકી ઉપશિક્ષકો જરાજર બહુરે, પોતાની નિમાળના વિદ્યાર્થીઓ વગર કારણે જોરહાજર ન રહે, વિત્રેરે જાતો. ઉપર પણ મહેતાજીએ પૂરતી દેખરેખ રાખી જોઈએ મહેતાજીએ માદી અને રવાબવિક રીતે વર્તવું જોઈએ, — ફેટલાક મહેતાજીએ મોટા ઓરીમરનો ડોળ કરી કોદેલી સાથે વિશેષ દખામથી રહે છે આમ કરવાથી આજસમય સુધી કદાચ પોતાનું કામ સારી ભેટામા મહેતાજી શરી ભવ, પણ સમગ્ર અને ઘાંતી સોડમા એવા મોટા ડોળથી મહેતાજીની દલકાર્જ જબ્બા છે માટે મહેતાજીએ ચોખ્ખ ડોળ અને અચોખ્ખ રીતમાત ન રાખતાં સદી અને રજાભારક રીતે રહેવું જોઈએ સોડમા અધિકારી તરીકે રહેવા કરતા સોડમાનું મધું કરવા તરીકે, વર્તવું એ સાર છે બધાની સાથે મિલનમાર રજામા રાખવો પડે એટલું નાદ રાખવું કે, આમ કરવામા દશ્યી જનદે નરમાગ જવાથી સોડમા પોતાની દલકાર્જ દેખાડી નહીં. પોતાના કામને અને વિયતિને અનુસરીને ચોખ્ખ શુભતાથી રહેવું અને છોકરાવાદીપણ ન રાખવા શાન્તતા અને ગભીરતા રાખી સાથે આજરદાર માધુમેમાં વજન પડે એવી રીતમાત રાખવી મહેતાજીએ સોળત પણ મોદી ઉમરના ફરશ અને આખરદાર માધુસેલી રાખવી છાત્રા અને દુર્વમની છોદાની સોળતમાં મહેતાજીએ રહેવું નહીં, કેમકે એથી પચપિ તે એવા ન હોય તોપણ આથી સોડમેના મહેતાજી ઉપર ભાવ રટેનો નથી. મહેતાજીએ મોડું મન રાખી કોઈની દલકાર અને ખાદી જાગડોમા વિશેષ ધ્યાન આપવું નહીં. ઉપશિક્ષકથી કદાચ મહેતાજીની ગરજપમદ ન પણ તો ઈખોથી તેના અદિતમા પ્રવત થયું નહિ, પણ મર્યાથી તેને સુધારવા પ્રયત્ન કરે. તેમજે જાણી જુજનેજ એવું કણ અથવા મોટા વિચારથીજ કંઈ એમ માગવું નહીં, પણ જનતાં સુધી સવને રસે વિચાર કરવા ખાસ કારણ મજે તોપણ પ્રત્યક્ષ નજરે એવા સિવાય વહેમ અને દલકાર મનથી કાઢીની સાથે બગાડવું નહીં.

મહેતાજી સુનીનિવાન હોવા જોઈએ — કેમકે તેઓ પોતે સુનીનિવાન નહીં હશે તો તેમના કાથ નીચેના વિદ્યાર્થીઓ કલ સુનીનિવાન થવાની નથી કહેવા કરતાં કરી જાગવાની અસર વધારે થાય છે. પોષ્ટના એ અમ્યાની વાત પ્રમાણે સોળતના અસર થયપિના રહેતી નથી માટે મહેતાજી સુનીનિવાન હશે તો તેના કાથ નીચેના મજાખરા જાગડો અનીનિવાન થવાનાં ને જમતમા આવા મહેતાજીઓની સખ્યા વધારે હોય તો દુનિઆનો ઘણો ભાગ અનીનિવાન થવાની ધાગતી રહે માટે મહેતાજીએ પોતે સદાચારથી વર્તી પોતાના કાથ નીચેના ઉપશિક્ષકોને, વિદ્યાર્થીઓને સુનીનિવાન થવ તો પૂરેને રાખવે એસાડમે જોઈએ જાગડોના સાદકક સ્વભાવ પ્રમાણે તે બીલનું જોઈ જોઈને તેવું કરવા અવ ન હશે છે કંઈ છે કે, યદ્યદાચરતિ શ્રેષ્ઠ સ્તત્ત્વેવેગોજનઃ સ યત્ પ્રમાણ કુરુતે લોક સ્તવનુવર્તે ॥ માટે મહેતાજીની વર્તણૂક પ્રથમનીય હોવી જોઈએ કે એથી વિદ્યાર્થીઓ

શાન્તપણે જે કાર્ય થાય છે, તે ખીજાને ગંભીર અને આસરકારક જણાય છે. માટે મહેતાજીએ બોક્ષવાચાલવાની પદ્ધતિ શાન્ત રાખવી ઉચિત છે. નર્મદાશંકર કવિ એક ટેકાણે કહે છે કે, ગુરુ (મહેતાજી) એ ઇશ્વરજ્ઞાન, અનેક વિદ્યા, સારા વિચાર, ક્ષમા, વૈરાગ્ય, સંતોષ, વિવેક, ઉદારતા, અને ગંભીરતાનાં શોભિતાં કવચ પહેરવાં જોઇએ. કાયાપકી અધિકારને આધે બસેડીને તેઓએ ઇદ્રિયોને જીતવી જોઇએ. દિન પ્રતિદિન વિદ્યામાં અને નિયમોમાં બહુ બહુ પ્રકારનો ફેરફાર થતો જાય છે, તે સર્વ લક્ષમાં લઈ તે પ્રમાણે પોતે ફેરફાર કરતા રહેવું જોઇએ. કૂડ કપટ અને આશા તુલ્યાનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. પરધન અને પરસ્ત્રી જોઈને નજર ખગાડવી નહીં. કોઈ વખત પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે ન બનેથી કોઈને કદાપિ પસંદ થવું નહીં. ગુરુએ સંકા પૂછનારને રસ્તો બરોબર ચાલાયી બતાવવો જોઇએ. શત્રુ મિત્રને સરખા ગણવા. મહેતાજીએ સદગુણો આજીવનમાં નહારી કલ્પના કરવી નહિ. પોતાના ઉપશિક્ષકોને તમા વિદ્યાર્થીઓને આપવાની શીખામણ પોતે અવશ્ય પાળવી. પોતાના શિષ્યોને તેણે પુત્ર સમાન ગણવા. જોટલી મર્યાદાથી બાપે છોડરા સાથે અને રાત્રીએ પ્રભુ સાથે વર્તવું જોઇએ, તેથી વધારે મર્યાદાથી અને વધારે બારમાં તથા માનમાં મહેતાજીએ પોતાના શિષ્યો સાથે વર્તવું જોઇએ. કેમકે બાપના કરતાં પણ મહેતાજી કેટલીક બાબતોમાં શ્રેષ્ઠ છે. તેના આપેલા જ્ઞાનથી શિષ્યો સંસારમાં સાવધાનીથી સન્માર્ગે ચાલી શકે છે. જે મહેતાજી પોતાનાં શિષ્યો અને ઉપશિક્ષકો ઉપર આસરકારક અને જાણુ રહે એવી સત્તા બેસાડવા પ્રચ્છતા હશે, તો પ્રીતિ, માન, મુરતબ, સત્યતા, નિષ્કપટપણું, મળતાવડાપણું, ન્યાય, દૈર્ઘ્ય, અને યથાર્થતા એ ગુણો તેના લક્ષણોમાં હોવા જરૂરના છે, એમ પણ એક પ્રખ્યાત માણસ કહે છે. તથાસ્તુ.

કરુણાશંકર જ્ઞપશંકર.

હુડમાસ્તર સ. ગુ. શાળા ચાણુસમા.

કાવ્યદોષ.

(પાછળ પૃષ્ઠ ૧૪૧ થી ચાલુ.)

૧૧ શિથિલ—વિલક્ષણ વાક્યરચના એ શિથિલ દોષ છે. જેમ મહારામ્ભાનીના ચંદ્ર સમાન કાન્તિવાળા રૂપિયાની કીર્તિ દિગંતમાં નટ્ય કરે છે. ” જ્યાં ‘ મહારામ્ભાની કીર્તિ’ કહેવી જોઈએ ત્યાં રૂપિયાની કીર્તિ કહીને વિલક્ષણ વાક્યરચના કરી છે. એ શિથિલ દોષ છે.

૧૨-આમ્ય—એકૂત વગેરે અમ્યતુર લોકોનેજ માત્ર અમતકાર ઉપજાવે તે આમ્ય સમજવું. જેમ ‘ કૂડ, ગાજ, મને નેડો. લાગ્યો, ઈત્યાદિ. આ દોષ અનિત્ય છે માટે વિદ્યુત-કના મુખમાં તે દોષરૂપ નથી, તેમજ હાંસ્યાદિ રસમાં તે ગુણરૂપ છે.

કિલ્લ—મોટી અર્થ પરપરાવડે યોગ્ય તાત્પર્યવાળા વિવર્ણના અર્થની પ્રતીતિ થતી તે કિલ્લ દોષ કહેવાય છે. જેમ “હરિપ્રિયાપિતૃવધૂપ્રવાહ જેવું તાર” વચન છે. ” અર્થાત્ હરિની પ્રિયા સ્વદગી, તેના પિતા સમુદ્ર, તેની સ્ત્રી ગંગા, મતમજ કે ગંગાના પ્રવાહ જેવું તાર” વચન છે. આદી “ ગંગાના પ્રવાહ જેવું વચન ” કહેવાને અદલે જે લ-બાણુ કહ્યું છે તે કિલ્લ દોષ છે. એવી રીતે અર્થ જોતી કાઢવાને કલેશ પડે છે, માટે એ દોષ છે. આ દોષ સમાસાત્મક પદમાં જાણવો. (અપૂર્ણ.)

દેશી કેળવણીલાતું.

(વડાલુકા નં. ૬૩ની પુરવણી-પાછલા અંકથી ચાલુ.)

ગુજરાતી શાળાઓ માટે.

જયો નંબર ૧ લેા. મન, સચા, વાણવ જોવાના કાચ વગેરે - ૧ ધોડામાડી ૨ હોડી ૩ વહાણ ૪ બળા તમામ પ્રકારના ૫ પડોળા તમામ અક નવા બામ સહીત ૬ આમનાડી, ૭ દાંડી, ૮ ઘીલ, ને બીજાં કાચ ૯ સુદમાદીક ૧૦, ફરજાત ને જિવાતા કાચ વગેરે ૧૧ ચીકન બરવાનો સચો ૧૨ વજુવા કાંતવાના સચા ૧૩ દોડાવન ૧૪ આર-મંડ લેમ્પ ૧૫ માનિકસાફિઓ. ૧૬ બાત્ર જોળને અતર જોળ કાચ ૧૭ પતન ચકો ને બળા ચકી. ૧૮ લુપડાં પેત્રાનો સચો ૧૯ વીજળીની બેટરી.

જયો નંબર ૨ લેા. તમામ બળના શિક્ષા.

જયો નંબર ૩ લેા. (અ) મુખ્ય માન્ય ૧ શાળાગરો ૨ કાંચ ૩ ચણા. ૪ ડાંચર, બાજરી પડે તમામ ભવના દેશાવરના (મ) કોળા ૧ મહર (ક) ખાન્ય સખળી પદાર્થ

જયો નંબર ૪ લેા. ગોંધીનો તમામ સામાન ૧ હીમકમી ૨ દરડા ૩ બેડા.

જયો નંબર ૫ લેા. (જ) કુતન કે કાપડ તમા સુતરને તેને જગતા પદાર્થ ૧ જામની ૨ બાન્તો ૩ જાળ ૪ ડેરા નંથુ (પ) વનનુ કાપડ ને ૩૦ સખળી પદાર્થ ૧ બરત નંથુના ૨ ચુથડના નંથુના (ક) દેશમી કાપડ દેશમન ને ૧ ભગતા પદાર્થ ૧ દેશમીક ડે તથા કોપેટા સહીત તથા કોપેટામાળી તીક્ષ્ણ ૧ ટીર બને તેના ૫૨ કારીગરી થબેદા તમામ હીરની જાત (ડ) બાળ રમ તથા ને ન ગવી પદાર્થ

જયો નંબર ૬ લેા. રમ તથા રમ બળવાતમ તેવા પદાર્થ.

જયો નંબર ૭ લેા. આનુનિઓ દરેક જાતની ૧ બૃમિતિની આનુનિઓ.

જયો ૮ લેા. (અ) વિવ જાળોના નકશા વગેરે એમા ૧ પશુ ૨ પક્ષી ૩ વૃક્ષ ૪ જાળાં ચિત્ર ૫ નકશા ૬ ચક્રીઓ ૭ કુતનના ચિત્ર જમ્યા માથે ૮ બેસો દરેક જાતની ૯ માથે ૧ પાડા ૧ જાળીઆનો દેખાવ. ૧૦ કાંદોનો દેખાવ ૧૧ આરવાડી વગેરે દેશાવર જાત પડમા લોકોના બી પુરોતો પરુવેસ સાથે દેખાવ. ૧૨ નીંછી દરેક પ્રકારના શિકારી રિયાતે સાથે. ૧૩ પેપર, પેના, ગુપ્. ૧૪ શહેર મામડા ને કસગાનો દેખાવ. ૧૫ કાંધાનો દેખાવ ૧૬ જામના હોડાઈ ચિત્ર. ૧૭ મનપુડા ૧૮ પેડા તમામ જાતના. ૧૯ દરિયાઈ દેખાવ ૧૦ પેડા તમામ જાતના ૧૧ જાડા ૧૨ નીંછી દેખાવ મુખ તથા મૂળ સાથે ૧૩ પદ્મા કનો દેખાવ નીંછા નિકાલ સાથે ૧૪ પદાડી કિડાનો દેખાવ ૧૫ વજોમાનો દેખાવ ૧૬ કુતુબ દરેક જાતના. ૧૭ નિખાડા તમામ જાતના ૧૮ વિદે તમામ જાતના ૧૯ વા-દરા તમામ જાતના. ૨૦ મચેકુ તથા ખમ્મર વગેરે દરેક જાતના ૨૧ સપેટી જૂની જૂની જાતના તમામના ૨૨ શિંદ ૩૦ શિવાજીનું ચિત્ર, ચાર, ૨૩ વગેરે ૩૧ જિંડા તમામ જાતના ૩૨ કાંઈના તમામ ચિત્ર ૩૩ સમન. ૩૪ માડા જાતના ૩૫ મચકુ ચિત્ર. ૩૬ રેન્ડામર. ૩૭ લિટ ૩૮ અકુતીના ચિત્ર. ૩૯ કુતના ચિત્ર દરેક જાતના ૪૦ કેળ, ખબરી, નાળીએગિ વગેરે ફૂલ માથેના ચિત્ર ૪૧ સાંઈરી ૪૨ પાનડા ૪૩ વાતો દેખાવ ૪૪ મીધુ ૪૫ વજોનો દેખાવ ૪૬ ઝીર, લાકડાઓ, ચામ, સામ, અંકાર વગેરે તમામ જાતના ચિત્ર. ૪૭ પિખા ૪૮ દેખાવ સદ ૪૯ ચામનો દેખાવ ૫૦ માનુષના બવડાનો માનુષ પડે એના ચિત્ર ૫૧ જૂડ ૫૨ બીડોનો દેખાવ ૫૩ વળાણામૂળી ૫૪ વળોનો દેખાવ. ૫૫ સામર ૫૬ સાઈરી તેના બચ્ચા સદ ૫૭ ધ્રુવનો દેખાવ. ૫૮ લાડી ૫૯ નકાર. ૬૦ કુમર ૬૧ પા દેખાવનું ચિત્ર ૬૨ કુમરનું ચિત્ર ૬૩ પોળીના જૂડા જૂડા

પ્રકાર. ૧૨ સગણનો કિતરતી વખતનો દેખાવ. ૬૩ ઘડ. ૬૪ બિવર. ૬૫ કોયત્ર. ૬૬ જેડી. ૬૭ તીડતું ચિત્ર. ૬૮ વાઘનું શિકારી ચિત્ર. ૬૯ કોંગોડ. ૭૦ મગર. ૭૧ બહુન છતી ચડતી પડતી વખતનો દેખાવ. ૭૨ વહેલનો શિકાર કરતી વખતનો દેખાવ. ૭૩ સરજ-ગાળાનો દેખાવ. ૭૪ પૃથ્વીની દૈનિક ગતિનો દેખાવ. ૭૫ ચંદ્રની કાયદેશી. ૭૬ ગૃહલુનો દેખાવ. ૭૭ માણસનું હાડપીંજર. ૭૮ કમ્તૂરી મૃગનો હુગેલ. ૭૯ મેઘધનુષ્યનું ચિત્ર. ૮૦ પાંદામેંટનો દેખાવ. ૮૧ દીવાદાડીનો નમુનો. ૮૨ અગાવાળા દરિયાનો દેખાવ. ૮૩ તગ્લ, સીત્ર, દરિયાઇ, થોડો, રસોય. જીઆ, જલથોડો. ગિંદા વગેરે ચિત્ર. ૮૪ લોહીનું ફરતું અમંગલ એવું ચિત્ર. ૮૫ સાંદો, પાટલાથો, ચંદનથો, વગેરે. ૮૬ ચંદ્રની કળાનો દેખાવ. ૮૭ આમ માછરી, કાણુ માછલી. (બ) પ્રાણીનાં રમકડાં માટીના અગર ખીચા પદા-થના. (ક) પ્રાણીથી થતી નીપજના પદાર્થ. ૧ કાઝા દરેક જાતના ૨ ગોકળગાય.

જથો નવમે. વનરપતિ (અ) ઝાડના નમુના કે તેનાં ચિત્ર. ૧ ધાસના જુદા પ્રકાર. ૨ કપાસ તમામ જાતના. ૩ તમામ જાતના ઝાડનાં મૂળ ડાળાં વગેરે. ૪ અસખસના છોડના ફળ સાથે દેખાવ. ૫ ઝાડના જુદા જુદા રેસા, છાંદ, તાડી, દાર, વગેરે ૭ કપૂર, દિંગનું ઝાડ, ખુંદ, ચાહીના છોડનું ચિત્ર. ૮ સીકર લાકડું. (બ) ફળના નમુના કે તેનાં ચિત્ર. ૧ દાઢ. ૨ બદાગ. ૩ રોતુર ૪ દાઉમ. ૫ તબ, અવંત્રી વિગેરે કરીઆતું. (ક) ધૂત કે તેનાં ચિત્ર. (ડ) કંદમાજના નમુના કે તેના ચિત્ર. (ઢ) દરેક જાતના શીજયા ધ્યાન આવે તેવાં. ૧ સણના ખી, બીડી, દોરી. ૨ શેરાયાની બીડી ને શી ૩ કાવચ.

જથો ૧૦મે. તેલી પદાર્થ, તથા તેનાં તેજ, ગરબી વગેરે સરસવ, કબુત્રીક.

જથો ૧૧મે. (અ) લાકડાકામ. ૧ હળ. ૨ ગાડુ. ૩ ગાડી. ૪. મદિા પ. ડમણીકું. ૬ રેકડો. ૭ રથ. ૮ બગી. ૯ એકકો. ૧૦ સચરામ ૧૧ છીપાનાં ખીઆં ૧૨ સાગ, સુખડ વગેરેના નમુના. ૧૩ પારણું. ૧૪ પૃથ્વીના નાના ગોળા દરેક રુકુલમાં અપાય તેવા ને એ બાગ થાય તેવા (બ) ધાતુ તથા તેનું નાગ. ૧ તાસક. ૨ આણુમાંથી તીકજતી સ્થિતિની ધાતુઓ. ૩ મળધરા ૪ કોળકોનાં વજન પ તેલ. ૫ બંદુકની ગોળી, ઊરા. ૭ શિરોષ્ટ ૮ ચાંચવો ૯ જતરડો. ૧૦ લગડી. ૧૧ અડી. ૧૨ ટાંકણી તથા તેના અવયવ. ૧૩ ખરું લોહું ૧૪ ફરશી, રંદો, ચ્યારી. ૧૫ છીણી, રેતરડી, કરવત, કટારી, તીર. ૧૬ ચમચા. ૧૭ છરીકાંટા. ૧૮ સંધારો ૧૯ નાળચું. ૨૦ ચહાદાની. ૨૧ ડાપવાનાં ખીઆં, સાધન વગેરે ૨૨ તારનું કાનસ (ડેવીડનદીવત્ર).

જથો ૧૨મે. (અ) પથ્થર તથા તેના પદાર્થ. ૧ ચક્રમકનો પથ્થર. ૨. આનેટ પથ્થર. (બ) માટી તથા તેના પદાર્થ ગાદી તમામ જાતની ૧ ચલાણું.

જથો ૧૩મે. દરીઆઈ પેદાશના પદાર્થ શંખસા વિગેરે તમામ દરિયાઇ પદાર્થ. શંખ, ચક્ર ગદા, પદા. મોતીની છીપ.

જથો ૧૪મે. કુગંધી તેજ, લુકી તથા જીભ પદાર્થ.

જથો ૧૫મે. આગડાકામ તાબવાં ચામડાનાં, રંત્રાટી તમામ પ્રાણીની, તાંત, મોચીનાં સાદિલ, જોડા તમામ જાતના, મીરાનઇ, પીશોરી, ચંપક, છુટ, દક્ષણી, સપાટ, લેડીચુટ, પંખખી, ખરફ જીવર ચાલવાના જોડા.

જથો ૧૬મે. પરચુરણ-ઉપરના જથામાં સમાસ ન થાય તેવા. ૧ હીગ, માણેક, રત્નો વિગેરે ૨ કાગળ તમામ જાતના ૩ પ્લંબેગો ૪ કોંબીનુરનો નમુનો ૫ સરખા કંદનાં રખખર, શિશુ, લાકડાના ગોળા નાના મોટા. ૬ આંધળાને ચાંચવાની ચોપડી. ૭ બિરકોટ.

ઉદ્દેશાળાઓ. મારે.

જથો નંબર ૧ લો. ચંત્ર, સંચા, વાછંત્ર જેવાના કાય વગેરે. ૧ નગાર. ૨ સર-લાઇ. ૩ દોસ. ૪ રંદ. ૫ અસ્ત્રી લોદાની લૂગડાં બેસાડવાની. ૬ કાણું. ૭ ઘાણી. ૮ ચરખો ૯ ગિંગલ.

જથો નંબર ૨ જે તમામ જાતના શિકા. ૧ દરેક જાંતના પેસા. ૨ દરેક જાતના રેપાના શિકા. ૩ ગોનું. ૪ રુપું. ૫ જસત. ૬ કામ.

જથો નંબર ૩ મે (ઝ) મુખ્ય ધાન ૧ ધડ દરેક જાતના ૨ ચોખા દરેક જાતના ૩ ચણા ૪ બાજરી. ૫ દોહરા (ઘ) ડોંગા ૧ તુવેર ૨ ડોહરા. ૩ મસૂર (ક) ધાન્ય સંજોધી પદાર્થ

જથો નંબર ૪ થો માધીનો તમામ સામાન ૧ આમળી. ૨ બાદીઆન ૩ સોફ (વરપાળી) ૪ કન ૩ળ ૫ એલમી

જથો નંબર ૫ મે. (ઝ) સુતનાડ કાપડ તથા સુત ને તેને લગતા લગતા પદાર્થ. ૧ મેથો ૨ રમણ ૩ જાનમ ૪ મખમલ ૫ દોરીઓ ૬ તેન છ રોતો ૮ કનાત. ૯ તાંબુ ૧૦ જાક. (જા) કનડુ કાપડ ને કિ સંજોધીના પદાર્થ ૧ સાજ ૨ દેસાસો ૩ કામળો. (કા) રેશમી કાપડ રશમ ને તેને લગતા પદાર્થ ૧ મખમલ કે કિતખાળ (ડ) ખીજ રેશ તથા ને સંજોધી પદાર્થ

જથો નંબર ૬ થો રંજ તથા રમ જાતના પેરા પદાર્થો ૧ દરેક જાતના રંજ

જથો નંબર ૭ મે. આદુનિઓ દરેક જાતની ૧ ધાવરો ૨ માળો ૩ પહાડ ૪ સુળી ૫ ફાળી. ૬ રોતજ ૭ ચોસર ૮ પામ-તુડન ૯ બેડી ૧૦ તોફ ૧૧ હાચડી.

જથો નંબર ૮ મે (ઝ) ચિત્ર પ્રાણીના નકશા, પગેરે એવા ૧ પશુ, ૨ પક્ષી ૩ જાતુ, ૪ ખોળ ચિત્ર. ૫ નકશા ૧ બકરી ૨ માષ ૩ બેસ ૪ થેડા ૫ દરબુ ૬ માષ. ૭ મિલાદી. ૮ ખીતો ૯ ટીનરવો ૧૦ બૂડ ૧૧ સાગર. ૧૨ ચીત્ર ૧૩ બપદ ૧૪ દાળી. ૧૫ ફૂતરો ૧૬ ગીપ ૧૭ રીઝ ૧૮ સસતુ. ૧૯ માછલી ૨૦ દીવાનો વાળો. ૨૧ ખિનદોની ૨૨ કુદર. ૨૩ છછુદર ૨૪ કમર ૨૫ કુરડ ૨૬ જાપન ૨૭ કામડો ૨૮ સિચ. ૨૯ ચીપ ૩૦ તીવકડ ૩૧ તીવર ૩૨ બમરો ૩૩ અખાખીય ૩૪ તુગમી ૩૫ જાવા ૩૬ જૂનમ ૩૭ વારર ૩૮ ચરેરખોરા ૩૯ મકડી ૪૦ કદોડા ૪૧ ખેર ૪૨ દવાસિંહ ૪૩ ફુલગ ૪૪ બેડરી ૪૫ ચુતનમુર્ગ ૪૬ રેખમના કીડા ૪૭ મખમલો ૪૮ સાખના કીડા ૪૯ મગમગ ૫૦ ખસુર ૫૧ ચક્રી ૫૨ થોરો ૫૩ કુટ. ૫૪ બેડા ૫૫ નેરવા ૫૬ સાપ ૫૭ છીપકડ ૫૮ હરબલ ૫૯ વિજયર ૬૦ કોવત, ૬૧ દસ ૬૨ મુર્ગાખી ૬૩ બાર જામેડી ૬૪ દડડ ૬૫ ગિરગટ ૬૬ મોર ૬૭ ચાવડ. ૬૮ મરગટો.

જથો નંબર ૯ મે વનગમી (ઝ) જાના નમુના કે તેના ચિત્ર ૧ આકડો. ૨ તુવેર ૩ માલ ૪ તાડ ૫ બાવળ ૬ મિ-સ ૭ કળા ૮ સોતુર ૯ નારંગી ૧૦ પોરત (ખસખમલ કાડ) ૧૧ શુકાળ ૧૨ સુખા ૧૩ દેવદાર ૧૪ વાસ ૧૫ વડ ૧૬ પી-પળો ૧૭ આળો ૧૮ લાગડો ૧૯ કપાળ ૨૦ સોરડી ૨૧ સંખ ૨૨ અકરોડ ૨૩ ખ-નૂર ૨૪ નારંગલ ૨૫ એવચી ૨૬ આમળી ૨૭ દાડેન (જા) જાના નમુના કે તેના ચિત્ર ૧ દરેક જાતના સુકા તથા લીલા જાના નમુના (કા) ધૂન કે તેના ચિત્ર (ડ) કદબાજના નમુના કે તેના ચિત્ર. કે દરેક જાતના ખી જાવા જાળના ન આજ તેવા

જથો નંબર ૧૦ મે. તેના પદાર્થ તથા તેના તેવ ચરખી વગેરે ૧ તપ. ૨ મગ-ફળી ૩ કાચીકડ. ૪ કસુતી ૫ દોરેની ૬ મરમળ

જથો નંબર ૧૧ મે (ઝ) લાડડ કમ ૧ ટામે ૨ એરો ૩ ડોલી ૪ ચોડી ૫ કુલે ૬ માડી ૭ ચ ૮ દોડી ૯ કાસડી ૧૦ દળ ૧૧ બની (જા) ધણુ તથા તેના નામ ૧ કટોરો ૨ તવો ૩ ચિપવો ૪ પાન-ન ૫ ઉગાસવાન ૬ પીકલાન ૭ ખાસવાન ૮ ગીલ ૯ નોપ ૧૦ જાદુ ૧૧ નેલો. ૧૨ નાત ૧૩ મુપડ ૧૪ શિરોદી ૧૫ કુતારી

જથો નંબર ૧૨ મે. (ઝ) પથર તથા તેના પદાર્થ ૧ પુત (મી) ૨ ચકડી. ૩ માદી તમામ જાતની-માદી દરેક જાતની ૧ માનીતો વાસણ

જથો નંબર ૧૩ મે. દરિયાઇ પેદાશના પદાર્થ ૧ કોડી. ૨ સાંખ ૩ મોતી ૪ ખીડુ દરેક જાતનુ. ૫ દરિયાઇ નાળાએર ૬ મોતીની ડીપ

જથો નંબર ૧૪ મે. સુમળી તેજ પુડી તથા ખીજ પદાર્થ ૧ કપૂર ૨ લોખાન ૩ અંબા ૪ કનુરી ૫ અમર ૬ અતર ૭ મદપ (સુખડ)

જથો નંબર ૧૫ મે. ચામડા કામ ૧ લાગમ ૨ જીન ૩ ચાતુક ૪ કોસ. ૫ સંદીપુ કોસ. ૬ મોડા. ૭ તાજવા ૮ રવાડીવાળુ ચામડું. ૯ તાવ

જંથો નંબર ૧૬મો. પરચુરણ ઉપરના બધામાં સમાસ ન થાય તેવા. ૧ હાથી દાંત. ૨ અવેરાત. ૩ કાગળ દરેક ભતના ૪ લાખ. ૫ મુરગત. ૬ ટોકડી. ૭ આરસી. ૮ છત્રી. ૯ કાતર ૧૦ મોરછા. અમળર. ૧૨ હોડકો દરેક ભતનો. ૧૩ આગગાડી. ૧૪ પંખો ૧૫ પંજીર. ૧૬ આરી. ૧૭ બનેટી. ૧૮ રકાતી. ૧૯ ચમચો. ૨૦ મંદીરનો દેખાવ. ૨૧ સીડી. ૨૨ ઝુંપડીનો દેખાવ.

વટહુકમ નંબર ૭૬.

હર્દુશાળાઓને માટે નિબંધ બામ ૨ ભમાં ધોરણો છપાવવાં છે તેમાં કેટલોક ફેરફાર કરી ધોરણો નક્કી કરવામાં આવ્યાં છે તે આ સાથે છપવામાં આવેલાં છે તે પ્રમાણે હર્દુશાળાઓના મુનશીઓએ પોતાની શાળાઓમાં અભ્યાસ સત્તાવધે.

સદરહુ વટહુકમનો અમલ તા. ૧ માહે ઑગસ્ટ સન ૧૮૯૮ થી કરવો. તા. ૨૦ માહે જુલાઇ સન ૧૮૯૮ સુ. વડોદરા.

દામોદર

J. A. DALAL.
વિવાધિકારી

હર્દુ શાળાઓ માટે. ધોરણ બહાર.

ટોકડા. કલાક.

૨૫ ૧૦ પહેલો વિષય—આંક ત્રીસ એકા સુધી.

૨૫ ૮ બીજો વિષય—ગુજરાતી મૂળાક્ષર તથા હર્દુ દરેક પૂરા.

આ ધોરણમાં નીચે પ્રમાણે ટુકડીઓ રાખવી:—

ટુકડી ૧ લી. આંક ૧ થી ૧૦૦ સુધી.

ટુકડી ૨ જી-એક એકાથી દાન સુધી આંક.

ટુકડી ૩ જી-અગીઆરાથી વીસ સુધી આંક તથા ગુજરાતી સ્વર પૂરા. હર્દુ દરેક અલિપ્ત થી મેન સુધી.

ટુકડી ચોથી—આંક વીસ સુધી, ગુજરાતી મૂળાક્ષર તથા હર્દુ દરેક પૂરા.

ટીપ—ગુજરાતી છોકરાના ધોરણ બહારની ટીપો લાગુ છે.

ધોરણ ૧ હું.

૫૦ ૧૨ પહેલો વિષય—આંક એકત્રીસથી આઠીસ સુધી પાયા, અડધા, પોણા, સપાયાં, દોઢાં, આઠીયાં, એટલા આંક અનુક્રમે. દરેક આંક માત્ર ૨૦ મુધીજ ચલાવવા.

ટીપ—શિક્ષકો દ્વારા આંક આગળ શીખવે અથવા પૂછે તથાપિ પરીક્ષામાં ૨૦ થી ઉપર આંક પૂછાયો નહિ.

૫૦ ૮ બીજો વિષય—વાંચન.

(૨૫) ક ગુજરાતી પહેલી એપડી પૂરી.

(૨૫) સ હર્દુ કાવ્યદામાંથી ૨૦ પૃષ્ઠ સુધી.

- ૨૪ ૪ ત્રીજો વિષય—લેખન.
ગુજરાતી ભાષાસરી પૂરી વાચન ચોપડીમાંથી ચૂંટીને ડિક્શન
માન ગુજરાતીમાં. હેતુ સેદ દરેક સદ્ગતિ તથા ગુજરાતી ભાષાની
ની કોષ્ટક નં. ૧ સો
- દીપ—ગુજરાતી ધોરણ ૧ લાની દીપ લાગુ સમજવી.
ધોરણ ૨ હતું
- ૫૦ ૬ પેદેસો વિષય—ગણિત.
(૩૦) ક સાખ સુધી સખ્યા પરિમાણના સરવળા તથા બાદ-
બાકી ને દસ હજાર સુધીની સખ્યાને ગણ બાક-
માંથી મુજબ તથા બે આકાશવડે આગતા. હેતુ આંક
૧ થી ૧૦૦ સુધી
- (૨૦) સ આંક બાકી રહેલા પૂરા, પરબ બધા ૨૦ સુધી બસા-
વવા દેશીદિસાખ આગ ૧ લા માટેની ધાનો તથા
રકા પેસાના દિસાખ મોટેથી.
- ૫૦ ૫ બીજો વિષય—ગુજરાતી વાચન.
(૨૦) ક ગુજરાતી બીજી ચોપડી પૂરતી વાચન
(૧૫) સ મતવજ તથા સખ્યા
(૧૫) ગ કવિતા વાચન ચોપડીમાંથી ગદ્યનો મુખપાઠ સખ્યા
સાથે.
- ૫૦ ૫ ત્રીજો વિષય—હેતુ વાંચન.
(૨૦) ક હેતુ પહેલી પૂરી
(૧૫) સ મતવજ તથા સખ્યા
(૧૫) ગ કવિતા હેતુ પેદેસીની તદ્દમ (કવિતા) પૂરી
અર્થ સાથે માત્ર ૩૦ લીટી મોટે.
- ૫૦ ૫ ચોથો વિષય—લેખન.
(૧૫) ક ગુજરાતી ડિક્શન. વાંચેલા પુસ્તકમાંથી ચૂંટીને.
(૧૫) સ હેતુ ડિક્શન વાંચેલા પુસ્તકમાંથી નાના ગુમવા.
(૧૦) ગ ગુજરાતી કોષ્ટક ધોરણ ૨ જાની આગમેય વિના
(૧૦) સ હેતુ કોષ્ટક બધું ગુજરાતી ભાષાની આગ ૨ જાને
- ૫૦ ૩ પાંચમો વિષય—જૂઓળ.
નકશા સાથે માયકવાડી રાજ્યની જૂઓળની મુખ્ય મુખ્ય હકીકત
તથા દિસાખે સખદ. પદ્મભાષાના યાન સાથે.
- દીપ—ગુજરાતી ભાષાના ધોરણ ૨ જાની નીચલી દીપ લાગુ સમજવી.
ધોરણ ૩ હતું.
- ૫૦ ૬ પેદેસો વિષય—ગણિત
(૨૫) ક સાદા ગુણાકાર, ભાગાકાર, દેશી કોષ્ટકો બને હાથે
નાણાંનું, કાળાંનું, માગમાનનું કોષ્ટક, વિવિધ સરવાળા,
બાદબાકી ગુણાકાર બને ભાગાકાર
- દીપ—(સરના સહેલા દિસાખ)

(૫) સ રીતિગાન—રીતોની સમજણ.

(૫) ગ હું પા આનાથી રૂપીઆસુધીના હિંદસા. (વધારે નહિ).

(૧૫) ઘ દેશી હિસાબ—ભાગ ૨ જગાંથી શેર, મણ, અને
કળશીનાં લેખાં આણપણુ વિનાનાં.

૫૦ ૫ બીજો વિષય—ગુજરાતી વાંચન.

(૨૦) ક ગુજરાતી એથી એપડીના પાઠ ૧૦૦.

(૧૫) સ્વ મતલબ તથા શબ્દાર્થ.

(૧૫) ગ કવિતાં નીચે જણાવેલા પાઠની ૮૦ લીટી ગુજ પાઠ
અર્થ સાથે

પાઠ.	લીટી.	પાઠ.	લીટી.
૩	૮	૩૭	૬
૧૨-૧૩	૩૨	૫૭	૧૦
૨૦	૧૨	૭૫	૧૨

૫૦ ૫ ત્રીજો વિષય—હું વાંચન.

(૨૦) ક હું બીજાનાં પૃષ્ઠ ૭૬ સુધી.

(૧૫) સ્વ મતલબ તથા શબ્દાર્થ.

(૧૫) ગ હું બીજાની નમૂન પૂરી. મુખપાઠ શબ્દાર્થ વગેરે.

૫૦ ૫ ચોથો વિષય—લેખન.

(૧૫) ક હું ડિક્ટેશન વાંચેલા પુસ્તકમાંથી પાંચલીટીનું.

(૧૫) સ્વ ગુજરાતી ડિક્ટેશન વાંચેલા પુસ્તકમાંથી પાંચ લીટીનું.

(૧૦) ગ ગુજરાતી કોપી ધોરણ ૩ જાની.

(૧૦) ઘ હું કોપી ગુજરાતી ગારીન ભાગ ૩ જે.

ટીપ—મુસલમાનેનાં ૧૦૦ સહેલાં નામો લખતાં આવડે માટે મુનશી-
ઓએ આવાં ૧૦૦ નામોની એક ટીપ શાખામાં બનાવી ચોટી
રાખવી.

૫૦ ૪ પાંચમો વિષય—બૂગોળ.

(૩૫) ક મુખપાઠ ઇલાકાનું સામાન્ય. જ્ઞાન ગુજરાતના વિશેષ
જ્ઞાન સાથે.

(૧૫) સ્વ ગુજરાતનો નકશો ચિતરતાં.

ટીપ—ગુજરાતી ધોરણ ત્રીજામાં આપેલી ટીપ લાગુ સંબંધી.

ધોરણ ૪ થું.

આ ધોરણમાં પાસ થયા પછી ઇંગ્લેન્ડમાં જવાશે.

૧૦૦ જા ચોથો વિષય—અક્ષિત.

(૫૦) ક ગણિત—વ્યવહારી અપૂર્ણાંક તથા સાદી ત્રિરાશીના
સહેલાં હિસાબ. હું ૨૪૫ ૫૦ સુધી લખતાં આવડે.

ટીપ.—૧ આર રીતોનું માત્ર સાદું જ્ઞાન.

૨ કાષ્ટક સાધેના સંયુક્ત વ્યવહારી અપૂર્ણાંક નહિ.

૩ આણપણના હિસાબ. આરે રીતોનું માત્ર સાદું જ્ઞાન. ગુણક
જાણક આણપણ નહિ તેમજ એથી વધારે આંકડા નહિ.

૪ કોટક સાથેના દિસામ નદિ; માત્ર રૂપિયા આનાજ દોઝ

(૧૦) સ રીતિ હીન-રીતોની સમજણ

(૧૦) મ હું ૨૪ મ ૫૦ સુધીની

(૩૦) ઘ દેરી દિસામ સેના રૂપાના તથા મુસારાના દિસામના સેખાની કુચીની રીને રહેટપર કરતા આવડે (મગજને ખેળે નદિ, માત્ર રીતનું જાન આપવું.

૧૦૦ જા બીએ વિષય—ગુજરાતી વાચન.

(૨૦) ક વાચન ગુજરાતી પાચમીના પાઠ ૬૮ સુધી (દનિદાસ. બુચોળના પાઠ મિત્રાચ.)

(૨૦) સ મતજન તથા શબ્દાર્થ

(૨૦) ન કવિતા નીચલા પાઠોમાંથી ૧૦૮ લીટી મુખપાઠ સમજાવતી અન્યથાથે સાથે

પાઠ	લીટી	પાઠ	લીટી
૨૩	૨૪	૬૭ ૬૮	૪૮
૪૧-૪૨	૩૧	૬૫	૧૦૮

(૨૫) ઘ વ્યાકરણ-સમ્મતા પદો ઓળખના તથા નામને ભૂતિ વચન અને વિભક્તિ સમાહતા

(૧૫) જ સારા અક્ષરે લખેલા કાગળ વાચના

૧૦૦ જા બીએ વિષય—હું વાચન

(૨૦) ક વાચન—હું જોઈના પૃષ્ઠ ૮૩

(૨૫) સ મતજન તથા શબ્દાર્થ

(૧૫) મ કવિતા હું કરીમાની ૭૪ લીટી અદલશમિત સુધી મુખ પાઠ.

(૩૦) ઘ રૂકાને હું માંથી બીજી હસતના કાગળો વાંચના તથા દેરનેને અનેક મગજનના કાગળો લખના

૧૦૦ ૫ એથો વિષય— સેખન

(૧૫) ક ગુજરાતી ડિક્શન વાચેલા આગમાંથી ૫ લીટીનું

(૧૫) ન હું ડિક્શન વાચેલા આગમાંથી ૫ લીટીનું

(૧૦) મ ગુજરાતી પોરણ ૪ યાની કોપી

(૧૦) ઘ હું કોપી મુખદરતાની ગારીન આગ ૪ એ.

(૨૦) જ ગુજરાતીમાં સીફીઓ તથા કાગળ લખના.

(૨૦) સ ધનશામાંથી હું સીફીઓ તથા કાગળ લખના.

(૧૦) છ હિંદુ મુમજમાનેનાં ૧૦૦ નામ ત્રીમ પોરણમાં નદિ આવેના તેવા.

રીપ—આવાં નામોની એક રીપ રાજામાં રાખવી

૧૦૦ ૫ા પાચમે વિષય દનિદાસ-બુચોળ.

(૫૦) ક આયકવાડી રાજ્યનો દનિદાસ પૂરો

(૩૫) ન બુચોળ ત્રીમ પોરણ ઉપરાંત હિંદુવાનની બુચોળનું

સાધારણ ગાન નકશા સાથે.

(૧૫) ગ હિંદુસ્તાનનો નકશો ચિતરતાં.

ધોરણ-૫ મું.

૧૦૦ પેહેલો વિષય—ગણિત.

(૫૦) ક અંગ્રગણિત—ત્રિશીની કઠિણ દિસાગ, સાદુબાજ, પંચરાશી, દશાંશની ચાર રીતોનું ગાન, સહેલા દિસાગ કાલકના ઉપયોગ વિનાના.

(૧૦) સ રીતિગાન—રીતોની સમજણ

(૧૦) ગ ઉર્દૂ રકમ ૧૦૦ સુધી.

(૩૦) ઘ દેશી દિસાગ—સેકડા, હમર, બાજ, હુગડાનાં રસ્તે ઉપર કુંચીની રીતોએ.

૧૦૦ ગા બીજો વિષય—ગુજરાતી વાંચન.

(૨૦) ક ગુજરાતી વાંચન છઠ્ઠી ચોપડીના પાઠ ૧૦૧થી પૂરી. ઇતિહાસ, ટિપ્પેટ, ઇસાન, ઇલાકાના પાઠ સિવાય.)

(૨૦) સ મતલબ તથા શબ્દાર્થ.

(૨૦) ગ કવિતા નીચલા પાઠોમાંથી ૧૦૦ લીટીનો મુખપાઠ સમજુતી અન્વયાર્થ સાથે.

પાઠ.	લીટી.	પાઠ.	લીટી.
૧૫૯	૨૪	૧૪૬	૭૬
૧૩૨	૪૦		કુલ-૧૦૦

(૨૫) ઘ વ્યાકરણ હ. ફ. લઘુવ્યાકરણમાંથી સહેલું પદચ્છેદ તથા શબ્દની વ્યાખ્યાનું ગાન.

(૧૫) હ ગુજરાતી કાગળ વાંચતાં.

૧૦૦ ગા ત્રીજો વિષય—ઉર્દૂ વાંચન.

(૨૦) ક ઉર્દૂ ચોપડીનાં ૫૪ ૮૨ થી ૧૫૬ સુધી.

(૨૦) સ મતલબ તથા શબ્દાર્થ.

(૨૦) ગ કવિતા મજમુએ સખુન પૃષ્ઠ ૬ થી ૧૯ ની સારી રીતે સમજુતી અન્વય વગેરે.

(૨૫) ઘ વ્યાકરણ સફ્ત સમીરમાંથી ૫૦૬ ૧૦.

(૧૫) હ ઉર્દૂ કાગળ વાંચન.

ટીપ—દરેક મુદરોએ કાંઈ પણ ૧૦૦ કાગળ અથવા કાંડ સંબંધ કરી તેમાંથી વંચાવવા તથા પરીક્ષા વખતે રજુ કરવા.

૧૦૦ ૫ ચોથો વિષય—લેખન.

(૧૫) ક ગુજરાતી ડિક્શરન વાંચેલા ભાગમાંથી ૫ લીટીનું.

(૧૫) સ ઉર્દૂ ડિક્શરન વાંચેલા ભાગમાંથી ૫ લીટીનું.

(૧૦) ગ ગુજરાતી કાળી ધોરણ ૫ ખાની.

(૧૦) ઘ ઉર્દૂ કાળી ગુજરાતી ગરીબ ભાગ-૫ ખાની.

(૧૦) હ ગુજરાતી ઇમારત,—‘રેખાક’ ખત, ‘ચેઆખુખત’, તથા પાવતીઓ.

- (૨૦) ચ ઉર્દુ ઇબારત-રકને ઉર્દુમાંથી રૂમલ ૧ લી તથા ૩ ટ
(બુઝોમી તથા ખુદો [નાના] ને કામને લખનાં).
- (૧૦) છ મુસલમાનોના ૧૦૦ કાંચ નામે તથા વિશાદા લખવાની
રીત ચોથા ધોરણમાં શીખવેના સિવાયના
- ૧૦૦ ૫૫ પાંચમે વિષય-કનિદાસ-બુઝોમી.
(૫૦) ક કિસ્મતે દિદ બાગ ૨ જે મોગલવચ પૂરે
(૩૫) જ બુઝોમી એગીઆ પૂરે
(૧૫) ગ નકશા ચિતરકે-દિદુશાનનો. મુખ્ય મુખ્ય બાગ,
નરીઓ, પર્વતો, તથા મેદેરો સાથે
ધોરણ ૬ હું.
- ૧૦૦ ૭૫ પેદેરો વિષય-મકિલ
(૫૦) ક આકામિત-ચકરદિ બાગ જે વચ સુધીના દિમા-
ખની ગાંઠે લોન, મેર, નફોનોરો, પ્રમાણબાગ, જને
પ્રકારનું પત્યાગુ
(૫) જ રીનિયત-રીનોની સખજા
(૧૫) ગ રેશોદિમાગ-પાઠ ૫ ધોરણનું પુનરાવર્તન, રહેટ પર
કાંચ નિમાગ
(૧૦) ઘ ઉર્દુ રકમ-દરાનાખ સુધીની રકમ મકામેથી લખના
રીર, મણ, તથા અધીગ લખના, આગના ધોરણનું
પુનરાવર્તન.
(૨૦) જ રેશમેળ તથા ખાગવહી
- ૧૦૦ ૭૫ બીએ વિષય-ગુજરાતી નામન.
(૨૦) ક ગુજરાતી સાવબી ચોરડીના પેદેરેથી પાઠ ૧૦૦ (કતિ
દામ તથા પ્રાચીના પાઠો સિવાય)
(૨૦) જ અનલમ તથા અન્દાર્ય
(૨૦) ગ કરિયા નીચલ પાઠોમાંથી ૬૦ લીટી મુખપાઠ તથા
૧૦૦ પાઠમાંથી પાઠ ૧-૨-૧૦ સિવાયના તમામ પાઠ-
ની કરિયા અન્વયાર્ય સાથે
પાઠ	લીટી	પાઠ	લીટી
૬૧	૪૦	૫૬	૧૮
૧૭	૩૨		કુલ ૬૦
- (૧૫) ઘ અવાકમ્બ ૬ હું. મધુ બાકમ્બ પૂરે તથા અવકમ્બ પેદેરે
(૧૫) જ બીએ અવકમ્બે કામગ વાંચના. અસલ અક્ષર ૫૧૦૬
હું આપરી
- ૧૦૦ ૭૫ ત્રીએ વિષય-હું વાચન.
(૨૦) ક હું તોળવનન સુદ ૫૪ ૬થી ૬૬ સુધી પેદેરો સહ
કથક પૂરી
(૨૦) જ અનલમ તથા અન્દાર્ય

(૨૦) ગ કવિતા મહાભુજે સપ્તમ પૃષ્ઠ ૨૬ થી પર સુધી માત્ર
સારી સમજૂતી અન્વય સાથે.

(૨૫) ઘ વ્યાકરણ—સર્વ સંગીત પૂર્વ.

(૧૫) જ હર્દુ કામળ વાંચન. મહાભુજે એકમદીમાંથી કાગળો
વાંચતાં

૧૦૦ ય યોથો વિષય—લેખન.

(૧૫) ક ગુજરાતી ડિક્શનરી પાંચ લીટીનું.

(૨૦) જ હર્દુ ડિક્શનરી પાંચ લીટીનું.

(૧૦) ગ ગુજરાતી કોષી ભુક કારકુની અક્ષરે લખેલી ચોપડી
ખતાવવી.

(૧૦) ઘ હર્દુ કોષી ગુજરાતી ગારીત ભાગ ૬.

(૨૦) જ નિર્મલ તથા રિપોર્ટ.

(૨૫) જ હર્દુ ધ્યારન-મેનામા, રહેનમા, રસીદ, અરજીઓ અને
તમરસુક્ર.

૧૦૦ યા પાંચમો વિષય—ઈતિહાસ ભૂગોળ.

(૫૦) ક કિંમ્બે હિંદ ભાગ ૨. ધોરણ પમા ઉપરાંત પૂરો.

(૩૫) જ ભૂગોળ—યુરોપ તથા પૃથ્વીનું સાધારણ જ્ઞાન.

(૧૫) ગ હિંદુસ્તાનનો નકશો પૂર્ણ રીતે કાઢવો.

ટીપ. હર્દુ સ્કુલોમાં સાનગા ધોરણનો અભ્યાસ ચલાવવો. જ્યાં તે ગુજ
રાતી હોદ્દા મારે તે ધોરણનો જે અભ્યાસ મુકરર કર્યો છે તેને અતુ
સરીને હર્દુ એકામીનર અભ્યાસક્રમ તૈયાર કરી શકે. વિદ્યાધિકારીની
મંજૂરી મેળવવી. તા. ૨૦ માર્ચ ૧૮૯૮ વડોદરા.

J. A. DALAL.

દામોદર.

વિદ્યાધિકારી.

વડલુકમ નં. ૭૭.

હાલમાં એક ટેકાણે એક ઉમેદવારે શાળાના પ્રમાણપત્રમાં તેની વિરૂદ્ધમાં ચર્ચેલા
શેરને પાણીથી કાઢી નાંખેલો જણાયો, તે જગ્યાએ અસહ્ય શું લખાયું હતું તે જાણવાની
જરૂર જણાઈ તેથી જે શાળા મારફતે પ્રમાણપત્ર મળેલું હતું ત્યાંથી લખેલો મેળવવાની
તપાસ કરી તો માત્રમ પદ્મ કે ત્યાં પ્રમાણપત્રનું સ્વચ્છ રહેતું નથી. તો આ વડલુકમથી
જણાવવામાં આવે છે કે દરેક શાળામાં જે જે પ્રમાણપત્ર અપાય તેની નકલ
આવશ્ય રહેવી જોઈએ અને તેને માટે શાળાના મુખ્ય શિક્ષકને જવાબદાર ગણવામાં આવશે.
તારીખ ૩૦ જુલાઈ સને ૧૮૯૮ સુ. વડોદરા.

દામોદર.

J. A. DALAL.

વિદ્યાધિકારી.

५।३३मं नं० १.

વિધાપિતારીને ચોખ્ખા ભાગે તે મ્યુનિસિપલ સરકારી માળખાઓમાંથી પેટ્રોલ અને વમર પેરેલુના ષર્તો કમી કરી ખાનગી સામાજિકમાં આપવાની આશ્ચર્યમાં નિવશ કરવામાં આવેલી સર્વેની ભજ્ય માટે આ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યા છે આ નિયમાને " નોંધાયેલી આગ લાખા રામનાયક નિયમો " એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે, તા. ૮ ડિસેમ્બર ૨૦૧૮ સુધી ૧૮૪૮

J A DALAL

ବିଦ୍ୟାବିହାରୀ

નાંધાયકી બાળમાખાસાગાના નિયમો.

નામ ૧ નીચેના નિયમ પ્રમાણે જે નાણાંએ નોંધવામાં આવશે તેને ' નોંધાયેલી બાળ-
સાબા શાળા ' એવું નામ અપવામાં આવશે.

ધો.નં. ૨ " નેપાથવી બાળશાખાગાના મરકારી ગાનામેા મારે હરેવા પદેવા
ધો.નં. અને ધો.રજુ બદા ॥ પર્મો રહેશે તે ઉપરાંતના ધો.નં. નેમા
શીખવવા દેવામા આવતી નહિ.

મહેસાણા ક આવી સાચાતા ધેડેલાનું જૂના અનુભવી મરકારી સામા પ્રમાણે સિંચણ
આપવાને લોપક દોષ નેરા અગર હા ધોરણ કે તરીકે કયા તારણમા
પમાર થવેમ, અવધા રેન્ડ કે ડ્રેઈંગ પ ચમા કોરણમા પમાર થાકા દોષા નોંધવે

મિત્રશ્રી રાજાજીના મરણના ઘોર પ્રમાણ અનુભવ ગળવેલા પત્ની રાજા
આશર અને મનોહર વચ્ચેના ઉપરામ આજી પ્રમાણે ગદા રીતે એ
તરીકેના પ્રભુ કલિગદાશરે વિનંતીના મિત્રશ્રી આપના મિત્રના પરીશ્રુક અંગે
કોરીઓની જણાવણી પ્રમાણે રીતે મદન આપના આપને

वसन्तः पञ्चांगि सागामिमां शीतलः । वसन्तमन्त्रसाग्नो जगत्तपसाकोऽजयत ॥
 आसन्नं नदीः पञ्चमागना मरुतः । सागामिभुवनं दृष्टेयं तत्तु अर्द्ध-
 वरवसन्तद्वेगो नैवमेतत्तु अर्द्धवसन्तद्वेगो नैवमेतत्तु अर्द्ध-

અનુબંધ ૧ આરી સંઘમાં વિદ્યમાન ૧-૭ વિધાયત્રીની સંખ્યા દેવી નેહરુએ
કૃપાએ ૭ આરી સંઘરૂઢિ આમુખા કૃપાસાધના ન દેવા તેા હેઠકસએ ભેખી નવ વર્ષની
અંદરની વૃદ્ધી કૃપાએ ૫૫૬ અન કલિ સમાઢે

શી-મઝી ૯ મરસાની મળ્યા માટે કુસા વર કરતા નવારે શી સેવી નહીં. તપ્તા ને પ્રમણે
મારી સિત્તજ પજુ આપકુ મિત્રમી સુભાષી કાર્મી જાનુમનીનો અવેજ
અથવા શી, અથવા અન્ની શી આપમે તા ને સેવામઃ કરતા નથી પજુ સરસાની જારા
નિદર કાર્મી પજુ મામળી કરમે તેો મુઠ જાલ કરવામાં આરો અથવા યોગ સિદ્ધા કર-
વામાં આપમે

કેળીભંજ, ૫ રૂળા, બીજ, વાવરી, વાવેર, ખાડી, ખાખરા, નખાતીઆ, ફૂળા, કુડીઆ,
 ઝીંધરા, નાચા, કુહાડી, વારની, વાવરી, આંબી, મેદેર, કાંપાલ, કાકળા,
 પામળી, ખાડ, મેળા, પામળી, ખાવળી, નીંગીડિયા, કહોનરી, આમી, ફાટળ, શીખરિફ,
 કસોર, દેવાલા, સામાનીની કેળનાં એકસાએને મરણપુર નવર ૧૨ સન ૧૮૮૧-૮૨

પ્રમાણે મદદ શિક્ષણ આપવું પડશે; પણ તેમને પુરતક સામાન રચાનિક હેડમાસ્તર અથવા મેહેતાજીની મારફત સરકારી શાળાઓની માફક સરકારથી આપવામાં આવશે. આવા દરેક છોકરા દીઠ ૧૩૦ દિવસની હાજરી હશે તેા દરમહા અર્થાં આના કલદાર લેખે શી સરકારથી મળશે.

ધનામ. ૧૦ એા છોકરે પાંચ રૂપિઆ પ્રમાણે સેંકડે ૨૦ છોકરાંને સરદારથી ધનામ આપવામાં આવશે.

મકાન. ૧૧ મકાન રચવું, હવે અજવાળાવાળું ને સંખ્યાના પ્રમાણમાં છૂટવાળું હોવું જોઈએ. મકાન બદલ કાંઈ પણ રકમ સરદાર તરફથી મળશે નહિ.

સામાન. ૧૨ આવી શાળામાં ગિરજાને માટે પૂરતો સામાન રાખવો જોઈએ. ખાસ કરીને નીચે પ્રમાણે સામાન દરેક શાળામાં હોવા જોઈએ.

૧ ઘોડી પાટીલ. ૨ લખોટા પત્ર ૩ રંગ આકારની પેટી. ૪ મૂળાક્ષરના નકશા ૫ ઝાલર ૬ ઘડીઆળ અમર કલાકની ચીટી.

દફતર. ૧૩ છોકરાંની રોજ હાજરી પૂરવા માટે વર્ગવાર હાજરીપત્રક માસવાર રાખવાં જોઈએ અને તે બગડે નહીં અથવા ફાડી નાખય તેવી સંભાળ રાખવી. વર્ષ આખરે તે તમામ માસવાર અનુક્રમ મુજબ બેમાં બાંધવા. એનાં હાપેક્ષા શરૂ તે રચળની સરકારી શાળાના મેહેતાજી તરફથી મળશે.

દીપ.— સરકારી કામકાજનું તર્ક તા. ૧ ઑગસ્ટથી શુક્રાક્ર આખર સુધીનું મળવું.

૧૪ શાળાઓમાં દાખલ થનાર છોકરાંની હકીકત સમજવા માટે વાર્ષિકરજીસ્ટર રાખવું. સરકારી શાળામાં જે નમુના પ્રમણે રહેછે તે પ્રમાણે રાખવું.

૧૫ એક માસનું માસિક પત્રક બીજા માસની પહેલી તારીખે તે રચળની સરકારી શાળાના મેહેતાજી તરફ મોકલવું માસિક પત્રકનાં હાપેલાં શરૂ સરકારી શાળામાંથી મળશે.

ખાતા માટે. ૧૬ શાળા સંબંધી વખતો વખત જે જે હકોકત પત્રક વગેરે ખાતાના હકીકત. આધારી માટે તે મોકલવી જોઈએ.

દેખરેખ. ૧૭ આવી શાળાની રીતસર ગરીબ નર્વમાં નિદાન એક વાર લેવામાં આવશે. સ્થાનિક સરકારી શાળાના હેડમાસ્તર અગર મેહેતાજી મદિનામાં નિદાન એક વાર આ શાળાની એટ લેશે; અને શિક્ષણ વગેરે જાણનામાં જરૂર પૂરતી લેખી સૂચના આપશે અગર જણાવવા તેવી હકીકત બદલ મોખ અધિકારી તરફ લખશે.

તેહેવાર. ૧૮ આવી શાળામાં ગામડી રિવાજ પ્રમાણે વાર તેહેવાર પાળી શકાશે સરકારી } ૧૯ આવી શાળામાં નીચે પ્રમાણે પરીક્ષાના પરિણામ ઉપરથી સરકાર તરફથી મદદ. } મદદ આપવામાં આવશે.

કેં ધોરણ બંધાર.—દરેક પંચાયતે એક છોકરાં બદલ આર આના અને ક-પા-બદલ પાંચ આના બાળાશાળ પ્રમાણે.

સપ્તેહસુ ધોરણ.—દરેક પંચાયતે એક છોકરા બદલ એક રૂપીઓ અને ક-પા-બદલ સવા રૂપીઓ બાળાશાળ પ્રમાણે.

રીષ ૧ જેની દાઝરી ૧૫૦ દિવસની પૂરી નહિ હોય તેની પસાર થયા બદલ મોન્ટ મળશે નહિ.

રીષ. ૨ એક વખત અમુક ધોરણમાં પસાર થયેલા વિદ્યાર્થીને તેજ ધોરણમાં ફરી પરીક્ષા આપવા બેસાડવો નહિ.

ગ વર્ષની સરેરાશ દાઝરી ઉપર છોકરા હીઠ ૩ ના બાબાસાઈ આપવામાં આવશે.

છ ઉપરની રકમ ઉપગત આવી શાળાવાળા મદદમાં સાતથી નવ વર્ષની વયના બધા છોકરા પૈકી નિદાન મેંકેડે ૯૦ ટકા અબ્યાસ કરેછે એવી પરીક્ષક અધિકારીની ખાતરી કરી આપેલા આવી શાળાના મેટેવાજીને રૂ. ૧૦) થી રૂ. ૨૦) બાબાસાઈ સુધી છતાંમ આપવામાં આવશે

પસાર થ. } ૨૦ આવી શાળામાંથી પહેલા ધોરણમાં પસાર થતા છોકરાને રથળી સર-
વેમાં છોકરાં } ઠારી શાળામાંજ બીજા ધોરણમાં દાખલ કરાવવા જોઈએ
આવાં છોકરા કેઈ બીજી શાળામાં દાખલ થયા હોવામાં આવશે નહિ
અરજી. ૨૧ સાથેના પરિશિષ્ટ જ ના નમુના પ્રમાણે આવી શાળા ઉવાડવાની કમચા રાખ-
નાર ઉમેદવારે અરજી વિદ્યાધિકારીને કરવી

૨૨ આવી શાળા માટે અગત્ય કરનાર પોતાની શાળા બધું સજાવવા બાબત તથા
સગર પરવાનગીએ જાંબ ન કરવા બાબત કરારે પરિશિષ્ટ જ ના નમુના પ્રમાણે કરી આપવે
પડશે, તેમાં ફરિયાદ પ્રમાણે આ રાજ્યને લાગત બમીન રૂ. ૧૦૦) નો આપવો પડશે.

૨૩ જે રથળે આવી શાળા શાળામાં ઉવાડવાની માગણી થશે તે જગ્યાની સરકારી
શાળાની હાલતી અને શાખાશાળા ઉવાડવા પછીની રિયલિટી ઉપર તથા એવીજ બીજી
જાગ્યાં ઉપર લક્ષ આપ્યા પછી થોડા જગ્યાએ તો પરવાનગી આપવામાં આવશે, કેલ
પણ રથળે આવી શાખાશાળા ઉવાડવીજ જોઈએ એવી દરકાર સાંભળવામાં આવશે નહિ
આવાના પ્રખ્ય અધિકારી તરફથી કેઈ પણ જાગત ઉપર લેવડ દુકમ થશે તેના ઉપર
વિવાદ (અપીલ) રહેશે નહિ

૨૪ આમ કરેજુસર આ નિયમેમાં અપવાદ વિદ્યાધિકારી કરી શકશે.

અ વડોદરા તા ૮ માટે અમરજી સને ૧૯૪૮

J A DALAL

વિદ્યાધિકારી

અરજીનો નમૂનો પરિશિષ્ટ જ.

મેટરિયલ આ. બા વિદ્યાધિકારી સાહેબની દાખરે

વડોદરા.

સજામ માથે વિનવે કરવાની કે મદદ લેનારી ખાતરી બાળ શાખા શાળા સંબંધી

પ્રસિદ્ધ યજ્ઞેલા તા ૮-૮-૫૮ ના નિયમોથી વોકેડ યજ્ઞ મેળે તાલુકે પ્રાંત ના ગામે ગુજરાતી બાળશાખાશાળા ઉદ્ઘાટના આ અરથ સાદર કરવામાં આવે છે. તે સંબંધી હકીકત નીચે પ્રમાણે છે:—

નંબર.	બાબત.	ખુલાસો.
૧	ખાનગી બાળશાખાશાળા કરવાનું ગામ, તાલુકો ને પ્રાંત.	
૨	ગામની કુલ વસ્તી.	
૩	કમીનગની શાળા કરવાની તે.	
૪	મેહેતાજી કે માલીકનું નામ બાપના નામ તથા અટક સાથે.	
૫	મેહેતાજી કે માલીકના પતનનું ગામ, તાલુકો અને પ્રાંત.	
૬	મેહેતાજી કે માલીકની જાત તથા ઉમર	
૭	મેહેતાજી કે માલીકનો અભ્યાસ કયા ધોરણે આગર સુધી ? તે તેના પાસ છે કે કેમ ?	
૮	મેહેતાજી કે માલીકે કોઈ પણ પરીક્ષા પમાર કરી હોય ને તેનું પ્રમાણ પત્ર હોય નો તે અસલ મોકલવું (તેની નકલ કરી લેઈ પરત મોકલવામાં આવશે.	
૯	શાળા બેસવા મકાનની કેવી સેઈ છે ને ખુમામા વાર લખવું.	
૧૦	મેહેતાજી કે માલીક દાત્ર ગો ધર્મો કરે છે ને તેનું વાર્ષિક કે મામિક ઉત્પન્ન આશરે કેટલું છે ?	
૧૧	નિયમના નિયુતેલી તમામ સમતો કયુલ છે કે કેમ ?	

ઉપર પ્રમાણે મારી હકીકત છે તે વિદિત થતાં ખાનગી બાળશાખાશાળા ઉદ્ઘાટના મેહેરાબાનીથી પરવાનગી મળે નિયમ ગુજરાત સ્થાપના કામના ઉપર કરાર લખી આપીશ તથા લાયક જમીન આપીશ. કરાર તથા લાયક જમીન આપ્યા બાદ શાળા સ્થાપન કરીશ. તા. માહે સને.

સહી
પરિશિષ્ટ સ

શ્રીમંત સરકાર ગાયકવાડ સેનાખાસબેલ સમશેર બક્ષાદર વિધવાન નિાધિકારી સાહેબ.

હું _____ જાતે _____ રહેનાર
હાલ રહેવામી મેળે _____ તાલુકે _____ પ્રાંત _____
ના ગામનો તે આ કરાર લખી આપુ છું કે—મેળે _____ તાલુકે _____
પ્રાંત _____ ના ગામમાં સરકાર પરવાનગીથી મેં ખાનગી ગુજરાતી બાળશા-
ખાશાળા તા. _____ થી સ્થાપન કરેલી છે. આ શાળામાં ઉદ્ઘાટના બદલ પ્ર-
સિદ્ધ યજ્ઞેલા નિયમોને અનુસરી તમામ કામ બજાવર કરીશ અને આ શાળા જનમુની દા-
યમ રાખીશ. સરકારની મંજૂરી સિવાય બંધ કરીશ નહીં. શાળાનાના અધિકારીઓના

या

मवन् १९२४

प्रथम भाग

वैष्णव

गुप्त १०

अथ १२ भा

प्रसिद्धता

छायावात नन्दिनाम अष्ट

पत्र २१

श्री गुरुदेव नमो भगवते

४ अ ११ ८

અનુક્રમણિકા

વિષય	પૃષ્ઠ
૧. નિયમિત થતા વિષે	૧૬૭
૨. પરીક્ષા અને પરીક્ષક	૧૬૮
૩. વાંચન પુસ્તકોની નોંધ	૧૬૯
૪. કાવ્યદોષ	૨૦૨
૫. એક નાના છોકરોની હીમત	૨૦૩
૬. સત્યવક્તા મોતી	૨૦૪
૭. સંપ્રદરશાળીની આવશ્યકતા વિષે	૨૧૨
૮. અચાપત્રોના ખુમારો	૭
૯. ગાંધીવાડ સરકારનું કેળવણી ખાતું (સરકારી)	

આશ્ચર્યાળીના મેહતાજીનાં મુચનાં.

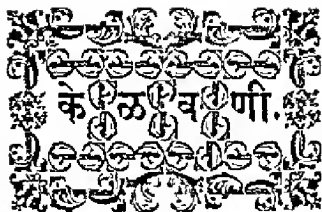
કેળવણીના પાછલા અંકો સિલક નથી. મળખ આજી સાલનો પાછલો અંકો મંગાવવા કોઈએ તરફી લેવી નહિ. હવે પછી જેમનું લવાનમ આવશે તે સં. ૧૯૫૫ ની સાલ માટે જમા રાખવામાં આવશે. જેમનું આવતી સાલનું લવાનમ આસો. શુક્ર. ૧૫ મુધીમાં આવશે તેમનેજ કેળવણી મળી રોકશે. ઉપલી મુદતમાં લવાનમ નહિ પડે. આડનાર જૂના આડક હશે તથાપિ કાંતિકથી તેમના તરફ આપાનિયુ. બ્રાક. લાતુ બંધ થશે. કેમકે કેલવણીમાં અંકો આડક પૂરતાન છપાવવામાં આવે છે. એનેજ.

થોડા મેસોમાં સજો લાભ.

ધી ગુજરાત શિક્ષક-ચોન્ય સારસિક મંડળી લીમીટેડ.

આ જાહેરીની વીમાં કંપની વડેદરમાં સારા પ્રતિષ્ઠિત કાયદેકરોની દેખરેખ હેઠળ ઉભી થયેલી છે. ઉમ્મર અને વર્ગના પ્રમાણમાં જોઈમાં જોઈ ૨. ૦-૪-૦ અને વધારેમાં વધારે ૨. ૨-૦-૦ માસિક ફી રાખવામાં આવી છે. વીશ વર્ષે દવાતિમાં પંચ નાણાં મળી રોકે છે. વારેલી રકમથી જોઈમાં જોઈ જમણી રકમ તો મળે છે. પ્રારંભિક અને આરંભના ફોર્મ ત્રીયે સહી કરનારને અરજી આપનાની રીક્ટ. મોકલવાથી મળશે. સમગ્ર જાહેરાતો છીએ. સાક કમીચન આપવામાં આવે છે.

અથ, સી. ની કંપની
પરીયાળીયોન-વેડેકવા.

दोषकवृत्त.

अर्थ मळे वळीं धर्म सद्याये, ज्ञान मळे सनमान वमाये;
मीनि वषे पसरे जश सारां, ए शिशुशिक्षण धर्म अमारो.

पुस्तक १० भु. आश्विन. संवत् १८५४. अ ४ ११ मे.

नियमित थवा विषे.

शाईजिज्ञासित.

बाये वातुप्रथ'ड, मेव वरसे, इलाय विधूत आ,
छासु वाढण घोर, कीर्तु न दिसे, दीना अपरमे यथा;
तेवे वेश इगे न शूर सविता तारा तथा अ'द्रमा,
जेने श'वु हसे सदा नियमयी ते केनि राणे तमा ? १
दुःभी थाय कदाचि आभि हुनिया पीडाय दुःकायमा,
जमे जेरयि जे छाय जममां हुडा पुरा हावमां,
जेका कांठ छपदये निरभिने अ'भूधि ना आणसे,
कर्तो ज्योत कर्वा करे नियमयी, ना नीमयी ते जसे. २
शीयाणे पडि जाय के तरत त्या पुढे वसते थडे,
आवे ने पछि भीम के पछी वणी वपोह आशी अडे;
सावरी तेवि शरदू जनु कम कडी छायवि छोडे नही,
सद्योमां कश'मे जुजो अनियमे दे'कायुं दोडे नही. ३

એવાં એક નહીં અનેક પણ છે દણાંત આ લોકમાં,
 નિત્યે જે નિયમે કરી વસતતા આનંદમાં શોકમાં;
 એવો ત્યાં મુધિ આગ્રહી નવ બને અભ્યાસિ કે ભાનવી,
 ત્યાં સૂધી કશું કામ સિદ્ધ કરવા આશા નહીં માનવી. ૪
 માટે થા નિયમીત વીર સઘળે ઉદ્યોગ અભ્યાસમાં,
 ભૂમીમાં, જળમાં, પ્રવાસપળમાં, ખાહેર કે વાસમાં;
 ખાવામાં, શુભ ખેલમાં, ખલકમાં 'તું' સર્વ ખાતાં વિષે,
 છોડીને નિયમીતતા ફલ કદી ધારેલું ના પામશે. ૫
 ધાર્યું ધૂળ થશે, બધે પત જશે, વિશ્વાસ ઉઠી જશે,
 મિથ્યા ચત્ત જશે, લખાડિ બનશે, ફેરા નકામા થશે;
 મે'ણાં સાંભળશે, જનાદિ હસશે, રસ્તો નહીં સૂઝશે,
 પરતાશે પછી અત, જે નિયમને છોડી મુખે વર્તશે. ૬

પરીક્ષા અને પરીક્ષક.

૧ પરીક્ષકેએ શિક્ષકો સાથે સંબંધિત થી ને છોકરાઓ માથે નરનારાથી તથા વિવેકથી વર્તવું જોઈએ. પરીક્ષા સેતી વખતે તેણે પોતાનો મિત્તજ પૂર્ણ રીતે દખલમાં નું રાખવો જોઈએ, અને છોકરાઓ સમુખ પ્રસંગ વદને પોતાનું કામ કરવું જોઈએ.

૨ પરીક્ષા લેવામાં વિચારપૂર્વક વર્તવું જોઈએ કાંઈ જાતનો ખોટો વિચાર મનમાં ન આવવા દેતાં પ્રમાણિકપણાથી ને ઉદાર દિલથી કામ કરવું જોઈએ.

૩ છોકરાઓ ન સમજે તેવી બાબા પરીક્ષકે વાખતી નહી. જે પ્રશ્નોના જવાબ પૂર્ણ રીતે આપી ન શકાય અથવા જે પ્રશ્નોના જવાબ પોતેજ ન દઈ શકે તેવું પૂછવું ન જોઈએ.

૪ કેળવણી એટલે શું અને તેનાથી શું ફળ થઈ શકે, તથા કેળવણી આપવાનો હેતુ શી છે, તેનો તેણે વિચારપૂર્વક અભ્યાસ કરેલો હોવો જોઈએ.

૫ પરીક્ષકે લાંબા વખત સુધી ફનેદમંદ રીતે નિરાળાનું કામ કરી તે બાબત સંપૂર્ણ માહિતી મેળવવી જોઈએ, કે તેની કસાયતી આંખથી અને અનુભવી વિચારથી, નિશાળનાં સાહિત્ય અને તેના ઉપયોગ કરવાની રીતના શુષ્ક દોષ ઝડ નજર તળે લઈ શકે.

૬ આ દેશમાં ચાલતી શિક્ષણની રીત અને બીજા સુધરેલા દેશની શિક્ષણ આપવાની ઉત્તમ પદ્ધતિઓથી તે સારો વાકેફગાર હોવો જોઈએ, કે તપાસવામાં આવતી શાળાઓમાં એ સંબંધી ખામીઓ જોઈ શકે, અને નિશાળામાં જે જે સુધારાની જરૂર જણાય તે શિક્ષકોને બરાબર સૂચવી શકે.

૧. સાળાઓની પરીક્ષા વખતે અગર બેઠ વખતે નીચે જણાવેલી આમતોપર પરીક્ષકનું ધ્યાન ખેંચાવું જોઈએ તથા તે યદ પકડી કાઢવાને તેનું મન ને આખ ફેગવાવડાં દોષાં જોઈએ છીએ.

૧ છોકરાંની વર્તણૂક, વખતસર આવવું, સંજ્ઞતા, શુદ્ધતા, પ્રમાણિકપણું અને સ્વચ્છતા.

૨ નીતિની કેળવણીના સમયમાં શાળામાં કેટલે દરજે કામ થયેલું જણાય છે ?

૩ શાળાનો અકોબસ કેવો છે

૪ શાળાના માલની ને સામાનની સ્વચ્છતા ને ચોરાવણ કેવા પ્રકારની છે તેમજ છોકરાંને આ સદગુણ પગાવવામાં શિક્ષકોએ કેટલો પ્રયત્ન કર્યો છે ?

૫ કેવળ પુસ્તકો જણાવવાનોજ દેવું સચવાયો છે કે છોકરાના લક્ષણ ઉપર કંઈ અમર કરવાનું થાય છે ?

૧ પોતાના કામમાં બરાબર ધ્યાન આપવાની ટેવ.

૨ મહત્ત્વના કામ સિવાય ચુપડીયો કામ કરવું.

૩ અપ્રમાણિકપણાથી દૂર રહેવાનો ટેવ

૪ બાપ શુદ્ધ બોલવાની ટેવ.

૫ શિક્ષકના દુકમને વચર હાસે તુરત અને બરાબર રીતે તાલે ચલાવી ટેવ.

૬ બીજા માણસોનું માન રાખવાની ટેવ

૭ પોતાના સાથીઓનું કે બીજાઓનું મન ન દુઝાવ એવી વર્તણૂક.

૮ નિર્ધર્મિત અને વખતસર આવવાની ટેવ.

૯ સંજ્ઞતાથી બોલવાની ટેવ.

૧૦ અવસરો અથવા વખતના બોલ ન બોલવા

(અપૂર્ણ)

વાચન પુસ્તકોની નોંધ.

(પાઠકા અટ્ટી ચાલુ.)

પાઠ ૧ હિંદુ-સંસ્કૃતમાં હિંદોએ.

૧. + પ્રવચન—ત્રીમુર્તિ ચિત્ર, મધમાળીનું ચિત્ર. (આ ચિત્રો તેની આકૃતિનું સમજાવવાને માટે નહીં; પણ સદેશ જોવાને માટે. ચિત્ર પામે રાખી આ બંનેનું કામ સમજાવવું.)

+ આ પાઠમાં ૧. પ્રવચન, ૨ નવ સંદેશ. અને તેના પેદામાં જ સમજ માટે તથા જ જોડણી માટે. અને ૩. સવાળા આ પ્રમાણે લખાયેલાં આનું છે, પણ હવેના બીજા પાઠમાં તે પ્રમાણે લખી સાનું નહીં સમજામાં માત્ર તેના બંદુકમાં અંક ૧:૨ અને તેના પેદામાં અ. જ તથા ૮. એ પ્રમાણે લખાયેલાં આવરી. જે પરથી આ પાઠમાં આપેલાં નામે તે તે પેદાએ સમજાવેલાં.

૨. નવા શબ્દો—

અ સમજ માટે—x ઉદ્યોગ, વિધા, અમૂલ્ય, અવ્યાસ, નમનતાઈ(નમતા)
અપવાસી (હપ્તસા) વિલાસ, અવિધ્ય, અપરાધ, નિર્ધન.

ચ જોડણી માટે—દુઃખી.

૩. સવાલો—આ પાઠમાં તીડનો ઘખલો શા માટે લીધો છે ?

તીડ અને માખી ઉપરથી આપણે શી શી શીખામણ લેવી ?

આ વાત તો ઘણા સધરવાની છે તેમાંથી તમે (છોકરા) શુ સાર
મેશો ?—તમારે કંઈ ઘણા સધરવા જવા છે ?

આ પાઠ શું સમજાવવા લખ્યો છે ?

માખીએ તીડને તરછેડી કહાડ્યું તે ખરું કયું કે ખોટું ? ખરું
હોય તો કેમ ને ખોટું હોય તો કેમ ?

આળસુને મદદ કરવી તેમાં અપરાધ શું ?

જે શબ્દની પહેલો “ હર ” અને “ જોર ” આવતા હોય તેવા
શબ્દો ગણાવો.

પખતને નકામો ન કાઢવા માટે તમે શુ કરશો ?

પાઠ ૨ જો-ફરીથી કરો.

૧. જાત મહેનતમાંથી એકાદ બે ચરિત્ર કહેવાં.

૨. જ નામદ, નાહિંમત, નાદાની. આરંભ, પરિણામ, નિષ્ફળ, ઉર્મગ,
પટલ, નિરાશ, ઉલાસ, તોલ (તુલ્ય.)

ચ પરિણામ, હપંગ.

૩ ફરીથી કરો એટલે શુ ?

એનો સારો ઉપયોગ કયો અને ખોટો કયો ? જોખડી બહાનના ઘખલા આપો.

કયા કાગળા એનો ઉપયોગ કરેલો ?

“ જો તે કરના માડવું થટે છે તો તે ખાર પાડવું પણ થટે છે.” એટલે શું ?

હર કાંઈ કામ શરૂ કરતા શું વિચાર કરવો ?

તમે હાલ જે જે કામ કરો છો તેમાંનાં કયાં કયાં કામ ફરી ફરીને કરવા જેવાં

છે અને કયા કયા નથી ?

પાઠ ૩-૪. રેશમ.

૧. કિનખાન, સાટિન, મજ, હીર, રોવર, ચેગ, રેશમના કારખાનાનો તખ્તો,
પતખીડ, સરેસ, કાગેટો, ડૂટ, રવાંડી, રીરકી, ચીતવું સહજ ગાળ મોટેથી
કહેવું.

૨. અ—આશ્ચર્યકારક, લીસાગળ, ઉત્પત્તિ, પાદશાલ, બેગમ, ખ્રિસ્તી, ગોસાઈ,
વંશ, પારદર્શક, પુખ્ત, ઉષ્ણુસી, મુસ્ત, સળંગ, વિચાપત, રવાંડી,
ફીરકી, માતમર, કારખાનાં, પુષ્કળ.

x જે શબ્દો ખોટા અર્થે લખેલા છે તેની જોડણી પણ સમજાવવાની છે.

જા—કિનખાન, સાદિન, સોતર, પૂર્વ, ચચિમ, એશિયા, મુશાપ, ઇંડા, દક્ષિણ,
પુલ્લી, કિંદુરનાન, ક્રાન્સ, ઇંગ્લેન્ડ.

૩. રેશમને માટે તમે આમળ શું દીધી અથા હો ?

એની પ્રથમ ઉપતિ આ મધ ૨ ત્યાંથી મુશાપમા શી રીતે આપ્યું ?

કોડે રેશમ શી રીતે જનાવે છે ? મૂળથી માડીને કહે.

રેશમની કોઠડીનું વર્ણન કરે.

કોઠડી પરથી રેશમને ઉઠાડવાને શી શી મુશિ કાવી જાય છે ?

મિત્ર વગર પણ દાસ શાકડાના ગરમાથી રેશમ જનાવવામા આવે છે તેની દકીકત કહેની.

આપણા રેશમા રેશમ વધારવાને માટે શુ શું કરવું જોઈએ ?

પાઠ ૫-૬ લોંચ.

૧. કંઠજી, નકર અને નરમ પત્થર, કાંઈક જોવામાથી મળી આવેલો ખાર, ધાતુ, કોલી મથેલુ ખાતર, જોવામાથી નીકળેલો કાચલો, પરતીક'પથી થયેલા કાંઈ એક કામનું ચિત્ર, જાળામુખીનું ચિત્ર.

૨. ઘ—મુખ્ય, ભૂગોળવિદ્યા, દ્વીપ, મહાદ્વીપ, અનુકૂળ, વર્ણન, શાલ કંઠજી તથા નકર, ખડક, જોશમેક, કોઠડીસાઈ, ઝરણુ, ધાકો, ખાર, પરતીક'પ, ભમકર, જાળામુખી, મુરગ, ગદા, ટાળો, વિદ્વાન, ઉપજ, કોલી જલુ, પગમેદાર, નાશ.

ઘ—પૂર્વી, સમુદ્ર, કોલો.

૩. જોય શેની શેની જની છે ?

કંઠજી અને નકર પત્થરમા શે શેર ?

નરમ પત્થરની માટી શી રીતે થાય ?

કંઠજી અને નકર પાણીની રેતો શી રીતે થાય ?

કંઠજી અને નકર પાથર કયાથી નીકળે ?—કેવી રીતે ?

ખેડવા લાગક જોય શી રીતે જને ?

જોવામાં કોણવા કયાથી ?

ધૂળ, પથરા, કાંકરા, રેતી, ખાતરવાળી માટી, કોણવા, એ જમું શેમાં શેમાંથી થઈ ?

અનુક્રમ વાર મળ્યાથી આપે.

આ જમું કયાથી આપણને શે લાભ ? એ લાભ કોણે આપે ?

કોઈ પણ ઝીજ મરી મઈ એટલે શું ?

જે અજવ તમે કહેતાં જોતા હતા અને જેને માટે કંઈએ વિચાર નહોતા કરતા તેને માટે વિચાર કરવાથી કેટલું જમું જલ્દિવાત મળ્યું ? આ ઉપરથી તમારે શે વિચાર જાખવે જોઈએ ?

પરતીક'પ અને જાળામુખી પવેતા કહેતા આપણને લાભ આવે છે ?

કુનીઆમાં જે કાંઈ થાય છે તે જમું આપણા મુખ માટેજ થાય છે ?

પાઠ ૭. કોણીઆ

૧. કોણીઆની કેટલીક ભાતમાં ચિત્ર, 'કોણીઆની ભાજ, મોટલીનું પક, કોણી-

આનું પક, બમરીનું દર. ઉપરાંત કરોળીઓ ભાળ કેવી રીતે બાંધે છે, તેનું ચિત્ર કઢાડી બતાવવું.

૨. અ—ભળ, સુધક, મધ્યભાગ, ચોખા, અસ્તર, યુક્તિ, માદા, મચ્છરાદિક, ચ—અકર, ઝાકળ, કાંકણ, બિલકલ.

૩. કરોળીઓ કેટલી રીતે તાંતણા લટકાવે છે ?

શા કારણને માટે તાંતણા લટકાવે છે ?

બુદ્ધા બુદ્ધા કરોળીઓ કેટલે કેટલે ઠેકણે રહે છે ? અને સાં કેવાં કેવાં ધર કરીને

રહે છે ? પાણીમાં ચાલતાં કરોળીઓ સાં કેવી રીતે રહે છે ?

કરોળીઓ તાંતણા કેવી રીતે કાઢે છે ?

પાઠ ૮. પરતાવાનાં કામ કરવા વિષે.

૨. અ—દાસો, વેલા, પછી, પરતાવો, છાંચરે, ડુધના, ચૌટ ચકલે, તોફાની, ફૂલવું, કાંકડો, દેવાળું, ડુલવું, જીવિકાવૃક્ષ, છાલવું, સુંખદાતા, ભેગ, ધાટ, તડવું, બાગવું પુછ, પેખી, ધારણા, ધડો, ખત્તા, ખેદ, રનેહી તાજી બુદ્ધિ, તીખી, (તક્ષિણ), ઉન્મત્ત, શિક્ષા, દિક્ષા, ચ—મૂઝ, મૂછાવો, પીડા.

૩. પહેલી, ચોથી, નવમી અને બારમી કડીના અન્વય કરો.

૪. ક્યાં ક્યાં કામ કરનાર ને પ્રાછળથી પરતાવું પડે છે ?

પરતાવો કયે વખતે થાય છે ?

પરતાવો ન કરવો પડે તેને માટે શું ઉપાય કરવો ?

કાવ્યદોષ.

(પાછલા અઠ્યા ચાલુ.)

૧૪ અવિમુદ્ધ વિષેપાંશ—જ્યારે વિષેપ સમાસ પડે આચ્છાદિત હોય એટલે વિષેપ એજ જીભ કાઢવું વિશેષણ યત્ન હોય, ત્યારે આ દોષ ઉત્પન્ન થાય છે. જેમ, “તીરસરખા કટાક્ષ કામી પુરુષના હૃદયમાં પેસે છે.” આ જગોએ પેસવારૂંપ વિધિ છે, અને તે તીરની પેઠે પેસે છે એમ કહેવાનું તાત્પર્ય છે. “તીર સરખા” એ વિષેપ પદ છે. એ પદ સમાસવાળું યદ્યં જવાથી કટાક્ષનું વિશેષણ થાય છે, અને “પેસે છે” નું વિશેષણ થતું નથી, માટે અહીં વિષેપ સમાસથી આચ્છાદિત થયેલું છે. અને તેથી પેસવાના વિધિનું ઉદ્દેશોપન ન થતાં કટાક્ષની સંગોનતા ગોતરું બોધન થાય છે. એવી રીતે વાક્યનો અમત્કાર જાંઝ પામે છે, માટે એ દોષ છે. “તીરની પેઠે” લખ્યું હોત તો દોષ યાંત નહિ.

૧૫ વિદ્વદ્ભતિફૂલ—અર્થનના વિષયના અર્થથી વિરૂદ્ધ અર્થનું જે બોધક થાય તે વિદ્વદ્ભતિફૂલ સમજવું. જેમ છું “અપરાધીન છું.” એ વાક્યમાં “હું” પરાધીન નથી એમ કહેવાતો ઉદ્દેશ છે; તથાપિ “અપર (જીભ)” ને આધીન એવો વિરૂદ્ધ અર્થ પણ તેમાંથી નીકળે છે. માટે એ “વિદ્વદ્ભતિફૂલ” દોષ છે. “સંદેહ” દોષમાં વિરૂદ્ધતા દેતી નથી માટે આ દોષ સંદેહથી જુદો છે.

૧૬ અન્ય સંગત—જે ૫૬ જેટલ વિશેષજ્ઞ હોવાનું વાતવું છે, તે ૫૬ તેનું વિશેષજ્ઞ ન હતા એવાનું છે એમ પ્રતીતિ થાય ત્યાં અન્યસંગતત્વ જન્યુ. જેન,

“ કાળા કુંભરને જોય નમ્રતા એવ તરિંગ સદ હીસે ”

અર્થ—મમતાના આશુક સર્પ દોષ ભગવા રીસે. ”

અહીં “ કાળા ” એ મેઘનું વિશેષજ્ઞ હોવું છે, તે છતાં કુંભરનું વિશેષજ્ઞ દોષ એવો માસ થાય છે, તે અન્યસંગત નામે દોષ છે. (અપૂર્ણ)

एक नाना छोकरीनी हिमति.

સને ૧૭૮૮ માં જે વખતે દુરડી અને આરદ્રીઆ વચ્ચે લગાઈ આવતી હતી ત્યારે એક દિવસે એનું બનું કે એક દુરડી પુરુષ અને છોકરા એક બાંધનું માફ જરતા હતા, એવામાં આરદ્રીઆન સરકરના કેટલાક માણસો અનાજ તથા આરો હોષરને અને મળે તે મુટી સેવાને નીકળેલા હતા, તેઓ ત્યાં આ રી પહોંચ્યા, અને તેમના ઉપર હુમલો કર્યો એ જોઈને પેલા પુરુષ તો મજરાઈ ગયો, પણ છોકરો, જેની ઉંમર માત્ર બાર વર્ષની હતી, તે તરતજ ગાઝા ઉપર ચડી ગયો અને પોતાના હાથમાં એ પીંખેલા સર્પ તેમની સાથે લઈવા લાગ્યો એ હીમતવાન છોકરો એવી તો મહાદુરથી મદરો કે પેલા માણસોને આગતી થામે આવતાજ હીવા નદિર પણ એમ કરતાં તેની પાસેના શરંગોળા પછ રથો ત્યારે તે મહાદુર છોકરાએ પીંખેલા નાખી રમ્મ તરતજ હાથમાં પોતાનું ફાતરકું લીધું અને તે વડે લડીને પોતાનો જમાવ કરવા લાગ્યો. પણ કમનસીબે તેના ગાઝાને જોડેલા થોડા એઝીંગા ભડકા જેથી તે માફ ઉઠ્યું વળી ગયું, અને તેથી તે મહાદુર છોકરો અને તેની સાથેના પુરુષ અને જણુ હજાઈ ગયા. આ વખતે પેલા છિપાઈએનું શવશથી તેઓએ તે જને જાણીને પકડ્યા, અને પોતાની છાવણીમાં સર્પ મળત. અહીં તપાસ કરતા માસમ પડ્યું કે તે ગામ લગે રજાવાથી તે જનેને ચલુજ વાગ્યું હતું, અને તેમના પગ કચરણ ગયા હતા. આ જખમેની તપાસ કરતી વખતે તેઓને એટલું તો ખારે દર્દ થયું હતું કે, પેલા પુરુષની આંખમાંથી દર્દ દર્દ આંસુ નીકળી પડ્યા હતાં. પણ પેલા હીમતવાન છોકરાએ એટલું જણુ ઉપે રાખ્યું હતું કે પોતાને થએલી છબનું નિકાન સુધી આવ્યમ પડવા દીધું નહિ. એટલું જ નહિ, પણ પોતાની સાથેના પુરુષની આંખમાંથી આંસુ પડતાં જોઈને તેને કહ્યું કે “ આ કુતરાઓની સાથે આ પ્રમાણે નાદિમતપણ મતાવવામાં શું થઈ જાય પોતું કર છે ”

K. C.

सत्ययुक्ता मोती.

(સમ્બાધન.)

प्रवेश १ होता.

આમુન—સાચો અસ્વાદ વિફલભાઈ કોટ રમરા તો આવતાજ નથી !

અવેર—પરીક્ષા આમે છે એટલે એને તો ખરવાનો પણ વખત નહીં મળતો. દેવ.

વિકુલ—એ મહિના મોસાળે ગયો હતો તેથી લેસન થયાં નથી, એટલે વાંચવામાં શેકાઈ છું, પણ કાલે તો જેઠા કાકાએ વ્યાજ કાઢવા બેસાડ્યો હતો.

મોહન—ઈંગ્લેન્ડ બહુયો તો એ વ્યાજ કાઢવાનું રહ્યું હતું !

મોતી—એટલે શું ? બહુયો એટલે ખાવાનું પણ નહીં જોઈતું હોય ! માખાપ આપણા હિત માટે બંધાવે તો તેમના કામમાં મદદ નહીં કરવી ?

ઝવેર—હા, ને તારી માફક ચારના બારા લાવવા. આપણાથી તો એ નં જને.

મોતી—માખાપ આપણને શા માટે બંધાવતાં હશે ?

મોહન—બંધાવવાની તેમની ફરજ છે. મારતર સાહેબે આપણમાં કહ્યું હતું તે બૂલી ગયો ?

મોતી—હા, અને સાથે છોકરાંએ માખાપની આજ્ઞામાં રહી તેમની સેવાઓ કરી કરવી એ પણ નહોતું કહ્યું !

મોહન—મને તો મારા કાકાએ કહ્યું છે કે જે ખરચ થાય તે આપીશ, પણ બંધાવે. બંધાવવાને બાને જે કહીએ તે હાજર હતુર. એક દહાડો બંદાને એવીજ લહેર આવી કે ખૂટ રટોકિંગ પહેરીએ. કાકાને કહ્યું કે મારતર સાહેબ ખૂટ રટોકિંગ વગર નિશાએ પેસવા દેતા નથી. અત્યારે ને અત્યારે લાવી આપો. સનિવારે જંદા કેવા બપકાથી આવ્યા હતા !

ઝવેર—મગામર છે. મોટા ધર્મશું ત્યારે બંધાવે પૈતરાં કરવાનાં છે.

મોહન—પૈતરાં શા માટે કરવાં ? આ ઘોડા (પગ દેખાડે છે) આખાદ જોઈએ ધડી બે ધડી કુશનમાં રોક સાહેબ યજ્ઞ આવ્યા પછી ટાઢા પહેરેની લેહેર લેવા રામ સરેવર નંધએ. યુમાસ્તાને ગરજ હોયતો આવે હોડતો, હોડતો.

મોતી—તમારા જેવા મહોટા લોકને જમ કરો તેમ પાલવે.

ધીરજ—અધ્યા, મારતર સાહેબે એકસરસાઈકમાં પોતપોતાનાં નામ સખવાનાં ક્યાં છે તે બૂલી ગયા ?

ઝવેર—હા લાવો લખીએ.

(એક છોકરો ટેબલ પરથી કાચનું હોદડર લે છે. છોકરા એક પછી એક નામ સખવા માંડે છે. એટલામાં મોતીના હાથમાંથી હોદડર પડી નંધ જાગી જાય છે. મોતી દિલ-ગીર યાવ છે.)

મોહન—એમાં એ એ શું કરે છે ? કાણે બાગ્યું છે ? આપણે ક્યારે બાગ્યું છે ? લાવ મૂકી આવું.

(મોતી ધીરજ સામું જુએ છે.)

ધીરજ—એ તો એમજ. (મોતીને)

વિકુલ—સેટિંગો ખાવાનું જને. હાપ પગ જોડી બેઠા એટલે જમવાન મદદ કરવા આપણે ! એમાં શા મહોટા મોર મારવાના હતા ? ક્યાં મારતર જેવા આવ્યા છે. તને પછે તો ના કહેજે; અમે સાલિ પૂરીશું.

મોહન—અહીં તો ત્રણ ચાર છીએ, પણ આખું ગામ જોડું હતું કે પગીએ કાઢવા-જને માખો. સાહેબ પણ જુલુતા હતા કે કાણે તોફાન ફૂં છે. પણ જુજાની હતરી નહિ,

તે તટોભિનદારને દિશિતી સાથે જાડી દેવો જડ્યો, વળત અગ્ને સૌ ધર્મ રહેશે હમણા તો પોતારા મણો)

सर्व—दा ओभर (मोती चगर)

(જુદા હોકરા નીચે છે)

પ્રવચન રહ્યો

માસ્તર—(વર્ગમાં આવે છે, હાથ ડાબા થયા છે, ને મજામ કરે છે) Well
 sit down, Stand up, right, left, finger, sit down Well ડેવોશન છો-
 -on. (નેશી જ્વઓ, જખણ, કામ, મીઠા, નેશી જ્વઓ. વાડ મોદન, વાચવા માડ) મોદન
 પામે મોપડી નથી. તેમજ જીવ કટલાક પામે નથી મોપડી નહીં જાવવાનું મારણ દરેકને
 માસ્તર પૂછે છે, કાર્ડ કહે છે કે મને જાણ લાગી આપતા નથી, કાર્ડ કહે
 મરીમ છુ, કાર્ડ જુડી મોપડી બનાવે છે ને પૂછે છે કે આ સાનશી રૂંતિ માસ્તર ના કહે
 છે અને કેલમાંથી રાખવાનું કહે છે એક હોકરો જખણમાંથી ખરીદી નવી મોપડી બનાવે
 છે તે ને થયું નામજુર કરી દેવેમાંથી જખણનું કહે છે / પેલાને કમિશન મળે આરો.
 પછી હોકરો પાડ વાચવા માડે છે, માસ્તર માર્ક આપે છે, બધો થમણે ન જરતી મદ
 જનર થાય છે, માર્ક હોકરો જરગટે છે કે માનરે (હોકરો આપવામાં) થય કરી નમેરે
 પાડ થમણ રજા થવી માસ્તર ને પાડ અમળાવે છે કે—(પાડ માયુ બેઝવા બિનેનો છે)

આજનો પાઠ ધર્મોદ્ધરોની છે દરેક માનસે માન્ય થોવવાની રૂપ રાખતી એ
જો સજાન અલ્પ પ્રમાણિક વ્યવહારમાં પ્રવ્રત્ત હોત તો કેટલા બધા વ્યર્થ પ્રવલ્લ જોડો
યાતી બહુ ખોલનારને પોતાનું બહુ, સાચા કપમાં બતાવવા પોતાની અમુલ્ય અલ્પને
વખત વખતે પડે છે સંવર્ધમાં આવનાર પાને જુઠાથી દુઃખ નહીં મારે તેને પણ જુ
હિને તે વખતે લ્યવ કરવે પડે છે ત્રાદિત નરદાને પણ નેટયોજ પાંદોગમન રાખવે
પડે છે સત્યવ્રમમાં લોકો થાડી મેદેનને પણ કષાતા નેનું કારણ આજ છે. છોકરાઓ, તમે
બધા એ પ્રમાણિક હોત, તો તમારો પ્રથમ શોધવા ને હેખરેખ રાખવામાં મારો જે
વખત અલ્પ છે તે ન અલ્પ ને તે વખત તમને બહાવવામાં મેદાન, તે આચાર કરતા તમને
ગમણું સિદ્ધાન્ત આપી રહું. પણ જેમ પુત્રી ત ગરબજિદ તરફ તિય થયાને જવાને રોક
વળતું વચન દેવ છે તેથી વળતું દેવી લખ જવામાં મેદાન પડે છે. નેમ મુધરે પોતાના
સક નિષ્કો એટલે ઉચ્ચ રથની રાખ્યા છે કે તેને પહોંચવાને પ્રવલ માણુમ ઊડી દુહનીમ
મહાનત્વ વર્તનમાં બળે છે. તમે પણ વાલો છા, પણ મામથો છો ગિખામણની માને
મેદો ફરી છે, છતાં મોટે રંગે તમાર વહેવા તપર થાઓ છો, એ રામખનિક છે પણ બહુ
દે બહુજ છે તેનું રૂણ પણ બહુજ છે તેટલા મારેજ સોખ મજૂની જરર છે પણ નહીં
ને એકજ નિયમ થાડા ગિવસ આમદથી પાળશે, તે પછી નેની વિરદ જવાને તમને
લાવય થશે નહીં. (એટલામાં બાનેસા દોડર દુધર નજર પડવાથી) પણ આ દોડર ફણે
માન્ય ?

ਅਧੀਕ—ਅਸੇ ਲਾਜ਼ਮ ਨਹੀ, ਸਾਫ਼ੇ

આભર—દાઢ ટેનક પામે આખું હૃદય

મધ્ય સ્થાને ટીકરો દ્વારે—એક સારંગી

આનેનરૂ—મગ રેંચમે નદી આકુચા મે તમને સર્વન મનર્ધ કરી છે એવ મોદ-
ન, નદી તો નાખોયો એર માંડ મને.

વિકુલ—અમે તો બે કલાકથી વર્ગ જહાર હતા.

માસ્તર—(ગુસ્સે યમને) બસ આખા વર્ગ આને માટે વેલું પડશે. કેમ બોલો છો કે નહીં? સિપાઈ, સોદી હાથ, ઉભા થાવ, ચાલો, માની દો, તમારી મેળે માની દો, નહીં તો ડાબ (બેવડી) શિક્ષા કરીશ.

મોહન—(ખરબડે છે) સી રીતે ?

મોતી—(ધુનતો ધુનતો) સાહેબ—(કંઈ કહેવા જાય છે એટલામાં માસ્તર બોલી ઉઠે છે.)

માસ્તર—બસ, તમે મારું અપમાન કરો છો. આ વખતે તમને છોડનાર નથી. (થોડી વાર ચૂપ યમને બેસી રહે છે) પછી—

મોતી—(દિંમત આવવાથી એકદમ ઉડીને) સાહેબ, મેં બાગ્યું.

માસ્તર—હજી તો તમારી ધ્યાનમાં નહીં આવતું હોય. કેમ મોહન, એણે બાગ્યું?

મોહન—ના સાહેબ.

માસ્તર—ખીજ દાઢ જાણો છો ?

સર્વ છોકરા—મોતી તો ટેવણે અડખોળ નથી, સાહેબ !

માસ્તર—પાઠ રાખ મોતી, મોંઢામોંઢ મારે અપમાન, ચાલો ધરો હાથ (Hold up your hand).

મોતી—સાહેબ, હું સાચું કહું છું.

વિકુલ—(આશ્ચર્ય) તેનીજ એ શિક્ષા.

માસ્તર—(ત્રણ ચાર મોટીઓ મારે છે.) જા, ચાલો જા વર્ગ જહાર. જે છોકરા મારું અપમાન કરશે તેની એવી વસ્ત્રે બોલ્યો નહીં ત્યારે માથે ચઢી. વાગ્યા ! જાઓ, કાલે તમારી વસ્ત્રે. Stand up, left, go one by one (ઉભા થાઓ, ડાબા, એક પછી એક જાઓ.)

છોકરા—(ગવાગ કરતા ને મનમાં હરખાતા હરખાતા જાય છે.)

(અપભ્રંશ.)

સંઘસ્થાનની આવશ્યકતા વિષે.

સંઘસ્થાન એટલે શું.

વાંચન ફરોમાં તથા બીજી મોપડીઓમાં પ્રાણી અને પક્ષીઓનાં નામો આવે છે. તેથી તથા બીજાં રમૂજ અખબરા, રચાનિક નીપજ વગેરે પદાર્થોના જગત્તે કરી શાળામાં રાખવાં, એને સંઘસ્થાન કહે છે. તેમાં ફેરસાક પ્રત્યક્ષ પદાર્થ રાખવામાં આવે છે ફેરસાકનાં ચિત્ર રાખવામાં આવે છે, ફેરસાક નમુના એટલે લાકડા, મારી, પથ્થર કે માણના આકાર કરી રાખવામાં આવે છે.

સંમદસ્થાનની ગોઠવણ.

તેની ગોઠવણ એવી જાતની જોઈએ કે જ્યારે જોઈએ ત્યારે તુરત, તે વસ્તુ ચિત્ર કે નમુનો કાઢી સકાય, અને એટલાકારનુસાર તેના વર્ગ દર્શાવવામાં આવ્યા છે. જે વસ્તુ ધનાઢી હોય તે ગમડી બધ એવી હોય, તેને કાચની કીટીઓમાં બરી મજબૂત બુચ મારવા જોઈએ, કેટલીક વસ્તુઓ કાચડીઓમાં બરી સકાય એવી હોય તો તે તેમાં બરવી જોઈએ અને કેટલીકને છૂટી ચૂસવાની કે દોરડે બાંધી દાગવાની હોય તેને તેમ કરવું જોઈએ. દરેક વસ્તુ ઉપર શી.વસ્તુ છે, તેની ચીટી ચોટવી, તેમજ નબર નાખી નબર વાર ગોઠવવી કે જ્યારે જોઈએ, ત્યારે તરત જડી બંદે તેમ કાર્ડ વસ્તુ લીધી હોય, તે પાછી તેજ જગ્યાએ સૂકી સકાય. એક હોય મા નમુનોમાં ચિત્ર, નકશા વગેરે હોય તો તે જોઈ લઈકારી સજા અને કેટલાક નમુના દાંડી સકાય એવા અને મોટા હોય, તે ખોડીએ તેમજ છતમાં દાંડી નાખવા, પણ એવી રીતે સજાવા કે દરેક જોનારથી જરાયર દેખી સકાય અને છેટેથી જોતાં પણ સેનો આવ્ય મનમાં ઉગ જે નમુના નાના છે અને જે પદાર્થ શીશીઓમાં કે કાચડીઓમાં બંદેલા હોય તે કપાટડી અંદર વ્યવસ્થાપૂર્વક ગોઠવવા કે દરેકના નામ અને નમર દેખી સકાય અને તે પણ વર્ગવા ગોઠવવા એકજ ખાનામાં વધારે પડતું ઓળખાઈ શકાય હોય, તો બાકી આમલી ઓગ કરતા પાછળની ઓળો જાચી જોઈએ, તે એટલી જાચી સજાવી કે શીશીઓમાં હોય તે શુ છે તે જાણી સકાય અને કાચડી ઓળો હોય તો, ચીટીઓ જરાયર જોનાની સાથે વાચી સકાય, તેમજ ખીજા નમુના હોય તે પણ શુ છે, તે તુરત ખાતમાં આવે, જનતા સુધી (નિદામનની પાવરીએ ગોઠવવામાં આવે તે સ્થાન પણ સારી દેખાય અને યોગ્ય જગ્યામાં સમાવેશ વધારે વસ્તુઓનો થાય, તેમજ તેના ઉપરના ભાગમાં પાડીલામાં ખીસીઓ મારીને અમર સાકડીએ બાંધીને બહુ વજનવાળા નહીં એવા નમુના બાંધવા અને તેની ગોઠવણ એવી કરવી કે સુસામિત લાગે અને એટલા જોઈ બાંધવા કે નીચે ની વસ્તુઓની પેઠેને દરેક દેખી સકાય અને કોઈ પણ વસ્તુ કે નમુના જેવાં બીજા પદાર્થોને જનતાની જરૂર પડે નહીં વગરપતિ, ધાન વગેરેના નમુના જાના પૂરા ઉપર દાંડીઓ લાગાં વગેરે ગોઠવે છે તેમ બાંધી રાખી ગોઠવવા કે જે નમુનો સેનો હોય તે લઈ જકાય અને પાછો તે જગ્યાએ મૂકી સકાય એવા નમુનાના પૂર્વે કપાટના કપાડે અંદરના ભાગમાં ચોટી સકાય બધવા બીજે પણ દાંડી મકાય કાપડ, મુખમલ, વગેરે વગરના નમુના એક ચોપડી જેવું કરી દરેક ખાનામાં ગોઠવા કે જેથી પણ નમુના એકજ જુકમાં રહી શકે અને તે સારા રહે તેમજ જગ્યા યોગ્ય રહે તે નમુનાનીચે શુ છે તે તથા અનુક્રમ ન ગર નાખવો, દરેક જગ્યા વાકડું ઓગળવાને તેના કડકા પણ કોઈ પણ આકારના સુસામિત દેખાય તેવા ચોરમ ત્રિકોણ વગેરે આકારિતા અનાવમાંથી ગોઠવવા, પરંતુ એકાદ કડકા ગોઠવવા નહીં જેથી જાતની વસ્તુઓ હોય તે પ્રમાણે તેની યોગ્ય જગ્યા જોઈ રરવેલ અને સંસ્કારમાન દેખાય તેમ ગોઠવવી.

સંમદસ્થાન કેવી જાતનું જોઈએ.

સંમદસ્થાન કેવી જાતનું જોઈએ તે સજાથી વજા મળજેલ પડે જી. કેટલાકનું કહેવું એમ થાય છે, કે પાઠમાં તેમજ બીજી ચોપડીઓમાં આવતા બધા પાઠોને સંમદ કરવેલ કેટલાકનું કહેવું એમ થાય છે, કે જે પદાર્થ કમેલા જોનારમાં આવે છે તેના પદાર્થોના સંમદ કરવાની જરૂર નથી પણ જે પદાર્થ નમરે પડતા નથી તેમાંજ વધારે પદાર્થ એકઠા કરવા.

શું છે, તે જાણવા સિવાય શીખવાનો કેટલોર વખત વ્યર્થ શુભાચ્યા બરાબર છે; માટે સંઘ-
હસ્થાન વગર કાંઈ પણ શાળામાં ચાલી શકે નહિ અને તેથી આપણી શાળાઓમાં
રાખવામાં તે આવ્યું છે અને તે સંબંધી સરકારી અને વટલકેમાં થયા છે, તેમજ પરીક્ષા
વખતે તે બાબત જોવામાં આવે છે.

સંઘહસ્થાનથી શાળાને કેવી અને કેટલી મદદ મળે છે.

કોઈ હકીકત સમજાવતાં અગર પાઠ આપતાં તેમાં આવેલા પદાર્થો અગર પ્રાણી-
ઓ વિશે પ્રત્યક્ષ ચિત્ર કે નમુના દેખાડવા સિવાય સમજાવે તો તેમાં જેટલો વખત જાય તે
ના દશમા ભાગ કરતાં પણ ઓછા વખતમાં પ્રત્યક્ષ પ્રાણી અથવા પદાર્થથી સમજાવી
શકાય-અને તે વળી બરાબર પાકું થશે. પહેલી રીતે સમજાવતાં વખત પુષ્કળ જાય તો
પણ પાકું થશે નહિ, માટે સંઘહસ્થાન એ શિક્ષકને શિક્ષણના કામમાં અતિ ઉપયોગી સાધન
છે. જેમ દાગ વગેરેમાં મીઠું છે તેમજ શિક્ષણમાં સંઘહસ્થાન (પ્રત્યક્ષ વસ્તુ) નો ઉપયોગ
છે. કેટલીક વખત તો તેના વગર છોકરા અને શિક્ષક બન્ને નિરાશ થાય છે. છોકરા સમ-
જતા નથી અને શિક્ષકનું સમજાવતી સમજાવીને માથું પાડી જાય છે, એટલે બન્ને નિરાશ થાય છે, પણ
અને પરિણામે છોકરાને શિક્ષા બીનચૂકે ખમવાનો પ્રસંગ આવે છે. ભૂમિતિ શીખવવામાં
પ્રત્યક્ષ પાટિયા ઉપર કૃતિ કરી જતાં વગર સમજાય પડતી નથી. તેમજ વસ્તુઓ પ્રત્યક્ષ
જોવા વગર પાઠમાં સમજાય પડતી નથી; પણ હકીકત એવી છે, કે ભૂમિતિમાં છોકરાને
સમજાય પડી છે કે નહિ, એટલે આવી કે નહિ, એ જાણવાનું જોઈ સાધન છે તેવું આમાં
પ્રત્યક્ષ જાણવું નથી. એટલે તે સંબંધી જ્યારે ક્રીડા ઉત્તરે ત્યારેજ માલગ પડે છે. માટે સંઘ-
હસ્થાન એ શિક્ષણના કામને ધણુંજ મદદ કરે છે, એટલે બુદ્ધિની કેળવણીનો ધોરી
માર્ગ છે. આવી રીતે ઘણી વસ્તુઓ પ્રત્યક્ષ અવલોકન થવાથી તેના શુદ્ધ વગેરે જાણવા-
માં આવેથી બીજી નવીન બાબતો વિશે પણ વિચાર ચલાવી શકાય છે. કેમકે જેણે ઘણું યત્ન
જોયેલાં અને જોઈએલાં હોય, તે બીજી કોઈ નવીન રચના પણ કરે માટે. સંઘહસ્થાન, એ
શિક્ષકને ઉમંગી બનાવનાર તેમજ છોકરાંઓને રસવાળાં અને તાત્વ મગજવાળાં
કરનાર છે.

સંઘહસ્થાનનો આવશ્યકતા.

ઉપરની એકંદર બાબતોથી ખુદ્દુ છે. કે શાળાઓમાં સંઘહસ્થાનની કેટલી
આવશ્યકતા છે. સંઘહસ્થાન વગરની શાળા તે શાળાજ નથી, એમ કહેવાને કોઈ પણ
જાતનો બાધ આવતો નથી. જો કે. મુખ્યમાં, અને વડોદરામાં જે-
વાં સંઘહસ્થાન છે એટલે જરૂર શાળામાં ઘણું શકે નહીં અને તેટલાની જરૂર
પણ નથી. આપણી શરૂઆતની શાળાઓ કંઠી શકાય; પરંતુ સાત ચોપડીઓમાં જે
જાન છે તેટલું જાન મેળવે, તો ઘણી અમલની બાબતો શીખી બુદ્ધિની કેળવણીનો
ઉદ્દેશ થાય અને જ્ઞાન સંપાદન કરી શકે. પણ એટલી સ્થિતિએ છોકરા પહોંચતા નથી
તેવું ખાસ કારણ સંઘહસ્થાન અને તેના ઉપયોગની ખામી ગણી શકાય. કેટલાક પાઠો
એવા છે કે દરેક ઉપરની ચોપડીમાં તેના સંબંધી વિશેષ વાનો આવે છે પરંતુ પ્રથમથીજ
વસ્તુ પ્રત્યક્ષ વગર જાન ધણું રહે છે, એટલે આગળ અધાર રહે છે અને તેથી જે જ્ઞાન સં-
પાદન થવું એમજો તે થતું નથી; માત્ર છોકરાની સ્મરણશક્તિનોજ ઉપયોગ કરવામાં આવે
છે એટલે ગોખાવી મારવામાં આવે છે. માટે દરેક પાઠ વખતે પ્રત્યક્ષ વસ્તુ કે પ્રાણી વગર

આગળ કમળુ બરતું ન જોઈએ તેના અભાવે નમુના, તેના અભાવે વિત્ર અને તેના અભાવે એને મળતો ખીન પ્રાણી કે વસ્તુનો નમુનો અગર ચિત્ર બનાવી સમજવડું, પણ જ્યારે અમાનુ કોઈ પણ સાધન મેળવી શકાય તેમ નજ દોષ તો પછી વ્યાખ્યાન કરી સમજવડું; પરંતુ ઉપરની દરેક રીતોમાં અનુક્રમે યાન ઓછું મળ વાતું અને મન ઉપર હાથ ઓછી ભેમવાની. એ જ્યુ મરખા યાનરાળા દોષ તો જોઈ વિશેષ જોયું છે, તેજ આગળ પડી આવશે, તે પછી છેકગાની શુદ્ધિ તેના વખર નહ રહે એમાં કોઈ યક્ષ જોયું નથી આગળ કહી ગયા કે સમદરયાન વખરની શાળા તે શાળાજ નથી; માત્ર છેકરાને જુદી રાખવાનું રચન છે, માટે દરેક શાળામાં સમદરયાનની આવશ્યકતા છે.

હાલ શાળાઓમાં થતો સમદરયાનનો ઉપયોગ

દરેક જગ્યા જાણે છે કે હાલ શાળાઓમાં સમદરયાનનો કેવો ઉપયોગ થાય છે કેટલીક શાળાઓમાં એવું બને છે કે જસે, ચારમે કે પાચમે વસ્તુએ એકડી કરી એટલે ક્ષતિ થયા એ તો માત્ર સાચી રાખરી, કોઈ વખત ક્યાંક ઉરાડતું નહીં, કારણ તેમાં કચરો પડે અને વસ્તુ અવગ ધવગ થઈ જાય તો વિનિષ્ઠ વખતે હપકામાં આવવું પડે આવું પણ કેટલીક શાળામાં બનતું દશે, કેટલીક જગ્યાએ એમ બને છે કે સિસકોને જે પદ્ધત પડી મછ દોષ છે તેથી જુદી રીતે માલખુ અને મગડ બરાબર થઈ પડે છે તેઓ એમ સમજે છે કે વળી છેકરાઓને વસ્તુઓ દેખાડી એમાં તે શૂર એ નવરી માથાફૂટ શી ૧ સાદેજ આવશે ને વખતે છેકરાઓને પૂછશે માટે વખતે મરજીમાં આવે તો થાડી એક વસ્તુઓ અથવા જરા તેમાં કાલો દોષ તો બંદી વસ્તુએ તારવી કાઢી છેકરાને બતાવી જાય કે આ દહ, આ માડી, આ રજાથુ, એમ દરી પાછી મછી આવે એ પસંદ પળુ કેટલીક જગ્યાએ યાત્રુ દોનાજ જોઈએ. કોઈ ઉપયોગ કરવા કારણે તો યોગ્ય દવાડા કરશે અને પછી મુશની પદ્ધતિ પાડશે ધણી વખત એવું બને છે કે વસ્તુએ બધી દોતી નથી વખતે દોષ છે અને સમદરયાન રાખનાર પામે માત્ર છે તો તેજ કાઢી આપવાને માટે કહેને, નથી, અથવા બગડી મછ છે. આમ બને એટલે તેનો ઉત્સાદ બાગી જાય વળી પાડ આપવામાં વસ્તુ જોઈતી દોષ તેનો આમલે દવાડે વિચાર કર્યો દોષજ નહી. પછી જ્યારે પાડ આપતાં અપ પડે ત્યારે કહેશે કે દવાળી વસ્તુ જોઈએ પણ તુરત મળી શકે નહીં એટલે ચલાવીશે. એમ કરતા મન ઉપર આગમની હાથ પડી જાય એકંદર જિતાં બરાબર ઉપયોગ યોગ્ય જગ્યાએ થતો દોષો જોઈએ, કારણ એમાં ક્યાંક મલુ પડે છે અને એવી માથાફૂટ કરવાને કેટલોક સિસકોર્ગ રાજી હોતો નથી વળી તેજ વસ્તુનું સાચું યાન સિસકોને પણ દોતું નથી, વગેરે કારણથી જોઈએ તેવો ઉપયોગ થતો નથી

ઉપસંહાર.

આ ઉપરથી જાણવામાં આવ્યું કે શાળામાં સમદરયાનની આવશ્યકતા છે અને તે સારી રીતે વ્યવસ્થાવાતુ જોઈએ. તેમજ બનવા સુધી નથી વસ્તુઓ, નમુના કે ચિત્ર જોઈએ ને તે મુકાલી જગ્યા સોઠવાળી પસંદ કરવી જો ક્યાસવાન સમદરયાન દોષ, તો તે વધારે ઉત્તમ છે આ બધાની સાથે જો તેનો ઉપયોગ ન દોષ, તો પછી તે ક્યા પેલું ઉપયોગનું નથી, માટે દરેક તેનો સારો ઉપયોગ કરવો, એ ઉત્તમ છે. એ સિસકો તથા છેકરાં

બન્ને ને ક્ષાયદાકારક છે માટે દરેક જણ જોઈ વધારે ઉપયોગ થાય, એમ કરશે. દાદા દિવસે દિવસે ધણી જગ્યાએ ઉપયોગ થાય છે તોપણ જેમ વધારે ઉપયોગ થશે તેમ ક્ષાયદાકારક નીવડશે.

કેશવલાલ ઊઠાલાલ.

હેડ માસ્ટર, ઉઝા.

ચર્ચાપત્રોના સુલાસા.

(પાછલાં અંકથી ચાલુ.)

૩

૧. એક વાક્યોનો ખાંચ એકજ જણાય છે, અને તેથી પુનઃશ્કિત્તેય સંભવે છે.
૨. “ બદ્ર વિષે કવિતા ” એ ટેકાણે બદ્રનો અર્થ મકાન છે. કવિતાની પહેલી લીટીમાં બદ્ર શબ્દનો અર્થ કલ્યાણવાચક છે, અને “ બદ્ર દિને ભવંકાર ” ત્યાં બદ્રનો અર્થ મકાન કરવાનો છે.
૩. બદ્રની પાસે ત્રણ દરવાજા છે, તે દરેકથી જુદે જુદે ટેકાણે જઈ શકાય છે; એટલે તે સ્થળોના ગુણ દોષના વર્ણન સાથે શોધક વાક્ય છે.

૪

૧. કેટલાએક માણસો અપદાર્થવાચક શબ્દોને પશું સ્વીજ શબ્દ જોડી વ્યવહારે છે, જે તમારા મિત્રે તેમ લખ્યું હોય તો ‘તે’ ‘મેજ શોખ’ નિમિત્તે આલસપાદિ કોઈ કુચું હોવો જોઈએ તે જો કોઈ પદાર્થને ઉદ્દેશી લખ્યું હોય તો તે અનેક તરેહના વ્યસનોમાંની એકાદ હોવી જોઈએ.
- ૨ તેમને રમત લાગે તેવી રીતે.
- ૩ લખનાર ખુલાસો કરશે.
૪. લક્ષ્માંબાઇનું બીજું નામ પાર્વતીબાઈ હોયું જોઈએ.

૫

વિવેચનવાળાં ચર્ચાપત્રો પ્રસિધ્ધ થયા દરમત છે તેમી ટુંકામાં ખુલાસા લખ્યા છે.

૧. વિશ્વ વ્યવસ્થામાં સંકળાવણાં અજોમા અમુક અગતે “ એક ” એમ કહેવું બાધિત છે, તથાપિ એકાદને રૂપક કહેવાનો જો આગ્રક હોય તો અનેક રીતે વિચારતાં પણ “ વર્ષાઋતુજ એક છે ” એમ કહી શકાય.
૨. કાળ અને નીતિનો જો કે અન્યોન્યાશ્રય સંબંધ છે, તથાપિ “ નીતિને આધીન કાળ છે ” એમ સાધારણ રીતે માની શકાય.
૩. કોઈ પણ ગુણનો એ અતિશય થતાં તેમાં “ કેટલે અંશે ” દોષ વ્યાપે છે પણ પ્રશ્નો ખુલાસો “ અતિ લોભ તો પાપનું મૂળ ” અને “ સંતોષી તે સદા-સુખી ” એ લોકશિક્ષામાં રૂપક છે.
- ૪ (વધારે દૂર ન જતાં) ખરી રીતે કહીએ તો વિશ્વ વ્યવસ્થા-ઋતુ-કાળને આધીન છે.
- ૫ મન માનતો ખુલાસો કોઈ સારા કવિથી થઈ શકશે.
- ૬ બન્ને શબ્દોમાં એક બીજાનો ભાવ છે; પણ અમુકનીજ ગરજ સારવાની પ્રવૃત્તિ કરનારને પરગણુ અને જનસમૂહના લાભને માટે સદા સર્વદા પ્રવૃત્તિમાં રહેનારને પરાપકારી કહી શકાય.
- ૭ મુખ્ય હેતુ બાકાર જ્ઞાન થવાનો છે.

દેશી કૈલવણીલાલું.

વટહુકમ નંબર ૩.

મરાઠી આંધ્ર દરજ્જાની જે સાળાઓમાં પાચમાં અને છઠ્ઠા ધોગ્યનો અભ્યાસ આવતો હોય તેમાં એક વધારે ઉપશિક્ષક રૂ. ૭ મળતો આપના હુજુરમાં દિપ્તિ રજુ કરવામાં આવેલું, તે પ્રમાણે સીમંત સરકાર મદારાત્મ સાહેબ એમની હુજુરની મળુરી મળેલી છે સમજ એવી જે સાળામાં પદાગના ઉપશિક્ષકની જરૂર હોય ત્યાંના મહેનાત્તએ પુગ્ની દક્ષિણ સાથે રિપોર્ટ પોતાના વિભાગના રા. સા. ડાયરી એન્ડ હન્સપેક્ટર તરફ કરવો એટલે તેમના તથા પ્રાપ્તના રા. આ એન્ડ હન્સપેક્ટર સાહેબના અભિપ્રાય ઉપરથી દોગ્ય રીતે કરવામાં આવશે. તા. ૧૦ માટે અગષ્ટ સને ૧૮૯૮ મુ. વડોદરા.

રામોદર.

J A DALAL

વિશાધિકારી

વટહુકમ નં. ૪.

પેશા કિનામખાનામાં કેટલાંક રહી થયેલા છાપેલા કામોનો ઉત્તર ઉપયોગ કરવો તે સમજમાં મહેનાત્તએ તરફથી રીપોર્ટ આવે છે તેથી રા. રા. રા. એક સરખો વડીવટ રહેવા માટે અભ્યાસમાં આવે છે કે—છાપેલા કામો પેટી જે કામો કરી થયાં હોય અથવા ઉપયોગ થવાને અર્થ થયા હોય તેવાં કામો રદ થયેલાં સમજી નીચે પ્રમાણે તેની વ્યવસ્થા કરવી —

- ૧ એક જાગ્યુએ છાપેલા કામો હોય તેનો ઉપયોગ સરકારી કામને માટે પાડીને ખનાવવાના કામ તરફ કરવો.
- ૨ અને જાગ્યુએ છાપેલા કામો હોય તેનો ઉપયોગ સાધજરીની ઓપરીઓને પૂર્ણ કરાવવાના કામ તરફ કરવો.
૩. કલમ ૨ પ્રમાણે પૂર્ણ કરતા કામો વધારે હોય તો તેની નિયમ મુજબ દરમિયાન કરવી.

ઉપર પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરવી તા. ૧૨-૮-૯૮.

રામોદર.

J A DALAL

વિશાધિકારી

વટહુકમ નંબર ૫.

આ તરફથી સરકયુલર નંબર ૫૫ તા. ૧૩-૫-૯૫ નો કન્યાશાળામાં સારી હાજરી રાખવા માટે દરેક શાળામાં ર. ગુ કલદાર સુધી ઇનામ આપવા થયેલો છે. તેની હકીકતનાં પત્રકો પ્રાંતના રા. બા. એન્જ્યુ. ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબો તરફથી અભિપ્રાય સહ આવેલાં છે તે જોતાં તેથી સંખ્યામાં તથા હાજરીની ટકવારીમાં દેખીતો વધારો થયો હોય એમ જણાતું નથી. કેટલેક ઠેકાણે, જેમ કે દેહગામ, ગણદેવી, હંઝા, હમોઇ, વિગેરે ઠેકાણે સંખ્યા તથા હાજરી કમી થયેલી છે. તેમ રા. બા. ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબો પણ શક પડતો અભિપ્રાય જણાવે છે કે સદરહુ સરકયુલરથી આબાદીમાં વધારો થયો છે કે કેમ તે કહી શકાતું નથી. આ બાબતમા દર સાલ થોડો ખર્ચ થાય છે તો પણ ખાસ વધારો ન થતો હોય તો પ્રત્યેક શાળા-મા આવી રકમ ખર્ચ કરવાની જરૂર નથી. સજબ થયેલો સરકયુલર રદ કરી આ વટહુકમ કરવામા આવે છે કે:-

જે જે ઠેકાણે પ્રથમના વટહુકમનો અમલ થયાથી સંખ્યામાં તથા હાજરીની ટકવારીમાં અરેખરો વધારો થશે એમ વિભાગના રા. સા. ડેપુટી એન્જ્યુ. ઇન્સ્પેક્ટરને અથવા પ્રાંતના રા. બા. એન્જ્યુ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબને જણાવ (સંખ્યાવે કરીને નવી ઉપ-ડટી શાળાઓમા) તે તે શાળાઓમા ઇનામ આપવા માટે આ તરફની મંજૂરી લેવા રિવાજ રાખવો. બનતા સુધી પોતાના વિભાગમાં અથવા પ્રાંતમાં એવી જેટલી શાળાઓ હોય તેનું વર્ષમા જન્યુઆરી તથા જુલાઇ આખર સુધીની મુદતનું સામટું બે હપ્તે પત્રક, પાછલી બે સાલોથી સંખ્યા તથા હાજરીની ટકવારીમાં કેટલો કેટલો વધારો થાય છે તે જણાવી મોકલવાનો રિવાજ રાખવો કે જેથી લખાપદીમાં વધારો થાય નહીં.

ઉપર પ્રમાણે જે જે શાળાઓ માટે આ તરફથી મંજૂરી મળે તે તે શાળાઓમાં કથી કથી કન્યાઓને ઇનામ આપવું, તે પ્રાંતના રા. બા. એન્જ્યુ. ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબે હાલ ચાલતા ધોરણ પ્રમાણે નક્કી કરી મંજૂરી આપવી અને તે પ્રમાણે જેમને તેમને ઇનામ અપાયલું છે કે કેમ તથા મંજૂરી મેળવતી વખતે મેહેતાજીએ જણાવેલી હકીકત ખરી છે કે કેમ તે પરીક્ષક અધિકારીએ દફતર તપાસણી વખતે તપાસતા રહેવું. તા. ૨૯ ઓગસ્ટ સન ૧૮૯૮.

J. A. DALAL.

વિદ્યાધિકારી.

વટહુકમ નંબર ૬.

રા. બા. એન્જ્યુ. ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબોએ પોતાના પ્રાંતના ડેપુટીઓ તથા મેહેતાજી-ઓની સમા બંરી શાળાપંચાયતી બાબતોનો જોષ કરવા સંબંધે વટહુકમ નં. ૫૮ તા. ૧ ફી જુન સન ૧૮૯૫ નો કરવામાં આવેલો છે. એ બદલની મંજૂરી ત્રણ વર્ષની હતી તે ૧૮૯૭-૯૮ આખરે પૂરી થવાથી આગળને માટે મંજૂરી મળવા ટીપણ નં. ૧ તા. ૮-૮-૯૮ નું કરવામાં આવેલું. તે લગત નામદાર દિ. બા. દિવાન

સાદેશની કબજા રૂ. નં ૧ તા. ૧૫-૮-૯૮ ના સીલથી અહીંની સરકારને મળ્યું છે. તે અન્નને જાળવવાનું છે — એ કામ સમગ્રી જીલ્લામાં અર્થ થવાથી તે નવલ અધિકારી, એલેક્ઝાન્ડ્રા તથા તાજાના નોકરોની ફરમાની વિગેરે ખાતે આમ જાણની રકમ ફરમા અર્થના તકવામાં છે તેમાં રૂ. (૪૦૦) જાળવવામાં આવેલા છે તેની વેલે મળી નિચે પ્રમાણે કરવામાં આવે છે.

૧૨૪ વડોદરા પ્રાંત ખાતે.

૭૫ નવસારી પ્રાંત ખાતે

૧૨૫ કચી પ્રાંત ખાતે

૭૬ અમરેલી પ્રાંત ખાતે

કુલ રૂ. ૪૦૦)

કચરની વિગતે રૂ. ૪૦૦) ની વેલે મળી ૬૨ વર્ગને માટે કરવામાં આવી છે. સખળ એ સખળે ઉપર જાળવવામાં વરદક્ષમ નંબર ૫૮ તા. ૧-૧-૬૫ માં જાળવવા પ્રમાણે અમલ થીજે કુલ થતાં સુધી જે તે પ્રાંતના રા. જા. એલ્યુ. ઇન્સપેક્ટર સલ્વેજ કરવા રહેથી તા. ૧ સપ્ટેમ્બર સન ૧૮૯૮.

J. A. DALAL.

વિવાધિકારી.

વાલુકામ નં. ૭.

રૂ. જા. નારાયણજીવ ખાતર પડિત કચી પ્રાંતના એલ્યુ. ઇન્સપેક્ટર સાદેશ એમના તરફથી " રાજા કવાળ ખાતે ૧ મે " એ વામનું નાનું પુત્રક કિંમત રૂ. ૦-૨-૦ ને આપ્યું હવેલનું બહાર ૧૫૪ છે. આ ખાતની મળીબરી રાજાએ આ કવાળ થી જાળવ છે. કસરત તથા કચરત થી ખાવવામાં આ પુત્રક સુધારે કચરતથી ૫૪ ૫૪થી એમ જાળવ છે સખળ રાજાએલ્યુ. રૂ. ૫૪૨૦ તથા મહેતાજીએ આથી સખળા આપવામાં આવે છે કે જેમણે તેમણે પોતાની રાજાના કચી/જાળવાથી સદર પુત્રકની એક પ્રત રાજાના ઉપયોગ માટે ખરીદ કરી. પુત્રક તેજ સાદેશ તરફથી મળ્યો તા. ૧ માર્ચ સપ્ટેમ્બર સન ૧૮૯૮ કે વડોદરા.

J. A. DALAL.

વિવાધિકારી.

કચેલર.

સુચના ૮.

વરદક્ષમ નંબર ૧ તા. ૮-૮-૯૮ થી નોંધાયેલી જાળ રાખાણાના નિયમે અદ્ય-વદના ઉપવધી ચોપાનીઆના અંક ૧૧ માં પ્રસિદ્ધ થય છે, તેમાં વધારે તથા સુધારે નીચે પ્રમાણે છે —

૩ આવી રાજા સિદ્ધજી આપનાર પેલે રધાવન કરી રાધી, અમર નિયમોને અનુસરી મિલકત રાખી રાજાના માલિક તરીકે કાલ કમિટી અથવા ખાતગી શુદ્ધરધાવન કરી સહેરો

ટીપ ૧ લી:—જે જગ્યાએ કોઇ કમિટી અથવા ગૃહસ્થ આવી શાળા સ્થાપવા માટે તૈયાર હશે તે જગ્યાએ આ નિયમને લગતી સર્વે ગોઠવણુ અને જવાબદારી તેમના ઉપર રાખી તે કમિટીના સેક્રેટરી અથવા તે ખાનગી ગૃહસ્થ સાથે પત્ર વ્યવહાર રહેશે. મહેતાજી વિગેરે તેના માલિકના ખાનગી નોકર તરીકે ગણવામાં આવશે અને મદદની રકમ વિગેરે આપવામાં આવશે.

ટીપ ૨ જી:—કોઇ કમિટી આવી શાળા સ્થાપન કરવા માંજે તે કમિટીના બંધારણની પૂર્ણ હકીકત અરજ સાથે લખાઈ આવવી જોઈએ.

કલમ ૯ ના હેડીંગની બાબતમાં હેડીંગમાં “કોળી બીલ” છે ત્યાં “કોળી બીલ વગેરે” જોઈએ. સદર કલમમાં “સરકયુલર નં. ૧૨ સને ૧૮૮૧-૮૨ પ્રમાણે” એ કાઢી નાખવામાં આવે છે.

કલમ ૧૨ ની લીટી બેમાં “હોવા” ને બદલે “હોવો” વાંચવો.

કલમ ૧૫ માં “એક માસનું” છે ત્યાં “દરેક માસનું” જોઈએ.

કલમ ૧૬ માં “તે મોકલવી જોઈએ” છે ત્યાં તે “મોકલવાં જોઈએ” જોઈએ.

કલમ ૧૯ ની બાબતમાં “સરકારી મદદ” છે ત્યાં “સરકાર મદદ” જોઈએ.

સદર કલમની નિશાની ૪ ની લીટી ચોથીમાં “ધનામ” શબ્દ છે તેની આગળ “ખાસ” શબ્દ ઉમેરવો.

કલમ ૨૧ માં “પસાર થતા છોકરાં” છે ત્યાં “પસાર થયેલાં છોકરાં” જોઈએ.

કલમ ૨૩ ની બાબત “કરાર” શબ્દ હેડીંગમાં વાંચવો.

ઉપર જણાવેલી કલમ ૩ દાખલ કરવાથી કલમના અનુક્રમમાં ત્રણથી ચારેકનો વધારો સમજવો. એટલે એકંદર ૨૫ કલમો સમજાવી.

પરિશિષ્ટ ક માં સુધારો.

અરજના કોઠાના આસન ૨ માં નંબર ૫ માં “ગામા” છે ત્યાં “ગામ” જોઈએ અને નં ૭ માં “મહેતાજી કે માલિકનો” છે તેને બદલે “મહેતાજીનો” જોઈએ. તથા “સુધી” શબ્દની પછી પશ્ચાત્ત્યિન્દ છે તે કાઢી નાખી “તે” ને બદલે “ને” વાંચવો તથા નં. ૮ માં “મહેતાજી કે માલિક” છે તેને બદલે “મહેતાજી” જોઈએ.

ગ્રીન્ડ પેરેઆદમાં “મહેરબાનીથી પરવાનગી મળે” છે તેને બદલે “મેહેરબાનીથી પરવાનગી આપજો. પરવાનગી ગળે” એ પ્રમાણે વાંચવું. “કરાર તથા લાયક જમીન” છે ત્યાં “કરાર તથા જમીન” જોઈએ.

પરિશિષ્ટ જ માં સુધારો.

પેટેલી લીટીમાં “વિદ્યમાન વિદ્યાધિકારી” છે ત્યાં “વિદ્યમાન મેહેરબાન વિદ્યાધિકારી” જોઈએ. નવમી લીટીમાં “ગણાતાના” છે ત્યાં “શાળા ખાતાના” જોઈએ. બારમી લીટીમાં “ગો બાબાશાહ સુધી” છે ત્યાં “સો બાબાશાહ” જોઈએ; તથા જમીનના લેખની ત્રીજી લીટીમાં “ગામનો” એ શબ્દ પછી “સદરજનો” એટલું વધારો સમજવું.

ઉપર પ્રમાણે સુધારો વધારો સમજાવ કરવો. તા. ૭ સપ્ટેમ્બર ૧૮૫૮

J. A. DALAL.

વિદ્યાધિકારી.

દેશી કેળવણી છાતાની શાળાઓમાં છાત્રોની સાથે રાખવા નીચે જણાવેલાં મરાઠી પુસ્તકો મંજૂર કરવામાં આવે છે.

અનુક્રમ નંબર.	પુસ્તકનું નામ.	કર્તા અથવા પ્રકટકર્તા	કિંમત			વિશેષ હકીકત
			રૂ	આ	પૈ	
1	માડન્ટરુઅટે ઇન્ડિયન ચરિત્ર શ્રી શિવભયવતિ મહારાજ દિમન વહાવર કવાયતોને કાવ્યમર, જવાનનંદ માધનભાઈ	રા વિશ્વુ મામુદનાઈકર હ મા મ્યુનિસિપલ શાળા ન ૨ યાળા રા પુણ્યોત્તમ ગોવિંદ નાડ- કરણી સદર રા રામકૃષ્ણ માધનરાવ યોગદર જનાદન માદાદેવ ગુજર	૨	-	૦	ડે રિવિઝન વિસ્ના- ના મેનેજર મુન્વાઈ સદર ડે ન ૨ સેકુલરી માર્કેટ પીટ મુન્વાઈ ડે રામવાસી મુન્વાઈ

દલખાખ

J A DALAL
વિધાધિકારી

દેશી કેળવણી છાતાની શાળાઓમાં છાત્રોની સાથે રાખવા સાથે નીચે જણાવેલાં ગુજરાતી પુસ્તકો મંજૂર કરવામાં આવે છે.

અનુક્રમ નંબર.	પુસ્તકનું નામ	કર્તા અથવા પ્રકટકર્તા	કિંમત			વિશેષ હકીકત
			રૂ	આ	પૈ	
૨૮૫	વિશ્વભેદ	શ્રી આલાદીનસારીકર સાહે મહામદ વેશવળ કાળિયા- વાડ	૦	૧૨	૦	
૨૮૬	મોનીશાલ અથવા વડેડ હોકરો.	શ્રી મદનરાવ લાલુભાઈ મુનસફ મીરમામ ભેડેરા ગુલાઈ	૧	૮	૦	
૨૮૭	મીત્રેષ્ટ પરશ્વત્તન ગ્રાંથ બેઝ	મી. કામઅલી રસીમ ના નજીઆલી નડીયાદ.	૦	૬	૬	ઉરડુ સાળાઓ મા- ટે મંજૂર
૨૮૮	તવતીમે નવસારી.	શ્રી સોશામજી મચેરજી દેસાઈ.	૨	૮	૦	દેસાઈ હોલનવસારી.
૨૮૯	લખનબેદ (૨૧ીંજાગોર્ગ)	મોલનવાર મલિયા કર રત- નજી બેદ.				મળવાનું ડેબીટ. નૂતનવિલાસ વિ- ન્ટ મ પ્રેસ, પોરબંદરા.

तानमां मु. भी. दीनशंकर अरदेशर
तावेवारभां. वडोदरा.

J. A. DALAL.

विश्वविहारी.

देशी केळवणी खातानी शाळाओमां इनाममां आपवाने सारु नेचे
जणावेलां मराठी पुस्तको मंजूर करवामां आवे छे.

अनुक्रम नंबर	पुस्तकनुं नाम.	कर्ता अथवा प्रकट कर्ता	किंमत.			विशेष हकीकत.
			र.	आ	पै.	
२२७	वीरमती.	रा. दामोदर सायलेराम अ- ने कंपनी वडोदरा.	१	०	०	
२२८	ऋण नियंत्र.	खळे आणि कंपनी वडोदरा.	०	५	०	
२२९	शूरवीर रामराव धोरपड नाटक.	रा. विष्णु घोंडदेव करवे. वडोदरा. मराठी शा. न. ४ आसिस्ट.	०	८	०	
२३०	वर्धशास्त्र.	रा. दामोदर सायलेराम अनि कंपनी. वडोदरा	१	८	०	
२३१	पुष्प गुच्छ.	रा. मोरो गणेश छोंडे. ठे. नागाम. ता अलीबाग. जी- ला कोलवा. मराठी शिक्षक	१०	१	६	
२३२	एतिहासिक सर्गीत.	सदर.	०	१	६	
२३३	गरीब आणि उद्योग.	सदर.	०	५	६	
२३४	पुष्पमाला.	सदर.	०	१	६	
२३५	उपदेशमाला.	सदर.	०	१	६	
२३६	मालन्टस्टुअर्ट अलफिन्स्ट- नु चरित्र.	रा. विष्णु वागुदेव नाटेकर हे. मा. म्युनिसिपाल शाळा नं. २ याणा.	२	०	०	
२३७	श्री छत्रपति महाराज.	रा. पुरुषोत्तम गोविंद नाट- करणी चिनिषज्ञान विस्तारना मिनेजर. मुंबई.	१	०	०	
२३८	हिमत वहादर.	सदर.	२	०	०	
२३९	फवाइतीचे प्रायमर.	रा. रामकृष्ण भाषवराव चोणकर. न. ९ चेबुलवाडी मार्बिट पोस्ट मुंबई.	०	१	०	
०	विकटोरिया राणी गीत.	गोविंद पांडुरंग टीलक.	०	४	०	स्कूलमास्तर कन्या- शाळा हातवणगेल. पेडा आळो. इलाके बोम्बे- पुर.
२४१	मराठ्यांचा महुंमकी भा २	रा. जनादेन वागुदेव गुजर मुक्सेलर. रामवाडी मुंबई.	०	१	०	

૨૪૨	જગન્નમનં જાણનામદ ધો નિં વાવુ	સદર...	૦	૨	(૧૩)
૨૪૩	મગદનાની મનુષ્યની ના ૧.	સદર	૦	૨	
૨૪૪	જવલમનં મરોટ ગડી	સદર	૦	૫	
૨૪૫	મગદનાની મુવેદાર મલ્હો રામ દોઝદર.	સદર	૦	૨	

J. A. DALAL

વિદ્યાવિહારી.

દેશી કેશવણી ખાતાની શાખાઓમાં ઈનામમાં આપવાને સારૂ નીચે
:૦: ગુણેલાં ગુજરાતી પુસ્તકો મંજૂર કરવામાં આવે છે.

અનુક્રમ નંબર	પુસ્તકનું નામ	કયા અથવા પ્રકાર ક્રમાંક	કિંમત		વિશેષ ટીકણ
			૧	આપ.	
૩૩૬	પરમજ્યોતી આવડત અ. થપા ૩૨૩૨૨.	ડા રતનભદ્ર મણીભદ્ર સોવીસ સરભન અમરેલી	૧	૦	
૩૩૭	વિધાયીનો સચે મિત્ર પ્રથમ માસનો સમાગમ	ડા હાલાલજી વજીરાલઆ સિ. માસ્તર વડોદરા હા. ૨૩	૦	૫	
૩૩૮	નીતિ શાસ્ત્રનું મૂળતત્વ આગ ૨.	ડા બા ગોવિંદભાઈ હા. ચીભાઈ દેસાઈ વડોદરા.	૦	૧	
૩૩૯	ગાદય કથારસ આ ૨.	ડા દરજીવન ગોકુળદાસ વીઠ્ઠલવાડી મુખર્ષી	૦	૧૨	
૩૪૦	સરવીર શિવાજી ચરિત્ર	ડા. મનલાલ જોષીભાઈ મ કારકુન વિદ્યાવિહારી કચેરી	૦	૧	
૩૪૧	લક્ષ્મણ ચિરંજીવિ વિલાપ.	ડા. કાલીચંદ્ર મુગલ કંર ટે લાડનાડો વડોદરા	૦	૧	
૩૪૨	વિશ્વમેદ.	મા અલાદીન ચરીફ સા. સે મદમદ વેરાવળ કાકી- માલાડ	૦	૧૨	
૩૪૩	મેળીલાલ અથવા ન ડેશ હોકરો	ડા મડનલાલ લગુભાઈ મુનસર ડે. ગીરગામ બેક રોડ મુખર્ષી	૧	૦	
૩૪૪	સોવેક્ટ પરશીવન ગ્રાન્થ મેઝ	મી કરમભાઈ રસીમ ના. નજીઆબી નડિયાદ.	૦	૬	૩૨૬ શાખામાં
૩૪૫	સુ ચલુ કલા	માઈ મોવસેલાલ. પે. રખાજી નવરોમજી કાકડર	૨	૦	ડે કોલ કીનરેડ નુ મોદીને સુ ખાઈ. (કન્યાશાળામાં)
૩૪૬	સારંગ પિક્ચર વિનિર્માણ	ડા. અંબમદ રવિશંકર જોશી સ. રીચર નવ. સારી સુ સગા	૦	૧	

धो.

मंसूर १९१७.

हिन्दी पाठिन.

केळवणी

पुस्तक १० रु.

भंड ११ मो.

प्रतिष्ठिता

छात्रावाता नरमेराम लक्ष्मी.

वडाहवा-

११ वी. धुपमहालक्ष्मी मा. ला. व.

६ स. १८८८

માત તાત ને ગુરૂતણા કહ્યા વિધે રહે,
 તેમનાં કઠોર વેણુ તોય તે સદા સહે;
 લોકલાજ લોપવાનિ વૃત્તિ પાછિ વાળજે,
 એટલું કરી પછી તું ચાહ્ય તેમ ચાલજે. ૩
 દીન દુઃખમાં પડેલ દેખિ ધારજે દયા,
 તે થયા કૃતાર્થ દામ જે પરાર્થમાં ગયા;
 માર્ગ આ પરોપકારનો પ્રસન્ન આલજે,
 એટલું કરી પછી તું ચાહ્ય તેમ ચાલજે. ૪
 કોઈ થાય કોઈ તોય તું સદૈવ શાન્ત થા,
 દુષ્ટ દુઃખદાયિ દેખિ દીલમાંહિ દાન્ત થા;
 આદરે અનાડ તોય માફ સાફ ચાલજે,
 એટલું કરી પછી તું ચાહ્ય તેમ ચાલજે. ૫
 સૌનિ સાથ આપેનો સ્વર્ધર્મ દીલ ધારજે,
 મોટું પેટ રાખિને મનોવિકાર મારજે;
 સભ્યતા ધરી અસભ્યતાદિ દોષ ટાળજે,
 એટલું કરી પછી તું ચાહ્ય તેમ ચાલજે. ૬
 શાસ્ત્રમાં કહેલું વેણુ સાચું સદ્ય માનજે,
 સાંચિ રાખ તેયકી તું હોય સત્ય જ્ઞાન જે;
 ઇશમાંહિ પ્રીતિ ધારિ આણુ તેનિ પાળજે,
 એટલું કરી પછી તું ચાહ્ય તેમ ચાલજે. ૭

શાહ્યાની હાજરી.

નિયામના બધા કામનો આધાર હાજરી ઉપરજ છે કેટલાક શિક્ષકોને બોલતા
 સાંભળીએ છીએ કે અમે ધણે પ્રયત્ન કરીએ છીએ, છતાં છોકરાની હાજરી મારી રહેતી
 નથી; તેમાં વિશેષ કરીને ધોરભૂજદારમાં તો જટિલ માયાપટ કરવી પડે છે. તેમ થવામાં
 કરીને તેમનીજ કસાસ દોષ છે અથવા મહેનત અવગણે રહેતે કરવામાં આવતી દોષ
 જણાય છે. તેથી જ પ્રમાણે હાજરી નહિ થવાનાં શાં કારણો છે અને કેવી રીતે
 તે કારણોનું ભૂજ ઝોલું થઈ ધીમે ધીમે હાજરીમાં ચોક્કસ વધારો અને સુધારો થઈ શકે
 એવી એવી બાબતોનો વિચાર કરી તે ઉપરથી પરિશ્રમતા કેટલાક નિયમોનું નિર્ધારણ
 અમલ કર્યું છે. જે સારા અને હિમાદી શિક્ષકોના હિમાદ અને યુક્તિમાં પ્રુપ્ત્ય નોંધ આવી
 કેળવણીના વધારાને તથા સંગોનપણને માટે લેવાતા ઉપાયોમાં એક બાબતનો વધારો
 કરશે, એમ અમને લાગે છે.

દાઝરી વધારવાની યુક્તિઓના જ્ઞાનને અભાવે અથવા દાઝરી કેમ વધારવી, નેનો વિચાર કરવાના આગળથી ધણી માણસો નિરાસાદ ધરેલા બોલા જનજીવામાં આવ્યા છે. અને ધણી માણસોનું સારું શિક્ષણ અને પુષ્કળ મહેનત વર્ષ અપેક્ષા બોલા છે. આવા આવા અનિષ્ટ પરિણામો દર ધવામાં જો આ વિચારથી કંઈ પણ મદદ થાય, તો આ વિષયમાં નિવૃત્ત બેઠાવામાં ધરેલા પ્રવાસ અને મજબૂત સારી થવા મળ્યા. હુ તે એથી વ્યક્તિ વ્યક્તિના કાલકાલ ઉપરાંત સમયે શિક્ષક-મંડળ અને આખા જનસમૂહને કાલકાલ છે, એમ ખાતરી-પૂર્વક માનું છું; તેથીજ દુષ્ટતા અને દલકામી દલકા ઉપશિક્ષકથી માડી સર્વને સમજાવે તેવા માર્ગસૂચક નિવૃત્ત જણાવુ છું. પણ તે મહેલા સારી દાઝરી વિના શા સારા પરિણામ થાય છે તેમાના કામક જોઈ જઈએ તો તે જોવાજ સારી દાઝરી-થી શુ શું લાભ છે તે પણ જણાવા વિના નહિ રહે

સારી દાઝરી વિના નિશાળ ધામ ખીમે પાચમાલ થઈ જાય છે અને કાઈ કામ વાર છેક ભાગી પડે છે-નેના સર્વ શિક્ષકાના મહેનતનો ધણી ભાગ અજાણ જાય છે શિક્ષણાભિમા મહેનત કરવાનો ઉત્સાહ રહેતો નથી તેથી કંઈજ-નિવૃત્ત થવાનું છે, અને લોકો કે ઉપરિઓનો તેમ વિદ્યાર્થીઓને પણ શિક્ષકો ઉપર ભાવ રહેતો નથી, નુકસાન વેડું પડે છે. હવે આવા પડે છે અને મન જાંમ થઈ જઈ હમેસા ઉદાશી કે અપ્રસન્નતા રહે છે. શાખનવાને માટે ધેરથી ધણી વિચાર કરી સારી તૈયારીથી ઉત્સાહ અને જોડ-એર આવે-સો શિક્ષક જ્યારે વર્ગમાંથી ધણી જોડગને એકાદજ જુએ છે ત્યારે તુરં તેનું મજબૂત નામ થઈ જાય છે; તેથી શિક્ષકનો ઉત્સાહ મદ પડે જઈ તને ટેકાઈ રિજનીરીને કદાજો આપી સુલ કે પુરસે ૫૨ પડે છે. આમ ધવાથી શિક્ષકાને, વિદ્યાર્થીઓને, માખને અને આખા ખાતાને એમ ચો-તરફ નુકસાન થાય છે સમજી માણસોએ એવા નુકસાનને કહી તાનુ-શનુ માનવું જોઈતું નથી અને શિક્ષકોએ તો એમજ માનવું જોઈએ છે કે અમારા એ-આર કે દમ જાણી સેટર નિષ્કાળજીથી કાઢી બધી જગ્યાએ અને કેતુ કેતુ નુકસાન થઈ જાય છે તથા તેની માડી અસર એવી રાગની પેઠે કેવી બધે ફેલાય છે એ નિષ્કાળજીથી તેમને પોતાને કે જીવ કોઈને કંઈ પણ કાલકાલ થતો નથી. અને ઉલટા બાધિકારી, માખ-લોક પહેરના અભાવ-પાન થવાનું છે વળી જરા વધારે વિચાર કરે તો કંઈને પણ મહેનત જણાઈ આવે એવું છે કે, એવી નિષ્કાળજી અને એવું આગસ અથવા મનમેલપણ જે પ્રકારની મનની ખુશાલી માટે રાખવામાં આવે છે, તે પ્રકારની મજબૂત મનને મળવાનો માર્ગજ એથી તો જાંમ થઈ જાય છે અને ઉલટા નિરાસાદી, દમ વચરવા, ઉદાસ, અપ્ર-સન્ન અને હમેસાને માટે નિર્માસ થઈ જવાનું છે તથા વિચાર અને ખતરી કામ કરનાર જોડું તેજ અને મજ રહી રાગનું નથી; માટે દાઝરી સારી રાખવાનું લક્ષ અને તેની યુ-ક્તિ બોલી કાઢવાના વિચાર એ મારા શિક્ષકોનું જીવન-અને તેમને માન તથા પ્રતિષ્ઠા અપાવનાર તથા કામ દીપાવનાર સાધન છે.

સંખ્યાની ખાખમાં નિશાળની આખાદી વધારવાના ઉપાયો પૈકનો મારામા સારો હજાર “દાઝરી ઉપરની દેખરેખ” છે એ દાઝરી ઉપર સારી દેખરેખ રહી તે સારી થાય તો કડવાનો સમય થોડોજ રહે છે મારા કોઈ ખાસ કારણે ઉઠે જોઈ એટલે નવા આવનારો ‘વધારો’ તુરં દેખાઈ આવે છે, પણ દેખરેખ સારી ન રહેતી હોય તો ઉત્ક્ર, ઉદાસ, વધારે ઉદાસી સદા થઈ આવેલા વધારો ઊઠી મચતી ‘ખોટ’ જ પૂરી સકો નથી એટલે વધારો ન થતા હજાર ‘ખાખ’ આવી સંખ્યા આજાદ થતી નથી.

બીજા ઉપરના સંસ્કારથીજ સાબ છે. જાહેને સારાં અને પુષ્કળ ફળ થવા સાર તેના મૂળમાં પોપણું થવું જોઈએ. સંભાળના મુદ્દાના માટે દરેક વ્યક્તિએ સુધારવું જોઈએ. મુનિવર્તીઓના સારા પરિણામને માટે પ્રાથમિક-શિક્ષણ સંગીત મળવું જોઈએ. ઉપલાં ધોરણના સારા માટે હલકાં ધોરણમાં સારું કામ થવું જોઈએ, અને નીચલાં ધોરણ અથવા એકલું ધોરણના દારજ બરચક, ખીચોખીચ, વધારેમાં વધારે બની શકે તેટલું બરવું જોઈએ. ઉપરના પેરેયાદમાં કહેલી વધવટની વાત એ ધોરણના દારને વધારેમાં વધારે લાગુ પડે છે.

સારી હાજરી.

એ બાબતમાં નીચેની મુક્તિઓ ઉપયોગી થશે:—

- (૧) ધોરણ બદલના છોકરાઓના રહેવાના મહોલ્લાવાર જ્યાં પાડવા અને તે જ્યાંના કામળ વર્ગમાં પાડીવાપર ચોટી રાખવો. દરેક વર્ગમાં એ પ્રમાણે કરવામાં આવે તો તેથી વિશેષ લાભ થાય.
- (૨) આખી નિશાળના છોકરાઓનું મહોલ્લાવાર એક લીટ (તેમાં પાછી વર્ગવાર વ્યવસ્થા થાયું) મુખ્ય-શિક્ષકે પોતાની પાસે નોટ બુકમાં રાખવું.
- (૩) સારી હાજરી થતા સૂંધી અને જ્યાં બની શકે એમ હોય ત્યાં હાજરીમાં ધોરણ બદલના છોકરાઓને જ્યાંનાર પોતાપોતાના મહોલ્લાવાળાઓને સાથે બેસાડવા કે જ્યાં તેઓ પોતાના મહોલ્લાના બધા સાથીઓને સારી રીતે જાણે, ઓળખે, અને દુર્ગા જાય.
- (૪) આઠવાડીએ કે પંચવાડીએ શાળાના વખત બહાર મોગાનમાં કે બીજે અનુદૂળ દેકાણે આખી શાળાના બધા છોકરાઓને બેગા કરી તેમને મહોલ્લાવાર ઉભા રાખવા જેથી ઉપલાં ધોરણના છોકરાઓ પણ જાણી શકે કે આપણા મહોલ્લાના બધા થઈને આવેલા અને અમુક અમુક છોકરા નિશાળે આવે છે.
- (૫) ધોરણ બદલમાં કરેલી વ્યવસ્થા મારેક દિવસ જ્યાંનાર સાક્ષી પછી તેમને સમગ્રવત્તું કે નિશાળમાં આવવી વખતે પોતાના મહોલ્લાના છોકરાઓને તેડતા આવે. સાંજે સાંજે મહોલ્લામાં એકઠા થાય અને આંક ગોળિ, એમ થવા માટે એક બે મોટા દોષ તેમને વડ નિશાળીઆ દરાવતા. તેમને રાત્ર ગણ કાસની દહીકત પૂછતા રહી ઉત્સાહ આપવો. દોષ કેલ વાર દલકાં ને સાધારણ છતામ જેવાં કે કામળ, પેન, પેન્સિલ, ગિનનો કામળ, વગેરે આપવાં, જેથી તેઓ પોતાની પતી ખૂબ સમગ્ર પ્રસન્નતાથી એ પ્રમાણે કર્યા કરે.

ઉપલાં ધોરણના છોકરાઓને પણ સમગ્રવત્તું કે તમારા મહોલ્લાના છોકરાઓને બોધાવવા, ટાંકવા, ન આપવું હોય તે પૂછે તો 'જાતાવત્તું' ને શાળામાં આવે એવા તંપામ ને તાજીજ રાખવી.

ઉપલાં ધોરણમાંથી જે આગ અમગ્ન હોય તેમાંના બધાને મહોલ્લાવાર પણ દરરોજ અને રાત્રીમાં નવા છોકરા લાવવા તથા મેરદાજર ને દાજર કરવાના ને તેમને ચૂરન કરી તેવાનાં નામ લખી આપવાં. એટલે ને તેમની તરફ ને ખાખાખે વળાવે ને બીજે વડારે ખાખ નેડીને આવે. ખતા કામ બરસ કંઈક લાખ આપવાં. (આપણું). ૧.

વસ્તુપાઠ.

સાધકસ.

સાધકને એ અર્થે સમ્યક છે એવો સામાન્ય અર્થ યોગાકાર પૈકુ એવો થાય છે. પરંતુ પાછળથી એના પૈકાની વાતના જગને એ નામ આપવામાં આવ્યું છે.

આશરે એક સેકા ઉપર વિચારવાના એક જાત ૧૨ વગેરે આપતી ગાડાં વધરાતી હતી. ત્યાંના મોઠા તેને હેલધોડા કહેતા હતા. હેલધોડાને અગળ પાછમ એમ એ પૈકા હતા અને તે જગને સરખા હતા. આ પૈકાને ત્રણ એક લાકડાના સળિયાથી બેડી દાંધલા હતા. બન્ને પૈકાની જોડાગર અંધે લાકડાના સળિયા ઉપર છત્ર મૂકવામાં આવતું હતું.

આ ગાડી ચલાવવાની રીત થતી નહીં હતી. જેમ ઘોડા ઉપર એમ તેમ બેસનાર આ ગાડી ઉપર ખરોળા પગ કરીને બમનો હતો. પછી જગનાને વાગાકારની જગ તો તથા ડામા પગે લાગુ આરે એટલે ગાડી આ રવા લાગતી હતી. જમ કરતા કરતા અમુક વેગ જવારે ગાડીને ગ્રામ થયે ત્યારે લાંબા મારેની બધ કરી ગાડીને અતી બંધે જવા દેતો હતો, અને જવારે પાછો વેગ કર્યા થાય અહલે જમીનને ઠોકર મારી પાછો વેગ પ્રાપ્ત કરતો હતો.

આશરે ૫૦ વરસ ઉપર એ જ તમા સુધારે કરી એક નવી જાતની જમની ગાડી શોધી કાઢવામાં આવી તેને 'કાલ્પો ઘોડા' કહેતા હતા. એ ઘોડાને બે પાસે બે પગડા હતા, તે વાસા કરતી પમરડે રખાવવાયા તે ઘોડાની વાડી જરા કરતી હતી અને તેથી પૈકાને મળિ મળવાથી ગાડાં ચાલતી હતી.

ત્યાર પછી વીરોડ વરમે એક નવી જાતની ગાડીમાં જનાવવામાં આવી તેને 'નાદમીકથ' કહેડે, કેમકે એને બે પૈકા દેવ છે. જૂના મંત્રો કરતા એમાં મળો સુધારે કરવામાં આવ્યો છે. પણ જ્યાં સુધી એના પૈકાની વાટે ઇન્ડિયન રજાની કરવામાં આવી નહોતી ત્યાં સુધી તેનો વલ્લર થઈતો હતો નહોતો. કેમકે રજાની વાટે હોવાથી ગાડી પરના સવારને અડઅડગી જમીન પર આવશે લાગતા નથી. પહેલા તો એ વાટે નહર જનાવવામાં આવતી, પણ હમખાં તો તે પાળી ના શકે છે અને તેમાં થમખાં વડે વાડુ મારે છે.

દલસા પૈકાના માદમીકથે લાવતી વખતે તેમાં એક સુપાગે માધી સરસ કંથા છે તે એ કે, તે પૈકાની કિચાની (પૂલીયુ) અગ સોદારી કરી છે અને તેના પર રજાની પાદ મળખાન બેસાડી છે, અને તેના આસ પજુ પાનવા લોડાના તારના કહેલા છે. આ જાતનું પૈકુ એટલું દલકુ તથા સુદર અને તેની માથે ખમખાન છે કે મોટામાં તેથી કરીને માથે સિકલ થવાનું વપરાતા લાગ્યાં છે.

મળિને સુપાગે એ કરવામાં આવ્યો છે કે બાઈનિસતુ આવતું પૈકુ મોડું અને પાછું નાઈ થયું છે, અને મોડા અગળ એક થમખા પાળીય કરેલા બાઈસોડાના એવા થાલો દાંધો મૂક્યા છે.

પણ પૈકાની એક ગાડી કરી છે તેને દાંપસિકલ કહેડે એની જનાવડ પણ બાઈસિકલના જેવી છે, પણ માદમીકથ કરતા એમાં વધારાનો જલ થલો એવો દેવ છે; તથાપિ

ખીજ ઉપરના સંસ્કારથીજ લાભ છે. જાહેને સારાં અને પુષ્કળ ફળ થવા સારૂ તેના મૂળમાંજ પોષણું થવું જોઈએ. સમાજનાં મુદ્દાં માટે દરેક વ્યક્તિએ મુશ્કેલી જોઈએ. યુનિવર્સિટીઓના સારા પરિણામને માટે પ્રાચીન-શિક્ષણ સંગીન ગળવું જોઈએ. ઉપલાં ધોરણના સારા માટે દલકાં ધોરણમાં સારૂ કામ થવું જોઈએ, અને નીચલાં ધોરણ અથવા એકલું ધોરણબદ્ધ ભરતક, ખીચોખીચ, વધારેમાં વધારે બની શકે તેટલું ભરવું જોઈએ. ઉપરના પેરેયાદમાં કહેલી વધવટની વાત એ ધોરણબદ્ધને વધારેમાં વધારે લાગુ પડે છે.

સારી હાજરી.

એ બાબતમાં નીચેની યુક્તિઓ ઉપયોગી પડે:—

- (૧) ધોરણ બદલના છોકરાઓના રહેવાના મહોલ્લાવાર જથ્થા પાડ્યા અને તે જથ્થાને કામળ વર્ગમાં પાડીયાપર ચોટી રાખવો. દરેક વર્ગમાં એ પ્રમાણે કરવામાં આવે તો તેથી વિશેષ લાભ થાય.
- (૨) આખી નિશાળના છોકરાઓનું મહોલ્લાવાર એક લીટ (તેમાં પાછી વર્ગવાર વ્યવસ્થા વાગું) મુખ્ય-શિક્ષકે પોતાની પાસે નોટ બુકમાં રાખવું.
- (૩) સારી હાજરી થતા સૂધી અને જ્યાં બની શકે એમ હોય ત્યાં દરમિયાન ધોરણ બદલના છોકરાઓને જથ્થાવાર પેતપેતાના મહોલ્લાવાળાઓને સાથે બેસાડ્યા કે નેપી તેઓ પેતાના મહોલ્લાના બધા સાથીઓને સારી રીતે જાણે, ઓળખે, અને હળી જાય.
- (૪) આઠવાડીએ કે પખવાડીએ શાળાના વખત બદલ યોગાતમાં કે ખીજે અનુકૂળ દેઠાણે આખી શાળાના બધા છોકરાઓને બેગા કરી તેમને મહોલ્લાવાર ઉભા રાખ્યા જેથી ઉપલાં ધોરણના છોકરાઓ પણ જાણી શકે કે આવણા મહોલ્લાના બધા થઈને આઠલા અને અમુક અમુક છોકરા નિશાળે આવે છે.
- (૫) ધોરણ બદલમાં દરેક વ્યવસ્થા ગારેક દિવસ જથ્થાવાર આજ્યા પછી તેમને સગળવવું કે નિશાળમાં આવતી વખતે પેતાના મહોલ્લાના છોકરાઓને તેડતા આવે. સાંજે સાંજે મહોલ્લામાં એકલા યાપ અને આંક ગોળે, એમ થવા માટે એક બે મોટા હોય તેમને વડ નિશાળીઆ દરાવતા. તેમને રાજ ગણ કાલની દફતર પૂછતા રહી ઉત્સાહ આપવો. દાઈ કોઈ ગાર દલકાં ને સાધારણ ધનામ જેવાં કે કામળ, પેન, પેન્સિલ, ગિરનો કામળ, વગેરે આપવાં, જેથી તેઓ પોતાની થતી બૂન સમજી પ્રસન્નતાથી એ પ્રમાણે કરી કરે.
- ઉપલાં ધોરણના છોકરાઓને પણ સમજવવું કે તમારા મહોલ્લાના છોકરાઓને બેલાવવા, રોકવા, ન આવવવું હોય તે પૂછે તો 'ખતાવવું' ને શાળામાં આવે એવા તપાસ ને તજવીજ રાખવી.
- (૬) ઉપલા ધોરણમાંથી જે માન મગજુ હોય તેમાંના બધાને મહોલ્લાવાર વડ દરજ્યા; અને શાળામાં નવા છોકરા લાવતા તથા ગેરદાગર ને દાગર કરવાના કામની તેમને મુગન કરી તેવાનાં નામ લખી આપવાં. એટલે તે તેમની તજવીજ કરે, તેમનાં માબાપને લખાવે ને ખીજે દરદારે ખાસ નેડીને આપે. આવા છોકરાઓને તેમના કામ બદલ કંઈક લાભ આપવો. (અપૂર્વ). ગ.

હતા, તેમા પશુ પ્રથમ રંગાકારની પેટી વધારે હપયોગી હોવાથી તેની પ્રથમ સરખાવ કરી હતી.

રંગઆકારની પેટી.

આ પેટીમા રંગ, આકાર, અને કક્ષાના પતા એ ત્રણ જાખનો હોય છે. તેમા પ્રથમ સરખાવ રંગની કરવાની છે, કેમકે બાળકોની અવરોક્તનશક્તિ પ્રથમ તીવ્ર હોય છે, તેથી રંગાભાસિક રીતેજ તે રંગ ઉપર ડરે છે. માટે પહેલું પગપીછું રંગ શીખવવાનું છે જે પૂઠા ઉપર રંગનો કામળ ચોરેયો છે, તેને મળતું એકાદ પત્તુ હાથમા લઇ તેવો રંગ પૂઠામા શોધાવવો આમ કરવાથી બાળકને પતાના હમત્વામા તબ્દ ન રાખતા ચોટામાંથી શોધી કાઢવાનું મળે છે અને બાળકનો અવરોક્તનશક્તિ કેળવાય છે મુખ્ય રંગના પછી મિત્ર રંગના નામ પશુ આપવા દરકન નથી જેવા કે—લાલ, પીળો, રાદળી, લીલો, વગેરે, પશુ કીચુ રંગનાં નામ આપી સુચવાકામા નાખવા નહિ, કેમકે એથી તેઓ કટાણી જઈ તેમા લક્ષ આપના નથી, પછી એ રંગની બાજુ રસ્તુઓના નામ આપી પૂઠા ઉપર રંગ બતાવી પતામાંથી શોધાવવાં.

રંગ પછી આકાર શીખવવાનો છે, તેમા ઉપરનો સૂચનાઓ ધણે અશ્વે લાગુ પડે છે પ્રસિદ્ધ આકારનાં જેવા કે પંકુ, ચક્ર, ત્રીજનો ચક્ર, બમરડો વગેરેના નામ આપવા બાજુ તેથી ચીત્રોના ઉદાહરણો લગાડ્યાં એ આકારના સમજ તેમના મગજમા ઠસરો. અપ્રસિદ્ધ આકારના નામ આપવાની જરૂર નથી.

આ પેટીમા કક્ષાનાં પતા છે. તે કક્ષો શીખવવાનો અને તે શીખ્યા પછી પાકો કરાવવાને કામના છે અમલન તેનું એક પ્રદર્શન છે એમ કરીશ તો તેમા કાજ બેઠું નથી. કક્ષાના કાન્ય માત્ર વચરના પતા જદા એક અમલ તરીકે એજાખ્યા થશે અને પછી એ પતા સાથે સાથે ખૂડી બૂદા બૂદા નામ કરાવવાથી તેમને ધણી મગમત પડશે અને કક્ષો પાકો થશે, તેવા નામ—જેમ કે નમર, મમન, છગન, પમ, ધર, ઇલાદિ. બૂદા બૂદા અપ્રદેશ સાથે સાથે ખૂડી બાતુ નામ થશે, તે યોગ્યતાથી તેઓ એની બેજ ખૂટીથી એ કરશે અને એથી કક્ષાના અકુરો એકબી રાખવાને જાડો મેહેનત પડશે નહિ.

બાળક વાચન.

આ કામ નિર્વાહન થતું જોઈએ અને બધાએ એક સાથે કરતું જોઈએ. શિક્ષકે આપેલા દુકામ વિધર્થાઓ બરાબર અમલમા મૂકે એ ઉપર શિક્ષકે ખાસ લક્ષ આપવું જોઈએ. જેમ કે હમા ચાએ, એમ શિક્ષકે દુકામ કહ્યો, તો બધાએ સાથે હુરત ઉભા થવું જોઈએ. એક સાથે હાથ યઇ રાકશે નહિ, એમ લાગે તો પ્રથમ તેમને હમડક (અધુકા) બેમાડવા, પછી હાથ કરવા. હાથા જમજુ વગેરે અવસ્થિત રીતે કરી ચકે તે પહેલાં—પ્રથમ સારાનુ બાને ઓળખાવવા કે કાબો હાથ કયો કે જમજો. હાથ કયો કે વગેરે. હાથ હાથ કરે તો બેજ હથેળાઓ સામસામી રાખી આમજાં સાથે રાખે, અને બરાબર સીધા હાથ કરાવતા જોઈએ આ કામ કરાવતા પ્રથમ હાથમાંથી પેન વગેરે બધું નીચે ખૂંકાવતું.

આંકડું.

એરિથમેટીક (સખોરા ૧૪) એ એક આંક શીખવવાનું પ્રદર્શન છે. હોકરા નિશાળમા આવે તેમને સરખાવમા પ્રથમ એની મદદથી અણત શીખવતું. સખોરા ૧૪ મા

એક લખોટો જૂદો મૂકી ' એક ' એમ શિક્ષકે બોલવું અને તે છોકરાઓ પાસે બોલાવવું. શિક્ષકને બદલે જરા વધારે શીખેલો છોકરો ગણાવે તોપણ ચાલે. જેમ પ્રથમ દશ સૂઠી અને પછી ધીમે ધીમે વધારે ગણનાં શીખવવું. 'દશ સૂઠીના આંકડાની સમજણ છોકરાઓના શરીરના જાગે ઉપરથી તથા કચુકા, લખોટા વગેરેથી આપી શકાય. જેમ તમારે એક શું શું છે. માથું, નાક, હાથ, વગેરે. હાથ, પગ, વગેરે બે છે. ત્રણ શરીરના જાગેમાં કાંઈ મળી શકતાં નથી તો લખોટા લઈ સમજાવવા. ઢોરને ચાર પગ, ને આંચળ હોય છે. હાથ પગને આંગળાં પાંચ હોય છે આગળ પછી લખોટા ઉપરથી સમજાવવા, અને ફરી ફરીને સમજાવવા. દશની અંદરના ટુંકા ટુંકા સરવાળા અને બાદબાકી પણ એ લખોટા વતની મદદથી ફરી શકાય. એ વખતે હાથેનાં સંયુક્ત સંખ્યા લેવી. જેમ ચીમન પાસે એક લખોટો છે, અને તારી પાસે બે છે, તો જાણ થઈને કેટલા થયા ? વગેરે. ન આવડે ત્યાં ખાસ પ્રદર્શન કરી શીખવવું.

નાનું બાળક શરૂઆતમાં નિશાબે આવે ત્યારે તેને લીટા કરવાની ઘણી ટેવ હોય છે. એ ટેવ શિક્ષણના કાગળમાં ઉપયોગી કરી લેવાને એકડા લખાવવાની શરૂઆત કરાવતાં પહેલાં કિન્ડરગાર્ટનના નિયમ પ્રમાણે લીટા કઢાવવા, કે જે આંકડા બનાવવામાં ઉપયોગી છે,

* * * * *

આંકડા ગણવડનો વિરોધ મદાપરો કરાવવાનો અને વિરોધ સમજણ આપવાને સાદાં રમવાનાં ગંજીકાનાં પત્તાંને ઉપયોગ કરી શકાય. જેમ એકાદું પત્તું હાથમાં લઈ આમાં કેટલી ટીપડીઓ (હાથ) છે ? એક. ફરીતું પત્તું હાથમાં લઈ આમાં કેટલી છે ? બે. તેમાં પણ એક ઉપર અને એક નીચે. તીરીમાં ત્રણ છે અને તે એક ઉપર, એક નીચે, અને એક વચ્ચે છે. ચોક્કામાં બે ઉપર. અને બે નીચે છે, અથવા બે ડાબા હાથ તરફ અને બે જમણા હાથ તરફ છે. આ પ્રમાણે આગળ પણ જૂદી જૂદી રીતે સમજાવી શકાય. વિશેષ કસોડીથી શીખવવાને પછી એમ પણ પૂછી શકાય કે, આ દશ પત્તાંમાંથી ગમે તે બે જૂડાં જૂડાં પત્તાં લઈ દશ કરી આપો. જેમ કે, ૮+૨, ૯+૧, ૭+૩ વગેરે.

આગળ સો સૂઠીના આંકડા શીખવવાને અને તે પાકા કરાવવાને આકારની પેટીમાં એકડા બગડાનાં છૂટાં પત્તાં હોય છે, તેવાં વિરોધ તૈયાર કરી રાખવાથી બેતાળીસ કરવા હોય તો ૪ અને ૨ સાથે સાથે મૂકવા. આથી તેમને રમુજ પડશે અને પાકી સમજણ થશે. વળી તે ઉપર કુતરું મૂકનારી ૨ અને ૩ એટલે ચોવીસ થશે.

આગળ આંકડા શીખતાં ૨૪, ૩૬ વગેરે કયા કયા આંકમાં આવે છે, એમ પણ

૨૬ ૧ ૨૬

૨૬ ૨ ૫૨

૨૬ ૩ ૭૮ ' ઇત્યાદિ.

પૂછી પાડું કરાવાય. આંકડો ગડીઓ લખી

આપવામાં પણ એક નીચે એક દારખંધ

આવવું જોઈએ.

આંકડો ગડીઆ ઉપરથી થતા સહેલાં હિસાબ એરિથમેટીકનની મદદથી આંકડો ઉપયોગ તરીકે શીખવવા. જેમ એક પૈસાની ચાર પેનો આવે તો ત્રણ પૈસાની કેટલી લાવશે ? તમારે ત્યાં છ કેરીઓ આવી છે અને તમે ત્રણ બાઇઓ છો તો દરેકને કેટકેટલી આવશે ? ઇત્યાદિ સહેલાં શુભાકાર, જાગાકાર પણ એજ વખતે સમજણ સાથે શીખવવા જોઈએ.

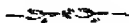
વાંચન.

વાંચન શીખવવામાં ઘણું જાગે છોકરાઓ શીખેલા પાઠની મતલબ એક વાત તરીકે કહી શકતા નથી. અને માટે શિક્ષકે શરૂઆતથી એકતરફી સાથે ટુંકી ટુંકી વાતો, જેમકે, તમારે હાથ કેટલા ? ઘોડો અને ગાયમાં શો ફર છે ? વગેરે વાતો તેમની પાસે કહેવરાવ-

વાથી તથા આંત્રી ગતવળ ખોજાવતા થજુ તે પોતાના શબ્દમાજ વાંતોના રૂપના બોલે એમ ક્યાન આપવાથી થણું કરીને આંત્રી ટેક પડશે

આંત્રી આંત્રી અનેક ભાષાનો હાથમાં દહીયથી અનેક રીતે સમજાવી દતી અને તેને વચ્ચે તથા હેતરે થજુ પુષ્ટિ તરીકે ત્યાં વિખાગના કે એ ઇન્કેપ્ટર રા. સ. ગો. ૧૦૫૦૫૦૫૦૫૦ એમના તરફથી થજી ઉતમ સ્વચનાઓ દહી દતી. (આગળ આજી)

કાવ્યદોષ.

(આપુ પાઠના માનથી)

વાક્યદોષ.

૧. પ્રતિક્ષાસર—આદિકમાં અનુચિત અક્ષરોના પ્રયોગ કર્યો ને પ્રતિક્ષાસર દોષ કહેવાય છે એમ મૂળાન્તર કોષમાં આશરેના પ્રયોગ કરતાં વિષયો અને વાર્તામાં કોઈ આશરોનો પ્રયોગ કરવો જોઈએ ના. હામે. મ. રખા. કોઈ આશરોનો પ્રયોગ કરતાં અને વીરસમા કોષમાં આશરોનો પ્રયોગ કરતાં ને વિવેકાન્તમાં દોષ કહેવાય. જમ, કે અમદ, રખા બીજીવાળે એવા મારખને પુ. મારખનો તપી. એ વાચને જમ “ હે અમદ, મુદમાં જમ કર એવા દહીયોનાં તને ખતર નથો. ” એમ લખ્યું દોષ નો દોષ ન કહેવાય

૨. હંચુતત્વ—દાસીય દોષ ન હતા થજુ મહા હેતરે, જાણમ પડેનો દોષ નો તે દહીયના દોષ કહેવાય છે એમ, “ મ્હા છે રાહ છદ દહીયસરમે ” એવા “ દહીય ” નો “ દહી ” રહે જાણ “ થ ” માં બોલી દોષ પડે છે

૩. ન્યૂન—અપેક્ષિત (અર્થ) થત ન કહેવું તે ન્યૂનતા નામે દોષ કહેવાય છે એમ, “ તારા અટખથી ધરેલા વખતથી સુખીયા આશરે માંમા મ્હુ છે ” આવી વખતે પૂરખું રૂપ આપ્યું ત્યારે અટખ ત્યાં રૂપ આપ્યું જાણુ. દહી. તે ન દોષથી ન્યૂનતા દોષ થયો છે.

૪. અધિક—અપેક્ષિત કરતાં અધિક કહેવું ને આધિકતા નામે દોષ કહેવાય છે એમ “ તારા મારને અભિજા રૂપી નામધી કમેલે ” અર્થ “ સગા ” શબ્દનું કાંઈ પ્રયોગ જ નથી. “ અભિ નામધી ” ક્યું દોષ નો આજી

૫. કચિત—એક વાર કહ્યું થત હીને કહેવામાં આવે તે કચિત નામે દોષ કહેવાય છે એમ “ રવામ કમલ સમાન રવામ નેરવાળી ” એમ એકવાર “ રવામ ” શબ્દ આવેલો છે, એકથે હીને “ રવામ ” કહી રવી જરૂર નહોતી.

૬. મતલબકર્ષ—જે અનુષ્ટુપ કે વખતનો આરંભમાં અંતીકા કરો દોષ અને આગળ જતાં તે અનુષ્ટુપ કે વખતનો ત્યાગ કરી દોષ, તેને મતલબકર્ષ નામે દોષ કહેવું એમ,

લક્ષ્યોત્તરિકા.

“ આઓ કમ સગા સગાર વિશે દહી, આઓ મુર્ખ અધિ મધિ માંડી બળી. ”
“ આઓ દિવ, રાત્રિ વિશે કમિ પ્રસાદ, કમિ સુતીયે જાને રવામ નિવસ ”

એમાં ગાઓ, જાઓ, ધાઓ, એવા પ્રાસ જણ્યરણમાં અંગીકાર કર્યા પછી ચોથા ચરણમાં ' ઇચ્છો ' પદ મૂકીને તે પ્રાસનો ત્યાગ કર્યો છે તે પતત્યર્થ દોષ છે. ત્યાં એમ લખ્યું હોત કે, " નહોત્યો સ્તીર્ય જળમાં ફરિ ત્યાં નિવાસ " તો દોષ યાત નહિ.

૭. સમાપ્ત પુનરાત્ત—એક વાક્યનો અન્વય સમાપ્ત કર્યા પછી વિશેષ નહિ બતાવનાર વિશેષણ પાછળથી મૂક્યું તે. જેમ " અમૃતનું પાત્ર અને નેત્રને આનંદ આપનાર હિમકિરણ (ચંદ્ર) ઉગે છે. એ સમુદ્રનો બાંધવ છે. " એમાં સમુદ્ર બાંધવતાં રૂપ વિશેષણ પાછળથી કહેવામાં આવ્યું, તેથી ચંદ્રના વર્ણનને કાંઈ વિશેષ ઉપકાર થયો નથી; પણ તેથી બીજા વાક્યાર્થ હોય તેમ પ્રતીત થાય છે, માટે એ સમાપ્ત પુનરાત્ત નામે દોષ છે.

સંકીર્ણ—જ્યારે એક વાક્ય અથવા તે વાક્યના શબ્દો બીજા વાક્યમાં ભળી ગયા હોય, ત્યારે સંકીર્ણ દોષ કહેવાય છે. જેમ,

" મુખથી શોભે રત્નિ, કાન્તા ચંદ્રેકરી અધિક શોભે. "

એમાં રાત્રીવાળા વાક્યમાં કાન્તાવાળા વાક્યમાંના મુખ્ય શબ્દ મૂક્યો છે, અને કાન્તાવાળા વાક્યમાં રાત્રીવાળા વાક્યમાંનો ચંદ્ર શબ્દ મૂક્યો છે, તે પરસ્પર વાક્યોના શબ્દોનું સંકીર્ણપણું બતાવે છે. માટે—

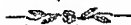
" ચંદ્રે શોભે રત્નિ, મુખથી કાન્તા બુદ્ધિ અધિક શોભે. "

એમ હોત તો સંકીર્ણ દોષ ન કહેવાત.

બીજું ઉદાહરણ:—તારા યશના પૂરથી બરેલું આ બ્રહ્માંડ, હે રાજન સાંભળ, દુધથી બરેલા સોનાના ઘડા જેવું શોભે છે. " એમાં, " તારા યશના પૂરથી બરેલું આ બ્રહ્માંડ દુધથી બરેલા સોનાના ઘડા જેવું શોભે છે. " એ એક વાક્યમાં ' હે રાજન ' નું સાંભળ. એમ લખેલું છે તે વાક્યનું સંકીર્ણપણું બતાવે છે.

અમતાર્થાન્તર—કાંઈ પણ રસના વર્ણનમાં જે રસ તેનો વિરોધી હોય અથવા જે રસનું વર્ણન કરવાનું તે અગ ન હોય, તેના ઉદ્દીપન વિભાવનું, અનુભાવનું કે વ્યભિચારી ભાવનું વર્ણન કરવું તે અમતાર્થાન્તર નામે દોષ કહેવાય છે. જેમ, શોક પિનાના અજ રાગએ ઇંદુમતીના હૃદય પરથી હાથ ધરીને તેનું આલિંગન કર્યું. " અજ રાગની સ્ત્રી ઇંદુમતી મૃત્યુ પામી છે તેથી કરણ્ય રસ વર્ણન છે. એમ છતાં શૃંગારનું વર્ણન જે આલિંગન, તે અહીં મૂકવાથી વિરોધ રસની ન્યંનના યદ છે, માટે એ અમતાર્થાન્તર દોષ છે.

શિક્ષકોનું કર્તવ્ય.

દરેક મનુષ્યે પ્રથમ પોતાનું કર્તવ્ય શું છે તે સમજવું જોઈએ; કારણ કે કર્તવ્યના જ્ઞાનથી તેનો હેતુ અગત્યર સમજાય છે, અને હેતુજ્ઞાનથી સાધનોનો અગત્યર ઉપયોગ, ઇષ્ટાનિષ્ટ અને ' રાગપાશકય કલ્પના ' કરી શકાય છે; અને શામાટે, તેમજ કેવી રીતે કરવું, તે સમજાય છે. વળી કર્તવ્યની અજ્ઞાનતાથી કેટલાંક મનુષ્યો આત્મપ્રશંસામાં કિંવા સંતોષમાં લીન થઈ જીવનની કુશળતાના માટે અયોગ્ય યદ્ય પડે છે.

શિક્ષકનો પ્રદેશ ધણો વિસ્તાર્યો છે, અને જનસમાજમાં ધણીવાર તેનું સાધારણ

કલ્પનાથી એકાદ માન-ગાપ કરવામાં આવે છે, પણ તેમ કરવામાં વિચાર દોષ થાય છે આ વિગતીએ પ્રદેશમાં ક્રિયા કરનાર દક્ષ શિક્ષકોનેજ ગળુવાથી વિવિધ બધારણ-સ્વરૂપ સંકોચન પામે છે; કારણ કે પ્રારંભિક કે બધા પ્રકારની પ્રવૃત્તિ શાળાઓના પાઠકો સિવાય પણ એકાદ વળા અંગે શિક્ષણના પ્રદેશમાં કામ કરનારા સમાજના હોય છે.

“શાળકોના વિચાર કેટલા અને કેવા છે, તેમની શક્તિ કેવી અને કેટલી છે, કોને વખતે શું કરવા હમણા કરે છે અમુક વખતે અમુક રસ્તે દોરવાથી શું, કેવી રીતે (અને શા માટે તેનું) પરિણામ આવશે. ” આ પ્રમાણે શાળકોના મગજ અને હૃદય મળી વિચાર કરનારા માનસ શાળાઓ શિક્ષણના પ્રદેશમાં પ્રથમ ૫૬ બારણુ કરે છે. હિંદુસ્થાને પણ શિક્ષણના વિવિધનું થોડું પછું નિરાકરણ કરવા મથન કરેલું અને કરે છે અને એ રીતે એ પ્રદેશમાં ક્રિયા કરનારની ગળુવામાં (તે પણ) મળી શકાય છે. શરીરના અવયવો, હૃદય, જન્મેના બધારણ, ધટના અને વૃદ્ધિ સંકોચન મળી બિચારો શારીરિક શાળાઓ કરે છે અને તેના સંકોચનમાંથી યુક્ત થવાના રસ્તા બતાવે છે, અને એ પ્રમાણે શિક્ષણના પ્રદેશ માં અમુક બીરો કામ હો છે. ધર્મશાળાઓ પણ શિક્ષક અને નીતિમૈત્રવ તેમજ તેને જીવવાના રસ્તા કેટલાક અંગે દર્શાવી બરાગ પે છે.

શિક્ષણશાળાઓ શિક્ષણના વિવિધ શિક્ષકોના યુગ્મ, સ્વચ્છ, કામ કરવાના રસ્તા-કોને વખતે, કેવી રીતે કામ કરવું વગેરે વિચાર મેળવવાના મૂળભૂતો. શિક્ષણના વિવિધ રી પદ્ધતિઓ વગેરે માનવનું નિરપેક્ષ દિવસુદ્ધિ, માનસશક્તિઓ, શારીરિક શાળાઓ, અને ધર્મશાળાઓ વગેરેના વિચાર શિક્ષકોના અનલ બાને કરે છે.

૫મી આ (શિક્ષણ) પ્રદેશમાં કામ સેનાર પ્રચલિત બધારણ પ્રમાણે શાળો, આત્મા બધારણ—ધારણ અને નિષેધ વગેરે ધટનાર, ઉપચોગી સાધનો પૂર્ણ પાડનાર, ઉપચોગ કરવાની પદ્ધતિઓ સુકર કરનાર, શિક્ષકોને સમક કરનાર અને ગળુકળાઓ કરી આપનાર બધારણપાઠ, અને તેમના હાથ નીચેના ઉપબધધધાપકા છે.

નાની વયમાં માતાપિતા, કુટુંબ પરિજન અને સમાજ જાગ્રમ નેમના કુદરત શિક્ષણની શરૂઆત કરે છે, અને ત્યારપછી થોડા પહે આજકો પ્રારંભિક શાળાઓ સાથે જોગના શિક્ષકોના સબધમાં આવી શકે છે, અને તે પછી પણ સમાજ બધારણ અને કુદરત એકાદ વળા અંગે સબધમાં રહેલું.

આ પ્રમાણે વિચાર કરના ગળુવા છે કે પ્રારંભિક શાળાઓના શિક્ષકો શિક્ષણના પ્રદેશમાં છે કે ની પાચરીએ આવે છે, અને હમણાર શિક્ષણના પાઠક તેમના કરતા પણ વધારે દૂર રહે છે. આવી રીતની ગિયતિ બળી શિક્ષકોએ દિવસગીર થવાનું કે “કંઈ કરવાનું નથી” એમ વિચારી ગણુલ યદ્ય બેગી રહેવાનું નથી. કેમકે શિક્ષણ પ્રદેશમાં શિક્ષકોનું ગિયતિરમય દૂર છે, પણ કામ કરવાનું પ્રમાણ તેમનું નથી.

“કહેવું સેરેલ છે અને કરવું મુરેલ છે” શિક્ષકોને કેહેવાનું નથી, પણ કરવાનું છે. શિક્ષક પ્રદેશમાંના બધા કનેક્ટોની થોડાનાઓ સમજાવવાનામાર થોડા ઉપચોગ કરવાનો છે અને નવું કલ્પના કરવાનું નહીં પણ સંકેદન કરવાનું છે. આટલા વિધિતિનો વાસ્તવિક અનુભવ.

† સમાજ બધારણની અનુચિતર વિધિતિને લીધે બાલવારધાની થતી અધોધ અધોધ વિના કારણે સરખ રસ્તે કમળ કરવાને વધારે હરકતો બોલવાની પડે છે. તે, પણ વિચારવાનું છે. કારણ કે કારણે.

અર્થે યતો દેવ તો શી રીતે યતો હશે ?

૨. શીતળ નીરે નાદિ હીડરીને, નદિ નાદું ને નેહિરી

નેહિરી સખ્દ કયા જાગમા મોહાતો હશે ? કશી બાજનો એ સખ્દ છે ને તે વસ્તુ કયો ?

૩. કુદિરિડિડાએથી દિસાએના પ્રાન્ત હકાઇ જવા લાગ્યા

કુદિરિકાનો અર્થે બાવા અને મૂળ ?

૪. દિવાળીતણદિ રખનીચર બિજ મમે બરાધી વિનિરગય થઇ રતેલાં વસોમાં વિરામ
લેતાં પશીએને કપકન કરી રહી રહીને મોહવા હતા, દિવાળીત એ પશીએમાં
ધુવડ મિરાય પીગ કાઢનો સમારણ થતો હશે.

૫. મદ કે બાવાએના મુડના મુખ્યને ને સખ્દથી એવાવમા આવે છે ને સખ્દ
ચુનસલીમા અમે કમે ગળ્લે ? મારા ભાવના પ્રમાણે એને માટે ચુનસલીમા સ-
મરેલા વર્ગમાં એ સખ્દ એ હાય છે અને તે સખ્દનું મૂળ ?

૬. નસામળ નારી લહે, જાણે નોખીકર્મ નોખીકર્મ કોને કહે છે ?

૭. ઈશાન, વાવખ દેશ્વર અને આગ એ ખુજાએના નામ કયા કયારે આજાર રહિને
પડ્યાં હશે કે એમને એમ ? એ કયા આજારમાં પડ્યા હશે તો તે સા કયરથી ?

૮. (૧) કયો પારો આવે આજ (૨) વ્હાતો પ્રાણ થયેજ પ્રતાપ.

(૩) કી કર્મની રેખા રતી (૪) બાવ રે વરસાદ ધેજરીએ પ્રસાદ;
હની હની રોટલી ને કાસેલાનું રાક

(૫) પી જતી આજ ને આજ, કાલ અભિમાની, જોર જરી આવી મુખક ઉર
ચોરી કળિ જતી સોદ કુદાડી

(૬) મધુ પીના પ્રનિજિગ્ધુ, હરિ મુખથી નિધ ખાતમાં આવે;
ને પીવા આરોપી, મળિ જમ નિજ ખેળ ક'પાવે

(૭) મુર આસ, ખડી રિશુ પામ કરી નમ ત્હોપ કુઓ ન રવિ ન રાગિ
આ વાડોમા કાંઈ જુલ હેય તે કપરાવના સાથે નવડ અર્થેને સમજળ
(સાધારનું નદિ) વિહાન નો જળાવમેલ

૯. હાઈ, કમળ, શીમળ, કાવળ, સખળ, કિ નારીયા, મેદ, વૃદ્ધ ૧૪૫૫ સ્વાધ્યાયી, આ
આન ધરિયા, લે ૧, તમે ૧૫, વિવરિન, જાવિરના, મેલે જલમ્થી, હિંમેલપડીકે,
વિનિષાળ, પાસુલ, આમુજિ, કપરના સખ્દોને વિવેચન વ્યુત્પત્તિ ને અર્થથી સમજાશે.

૧૦. અમાસ એમાં ખને અર્થે રો ? જો, ખને અર્થે આશમ માગીએ તો અ-માસ
એવે આશમમાં પકડતુ થાય તો અમાસ પશુ આકારમાં પકડાઈને ત્યાં છે, નો
માસનો અર્થે શી રીતે સમજ લેએ ?

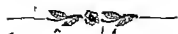
૧૧. મદનું મદલ પૂરે તરફથી લાવવા વિરે સમજવે પૂરે તરફથી કેમ લામે ? પાઉં-
માના મર્થ, મદ મદલે લાવવા હસાવચ છતાં આ સરાવ ઉમેલ પુષો છે.

૧૨. જાળ પે મેડેકા તે ઓડીયર ખધાગી એમ્મે. નાજી પકાળમા કયું કટોર ?

૧૩. નિસળ, વિશળ, તથા વનરપતિ એવા અર્થે સમજવો ?

૧૪. કૈશર સખ્દની વ્યુત્પત્તિ પ્રસન્નપર દેવ તો એ મળ્યા કેમ ? કંઈ બોડે દેવ તો

ઇનામ પત્રકો.

પેટલાદ વિભાગ.

માર્ચે આગષ્ઠ સન ૧૮૯૭.

૧ જલ્દી તાલુકે પેટલાદ તા. ૧૮-૮-૯૭ દાખાઇ છવા બા ૧-૦-૦ છોકરાને પતાસા.

સપ્ટેમ્બર સન ૧૮૯૭.

૧ કુંભપાડ તાલુકે સાનલી તા. ૫-૯-૯૭ અમીન મથુભાઇ નારણદાસ વિગેરે, બા ૧-૦-૦ છોકરાને પતાસા.

ઓક્ટોબર સન ૧૮૯૭.

૧ મડકદ તાલુકે પેટલાદ તા. ૮-૧૦-૯૭ જગનલાલ ભેદતાભાઇ બા ૨-૦-૦ છોકરાને પતાસા.

નવેમ્બર સન ૧૮૯૭.

૧ ચારડી તાલુકે પેટલાદ તા. ૧-૧૧-૯૭ રણછોડદાસ ગોપાળજી બા ૧-૦-૦ છોકરાને પતાસા ૨ મડકદ તાલુકે પેટલાદ તા. ૧૨-૧૧-૯૭ મોતીભાઈ ગડખડભાઇ બા ૧-૦-૦ છોકરાને પતાસા ૩ વાટયા તાલુકે પેટલાદ તા. ૨૦-૧૧-૯૭ મહેતાજી મથુરભાઇ હુગરભાઇ બા ૧-૦-૦ છોકરાને પતાસા ૪ વીરોળ તાલુકે પેટલાદ તા. ૨૫-૧૧-૯૭ મહેતાજી અવેરભાઇ ત્રીકમભાઇ બા. ૧-૦-૦ છોકરાને પતાસા ૫ આર્વીટા તાલુકે પેટલાદ ૨૫-૧૧-૯૭ દાદાભાઇ અવેરભાઇ વિગેરે બા ૧-૮-૦ છોકરાને પતાસા તથા સાકર

ડીસેમ્બર સન ૧૮૯૭.

૧ બેરિયા તાલુકે પેટલાદ તા. ૫-૧૨-૯૭ સ્ટેશન માસ્ટર-છોટાલાલ ગોપાળદાસ & ૨-૦-૦ છોકરાને પુસ્તકો ૨ બેરિયા તાલુકે પેટલાદ તા. ૫-૧૨-૯૭ નાનાભાઇ દાદા-ભાઇ વિગેરે બા ૧-૦-૦ છોકરાને પતાસા ૩ કલોલી તાલુકે પેટલાદ તા. ૩૦-૧૨-૯૭ જમાઇ જોરાભાઇ બા ૧-૦-૦ છોકરાને પતાસા ૪ પેટલી તાલુકે પેટલાદ તા. ૧૫-૧૨-૯૭ તયાડી મહાશ કર આદિત્યરામ તથા મહેતાજી પુરુષોત્તમ જગનલાલ & ૧-૦-૦ છોકરાને પુસ્તકો. ૫ સુદરા તાલુકે પેટલાદ તા. ૩૧-૧૨-૯૭ મે પેટલાદ તાલુકાના વહીવટ-દાર સારંગ વિગેરે બા ૧-૮-૦ છોકરાને સાકર ૬ શીશ્યાવ તાલુકે પેટલાદ તા. ૧૫-૧૨-૯૭ જગસજીદા રામજીભાઇ વસ્તાભાઇ બા. ૨-૦-૦ છોકરાને પતાસા.

જાનેવારી સન ૧૮૯૮.

૧ માલાવાડ તાલુકે પેટલાદ તા. ૬-૧-૯૮ કકર નેદાભાઈ પાતાસા.

મહાવીર પ્રાણજીવનદાસ વિગેરે આ ૧૦-૮-૦૦ ઊંકરાને પુખ્તકે. ૧ પેટલી તાલુકે પેટ-
લાદ તા. ૨૪-૧-૬૮ અમાસના શિવજીએ આદિસગમ વિગેરે આ ૧-૦-૦૦ ઊંકરાને
પનાસાં. ૩ પ્રસાદ તાલુકે પેટલાદ તા. ૨૫-૧-૬૮ પા. લખામાઈ બેદેચરભાઈ ૨-૮-૦૦
આ. ઊંકરાને પુખ્તકે. ૪. બારીયાં તાલુકે પેટલાદ તા. ૭-૧-૬૮ કાલામાઈ વરખભાઈ
૧-૦-૦૦ આ. ઊંકરાને માકર ૫ ધીનુવ તાલુકે પેટલાદ તા. ૨૭-૧-૬૮ જીટાવાલ
કપુરચંદ તથા દેસાઈભાઈ ખુશાલભાઈ ૨-૧૨-૦૦ ઊંકરાને સાકર ૬ સુદશ્ય તાલુકે
પેટલાદ ૨૩-૧-૬૮ બારીયાં કુલજીભાઈ ૧-૦-૦૦ આ. ઊંકરાને પનાસા. ૭ કુનવાડ તાલુકે
સાગરી ૧૫-૧-૬૮ બારીયાં કાલાઈ જી. ૧-૦-૦૦ આ. ઊંકરાને પનાસા.

તેવાર કરનાર

તથાસનાર

Jeebhaj G. Parikh.

નામાલાલ દરબેચિંદાસ

મિરઘરવાલ દ શાહ.

૩. એ ૬ પેટલાદ વિભાગ

મેદેસાણા વિભાગ

માહે અકોટખર સને ૧૮૯૮

૧ બોરીસજી મા. શાળા તાલુકે કડા તા. ૨૨-૧-૦-૬૭ ર. ૧-૦-૦૦ મજકુરની આ.
શાળાના મહેતાજી મીરજીરાકર મીરજીરાકરએ પોતાને પુત્ર ૦-૦-૦ થયાની ખુશાલીમાં
એક રૂપિયા કલદારના પુત્રકે તથા એક રૂપિયા બાબાચાહની સાકર ઊંકરાઓને આપ્યા.

માહે નવેખર સને ૧૮૯૮

૨ પામેલ આ. શાળા તાલુકે વીળપુર તા. ૮-૧-૧૧ ૬૭ ર. ૧-૮-૦૦ વિળપુરના રા.
રા. વડીલ ત્રીકમલાલ લાંબાઈએ ર. ૧૫ના પુત્રકે તથા આદિ આદિ કલદારની સાકર ઊં-
કરાઓને વેહેવી

માહે ડીસેખર સને ૧૮૯૮

૩ પામેલ આ. શાળા તાલુકે વીળપુર તા. ૪-૨૨-૬૭ ર. ૧-૦-૦૦ મ. જીસાનાં શા.
વાડીલાલ ગજાલજી પોતાનું લગ્ન મજકુર મારે કરવા આવ્યાની ખુશાલીમાં પીતળના પદ્મલ મહે
સાકર બરીને ઊંકરાઓને ૫૦૦ રૂપિયા કલદારની આપ્યા.

માહે દેવુઆરી સને ૧૮૯૮

વીહાર આ. શાળા તાલુકે વિળપુર તા. ૨૬-૨-૬૮ ર. ૧-૦-૦૦ મળર પુરગીતખ
નરજીરામે એક રૂપિયા કલદારની પનાસા ઊંકરાઓને આપ્યા.

માહે માર્ચ સને ૧૮૯૮.

૪ રૂપિયા તાલુકે કડા તા. ૩૦-૩-૬૮ ર. ૨-૮-૦૦ મજકુરનાં બાવા ભાડીલાલજી
પરમજીસજીએ વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે ખુશાલીમાં પાસ થયેલા ઊંકરા, ઊંકરીઓને રૂપિયા
તથા ૬૫૬ અડી રૂપિયા કલદારનું આપ્યું.

કમનલાલ મોનીલાલ

Valabhi N. Parekh

ચુકથી જાહેર અદા થયેલા પૈસા વસુલ કરવા બદલ હુકમો ચાલ છે ને તે વસુલ કરવાની રકમ નાની હોય છે. તેથી તેની હુડી ન કઢાવતાં તેજ મહાલે પાકે ખાતે જમા કરાવવા સંબંધે મહેરબાન રા. બા. એકાઉન્ટ જનરલ સાહેબ તરફથી વટહુકમ નં. ૨૪ તા. ૨૨ ફેબ્રુઆરી સ. ૧૮૯૮ નો તા. ૩ માર્ચ સ. ૧૮૯૮ ની આગામીત્રિકાના પાન ૪૮૧ ઉપર પ્રસિદ્ધ થયેલો છે તેમાં નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું છે:-

“ચુકથી જાહેર અદા થયેલા પૈસા વસુલ કરવા બદલ હુકમો ચાલ છે તે ધણું કરી વેપારી લોકો પાસેથી તથા સરકારી નોકરો પાસેથી વસુલ કરવાના હોય છે. વેપારી લોકો, ધણે ભાગે મહાલ તથા કચેરીની સ્થળ સીમમાં રહેનારા હોવાથી તેમનાથી વસુલ લેઈ ને તે મહાલમાં પરત જમા કરવાને હરકત આવતી નથી. કવચિત પ્રસંગે બીજા મહાલ અગર કચેરીના ઠેકાણે રહેનારા હોવાથી વસુલ કરવા લખી મોકલવાનો પ્રસંગ આવે છે. તેમજ સરકારી નોકર જે તે મહાલ તથા કચેરીમાં કામ રહેલો હોય તો વસુલ કરવા હરકત આવતી નથી પણ તેની બદલી બીજા મહાલે અગર કચેરીમાં થયેલી હોય તો લખાણ કરવાનો પ્રસંગ આવે છે.

એવાં લખાણો બીજા મહાલ અગર કચેરી તરફ જવાથી તે પૈસા વસુલ કરી જે તે મહાલની હુડી ખાતે જમા કરી હુડીઓ આપવામાં આવે છે. એવી આવેલી હુડીઓ નાની નાની રકમોની એટલે એક પાછું સુધીની ચાલુ સાલમાં માહે ડીસેમ્બર સુધી સુમારે ૪૪ અપાયલી છે; ને અપાયલી હુડીઓના સામા મહાલે જમા ખર્ચ ન થવાથી પડી રહેવાનાં કારણે અહીંથી નિકાલ કરવા બદલ લખાણો કરવાં પડે છે ને તેના તુરમ્મરો ચાલે છે. એવી રીતે હુડીઓ સંબંધી કામ વધેલું આ તરફના દાખલા ઉપરથી જણાય છે.

આ કામ કમી થવા એવાં લખાણો જેના તરફ આવે તેમણે જે સરકારી નોકરો પાસેથી પૈસા વસુલ કરવાના હોય તે તેમના પગારમાંથી તથા વેપારી પાસેથી વસુલ કરવાના હોય તો રોકડ વસુલ કરી પાકે ખાતે જમા કરવા, ને જેમના તરફથી લખાણ આવેલું હોય તેમના તરફ લખી જણાવવું. આ પ્રમાણે દરાવવાથી ચુકથી જાહેર અપાયલા ઠેકાણેના ખર્ચમાંથી રકમ કમી ન થતાં જે ઠેકાણે વસુલ થયાં તે ઠેકાણે પાકે ખાતે જમા થયેલા એન. હિસાબે કામ રહેશે, એટલી હરકત છે.

૪. ઉપર બતાવેલી હરકતની પુલના, હુડીઓ સંબંધી થયેલા કામ

સાથે કરતાં કુટીઓનુંકામ માર્વજ થયેલું છે. તે આવી ખીજે ઠેકાણેથી વસુલ કરવાની રકમોની સંખ્યા જુલ છે માટે દરેથી એવા જેમા વસુલ કરવા જરૂર એક કચેરી અગર ખાલના પાથી ખીજ કચેરી અગર ખાલનાએમાં લખાણે આવે, ત્યારે તે પમા સરકારી નોકરો તરફથી વસુલ થવાના હોય તો તે જે તે મામલા પચારમાથી તથા વેપારી પાસેથી વસુલ થવાના હોય તો તેની પાસેથી રોકડ વસુલ કરી પાકે ખાતે જમા કરવા ને આ પ્રમાણે અને જાળવેલી રોકડ વસુલ કરેલી રકમોની ખગર લખાણુ આવેલા ઠેકાણે લખી જણાવવી.

ઉપર પ્રમાણે સરકાર વરકુકમમાં જખાતું છે, સમજ નેમણે તેમણે એ વરકુકમ પ્રમાણે અમલ કરવે તા. ૮ આટોગર સને ૧૮૬૮

J. A. DALAL

હસુખ.

અ. પ્ર.

વિધાવિધારી.

વરકુકમ ન ૧૪ સને ૧૮૬૮

આ ખાતાના ખાલરો તથા અધિકારીઓ તરફથી જે તે જાળવના જીલ્લા આ તરફ મજુર થતા આવે છે તે મંજુર કરી જેમના જેમના તરફ જરૂર મોકલવામા આવે છે. તેઓ મજુર થએલા ખીલના તાખાં જે તે મદા-લની જોગેરીમાથી લઈ જેને તેને અગ કરી તેની પાવનીઓ ફેગવાક આ તરફ મોકલારે છે અને ફેગવાક ખારોનાર એકાઉન્ટ ખાતે મોકલે છે આથી એક સરખો વહીવટ રહેતો નથી. ખીલની પાવનીઓ મોકલવા મે રા. જા. એકા-ઉન્ટક જનરલ સ્પેશીલ તરફથી જા ન ૭૫ તા ૩-૧૦-૬૮ ના એક તુમરે લખાઈ આખ્યાથી જખાવવામાં આવે છે કે, અહીનું દિલાખી ખાતુ કમી થવાથી દરે જે તે જાળવની પાવનીઓ ખારોખાર મે રા. જા. એકાઉન્ટક જનરલ સ્પેશીલ તરફ મોકલવી, અને જીલ્લા માથેના સાધનીક કામગીર પણ જીલ્લા સાથે મામેક સખી મોકલવા જીલ્લા માથે ખામજીના કીપેઈ અગર નાખુર આપવા તરી પાવનીઓ કે જીલ્લા માથેની કામગીર એકાઉન્ટક ખાતે મોકલવા કાલખા તરફથી સ્વી ન જલ તેરી નખનીજ જેમના તેમના તરફથી રહેલી જોગએ તા. ૧૦ મે ૮ આટોગર સને ૧૮૬૮

J. A. DALAL

હસુખ મે. ડિ. ૧૧. ૬.

અ. પ્ર.

વિધાવિધારી.

જાહેરખબર.

વડોદરા કલાબવનમાં ૧૮૯૮-૯૯ નાં વર્ષનું પૂર્વ સત્ર બુધવાર તા. ૧૧ નવેમ્બર ૧૮૯૮ થી શરૂ થાય છે; માટે દાખલ થનાર ઉમેદવારે તે તારીખે અગર તે પછી એક માસની અંદર આ તરફ આવી હાજર થવું જોઈએ. તે સુદ્ધ પછી દાખલ થવા આવનારને કોઈ ખાસ અને સખળ કારણ બતાવ્યા સિવાય દાખલ કરવામાં આવશે નહીં. ભવનમાં ચિત્ર, શિલ્પ, યંત્ર, રંગ, અને કૃષિ એ પ્રમાણે પાંચ જુદી જુદી શાખાઓ છે.

કૃષિશાખામાં દક્ષ આ રાજ્યના વતનીનેજ દાખલ કરવામાં આવે છે.

કોઈ પણ શાખામાં દાખલ થનાર વિદ્યાર્થીએ નિશ્ચય દેશી કેળવણી ખાતાના છઠ્ઠા ધોરણ સુધી અગર ઇંગ્લેન્ડ કેળવણી ખાતાના ત્રીજા ધોરણ સુધી અભ્યાસ કરેલો હોવો જોઈએ.

દાખલ થતી વખતે વિદ્યાર્થીની ઉંમર તેર વર્ષ કરતાં ઓછી હોવી ન જોઈએ.

કલાબવનને લગતા નજરપાગા કારખાનામાં આખો દિવસ સુધારી, લુહારી, અગર વણાટનું કામ શીખવાની જેમની મરજી હશે તેમને કર્મકાર તરીકે દાખલ કરી તે કામ શીખવવામાં આવશે.

કારીગર વર્ગના તેમજ ઘર ઘર વર્ગના ગરીબ અને નિરાધાર વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી કોઈ પણ શી લેવામાં આવશે નહીં. તે સિવાયના વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી દક્ષ દાખલ થતી વખતે એક રૂપિયા બાબાશાઈ શી લેવામાં આવશે. તે પછી માસિક શી બીલકુલ લેવામાં આવશે નહીં.

દાખલ થયા પછી ત્રણ માસ સુધી જે વિદ્યાર્થીઓ અને કર્મકારો નિયમિત હાજર રહી પોતાના અભ્યાસથી શિક્ષકને સંતોષ આપશે તેમને ચોખ્ખા પ્રમાણે શિષ્યવૃત્તિ આપવામાં આવશે.

આ સિવાય જેમને અભ્યાસક્રમ સમ્પન્ન અગર બીજી કોઈ પણ પ્રકારની વિશેષ માહિતીની જરૂર હોય તેમણે અર્થ આનાની રિકિટ બીડી આ તરફ લખી જણાવવું; એટલે ભવનના બોધકપત્રકની છાપેલી એક નકલ મોકલી આપવામાં આવશે, અગર જરૂર જણાયે લેખી ખુલાસો મોકલવામાં આવશે.

કલાબવન
વડોદરા, તા. ૪-૧૦-૯૮.

RAOJI M. PATEL.
પ્રિન્સિપાલ—કલાબવન.